

FİDAN AFAD qızı QURBANOVA

AZƏRBAYCAN
ŞƏXS
ADLARI

İZAHLI LÜĞƏT

*Kitab beynəlxalq və milli akademiyaların akademiki,
müasir Azərbaycan Əlifbasının müəllifi,
Onomastika Elmi Məktəbinin banisi,
görkəmli dilçi alim, türkoloq və ictimai xadim
Afad Qurbanovun 90 illik yubileyinə həsr olunur.*

Bakı Slavyan Universitetinin
Elmi Şurasının qərarı ilə nəşr olunur.

Tərtib edən:	Fidan Afad qızı Qurbanova, <i>f.ü.e.d., professor</i>
Baş redaktor:	Nizami Cəfərov, <i>akademik</i>
Redaktorlar:	Sayalı Sadıqova, <i>f.ü.e.d., professor</i> Qara Məşədiyev, <i>f.ü.e.d., professor</i> İsmayıl Məmmədli, <i>f.ü.e.d., professor</i>
Korrektor:	Kəmalə Cəfərova
Dizayn:	Novruz Novruzov
Texniki tərtibat:	Gülnar Səfərova
Məsul katib:	Jalə Muradova

Fidan Afad qızı Qurbanova. Azərbaycan şəxs adları. İzahlı lüğət.
Bakı, 2019, 1328 səh.

Kitabda Azərbaycanda mövcud, həmçinin mövcud olmuş, bu gün soyadlarda, deyimlərdə, ifadələrdə və s. yaşayan şəxs adları izah edilmişdir.

Şərhlərdə adın mənası ilə yanaşı, mənşəyi, təkamülü, bu gün məişətimizdə işləklik dərəcəsi haqqında məlumat verilir, adlar tarixi və filoloji baxımdan təhlil edilir. Kitab geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulduğundan yeri gəldikcə bəzi adların məşhur daşıyıcıları haqqında məlumatlar da verilmişdir.

© Fidan Qurbanova, 2019

ISBN 9 789952 835946

FİDAN AFAD qızı QURBANOVA

AZƏRBAYCAN
ŞƏXS
ADLARI

İZAHLI LÜĞƏT

Bakı – 2019

ÖN SÖZ

Məlum olduğu kimi, son 30 ildə Azərbaycanda şəxs adlarının izahlı lüğətlərinin tərtibi işində bir canlanma hiss edilir. 1960-cı ildə nəşr edilmiş “Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti”ndə verilmiş şəxs adlarının sayı mindən artıqdır. Daha sonra, 1971-ci ildə tərtib edilmiş “Məktəblinin orfoqrafiya lüğəti”ndə bir sıra şəxs adları (yazılışı çətin olan) da əlavə edilmişdi. İlk dəfə M.Çobanovun tərtib etdiyi “Azərbaycan şəxs adları” lüğətində 1 000-dən artıq qadın, 700-dən çox kişi adının izahı verilmişdi. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, M.Çobanov həm də Azərbaycanda antroponimiyaaya aid ilk dərsliyin müəllifidir. 1985-ci ildə B.Abdullayevin nəşr etdirdiyi “Azərbaycan şəxs adlarının izahlı lüğəti”ndə təqdim edilmiş siyahıda 100-ə qədər şəxs adı qeyd edilmişdir. 1986-cı ildə O.Mirzəyevin “Adlarımız” kitabında təxminən 1 500-ə yaxın şəxs adının izahı verilmişdir. M.Şirəliyev, B.Abdullayev, Ş.Sədiyevin birlikdə tərtib etdikləri “Azərbaycan şəxs adları” (1987) lüğətində 1 400-ə yaxın qadın və kişi adı izah edilmişdir. S.Sadıqovanın tərtib etdiyi “Azərbaycan dilində şəxs adları lüğəti”ndə (2016) 7 500-ə yaxın şəxs adı qeyd etmişdir.

XX əsrdə Azərbaycanda xüsusi adların toplanması, nəşri və tədqiqi sahəsində professor Afad Qurbanovun xidmətləri xüsusi qeyd edilməlidir. A.Qurbanov 1993-cü ildə işıq üzü görmüş “Azərbaycan adları. Uşağa necə ad seçməli” kitabında həmin dövrdə şəxs adları ilə əlaqədar problemlərə diqqəti cəlb etməklə yanaşı, 2 650 şəxs adının siyahısını əlavə etmişdir. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, bu, yeni qəbul edilmiş latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasında nəşr edilmiş ilk lüğət olmuşdur. 2007-ci ildə Afad Qurbanovun “Azərbaycanlı şəxs adları ensiklopediyası” kitabı oxuculara təqdim olunmuşdur. 1995-ci ildə M.Çoba-

novun tərtibatında 2 540 şəxs adının daxil edildiyi “Azərbaycan şəxs adları” lüğəti nəşr olunmuşdur. “Adını mən verdim, yaşı-nı Allah versin” (1995) adlı kitabda müəllif N.Məmmədli təxminən 2 400 şəxs adının leksik mənasını izah etmişdir. A.Abiyevin “Azərbaycan-türk şəxs adlarının izahlı lüğəti”ndə təxminən 3 700-ə yaxın şəxs adının izahı verilir. A.Abiyevin tərtib etdiyi, 2002-ci ildə nəşr edilmiş “Şəxs adları lüğəti”ndə bu gün məişətimizdə mövcud olmayan, lakin digər türk dillərində mövcud bir çox şəxs adları da izah edilmişdir. 2002-ci ildə daha bir lüğət, H.Həsənovun “Azərbaycan şəxs adlarının izahlı-etimoloji lüğəti” nəşr olunmuşdur.

AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun əməkdaşları R.Əliyeva, R.Xalıqova və Z.Ələkbərovanın hazırlayıb oxuculara təqdim etdikləri “Azərbaycan dilinin böyük izahlı onomastik lüğəti”nin “Antroponimlər” adlanan I kitabında ilk dəfə olaraq şəxs adları ilə yanaşı, həm soyadlar, həm də köməkçi ad kateqoriyaları izah edilmişdir. 2011-ci ildə A.Paşayev və A.Bəşirovanın tərtib etdikləri “Azərbaycan şəxs adlarının izahlı lüğəti” də lüğətçiliyimizdə yeni bir addımdır. Bu lüğətdə 16 000-dən çox şəxs adının siyahısı verilmiş, təxminən 11 200 adın leksik mənası izah edilmişdir.

Qeyd etdiyimiz bu lüğətlər bir-birini təkrar etmir. Mövcud lüğətlər Azərbaycanda şəxs adlarının araşdırılması ilə bağlı zəngin mənbə rolunu oynayır desək, yəqin ki, yanılmırıq. Lakin bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, hazırlanması, tərtibi uzun zaman tələb edən bu lüğətlərdə hələ də Azərbaycanda mövcud şəxs adlarının hamısı öz əksini tapmamış və izah edilməmişdir. Yeni-yeni lüğətlərin meydana gəlməsi xalqımızın dili və tarixi qə-dər qədim şəxs adlarının, cəmiyyətin inkişafı ilə əlaqədar xalqımı-zın dünyagörüşü, təsəvvürləri, baxışlarının və s. öyrənilməsində də bir mənbə rolunu oynayır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda antroponimika bir elm sahəsi kimi hərtərəfli araşdırılmamışdır. Odur ki, şəxs adları lüğətlərinin yaranması mütərəqqi hadisədir.

Çünki şəxs adlarının izahlı, ensiklopedik lüğətlərinin meydana gəlməsi tarixi-etimoloji lüğətlərin hazırlanmasını da vacib edir. Şəxs adları lüğətlərinin müşahidəsi göstərir ki, Azərbaycanda yeni-yeni şəxs adlarının yaranması müxtəlif dövrlərdə müəyyən səbəb və yaxud hadisələrlə əlaqədar olmuşdur. Məsələn, İslam dini ilə əlaqədar şəxs adlarının məişətimizə daxil olması ölkəmizə İslam dininin gəlişindən xəbər verdiyi halda, Şura, Karlen, Azadə, İnqilab və s. şəxs adları Azərbaycanda yeni siyasi quruluşun – Sovet hakimiyyətinin bərqərar olmasından xəbər verir. Sovet hakimiyyətinin qurulduğu dövrdə Azərbaycan antroponimik modelində bir çox dəyişikliklərin özünü göstərməsi də məlumdur. XX əsrin əvvəlində baş verən inqilabi hadisələr təkcə ictimai həyatda deyil, məişətimizdə də bir çox dəyişikliklərlə müşayiət edilmişdir. İdeologiyanın diktəsi ilə məişətimizə daxil olan bir çox şəxs adları sonradan gülünc görünürdü. Məsələn, Feliks, Marlen, Karlen, Engels, Kommuna və s. Yeni ictimai şəraitin doğurduğu bu adlar çox vaxt sonradan dəyişdirilirdi. Bu adlar verilərkən hətta dilin daxili inkişaf qanunları, ənənələri nəzərə alınmırdı. Bu səbəbdən də Kolxoz, Narkom, Televizor, Telefon və s. kimi adlar məişətimizdə kök sala bilməmiş, tez bir zamanda unudulmuşdur. Bu, yalnız Azərbaycanda deyil, bütün keçmiş Sovet məkanına daxil olan respublikalarda özünü göstərən hallardan olmuşdur. Xalqımızın 1991-ci ildə müstəqilliyini bərpa etməsi ilə şəxs adlarında da müsbətə doğru müəyyən dəyişikliklər özünü aydın büruzə vermişdir.

Bizim təqdim etdiyimiz lüğətdə bu gün Azərbaycanda mövcud şəxs adlarının siyahısı təqdim edilir, leksik mənalari izah edilir. Lüğətdə toplanmış şəxs adları bugünümüz və yaxın keçmişimizlə bağlıdır. Sovet dövründə bir çox səbəbdən kənarda qalmış, dəyişdirilmiş adlar da burada izahını tapmışdır. Biz burada ancaq o adlardan söhbət açırıq ki, məişətimizdə bu gün də mövcuddur. Müasir şəxs adları dedikdə adın mənşəyi, harada, hansı dövrdə, hansı dildə, hansı səbəblərdən yarandığı deyil, məhz bu

gün məişətimizdə mövcud olması nəzərdə tutulur, çünki uzun əsrlərdən bəri Azərbaycanda mövcud olan şəxs adları, mənşəyindən asılı olmayaraq, eyni zamanda azərbaycanlı adlarıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan dilində elə şəxs adları mövcuddur ki, alınma sözdəndir, lakin şəxs adı olaraq Azərbaycanda yaranmışdır.

Məişətimizdə ərəb və fars mənşəli şəxs adlarının xüsusi yer tutduğu məlumdur. Tərtib etdiyimiz lüğətdə “Tövrat”da, “İncil”də, “Quran”da mövcud adlar barəsində məlumat verilərək onların haqqında əfsanə və rəvayətlər qısaca şərh edilmişdir. Bu məlumatlar həmin şəxs adlarının Azərbaycan antroponimikasında yerini müəyyənləşdirmək üçündür.

Məlumdur ki, hər bir şəxs adının mənası vardır, məhz ona görə də o, xüsusi ad, ünvan hesab edilir. Başqa dillərdən alınma adlar məişətimizə daxil olduqda, eləcə də alınma sözlərdən yaranmış adların fonetik quruluşu ilə yanaşı semantikasi da müəyyən dəyişikliyə uğrayır. Bütün bu məsələlər də lüğətdə öz əksini tapmışdır.

Lüğətin tərtibində şəxs adları ilə bağlı mövcud tədqiqatlar və izahlı lüğətlər də nəzərə alınmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, antroponimiya sahəsində araşdırma apararlara istiqamət məqsədilə tərtib edilmiş lüğət gələcək tədqiqatlarda yardımçı rolunu oynaya bilər.

Müstəqillik illərində Azərbaycan antroponimikasında ərəb-fars şəxs adlarının nəfinə çoxalmış türk mənşəli şəxs adları barədə məlumat verilərək onların əksəriyyətinin erkən dövrə aid mənbələrdə də yer aldığı göstərilir. Vaxtilə məişətimizdə mövcud olmuş bir sıra şəxs adlarının yenidən məişətimizə qayıtması və geniş yayılması haqqında məlumatlar verilir. Sovet dövründə bilərəkdən dəyişdirilmiş adların əslində olduğu kimi yazılışı təqdim edilir, bununla da belə adlara (Məhəmməd–Məmməd, Əliməhəmməd–Əliməmməd, Fatimə–Fatma, Fatimənisə–Fatmansa və s.) düzgün münasibət bildirilir.

Bilirik ki, bu gün məişətimizdə hələ də şəxs adları lüğətlərinə düşməyən kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Hələ də möv-

cud, lakin real həyatda və mətbuatda rast gəlmədiyimiz şəxs adları vardır. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, lüğəti hazırlayarkən Dəftər, Şilləxanım, Səhlab, Türməxanım, Şapı, Qaytaran, Otello, Pirxan, Nəsilli, Stəkan və s. kimi şəxs adlarına da rast gəldik. Lakin belə adların lüğətə daxil olmasını uyğun saymadıq. Biz o adları lüğətə daxil etmişik ki, məişətimizdə çox da uzaq olmayan keçmişdən günümüzə qədər mövcuddur, ümumişləkdir, yaxud soyadlarda, müəyyən mənbələrdə hələ də yaşamaqdadır.

Məlum olduğu kimi, insanların ilk rəsmi sənədi doğum haqqında şəhadətnamədir. Çox zaman bu şəhadətnamələrdə adların səhv yazılışı sonradan adın təhrif olunmasına (bilərəkdən, yaxud təsadüfən) gətirib çıxarmış, belə adlar hətta sonradan təhrif olunduğu şəkildə yayılmışdır. Bu gün də təəssüflə qeyd etməliyik ki, bəzən belə hallara yol verilir. Odur ki, valideynlər şəhadətnamələrdə adın da, soyadın da düzgün yazılmasına diqqət etməlidirlər. Lüğətdə şəxs adlarının təhrif olunmuş formaları da verilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, məişətimizdə hələ də baba və nənə adlarının nəvələrə verilməsi ənənəsi yaşayır. Çox gözəl ənənələrimizdəndir. Lakin bəzən elə adlar var ki, onların qoyulması arzuolunmazdır (məsələn, Kəlbəli, Tükəzban, Fatmansa və s.). Odur ki, dünyaya gələn övladlara ad verərkən mənasına bir qədər fikir vermək lazımdır ki, sonradan adın daşıyıcıları öz adlarından utanmasınlar, ətrafdakılar adı eşidəndə təəccüblənsinlər, adlar heç kimdə gülüş doğurmasın. Bu işdə mövcud şəxs adları lüğətlərinə müraciət daha uyğun hesab olunur.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, şəxs adı insana dünyaya gələrkən bir dəfə verilir. Bununla da ad aid olduğu şəxsi ömürlük müşayiət edir. Rəsmi sənədlərdə qeyd olunan hər bir ad o kəsin əsl adı, şəxsi adı olur. Cəmiyyətin təcrübəsi göstərir ki, adın daşıyıcısı sıradan biridirsə, dünyasını dəyişərkən onun adı mənsub olduğu nəslin nümayəndələri, qohum-əqrəbə, dost-tanış tərəfindən zaman-zaman müəyyən münasibətlə yad edilir. Lakin hər hansı bir fəaliyyəti ilə tanınan, məşhurlaşan şəxslərin adları

cəmiyyətdə, geniş dairədə daim yaşayır, xatırlanır. Belə şəxsiyyətlərin bəzilərinin adları gənc nəsə örnək olmaq üçün tez-tez çəkilir. Məhz bu adlar eşidilərkən həmin insanların layiqli əməlləri yada düşür, çoxları iftixar hissi keçirir. Hazırda cəmiyyətdə bir çox məşhurların adını daşıyanlar da var. Məhz bu səbəbdən də “Lügət”də bir çox qəhrəmanlarımızın, elm xadimlərimizin, müstəqilliyimiz uğrunda şəhid olanların, ölkəmizi dünyada tanıdan incəsənət ustalarımızın və b. adlarını şərh edərkən bu ad daşıyıcılarının fəxr olunası əməllərini, qəhrəmanlıqlarını, hər hansı bir sahədə ilklərə imza atdıqlarını və s. qeyd etmişik ki, adının mənası ilə tanış olmaq istəyən hər bir kəs bu adı kimin daşdığını da bilsin. Bilsin ki, məhz həmin fəxr ediləsi insanın sayəsində qədirlən xalqımız o adı bu günə qədər sevə-sevə yaşatmışdır. Yeri gəlmişkən əminliklə qeyd etmək istərdim ki, elmi ictimaiyyət, eləcə də bir çox ziyalılar atamın adını – bu gün artıq nəvəsinin daşdığı Afad adını eşidən zaman elmi yaradıcılığının böyük bir hissəsi XX əsrə təsadüf etmiş görkəmli dilçi alim, xüsusən onomastika elminin Azərbaycanda formalaşib inkişaf etməsində və Azərbaycan Əlifba Komissiyasının sədri kimi müasir Azərbaycan əlifbasının hazırlanmasında müstəsna əməyi olmuş ziyalı, ictimai xadim, Azərbaycan dilçiliyinin korifeyi Afad Qurbanov hələ bundan sonra da uzun müddət xatırlayacaqlar.

Fidan Afad qızı Qurbanova,
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

GİRİŞ

Məlum olduğu kimi, dilin lüğət tərkibindəki sözlər ümumi və xüsusi olmaqla iki yerə ayrılır. Dildə mövcud olan xüsusi adlar – onomastika dilçilərin diqqətini cəlb etmiş, ümumdünya dilçiliyində onomalogiyanın nəzəri məsələlərinə dair bir sıra müddəalar, fikirlər irəli sürülmüş, bu sahədə müxtəlif konsepsiyalar meydana gəlmişdir. “Onomastika” özü yunan dilindən tərcümədə “ad vermək məharəti” deməkdir. Məlum olduğu kimi, bu elmlə daha çox filoloqlar və tarixçilər məşğul olurlar. Filoloqlar adları araşdırmaqla dilçilikdə daha çox dilin inkişafı ilə bağlı bir çox problemlərə aydınlıq gətirirlər. Tarixçilər onomastik materiallarda, yəni xüsusi isimlərdə onların yarandığı dövrlərdəki cəmiyyət haqqında informasiyaları müəyyən edirlər. Onomastika haqqında Azərbaycan elminə daha yaxın olan ümumtürkoloji dilçilikdə də elmi-nəzəri baxışlar az deyildir.

Müasir Azərbaycan dilinin onomastik leksikası uzun illərin inkişafı nəticəsində formalaşmışdır. Bu gün istifadə etdiyimiz yüzlərcə xüsusi ad erkən dövrlərdən başlayaraq XII əsrə qədərki ərəbdilli tarixi əsərlərdə də mövcuddur. Dilin onomastikası, onu təşkil edən vahidlər, hadisə və qanunlar da dilin ümumi leksik tərkibində xüsusi sistem təşkil edir. Onomastikanın sistem xarakterini aydınlaşdırmaq üçün onomastik tərkibin müxtəlif aspektlərinin nəzərdən keçirilməsinə fikir verilməlidir. Onomastikada sistem onomastik dil hadisələri, cərgə və ifadə vasitələrinin cəmi kimi götürülür. Onomastik dil hadisələrinə xüsusi adların əmələ gəlməsi, dəyişməsi, inkişafı, onomastik cərgəyə eyni və ya oxşar tipli onomastik vahidlərin cəmi, onomastik ifadə vasitələrinə isə xüsusi adların əmələ gəlməsində iştirak edən apelyativ ünsürlərin cəmi daxildir. Onomastik vahidlər dilin inkişafının müəyyən

mərhələlərində apelyativ leksika ilə qarşılıqlı əlaqə nəticəsində törəyib inkişaf etmişdir. Erkən dövrlərdə mövcud dillərin tərkibində xüsusi adlar çox az olmuşdur. Cəmiyyətin inkişafı ilə əlaqədar onomastik vahidlərin sayı da artmışdır.

Dilimizdəki xüsusi adlar mənşə və quruluşca diqqəti cəlb edir. Əsl xüsusi sözlər yalnız bir kökdən ibarət olur. Düzəltmə xüsusi adlar isə sadə yolla əmələ gələn (İlhamə, Güllü və s.), mürəkkəb yolla əmələ gələn xüsusi sözlər (Qarabağ, Əhmədli, Məmmədyan və s.) olmaqla iki qrupa ayrılır.

Dildəki onomastik vahid apelyativ sözdən daha çox dəyişikliyə məruz qalır. Apelyativ söz bu və ya başqa mənanı ifadə edərək, dildə sabitləşir, lakin onomastik vahidlərin müəyyən qrupu zaman keçdikcə müxtəlif səbəblərdən tez-tez dəyişə bilər. Bundan başqa, onomastik vahidlərdən istifadə olunmasında da özünəməxsus cəhətlər mövcuddur. Məsələn, hər hansı bir şəxs adı erkən dövrlərdə geniş, orta əsrlərdə nisbətən az, bu gün işlənməyə bilər. Lakin apelyativ sözlərdə bu xüsusiyyət, demək olar ki, yoxdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, onomastik vahidlər dildə ümumişlək xarakter daşıyır. Onlardan cəmiyyətin bütün üzvləri eyni dərəcədə istifadə edir. Dilin lüğət tərkibindəki hər bir söz – ad cəmiyyətin tələblərini ödəmək zərurətinin nəticəsi kimi meydana çıxmış və istifadə olunmuşdur. Xüsusi adlar da bu cür qanunauyğunluq əsasında yaranmışdır. Dildəki xüsusi adlar ümumi qanunauyğunluq əsasında yarandığı kimi də inkişaf edir. Bu prosesdə bir çox adlar dəyişir, bəziləri arxaikləşir və s. Adların düzgün araşdırılması elm üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Xüsusi adların öyrənilməsində qədim dil materialları son dərəcədə qiymətlidir. Onomastik materialın tarixi və müqayisəli aspektdə öyrənilməsi həqiqi onomastik nəticələr əldə etməyə imkan verir. Onomalogiya tarixən mövcud ümumnəzəri-linqvistik araşdırmalara əsaslanmaqla sonradan öz xüsusi nəzəriyyəsinə yaratmağa və inkişaf etdirməyə nail olmuşdur. Son illərdə

bu sahədə yeni istiqamətlərin də müəyyənləşdirilməsi o demək deyildir ki, bu sahədə həll olunası problem qalmamışdır. Hələ də ciddi axtarışlar və tədqiqatlar aparılmasına, daha əsaslı işlər görülməsinə ehtiyac duyulur. Mövcud onomastik materiallar və elmi araşdırmalar nəticəsində hələlik onomalogiyanın aşağıdakı yarımşöbələri müəyyənləşdirilmişdir: antroponimiya, etnonimiya, toponimiya, hidronimiya, zoonimiya, kosmonimiya, ktematonimiya.

Bildiyimiz kimi, dilçilikdə antroponimləri öyrənən onomalogiya yarımşöbəsi antroponimiya adlanır. Antroponimiyada antroponimlərin ictimai-sosial problemləri, lingvistik əlamət və xüsusiyyətləri öyrənilir. Antroponimlərin cəmi elmi ədəbiyyatda müxtəlif formada adlandırılır: antroponimika, antroponimikon, antroponimik vahidlər sistemi, antroponimik tərkib və s. Qeyd etmək lazımdır ki, antroponimlər tarixi hadisələr haqqında müəyyən məlumat verir. Məlum olduğu kimi, “şəxs adı” termini hər hansı bir şəxsə verilən fərdi addır, yəni bu, rəsmi ad kimi qəbul olunur. İndiki dövrdə şəxs adlarının köməkçi adlardan fərqi ondadır ki, birincinin əsası olan ümumi isim ikinciyə nisbətən o qədər də nəzərə çarpmır. Şəxs adları xalqların siyasi, ictimai, iqtisadi, mədəni həyatı, dini baxışları ilə əlaqədar yaranıb inkişaf etmişdir. Bu inkişaf prosesi nəticəsində bəzi adlar uzunömürlü olsa da, bəziləri qısaömürlü olub sıradan çıxmışdır. Çünki dilin lüğət tərkibi kimi, antroponimikonu da dinamikdir. Bu, inkişaf edən həyatın tələbidir.

Adların meydana çıxması cəmiyyətin təşəkkülü ilə əlaqədardır. Məlumdur ki, tarix özü müəyyən mərhələlərdən formalaşır və hər tarixi dövrün özünün müəyyən xüsusiyyətləri olur ki, bu xüsusiyyətlər həmin dövrdə mövcud olan bir çox məsələlərə, o cümlədən şəxs adlarına da öz təsirini göstərir. Həm də dilin ictimai hadisələrə həssas münasibəti özünü şəxs adlarında daha aydın şəkildə büruzə verir. Şəxs adları ilə bağlı tədqiqatların müşahidəsi göstərir ki, adlara tarixin bir hissəsi kimi baxmaq olar.

Onlarda məişətin, inamların, xalq fantaziyasının, bədii yaradıcılığın, tarixi əlaqələrin əks olunması, bu adlardan yarandıqları dövr haqqında müəyyən məlumatlar əldə etməyin mümkün olması barədə çox yazılmışdır.

Araşdırmalar göstərir ki, adların tədqiqi tarixi çox qədimdir. Adların, əşya və hadisələrin adlandırılması məsələsinin mübahisəli olması hələ miladdan əvvəl antik dövrün alimlərinin əsərlərində özünü göstərmişdir. Bu məsələyə yunan filosofları öz münasibətlərini bildirmişlər. Məsələn, Heraklit, Kratil və həmfikirləri əşya ilə onun adı arasında sıx əlaqə olduğunu göstərdikləri halda, Demokrit və onun həmfikirləri (tərəfdarları) isə, onların əksinə olaraq, əşya ilə onun adı arasında heç bir əlaqə olmadığını iddia edirdilər. Aristotel isə xüsusi adların (əsasən isimlərin) məhz cinsə görə təsnif edilməsinin zəruriliyini göstərirdi. Bu məsələdə o öz müəllimi Platonun fikirləri ilə həmrəy idi və təbii adın olmadığı ilə razılaşaraq adın rəmzə çevrilərkən şərti mənə ifadə etdiyini göstərirdi. Qeyd etmək azımdır ki, adqoyma ilə əlaqədar yunan filosoflarında fikir ayrılığı olsa da, onlar xüsusi adla ümumi adlar arasında fərq qoymamışlar.

Antik dövrdən fərqli olaraq, İntibah dövründə (orta əsrlərdə) adlar probleminə dair bir çox məsələlərin araşdırılmasında heç bir yenilik nəzərə çarpmır. Bu haqda kiçik məlumatlara da təsadüf olunmur. Çünki həmin dövrdə dini mühafizəkarlıq o həddə çatmışdı ki, adlar haqqında din xadimləri belə fikir söyləməyə cəsarət etmirdi.

XIX əsr bu sahədə əsaslı dönüş mərhələsi sayılır. Belə ki, bu dövrdə məşhur ingilis məntiqçisi Con Stüart Mill onomalogiya sahəsində sanki nəzəri bir ədəbiyyat yaratmağa nail olmuşdu. H.Həsənov göstərir ki, onomastika ilə birbaşa və ya dolaylı bağlı olan müasir nəzəri məsələlərin bir çoxu da əslində C.S.Millin adı ilə bağlıdır. Sonrakı mərhələdə məntiq sahəsində öz fəaliyyəti ilə diqqəti cəkən ingilis alimi X.Cozevin adlarla bağlı mülahizələri meydana çıxmışdı. Adlarını çəkdiyimiz müəlliflərlə yanaşı, son-

radan xüsusi adlara dair bir çox məsələlərin öyrənilib üzə çıxarılmasında ingilis alimi Bertran Rassel və onun şagirdi L.S.Stebbing, Allan Qardner, İsveç alimi Adolf Nuren, fransız dilçisi M.Breal, Danimarka dilçilərindən Viqgo Bryondal, Paul Kristofersen, Xolger Sten Syorensen, Belçikadan olan dilçi E.Boyssens, polyak dilçisi Eji Huriloviç, çex dilçisi Pavel Trost, daha sonra O.Yespersen və başqalarının da özünəməxsus xidmətləri olmuşdur.

Haqqında bəhs etdiyimiz araşdırmalar və onların müəllifləri haqqında görkəmli rus dilçisi, onomalogiya elminin nəzəri cəhətdən tədqiqatçısı A.V.Superanskayanın “Общая теория имен собственных” (“Şəxs adlarının ümumi nəzəriyyəsi”) adlı əsərində ətraflı məlumat verilmişdir. Bir çox məsələlərə isə V.D.Bondaletovun “Русская ономастика” (“Rus onomastikası”) və Azərbaycan dilçisi Həsən Əliyevin “Ümumi antroponimika problemləri” adlı monoqrafiyalarında rast gəlirik.

Türkologiyada onomalogiya sahəsində, xüsusən də antroponimlərin tədqiqində V.A.Qordlevskinin, qədim türk şəxs adlarının tədqiqi sahəsində tanınmış türkoloq-alim V.V.Radlovun da xidmətləri qeyd edilməlidir. XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq Özbəkistanda E.Beqmatov, Tataristanda Q.F.Sattarov, Tacikistanda A.Qafurov və digər tanınmış dilçilər bu sahəni əks etdirən bir sıra dəyərli araşdırmalar və tədqiqat işləri aparmışlar.

Müasir türkoloji dilçilikdə də antroponimika sahəsində heç də az nailiyyət əldə edilməmişdir. Bu gün artıq bir sıra məsələlər öz elmi şərhini tapmışdır. Bildiyimiz kimi, Azərbaycan dilinin onomastik vahidləri, eləcə də antroponimləri hələ qədim dövrlərdən diqqəti cəlb etmişdir. Digər elm sahələri ilə yanaşı, dilçilikdə antroponimlərin yaranması, inkişafı məsələləri özünə yer tapmışdır. Azərbaycan onomastikasıdan yeri gəldikcə bir sıra türkoloji materiallarda əlaqəli, müqayisəli şəkildə bəhs edilmişdir. Türkoloji ədəbiyyatda, əsasən, toponimlərə, antroponimlərə toxunulmuşdur. Son illər dilimizin antroponimik sistemi də əsaslı linqvistik tədqiqata cəlb olunmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, şəxs adları, əsasən, iki cür informasiya verə bilər:

a) yarandığı dövr haqqında,

b) onu daşıyan insan haqqında. Əsrlər keçdikçə, xalqların ailə təcrübəsi artdıqca şəxs adlarına daha diqqətlə yanaşılmışdır. Bu gün artıq şəxs adları yalnız fərqləndirmə, fərdiləşdirmə funksiyası daşımır. Şəxs adları ata-ananın, ailənin estetik görünüşünün təzahürüdür. Doğrudur, müxtəlif dövrlərdə məişətimizdə Dilənçi, Yolçu, Yetim kimi adlar da mövcud olmuşdur. Lakin bu adlar artıq Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş adlar sırasındadır, yalnız soyadlarda təsadüf edilir. Bildiyimiz kimi, ad fərdi olmaqla ictimaidir.

Ad həm də hər bir ölkənin, hər bir millətin, hətta hər bir ailənin tarixi kimi də dəyərləndirilir. Bir sözlə, ad cəmiyyətlə vəhdətdə olub, ondan ayrı təsəvvür edilmir. XX əsrin 20–30-cu illərindən məişətimizə yeni adların daxil olması barədə çox yazılmışdır. Burada teatrın rolu xüsusi qeyd edilməlidir. Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlı, MİR Cəlil kimi sənətkarların əsərlərindəki şəxs adları sonradan məişətimizə daxil olmuş, uzun ömür qazanmışdır. Dahi sənətkarlar yeni siyasi şəraitə, yeni quruluşa uyğun adlar yaratmışdılar. Məişətimizdə bir vaxtlar mövcud olmuş, lakin hansı səbəblərdənsə unudulmuş adlara həyat verirdilər. Xalqımız səhnədə gördüyü yüksək idealların daşıyıcılarını sevir, onların adını yaşadırdı. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, məişətimizə teatr vasitəsilə daxil olan adlar yalnız milli adlarımız olmamışdır. XX əsrdə dram səhnəsindən Maqbet, Amaliya, Hamlet, Ofeliya, opera səhnəsindən Aida adları məişətimizə daxil olmuşdur. Sonradan bu adların məişətimizə daxil olması şəxs adlarının hərfi mənasına görə olmayıb, sevimli bədii obrazın mənəvi keyfiyyətləri ilə əlaqədar olmuşdur.

Adlar çoxdur, onları hətta günlərlə belə hesablamaq da mümkün deyildir. Lakin hər bir xalqın adlar lüğətində onun təxmini sayını bilmək mümkündür. Azərbaycanda onomastika,

eləcə də antroponimiya ilə ən çox məşğul olan, şəxs adlarının toplanması, nəşri və tədqiqi sahəsində xüsusi əməyi olan alim Afad Qurbanovun hesablamalarına görə, Azərbaycan antroponimik vahidlər sistemində mövcud kişi adlarının sayı təxminən 1 000-ə qədər, qadın adlarının sayı isə təxminən 1 200-dəkdir. Azərbaycan antroponimik vahidlər sistemindəki həmin adlardan neçəsinin türk mənşəli və alınma olması dəqiqləşdirilməmişdir. Son illər antroponimlərin tədqiqi sahəsində xüsusi xidmətləri olan dilçi alim Ə.Tanrıverdiyevin hesablamalarına görə, Azərbaycan antroponimik vahidlər sistemində 900-ə qədər türk mənşəli və hibrid apelyativli əsl şəxs adı mövcuddur. Bunlardan 700-dən çoxu müasir antroponimikamızda işlənir, 200-ə qədəri isə arxaıkləşmiş vahidlərdir. Arxaik antroponimlərin hamısı türk mənşəli apelyativlər əsasında formalaşmışdır. Araşdırmalarında alim bu şəxs adlarının siyahısını da təqdim edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan antroponimik vahidlər sistemindəki ərəb, fars, qismən də rus və Avropa mənşəli şəxs adlarının bir hissəsi dilimizə birbaşa ad kimi daxil olsa da, bir hissəsi həmin dillərdən, xüsusən də ərəb və fars dillərindən ədəbi dilimizə daxil olmuş apelyativlər əsasında azərbaycanlı (türk) təfəkkürü ilə yaradılmışdır. M.Çobanov göstərir ki, dilimizdə təkcə fars mənşəli “gül” sözü əsasında 300-dən artıq şəxs adı formalaşmışdır. Buradan belə qənaət əldə etmək olar ki, Azərbaycan antroponimikasında mövcud şəxs adlarının yarısından da çoxu milli adlar hesab edilə bilər. Məsələn, Murad, Zəfər, Qalib, Vəfa, Arzu, Gülnar və s. kimi şəxs adlarının apelyativi əslində ərəb-fars mənşəli olsa da, yalnız məişətimizdə mövcuddur, başqa sözlə, Azərbaycan şəxs adlarıdır. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, müəyyən səbəblərdən uzun müddət eyni dövlət tərkibində yaşamış xalqların məişətində mövcud adların mənşəyini müəyyən edərkən bir qədər çətinlik yaranır. Məlumdur ki, dilimizə keçmiş sözlərdən Azərbaycan şəraitində ad düzəldərkən sözlərin fonetik quruluşu ilə yanaşı semantikasını da müəyyən

dəyişikliyə uğramışdır. Həm də bir çox adların təhrif olunması, düzgün tələffüz olunmaması, qısaldılması, sonradan müstəqil ad kimi formalaşması da şəxs adlarının dəqiq sayının müəyyənləşməsində çətinlik yaratmışdır. Lügətə bu adlar da (təhrif olunmuş formalar, variantlar, qısaldılmış şəkillər) əlavə edilmişdir. Təxminən 1 650 kişi, 1 500-dən artıq qadın adının izahı verilir.

Bildiyimiz kimi, əmələ gəlməsi və inkişafı müəyyən qanunauyğunluqlara əsaslanan şəxs adları onları yaratmış və yaşatmış xalqın tarixidir, xalqın varlığının əlamətlərindən biridir. Şəxs adlarının inkişafı, məişətdə yayılması müəyyən qanunlara əsaslanır. Adların meydana gəlməsi ilk insan qruplarının, ailələrin yarandığı, formalaşdığı ana təsadüf edir. Şəxs adları ailədə insanları fərqləndirmək, fərdiləşdirmək kimi zəruri tələbdən yaranmışdır. Fərdləri, cəmiyyətin üzvlərini fərqləndirmək vasitəsi olan şəxs adları təkmilləşir, dəyişir, bəzən aktuallığını itirir, bəzən də daxil olan yeni adlar məişətimizdə uzunömürlülük qazana bilmir. Bu səbəblərdən dünyaya göz açmış insana ad verərkən bir qədər diqqətli olmaq lazımdır. Valideynlər, yaxınlar, əzizlər körpənin görünüşü, geyimi, davranışı, əxlaqı ilə bağlı məsələləri diqqət önündə saxlamağı özlərinin nə qədər mühüm vəzifəsi hesab edirlərsə, uşağa ad qoyarkən adın cəmiyyətin inkişaf səviyyəsinə uyğun, estetik cəhətdən ürəkaçan, ahəngdar olmasına da diqqət yetirməlidirlər. Xüsusən adların mənasına və səslənməsinə fikir verilməlidir. Adqoymada cəmiyyətin estetik səviyyəsinin nəzərə alınması, deyərdik ki, mütləqdir.

ŞƏRTİ İXTISARLAR

<i>alm.</i> – almanca	<i>qəd.</i> – qədim
<i>antr.</i> – antroponim	<i>qəd. türk dil.</i> – qədim türk dillərində
<i>avar.</i> – avarca	<i>q.q.gəl.z.</i> – qeyri-qəti gələcək zaman
<i>Azərb.</i> – Azərbaycan	<i>lat.</i> – latınca
<i>azərb.</i> – azərbaycanca	<i>ləz.</i> – ləzgicə
<i>c.</i> – cənub	<i>m.</i> – metr
<i>cəm.</i> – cəmdə olan	<i>məc.</i> – məcazi
<i>çıx.h.</i> – çıxışlıq hal	<i>mənş.</i> – mənşəli
<i>çıx. h. ş.</i> – çıxışlıq hal şəkilçili	<i>məns. ş.</i> – mənsubiyyət şəkilçili
<i>dil.</i> – dilində	<i>monq.</i> – monqolca
<i>etn.</i> – etnonim	<i>mür.</i> – mürəkkəb
<i>əərb.</i> – ərəbcə	<i>Nax.MR</i> – Naxçıvan Muxtar Respublikası
<i>fars.</i> – farsca	<i>oyk.</i> – oykonim
<i>fr.</i> – fransızca	<i>oron.</i> – oronim
<i>f. sif.</i> – feili sifət	<i>r-n</i> – rayon
<i>gəl. z.</i> – gələcək zaman	<i>rus.</i> – rusca
<i>hidr.</i> – hidronim	<i>ş.</i> – şərq
<i>ibrani</i> – ibrani dilində	<i>ş.a.</i> – şəxs adı
<i>i.ə.v.</i> – inzibati ərazi vahidi	<i>şək.</i> – şəkilçi
<i>ind. z.</i> – indiki zaman	<i>şm.</i> – şimal
<i>ing.</i> – ingiliscə	<i>tat.</i> – tat dilində
<i>ink.</i> – inkar/inkarı	<i>təxm.</i> – təxminən
<i>ispan.</i> – ispan dilində	<i>təqr.</i> – təqribən
<i>keçm.</i> – keçmiş	<i>top.</i> – toponim
<i>keçm.z.</i> – keçmiş zaman	<i>türk.</i> – türkcə
<i>kelt.</i> – kelt dilində	<i>yer. h.</i> – yerlik hal
<i>km.</i> – kilometr	<i>yer.h.ş.</i> – yerlik hal şəkilçili
<i>kosm.</i> – kosmonim	<i>yn.h.</i> – yönük hal
<i>köhm.</i> – köhnəlmiş	<i>yn.h. ş.</i> – yönük hal şəkilçili
<i>q.</i> – qərb	<i>yunan</i> – yunanca

LÜĞƏTDƏN İSTİFADƏ QAYDALARI

I. Lüğətin tərkibi

1. "Şəxs adları lüğəti" müəyyən dərəcədə normativ bir lüğət olduğundan, dilimizdə mövcud şəxs adlarının hamısını əhatə etmir. Qarşısında duran vəzifəyə uyğun olaraq, lüğətə bu gün məişətimizdə mövcud olan, ümumişlək, geniş yayılmış, həmçinin unudulmaqda olan, mövcud olmasa da, soyadlarda yaşayan şəxs adları daxil edilmişdir. Lüğətdə yer almış adları aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- a) vaxtı ilə Azərbaycan antroponimikasına daxil olmuş, bu gün xalq ədəbiyyatında, eləcə də yazılı ədəbiyyatda mövcud olan köhnəlmiş şəxs adları; məs.: Məlikməhəmməd, Mütəlib, Zəl və s.;
- b) indi tarix kitablarında və digər ədəbiyyatlarda müxtəlif tarixi dövrlərin məişət və həyatı ilə əlaqədar rast gəlinən qədim şəxs adları;
- c) qəbilə, sülalə, xalq və tayfaların adları ilə əlaqədar şəxs adları; məs.: Əfqan, Əfşar, Özbək, Xəzər, Eymur və s.;
- d) tarixi və əsətişi şəxs adları; məs.: Hətəm, Loğman, Pəri və s.;
- e) din və dini ayələrlə əlaqədar şəxs adları; məs.: Mələk, Məhərrəm, Fatimə, Namaz və s.;
- f) kiçiltmə və oxşama formalarından yaranmış şəxs adları; məs.: Cəbi, İsi, Güllü, Abış və s.;
- g) mürəkkəb adların addüzəltmə cəhətdən məhsuldar olan tərkib hissələri; məs.: Gül, Bəy, Xan, Ağ, Xanım, Üllah, Əddin və s.;
- h) təxəllüsdən, ləqəblərdən, həmçinin soyadlardan yaranmış şəxs adları; məs.: Nizami, Gülgün, Qoçaq, Nəvai, Əlizadə, Marks və s.;
- i) sənət və peşə adlarından yaranmış şəxs adları; məs.: Mığər, Dəmirçi, Dərzi və s.;
- j) coğrafi adlardan yaranmış şəxs adları; məs.: Tehran, Misir, Afina və s.;
- k) şəxs adlarının yaranmasında məhsuldar olan şəkilçilər; məs.: -lar, -an, (-ar)², (-im)⁴ və s.;

- l) ideologiyanın təsiri ilə Azərbaycan antroponimikasına daxil olan şəxs adları; məs.: Marlen, Karlen, Feliks, Klara və s.;
- m) müxtəlif tarixi dövrlərin məişəti və həyatı cəhətlərini əks etdirən sözlərdən formalaşmış şəxs adları; məs.: Bəylərbəy, Minbaşı, Azat və s.
- n) indi mövcud olmayan, lakin vaxtı ilə tariximizdə müəyyən rol oynamış xalq və tayfaların adları; məs.: Eymur, Mehran, Əfşar və s.;

2. Lüğətdə izah edilmir:

- a) təxəllüslər, ləqəblər, soyadlar və s.;
- b) coğrafi adlar;
- c) bu və ya digər formada yazıcının icadı olan, yaxud yalnız müəllif tərəfindən işlənən, sonradan məişətimizdə, eləcə də başqa yazıçı və müəlliflərin əsərlərində təsadüf edilməyən şəxs adları.

II. Lüğətin quruluşu

3. Lüğətdə adlar əlifba sırası ilə verilir.

4. Əcnəbi adlar bu qaydada verilir.

- a) əcnəbi şəxs adlarının qarşısında hansı dilə aid olduğu göstərilir: məs.: Abdulla ərəb., Cahan fars., Hamlet ing., və s.;
- b) tərkibi başqa-başqa dillərə aid olan şəxs adlarından düzəlməmiş mürəkkəb şəxs adlarında mənşə aşağıdakı şəkildə verilir; məs.: Həzrətşah – ərəb. Həzrət və fars. Şah adlarının...;
- c) tərkib hissələrindən biri azərbaycanca olan şəxs adlarında mənşə göstərilir; məs.: Bəymurad – azərb. Bəy və ərəb. Murad adlarının...;
- d) ilk mənşəyi ibrani, qədim türk, ərəb, fars dillərinə gedib çıxan, alınma şəxs adlarının ilk mənbəyi göstərilir; məs. Sara – ibrani və s.;
- e) lüğətdə əcnəbi şəxs adlarının əslində olan bütün mənaları deyil, ancaq şəxs adı kimi Azərbaycan dilində əsas mənaları verilir;
- f) əcnəbi dildə bəzi sözlərin cəmindən formalaşmış şəxs adlarının sözün cəm şəklinəndən olduğu göstərilir, əlavə şərh edilmir; məs. Fikrət, Hikmət və s.;

- g) şəxs adlarının variantları yan-yanə baş söz kimi verilir və aralarında / işarəsi qoyulur; məs.: Naibə/Nayibə, Aida/Aidə/Ayidə; Məhəmməd/Məmməd və s.

III. Şəxs adlarının mənacə xarakteristikası

5. Lüğətin əsas vəzifəsi adın mənasını açıb göstərməkdir. Mənalərin izahı zamanı bəzən müxtəlif məxəzlərdən alınmış ümumişlək ifadələr, atalar sözləri, sitat və misallar əlavə olunur.

6. Hər bir ad yeni sətirdən başlanır, adın variantları, törəmələr, qısaltmalar, təhrif olunmuş formaları / işarəsi ilə ayrılır.

7. Mürəkkəb adların mənalari aşağıdakı kimi verilir:

- a) hər bir adın mənası ayrılıqda izah edildiyindən mötərizədə həmin adın tərkib hissələrini təşkil edən şəxs adlarına baxmaq tövsiyə olunur. Məsələn: Gülxanım (bax: ad – Gül; Xanım); Məhəmmədəli (bax: ad – Məhəmməd; Əli) və s.;
- b) mənasına fikir verilmədən, hər hansı səbəbdən verilmiş şəxs adlarının əvvəlcə həqiqi mənası qeyd edilir, sonra isə hansı səbəbdən verilməsi şərh edilir;
- c) əgər şəxs adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardırsa, əvvəlcə adın formalaşdığı sözün həqiqi mənası verilir, sonra məcazi mənası qeyd edilir. Şəxs adının sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olduğu göstərilir.

IV. Əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə adlar izah edilərkən onlardan soyadın formalaşması, bu gün işlənməsi və ya yalnız soyadlarda yaşaması izah edilir.

V. Şəxs adlarının qrammatik xarakteristikası

- a) şəxs adının yanında, lazım gələrsə, qrammatik xarakteristikası verilir, yəni onun hansı nitq hissəsinə aid olduğu qeyd edilir; məs., Anar (anmaq feilindəndir), Gülüm (I şə. tək., məns. ş. gül sözü) və s.;

- b) bir qayda olaraq, adlar verilir, onların yanında qrammatik işarə qoyulmur. Yalnız lazım gəldikdə hansı halda, feili sifət və s. olması qeyd edilir.

VI. Şəxs adlarının üslubi xarakteristikası

- a) işlənməsi məhdud olan şəxs adlarının üslubca xüsusiyyətlərini göstərmək üçün lüğətdə işarələr qoyulmur;
- b) çox qədim dövrlərə aid sözlər üçün: qəd.; müasir Azərbaycan dilində köhnəlmiş sözlər üçün: *köhn*;
- c) termindən formalaşmış şəxs adları, sözün hansı sahəyə aid olması izahın özündə qeyd edilir;
- məs.:*

FƏXRİYYƏ

ərəb. *fəxrıyyə* sözüdür. Fəxrıyyə qadın adı orta əsrlərdə Şərq (o cümlədən Azərbaycan) ədəbiyyatında məsnəvi, qəzəl və s. formalarda şairin öz fəzilətlərindən, yaxşı sifətlərindən, xüsusən hünər və səxavətindən mədh şəklində bəhs edən şeir şəklində adındandır.

FƏSİLƏ

ərəb. *fəsilə* sözü dilimizdə quruluşca oxşar, mənşəcə bir-birinə yaxın olan bir neçə heyvan və ya bitki cinsinin əmələ gətirdiyi qrup mənasını ifadə edir və s.

VII. İmla və vurğu

- a) lüğətdə istər tərtibçinin mətni, istərsə də şəxs adlarının izahı Azərbaycan dilinin mövcud orfoqrafiya qaydaları əsasında verilir;
- b) şəxs adları əlifba sırası ilə verilir;
- c) şəxs adlarının yarandığı ümumi isimlər dilimizin qrammatik qanunlarına uyğun dəyişmiş şəkildə əlifba sırasına verilir, lakin sözün ilkin forması mötərizədə qeyd edilir; məs.:

XURŞİD/XURŞİT/XURŞUD/XURŞUT

fars. *xurşid* (əslində *xorşid*) sözündən olub, dilimizdə günəş mənasındadır və s.;

- d) sitatlarda, atalar sözü, idiom və ifadələrdə dürgü işarələri müəssir qrammatikada qəbul edilmiş qaydalara uyğunlaşdırılır;
- e) bir qayda olaraq, alınma sözlərdən yaranmış şəxs adlarının vurğusunda fərq varsa, göstərilir, vurğudan asılı olaraq dəyişən mənalar (bəzən də apostrofla əlaqədar, məs.: Əsəd, Əs'əd) qeyd edilir;

ƏSAS MƏNBƏLƏR

“Azərbaycan şəxs adları” lüğəti yazılı mənbələr əsasında qurulmuşdur. Bunlar, əsasən, aşağıdakılardır:

1. xüsusi vəsait:

- a) Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti (4 cildə);
- b) Azərbaycan dilində mövcud şəxs adları lüğətləri;
- c) Azərbaycanca-rusca, rusca-azərbaycanca, azərbaycanca-ingiliscə, ingiliscə-azərbaycanca, azərbaycanca-almanca, almanca-azərbaycanca lüğətləri;
- d) alman dilində, ingilis dilində, rus dilində şəxs adları lüğətləri;
- e) terminoloji lüğətlər;
- f) Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti;
- g) klassik ədəbiyyatda işlənən ərəb və fars sözləri lüğəti;

2. folklor və yazılı ədəbiyyat:

- a) Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi;
- b) folklorla bağlı nəşr edilmiş ədəbiyyat;

3. Digər məxəzlər:

Ali məktəb dərslikləri, M.F.Axundov adına kitabxanadakı əsərlər; Azərbaycan dilində nəşr olunmuş hər cür ədəbiyyat, məmuar ədəbiyyatı, həmçinin İKT-də şəxs adları ilə bağlı məlumatlar.

ŞƏRTİ İŞARƏLƏR

/ – şəxs adlarının variantlarını (adın təhrif olunmuş, sonradan müstəqil ad kimi rəsmiləşmiş formalarından, kiçiltmələrdən) ayıran işarə.

AZƏRBAYCAN ƏLİFBASI

Çap şəkli	Əl yazısı şəkli	Adı	Çap şəkli	Əl yazısı şəkli	Adı
A a	<i>Aa</i>	a	Q q	<i>Qq</i>	qe
B b	<i>Bbb</i>	be	L l	<i>Ll</i>	el
C c	<i>Cc</i>	ce	M m	<i>Mm</i>	em
Ç ç	<i>Çç</i>	çe	N n	<i>Nn</i>	en
D d	<i>Dd</i>	de	O o	<i>Ooo</i>	o
E e	<i>Ee</i>	e	Ö ö	<i>Ööö</i>	ö
Ə ə	<i>Əə</i>	ə	P p	<i>Pp</i>	pe
F f	<i>Ff</i>	fe	R r	<i>Rr</i>	er
G g	<i>Gg</i>	ge	S s	<i>Ss</i>	se
Ğ ğ	<i>Ğğ</i>	ğe	Ş ş	<i>Şş</i>	şe
H h	<i>Hh</i>	he	T t	<i>Tt</i>	te
X x	<i>Xx</i>	xe	U u	<i>Uu</i>	u
ı	<i>ı</i>	ı	Ü ü	<i>Üü</i>	ü
İ i	<i>İi</i>	i	V v	<i>Vv</i>	ve
J j	<i>Jj</i>	je	Y y	<i>Yy</i>	ye
K k	<i>Kk</i>	ke ka	Z z	<i>Zz</i>	ze

KİŞİ ADLARI

AB

fars. *ab* (əslində *abe*) sözü dilimizə tərcümədə su, həmçinin göz yaşı mənasındadır. Klassik ədəbiyyatda ən çox rast gəlinən söz və ifadələr sırasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil ad kimi mövcud olmayıb, bir çox mürəkkəb kişi və qadın adlarının tərkibində işlənir.

ABAD

azərb. *abad* sözü yaxşı, müntəzəm, səliqəli, mədəni, yaxud yaxşı təmin olunmuş və təchiz edilmiş, yaxşı yaradılmış şərait, vəziyyət anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Abad bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

Abad sözü həm də bir sıra adlarla birləşərək yaşayış məntəqəsi mənasında işlənən toponimlər yaradır. Məsələn, Sabirabad, Aşqabad, Müşfiqabad və s. Abad şəxs antroponimi rahat, yaxşı yaradılmış şərait mənasındadır.

ABAN

türk. *aban* sözü nüfuzlu, hörmətli, ləyaqətli anlamına gəlir. Bu gün Aban antroponimi haqqında fikirlər müxtəlifdir. Bir sıra araşdırmalardan məlum olur ki, etnonimdir, m.ə. qarqarlarla birlikdə Qafqaza – Albaniyaya gələn abant/aban (t samiti sonradan düşmüş və ya ixtisar edilmişdir) türk mənşəli tayfalardan birinin adı kimi izah edilir. Aban sözünün m.ə. VII əsrdə sakların tərkibində qarqarlarla yanaşı gəlmiş tayfanın adı olması elmi ədəbiyyatda diqqət mərkəzinə çəkilir. Qarqarların Şimal-Qərbi Albani-

yada hələ qədim dövrdən məskunlaşması barədə m.ə. 65-ci ildə Pompeyin Albaniyaya yürüşü haqqında məlumat verən antik tarixçilər qeyd etmişlər. Onların əsərlərində Albaniya ərazisindəki Avant çayı və onun yaxınlığında Abant əyalətinin olması (Plutarx, Pompey, Dion Kassiy) göstərilmişdir. Lakin bu izah dəqiq hesab olunmur. Çünki bəzi mənbələrdə fars dilində olan aban sözü ilə əlaqələndirilir. Mənası su, sular oğlu kimi izah edilir. Bir məsələ də var ki, bəzən ad fars dilində aban ayının – səkkizinci ayın adı ilə əlaqələndirilir. Araşdırmalar da təsdiq edir ki, Azərbaycanda Aban antroponimi çox qədim adlardandır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, qədim türk mənşəli tayfanın adındandır. İslamaqədərki ərəb adlarından olması barədə də mənbələrdə inandırıcı görünən məlumatlar var. İrəvanın Şərur-Dərələyəz qəzasında, Keşişkənd (Yeğeqnadzor) bölgəsində Aban kəndi, Türkiyədə Abant gölü var. Rus dilçiliyində Rusiyanın Krasnoyarsk vilayətində Abanskoe kəndinin adı da türk mənşəli aban sözü ilə əlaqələndirilir. Fikrimizcə, Aban şəxs adının etnonim olması daha inandırıcı görünür. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Aban bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ABBAS/ABAS

ərəb. *abbas* sözü (əslində *əl-Əbbas*) qaynayıb-qarışmayan, adamayovuşmaz, hirsli, acıqlı, tutqun, qaşqabaqlı; heybətli, vahiməli, qəzəbli anlamlarını ifadə edir. Burada *əl* ərəb dilində olan müəyyənlik artiklidir, adla işlənsə də, mənasını dəyişmir. Abbas antroponiminin təhrif olunmuş Abas forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bəzi araşdırmalarda Abas adının Abbas adı ilə heç bir əlaqəsi olmaması barədə fikirlərə rast gəlinir, Abas antroponimi Alban katolikosunun (551–595) adı ilə əlaqələndirilir. Türk dilində Abas adının (a-ı əvəzlənməsi) abıs, apas, abız (geniş savadlı anlamında) sözündən olduğu barədə məlumatlara da rast gəlinir. Tatar anroponimikasında Abas, Apaz şəxs adları mövcuddur. Bir çox tədqiqatlardan o da məlum olur ki, Abbas ərəblərdə də hələ İslamaqədərki şəxs adlarındandır. Mənbələrdə Məhəmməd Peyğəmbərin əmisinin adının da Abbas ibn Abd-al-Müttəlib olması barədə əsaslandırılmaz yer almışdır. Araşdırmalarda bu şəxsin VI əsrdə yaşadığı barədə də

məlumat verilir. Əski əlifbalı kitablarda Abbas adı düzgün yazıl-
sa da, ərəblərin *ayn* samitinin farslar kimi *ayn* oxunması səbəbin-
dən uzun müddət yanlış olaraq Əbbas kimi oxunmuşdur. Son-
ralar bu səhv aradan qaldırılmışdır. Azərbaycan antroponimi-
kasında Abas kişi adı ilə yanaşı, tərkibində adın iştirak etdiyi
kifayət qədər mürəkkəb şəxs adı mövcuddur.* Bir məsələni də
qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Azərbaycanda yeni doğulan öv-
ladlara ad qoyarkən ya valideynlərin, ya da əvvəlki övladların
adına yaxın və ya qafiyə uyğunluğu olan adlar qoymaq həmişə
dəbdə olmuşdur və deyərdik ki, bu gün də bu ənənə davam edir.
Məsələn, ailədə Abbas adlı birisi varsa, o biri övladlara Abbasəli,
Gülabbas, Əlabbas və s. adlar qoyulur. Azərbaycanda Abbasov,
Abasov, Abbaslı, Abaslı, Abbaszadə, Abaszadə soyadlarına çox
tez-tez rast gəlinir.

ABBASAĞA/ABASAĞA

ərəb. mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən *Abbas* adı
və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş
şəxs adıdır. Abbasəğa (bax: ad – **ABBAS**; **AĞA**) kişi adı ixtiyar sa-
hibi Abbas, Abbas ağa mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Abas-
əğa forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ABBASƏLİ/ABASƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən *Abbas* və
Əli adlarının birləşməsindən yaranmış mürəkkəb şəxs adıdır.
Abbasəli kişi adı (bax: ad – **ABBAS**; **ƏLİ**) qasqabaqlı, heybətli Əli
mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Abasəli forması da sonradan
müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ABBASXAN/ABASXAN

ərəb. mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən *Abbas* adı
və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəl-
miş şəxs adıdır. Abbasxan (bax: ad – **ABBAS**; **XAN**) kişi adı xan
Abbas, rəhbər Abbas mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Abas-
xan forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

* mürəkkəb adların tərkibindəki şəxs adları, hissələr ayrı-ayrılıqda izah edildiyindən, bəzi hallar istisna olmaqla, hər biri barədə təkrar olmasın deyə izah veril-məyəcəkdir.

ABBASQULU/ABASQULU

ərəb. mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən *Abbas* və azərb. *Qulu* adlarının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Abbasqulu (bax: ad – **ABBAS**; **QULU**) kişi adı Abbasın qulu anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Abasqulu forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Abasqulu bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Adın daşıyıcıları arasında məşhur şəxsiyyət Abbasqulu ağa Bakıxanovun (1794-1847) milli ədəbiyyatımızda maarifçilik ideyalarının yaranmasında özünəməxsus rolu olmuşdur. Azərbaycan xalqının ictimai-mədəni fikir tarixində ensiklopedik biliyə sahib ziyalı A.Bakıxanov elmi əsərlərlə yanaşı, lirik şeirlər, qəzəllər, həmçinin mənzum hekayələr və təmsillər müəllifidir.

ABBASMİRZƏ/ABASMİRZƏ

ərəb. mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən *Abbas* və fars. *Mirzə* adlarının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Abbasmirzə (bax: ad – **ABBAS**; **MİRZƏ**) kişi adı hörmətli, əmirzadə, oxumuş, savadlı Abbas anlayışlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Abasmirzə forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Abbasmirzə bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Bu adın Şərq ölkələrində populyarlığı şahzadə Abbasmirzənin adı ilə bağlıdır desək, yəqin ki, yanlışdır. Tarixdən məlumdur ki, Fətəli şahın oğlunun adı Abbasmirzə (1782-1833) olmuşdur. Şahzadə, naib-sultan Abbasmirzə 1816-cı ildən fars taxt-tacının varisi idi və əslində özü dövləti idarə edirdi. İqamətgahı Təbriz şəhərində yerləşirdi. Vəliəhd həmçinin İran Azərbaycanına başçılıq etmiş, Rus–İran müharibələri (1804-1813 və 1826-1828) zamanı orduya da şəxsən özü rəhbərlik etmişdir. Adın daşıyıcılarından biri də Azərbaycanda XX əsrin əvvəllərində milli teatrın tanınmış xadimlərindən olan Abbasmirzə Şərifzadədir. Xalqın estetik tərbiyəsində özünəməxsus rolu olmuş A.Şərifzadə Mirzəbala Məhəmmədzadənin 1918-ci ilin mart hadisələrindən bəhs edən “Bakı uğrunda müharibə” faciəsini ilk dəfə tamaşaya qoymuşdur.

ABBASŞƏRİF/ABASŞƏRİF

ərəb. mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən *Abbas* və fars. *Şərif* adlarının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Abbas-şərif (bax: ad – **ABBAS**; **ŞƏRİF**) kişi adı Abbas adının şərafli, müqəddəs olması ilə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş Abasşərif forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Abbasşərif bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ABDAL

türk. *abdal* sözündəndir. Adətən lüğətlərdə abdal sözünün dilimizdə dərviş, qələndər, avara, sərsəri, dərbədər, səfeh, düşüncəsiz mənalarda olduğu qeyd edilir. Bu da sözün qədim türk dillərində sadə, avam, yalan, hiyləanlamaz və buna yaxın mənalarda işlənməsi ilə əlaqədardır. Bu gün türk xalqlarının hər birində abdal sözü işlənir. Abdal kişi adı qədim türk tayfalarından birinin (Ağ hun) adındandır. Mənbələrdə Heftal, Heptal, Eftal kimi qeyd edilən etnonim Abdal adının müxtəlif fonetik formalarıdır. Alban tarixçisi Movses Kalankatlı Albaniyada yaşamış abdal tayfasından bəhs etmişdir. Onun yazdığına görə, heptallar (abdallar) Makedoniyalı İsgəndər dövründə (m.ə. IV əsr) buraya köçürülmüşlər. Ağdam rayonunda yerləşən Abdal kəndi haqqında Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğətində verilmiş məlumatda göstərilir ki, suriyalı tarixçi Zaxari Ritor (VI əsr) Şimali Qafqazda Hun əyalətində yaşayan müxtəlif tayfalar arasında türkdilli abdel tayfasının da adını çəkir. Akademik V.V.Bartold abadel/abdal tayfasını hun tayfası sayır. Qazaxlarda, qaraqalpaqlarda, türkmənlərdə və Türkiyədə də abdal tayfa adı olaraq qeydə alınmışdır. XV–XVI əsrlərdə Türkiyənin ictimai-siyasi həyatında abdal tayfası əhəmiyyətli rol oynamışdır. Elmdə hunların abdal qolunun bir hissəsinin Anadoluda yerləşməsi barədə də məlumatlar var. Türklərdə əsasən abdal tayfasının adı duran etnotoponimlər də geniş yayılmışdır. Azərbaycanda Ağdam, Sabirabad, Göygöl, Oğuz, Tovuz, Qubadlı rayonlarında Abdal, Abdallı, Abdalanlı və s. adlı kəndlər, Gürcüstanda Abdallı kəndi, Naxçıvanda və Şimali Qafqazda Abdal dağı, Tovuz rayonunda Abdal çayı məlumdur. Qeyd etmək lazımdır ki, 1923-cü ilə qədər Laçın rayonunun inzibati mərkəzi də Abdallar adlanırdı.

ABD/ABDI/ƏBD

ərəb. *abd* sözündən olub, qul, kölə mənasındadır (bax: ad – *ABDULLA*). Dilimizdə Abdü kimi tələffüz edilmiş ərəb sözü sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bəzi bölgələrdə Avdı kimi də tələffüz olunur. Azərbaycan antroponomikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Abdü bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ABDIXAN

ərəb. *abdi* və azərb. mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdixan (bax: ad – *ABDİ; XAN*) Abdü xan anlamındadır.

ABDİ

ərəb. *abdi* sözü dilimizə tərcümədə qula, köləyə aid olma, köləliklə bağlı olan mənasındadır. Azərbaycanın bəzi bölgələrində Avdı kimi də tələffüz edilir. Azərbaycan antroponomikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Abdü bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ABDİN

ərəb. *abdin* (əslində *abidin*) sözü dilimizdə ibadət edənlər, ibadətlə məşğul olan kəslər anlamına gəlir. Azərbaycan antroponomikasında Abdin adı ilə yanaşı, tərkibində Abdin adının iştirak etdiyi mürəkkəb şəxs adları da mövcuddur.

ABDİNBƏY

ərəb. mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən *Abdin* adı və azərb. arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdinbəy (bax: ad – *ABDİN; BƏY*) kişi adı Abdin bəy anlamındadır. Azərbaycan antroponomikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Abdinbəy bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Azərbaycanda Abdinbəyov soyadının kifayət qədər mövcud olması adın yaxın keçmiş qədər geniş yayıldığına dəlalat edir.

ABDİN XAN

ərəb. mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən *Abdin* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdinxan (bax: ad – **ABDİN; XAN**) kişi adı Abdin xan mənasındadır.

ABDULBAĞI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Bağ*ı adlarının (əslində *abd əl-Bağ*ı) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulbağ (bax: ad – **ABDUL; BAĞI**) kişi adı varlığı əbədi olanın (Allahın) qulu anlamını ifadə edir.

ABDULBARI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Bari* adlarının (əslində *abd əl-Bari*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulbari (bax: ad – **ABDUL; BARI**) kişi adı əskiksiz yarananın, bəsirətli olanın (Allahın) qulu anlamını ifadə edir.

ABDULCABBAR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Cabbar* adlarının (əslində *abd əl-Cabbar*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulcabbar (bax: ad – **ABDUL; CABBAR**) kişi adı bütün niyyətlərini məcbur etdirə bilənin (Allahın) qulu anlamına gəlir.

ABDULCAMAL

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Camal* adlarının (əslində *abd əl-Camal*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulcamal (bax: ad – **ABDUL; CAMAL**) kişi adı bütün gözəllikləri, ali xüsusiyyətləri özündə cəm edənin (Allahın) qulu anlamına gəlir.

ABDULCAVAD

ərəb. *Abdul* və *Cavad* adlarının (əslində *abd əl-Cavad*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulcavad (bax: ad – **ABDUL; CAVAD**) kişi adı ulu Tanrının qulu mənasındadır.

ABDULCƏLİL

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Cəlil* adlarının (əslində *abd əl-Cəlil*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulcəlil (bax: ad – **ABDUL; CƏLİL**) kişi adı böyük, ulu olanın (Allahın) qulu anlamına gəlir.

ABDULƏHƏD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Əhəd* adlarının (əslində *abd əl-Əhəd*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abduləhəd (bax: ad – **ABDUL; ƏHƏD**) kişi adı tək olan, bənzəri olmayanın (Tanrı) qulu anlamını ifadə edir.

ABDULƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Əli* adlarının (əslində *abd əl-Aliyy*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abduləli (bax: ad – **ABDUL; ƏLİ**) kişi adı ən uca, ən ali olanın (Tanrı) qulu anlamına gəlir.

ABDULƏZƏL

bax: ad – **ƏBDÜLƏZƏL**

ABDULƏZİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Əzim* adlarının (əslində *abd əl-Azim*) birləşməsindən əmələ gəlmiş addır. Abduləzim (bax: ad – **ABDUL; ƏZİM**) kişi adı ən əzəmətli olanın (Allahın) qulu mənasındadır.

ABDULƏZİZ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Əziz* adlarının (əslində *abd əl-Aziz*) birləşməsindən əmələ gəlmiş addır. Abduləziz (bax: ad – **ABDUL; ƏZİZ**) kişi adı ən uca, ulu, qalib olanın (Allahın) qulu mənasındadır.

ABDULFƏRƏC

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Fərac* adlarının (əslində *abd əl-Fərac*) birləşməsindən əmələ gəlmiş addır. Abdulfərac (bax: ad – **ABDUL; FƏRƏC**) kişi adı hamıya kömək edənin (Allahın) qulu anlamını ifadə edir.

ABDULFƏTTAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Fəttah* adlarının (əslində *abd əl-Fəttah*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulfəttah (bax: ad – **ABDUL; FƏTTAH**) kişi adı xeyir qapılarını açanın (Allahın) qulu anlamına gəlir.

ABDULHAKİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Hakim* adlarının (əslində *abd əl-Hakim*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulkhakim (bax: ad – **ABDUL; HAKİM**) kişi adı ədalətli hakimin (Allahın) qulu anlamına gəlir.

ABDULHƏMİD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Həmid* adlarının (əslində *abd əl-Həmid*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulkhəmid (bax: ad – **ABDUL; HƏMİD**) kişi adı ən uca olanın, şükr edilənin (Allahın) qulu anlamına gəlir.

ABDULXALİQ/ABDULXALIQ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Xaliq* adlarının (əslində *abd əl-Xaliq*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulkxaliq (bax: ad – **ABDUL; XALİQ**) kişi adı Yaradanın, xəلق edənin (Allahın) qulu anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş Abdulkxaliq forması sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ABDULXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulkhan (bax: ad – **ABDUL; XAN**) kişi adı hər şeyə sahib olanın (Allahın) qulu anlamına gəlir. Nisbətən sonrakı dövrlərdə əmələ gəlmiş adlardandır.

ABDULKƏRİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Kərim* adlarının (əslində *abd əl-Kərim*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulkərim (bax: ad – **ABDUL; KƏRİM**) kişi adı ən uca və səxavətli olanın (Allahın) qulu mənasındadır.

ABDULQADİR/ABDULQƏDİR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Qadir* adlarının (əslində *abd əl-Qadir*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulqadir (bax: ad – **ABDUL; QADİR**) kişi adı qüvvət və qüdrət sahibinin (Allahın) qulu anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş Abdulqədir forması sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ABDULQAFUR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Qafur* adlarının (əslində *abd əl-Qaffur*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulqafur (bax: ad – **ABDUL; QAFUR**) kişi adı bağışlayanın (Allahın) qulu anlamına gəlir.

ABDULQƏNİ

ərəb. *Abdul* və *Qəni* adlarının (əslində *abd əl-Ğaniyy*) birləşməsindən əmələ gəlmiş addır. Abdulqəni (bax: ad – **ABDUL; QƏNİ**) kişi adı hər cür imkan sahibi olanın (Allahın) qulu anlamına gəlir.

ABDULQƏYYUM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Qəyyum* adlarının (əslində *abd əl-Qayyum*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulqəyyum (bax: ad – **ABDUL; QƏYYUM**) kişi adı daim hər bir işdə, hər bir məsələdə bəndəsinə dəstək olmağa qadir olanın (Allahın) qulu mənasındadır.

ABDULLA/ABDUL

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abd* və *Üllah* (Allah) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Abdullah (bax: ad – **ABD; ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın bəndəsi, Allahın qulu, Tanrının nökrəi kimi tərcümə edilir. Adın təhrif olunmuş forması Abdulla sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Abdullah adı bu gün yalnız Abdulla formasında mövcuddur. Məhəmməd Peyğəmbərin atasının adından olduğuna görə İslam dinində Abdulla kişi adı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İslam tarixindən məlum olduğu kimi, yeni dini yaradarkən Məhəmməd Allahı yeganə ilah olaraq elan etmişdir. “Allah” məfhumu İslamdan əvvəllər də ərəb dilində mövcud idi.

Abdulla adındakı “üllah” həmin Allah deməkdir. Abdul adın qısaltilmiş formasıdır. Sonradan Abdul da müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında Abdul adı ilə yanaşı, tərkibində Abdul adının iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adı da mövcuddur. Abdulla kişi adı ərəb adları siyahısında, həmçinin dünyada ən populyar adlardan biridir. İngilis dilində, eləcə də bəzi Avropa dillərində də məlumdur. Ab, Abdel, Abdul, Abdallah, Abdullah, Abdulla kimi işlənir.

ABDULLAZIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Lazım* adlarının (əslində *abd əl-Lazım*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdullazım (bax: ad – **ABDUL**; **LAZIM**) kişi adı güc sahibi olanın (Allahın) qulu anlamına gəlir.

ABDULLƏTİF/ABDULƏTİF

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Lətif* adlarının birləşməsindən (əslində *abd əl-Lətif*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdullətif (bax: ad – **ABDUL**; **LƏTİF**) kişi adı bəndələrinə lütf edən (Allahın) qulu anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş Abdulətif forması sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ABDULMALİK/ABDULMƏLİK

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Malik* sözlərinin birləşməsindən (əslində *abd əl-Malik*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulmalik (bax: ad – **ABDUL**; **MALİK**) kişi adı hər şeyə malik olanın (Allahın) qulu anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş Abdurməlik forması sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ABDULMANAF/ƏBDÜLMANAF

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Manaf* adlarının birləşməsindən (əslində *abd əl-Mənaf*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məlum olduğu kimi, İslam dinində digər millətlərdə, həmçinin digər dinlərdə rast gəlinən adların verilməsi günah sayılmır. Sadəcə adın mənasına fikir verilməsi tövsiyə edilir. Lakin İslamda iki sözün birləşməsi ilə yaranmış bəzi mürəkkəb şəxs adlarının tərcüməsi zamanı onların haram adlar sırasında olması məlum olur. İslam

dinində Abdul (bax: ad – **ABDUL**) və Manaf (bax: ad – **MANAF**) şəxs adlarının birləşməsindən yaranmış **Abdulmanaf** kişi adı büt-lərə pərəstiş edən bəndə, özünə səcdəgah seçmiş birisi, kimə, nəyə isə büt kimi səcdə edən qul, kölə, əsir anlamını ifadə etdiyinə görə şəxs adı olaraq haram sayılır. Müsəlman dininə görə, belə adların qoyulmasına yol vermək olmaz, dünyaya gəlmiş körpələrə belə ad-lar verilmişsə də, dəyişdirilməlidir. Daha dəqiqi, İslamda bu adların dəyişdirilməsi vacib hesab edilir. Lakin günümüzdə də Abdulma-naf adlı şəxslərə kifayət qədər rast gəlinir.

ABDULMƏCİD/ƏBDÜLMƏCİD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Məcidi* adlarının birləşməsindən (əslində *abd əl-Məcidi*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdilməcidi (bax: ad – **ABDUL; MƏCİD**) kişi adı şə-rəfi çox yüksək olanın (Allahın) qulu anlamına gəlir.

ABDULMÖMİN/ABDÜMÖMİN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Mömin* ad-larının birləşməsindən (əslində *abd əl-Mumin*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdilmömin (bax: ad – **ABDUL; MÖMİN**) kişi adı mömin olanın (Allahın) qulu anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş Abdu-mömin forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ABDULMÜSLİM/ABDULMÜSLÜM

ərəb. *Abdul* və *Müslim* sözlərinin (əslində *abd əl-Müslim*) bir-ləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdülmüslim (bax: ad – **ABDUL; MÜSLİM**) kişi adı insaf sahibi olanın (Allahın) qulu an-lamına gəlir. Adın təhrif olunmuş Abdülmüslüm forması da son-radan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ABDURRAUF/ABDULRAUF/ABDURAU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Rauf* ad-larının birləşməsindən (əslində *abd ər-Rauf*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdurrauf (bax: ad – **ABDUL; RAUF**) kişi adı mərhəmət-li, şəfqəti çox olanın (Allahın) qulu anlamını ifadə edir. Adın təh-rif olunmuş Abdulrauf, Abdurauf formaları sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ABDURRƏHİM/ABDULRƏHİM/ABDURƏHİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Rəhim* adlarının birləşməsindən (əslində *abd ər-Rəhim*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdurrəhim (bax: ad – **ABDUL; RƏHİM**) kişi adı mərhəmətini əskik etməyənin (Allahın) qulu mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Abdulrəhim, Abdurəhim formaları sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ABDURRƏHMAN/ABDULRƏHMAN/ABDURƏHMAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Rəhman* adlarının (əslində *abd ər-Rəhman*) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İslamda Allahın 99 adı arasında Abdurrəhman adına da rast gəlinir. Abdurrəhman (bax: ad – **ABDUL; RƏHMAN**) kişi adı bağışlayanın, çox mərhəmətlinin (Allahın) qulu mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Abdulrəhman, Abdurəhman formaları sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ABDURRƏSUL/ABDULRƏSUL/ABDURƏSUL

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Rəsul* adlarının birləşməsindən (əslində *abd ər-Rəsul*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdurrəsul (bax: ad – **ABDUL; RƏSUL**) kişi adı elçinin qulu anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş Abdulrəsul, Abdurəsul formaları da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ABDURRƏŞİD/ABDULRƏŞİD/ABDURƏŞİD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Rəşid* sözlərinin birləşməsindən (əslində *abd ər-Rəşid*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdurrəşid (bax: ad – **ABDUL; RƏŞİD**) kişi adı daim bəndələrinə doğru yol göstərə bilən (Allahın) qulu anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş Abdulrəşid, Abdurəşid formaları da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ABDURRƏZZAQ/ABDULRƏZZAQ/ABDURƏZZAQ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Rəzzaq* adlarının birləşməsindən (əslində *abd ər-Rəzzaq*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdurrəzzaq (bax: ad – **ABDUL; RƏZZAQ**) kişi adı ruzi verənin (Allahın) qulu anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş Abdulrəzzaq, Abdurəzzaq formaları da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ABDULSALAM/ABDUSALAM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Salam* adlarının birləşməsindən (əslində *abd əs-Səlam*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulsalam (bax: ad – **ABDUL; SALAM**) kişi adı yaratdıqlarını salamat edənin (Allahın) qulu anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş Abdusalam forması sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ABDUSƏLİM/ABDUSƏLİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Səlim* adlarının birləşməsindən (əslində *abd əs-Səlim*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdusəlim (bax: ad – **ABDUL; SƏLİM**) kişi adı salim olanın (Allahın) qulu anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş Abdusəlim forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ABDUSƏMƏD/ABDUSƏMƏD

ərəb. *Abdul* və *Səməd* sözlərinin birləşməsindən (əslində *abd əs-Səməd*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdusəməd (bax: ad – **ABDUL; SƏMƏD**) kişi adı hamı möhtac olanın, Özü heç kəsə möhtac olmayanın (Allahın) qulu anlamına gəlir.

ABDULVAHAB

ərəb. *Abdul* və *Vahab* adlarının birləşməsindən (əslində *abd əl-Vəhhab*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulvəhab (bax: ad – **ABDUL; VAHAB**) kişi adı bəndələrinə hər şeyi qarşılıqsız bəxş edənin (Allahın) qulu anlamına gəlir.

ABDULVAHİD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Vahid* adlarının birləşməsindən (əslində *abd əl-Vahid*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulvahid (bax: ad – **ABDUL; VAHİD**) kişi adı vahid, yeganə olanın (Allahın) qulu anlamını ifadə edir.

ABDULVARİS/ABDULVARİZ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Varis* adlarının birləşməsindən (əslində *abd əl-Varis*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulvaris (bax: ad – **ABDUL; VARİS**) kişi adı hər şeyə varis olanın (Allahın) qulu anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Abdulvariz forması sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ABDULVƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Abdul* və *Vəli* adlarının birləşməsindən (əslində *abd al-Vəli*) əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abdulvəli (bax: ad – **ABDUL**; **VƏLİ**) kişi adı hər şeyə sahib olanın (Allahın) qulu anlamını ifadə edir.

ABEL

ibranı. *abel* sözündəndir. Qədim yəhudi dilində *hevel*, yəni nəfəs, yaxud da buxar deməkdir, dilimizə şöhrətpərəstlik və yaramaz kimi də tərcümə edilir. Azərbaycan antroponimikasına, əsasən, 1945-ci ildən sonra birbaşa alman dilindən daxil olsa da, populyarlıq qazana bilməmişdir. Bu gün Azərbaycan dilində mövcud alınma adlar sırasına daxil olan Abel şəxs adı dilimizə birbaşa alman dili vasitəsilə keçmişdir. Azərbaycanda bu adı daşıyanlar elə də çox olmamışdır. Abel adı ilə bağlı bəzi mənbələrdə “Bibliya”dan gəlmə, mənşəyi bilinməyən adlardan biri kimi bəhs edilir. Assiriya dilində “oğul” mənasında işləndiyi göstərilir. “Bibliya”da Abel Adəm və Həvvanın kiçik oğlunun adıdır, öz qısqanc qardaşı Kain tərəfindən öldürülmüşdür, sonradan ingilis puritanları tərəfindən yüksəldilmişdir. Sonrakı iki əsr ərzində Atlantik okeanı sahillərində yaşayan insanlar övladlarına Abel adı vermişlər. Azərbaycanda Abel adına orta və yaşlı nəsil arasında nadir hallarda təsadüf edilir. Avropa ölkələrində geniş yayılmış kişi adlarındandır. Abel adının ingilis dilində Abe, Abie, Abu, Nab kimi törəmələri də mövcuddur. Adın daşıyıcıları arasında məşhur insanlar da məlumdur. Məsələn, hollandiyalı tədqiqatçı Abel Tasman (1603-0159). Abel adı həm də bir çox görkəmli müəlliflərin məşhur əsərlərinin məharətlə yaratdıqları, yadda qalan qəhrəmanlarının adı olduğundan Avropada populyarlıq qazanmışdır. Məsələn, Ben Consonun “Əlkimyaçı” (1610) pyesinin uydurma qəhrəmanı Abel Draqer və Çarlz Dikkensin “Böyük ümidlər” əsərinin qəhrəmanı Abel Məqviç və s.

ABGÜL

fars. *ab* və *gül* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş addır. Abgül (bax: ad – **AB**; **GÜL**) kişi adı gül suyu, gül cövhəri, güləb mənasındadır.

ABHƏYAT

fars. *ab* sözü və ərəb. *Həyat* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abhəyat sözü dilimizdə dirilik suyu, həyat suyu, həmçinin göz yası mənasındadır. Əfsanəyə görə, guya zülmətdə bir çeşmənin suyu olmuşdur, onu içənlər ölməzlərmiş. Həmin çeşmənin suyu Abhəyat adlanırmış. Abhəyat (bax: ad – **AB**; **HƏ-YAT**) şəxs adı sözün birinci mənası ilə əlaqələndirilir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

ABI

qəd. türk dillərində *abı* gizlətmək, heç kimə bildirmədən gizli saxlamaq anlamını ifadə edir. Adətən izahlı lüğətlərdə özündən böyük, ata, əcdad kimi mənaları da göstərilir. Bəzən də fars dilindəki *abi* sözü ilə (açıq göy, mavi rəng) əlaqələndirilir. Bugünümüzdə *Ab...* hecası ilə başlanan adların qısaldılmış forması kimi izahı daha inandırıcı görünür. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Abı bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ABIŞ

azərb. *Ab...*, *Abı...* hecası ilə başlanan kişi adlarının oxşama və əzizləmə formasıdır, sonradan Abış müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmiş, bir qədər sonralar addan soyad da formalaşmışdır. Bəzi lüğətlərdə türk dillərindəki abış/əbiş sözündən olub, anası kimi olan, anasını xatırladan; geniş savadlı (adam) mənasında olduğu, bəzilərinə isə Abış adının bədən üzvəri ilə əlaqədar şəxs adı (ayağın diz qapağının yuxarısı) olması barədə fikirlərə də rast gəlinir. Fikrimizcə, Abış kişi adı qısaltma adlardan yaranmış addır. Çünki Azərbaycan şəxs adları sistemində belə adların sayı kifayət qədərdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Abış bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ABİD

ərəb. *abid* sözündən olub, dilimizdə ibadətlə məşğul olan birisi, vaxtını ibadətə sərf edən anlamına gəlir. Klassik ədəbiyyatda çoxişlənən söz və ifadələr sırasındadır. Azərbaycanda bu

adın daşıyıcıları kifayət qədərdir. Addan soyad da formalaşmışdır. XX əsrdə geniş yayılmış şəxs adlarından olsa da, əsrin 70-ci illərindən dəbdən düşmüşdür. Bu gün Azərbaycanda orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında kifayət qədər bu adın daşıyıcılarına rast gəlmək olar.

ABİDƏLİ

ərəb. *Abid* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş adır. Abidəli (bax: ad – **ABİD**; **ƏLİ**) kişi adı özünü ali, yüksək ibadətə sərf etmə anlamını ifadə edir.

ABİDXAN

ərəb. *Abid* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abidxan (bax: ad – **ABİD**; **XAN**) kişi adı Abid xan anlamındadır.

ABU

bax: ad – **ƏBU**

ABUSƏT/ƏBUSƏT

bax: ad – **ƏBUSƏD**

ABUTALİB/ABTALİB/ABUTALİB

ərəb. *əbu-Talib* sözündəndir. Abutalib (bax: ad – **ABU**; **TALİB**) əslində Talibin atası mənasındadır. Azərbaycan dilində addakı *u* səsinin düşməsi ilə Abtalib, sonradan dilimizin fonetik qanunlarına əsasən Abutalib, Abtalib kimi dəyişmişdir. Bu gün həm Abtalib, həm də Abutalib müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Abutalib Məhəmməd Peyğəmbərin atasının ölümündən sonra onu oğulluğa götürmüş əmisi (bəzi mənbələrdə əmisi oğlu) olmuşdur. Məhəmməd Peyğəmbərin kürəkəni, Xilafətin IV xəlifəsi Həzrət Əlinin atasının da adı Abutalib olmuşdur.

ABUTURAB/ABTURAB

ərəb. *əbu-Turab* sözündəndir. Abuturab (bax: ad – **ABU**; **TURAB**) əslində Turabın atası mənasındadır. Lakin Abuturab kişi adı sözün mənası ilə əlaqədar olmarıb, İslam dini ilə əlaqədar şəxsiyyətlərdən olan Həzrət Əlinin ləqəbindən yaranmışdır.

Adın təhrif olunmuş forması Abturalab da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Abuturalab adı bu gün yalnız Abturalab formasında mövcuddur.

ABUZƏR

ərəb *əbuzərr* sözü dilimizdə kimə isə sahib, yiyə, dayaq duran mənasındadır. Bəzi lüğətlərdə fars dilindəki *abe* (bax: **AB**) və *zər* (bax: **ZƏR**) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş olduğu barədə mülahizələrə də rast gəlinir, qızıl suyu mənasında olduğu göstərilir. Abuzər şəxs adı sahib, dayaq duran mənası ilə əlaqədardır.

ACAL

ərəb. *acal* əcəl, ölüm sözlərinin cəmidir, yəni əcəllər, ölüm-lər anlamına gəlir. Bu gün, demək olar ki, yeni doğulmuş oğlan uşaqlarına Acal adı çox nadir hallarda verilir, yaxud da heç verilmir. Başqa sözlə, Acal adı Azərbaycan antroponimikasında artıq köhnəlmiş, yalnız soyadlarda yaşayan şəxs adları sırasındadır. Bu gün Acalov soyadı həm Azərbaycanda, həm də Gürcüstanda azərbaycanlıların kompakt yaşadıkları bölgələrdə geniş yayılmış soyadlardır.

ACAR

türk. *acar* sözü qeyrətli, bacarıqlı, gözütöx; tutduğunu buraxmayan, hücum edən mənasındadır. Qədim türk adlarındandır. Azərbaycan antroponimikasında xalq, tayfa, nəsil adları ilə əlaqədar yaranan şəxs adları sırasındadır. Acar Cənubi Qafqazda yaşayan xalqlardan birinin adındandır. Acarlar tarixən gürcülərin müsəlman olan hissəsi olub, əsasən dağlarda yaşamış etnoqrafik qrupdur. Dil və mədəniyyət baxımından gürcülərin Türkiyədə yaşayan subetnik qrupu olan lazlara və çvəneburlara daha yaxındır. Bu gün də əksəriyyəti Cənubi Qafqazda, kompakt şəkildə Gürcüstan Respublikasının daxilində muxtar vilayətdə – Acarıstanda yaşayır. Bəzi mənbələrdə Acar şəxs adının həmin xalqa mənsub olan (adam) anlamını ifadə etdiyi göstərilir. Bu gün bu şəxs adını daşıyan şəxslər Azərbaycanda çox az, həm də yaşlı nəslin nümayəndələridir, lakin Acar adı digər türk xalqları arasında geniş yayılmış adlardır. Azərbaycan

antroponimikasında tərkibində Acar adının iştirak etdiyi mürəkkəb kişi adları da mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, Türkiyə türklərinin, eləcə də digər türk xalqlarının şəxs adları lüğətlərində bu qəbildən olan antroponimlərin sayı kifayət qədərdir.

ACARBƏY

türk. *Acar* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş bəy titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş addır. Acarbəy (bax: ad – **ACAR**; **BƏY**) kişi adı Acar bəy mənasındadır.

ACARXAN

türk. *Acar* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs addır. Acarxan (bax: ad – **ACAR**; **XAN**) kişi adı Acar xan mənasındadır.

ADAŞ

türk. *adaş* sözü ad və *daş* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmişdir. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlər sırasında olan *adaş* sözü bir neçə mənada işlənir. 1. Dost, yoldaş; 2. Sözü bir yerə qoyanlar, söz birliyi; 3. Eyni adı daşıyan, adları eyni olan adamlar. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın bəzi bölgələrində, məsələn, Qax, eləcə də Zaqatala bölgəsində böyük qardaşa, yaş etibarilə özündən böyük kişilərə, qayına, yeznəyə və d. *adaş* deyə müraciət edilir. Məsələn, Rəcəb *adaş*, Oruc *adaş*, Şaban *adaş* və s. *Adaş* kişi adı sözün ifadə etdiyi üçüncü mənə ilə əlaqədardır.

ADƏM

qədim yəhudi mənş. *adəm* bəşər, insan, adam, torpaq mənasındadır. İslamda olduğu kimi, digər dinlərdə də ilk insanın adındandır. “Quran”da adı çəkilən peyğəmbərlərdəndir. Dini etiqadlara görə, Tanrının yaratdığı, Yer üzünə gələn ilk insan, insan soyunun başlanğıcı və ilk peyğəmbərin adıdır. Bu səbəbdən də bütün dinlərdə Adəm–adam, insan, həmçinin təmiz, xoşniyyətli mənasındadır. Mənbələrdə sözün qədim yəhudi dilindəki qırmızı rəng mənasını ifadə etməsi ilə bağlı məlumatlara da rast gəlinir (insan dərisinin qırmızı olması ilə, həmçinin Tanrının ilk insanı yaratdığı gilənin rəngi ilə əlaqədar). Dinindən asılı ol-

mayaraq bütün xalqlarda belə bir inam vardır ki, Tanrı Adəmi torpaqdan (gildən, yaxud palçıqdan), Həvvanı isə onun qabırğasından yaradaraq Cənnətə buraxmışdır. Allahın əmrindən çıxan Adəm və Həvva cəzalandırılmışlar, daha dəqiq, Cənnətdən qovulmuşlar. Qeyd etmək lazımdır ki, Adəm antroponimi xristianlarda xüsusi əhəmiyyət daşıyır (yəhudilər nədənsə bu adı əsas ad olaraq övladlarına vermirlər). İngilisdilli ölkələrdə isə Adəm (Adam formasındadır) kişi adı hələ orta əsrlərdən etibarən (XIX əsrin sonlarında qısa fasilə istisna olmaqla) oğlan uşaqlarına verilən geniş yayılmış adlardan idi. İngiltərədə XIII əsrdən populyarlaşmışdır. Adam Vilyam Şekspirin məşhur “As You Like It” (1599) komediyasındakı əsas surətlərdən olan qulluqçunun, Corc Eliotun “Adam Bede” əsərindəki əsas iştirakçılardan birinin adıdır. Avropada adın məşhur daşıyıcıları şotlandiyalı iqtisadçı və filosof Adam Smith (1723-1790), britaniyalı populyar müğənni Adam Faith (Terence Nelhams, 1940-2003) və başqalarını göstərmək olar. Şotlandiyada Adəm adının kiçiltmə forması Adie də işlənir. Nadir hallarda rast gəlinən qadın adı olan Adamina bu addan törəmədir. İtalyan Adamo, ispan Adan və fin Aatami bu adın başqa dillərdə olan variantlarından sayılır. Adamnana irlənd adıdır, mənası “balaca Adəm” deməkdir. XX əsrin 60-cı illərindən Avropa ölkələrində Adəm adı bir qədər də populyarlaşmışdır. Azərbaycanda Adəm kişi adı XX əsrin ortalarından müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış şəxs adlarındandır. Soyad kimi formalaşmamışdır.

ADI

azərb. *adı* (III şəxs məns. ş. *ad*) sözündəndir. Məlum olduğu kimi, ad insan doğulan zaman ona verilən xüsusi isim olmaqla yanaşı, şöhrət (ad qazanmaq), rəsmi rütbə, ünvan, eləcə də əsas (səbəb) mənalarını ifadə edir. Adı vahidi birbaşa dəqiqləşdirmə, qüvvətləndirmə funksiyasını ifadə edir. Əminliklə demək olar ki, Azərbaycan antroponimikasında bu gün müstəqil ad kimi mövcud olmayıb, bir çox mürəkkəb adların komponenti kimi çıxış edən Adı antroponimi yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasındadır. Adıyev soyadını daşıyan insanlara günümüzdə də təsadüf edilir. Adı sözü ilə başlayan antroponimlər “Koroğlu” dastanında əsl şəxs adı funksiyasını yerinə yetirən ləqəb kimi

işlənmişdir. Məsələn, Adıbəlli (yəni adı məlum, burada qəhrəmanın igidliyi ilə ad çıxardığına işarə olunur). Məişətimizdə Adıgözəl, Adışirin antroponimləri ilə yanaşı, bir çox şəxs adları lüğətlərinə düşməyən Adıgül, Adıbala və s. kişi adları da mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, Adıgözəl, Adışirin, Adıbəy və s. kimi mürəkkəb kişi adları təyini söz birləşmələrinə daxil olmayan ismi birləşmə modelindədir. Birləşmələrin birinci tərəfi mənsubiyyət şəkilçili *ad* ismidir. Çox zaman birinci tərəfin əlamətini ifadə edən ikinci tərəf isə əsasən sifətlərlə ifadə olunur. Həmin birləşmələr daxili semantik əlaqənin möhkəmliyi nəticəsində sonradan bir mürəkkəb vahidə çevrilə bilmişdir. Müasir Azərbaycan dilində ad sözü ilə əlaqədar *ad qazanmaq*, *ad eləmək*, *ad çıxarmaq*, *ad qoymaq*, *ad batırmaq* və s. kimi ümumişlək ifadələr də mövcuddur.

ADIŞ

azərb. *Adış* Adı... ilə başlayan adların oxşama və əzizləmə məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Adış bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ADIBƏY

azərb. *Adı* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədim kişi adlarından hesab edilir. Məlum olduğu kimi, dünya xalqları tarixində ad ilə bağlı müxtəlif mülahizə və ənənələr mövcuddur. İnsan üçün adın mühüm əlamət hesab olunması nəticəsində dünya xalqlarında olduğu kimi, türk xalqlarında da müxtəlif məzmunlu adlardan istifadə edilir. Dünyaya gələn övladlara hər zaman qorxmaz, igid, sağlam, bilikli, insansevər olması məqsədilə Cəsur, Polad, Alim, Sevər və s. bu kimi adlar qoyulur. Hətta şəxs adının rolunu cəmiyyətdə çox yüksək qiymətləndirənlər adın insanı inkişaf etdirə biləcəyinə də inanırlar. Adıbəy də belə adlardır. Başqa sözlə, yəqin ki, dünyaya göz açan övlada Adıbəy (bax: ad – *ADI*; *BƏY*) adını qoyanlar gələcəkdə oğlunun bəylərə (kişilərə) xas xüsusiyyətlərə malik, həmçinin bəy zümrəsinə daxil olacaq bir şəxs görməyi arzu etmiş

lər. Yəni dünyaya gələndən adı da bəy, özü də bəy səviyyəsinə qədər qalxa biləcək. Həmçinin Adıbəy, Bəyalı, Bəyxan və s. bu qəbildən olan adlar qoyularkən bu gün də bir məsələ əsas götürülür ki, ad insanın həyatında mənəvi dayaq rolu oynayaraq insanı adına layiq olmağa ruhlandırır.

ADIBÖYÜK

azərb. *Adı* və *Böyük* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Adıböyük (bax: ad – *ADI*; *BÖYÜK*) şəxs adı ali, şərəfli adı olan, adına layiq bir kimsə mənasındadır. Hər bir adın aid olduğu şəxsi ömür boyu müşayiət etməsini əsas götürən valideynlər övladlarına Adıböyük adı verərkən onun da hər zaman mənəvi cəhətdən böyük olmasını arzu edirlər.

ADIGÖZƏL

azərb. *Adı* və *Gözəl* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Adıgözəl (bax: ad – *ADI*; *GÖZƏL*) kişi adı adı gözəl olan mənasındadır. Xalqımızın belə inanclarından biri də belədir ki, adı gözəl olanın özü də gözəl olar. Məlumdur ki, hər bir kəsə ad yaxınları, əzizləri, valideynləri tərəfindən verilir, övlad isə həyat fəaliyyətində özü ad qazanır. Adıgözəl adını verməklə gələcəkdə oğulun adına layiq olacağı arzu edilir, yəni övlada gələcək həyatında gözəl ad çıxarması, adını gözəlləşdirməsi arzusu, niyyətilə verilən addır. Adıgözəl şəxs adının əsası olan adı gözəl ifadəsinin folklorumuzda işlənmə tarixi qədimdir.

ADIGÜL

azərb. *Adı* adı və fars. *gül* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Adıgül (bax: ad – *ADI*; *GÜL*) kişi adı təmiz olan, ləkəsiz olan (kişi) anlamına gəlir.

ADIGÜN

azərb. *Adı* adı və gün sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Adıgün (bax: ad – *ADI*; *GÜN*) kişi adı gün, günəş kimi adı olan; günə, günəşə bənzər, gözəl mənasındadır. Türk xalqlarının, eləcə də azərbaycanlıların adyaratma təcrübəsi tarixində fəza cisimlərinin adlarına müraciət olunması halları da

maraq doğurur. Bəzi mənbələrdə gündüz doğulan övladlara verilən ad olması barədə də məlumatlara rast gəlinir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

ADİŞİRİN

azərb. *Adı və Şirin* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məlumdur ki, şəxs adlarının əsas xüsusiyyətlərindən biri nitqdə başqa sözlərə nisbətən çox tez-tez işlənməsidir. Həm də hər bir şəxs adı insanlar arasında ünsiyyət qurmağa xidmət edir. İctimai yerlərdə şəxs adları daha tez-tez çəkilir. Odur ki, valideynlər övladlarına daha gözəl, diləyatımlı adlar verməyə çalışırlar. Azərbaycan antroponimikasında bu qəbildən olan adlardan olan Adışirinin (bax: ad – *ADİ; ŞİRİN*) kişi adı dilə çox şirin gələn anlamındadır.

ADİL/ƏDİL

ərəb. *ədl* sözündəndir. Qədim adlardan hesab edilən Adil kişi adı dilimizdə ədalətli, insafli, ədalətlə iş görən, insaf ilə hərəkət edən mənasındadır. Nədənsə indi də ədalət deyəndə hökmdar, hakim, idarə edənlər yada düşür. Ərəb dilində ədl hər kəsə haqqını verən anamına gəlir. Qeyd etmək lazımdır ki, müsəlman aləmində ədalətə verilən hökm hər zaman böyük olmuşdur. İslam mədəniyyətində ədalət qanundakı haqqın verilməsidir. Məlum olduğu kimi, İslam dinində əl-Ədl (ədalətli olan) Allahın məlum 99 adından biri olub, gerçəkliyi xəlv edən Allahın bütün insanların haqqını özünə verən, heç bir bəndənin haqqını tapdamayan olmaması anlamındadır. O, səbəbsiz olaraq insanların arasında fərq qoymaz, çünki adil olan həm də müdrikdir. Bu gün də Adil məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Adil ifadə etdiyi mənaya görə zamanında ləqəb, təxəllüs olaraq da işlənməmişdir. VI əsrdə İranın Sasani sülaləsindən olan Ənuşirəvan özünə Adil ləqəbini götürmüşdür. Sultan Mahmud Qəznəvinin atasını Əmir ən-Adil çağırırdılar (ədalətli əmir). Şərq ölkələrinin tarixində Sultan əl-Adil, Məlik əl-Adil, Vəzir əl-Adil kimi məşhurlar da olmuşdur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, XXI əsrdə də Adil Azərbaycanda geniş yayılmış kişi adlarındandır. Azərbaycanda adın Ədil variantı da məlumdur. Adın daşıyıcılarından Xəlv Artisti, Əməkdar İncəsənət Xadimi, Dövlət mükə

fatı laureatı Adil İsgəndərov (1910-1978) XX əsrdə teatr və kino sahəsində böyük xidmətləri olmuş rejissorlardandır. Bir rejissor kimi A.İsgəndərovun quruluş verdiyi dram əsərləri ictimaiyyət tərəfindən daim rəğbətlə qarşılanmışdır.

ADİLGƏRAY

ərəb. *Adil* və bəzi mənbələrdə türk, bəzi mənbələrdə monqol mənşəli olduğu qeyd edilən *Gəray* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş Adilgəray (bax: ad – **ADİL; GƏRAY**) kişi adı ədalətlə davranan mənasını ifadə edir. Gərayilərin Kırmda hakimiyyəti ələ almasında dövrünün görkəmli sərkərdəsi Adilgərayın xüsusi xidmətləri tarixdən məlumdur. Gərayi xanları Adilgərayın döyüşlərdə göstərdiyi şücaət hesabına sonradan da xeyli qələbə əldə etmişlər. Xalqımız Azərbaycanda da yaşadığı güman edilən, banisi Hacı Gəray olduğu Gəray türk tayfasının sərkərdəsi Adilgərayın adını sevə-sevə övladlarına vermişlər. Türk xalqlarının əksəriyyətinin dilində bu gün də yaşayan antroponimlərdəndir. XX əsrin ortalarından musiqi sahəsində xidmətləri olan, Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbində özünə məxsus yeri olan görkəmli musiqiçilərdən tarzən, müəllim, dirijor, Əməkdar Artist Adil Gəray (1919-1973) da adın daşıyıcılarından biridir.

ADİLXAN/ƏDİLXAN

ərəb. *Adil* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Adilxan (bax: ad – **ADİL; XAN**) kişi adı adil olan xan, ədalətli xan, ədalətlə idarə edən xan anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş forması Ədilxan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu ada əsasən Azərbaycanın cənub bölgələrində təsadüf edilir.

ADİLŞAH/ƏDİLŞAH

ərəb. *Adil* adı və fars. mürəkkəb adların tərkibində çıxış edən arxaikləşmiş *şah* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Adilşah (bax: ad – **ADİL; ŞAH**) kişi adı adil şah, ədalətli şah anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş forması Ədilşah da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ADNAN/ƏDNAN

ərəb. *adnan* sözündəndir. Ədnan adlandırılmış ərəb qəbiləsinin adındandır. Ədnan sözü dilimizə tərcümədə xalis ərəb, təmiz ərəb, eləcə də Cənnət bağı, iki Cənnət, həmçinin Cənnətdə ölümsüzlüyə qovuşan (adam) mənalərini ifadə edir. Bəzi mənbələrdə antroponimin mənası köçmək, köç etmək, yerləşmək, bərqərar olmaq qazmaçı, oturaq kimi izah edilir. Adnan antroponimi həm ərəblər arasında, həm də türk xalqları arasında geniş yayıldığından İslamdan əvvəl də məlum olmuş şəxs adlarından hesab edilir, ərəb dünyasında çox tez-tez rast gəlinən adlardandır. Buna səbəb adın bir çox mənbələrdə, araşdırmalarda İbrahim Peyğəmbərin nəslinin adı ilə əlaqədar olması barədə məlumatların mövcudluğudur. Adnan eyni zamanda Ərəbistanın şimalında yaşayan ərəblərin irqi göstəricisidir. Adın təhrif olunmuş forması Ədnan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Hazırda Azərbaycanda həm Adnan, həm də Ədnan kimi, Türkiyədə isə yalnız Adnan kimi işlənir.

AFAD

Azərbaycan dilində *Afad* adı çox nadir hallarda rast gəlinən kişi adlarındandır. Afad şəxs adı nədənsə çox vaxt Afat kimi tələffüz edilir və bu səbəbdən iki ad (Afad və Afat adları) qarışdırılır. Bəzi lüğətlərdə Afad adının yozumuna da cəhd edilir. Adın daşıyıcılarından Afad (Alıfuad) Məhəmməd oğlu Qurbanov (1929–2009) görkəmli türkoloq-dilçi, altayşünas alim olmuşdur. O, bir sıra beynəlxalq və milli akademiya alimləri, AMEA-nın üzvü, Türkiyə və Türk Dil Qurumunun şərəfli üzvü, dünyanın bir çox lingvistik və onomastik elmi komitə, cəmiyyət və təşkilatlarının həqiqi və ya fəxri üzvü, Əməkdar Elm Xadimi, Dövlət mükafatı laureatı, filologiya elmləri doktoru, professor olmaqla yanaşı, müasir Azərbaycan əlifbasının müəllifi, Onomastik Elmi Məktəbinin banisi, ictimai xadim kimi tanınan ziyalılarımızdan olmuşdur. Azərbaycanda onomastika məktəbinin yaradıcısı, xüsusi adların yaranması, mənşəyi, qrammatik xüsusiyyətləri və s. barədə kifayət qədər elmi əsərlərin müəllifi, eyni zamanda uzun müddət pedaqoji fəaliyyət göstərən alimlərdəndir. Afad Qurbanov özü dəfələrlə xüsusi adlarla əlaqədar kütləvi informasiya vasitələrindəki çıxışlarında adının Alı və Fuad adlarının birləşməsindən yarandığını, Afad kişi adının ayrılıqda heç bir mənə vermədiyini şəxsən qeyd etmişdir.

AFAT

ərəb. *afət* (bax: ad – *AFƏT*) sözünün cəmi olub, yəni bəlalər, fəlakətlər, bədbəxtliklər, müsibətlər, zərərlər, ziyanlar mənalara ifadə edir. Azərbaycanda Afat şəxs adı ilə bağlı onu demək olar ki, heç vaxt populyar kişi adları sırasında olmamışdır və bu gün də bu ada çox nadir hallarda təsadüf etmək olar. Soyad olaraq da formalaşmamışdır.

AFAYAT/AFAYƏT

bax: ad – **AFAT**

AFDİL/AFTİL

ərəb. *afdil* sözündəndir. Afdil şəxs adı dilimizdə çox gözəl, həmçinin üstün mənalara ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Aftil də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə müştərək şəxs adları sırasında.

AFƏR

fars. *afəridən* (yaratmaq, can vermək) feilinin kökü olan *afər* (yaradan, vücuda gətirən, can verən) sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında. Afər şəxs adı XXI əsrdə artıq köhnəlmiş adlar sırasına keçməkdədir desək, yəqin ki, səhv etmərik. Afər adına ancaq yaşlı insanlar arasında təsadüf etmək olar.

AFƏRİN

fars. *afərin* sözü tərif, təhsin ifadə edir. Hər hansı bir xeyirxah niyyətlə, müsbət mənada edilmiş hərəkətin müqabilində afərin, sağ ol, əhsən, mərhəbə deyilir. Validəylər uşağın dünyaya gəlişindən o dərəcədə sevinirlər ki, üzllərini Yaradana (Tanrıya) tutaraq sağ ol, mərhəbə, əhsən, afərin deyirlər. Dilimizdə Əhsən (bax: ad – *ƏHSƏN*), Uğur (bax: ad – *UGUR*) və s. şəxs adları da bu qəbildəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Afərin adı artıq unudulmaqda olan adlardır.

AFİQ

ərəb. *afiq* sözündəndir, çox sadəlövh mənasındadır. Azərbaycan dilində bu sözün iki mənası var: 1. Çox sadəlövh. 2. Ya-

lançı, iftiraçı. Afıq adı sözün birinci , yəni çox sadələlvh, hamıya inanan, etibar edən mənası ilə əlaqədardır. Bu gün Azərbaycan-da Afıq şəxs adına yalnız orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında rast gəlinir.

AFİL

ərəb. *afil* sözündəndir. Afil kişi adı doğan Günəş anlamını ifadə edir.

AFİYƏDDİN

ərəb. *Afiyəddin* adının mənası dinin gücü, dinin qüvvəsi deməkdir. Azərbaycan antroponimikasında Afiyəddin kimi sonu əd-din sonluğu ilə bitən kifayət qədər şəxs adı məlumdur. Lakin İslam dinində bu qəbildən olan kişi adları məkrüh (arzuolunmaz) hesab edilir (bax: – *ƏD-DİN*).

AFİYƏT

ərəb. *afiyət* sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Cansağlığı, sağlamlıq, səhhət. 2. Cansağlığı, sağlamlıq arzusu ilə deyilən ifadə (məsələn, su içənlərə və s.). Afiyət şəxs adı sözün birinci mənası ilə əlaqədardır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Afiyət şəxs adı övladın sağlam böyüməsi, çox yaşamasını arzu etmək məqsədilə qoyulan adlar sırasındadır.

AFİTAB/AFTAB

fars. *afitab* günəş, gün mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Afitab öz milli sözlərimiz əsasında yaranmış Günəş (bax: ad – *GÜNƏŞ*), Günü-nür (bax: ad – *GÜNNUR*), Günü-r (bax: ad – *GÜNƏR*), Günü-l (bax: ad – *GÜNEL*) və s. bu kimi Günəşlə əlaqədar şəxs adları ilə səsləşən adlardandır. Adın təhrif olunmuş forması Aftab da sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir.

AFŞİN

ərəb. *afşin* sözündən olub, müharibələrdə istifadə edilən geyim, mizraq, süngü mənasındadır. Bəzi mənbələrdə sögdi hakimlərinin titulu kimi də izah edilir. Afşin adına Xürrəmilər hərəkatı ilə bağlı tarixi mənbələrdə, araşdırmalarda təsadüf edi-

lir. Adətən, tədqiqatlarda Babəkin edam edilməsində əsas qüvvə olan istedadlı sərkərdə Afşin Heydər oğlu Kavusun adı ilə əlaqələndirilir. Mənbələrdə qeyd edilir ki, Xəlifə Mötəsim Babəkin dəstəsini məhv etmək üçün vəsaitini əsirgəmirdi, bu məqsədlə Afşinin qüvvəsindən də istifadə edirdi, onu hərtərəfli təmin edirdi. Afşin öz casuslarından başqa Babəkin yaxınlarını da öz tərəfinə çəkməyə cəhd edərək, xürrəmilərin yeri, istehkamları və manevrləri haqqındakı məlumat üçün onlara çoxlu pul verirdi. Afşin ilk əvvəl Xürrəmilər ordusunun başçısı Tarxanı öldürtdürür. Mötəsim Afşini Babəkə qarşı müharibəyə göndərəndə belə düşünürdü ki, o, müsəlmanlara səmimi münasibət bəsləyir. Gizləndə isə Afşin həm də Babəklə əlbir idi, bu səbəbdən də müharibəni uzadırdı. Yalnız xürrəmilərlə müharibə qurtardıqdan sonra xəlifə Afşinin satqınlığını və müharibə zamanı onun müsəlmanlara xəyanət etdiyini öyrənmişdi. Tarixi mənbələrdə Babəkin Xilafətə əsir düşməsi də Afşinin adı ilə bağlıdır. Belə ki, 837-ci il avqustun 26-da Afşinin tərəfdarları ilə ərəb qoşunu tərəfindən Bəzz alınır, qalalar dağıdılır. Babək də, ailə üzvləri də ələ keçirilir. Nəhayət, 838-ci ildə Babək edam edilir. Bir çox mənbələrdə C.Cabbarlının bədii təxəyyülünün məhsulu olan “Od gəlini” əsərinin əsas surətlərindən olan Aqşinin (bax: ad – **AQ-ŞİN**) adı ilə əlaqələndirilir.

AFTAB

bax: ad – **AFİTAB**

AĞA

azərb. *ağa* bəy, zadəgan, sahib, həmçinin ilkin, ulu, hakim, böyük qardaş və s. mənalı arxaik tituldur. Apelyativi arxaikləşən şəxs adlarındandır. XX əsrin əvvəllərinə qədər hakim təbəqənin nümayəndələrinə, iş yerlərində başçılara, eləcə də seydilərə ağa deyərək müraciət edilmişdir. Prof. A.Axundov ağa sözünün qalxmaq, böyümək mənalı “ağ” feilinin üzərinə türk dillərinin ən qədim şəkilçilərindən olan *-a* şəkilçisinin artırılması ilə düzəlmiş feili isim (məsdər) olduğunu əsaslandırmışdır. Ağa sözü böyük qardaş, ata (Naxçıvan bölgəsində) mənasında bu gün də işlənməkdədir. Hörmətli, saygılı, böyük anlamlarında bu gün də işlənməkdədir. Ailə, tayfa başçısı, ağsaqqallara, nüfuz sahibi, sözü

keçən adamlara, eləcə də din xadimlərinə müraciət forması kimi də işlənmişdir. Azərbaycan antroponimikasında türk mənşəli titullardan yaranmış şəxs adları sırasındadır. Bəzi türk xalqlarında “aka”, “əkə” formasında da işlənir. XIX əsrin 80-ci illərindən XX əsrin 70-ci illərinə qədər Azərbaycanın hər yerində, xüsusən şəhərlərdə yeni doğulan uşaqlara Ağa adı çox verilirdi. Lakin sonrakı dövrdə müşahidə ediləcək dərəcədə azalmağa başladı. Bu gün Azərbaycan məişətində tərkibində Ağa adının iştirak etdiyi mürəkkəb kişi adlarına daha çox rast gəlinir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu ad bəzi adların əvvəlinə, bəzi adların isə sonuna qoşularaq mürəkkəb adlar yarada bilir. Məsələn, Ağarəfi, Ağarza, Əliağa, Məmmədağa, Ağabəyim, Ağabacı və s. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, Ağa adı heç də sırf sosial xarakter daşımamışdır, lakin Səməd adına nisbətən Ağasəməd, yaxud Səmədağa adında bir ehtiram, hörmət hissi özünü büruzə verir. Bu, bəlkə də adın ilkin mənasının ulu sözü ilə əlaqələndirilməsindən irəli gəlir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında böyük qardaş çox vaxt ağa deyə çağırılmışdır. Məsələn, Əgrəkdən söz düşəndə Səgrək onu hörmət əlaməti olaraq “Ağam” adlandırıb, müvafiq olaraq valideynləri də “qardaşın Əgrək” deyə yox, “sənin ağan” deyirlər. Qacarların hakimiyyəti dövründə İranda sərkərdələrin, yüksək vəzifəli məmurların adlarının sonuna “ağa” sözü artırılırdı. Hazırda Azərbaycanın bəzi bölgələrində yaşca böyükləri “Ağa” deyə çağırırlar. Müasir Azərbaycan antroponimik vahidlər sistemində müstəqil ad kimi, həmçinin türk mənşəli saf antroponimlərin (Ağa, Ağababa, Ağabəy, Ağaqardaş, Ağadadaş, Ağalar, Ağası, Ağaxan, Xanağa, Balağa və s.), həm də hibrid antroponimlərin (Ağabəşir, Ağaqurban, Ağazadə, Ağazal, Ağali, Ağazəki, Ağagül, Ağamusa, Ağarza, Əzizağa, Əlağa və s.) tərkibində işlənməkdədir. Ağa adı qadın adlarına da qoşularaq yeni ad yarada bilir. Məsələn, Ağanənə, Ağabibi, Ağabacı və s.

AĞAASİF/AĞASİF

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Asif* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağasif (bax: ad – *AĞA*; *ASİF*) kişi adı ağa Asif mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Ağasif də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad Ağasif formasındadır.

AĞABABA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *Baba* adının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Ağababa (bax: ad – *AĞA; BABA*) kişi adı elin, ailənin ağsaqqalı; hörmətli, yaşlı adam mənasındadır. Bəzən ailələrdə dünyasını dəyişmiş babanın adı nəvəyə, nəticəyə qoyulmuş, lakin uşağı rəsmi adı ilə deyil, hörmət əlaməti olaraq Ağababa deyə çağırıbmışlar. Sonradan Ağababa da müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

AĞABAXIŞ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *Baxış* adlarının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Ağabaxış (bax: ad – *AĞA; BAXIŞ*) kişi adı ağa kimi, ağalara xas baxma tərzli olan (kişi) mənasındadır.

AĞABALA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *Bala* mürəkkəb adların tərkibində işlənən birləşmədən yaranmış şəxs adıdır. Ağabala (bax: ad – *AĞA; BALA*) kişi adı əziz övlad, sevimli, istəkli uşaq mənasındadır.

AĞABƏY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* və *bəy* titullarının, həm də mənaca daralan sinonim sözlərin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycanın bəzi bölgələrində böyük qardasa hörmət məqsədilə müraciət formasıdır, həmçinin ailədə gəlin hörmət naminə böyük qaynına belə müraciət edir. Bəy sözünün həm də hörmət mənasında müraciət forması nəzərə alınarsa, Ağabəy (bax: ad – *AĞA; BƏY*) kişi adı ehtiram, hörmət naminə ailədə, qonşuluqda, qohum-əqrəbada yaşca, tutduğu mövqeyə görə, özündən yaşlı kişilərə müraciət forması olmuş, sonralar müstəqil kişi adı kimi formalaşmışdır.

AĞABƏŞİR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *bəşir* adının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Ağabəşir (bax: ad – *AĞA; BƏŞİR*) kişi adı müjdə gətirənlərin, xoş xəbər verənlərin ən hörmətli, başda olanı mənasındadır.

AĞACABBAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Cabbar* adının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Ağacabbar (bax: ad – *AĞA; CABBAR*) kişi adı çox zəhmli, heybətli olan (kişi) anlamına gəlir.

AĞACAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və fars. *can* sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Ağacan erkən dövrlərdə ataya və ya böyüklərə hörmət və ehtiramla müraciət edilən ad olsa da, sonradan şəxs adı kimi formalaşmışdır. Ağacan (bax: ad – *AĞA; CAN*) kişi adı böyük ürək yiyəsi, hörmət və izzət sahibi olan insan, həmçinin əziz, sevimli, yaxın insan anlamalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Ağacan bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AĞACAVAD

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Cavad* adının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Bir vaxtlar Ağacavad son dərəcə səxavətli, əliaçıq şəxslərə hörmət mənasında müraciət forması olmuşdur. Sonradan şəxs adı kimi formalaşmışdır. Ağacavad (bax: ad – *AĞA; CAVAD*) kişi adı səxavətliyə, ürəyiaçıq olanlardan ən üstün olanı mənasındadır.

AĞACƏFƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Cəfər* adının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. İslam dini ilə əlaqədar Ağacəfər (bax: ad – *AĞA; CƏFƏR*) kişi adı VI imam Cəfər Sadiqin adı ilə əlaqədar kişi adlarındandır.

AĞACƏLİL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Cəlil* adının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Ağacəlil (bax: ad – *AĞA; CƏLİL*) kişi adı çox böyük, çox yüksək, ali, ulu anlamına gəlir.

AĞACƏMİL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Cəmil* adının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Ağacəmil (bax: ad – *AĞA*; *CƏMİL*) kişi adı gözəlliklərin cəm olduğu (kimsə) anlamındadır.

AĞADADAŞ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *Dadaş* adının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Ağadadaş (bax: ad – *AĞA*; *DADAŞ*) kişi adı Azərbaycanın bəzi bölgələrində qədim zamanlardan bu günə qədər kiçik qardaşların böyük qardaşlara, həmçinin kiçik gəlinin böyük qayına hörmət mənasında müraciət etdiyi adlardır. Sonradan şəxs adı kimi formalaşmışdır.

AĞADAYI

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *dayı* sözünün birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Ağadayı (bax: ad – *AĞA*; *DAYI*) kişi adı Azərbaycan antroponimikasında müraciət bildirən sözlərdən yaranmış şəxs adlarındandır. Azərbaycanın bəzi bölgələrində qədim zamanlardan bu günə qədər ailədə böyük dayıya hörmət mənasında Ağadayı deyə müraciət edilir. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

AĞAƏDDİN/AĞƏDDİN

azərb.-ərəb. *Ağaəddin* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Ağaəddin (bax: ad – *AĞA*; *ƏD-DİN*) kişi adı dinin rəhbəri, din başcısı mənasındadır. Dilimizin qrammatik qanunlarına uyğun yanaşı gələn iki saitdən birinin düşməsi (a düşümü) nəticəsində Ağəddin şəklindədir, yəni adın təhrif olunmuş forması sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad Ağəddin formasındadır.

AĞAƏLİ/AĞƏLİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs

adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Ağəli (bax: ad – **AĞA**; **ƏLİ**) kişi adı Həzrət Əlinin adı ilə əlaqədar olub, hörmət sahibi, nüfuz sahibi Əli anlamalarını ifadə edir. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitle bitib, ikinci söz saitle başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Ağəli adı bu gün Ağəli formasındadır.

AĞAƏMİ/AĞƏMİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *əmi* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitle bitib, ikinci söz saitle başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Ağəmi adı bu gün Ağəmi formasındadır. Ağəmi (bax: ad – **AĞA**; **ƏMİ**) kişi adı Azərbaycan antroponimikasında müraciət bildirən sözlərdən yaranmış şəxs adları sırasında. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanın bəzi bölgələrində qədim zamanlardan bu günə qədər ailədə böyük əmiyə hörmət mənasında Ağəmi (Ağəmi) kimi müraciət edilmişdir və bu ənənə hələ də yaşayır. Sonradan şəxs adı deyər formalaşmışdır.

AĞAGÜL

bax: ad – **GÜLAĞA**

AĞAHEYDƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Heydər* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağəheydər (bax: ad – **AĞA**; **HEYDƏR**) kişi adı Heydər ağa anlamındadır.

AĞAHƏSƏN/AĞASƏN

bax: ad – **HƏSƏNAĞA**

AĞAHÜSEYN

bax: ad – **HÜSEYNAĞA**

AĞAXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* və *xan* titullarının, iki mənaca daralan sinonim sözün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağaxan (bax: ad – *AĞA*; *XAN*) kişi adı çox yüksək vəzifə tutanlar, hökmdarlar anlamına gəlir.

AĞAKAZIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Kazım* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağakazım (bax: ad – *AĞA*; *KAZIM*) kişi adı təmkinli, hərəkətlərinə nəzarət edən nüfuzlu şəxs anlamındadır.

AĞAKƏRİM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Kərim* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağakərim (bax: ad – *AĞA*; *KƏRİM*) kişi adı alicənab, kərəm yiyəsi olan nüfuzlu şəxs anlamındadır.

AĞAKİŞİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *kişi* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağakişi (bax: ad – *AĞA*; *KİŞİ*) kişi adı hörmətli şəxs, əsl insan anlamına gəlir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Ağakişi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AĞAQARDAŞ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *Qardaş* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağaqardaş (bax: ad – *AĞA*; *QARDAŞ*) kişi adı bu gün də bəzi bölgələrdə kiçik qardaşların, bacıların, gəlinlərin hörmət əlaməti olaraq böyük qardaşa müraciət formasından yaranmışdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

AĞAQULU

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *Qulu* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağaqulu (bax: ad – *AĞA*; *QULU*) kişi adı yüksək nüfuz sahi-

binin, mənsəb sahibinin qulu anlamına gəlir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Ağaqulu bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındanındır.

AĞALAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* tituluna cəm şəkilçisinin əlavə edilməsi ilə əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağalar (bax: ad – *AĞA; LAR*) kişi adı ağayana olan, mənsəb sahibi, nüfuz sahibi, həddən artıq ali xüsusiyyətlərə malik olan (adam) mənalarını ifadə edir.

AĞAMALI

bax: ad – *AĞAMƏLİ*

AĞAMALİK

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Malik* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağamalik (bax: ad – *AĞA; MALİK*) kişi adı çoxlu mal-mülkə sahibi olan, nüfuz sahibi olan (şəxs) anlamını ifadə edir.

AĞAMEHDİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Mehdi* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar olan Ağamehdi (bax: ad – *AĞA; MEHDİ*) kişi adı şüəlik təriqətində on ikinci imamın adındandır.

AĞAMƏHƏMMƏD/AĞAMƏMMƏD/AĞAMMƏD

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Məhəmməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar olan Ağaməhəmməd (bax: ad – *AĞA; MƏHƏMMƏD*) kişi adı çox yüksək, ali olan Məhəmməd anlamını ifadə edir. Həm Azərbaycanda, həm də İranda on beş əsrə yaxındır ki, oğlan övladlara verilən adlardır. Adın təhrif olunmuş Ağaməmməd, Ağamməd formaları da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcıları arasında XX əsrin görkəmli dilçi alimlərindən Ağaməmməd Abdullayevin (1892-1977) adını qeyd etmək yerinə düşərdi.

AĞAMƏLİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun (I şəxs məns. ş.) və ərəb. *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Ağaməli (bax: ad – **AĞA**; **ƏLİ**) kişi adı hörmət yerim, tapındığım, sayğı göstərdiyim Əli mənasını ifadə edir.

AĞAMƏLİK

bax: ad – **AĞAMALİK**

AĞAMƏRDAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və fars. *Mərdan* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağamərdan (bax: ad – **AĞA**; **MƏRDAN**) kişi adı mərdlik sifətləri olan hörmətli şəxs mənasındadır.

AĞAMİR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *mir* hissəciyinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağamir (bax: ad – **AĞA**; **MİR**) kişi adı hörmətli rəhbər, böyük əmir, başçı anlamını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Ağamir bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AĞAMİRZƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və fars. *mirzə* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağamirzə (bax: ad – **AĞA**; **MİRZƏ**) kişi adı nüfuzlu savad sahibi anlamına gəlir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Ağamirzə bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AĞAMOĞLAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun (I şəxs məns. ş.) və *oğlan* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağamoğlan (bax: ad – **AĞA**; **OĞLAN**) kişi adı əziz tutulan oğlan, gənc, sayğı göstərilən cavan anlamına gəlir.

AĞAMURAD

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *Murad* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağamurad (bax: ad – *AĞA*; *MURAD*) kişi adı ağa Murad anlamındadır.

AĞAMUSA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Musa* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adlarından olan Ağamusa (bax: ad – *AĞA*; *MUSA*) kişi adı Musa Peyğəmbərin aliliyi ilə əlaqədardır. Adın daşıyıcıları arasında Bakı milyonçularından olmuş Ağamusa Nağıyev (1848-1919) Azərbaycanın vətənpərvər xeyriyyəçilərindən olmuşdur. Bu gün Bakı şəhərinin mərkəzini bəzəyən bir sıra binaları inşa etdirərkən materialları İtaliyadan, Rusiyadan, eləcə də Avropanın bir çox şəhərlərindən gətirtirdirdi. Bakıya Şollar su xəttinin çəkilməsinin pulunun bir hissəsini şəxsən ödəmiş, xalq üçün o zamana görə və bu gün də çox yaxşı sayılan və bu gün onun adını daşıyan böyük bir xəstəxana tikdirmişdi. 1920-ci ildə Azərbaycanda kommunist rejimi qurulduqdan sonra A.M.Nağıyevin mülkiyyəti milliləşdirilmişdir.

AĞANEMƏT

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Nemət* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağanemət (bax: ad – *AĞA*; *NEMƏT*) kişi adı həyatda mühüm olanlardan ən alisi anlamını ifadə edir.

AĞANƏZƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Nəzər* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağanəzər (bax: ad – *AĞA*; *NƏZƏR*) kişi adı Nəzər ağa anlamındadır.

AĞAPAŞA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* və *paşa* titullarının, iki mənaca daralmış sinonim sözün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağapaşa (bax: ad – *AĞA*; *PAŞA*) kişi adı hökmdarlar hökmdarı, paşalar paşası anlamındadır.

AĞARƏFİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Rəfi* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağarəfi (bax: ad – **AĞA; RƏFİ**) kişi adı çox ali, çox uca (şəxs) anlamındadır.

AĞARƏHİM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Rəhim* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağarəhim (bax: ad – **AĞA; RƏHİM**) kişi adı Rəhim ağa anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Ağarəhim bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AĞARƏSUL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Rəsul* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Ağarəsul (bax: ad – **AĞA; RƏSUL**) kişi adı Allahın, Tanrının elçisi anlamını ifadə edir, həmçinin peyğəmbərin ululuğu ilə əlaqədar şəxs adıdır.

AĞARZA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Rza* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar adlar sırasında olan Ağarza (bax: ad – **AĞA; RZA**) kişi adı İslam tarixində VIII imam Əli ibn Musanın təxəllüsü ilə əlaqədardır.

AĞASADIQ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Sadiq* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağasadiq (bax: ad – **AĞA; SADIQ**) kişi adı əməlinde sadıq, sədaqətli, hörmətli, nüfuz sahibi olan (şəxs) anlamındadır.

AĞASALAH

bax: ad – **AĞASALEH**

AĞASALEH

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Saleh* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağasaleh (bax: ad – **AĞA; SALEH**) kişi adı Saleh Peyğəmərin adı ilə əlaqədardır.

AĞASALMAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Salman* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağasalman (bax: ad – **AĞA; SALMAN**) kişi adı sülh, əmin-amanlıq tərəfdarı olan hörmətli (şəxs) anlamındadır.

AĞASƏF

bax: ad – **AĞASƏFİ**

AĞASƏFA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Səfa* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağasəfa (bax: ad – **AĞA; SƏFA**) kişi adı saf niyyətli, hörmətli olan anlamındadır.

AĞASƏFDƏR

azərb. mürəkkəb adların yaranmasında işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Səfdər* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağasəfdər (bax: ad – **AĞA; SƏFDƏR**) kişi adı bahadirlığı, igidliyi ilə çox yüksək nüfuz sahibi olan anlamlarını ifadə edir.

AĞASƏFİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Səfi* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş addır. Ağasəfi (bax: ad – **AĞA; SƏFİ**) kişi adı hörmət edilən şəxs, özünü ehtirama layiq aparan anlamına gəlir.

AĞASƏFƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Səfər* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş addır. Ağasəfər (bax: ad – **AĞA; SƏFƏR**) kişi adı ali yolçu mənasındadır.

AĞASƏFTƏRbax: ad – **AĞASƏFDƏR****AĞASƏLİM**

azərb. mürəkkəb adların yaranmasında işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Səlim* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağasəlim (bax: ad – **AĞA; SƏLİM**) kişi adı əməllərində, işində bütöv olan hörmət sahibi mənasındadır.

AĞASƏMƏD

azərb. mürəkkəb adların yaranmasında işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Səməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağasəməd (bax: ad – **AĞA; SƏMƏD**) kişi adı əbədi olan, ulu, daim ali olan (Tanrı) mənasındadır.

AĞASƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və fars. *sər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağasər (bax: ad – **AĞA; SƏR**) kişi adı başçı, hər şeyin sahibi, ağası anlamını ifadə edir.

AĞASƏRXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və fars-azərb. *Sərxan* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağasərxan (bax: ad – **AĞA; SƏRXAN**) kişi adı kamilliyin ucalığında duran mənasındadır.

AĞASƏTTƏR/AĞASƏTTAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Səttər* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağasəttər (bax: ad – **AĞA; SƏTTƏR**) kişi adı uca Tanrı, uca Yaradan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Ağasəttar da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad Ağasəttar formasındadır.

AĞASI

azərb. mürəkkəb tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* tituluna -sı şəkilçisinin (III şəxs məns.) qoşulması ilə əmələ gəlmiş şəxs

adıdır. Ağası sözü kiminsə sahibi, ağası anlamına gəlir. Əslində Ağası adının sözün mənası ilə əlaqəsi yoxdur. Nəzərə almalıyıq ki, ağa sözündəki sonluq xalq arasında əzizləmə, oxşama mənasında *babası, balası, nənəsi, xalası* və s. sözlərdə işlənən *st*⁴ şəkilçisidir. Ehtimal ki, erkən dövrlərdə, hələ yaş kağızı tətbiq edilməyən zamanlarda kimə isə hər hansı bir münasibətlə ağası deyər müraciət edilmiş, çağırılmış, sonradan Ağası müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Ağası Azərbaycan antroponimikasında artıq köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AĞASULTAN/AĞASOLTAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* və ərəb. *Sultan* titullarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağa (bax: ad – *AĞA*; *SULTAN*) kişi adı rəhbərlərin, başçıların, sultanların, idarə edənlərin ən üstün olanı anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Ağasoltan sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

AĞASÜLEYMAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb mənş. *Süleyman* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Ağasüleyman (bax: ad – *AĞA*; *SÜLEYMAN*) kişi adı Süleyman Peyğəmbərlə əlaqədardır.

AĞAŞ

azərb. *Ağa...* ilə başlanan kişi adlarının əzizləmə və oxşama şəkildən formalaşmış addır. Azərbaycan antroponimikasında -ş sonluğunun əlavə edilməsi ilə formalaşmış kifayət qədər qadın və kişi adı mövcuddur. Məsələn, Ataş, Balaş, Nənəş və s. Ağaş adı da, ehtimal ki, bu yolla yaranmışdır. Sonradan məişətimizdə geniş yayılmışdır. Addan soyad da formalaşmışdır. Bu gün məişətimizdə Ağaş şəxs adı da, Ağaşov soyadı da mövcuddur.

AĞAŞİRİN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və fars. *şirin* (bax: ad – *ŞİRİN*) adının birləşməsindən

əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağaşirin (bax: ad – **AĞA; ŞİRİN**) kişi adı ən əziz, istəkli olan anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Ağaşirin bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AĞAVERDİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *Verdi* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağaverdi (bax: ad – **AĞA; VERDİ**) kişi adı hərfi mənada hər şeyə qadir olan ağanın (Tanrının) verdiyi, bəxş etdiyi kimi anlaşıla bilər. Qədim adlardan hesab edilir. Ağaverdi şəxs adında vermək, bəxş etmək hər şeyə qadir olan Tanrıya, müqəddəslərə, ziyarətgahlara, pirlərə, ocaqlara aid edilir. Gecə-gündüz dua edib, nəzir-niyaz verib övladı olanlar bunu Yaradanın adı ilə bağlayırdılar. Bu səbəbdən də Tanrının verdiyi pay, bəxş kimi dəyərləndirərək, övlada da uyğun ad vermişlər. Azərbaycan antroponimikasında Yaradanın, Allahın bəxş etdiyi övlad mənasında kifayət qədər şəxs adları mövcuddur. Ağaverdi adı da bu qəbildən olan kişi adlarındandır.

AĞAVƏLİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Vəli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağavəli (bax: ad – **AĞA; VƏLİ**) kişi adı hamilərdən ən üstün olan (Tanrı) anlamını ifadə edir.

AĞAYAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və fars. *yar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağayar (bax: ad – **AĞA; YAR**) kişi adı ağaya (burada Tanrıya, müqəddəslərə) yardımçı olmasına görə bir tərəfdən dua, bir tərəfdən isə alqış ifadə edən adlardandır. Ağa (Tanrı) bizə yar olsun, bütün gələcək həyatında Allah sənə yar olsun mənasındadır.

AĞAYUNUS/AĞAYUNİS

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Yunus* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə

əlaqədar şəxs adları sırasında olan Ağayunus (bax: ad – **AĞA; YUNUS**) kişi adı Yunus Peyğəmbərin adı ilə bağlıdır. Adın təhrif olunmuş forması Ağayunis sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

AĞAYUSİF

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Yusif* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş addır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Ağayusif (bax: ad – **AĞA; YUSİF**) kişi adı Yusif Peyğəmbərlə bağlı şəxs adıdır.

AĞAZAL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və qəd. pəhləvi. *Zal* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağazal (bax: ad – **AĞA; ZAL**) kişi adı hörmətli, sayılan, dünyagörmüş, ağsaqqal mənalarındadır.

AĞAZAMAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Zaman* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağazaman (bax: ad – **AĞA; ZAMAN**) kişi adı öz zamanının ağası olan anlamına gəlir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Ağazaman bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AĞAZEYNAL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Zeynal* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş addır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Ağazeynal (bax: ad – **AĞA; ZEYNAL**) kişi adı şiəlikdə IV imamın ləqəbi ilə bağlıdır.

AĞAZƏKİ

azərb. mürəkkəb adların yaranmasında işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və ərəb. *Zəki* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağazəki (bax: ad – **AĞA; ZƏKİ**) kişi adı zəkali, dərəkəli olanların ən üstünü anlamına gəlir.

AĞAZƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və fars. *zər* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağazər (bax: ad – **AĞA**; **ZƏR**) kişi adı dəyərli ağa, rəhbər, başçı anlamına gəlir.

AXUND

ərəb. *axund* sözündəndir. Axund sözü dilimizdə əsasən iki mənada işlənir: 1. İslamda dini rütbə. 2. Xüsusi ruhani təhsil görmüş din xadimi. Məlum olduğu kimi, axund müsəlmanların baş ruhanilərinə verilən tituldur. Bəzi mənbələrdə Axund adı barədə bəhs olunarkən bu şəxs adının türk mənş. *ağa* (rəhbər, başçı) və fars mənş. *xudavənd* (Allah, Tanrı) sözlərinin birləşməsi yolu ilə yaranması barədə fikirlərə rast gəlinir. S.L.Zelinskiy 1889-cu ildə yazdığı “Объяснительный словарь татарских, грузинских и армянских слов” (“Tatar, gürcü və erməni sözlərinin izahlı lüğəti”) adlı izahlı lüğətdə müəyyən mülahizələr əsasında müsəlman dini ilə bağlı alimləri iki kateqoriyaya bölmüşdür: ali kateqoriyaya aid olanlar, aşağı kateqoriyaya aid olanlar. Burada ali kateqoriyaya aid edilmiş alimlər sırasında axundlar da qeyd edilmişdir. Hələ çox erkən zamanlardan axundlar məscidlərə rəhbərlik və imamlıq etməklə yanaşı, həmçinin insanların dini ehtiyaclarını (kəbin kəsmək, talaq vermək, namazlara imamlıq etmək və s.) da təmin etmişlər. Dahi mütəfəkkir Mirzə Fətəli Axundzadə də öz soyadını onu övladlığa qəbul edən, təlim-tərbiyə gördüyü Axund Hacı Ələsgərin titulundan götürmüşdür. Özü də tərcümeyi-halında göstərirdi ki, bu Axund Hacı Ələsgər böyük fəzilətli bir şəxs olmuşdur. Farsca və ərəbcə kamil məlumatları olmuşdur. Çox güman ki, bu səbəbdən dramaturq komik qəhrəmanlarına axund titulu verməmişdir. Dahi sənətkar son irihəcmli əsəri olan “Kəmalüddövlə məktubları” adlı fəlsəfi traktatında xalqı daim qorxu və əsarətdə saxlayan, bu səbəbdən müxtəlif moizələr oxuyan obraz yaratmaq üçün axund titulundan yalnız bir üslubi vasitə olaraq istifadə etmişdir, yəqin ki, bu da axund titulunun digər dini titullardan üstünlüyü ilə əlaqədardır. XX əsrin otuz-qırxıncı illərinə qədər bu ad uşaqlara çox verilirdi. Sonradan nədənsə valideynlər övladlarına Axund adını verməyə o qədər də maraq göstərmədilər. Bəlkə də bu, möv-

cud siyasi quruluşun irəli sürdüyü ideoloji məsələlərlə əlaqədar olmuşdur. Bu gün Axund Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AXUNDBABA

ərəb. *Axund* və qədim türk dillərində olduğu kimi, Azərbaycan dilində də mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Baba* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Axundbaba (bax: ad – **AXUND; BABA**) kişi adı din xadimləri axundlara ehtiram əlaməti olaraq istifadə olunan müraciət formasından (axund baba) yaranmışdır. Sonradan şəxs adı kimi də rəsmiləşmişdir.

AKİF

ərəb. *akif* sözü səylə, həvəslə çalışmaq, özünü bilərəkdən nəvəsə həsr etmək mənasını ifadə edən “*akəfə*” feilindəndir. Akif kişi adı ibadət edən mömin, zahid, guşənişin, həmçinin tək yaşayan, heç kəsə qaynayıb-qarışmayan, daha dəqiq, öz məqsədi üçün bilərəkdən sevdiyi işə can yandıran mənalarını ifadə edir. Bu gün Akif adı Azərbaycanda yalnız orta və yaşlı nəsil arasında geniş yayılmış adlardır desək, yəqin ki, səhv etmərik. Adın daşıyıcıları arasında Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı (ölümündən sonra) Akif Əkbərov (1952-1991) xalqımızın mübariz oğullarından idi. I Qarabağ müharibəsində düşmənin qəfil hücumuna məruz qalmış dinc əhalini qoruyarkən qəhrəmanlıqla həlak olmuşdur.

AKİM

qədim yunan. *akim* sözü Tanrı ucaldar, Allah qaldırır mənasındadır. Akim kişi adı bir çox lüğətlərdə ərəb mənş. *həkim* sözü ilə əlaqələndirilir. Mütəfəkkir, çox ağıllı şəxs, müdrik, filosof, təbib anlayışlarını ifadə etdiyi barədə şərhələrə də rast gəlinir. Əslində Akim şəxs adı yunanlara yəhudi dilindən keçmə sözlərdəndir. Yəhudilərdə, həmçinin xristianlarda tez-tez rast gəlinən İoakim şəxs adı ilə əlaqədardır. Akim müəyyən lüğətlərdə ərəb dilindən alınma sözlər sırasında qeyd edilir. Ərəb dilinə yunanalardan keçməsi daha inandırıcı görünür. Akim kişi adı Azərbaycanda nadir hallarda rast gəlinən adlardır. Lakin Akimov

soyadının olması dilimizdə bu adın yaxın keçmişə qədər mövcud olmasına dəlalət edir. Dilimizdə *Hakim* (bax: ad – *HAKİM*) və *Həkim* (bax: ad – *HƏKİM*) şəxs adları, eləcə də *Hakimov* və *Həkimov* soyadları ilə yanaşı *Akim* şəxs adının, *Akimov* soyadının da mövcud olmasına münasibət birmənalı deyildir. Bu gün *Akim* adının izahı bir qədər mübahisəli olaraq qalır. Adın daşıyıcılarından Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısı, ictimai xadim, general-mayor *Akim Abbasov* (1911-1992) müharibədən sonrakı illərdə alay komandiri, diviziya komandirinin müavini və komandiri vəzifələrində işləmişdir.

AQİBƏT

ərəb. *aqibət* sözündən olub, dilimizdə son, axır, nəticə mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan *Aqibət* adına orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında kifayət qədər rast gəlinir. *Aqibət* antroponimi son, axır, nəticə mənasındadır.

AQİL

ərəb. *aqil* (əslində əql–ağıl) sözündəndir *Aqil* kişi adı ağıllı, dərrakəli, kamallı, zəkali mənalərini ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin 30-cu illərindən daxil olan *Aqil* kişi adı əsrin sonlarına yaxın dəbdən düşmüşdür. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı (ölümündən sonra) *Aqil Qyliyev* (1963-1992) bəşər tarixində ən ağır faciələr sırasında olan *Xocalı dəhşətlərində* dinc əhalini müdafiə etmək məqsədilə düşmənlə son nəfəsinə qədər döyüşüb həlak olmuş vətənin dəyanətli oğullarındandır.

AQŞİN

ərəb. *aqşin* sözündəndir. Qeyd etmək lazımdır ki, dilçilikdə *Aqşin* adının etimologiyası barədə müxtəlif fikirlər mövcuddur. B.Əbdullayevə görə, ağtəhər, ağ kimi, ağüzlü, ağcöhrəli mənasındadır. Yəni *Aqşin* şəxs adı gözəllik anlamını ifadə edir. *Aqşin* şəxs adı ilə əlaqədar M.Ədilov və A.Paşayev *ağ* sözünün böyük, *şin* sözünün qurd mənasında olduğunu göstəirlər. Bu da qədim türk antroponimikasında qurda tapınma, qurda inam ilə əlaqədar antroponimik vahidlərlə bir sistem təşkil edir. Bir çox

tədqiqatlarda isə Babəkin başçılıq etdiyi Xürrəmilər hərəkətini yatan ərəb sərkərdəsi Afşinin (bax: ad – **AFŞİN**) adının dəyişmiş forması kimi qeyd edilir. Nədənsə bu fikrin tərəfdarları çoxluq təşkil edir. Afşinin çox güclü, tədbirli sərkərdə olması barədə tarixi faktlar da mövcuddur. C.Cabbarlı “Od gəlini” əsərində Afşinin adını *Aqşin* kimi işlətmişdir. O.Mirzəyevin “Adlarımız” kitabında məşhur filoloq, alim Cəfər Xəndana istinad edilən belə bir məlumata rast gəlirik ki, “C.Cabbarlı Babək ilə əlaqədar materiallarla tanış olarkən bir dəfə Afşin əvəzinə səhvən Aqşin yazıldığını görür (ərəb əlifbasında *f* bir, *q* isə iki nöqtə ilə yazılır). Bundan sonra o da Elxanın qardaşını məhz belə adlandırmaq qərarına gəlir”. Sonralar “Od gəlini” dramındakı Aqşin adını məhz əsərdəki mövqeyinə görə, məcazi mənada **sevən, sevilən qardaş** kimi mənalandıranlar az olmadı. Həm də Aqşin adının görkəmli dramaturqun əsərində işlənməsi onun digər obrazlarının adları kimi həyata vəsiqə alması ilə nəticələnmişdir. Əminliklə demək olar ki, məhz C.Cabbarlının “Od gəlini” əsəri Aqşin adının Azərbaycanda geniş yayılmasına səbəb olmuşdur. Adın daşıyıcıları arasında Azərbaycan Respublikasının Xalq Artisti, Dövlət mükafatı laureatı, “Şöhrət” ordenli Aqşin Əlizadə (1937) musiqimizin inkişafında özünəməxsus xidmətləri olan bəstəkarlarımızdandır.

ALAY

azərb. *alay* camaat, kütlə, böyük dəstə, izdiham, çoxlu adam deməkdir. Alay kişi adı bəzi mənbələrdə nədənsə “*almaq*” feili ilə əlaqələndirilir. Türk dillərində əsgəri hissələrdə “*bölüm*”, “*dəstə*” alay adlanır. Şəxs adı Alay adı da həmin sözlə əlaqədardır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda orta əsrlərdən hərbi xidmətlə bağlı müəyyən adlar mövcuddur: Yüzbaşı (bax: ad – **YÜZBAŞ**), Minbaşı (bax: ad – **MİNBAŞ**), Alay və s. Alay sözü türk dillərinin hamısında mövcud olmuşdur. Ərəb dilinə keçən hərbi türkizmlərdəndir. Ərəb dilində alay sözü bu gün azacıq səs dəyişməsinə məruz qaldığından, başqa sözlə, reseptor dilin fonetik qanunlarına uyğunlaşıb səs cildini dəyişdiyindən *alay* formasında olub, hərbi sahədə mövcud hərbi türkizmlər sırasındadır. Bu gün Azərbaycanda Alay adına orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında təsadüfi də olsa rast gəlinir. Yüzbaşı,

Minbaşı və s. kimi adlar isə tam əminliklə demək olar ki, tam unudulmuş şəxs adlarıdır, yalnız soyadlarda yaşayır. Azərbaycan dilində qoşun hissələrindən birinin adını ifadə edən alay sözü bu gün də hərbi termin olaraq işlənir. Bu adın izahı ilə bağlı digər mənbələrdə göstərilir ki, Alay kişi adı əvvəllər Miralay, yəni alay başçısı (Əmiri-Alay) rütbəsinin kiçildilmiş biçimi olub, sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ALƏM

ərəb. *aləm* sözünün dilimizdə bir neçə anlamı var: 1. Kainat, dünya; 2. Varlıq, mövcudat. 3. Xalq, cəmiyyət, el, insanlar. 4. Maraqlı olan, cazibəli, diqqətçəkən. Məsələn, dilimizdə belə bir ifadə var: *Görməmişən nə aləmdir!* Yəni haqqında bəhs edilənin bir aləm olduğu – çox maraqlı, diqqətçəkən, cazibədar, düşündürücü, həddindən artıq gözəl olduğu anlamına gəlir. Aləm şəxs adı da sözün qeyd etdiyimiz dördüncü mənası ilə əlaqədardır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Aləm həm də mürəkkəb kişi və qadın adlarının tərkibində çıxış edir.

ALƏMDAR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aləm* adı və fars. *dar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aləmdar (bax: ad – *ALƏM; DAR*) şəxs adı cahangirlik iddiasında olan mənasındadır.

ALƏMŞAD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aləm* adı və erkən dövrlərdə türklərdə mövcud olmuş *şad* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Aləmşad (bax: ad – *ALƏM; ŞAD*) aləmi şənləndirən, dünyaya gəlişi ilə aləmi şadlandırıan, sevindirən övlad mənasındadır.

ALƏMŞAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aləm* adı və fars. arxaikləşmiş *şah* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aləmşah (bax: ad – *ALƏM; ŞAH*) şəxs adı hökmdar, cahanı idarə edən, ölkə başçısı mənasındadır.

ALXANbax: ad – **ƏLİXAN****ALXAS**

ərəb. *əl-xass* sözündəndir, ali, yüksək, xüsusi, üstün, bənzərsiz, ali keyfiyyətlərə malik olan, ayrıca hala sahib olan mənasındadır. Buna baxmayaraq, türk dillərində müxtəlif mənalarda işlədilir. Məsələn, çox şey arzulayan, nadinc, bərk tutan və s. Alxas şəxs adı ali, xüsusi, üstün keyfiyyətlərə malik olan (adam) mənasındadır.

ALXAZbax: ad – **ALXAS****ALI**

ərəb. *ali* sözündəndir. Ali (bax: ad – **ƏLİ**) adının Azərbaycan dilindəki variantıdır. Əli adının ərəbcə tələffüzü daha çox Aliya yaxındır, bu gün də bir çox bölgələrimizdə Əli adı Alı kimi tələffüz olunur. Alı şəxs adı dastanlarımızda da yer almışdır. Hamısında da igid insanların adı kimi təqdim edilir. Etiraf etmək lazımdır ki, Alı adını eşidən kimi nədənsə ilk növbədə “Koroğlu” dastanı yada düşür. Dastanın birinci qolundan sonra Alı kişinin oğlu cəsur Rövşən “Koroğlu”, yəni kor kişinin oğlu adı ilə çağırılrsa da, başqa sözlə, daha qəhrəmanın atası Alı kişinin adı çəkilməsə də, Alı adını eşidən kimi Koroğlunun atası xatırlanır. Mənbələrdə “al”, “alu” sözləri ilə əlaqələndirilir. Bəzi sözlərin qarşısında “al” işlənilməklə parlaqlıq ifadə olunur: alyanaqlı, alqırmızı və s. Bəzi dilçilərin fikrincə, aldatmaq feilinin əsasında duran “al” sözü də bədii ədəbiyyatda yalan, hiylə mənasındadır. Al ana bir mifoloji obraz kimi məlumdur. Alu, yəni alça sözü ilə də əlaqələndirilir. Məhz bu səbəbdən bir sıra mənbələrdə Alı şəxs adının albuxara, yəni Buxara gavalısı sözü ilə bağlılığı göstərilir. Alı şəxs adı ali, üstün olan mənasındadır. Alı kişi adı Azərbaycanda XX əsrin ortalarına qədər geniş yayılmış şəxs adlarından olmuşdur. Adın daşıyıcıları arasında XIX əsrdə aşiq ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olmuş Aşıq Alının (1801-1911) şöhrəti hələ sağlığında Türkiyəyə, İrana, Dağıstan ellərinə yayılmışdı. XX əsrdə adın məşhur daşıyıcılarından

“İlin ən yaxşı jurnalisti”, “Qızıl qələm” mükafatları laureatı, I Qarabağ müharibəsində ən qaynar nöqtələrdə reportajlar hazırlamaqdan çəkinməyən jurnalist Alı Mustafayevi (1952-1991) qeyd etmək olar. 20 noyabr 1991-ci ildə döyüş bölgələrinə növbəti reportaj hazırlamağa gedən fədakar jurnalistin olduğu hərbi vertolyot işğalçı erməni silahlıları tərəfindən vuruldu. Bir çox hökumət nümayəndələrinin də olduğu hərbi vertolyotda həlak olanlar arasında Alı Mustafayev də var idi. Ölümündən sonra Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adı verilmişdir.

ALIPAŞA

bax: ad – ƏLİPAŞA

ALİŞ

ərəb. *Alı* adının oxşama, əzizləmə məzmunlu variantıdır. Azərbaycan antroponimikasında -ş sonluğunun əlavə edilməsi ilə formalaşmış kifayət qədər qadın və kişi adı mövcuddur. Məsələn, Ataş, Balaş, Nənəş və s. Alış adı da, ehtimal ki, bu yolla yaranmışdır. Beləliklə də müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmiş, sonradan məişətimizdə geniş yayılmışdır. Bəzi lüğətlərdə fars dilindəki alış sözü ilə, yəni almaq işi, almaqla bağlı, qəbul mənasında olduğu barədə fikirlərə də rast gəlinir. Bu fikirləri də tam kənar etmək olmaz. Soyad kimi də formalaşmışdır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Alış bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ALİŞAN

azərb. *alışan* sözü alışmaq feilindəndir, yəni od tutan, alışıb yanan mənasındadır. Lakin bəzi mənbələrdə Alışan adının “ali” və “nişan” sözlərinin birləşməsindən yaranmış bir tituldan formalaşması kimi məlumatlara da rast gəlinir. Sonradan Alinişan adındakı -ni şəkilçisinin düşməsi səbəbindən adın Alış kimi formalaşdığı göstərilir. Ehtimal ki, bu fikirləri də tam kənar etmək olmaz. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, dilimizin şəxs adları sistemində parça adlarından formalaşmış antroponimlərə də rast gəlinir. Azərbaycanda VI-IX əsrlərdən başlayaraq XX əsrə qədər istehsal olunan məşhur parçalardan olan alaca parça növü xalq arasında həm də “al”, “ala”, “alışan” adı ilə tanınırdı.

Əsasən yundan, ipəkdən toxunmuş bu parça növü kətan hörüklü, sıx toxunuşlu, möhkəm və davamlı qədim toxumalardandır. Adın parça adından olması ehtimalı da var. Çünki Alışan məişətimizdə qədim şəxs adları sırasındadır. Fikrimizcə, Alışan adının alışmaq feili ilə əlaqəsi daha inandırıcı görünür. Lakin adın parça adı ilə əlaqədar olması ehtimalını da tam inkar etmək olmaz. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Alışan bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ALİŞAR

azərb. *alışar* sözündən, alışmaq (qeyri-qəti gəl. zam. ş.) feilindəndir, yəni od tutmaq, alışıb yanmaq mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında feil kökünə qeyri-qəti gələcək zaman şəkilçisinin əlavə edilməsi ilə düzələn şəxs adları kifayət qədərdir. Məsələn, Gülər (bax: ad – **GÜLƏR**), Sevər (bax: ad – **SEVƏR**), Anar (bax: ad – **ANAR**) və s. Alışar da belə adlarındandır. Alışar kişi adı hər an alışa bilər anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Alışar bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ALİ/ƏLİ

ərəb. *ali* sözündəndir. Ali/Əli kişi adı uca, ali, ulu, yüksək mənasındadır. Əli antroponimi Həzrət Əli əleyhissəlamın adındandır. İslamda xilafətin dördüncü xəlifəsi Əli ibn-Əbu Talib Rasiqi xəlifələrin dördüncü və axıncısı, şiələrin isə birinci imamı olmuşdur. 651-ci ildə Xilafətə çatmış, 661-ci ildə ibn-Mülcəm tərəfindən öldürülmüşdür. İlk dəfə “Quran” ayələrində yazılan “Möminlərin başçısı” anlamını ifadə edən əmirəli-mömin fəxri adı şiələrin birinci imamı Əli ibn-Əbu Talibə məxsusdur. Künyələri Əbül-Həsən və Əbu Talibdir. Ləqəbi Əmirəlmöminin Əbu Turab, Heydər, Əsədullahdır. Kəbədə dünyaya gələn, birinci imam kimi qəbul edilən Əli Bədrdə Allahın Aslanı ləqəbini qazanmışdır. Məhəmməd Peyğəmbərin əmisi oğlu və kürəkəni, qızı Fatimənin əridir. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, peyğəmbərin qızı və şərəfətli ailədən olması səbəbiylə adlı-sanlı şəxslər Fatiməyə elçiliyə gəlir, lakin mənfi cavab alırdılar. Peyğəmbər onların cavabında belə buyurarmış: “Fatimənin işi Allahın əlindədir”. Peyğəmbər yalnız Fatimənin Əli ilə ailə qurmağa

şəxsən razılıq verməsindən sonra bu nikaha xeir-duasını vermişdi. Bu gün də Əli kişi adı bir sıra türk xalqlarının dilində Ali formasındadır. Dilimizdə ali sözü mövcud olsa da, şəxs adı olaraq həmişə Əli şəklində olmuşdur. Əminliklə demək olar ki, VII əsrdən bəri Əli kişi adı dəbdən düşməmiş şəxs adlarındandır. Azərbaycan antroponimikasında həm də tərkibində Əli adının iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb kişi adları mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, addan formalaşmış Əliyev, Əlizadə, Əlili soyadları da bu gün Azərbaycanda kəmiyyət etibarilə ən öndəgədən soyadlar arasındadır. Əli şəxs adı ilə əlaqədar Azərbaycanda kifayət qədər toponim də mövcuddur. Əlikənd, Əlimədədli, Əliyanlı, Əliuşağı, Əliyoxuşu və s. Slavyanlarda Əli adı Alik formasındadır. Bu gün də Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud, İslam dini ilə əlaqədar kişi adlarından olan, daha dəqiq, Həzrət Əlinin adı bütün Şərqdə, müsəlman dünyasında olduğu kimi, məişətimizdə də çox geniş yayılmış kişi adlarındandır.

ALİD

fars. *alid* sözündəndir. Alid kişi adı tutulmuş, mübtəla olmuş, vurulmuş, məftun olmuş mənasını ifadə edən Alidə (bax: ad – *ALİDƏ*) qadın adından (sonuncu hərfin atılması yolu ilə) formalaşmışdır. Azərbaycan antroponimikasında qafiyə xatirinə qoyulan adlar sırasındadır. Məlum olduğu kimi, məişətimizdə dünyaya göz açan övladlara mənasına fikir verilmədən həm qafiyə adlar verilməsi ənənəsinə bu gün də rast gəlinir. Alid də bu sıradan olan şəxs adlarındandır. Ailədə atanın, yaxud qardaşlardan birinin adı Xalid və ya Validdirsə, əksər hallarda dünyaya gələn uşağa Alid adı qoyulur.

ALİK

Əli adı və Əli ... ilə başlayan mürəkkəb adların əzizləmə və oxşama məzmunlu formasıdır, rus dilinin təsiri ilə yaranmış kişi adıdır. Sovet dövründə İslam dini ilə əlaqədar bir çox şəxs adlarının əksəriyyəti bilərəkdən ya təhrif olunur, ya dəyişdirilir, ya da rus dilinə yaxın işlədilir. Məsələn, rəsmi sənədlərdə Məhəmməd kişi adı təhrif olunaraq Mamed, Hüseyn kişi adı Useyn kimi dəyişdirilirdi, müvafiq olaraq soyadlar da Mamedov, Useynov kimi yazılırdı. Alik də Azərbaycan antroponimikasına bu yolla daxil olmuş kişi adlarındandır.

ALİM

ərəb. *alim* sözü elmlə mənasındadır. Hər hansı bir elm sahəsində mütəxəssis olan adam, biliyi çox, çox oxumuş, elmlə (adam), hər şeyi ən incə nöqtəsinə qədər bilən, elmi əbədi və əzəli olan anlamını ifadə edir. Məlum olduğu kimi, İslamda da, "Quran"da da elmlə şəxslərə xüsusi hörmət, rəğbət aşılır. Adın şəxs adı kimi formalaşmasında bu amillərin xüsusi əhəmiyyəti olmuşdur. İslam dinində Allahın məlum 99 adından biri də əl-Alimdir. Bu gün də Azərbaycanda Alim adını daşıyan kifayət qədər adama təsadüf edilir. Lakin Alimov soyadına çox nadir hallarda rast gəlinir. Hazırda Orta Asiya respublikalarında, eləcə də Rusiyada, xüsusən Rusiya Federasiyasının türk mənşəli xalqlarının yaşadığı ərazilərdə, məsələn, Tatarıstan Respublikasında, Dağıstan vilayətində və s. həm Alim adı, həm də addan formalaşmış soyadlar geniş yayılmışdır.

ALİMXAN

ərəb. *Alim* adının və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Alimxan (bax: ad – *ALİM*; *XAN*) kişi adı hər şeyi bilən, bir çox məsələlərə dərinlən bələd olan xan anlamını ifadə edir.

ALİMPAŞA

ərəb. *Alim* adının və türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *paşa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Alimpaşa (bax: ad – *ALİM*; *PAŞA*) kişi adı Alim paşa anlamını ifadə edir.

ALQAYIT

azərbay. əmr şəklində olan iki feilin - *al* və *qayıt* feillərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Alqayıt al, geri qayıt anlamına gəlir. Bu gün Alqayıt kişi adı məişətimizdə elə də geniş yayılmamışdır. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanda el şairi kimi məşhurlaşmış Alqayıt Xəlilov (1941-2013) xalq şeiri üslubunda yazdığı lirik əsərləri ilə xalqın ürəyinə yol tapa bilmişdi.

ALQIŞ

azərb. *alqış* sözünün dilimizdə iki mənası vardır: 1. Şifahi ədəbiyyatda nəcib, xeyirxah diləyi ifadə edən və müəyyən mərasimlərlə əlaqədar arzuları ifadə edən söyləmlər; 2. Təbrik üçün və nəyi isə bəyənmə ifadəsi olaraq əl çalma. Alqış şəxs adı sözünün birinci mənası ilə əlaqədardır. Dilimizin adlar sistemində müştərək şəxs adları sırasında olan Alqış Azərbaycan antroponimikasında övladı dünyaya gələn valideynin öz sevincini ifadə etməsi ilə əlaqədar olan adlardandır.

ALLAHBAĞIŞ/ALLAHBAXIŞ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Allah* və *Bağış* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Allahbağış (bax: ad – *BAGIŞ*) kişi adı Tanrının bəxş etdiyi (övlad), bağışladığı (övlad), Tanrının hədiyyəsi anlamına gəlir. Ümumiyyətlə, Azərbaycan dilində birinci tərəfi Allah sözü olan mürəkkəb şəxs adları çoxluq təşkil edir. 1920-1990-cı illər arasında mövcud şəxs adları lüğətlərində, demək olar ki, bu qəbildən olan adlarla bağlı izahlar verilməsin deyə belə adlara lüğətlərdə təsadüfi hallarda (özü də izahı verilmədən) yer verilirdi. Adın təhrif olunmuş forması Allahbaxış sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ALLAHQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Allah* və *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Allahqulu (bax: ad – *QULU*) kişi adı Tanrının qulu, Allahın, Tanrının kölgəsi anlamındadır.

ALLAHŞÜKÜR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Allah* və *Şükür* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Allahşükür kişi adı (bax: ad – *ŞÜKÜR*) şükür etməklə, dua etməklə əlaqədardır, övlad gözləyən ailələrin arzusunun yerinə yetməsi ilə bağlı Yaradana – Allaha dualar, şükür etmələrini ifadə edir. Oğlan uşağına da elə bu münasibətlə qoyulan addır. Yəni duaları eşidildiyinə, niyyətləri hasil oduğuna görə Allaha bir daha şükür eləmək anlamına gəlir. Valideynlər hər dəfə uşağa bu adla müraciət edərkən sanki onlara övlad qismət etdiyinə görə Tanrıya bir daha şükür etmiş olurlar.

ALLAHVERDİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Allah* adı və azərb. *verdi* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Allahverdi (bax: ad – **VERDİ**) Allahın, Tanrının öz əli ilə verdiyi övlad, böyük hədiyyə, ən gözəl nemət anlamına gəlir. Adın daşıyıcılarından I Qarabağ müharibəsi zamanı Ağdam bölgəsində “Vətən oğulları” adlı könüllülərdən ibarət dəstənin başçısı, idmançı, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı (ölümündən sonra) Allahverdi Bağirov vətən uğrunda şəhid olan cəsur döyüşçülərimizdən olmuşdur.

ALLAHVERƏN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Allah* adının və *verən* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Allahverən (bax: **VERƏN**) kişi adı məhz Allah, Tanrı tərəfindən verilən övlad mənasındadır.

ALLAHYAR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Allah* adının və fars. *yar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Allahyar (bax: **YAR**) şəxs adı Allahın yardım etdiyi, Tanrının kömək olduğu (adam) anlamına gəlir. Valideynlər dünyaya göz açmış körpəyə Allahyar adı qoymaqla sanki Tanrıdan ömür boyu övladlarına köməkçi, yardımçı olmasına görə dua edirlər.

ALMAN

Alman kişi adı Azərbaycan antroponimikasında xalq adından yaranmış şəxs adları sırasındadır. Alman Almanıyanın əsas əhalisini təşkil edən xalqın adı və bu xalqa mənsub adam mənasındadır.

ALMAZ (S)

yunan. *adamas* sözündəndir. Fars dilindən Azərbaycan dilinə almas şəklində keçmişdir. Almaz(s) şəxs adı ən sərt kristal, şəffaf, bərk, parlayan, çox qiymətli, ən bahalı daşın adıdır. Bəzən ona cillənməmiş brilyant da deyirlər. Bu gün türk dünyasında istər Almaz, istərsə də Almas adı geniş yayılmış adlardır. Məlumdur ki, dünya dillərinin əksəriyyətində olduğu kimi, dilimizdə də qiymətli daş-qaş adları ilə əlaqədar kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Almaz da bu sıradan olan şəxs adlarındandır. Qonşu xalqlarda –

acarlarda, gürcülərdə də mövcud şəxs adlarındandır. Qafqazda, Orta Asiya türklərində və Türkiyə türklərində Almaz(s) kişi adıdır. Yəqin ki, almasa məxsus sərtlik, hər şeyi doğrığa bilmək kimi xüsusiyyətləri onun kişi adı kimi formalaşmasının əsas səbəblərindəndir. Çox vaxt bu cəhətləri nəzərə alaraq cəngavər, döyüşçü kimi izah edilir. Almas sözünə Şərq poeziyasında da bənzətmə, təşbeh kimi tez-tez təsadüf edilir. Bu ad Azərbaycanda da XX əsrin ortalarına kimi kişi adı olmuşdur. XX əsrin əvvəllərində tanınmış şair Almas İldırım xatırlamaq kifayətdir. Bu gün dilimizdə Almazov, Almaszadə, Almazzadə, Almazlı soyadlarının kifayət qədər olması da bunu bir daha sübut edir. Adın XX əsrdə məişətimizdə qadın adı kimi yayılmasında C.Cabbarlının “Almas” əsərindəki əsas surətin adının təsiri olmuşdur. Doğrudur, H.Cavidin “Topal Teymur” əsərində də Almaz qadın surətinin adıdır. Lakin əsərin fəal obrazları ilə bir cərgədə dayanmadığından o qədər də yadda qalmayan surətlərdəndir. Məhz C.Cabbarlının məşhur “Almas” əsərinin səhnə həyatından sonra, daha dəqiq, 1931-ci ildə pyesin ilk tamaşasından sonra Almaz adı yalnız qadınlara verilməyə başladı, həm də çox geniş yayılmış adlardan oldu. Bu gün Almaz(s) kişi adı yalnız soyadlarda yaşayır desək, fikrimizcə, səhv etmərik.

ALMƏHƏMMƏD/ALMƏMMƏD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ali* və *Məhəmməd* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Alməhəmməd (bax: ad – *ALİ; MƏHƏMMƏD*) kişi adında ali sözünün ərəb dilində yüksək, uca, ali anlamlarından başqa nəsil anlamı da olduğunu nəzər alsaq, adın mənası Məhəmməd Peyğəmbərin nəslindən olandır. Adın təhrif olunmuş forması Alməmməd sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Alməhəmməd/Alməmməd bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ALOV

azərb. *alov* sözü yangın, od mənasındadır. Alov kişi adı çox nadir hallarda təsadüf edilən adlardandır. Dilimizin orfoepik qaydalarına əsasən (ov hərf birləşməsi uzun o kimi tələffüz edilir) Alov adı Alo kimi tələffüz edilmiş, sonradan Alo da müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ALP

türk mənş. *alp* sözü qədim türk dillərində qəhrəman, bəhadır, igid, cəsarətli, qəhrəman, pəhləvan; sərrast atıcı mənasındadır. Bəzi mənbələrdə *almaq* feili ilə eyni kökdən olduğu iddia edilir. Azərbaycanda çox nadir hallarda rast gəlinən antroponimlərdəndir. Azərbaycan antroponimikasında titullardan yaranmış şəxs adları sırasındadır. Alp qədim türk ordusunda xüsusi zümrə təşkil edən adamların yalnız qılınç və qan bahasına qazanaraq aldığı titullardandır. Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Alp adı ilə bağlı bəhs edərkən İslamaqədərki qəhrəmanlıq dastanlarımız yada düşür. Məlum olduğu kimi, *alp* sözünə qədim türk dastanlarında titul olaraq tez-tez təsadüf edilir. Məsələn, Alp Qutlu, Alp Arslan, Alp Tarxan, Alp Ər Tonqa və s. Bu igidlər xaqanın yanında tutduqları mövqeyə görə fərqli adlarla çağırılmışlar. VII əsrdə Dərbənd yaxınlığındakı savirlərin başçısının adı Alp İlteber olmuşdur. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında ki qəhrəmanlar arasında İlk qoca oğlu Alp Ərən, Dözən oğlu Alp Rüstəm də vardır. Bir sıra tədqiqatlarda oronomik vahidlər əsasında yaranan antroponimlər sisteminə daxil edilir. Başqa sözlə, Alp adı dağ adı ilə əlaqələndirilir. Bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan antroponimikasında dağ adlarından yaranmış kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Məsələn, Elbrus, Altay, Qoşqar, Savalan və s. Alp adının da lüğətlərdə dağ adı ilə əlaqələndirilməsi bununla əlaqədardır. Türklər dağların ən yüksək yamacında yetişən bitkiyə alpyıldız (*alp* ulduz) adı vermişlər. Bu adı bitkinin dağın ən yüksək yamacında bitməsi ilə əlaqələndirirlər. Alp antroponomi vaxtilə bir sıra adların əvvəlinə də artırılmışdır. İndi Azərbaycanda **Alp** yalnız şəxs adı kimi mövcud olsa da, Türkiyə türklərinin şəxs adları siyahısında əvvəlində və sonunda *alp* sözü işlənən şəxs adlarına, eləcə də soyadlara kifayət qədər rast gəlinir. Məsələn, Alparslan, Alpdəmir, Alpdoğan, Gökəlp, Səlcuq Alparslan, Ahmet Canalp və s. Bəzi mənbələrdə göstərilir ki, **alp** sözü təkcə qəhrəmanlığı ifadə etmir, eyni zamanda əsilzadəlik statusudur. Adın daşıyıcılarından Alp Ağamirov XX əsrin tanınmış jurnalistlərindən olmuşdur.

ALPAN

türk mənş. *alpan* sözü igid, cəsur anlamındadır. Türk xalqlarının, demək olar ki, hamısında Alpan adına rast gəlinir. Alpan adı indi də Orta Asiyada türkdilli xalqlarda – qırğızlarda, qazaxlarda, qaraqalpaqlarda, buryatlarda tayfa adı kimi mövcuddur. Adın **alban** formasına ilk dəfə m.ə. I əsrdən başlayaraq antik mənbələrdə rast gəlinir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında isə **alpan** şəklində təsadüf olunur. Alpan adının qədim türkdilli etnosun adını bildirməsi heç kimdə şübhə doğurmur. Lakin adın mənası haqqında müxtəlif fikirlər mövcuddur. N.Y.Marr, A.Yanovski, K.V.Trever, R.M.Maquomedov, Z.İ.Yampolski və başqaları bu fikirdədirlər ki, “alban” adı latın mənşəli söz olub, “yüksəkliklər, dağlar ölkəsi” mənasını verir. A.Bakıxanov adın tərkibindəki “alb” hissəsini latın dilindəki “alp” sözü ilə əlaqələndirərək göstərir ki, mənası təxminən “ucalıq, yüksəklik, hündürlük” anlayışına yaxındır. K.V.Trever isə bu sözün “dağ” mənasında kelt mənşəli “alp” morfemi ilə bağlı olmasını göstərmişdir. Şotlandiyanın adının qədim keltcə Albaniya olduğunu və Şotlandiyanın ən dağlıq adalarından birinin Arran adlandığını da qeyd etmişdir. Ə.Dəmirçizadə “Alban” adının etimologiyasından bəhs edərkən bu sözün mixi yazılarında “al-ban” şəklində yazıldığını, “şimal əyalət”, “dağlıq”, “dağıstan” mənalarda olduğunu göstərmişdir. A.Məmmədov və Y.Yusifov isə Altan/Alpan, arran, ağvan sözlərini “ışıqlı, parlaq səma” mənalarda izah etmiş və onu mənşəcə avarlara tətbiq olunan **halbi** sözü ilə əlaqələndirmişlər. O.Kazımov Albaniya, Alban sözünün türk dillərinə məxsus “cəsur, igid” mənalarını verən “alp” və “an” hissələrindən ibarət olduğunu bildirməklə Albaniya adının “igidlər, cəsurlar ölkəsi” mənasına gəldiyini vurğulayır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanın Quba bölgəsində Alpan adlı qədim bir kənd də vardır. Q.Qeybullayev, Q.Məşədiyev, M.Adilov, B.Budaqov, F.Xalıqov və digər tədqiqatçıların da Alban/Alpan/Alpout toponimi haqqında fikirləri belədir ki, həmin söz “igid, cəsur” mənasını ifadə edən türk sözü “alp” və “an” morfolerindən ibarətdir. Beləliklə, Alpan şəxs adı dağlıq, ucalıq, yüksəklik, uca, yüksək yer anlamındadır.

ALPAŞA

türk mənş. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş titul bildirən *alp* və *paşa* sözlərinin birləşməsindən, daha dəqiq, iki mənaca daralan sinonim sözün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səsdüşümü nəticəsində *p* samitinin biri düşmüş, ad Alpaşa kimi formalaşmışdır. Alpaşa (bax: ad – **ALP**; **PAŞA**) kişi adı igid, qəhrəman anamlı arxaik *alp* titulunun keçmişdə Şərq ölkələrində məmurlara verilən *paşa* titulunun qarşısında işlənməklə onun həm də igid, sərrast atıcı, güclü sərkərdə olduğuna işarə edilirdi. Sonradan müstəqil ad kimi formalaşmışdır. Bəzən Alıpaşa (bax: ad – **ALIPAŞA**) antroponimi ilə qarışdırılır. Eyni sür izah edilir. Lakin adlar tam fərqli anlamlar ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Alpaşa bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ALPAY

türk mənş. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş titul bildirən *alp* və mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən *ay* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Alpay (bax: ad – **ALP**; **AY**) kişi adı igid, cəsur, ər mənasındadır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında mövcud bir sıra kişi adlarının tərkibində işlənən “*ay*” sözü şəxs adlarının tərkibində “**ər**” mənasını ifadə edir. Məsələn, Sabutay (bax: ad – **SABUTAY**), Xasay (bax: ad – **XASAY**), Tokay (bax: ad – **TOKAY**) və s. Bu şəxs adlarında “*ay*” kişi, igid mənasındadır. **Alp** və **ay** sözlərinin birləşməsindən igid, cəsur ər, kişi mənasını verən Alpay antroponimi yaranmışdır. Bəzi lüğətlərdə Alpay şəxs adının kiçik qəhrəman, kiçik pəhləvan, balaca qəhrəman mənasında olduğu qeyd edilir.

ALTAY

türk mənş. *alatau* sözünün qədim türk dillərində bir neçə mənası var: 1. Qızıl, qiymətli, dəyərli daş-qaş; 2. Üsul, tədbir; 3. Yüksəklikdə, hündürlükdə yerləşən meşəlik. Türk mənşəli “altun” (qızıl) sözü ilə fonetik yaxınlıq özünü büruzə verir. Türk xalqlarından olan altaylıların dilində altay sözü “qızıl” anlamını ifadə edir. Altay kişi adı Azərbaycan antroponimikasında oronimik vahidlər əsasında yaranan antroponimlər sırasındadır. Məlum

olduğu kimi, Altay oronimidir, Sibir və Monqolustan arasındakı hündür, yüksək dağın adıdır. Bir sıra araşdırmalarda ala sözünün türk dillərində hündür, yüksək, tay sözünün isə dağ mənasında olduğu məlumatlara rast gəlinir. Altay oroniminin şəxs adı kimi formalaşmasında da həmin məna əsas olmuşdur. Yəni Altay kişi adı hündür, yüksək dağ mənasını ifadə edir. Müasir ədəbi dilimizdə **ala** başqa mənələrdə, **tay**, **tau** isə dağ fonetik variantında işlənməkdədir. Altay adı Altay ölkəsi, Altay dağları anlamına gəlir. Bir çox türk xalqlarının atroponimikasında Altay adı bir neçə əsr əvvəldən məlumdur. Lakin Azərbaycanda əsasən XX əsrə aiddir. Dünyaya gələn oğlan övladlara bu ad 30-cu illərdən verilməyə başlanmışdır. Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycanda oğlanlara dağ adı qoymaq təəccüb doğurmur. Altay adına bu gün də kifayət qədər rast gəlinir. Lakin soyad kimi formalaşmamışdır.

ALTUN/ALTIN

türk. *altun* sözü qızıl, paslanmayan sarı rəngli qiymətli metalın adıdır. Hazırda Azərbaycanda Altun şəxs adını daşıyan bir neçə adam tapmaq olar. Lakin Azərbaycan antropnimikasında tərkibində Altun sözünün işləndiyi Altunbəy (bax: ad – **ALTUN-BƏY**), Altuntac (bax: ad – **ALTUNTAC**), Altunsaç (bax: ad – **ALTUNSAÇ**) kimi mürəkkəb adlar mövcuddur. Azərbaycan antropnimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Altun bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındanır.

ALTUNBƏY

türk. *Altun* adının və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Altunbəy (bax: ad – **ALTUN; BƏY**) kişi Altun bəy mənasındadır. XX əsrin iyirminci illərinə qədər Azərbaycanda bu adın daşıyıcılarına kifayət qədər rast gəlinə də, hazırda bu adı daşıyan adamların sayı çox azdır. Lakin digər türk xalqlarında Altunbəy geniş yayılmış kişi adlarındanır.

ALTURAN

ərəb. *Ali* və türk. *Turan* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səsdüşümü (*i*) nəticəsində Alturan kimi formalaşmış antropnimdir. Alturan (bax: ad – **ALİ; TURAN**) kişi adı

uca, yüksək Turan mənasındadır. Şəxs adındakı Turan toponimik vahidi tur teonimi əsasında yaranmışdır. Bu söz müasir ədəbi dilimizdə ümumi leksik vahid kimi işlənir. Qədimdə Orta Asiyada türklərin yaşadığı yerin adı olmuşdur. Azərbaycan onomastik vahidlər sistemində Turan yalnız antroponimik vahid kimi işlənir, türk xalqlarının onomastik vahidlər sistemində təkcə antroponim kimi deyil, həm də toponim kimi işlənəlməkdədir. Məsələn, Tuvada Turan çayı (Uyuk-Turan) və Turan şəhəri, türklərin şərq qolu ilə bağlı arealda Toran, Toranqul, Tura və s.

AMAL

ərəb. *amal* sözündən olub, əməl anlamına gəlir. Amal kişi adı arzu, niyyət, məqsəd mənalərini ifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, adın tələffüzü zamanı sözün birinci *a* səsi uzun, əksər hallarda adı məxrəcdə tələffüz edilir. Hər iki halda ad eyni mənanı ifadə edir. Mənbə dildə, ərəb dilində vurğu adın birinci hecasına düşərsə, əməl, istək, arzu, məqsəd, niyyət, ümid və gözləmə anlamını ifadə edir. Vurğu ikinci hecaya düşdükdə əməllər, istəklər, arzular, məqsədlər, niyyətlər, ümidlər, yəni anlamların cəmini ifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, hind-Avropa dillərində kəmiyyət kateqoriyasının bu yolla yaradılması tipik sayılmasa da, az olsa da, belə hallar mövcuddur. Amal antroponimi ərəb dünyasında, eləcə də türk xalqlarının yaşadığı bir sıra ölkələrdə qadın, bəzilərinə kişi adıdır. Azərbaycanda Amal adı yalnız oğlan uşaqlarına verilən adlardandır. Amal adından Amalə (bax: ad – *AMALƏ*) qadın adı yaranmışdır. Lakin bəzi mənbələrdə nədənsə heç bir tutarlı mənbəyə əsaslanmadan Amaliya qadın adının (bax: ad – *AMALIYA*) da Amal antroponimindən yaranması barədə məlumatlara rast gəlinir. Lakin Amal və Amaliya antroponimlərinin heç bir əlaqəsi yoxdur, odur ki, belə izahlar doğru hesab edilə bilməz.

AMAN

ərəb. *aman* sözü müasir Azərbaycan dilində bir neçə mənada işlənir: 1. Aman vermək, rəhm etmək; əmin-amanlıq, təhlükəsizlik, əmniyyət, dinclik, qorxusuzluq. 2. Möhlət, macal, imkan. 3. Rəhm, mərhəmət. 4. İmdad, yardım, kömək, nicat, mərhəmət diləmək. 5. Təqət, qüvvət, güc; 6. Can ağrısı, həyəcan, fəryad, iztirab, qorxu hissləri ifadə edir. 7. Rica, xahiş, yalvarış. 8. Narazılıq, şikayət, nifrət. Aman

antroponimi əsasən sözün üçüncü mənası ilə, yəni rəhm, mərhəmət (Allahdan gözlənilən) mənası ilə əlaqədardır. Dünyaya göz açmış övlada Aman adını verən yaxınlar, valideynlər, çox ehtimal ki, Tanrıya, bir növ, dua edir, ömrü boyu onu Yaradanın rəhminə, mərhəmətinə etibar etdiklərini ifadə edirlər.

AMANULLA

ərəb. *Aman* adının və mürəkkəb adların tərkibində işlənən Üllah sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Amanullah (bax: ad – *AMAN*; *ÜLLAH*) olan kişi adı Allahın bağışladığı, salamat, əmin-aman bəndə, Allahın təhlükəsizliyə qovuşdurduğu əmin bəndə, qul anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Amanulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Amanullah adı bu gün yalnız Amanulla formasında mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Amanulla bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AMAŞ

ərəb. *amaş* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında qədim şəxs adlarından olan Amaş kişi adı gözü zəif görən mənasındadır. Bəzi lüğətlərdə hədəf, nişangah mənası qeyd edilmişdir. Amaş adına erkən dövrlərə aid Orxon-Yenisey abidələrində rast gəlinir. Məişətimizdə köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Amaş bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AMİD

ərəb. *amid* sözü eşq xəstəsi; öndər, rəhbər, xərac alan anlamına gəlir. Bəzi mənbələrdə Buddizmin əsas allahlarından birinin adı kimi göstərilir. Sanskrit dilində hüduzsuz işıq, hüduzsuz həyat mənası olduğu barədə məlumatlara rast gəlinir. Amid kişi adı rəhbər, xərac alan mənasındadır.

AMİL

ərəb. *amil* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Müvəkil, müəyyən işin etibar edildiyi şəxs; Orta əsrlərdə Şərq ölkələrində ticarət müvəkkili. 2. Bir prosesin, hadisənin hərəkətverici qüvvəsi, iş görən, əməl edən; 3. Müdir, sərəncam verən, əmr və

rən. 4. Sakit, həlim, dinc; intizamlı, ədəb sahibi. 5. Əsas səbəb, faktor. Amil şəxs ad sözün sonuncu, beşinci mənası ilə əlaqədar olub, əsas səbəb anlamına gəlir.

AMİN

qəd. yəhudi mənş. amin sözü öncə ərəb dilinə, sonradan ərəb dili vasitəsilə dilimizə keçmişdir. Digər dirlərdə olduğu kimi, İslam dinində də dua sənələrin sonunda diləklərin qəbul olunsun, niyyətin yerinə yetsin və s. mənasını ifadə edən **“amin”** kəlməsi səslənir. Amin kişi adı həmin kəlmə ilə əlaqədardır. Uzun müddət övlad arzusunda olan valideynlər arzularının, niyyətlərinin yerinə yetdiyinə görə oğlan övladlarına Amin adı verirlər.

AMİR

bax: ad – ƏMİR

AMUR

italyan. *Amur* Roma əsətinə eşq allahının adıdır. Poeziyada məhəbbət rəmzi kimi istifadə edilir. Amur adının daşıyıcılarına Azərbaycanda çox təsadüfi halda olsa da, rast gəlinir. Adın etimologiyası ilə bağlı müxtəlif fikirlər mövcuddur. Rusiyanın Amur vilayətində Amur çay adıdır. Amur Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin otuzuncu illərindən daxil olmuş şəxs adlarındandır. O dövrdə Azərbaycanda çoxlarının italyan dili, həmçinin ədəbiyyatı ilə tanışlığı olmadığı nəzərə alınsa, şəxs adının Amur vilayətindəki çayın adından olması fikri daha inandırıcıdır.

ANAN

azərb. *anmaq* feilinin kökünə *-an* feili sifət şəkilçisinin (indiki zamanın əlamətini daşıyan) əlavə edilməsi ilə düzəldilmişdir. Anan şəxs adı unutmayan, hər anı yada salan mənasındadır. Bu gün Azərbaycanda Anan şəxs adı populyarlığını itirmiş adlardan olsa da, tatarlarda, başqırdlarda, həmçinin bir sıra türk xalqlarında populyar antroponimlərdəndir.

ANAR

azərb. *anar* (qeyri-qəti gəl. z. ş. *anmaq* feili) sözündəndir. Anar şəxs adı yada salar, unutmaz, xatırlayar, yad edər, həmçinin anla-

yar, başa düşər mənasındadır. Bəzi mənbələrdə çox qədim adlardan olduğu göstərilir. Miladın VIII əsrinə aid olan Orxon-Yensay abidələrində də Anar şəxs adına təsadüf edildiyi barədə məlumatlar var. Fars dilindəki nar (ənar) sözü ilə əlaqələndirməyə təsadüf edilsə də, bu, elə də inandırıcı görünmür. XX əsrdə adın ilk daşıyıcısı görkəmli Azərbaycan yazıçısı Anar olmuşdur. Vaxtilə bu adı nədənsə anası Nigar (məşhur şairimiz Nigar Rəfibəyli), atası Rəsul (məşhur şairimiz Rəsul Rza) kimi mənalandıranlara qarşı Anar özü də dəfələrlə kütləvi informasiya vasitələrində rəsmi açıqlama vermişdir ki, adının belə bir mənası yoxdur.

ANARBƏY

azərb. *Anar* adının və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Anarbəy (bax: ad – **ANAR**; **BƏY**) kişi adı Anar bəy mənasındadır.

ARAL

türk mənş. *aral* sözünün müasir Azərbaycan dilində bir-birinə yaxın olan adalar, adalar arası, həmçinin ortada və ya aralıqda olan dəniz və ya göl mənalərini ifadə edir. Aral Orta Asiyada göl adıdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında dəniz, göl, çay, bir sözlə, su obyektlərinin adlarından yaranmış kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Məsələn, Xəzər (bax: ad – **XƏZƏR**), Araz (bax: ad – **ARAZ**), Dərya (bax: ad – **DƏRYA**) və s. Aral şəxs adı da bu qəbildən olan şəxs adlarındandır. Adın məşhur Aral gölünün adından olması daha inandırıcıdır. Bu gün Aral şəxs adına əsasən yaşlı nəslin nümayəndələri arasında təsadüf edilməsi onu göstərir ki, Azərbaycanda Aral şəxs adı artıq köhnəlmiş adlar sırasındadır. Soyad kimi formalaşmamış kişi adlarındandır.

ARALBƏY

türk mənş. *Aral* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aralbəy (bax: ad – **ARAL**; **BƏY**) kişi adı bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, digər türk xalqlarında hələ də mövcuddur.

ARAN

azərb. *aran* sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Azərbaycanın düzənlik hissəsi, düz yer. 2. Azərbaycanda yaylaq yerlərinə nisbətən alçaq və iqlimcə həddindən artıq isti olan yerlər; 3. Nisbətən isti və düzənlik olan yer; düzəngah; 4. Sakit, isti yer; 5. Təmkinli, soyuqqanlı; 6. İti uclu paya; 7. At tövləsi, tövlə. I əsrin ortalarında Alban hökmdarının (çarının) adı Arran olmuşdur. Türkcə *erən*, *ərən* (şücaətli, cəsur döyüşçü, mərd oğul, qoçaq, qüvvətli) sözü ilə əlaqəsi barədə məlumatlar da mövcuddur. VII əsrdə yaşamış məşhur Albaniya hökmdarının adı Arranşah Cavanşir olmuşdur. XVII əsrdə Xivə xanlığına dair sənədlərdə də Aran Qazi adına rast gəlinir. Mənbələrdə qədim türk tayfalarının adı ilə əlaqələndirilir. Lakin Azərbaycanda öz isti iqlimi ilə seçilən böyük bir düzənlik hissə – Aran bölgəsi də mövcuddur. Məlumdur ki, Azərbaycan antroponimik sistemində yer adları, toponimlərlə əlaqədar kifayət qədər rəsmi şəxs adları mövcuddur. Bir sıra mənbələrdə Aran/Arran şəxs adı həmin Aran bölgəsinin adı ilə əlaqələndirilir. Bu fikir, deyərdik ki, daha inandırıcı görünür.

ARANBƏY

azərb. *Aran* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aranbəy (bax: ad – **ARAN**; **BƏY**) kişi adı da Aran bəy anlamındadır.

ARAT

bax: ad – **ƏRAT**

ARAZ

miladdan əvvəllərə gedib çıxan *araz* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Səadət, xoşbəxtlik, həzz, kef, ləzzət (fars dilində); 2. Məmnunluq, sakitlik, dinclik, arxayınlıq (fars dilində); 3. Görüntü, görünüş. 4. Ara, ayıran. Türk şəxs adları lüğətlərində düşmən, kəsən tərəflər mənalarını ifadə etməsi qeyd edilmişdir. Etimologiyası ilə bağlı müxtəlif fikirlər vardır. Bəzi mənbələrdə Araz sözünün şumer dilində dağdan çay, yunan dilində səs-küy-lü, türk dilində at qılı, at tükü, yun ipliyi, tükü kimi izahlarına da rast gəlinir. M.ə. VIII əsrdə müəyyən mənbələrdə Araz çayının

adının çəkildiyi məlumdur. Qədim xett kitabələrində (m.ə. III minillik) bu çayın adı Haras–Laçın çayı kimi qeyd edilmişdir. Eyni zamanda bu ada müxtəlif məxəzlərdə Ərəs, Aras, Arraq, Eraz, Erazə, Yeras və s. kimi də rast gəlinir. Mənbələrdə mənşəyi və mənası barədə dəqiq məlumatlar yoxdur. Aydın məsələdir ki, Araz antroponimi hidronim əsasında yaranmışdır. Erkən dövrlərdə çayın sahillərində yaşamış insanların dilində “çay” mənasını ifadə etdiyi barədə məlumatlara rast gəlinə də, bu, hələlik fərziyyə olaraq qalır. Mənbələrdə türk mənş. Araz sözündən olduğu barədə məlumatlar vardır. N.Nəbiyevin fikrinə görə, yunan mənşəlidir və möhtəşəm, böyük mənasındadır. Dilçi alim N.Əsgərov Araz hidroniminin tarixi mənbələrdə müxtəlif fonetik variantlarda Aras/Araks/Arras/Rass və s. işlənməsini göstərməklə bərabər, ayrı-ayrı tədqiqatçıların, o cümlədən A.Axundovun Araz antroponim mənşəlidir, A.Nikonovun Araz su mənasını ifadə edir fikirlərini verir və Araz hidroniminin etnonim (as/az) əsasında yarandığı qənaətinə gəlir. B.Abdullayev isə Araz hidroniminin antroponim kimi işlənməsini Araz çayının coşqunluğu ilə bağlayır. Göründüyü kimi, Araz hidroniminin antroponim kimi işlənmə səbəbi müxtəlif prizmalardan izah olunmuşdur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında çay, dəniz, göl, bir sözlə, su hövzələrinin adlarından yaranmış kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Yəqin ki, Araz kişi adı da bu qəbildən olan şəxs adlarındandır. Yazıçı Abdulla Şaiq yeganə irihəcmli əsəri olan “Araz” povestinin qəhrəmanına da bu adı vermişdir. Əsərdə inqilabçı Araz çox çətin həyat yolu keçmiş gənc fəhlədir. Yazıcının çox böyük şövqlə təqdim etdiyi qəhrəmanı Araz o dövrdə xalq tərəfindən çox sevilmişdi, adın yayılmasında əsərin də özünəməxsus rolu olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, Araz bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarındandır. Addan soyad da formalaşmışdır. Araz adını XX əsrdə yaşayıb-yaratmış Azərbaycanın görkəmli şairi Məmməd İbrahimov (Məmməd Araz, 1933-2004) özünə təxəllüs kimi götürmüşdür.

ARAZBƏY

mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Araz* adı və arxaikləşmiş *bəy* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Arazbəy (bax: ad – **ARAZ**; **BƏY**) kişi adı Araz bəy mənasındadır.

ARAZXAN

mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Araz* adı və arxaıkləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən yaranmış addır. Arazxan (bax: ad – **ARAZ**; **XAN**) kişi adı Araz xan, xan Araz anlamındadır. Şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrində Araz çayına çox vaxt Xan Araz deyər müraciət edilmişdir. Bu da onun coşqunluğu ilə əlaqədardır.

ARİD

ərəb. *arid* sözündəndir. Arid kişi adı təkrarolunmaz, özünə-məxsus olan, tək olan mənasındadır. Bu gün Azərbaycanda çox nadir şəxs adlarındandır. Soyad kimi formalaşmamışdır.

ARİF

ərəb. arif sözü “*arafə*” (bilmək) feilindəndir. Bu kökdən əmələ gələn **arif** sözü dilimizdə də bilən, tez anlayan, tez qanan, tez başa düşən, xəbərdar, həmçinin həssas, lətif mənalarnı ifadə edir. *Arifə bir işarə kifayət edər* el məsəlində də arif sözü bu mənalardan birini ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış kişi adları sırasında olan Arif adı, əsasən, XX əsrin iyirminci illərinin sonundan etibarən oğlan uşaqlarına verilməyə başlamışdır. Ona qədər ədəbiyyat tariximizdə Arif Ərdəbili, Arif Təbrizi, Arif Şirvani və b. şairlərin adında rast gəldiyimiz **Arif** sözü sadəcə olaraq təxəllüs olmuşdur. H.Cavidin “İblis” dramında məkrli İblislə qarşılaşan ağıllı, namuslu, sadəlvöhlüyündən başına bir çox işlər gələn əsas sürətin adı da Arifdir. Məhz bu əsərdən sonra məişətimizdə Arif kişi adı daha geniş yayılmağa başlamışdı. Adın daşıyıcılarından Arif Qubadov I Qarabağ müharibəsində Tərtər və Ağdərə uğrunda gedən ağır döyüşlərdə döyüşkənliyi və rəşadəti ilə fərqləndiyinə görə Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür.

ARİZ

ərəb. *ariz* sözünün Azərbaycan dilində bir neçə mənası var: 1. Zühur edən, ortaya çıxan, başvermə; 2. Ərizəçi, şikayətçi; 3. Yanaq, üz; 4. Üz verən, rast gələn; 5. Əsli olmayan, sonradan əmələ gələn, sonradan ortaya çıxan. Klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən ariz sözü də əsasən bu mənalarda işlənmişdir. Ariz şəxs adı sözün birinci mənası ilə, yəni zühur edən, ortaya çıxan, başvermə mənası ilə əlaqədardır.

ARSLAN

türk. *arslan* sözü şir, aslan mənasındadır. Aslan adının qədim formasıdır. Türk qəbilələrindən olan Qaraxanilərdə, həmçinin Səlcuqlarda titullarla da işlənməsinə rast gəlinir. Qızıl Arslan, Alp Arslan və s. Bununla yanaşı qeyd etməliyik ki, Arslan adına-VIII əsr ərəb məxəzlərində də təsadüf edilir. VII-VIII əsrlərə aid edilən “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında surətlərdən birinin adı Qara Arslan Məlikdir. Tarixi mənbələrdə qeyd edilir ki, Arslan şah Səlcuq hökmdarı Sultan Məsudun (1135-1152) qardaşı II Toğrulun oğlu olmuşdur. II Toğrulun ölümündən sonra Sultan Məsud Eldəgizi azyaşlı oğlu Arslan şahın atabəyi təyin etmiş və Arana göndərmişdir. Atabəy Eldəgizin Arslan şahın İraqda sultan olmasında özünəməxsus xidmətləri olmuşdur. Əvvəllər müstəqi ad kimi, həmçinin titullarla işlənən Arslan hazırda dilimizdə çox nadir hallarda təsadüf edilən adlardandır. Əsasən Aslan (bax: ad – *ASLAN*) kimi işlənir. Bu gün həm Arslan, həm də Aslan adları rəsmi adlar olsa da, Arslan antroponimi şifahi danışqda Aslan kimi tələffüz edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, dünya dillərinin əksəriyyətində ya aslan, ya da aslanla əlaqəli isim, sifət bildirən adlar var. Məsələn, alman dilində Lion, fransız dilində Lion, ingilis dilində Li, Lion, Lyon, Lionell, Lyonell, ərəb dilində Əsəd (bax: ad – *ƏSƏD*), Heydər (bax: ad – *HEYDƏR*), rus dilində Lev və s. Rus dilində bu gün də mövcud olan Ruslan adı da Arslan adındandır.

ARTUR

kelt dil. *arthur* sözü ayı kimi güclü mənasını ifadə edir. Bu gün Artur adı dünyanın bir çox ölkəsində yayılmış kişi adlarındandır. Azərbaycanda çox az da olsa, Artur şəxs adına rast gəlinir. Cənubi Qafqazın digər iki respublikasında da geniş yayılmış kişi adları sırasındadır.

ARUZ

qəd. türk dilində *aruz* sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Böyük, iri; 2. Hədəf; 3. Təcrübəli, anlayan, uğurlu; 4. Yorğun, yorulmuş, əldən düşmüş; 5. Övliya, ruhani; 6. Zahid, tərki dünyə. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Aruz adı sözün üçüncü mənası ilə, yəni təcrübəli, anlayan,

uğurlu mənası ilə əlaqədardır. Qədim adlardan hesab edilir. Hələ ilk yazılı abidəmiz hesab edilən “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında Aruz antroponiminə iki dəfə rast gəlinir. Birincisi, Aruz Qoca – oğuz elinin bəylərinin başçısı, Salur Qazanın dayısı, Qazan xana qarşı çıxan üsyanın rəhbəridir, ikincisi isə qanıçən, yırtıcı Təpəgözü öldürən Basatın atasıdır.

ARZU

fars. *ar(e)zu* müasir Azərbaycan dilində istək, niyyət mənasındadır. Mənbələrdə Arzu Ütaridin (planet) türkçə adı kimi (latınca Merkuri) də göstərilir. Bir sıra türk xalqlarının məişətində hələ orta əsrlərdə mövcud olmuş Arzu şəxs adı sonradan nədənsə unudulmuşdur. Arzu şəxs adı XX əsrin 50-ci illərindən yenidən məişətimizə daxil olmuşdur və bu günə kimi də dəbdən düşməyən adlar sırasındadır. Keçən əsrin 80-ci illərinə qədər Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Arzu adı qoyulan oğlanlarla qızların sayı təxminən bərabər olmuşdur. Lakin son iyirmi beş-otuz ildə ad daha çox qız övladlara verilmişdir. Bu gün artıq Arzu adlı oğlanların yaşı otuzdan yuxarıdır desək, yəqin ki, yanılmarıq.

ARZUMAN/ƏRZUMAN

fars. *ar(e)zumənd* sözü arzu edilən, istənilən, arzu, istək, məram; böyük arzu, yüksək məram, ulu istək; çox istənilən adam mənasındadır. Sonradan dilimizin fonetik qanunlarına müvafiq Arzuman kimi tələffüz edilən, yazıda da bu cür formalaşmış şəxs adı arzu edilən, istənilən adam, insan mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Son otuz ildə Azərbaycanda bir zamanlar populyar Arzuman şəxs adı öz populyarlığını itirmişdir desək, yanılmarıq. Cənubi Qafqazın digər respublikalarında mövcud kişi adları sırasındadır.

ASƏF

qəd. yəhudi. *yəsaş* (həmçinin *yəhoasaf*, *yəsafat*) sözü bu gün həm ərəb dilində, həm də Azərbaycan dilində asəf formasındadır. Asəf ərəb dilinə çox erkən dövrlərdə keçmişdir. Dilimizə birbaşa deyil, ərəb dilindən keçdiyinə görə həmin dildə olduğu

kimi tələffüz edilmişdir. Asəf müasir Azərbaycan dilində bir neçə mənə ifadə edir: 1. Allah mühakimə etdi; Tanrı hökm verdi; Allah toplayıb apardı; Tanrı yığdı, apardı. 2. Ağıllı, tədbirli. Asəf kişi adı sözün ikinci mənası ilə əlaqədar olub, ağıllı, tədbirli anlamı ifadə edir. “Qurani-Kərim”də Səba mülkəsi Bilqeyisin taxtını Yəməndən Fələstinə göz açıb yummadan Həzrət Süleymanın yanına gətirmiş birisinin onun vəzirlərindən Asəf olduğu deyilən, amma adı ifadə edilməyən (peyğəmbər olmayan) bir şəxs barədə bəhs edilmişdir. Qədim dini rəvayətlərdə Süleyman (yəhidilərdə Solomon) Peyğəmbərin çox ağıllı, tədbirli vəzirinin adı Yosafat olmuşdur. Lüğətlərdə “nazir”, “vəzir” anlamına gəlidiyi də göstərilir. Adın daşıyıcılarından XX əsrin musiqiçilərindən biri, görkəmli bəstəkarlardan Q.Qarayev və T.Quliyevin müəllimi olmuş, Azərbaycan musiqi tarixində ilk romansların müəllifi Asəf Zeynallıdır (1909-1932). İstedadlı bəstəkar “Uşaq süitəsi” əsəriylə Azərbaycan uşaq musiqisinin əsasını qoymuşdur.

ASİF

ərəb. *asif* sözü çox sərt, şiddətli külək, qasırğa, boran anlamına gəlir. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarından olsa da, sonradan populyarlığını itirmiş adlardandır. Ailələrdə əsasən Arif, Yusif, Vaqif kimi adlara həmqafiyə olaraq qoyulan kimi adlarındandır. Azərbaycan antroponimikasında soyad kişi formalaşmayan adlardandır. Adın daşıyıcılarından I Qarabağ müharibəsində erməni işğalçılarına qarşı ağır döyüşlərdə göstərdiyi mətinliyə, qəhrəmanlığa görə Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş polkovnik-leytenant Asif Məhərrəmov (1952-1994) xalqımızın dəyərli oğullarındandır.

ASİM

ərəb. *asim* sözü təmiz, ismətli, həyalı; qoruyucu, mühafizəçi, namusunu qoruyan anlamına gəlir. İslamda Məhəmməd Peyğəmbəri qoruyan, müdafiə edən mənasında da işlədilir. Mənbələrdə Mədinə şəhərinin qədim adının Yəsrib Asim olduğu da göstərilir. Adın mənası ilə bağlı dilçilikdə mübahisələr yaranmasa da, bəzi izahlı lüğətlərdə fars dilində olan asim sözündən olması göstərilir. Fars dilində Asim kişi adı ustad, öz işinin bilicisi, mahir usta mənasındadır. Bu fikirləri də tam kənarlaşdırmaq olmaz.

ASİMAN

fars. *asiman* (əslində *aseman*) sözü göy, səma mənasındadır. Asiman sözü bu gün daha çox poetik mətnlərdə işlədilir. Azərbaycan antroponimikasında Asiman şəxs adı müştərək adlar sırasındadır.

ASLAN

bax: ad – **ARSLAN**

ASLANBƏY

azərb. *Aslan* adı və mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən arxaıkləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aslanbəy (bax: ad – **ASLAN**; **BƏY**) kişi adı Aslan bəy mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Aslanbəy bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ASLANXAN

azərb. *Aslan* adı və mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən arxaıkləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aslanxan (bax: ad – **ASLAN**; **XAN**) kişi adı Aslan xan mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Aslanxan bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AŞUR

ərəb. *aşara* sözü on (miqdar sayı), həmçinin onuncu, ondabir mənasındadır. Məlumdur ki, ərəb dilində kişi adları samitlə bitir. Tələffüzdə səsdüşümü (sonuncu *a* hərfinin düşməsi) nəticəsində Aşar→Aşur kimi işlənmiş, sonradan Aşur müstəqil ad olaraq rəsmiləşmişdir. Övvəllər ailədə onuncu oğlan övlada Aşur adı qoyulmuşdur. Bu gün artıq neçənci olmasından asılı olmayaraq oğlan uşaqlarına qoyulan addır. İslam tarixinə “Qətl günü” kimi düşən Məhərrəm ayının onuncu günü “Aşura” sözü ilə əlaqədardır. Məlum olduğu kimi, həmin gün İslam tarixində matəm günüdür. Məhərrəm ayının 10-da, Aşura günü Kərbəla yaxınlığında Xəlifə Yəzidin qoşunu qohumu Hüseynin qoşununu darmadağın etmişdir. Öz tərəfdarları ilə birləşməsinə mane olmaq üçün onları sözün əsl mənasında

qanına qəltan etmişdir. Kərbəla çölündəki bu dəhşətli faciə şialikdə Aşura günü (matəm günü) kimi elan edilmişdir. Məhərrəm ayının onuncu günü doğulan oğlan uşaqlarına çox zaman Aşur adının qoyulması da bununla əlaqədardır. Lüğətlərdə Aşur şəxs adı həm də qədim zamanlarda uzun yola çıxan karvanları qoruyan, həmçinin vergi toplayanlara müraciətlə deyilən aşur sözü ilə də əlaqələndirilir.

AŞURBƏY

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aşur* adı və arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aşurbəy (bax: ad – **AŞUR; BƏY**) kişi adı Aşur bəy anlamındadır. Azərbaycan tarixində Aşurbəyov soyadı məşhur adlar sırasındadır. Nəslin kökündə Aşur bəy Avşar dayanır. Məşhur Nadir şahın da aid edildiyi Avşar elindən olması barədə məlumatlar mövcuddur. Aşurbəyovlar nəslinin tariximizdə iz qoymuş bir çox parlaq nümayəndələri də məşhurdur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Aşurbəy bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AŞURƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aşur* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məlum olduğu kimi, lüğətlərdə Aşur adının həm də karvanları qoruyan mənasını qeyd edirlər. Aşurəli (bax: ad – **AŞUR; ƏLİ**) kişi adı aşur Əli, yəni karvanları qoruyan Əli mənasındadır.

AŞURXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aşur* adı və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aşurxan (bax: ad – **AŞUR; XAN**) kişi adı Aşur xan anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Aşurxan bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ATA

azərb. *ata* övladı olan valideyn, kişi, türk dillərində baba, əcdad; istiqamət verən, yol göstərən, mənəvi dayaq mənasındadır. Dünyanın bir çox dillərində olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında da qohumluq, əqrəbəliq bildirən sözlərdən yaranmış

şəxs adları da mövcuddur. Məsələn, Ata, Nənə (bax: ad – **NƏNƏ**), Bibixanim (bax: ad – **BİBİXANIM**) və s. V.İ. Abayev skiflərdə m.ə. IV əsrdə Atey şəxs adını izah edərkən ata adını paralel gətirmiş, hər ikisini osetin dilində ədə – “ata”, “baba” sözü kimi izah etmişdir. Lakin osetin dilindəki ədə sözü özü də türk mənşəlidir. Türk dilində ata “ulu əcdad”, “ulu”, “müqəddəs sələf” sözündəndir. Hələ şumerlərdə “Aldani” – onun atası (sami mənşəli akkad dilində), erkən orta əsrlərdə uyğurlarda Atay-Sili Xaqan, 776-cı ildə Orta Asiyada ərəblərə qarşı başlanmış Xürrəmi üsyanının “Mügənnə” hərbi ləqəbli başçısı Ata, VIII əsrdə Buxara hakimi Qisrif ibn Ata və b. şəxs adlarına rast gəlinir. Qədim türklərdə əcdada sitayişlə əlaqədar verilmiş adlardır. Azərbaycanda və Orta Asiyada bəzi övliyələrin adlarının sonundakı ata sözü də bununla əlaqədardır. Bu gün də Azərbaycanda çox zaman yaşlı insana hörmət naminə “ata” deyə müraciət edilir. Məlum olduğu kimi, azərbaycanlı ailələrdə atanın adının oğula (nəvəyə) veriməsi ənənəsi mövcuddur və bu gün də yaşayır. Bu zaman hər dəfə ailədə atanın adını çəkməmək məqsədilə həmin övlad “Ata”, “Baba”, “Dədə” deyə çağırılır. Hazırda Ata kişi adına çox az təsadüf edilsə də, Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Ata (bəzən də Atam) adının iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adları mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Ata bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ATABABA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ata* və *Baba* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Atababa (bax: ad – **ATA; BABA**) kişi adı bir nəslin əcdadı, ulusu, ulu babası, həmçinin qədim, çoxdankı, nəsildənqalma (məsələn, *Ata-baba mülkümüzdür, Ata-babalardan qalmış nəsihətlərdən ziyan görməzsən* və s.), ataya, babaya bənzər oğlan, ata-baba yolunu davam etdirən övlad mənasındadır.

ATABALA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ata* və *Bala* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Atabala (bax: ad – **ATA; BALA**) kişi adı ata ilə övladı, atasına bənzər övlad, atanın əziz övladı anlamına gəlir.

ATABƏY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ata* adı və arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Atabəy (bax: ad – **ATA**; **BƏY**) kişi adı Azərbaycanda bu gün, az da olsa, təsadüf edilən antroponimlərdəndir. “Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası”nda belə bir məlumat var ki, Atabəy adını daşıyan ilk şəxs Alp Arslanın vəziri Nizamülmülk olmuşdur. Alp Arslan onu oğlu Məlikşaha tərbiyəçi təyin etmiş, ilqi, ata, hoca və atabəy adlandırmışdır. Məlikşah sultan olduqdan sonra Nizamülmülkə rəsmi olaraq Atabəy adı vermişdir (1703). Atabəy vəzifəsinin və titulunun Azərbaycanda, eləcə də digər Şərq ölkələrində uzun və maraqlı tarixi vardır. Səlcuq sultanları öz vəliəhdlərinin tərbiyəsi üçün atabəylər təyin edərkən onlara çox böyük hüquqlar verirdilər. Hətta bir sıra ölkələrdə bu yolla təyin edilmiş atabəylərin azyaşlı şahzadələri əvəz etməyə ixtiyarı da var idi. Əslində son nəticədə bu, onların hakimiyyətini ələ keçirməsiylə nəticələnirdi. 1380-ci ildə Qeysəriyyə hökmdarı Əlaəddin Əli bəy vəfat etdikdən sonra oğlu Məhəmməd Çələbi kiçik olduğu üçün atabəylik Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə hökmdar-şair kimi daxil olmuş Qazi Bühranəddinə (1314-1398) həvalə edilmiş, 1391-ci ildə Qazi Bühranəddin özü hakimiyyət başına keçmişdir.

ATACAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ata* adı və əzizləmə mənasını yaradan *can* şəkilçisinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Atacan (bax: ad – **ATA**; **CAN**) kişi adı ataya, həmçinin babaya, eləcə də yaşlı kişilərə hörmət və nəvaziş əlaməti olaraq müraciət forması kimi bu gün də işlədilən şəxs adlarındandır. Atacan şəxs adı can ata, əzizim ata mənasındadır.

ATAXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ata* adı və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ataxan (bax: ad – **ATA**; **XAN**) kişi adı başımın tacı ata, xan atam anlamına gəlir.

ATAKİŞİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ata* və *Kişi* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Atakişi (bax: ad – *ATA*; *KİŞİ*) kişi adı atasına bənzəyən kişi, atasına oxşaması arzu edilən övlad mənasındadır.

ATAQARDAŞ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ata* və *Qardaş* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Kişi adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ata qardaş (bax: ad – *ATA*; *QARDAŞ*) kişi adının tərkibində hər iki söz qohumluq, əqrəbəliq ifadə edir. Ata qardaş şəxs adı həm ata, həm də qardaş yerində övlad mənasındadır. Adətən atası, qardaşı və ya hər ikisi həyatda olmayan valideynlər tərəfindən oğlan övladlarına verilən addır.

ATALAY

türk mənş. *atalay* sözü müasir Azərbaycan dilində adlı-sanlı, tanınmış, məşhur anlamındadır. Qədim türk adlarındandır. Bu gün artıq Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, Türkiyə türklərində, eləcə də digər türk xalqlarının məişətində geniş yayılmış kişi adlarındandır.

ATAMAN

qəd. türk dil. *ataman* sözü əslində müəyyən bir dəstə başçısı, sözünü qorxmada deyə bilən, sözünü yeridə bilən, qoçaq, rəhbər, dəstəbaşı, sərkərdə, bəzən də qoçu anlamındadır. Azərbaycan dilində mənəm-mənəm deyən, heç kimdən qorxmayan, dediyini yeridən, danışqda quldur dəstə başçısı mənasındadır. Türk dillərindən rus dilinə keçən sözlərdəndir, rus dilində bu gün də eyni mənada işlənir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, yaşlı nəslin nümayəndələri arasında rast gəlinir. Rusiya Federasiyasına daxil olan türk respublikalarında, eləcə də MDB məkanında yaşayan bir sıra xalqların dilində Atamanov soyadı da mövcuddur.

ATAMƏLİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ata* (I şəxs, məns. ş.) və ərəb. *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ataməli (bax: ad – *ATA*; *ƏLİ*) kişi adı İslam dini ilə əlaqədar şəxs adlarından olub, atamız qədər hörmət bəslədiyimiz, sevdiyimiz Əli mənasındadır.

ATAMOĞLAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ata* (I şəxs məns. ş.) və *Oğlan* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Atamoğlan (bax: ad – *ATA*; *OĞLAN*) kişi adı ata yerində, ataya bənzər oğlan, ata əvəzi oğlan anlamına gəlir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda geniş yayılan ənənələrdən biri də baba adının ilk oğlan nəvəyə verilməsidir. Lakin uşağı əzizləyərkən, məzəmmət edərkən, hətta döyərkən belə hər dəfə atanın adının çəkilməsi bir qədər çətinlik yaradır. Ailədə qardaşlar, bacılar, yaxın qohumlar atalarının adı qoyulan uşaqlara kiçik yaşlarından *Ata*, *Ataş*, *Atamoğlan*, *Baba*, *Babaş* və i.ə. kimi dolayı adlarla müraciət edirlər. Atamoğlan adı da bu qəbildən olan adlardanır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ATASI

azərb. müstəqil, eləcə də mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *Ata* adına *-sı* şəkilçisinin (III şəxs məns.) qoşulması ilə əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nəzərə almalıyıq ki, atası sözündəki sonluq xalq arasında əsasən əzizləmə, oxşama mənasında *babası*, *balası*, *nənəsi*, *atası*, *xalası* və s. sözlərində rast gəldiyimiz *-sı⁴* şəkilçisidir. Ehtimal ki, erkən dövrlərdə, hələ yaş kağızı tətbiq edilməyən zamanlarda atasının adı verilmiş bir övlada atası deyə müraciət edilmiş, çağırılmış, sonradan Atası müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Atası Azərbaycan antroponimikasında artıq köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, təsadüfi hallarda hələ də rast gəlinir.

ATAŞ

azərb. *ata* sözündəndir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında *-ş* sonluğunun əlavə edilməsi ilə formalaşmış kifayət qədər qadın və kişi adı mövcuddur. Məsələn, *Balaş*,

Nənəş və s. Ataş adı da, ehtimal ki, bu yolla yaranmışdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmiş, məişətimizdə geniş yayılmışdır.

ATATÜRK

Məlum olduğu kimi, müasir Türkiyənin formalaşmasında bir çox islahatlar aparmış, görkəmli dövlət xadimi, marşal, Türkiyənin ilk prezidenti Mustafa Kamal Atatürkün (digər adı Kamal Atatürk, 1881–1938) adındandır. AMEA Dilçilik İnstitutunun Terminologiya şöbəsinin verdiyi məlumata görə, 1991-ci ildən 2013-cü ilin I yarısına qədər on səkkiz nəfərə qoyulan Atatürk adı Mustafa Kamal Atatürkə olan hörmət və məhəbbətin nəticəsidir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda əcnəbi və ictimaiyyət tərəfindən anlaşılmayan, tarixdə xüsusi xidmətləri olmuş görkəmli şəxsiyyətlərin soyadının dünyaya gələn körpələrə ad olaraq verilməsinə qadağa qoyulması ilə bağlı qanun hazırlanır. Atatürk kişi adı da bu sıradan olan adlardandır. Atatürk bütün türk dünyasında ən çox hörmət edilən və sevilən şəxsiyyətlərdəndir. Bu ad yalnız ona məxsus olmalıdır.

ATƏŞ

fars. *atəş* od, hərarət; silahdan açılan atəş, işıqsaçan nöqtə, qızğınlıq, coşqunluq mənalarını idadə edir. Bu gün də Atəş adında kifayət qədər şəxsə rast gəlmək olar. Atəş kişi adından soyad formalaşmamışdır.

ATİF

ərəb. *atıf* sözündən olub, rəğbət bəsləyən, lütf edən; mehriban, səfqətli; meyl edən, bəyənən, sevən anlamına gəlir. Atif kişi adı lütfkar, lütf edən mənasındadır. Türk dillərinin əksəriyyətində mövcud Atif adı XX əsrdə olduğu kimi, XXI əsrdə də populyar olmamışdır.

ATİLLA

türk. *Atilla* çox məşhur adlardandır. Bu adın bir neçə mənası var: 1. Böyük, ünlü, ulu. 2. Atacan. 3. Döyüşçü, fəteh. Atilla adını eşidərkən hun türklərinin tarixdə iz qoymuş məşhur imperatoru, bir çox ölkələri fəth edərək bəşəriyyət tarixində tanınan və

qəbul edilən dünyanın ən məşhur sərkərdələrindən biri, hunların böyük sərkərdəsi Atilla (400-453) türk xalqları arasında Atlı xan (bəzi mənbələrdə Atdıxan kimi göstərilir) adı ilə də tanınır. Bizans qaynaqlarında hunların ən böyük hökmdarı, şanlı-şöhrətli Atillanın zəfər və qəhrəmanlığına dair türkcə şeirlər qoşulduğu barədə məlumatlara rast gəlinir. "Avropanın imperatoru" titulu qazanmış Hun İmperiyasının hökmdarı Atilla bu gün bəziləri üçün qəhrəman (xüsusilə Türk və Macar mədəniyyətində), bəziləri üçün isə barbarların atası (Avropa mədəniyyətində) olaraq anılır. Azərbaycanda sovet dövründə bu ada, demək olar ki, təsadüf edilmirdi. Lakin son illərdə valideynlər dünyaya gələn oğlan övladlarına sevə-sevə Atilla adını verirlər.

ATLIXAN ATDIXAN

bax: ad – **ATİLLA**

AVAZ

avaz sözü dilimizdə səs, səda, həmçinin hava, ahəng anlamlarını ifadə edir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında Avaz köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, tərkibində adın iştirak etdiyi mürəkkəb qadın və kişi adları mövcuddur.

AVDI

bax: ad – **ABDI**

AVTANDİL/AFTANDİL

ərəb. *vatan* (vətən) və fars. *del* (ürək) sözlərinin birləşməsindən yaranmış hibrid adlardandır. Günəş ürəkli, qəlbi günəşə bənzəyən, vətənin ürəyi anlamını ifadə edən Aftandil adı Cənubi Qafqaz respublikalarının hər üçündə rast gəlinən adlardandır. Gürcüstanda isə nisbətən çoxdur desək, yəqin ki, anılmarıq. Avtandil Siqaladze və Anzor Totadzenin tərtib etdikləri "Личные и фамильные имена Грузии" ("Gürcüstanın şəxs adları və soyadları") adlı kitabda Aftandil (gürcülərdə Avtandili) adının gürcü kişi adları sırasında on üçüncü yerdə olduğu qeyd edilmişdir. XX əsrin qırxıncı illərinə qədər Azərbaycanda, demək olar ki, bu ada təsadüf edilməmişdir. Məişətimizə Aftandil kişi adının daxil olması görkəmli gürcü yazıçısı Şota Rustavelinin

“Pələng dərisi geymiş pəhləvan” əsərinin Azərbaycan dilinə tərcümə edildiyi vaxta təsadüf edir. Əsərin üç sevilən qəhrəmanından biri olan Avtandilin şərafinə ailələrdə dünyaya göz açmış oğlanlara onun adı verilirdi. Ş.Rustaveli əsərin giriş hissəsində dastan barədə məlumat verərkən qeyd edir ki, bu dastan əslində İrandan gürcülərə keçmişdir. Dastanı nəzmə çəkməsini, qələmə almasını xalqın dastana olan maraq və məhəbbəti ilə əlaqələndirir. Ş.Rustavelinin bu barədə fikirlərini dastanda baş verən hadisələrin Gürcüstanda deyil, Şərqi ölkələrində, əsasən də Ərəbistanda və Hindistanda baş verməsi də bir daha təsdiq edir. Poemada kifayət qədər ərəb və fars sözlərinə rast gəlinir. Gürcü tədqiqatçıları özləri də adın mənşəyi ilə əlaqədar qeyd edirlər ki, Avtandil kişi adı ərəb-fars mənşəli olub, *vətənin ürəyi* anlamındadır. Lakin bəzi araşdırıcılar, xüsusən də rus tədqiqatçıları heç bir elmi mənbəyə əsaslanmadan və adın mənası ilə əlaqədar şərh vermədən adın gürcü mənşəli olduğu barədə yazırlar. Azərbaycanda adın təhrif olunmuş forması Aftandil sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Yəqin ki, dilimizdə Avtandil adının sonralar Aftandil kimi işlənməsinə kar samitin (t) özündən əvvəlki cingiltili samitə (v) təsiri səbəb olmuşdur. Bu gün ad əsasən Aftandil şəklindədir. Aftandil adı Azərbaycan məişətində elə də uzunömürlü şəxs adlarından olmamışdır. Bu gün adın daşıyıcıları əsasən orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Cənubi Qafqazın digər respublikalarında hələ də populyarlığını qoruyub saxlamış kişi adları sırasındadır.

AY

azərb. *Ay* əslində Yer kürəsinin peyki olub, onunla birlikdə Günəşin ətrafında fırlanan və gecələr inikas edən, Günəş işığı ilə işıqlanan səma cismidir. Bir antroponim olaraq əski türk adlarından hesab edilir. Azərbaycan antroponimikasında Ay müstəqil ad kimi mövcud olmasa da, kifayət qədər mürəkkəb qadın və kişi adlarının tərkibində işlənir. Hazırda bəzi türk xalqlarının məişətində Ay antroponimi hələ də işlənməkdədir. Əsasən bir sıra sözlərin əvvəlinə, bəzi sözlərin isə sonuna qoşularaq həm qadın, həm də kişi şəxs adları əmələ gətirir. Məsələn, Aygün, Aynışan, Aydəmir, Günay, Gülay və s. Məlum olduğu kimi, müasir Azərbaycan dilində **ay** sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Göy cismi. Türk dillərinin

də səma cisimlərindən olan Ay Yerlə birlikdə Günəşin ətrafında dolanıb gecə qaranlığında inikas edən Günəşdən işıq alır; 2. Epitet kimi. Göründüyü kimi, adlarda işlənən ay elə aydır. Gecələr nur saçan səyyarədir. Müasir Azərbaycan dilində aydın sözü də Ay sözü ilə əlaqədardır. Məlum olduğu kimi, Ayın gözəlliyi şairləri, yazıçıları, eləcə də şair qəlbli insanları həmişə məftun etmişdir. Şərq poeziyasında olduğu kimi, müasir şeirimizdə də “ay” epitet olaraq işlədilir. Məsələn, *Ay üzllü nigarım, kimə mehman olacaqsan?...* (N.Gəncəvi). *Aynı hüsnünün əsli, sən Ayın xəyalımı, Mən indi hardan bilim, Ay göydəmi, yerdəmi?!* (Rəfiq Zəka Xəndan); 3. İşıqlı, cəzb edən bilən, nurlu, aydın, işıqlı mənalarını ifadə edir; 4. İlin bölünmüş olduğu on iki hissədən biri; 5. Çağırış, müraciət, haylama, haraylama nidası. Bəzən sadəcə “A” kimi də işlənir. Məsələn, ay qız, ay əsgər, yaxud a bala, a qonşu və s.i; 6. Qəfildən doğan qorxu, diksinmə və s. kimi hisləri ifadə edir. Məsələn, ay, ilana baxın; ay bəxtsiz insan. Şəxs adlarında işlənən **ay** bu sözün ikinci mənası ilə əlaqədardır. Sonralar **ay** sözü şəxs adlarının tərkibində “**ər**” mənasında işlənməyə başlamışdır. Qədim türklərdə ata-babalarımızın məişətində ən əvvəl “ay” kişi adlarının bəzəyi olmuşdur. Əsətlərə görə, Oğuz xanın oğlunun da adı “**ər xan**” anlamını ifadə edən Ayxan (bax: ad – **AYXAN**) olmuşdur. Türk xalqlarının bir çoxunda “**ər doğdu**” anlamını ifadə edən Aydoğdu antroponimi çox geniş yayılmış kişi adlarındanır. Müasir dövrümüzdə də rast gəldiyimiz kişi adlarının sonunda işlənən ay sözü bu mənədadır. Məsələn, Sabutay (bax: ad – **SABUTAY**), Xasay (bax: ad – **XASAY**), Tokay (bax: ad – **TOKAY**) və s. Bu şəxs adlarında ay kişi, igid, **ər** mənasındadır. Bu gün bir çox sözlərin əvvəlinə, bir sıra sözlərin isə sonuna ay sözünün əlavə edilməsi yolu ilə həm kişi, həm də qadın adlarının yaranması artıq dilimizdə ənənə halını almışdır.

AYAZ/ƏYAZ

azərb. *ayaz* buludsuz, aydın qış gecələrində şaxta, dondurucu soyuq mənasında işlədilir. Bu sözün mənası ilə bağlı digər izahlar da mövcuddur. Bu gün Ayaz adı Şərqdə çox məşhur kişi adlarındanır. Tarixdən məlum olduğu kimi, türklər qulları ayaz deyər çağırırmışlar. Sultan Mahmud Qəznəvinin gənc və gözəl nökrərinin də adı Ayaz (Əbunəcm Oymaq Ayaz) olmuşdur. Sultan qulunun çox ağıllı və cəsarətli olduğunu görüncə, ona

Əbunəcm, yəni “ulduzların atası” adını da vermişdi. Buna səbəb Şərq poeziyasında zülmkar kimi tanınmış Sultan Mahmudla fərasətli, ağıllı, eyni zamanda heç bir hüquqa malik olmayan qul Ayaz arasında inanılmaz səmimi münasibətin dönə-dönə qələmə alınmasıdır. Ağıllı və cəsarətli qul ilə Sultan Mahmud arasında olan münasibətlər “Mahmud və Ayaz” adlı mənzumələrdə öz əksini tapmışdır. Ayaz antroponimi populyarlığını günümüzdə də saxlamışdır. İstedad, cəsarət və sədaqət rəmzinə çevrilmiş Ayaz adını XX əsrdə valideynlər öz oğlan övladlarına sevə-sevə verirdilər. Adın təhrif olunmuş forması Əyaz sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır desək, yəqin ki, səhv etmərik.

AYAZXAN/ƏYAZXAN

azərb. *Ayaz* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* tituluğunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Ayazxan* (bax: ad – *AYAZ*; *XAN*) mürəkkəb şəxs adının tərkibində olan qul və xan sözləri tam bir-birinə zidd sözlərdir. Əminliklə demək olar ki, antroponimin tərkibindəki *ayaz* sözü dondurucu soyuq, şaxta anlamındadır. *Ayazxan* kişi adı *Ayaz xan* anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması *Əyazxan* da sonradan müstəqil kişi adı kimi formalaşmışdır.

AYAZƏLİ

azərb. *Ayaz* və ərəb. mürəkkəb adların hissəsi kimi çıxış edən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Ayazəli* (bax: ad – *AYAZ*; *ƏLİ*) kişi adı üstün olan, yüksəkdə olan mənə-sindədir. Adın təhrif olunmuş forması *Əyazəli* də sonradan müstəqil kişi adı kimi formalaşmışdır.

AYƏT/AYAT

ərəb. *ayət* ayə sözünün cəmidir. İslam dini ilə əlaqədar *Ayət* kişi adı “Quran” surələrinin müstəqil mənası olan cümlələr, “Quran”ı ərsəyə gətirən cümlələr, həmçinin hökm, qanun, əmr mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması *Ayat* da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

AYƏTDİN

ərəb. *ayət*din (əslində *ayətəddin*) sözündəndir. *Ayət*din (bax: ad – **AYƏT**; **ƏD-DİN**) kişi adı dinin ayələri mənasındadır.

AYƏTULLAH/AYATULLA

ərəb. *Ayət* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində *Ayətullah* (bax: ad – **AYƏT**; **ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın hök-mü, əmri, buyurduğu anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması *Ayatulla* da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəs-miləşmişdir. Məişətimizdə *Ayətullah* adı bu gün yalnız *Ayatulla* formasında mövcuddur.

AYDƏMİR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və *dəmir* söz-lərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Aydəmir* (bax: ad – **AY**; **DƏMİR**) kişi adı dəmir kimi möhkəm, əyilməz ər kimi mənasındadır.

AYDƏNİZ

azərb. mürəkkəb adların hissəsi kimi çıxış edən *Ay* və *dəniz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Aydəniz* (bax: ad – **AY**; **DƏNİZ**) kişi adı ay kimi parlaq dəniz mənasında-dır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Dəniz adının işləndiyi bir neçə mürəkkəb şəxs adı mövcuddur. Məsələn, *Aydəniz*, *Eldəniz*, *Dənizxan*. Adlardan heç biri soyad kimi formalaşmamışdır.

AYDİN

türk mənş. *aydın* sözünün dilimizdə bir neçə anlamı vardır: 1. İşıqlı, nurlu, işıqsaçan, parlaq; 2. Ay işığı, ayılı; 3. Aşkar, anlaşı-lan, məlum olan, bilinən, yaxşı seçilən, eşidilən, görünən; 4. Bu-ludsuz, açıq, təmiz (hava); 5. Ziyalı, savadlı (şəxs), görünən (gizli qalmayan), bilinən deməkdir. *Aydın* kişi adı sözün əsasən birinci mənası ilə əlaqədardır. *Aydın* deyərkən qaranlıqdan, qarışıqlıq-dan uzaq olma kimi dərk edilir. Bir qarışıq qalmış məsələ ilə bağ-lı hər hər şey aşkara çıxanda “*aydın oldu*”, yəni açılmamış bir iş qalmadı ifadəsini işlədirlər. Qaranlıqdan qurtarınca “*Aydınlığa*

çıxdım", "*Gözün aydın olsun*" yəni qaranlıqdan qurtardım kimi ifadələrlə təbrik edirlər. Çox qədim türk adlarından olması məlumdur. Tarixdən məlumdur ki, Səlcuqların hakimiyyəti dövründə Türkiyənin indiki Aydın vilayətində və onun ətrafında Aydınoğulları bəyliyi də olmuşdur. Bu gün də Türkiyədə Aydın şəhəri, həmçinin Aydın, Aydınoğulları adı daşıyan banklar, böyük şirkətlər, ticarət nişanları mövcuddur. XX əsrdə adın məişətimizdə geniş yayılmasında görkəmli dramaturq C.Cabbarlının "*Aydın*" əsərini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Aydın şəxs adı o dövrdən bu günə qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Aydın adının iştirak etdiyi Aydınbəy və Aydınxan kimi mürəkkəb kişi adları da mövcuddur. Lakin digər türk xalqlarının məişətində tərkibində adın komponent kimi işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb kişi adları mövcuddur. Məsələn, Aydınalp, Aydınər, Aydınıtan, Aydınıtuğ və s.

AYDINBƏY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aydın* adı və arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aydınbəy (bax: ad – *AYDIN*; *BƏY*) kişi adı Aydın bəy anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Aydınbəy bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AYDINXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aydın* adı və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aydınxan (bax: ad – *AYDIN*; *XAN*) kişi adı Aydın xan anlamındadır. Çox zaman danışığda Aydınxan adı qısaldılaraq Aydın kimi müraciət edilir.

AYƏDDİN/AYİDDİN

bax: ad – *AYƏTDİN*

AYXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* sözü və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır.

Ayxan (bax: ad – **AY**; **XAN**) kişi adı ər (xüsusiyyətli), yəni kişi ürəkli, mərd xan anlamına gəlir. Əski türk adlarından. Əfsanəvi rəvayətlərə görə, Oğuz kağanın ikinci oğlunun adı Ayxan olmuşdur. Ümumiyyətlə, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycanca birinci tərəfi **ay**... olan kifayət qədər ad mövcuddur. Ayxan da belə yaranmış adlardandır. Türk xalqlarının antroponimik vahidlər sistemində tərkibində Ay sözünün iştirak etdiyi kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Ayxan da bu qəbildən olan antroponimlər sırasındadır. XX əsrin 90-cı illərinə qədər çox nadir hallarda təsadüf edilən Ayxan bu gün bir çox türk mənşəli şəxs adları kimi məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından.

AYNAR

azərb. mürəkkəb adların hissəsi kimi çıxış edən *Ay* və *nar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aynar (bax: ad – **AY**; **NAR**) kişi adı Ayın atəşi, odu anlamına gəlir. Məişətimizdə nadir kişi adları sırasında olan Aynar adətən ailələrdə Elnar, Gülnar və s. kimi adlara qafiyə xatirinə qoyulan addır.

AYŞAD

azərb. mürəkkəb adların hissəsi kimi çıxış edən *Ay* və *erkən* dövrlərdə mövcud olmuş *şad* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ayşad (bax: ad – **AY**; **ŞAD**) kişi adı Ay hökmədar, Ay xan anlamını ifadə edir.

AYTƏKİN

azərb. mürəkkəb adların hissəsi kimi çıxış edən *Ay* və *təkin* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Aytəkin (bax: ad – **AY**; **TƏKİN**) şəxs adı ər (xüsusiyyətli), yəni kişi ürəkli, mərd xan anlamına gəlir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı (ölümündən sonra) Aytəkin Məmmədov (1967-1991) Daxili İşlər Nazirliyinin əməkdaşı olaraq I Qarabağ müharibəsinin ən ağır dövründə hər gün düşmən hücumuna məruz qalan kəndlərimizi amansız düşməndən müdafiə etmək üçün ezam olunduğu Xanlar (indi Göygöl) bölgəsinin Quşçu kəndində gedən şiddətli döyüşlər zamanı erməni ordusunun dəstələrini geri çəkilməyə məcbur etməyə müvəffəq olsa da, özü qəhrəmancasına həlak olmuşdur.

AZAD

fars. *azad* (əslində *azade*) sözü həm müasir fars dilində, eləcə də müasir Azərbaycan dilində asılı olmayan, azad, müstəqil, boş (vaxt), maneəsiz, məhdudiyyətsiz, sərbəst mənalarını ifadə edir. Bəzən bu adı Sasanilərin hakimiyyəti illərində İranda və Azərbaycanda mövcud olmuş əzadlar (əsilzadələr, zadəganlar) təbə-qəsinin adı ilə əlaqələndirmək meyillərinə də rast gəlinir. Azad insan, azad cəmiyyət sözündə olduğu kimi, Azad kişi adının müstəqil, asılı olmayan mənası əsas götürülür. XX əsrdə Azərbaycanda olduğu kimi, Cənubi Qafqazın digər respublikalarında da populyar kişi adlarından olmuşdur. Adın daşıyıcılarından texnika elmləri doktoru, professor, Azərbaycan EA-nın akademiki, Əməkdar Elm Xadimi, Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı Azad Mirzəcanzadə (1928-2006) müasir dövrün ən görkəmli neft alimi kimi neftçixarma sahəsində yeni istiqamətin, radiotexnologiyanın yaradıcısı və inkişaf etdirilməsinin təşəbbüsçüsüdür. Görkəmli alim dünyanın bir sıra akademiyalarının fəxri akademiki, Beynəlxalq Şərq Neft Akademiyasının prezidenti olmuş, bir sıra orden və medallarla təltif olunmuşdur.

AZADƏLİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Azad* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azadəli (bax: ad – *AZAD*; *ƏLİ*) kişi adı azad Əli mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Azadəli bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Azərbaycanda Azadəli kişi adından formalaşmış soyadların kifayət qədər olması yaxın keçmişə qədər adın məişətimizdə geniş yayıldığına dəlilət edir.

AZADXAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Azad* adı və arxaikləşmiş *xan* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azadxan (bax: ad – *AZAD*; *XAN*) kişi adı Azad xan mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Azadxan bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

AZAT

azərb. *azat* bir vaxtlar mövcud olmuş, indi dilimizdə köhnəlməmiş sözlərdəndir. Azərbaycanda çox qədimlərdə, ilkin feodal dövründə kiçik torpaq sahibləri azat adlanırdı. Bir çox lüğətlərdə nədənsə Azat kişi adı Azad adının təhrif olunmuş, dəyişmiş forması kimi izah edilir. Tam fərqli şəxs adlarıdır.

AZATXAN

azərb. *Azat* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azatxan (bax: ad – *AZAT*; *XAN*) kişi adı Azat xan mənasındadır, daha dəqiq, Azərbaycanda ilkin feodal dövründə kiçik torpaq sahiblərinin adındandır.

AZAY

azərb. *azalmaq* feilinin kökündəndir. Adətən lüğətlərdə Azay şəxs adının azalan, əskilən, həmçinin *az*, *az* olan, nadir tapılan mə-nalarını ifadə etməsi barədə izahlara rast gəlinir. Dilçilikdə etnonim olması barədə də məlumatlara rast gəlinir. Mənbələrdə *Aza*, *Azak*, *Azay* şəxs adlarının apelyativini təşkil edən, bu gün arxaikləşmiş *az* sözünün igid, qəhrəman mənasını ifadə etməsi barədə məlumatlar mövcuddur. Ən qədim mənbələrdə də *az* sözünün yalnız şəxs adı kimi işlənməsi ilə bağlı mülahizələrə rast gəlinir. Əgər bu baxımdan yanaşsaq, onda igid mənasını ifadə edən *az* vahidi əsasında yaranmış şəxs adından etnonimə keçid olduğunu söyləmək mümkündür. Bu gün məişətimizdə Azay nadir kişi adlarındandır.

AZƏR

fars. *azər* sözünün dilimizdə iki mənası var: 1. Od, atəş, oda xidmət göstərən mələk, atəşgah. 2. Yeganə igid, nadir adam. Azər şəxs adı sözün birinci mənası ilə əlaqədar olub, od, alov, atəş mənasındadır. Qədim atəşpərəstliyə görə, Azər Günəşin və odun vəkil bir mələkdir. Adın mənşəyi haqqında bu gün də müxtəlif fikirlər mövcuddur. Dilçilikdə mübahisə doğuran adlardan olan Azər antroponiminin araşdırmalarda Az etnik tayfasının adından olub, böyük, qüdrətli kişi anlamını verdiyi barədə məlumatlara da rast gəlinir. Bir çox mənbələrdə hətta Azərbaycan xalqının adı kimi izah olunur. İranda Günəş təqvimində ilin doqquzuncu, payızın

üçüncü ayının (22 noyabr – 21 dekabr) adıdır. Digər mənbələrdə yeganə, igid, nadir adam kimi də izah olunur. İslam dini ilə əlaqədar tədqiqatlarda Azər şəxs adının “Quran”da Həzrət İbrahimin atasının ismi ilə əlaqədar olması barədə məlumatlar mövcuddur. Din tədqiqatçıları Azər adında birindən “Quran”da bəhs edildiyini qeyd edirlər. Həqiqətən də “Əl-Ənam” surəsində Azər (vurğu sözün birinci hecasına düşür) adına rast gəlinir, lakin ayədən də məlum olur ki, bu şəxs Həzrət İbrahimin atası deyildir. Hərçənd “Quran”da bu mövzuda “əb” (ata) sözü işlədilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, mənbə dildə – fars dilində də, Azərbaycan dilində də Azər adı tələffüz edilərkən vurğu ikinci hecaya düşür (*a* səsi uzun tələffüz edilir). Bu gün Azərbaycanda, İrandan fərqli olaraq (demək olar ki, fars dilində bu ada təsadüf edilmir), Azər antroponimi nəinki populyarlığını saxlamaqda davam edir, həm də törəmələrinə də təsadüf edilir. Məsələn, Azərçin, Azərə, Azərin və s. İranda Azər yalnız qadın adı olsa da, bizdə kişi adı kimi daha çox işlənir. Çox nadir hallarda da olsa, Azərbaycanda Azər adını daşıyan qadınlara rast gəlinir. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan dilində XX əsrin iyirminci illərinə qədər Azər şəxs adı deyil, təxəllüs olmuşdur. Müəyyən dövrlərdə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində elə də bir zirvə qazanmamış bir neçə şair Azər təxəllüsü ilə şeirlər yazmışdır. Azərbaycan 1920-ci ildə öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra Azər adı sanki xalqın varlığına, müstəqilliyinə bir alqış olaraq yayılmağa başlayır. Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Azərbaycan Respublikasının banisi Məhəmməd Əmin Rəsulzadə də öz oğlan övladına bu adı vermişdi. H.Cavidin “Azər” poeması da bu dövrün məhsuludur.

AZƏRBƏY

fars. *Azər* və mürəkkəb adların hissəsi kimi çıxış edən arxaikləşmiş *bəy* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbəy (bax: ad – **AZƏR**; **BƏY**) kişi adı Azər bəy mənasındadır.

AZƏRÇİN

fars. *Azər* və qədim türk dillərində, həm də çin dilində olan mürəkkəb adların hissəsi kimi çıxış edən çin sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərçin (bax: ad – **AZƏR**; **ÇİN**) antroponimi azər naminə, yaxud da azərin gücü, qüdrəti anlamını ifadə edir.

AZƏRPAŞA

fars. *Azər* adı və türk mənş. bəzi müsəlman ölkələrində yüksək hərbi rütbə və mülki vəzifə sahiblərinə verilən adlardan olan, eləcə də mürəkkəb adların hissəsi kimi çıxış edən arxaikləşmiş paşa tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərpaşa (bax: ad – **AZƏR; PAŞA**) kişi adı Azər paşa anlamındadır.

AZİM

ərəb mənş. *azim* qərar verən, niyyət edən, yola düşən, yollanan, həmçinin böyük, ulu, ali, əzəmətli anlamına gəlir. Əl-Azim Allahın məlum 99 adından biridir, zat və sifətlərində əzəmətli olan anlamındadır. Bu gün Azim kişi adı Azərbaycanda daha çox dilinin ahəng qanununa uyğunlaşdırılmış Əzim (bax: ad – **ƏZİM**) formasındadır.

BABA

azərb. *baba* sözü müasir Azərbaycan dilində atanın və yaxud da ananın atası valideyni, başqa sözlə desək, nəvəsi olan kişi anlamını ifadə edir. Türklərdə ta qədimdən **baba** sözü ata mənasındadır. Bir çox araşdırmalarda Xürrəmi hərəkatının başçılarından olan Babəkin də adı baba sözü ilə əlaqələndirilir. Araşdırıcıların qənaətlərinə görə, sözün əsasında duran “baba” sözü, demək olar ki, əksər qədim dillərdə “ata”, Babək sözü isə atacan, başçı mənasını ifadə edir. Türkiyə türklərində olduğu kimi, bir çox türk xalqlarının dillərində mövcud baba sözü dilimizdəki ata anlamındadır. Məlum olduğu kimi, məişətimizdə babanın adı yeni doğulan uşağa – nəvəyə rəsmi ad olaraq verilir. Babanın adının nəvəyə verilməsi bizdə artıq kök salmış adət-ənənələrdəndir. Lakin bu, mütləq deyil, yəni uşaqlara babasının adı yox, tamam başqa ad da verilə bilər. Baba adı verilən uşağı çox zaman babanın sağlığında babanın əsl adı ilə deyil, Baba, Bala baba və buna yaxın adlarla çağırırlar. Məktəbə gedəndə məlum olur ki, oğlanın adı Baba yox, məsələn, Həsən imiş. Amma artıq hamı uşağı Baba deyər çağırır. Bəzən də hamı baba adı verilən övladı ailədə uşaqların, gənclərin dili ilə, yəni əgər babanın adı Alıdırsa Alı baba, Hacıdırsa Hacı baba deyər çağırırlar. Beləliklə, ad sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında Baba adı ilə yanaşı, tərkibində Baba adının iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb kişi adı mövcuddur.

BABAALI/BABALI

bax: ad – **BABAƏLİ**

BABABƏY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Baba* adı və arxa-iklənmiş *bəy* titulunun birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Bababəy (bax: ad – **BABA; BƏY**) kişi adı Baba bəy anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Bababəy bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında özünəməxsus yeri olan Baba bəy Şakir (1776-1844) bürokratik çar hökumətini, eləcə də zalım bəy və məmurları satirik qələmlə ifşa etmiş şairlərimizdəndir.

BABACAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *baba* və *can* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Babacan (bax: ad – **BABA; CAN**) kişi adı dünyagörmüş, ahıl adam, ürəyə, cana yaxın yetkin insan mənasındadır. Yaşlı insanlara müraciət edərkən hörmət əlaməti olaraq işlədilir. Bir də canım baba, can baba mənasında yaxınlarının, doğmalarının ailədə ağsaqqala müraciət formasıdır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Babacan bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

BABADADAŞ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Baba* və *Dadaş* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Babadadaş (bax: ad – **BABA; DADAŞ**) kişi adı müraciət formasından yaranmış kişi adıdır. Bəzi bölgələrdə yaşlı şəxslərə baba dadaş deyərək müraciət edilmiş, sonradan rəsmi ad formalaşmışdır.

BABAƏLİ/BABƏLİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Baba* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Babaəli (bax: ad – **BABA; ƏLİ**) kişi adı hörmətli, uca tutulan ata, baba anlamına gəlir. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Babaəli adı bu gün Babəli formasındadır.

BABAGÜL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *baba* və *gül* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Babagül (bax: ad – **BABA**; **GÜL**) kişi adı gül kimi babam, əziz babam anlamındadır.

BABAXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Baba* və arxaikləşmiş *xan* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Babaxan (bax: ad – **BABA**; **XAN**) kişi adı Baba xan anlamlarını ifadə edir.

BABAKİŞİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *baba* və *kişi* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Babakişi (bax: ad – **BABA**; **KİŞİ**) kişi adı tanınmış yetkin adam, hörmətli ahıl adam anlamına gəlir. Görkəmli dramaturq C.Cabbarlının “Sevil” əsərində qəhrəmanlardan birinin adıdır.

BABALAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Baba* adına *-lar* şəkilçisinin qoşulmasından əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Babalar (bax: ad – **BABA**; **-LAR**) kişi adı babaların ən üstünü, babaların babası mənasını ifadə edir.

BABALI

bax: ad – **BABAALI**

BABASEYİD

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Baba* və *Seyid* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Babaseyid (bax: ad – **BABA**; **SEYİD**) kişi adı müqəddəs baba anlamına gəlir.

BABAŞ

azərb. *Baba...* ilə başlanan kişi adlarının oxşama və əzizləmə məzmunlu qısaldılmış formasıdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında -ş sonluğunun əlavə edilməsi ilə formalaşmış kifayət qədər qadın və kişi adı mövcuddur.

Məsələn, Alış, Atas, Nənəş və s. Babas adı da, ehtimal ki, bu yolla yaranmışdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmiş, addan soyad da formalaşmışdır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Babas bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

BABAYAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *baba* və *yar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Babayar (bax: ad – **BABA**; **YAR**) kişi adı babaya yardımçı, köməkçi olan, ataya köməkçi, dayaq duran anlamını ifadə edir.

BABƏK

türk. *Babək* dilimizdə qədim sözlərdən olan *baba* sözündəndir. Qədim türk mənşəli adlardan olub, əksər mənbələrdə baba sözünün nəvazişli forması sayılır. Mənbələrin əksəriyyətində sözün kökündə duran baba sözü “ata”, Babək isə “atacan”, “başçı” kimi izah edilir. Babək kişi adı Azərbaycanda milli-azadlıq hərəkatının simvolu, görkəmli Azərbaycan sərkərdəsi və siyasi xadimi Babək Xürrəminin adındandır. Ərdəbil şəhəri (Cənubi Azərbaycan) yaxınlığındakı Bilalabad kəndindən olan Babəkin, tarixi mənbələrə görə, əsl adı Həsən olmuşdur. Bir sıra ərəb mənbələrində qeyd olunur ki, qədim və möhtəşəm türk-əri mədəniyyətini məhv olmağa qoymayan Babəkin əsl adı guya müsəlman adı olan Həsən imiş. Lakin müasir tədqiqatçılar (Əlirza Xələfli, Fikrət Nəsrəddinzadə, Məzahir Aliyev və b.) öz məqalələrində qeyd edirlər ki, bu ad bilərəkdən ərəb tarixçiləri tərəfindən təhrif olunmuşdur. Xürrəmilər hərəkatına qoşulan Babək Cavidanın ölümündən sonra Azərbaycan xalqının ərəb işğalçılarına qarşı azadlıq mübarizəsinə başçılıq etmişdir. Tanınmış ərəb sərkərdələri Babəkə qarşı müharibələrdə ağır məğlubiyyətlərə düşər olmuşlar. Ərəb ordusunun 6 məşhur sərkərdəsi Babək tərəfindən məhv edilmişdir. Xürrəmilərin şiddətli müqavimətinə baxmayaraq, ərəb qoşunları 837-ci ildə Bəzz qalasını alır. Babək kiçik bir dəstə ilə mühasirədən çıxaraq Bizansa gedib İmperator Feofil ilə əlaqə yaradır və ərəblərə qarşı yeni ordu toplamaq istəyini ona çatdırır. Lakin xəyanət nəticəsində ərəblərin əlinə keçən Babək 838-ci il yanvarın 4-də qardaşı Abdulla ilə birlikdə Samirə

şəhərinə aparılır, Xəlifə Mötəsim Babəki xüsusi işgəncə ilə edam etdirir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Cənubi Azərbaycanda hər il milyonlarla soydaşımız bütün təzyiqlərə və təqiblərə baxmayaraq, Babəkin əziz xatirəsinə ehtiram əlaməti olaraq Bəzz qalasını ziyarət edirlər. Babəkə olan ehtiramdan adı da məişətimizdə uzunömürlü olub, bu günə qədər yaşadılmışdır.

BABULLA

ərəb. *babülla* sözündəndir, Tanrının qapısı mənasındadır. Bu gün Babulla kişi adına əsasən yaşlı nəslin nümayəndələri arasında rast gəlinir.

BABUR

bax: ad – **BƏBİR**

BADAM

fars. *badam* (əslində *badəm*) sözündəndir. Badam isti ölkələrdə bitən bəzən sərt, bəzən də əllə sındırılacaq dərəcədə nazik qabıqlı, ləpəsi yeyilən meyvənin adıdır. Azərbaycan antroponimikasında bitki adlarından yaranmış şəxs adları sırasında olan Badam türk dünyasında Badəm şəklində populyar adlardandır. Bu gün məişətimizdə Badam qadın adı kimi mövcuddur. Lakin Azərbaycanda Badamov soyadının olması yaxın keçmişə qədər adın müştərək şəxs adlarından olmasına dəlalət edir. Başqa sözlə, Badam köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

BAĞDAD

ərəb dilində *bağdad* əslində Dəclə və Fərat çaylarının arası mənasındadır. Bağdad İraqın paytaxtının adındandır. Tarixdən məlum olduğu kimi, Bağdad orta əsrlərdə Xilafətin və Abbasilər sülaləsi xəlifələrinin mərkəzi və əsrlərlə böyük mədəniyyət mərkəzi olmuşdur. Sədi və bir çox başqa məşhur adamlar orada təhsil almışlar. Adın Bağdad (İraqın paytaxtı) toponimi əsasında yaranmasına şübhə yoxdur. Əvvəla, hər iki vahid eyni səs sisteminə malikdir. Digər tərəfdən, toponim əsasında yaranmış antroponimlər türk antroponimik vahidlər sisteminə xüsusi yer tutur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında qə-

dim adlardan olan Bağdad bir zamanlar məişətimizdə müştərək şəxs adları sırasında olmuşdur. Bağdad kişi adı artıq köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayır. Lakin Bağdad qadın adı məişətimizdə az da olsa işlənməkdədir. Bağdad qadın adının kişi adına nisbətən uzunömürlü olmasının səbəbi, fikrimizcə, erkən dövrlərdən sözün dilimizdə həm də gözəllik ifadə etməsi ilə əlaqədar olmuşdur. Dilimizdə həddən artıq gözəl mənasında Bağdad gözəli ifadəsi vardır, eləcə də Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında Bağdad toponiminin gözəllər diyarı, gözəllər məkanı mənasında işlənməşdir.

BAĞDADBƏY

ərəb. *Bağdad* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bağdadbəy (bax: ad – **BAĞDAD; BƏY**) kişi adı Bağdad bəy anlamını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Bağdadbəy hazırda yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Azərbaycan mədəniyyəti tarixində soyadın daşıyıcısı Bağdadbəyov Cəlil (1887-1949) teatr səhnəsində layiqli yer tutan aktyorlardan olmuşdur.

BAĞI

ərəb. *bağ* sözü əfsun, sehr, cadu anlamını ifadə edir. Bəzi mənbələrdə ərəb mənşəli Baqi (bax: ad – **BAQİ**) adının Nağı, Tağı kimi adların təsiri altında Bağı şəklinə düşməsi kimi məlumatlar da vardır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində adın işləndiyi mürəkkəb kişi adları da mövcuddur. Məsələn, Abdulbağı və s.

BAĞIŞ

azərb. *bağış* sözündən (*bağışlamaq* feilindəndir) olub, bağışlama, bir şeyi qarşılıqsız olaraq başqasına vermək, hədiyyə etmək, alacağından könüllü olaraq vaz keçmək, özünə çatanı istəməmək, əfv etmək, bəxş etmə, qurban etmə, peşkəş vermə anlamlarındadır. Lüğətlərdə Bağış antroponimi bağış... ilə başlayan adların oxşama və əzizləmə forması kimi də izah edilir, sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşdiyi qeyd edilir. Bir sıra mürəkkəb adların tərkibində işlənir.

BAĞIR

ərəb. *bağır* sözünün dilimizdə bir neçə mənası var: 1. İsim nitq hissəsi kimi qaraciyər anlamındadır. 2. Hərtərəfli məlumatlı, bilikli; 3. Yarım dairəvi yayın orta hissəsinə verilən addır; 4. Sökən, kəsən, parçalayan anlamını ifadə edir. Bağır şəxs adının mənası bəzi lüğətlərdə məlumatlı, bilikli, bəzi mənbələrdə isə sökən, parçalayan kimi izah edilir. Məcəzi mənada ürək, qəlb mənasındadır. Bağır kişi adı da sözün məcəzi mənası ilə əlaqədardır. Məhəmməd şəxs adından (təhrif edilmiş Məmməd) başqa heç bir adla, yaxud sözlə birləşərək mürəkkəb ad yarada bilmir.

BAHADIR/BAHADUR

fars. *bahadır* (əslində *bəhader*) sözündəndir. Bahadır kişi adı qorxubilməz, buğa kimi güclü, qüvvətli, igid, cəsur, qəhrəman, pəhləvan anlamlarını ifadə edir. Qədim adlardan olan Bahadır slavyan dillərinə də keçmişdir. Rus dilindəki boqatır (богатырь) kəlməsi də bahadır sözündəndir. Bəzi mənbələrdə isə əski adlardan olan Batur, Batır, Boğatur, Boğatır, Buğadur adları ilə eyni kökdən olduğu iddia edilir. Adın təhrif olunmuş forması Bahadur da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

BAHAR

fars. *bahar* (əslində *bəhar*) sözü yaz fəslı, yaz mənasındadır. Məcəzi mənada ömrün gənclik çağı, cavanlıq anlamındadır. Tarixi mənbələrdən belə bir məlumat da əldə edilir ki, Bahar/Baharlı etnonimdir, qədim türk tayfasının adı əsasında formalaşmışdır. Bahar antroponiminin tayfa adı ilə əlaqədar olması daha inandırıcı görünür. Lakin Azərbaycanda övladına bu adı verən valideynlər əsasən sözün yaz fəslı, ömrün yazı mənasını əsas götürürlər. Bir vaxtlar məişətimizdə müştərək şəxs adlarından olsa da, bu gün yalnız qadın adları sırasındadır. Adın məşhur daşıyıcılarından biri də Bahar Şirvanidir (1835-1883). XIX əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatında lirik şeirin həyatiliyə, ictimailiyə doğru inkişafı, bədii forma baxımından zənginləşməsi əsrin 60-70-ci illərində yazıb-yaradan Şirvan şairlərinin ustadı və müəllimi Bahar Şirvaninin adı ilə bağlıdır.

BAXIŞ

azərb. *baxış* (*baxmaq* feilindən) sözündəndir. Baxış kişi adı müsbət mənada baxım tərz, baxma tərz, nəzər anlamındadır. Müasir Azərbaycan dilində *baxışına qurban*, *Baxışı aqlımı apardı* və s. bu kimi ümumişlək ifadələr mövcuddur. Baxış məişətimizdə qədim adlardır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Baxış bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

BAXŞI

türk dillərində *bəxşi* sözündəndir, səyyar xanəndələr, həkim, ovçu anlamındadır. Bəzi lüğətlərdə kahin, şaman, ustad, aşiq mənalarını ifadə etdiyi barədə məlumatlara rast gəlinir. Qədim türk dillərində səyyarxanəndələrə verilən adlardan olmuşdur. Bununla yanaşı, Baxşı sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Yaradıcı aşiq, ifaçı aşiq – xanəndə; 2. Alim, müəllim; 3. Eşqə düşən, vurulan aşiq; 4. Katib; 5. Yazıçı, yazar. Baxşı şəxs adı sözün birinci mənası ilə əlaqədardır. Araşdırmalarda sözün qədim hind-sanskrit və ya çin dillərindən Orta Asiya türk dillərinə keçməsi barədə qeyd edilir. Güman edilir ki, bu yolla Azərbaycan dilinə keçmişdir. XX əsrin əllinci illərində Baxşı adının yenidən populyarlıq qazanmasına Mir Cəlal Paşayevin “Bir gəncin manifesti” əsərinin də müəyyən təsiri olmuşdur. Əsərin gənc, həssas, vətənpərvər qəhrəmanı Baxşı oxucunun qəlbində dərin hislər buraxmışdı.

BAXŞIXAN

türk. *Baxşı* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Baxşıxan (bax: ad – **BAXŞI**; **XAN**) kişi adı Baxşı xan anlamındadır.

BAKIXAN/BAKİXAN

ərəb. *baqi/baki* sözü və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bakixan (bax: ad – **BAQİ**; **XAN**) kişi adı əbədilik, həmişəlik xan, daimi idarə edə bilən (Tanrı) anlamını ifadə edir. Şəxs adı kimi əslində Bakixan olsa da, sonradan dilimizin fonetik qanunlarına uyğun dəyişərək Bakıxan kimi formalaşmışdır. Bakı

toponimi ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Məişətimizdə Bakıxan adı geniş yayılmış şəxs adları sırasında olmasa da, Bakıxanov soyadının kifayət qədər daşıyıcısı mövcuddur.

BAKİR

ərəb. *bakir* sözünün dilimizdə bir neçə mənası vardır: 1. Toxunulmamış, əl dəyilməmiş, pozulmamış; 2. İlkin, fərs, tezyetişən; 3. Təmiz, saf, ləkəsiz. Bakir şəxs adı toxunulmamış, dəyilməmiş, saf mənalarnı ifadə edir.

BAKİRXAN

ərəb. *Bakir* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bakirxan (bax: ad – **BAKİR**; **XAN**) kişi adı Bakir xan anlamındadır.

BAQİ

ərəb. *baqi* sözündəndir. Baqi kişi adı daimi, əbədi, həmişəlik anlamındadır. Allahın məlum 99 adından biri də əl-Baqi, yəni varlığı əbədi olanıdır (Allah), həmçinin qalan mənası da vardır.

BALA

azərb. *bala* sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Övlad, uşaq; 2. Balaca, kiçik, körpə (bala). Azərbaycan dilində həm özündən kiçiklərə, həm də həmsöhbətə bala deyər müraciət edilir. Məsələn, *Ay bala, sözə qulaq as, xeyrinədir. Ay balam, mən nə bilim ki, sonu belə olacaq.* Bu da onu göstərir ki, Bala dilimizdə həm də müraciət forması kimi işlənir. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil bala adı ilə yanaşı, tərkibində Bala adının iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adı da mövcuddur. Məsələn, Balabəy, Balaxan, Balaxanım, Balabəyim və s. Bala adından soyad da formalaşmışdır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Bala bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

BALAAĞA/BALAĞA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *Bala* adı və arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşmə-

sindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Balağa adı bu gün Balağa formasındadır. Balağa (bax: ad – **BALA; AĞA**) kişi adı Bala ağa anlamındadır. Azərbaycanın cənub bölgəsində geniş yayılmış adlardandır. Bu cür adların məzmununda bir yumşaqlıq özünü büruzə verir.

BALABABA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *Bala* və *Baba* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balababa (bax: ad – **BALA; BABA**) kişi adı baba yerində bala anlamını ifadə edir. Məlum olduğu kimi, azərbaycanlı ailələrin bir çoxunda, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, babanın adının nəvəyə verilməsinə tez-tez rast gəlirik. Bu, artıq ənənəyə çevrilmişdir. Babaya – ailənin başçısına olan ehtiramdan irəli gələrək hər dəfə uşağı çağırarkən uşağı rəsmi adı (babasının adı) ilə deyil, məzmununa uyğun başqa adlarla çağırmaq ənənəsi burada da özünü göstərir. Məsələn, Ata (bax: ad – **ATA**), Dədə (bax: ad – **DƏDƏ**) və s. Balababa da bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır.

BALABƏY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *Bala* adı və arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balabəy (bax: ad – **BALA; BƏY**) kişi adı Bala bəy anlamındadır.

BALACA

azərb. *balaca* sözündəndir. Balaca şəxs adı az yaşlı, kiçik, kiçikcə, xırda mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Balaca adı həm də mürəkkəb adların tərkibində işlənir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Balaca bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

BALADADAŞ/BALADDAŞ/BALATDAŞ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *Bala* və *Da-daş* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balada-daş (bax: ad – **BALA; DADAŞ**) kişi adı ailədə gəlinin yaşca kiçik qaynına, yaxın qohumlarında yaşca özündən kiçik olan oğlan-

lara müraciət formasından yaranmışdır. İndi də bəzi bölgələrdə bu müraciət forması işlədilməkdədir. Adın təhrif olunmuş formaları Baladdaş, Balatdaş da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

BALAƏLİ/BALƏLİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *Bala* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balaəli (bax: ad – **BALA**; **ƏLİ**) kişi adı balaca Əli mənasındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Balaəli adı bu gün Baləli formasındadır.

BALAƏMİ/BALƏMİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *bala* və *əmi* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Baləmi (bax: ad – **BALA**; **ƏMİ**) kişi adı ailədə uşaqların yaşca kiçik olan əmilərinə müraciət formasından yaranmışdır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Balaəmi adı bu gün Baləmi formasındadır.

BALAHƏSƏN/BALASƏN

bax: ad – **HƏSƏNBALA**

BALAHÜSEYN/BALAHÜSƏN

bax: ad – **HÜSEYNBALA**

BALAXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *Bala* və *xan* titulumunun birləşməsindən yaranan şəxs adıdır. Balaxan (bax: ad – **BALA**; **XAN**) kişi adı Bala xan anlamındadır.

BALAKİŞİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *bala* və *kişi* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balakişi (bax:

ad – **BALA; KİŞİ**) şəxs adındakı kişi sözü daha çox xüsusiyyət ifadə edir, kiçiklikdən kişi kimi özünü aparan, əsl kişi misallı olan (şəxs) anlamını ifadə edir. Adın daşıyıcılarından əlli il rus ordusunda nümunəvi xidmət edən general-leytenant Balakişi Ərəblinski (1828-1902) çox gənc yaşlarında, podpolkovnik rütbəsində briqada komandiri kimi məsul vəzifəyə irəli çəkilməmişdir. Sonralar diviziya komandiri olan general-leytenant Balakişi Ərəblinski xidmət dövründə o vaxt Rusiyada olan bütün yürüş və döyüşlərdə iştirak etmişdir. Hələ 1848-1849-cu illərdə Vilafos qalası uğrunda gedən ağır döyüşlərdə kapitan Ərəblinski də mərdliklə vuruşaraq “Birinci dərəcəli müqəddəs Stanislav” ordeni ilə təltif olunmuşdur. Rusiya–Türkiyə müharibəsində (1877-1878) göstərdiyi qeyri-adi igidliyə və əvəzsiz komandirlik fəaliyyətinə görə həmyerlimiz Balakişi Ərəblinski general-mayor rütbəsinə layiq görülmüşdü.

BALAMƏHƏMMƏD/BALAMƏMMƏD/BALAMMƏD/BALMƏT

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *Bala* və ərəb. *Məhəmməd* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balaməhəmməd (bax: ad – **BALA; MƏHƏMMƏD**) kişi adı bala-cə Məhəmməd anlamındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Balaməmməd, Balamməd, Balmət də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

BALAMİR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *bala* və ərəb. *mir* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balamir (bax: ad – **BALA; MİR**) kişi adı bala əmir, kiçik əmir mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Balamir bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

BALAMİRZƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *bala* və ərəb-fars. *mirzə* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məlum olduğu kimi, Mirzə adı sözlərin əvvəlinə qoşulduqda rütbə, sonuna qoşulduqda isə şahzadəlik ifadə etmişdir. Balamirzə (bax: ad – **BALA; MİRZƏ**) kişi adı kiçik şahzadə anlamını ifadə

edir. Bir fikir də irəli sürmək olar ki, Azərbaycanda bir əsr bundan əvvəl qədər yazı-pozu işi ilə məşğul olan şəxslərə mirzə deyildiyini nəzərə alsaq, onda Balamirzə adını kiçik yaşından yazı-pozu ilə məşğul olan (şəxs) kimi izah etmək də mümkündür.

BALAOĞLAN/BALOĞLAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *bala* və *oğlan* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balaoğlan (bax: ad – **BALA**; **OĞLAN**) kişi adı Balaoğlan (bax: ad – **BALA**; **OĞLAN**) kişi adı oğul bala, oğlan övlad mənələrindədir. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Balaoğlan adı bu gün Baloğlan formasındadır. Səsdüşümü (*a*) hadisəsi nəticəsində Baloğlan formasına düşmüşdür.

BALARZA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *Bala* və ərəb. *Rza* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balarza (bax: ad – **BALA**; **RZA**) kişi adı bala Rza, kiçik Rza mənələrini ifadə edir.

BALASADIQ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *Bala* və ərəb. *Sadiq* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balasadiq (bax: ad – **BALA**; **SADIQ**) kişi adı kiçik Sadiq, balaca Sadiq mənasını ifadə edir.

BALASƏR/BALƏSƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *bala* və *sər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balasər (bax: ad – **BALA**; **SƏR**) kişi adı məğrur, qürurlu, vüqarlı anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Baləsər də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

BALASI

azərb. *Bala...* ilə başlayan adların oxşama və kiçiltmə formasıdır. Bala sözünə *-sı* (III şəxs məns. ş.) əlavə edilməsi ilə əmələ

gəlmiş addır. Əslində heç tam aydın olmur ki, bala sözünə *-sı* hissəciyinin əlavə edilməsi ilə yaranan ad dəqiq nəyi isə ifadə edir. Ehtimal ki, xalq arasında əzizləmə, oxşama mənasında *ağası, babası, xalası, nənəsi, dədəsi* kimi işlədilən sözlərdəki *sı* hissəciyi bala sözünə də qoşulmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, məişətimizdəkiçik yaşlı uşaqlara müraciət edərkən yumşaqlıq gətirmək məqsədilə işlədilən belə müraciətləri tez-tez eşitmək olur: *Balası, mənə bir qələm versənə. Balası, yoruldu, bir az da dincəl* və s. Erkən dövrlərdə, hələ yaş kağızı tətbiq edilməyən zamanlarda kimə isə hər hansı bir münasibətlə *balası* deyərək müraciət edilmiş, çağırılmış, sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Balası bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındanındır.

BALAŞ

azərb. *Bala...* ilə başlayan kişi adlarının (məsələn, Bala, Balağa, Baləmi, Balaqardaş və s.) əzizləmə, oxşama formasıdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında *-ş* sonluğunun əlavə edilməsi ilə formalaşmış kifayət qədər qadın və kişi adı mövcuddur. Məsələn, Alış, Ataş, Nənəş və s. Balas adı da, ehtimal ki, bu yolla yaranmışdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmiş, məişətimizdə geniş yayılmışdır. Görkəmli dramaturqumuz C.Cabbarlının məşhur “Sevil” əsərindən sonra Balas kişi adı məişətimizdə azalmışdır. Bu gün valideynlər öz oğlan övladlarına bu adı, demək olar ki, vermirlər, başqa sözlə, artıq unudulmuş şəxs adlarındanındır. Rus dilinə də keçmiş şəxs adlarımızdandır. Bu gün ruslarda Balas kişi adı, həmçinin Balaşov soyadı mövcuddur.

BALAŞİRİN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *Bala* və *Şirrin* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balasirin (bax: ad – *BALA*; *ŞİRİN*) kişi adı balanın hər şeydən şirin olması anlamındadır. Müasir Azərbaycan dilində *Bala baldan şirindir, bala hər şeydən şirindir, bala candan da şirindir* və s. kimi deyimlərə, atalar sözlərinə, ifadələrə istənilən qədər rast gəlmək olar.

BALAVERDİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *bala* və *verdi* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balaverdi (bax: ad – **BALA; VERDİ**) kişi adının məzmununda Allahverdi (bax: ad – **ALLAHVERDİ**), Tanrıverdi (bax: ad – **TANRIVERDİ**), Allahverən (bax: ad – **ALLAHVERƏN**), Tanrıverən (bax: ad – **TANRIVERƏN**), Baxşeyiş (bax: ad – **BAXŞEYİŞ**) və s. kimi adlarda olduğu kimi, ailəyə övlad payı verdiyi üçün, bir növ, Tanrıya şükür hissi ifadə olunmuşdur.

BALAYAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *bala* və fars. *yar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balayar (bax: ad – **BALA; YAR**) kişi adı Azərbaycan antroponimikasında alqış, dua məzmunlu şəxs adları sırasında olub, bütün ömrü boyu balama yar ol, Allah, həmçinin bütün işlərində Tanrı sənə yar olsun, bala anlamlarını ifadə edir.

BALAZƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *bala* və *zər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balazər (bax: ad – **BALA; ZƏR**) kişi adı çox qiymətli, dəyərli övlad anlamını ifadə edir.

BALI

azərb. *Bala...* ilə başlayan kişi adlarının kiçiltmə, oxşama və əzizləmə formasıdır. Bəzi mənbələrdə parlaq, parıldayan mənası qeyd edilir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Balı bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

BAMSI

türk mənş. *bamsı* qartal, tərən, yırtıcı quş anlamlarını ifadə edir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında gənc oğuz qəhrəmanlarından biri, əsas personaj kimi iki boyun təsvir etdiyi hadisələrin iştirakçısı, dövlətçiliyə, onun təmsilçisi Qazan xana dönük çıxmayan, bunun müqabilində qətlə yetirilən faciəli bir obraz kimi personajlar arasında xüsusi yeri olan Beyrək Dədə Qorqud

ona ad qoymazdan əvvəl Bamsı ləqəbini daşıyırdı. Atasının bəzirganlarını qarət etmiş quldurlara hücum edib mal-dövlətini qoruyarkən qəhrəmanlıq göstərəndən sonra Dədə Qorqud ona Beyrək adını verir. Hamı gənci Bamsı Beyrək çağırır. Bu gün türk xalqlarının bir çoxunda populyarlığını saxlamış Beyrək antroponiminə Azərbaycanda təsadüfi hallarda rast gəlmək olar. Bamsı şəxs adı qartal, tərzan mənasındadır.

BARAT

ərəb. *barat* (əslində bərat) sözündəndir. Azərbaycan dilinin ahəng qanununa uyğun olaraq “barat” forması almış ərəb sözü bərat əslində bədirlənmiş Ay anlamını ifadə edir. Sözüün paklıq, təmizlik kimi məcazi mənaları da mövcuddur. Qədim ərəblər gecə vaxtı, bədirlənmiş Ay ziyasında dünyaya gələn uşağa (istər oğlan, istərsə də qız) çox zaman Barat adı verirdilər. İnanclara görə, bu adı verməklə dünyaya gələn övladın taleyi bədirlənmiş Ay kimi nurlu, ad-sanı ləkəsiz, təmiz olacaqdır. Təbiidir ki, hər ayın öz barat gecəsi olur və ayrı-ayrılıqda onların hər biri gözəldir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Barat adının bərat gecəsi ilə əlaqədar olması daha inandırıcıdır. İslam dininə görə, qəməri ilinin şaban ayının on beşində cərəyan edən hadisələr, həmçinin Cəbrayıl tərəfindən Məhəmmədə peyğəmbərliyin verilməsi də bərat gecəsinə təsadüf edir. Zaman keçdikcə məhz bu səbəbdən müsəlman aləmində yalnız şaban ayının bərat gecəsi xüsusilə əziz sayılmağa başladı. Çünki Məhəmmədə peyğəmbərliyin verilməsi də, onun qızı Fatimənin toyu da müxtəlif illərin həmin gecəsinə təsadüf etmişdi, nəhayət, XII imam Mehdi də bu ayda dünyaya gəlmişdir. Beləliklə, hər ilin on iki gözəl bərat gecəsinin təkcə biri – şaban ayının on beşinci gününə keçən gecə əsl mənada gözəl hesab edilir.

BARATƏLİ

ərəb. *Barat* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən yaranmış addır. Baratəli (bax: ad – *BARAT*; *ƏLİ*) kişi adı yüksək, ali barat gecəsi anlamını ifadə edir.

BARXUDAR/BƏRXUDAR

fars. *bərxurdar* sözündəndir. Barxudar antroponimi istədiyinə nail olan, kamına çatan, xeyir görən; istifadə edən, xoşbəxt

mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Barxudar bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Qafqaz respublikalarının hər üçündə Barxudar/Bərxudar kişi adı mövcuddur.

BARIŞ

türk. *barış* sözü sülh, atəşkəs, barışıq anlamındadır. Azərbaycanda barış (barışmaq feilindəndir) sözü yalnız məişətdə işlənsə də, rəsmi səviyyədə həmişə ərəb mənşəli sülh sözü işlənmişdir. Türkiyədə, eləcə də türkdilli ölkələrdə bu ad geniş yayılmışdır. Azərbaycanda son bir neçə ildə şəxs adı olaraq oğlan uşaqlarına verilməyə başlamışdır. Lakin hələ də çox nadir hallarda rast gəlinən adlar sırasındadır.

BARİ

ərəb. *bari* sözündən olub, dilimizdə əskiksiz yaradan anlamını ifadə edir. Ərəb dilində Bari-İlahə, Bari-İlahi kəlmələri Allaha müraciət, xitabən deyilmiş ifadələrdir. Bari kişi adı Allahın məlum 99 adından (əl-Bərr) olub, əskiksiz yaradan (Tanrı) anlamını ifadə edir.

BARİZ

ərəb. *bariz* sözü Azərbaycan dilində açıq, aşkar, əyani, qabarıq, aydın anlamlarını ifadə edir. Bariz şəxs adı XX əsrin yetmişinci illərindən məişətimizdə unudulmaqda olan adlar sırasındadır. Bu gün Bariz adının daşıyıcıları əsasən orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

BASAT

türk. *basat* sözü əzən, tapdalayan, öhdəsindən gələn, güc gələn, qalib olan, məğlubedilməz, zəfər çalan mənasındadır. Türk xalqlarının igid, cəsur şəxslərin adlarını əbədi yaşatmaq məqsədilə övladlarına vermək ənənəsi burada da özünü göstərmişdir. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarında Basat Daş Oğuz bəyinin adıdır. Aruzun kiçik oğlu, Qıyan Selciyin qardaşıdır. Təpəgözü öldürən qəhrəmandır. Eposun "Basatın Təpəgözü öldürdüyü boy"u Basatın adı ilə bağlıdır. Basat vasitəsilə Oğuzun Təpəgöz üzərindəki qələbəsi onun möhkəm bir xəlpə əsasa malik olduğu-

nu, məğlubedilməz hesab edilən ən güclü düşmənə belə qalib gələ bilmək gücünü nümayiş etdirir. Türk xalqlarının mərdliyə, qəhrəmanlığa məhəbbəti Basat adının yayılmasına səbəb oldu.

BATI

türk mənş. *batı* sözündəndir. Azərbaycan dilində bir neçə mənə ifadə edir: 1. Qərb, məğrib, günəşin batdığı hissə; 2. Qiymətli daşlar, daş-qaş. 3. Güclü, qüvvətli. Batı şəxs adı sözün birinci mənası ilə əlaqədardır. Çox qədim türk antroponimlərindəndir. Türk xalqlarının tarixində Cuçi xanın böyük oğlunun, Qızıl Orda dövlətinin banisi Batı xanın (1207-1256) adındandır. Batı xanın Polşa və Macarıstan ordularını məğlub etdikdən sonra qurduğu dövlət Rus torpaqları və Qafqazda 250 il hegemonluq etmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Batı bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasındandır.

BATIXAN

türk. *Batı* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Batıxan (bax: ad – **BATI**; **XAN**) kişi adı Batı xan anlamındadır.

BATIR

türk. *batır* sözü igid, qəhrəman, cəsur anlamındadır. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Batır kişi adı məişətimizdə köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır. Azərbaycanda XX əsrin ortalarına yaxın türk mənşəli adların əksəriyyəti kimi, Batır kişi adı da yavaş-yavaş unudulmağa başlamış, sonra isə tam yaddaşlardan silinmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Batır bu gün bir sıra türk xalqlarının dilində geniş yayılmış şəxs adlarındandır.

BATİL

ərəb. *batil* sözündən olub, dilimizdə bir neçə mənası vardır: 1. Yalan, əsilsiz, doğru olmayan, həqiqətə uyğun olmayan; 2. Dinə görə doğru olmayan, dinin göstərişlərini, hökmünü, şərtlərini pozan (iş, hərəkət və s.) mənasındadır. Məişətimizdə bəzən valideynlər yad dildən alınma sözün mənasını bilmədən, aydınlaşdırmadan övladlarına ad kimi qoymuşlar. Dinə uyğun olmayan hərəkət, əməl və buna yaxın mənaları ifadə edən Batil adı da belə adlar sırasındadır.

BAYANDUR/BAYANDIR/BƏYANDUR/BƏYANDIR

türk. *bayandır* sözü bir neçə mənada işlənir. 1. Tikilən, abad olan, abadlaşdırma; 2. Çiçəklənmə, tərəqqi etmə; 3. Əkilib-becə-rilmə, bol nemətlər yetirmə; 4. Nemətli. Bayandır sözünün kökü qədim türk sözü olan **bay** sözündən olub, varlı, zəngin mənasındadır. Xalis türk adlarındandır. “Oğuznamələr”də Bayandur çox təminatlı, zəngin, imkanlı, varlı mənasındadır. Tədqiqatçı Salman Mümtaz da **bay** sözünün varlı, böyük, bəy mənasında olduğunu göstərmişdir. Azərbaycanın şimal bölgələrində bay sözü hündür/iri/böyük/canlı mənalarında bu gün də qalmaqdadır. Bayandır adındakı **-an** şəkilçisi türklərdə bəzən bitişdirici kimi, bəzən də sözdüzəldici şəkilçi kimi işlənmişdir. Məlumdur ki, bir çox türk xalqlarının kökü oğuzlarla bağlıdır. Bayandur xanın adı Orxon-Yenisey abidələrində yüksək titul, fəxri ad hesab olunmuşdur. Ağqoyunlu tayfa birləşmələrində Bayandurlar tayfasının hakim rol oynaması Ağqoyunlu hökmdarlarının bu tayfadan çıxması faktı ilə səsləşir. Müasir dilə çevirəndə “bəy kimi yaşa” deməkdir. Sözü son hecası, **-dur** hissəciyinə indi də çox təsadüfi hallarda oğlan uşaqlarına qoyulan Dursun (bax: ad – **DURSUN**) adında da rast gəlinir. Bəzi müəlliflərin qənaətinə görə, “Kitabi-Dədə Qorqud”dakı Bayandur xan dastan qəhrəmanındırsa, XV əsrdə yaşamış Bayandur bəy məşhur sərkərdə, Ağqoyunlu dövlətində baş əmir olmuş real tarixi şəxsiyyətdir. Sultan Yaqubun dövründə o, Misir qoşunları ilə vuruşmada rəşadət göstərmiş güclü bir sərkərdə olmuşdur. Bayandur həm də oğuz tayfalarından birinin adı olmuşdur. Oğuzların iyirmi dörd boydan ibarət olduğunu qeyd edən bütün müəlliflər Bayandur tayfa adını qeyd etmişlər. Mahmud Kaşğaridə Bayandur adı üçüncü, Rəşidəddində 13-cü çəkilir. Yazıçıoğlu Əlinin “Səlcuqnamə”sində və Əbulqazi xan Xivəlinin əsərində tayfanın adı Bayandur deyil, Bayandır kimi verilmişdir. Tarixi mənbələrdə Bayandur adının həm antroponim, həm də etnonim kimi işlədildiyi məlumdur. “Oğuznamə”də oğuzların Boz ox boyundan olan Göy xanın dörd oğlundan birinin adındandır. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında Qamğan oğlu xan Bayandur Oğuz elinin xanlar xanıdır. Bundan əlavə, dastanda Bayandırçay, Bayandurlu, Bayandır yaşayış məntəqə adları vardır. Türk-mənistanın toponimiyasında türkdilli etnotoponimlər sırasında

Bayandır da mövcuddur. Adın təhrif olunmuş formaları Bayandır, Bəyandır, Bəyandır da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

BAYAT/BƏYAT

türk. *bayat* sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir: 1. Var-dövlətli, bol nemətli, varlı, imkanlı, zəngin; 2. Allah, Tanrı; 3. Tanrının siması, üzü; 4. Köhnəlmiş, təzə olmayan, boyat; 5. Dəbdə olmayan; 6. Dadsız. Bayat şəxs adı sözün üçüncü mənası ilə əlaqədar olub, Yaradanın (Allahın) üzü anlamını ifadə edir. Bayat sözü barədə müxtəlif araşdırmalarda fərqli fikirlər də mövcuddur. Məlum olduğu kimi, hələ “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında Bayat tayfası haqqında məlumatlara rast gəlinir. XII əsrdə Mahmud Kaşgari özünün “Divanü-lügət ət-türk” əsərində Boyat qəbiləsinin adını çəkmiş və onu Oğuz tayfasının bir qolu kimi göstərmişdir. O, bu sözün ulu Tanrı mənasını verdiyini qeyd etmişdir. XV əsr türk-uyğur şairi, alim Yusif Balasagunlu özünün məşhur “Qutadqu bilik” əsərində Bayat adını qeyd edir. Cozef Toğan göstərir ki, Bayatlar Çingiz xanın köləsi deyil, onun ətrafında toplaşan bir çox qəbilələrdən biri olmuşdur. Bayat adını Oğuz xanın nəvəsi, Gün xanın oğuz ordusunun sağ qoluna başçılıq etmiş ikinci oğlu daşımışdır. Tayfanın adı da onun adı ilə əlaqələndirilir. Bayat guz tayfalarından biri olan Bayat tayfasının, xalqının adındandır. Araşdırmalarda göstərilir ki, Siyanın geniş ölkələrindən Azərbaycana, Anadoluya, İraqa, Volqa çayı boylarına qədər izləri görünən bayatların tarixi varlığı haqqında tarixi mənbələrdə geniş məlumatlar vardır. Boyat/Bayat/Bayatlılar/Sincan Boyat/Qızıltəpə Boyat/Boyatansüxtə/Bayatlı/Keşlakbayat/Əlbayat/Boqayat (Tanrı odu) və s. paralelləri olan bu adın müxtəlif ərazilərdə, o cümlədən Azərbaycanda da arealları vardır. Qiyasəddin Qeybullayev, Tofiq Əhmədov, Afad Qurbanov da Boyat tayfalarının Azərbaycandakı yaşayış ərazilərini göstərərək Azərbaycana gəlmə tarixini qeyd etmişlər. Azərbaycan ərazisində Ağcabədi, Ucar, Neftçala və Şamaxı, Dəvəçi bölgələrində Bayat kənd adı, Dərbənddə Boyatlar məhəlləsi var. Qərbi Azərbaycanın Quqark (Qarakilsə) rayonunda Bayatlar kəndi olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Məhəmməd Füzuli də Boyat boyundandır. Qarabağın – indiki Ağcabədinin Boyat kəndində anadan olmuşdur və İraqa da həmin mahaldan köçüb

getmişdir. M.P.Vaqif, XV əsrdə yaşamış məşhur tarixçi, “Cami-cəmayin” əsərinin müəllifi Həsən Bayati, XII əsrdə yaşayıb-yaratmış Bayat Abbas, türk şairi Yəhya Kamal Bayatlı, XX əsrdə xalq şairi Səməd Vurğunun da bu boya mənsub olması barədə məlumatlar mövcuddur.

BAYAZİD/BƏYAZİD

ərəb. *əbuyəzid*, yəni Yəzidin oğlu sözünün dəyişikliyə uğramış forması olub, Tanrının hədiyyəsi, Allahın bəxş etdiyi, qabiliyyət sahibi, zəkali, bacarıqlı, ağıllı anlamlarını ifadə edir. Bayazid adı çəkilən kimi fateh I Sultan Yıldırım Bəyazid (1360-1403) yada düşür. 1403-cü ildə Əmir Teymurun qoşunu qarşısında davam gətirə bilməyən Bayazid əsir düşür. Əmir Teymur qalib gəlir. Amma Osmanlı sultanı Bayazidin adı bu gün də bütün dünyada məşhur şəxsiyyətlərlə bir sırada anılır.

BAYRAQDAR

türk. *bayraq* və fars. *dar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Üzərində hər hansı bir xalqın, dövlətin, partiyanın, qurumun rəmzi həkk olunmuş qumaş parçanı, bayrağı qaldıran və ya daşıyan şəxs mənasını ifadə edir. Bayraqdar məişətimizə XX əsrin əvvəllərində vətənpərvərliklə əlaqədar daxil olmuş şəxs adlarından olsa da, məişətimizdə uzunömürlü olmamışdır.

BAYRAM

türk. *bayram* sözü tarixi, milli, dini və s. hadisələrlə bağlı keçirilən günlərdəki şənlik, şadlıq, təntənə, şadyanalılar, həmçinin əyləncə, oyun mənasında işlədilir. “Bay” – böyük, “ram” – şadlıq, yəni “böyük şadlıq” mənasını daşıyır. Bildiyimiz kimi, həm “Ramayana”da, həm də “Avesta”da Tanrının “Ram”, “Rama”, “Ramana” adlarına rast gəlinir. Şəxs adına gəlincə, məlum olduğu kimi, Azərbaycanda çox zaman övlad gözləyən ailələrdə oğlan övladının dünyaya gəlməsi sanki bir şadyanalığa səbəb olur, yeni doğulmuş körpəyə də Bayram adı qoyulur. Bəzən də bayram günlərində dünyaya gələn oğlan uşaqlarına verilir.

BAYRAMƏLİ/BAYRAMALI

azərb. *Bayram* və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bayraməli (bax: ad – **BAYRAM; ƏLİ**) kişi adı ali bayram, böyük şadyana-lıq anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Bayramalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

BAYRAMQULU

azərb. *Bayram* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bayramqulu (bax: ad – **BAYRAM; QULU**) kişi adı bayrama meyilli, bayram sevən anlamını ifadə edir.

...BAZ

fars. ...*baz* şəkilçisi dilimizdə bir sıra isimlərin sonuna qoşu-laraq nəyinsə həvəskarı, hərisi məfhumunu ifadə edən şəkilçidir. Məsələn, seyrbaz, sözbaz, qumarbaz və s. Azərbaycan antroponi-mikasında ...*baz* şəkilçisi ilə düzəlmiş şəxs adları da mövcuddur. Məsələn, Şahbaz, Dilbaz/Dilbazi və s.

BECAN/BEJAN/BIJƏN

Becan/Bejan/Bijen kişi adının mənşəyi haqqında dilçilikdə bir çox mübahisəli məsələlər hələ də həllini gözləməkdədir. Lüğət-lərdə qədim türk dil. *becan* sözündən olub, biçən, kəsən anlamın-da olması barədə izahlara rast gəlinir. Müasir Azərbaycan an-troponimikasında işlək olmayan adlar sırasındadır. Bir sıra tarixi mənbələrdə biçənək-peçeneq tayfasının adı ilə əlaqələndirilir. Ə.Dəmirçizadə IX əsrdə xəzərlərin məğlub edilmələri zamanı Orta Asiyanın şimal hissəsindən bir çox türkdilli tayfaların kö-çündən bəhs edərkən onların arasında becənək tayfasının adını da qeyd edir. Bu etnonim barədə A.Qurbanov yazır ki, peçeneq etnoniminin fonetik, leksik tərkibi haqqında qəti fikir demək hələ mümkün deyildir. “Oğuznamə”də Беджене adının xeyrixah, iş-güzar, qeyrətli mənaları, həmçinin biçinə, biçinə, beçene kimi fonetik variantlarda işgüzar, qeyrətli mənaları qeyd edilmişdir. Deməli, araşdırmalardan məlum olur ki, Becan kişi adı becənək etnonimi ilə bağlıdır, türkmənşəlidir, apelyativi arxaikləşmişdir. Ad semantikasındakı xeyrixah, işgüzar, qeyrətli mənalarını yaşa-

dır. Qeyd etmək lazımdır ki, adın həm qədim Şərq dilləri, həm də qədim yəhudi dili ilə əlaqəsi barədə də məlumatlar mövcuddur. Bu barədə yazan müəlliflər *becan* sözünü m.ə. XI əsrdə İordan çayının qərb sahilində mövcud olmuş Betsan/Beysan/Bezan şəhərinin adı ilə əlaqələndirirlər. Məlum olduğu kimi, VII-VIII əsrlərə aid edilən ilk yazılı abidəmiz “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarındakı obrazlardan birinin adı Baybican bəgdir. Bu da adın daha erkən dövrlərə aid olmasını təsdiq edir. Bir məsələni də qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Becan/Bejan adına ruslarda da rast gəlinir. Ruslarda Bejanov soyadının daşıyıcıları bu gün də kifayət qədərdir. Türk dillərindən rus dilinə keçmə kifayət qədər antroponim məlumdur. Bəzi rus tədqiqatçıları bu sözü rus dilində olan бежать (qaçmaq) feili ilə əlaqələndirənlər də, digər rus tədqiqatçılarının araşdırmalarında Beyan/Becan adının fars mənşəli olduğu göstərilir. Antroponimin fars mənşəli olduğu haqqında da məlumatlar mövcuddur, burada əsasən Becan/Bejan adının XIX əsrə qədər İranda zadəganlar arasında yayıldığı əsas gətirilir. Şah Abbasın hakimiyyəti illərində (1587-1629) vəzirinin, eləcə də ən sevimli əyanlarından birinin adı Dəli Becan olmuşdur. Bu fakta orta əsrlərə aid Azərbaycan məhəbbət dastanlarından olan “Abbas və Gülgəz” dastanında da rast gəlinir. Bijən həm də İran eposunun qəhrəmanlarından əfsanəvi bir pəhləvanın adıdır. Əfsanəyə görə, turanlılar Bijəni bir quyuda həbs etmiş, Rüstəm Zal gəlib onu xilas etmişdir. Bijənin Mənicəyə aşiqliyi «Şahnamə»nin məşhur hekayələrindəndir. Ə.Firdövsi-nin “Şahnamə” (976-1011) dastanının qəhrəmanının adı da Becan/Bejan/Bijən olmuşdur. Eposda “Bijən və Mənicə” dastanına da xüsusi yer verilir. “Şahnamə”nin nəinki İran mədəniyyətinə, eləcə də Orta Asiya, Cənubi Qafqaz və Hindistan mədəniyyətinə təsir göstərdiyi barədə də kifayət qədər məlumat mövcuddur. L.N.Qumilyov 651-ci ildə Mervdə baş vermiş hadisələri şərh edərkən Bejan/Becan tarxan barədə bəhs edir. Müəllif də adla bağlı fikirlərində Ə.Firdövsiyə istinad edir. Firdövsinin əsərində Becan/Bejan tarxan Səmərqəndin hakimidir. Sonrakı dövrdə də İran tarixində Bejan adına rast gəlinir. Abbas Mirzə şahın ən sevimli əyanlarından biri Bejan xan olmuşdur. Burdan belə aydın olur ki, Becan/Bejan adının kökləri daha qədim dövrlərlə səsələnir, mənşəyi barədə dəqiq fikir söyləmək çətindir. Azərbaycan

antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Becan bu gün əsasən soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Addan formalaşmış Becanov, Becan soyadının kifayət qədər mövcud olması məişətimizdə yaxın keçmişə qədər adın geniş yayıldığına dəlalət edir.

BEHBUD

fars. *behbud* sözündəndir. Bir neçə mənası var. 1. Yaxşılaşmaq, sağalmaq; 2. Cansağlığı; 3. Xəncərin bir növü, silah; 4. Qalın tiyəli, qında gəzdirilən iri bıçaq, silah növü. Məişətimizdə qədim şəxs adlarından olan Behbud sözün üçüncü mənası ilə əlaqədar olub, silah adı, xəncər növü anlamına gəlir. Artıq Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Behbud bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından Qarabağ xanlığının əsasını qoymuş Pənahəli xanın nəvəsi Behbud xan Cavanşir (1877-1921) 1918-ci il iyunun 17-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin başçısı Fətəli xan Xoyskinin Gəncədə təşkil etdiyi İkinci hökumət kabinetində daxili işlər naziri vəzifəsini tutmuşdur.

BƏHCƏT/BEHCƏT

ərəb. *behcət* sözü gözəllik, göyçəklik, qəşənglik, gülərlüzlülük, sevinc mənalərini ifadə edir. Dilimizdə Behcət şəklində də tələffüz edilir. Cənubi Azərbaycanda Behcət/Bəhcət soyadı da məlumdur. Cənubi Azərbaycanda xalq ruhunu, xalq həyatının mənzərələrini ədəbiyyata gətirmiş Məhəmmədhüseyn Şəhriyar yaradıcılığının ilk dövründə şeirlərini "Behcət" təxəllüsü ilə yazmışdır.

BEHMAN

fars. *behman* sözü adətən filan, behman, behmankəs şəklində işlədilən kimsə mənasındadır. Behman sonradan şəxs adı kimi formalaşmışdır.

BEHNAME

fars. *behnam* yaxşı mövqedən tanınan şəxs, təmiz adla tanınmış, təmiz, yaxşı ad çıxarmış şəxs anlamını ifadə edir. Cənubi Azərbaycanda Behnam geniş yayılan kişi adlarındandır. Behnam kişi adı yaxşı adam, təmiz adam mənalərindədir.

BEHNAN

fars. *behnan* sözü gözəl xasiyyətli, xoş və gülər üzü olan mənasındadır. Behnan Cənubi Azərbaycanda geniş yayılmış kişi adlarındandır.

BEHZAD

fars. *behzad* (əslində *bihzad*) sözündəndir: 1. Yaxşı gündə, xoş gündə dünyaya gələn, anadan xoşbəxt, ağgün doğulmuş; 2. Saf, təmiz əsilli-nəsilli, halalzadə; 3. Sağlam doğulmuş, yaxşı doğulmuş (adam). 4. Nəcib, alicənab, mərd. Behzad şəxs adı nəcib, mərd, alicənab olan (adam) mənalarını ifadə edir.

BEYRƏK

türk. *böyrək* sözündən olub, müharibədə ordunun mərkəzi və yan tərəfdəki mövqeləri, daha dəqiq sağ və sol cinahları mənasındadır. Bəzi mənbələrdə adın birinci hissəsi (bey) bəy sözü ilə əlaqələndirilir. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarında qəhrəmanlardan birinin adıdır. Türk xalqları arasında geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, Azərbaycanda çox nadir adlardır. Beyrək kişi adı hərbi, döyüş anlamları ilə əlaqədar şəxs adlarındandır.

BEYTULLA/BEYDULLA/BƏTULLA/BƏDULLA

ərəb. *beytullah* sözündəndir. İslam dini ilə əlaqədar antroponimlərdəndir. Əslində Beytullah (bax: **ÜLLAH**) şəklində olan kişi adı Kəbənin məscidlərinin birinin adından olub, Allahın evi (Kəbə və Məkkə), Tanrının evi, məscid mənasındadır. Şərq poeziyasında məcazi mənada işlənir, gözəlin üzü anlamındadır. İslam tarixindən məlum olduğu kimi, İslam dini qəbul edildikdən sonra Məhəmməd Peyğəmbərin əmri ilə bütxanalar boşaldılmış, bütlər yandırılmışdır. Bina isə yeni dinin ən müqəddəs yeri elan edilmişdir. Həmin bina Kəbəyi-beytullah (Allahın evi) elan edilmişdir. Beytullah adı da həmin müqəddəs binanın adı ilə əlaqədardır. Bildiyimiz kimi, sovet rejimində İslam dini ilə bağlı bir sıra adlar kimi, bilərəkdən rəsmi sənədlərdə təhrif edilərək Bədulla, Beydulla, Bətulla kimi də yazılmışdır. Sonradan təhrif olunmuş adlar da müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Beytullah adı uzun müddət yalnız Beydulla formasında mövcud olmuşdur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Beydulla bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

BƏBİR

fars. *bəbr* sözündəndir. Məlum olduğu kimi, bəbir yırtıcı heyvanlardan biridir. Həm xarici görkəmi ilə, həm də yırtıcılığına görə bir qədər pələngə bənzər vəhşi heyvandır. Bəbr/bəbir sözü xallı pələng, yırtıcı heyvan mənasını ifadə edir. Bir çox mənbələrdə Bəbir/Bəbur adı Hindistanın Moğollar dövlətinin banisi, qədim türklərdə tayfa adı (Bəbirli tayfası), eləcə də cığatay türkcəsində gözəl əsərlər yazan məşhur şair Zəhirəddin Məhəmməd Baburun (1483-1530) adı, həmçinin onun məşhur “Baburnamə” əsəri ilə əlaqələndirilir. Bəbir kişi adı güclü, basılmaz mənalарını ifadə edir.

BƏDƏL

ərəb. *bədal* sözü əslində dilimizdə əvəz anlamını ifadə etsə də, bir neçə yaxın mənalarda da işlənir: 1. Əvəz, nəyin isə əvəzi, qarşılığı, dəyişmə; 2. Dəyər, qiymət; 3. Tay bərabər, misal. Bədəl şəxs adı sözün ikinci, dəyər, qiymət mənası ilə əlaqədardır. Məişətimizdə Bədəl adı ilə yanaşı Əvəz (bax: ad – **ƏVƏZ**), eləcə də onun təhrif edilmiş Eyvaz (bax: ad – **EYVAZ**) variantı da mövcuddur. Ərəblərdə olduğu kimi, digər Şərq ölkələrində də Bədəl adını ancaq oğlana verirlər. Bu isə onu göstərir ki, dünyaya gələn oğlan övlad daha dəyərli sayılır, ata özünə əvəz hesab edir, başqa sözlə, nəslin davamçısı hesab edilir. Qədim zamanda ərəb ailəsində ata ərsəyə çatmış oğlunu dost-aşnaya göstərərək iftixarla deyərdi: “Bədəlim hazırdır, qulluğunuzdadır”. Ərəblərdə hətta belə bir inanc da olmuşdur ki, əgər ailədə kiçik yaşlı oğlan uşağı öləndən sonra dünyaya yenisi gələrsə, əvvəlki oğlun adının nə olmasından asılı olmayaraq, onu əvvəlki övladın əvəzinə dünyaya gəlmiş kimi qəbul edərək adı Bədəl qoyulmalı idi. Başqa bir inancdan irəli gələn adətləri də maraq doğurur: ailədə xəstə uşaq olanda, xüsusilə də uşağın halı pisləşəndə, Əzrayılı çaşdırmaq məqsədilə guya xəstə uşağın əvəzi olaraq taxtadan və ya gildən müqəvva düzəldib yerə basdırardılar, həmin müqəvvaya “bədəl” deyərdilər. Düşünürdülər ki, Əzrayılı bu yolla azdıracaqlar.

BƏDİ

ərəb. *bədi* sözündəndir. Bədi kişi adı çox gözəl yaradan, gözəl xəلق edən anlamına gəlir. Allahın məlum 99 adından biri də əl-Bədi-dir. Əl-Bədi gözəl yaradan mənasındadır. Abdülbədi kimi də işlənir.

BƏDİR

ərəb. *bədr* sözündəndir, dilimizin qrammatik qanunlarına uyğun sonradan bədir şəklinə düşmüşdür. Bədir kişi adı on dörd gecəlik ay, doğmuş ay, bütöv Ay mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Bədir adının iştirak etdiyi mürəkkəb şəxs adları da mövcuddur.

BƏDİR XAN

ərəb. *Bədir* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bədirxan (bax: ad – **BƏDİR; XAN**) kişi adı Bədir xan anlamındadır.

BƏDRƏDDİN

ərəb. *bədr-əd-Din* sözü İslam dinində ən nurlu, parlaq Ayın adındandır. Bədrəddin (bax: ad – **BƏDİR; ƏDDİN**) kişi adı dinin parlaq Ayı, nur saçan bütöv Ayı, dinin bədirlənmiş Ayı, dinin işıq saçan Ayı, həmçinin dinə inanan, dinə inam bəsləyən mənalarını ifadə edir.

BƏDRİ

ərəb. *bədr* sözündəndir. Bədri kişi adı mehtabla, bütöv Ayla əlaqədar, tam, bütöv Ay, on dörd gecəlik Ay mənasındadır.

BƏHA

fars. *bəha* sözündən olub, dilimizdə dəyər, qiymət, həmçinin gözəl, qəşəng, işıq, parıltı mənalarını ifadə edir. Bəha kişi adı dəyər, qiymət anlamlarındadır.

**BƏHAƏDDİN/BAHƏDDİN/BAHADDİN/BƏHİDDİN/
BƏHƏDDİN**

ərəb. *bəha-əd-Din* sözündəndir. Bəhaəddin (bax: ad – **BƏHA; ƏD-DİN**) kişi adı dinin dəyəri, dinin qiyməti, həmçinin dinin işıq, parıltısı mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Bahəddin, Bahaddin, Bəhiddin, Bəhəddin də sonradan müstəqil adlar kimi rəsmiləşmişdir.

BƏHƏR

fars. *bəhər* sözündən olub, meyvə, məhsul, bar, bəhrə; xeyir, səmərə anlamlarını ifadə edir. Oğul övlada nəslin davamçısı kimi baxan azərbaycanlı ailələrdə dünyaya göz açmış oğlan övladlara adın verilməsi təbiidir. Bəhər kişi adı xeyir, bəhrə mənasını ifadə edir.

BƏHLUL

ərəb. *bəhlul* ayıq, tez başa düşən, təlxək, oyunbaz, hoqqabaz mənasındadır. Bəhlul kişi adı sözün ayıq, dərk edən mənaları ilə əlaqədar olub, çox bilikli anlamlarını ifadə edir. Lətifə qəhrəmanını *Bəhlul Danəndə* (bilici, uzaqgörən) də tez başa düşən, bir qədər də oyunbaz, hazırcavab olmuşdur. Bəzi mənbələr Bəhlul Danəndənin xəlifə Harun-ər-Rəşidin qardaşı olduğunu da göstərir. Güya müxtəlif səbəblərdən özünü həтта dəliliyə də vurmuşdur. Adın hoqqabaz, oyunbaz mənası da bununla əlaqədardır.

BƏHMƏN

fars. *bəhmən* (əslində *bahman*) sözündəndir. Bəhmən yaxşı niyyətli, ağıllı, zəkali, yalan söyləməyən yardımçı, həmçinin ağıllı dost, tədbirli, zəkali yoldaş anlamına gəlir. Farslar Bəhmən adını bəhmən ayının – XI ayın adı ilə əlaqələndirirlər. Bəzi mənbələrdə Bəhmən adının müəyyən zamanlarda ləqəb kimi işləndiyi barədə məlumatlara da rast gəlinir. Miladdan əvvəl 474-cü ildə taxta çıxmış İran hökmdarı Ərdəşirin ləqəbi olmuşdur. Dilçilikdə ləqəblərdən yaranan adlar haqqında çox yazılmışdır. Ona görə də inandırıcı görünür. Rəvayətlərdə deyilir ki, babası təbiətindəki böyüklüyü hiss edərək ona bu adı vermişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, qədim zərdüştilikdə Bəhmən hirs və qəzəbi söndürmək vəzifəsi daşıyan mələyin adı olmuşdur. Bəhmən həm də İran eposu qəhrəmanlarından İsfəndiyarın oğlunun adındandır. Rüstəm Zalin nəslindən öz atasının intiqamını almışdır. Lakin Bəhmən adının mənası ilə bağlı bir məqam da qeyd edilməlidir. Məlum olduğu kimi, bir sıra xalqlarda ailədə övlad dünyaya gələrkən uşağa doğulduğu ayın adını qoymaq adəti vardır. Şərqdə də belə adət olmuşdur. Farslar, həmçinin azərbaycanlılar da bu adətdən kənarda qalmamışlar. Qədim şəmsi təqviminin birinci ayı (daha dəqiq, yanvarın iyirmi birindən fevralın on doqquzuna qədərki

müddət) **bəhmən** adlanır. Həmin ayda doğulan oğlan uşağına bəzən Bəhmən, bəzən də Bəhmənyar adı qoyurlar. Azərbaycanda bu ad qədim adlardan hesab edilir. Azərbaycan xalq musiqilərindən nikbin ruhlu “**Bəhməni**” aşiq havası XIX əsrin ortalarına da yaşayıb-yaratmış şəmkirli Aşiq Bəhmənin adı ilə bağlıdır.

BƏHMƏNYAR

fars. *Bəhmən* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *yar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəhmənyar (bax: ad – **BƏHMƏN**; **YAR**) kişi adı doğru danışan dost, yalan danışmayan həmdəm, başa düşən sevgili, anlayan yar, dürüst məşuqə; aldatmayan köməkçi, yalan söyləməyən yardımçı; ağıllı dost, zəkali yoldaş anlamına gəlir. Lakin adın bir mənası da bəhmən ayının adı ilə əlaqədardır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, qədim şəmsi təqviminin birinci ayı (miladda 21 yanvardan 19 fevrala qədərki müddəti əhatə edir) da bəhmən adlanır. Həmin ayda doğulan oğlan uşağına bəzən Bəhmən, bəzən də Bəhmənyar adı qoymuşlar. İsfəndiyar kişi adı (bax: ad – **İSFƏNDİYAR**) da bu minvalla yaranmışdır. Bəhmənyar adını XI əsrdə xalqımızın fəxri, Aristotel fəlsəfi məktəbinin görkəmli davamçısı, Əbu Əli ibn-Sinanın ən yaxın şagirdi hesab edilən Bəhmənyar şöhrətləndirmişdir. Onun vacib varlıq və ehtimal edilən varlıq barəsində nəzəriyyələri, səbəb və nəticə haqqında təlimi bu gün də öz əhəmiyyətini itirməmişdir. Əsərləri dəfələrlə Moskvada, Leypsiqdə, Tehranda, Bakıda nəşr edilmiş Bəhmənyarın adı elmi, ictimai fikir tariximizdə yalnız Nizami Gəncəvi və Nəsirəddin Tusinin adları ilə yanaşı çəkilə bilər.

BƏHRAM

fars. *bəhram* sözü Avesta abidəsində və qədim farslarda qələbə allahı kimi tanınan *Veretrağanın* adı ilə əlaqələndirilir. Hətta adın Veretraqna→Vərəhran→Bəhran→Bəhram kimi formalaşması da göstərilir. Bəhram adına şifahi və yazılı ədəbiyyatımızda rast gəlinir. Bəhram məişətimizdə çox qədim adlardandır. Qədim İran əfsanələrində Bəhrami-Gur mahir bir ovçu və eyş-işrət məclislərini sevən adam kimi təsvir edilir. Lakin bugünkü yazılış formasında heç bir mənası yoxdur. “Bəhram” şəxs adı kimi formalaşana qədər şəkildən-şəklə düşmüşdür. Yaşını təyin etmək

üçün, hər şeydən əvvəl, bu adı daşıyan məşhur ədəbi qəhrəmanı yada salmaq yerinə düşərdi. Məlum olduğu kimi, Bəhram adına N.Gəncəvinin “Yeddi gözəl” əsərində rast gəlinir. Hökmdar Bəhram əsərin əsas qəhrəmanıdır. Bir məsələni də qeyd etmək yerinə düşərdi ki, əsərin qəhrəmanı Bəhram heç də Nizaminin müasirlərindən olmamışdır. Məlum olduğu kimi, Bəhram V əsrdə yaşamış, 420-438-ci illərdə İranda padşahlıq etmiş hökmdarın adındandır. Sasani hökmdarlarından olub, Yezdəgirdin oğludur. Nizami Gəncəvi əsərdə “Bəhram” sözünü Mərrix (ərəb dilində Mars planetinin adıdır) planetinin adı kimi də işlətmışdir. Qədim astrologiyaya əsasən qan kimi qırmızı görünən Mars erkən dövrlərdə müharibə ilahəsi kimi ilahiləşdirilmişdir. Klasik ədəbiyyatda Bəhram (Mars) fitnə-fəsad törədiciyi, müharibə, kin və qəzəbin simvolu kimi qəbul edilir. “Yeddi gözəl” əsərində yeddi planetin hərəsinin həftənin bir gününə uyğun gəldiyi, hər günün də öz rənginin olduğunu bilirik. Seşənbə Bəhram ulduzunun günüdür. Qırmızı rəngə uyğunlaşır. Həmin gün Bəhram şah qırmızı geyinib qırmızı günbəzli saraya, slavyan gözəlinin yanına yollanır.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Bəhram obrazının prototipi tarixi şəxsiyyətdir, Şah Yəzdəgirdin oğludur. Lakin tarixdən o da məlumdur ki, həmin hökmdarın adı əslində Bəhram deyil, V Bərexran olmuşdur. Bu isə daha qədim Veretraqna adının ixtisara düşmüş, bir qədər dəyişmiş formasıdır. Mənbələrdən məlum olur ki, Veretraqna “Avesta”dan gəlmə addır, iki hissədən ibarətdir: “veretra” – şər qüvvələrin rəmzi və “qna” – “qovan”, “qalib gələn” mənasındadır. Veretraqna sözünün mənasına gəlicə, şər qüvvələrə qalib gələn deməkdir. Sonralar, V əsrdə Fərehran formasına düşmüşdür. Məlumdur ki, VIII-IX əsrlərdə pəhləvi dilini yeni dil – fars dili əvəz etmişdir. Bununla da minlərlə başqa sözlər kimi, vərəhran sözü də müəyyən dəyişmələrə məruz qalmışdır. Nizami dövründə Fərehran sözü artıq Bəhrama çevrilmişdi. Çox güman ki, ilkin Veretraqna artıq tamamilə yaddaşlardan silinmişdi. Hər halda Nizami Bəhramı yalnız şəxs və planet adı kimi işlətdiyindən, yəqin ki, bu gün **Bəhram** bir antroponim olaraq N.Gəncəvinin poemasının qəhrəmanı və Mars ulduzunun farsca adı kimi qəbul edilməlidir. Veretraqna haqqında bəhs edilənlər isə adın mənşəyini, tarixçəsini başa düşmək məqsədi

daşıyır. Rəvayətlərdə Bəhrəmin həm də şair, farslarda ilk şeir söyləyən olduğu qeyd edilir. Müasir fars dilində Bəhrə Mars (Mərrix) planeti ilə əlaqələndirilir.

BƏHRİ

ərəb. *bəhri* sözündəndir. Bəhri kişi adı dənizə, gəmiyə, gəmiçiliyə aid olan mənasındadır.

BƏHRUZ

fars. *behruz* xoşbəxt, bəxtəvər, bəxtiyar deməkdir. Bəhruz şəxs adı Azərbaycanda XX əsrin 90-cı illərinə qədər məişətimizdə geniş yayılsa da, bu gün artıq unudulmaqda olan şəxs adlarındandır. Adın daşıyıcılarından biri də Azərbaycan təsviri sənətində realist dəzgah boyakarlığının təşəkkülü, portret və mənzərə janrını formalaşdıran rəssam Bəhruz Kəngərli (1892-1922) olmuşdur.

BƏHYƏDDİN

bax: ad – **BƏHAƏDDİN**

BƏXŞİŞ/BƏXŞAYIŞ/BAXŞEYİŞ/BƏXŞEYİŞ

fars. *bəxşiş* sözündən olub, bağışlanmış (əşya), pay anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında dünyaya gələn uşağın Allah tərəfindən ailəyə bəxşiş olaraq göndərilməsinə inam ilə əlaqədar kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Bəxşiş kişi adı bu qəbildən olan antroponimlər sırasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Bəxşayış, Bəxşeyiş, Bəxşeyiş də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

BƏXTƏVƏR

fars. *bəxtəvər* sözündən olub, dilimizdə xoşbəxt, bəxtli, taleli insan mənasındadır. Bəxtəvər Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

BƏXTİYAR

fars. *bəxtiyar* (əslində *bəxteyar*) sözü xoşbəxt, başqa sözlə, bəxti yar olan, ağgün (insan) mənasındadır. Adın tərkib hissələri olan bəxt və yar dilimizdə həddən artıq çox işlənir. Bəxtiyar

kişi adı xoşbəxt, bəxti gətirən mənasındadır. Onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Bəxtiyar şəxs adı İranda həm azərbaycanlılar, həm də farslar arasında kifayət qədər rast gəlinən adlardandır. Məişətimizdə Bəxtiyarla eyni məzmunlu adlar kifayət qədərdir. Məsələn, Bəxtəvər (bax: ad – **BƏXTƏVƏR**), Xoşbəxt (bax: ad – **XOŞBƏXT**) və s. Bəxtiyar şəxs adı bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Adın daşıyıcıları arasında şair, dramaturq, ədəbiyyatşünas, Azərbaycanın Xalq Şairi, professor, Əməkdar İncəsənət Xadimi, Dövlət mükafatı laureatı, ictimai xadim, türk dünyasının sevilən sənətkarı Bəxtiyar Vahabzadənin (1925-2009) adını fəxrlə çəkmək olar.

BƏKİR

ərəb. *bəkr* sözü cavan dəvə, erkək dəvə, dəvə balası, nəər anlamlarını ifadə edir. Adın məhz Bəkr olduğu Əbubəkr (bax: ad – **ƏBUBƏKR**) mürəkkəb adında xüsusilə aydın görünür. Bəbir kişi adı kimi (bax: ad – **BƏBİR**), Bəkir də dilimizin fonetik qanunlarına uyğun dəyişmiş, Bəkir şəklinə düşmüşdür. Bəkir Şərq məişətində çox qədim adlardandır. Ərəb ailələrində yeni doğulmuş oğlan uşağına dəvə adı qoyulması, yaqin ki, elə də təəccüb doğurmur, çünki ömrü səhralarda, qızmar günəş altında keçən bədəvi ərəb üçün dəvədən əziz, məlumdur ki, heç bir şey ola bilməzdi. Bir məsələni də qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Bəkir şəxs adı əvvəllər əsasən sünnilər arasında geniş yayılmışdı. Bu da Məhəmməddən sonra ilk xəlifə və peyğəmbərin qayınatası (Ayişenin atası) Əbubəkrlə əlaqədar idi. Şiələr Məhəmməd ilə Əli arasındakı xəlifələrə o qədər də rəğbət bəsləmədiyindən hazırda müasir şəxs adı olaraq Əbubəkrdən daha çox Bəkir adı geniş yayılmışdır. Nədənsə bəzi lüğətlərdə Bəkir adı Bakir adı ilə eyniləşdirilir. Fərqli mənası olan antroponimlərdir. Adın daşıyıcıları arasında ədəbiyyatşünas, şair, dilçi, mətnşünas, filologiya elmlər doktoru, professor Bəkir Çobanzadə (1893-1938) repressiya məruz qalmış ziyalılarımızdandır.

BƏKTAŞ/BƏKTAŞI/BEKDAŞ/BEKTAŞ

türk. *bəktaş* sözündəndir. Bəktaş şəxs adı çox qədim adlardandır. Qardaş (qarın və daş) sözü kimi, Bəktaş sözü də bək → bəy (möhkəm, sərt, sağlam) və taş (daş) sözlərinin birləşməsindən ya-

ranmışdır. Bəktaş kişi adı hörmətli, əziz, bərabər; tay-tuş, eyni, həmçinin möhkəm, sağlam, bərk daş anlamlarını ifadə edir. Şərqdə yayılmış Bəktaş təriqətinin adındandır. Bu təriqətin yaradıcısı Hacı Bəktaş Vəli (1242-1337) olmuşdur. Təriqətin dərvişləri çox yerləri gəzib dolaşdıqlarına görə sözün laqeyd, gəzəyən, dərbədər anlamları da vardır. Adın təhrif olunmuş Bekdaş, Bektaş, Bektaşi formaları da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

BƏLƏD

ərəb. *bələd* sözündəndir. Bələd kişi adı bir adam, iş və s. ilə yaxşı tanış olan; bilən, yetik mənasındadır.

BƏNANYAR

ərəb. *bənan/benan* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən fars. yar sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bənan sözü dilimizdə çox gözəl, cəzb edən, diqqətçəkən, diqqəti cəlb edən mənasındadır. Bənan Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, Türkiyədə və türk dünyasında Benan geniş yayılmış kişi adlarındandır. Əminliklə demək olar ki, Azərbaycanda bu gün Bənan adına rast gəlinmir. Mürəkkəb adların tərkibində işlənən yar (bax: **YAR**) komponenti ilə birləşmiş biçimdə, Bənanyar biçimində yaşlı nəsil arasında çox nadir hallarda rast gəlinir. Lakin dilimizdə Bənanyarlı, Bənanyarski kimi soyadların kifayət qədər olması məişətimizdə adın keçən əsrin əvvəllərində geniş yayıldığına dəlalət edir.

BƏNDƏ

fars. *bəndə* sözü dilimizdə əsasən adam, insan, məxluq, həmçinin qul, kölə mənalarını ifadə edir. Əvvəllər özü barədə danışan şəxs təvazökarlıqdan uzaq olmaq üçün özü ilə bağlı mən əvəzinə "bəndə, bəndəniz" işlədərdi. Bu da həmsöhbətə özünü üstün göstərməmək, mənəm-mənəmlikdən uzaq olmaq məqsədi daşıyırdı. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında müstəqil kişi adı olaraq mövcud olmasa da, mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində təsadüf edilir.

BƏNDƏLİ/BƏNDALİ

fars. mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən *Bəndə* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəndəli (bax: ad – **BƏNDƏ; ƏLİ**) kişi adı Əliyə bağlı olan, Əliyə yaxın insan, Əli tərəfdarı, Əliyə tabe olan, Əlinin qulu, köləsi, Əliyə sitayiş edən anlamlarını ifadə edir.

BƏNNA

ərəb. *bənnə* sözündəndir. Azərbaycan dilində bənnə ev tikən, həmçinin binanın daş, kərpic hissəsini tikən, bir sözlə, tikintidə daşla, kərpiclə işləyən usta mənasını ifadə edir. “Bənnə” həm də müqəddəs kitab “Quran”da olan hədislərdən biridir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Bənnə bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

BƏRBƏR

ərəb. *bərbər* sözündəndir. Bərbər dilimizdə baş və ya üz qırmaq peşəsi ilə məşğul olan peşə sahibinin adıdır. Bərbərlər həm də vaxtilə Amerikanın şimalında yaşamış tayfalar olmuşdur. XI əsrə qədər Afrikanın Misir sərhədindən qərb hissəsinə qədər olan ərazisində hakim mövqe tutmuş bərbərlər ərəblər Məğribi işğal etdikdən sonra dağlara, səhralara dağılmışlar. Sonradan İslam dinini qəbul edərək ərəblərə qarışmışlar. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Bərbər bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

BƏRGÜŞAD

fars. *bərqəşad* sözündən olub, baharın elçisi, baharın müjdəçisi, təzə açılan yarpaq anlamlarını ifadə edir. Bərgüşad antroponimi Qaraçöplü türk tayfasının adı ilə əlaqədardır. Mənbələrdə Yelizavetpol (Gəncə) quberniyasının Zəngəzur qəzasında olan Bərgüşad dağının adı ilə əlaqədar olduğu barədə məlumatlara da rast gəlinir. Bu fikirləri də tam kənar etmək düzgün olmazdı. Çünki Azərbaycan antroponimikasında dağ adlarından yaranmış kifayət qədər şəxs adı mövcuddur.

BƏSİR

ərəb. *bəsir* sözündəndir. Dilimizin ahəng qanununa əsasən Bəsir kimi dəyişmişdir. Allahın məlum 99 adından biri də əl-Bəsiridir (hər şeyi görən Allah). Bəsir kişi adı Tanrının adındandır.

BƏSİRƏT

ərəb. *bəsirət* sözü ağıllı, tədbirli, gözüaçıq anlamlarını ifadə edir. Xalq arasında *bəsirət gözü açıq* (ağıllı, tədbirli, gözüaçıq), yaxud *bəsirəti* (bəzən *basaratı*) *bağlanmış* (gözü tutulmuş, hərəkətinə ayıq-sayıq olmayan) kimi ifadələr mövcuddur. Bəsirət antroponimi gözüaçıq, ağıllı (adam) mənasındadır.

BƏSRİ

ərəb. *bəsri* sözündən olub, görmək, görmə ilə bağlı olan anlamları ifadə edir. Bəsri kişi adı görən, anlayan mənasındadır. Bəzi lüğətlərdə Bəsri kişi adının Bəsrəli, yəni Bəsrə şəhərindən olan olduğu barədə məlumatlar mövcuddur.

BƏŞARƏT

ərəb. *bəşarət* sözü muştuluq, müjdə, gözaydınlığı, muştuluqçu, xoş xəbər anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Bəşarət adı günümüzdə o qədər də aktuallığını qoruyub saxlaya bilməsə də, orta və yaşlı nəsil arasında bu adı daşıyan qadınlara da, kişilərə də rast gəlinir.

BƏŞƏR

ərəb. *bəşər* sözü insan, adam anlamlarını ifadə edir. Bu gün məişətimizdə elə də geniş yayılmayan Bəşər türk xalqlarında da, ərəb dünyasında da geniş yayılmış kişi adlarındandır.

BƏŞİR

ərəb. *bəşir* sözü muştuluqçu, gözaydınlığı verən, xoş xəbər, müjdə çatdıran, müjdəçi mənasındadır. XX əsrdə geniş yayılmış Bəşir kişi adı məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adları sırasında. Bu gün adın daşıyıcıları əsasən orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

BƏY

türk mənş. *bəy* (bəzi türk dillərində *bay*, *bək*) sözündəndir. Qədim türk dillərində əhalinin zadəgan təbəqəsinə mənsub olan, zəngin, vəzifəli, irəli gedən və s. mənələrdə işlənmişdir. Bəy həm də bu zümərəyə mənsub olanlara verilən titullardandır. Kəndin bəyi olarmış, bölgənin bəyi olarmış və s. Erkən dövrlərdən bəy sözündən türk dünyasında həm də müraciət forması kimi istifadə edilmişdir. Müasir dövrdə də türk dünyasında bu ənənə yaşayır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda bir sıra titullar kimi, “bəy” də uzun müddət işlənmişdir. Qədim türk mənşəli titullardan sayılan “bəy” əsasən hökmdar, başçı, rəhbər, idarə edən anlamlarını ifadə etmişdir. Müasir Azərbaycan dilində bəy əsasən aşağıdakı məqamlarda işlədilir: 1. Bir yerin başçısı, əmiri anlamında; 2. İdarə edən, rəhbərlik edən, hökmran anlamında; 3. Ümumiyyətlə ziyalı, vəzifə sahibi hesab edilən şəxslərə ehtiram əlaməti olaraq müraciət forması kimi; 4. Evlənen, toy edən oğlana toy günü və yaxın bir neçə gündə “bəy” deyirlər. Hətta bəydedaş, təzə bəy kimi sinonimləri də mövcuddur. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, bir çox mürəkkəb kişi adlarının əvvəlində də, sonunda da işlənməkdədir. Bəy sözü adın əvvəlində işlənərkən “hündür, böyük”, “başda olan”, sonunda işlənərkən “ağa”, “varlı adam” mənasını ifadə edir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Bəy həm türk mənşəli (Bəylər, Bəyxan, Balabəy, Anarbəy və s.), həm də hibrid (Əlibəy, Əzizbəy və s.) şəxs adlarının tərkibində işlənməkdədir. XVIII əsrə qədər vəzifəli şəxslərə, torpaq sahiblərinə və s. “bəy” deyərək müraciət etmişlər. Məsələn, Rüstəm bəy, Həsən bəy və s. Sonradan savadlı, savadı ilə cəmiyyətdə müəyyən mövqe tutan, hörmət qazanan şəxslərə də “bəy” deyilmişdir. Məsələn, Qasım bəy Zakir, Həsən bəy Zərdabi, Üzeyir bəy Hacıbəyli və s. XIX əsrin II yarısında işlənen bəy titulu məhz hakim təbəqələrə verilmiş titul idi. Azərbaycanda vaxtilə mövcud bəy titulu irsən keçirdi, yaxud da hökumət tərəfindən verilirdi. Bunun üçün rəsmi olaraq bəylik şəhadəti alınır. Bəy titulu verilərsə barədə məlumatlara görkəmli realist yazıçılarımızdan olan M.F.Axundzadənin, C.Məmmədquluzadənin əsərlərində də rast gəlinir. Hətta “bəy” sözünə müvafiq olaraq bəyin arvadı, bəyin xanımı, yaxud mənim bəyim, böyüyüm anlamlarını ifadə edən və sonradan qadın şəxs adına çevrilən “bəyim” (bax:

ad – **BƏYİM**) sözü də işlədilirdi. XX əsrin 20-ci illərindən bolşeviklərin məlum siyasətinin (hamı bərabərdir, hamı vətəndaşdır, proletar diktaturasında, hökumətində nə bəy, nə xan) nəticələrindən biri də dilimizdə bəy sözünün ümumiyyətlə işlənməməsi oldu. Azərbaycanda XX əsrin iyirminci illərindən mövcud quruluşun ağa və bəylərə qarşı bu cür mənfi münasibətinin nəticəsi olaraq müraciət forması kimi işlənən bəy sözü “mirzə”, “müəllim” sözləri ilə əvəz olunmuşdu. Hətta həmin dövrdə bəy nəslindən olanlar, bir növ, qaniçən, xalq düşməninin ailəsi kimi də repressiyalara məruz qalırdı. Lakin bəy sözü istər şəxs adlarında, istərsə də soyadlarda qalmaqda davam edirdi və bu gün də işlənir. Məsələn, Bəylər, Atabəy, Bəyverdi, Əmirbəyli, Ağabəyli, Əlibəyzadə və s.

BƏYALİ

bax: ad – **ƏLİBƏY**

BƏYANAT

ərəb. *bəyanat* sözündəndir. Bəyanat dilimizdə hər hansı bir məsələ və s. barəsində hökumət və ya idarənin rəsmi yaydığı məlumat, həmçinin izahat, ifadə mənalарını ifadə edir. Məişətimizdə nadir kişi adları sırasındadır.

BƏYASLAN

bax: ad – **ASLANBƏY**

BƏYBALA

bax: ad – **BALA; BƏY**

BƏYCAN

bax: ad – **CANBƏY**

BƏYDADAŞ/BƏYDAŞ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulu və *Dadaş* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəydadaş (bax: ad – **BƏY; DADAŞ**) kişi adı Dadaş bəy mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Bəydaş da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

BƏYDƏMİR

azərb. mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən arxaikləşmiş *bəy* titulu və *Dəmir* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəydəmir (bax: ad – **BƏY; DƏMİR**) kişi adı dəmir kimi möhkəm, sağlam, qüvvətli, qüdrətli bəy mənalarını ifadə edir.

BƏYƏLİ

bax: ad – **ƏLİBƏY**

BƏYXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən iki arxaikləşmiş titulun – *bəy* və *xan* titullarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəyxan (bax: ad – **BƏY; XAN**) kişi adı başçı, əsas rəhbər, bəzən də nəsil anlamına gəlir.

BƏYQARDAŞ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulu və *qardaş* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəyqardaş (bax: ad – **BƏY; QARDAŞ**) kişi adı bəy qardaş mənasındadır.

BƏYLƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulu və *-lər* kəmiyyət şəkilçisinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəylər (bax: ad – **BƏY; LƏR**) kişi adı hərtərəfli bəy olan, oturuşundan, duruşundan, rəftarından, özünü aparma tərzindən, bir sözlə, hər cəhətdən bəy olan mənasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, Cənubi Qafqazın digər respublikalarında da (Beqlər, Beqləri formasında) mövcud şəxs adlarındandır. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Bəylər Ağayev (1969-1992) I Qarabağ müharibəsində Xanahılar kəndi uğrunda gedən ağır döyüşlərdə əsgərlərimizlə birlikdə düşmənin xeyli canlı qüvvəsini və hərbi texnikasını məhv etmiş, özü də qəhrəmancasına həlak olmuşdur.

BƏYLƏRBƏYİ/BƏYLƏRBƏY

azərb. *Bəylər* adının və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* (III şəxs məns. ş.) titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəylərbəyi (bax: ad – **BƏYLƏR; BƏY**) kişi adı fəvqəladə, çox böyük imtiyazlara malik bəy mənasındadır. Keçmiş dövrlərdə Azərbaycanda, eləcə də İranda vilayət hakimi, vali, başçı anlamına gəlir. Bəylərbəyi kişi adı Cənubi Qafqaz xalqlarının dilinə keçmiş adlardandır. Qonşu Qafqaz xalqlarının dilində Bəylərbəyi bu günümüzdə də Beqlərbəq kimi işlənərkəddir. Adın təhrif olunmuş forması Bəylərbəy də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Bəylərbəyi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

BƏYMİRZƏ

bax: ad – **MİRZƏBƏY**

BƏYMURAD

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun və *Murad* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəymurad (bax: ad – **BƏY; MURAD**) kişi adı Murad bəy mənasındadır.

BƏYOĞLAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun və *oğlan* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəyoğlan (bax: ad – **BƏY; OĞLAN**) kişi adı oturuşundan, duruşundan, əməlindən bəy (ixtiyar sahibi) təsiri bağışlayan gənc oğlan mənasındadır.

BƏYPOLAD

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun və *Polad* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəypolad (bax: ad – **BƏY; POLAD**) kişi adı Polad bəy mənasındadır.

BƏYSULTAN/BƏYSOLTAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş iki titulun – *bəy* və *sultan* titullarını bildirən sözlərin birləşməsindən

əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəysultan (bax: ad – **BƏY; SULTAN**) kişi adı sultanlar sultanı, bəylər bəyi mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Bəysoltan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

BƏYVERDİ

azərb. mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən arxaikləşmiş *bəy* titulunun və *verdi* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəyverdi (bax: ad – **BƏY; VERDİ**) kişi adı bəyin, hər şeyi idarə etmək iqtidarında olanın (Tanrının) verdiyi, bəxş etdiyi övlad mənasındadır.

BƏYZADƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun və *zadə* sözünün birləşməsindən yaranmış addır. Bəyzadə (bax: ad – **BƏY; ZADƏ**) kişi adı bəy oğlu, bəy nəvəsi, bir sözlə, bəy nəslindən olan, zadəgan, əsilzadə, kübar anlamlarını ifadə edir. Vaxtilə yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqazda və İran üçün səciyyəvi titullardan biri də Bəyzadə olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sisteminə tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Bəyzadə də bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

BİCAN

fars. *bican* sözündən olub, dilimizdə əsasən iki məna ifadə edir: 1. Cansız, ruhsuz. 2. Canını qurban verən, fəda edən, əsirgəməyən, özünü qorumayan. Bican şəxs adının mənası sözün birinci mənası ilə əlaqədardır. Bəzi mənbələrdə belə bir məlumata da rast gəlinir ki, bir zamanlar çox zəif, cansız, ölü kimi doğulan uşaqlara bu adı vermişlər. Sonradan mənasına o qədər də fikir verilməmiş və ad məişətimizdə yayılmışdır. Tələffüzü Becan adına yaxın olduğu üçün bəzən bu iki ad eyniləşdirilir. Lakin bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, Bican şəxs adında vurğu fars mənşəli birinci hecaya, yəni sözün əvvəlində gələn *-bi* önşəkilçisinə düşür. Becan şəxs adında isə vurğu son hecaya düşür, eyni zamanda e saiti uzun tələffüz edilir.

BİLAL

ərəb. *bilal* sözünün bir neçə mənası vardır: 1. Suvaran, su verən, suçu; 2. Nəm, nəmişlik; 3. Sağlamlıq; 4. Sərin meh; 5. İslanmış, islaq. Bilal şəxs adı sözün beşinci mənası ilə, yə islanmış, islaq mənası ilə əlaqədardır. Bu gün Bilal adının daşıyıcıları əsasən orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. İslamda azanı ilk oxuyan səhabə Bilali Həbəşinin adındandır.

BİLƏNDƏR

azərb. *bilən* (bilmək feilindən f. sif.) sözü ilə fars. *dər* (əslində *dar*, daşən – malik olmaq feilinin kökü) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş addır. Biləndər kişi adı çox biliyə malik olan anlamını ifadə edir. Biləndər şəxs adı hərtərəfli məlumatlı olan şəxs, çox şeydən xəbəri olan adam, biliyi çox olan, bilici (adam), bilən adam mənasındadır.

BİNNƏT

ərəb. *binnət* sözündəndir. Binnət kişi adı bağışlanmış övlad, bəxş edilmiş övlad mənasındadır.

BİNNƏTƏLİ/BİNNƏTALİ

ərəb. *Binnət* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Binnətəli (bax: ad – **BİNNƏT; ƏLİ**) Tanrı tərəfindən bəxş edilən övlad, Tanrı tərəfindən bağışlanmış övlad anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Binnətəli də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

BİR

azərb. *bir* sözü mürəkkəb adların tərkibində işlənərkən tək, vahid, təkə, yeganə, bircə mənasını ifadə edir. Rəvayətlərə görə, rəqəmlərin hər biri müəyyən rəmzi mənə daşıyıcısıdır. Dini rəvayətlərdə bir vahid, tək olana (Alla ha) işarədir. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində bir müstəqil ad kimi deyil, mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində mövcuddur.

BİRBƏY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *bir* sözü və arxa-iklənmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Birbəy (bax: ad – **BİR**; **BƏY**) kişi adı tək olan bəy, tayı-bərabəri olmayan bəy mənasındadır.

BİRCƏ

azərb. *bircə* (*-cə* ədatdır) sözündəndir. Bircə (bax: **BİR**) kişi adı yalnız bir, tək olan, tayı-bərabəri olmayan mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında Bircə adı mürəkkəb kişi və qadın adlarının tərkibində komponent kimi işlənir.

BİRCƏBƏY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bircə* adı və arxa-iklənmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bircəbəy (bax: ad – **BİRCƏ**; **BƏY**) kişi adı tək, yeganə, bir olan, vahid, təkə bəy mənasındadır.

BİRCƏXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bircə* adı və arxa-iklənmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bircəxan (bax: ad – **BİRCƏ**; **XAN**) kişi adı yeganə xan, bircə xan, bircə başçı, tək olan xanlardan (biri), tayı-bərabəri olmayan zabitəli (şəxs) anlamına gəlir.

BİRKİŞİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *bir* və *kişi* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Birkişi (bax: ad – **BİR**; **KİŞİ**) kişi adı kişilik xüsusiyyətlərinə malik tək olan (şəxs), el arasında əsl kişi kimi tanınan (şəxs), yeganə, vahid kişi (əsl kişi xüsusiyyətlərinə malik) anlamındadır.

BİYAN

fars. *biyan* kökündən boya və xalq təbabətində dərman hazırlanan şirin köklü bitkinin adındandır. Biyan kişi adı Azərbaycan antroponimikasında bitki adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır.

BORAN

azərb. *boran* sözü həddən artıq külək, çovğun, qasırğa, həmçinin müsibət, fəlakət, bəla mənasını ifadə edir. Deyilənə görə, erkən dövrlərdə Boran adını boranda doğulan övladlara qoyarmışlar. Boran qədim adlardan olsa da, soyad kimi formalaşmamışdır. Məcəzi mənada da işlənir. Məsələn, *Dost yolunda boran olar, qar olar* atalar sözündə məcəzi mənada işlənən **boran** sözü çətinlik, cəfaya mübtəla olmaq kimi anlamları ifadə edir.

BORANBƏY

azərb. mürəkkəb adlarının tərkibində işlənən *Boran* adı və arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Boranbəy (bax: ad – **BORAN**; **BƏY**) kişi adı Boran bəy anlamındadır.

BÖYÜK

azərb. *böyük* sözü bir neçə mənada işlənə bilər: 1. Kəmiyyət etibarilə, ölçü cəhətdən iri, yekə mənasındadır; 2. Bəzi isimlərin qarşısında işlənməklə mənanı gücləndirə bilər; 3. Çox güclü, çox şiddətli; 4. Həcmcə, sayca, miqdarca, ölçü etibarilə iri olan; 5. Sayca çox, külli miqdarda; 6. Çox güclü, çox şiddətli; 7. Dahi, ulu, qeyri-adi zəka sahibi olan; 8. Fövqəladə tarixi və xüsusi əhəmiyyəti olan; 9. Çox mühüm, əhəmiyyətli olan, vacib olan; 10. Başçı, rəhbər, idarə edən, yüksək vəzifə sahibi; 11. Çoxluq anlamını ifadə edə bilər; 12. İri, nəhəng. Böyük şəxs adı olaraq sözün əsasən doqquzuncu mənası ilə əlaqədardır. Yəni çox mühüm, əhəmiyyətli anlamındadır. Böyük kişi adı özündə həm də böyüklük, bir növ, əzəmət, fəvqəladə səlahiyyət, başçı, rəhbər, mənəvi cəhətdən ucalıq, bir sözlə, hər cəhətdən böyüklük ehtiva edir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında Böyük müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, bir çox mürəkkəb qadın və kişi adlarının tərkibində işlənir.

BÖYÜKAĞA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Böyük* adı və arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Böyükağa (bax: ad – **BÖYÜK**; **AĞA**) kişi adı vəzifə sahibi olan, səlahiyyətləri olan, hörmətli başçı, idarə edən anlamlarını ifadə edir.

BÖYÜKBƏY

azərb. mürəkkəb adların yaranmasında işlənən *Böyük* adı və arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Böyükbəy (bax: ad – **BÖYÜK; BƏY**) kişi adı Böyük bəy anlamını ifadə edir. C.Cabbarlının “Mahnu dağlarda qaldı” əsərinin əsas qəhrəmanlarından olan Böyük bəy surəti ilə ədibin nə qədər zəngin düha sahibi olduğu bir daha görünür. Sosializm quruluşunun təbliği ideyasını aşılaraq əsərdə quruluşun yaranmasına etiraz edən və bunu bütün əməlləri ilə sübut edən Böyük bəy nəinki o dövrdə, bu günə qədər də əsl kişi obrazı kimi yadda qalmışdır. Dahi sənətkar Böyük bəy adından üslubi çalarlıq gücləndirmək üçün istifadə etmiş və buna tam nail olmuşdur.

BÖYÜKXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Böyük* adı və arxaikləşmiş *Xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Böyükxan (bax: ad – **BÖYÜK; XAN**) kişi adı fəvqəladə, çox böyük səlahiyyətləri olan xan, hörmətə layiq xan, tanınmış, nüfuzlu xan anlamlarını ifadə edir.

BÖYÜKKİŞİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *böyük* və *kişi* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Böyükkşi (bax: ad – **BÖYÜK; KİŞİ**) kişi adı əzəmətli adam (kişi), böyük hörmət sahibi, əsl kişilik xüsusiyyətlərinə malik olan (adam), insanlığı ilə hörmət qazanmış kişi, hörmətə layiq kişi anlamlarını ifadə edir.

BUDAQ

azərb. *budaq* sözü ağacların, eləcə də kolların gövdə hissəsindən ayrılan hissə, şaxə, qol, həmçinin ağacın budağı, şaxəsi mənasındadır. Lakin bu ad sadəcə bitki aləmi ilə əlaqədar deyildir. Dilimizdə *budaqlanmaq*, *min budaq olma*, yəni artmaq, inkişaf etmək, insanların işlərinin hərtərəfli yaxşı getməsi ifadəsi mövcuddur. Bu yönündən yanaşdıqda Budaq şəxs adı ailədə inkişaf, davam, artım mənasındadır. Tək-tək adlardanı ki, oğuz babalarımızdan bu günə qədər gəlib çatmışdır. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında da Budaq adına (Qaragünə oğlu Qarabu-

daq, Qaragünə oğlu Dəli Budaq, Qaragünə oğlu Budaq, Qarabudaq bay) rast gəlirik. Müasir Azərbaycan dilində budaq sözünün işləndiyi alqış məzmunlu ümumişlək ifadələr kifayət qədərdir. Məsələn, *Bala, səni min budaq olasan!* (Yəni həyatında yaxşılığa artım olsun), *Filankəs hələ təzə-təzə budaqlanır* (işləri təzəlikcə qaydasına düşür) və s. Məlumdur ki, yeni dünyaya gəlmiş hər bir övlada ad verilməklə valideynlərin ürəyində arzular baş qaldırır. Budaq adı da, fikrimizcə, bu ifadələrin məzmununda olan alqış məzmunu ilə əlaqədardır. Adın məcazi mənası da maraqlıdır. Valideynin oğul övladına münasibəti əks edilir. Oğul budaqdır, ailənin inkişafı, davamıdır. Nəslin ağaca bənzədilməsi dünyanın əksər millətlərində vardır. Məsələn, ərəblər ağaca “şəcər”, ailə sülaləsinin qollarını göstərən cədvəl isə “şəcərə” deyirlər. Avropa xalqlarının əksəriyyəti həmin cədvəli “genealoji ağac” adlandırır. Budaq babalarımızın, nənələrimizin gözəlliyə münasibəti baxımından da maraqlıdır. Onlar üçün gözəllik konkret, real olmuşdur. Onlar yaşıllaşan ağaca baxanda, budaqlarının təzə açmış yarpaqlarını görəndə sevinir, dağ başında gül görürkən zövq alırdılar. Budaqov soyadı da Azərbaycanda geniş yayılmışdır. Adın daşıyıcılarından coğrafiya elmləri doktoru, professor, AMEA-nın həqiqi üzvü, uzun illər Coğrafiya İnstitutunun direktoru vəzifəsində çalışmış Budaq Budaqov (1928–2012) Azərbaycan elminin inkişafında xidmətləri olmuş alimlərdəndir.

BUĞAC

türk. *buğac* sözü gil qab, həmçinin dağ aşırımı mənasındadır. Buğa sözü ilə də əlaqədardır. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının qəhrəmanlarından. Eposda Dirsə xan oğlu Buğac buğanı öldürür, Dədə Qorqud bu əhvalatla əlaqədar ona Buğac adını verir. Beləliklə, igidliklə əlaqədar Buğac kişi adı buğa kimi igid, cəsarətli mənasındadır.

BUĞDAY

türk mənş. *buğday* sözü iki mənə ifadə edir: 1. Başçı, rəhbər, lider; 2. Dənindən un üyüdülmüş bitki – buğda. Azərbaycan antroponimikasında qədim, köhnəlmiş adlardandır.

BULUD/BULUT

azərb. *bulud* sözünün bir necə mənası vardır: 1. Yer səthindən yuxarıda, səmada qatı təbəqə şəklində toplanan və yenidən yağıntı (qar, yağış) şəklində yerə enən su yığını; 2. Uzunsov, girdə, dayaz, iri boşqab; 3. Dənizdən çıxarılan və əslində bitkiyəbənzər bir heyvanın bədənindən ibarət olan çox elastik, yumşaq və məsaməli bir cisim (silmək, bədəni yumaq və s. üçün işlədilir). Məcazi mənada isə bulud sözü təhlükə, qorxu, tutqunluq (çox zaman da “qara” sözü ilə birlikdə) mənasında işlənir. Bulud/Bulut şəxs adı sözün birinci mənası ilə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş forması Bulut da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

BULUDXAN/BULUTXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bulud* adı və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Buludxan (bax: ad – **BULUD**; **XAN**) kişi adı Bulud xan anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Bulutxan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

BURXAN

türk. *burxan* sözündəndir. Burxan kişi adı elçi, xəbər gətirən, peyğəmbər, büt, budda anlamlarındadır. Dilçilikdə adın mənşəyi ilə bağlı mübahisəli məqamlar da mövcuddur. Bürhan adı ilə heç bir əlaqəsi yoxdur.

BURZU

ərəb. *burzu* (əslində *buruz*) sözündən olub, dilimizdə üzə çıxma, aşkarda olma, həmçinin ədavət, süründürmə mənalарını ifadə edir. Burzu kişi adı sözün aşkarda olma, üzə çıxma mənalарı ilə əlaqədardır. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış Burzu kişi adı bu gün artıq unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

BUTA

fars. *buta* sözündəndir. Buta sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Qönçə; 2. Gül və badam formasında parça üzərində kiçik naxış, kiçik gül şəkli; 3. İçində qiymətli metallar – qızıl-gümüş əritmək üçün odadavamlı material olan gildən düzəldilmiş

qab. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Buta kişi adı sözün üçüncü, yəni gil qab mənası ilə əlaqədardır.

BUTAXAN

bax: ad – XANBUTA

BÜLBÜL

fars. *bülbül* (əslində *bolbol*) sözü gözəl səsli quş deməkdir. Bülbül Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. XIX əsrdə Şuşada “Məclisi-fəramuşan” ədəbi məclisinin fəal üzvlərindən olmuş şairlərdən Molla Saleh Bülbülün təxəllüsündəndir. Sonradan rəsmi ad olaraq formalaşsa da, məişətimizdə geniş yayılmamışdır.

BÜLƏND/BÜLƏNT

fars. *bülənd* sözü uca, yüksək anlamlarını ifadə edir. Bülənd/Bülənt şəxs adı asimana, ərşə bülənd olmaq, yəni göylərə qalmaq, yüksəlmək, ucalmaq mənasındadır. Qədim türk adlarındandır. Adın təhrif olunmuş forması Bülənt də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

BÜNYAD

fars. *bünyad* sözü özü, təməl; əsas, kök mənasındadır. Şəxs adı olaraq Bünyad özü, təməl sözü ilə əlaqələndirilir. Bu gün Bünyad artıq məişətimizdə unudulmaqda olan kişi adlarındandır. Lakin Bünyadov, Bünyadzadə, Bünyadlı soyadlarının kifayət qədər olması məişətimizdə XX əsrin ortalarına qədər Bünyad kişi adının geniş yayılmasına dəlalət edir.

BÜRCƏLİ

ərəb. *bürc* sözü və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* sözlərinin birləşməsindən yaranmış addır. Dilimizdə bürc sözü bir neçə mənə ifadə edir: 1. Qədim şəhər hasarının üzərində müşahidə və müdafiə qülləsi, qala çıxıntısı; 2. Göydə Günəş dairəsinin bölündüyü on iki cisimdən biri. Bürcəli (bax: ad – *ƏLİ*) kişi adı Əli qülləsi, Əli bürcü anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasındadır.

BÜRHAN

ərəb. *bürhan* sözü əsas, haqqı nahaqdan, pisi yaxşıdan ayıran sübut, dəlil, isbat mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında mövcud Burxan şəxs adı ilə eyniləşdirilir ki, bu da düzgün deyildir. Bürhan adı ilə Burxan adının heç bir əlaqəsi yoxdur.

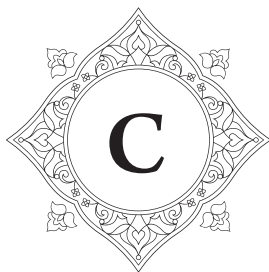
BÜRHANƏDDİN

ərəb. *bürhanəddin* sözündəndir. Bürhanəddin (bax: ad – **BÜR-HAN; ƏDDİN**) kişi adı dinin əsası, dəlili, sübutu anlamındadır.

BÜSAT

ərəb. *büsat* sözündən olub, müəyyən qayda və üsullarla tərtib edilmiş şənlik, məclis, bayram, təziyə, mərasim; təmtəraq, dəbdəbə, dəsgah anlaylarını ifadə edir. Ailələrdə övladın dünyaya gəlişi əzizləri, yaxınları arasında əsl bayram, şənlik ab-havası yaradır. Sevinən ailə üzvləri, yaxınlar, valideynlər də övlada bayram, dəsgah mənasını ifadə edən adlar qoyurlar. Azərbaycan antroponimikasında Büsat da bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Büsat məişətimizdə müştərək şəxs adlarındandır.

CABBAR

ərəb. *cabbar* sözü dilimizə tərcümədə bir neçə yaxın məna ifadə edir: 1. Məcbur etmək, məcburən qəbul etdirmək; 2. Əzəmətli; 3. Qüdrətli, qüdrət sahibi, qadir. Cabbar kişi adı əzəmətli, qüdrət sahibi olduğundan istədiklərini qəbul etdirə bilən anlamını ifadə edir. Allahın məlum 99 adından biri də əl-Cəbbardır. Əl-Cabbar dilədiyini zorla məcbur etdirmə gücünə malik olan (Tanrı) mənasındadır. Abdulcabbar kimi də işlənir. Adın daşıyıcılarından xanəndə, şair, musiqi xadimi, Azərbaycanın Xalq Artisti Cabbar Qaryağdıoğlu (əsl adı Cabbar Məşədi İsmayıl oğlu, 1868-1944) Azərbaycan Konservatoriyasının yaradıcılarından biri olmuşdur. Geniş diapazonlu gözəl tembri, güclü səsinə görə musiqi ictimaiyyəti onun səsinə italyan müğənnisi E.Karuzo ilə müqayisə edirdi. "Şahsənəm" operasının yazılmasında R.Qliyəyə kömək etmişdir. S.Yesenin Cabbar Qaryağdıoğlunun "Şərq musiqisinin peyğəmbəri" adlandırmışdı.

CABİR

ərəb. *cabir* (əslində *cəbr*) sözü dilimizdə iki məna ifadə edir: 1. Zorakılıq edən, zülmkar; 2. Sınıqçı. Ərəb dilindən dilimizə keçmiş *cəbr*, məcbur, icbari sözləri eyni kökdən əmələ gəlmiş sözlərdir. Ərəb dilində *cəbr* sözünün mənası zor, zor işlətmə, zülmüdür. Cabir şəxs adı cabir sözünün birinci, yəni zülm, zülmkar mənası ilə əlaqədardır. Cabbar (bax: ad – **CABBAR**) şəxs adının izahı ilə bağlı göstərilmişdi ki, adın qadir mənası da mövcuddur. Cabir isə ərəb dilində **əl-cəbru** (yəni çətin elm) olan **cəbr** sözündəndir, yalnız *cəbr* edən, zor işlədən, zülmkarlıq edən, əziyyət verən anlamındadır. Lakin **əl-cəbru** sözü dilimizdə sınıqçı (bədəninin hər hansı bir hissəsində sınan sümüyü yerinə salan) anlamını

da ifadə edir. Bu prosesdə də həm əziyyət verilir, həm də zor işlətmək lazım gəlir. Sınıqçılardan köməyindən istifadə zamanı kənardan da sümüyü çıxmış adamın nə qədər əziyyət çəkdiyini görür, həmçinin sınıqçının zor gücü hesabına istənilən nəticəni əldə etməyə müvəffəq olduğunu bilirlər. Bu gün ruslarda, eləcə də Avropada cəbr elmi **algebra** (алгебра) adlandırılmışdır ki, bu da **əl-cəbru** sözündəndir. Cabbar kimi, Cabir də məişətimizdə orta əsrlərdən bu günə qədər geniş yayılmış adlardandır. Mənbələrdən məlum olur ki, həmin zamanlarda hər iki adın mənası hökmdar kimi qəbul edilirmiş. Eyni zamanda “*hökmdardırsa, hökmü də var*” ifadəsi, demək olar ki, bütün dillərdə mövcuddur, yəni bəzən hökmdarların hökmlərini çox əzab-əziyyətlə, icbari, məcburi yerinə yetirmək də lazım gəlirdi.

CAĞATAY/CIĞATAY

türk. *cağatay/cığatay* sözünün dilimizdə bir neçə mənası var: 1. Döyüşçü; 2. İgid, cəsur, qoçaq adam; 3. Dəvə, at kimi qüvvətli olan gənc. Bəzi mənbələrdə qədim türklərin dini inanclarına əsasən qəbilə və tayfa başçılarını qoruyan ruh, Tanrı, tanrılar anlamını ifadə edən *cığıl/cıvı* sözü ilə *tay* (burda: iki hissəyə bölünmüş tərəflərdən biri) sözünün birləşməsindən yarandığını göstərir. Lakin bir çox mənbələrdə Cağatay/Cığatay antroponiminin Kəngərli türk tayfasının bir qolunu təşkil edən Cığatay tayfasının adından yaranmış etnonim olduğu göstərilir. Antroponimin digər izahları da mövcuddur. Məlumdur ki, özbəklərin qədim dilindən və ədəbiyyatından söhbət gedərkən cığatay dili, cığatay ədəbiyyatı ifadələri işlədilir. Məşhur özbək şairi Əlişir Nəvai də cığatay dilində yazıb-yaratmışdır. Mənbələrdə həmin dil və ədəbiyyatın adının məşhur tatar-monqol hökmdarı Çingiz xanın ikinci oğlu Cığatayın (əslində Cağatay) adı ilə əlaqədar olduğu qeyd edilir. Çünki vaxtilə indiki Özbəkistan da daxil olmaqla, Cığatayın payına düşən ərazi Cığatay ulusu adlanırdı. Cığatay şəxs adının birinci hissəsi, “cığat” (cığıt→cikit→cigit) müasir dilimizdəki “igid” anlamını ifadə edir. Ay isə “ər”, kişi döyüşçü mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında Ay hissəciyinə Tokay (bax: ad – **TO-KAY**), Xasay (bax: ad – **XASAY**), Qaçay (bax: ad – **QAÇAY**) və bu kimi kişi adlarında da təsadüf edirik. Cağatay/Cığatay Tanrının himayə göstərdiyi döyüşçü, igid, cəsur mənasındadır.

CAHAD

ərəb. *cahad* sözü dilimizə öz dini uğrunda mübarizə etmək, bu məram naminə birləşmək, bir olmaq kimi tərcümə edilir. Müqəddəs kitab “Quran”da rast gəlinən şəxs adlarındandır. Cahad şəxs adı mənsub olduğu din, məram naminə bir olmaq anlamını ifadə edir. Soyad kimi formalaşmamış kişi adlarındandır.

CAHAN/CİHAN

fars. *cahan* (əslində *cəhan*) sözündən olub, dünya, aləm, kainat mənasındadır. Cahan şəxs adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. Türk xalqlarının əksəriyyətində Cihan şəklindədir. Övladına Cahan adını verərkən onu dünyaya, kainata bərabər tutduqlarını ifadə edirlər. Adın daşıyıcılarından Cahan Pəhləvan 1175-ci ildə Azərbaycan Atabəylər dövlətinin Eldənizlər (bəzi mənbələrdə İldənizlər) sülaləsindən ikinci hakimi, Qızıl Arslanın qardaşı olmuşdur. Onun zamanında dövlət daha da möhkəmlənərək tanınmış, atabəylərin hökuməti sabitləşmişdir.

CAHANBAĞIŞ/CAHANBAXIŞ

fars. *Cahan* və azərb. *Bağış* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cahanbağış (bax: ad – **CAHAN**; **BAĞIŞ**) kişi adı dünyanı bağışlayan, cahanı hədiyyə edən mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Cahanbaxış da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

CAHANDAR

fars. *Cahan* adı və *dar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizə hərfi tərcümədə cahana malik, cahanı fəth edən, padşah, cahanı idarə etmək qabiliyyətinə malik, cahanı idarə edə bilən anlamındadır. Cahandar (bax: ad – **CAHAN**; **DAR**) kişi adı cahanı idarə edə bilən anlamını ifadə edir. Bu gün məişətimizdə bu ada çox nadir hallarda təsadüf edilir. Azərbaycanın görkəmli yazıçısı İ.Şıxlının “Dəli Kür” əsərinin qəhrəmanı Cahandar ağa həddən artıq çox sevilən ədəbi qəhrəmanlardan olsa da, son illərdə məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adlarındandır. Nədənsə son əlli-altmış ildə yeni doğulan oğlan övladlara bu ad çox az verilmişdir. Bu gün Cahandar adı məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adlarındandır.

CAHANGİR

fars. *Cahan* adı və *gereftən* feilinin (tutmaq, fəth etmək, zəbt etmək) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cahangir (bax: ad – **CAHAN**) kişi adı dünyanı, cahanı fəth edən, dünyanı, aləmi tutan, istila edən, istilacı kimi tanınan, dünyanı istila edən kimi tanınan mənalarını ifadə edir. Cahangir sözünün həm də çox məşhur, cahanşümul, dünyaca məşhur mənaları da vardır. Şərqdə bu qəbildən olan adlar az deyildir. Məsələn, Şərq xalqlarının tarixində Böyük moğol hökmdarı Şahcahanın oğlu Məhəmməd 1658-ci ildə taxta çıxması ilə əlaqədar özünə Aləmgir, yəni aləmi fəth edən təxəllüsünü götürmüşdü ki, təxəllüs mənə cəhətdən cahangir sözü ilə üst-üstə düşür. Şərq tarixində cahangirlik iddiasında olan hökmdar kimi qalan Aləmgir hakimiyyət uğrunda mübarizədə doğma atasını belə həbsə atdırıb dustaq edərək üç qardaşını öldürmüşdü. Cahangir adı XXI əsrdə məişətimizdə müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış şəxs adlarındandır. Adın daşıyıcılarından Cahangir Cahan-girov (1921-1992) Azərbaycanın Xalq Artisti, bəstəkar, xormeyster, müəllim, eləcə də məşhur “Füzuli” kantatasının müəllifidir.

CAHİD

ərəb. *cahid* sözündəndir. Cahid kişi adı cəhd edən, səy göstərən, çalışqan mənasındadır. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasında olsa da, sonrakı mərhələdə unudulmaqda olan kişi adları sırasındadır.

CAMAL

ərəb. *camal* (əslində *cəməl*) sözü müasir Azərbaycan dilində gözəl üz, xoş sima, üz göyçəkliyi, gözəl sifət mənasındadır. Lakin ərəb dilində *cəməl* həm də dəvə mənasındadır. Camal kişi adı gözəllik, cazibədarlıq, gözəgəlimlilik anlamındadır. Bu gün dilimizdə *camal* sözü əsasən *üz*, *sifət* mənasında işlənir. Gözəllik ilahəsi Zöhrəyə (Venera) də ərəblər “ilahət əl-cəməl” (gözəllik ilahəsi), estetikaya “ilm əl-cəməl” (gözəllik elmi) deyirlər. Bu gün Azərbaycan dilində tez-tez təsadüf edilən gül *camallı*, *camalı* *göyçək* kimi ifadələr gözəllik, gözəl sifət, üz göyçəkliyi mənasında işlədilir. Cəməl şəxs adı dilimizin ahəng qanununa uyğunlaşdırılmış, Camal şəklinə düşmüşdür (vurğulu **a** səsi vurğusuz **ə**-ni **a**-ya çevirmişdir). Lüğətlərdə Cəmələddin adının qısaldılmış forması olması kimi izahına da rast gəlinir.

CAMObax: ad – **CƏMO****CAMULLA**

ərəb. *came* (böyük məscid) və mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Cameüllah formasında olan ad sonradan Camulla şəklinə düşmüşdür. Dilimizin fonetik xüsusiyyətlərinə əsasən, iki sözün birləşməsi zamanı yanaşı gələn iki saitdən birinin düşməsi, həm də ahəng qanununa görə dəyişməsi nəticəsində bu gün ad Camulla şəklindədir. Camulla (bax: ad – **ÜLLAH**) kişi adı Allahın evi anlamını ifadə edir. Azərbaycanın cənub bölgələrində geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır.

CAN

fars. *can* sözü müasir Azərbaycan dilində bir neçə mənə ifadə edir: 1. Can, ruh, ürək, könül; 2. Həyat, varlıq, yaşayış; 3. Güc, qüvvət, qüdrət; 4. Sağlamlıq; 5. Sevgili, əziz, səmimi; 6. Təriqət və məzhəbə görə qardaş, mürid; 7. Dini etiqada görə, ölümlə vücutdan ayrılan qeyri-maddi varlıq, ruh; 8. Tab, taqət, hey; 9. Bədən; 10. Adam, insan, fərd. Məcəzi mənada bir şeyin əsası, mahiyyəti, məgzi deməkdir. Azərbaycan antroponimikasında Can müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, kifayət qədər mürəkkəb adın tərkibində komponent kimi çıxış edir. Məsələn, Canfəda (bax: ad – **CANFƏDA**), Canbaxış (bax: ad – **CANBAXIŞ**), Babacan (bax: ad – **BABACAN**), Əlican (bax: ad – **ƏLİCAN**) və s. Bu qəbildən olan şəxs adlarında can əsasən ruh, adam, könül, sağlamlıq, varlıq, fərd mənələrindədir. Bəzi mənbələrdə göstərilir ki, “can” sözü “kan, qan, kaan, xan” sözünün fonetik forması olub, yaranmış, yüksək, hörmətli, şöhrət sahibi, şöhrətli mənəsindədir. M.Seyidov “can” sözünü “qan” sözünün fonetik dəyişmiş forması hesab edərək “ata”, “həkim” anlamında olduğunu qeyd edir. Azərbaycan dilində can sözü ilə bağlı deyimlər çoxdur. Burada da can sözü müxtəlif anlamları ifadə edir. Məsələn, taqət, hey, sağlamlıq anlamında: *Vallah, artıq canım da qalمامış; yaxud Canım əldən getmişdir*; həyat, varlıq anlamında: *Sənə görə canımı da verərəm; Sən mənim canımsan*; ruh, könül, ürək anlamında: *Canında tənbəllik var; Kimsəyə canı yandır* və s. Məcəzi mənada: *Sözümün canı budur ki..., Çətin bir şey yoxdur, canını almışam* və s.

CANAĞAbax: ad – **AĞACAN****CANBABA**bax: ad – **BABACAN****CANBALA**

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *can* sözü və azərb. *Bala* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Can-bala (bax: ad – **CAN**; **BALA**) kişi adı canım bala, ürəyim bala mənasındadır.

CANBAĞIŞ/CANBAXIŞ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *can* sözü və azərb. *Bağış* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Canbağış (bax: ad – **CAN**; **BAGIŞ**) kişi adı təmənnasız olaraq can (ruh) bağışlayan, canını kimə isə, yaxud kimin isə, nəyin isə yolunda qurban edən, canlandıran mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Canbaxış da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

CANBƏYbax: ad – **CANIBƏY****CANBUDAQ**

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *can* sözü və azərb. *Budaq* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Canbudaq (bax: ad – **CAN**; **BUDAQ**) kişi adı candan olan, əziz övlad, bala, ürəyim bala mənalərini ifadə edir. Adın daşıyıcılarından Canbudaq Rzayev (1968-1992) I Qarabağ müharibəsində vətənimizin azadlığı uğrunda şəhid olmuş igid döyüşçülərimizdən biridir. 1988-ci ildə Xocalıda baş verən qətləmə zamanı güclə xilas olmuş azərbaycanlıların əksər hissəsinin sığındığı Qarabağs kəndi uğrunda gedən döyüşlərdə həlak olmuş Canbudaq Rzayev ölümündən sonra Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür.

CANƏHMƏD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *can* sözü və ərəb. *Əhməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Canəhməd (bax: ad – *CAN*; *ƏHMƏD*) kişi adı canım Əhməd, əziz, sevimli, yaxın insanım mənasındadır.

CANƏLİ

bax: ad – *ƏLİCAN*

CANFƏDA

fars. mürəkkəb adların tərkibində çıxış edən *can* sözü və ərəb. *Fəda* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Canfəda (bax ad – *CAN*; *FƏDA*) kişi adı canını qurban verən (adam), canından keçən (adam) mənasındadır.

CANFƏZA/CANƏFZA

fars. mürəkkəb adların tərkibində çıxış edən *can* sözü və ərəb. *Fəza* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Canfəza (bax: ad – *CAN*; *FƏZA*) kişi adı ruhu yüksəldən, zövq verən, ürəkaçan, fərah verən, könülaçan, adamı sanki yüksəkliklərə, göylərə qaldıran, canlandıran, ruhlandıran, ürəyi şadlandıran, cana can qatan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Canəfza da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

CANI

fars. *canı* (məns. ş. *can* sözü) sözündəndir. Canı şəxs adı təxminən səkkiz yüz il öncə mövcud olmuş Qızıl Ordu dövlətində hökmdarlardan birinin adındandır. Tarixdən məlum olduğu kimi, Qızıl Orda dövlətində XIII əsrin 80-ci illərindən etibarən başlayan daxili çəkişmələr və ziddiyyətlər dövləti xeyli zəiflətmişdi. Lakin hakimiyyətə gələn Özbək xan ara müharibələrinə son qoya bildi. Özbək xanın və oğlu Canı bəyin hakimiyyəti dövründə (1341-1357) dövlətin türkləşməsi prosesi başa çatdı. Canı bəyin hakimiyyəti illərində dövlət hərbi cəhətdən də xeyli gücləndi. Lakin Canı bəyin öldürülməsindən sonra Qızıl Ordada yenidən daxili çəkişmələr gücləndi. S.İbrahimovun "Qaşqaylar" kitabında Canı antroponimi ilə əlaqədar qeyd edilir ki, "... vaxtilə Xələcistandan Farsa köçmüş xələclərin Şahılı tayfasının rəisi

(kələntəri və ya kəndxudası) Canı ağanın ətrafında birləşmək üçün toplanan tayfa və qəbilələr Qaşqay adı altında böyük bir el birləşməsinə çevrilmişdir...””. Canı ağa Qaşqay elinə təyin edilmiş ilk elbəyidir. Beləliklə, bir vaxtlar ilk elbəyi təyin olunmuş Canı ağanın adındandır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Canı bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

CANIBƏY

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Canı* adı və azərb. arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Canibəy (bax: ad – *CANI*; *BƏY*) kişi adı Canı bəy anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Canibəy bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

CANIYAR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Canı* adı və fars. *yar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Canıyar (bax: ad – *CANI*; *YAR*) kişi adı dost olan, dost ürəkli, dostcanlı, canı yarına (dostuna) bağlı, möhkəm mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Canıyar bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

CANKİŞİ

fars. mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən *can* və azərb. *kişi* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cankişi (bax: ad – *CAN*; *KİŞİ*) kişi adı əsl kişi, kişi xislətli, kişi ürəkli, kişi ruhlu, kişi kimi mərd, qüvvətli mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Cankişi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

CANLAR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *can* sözü və azərb. *-lar* kəmiyyət şəkilçisinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Canlar (bax: – *CAN*; *LAR*) kişi adı ürəkli, ruhlu olan, həyata ruhlandıran, canlara dəyən, həddindən artıq səmimi, insan olan (adam) mənasındadır.

CANPOLAD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *can* sözü və *Polad* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Canpolad (bax: ad – *CAN*; *POLAD*) kişi adı polad ruhlu, polad ürəkli, güclü, qüvvətli, qorxmaz mənasındadır.

CANSEVƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *can* sözü və azərb. *Sevər* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan antroponimikasında mürəkkəb adların tərkibində iştirak edən *can* sözü bir neçə mənə ifadə edir. Cansevər (bax: ad – *CAN*; *SEVƏR*) kişi adının tərkibindəki *can* sözü həyat, varlıq, yaşayış mənalərini ifadə edir, ad da müvafiq olaraq həyatsevər anlamına gəlir. Məişətimizdə nadir şəxs adlarından olan Cansevər adı digər türk xalqlarında geniş yayılmış antroponimlər sırasındadır.

CARÇI

azərb. köhn. *carçı* sözü *car* çəkən, uca səslə hər hansı bir xəbəri, məlumatı xalqa xəbər verən, çatdıran, camaata elan edən, bildirən, müjdəçi, hər hansı bir məsələnin ilk xəbərverəni, xəbərçisi mənasındadır. Müasir Azərbaycan dilində *carçı* köhnəlmiş sözlər sırasında olsa da, *car* çəkmək mənasında atalar sözləri, deyimlər, ifadələrdə işlənməkdədir. *Yenə səhər tezdən bu carçı kindi, yatmağa da qoymur; Filankəsə bir söz də bəsdi carçı olub aləmə car çəkəcək* və s. kimi ifadələrdə bu söz hələ də əsl mənasında işlənməkdədir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan *Carçı* bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

CARULLA/CƏRULLA

ərəb. *car* (civar – qonşu sözündəndir) və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Carullah (bax: **ÜLLAH**) olan kişi adı Tanrıya, Allaha yaxın olan (adam) mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında *Carulla* da vardır. İslamda müqəddəs hesab edilən şəhərlərdən olan Məkkə şəhərinin sakinlərinə bir vaxtlar Carullah deyilmişdir. Adın təhrif olunmuş forması Cərulla da sonradan

müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Cənullah adı bu gün yalnız Cənulla formasında mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Carulla/Cənulla bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

CAVAD

ərəb. *cavad* (əslində *cəvad*) kəramət, əliaçıq, səxavətli, cömərd mənasındadır. Ərəb dilində cəvad həm də at mənasındadır. Dilimizin ahəng qanununa uyğun Cavad formasındadır. Cavad saf, qüsursuz anlamlarında olan Cəvdət şəxs adı (bax: ad – *CEVDƏT*) ilə eyni kökdəndir. Amma nədənsə lüğətlərdə ad sözün yalnız səxavət, kəramət, səxavətli, cömərd mənaları ilə əlaqələndirilir. Adın daşıyıcılarından 1785-1804-cü illərdə Gəncə xanlığının hakimi olmuş, sərkərdə, sonuncu Gəncə xanı Cavad xan (1748-1804) hakimiyyətdə olarkən 30 minlik yaxşı silahlanmış atlı və piyada qoşunu ilə daim Rusiya və qonşu gürcü Kartli-Kaxetiya knyazlığının hücumlarına qarşı mübarizə aparmışdır. Rus qoşunlarının komandanı Sisyanovun qoşunu ilə Qala divarları uğrunda döyüşlərdə oğlu ilə birlikdə ruslar tərəfindən öldürülmüşdür.

CAVAN

fars. *cavan* (əslində *cəvan*) sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir: 1. Gənc, yeniyetmə, cavan; 2. Təzə əkilmiş, təzəcə salınmış; 3. Yeni meydana çıxmış. Cavan şəxs adı sözün birinci, yəni gənc, yeniyetmə, cavan mənası ilə əlaqədardır. Azərbaycan antroponimikasında Cavan köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, tərkibində Cavan adının iştirak etdiyi mürəkkəb kişi adları mövcuddur.

CAVANŞAH

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cavan* və arxaikləşmiş *şah* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cavanşah (bax: ad – *CAVAN*; *ŞAH*) kişi adı Cavan şah anlamındadır.

CAVANŞİR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cavan* adı və *şir* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cavanşir (bax:

ad – **CAVAN; ŞİR**) kişi adı şir kimi igid gənc, cavan, aslan kimi möhkəm, məğrur, qüvvətli cavan, cəsur, cəsarətli, qorxu bilməyən, şir ürəkli cavan anlamlarını ifadə edir. Məişətimizdə, tariximizdə qədim şəxs adlarından. Adın daşıyıcılarından Cavanşir (?-681) Azərbaycan Alban dövlətinin hökmdarı, görkəmli dövlət xadimi və sərkərdəsi, məşhur Mehranilər sülaləsinin ən qüdrətli nümayəndəsi olmuşdur. VII əsrdə məşhur Albaniya hökmdarı Arranşah Cavanşirin dövründə ölkə yadelli işğalçılara qarşı uğurla döyüşmüş, öz müstəqilliyini saxlaya bilmişdir. Tarixdə eyni məzmunlu Körpə Arslan adı da mövcud olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Nizami dövründə bu adı Marağa hakimi daşımışdır. Cavanşir kişi adı XX əsrdə məişətimizdə çox geniş yayılmış şəxs adları sırasında olsa da, bu gün müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır. Hazırda Azərbaycanda Cavanşir adını daşıyanlar əsasən orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir desək, yəqin ki, yanılmazıq.

CAVİD

fars. *cavid* əslində parfiyalıların dilindən daxil olmuş sözlər-dəndir. Cavid kişi adı daimi, həmişəlik, həmişəyaşar, əbədi, ölməz mənalarını ifadə edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Cavid adı bu gün də dəbdən düşməmişdir. Adın daşıyıcılarından Hüseyn Cavid Rasizadə (1882-1941) XX əsrin əvvəllərində meydana gələn romantizmin ən görkəmli nümayəndələrindən olmuşdur. Azərbaycan ədəbiyyatını həm məzmun, həm də janr cəhətdən zənginləşdirmiş qüdrətli şair-dramaturqun əsərləri ilə ədəbiyyatımıza yüksək bəşəri konfliktlər, dərin düşüncəli, həssas ürəkli, parlaq xarakterlər daxil olmuşdur. H.Cavid öz dövrünün ictimai sifariş deyilən süni tələblərinə məhəl qoymadığından repressiyaya məruz qalan sənətkarlarımızdan biridir.

CAVİDAN

fars. *cavidan* sözü daimi, həmişəlik, həmişəyaşar, əbədi, ölməz mənasındadır. Azərbaycanda XX əsrin ortalarına qədər geniş yayılmış kişi adları sırasında olmuş Cavidan artıq unudulmaqda olan şəxs adları sırasında. Cavidan adı çəkilən kimi Bəzz şəhərində yaşamış varlı vilayət hakimi, Xürrəmilər hərəkatına başçılıq edən, ilk dəfə Babəki də öz dəstəsinə dəvət etmiş

Cavidan Şəhrək yada düşür. Digər icma başçılarından olan Əbu İmranla təkbətək döyüşdə ağır yaralanan Cavidan üç gündən sonra canını tapşırır. Özünün vəsiyyətinə əsasən Babək xürrəmilərin başçısı təyin edilir. Cavidan adının daşıyıcıları bu gün, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

CEVDƏT/CÖVDƏT

ərəb. *cevdət* (əslində *caudət*) sözündən olub, xalis, saf, qüsursuz olmaq anlamlarını ifadə edir. Məişətimizdə həm **Cevdət**, həm də **Cövdət** formasında mövcuddur. Rəsmi sənədlərdə bəzən Cevdət, bəzən də Cövdət yazılmış, bununla da eyni antroponimin iki variantı yaranmışdır. Bizdə Cövdət adına çevrilmiş ərəblərin “caudət” sözü üstünlük, yüksək keyfiyyət, ləyaqət mənalarını ifadə edir. Tələt adı kimi, əsl qrammatik qadın cinsindəndir. Lakin Türkiyədə kişi adına çevrildikdən sonra əsrimizin əvvəllərində xalqımızın da məişətinə daxil olmuşdur. Məişətimizdə Cövdətdən daha qədim, lakin onunla eyni kökdən olan Cavad (bax: ad – **CAVAD**) adı da var. Cevdət/Cövdət kişi adı səxavətli, qəlbi geniş adam anlamındadır.

CEYHUN

ərəb. *ceyhun* sözü dilimizdə coşan, coşqun, güclü, igid mənasındadır. Ceyhun kişi adı Asiya qitəsinin ən böyük çaylarından olan Amu-Dərya çayının qədim adındandır. Erkən dövrlərdə çayın kənarında Ceyhan şəhəri mövcud olmuşdur. Çayın adı da bu şəhərin adı ilə əlaqədardır. Türk dillərində mənası coşqun, aşib-daşan, coşan deməkdir. Hindistanın şimalındakı Pamir dağından axan bir sıra çayların qovuşmasından yaranmış çay Aral dənizinə tökülür. Çaya sonradan Buxara və Mərv şəhərləri arasından öz məcrasını aldığı yerdə mövcud Amu səhrasının adı ilə əlaqədar Amu-Dərya adı verilmişdir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Ceyhun kişi adı XXI əsrdə müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış şəxs adları sırasındadır. Ceyhun kişi adı igid, güclü insan anlamındadır. Adın daşıyıcılarından XX əsrdə yaşamış publisist, ədəbiyyatşünas, ictimai xadim Ceyhun Hacıbəyli (1891-1962) Üzeyir Hacıbəylinin kiçik qardaşıdır. ADR dövründə Bakıda rusdilli “Azərbaycan” qəzetinə redaktorluq etmişdir. Azərbaycanda kommunist rejimi qurulduqdan sonra C.Hacıbəyli Parisdə qalır. Fransız oxucularını Azərbaycan musiqisi, incəsənəti və ədəbiyyatı ilə tanış edir.

CƏBİ

azərb. *Cəb...* ilə başlayan adların oxşama və əzizləmə məzmunlu qısaltma şəklidir. Sonradan müstəqil kişi adı kimi formalaşmışdır. Addan soyad da formalaşmışdır.

CƏBİŞ

azərb. *Cəb...* ilə başlayan adların əzizləmə və oxşama məzmunlu qısaltma formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi formalaşmışdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında -ş sonluğunun əlavə edilməsi ilə formalaşmış kifayət qədər qadın və kişi adı mövcuddur. Məsələn, Ağaş, Alış, Atas, Nənəş və s. Cəbiş adı da, ehtimal ki, bu yolla yaranmışdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmiş, məişətimizdə geniş yayılmışdır.

CƏBRAYIL

qəd. yəhudi dil. *Cəbrayıl* Allahın əsgəri, Tanrının döyüşçüsü mənasındadır. Dini şəxs adları sırasında olan Cəbrayıl, rəvayətə görə, Tanrının əmr, sərəncam və göstərişlərini peyğəmbərlərə yetirən mələyin adının ərəbcələşdirilmiş formasıdır. Əvvəl "Tövrat", sonra "Quran" xəbər verir ki, Allah öz istəyini yerinə yetirərkən bir neçə mələyin xidmətindən istifadə etmişdir. Yəhudi, xristian və İslam rəvayətlərindən belə məlum olur ki, onların arasında ən vacib hesab olunan mələk Cəbrayıldır. Allahın məsul tapşırıqlarını məhz onun yerinə yetirməsi ilə bağlı dini hekayələr kifayət qədərdir. Bu həmin mələkdir ki, qoca Zəkəriyyəni atan bakirə Məryəmi ana edir, nəhayət, "Qurani" hissə-hissə Məhəmmədə çatdırır və s. Cəbrayıl adının tərcüməsini ərəb dilində axtarmaq düzgün deyildir. Çünki İslam hədislərinə o, "Tövrat" əfsanələrindən düşmüşdür. Burada onun adı Qavriildir. Prof. L.Uspenskiy onu "Allahın döyüşçüsü", fransız publisisti Leo Taksil isə "Allahın adamı" kimi tərcümə etmişdir. Bu gün məişətimizdə əsasən orta və yaşlı nəsil arasında Cəbrayıl şəxs adına kifayət qədər rast gəlinə də, gənc nəslin nümayəndələri arasında, demək olar ki, təsadüf olunmur. Azərbaycanda addan formalaşmış Cəbrayılov, Cəbrayılzadə, Cəbrayılı soyadları geniş yayılmışdır.

CƏFƏR

ərəb. *cəfər* arx, çay deməkdir. Bu sözün birinci saiti uzandığı üçün əvvəllər apostrofla (Cə'fər) yazılırdı. Belə yazılış sözün əslinə daha yaxındır. Ərəb dilində cəfər sözü poetik mənə daşıyır. Məcəzi mənada **cənnət çayı** deməkdir. Bu da, yəqin ki, səbəbsiz deyildir. İsti Ərəbistan səhrasında insanlar üçün, eləcə də övladına ürəyi istəyən adı qoymaq istəyən valideyn üçün bu bənzətmənin nə qədər əziz olduğunu təsəvvür etmək çətin deyildir. Cəfər Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. İslam tarixində VI imamın adı Cəfəri Sadiq olduğundan sonralar şiələr arasında gözəl Cəfər ifadəsi yaranmışdır. Buradan da Cəfər adı məişətimizə yol açmışdır. XX əsrdə məişətimizdə çox geniş yayılmış kişi adları sırasında olsa da, bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış şəxs adlarındandır. Əsrlərinin təsiri ilə məişətimizə yen-yeni şəxs adlarının daxil olduğu, başqa sözlə, qəhrəmanlarının adı səhnədən keçib həyata vəsiqə qazanmış, XX əsrin otuzuncu illərində öz nəslinin və dövrünün, sonralar bütünlükdə Azərbaycan ədəbiyyatının böyük yazıçısı olmuş dahi sənətkar Cəfər Cabbarlı (1899–1934) bu adı daşıyan görkəmli şəxsiyyətlərin arasında öndə gedənlərdəndir desək, yəqin ki, səhv etmərik.

CƏFƏRƏĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cəfər* adı və arxa-iklənmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cəfərəğa (bax: ad – **CƏFƏR**; **AĞA**) kişi adı ixtiyar sahibi Cəfər ağa anlamındadır.

CƏFƏRƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cəfər* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cəfərəli (bax: ad – **CƏFƏR**; **ƏLİ**) kişi adı ali, üstün olan Cəfər anlamını ifadə edir. Bu da, yəqin ki, Cəfər adının ifadə etdiyi mənə ilə əlaqədardır.

CƏFƏRXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cəfər* adı və arxa-iklənmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cəfərxan (bax: ad – **CƏFƏR**; **XAN**) kişi adı Cəfər xan anlamındadır.

CƏFƏRQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cəfər* və *Qulu* adlarının birləşməsindən yaranmış addır. Cəfərqulu (bax: ad – **CƏFƏR**; **QULU**) kişi adı Cəfərə qulluq edən anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Cəfərqulu bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

CƏLAL/CALAL

ərəb. *cəlal* əzəmət, böyüklük, ululuq, şan-şöhrət, ehtişam, dəbdəbə, təmtəraq, büsat deməkdir. Cəlal kişi adı şan-şöhrət, dəbdəbə anlamını ifadə edir. Bir çox araşdırmalarda əslində orta əsrlərdə məşhur cəlalüd-dövlə titulunun qısaltılmış şəkli olması barədə məlumatlara rast gəlinir. Adın düzgün forması Cəlal sonradan dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişərək Calal formasına düşmüşdür. Bu gün məişətimizdə həm Calal, həm də Cəlal rəsmi şəxs adları mövcuddur.

CƏLALƏDDİN/CƏLALƏTDİN/CALALƏDDİN/ CALALƏTDİN

ərəb. *Cəlaləddin* (bax: ad – **CƏLAL**; **ƏD-DİN**) şəxs adı dilimizdə dinin şan-şöhrəti, əzəməti, aliliyi, dəbdəbəsi mənasındadır. Cəlaləddin adının daşıyıcıları arasında ən məşhur olan şəxs XIII əsrdə yaşamış, İslam və təsəvvüf dünyasında tanınmış farsdilli şair, mövləvi yolunun öncülü, vəhdəti-vücut fəlsəfəsinin (panteizm) tanınmış nümayəndələrindən olan Cəlaləddin Rumi (120-1273) olmuşdur. Adın təhrif olunmuş formaları Cəlalətdin, Calaləddin, Calalətdin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

CƏLİL

ərəb. *cəlil* uca, yüksək, böyük, ali, hörmətli (Yaradana məxsus) mənasındadır. Allahın məlum 99 adından olan əl-Cəlil ən uca (ali, yüksək, hörmətli) sifətləri olan (Allah) mənasındadır. Adın məşhur daşıyıcılarından XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının ən qüdrətli nümayəndələrindən olan, dahi yazıçı və publisist, mütəfəkkir və ictimai xadim, el arasında ehtiramla Mirzə Cəlil kimi müraciət edilmiş Cəlil Məmmədquluzadə (1869-1932) həm

də məşhur “Molla Nəsrəddin” jurnalının redaktoru, tənqidi realist üslubun, eləcə də “Molla Nəsrəddin” ədəbi məktəbinin yaradıcısı olmuşdur.

CƏMALƏDDİN/CAMALƏDDİN/CƏMALƏTDİN/ CAMALƏTDİN

ərəb. *Cəmaləddin* (bax: ad – *CAMAL*; *ƏD-DİN*) şəxs adı dili-mizdə dinin gözəli, dinin gözəl üzü, dinin gözəlliyi, dinin göyçəkliyi anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Cəmalətdin, Camaləddin, Camalətdin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

CƏMİL

ərəb. *cəmil* sözündən olub, dilimizdə çox gözəl, göyçək, cazibədar, cəzbedici, qəşəng anlamlarını ifadə edir. Cəmil kişi adı məişətimizdə geniş yayılmış antroponimlərdəndir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Cəmil Niftəliyev (1968-1992) 1992-ci ildə Ağdamın Şelli kəndi uğrunda gedən ağır döyüşlərdə qəhrəmancasına həlak olmuşdur.

CƏMO

Cəm... hecası ilə başlanan adların əzizləmə və oxşama məzmunlu qısaldılmış formasıdır. Bəzi mənbələrdə Cəmo kişi adı fars mənşəli hökmdar, padşah, məlik sözlərini ifadə edən, əfsanəvi qədim İran padşahı Cəmşidin adı ilə (*cəm* sözü ilə) də əlaqələndirilir. Bu gün məişətimizdə artıq unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır. Azərbaycanda yaşlı nəslin nümayəndələri arasında Cəmo adını daşıyanlara hələ də rast gəlmək olar. Azərbaycanda XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində geniş yayılmış kişi adlarından olmuşdur. Adın daşıyıcıları arasında ictimai xadim Cəmo Hacınski (1888-1942) ADR-in Birinci kabinetində Dövlət Nəzarəti naziri işləmişdir. 1938-ci ildə kommunist rejimi tərəfindən həbs edilmişdir. 1942-ci ildə Vyatka həbsxanasında vəfat etmişdir. Adın daha bir daşıyıcısı pedaqoq, ictimai xadim Cəmo Cəbrayılbəylinin (1887-1965) adını qeyd etmək olar.

CƏMŞİD

fars. *cəmşid* dəbdəbəli, cah-calallı, parıldayan, bərq vuran mənasındadır. İranın qədim əfsanəvi padşahlarından olan Cəmşidin adındandır. Rəvayətə görə, onun taxtını divlər gəzdirmiş, paltarları və taxtı qızıldan imiş. Cəmşid şah barədə əfsanələr, rəvayətlər çoxdur. Dini rəvayətlərdə deyilir ki, 124 min peyğəmbərdən biri olan Süleymanın sehrli üzüyü, Cəmşidin sehrli camı, fəth İsgəndərin isə sehrli güzgüsü varmış. Bütün dünyada baş verən hadisələr guya bunlar vasitəsilə məlum olarmış. Bu gün də Şərqdə Cəmşidin camı ilə bağlı rəvayətlər, əfsanələr, nağıllar mövcuddur. Klassik ədəbiyyatda Cəmşid adına Firdövsinin “Şahnamə” əsərində, N.Gəncəvinin “İsgəndərnamə” poemasında rast gəlinir. Mənbələrdə İranın ən qədim Pişdadilər sülaləsindən dördüncü hökmdarın adının **Cəm** olması barədə məlumatlara rast gəlinir. Cəm adına əlavə edilən **şid** isə pəhləvi dilində “güclü parıltı, nur topası” deməkdir. Fars dilində şid sözünün qoşulduğu antroponimlər az deyil. Məsələn, Xurşid (bax: ad – **XURŞİD**) şəxs adında olduğu kimi. Günəş anlamını ifadə edən Xurşid adında da həmin şid sözünün işlənməsi ilə antroponimin məzmununda günəşə məxsus parıltı, parlaqlıq məzmunu ifadə edilir. Beləliklə, aydın olur ki, Cəmşid kişi adı cah-calallı hökmdar anlamını ifadə edir. Hökmdara belə ad verilməsinə səbəb olan odur ki, guya onun dövründə yer üzündə tam səadət bərqərar olmuşdu, xəstəliklərdən əsər-ələmət belə qalmayıbmış. Heç ölüm də yox imiş. Məhz bütün bunlar klassik ədəbiyyatda Şah Cəmşidin uzun zaman bir çox tanınmış, məşhur sənətkarların əsərlərində mədh olunmasına səbəb olmuşdu. Cəmşid padşahın adı sonralar da firavan həyat rəmzi kimi xalq arasında yayılmışdır. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Türkiyə türklərinin məişətində mövcud Cəm (Cem şəklindədir) kişi adı çox geniş yayılmışdır. Adın daşıyıcılarından hərbi xadim, briqada komandiri Cəmşid Naxçıvanski (1895-1938) Yelizavetqrad (Qərbi Ukrayna) qvardiya məktəbini bitirəndən sonra (1915) Birinci Dünya müharibəsində müsəlmanlardan təşkil olunmuş süvari eskadronun komandiri olmuş, “Brusilov cəbhəsi”nin yarılmasında iştirak etmiş, 4-cü dərəcəli “Müqəddəs Georgi” ordeni ilə təltif olunmuşdur. Avstriya–Rumıniya cəbhəsində üç dəfə yaralanan C.Naxçıvanski igid süvari zabiti kimi gümüş silahla mükafatlandırılmış, 2-ci, 3-cü, 4-cü dərəcəli “Anna”, 2-ci, 3-cü dərəcəli “Stanislaw” ordenləri ilə təltif olunmuşdur.

CƏNAB

ərəb. *cənab* sözünün mənası tərəf, yön, cəhətdir. Bu gün dilimizdə hörmət əlaməti olaraq müraciət formasıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, erkən dövrlərdə seyid və şəriflər müsəlman cəmiyyətinin daha bir nüfuzlu təbəqəsini təşkil edirdilər. Möminlər arasında da mühüm nüfuza malik olmuş seyid və əşrəflər müsəlman aləmində günümüzdə də nüfuzlarını qoruyub saxlamağa müvəffəq olmuşlar. Lakin bəzi Şərq ölkələrində artıq seyid anlayışı əvvəlki mənasını itirərək yalnız cənab mənasında işlədilir. Eyni sözü imam kəlməsi haqqında da demək olar. Cənab sözü hörmət məqsədilə uzun müddətdir ki, müraciət forması kimi işlədilir. Bu gün də rəsmi yığıncaqlarda yüksək rütbəli şəxslərə, dövlət başçalarına cənab deyərək müraciət edilir. Türk xalqlarının əksəriyyətində antroponim kimi işlənir. Məsələn, Cənab Səhəbəddin (1870-1934) Türkiyədə tanınmış şairlərdən olmuşdur.

CƏNNƏT

ərəb. *cənnət* sözü gözəl məkan, çox gözəl bağ-bağat yer, behişt, gözəl mənzərəli yer, səfəli yer anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında Dini inamlara görə, guya insan öləndən sonra bu dünyada yaşadığı zaman gördüyü işindən, əməlindən asılı olaraq Cənnətə, ya Cəhənnəmə düşəcəkdir. Başqa sözlə, Cənnət şəxs adı bu dünyada günahı olmayan insanların o dünyada məskən salacaqları gözəl məkan, çox gözəl bağ-bağat yer, behişt, gözəl mənzərəli yer, səfəli yerin adı ilə əlaqədardır. Cənnətə yalnız əməlisaleh, imanlı və i.ə. adamlar düşəcək və həmin gözəl məkana “düşmək” hamının arzusunda olduğundan cənnət sözü İslam dininə tapınan ölkələrdə, Şərq ölkələrində, ərəb dünyasında müqəddəs bir yer kimi anılır. Cənnət sözünün antroponim kimi formalaşmasında bütün bu qeyd edilənlər mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Dilimizdə bu gün də *Elə bil behiştədir; Bura nə gözəldir, elə bil cənnətdir; Necə təsvir edirəm ki, anlayasan, bir sözlə, əsl cənnət* idi kimi ifadələr də çox işlənir. Azərbaycan antroponimikasında müş-tərək şəxs adları sırasında olan Cənnət adı həm də mürəkkəb adların tərkibində işlənir.

CƏNNƏTAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cənnət* və arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cənnətağa (bax: ad – *CƏNNƏT*; *AĞA*) kişi adı Cənnət ağa anlamındadır.

CƏNNƏTƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cənnət* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cənnətəli (bax: ad – *CƏNNƏT*; *ƏLİ*) kişi adı üstün olan, ali, yüksəkdə olan cənnət anlamını ifadə edir.

CƏNNƏTXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cənnət* və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cənnətxan (bax: ad – *CƏNNƏT*; *XAN*) kişi adı Cənnət xan anlamını ifadə edir.

CƏNNƏTİ

ərəb. *cənnət* sözündən olub, cənnətə aid, cənnətlə əlaqədar anlamlarına gəlir. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, dilimizin şəxs adları sistemində parça adlarından formalaşmış antroponimlərə də rast gəlinir. Məlumdur ki, qanovuz parça növü Azərbaycanda XX əsrə qədər istehsal olunan məşhur parçalardan biri kimi tanınır. Bir zamanlar qiymətli parça növlərindən hesab edilən rəngləri sarı-yaşıl, qara-qırmızı, göy-qırmızı məşhur qanovuz parçanın üzərinə işıq düşəndə bərq vurarmış, bu zaman parçada müxtəlif rəng çaları yaranırmış. Parça rəng çalarına görə xalq arasında həm də “cənnəti” kimi tanınırmış. Cənnəti kişi adının da dilimizin şəxs adları sistemində qədim adlar sırasında olduğunu nəzərə alsaq, fikrimizcə, adın parça adından olması fikrini də tam inkar etmək olmaz.

CƏNNƏTQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cənnət* və *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cənnətqulu (bax: ad – *CƏNNƏT*; *QULU*) kişi adı cənnətdə, gözəl, səfali mənzərəli yerdə, behiştə qulluq edən anlamını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Cənnətqulu bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

CƏSARƏT

ərəb. *cəsarət* sözündəndir. Cəsarət kişi adı igidlik, cəsurluluq, cürətililik, qorxmazlıq, hünər mənasındadır.

CƏSUR

ərəb. *cəsur* sözündəndir. Cəsur kişi adı cəsarətli, igid, qoçaq, qorxmaz, ürəkli, qəhrəman mənasındadır.

CƏZMİ

ərəb. *cəzm* sözündəndir. Cəzmi kişi adı kəsmə, qət etmə, qəti qərara uyğun hərəkət etmə, qəti qərara gəlmə, qərarı kəskin olma anlamlarını ifadə edir. Cəzm həm də ərəb əlifbasında sükut və hərəkətsizlik əlamətidir. Vaxtilə məişətimizdə geniş yayılmış Cəzmi kişi adının daşıyıcıları bu gün yalnız yaşlı nəslin nümayəndələridir.

CİHAD/CİHAT

ərəb. *cihad* sözü din uğrunda müharibə, din yolunda vuruşma, müqəddəs müharibə anlamlarını ifadə edir. Ərəblərdə həm oğlanlara, həm də qızlara verilən şəxs adlarındandır. Azərbaycan dilində isə Cihad yalnız kişi adıdır. Bu gün türk xalqları arasında geniş yayılmış antroponimlərdəndir. Adın ərəb dünyasında bu qədər populyar olması cihad sözünün mənası ilə əlaqədardır. İslam tarixində Məhəmməd Peyğəmbərin tərəfdarlarından olan əz-Zübeyr ibn əl-Əvvam oğlanlarına din yolunda şəhid olmuşların adlarını vermişdi, bununla da onların adlarını daşıdıqları kəslərin yolunu davam etdirmələrini arzu etmişdi. Təbiidir ki, bu da müqəddəs müharibədə şəhidlik zirvəsinə ucalmaq inamından irəli gəlirdi. Cihad antroponimi əqidə, din uğrunda müqəddəs müharibə anlamını ifadə edir.

COMƏRD/CÖMƏRD

fars. *comərd* sözü müasir Azərbaycan dilində əliaçıq, səxavətli, ürəyiaçıq, mərd, alicənab mənasında işlənir. Cavanmərd, yəni gənc, mərd adam sözünün dəyişikliyə uğramış forması kimi də izah edilir. Lakin digər mənbələrdə (B.Abdullayev) bu fikir qəbul edilmir, comərd sözünün **com** və **ərd** (əslə ard, ərət) sözlərinin birləşməsi olduğu bildirilir. Buna görə də Comərd antroponimi tayfanın, qəbilənin dayacağı, igidi kimi izah edilir. Adın təhrif olunmuş forması Cömərd də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

COŞĞUN/COŞQUN

azərb. *coşqun* (coşmaq feilindəndir) sözü bir neçə yaxın mənada işlənir: 1. Coşmuş halda olan, kükrəyən, daşan, qızışmış; 2. Bütün gücü, şiddəti ilə təzahür edən; güclü, gur, şiddətli; təlatümlü; 3. Qızgın, güclü, şiddətli, hədsiz; 4. Ehtiraslı, qızgın, atəşin; 5. Həyəcanlı, qaynar, alovlu, ürəkli, ilhamlı, sürətli. Məcəzi mənada qızgın, güclü, şiddətli, hədsiz; ehtiraslı, atəşin, həyəcanlı; dəliqanlı anamlarını ifadə edir. Coşqun kişi adı coşmuş halda olan, qaynar, dəliqanlı mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Coşğun da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

CUMA

ərəb. *cüm'*ə sözünün dəyişikliyə uğramış formasıdır (bax: ad – **CÜMƏ**). Sonradan addan soyad da formalaşmışdır.

CUMALI

ərəb. *cuma* və *ali* sözlərinin birləşməsindən yaranmış addır. Cumalı (bax: ad – **CUMA**; **ALI**) dəyərli, yüksək səviyyədə bir araya gətirilmiş olan, həmçinin müqəddəs, üstün olan əziz gün mənasındadır, başqa sözlə, Cumalı müqəddəslik, alilik, hörmət, ehtiram ifadə edən iki adın birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır.

CUMAY

qəd. türk. dil. Cumay İslamaqədərki şəxs adları sırasındadır. Bir çox araşdırmalarda qədim türk xalqlarının mifologiyasında doğum və uşaqları himayə ilahəsi kimi qəbul edilən Umayın adı ilə (bax: ad – **UMAY**) əlaqələndirilir. Xəzərlərdə böyük ana anlamına gələn Umay/Cumay adı xüsusi ehtirama layiq olmuşdur. Hətta alban episkopu İsrail VII əsrdə onu Afrodita adlandırmışdı. Azərbaycanda Şəki bölgəsinin Kiş kəndində Tataruşağı məhəlləsində müqəddəs sayılan, ziyarət yeri olan Cumay ocağı da atəşpərəstlik dövrünün yadigarlarındandır. Bəzi lüğətlərdə Cuma adı ilə eyniləşdirmək meyillərinə də rast gəlinir. Lakin Cumay tam fərqli antroponimdir. Bu gün Azərbaycanda Cumay adını daşıyan şəxslərə nadir hallarda olsa da, rast gəlinir.

CUMAYIL

ərəb. *cumayıl* əslində cumayi ali sözünün dəyişikliyə uğramış formasıdır. Cumayıl (bax: ad – **CUMA**; **ALI**) kişi adı cümə gününün müqəddəsliyi, aliliyi, bütün dinlərdə ən müqəddəs gün olması ilə əlaqədardır.

CÜMƏ

ərəb. *cüm'a* həftənin beşinci günü; cümə axşamından sonra gələn gün anlamını ifadə edir. Cümə kişi adı müsəlmanların istirahət günü, məscidə getdikləri gün, ibadət etmək üçün bir yerə yığışdıqları gün, cümə gününün adı ilə əlaqədardır. Məlum olduğu kimi, mövcud bütün dinlərdə cümə günü müqəddəs sayılır. Hətta dünya xalqlarında belə bir inanc da mövcuddur ki, ən gözəl, ayağı düşərli övladlar məhz həftənin cümə günləri dünyaya gəlirlər. Şərq ölkələrinin, demək olar ki, əksəriyyətində bazar günü həftənin cümə günüdür. Cümə kişi adı da həftənin beşinci gününün, ən müqəddəs sayılan günün adındandır. Müsəlmanlarda əsasən beşinci gün dünyaya gələn oğlan övladlara qoyulan ad olmuşdur. Sonradan məişətimizdə geniş yayılmışdır. XX əsrin ortalarından dəbdən düşmüş kişi adlarındandır. Adın daşıyıcıları arasında XIX əsrin II yarısında yaşayıb-yaratmış aşiq Molla Cümə (1854-1920) aşiq poeziyasının inkişafında, onun yeni mövzular, yeni poetik janrlarla zənginləşməsində xüsusi rolu olmuş sənətkarlardandır.

CÜMƏLİ

bax: ad – **CUMALI**

CÜMŞÜD

fars. *Cəmşid* antrponiminin (bax: ad – **CƏMŞİD**) dəyişikliyə uğramış formasıdır. Bu gün Azərbaycanda həm Cəmşid, həm də Cümşüd şəxs adları mövcuddur.

CÜRƏT

ərəb. *cürət* sözündəndir. Cürət kişi adı igidlik, cəsarət, cəsurluq, cıyərliklik, qoçaqlıq, ürəkliklik, hünər, qorxmazlıq anlamlarını ifadə edir.

CÜRƏTƏLİ

ərəb. *Cürət* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cürətəli (bax: ad – **CÜRƏT; ƏLİ**) kişi adı son dərəcə qoçaq, Əli cürətli, Əli ürəkli anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlməmiş şəxs adları sırasında olan bu ad bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ÇAPAR

azərb. *çapar* (çapmaq feilindəndir) sözündəndir. Çapar sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Çapan, atsürən; 2. Vaxtilə hər hansı bir əmri, göstərişi, məktubu tez aparıb yerinə çatdıran işçi, qasid, müasir dildə poçtalyon; 3. Atlı mühafizəçi; 4. Xallı, çil-çil albinos; 5. Qayıq, barkas. Çapar apelyativinin semantika-sındakı səyirdən, sıçrayan, çapan və s. kimi igidlik çalarlı mənalar onun kişi adı olaraq formalaşmasına səbəb olmuşdur ki, bu da türk mənşəli kişi adları üçün xarakterikdir. Çapar kişi adı da sözün birinci mənası ilə bağlıdır. Dilimizdə çaparaq getmə, yəni tez yerinə çatma ifadəsi də çapar sözü ilə əlaqədardır.

ÇAPAY

azərb. *Çapay* kişi adı ilə bağlı adətən belə məlumatlar əldə etmək olur: a) **çapmaq** feilinin kökündən və **-ay** şəkilçisindən düzəlib, “çapan, atsürən” deməkdir; b) tanınmış, məşhur, müdrik, şöhrətli mənasında olan “**çab**” və **ay** sözlərinin birləşməsindən yaranmışdır və s. Bu izahlar bəlkə də inandırıcı görünə bilər. Lakin bir məsələni də nəzərə almaq lazımdır ki, XX əsrin iyirminci illərinə qədər Azərbaycanda belə ad olmamışdır. Əsasən otuzuncu illərdən etibarən dünyaya gələn oğlan övladlara verilən Çapay adı əllinci illərdən etibarən nəzərəcarpacaq dərəcədə azalmışdır. Bir məsələyə fikir vermək lazımdır ki, ötən əsrin iyirminci illərindən soyadların sonluqları kütləvi şəkildə **-ov**, **-yev** şəkilçiləri ilə əvəz edildi. Əgər bu qayda ilə Çapay adının sonuna **-yev** şəkilçisi artırılarsa, Çapayev soyadı yaranar. Bir məsələ də məlumdur ki, sovet hakimiyyətinin ilk illərində valideynlər yeni doğulmuş körpələrinə bolşevik hərəkatının liderlərinin adlarını verirdilər. Məsələn, Feliks (Dzerjinskiyin adı), Vorosilov

(soyad olsa da, ad olaraq verilirdi) və s. Çox ehtimal ki, Çapay şəxs adı da yuxarıda qeyd etdiyimiz şəkildə yaranmışdır və rus dilindən keçmə adlardır. Bu ehtimalı təsdiq edən bir fakt da görkəmli Azərbaycan şairi S.Rüstəmin zamanında həddən artıq məşhur, orta və yaşlı nəslin xatirindən bu gün də çıxmayan, bolşevik hərəkatının fəallarından olmuş, ağqvardiyaçılara amansız divan tutmağı ilə şöhrəti yeni yaranan sovet dövlətinin hər yerinə yayılmış Çapayevi mədh edən “Çapayev” şeiridir (orta məktəb dərslərinə salınmış şeirlərdən idi). Dediklərimizi təsdiq etmək üçün şeirdən bir neçə sətirə nəzər salmaq kifayətdir:

*Çapay keçir hücumu,
Yel kimi cuma-cuma...
Çap çaylardan, Çapayım,
Doğsun günəşim, ayım.*

Beləliklə, nümunədən də aydın görünür ki, Çapay kişi adı XX əsrin əvvəllərində bolşevik hərəkatının fəallarından olmuş Çapayevin adı ilə əlaqədardır. Məişətimizə XX əsrin iyirminci illərindən daxil olmuş Çapay əsrin sonlarında dəbdən düşmüş kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından geologiya-mineralogiya elmləri doktoru, professor, Beynəlxalq Şərq Neft Akademiyasının vitse-prezidenti, Dövlət mükafatı laureatı, “Şöhrət” ordenli Çapay Sultanov (1936) həm də Əməkdar Bədən Tərbiyəsi və İdman Xadimi, şahmat üzrə əməkdar məşqçi, Beynəlxalq Şahmat Federasiyasının üzvüdür.

ÇAVUŞ

türk. *çavuş* sözü karvana, yol gedən yolçu dəstəsinə yol göstərən, dəstəyə, bölüyə rəhbərlik edən, karvan başçısı, karvanın başında duran şəxs, carçı, orduda çavuş (dilimizdə sovet rejimi zamanı rus kəlməsi serjant işlədilmişdir), dəniz donanmasında çavuş (rus kəlməsi starşina), fəhlələrin başında duran şəxs, baş fəhlə mənalarını ifadə edir. Vaxtilə Osmanlı sarayında padşahların yavəri kimi fəaliyyət göstərən şəxslərə çavuş deyilmişdir. Çin qaynaqlarında göstərilir ki, 735-737-ci illərdə Çin sarayına göytürklər tərəfindən elçi sifəti ilə göndərilən şəxs “çavuş” adlanmış. Elmi ədəbiyyatda “çavuş” vahidi də “Kitabi-Dədə Qorqud”

daстанlarında mövcud olmuş titullar siyahısına daxil edilmiş, qeyd edilmişdir ki, çavuş da onbaşı, yüzbaşı, minbaşı və s. kimi vəzifə funksiyalı tituldur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Çavuş da bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Çavuş əslində kiçik funksiyalı titullardan olmuşdur. Bir sıra lüğətlərdə nəzarətçi, qapıçı, gözətçi və s. kimi mənalar ifadə etməsi barədə məlumatlara rast gəlinir. Tədqiqatlarda türk dillərində olan “çav” feilindən düzəlməsi barədə məlumatlar da mövcuddur. Çavuş kişi adı böyük başçısı, bölüyə rəhbərlik edən anlaşımlarındadır. Çavuş bu gün dilimizdə arxaıkləşmiş şəxs adları sırasındadır. Lakin qərb dialektində *çoyuş* formasında yaşamaqdadır. Bəzi lüğətlərdə heç bir şərh verilmədən fars mənşəli olması barədə fikirlərə rast gəlinir. Azərbaycanda yeni dövlət quruculuğu ilə əlaqədar çavuş zabıtdən aşağı, kiçik komandir funksiyalı hərbi ad kimi yenidən bərpa olunmuşdur.

ÇAYLAR

azərb. *çay* (təbii su axını) sözünə *-lar* kəmiyyət şəkilçisinin birləşməsi ilə yaranmışdır. Azərbaycan antroponimikasında bu yolla düzələn oğlan adları da, qız adları da mövcuddur. Məsələn, Xanlar (bax: ad – **XANLAR**), Şahlar (bax: ad – **ŞAHLAR**), Bəylər (bax: ad – **BƏYLƏR**), Güllər (bax: ad – **GÜLLƏR**), Tellər (bax: ad – **TELLƏR**) və s.). Çaylar kişi adı çay kimi coşqun mənasındadır.

ÇƏLƏBİ

türk. *çelep* sözündəndir. Azərbaycan dilində bir neçə mənə ifadə edir: 1. Allah, Tanrı mənasındadır; 2. Cənab, ağa, bəy, mövlə; 3. Tərbiyəli, mərifətli, savadlı; 4. Gözəl görünən, cazibədar, şıq görünən. Mənbələrdə türk tayfalarından birinin adı olduğu barədə məlumatlar vardır. Osmanlı dövlətinin ilk dövrlərində şahzadələrin, mövlana nəslindən olanların, bir çox alimlərin çələbi titulu daşıdığı məlumdur. Rus dilçiliyində də etnonim olması barədə fikirlər mövcuddur. Hətta rus dilçiliyində Rusiyanın Ural vilayətində yerləşən Çelyabinsk şəhərinin adı da çələbi etnonimi ilə əlaqələndirilir. Azərbaycanda da Çələbi qədim kişi adlarından hesab edilir. XVI əsrdə şəxs adı kimi mövcud olmuşdur. Azərbaycan şairi Qasım Ənvərin dediyinə görə, çələbi sözü

sufi təriqətində sevilmiş (hamı tərəfindən), yəni Allah anlamını ifadə edir. Lakin “Xülasəyi-Abbasi”də bu söz yazıçı, şair, bilici və buna yaxın mənalarda göstərilmişdir. V.Radlovun lüğətində çələbi osmanlı və cığatay dillərinə aid edilir. Adın daşıyıcılarından görkəmli siyasi xadim və istedadlı sərkərdə Hacı Çələbi xan (?-1755) tarixə müstəqil Şəki xanlığının yaradıcısı kimi daxil olmuşdur. XVIII əsrdə Şəkiyə hücum edən Nadir şahı ciddi müqavimət göstərmiş, gürcü hakimlərinin Azərbaycan torpaqlarını istila etməsinin qarşısını almış, igidlikləri ilə yadda qalmış tarixi şəxsiyyətlərdəndir. Türkiyədə Çələbi adını daşıyan bir çox məşhur şəxsiyyətlər olmuşdur. Məsələn, XVII əsrin məşhur səyyahı Övliya Çələbi, alim Katib Çələbi, XV əsrdə yaşayıb-yaratmış şairlər Süleyman Çələbi, Cəfər Çələbi və b. Azərbaycan antropomikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Çələbi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan şəxs adları sırasındadır. Çələbi kişi adından formalaşmış soyadların kifayət qədər olması məişətimizdə yaxın keçmiş qədər adın geniş yayıldığına dəlalət edir.

ÇƏRKƏZ/ÇƏRKƏS

qəd. türk dilində çərkəz sözü (çərqəs, çerkeslik, çarkes) qənaət, qənaət etmək, əmələ gətirmək, həmçinin sıraya düzülmək, cərgəyə durmaq, osetin dilində isə qartal anlamını ifadə edir. Məlum olduğu kimi, Çərkəz kişi adı Qaraçay-Çərkəz Muxtar Vilayətində yaşayan xalqlardan birinin adındandır. Şimali Qafqazda yaşayan qədim xalqlardan olan çərkəzlər (adıgeylər) Şimal-Qərbi Qafqazın ən qədim və əhalisinin sayına görə üstünlük təşkil edən sakinlərindən olmuşdur. Çərkəz etnonimi XIII əsrdən adıgey xalqının adını ifadə edir. Rusca: черкес, türkcə çarkes və s. Avropa və rus mənbələrində XV–XIX əsrlərdən etibarən çərkəz etnoniminə rast gəlinir. Tarixdən məlumdur ki, orta əsrlərdə çərkəzlər Şimali Qafqazda xüsusi siyasi nüfuza malik idilər. Beynəlxalq münasibətlərdə tamhüquqlu subyekt kimi çıxış edən çərkəzlər Qafqazda, Krım xanlığında, Rusiyada, Böyük Litva knyazlığında, Polşa krallığında, Osmanlı imperiyasında mühüm əlaqələrə malik idilər. XIX əsrdə artıq çərkəzlər – adıgeylər Şimali Qafqazda digər xalqlara təsir etmək gücünə malik, eyni zamanda əhalisinin sayına görə öndə gedən xalqlardan birinə çevrilmişdilər. Öz çoxəsrlik tarixi boyu çərkəzlər-

adıgeylər bir çox xalqlarla qarşılıqlı ünsiyyətdə olmuşlar. Artıq bu gün nisbətən azsaylı, lakin kifayət qədər tanınmış xalq olan çərkəzlər Qafqaz xalqlarının müstəqillik uğrunda mübarizəsində mühüm rol oynamışlar. Məlum olduğu kimi, çərkəz xalqının tarixində Rus–Qafqaz müharibəsi silinməz iz buraxmışdır. Çoxlu insan tələfatına səbəb olmuş bu müharibə dağlıların əsrlər boyu əldə etdikləri iqtisadi və mədəni nailiyyətlərini tamamilə məhv etmişdi. Müharibə zamanı əhalinin əksər hissəsi Qafqazı tərk etmək məcburiyyəti qarşısında qaldı. Yüz minlərlə insan Osmanlı imperiyasına sığınmış, qalanları isə rus üsuli-idarəsinin göstərişi əsasında yerləşdirilmişdi. Əhalinin təxminən yarısı Türkiyəyə deportasiya zamanı faciəli surətdə həlak olmuşdu. Çərkəzlərin cəmi on faizi öz doğma vətəninə qala bilmişdi, qalanları müxtəlif bəhanələrlə sürgün edilmişdi. Çərkəz kişilərin igidliyi ad çıxardığından ata-babalarımız övladlarına bu adı verərkən “igid” mənasını nəzərdə tutmuşlar. Çərkəz adının təhriki olunmuş forması Çərkəs də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ÇƏRKƏZXAN

türk. *Çərkəz* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş xan tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Çərkəzxan (bax: ad – **ÇƏRKƏZ; XAN**) kişi adı Çərkəz xan mənasındadır.

ÇİRAQ

fars. *çıraq* (əslində *çerağ*) sözü hər cür işıqlandırıcı cihaz, yəni qara çıraqdan başlamış lampa, fənər, nəhayət, çilçıraq anlayışlarını ifadə edir. İşıq, ziya, nur kimi məcazi mənələrdə də işlənir. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlər sırasında olmasa da, çıraq sözü ilə əlaqədar dilimizdə kifayət qədər aforizmlər, deyimlər, atalar sözləri vardır. Məsələn, *Əvinin çırağı sönməsin; Görməmişin gündüz çıraq yandırmağına döndü; Zalım düşməni Qarabağda çırağını söndürdü* və s. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Çıraq bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

...ÇİN

qəd. türk və çin dillərində *çin* sözü həqiqət, düzlük, doğruluq, namuslu, şərəfli, həqiqət və düzlüyün tərəfdarı, güc və qüdrət mənalarında işlənmişdir. Bu gün də həmin söz müasir Azərbaycan dilində uyğun mənalarda işlədilməkdədir. Yuxu görən adama yuxunu yozandan sonra yuxusunun çin olmasını və ya çin çıxmasını, yəni gerçək olmasını arzu edirlər. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, tərkibində çin sözünün iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adları (məsələn, Azərçin, Elçin, Timurçin və s.) da mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, fars dilində çidən (dərmək) mədərinin kökü olan çin də Azərbaycan antroponimikasında bəzi şəxs adlarının tərkibində (məsələn, Gülçin və s.) işlənir.

ÇİNAR

azərb. *çinar* yaşıl-boz rəngli qabığı və enli, pəncəvarı yarpaqları sayəsində bol kölgəsi olan iri hündür ağacın adıdır. Çinar sözünün məcazi mənası uca qamət, gözəllik, boy-buxundur. Azərbaycan antroponimikasında bitki, ağac adlarından yaranmış Çinar antroponimi sözün məcazi mənası ilə bağlı olub, gözəlliklə əlaqədardır. Çinar məişətimizdə müştərək şəxs adları sırasındadır.

ÇİNARXAN

azərb. *Çinar* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimik vahidlər sistemində xalqımızın estetik görüşləri ilə bağlı adlar sırasında olan Çinarxan (bax: ad – **ÇİNAR**; **XAN**) kişi adı Çinar xan mənasındadır. El arasında çox zaman uca qamətinə, gözəl görünüşünə görə çinar ağacına çox vaxt xan çinar da deyilir.

ÇİNGİZ

türk-monqol mənş. *çingiz-tenqiz-tənqiz* sözləri eyniköklü sözlər olub dəniz anlamındadır. Lakin bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, araşdırmalarda sözün mənşəyi və mənası haqqında müxtəlif mübahisəli məsələlər mövcuddur və günümüzdə də bu mübahisələrə son qoyulmamışdır. Tengiz (bax: ad – **TENGİZ**)

şəxs adına hələ oğuznamələrdə rast gəlinir. Çingiz kişi adı Azərbaycan antroponimikasında titullardan yaranmış şəxs adları sırasındadır. Məlum olduğu kimi, Çingiz xan orta əsrlərdə qüdrətli tatar-monqol imperiyasının banisi olmuşdur. Əsl adı Timuçin olan imperator 1026-cı ildə Çingiz xan rəsmi titulu ilə təltif edilmişdir. Bu titulun adı bütün mənbələrdə, hətta türk-monqol imperiyasının tarixini tədqiq edən monqol alimlərinin tədqiqatlarında da “xanlar xanı, ulu xaqan, böyük xaqan, qüdrətli xan” kimi tərcümə edilsə də, etimologiyası haqqında hələ də dəqiq məlumat yoxdur. Bir sıra tədqiqatçılar Azərbaycanda da bu fikrə birmənalı yanaşırlar. Belə ki, Çingiz antroponiminin Çingiz←–Tənqiz←–Tənqiz←–Tengiz kimi formalaşdığını əsaslandıranlar titulun əsasında Tengiz – “dəniz” sözünün dayandığını ehtimal edirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, ömrü at belində, düzəngahlarda keçən monqollar üçün dəniz qüdrət təcəssümü olmuşdur. Çünki dənizin keçilməsi çox çətin olduğundan, bəzən döyüşdən qələbə ilə qayıdan qüvvətli orduların dənizdə fırtınalar qarşısında aciz qalması, hətta dalğaların insanların həyatını belə ala bilməsi ona dəhşətli, dəf edilməsi mümkün olmayan bir qüvvə kimi baxmağa, hətta ona baş əyməyə də səbəb olmuşdu. Bu, monqolların öz sərkərdələrini “Dəniz xan” titulu ilə təltif etmələri üçün əsas ola bilərdi. Çingiz adının türklərin “teniz”, dilimizdə “dəniz” mənasında olması ilə razılaşan alimlərin sayının kifayət qədər olması belə deməyə əsas verir ki, Çingiz “dəniz” deməkdir. Bəziləri adın mənası ilə əlaqədar belə fikirdədirlər ki, Çingiz türk dilində olan “teniz” və yaxud “tengiz” sözündən olub, okean, dəniz mənasındadır, bəziləri isə monqolca amansız anlamını ifadə edən **çinkis** sözündən olduğu barədə fikirlər irəli sürürlər. Bəzi tədqiqatlarda monqol dilində böyük, nəhəng, güclü, qüvvətli, yorulmaz, dönməz mənasını ifadə edən “çink” sözünün cəmi və çin dilində olan “tien-tsze”, yəni göylər, səmalar oğlu mənasında olduğu barədə də fikirlər mövcuddur. Bircə o dəqiqdir ki, Çingiz antroponimi qüdrətli çin-monqol imperiyasının başçısı Cingizin adı ilə əlaqədardır.

ÇİNGİZXAN

tük-monqol. *Çingiz* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş

şəxs adıdır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Çingiz şəxs adı türk-moңqol imperiyasının başçısı Çingizin adı ilə əlaqədardır. Çingiz rəsmi olaraq xan titulu almışdı. Çingizxan kişi adı da bu titulla əlaqədardır, Çingiz xan anlamındadır.

ÇOBAN

azərb. *Çoban* adı 1344-1358-ci illərdə hakimiyyətdə olmuş Çobanilər sülaləsinin adı ilə əlaqədar antroponimdir. Çox qədim dövrlərdən bugünümüzə gəlib çıxan adlardandır. Bir sıra lüğətlərdə adın çoban sözündən, yəni mal-heyvan sürülərini otarmaq, naxırı güdməklə məşğul olan peşə sahibinin adından olması ilə bağlı izahına da rast gəlinir. Mənbələrdə çoban sözünün qədim "Avesta" dilində heyvanların qoruyucusu anlamını ifadə edən **fsunana** sözündən olması ilə bağlı məlumatlar da mövcuddur. Mahmud Kaşğarinin "Divanü-Lüğət it-Türk" əsərində çoban sözü kəndxudanın, kənd ağsaqqalının köməkçisi kimi izah edilir. Bu gün Çoban adı Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarından hesab edilir. Azərbaycanda Çobanov, Çobanzadə, Çobanoğlu soyadlarına kifayət qədər rast gəlinir. Xalq arasında əldə çomaqla oynanılan "Çobanı" adlı çox cəld rəqs havası bu gün də el şənliklərində sevilə-sevilə ifa olunur.

DADAŞ

azərb. *dadaş* sözü uzun müddət “böyük qardaş” sözünün sinonimi kimi işlənmişdir. Hətta hörmət əlaməti olaraq özündən böyüyə müraciətlə “bəydadaş” (bəzən toy məclislərində bəyə də belə müraciət edilmişdir) da deyilmişdir. Dadaş bu gün də bəzi bölgələrdə ailədə kiçik bacı-qardaşların böyük qardaşlarına hörmət, ehtiram əlaməti olaraq işlətdikləri müraciət formasıdır. Elə bölgələrimiz vardır ki, orada ataya da dadaş deyə müraciət edilir. Müəyyən mənbələrdə bu sözü *dədəş* sözü ilə əlaqələndirməyə cəhdlərə təsadüf edilir. Saitlərin incədən qalına keçməsi əsas gətirilərək Dadaş adının yaranması Balas, Əliş və s. adların yaranması ilə eyniləşdirilir. Dadaş kişi adı Azərbaycan antroponimikasında hörmət, yaxud mehribanlıq məqsədilə özündən yaşca böyüklərə müraciət formasından yaranmış şəxs adları sırasındadır.

DADAŞBALA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Dadaş* və *Bala* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həm Dadaş (bax: ad – **DADAŞ**), həm də Bala (bax: ad – **BALA**) adları Azərbaycan antroponimikasında müraciət formasından yaranmış şəxs adları sırasındadır. Məhz bu səbəbdən də adın məzmununda bir qədər ehtiram, həmçinin yumşaqlıq hiss edilir. Dadaşbala ehtiram əlaməti olaraq özündən kiçiyə müraciət forması olmuş, sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

DADAŞXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Dadaş* və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dadaşxan (bax: ad – **DADAŞ; XAN**) kişi adı Dadaş xan anlamındadır.

DAĞ

azərb. *dağ* sözündəndir. Məlum olduğu kimi, *dağ* sözünü eşidərkən dilimizdə bu sözlə bağlı ağılımıza ilk olaraq ululuq, müdriklik, əzəmətlilik və s. kimi xüsusiyyətlər gəlir. *Dağ* sözünün dilimizdə bir neçə mənası vardır: 1. Yerin hündür, dik, yamaclı və zirvəli hissəsi; 2. Yaylaq, dağüstü düzənlik, uca, yer, dağlıq yer; 3. *məc.* Çox möhkəm, sarsılmaz bir şey haqqında; 4. Çoxluq, böyüklük, ucalıq kimi təşbeh bildirir (çox zaman kimi qoşması ilə birlikdə işlənir). Fars dilində **dağ** sözü damğa, qızdırılmış dəmirlə qoyulmuş iz, həmçinin qaynamaqda olan, qaynar mənasındadır. Maraqlıdır ki, **dağ** sözünün fars dilində ifadə etdiyi mənalar dilimizdə də tamamilə eynidir. Məsələn, *kiminsə əlinə dağ basmaq* (qızdırılmış dəmir ilə iz qoymaq), *ürəyimə yaman dağ basdı* (dərd mənasında) kimi ifadələr dilimizdə çox işlənir. Qədim türklərdə *Dağ* antroponiminə rast gəlinir. Oğuz kağanın oğlanlarından birinin adı *Dağ*/Tağ olmuşdur. *Dağ* mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində də işlənir. Məsələn, *Dağlar*, *Dağbəyi* və s. Həmçinin müasir Azərbaycan antroponimikasında mövcud mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənən **dağ** türklərin əski çağlardan tapındığı, inam yeri olmuş varlıqdır. Həm də məişətimizdə *dağ* adlarından yaranmış şəxs adları da geniş yayılmışdır. Məsələn, *Elbrus* (bax: ad – **ELBRUS**), *Alp* (bax: ad – **ALP**), *Qoşqar* (bax: ad – **QOŞQAR**) və s. Burada *dağın* əski çağlardan xalqımızın tapındığı, inam yeri olduğu varlıqlardan biri olduğu da nəzərə alınmalıdır. Onomastik vahidlərdə rast gəlinən *Dağ* sözün həqiqi mənası ilə əlaqədar olmayıb, əzəmətli, sarsılmaz, çox möhkəm, çoxluq, böyüklük, ululuq, intəhasızlıq, eləcə də ağırlıq, qəm, kədər, dərd, qüssə kimi məcazi mənalar ifadə edir. Dilimizdə *Dağ kimi kişi birdən-birə əlimizdən getdi; Arxasında dağ kimi dayanmışam; Onun ürəyində o boyda dağ var, nə etsin* və s. kimi **dağ** sözünün məcazi mənada işləndiyi ümumişlək ifadələr də mövcuddur.

DAĞBƏYİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *dağ* sözü və *arxa*-*ikləşmiş bəy* (III şəxs məns. ş.) titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Dağbəyi* (bax: – **DAĞ**; **BƏY**) kişi adı yay fəslində *dağa*, *yaylağa* köçən köçərilərin inzibati işlərini idarə edən hökumət nümayəndəsi, səlahiyyətli məmur anlamlarını ifadə edir.

DAĞLAR

azərb. *dağ* sözünə *-lar* kəmiyyət şəkilçisinin birləşməsi ilə yaranmışdır. Dağlar (bax: – **DAĞ**; **LAR**) şəxs adı böyüklük, ucalıq, möhkəmlik, əyilməzlik mənasındadır.

DALĞIN

azərb. *dalğın* (*dalmağ* feilindəndir) sözündəndir. Dalğın kişi adı dərin fikirlərə batmış, çox fikirli, fikrə getmiş, fikri nə isə mühum bir şeylə məşğul olan adam anlamını ifadə edir.

DAMƏD/DAMƏT

fars. *damad* sözünün dilimizdə təhrif olunmuş şəkildən yaranmış *Daməd* kişi adı qızın əri, kürəkən, giyov anlamlarını ifadə edir. Bəzi mənbələrdə farslarda vaxtilə şahzadə qızların ərinə verilən ad olması barədə məlumatlara da rast gəlinir. Məişətimizdə *Daməd* kişi adına hələ rast gəlinərsə də, müasir Azərbaycan dilində *damad* sözünü əvəz edən kürəkən sözü işlənir. Adın təhrif olunmuş forması *Damət* də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

DANİL/DANIİL/DANYAL

yəhudi mənş. *daniil* sözündəndir. Qədim yəhudi dilində **danil** Tanrının elçisi, Tanrı tərəfindən göndərilən, Tanrının payı mənasındadır. Azərbaycanda XX əsrin qırxıncı illərinə qədər oğlan övladlarına verilən adlardandır. Bu gün *Danil* adını daşıyanlar əsasən yaşlı nəslin nümayəndələridir. Cənubi Qafqazın digər iki respublikasında da mövcud kişi adlarındandır.

DANİYAR

yəhudi. *daniyar* sözündəndir. Cənubi Qafqazda yaşayan digər xalqların da məişətində mövcud adlar sırasında olan *Daniyar* kişi adı bilikli, elmi, oxumuş mənasındadır.

DAR

fars mənş. ...*dar* (*dar* əslində daştən–malik olmaq feilinin kökdür) şəkilçisi bəzi isimlərin sonuna qoşularaq onlara müxtəlif mənalar verə bilər. Müasir Azərbaycan dilində tərkibində *-dar* şəkilçisinin işləndiyi kifayət qədər söz mövcuddur. Məsələn,

evdar, əməkdar, yetimdar, mülkədar, məhsuldar və s. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində də bu şəkilçinin köməyi ilə düzəlmiş şəxs adlarına rast gəlinir. Ad yaradıcılığında iştirak edən şəkilçilərdən biri kimi antroponimlərdə işlənən -dar şəkilçisi şəxs adlarına qoşulur, müxtəlif mənalar ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında bu yolla düzələn həm kişi, həm də qadın adları mövcuddur. Məsələn, Aləmdar (bax: ad – **ALƏMDAR**), Ələmdar (bax: ad – **ƏLƏMDAR**), Vəfadar (bax: ad – **ALƏMDAR**), Cahandar (bax: ad – **CAHANDAR**), Səfadar (bax: ad – **SƏFADAR**), Dildar (bax: ad – **DİLDAR**) və s.

DASTAN

azərb. *dastan* Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının epik janrları içərisində qəhrəmanlıq və aşiqanə mövzularda olan ən irihəcmli janrdır. Dastan həm də danışmaq, nağıl eləmək, dastan yazmaq, hekayə yazmaq, həmçinin tarixi hadisələrdən və ya şəxsiyyətlərdən bəhs edən irihəcmli əsər, poema, eləcə də hekayə, əfsanə, nağıl, sərgüzəşt anamlarını ifadə edir. Bu gün danışqda *dastan açmaq*, *dastan qoşmaq*, *dastan bağlamaq* (kiminsə barəsində) və s. kimi kifayət qədər ümumişlək ifadələr də mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Dastan yaxşı əməlləriylə dillərdə dastan olma, yəni məşhur olma, dillərə düşən birisi olma anamlarındadır, başqa sözlə, alqış məzmunu ifadə edən adlar sırasındadır. Azərbaycanda bu ada ən çox aşiq yaradıcılığına marağın nisbətən çox olduğu qərb bölgəsində rast gəlinir.

DAŞ

azərb. *daş* sözü bir neçə mənada işlənir: a) Təbiətdə parçalar, yaxud böyük və kiçik kütlələr şəklində təsadüf olunan, suda həll olunmayan bərk cisim (süxur); b) Daşdan düzəldilmiş, daşdan tikilmiş, daşdan hörülmüş, daşdan yonulmuş; c) Bəzək üçün işlədilən füzuzə, yaqut, almaz, brilyant və s. verilən ümumi ad, həmçinin daş-qaş və s. Daş sözünün dilimizdə rəhmsizlik, mərhəmətsizlik, amansızlıq, çox sərtlik, hissizlik və s. kimi məcazi mənaları da mövcuddur. Erkən dövrlərdə türklərin daşa tapınması, inamları haqqında kifayət qədər məlumat mövcuddur. Məlum olduğu kimi, ibtidai insanın əsas qayğılarından biri özü-

nü qorumaq və yaşamaq üçün yemək əldə etmək olmuşdur. Bütün xalqlar kimi, qədim türklər də yemək axtarmağa gedərkən özlərinə bir ov aləti, silah düzəltmişlər. Daşı dəmirdən əvvəl görüb-tanıyan ulu babalarımız da heyvanı daşla ovlayıb, yeri gəldikdə özlərini də vəhşi təbiətdən, daha dəqiq, vəhşi heyvanların hücumundan daşla qorumaq məcburiyyətində qalmışlar. Bu, daşa inam yaradan əsas amillərdən olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün türk xalqlarının antroponimik vahidlər sisteminə tərkibində daş (bəzən taş) sözünün iştirak etdiyi kifayət qədər kişi adları mövcuddur. Məsələn, Bektaş, Daşdəmir, Taşər, Taşqan, Taştəkin və s. Qədim türklərdə daşın hətta insan ruhunu daşımaq qabiliyyətinə malik olmasına dair çoxlu inam mövcuddur. İnsanlar arasında belə bir inam vardır ki, hər kəsin özünün daşı var. Bununla əlaqədar dilimizdə *Daşım onların başına düşüb; Mənim daşım ağırdır; Mən daşdan yaranmışam; Onun daşı ağırdısa, öz başına düşsün* və s. kimi deyimlər, ifadələr, atalar sözləri bu gün də yaşayır. Qara daşın müqəddəsliyi ilə bağlı bir neçə xalq deyimi mövcuddur. Məsələn, keçmişdə arzu olunmayan adamın bir daha qayıtmaması üçün onun arxasınca qara daş atardılar. Daş atdıqda guya o adam bir daha geri qayıtmayacaqdı. Bu inanclar bu gün danışığda *Getsin, dalınca qara daş; Çıxan kimi arxasınca qara daş atmaq lazımdır ki, bir daha buralara qayıda bilməsin; Qara daş aparsın* və s. kimi ifadələrdə də yaşamaqdadır. Ailələrdə nankor övlad barəsində *Sən doğulunca bir qara daş doğulaydı; Qara daş səndən yaxşıdır* və s. kimi deyimlər mövcuddur. Xalq arasındakı inama görə, qara daşların özlərinə məxsus xüsusiyyətləri vardır. Deyirlər ki, bu daşlar artıb çoxalmaq, doğmaq xüsusiyyətinə malikdir. Bəzi daşların 40-a qədər bala verdiyi söylənilir. Türklərin daşla əlaqədar inanclarına görə, insan daşa çevrilə bilər. Azərbaycanda daşa çevrilmiş insanlarla bağlı çoxlu rəvayət mövcuddur. Folklorumuzda da daşa çevrilmə motivinə rast gəlinir. İnanclara görə, insanın daşını çevirməklə onun xasiyyətini dəyişmək olur. Hətta dilimizdə bununla bağlı *Elə bil daşı çevrilib* ifadəsi də mövcuddur. İnanclara əsasən yalnız insanların deyil, hətta heyvanların daşını da çevirmək olar. Xüsusən durna qatarının səfi pozulanda deyirlər ki, kimsə daşlarını çevirib. Daşa inam, tapınma onun həm də sehrli qüvvəyə malik olması, onları qırarkən qıgılcım verməsi ilə əlaqələndirilir. Belə

daşlar “dəmir daş” adlanır. Bundan başqa, bir sıra qiymətli daşlardan bəzək əşyaları düzəldilir. Əqiq, zümrüd, firuzə və s. daşlar müxtəlif xəstəlikləri, nəzərdəyməni, düşmənin xətasını sovuşdura bilir. Göründüyü kimi, daşa inam daha qədim dövrlərlə səsləşməklə, genetik cəhətdən türklərlə bağlıdır. Daşa inam türk şəxs adları sistemində də özünü büruzə verir. Bu gün də türk xalqlarında tərkibində daş sözünün iştirak etdiyi kifayət qədər kişi adı məlumdur. Erkən dövrlərdə dilimizin antroponimik sistemində bu qəbildən olan şəxs adlarının sayı çox olsa da, bu gün azalmışdır. Daş sözünün işləndiyi kişi adlarında qədim türklərin daşa inanmaları öz ifadəsini tapmışdır.

DAŞDƏMİR

azərb. *daş* və *dəmir* sözlərinin birləşməsindən, yəni iki sərt, möhkəm, bərk cismin adından əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Daşdəmir (bax: ad – **DAŞ**; **DƏMİR**) kişi adı möhkəm, sərt, iradəli, sözündə möhkəm olan anlamlarını ifadə edir. Daşdəmir adının məişətimizdə geniş yayılmasında xalq ədəbiyyatımızda realist nağıl qəhrəmanlarından birinin, yalnız ağılına, dərrakəsinə güvənib şəx qüvvələrin qarşısında aciz qalmayan, qalib gələn, nəticədə həqiqəti aşkara çıxarmağa müvəffəq olan qəhrəmanı Daşdəmirin də (“Daşdəmirin nağılı”) özünəməxsus rolu olmuşdur.

DAŞDI

azərb. *daşlı* (daş sözünə *-lı* şəkilçisi qoşulmuşdur) sözünün tələffüz formasındandır. Daşlı olan, çoxlu daş olan, arasında daşlar olan deməkdir. Ola bilər ki, adın ilkin forması Daşlı olmuş, sonradan şəklini dəyişmiş, Daşdı formasına düşmüşdür. Erkən dövrlərdən türklərin şəxs adları sistemində daş sözünün işləndiyi kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Daşdı (bax: ad – **DAŞ**) da bu qəbildən olan şəxs adlarındandır. Məişətimizdə köhnəlmiş adlar sırasında olan Daşdı bu gün yalnız soyadlarda yaşayan şəxs adlarındandır.

DAŞQIN

azərb. *daşqın* (*daşmaq* feilindəndir) sözündəndir. Daşqın sözünün dilimizdə bir neçə mənası vardır: 1. Sahildən çıxan çay və ya dəniz, çay suyunun quru ərazini, ətrafı basması; 2. Yata-

ğından kənara çıxan, ətrafı basan, daşmış; 3. Coşqun, güclü, ehtiraslı, qüvvətli. Məlum olduğu kimi, dilimizdə bir sıra şəkilçilər (burada konkret olaraq *-qın, -kin, -qun, -kün, -ğın, -gin, ğun, gün*) vasitəsilə feilin təsirli və ya təsirsiz olmasından asılı olmayaraq hal-vəziyyət bildirən sözlər yaranır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində bu şəkilçilərin işləndiyi kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Məsələn, Dalğın (bax: ad – *DALĞIN*), Coşqun (bax: ad – *COŞQUN*), Gülgün (bax: ad – *GÜLGÜN*) və s. Daşqın şəxs adı coşqun, qüvvətli, (gücü, həvəsi) aşib-daşan anlamlarını ifadə edir. Daşqın şəxs adı coşqun, qüvvətli, (gücü, həvəsi) aşib-daşan anlamlarını ifadə edir.

DAVUD

qəd. yəhudi dilində olan *david* sözündəndir. Dilimizdə Davud şəklində olub, sevimli dost, istəkli dost anlamlarını ifadə edir. Məlum olduğu kimi, bir sıra şəxs adları dilindən, dinindən, irqindən, yaşadığı ölkədən, qitədən asılı olmayaraq dünyanın əksər xalqlarının dillərində mövcuddur. Davud kişi adı da bu qəbildən olan adlar sırasındadır. “Bibliya”da xatırlanan əfsanəvi peyğəmbərlərdən birinin adındandır. Davud (əslində David, bəzi xalqlarda David) yəhudi dövlətinin hökmdarının adı olmuşdur. Yəhudilər və müqəddəs kitab “Tövrat” İsraildən sonra onu ikinci peyğəmbər, ikinci müqəddəs varlıq olaraq qəbul etmişdir. “Bibliya”da da Davud ehtiramla yad edilir, İsa Peyğəmbərin uzaq qohumu kimi təqdim olunur. Sonuncu, həm ən humanist, həm də ən mükəmməl din olan İslam dini özündən əvvəlki dinləri rədd etmir, dünyada mövcud dinlərə ehtiramla yanaşır. Bu səbəbdən də Davud Məhəmməddən əvvəlki peyğəmbərlərdən hesab edilir. Xristianlarda **David** kimi yazılsa da, dini kitabımız müqəddəs “Quran”da adı **Davud** getmişdir. Şərqdə, bütün müsəlman ölkələrində bu ad Davuddur. Din tarixində Süleyman Peyğəmbərin atası olduğu barədə məlumatlar da mövcuddur. Rəvayətlərdə, dini hekayələrdə hökmdar, həmçinin şair kimi təqdim edilən əfsanəvi Davud Peyğəmbərin həm də çox gözəl səsi olmuşdur. “Tövrat”dan bu da bəlli olmuşdur ki, Davud gözəl səsə malik bir xanəndə olduğundan öz nəsihətlərini də gözəl avazla oxuyurmuş. Guya onun səsi o dərəcədə gözəl olub ki, oxuyarkən heyvanlar və quşlar səssiz dayanıb onu dinləyərmiş. Klassik ədəbiyyatda Davudun səsi tərif

edilir, ədəbiyyatda hətta onun gözəl səsi ilə əlaqədar “ləhni-Davud” ifadəsi də mövcuddur. Davud haqqındakı rəvayətlərdə onun dəmiri əlində mum kimi yumşaltmaq bacarığından da bəhs edilir. Hətta dünyada ilk zireh toxuyanın Davud olduğu, həmçinin toxuduğu zirehləri satmaqla gündəlik qazanc əldə etməsi barədə də rəvayətlər mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, Şərq poeziyasında Davudun peyğəmbərliyindən, bacarıqlarından daha çox gözəl səsə malik bir xanəndə kimi bəhs edilir. Məhz bu səbəbdən də bir çox lüğətlərdə Davud kişi adı “gözəl səsə malik, yaxşı oxuyan” mənasında izah edilir.

DAYI

azərb. *dayı* sözündəndir, ananın qardaşı deməkdir. Mənbələrdə Osmanlı dövlətində, Əlcəzair, Tunis və Məğribdə (Mərakeşdə) verilən titul olduğu barədə məlumatlar mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında qohumluq, əqrəbəliq bildirən sözlərdən yaranmış Dayı adı bu gün artıq müstəqil kişi adı kimi mövcud deyildir, lakin tərkibində dayı adının iştirak etdiyi mürəkkəb kişi adları kifayət qədərdir. Qeyd etmək lazımdır ki, dayı həm də məişətimizdə böyüklərə hörmət mənasında müraciət formasıdır. Bir də öz səlahiyyətlərindən, əlindəki ixtiyardan sui-istifadə edərək hər hansı bir şəxsə qeyri-qanuni köməklik göstərən, arxasında dayanan adam haqqında, heç də birmənalı olmayan, başqa sözlə, hami, arxasında dayanan, müdafiə edən şəxs kimi məcazi mənada da işlənir.

DAYIXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Dayı* adı və arxaylanmış *xan* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məzmununda hörmət mənası olan iki sözün birləşməsindən yaranmış Dayıxan (bax: ad – **DAYI**; **XAN**) kişi adı Dayı xan anlamını ifadə edir. Əsasən Azərbaycanın şimal bölgələrində təsadüf edilən şəxs adlarındanır.

DƏDƏ

azərb. *dədə* sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Ata, əcdad, ulu ata-babalar; 2. Ustad, ustad aşiq; 3. Bəzi bölgələrdə babaya (atanın və yaxud da ananın atasına) dədə deyər müraciət edilir; 4. Hörmət əlaməti olaraq dərvişlərə verilən ad, dərvişlərə müraciət forması.

Dədə kişi adı ata, əcdad, baba anlamındadır. Bu gün Türkiyə türklərində, eləcə də türk xalqlarında dilimizdəki baba mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında Dədə adı ilə yanaşı, tərkibində adın iştirak etdiyi mürəkkəb şəxs adları da mövcuddur. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, Dədə adına həm də bir sıra toponimlərin tərkibində rast gəlinir.

DƏDƏŞ

azərb. *Dədə*, həmçinin *Dədə...* ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu formasıdır. Dədəş adı da sonradan müstəqil kişi adı kimi formalaşmışdır.

DƏDƏXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Dədə* adı və arxa-iklənmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dədəxan (bax: ad – *DƏDƏ*; *XAN*) kişi adı Dədə xan anlamındadır.

DƏDƏKİŞİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *dədə* və *kişi* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dədəkişi (bax: ad – *DƏDƏ*; *XAN*) kişi adı dədə kimi kişi, kişi xüsusiyyətli dədə anlamlarını ifadə edir.

DƏMİR

azərb. *dəmir* sözü çox qədimlərdən Azərbaycanın hər yerində yayılmış boz rəngli metalın adıdır. Dəmir həm də təbiətdə çox yayılmış, karbonla birləşdikdə polad və çuqun əmələ gətirən möhkəm kimyəvi elementlərdən biridir. Bəzi dərmanların da tərkibində dəmir preparatı olur. Dəmindən qayrılmış, dəmindən hazırlanmış bəzi əşyalar da dəmir adlanır. Möhkəm, yenilməz, sarsılmaz kimi məcazi mənası da vardır. Türk xalqlarının antroponimik vahidlər sistemində Dəmir antroponimi çox qədim zamanlardan mövcuddur. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında Qaraçı çobanın qardaşının adı Dəmirgüci/Dəmirgücdür. “Salur Qazanın evinin yağmalanması” boyunda (II boy) adı çəkilir: “Qabangüci, Dəmirgüci – bu iki qardaşı yanına aldı”. İgidlik rəmzi olan mürəkkəb quruluşlu ad Dəmir apelyativi ilə şəxs adı kimi əski və çağdaş türk dili dialektlərində də geniş yayılmışdır. Dəmir Tanlı Mamaq

isə Təpəgözün əlində həlak olan oğuz bəylərindəndir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında təkcə bir yerdə – “Basatın Təpəgözi öldürdüğü boy”da adı çəkilir. Təpəgözün əlində ölən oğuz igidlərindəndir: “Dəmir Tanlı Mamaq əlində həlak oldu”. Addakı “dəmir tanlı” ləqəb olub, igidlik rəmzi ifadə edir. Günümüzdə də digər türk xalqlarında Dəmir antroponiminə təsadüf edilir, Teymur, Temir, Timir, Temur və s. bu kimi antroponimlər özündə “dəmir” sözünün qədim şəklini qoruyub saxlamaqdadır. Rus dilçiləri haqlı olaraq slavyan xalqlarında mövcud Timur şəxs adının türk dillərində olan dəmir sözündən olduğunu qeyd edirlər. Dəmir, Temir, Teymur və bu qəbildən olan adlar möhkəmlik, yenilməzlik, sarsılmazlıq, əyilməzlik anlamını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında Dəmir adı ilə yanaşı, tərkibində adın işləndiyi mürəkkəb şəxs adları da mövcuddur.

DƏMİRÇİ

azərb. *dəmirçi* sözündəndir. Dəmirçi antroponiminin Şahsevən türk tayfasının bir qolunu təşkil edən **Dəmirçilər** etnonimi əsasında əmələ gəlməsi barədə Azərbaycan Sovet ensiklopediyasında məlumat verilir. Bəzi mənbələrdə isə Dəmirçi kişi adı qədim peşə-sənət adlarına aid edilir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan dilində dəmirçi əslində dəmirlə işləyən, dəmirdən müxtəlif şeylər düzəldən, yaxud da dəmirdən olan əşyaları təmir edən ustadır. Mənbələr sübut edir ki, dəmir ta qədimlərdən Azərbaycanın hər yerində yayıldığından, məişətdə ehtiyac hiss edilən metal olduğundan dəmir işi ilə məşğul olan ustaya – dəmirçiyə də həmişə ehtiyac olmuşdur. Mühəribələr zamanı erkən dövrlərdə silah hazırlamaqla məşğul olan dəmirçilər sonrakı dövrlərdə püxtələşmiş, inkişaf etmiş yeni silah növlərinin təmiri ilə məşğul olmuşlar. Müasir dövrdə də dəmirçilərin köməyinə ehtiyac hiss edilirdiyindən, ölkəmizdə az da olsa, dəmirçi emalatxanalarına rast gəlmək olur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Dəmirçi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Azərbaycanda da, Gürcüstanda azərbaycanlıların sıx yaşadığı bölgələrdə də tərkibində adın işləndiyi Dəmirçiyev, Dəmirç(i)əlov, Dəmirç(i)əlli soyadları geniş yayılmışdır. Bütün bunlar yaxın keçmişə qədər Dəmirçi kişi adının geniş yayıldığına dəlalət edir. Adın daşıyıcılarından görkəmli

dilçi alim, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, filologiya elmləri doktoru, professor Əbdüləzəl Dəmirçizadənin Azərbaycan dilinin tədqiqi, öyrənilməsi sahəsindəki xidmətləri çox böyük olmuşdur. Əminliklə demək olar ki, alimin onomastika sahəsinin də daxil olduğu dilçiliyin leksikologiya bəhsi ilə əlaqədar tədqiqatları bu gün də öz aktuallığını saxlamışdır.

DƏNİZ

azərb. *dəniz* sözündəndir. Adətən elmi ədəbiyyatda belə bir tərif verilir ki, dəniz Yer kürəsinin acı-duzlu su ilə örtülü olan və az-çox quru ilə əhatə edilmiş böyük sahəsidir, okeanın bir hissəsidir. Məcəzi mənada, daha dəqiq təşbehlərdə, müqayisələrdə son dərəcə çoxluq, həddən artıq olma, bolluq, tükənməzlik, nəhayətsizlik bildirir. Dəniz şəxs adı da sözün məcəzi mənası ilə əlaqədar olub, nəhayətsizlik, tükənməzlik anlamlarındadır. Dilimizdə mövcud fars mənşəli Dərya (bax: ad – **DƏRYA**) qadın adı ilə sinonim addır. Qeyd etmək lazımdır ki, türk xalqlarının əksəriyyətinin dilində Dəniz şəxs adı (bəzən Deniz, Tenqiz, Təngiz formalarında) mövcuddur, həm də antroponimlər sistemində müştərək şəxs adları sırasındadır. Bu gün Türkiyədə Dəniz (Deniz formasındadır) müştərək şəxs adlarından olub, çox geniş yayılmışdır. Uzun müddət dilimizdə unudulmuş Dəniz şəxs adı yenidən məişətimizə qayıtmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün dilimizin şəxs adları sistemində Dəniz yalnız qadın adı kimi mövcuddur. Lakin Azərbaycan şəxs adları sistemində tərkibində Dəniz adının iştirak etdiyi Dənizxan, Eldəniz və s. kimi mürəkkəb kişi adları mövcuddur.

DƏNİZXAN

azərb. *Dəniz* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaklənmiş *xan* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dənizxan (bax: ad – **DƏNİZ**; **XAN**) qadın adı Dəniz xan anlamındadır.

DƏRBƏND

fars. *dərbənd* sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Dağlarda dar keçid, dağ keçidi; dərə; 2. İranda dar küçə. Məlum olduğu kimi, dilimizdə müəyyən məqsədlərlə əlaqədar bir sıra yer adları şəxs adları cərgəsinə daxil olmuşdur. Azərbaycan antroponimikasında şəhər adlarından yaranmış şəxs adları sırasında olan Dərbənd kişi adı Qafqaz

Albaniyasının qədim şəhərlərindən birinin adındandır. Dərbənd haqqında latın, yunan, ərəb, fars, türk, Qafqaz, rus və s. mənbələr-də, həmçinin orta əsr Avropa müəlliflərinin əsərlərində maraqlı mə-lumatlar vardır. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının üç boyunda adı çəkilir. Türk xalqlarının daimi yaşayış ərazilərinin relyefindən asılı olaraq Dərbənd iki dağ arası, dar keçid, dağ və çayarası keçid, keçid qapısı mənalarda geniş yayılmışdır. Xüsusilə türk xalqları yaşayan əyalətlərdə bu toponimə tez-tez rast gəlmək olar. Dərbənd/ Dəmirqapı Dərbənd adı VI–VIII əsrlərin daş kitabələri olan Kültiqin yazılarında türk xalqlarının geriə hücum istiqaməti kimi dəfələrlə yad edilir. Toponimlə əlaqədar Dərbənd məişətimizdə geniş yayıl-mış adlar sırasında olmasa da, hələ də mövcuddur.

DƏRGAH/DƏRGƏH

fars. *dərqaḥ* sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir: 1. Astana, kandar, qapı önü; böyük, vəzifəli, səlahiyyət sahiblərinin qapısı, saray, iqamətgah; 2. *məc.* Din, Allahın mərhəməti, şəfqəti, kömə-yi, inayəti (bəzən “Allah”, “Həqq” sözləri ilə); 3. *məc.* Təntənə, dəbdəbə. Dərgah sözün ikinci mənası ilə əlaqədar olub, Allahın dərgahı mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəl-miş şəxs adlarından olan Dərgah bu gün yalnız soyadlarda yaşa-yan kişi adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Dərgəh də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

DƏRGAHQULU/DƏRGƏHQULU

fars. *Dərgah* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dərgah-qulu (bax: ad – **DƏRGAH**; **QULU**) kişi adı Allahın dərgahında xidmət edən anlamına gəlir.

DƏRZİ

azərb. *dərzi* paltar biçib tikən ustaya deyilir. Dərzi Azərbay-can antroponimikasında sənət-peşə adlarından yaranmış kişi ad-ları sırasındadır. Məişətimizdə köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Dərzi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Dərzi adından formalaşmış soyadların Azərbaycanda kifayət qə-dər mövcud olması məişətimizdə yaxın keçmişə qədər adın ge-niş yayıldığına dələlət edir.

DƏRZİXAN

azərb. *Dərzi* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dərxan (bax: ad – **DƏRZİ**; **XAN**) kişi adı Dərzi xan anlamına gəlir.

DƏYANƏT

azərb. *dəyanət* sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənsə də, əsasən möhkəmlik, səbat, bel bağlanmış, sözünün üstündə möhkəm duran (adam) kimi yaxın anlamlar ifadə edir. Bir də dindarlıq, dini qayda-qanunlara möhkəm əməl edilməsi mənası vardır. Dəyanət kişi adı möhkəmlik, sözünün üstündə durma, dönməzlik mənalarını ifadə edir.

DİBİR

fars. *dibir* sözündən olub, katib, yazan, mirzə mənalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasındakı olan Dibir bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

DİL

fars. *dil* (əslində *del*) sözü Azərbaycan antroponimikasında kifayət qədər mürəkkəb şəxs adlarının (həm qadın, həm kişi) tərkibində komponent olaraq mövcuddur.

DİLAVƏR

fars. *dilavər* sözündən olub, dilimizdə qoçaq, igid, cəsur, ürəkli, mərd, həmçinin dilli, yaxşı danışmağı bacaran, məharətli mənalarını ifadə edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Dilavər bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Dilavər Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

DİLBAZ/DİLBAZİ

fars. *dilbaz* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Dilbaz (bax: – **DİL**; **BAZ**) kişi adı olaraq ürəkaçan, qəlboxşayan mənasındadır. Dilbaz adından səərtımı (*i* səsi) yolu ilə yaranmış Dilbazi adı sonralar soyad, təxəllüs kimi də istifadə edilmişdir. XX əsrin məşhur şairələrindən olan Mirvarid Dilbazi, Azərbaycanda ən məşhur rəqqasələrdən olmuş Əminə Dilbazi bu gün də hörmətlə xatırlanan sənətkarlarımız sırasındadır.

DİLƏNÇİ

azərb. *dilənçi* sözündən olub, yolda-rizdə dilənməklə dolanan, yolçu, həmçinin çox yoxsul, heç bir şeyi olmayan birisi anlamlarını ifadə edir. Dilənçi kişi adı məişətimizdə nadir şəxs adlarındandır.

DİLKƏŞ

fars. *dilkəş* (əslində *delkəş*) sözündəndir. Dilkəş (bax: **DİL**) şəxs adı ürəklə əlaqədar, ürəklə bağlı anlamlarındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Dilkəş Şərqdə məşhur təsniflərdən birinin adından olub, muğam parçalarının adları ilə əlaqədar şəxs adları (məsələn, Muğamat, Zəminxarə və s.) sırasındaıdır.

DİLQƏM

fars. *dil* və *qəm* (qəm, kədər) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilqəm (bax: **DİL**) kişi adı ürəyi qəmli, qəlbi kədərli, qüssəli olan anlamındadır.

DİLSUZ

fars. *dilsuz* (əslində *delsuz*) sözündən olub, dilimizdə bir nəçə mənə ifadə edir: 1. Ürək yandıran, çox təsirli; 2. Ürəyi yanan, həssas, şəfqətli (olan); 3. Qəmsiz, ürəyi sevinclə dolu, könlü şad, sevincli, fərəhli. Dilsuz (bax: – **DİL**) kişi adı ürək yandıran, çox təsirli mənasını ifadə edir.

DİNAR

ərəb. *dinar* sözündəndir. Dilimizdə alınma sözdən yaranmış antroponimlərdəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Dinar Yaxın Şərqi bəzi ölkələrinə mövcud qızıl pul vahidinin adındandır. Dinar dilimizə ərəb dilindən keçmə sözlər sırasında olsa da, ərəb dünyasında Dinar şəxs adı kimi mövcud deyildir. Ərəb dilinin qanunlarına əsasən söz həmişə yalnız dinar formasında (yəni kişi cinsində) işlənir.

DİYAR

ərəb. *diyar* sözündəndir. Diyar kişi adı ölkə, məmləkət anlamlarını ifadə edir.

DOMRUL

qəd. türk dil. *domrul* sözü türk dillərində bir neçə mənə ifadə eidr: 1. Domangir (özbəklərdə narazı); 2. İncik tomruk (qırğızlarda) özündən tez çıxan, çılğın, hövsələsiz, acıqlı, kobud; 3. Adın şumerlərin bərəkət tanrısı Dumuzi ilə bir kökdən olduğu və adın əsasında “törəmə, doğuş, həyat, övlad, nəsil” mənalarını verən qədim “dam”, “dum” sözünün durduğunu göstərənler də var. Bütünlükdə araşdırıcıların (M.Seyidov, A.Acalov, T.Hacıyev və b.) qənaəti belədir ki, Domrul kişi adı nəsil verən, həyat başlanğıcı mənasındadır. Digər “Oğuznamə”lərdə də Domrul adına rast gəlinir. Bu gün Azərbaycanda, əminliklə demək olar ki, qədim türk adlarından olan Domrul şəxs adına rast gəlinmir, artıq köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır.

DOST

fars. *dost* (əslində *dust*) sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Birisi ilə yaxın olan, yoldaş olan; 2. Bir-birinə xeyirxah, səmimi olan; 3. Yaxın adama müraciət formasıdır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında Dost müstəqil şəxs adı kimi deyil, bir sıra mürəkkəb adların tərkibində mövcuddur. Məsələn, Dostəli, Dostəmi, Eldost və s.

DOSTƏLİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *dost* sözü və ərəb. *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dostəli (bax: ad – **DOST**; **ƏLİ**) kişi adı Əlinin dostu, Əliyə dost olan mənasındadır. Son dövrdə məişətimizdə müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış şəxs adlarındandır. Demək olar ki, Dostəli bu gün artıq soyadlarda yaşayan kişi adları sırasına keçməkdədir.

DOSTƏMİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *dost* və azərb. *əmi* sözlərinin birləşməsindən yaranmışdır. Dostəmi (bax: ad – **DOST**; **ƏMİ**) kişi adı dost kimi olan əmi mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adlarından olan Dostəmi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasındadır.

DOSTU

fars. *dost* (III şəxs məns. şəkl.) sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Dostu (bax: ad – **DOST**) kişi adı müraciət formasından formalaşmışdır. Məişətimizdə köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Dostu bu gün yalnız soyadlarda, həmçinin mürəkkəb adların tərkibində yaşayan kişi adlarındandır.

DOSTUXAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Dostu* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dostuxan kişi adı (bax: ad – **DOSTU; XAN**) Dostu xan anlamındadır.

DÖNMƏZ

azərb. *dönməz* (*dönmək* feili q.q. gəl. z.ink.) sözündən olub, qayıtmaz, geri gəlməz, sözünün üstündə dayanan, səbatlı, əzmli, dözümlü, qərarında möhkəm, ardıcıl, tutduğu yoldan dönməyən, çəkinməyən, həmçinin mərd, igid, əqidəsində möhkəm anamlarını ifadə edir. İlk dəfə C.Cabbarlının “Od gəlini” əsərində surətlərdən birinin adı kimi rast gəlinən Dönməz kişi adı xalq tərəfindən çox sevilmişdi. XX əsrin səksəninci illərinə qədər Dönməz kişi adı məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasında olsa da, sonradan müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Dönməz kişi adı əqidəsində möhkəm (adam) mənasındadır.

DÖNÜŞ

azərb. *dönüş* (*dönmək* feilindən yaranmışdır) sözündən olub, qayıtma, qayıdış, geri dönmə, həmçinin bir işdə əsaslı, ciddi dəyişiklik, yeniləşmə mənalərini ifadə edir. Dönüş kişi adı qayıdış anlamındadır.

DOSTMƏHƏMMƏD/DOSTMƏMMƏD

bax: ad – **YARMƏHƏMMƏD/YARMƏMMƏD**

DÖVLƏT

ərəb. *dövlət* sözündən olub, dilimizdə əsasən iki mənada işlənir: 1. Ölkənin hakim sinfini, mövcud idarə üsulunu qorumaq

və başqa siniflərin müqavimətini aradan qaldırmaq məqsədi daşıyan siyasi təşkilat, habelə bu cür siyasi təşkilatı olan ölkənin özü; 2. Sərvət, mal, mülk, zənginlik, var-dövlət, pul və başqa maddi nemətlərin məcmusu. Dövlət kişi adı sözün ikinci mənası ilə əlaqədardır. C.Cabbarlı "Aydın" əsərində yaratdığı sərvət, pul düşkünü olan surətə də bu adı vermişdi. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Dövlət bu gün yalnız soyadlarda və mürəkkəb antroponimlərin tərkibində yaşayan kişi adlarındandır. Azərbaycanda Dövlətov, Dövlətzadə soyadlarına hələ də kifayət qədər rast gəlinir, bu da məişətimizdə yaxın keçmiş qədər adın geniş yayıldığına dəlalət edir.

DÖVLƏTBƏY

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Dövlət* adı və azərb. arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dövlətbəy (bax: ad – **DÖVLƏT; BƏY**) kişi adı Dövlət bəy anlamındadır.

DÖVLƏTXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Dövlət* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dövlətxan (bax: ad – **DÖVLƏT; XAN**) kişi adı Dövlət xan anlamındadır.

DÖVRAN

ərəb. *dövrən* sözündəndir. Dövrən sözünün dilimizdə bir neçə mənası vardır: 1. Zaman, zamanə, dövr, vaxt, çağ; 2. Dövr, dövrətmə, dairəvi şəkildə cərəyan etmə, dolanma; 3. Tale, qədər; 4. Toy məclislərində, el şənliklərində, yığıncaqlarda camaatın dövrə vurub oturması. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Dövrən sözün birinci mənası ilə əlaqədardır. Türk xalqlarının əksəriyyətinin şəxs adları sistemində bugünkü-müzədək mövcud addır. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış adlardan olsa da, sonradan dəbdən düşmüşdür.

DUMAN

azərb. *duman* sözündəndir. Duman sözünün həm həqiqi, həm də məcazi mənalara vardır. Adətən lüğətlərdə Duman kişi adının

tutqunluq, bulanıqlıq, kədər, anlaşılmazlıq mənasını ifadə etməsi ilə bağlı şərtlərə rast gəlirik. Qeyd etmək lazımdır ki, Duman Azərbaycan antroponimikasında qədim şəxs adları sırasındadır. Hələ “Oğuznamə”lərdə rast gəlinən Duman (Tuman) adının verilmə səbəbi Dədə Qorqudun dili ilə belə izah edilir: “Duman qaranlıq olsa da, otlar üçün çox faydalı olan nəmlik zamanı yaranır. Bu uşağın atasının ölümüylə xalqın könlü qəmlə dolmuş, ətrafı duman almış və qaranlıq бүрүmüşdü. Ancaq ümid edər bilirik ki, bunlar keçəcək, günəş doğub dünyaya bir yenilik gətirəcək, otlar çoxalacaq və hamının işi düzələcəkdir. Bu səbəbdən Duman adını qoyduq”. Folklorumuzda dumanın yenilik, təzəlik, xeyir-bərəkət rəmzi kimi işlənməsinə aid nümunələr çoxdur. Yalnız müşahidələrə sığınmalı olan ilk əməkçi insanlar tərəfindən yaranan folklor nümunələri sırasında *Qış dumanı qar gətirər, yaz dumanı bar* kimi ifadələr bugünə qədər yaşayır. Yəqin ki, övladına Duman adı qoyan insanlar sözün yenilik, təzəlik, xeyir-bərəkət mənasını əsas götürmüşlər. Duman adı bu gün məişətimizdə geniş yayılmış adlar sırasında olmasa da, kifayət qədərdir. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Duman adının iştirak etdiyi mürəkkəb kişi adları da mövcuddur.

DUMANBƏY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Duman* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dumanbəy (bax: ad – **DUMAN**; **BƏY**) kişi adı Duman bəy anlamını ifadə edir.

DUMANXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Duman* adı və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dumanxan (bax: ad – **DUMAN**; **XAN**) kişi adı Duman xan anlamını ifadə edir.

DURSUN

azərb. *dursun* (*durmaq* feilindəndir) sözündəndir. *Dursun kənardə qalsın, bir tərəfdə qalsın, sərf-nəzər edək, haqqında danışmayaq* (qoy hələ baxaq, qoy hələ sakit qalsın, səs çıxarmayaq, sakit qoyaq görək nə olur anlamlarında) kimi mənalara ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında qədim şəxs adları sırasında Dursun

adının XV əsrdə mövcud olması barədə məlumatlara rast gəlinir. Dursun kişi adı qalsın, yaşasın, dünya durduqca dursun, dünya durduqca var olsun mənasını ifadə edir.

DURSUNƏLİ

azərb. *Dursun* və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dursunəli (bax: ad – **DURSUN**; **ƏLİ**) kişi adı Əli var olsun mənasındadır.

DÜNYA

ərəb. *dünya* sözündən olub, dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Bir küll olaraq maddənin bütün formalarının məcmusu; kainat; 2. Yer kürəsi, yer üzü, aləm; 3. *məc.* müəyyən ictimai quruluş, mədəni və ictimai-tarixi əlamətlərinə görə birləşmiş insan cəmiyyəti, ictimai mühit; 4. *məc.* insanın müxtəlif şəkildə təzahür edən mənəvi aləmi, hisləri, təəssüratı, təəvvürləri; 5. *məc.* bütün insanlar, adamlar, el, xalq, camaat; 6. Çoxlu miqdarda mal, dövlət, pul (bu mənada bəzən cəm şəklində işlənir). Dünya şəxs adı sözün dördüncü mənası ilə əlaqədardır. Dilimizdə *Onların da öz dünyası var; Dünyaları yığib altına, oturub; İki dünya bir ola, fikrimi dəyişmərəm, Dünyanın hər üzünü bilir* və s. kimi ümumişlək ifadələr kifayət qədərdir. Azərbaycan antroponimikasında Dünya yalnız mürəkkəb kişi adlarının tərkibində işlənir.

DÜNYABİR

ərəb. *dünya* və azərb. *bir* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizdə bir dünya (həddən artıq, ən çox) mənasında *Gəlişinlə bir dünya sevinc gətirdin; Bu bir dünyanı mənə sən bəxş eləmişən* və s. ifadələr kifayət qədərdir. Dünyabir (bax: ad – **DÜNYA**; **BİR**) kişi adı insanın müxtəlif şəkildə təzahür edən mənəvi aləmi, hisləri, təəssüratı, təəvvürləri ilə əlaqədar olub, bir dünya şadlıq, sevinc mənasındadır.

DÜNYAMALI

ərəb. *dünya* və azərb. *malı* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycanlı ailələrdə övlad ən böyük dövlət, sərvət, ailələr arasında körpü kimi qiymətləndirilmiş, övladsız ailələr hətta susuz dəyirmanə bənzədilmişdir. Bu yanaşmaya

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında da rast gəlinir. Dilimizdə dünya malı ilə bağlı *Səni heç dünya malına da dəyişmərəm; Dünya malına çevrilib baxmaram* və s. kimi məcazi ifadələr də geniş yayılmışdır. Dünyamalı (bax: ad – **DÜNYA; MALI**) kişi adı dünyaya gələn övladın bütün dünyanın sərvətinə, varına, malına bərabər tutulması ilə əlaqədardır.

DÜNYAMİN

ərəb mənş. *dünya* və *min* sözünün birləşməsindən yaranmış addır. Dünyamin (bax: ad – **DÜNYA; MİN**) kişi adı min dünyanın malı, dövləti, aləmin sərvətidir.

EDİL

türk. *edil* sözündəndir. Edil (İtil/İdil/Ədil) Volqa çayının qədim adlarındandır. Edil adı bəzi lüğətlərdə nədənsə ərəb mənşəli ədl sözündən formalaşmış Ədil kişi adı ilə qarışdırılır. Onomastik lüğətlərdə etnotoponim olduğu barədə mülahizələrə də rast gəlinir. Araşdırmalarda vaxtilə Xəzərin üç paytaxt şəhərindən birinin adının Edil olması barədə məlumatlar mövcuddur. Bu gün Türkiyənin Qars vilayətində kəndlərdən birinin adı Edillidir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Edil bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Edilov Yelmar (1946-1994) I Qarabağ müharibəsində komandirlik etdiyi hissə qəfil hücumla keçmiş işğalçı düşmənlə üz-üzə döyüşdə qəhrəmancasına həlak olmuşdur. Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı (ölümündən sonra) adına layiq görülmüş igid döyüşçülərimizdən olmuşdur.

EDİSSON

Edisson dünya şöhrətli amerikalı ixtiraçı və sahibkar Tomas Alva Edisonun (1847-1931) soyadındandır. T.A.Edisson dünyada teleqrafı, telefonu, kino aparatını təkmilləşdirmiş, elektrik lampasının sənaye üsulu ilə istehsalını təşkil etmiş şəxs kimi məşhurdur. O, həmçinin elektrovoz istehsalına başlamış, fonografi kəşf etmişdir. Onun təklifi ilə telefon danışığının əvvəlində “alo” deyilmişdir. Öz ixtiraları və kəşfləri məşhur adamın soyadından yaranmış Edison məişətimizə XX əsrin 30-cu illərindən daxil olmuş şəxs adları sırasındadır. Azərbaycanda nadir kişi adlarındandır.

EHSAN/EHZAN

ərəb. *ehsan* sözündəndir. Azərbaycan dilində sözün bir neçə mənası vardır: 1. Xeyirxahlıq, yaxşılıq, mərhəmət, kərəm yaxşılıq; 2. Bağışlanan bir şey, sədəqə, lütf bəxşiş, hədiyyə; 2. Savab kimi bir şey (yemək, pul və s.) vermək; 3. Ölmüş şəxsin xatirəsinə verilən yemək. Ehsan kişi adı sözün ikinci mənası ilə əlaqədardır. Azərbaycan antroponimikasında övladın Yaradanın, Tanrının, Allahın bəxşisi olması mənasında kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Ehsan da bu qəbildən olan adlardan olub, Tanrının xeyirxahlığı, mərhəməti, lütfü, bəxşisi anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Ehzan da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

EHTİRAM

ərəb. *ehtiram* (əslində ehteram) sözündəndir. Ehtiram kişi adı dərin hörmət, sayğı, sayma, hörmət etmə, xatirini əziz tutma anlamlarını ifadə edir. Bu gün Azərbaycanda əsasən yaşlı nəslin nümayəndələri arasında rast gəlinən şəxs adlarındandır.

EHTİŞAM

ərəb. *ehişam* sözündən olub, dilimizdə həddən artıq təmtəraq, gözqamaşdırıcı dəbdəbə, calal, əzəmət, təntənə anlamlarını ifadə edir. Bu gün bir sıra türk xalqlarının dilində də Ehtişam şəxs adına rast gəlinir. Azərbaycanda yalnız yaşlı nəslin nümayəndələri arasında rast gəlinən şəxs adlarındandır.

EL

azərb. *el* sözü camaat, tayfa, yaşayış yeri və s. anlamları ifadə edir. Qədim zamanlardan dilimizdə **el/il** sözünün ifadə etdiyi mənalar bu gün də qüvvəsini saxlamışdır. Bunlar, əsasən, xalq, camaat, insanlar, həmçinin dövlət, vilayət, ölkə mahal, bölgə, yer; tayfa, qəbilə, birlik və buna yaxın mənaları ifadə edir. Türk antroponimik vahidlər sistemində **el** sözü müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, komponent olaraq bir sıra mürəkkəb antroponimlərin əvvəlində, bəzilərinin isə sonunda işlənir. Məsələn, Eldar (bax: ad – **ELDAR**), Elsevər (bax: ad – **ELSEVƏR**), Elyar (bax: ad – **ELYAR**), Türkel (bax: ad – **TÜRKEL**), Günel (bax: ad – **GÜNEL**) və s. Qədim türk dillərində el/il sözü müasir dilimizdə

ki “el”, “ulus”, “xalq” mənasından savayı, həm də “il”, “ilik” sözləri ilə ifadə edilirdi və rəhbər, başçı, hökmdar demək idi. Türkiyə türklərinin məişətində bir sıra mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində həm el, həm də il kimi işlənir. Məlum olduğu kimi, Türkiyədə el sözünün bir mənası da yad, özgə oğlu, başqa, başqası, kənardır. Lakin Azərbaycan antroponimikasında bu sıradan olan şəxs adlarındakı *el* sözü bu mənə ilə əlaqədar deyildir.

ELARİZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* sözü və ərəb. *Ariz* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elariz (bax: ad – *EL*; *ARİZ*) kişi adı sonradan ortaya çıxan, üzə çıxan tayfa, xalq mənasındadır.

ELBAXIŞ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* sözü və *Baxış* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elbaxış (bax: ad – *EL*; *BAXIŞ*) kişi elin (yəni bir cəmiyyətdə yaşadığın kəslərin) baxışı, elin (nəyə isə) münasibəti, nəzəri, baxma tərzini anamlarını ifadə edir.

ELBƏYİ/ELBƏY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* sözü və arxaikləşmiş *bəy* tituluunun birləşməsindən yaranmış addır. Azərbaycan antroponimikasında qədim şəxs adları sırasında olan Elbəy (bax: ad – *EL*; *BƏY*) kişi adı eli, obanı idarə edən (şəxs), ölkə başçısı, tayfa rəhbəri anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Elbəy də sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir.

ELBRUS

türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *brus* (buz/bus/burs/brus) sözlərinin birləşməsindən yaranmış addır. Elbrus (bax: *EL*) kişi adı Qafqazın ən məşhur dağlarının birinin adındandır, oronimdir. Həm Qafqazda yaşayan xalqlar, millətlər, həm də başqa xalqlar müəyyən dövrlərdə bu dağa müxtəlif adlar vermişlər. Həmin adlar rəvayətlərdə, əfsanələrdə qorunub, günümüzə qədər gəlib çatmışdır. Mənbələrdə Elbrus adının Yalbuz→Yelbus→Elburs→Elbrus kimi formalaşdığı ehtimal olunur. Elbrus Böyük Qafqazın yan sıra dağlarının ən hündür zirvə-

si olub, “yalı buz olan, yalı buz örtülü, buz örtülü” mənasındadır. Azərbaycanlılar qədim dövrlərdə Elbrus dağını **Yalbuz** (buz dağı, buz yalı) adlandırmışlar. Hazırda İranın azərbaycanlılar yaşayan cənub hissəsində Yalbuz dağı mövcuddur. Farslar həmin dağın adını parıldayan, bərq vuran, işıldayan dağ kimi izah edirlər. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra), Azərbaycan Silahlı Qüvvələri artilleriyasının ilk təşkilatçılarından olmuş Elbrus Allahverdiyev (1953-1993) I Qarabağ müharibəsi zamanı Ağdamın Şelli kəndi uğrunda gedən ağır döyüşlərdə düşməne qarşı son qanına qədər vuruşub qəhrəmanlıqla həlak olmuşdur.

ELCAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və fars. *can* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elcan (bax: **EL; CAN**) kişi adı elin canı, elcanlı, doğma eli üçün can əsirgəməyən, elini canı kimi sevən anlamlarını ifadə edir.

ELÇİ

türk. *elçi* sözü dilimizdə, əsasən, nümayəndə anlamını ifadə etsə də, bir neçə mənə də ifadə edir: 1. Bir dövləti başqa bir dövlətdə təmsil edən diplomatik nümayəndə, səfir; 2. Oğlan və ya onun adamları tərəfindən evlənmək məqsədilə qız istəmək üçün qız evinə göndərilən şəxs; 3. Müəyyən məqsədlə və ya rəsmi danışıqlar üçün bir yerə göndərilən şəxs; nümayəndə; 4. *məc.* Müjdəçi, xəbərgətirən. Elçi kişi adı hər hansı məqsədlə müəyyən xəbər gətirən mənasındadır. Azərbaycan şəxs adları sistemində mövcud Elçi kişi adı əslində İslam dini ilə, daha dəqiq, Məhəmməd Peyğəmbərlə əlaqədar adlar sırasındadır. İslam dinində məhz Məhəmməd Peyğəmbər Allah tərəfindən göndərilmiş sənuncu (Xatəmul-ənbiya) elçi hesab edilir. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Elçi yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ELÇİBƏY

türk. *Elçi* adı və mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edən arxaikləşmiş *bəy* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elçibəy (bax: **ELÇİ; BƏY**) kişi adı ali, uca, hörmətli yerdən olan elçi

anlamını ifadə edir. Bir də hökmdar, hakim mənası vardır. Şərqşünas-alim, dövlət xadimi, siyasi xadim, tarix elmləri namizədi Əbülfəz Əliyevin (1938-2000) təxəllüsündən yaranmış kişi adıdır. Əbülfəz Elçibəy tələbəlik illərindən Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda Sovet imperiyasına qarşı barışmaz mübarizə aparmışdır. Azərbaycan Xalq Cəbhəsi adlı siyasi təşkilatın sədri olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti (1992-1993) seçilmişdir.

ELÇİN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və qədim türk və *çin* dillərindəki *çin* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elçin (bax: *EL; ÇİN*) kişi adı elinin namuslu oğlu, eli üçün əlindən gələni etməyə qadir, elin gücü, elin qüdrətidir. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır.

ELDAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və fars. *dar* sözlərinin birləşməsi ilə əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dünyanın bəzi ölkələrinin dilində də yer almış Eldar (bax: *EL; DAR*) kişi adı elin olan, elin sahibi, elləri olan, elli, yurdu, yuvası, məmləkəti, yeri, məkanı olan, həmçinin elin sahibi, elin hakimi anlamlarını ifadə edir. Bir çox mənbələrdə oronim olduğu göstərilir. Azərbaycanda Samux bölgəsi ərazisində məşhur Eldar dağı var. Eyni zamanda Eldar şamları da Azərbaycanda geniş yayıldığından fitonim olduğu haqqında da məlumatlara rast gəlinir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Eldar Həsənov (1965-1994) 1994-cü ildə Füzuli bölgəsinin Horadiz qəsəbəsi uğrunda gedən çox çətin döyüşlərdə öz təşəbbüsü ilə vətənpərvər döyüşçü əzmkarlığı ilə ön cəbhədə vuruşarkən qəfil partlayan düşmən mərmisindən həlak olmuşdur.

ELDAŞ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *daş* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Eldaş (bax: *EL; DAŞ*) kişi adı öz elinin, yurdunun, vətənin daşı (elinə sadıq, el üçün əlindən gələni əsirgəməyəcək dağ, qaya kimi möhkəm adam) olmaq mənasındadır.

ELDƏNİZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *dəniz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mənşəcə qıpçaqlardan olan böyük hökmdar, Azərbaycan Atabəylər dövlətinin, Eldənizlər (Eldəgizlər) dövlətinin yaradıcısı, müdrik siyasi xadim və istedadlı sərkərdə Şəmsəddin Eldəgizin adındandır. Mənbələrdə qeyd edilir ki, Eldəgiz (eldəgəz) sülaləsinin adı “el-də gəzən” mənasındadır. Eldəniz (İldəniz→İltəngiz) şəxs adının dəniz hökmdarı və ya “dəniz kimi (nəhəng, qüdrətli) hökmdar” mənasında olduğu, həmçinin elin dənizi mənasında olduğu barədə məlumatlar da mövcuddur. Eldəniz (bax: *EL*; *DƏNİZ*) kişi adı yad ölkələrdə gəzib dolaşan mənasındadır.

ELDOST/ELDOSTU

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və fars. *dost* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Eldost (bax: *EL*; *DOST*) kişi adı öz elinin dostu, eli ilə daim bir yerdə olanıdır.

ELFAQ

Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan *Elfaq* məişətimizdə Afaq adına həmqafiyə olaraq qoyulmuşdur, özlüyündə heç bir məna ifadə etmir.

ELFAN

türk-ərəb. *Elfan* dilimizdə kişi adıdır. Elfan elmli, bilikli, elin elmlisi, uzaqgörəni anlamına gəlir.

ELGÜN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *gün* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elgün (bax: *EL*; *GÜN*) kişi adı öz elinin günəşi, öz eli üçün yanan anlamlarını ifadə edir. Bir sıra lüğətlərdə Elgün antroponimi *elkün* sözü ilə əlaqələndirilir və camaat, xalq, el, oba, dövlət olduğu barədə şərhlərə rast gəlinir. Bu fikirlər də inandırıcı görünür.

ELGÜNƏŞ

bax: ad – *ELGÜN*

ELGİZ

türk mənş. Eldəniz/Eldəgiz adındandır (bax: ad – *ELDƏ-NİZ*). Eldəgizlər sülaləsinin adından olub, *-də* hecasının düşümü nəticəsində formalaşmış şəxs adıdır. XX əsrin ortalarında bu ad artıq populyarlığını itirmiş olsa da, əsrin 80-ci illərindən yenidən populyarlaşmağa başlamışdır. Bu gün Elgiz adı məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Mülli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Elgiz Kərimov (1971-1992) I Qarabağ müharibəsində Qarabağın Naxçıvanik kəndi uğrunda gedən qanlı döyüşlərdə döyüşçü yoldaşlarını mühasirədən çıxarmağa nail olsa da, özü qəhrəmanlıqla həlak olmuşdur.

ELXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* sözü və arxaikləşmiş *xan* titulinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. El-xan (bax: *EL*; *XAN*) kişi adı elin xanı, elin başçısı, hökmdar, imperator, padşah və buna yaxın anlamları ifadə edir. Qədim türk xalqlarında elxan hökmdar titulu olmuşdur. Bu titulu VI əsrdə Şərq xanlığında Bumın xaqan qəbul etmişdi. Tarixdə XIII-XIV əsrlərdə Azərbaycanda özünə **elxan** titulu götürmüş monqol Hülaku xanın əsasını qoyduğu Elxanilər dövlətinin hökm sürmüş olduğu da məlumdur. Bədii ədəbiyyatda bu adı ilk dəfə C.Cabbarlı “Od gəlini” əsərində işlətməmişdir. Ədibin digər əsərlərinin qəhrəmanı kimi, öz elinin qəhrəman oğlu kimi təqdim edilmiş Elxan surəti də ümumxalq məhəbbəti qazanmışdır. Antroponimin bugünə qədər populyarlığını saxlamasının da əsas səbəblərindən birincisi bu olmuşdur desək, yəqin ki, səhv etmərik.

ELİZBAR/ELZİBAR/ELİSBAR

Qafqaz mənş. *elizbar* sözündən olduğu barədə məlumatlar mövcuddur. Cənubi Qafqaz ölkələrində rast gəlinən bu antroponim gürcü dilində daha geniş yayılmışdır. Azərbaycanda, əsasən, Elizbar/Elzibar şəklində işlənir. Gürcüstanda azərbaycanlıların kompakt yaşadığı yerlərdə daha çox rast gəlinən şəxs adlarındandır. Elizbar adı xristian dini ilə (xristian dinini qəbul etməklə) bağlı antroponimlərdəndir. Gürcü şəxs adları siyahısında Qafqazda qədim adlardan hesab edilən adın, əsasən, XVII

əsrdən sonra geniş yayıldığı barədə məlumatlar mövcuddur. XII əsrdə yaşamış gürcü knyazı Elizbar Ksanskiyə olan xalq məhəbbətinin təzahürü, adına ehtiram əlaməti olaraq həmin dövrdən etibarən bu ad məşhurlaşmağa başlamışdır. Gürcü tarixində Elizbar Ksanskiyə rəğbət onun digər knyazlar – Bidzin və Şalva Ksanskilərlə birlikdə Şərqi Gürcüstan ərazisini yadelli işğalçılardan azad etməsi və öz əqidəsi yolunda məhv edilməsi ilə əlaqədardır. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, Cənubi Qafqazda yaşayan digər xalqların dilində olduğu kimi, Gürcüstanda yayılmış Qafqaz mənşəli Elizbar adının mənşəyi barədə dəqiq məlumatlar yoxdur. Gürcü şəxs adları lüğətlərində bu səbəbdən adın qədim yəhudi dilində olan Yelisey (qədim yəhudu dilindən tərcümədə Tanrının xilas etmiş olduğu) və yəhudi mənşəli bar (oğul) sözü ilə əlaqəli olması ehtimal edilir. Beləliklə də Elizbar/Elzibar kişi adının Tanrının xilas etdiyi oğul olması barədə şərhlərə rast gəlinir. Bir məsələni də qeyd etmək yerinə düşərdi ki, bu mürəkkəb adın türk mənşəli **el** sözü ilə başlaması, bununla da onun dəqiq türk mənşəli antroponim olması barədə ehtimallar da əsassız sayıla bilər. Çünki türk dillərində *zibar* sözü olması və mənşəyi ilə bağlı mənbələrdə məlumatlara rast gəlinmir. Lakin Qafqazda yayılmış qədim adlardan olan Elizbar/Elzibar antroponimi bu gün Cənubi Qafqazın digər xalqlarında olduğu kimi, dilimizdə də mövcuddur.

ELKİN

azərb. *Elkin* adı qonaq, səyahət edən mənasındadır.

ELKÖÇƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *köçər* (*köç etmək* feilindən) sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Elköçər (bax: **EL**; **KÖÇƏR**) kişi adı yeni yurd, el köçü anlamlarını ifadə edir.

ELKÖMƏK

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *kömək* sözlərinin birləşməsindən yaranmış mürəkkəb şəxs adıdır. Elkömək (bax: **EL**) kişi adı elin köməyi, elinə kömək edən, elin yardımçısı anlamlarını ifadə edir.

ELLIN/ELİN

yunan mənş. *ellin* sözündəndir. Ellin sözü başqa dillərə qədim yunan dilindən keçmədir. Tarixdən məlum olduğu kimi, qədim yunanlar özlərinə ellinlər adı vermişlər. Ellin isə ellinlərin əfsanəvi əcdadının adı olmuşdur. Bu gün dünyanın bir çox dillərində olduğu kimi, Azərbaycan dilində də Ellin kişi adına rast gəlinir. Adın təhrif olunmuş forması Elin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ELMAN

azərb. mürəkkəb adların komponentləri kimi işlənən *el* və *man* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elman (bax: *EL*; *MAN*) kişi adı elin adamı, el üçün doğulmuş adamdır. XX əsrin sonlarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olan Elman sonradan müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Milli Qəhrəmanına adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Elman Hüseynov (1952-1993) I Qarabağ müharibəsində işğalçı düşməne qarşı döyüşlərdə dəfələrlə yaralansa da, səngərdən ayrılmamış, Vəng kəndi uğrunda döyüşlərdə qəhrəmancasına həlak olmuşdur.

ELMAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və qədim türk dillərindəki *mar* (ustad, müəllim) sözlərinin birləşməsindən yaranmışdır. Elmar (bax: *EL*; *MAR*) kişi adı elin ucaltdığı, elin zirvəsi (hərfi) mənasındadır.

ELMAS

yunan. *elmas* sözü dilimizə tərcümədə həddən artıq qiymətli daş, çox qiymətli olan, çox dəyərli anlamlarını ifadə edir. Elmas məişətimizdə geniş yayılmış Almas adına (bax: ad – *ALMAS*) uyğunlaşdırılmışdır.

ELMDAR/ELMİDAR

ərəb. *elm* və fars. *dar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elmdar (bax: ad – *ELMİ*; *DAR*) kişi adı elmə marağı olan, elm sahibi, özünü bütünlüklə elmə həsr edən, elmlə ürkədən bağlı olan mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Elmidar da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ELMƏDDİN

ərəb. *elməddin* sözündəndir. Elməddin kişi adı din elmi, dini elm deməkdir.

ELMİ

ərəb. *elm* sözündəndir. Elmi kişi adı elmə aid, elmlə əlaqədar olan adam mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Elmi adının işləndiyi Elmidar (bax: ad – *ELMİDAR*), Elminaz (bax: ad – *ELMİNAZ*), Elmişah (bax: ad – *ELMİŞAH*) və s. kimi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adı mövcuddur.

ELMİN

ərəb. *elmin* sözündəndir. Elmin kişi adı elmlı, bilikli mənalarını ifadə edir.

ELMİR

Elmir kişi adı haqqında müxtəlif fikirlər mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin 40-cı illərindən daxil olmuş Elmir XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olmuşdur. Mənbələrdə Elmir kişi adının türk-slavyan mənşəli olması (el/il sözü ilə mir – dünya sözünün birləşməsi kimi), həmçinin türk-fars mənşəli (el/il sözü ilə əmir sözünün birləşməsi kimi) olub, elin əmiri, elin başçısı, elin rəhbəri mənalarını ifadə etməsi barədə məlumatlar da mövcuddur. Elmir kişi adının türk-fars mənşəli olması daha inandırıcıdır.

ELMİXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *elm* sözü və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Elmixon (bax: *ELMİ*; *XAN*) kişi adı çox elmlı olan, elmlərə mükəmməl bələd olan (adam) anlamını ifadə edir.

ELMİŞAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *elm* sözü və fars. arxaikləşmiş *şah* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elmişah (bax: *ELMİ*; *ŞAH*) kişi adı elm sahibləri, savadlı, bilikli insanlar arasında çox yüksəkdə olan (adam) mənasındadır.

ELMURAD/ELMURAZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* sözü və ərəb. *Murad* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elmurad (bax: *EL*; *MURAD*) kişi adı elin muradı, arzusu mənalарını ifadə edir. Ailələrdə dünyaya göz açan övlada bu adı qoyan valideynlər onun dünyaya gəlişinin təkcə onların deyil, bütün yaxınların, əzizlərin arzusu, muradı olduğunu ifadə etmişlər. Məişətimizdə adın Elmuraz variantı da mövcuddur.

ELNAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və fars. *nar* sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Keçmiş Sovetlər birliyində yaşayan türk xalqları, müsəlmanlar arasında olduğu kimi, Azərbaycanda da Elnar, eləcə də Elnara(ə) (bax: ad – *ELNARƏ*) uzun müddət dəbdə olan şəxs adlarından olmuşdur. Elnar (bax: *EL*; *NAR*) kişi adı elin odu, atəşi; elin işığı, gözəli anlamını ifadə edir. Elnar antroponimi bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındanıdır.

ELNƏZƏR

bax: ad – *ELBAXIŞ*

ELNUR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və ərəb. *nur* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elnur (bax: *EL*; *NUR*) kişi adı elin nuru, elin işığı mənalарını ifadə edir. XX əsrin 70-ci illərindən bu günə qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındanıdır. Ümumiyyətlə, bu gün övladlara tərkibində *el*, *ay*, *nur* komponentlərinin işləndiyi mürəkkəb adların daha çox qoyulduğu müşahidə edilir.

ELOĞLU

azərb. *el* və *oğlu* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. C.Cabbarlının çox məşhur “Oqtay Eloğlu” əsərinin qəhrəmanı Oqtayın təxəllüsündəndir. Eloğlu (bax: *EL*) kişi adı öz elinin, öz obasının oğlu, elinin dərdinə şəriк olan, elini bəlalardan, gerilikdən qorumağa çalışan vətən oğlu anlamlарını ifadə edir. C.Cabbarlı da öz qəhrəmanını bu xüsusiyyətlərə malik bir şəxs olaraq yaratmış və xalqa sevdirə bilmişdir.

ELSEVƏN

bax: ad – **ELSEVƏR**

ELSEVƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *sevər* sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Elsevər kişi adı (bax: ad – **EL**; **SEVƏR**) elini sevən, elinə vurğun, vətəninə bağlı mənasındadır.

ELŞAD

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *şad* sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Elşad (bax: **EL**; **ŞAD**) kişi adı çox yüksək rütbəli hökmdar, sərkərdə anlamlarını ifadə edir. Bu gün mövcud əksər izahlı lüğətlərdə nədənsə Elşad antroponimi elin şadlığı, elin şad olması kimi izah edilir. Bildiyimiz kimi, bir zamanlar türklərdə şad xaqandan sonra yüksək hərbi titul olmuşdur. Tarixdə Tərdüş Şad, Tolis Şad, Buri Şad kimi, Elşad antroponimi də, yəqin ki, bir zamanlar El Şad kimi işlənərkən adın daşıyıcısının yüksək rütbəli şəxs olduğunu ifadə etmiş, sonradan müstəqil kişi adı kimi formalaşmışdır.

ELŞƏN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və fars. *şən* sözlərinin birləşməsindən yaranmışdır. Elşən (bax: **EL**; **ŞƏN**) kişi adı eli, obası, şadyanalıq, şənlik içində olandır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır.

ELTAC

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və fars. *tac* sözlərinin birləşməsindən yaranmışdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Eltac (bax: **EL**; **TAC**) kişi adı el arasında sayılıb-seçilən, çox yüksəkdə tutulan nüfuzlu şəxs, elin sevimlisi mənasındadır.

ELTƏKİN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən tayfa birliyi, xalq, dövlət və ölkə anlamında (qədim türk dilində) işlənmiş

el sözü və vaxtilə türklərdə xan ailəsinin kiçik üzvlərinin adına birləşdirilən *təgin/təkin* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Eltəkin (bax: **EL**; **TƏKİN**) kişi adı öz elinin şahzadəsi, elin təki anlaylarını ifadə edir. Bir çox lüğətlərdə *el kimi*, *elə bənzəyən* mənası olduğu da göstərilmişdir. Bu, yəqin ki, Eltəkin şəxs adındakı *təkin* komponentinin *kimi* mənasında izah edilməsiylə əlaqədardır.

ELTƏN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *tən* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Eltən (bax: **EL**; **TƏN**) kişi adı elin adət və ənənələrinə uyğun hərəkət edən, öz elinə, yurduna layiq olan, elə bərabər, tən olan, elinə uyğun olan anlaylarını ifadə edir.

ELTON

ing. *Elton* kişi adı alicənab insanların yaşadığı şəhərdən olan mənasındadır. Məişətimizə XX əsrin 50-ci illərindən daxil olmuş kişi adıdır. İngilis dilində adın Ell, Ellton, Elt, Elten, Eltaun, Eltin variantları da mövcuddur.

ELTURAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *Turan* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elturan (bax: **EL**; **TURAN**) kişi adı Turan elindən, türklərin vətəninədən olanlar, eli Turan olandır.

ELVAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *var* (var olmaq) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elvar (bax: **EL**) kişi adı elin var olması, elin məskən salması anlaylarını ifadə edir. Bu cəhəti nəzərə alıb Elvar kişi adının elin, camaatın məskən salması, bir yerdə məsunlaşması ilə əlaqədar olması qənaətinə gəlmək olar. Mənbələrdə Elvar oronimi ilə də əlaqələndirilir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanın Göygöl bölgəsində Elvar dağı vardır. Toponimlərlə bağlı izahlı lüğətlərdə də əvvəllər yaylaq yeri olmuş Elvar toponiminin el-obaın məskəni, elin cəm olduğu yer mənasında olduğu ilə əlaqədar fikirlərə rast gəlinir.

ELVIN

alman. *Elvin* kişi adı yəhudi, ingilis, Azərbaycan, eston və s. dilərdə mövcuddur. Elvin kişi adı dilimizdə hörmətli dost mənasını ifadə edir. Avropa mənşəli ad olsa da, dilimizə ris dili vasitəsilə keçmişdir. Məişətimizə XX əsrin 70-ci illərindən daxil olmuş Elvin kişi adı bu gün də dəbdən düşməmişdir desək, yəqin ki, yanılmazıq.

ELVÜQAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *vüqar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elvüqar (bax: *ad – EL; VÜQAR*) kişi adı elin başını uca edən (adam), elin vüqarı olan anlamındadır.

ELVÜSAL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *vüsal* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elvüsal (bax: *EL; VÜSAL*) kişi adı elinə qovuşan, eli ilə bir yerdə olan mənasındadır.

ELYANAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *yanar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elyanar (bax: *EL; YANAR*) kişi adı eli üçün yanan, eli üçün çalışan anlamındadır.

ELYAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və fars. *yar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elyar (bax: *EL; YAR*) kişi adı hər zaman, hər an elini düşünən, elin dostu, elin sevimlisi mənasındadır. XX əsrin ortalarından adın məişətimizdə geniş yayılmasında Xalq Şairi Səməd Vurğunun “Aygün” əsərində yaratdığı səmimi, humanist Elyar surətinin də özünəməxsus rolu olmuşdur. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Elyar kişi adı bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır desək, yəqin ki, yanılmazıq.

ELYAZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *yaz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Elyaz (bax: *EL; YAZ*) adı dünyaya gəlişi ilə elə, ailəyə sanki bahar, yaz gətirmə anlamını ifadə edir.

ELZADƏ

azərb. *el* və fars. *zadə* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan anroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Elzadə (bax: *EL; ZADƏ*) şəxs adı öz elinin oğlu, elin oğlu mənasını ifadə edir.

ELZAR/EHZAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və fars. *zar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elzar (bax: *EL; ZAR*) kişi adı elin əfqanı, ahı, camaatın, elin təngə gəlməsi, zara gəlməsi anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Ehzar da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ELZƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və fars. *zər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elzər (bax: *EL; ZƏR*) kişi adı elin seçilib-sevilən, qiymətli (qızıl kimi) oğlu mənasını ifadə edir.

EMİL

latın. *emil* sözü dilimizə tərcümədə çalışqan, qeyrətli, həmçinin qətiyyətli mənalarındadır. Emil (Emile) şəxs adı (əslində Aemilius) Roma tayfasının adındandır. Dünyanın bir çox xalqlarının şəxs adları siyahılarında Emil adına rast gəlinir. Rus dilində Yemilian, Yemelyan, ingilis dilində Emil, fransız dilində Emilien, Emiliano, ispan dilində Emilio, portuqal dilində Emiliani, rumın, macar, polyak dillərində Emilian, bolqar dilində Emiliyan və s. Emil dilimizə rus dili vasitəsilə keçmiş kişi adlarındandır. Azərbaycanda 1940-cı illərə qədər Emil adına rast gəlinməsə də, müəyyən tarixi kitabların, filmlərin, dram əsərlərinin təsiri ilə Emil şəxs adı 50-ci illərdən sonra məişətimizə daxil olmuşdur. Emil bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır.

EMİN

bax: ad – **ƏMİN**

ERKİN

türk. mürəkkəb sözlərin tərkibində işlənən *er* (*ər*) sözü ilə *kin* sözünün birləşməsindən yaranmışdır. Məlum olduğu kimi, Erkin şəxs adındakı *kin* komponenti qədim türk dillərində igid, qəhrəman, azadlıqsevər, sərbəst, bütün hallarda istədiyi kimi davranan anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında qədim şəxs adlarından olan Erkin kişi adı bütün hal və vəziyyətlərdə sərbəst, istədiyi kimi hərəkət edən şəxs mənasını ifadə edir. Erkin adına erkən dövrlərə aid Orxon-Yenisey abidələrində rast gəlinir.

EROL

bax: ad – **ƏROL**

ESTON

etn., *eston* sözündəndir. Bu gün Eston Azərbaycanda çox nadir hallarda rast gəlinən adlardan olsa da, mövcuddur. Məlum olduğu kimi, eston Baltıqyanı ölkələrdən birində – Estoniyada yaşayan xalqın adıdır. Eston dili Estoniyanın dövlət dilidir, fin-üqor dillərinin fin qrupuna daxil olan dillərdən birinin adıdır, həmçinin bu dildə danışan adamın adıdır. Bir sözlə, eston Estoniya Respublikasında yaşayan xalqların dilimizdəki adı olub, yerli fin-üqor dillərində su kənarında yaşayanlar mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında mövcud Ərəb, Acar, Özbək, Alman və s. adlar kimi, Eston da xalq adından yaranmışdır.

EŞQİM/EŞQİN

ərəb. *Eşqim* kişi adı eşq sözünün mənsubiyyət şəkilçisi ilə (I şəxs. tək) işlənməsi yolu ilə yaranmışdır, sevdiiyim, sevgilim mənasındadır. Ərəb dilindən alınma **eşq** sözü türk dillərinin hamısında müxtəlif biçimlərdə işlənməkdədir. Türkiyə türklərində eşq aşk kimi işlənir. Müvafiq olaraq Eşqim adı da Aşkım şəklindədir. Eşq sözü dilimizdə sevgi, məhəbbət, sevdə, meyil etmək, böyük istək hissi, sonsuz bağlılıq anlamlarını ifadə edir. Bu gün məişətimizdə həm Eşqim, həm də adın Eşqin variantına kifayət qədər rast gəlinir.

ETİBAR

ərəb. *etibar* sözü dilimizdə bir şüəçə mənə ifadə edir: 1. Bir şəxsin ixlasına, sədaqətinə, səmimiyyətinə, doğruluğuna, düzgünlüyünə inam, etimad, əmniyyət, həmçinin bunlara əsasən qurulan münasibət; 2. Hörmət, nüfuz, əhəmiyyət, nəzərə alma, sayma, inanma, vəkalət; 3. Ad-san, şərəf. Etibar kişi adı bir şəxsin sədaqətinə əsasən qazanmış olduğu inam, etimad mənalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasına, əsasən, XX əsrin otuzuncu illərindən daxil olmuş Etibar məişətimizdə müştərək şəxs adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Ehtibar da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ETİQAD

ərəb. *etiqa*d sözündəndir. Etihad kişi adı Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar adlardan hesab edilir. Ərəb dilindən dilimizə tərcümədə bir şeyə qəlbən və möhkəm inanma, inam, ürəkdən təsdiq etmək mənasındadır. Etihad kişi adı bir din və məzhəbə inanma, (dinə) inam, iman gətirmə, həddən artıq bağlanma (dinə), möhkəm inam (dinə) anlamlarını da ifadə edir.

ETİMAD

ərəb. *etimad* sözündən olub, Azərbaycan dilində etibar, inam, inanma, nüfuz anlamlarını ifadə edir. Etimad kişi adı inam göstərilən, etibar edilən mənasını ifadə edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Etimad adı əsrin sonlarına yaxın müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış şəxs adları sırasındadır. Orta və yaşlı nəsil arasında Etimad adına hələ də rast gəlinir.

EYMUR

türk. *eymur* sözündən olub, şəfəq, başlangıç, həmçinin son dərəcə yaxşı olmaq mənasındadır. Etnonim əsasında yaranan kişi adlarındandır. Eymur şəxs adı **Eymur** tayfasının adı ilə əlaqələndirilir. Eymur sözünün etnonim olması barədə məlumatlara hələ Mahmud Kaşğarının "Divanü-Lügət ət-Türk" lüğətində rast gəlinir. Müəllif göstərir ki, Eymurlar oğuz tayfalarının iyirmi iki nəslindən biridir. Eymur sözü etnonim olaraq F.Rəşidəddinin "Oğuznamə"sində böyük ordusu və əsgəri olan mənasında

izah olunmuşdur. Tarixdən o da məlumdur ki, XII əsrdə Səlcuq yürüşlərində fəal iştirak etmiş Eymurlar/Emirlər/İmirlər tayfası Səfəvilər dövlətinin ictimai və siyasi həyatında da müəyyən rol oynamışdır. Eymur Azərbaycan antroponimikasında apelyativi arxaikləşmiş kişi adlarındandır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda, eləcə də qədim dövrlərdən türklərin yaşayış məskənlərində Eymur toponimi də geniş yayılmışdır. Ağdaş rayonunda da Eymur kəndi var. Bəzi mənbələrdə Eymur ayrım toponimlərindən hesab edilir. Gədəbəy rayonunda yaşayan eymurların/emirlərin/imirlərin adı ilə bağlı Emir çayı, həmçinin Emir kəndi də mövcuddur. Eymur adını Qərbi Azərbaycan ərazisində (İrəvan yaxınlığında) üç kəndin daşınması həmin ərazilərin də türklərin qədim yaşayış məskənlərindən olması ilə bağlı mülahizələri bir daha təsdiq edir.

EYNAL/EYNALI

ərəb. *eynal* sözü dilimizdə nəslin gözü, dədə-babanın əzizi, eynilə əslinə çəkən, əslinə-kökünə çəkən mənasındadır. Mənbələrdə Səlcuq İbrahim İnalın adı ilə əlaqələndirilərək XII-XIII əsrlərdə Kiçik Asiyada mövcud olmuş İnalı tayfasının adından olduğu haqqında məlumatlara rast gəlinir. İnal etnoniminin təhrif edilmiş forması hesab edilir. Eynalı həm də Ağstafa rayonunun Köçəsgər ərazisində kənd adıdır.

EYNƏDDİN

ərəb. *eyn əd-din* (əslində *ayn-əd-din*) sözü dilimizdə İslam dini ilə bağlı sözlərdəndir. Eynəddin kişi adı dinin varlığı, dinin məhəbbəti, dinin gözü, dinin çeşməsi, xalis dinlərdən olan anlamlarını ifadə edir.

EYNƏLİ/EYNALI

ərəb. *eynəli* sözündəndir. Eynəli kişi adı eyni ilə Əli kimi olan, Əlinin gözü, yaxşı görən göz, Əli xasiyyətli, Əli təbiətində olan, Əli əsilli, Əli nəslindən, zatından olan anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Eynalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

EYNULLA

ərəb. *eynüllah* (əslində *ayn ullah*) sözündəndir. Əslində Eynullah (bax: **ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın, Tanrının əzizi, əziz məxluqu, Allahın, Tanrının gözü, Tanrının çeşməsi mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Eynulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Eynullah adı bu gün yalnız Eynulla formasında mövcuddur.

EYNUR

türk. *eynur* sözündəndir. Eynur kişi adı oğuz qəbilələrinin birinin adındandır. Azərbaycan antroponimikasında da türk qəbilələrinin, tayfalarının adından olan kişi adları sırasındadır.

EYVAZ

türk. *eyvaz* sözündəndir. Eyvaz qədim türk dillərində düzülmüş, biçilmiş, qaydaya salınmış mənalarında işlədilmişdir. Araşdırmalarda Eyvaz antroponimi oğuz tayfa ittifaqına daxil olan Təklələrin (sonrakı mərhələdə Şahsevənlərin) tərkibinə daxil olmuş Eyvazlı tirəsinin adı ilə əlaqələndirilir. Lakin bəzi mənbələrdə adın nədənsə ərəb mənşəli əvəz sözündən olduğu ilə bağlı, Əvəz (bax: ad – **ƏVƏZ**) adının Azərbaycan dilində Eyvaz formasında işlədilməsi barədə də məlumatlara rast gəlinir. O da məlumdur ki, eyvaz Türkiyədə qeyri millətlərdən olan xidmətçilərə verilən ad olmuşdur. Qəhrəmanlıq dastanlarımızdan olan “Koroğlu” dastanında xalq qəhrəmanı Koroğlunun övladlığa götürdüyü gəncin adı da Eyvaz olmuşdur. XX əsrin ortalarına yaxın dastanın toplanması, nəşri, tədqiqi ilə bağlı bir çox işlər görülürdü. Məişətimizdə Eyvaz adının geniş yayılması da dastana olan xalq məhəbbətindən irəli gəlirdi. XX əsrin sonundan müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış kişi adlarındandır.

Azərbaycanda Eyvaz adı ilə əlaqədar kifayət qədər yer adlarına (Eyvazlı, Eyvazlılar, Eyvazxanbəyli və s.) rast gəlinir. Tədqiqatlarda cənubda Masallı bölgəsində Eyvazkəndi dağının yaxınlığındakı eyniadlı meşə haqqında belə bir məlumata rast gəlinir ki, bu meşəyə Eyvaz adlı birisi qulluq etdiyindən meşə onun adı ilə adlandırılmışdır. Əslində Eyvazkəndi oronimi Eyvazuşağı, Eyvazoğulları etnoniminin sinonimi olan Eyvazkəndi, yəni Eyvazdan törəmələr, Eyvazın nəslinin adı ilə əlaqədardır.

Bu da Azərbaycanın bir çox yerlərində Eyvaz adı ilə bağlı yer adlarının olması (Ağdam, Qubadlı, Beyləqan, Goranboy ərazisində kənd adı, Şərurda məhəllə və s.) ilə əlaqədardır. Qazaxda Eyvazlılar (yerli tələffüz formasında Ayvazalılar), Ağdamda Eyvaxanbəylilər (sonrakı mərhələdə Məmmədخانbəylilər) məşhur nəsilərdən hesab edilir. Bütün bunlar Eyvaz antroponiminin türk mənşəli olduğuna dəlalət edir. Qeyd etmək lazımdır ki, Eyvaz (bəzən Ayvaz) kişi adı, eləcə də addan formalaşmış soyadlar bu gün Cənubi Qafqaz xalqlarının məişətində mövcud antroponimlərdəndir.

EYVAZƏLİ/EYVAZALI

türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Eyvaz* və ərəb. *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Eyvazəli (bax: ad – **EYVAZ**; **ƏLİ**) kişi adı nüfuzlu, mənsəb sahibi Eyvaz anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Eyvazalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Tədqiqatlarda Gəncə-Qazax düzənliyində yerləşən Eyvazlılar kəndinin adını həmin yaşayış məskəni salmış Eyvazalı adlı şəxsin adı ilə əlaqələndirirlər. Qazax bölgəsinin Xanlıqlar kəndində həmin nəslin davamçıları bu gün də yaşayır. İmişli rayonu ərazisində də Eyvazalı kəndi vardır.

EYVAZXAN

türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Eyvaz* adı və arxaklənmiş *xan* titulu birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Eyvaxan (bax: ad – **EYVAZ**; **XAN**) kişi adı Eyvaz xan mənasındadır. Xan titulu Eyvaz adına möhtəşəmlik, əzəmət vermək üçündür. XVII–XVIII əsrlərə aid edilən “Koroğlu” dastanında Koroğlunun oğulluğa götürdüyü Eyvaz da qoşmalarda, gəraylılarda, bayatılarda Xan Eyvazım, Xan Eyvaz deyə mədh edilir.

EYYUB

ərəb. *eyyub* sözü dilimizə tərcümədə təəssüf, peşmançılıq, peşman olma mənasındadır. Eyyub müqəddəs kitab “Quran”da adı çəkilən iyirmi beş peyğəmbərdən birinin adıdır. Bir çox izahı lüğətlərdə nədənsə əsl adı Oieb olan peyğəmbərin adı ilə, daha dəqiq, ərəbcələşdirilmiş Əyyub (bax: ad – **ƏYYUB**) adı ilə eyniləşdirilmişdir.

ƏBDÜL

bax: ad – **ABDULLA**

ƏBDÜLBAĞI

bax: ad – **ABDULBAĞI**

ƏBDÜLƏLİ

bax: ad – **ABDÜLƏLİ**

ƏBDÜLƏZƏL

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əbdül* və *Əzəl* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bu gün məişətimizdə Əbdül kişi adı mövcuddur, Əzəl isə köhnəlmiş şəxs adlarındandır. Əminliklə qeyd etmək olar ki, Əbdüləzəl adının daşıyıcıları yalnız yaşlı nəslin nümayəndələridir. Azərbaycanda adın daşıyıcıları arasında dilçilik elmində müstəsna xidmətləri olmuş Əbdüləzəl Dəmirçizadə görkəmli alimlərdəndir..

ƏBDÜLƏZİM

bax: ad – **ABDÜLƏZİM**

ƏBDÜLƏZİZ

bax: ad – **ABDÜLƏZİZ**

ƏBDÜLQADİR

bax: ad – **ABDÜLQADİR**

ƏBDÜLRƏHİM

bax: ad – **ABDÜLRƏHİM**

ƏBİ

Əb... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Əbi adı bugün yalnız soyadlarda yaşayan adlardır. Bu gün Azərbaycanda Əbiyev, Əbizadə soyadlarının kifayət qədər olması bir zamanlar Əbi şəxs adının məişətimizdə geniş yayıldığına dəlalət edir. Əbil yalnız mürəkkəb kişi adlarının tərkibində rast gəlinir.

ƏBİL/ƏBÜL/ƏBİLİ

ərəb. *əbil* sözünün dilimizdə kök, yekə, böyük, iri, dolğun anlamlarını ifadə etməsiylə əlaqədar izahlı lüğətlərdə məlumatlara rast gəlinir. Bəzi mənbələrdə mürəkkəb şəxs adlarının komponenti kimi işlənən Əbu/Əbül sözü ilə eyniləşdirilir. Bu fikirlər daha inandırıcıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Əbil bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Azərbaycan ərazisində Əbil şəxs adı ilə əlaqədar yer adları da məlumdur. Qubadlı bölgəsində Əbilcə, Xaçmaz bölgəsində Əbilyataq kəndi var. Qusar rayonunda çay adıdır (Əbilçay). Toponimlərin izahı ilə bağlı lüğətlərdə bu oykonimlər və hidronim Əbil şəxs adı ilə əlaqələndirilir. Əbilcə sözündəki *-cə* şəkilçisi türk dillərinə məxsusdur. Əbülyataq adındakı yataq sözü də türk mənşəlidir. Yəni toponimlərdə də, hidronimdə də Əbil sözü türkmənşəli elementlərlə birləşmişdir. Əbili Əbil, Əbülfət, Əbülfəz adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu formasıdır. Eyni zamanda bəzi dialektlərdə dilimizdə ərəb dilindən keçmə adlar sırasında olan Həbil şəxs adı Əbil adına yaxın Həbil, Həvil kimi tələffüz edilir. Belə düşünmək olar ki, Əbil şəxs adı dilimizdə daha erkən dövrlərdən mövcud olmuşdur, həm də XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmışdır. Bunu addan formalaşmış soyadların da kifayət qədər mövcud olması bir daha sübut edir.

ƏBİLƏĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əbil* adı və azərb. arxaikleşmiş *ağa* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əbiləğa (bax: ad – *ƏBİL; AĞA*) kişi adı Əbil ağa anlamındadır.

ƏBİLXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əbil* adı və azərb. ar-xaikləşmiş *xan* titulusun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əbilxan (bax: ad – **ƏBİL; XAN**) kişi adı Əbil xan anlamındadır.

ƏBİŞ

Əb... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏBU

ərəb. *əb* ilə başlayan adların qısaldılmış biçimidir. Bir sıra mənbələrdə dilimizdə **ata** mənasında olduğu göstərilir. Əbu formasında bir çox şəxs adlarının əvvəlində işlənməklə sahiblik, mənsubluq məzmunu yaradır.

ƏBUBƏKİR

ərəb. *əbu* sözü və *Bəkr* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sonradan dilimizin qrammatik qaydalarına uyğun dəyişərək Əbubəkir şəklinə düşmüşdür. Əbubəkir (bax: ad – **ƏBU; BƏKİR**) kişi adı Bəkirin atası anlamını ifadə edir. Qızıl Arslanın qardaşı oğlu, Məhəmməd Cahən Pəhləvanın oğlunun adı Əbubəkir olmuşdur. Məhəmməd Peyğəmbərin xanımı Ayişənin atası Əbubəkr olmuşdur. Məhəmməd Peyğəmbərdən sonra 632–634-cü illərdə xəlifəlik etmişdir. İslam dinində məşhur dörd xəlifədən birincisidir. Dini ədəbiyyatdan məlum olduğu kimi, Məhəmmədin çox yaxın məsləkdaşlarından olan Əbubəkr Məkkədə varlı bir təcir olmuşdur. 622-ci ildə Məhəmməd Peyğəmbərlə birlikdə Məkkədən Mədinəyə gəlmişdir.

ƏBUSƏD

ərəb. *əbu-sət* sözündən olub, Sədin oğlu deməkdir. Məlum olduğu kimi, Səd-bin Əbi Vəqqas İslamda ilk mühacirlərdən olmuş və Bədr müharibəsində iştirak etmişdir. Ömər ibn Xəttabın xilafət üçün təyin etdiyi altı namizəddən biri olmuşdur. Əbusəd İslam dinində ilk böyük səhabə və ilk iman gətirənlərdən biridir. İslam dininə görə, Behişt müjdəsi verilən ilk on nəfərdən biri də Əbusəd olmuşdur. Bəzi lüğətlərdə din yolunu tutan, mömin bəndə kimi izah edilir.

ƏBUTALİB

bax: ad – **ABUTALİB**

ƏBÜLFƏZ

ərəb. *Əbül* və *Fəzl* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əbülqasım (bax: ad – **ƏBÜL; FƏZL**) kişi adı Fəzlin atası mənasını ifadə edir.

ƏBÜLFƏT

ərəb. *Əbül* və *Fəth* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əbülfət (bax: ad – **ƏBÜL; FATEH**) kişi adı Fəthin atası mənasını ifadə edir.

ƏBÜLHƏSƏN

ərəb. *Əbül* və *Həsən* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əbülhəsən (bax: ad – **ƏBÜL; HƏSƏN**) kişi adı Həsənin atası mənasını ifadə edir.

ƏBÜLHÜSEYN

ərəb. *Əbül* və *Hüseyn* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əbülhüseyn (bax: ad – **ƏBÜL; HÜSEYN**) kişi adı Hüseyinin atası mənasını ifadə edir.

ƏBÜLQASIM

ərəb. *Əbül* və *Qasım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əbülqasım (bax: ad – **ƏBÜL; QASIM**) kişi adı Qasımın atası mənasını ifadə edir.

ƏCƏMİ/ƏCƏM

ərəb. *əcəm* sözündəndir. Dilimizdə köhnəlmiş sözlərdən hesab edilən *əcəm* sözü bir neçə anlam ifadə edir. Keçmişdə ərəb olmayan xalqlara və onların nümayəndələrinə, xüsusən də İran əhalisinə aid edilənlərə, iranlılara verilən ad olmuşdur. Bir vaxtlar İran sözünün əvəzinə işlənmişdir. Əcəmi kişi adı yaradıcılığı XII əsrdə qüdrətli Azərbaycan Atabəylər dövlətinin paytaxtı Naxçıvanla bağlı olan məşhur memar Əcəmi Naxçıvaninin adındandır. Naxçıvan memarlıq məktəbinin banisi Əcəmi orta əsr Azərbaycan memarlığına yeni istiqamət vermiş, öz sənət üslubu

ilə Səlcuqilər dövrü memarlığının nisbətən ağır və sərt üslubuna incəlik və dinamiklik gətirmiş, ümumiyyətlə, Yaxın Şərq memarlığına güclü təsir göstərmişdir. Onun yaratdığı ilk məlum abidə Yusif ibn Küseyir türbəsidir. Memar 1186-cı ildə Naxçıvanın qərb hissəsində İslam aləmində ən hündür və incə kompozisiyalı türbələrədən sayılan Möminə xatun türbəsinə ucaltmışdır. "Atabəy günbəzi" adı ilə məşhur türbə Atabəy Şəmsəddin Eldənizin arvadı, Məhəmməd Cahan Pəhləvanın anası Möminə xatunun şərafinə tikilmişdir. Şərqin böyük dühaları Əcəmiyə "Şeyxülmühəndis" (mühəndislərin başçısı) fəxri adı vermişdilər.

ƏDALƏT

ərəb. *ədalat* sözü dilimizdə haqq və düzgünlük prinsiplərinə riayət, insaf, mürüvvət, əxlaq, eləcə də hüquqi baxımdan doğruluq, haqq işinə riayət, insaf və vicdanla hərəkət anlayışlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Ədalət məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındanandır.

...ƏD-DİN

Məlum olduğu kimi, türk antroponimik vahidlər sisteminə ərəb dilindən alınma şəxs adları arasında *-əd-din* (din mənasında) sonluğu ilə bitən kifayət qədər kişi adı mövcuddur. Bu qəbildən olan şəxs adları İslam dini ilə əlaqədar, bir növ, mədhiyyə, tərif məzmunludur. Məsələn, Afiyəddin (dinin gücü, qüvvəti), Nurəddin (dinin nuru), Ziyəddin (dinin ziyası), Səlahəddin (dinin asayışı) və s. Əslində İslam dinində belə adların qoyulması qəti qadağan olunmasa da, məkrüh (arzuolunmaz) hesab edilir. İslam dininə görə, dünyaya gələn oğlanlara bu cür adların verilməsi ona görə arzuolunmazdır ki, gələcəkdə adın daşıyıcılarının bu ada layiq olub-olmayacağı sual altında olur. Başqa sözlə, onlar adın ifadə etdiyi mənaya layiq olmaya da bilərlər. Məsələn, Nəsrəddin (dinin tərəfdarı, etiqadın qələbəsi mənasındadır) adı qoyulmuş uşaq gələcəkdə hətta dinin əleyhinə təbliğata rəhbərlik edə bilər. Məhz bu səbəbdən İslam dinində ...əd-din sonluğu ilə bitən adlar qoymaqdan çəkinmək məsləhət görülmüşdür. Lakin Şərq ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycanda da bu qəbildən olan adlar kifayət qədərdir.

ƏDHƏM

ərəb. *ədhəm* sözündəndir. Ədhəm kişi adı tünd qara, qapqara, zil qara, həmçinin zil qara rəngli at mənalarını ifadə edir.

ƏDİB/EDİB

ərəb. *ədib* sözü Azərbaycan dilində iki mənada işlənir: 1. Yazıçı, nasir; 2. Ədəbli, tərbiyəli. Bu gün artıq təsadüfi hallarda rast gəlinən Ədib şəxs adı ədəbli, tərbiyəli (olan) anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Edib də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏDİL

bax: ad – **ADİL**

ƏDİLƏĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ədil* və azərb. arxa-iklənmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ədiləğa (bax: ad – **ƏDİL; AĞA**) kişi adı Ədil ağa anlamındadır.

ƏDİLXAN

bax: ad – **ADİLXAN**

ƏDNAN

bax: ad – **ADNAN**

ƏFƏNDİ

yunan. *autentis* sözündəndir. Vizantiyada afuntis olub, türk dillərinə keçmə sözlərdən hesab edilir. Əfəndi sözü dilimizdə həm İslam dinində sünni təriqətinə aid ruhanilərə verilən addır, həm də nisbətən erkən çağlarda, bir növ, ağa, cənab mənasında hörmət, ehtiram əlaməti olaraq dini təhsil almış, oxumuş adamların, ruhanilərin adlarının əvvəlində, ya sonunda işlənir. Bu gün Türkiyə türklərində müraciət forması kimi də işlədilir. Əfəndi kişi adı dini təhsil almış, savadlı din xadimi mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Əfəndi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda Əfəndiyev, Əfəndizadə, Əfəndili, Əfəndi soyadları kifayət qədərdir. Bu da məişətimizdə yaxın keçmiş qədər Əfəndi adının geniş yayıldığına dələlət edir.

ƏFİF

ərəb. *əfif* sözündən olub, dilimizdə namuslu, qeyrətli, ismətli, həyalı, təmiz və buna yaxın mənaları ifadə edir. Bu gün Əfif məişətimizdə unudulmuş şəxs adları sırasında olsa da, addan ənənəvi yolla yaranmış Əfifə (bax: ad – **ƏFİFƏ**) qadın adı mövcuddur.

ƏFĞAN

bax: ad – **FƏĞAN**

ƏFKAR

ərəb. *əfkar* (*fikr* sözünün cəmi) sözündəndir. Əfkar kişi adı məişətimizdə unudulmaqda olan kişi adlarındandır.

ƏFQAN

məlum olduğu kimi, *Əfqan* etnonimdir. Əfqanıstanın əsas əhalisini təşkil edən, İran dillərinə daxil edilən dillərdən birinin, bu dildə danışan xalqın, həmçinin bu xalqın nümayəndələrinin adındandır. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin qırxıncı illərindən daxil olmuş Əfqan kişi adı hazırda məişətimizdə geniş yayılmışdır.

ƏFLAK

ərəb. *əflak* (fələk sözünün cəmi) sözündəndir. Əflak kişi adı fələk, qədər, həmçinin də göy, səma anlamlarını ifadə edir.

ƏFLATUN

yunan. *platus* sözündəndir. Dilimizə tərcümədə kök, enlikü-rək, dolu bədənli anlamındadır. Məcəzi mənada bacarıqlı filosof və hakim, loğman, mahir həkim mənalarında işlənir. Danışq dilində bəzən çoxbilmiş, hiyləgər, tədbirli mənasında da işlənir. Klassik ədəbiyyatımızda antik dövrün görkəmli filosoflarından olan Platonun (m.ə. 428-348) adının ərəbcələşdirilmiş forması olub, bacarıqlı həkim, loğman, filosof, alim anlamındadır. Məlum olduğu kimi, ərəblərdə *p* səsi olmadığından Platon antroponimi ərəbləşdirilmiş, Əflatun şəklinə düşmüşdür. Adı Şərqdə Əflatun kimi tanınmış yunan filosofu Platon antik dövrdə idealizmin yaradıcısı kimi məşhur şəxsiyyət olmuşdur. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin otuzuncu illərindən daxil olmuş kişi adlarındandır. Məişətimizdə geniş yayılmış Əflatun adının daşıyıcıları əsasən orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

ƏFRAIL/ƏFRAYIL

ərəb. *əfrail* sözündəndir. Əfrail kişi adı sevinclər, fərəhlər anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Əfrayıl da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏFRAİM/ƏFRAYIM

ərəb. *əfraim* sözündəndir. Əfraim kişi adı mələk adı ilə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş forması Əfrayım da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏFRAND/AFRAND

fars. *əfrand* sözündəndir. Əfrand kişi adı təntənə, dəbdəbə, əzəmət mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Afrand da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏFRASIYAB

fars. *əfrasiyab* sözündən olub, zəhmli, heybətli, vahiməli anlamlarını ifadə edir. Əfrasiyab qədim Turanın əfsanəvi padşahlarının adındandır. Rəvayətə görə, İran şahlarının amansız düşməni imiş. Bəzi mənbələrdə adın qara çayın üstü mənasında olduğu qeyd edilmişdir. Əfrasiyab qədim türk əfsanə və rəvayətlərində İran–Turan müharibələrinin məşhur qəhrəmanı, türklərin – turanlıların böyük, qüdrətli hökmdarı, xanı olan Alp Ər Tonqanın iranlılar tərəfindən farslaşdırılmış adıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, əslində farsların öz dillərində zəhmli, qorxunc, heybətli adlandırdıqları Alp Ər Tonqanın adının türk dilində mənası igidlərin igidi, cəsurların cəsuru, qorxmaz, cəsur, qəhrəman, rəşadətli, igid kişidir.

Türk dastanlarında Alp Ər Tonqa, İran dastanlarında Əfrasiyab adı ilə tanınan qəhrəman böyük Saka dövlətinin ən qüdrətli dövrünü və süqut çağını yaşayan böyük qəhrəman kimi qəbul edilir. Bu dastanın türk rəvayətlərində Tonqa Alp adı ilə türk hökmdar sülalələrinin böyük atası, onun qohum-əqrəbə və övladı, onun kultu nəzərə çatdırılır. İran dastanlarında, eləcə də Firdövsinin “Şahnamə” əsərində əsas surətlərdən olub, Turan hakimi kimi təqdim edilən Əfrasiyab əfsanəvi şəxsiyyətlərdəndir. Əsərdə Keykavusun oğlu Səyavuş İrandan Turana qaçaraq Əfrasiyabın yanına getmişdir. Əfrasiyabın qızı Firəngizlə ailə

qurmuş, bu izdivacdan Keyxosrov dünyaya gəlmiş, nəhayət, Əfrasiyab onun əlində ölmüşdür. “Şahnamə” əsərində İranı Zöhhakın zülmündən xilas etməsi barədə bəhs edilmişdir. Əfrasiyab keçən əsrin 90-cı illərinə qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olmuşdur. Bu gün artıq unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından bəstəkar, musiqi tənqidçisi, dramaturq, Azərbaycanın Xalq Artisti Əfrasiyab Bədəlbəyli (1907–1976) ilk Azərbaycan baleti olan “Qız qalası” baletinin, “Nizami”, “Söyüdlər ağlamır” operalarının müəllifidir.

Məşhur “Qaraca qız”, “Qızıl açar” baletlərinə libretto yazmışdır. Musiqi və teatr incəsənəti ilə bağlı onlarla məqalənin müəllifidir. C.Rossinin “Seviliya bərbəri” və bir sıra operaların mətnlərini Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir.

ƏFRAZ

ərəb-fars. *əfraz* sözündəndir. Əfraz kişi adı yüksəldən, ucalan, qaldıran mənalarını ifadə edir.

ƏFRUZ

fars. *əfruz* sözü *əfruxtən* (alovlandırmaq, yandırmaq) feilinin köküdür. Əfruz adı şölələndirən, parıldayan, aydınlaşdıran, yandırıb-yaxan, alovlandıran, işıqlandıran, parıltı anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan anroponimikasında müştərək adlar sırasında olan Əfruz adı həm də bir çox mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir.

ƏFSƏR

alman. *offizier* sözündəndir. Alman dilindən bir çox dillərə keçmişdir. Dilimizdə zabıt mənasındadır, rus dili vasitəsilə keçmiş antroponimlərdəndir. Rus dilində ofiser (офицер – zabıt) kimi səslənən bu söz dilimizdə təhrif olunmuş şəkildə, əfsər kimi işlənmiş, sonradan xüsusi ismə çevrilmişdir. Hələ XX əsrin əvvəllərində Əfsər şəxs adına rast gəlinirdi. Bəzi mənbələrdə fars dilində olan əfsər sözü ilə əlaqələndirilir. Dilimizə tərcümədə daş, bər-bəzəkli, qiymətli daş-qaşla bəzədilmiş baş geyimi mənasındadır. Türk dilində olan şəxs adları lüğətlərində də sözün həm fars dilindəki, həm də alman dilindəki mənası (fars dilindən daş, alman dilindən əsgər) verilir. Bu gün artıq gənc və

orta nəslin nümayəndələri arasında Əfsər adına rast gəlinmədiyini nəzərə alaraq deyə bilərik ki, məişətimizdə unudulmaqda olan adlardandır. Adın daşıyıcılarından görkəmli bəstəkar Əfsər Cavanşirov (1930-2006) Azərbaycan Respublikası Dövlət Teleraudio Verilişləri Şirkətinin "Bənövşə" uşaq xoru və rəqs ansamblının bədii rəhbəri olmuşdur. XX əsrin 70-90-cı illərində fəaliyyət göstərmiş "Bənövşə" uşaq xorunda bu gün Azərbaycanda məşhur istedadlı vokalçılar və xanəndələr yetişmişdir. Məhz bu səbəbdən hələ sağlığında Əfsər müəllim "Uşaqların maestrosu" adına layiq görülmüşdü.

ƏFSUN

fars. *əfsun* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlər sırasında olan əfsun-ovsun(lamaq), sehr mənalərini ifadə edir. Türk antroponimik vahidlər sistemində qadın adları sırasında olan Əfsun dilimizin şəxs adları siyahısında müştərək şəxs adlarındandır.

ƏFSUS

fars. *əfsus* sözündəndir. Əfsus kişi adı heyifsilənmək, təəssüf hissi anlamlarındadır. Məişətimizdə nadir şəxs adları sırasındadır.

ƏFŞAR

türk. *əfşar* işi yerindəcə həll edən, işi nağd görən mənalərini ifadə edir. Əfşar oğuzların iyirmi dörd boyundan birinin adındandır. Adın araşdırmalarda ov, ov etmək, həmçinin uyumlu, uyğun olan mənaləri da vardır. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olmuşdur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Əfşar bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Adın təhrif olunmuş formaları Avşar, Əfşar da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində erkən dövrlərdən əsl adı Əfşar olan, həm də Əfşar təxəllüslü yazıçılar olmuşdur. Adın daşıyıcılarından tanınmış şair və rəssam Sadıq bəy Əfşar (1533-1610) Şah İsmayılın və ondan sonrakı Səfəvi hökmdarlarının sarayında kitabxana müdiri vəzifəsində çalışmışdır. Azərbaycan ərazisində Ağcabədi, Xocavənd bölgələrinə Afşar/Əfşar kəndləri mövcuddur.

ƏHƏD

ərəb. *əhəd* sözündən olub, dilimizdə tək, bir, bircə, vahid anlamlarını ifadə edir. Məişətimizdə XX əsrin otuzuncu illərindən etibarən geniş yayılmış Əhəd kişi adının daşıyıcıları əsasən orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

ƏHƏDAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əhəd* adı və arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əhədağa (bax: ad – **ƏHƏD**; **AĞA**) kişi adı Əhəd ağa anlamındadır.

ƏHƏDXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əhəd* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əhədxan (bax: ad – **ƏHƏD**; **XAN**) kişi adı Əhəd xan anlamındadır.

ƏHƏDULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əhəd* adı və *Üllah* sözlünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məlum olduğu kimi, şəxs adlarında Üllah komponentinin iştirakı onun Allahın, Tanrının, Yaradanın adı ilə əlaqədar olduğunun göstəricisidir. Əhədulla (bax: ad – **ƏHƏD**; **ÜLLAH**) kişi adı Allahın bir olması, Yaradanın tək olması, Tanrının bir olması mənasını ifadə edir.

ƏHL/ƏHLİ

ərəb mənş. *əhl/əhli* sözündən olub, dilimizə tərcümədə yiyə, sahib, malik, ailə, külfət deməkdir. Dilimizdə ərəb dilindən alınma əhli-dərd, əhli-elm, əhli-kef, əhli-hal və s. kimi kifayət qədər ümumişlək tərkiblər də mövcuddur. Əhl eyni zamanda İslam dinində Məhəmməd Peyğəmbərin övladlarına verilən adlardandır. Azərbaycan antroponimikasında Əhl(i) sözü mürəkkəb şəxs adlarında adətən tərkibdə işləndiyi kimi sahib, malik (olan) mənasını ifadə edir. Məsələn, Əhliman (bax: ad – **ƏHLİMAN**), Əhlinaz (bax: ad – **ƏHLİNAZ**), Əhliyə (bax: ad – **ƏHLİYƏ**) və s.

ƏHLİMAN

ərəb. *əhl-ıman* sözündəndir. Əhliman (bax: ad – *ƏHL*; *İMAN*) kişi adı iman əhli, dindar, imanlı adam, din əhli mənalарını ifadə edir.

ƏHMƏD

ərəb. *əhməd* (əslində *hamida*) sözündən olub, tərifə layiq, bəyənilmiş, mədh edilməyə layiq, tərifləmək anlamlarını ifadə edir. Adətən lüğətlərdə Əhməd “daha çox tərifə layiq olan” kimi izah edilir. Əhməd Şərq ölkələrində, eləcə də türk dünyasında geniş yayılmış kişi adlarındandır desək, yəqin ki, yanılmazıq. “Şəfa” kitabının müəllifi Qazı İyaza görə: “Rəsulullah (s.ə.s.) Məhəmməd adı verilməmişdən əvvəl Əhməd idi. Çünki keçmiş səmavi kitablarda (“Tövrat” və “İncil”də) Əhməd adı ilə adlandırılırdı. “Qurani-Kərim”də isə onun adı Məhəmməd kimi verilir. İslam dini ilə bağlı mənbələrdə qeyd edildiyi kimi, o, insanlar onu (Rəsulullahı) öymədən əvvəl Rəbbini mədh etmişdir, Ona həmd etmişdir. O, axirətdə Rəbbinə həmd edəcək, Allah da onun şəfaətini qəbul edəcək. O, “Həmd” surəsi (“Fətihə”), Livaul-Həmd (Həmd bayrağı) və Məqami-Mahmud kimi hədiyyələrlə şəərəfraz edildi; müxtəlif davranışlardan sonra həmd etmək ona şəriət hökmü kimi əmr edildi; ümməti “hammadun” adlandırıldı və onda həmdin bütün mənalарı cəmləndi”. Beləliklə, dini mənbələrdən də məlum olur ki, Əhməd Məhəmməd Peyğəmbərin adlarındadır. Müsəlman aləmində əvvəllər ailələrdə qardaşların adları çox vaxt Əhməd və Məhəmməd olardı. Tarixdən məlum olduğu kimi, XII əsrin sonları, XIII əsrdə də Marağa hakimi olmuş Əlaəddin Körpə Arslanın oğlanlarının adları Əhməd və Məhəmməd olmuşdur. Adın Şərqdə məşhur daşıyıcılarından misirli əsgər və milli lider Əhməd Ərəbi (1839-1911), Əfqanıstan dövlətinin banisi və birinci monarxi Əhməd Şah Durani (1724-1773), yaxud XVII-XVIII əsrlərdə yaşamış Türkiyə sultanlarından Sultan Əhməd, Azərbaycanda XX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış Əhməd bəy Ağayev kimi məşhurlar var. İrəvan xanlığının tarixində Əhməd xan 1806-1807-ci illərdə İrəvan xanı olmuşdur. Azərbaycan ərazisində Əhməd şəxs adı ilə əlaqədar Əhmədabad, Əhmədavar, Əhmədbəyli, Əhmədli və s. toponimlər də geniş yayılmışdır. Əhmədov, Əhmədli, Əhmədzadə soyadları da Azərbaycanda geniş yayılmışdır.

ƏHMƏDAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əhməd* və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əhmədağa (bax: ad – **ƏHMƏD; AĞA**) kişi adı Əhməd ağa anlamındadır. Azərbaycan ərazisində, Ağdam bölgəsində, dağətəyi düzənlikdə keçmişdə **Bəylik**, bu gün isə Əhmədağa şəxs adı ilə əlaqədar **Əhmədağalı** kəndi yerləşir. Əhmədağalı toponimi həmin bəylərin mənsub olduqları nəslin adından, yəni Əhmədağa adından götürülmüşdür.

ƏHMƏDƏLİ/ƏHMƏDALI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əhməd* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əhmədəli (bax: ad – **ƏHMƏD; ƏLİ**) kişi adı hörmətli, yüksək nüfuz sahibi Əhməd mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Əhmədali da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycanda Əhmədali adı ilə əlaqədar toponimlər də az deyildir. Füzuli bölgəsində Əhmədali şəxs adı ilə əlaqədar Əhmədalılar kəndi vardır. Müqəddəs ocaq sayılan Əhmədali türbəsi də həmin kənddə yerləşir.

ƏHMƏDXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əhməd* və azərb. arxaikləşmiş xan titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əhmədxan (bax: ad – **ƏHMƏD; XAN**) kişi adı Əhməd xan anlamındadır. Azərbaycan ərazisində Əhmədxan adı ilə əlaqədar yer adları da məlumdur. Şamaxı bölgəsində dağ adıdır. Dağın adı keçmişdə Əhmədxan yaylağı (Əhmədxan adlı birisinin yaylaq yeri) olmuşdur. Dağda Əhmədxan çadırlı deyilən yer də mövcuddur. Azərbaycan musiqisi tarixində özünəməxsus izlər qoymuş görkəmli musiqçi, tarzən Əhmədxan Bakıxanovun adı xalq arasında bu gün də ehtiramla xatırlanır.

ƏHMƏDİYYƏ

ərəb. *əhmədiyyə* sözündəndir, dilimizdə İslam dininə aid, müsəlman olan, İslam anlayışlarını ifadə edir. Əhmədiyyə (bax: ad – **ƏHMƏD**) kişi adı müsəlman olan (adam), tərifə layiq olmaq-la əlaqədardır. Adın daşıyıcılarından İkinci Dünya müharibəsi-

nin iştirakçısı, partizan dəstələrində qəhrəmanlıqla döyüşmüş, Fransa Müqavimət hərəkatının görkəmli nümayəndələrindən biri Əhmədiyyə Cəbraylov (1920-1994) "Armed Mişel", "Ryus Armed", "Xarqo" və başqa adlarla Fransanın azadlığı uğrunda döyüşlərdə iştirak etmişdir. Fransanın bir sıra orden və medallarını ilə, o cümlədən Fəxri Legion ordeni ilə təltif olunmuşdur.

ƏHMƏR

ərəb. *əhmər* sözündən olub, dilimizə tərcümədə qırmızı deməkdir. Klassik ədəbiyyatda çoxışlənən söz və ifadələr (məsələn, əhmər yanaqlar, qızılgülədən əhmər, əhmər dağlar və s.) sırasındadır. Əhmər kişi adı məişətimizdə nadir şəxs adlarındandır.

ƏHSƏN

ərəb. *əhsən* sözü dilimizdə tərif ifadə etmək məqsədilə işlənir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Əhsən kişi adı çox gözəl, çox qəşəng, ən yaxşı, ən gözəl, afərin, bərəkallah anlamlarını ifadə edir. Ailədə övladın dünyaya gəlişindən sevinən valideynlər, yaxınlar, ailə üzvləri övladın dünyaya gəlişini alqışlanmış, tərif etmişlər. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış Əhsən kişi adı bu gün artıq unudulmaqda olan şəxs adlarındandır.

ƏJDƏR

ərəb. *əjdər* (əslində *əjdərha*) sözündəndir. Azərbaycan dilinə tərcümədə əjdaha deməkdir. Əjdaha sözünü eşidən kimi gözlərimiz qarşısında çox kiçik yaşlarından nağıllardan, dastanlardan tanıdığımız ilanabənzər, lakin dörd ayağı, həm də qanadları olan, ağzından od püskürən, həmişə insanların istifadə etdiyi suların qarşısını kəsib onlara zülm edən, bəzən də bir neçə başı olan mifik obraz canlanır. Vahiməli, heybətli, qüvvətli, qorxmaz kimi məcazi mənaları da vardır. Əjdər kişi adı da sözün məcazi mənaları ilə əlaqədardır. Azərbaycan ərazisində mifik obrazın adı ilə əlaqədar bir sıra toponimlər də mifik obrazın adı ilə adlandırılmışdır. Məsələn, Şərur bölgəsində Əjdaha dağı, Qubadlı və Kəlbəcər bölgəsində görkəminə görə mifik varlığa bənzədilərək Əjdaha qayası adlandırılan qaya mövcuddur. Laçın bölgəsində adı mifik zoonim əsasında for-

malaşmış Əjdaha yalı, Əjdaha kahası adlanan coğrafi obyektlər də vardır.

Adın məşhur daşıyıcılarından biri də Hacı Əjdər bəy Aşurbəyovdur (1858-1923). Xeyriyyəçi iş adamı həm də “Göy məscid” kimi tanınan möhtəşəm binanın əsasını qoyanlardan biri olmuşdur. Bu səbəbdən məscid uzun müddət “Əjdər bəy məscidi” adlanmışdır. Neft mədənlərinin sahibi Əjdər bəy on ildən çox Bakı Şəhər Dumasının üzvü olmuş, şəhərin ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak etmişdir.

ƏJDƏRXAN

ərəb. *Əjdər* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əjdərxan (bax: ad – *ƏJDƏR; XAN*) kişi adı Əjdər xan anlamındadır.

ƏKBƏR/ƏKPƏR

ərəb. *əkbər* sözü dilimizdə daha böyük, çox əhəmiyyətli, ən mühüm, çox böyük, ulu mənasını ifadə edir. Sovet dövründə rəsmi sənədlərdə Əkbər adı verilən körpələrin adı bəzən təhrif olunaraq.

Əkpər kimi də yazılmışdı. Adın təhrif olunmuş forması Əkpər də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. XX əsrdə məişətimizdə Əkbər adı geniş yayılmış kişi adları sırasında olsa da, bu gün bunu demək olmaz. Əkbər kişi adı böyük, ulu mənasındadır, həmçinin yaşca böyüklüyü bildirir. Adın qadın variantı Kübradır (bax: ad – *KÜBRA*). Ölkəmizdə Əkbər adları ilə bağlı toponimlər də mövcuddur. Məsələn, Azərbaycanın cənub bölgələrindən olan Astarada kəndlərdən birinin adı “Əkbərə məxsus məhəllə, yer” anlamını ifadə edən Əkbərməhlədir.

ƏKRƏM

ərəb. *əkrəm* sözündəndir. Azərbaycan dilinə tərcümədə kərəmi çox olan, comərd, kəramətli, alicənab, səxavətli, mərhəmətli mənasındadır. Əkrəm adı Azərbaycanda yalnız kişi adı olsa da, İranda qadın adıdır, türk xalqlarının əksəriyyətində müştərək şəxs adları sırasındadır. Bu gün gənc nəsil arasında bu ada, demək olar ki, rast gəlinmir. Məişətimizdə dəbdən düşmüş şəxs adlarındandır. Adın daşıyıcılarından dilçi, ədəbiyyatşünas, mü-

əlim Əkrəm Cəfər (1905–1991) təkcə elm tarixinə deyil, ədəbi aləmə də əruzşünas alim kimi daxil olmuşdur. Filologiya elmləri doktoru, professor Əkrəm Cəfərin 20 illik gərgin axtarışlarının məhsulu olan, əruz elminin “Quran”ı adlandırılan “Əruzun nəzəri əsasları və Azərbaycan əruzu (ərəb, fars, tacik, türk və özbək əruzları ilə müqayisədə)” ensiklopedik monoqrafiyası əruzşünaslıqda bugünədək analoqu olmayan bir əsər kimi qiymətləndirilir. Alim, əlbəttə, bu elmi traktatı ilə müqayisəli əruzşünaslıq elminin (yəni altı xalqın poetikası) binasının özülünü qoyaraq, Azərbaycan milli əruzşünaslıq məktəbini yaratmışdır.

ƏLAMƏT

ərəb. *əlamət* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində əlamət sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Bir şeyin bilinməsinə, müəyyən edilməsinə vasitə olan işarə, nişanə; 2. İz, əsər, qalıq; 3. Rəmz, ifadə, işarə. Danışıda məcazi mənada görünməmiş, fəvqəladə, tayı-bərabəri olmayan mənada da işlədilir. Azərbaycan antropomikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Əlamət adı iz, əsər, qalıqdır. Məlum olduğu kimi, azərbaycanlı ailələrdə övlada həm də nəslin daşıyıcısı, davamçısı kimi baxıldığından uşağın dünyaya gəlməsi həm də nəsildən qalan iz, nişanə, əlamət kimi qiymətləndirilir.

ƏLƏDDİN

ərəb. *Ələddin* (əslində *ali əd-din*) İslam dini ilə əlaqədar antroponimlərdəndir. Dilimizə tərcüməsi dini yüksəltməyə çalışan, ali din, din üçündür. İslam dinində *-əddin* sonluğu ilə bitən adların qoyulması tövsiyə edilməsə də, Ələddin adı Şərqdə geniş yayılmış kişi adlarındanandır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olmuşdur. Bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

ƏLƏKBƏR/ƏLƏKPƏR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* və *Əkbər* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əliəkbər (bax: ad – *ƏLİ; ƏKBƏR*) kişi adı ən ali, ən böyük, çox ali olan anlam-larındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayar-

sa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Əliəkbər adı bu gün Ələkbər formasındadır. Adın təhrif olunmuş Ələkpər forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏLƏM

ərəb. *ələm* sözü müasir Azərbaycan dilində bayraq, ələm, ələmət, işarə anlamlarını ifadə edir. Bəzi mənbələrdə Əl'əm sözündən olduğu və daha elmi mənasını ifadə etməsi barədə məlumatlara rast gəlinir. Bu mülahizələr, fikrimizcə, daha inandırıcı görünür. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış Ələm kişi adı bu gün köhnəlmiş adlar sırasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Ələm bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ƏLƏMDAR

ərəb-fars. *ələmdar* sözündəndir. Ələmdar (bax: ad – **ƏLƏM; DAR**) bayraq aparan, bayraq tutan, bayraq daşıyan mənalarını ifadə edir.

ƏLƏS

ərəb. *Ələsgər* kişi adının oxşama və məzmunlu qısaldılmış formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏLƏSGƏR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* və *Əsgər* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Əliəsgər adı bu gün Ələsgər formasındadır. Ələsgər (bax: ad – **ƏLİ; ƏSGƏR**) kişi adı birbaşa Həzrət Əlinin adı ilə bağlı olub, məqsədi uğrunda borcunu verən Əli mənasındadır. Bu gün əminliklə demək olar ki, məişətimizdə adın daşıyıcıları arasında gənc nəslin nümayəndələri azdır, lakin orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında Ələsgər adının daşıyıcıları kifayət qədərdir. Ələsgərov, Ələsgərli, Ələsgərzadə Azərbaycanda geniş yayılmış soyadlar sırasındadır. Zaqatala bölgəsində Ələsgər şəxs adı ilə bağlı Ələsgər kəndi

mövcuddur. Adın daşıyıcıları arasında nadir fitri istedadla malik olan Aşıq Ələsgər (1821-1926) aşıq ədəbiyyatını çox yüksək mərhələyə qaldırmış, onun ideya-estetik imkanlarını o vaxtadək görünməmiş miqyasda genişləndirmiş, ədəbiyyatımızın və sənətimizin tarixinə xalq həyatının tərənnümçüsü, gözəllik nəğməkarı, böyük humanist idealları vəsf edən, vətəndaş cəsarətli şair kimi daxil olmuş, öz şərəfli adı ilə bağlı böyük bir aşıq sənəti məktəbinin əsasını qoymuşdur. Xalq arasında aşıq şeirinə, aşıq yaradıcılığına, Aşıq Ələsgərə olan məhəbbət nəticəsində iki əsrə yaxındır ki, məişətimizdə geniş yayılmışdır desək, fikrimizcə, səhv etmərik.

ƏLİ

bax: ad – **ALİ**

ƏLİAĞA/ƏLAĞA

bax: ad – **AĞAƏLİ**

ƏLİBABA

bax: ad – **BABAƏLİ**

ƏLİBALA

bax: ad – **BALAƏLİ**

ƏLİNABAT

bax: ad – **NABATƏLİ**

ƏLFİ

ərəb. *əlf*i sözündən olub, dilimizdə ülfəti olan, dost, yaxınları-na məhrəban mənasındadır. Bəzi mənbələrdə ərəb dilində əlf (min sayı) sözü ilə əlaqələndirilir. Qədim ərəblərdə min manata alınan qullar **əlf** adlandırılırdı. Belə fikirləri də, yəqin ki, tam inkar etmək olmaz. Əlf Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində XX əsrin ortalarında yaşayıb-yaratmış, tanınmış yazıçılardan olan Əlf Qasımov (1927-1985) maraqlı nəsr əsərlərindən ibarət irs qoyub getmişdir.

ƏLİABBAS/ƏLABBASbax: ad – **ABBASƏLİ****ƏLİAĞA**bax: ad – **AĞAƏLİ****ƏLİBƏNDƏ/ƏLBƏNDƏ**bax: ad – **BƏNDƏLİ****ƏLİBƏY**

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adı və azərb. arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İslam dini ilə, Həzrət Əli ilə əlaqədar şəxs adlarından. Əlibəy (bax: ad – **ƏLİ; BƏY**) üstün, bəy Əli anlamını ifadə edir. Adın məşhur daşıyıcılarından biri də XX əsrin əvvəllərində ziyalı şəxsiyyətlərimizdən olan yazıçı, mütəfəkkir, jurnalist, həkim, tərcüməçi, müəllim, ictimai xadim Əli bəy Hüseynzadədir (1864-1940). Tiflisdə təhsil almış Əli bəy Peterburq Universitetinin Fizika və Təbiyyat fakültələrində Mendeleyev və Vaqner kimi alimlərdən dərslər almış, eyni zamanda Şərq fakültəsində dinləyici olmuşdur. Ana dilindən əlavə rus, fransız, ərəb, fars dillərini mükəmməl bildiyindən dünya klassiklərinin əksəriyyətinin əsərlərini orijinalda oxumuşdur. Dilimizə tərcümələri də məlumdur.

ƏLİCAN/ƏLCAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adı və azərb. *can* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mənbələrdə Əlican şəxs adı XII əsrdə monqolların yürüşündə iştirak etmiş **elcikin** tayfa adının təhrif olunmuş formasından olması barədə məlumatlara rast gəlinir. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan antroponimikasında Can müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, türk xalqlarının antroponimik vahidlər sistemində tərkibində can sözünün iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adı mövcuddur. Məişətimizdə bu yolla düzəlmiş həm kişi, həm də qadın adları geniş yayılmışdır. Məsələn, Canmirzə (bax: ad – **CANMİRZƏ**), Canbaxış (bax: ad – **CAN-BAXIŞ**), Gülcan (bax: ad – **GÜLCAN**), Elcan (bax: ad – **ELCAN**),

Selcan (bax: ad – **SELCAN**), Gülcan (bax: ad – **GÜLCAN**) və s. Can komponentinin əzizləmə məzmunu yaratdığını da nəzərə alaraq deyə bilərik ki, Əlican (bax: ad – **ƏLİ; CAN**) kişi adı hər kəsin canı qədər sevdiyi Əli, candan sevilən Əlidir. Adın təhrif olunmuş forması Əlcan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Əlcan şəxs adı ilə əlaqədar Azərbaycanın Oğuz, Şəki, Yevlax ərazilərindən keçən, Kürün sol qolu Əlican (qədim adı Avant olmuşdur) çayı Qafqaz silsiləsinin cənub yamacından başlanır. Sabirabad rayonunda Əlicanlı adlı kənd yerləşir.

ƏLİDƏMİR/ƏLDƏMİR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* və azərb. *Dəmir* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əlidəmir (bax: ad – **ƏLİ; DƏMİR**) kişi adı dəmir kimi möhkəm, dözümlü, səbirli, mətanətli olan

Əli anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Əldəmir də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏLİƏŞRƏF/ƏLƏŞRƏF

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* və *Əşrəf* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Əliəşrəf adı bu gün Ələşrəf formasındadır. Ələşrəf (bax: ad – **ƏLİ; ƏŞRƏF**) kişi adı şərəfli Əli, mübarək Əli, çox əziz olan (hamıya) Əli mənasındadır. Adın daşıyıcılarından geologiya-mineralogiya elmləri doktoru, professor, Azərbaycan EA-nın akademiki, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı, ictimai xadim, Türkmənistanın Əməkdar Elm və Texnika Xadimi Ələşrəf Əlizadə (1911-1980) Azərbaycanda, eləcə də keçmiş Sovet İttifaqında bir sıra neft yataqlarının açılmasında iştirak etmişdir. Çox sayda elmi əsərlərin, monoqrafiyaların müəllifidir. Mezozoy çöküntülərinin neftlilik problemi ilə məşğul olmuş alim ilk dəfə Türkmənistanda Pliosen çöküntülərinin stratigrafik sxemini tərtib etmişdir. İctimai xadim kimi SSRİ Ali Sovetinin deputatı seçilmiş, orden və medallarla təltif olunmuşdur.

ƏLİF

ərəb. *əlif* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Əlif sözü dilimizdə ülfət bağlayan, dost, yoldaş anlamlarını ifadə edir; 2. Ərəb əlifbasında ilk hərf də əlif adlanır; 3. Bu hərfin (əlif) biçiminə görə incə, uzun, düppədüz mənaları da vardır. Klassik ədəbiyyatda "əlif qədd" (düz qamət) kimi ifadələrə də tez-tez rast gəlinir; 4. Əbcəd hesabında əlif/elif bir sayını bildirir. Əlif kişi adı dost olan, ülfət edən anlamlarını ifadə edir. XX əsrin 70-ci illərindən sonra məişətimizdə dəbdən düşmüş şəxs adlarındandır. Türkiyə türkcəsində də Elif formasında olub, qadın adıdır. Adın məşhur daşıyıcıları arasında Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı (ölümündən sonra) adına layiq görülmüş Əlif Hacıyev (1953-1992) I Qarabağ müharibəsinin ən ağır günlərində azğınlaşmış düşməyə qarşı amansız döyüşlərdə misilsiz qəhrəmanlıqlar göstərən döyüşçülərimizdən olmuşdur. 1990-cı ildə ali təhsilli polis işçisi kimi Xocalı şəhər aeroportunun xətt daxili işlər bölməsinə rəis təyin olunmuş Əlif Hacıyev 1992-ci il fevral ayının 25-dən Xocalının məruz qaldığı dəhşətlərdə dinc əhalini Ağdamın Şelli kəndinə çıxarmağa müvəffəq olur. Lakin düşmənin mövqelərinin daha da möhkəmlənməsinin qarşısını almaq məqsədilə Əlif Hacıyev aeroporta birtəhər daxil olaraq partlatmağa müvəffəq olur, lakin özü də həlak olur.

ƏLİFAĞA/ƏLFAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əlif* adı və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əlifağa (bax: ad – *ƏLİF; AĞA*) kişi adı Əlif ağa anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Əlfağa da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏLİHEYDƏR/ƏLHEYDƏR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* və *Heydər* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Əliheydər (bax: ad – *ƏLİ; HEYDƏR*) kişi adı Həzrət Əlinin adı ilə ləqəbinin (Heydər) birləşməsindən yaranıb, cəsur Əli, şir kimi, aslan kimi qüvvətli Əli anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Əlheydər də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏLİHƏSƏNbax: ad – **HƏSƏNƏLİ****ƏLİHÜSEYN**bax: ad – **HÜSEYNƏLİ****ƏLİXAN**

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şəxs adındakı *xan* titulu ilə əlaqədar Əlixan (bax: ad – **ƏLİ; XAN**) kişi adı hökmdar Əli, idarə edən Əli, *xan* Əli anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması *Alxan* da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏLİİKRAM/ƏLİKRAM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* və *İkram* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Əlikram (bax: ad – **ƏLİ; İKRAM**) kişi adı hörmətə, ehtirama layiq Əli mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması *Əlikram* da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad *Əlikram* şəklindədir.

ƏLİİSA/ƏLİSA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* və *İsa* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əliisa (bax: ad – **ƏLİ; İSA**) kişi adı İslam dinində müqəddəs sayılan şəxslərin – Həzrət Əlinin və İsa Peyğəmbərin adlarından yaranmış antroponimdir. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Əliisa adı bu gün Əliisa formasındadır.

ƏLİQARDAŞ

ərəb mənş. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* ilə azərb. *qardaş* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əliqardaş (bax: ad – **ƏLİ; QARDAŞ**) kişi adı Əliyə qardaş olan, Əliyə çox yaxın olan mənasındadır.

ƏLİQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* ilə azərb. *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Əliqulu (bax: ad – **ƏLİ; QULU**) Əlinin xidmətində duran, Əlinin qulu olan (adam) anlamlarını ifadə edir.

ƏLİMƏHƏMMƏD/ƏLİMƏMMƏD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* ilə *Məhəmməd* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Əliməhəmməd (bax: ad – **ƏLİ; MƏHƏMMƏD**) kişi adı müsəlman aləmində müqəddəs hesab edilən iki şəxsin – peyğəmbərin və Xilafətin dördüncü xəlifəsi Əlinin adı ilə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş forması Əliməmməd də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad, əsasən, Əliməmməd biçimindədir. Adın daşıyıcılarından biri də tarixi şəxsiyyətlərdən olan İrəvan xanı Əliməhəmməd xan olmuşdur. İrəvan xanlığının tarixində Əliməhəmməd xanın hakimiyyəti 1784-1805-i illərə təsadüf edir.

ƏLİMƏRDAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* və fars. *Mərdan* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əlimərdan (bax: ad – **ƏLİ; MƏRDAN**) kişi adı mərd insanlardan, mərd kişilərdən olan Əli mənalarını ifadə edir. Adın daşıyıcılarından siyasi və dövlət xadimi, publisist alim Əlimərdan bəy Topçubaşov (1862-1934) Azərbaycan Demokratik hökumətində Xarici İşlər naziri, Azərbaycan parlamentinin üzvü olmuş, ilk iclasda sədr seçilmişdir. İki qardaş xalq arasında əlaqələr yaratmaq tapşırığı ilə Türkiyədə olan Əlimərdan bəy Versal sülh konfransında iştirak etmək üçün göndərilən Azərbaycan nümayəndə heyətinə başçılıq etmək tapşırığını alan kimi İstanbuldan birbaşa Fransa-yə yola düşmüşdür. 1920-ci ildə Azərbaycanda kommunist rejimi qurulduqdan sonra vətənə qayıtmamışdır. Parisdə mühacir həyatı yaşayarkən müntəzəm olaraq nəşr etdirdiyi kitablarda dünya ictimaiyyətinə bolşevik Rusiyasının Azərbaycan xalqına qarşı müstəmləkə siyasəti yürütdüyünü çatdırmışdır.

ƏLİNAĞI/ƏNNAĞI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* və *Nağ* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan, Xilafətin dördüncü xəlifəsi Əlinin və şiiçilikdə X imam Nağının adlarının birləşməsindən yaranmış Əlinağı (bax: ad – **ƏLİ; NAĞI**) kişi adı pak, saf Əli anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Ənnağı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. XX əsrdə, əsasən, Ənnağı şəklində mövcud olan ad bu gün artıq Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ƏLİPAŞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adı və türk. arxailəşmiş *pəş*a titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Alilik, ucalıqla əlaqədar adın türk dillərində keçmiş Sultan Türkiyəsində, eləcə də Misirdə və müsəlman Şərqiində yüksək titulla birləşməsindən yaranmış Əlipaşa (bax: ad – **ƏLİ; PAŞA**) kişi adı paşa Əli, çox böyük hörmət və nüfuz sahibi Əli mənasındadır.

ƏLİPƏNAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* və *Pən*ah adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əlipənah (bax: ad – **ƏLİ; PƏNAH**) kişi adı Əliyə sığınan, Əliyə pənah gətirən anlamındadır. Adın məşhur daşıyıcılarından Əlipənah Şıxbaba oğlu vaxtilə daşoyma sənətinin el ustası, el sənətkarı kimi ad qoymuşdur. Bakı ətrafında bir neçə məscidin memarlığında daşoyma işlərində iştirak etmişdir. Bunlardan günümüzə gəlib çatmış, üstündəki ərəbcə kitabəsində “Usta Əlipənah” adı olan Buzovna məscidini, Nardarandakı Cümə məscidinin memarlığı və daşoyma işlərini göstərmək olar.

ƏLİSULTAN/ƏLİSOLTAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adı və arxailəşmiş *sultan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əlisultan (bax: ad – **ƏLİ; SULTAN**) kişi adı məzmununda yüksəklik, ucalıq, alilik olan iki adın birləşməsindəndir, sultan Əli, hökmdarlar hökmdarı Əli mənasındadır.

ƏLİŞ

Əli, eləcə də *Əl...* ilə başlanan kişi adlarının oxşama və əzizləmə məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Əliş adı məişətimizdə iki əsrə yaxındır ki, mövcuddur. Azərbaycanda Əliş adı bu gün də kifayət qədər rast gəlinən şəxs adlarındandır. Əliş adından Əlişov, Əlişadə soyadları da formalaşmışdır.

ƏLİŞAN

bax: ad – **ALİŞAN**

ƏLİŞİR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adı və azərb. *şir* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adlarındandır. Əlişir (bax: ad – **ƏLİ; ŞİR**) kişi adı şir Əli, aslan Əlidir. Məlum olduğu kimi, Məhəmməd Peyğəmbərin əmisi oğlu və kürəkəni olmuş Həzrət Əlinin ləqəbi Heydər (aslan, şir) olmuşdur. Əlişir adı da Əlinin ləqəbi ilə əlaqədar adlardandır.

ƏLİYULLAH/ƏLYULLA/ƏLYULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adı və *Üllah* sözünün birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Əslində Əliyullah (bax: ad – **ƏLİ; ÜLLAH**) olan kişi adı Əlinin Allaha yaxın olması ilə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş forması Əliyulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Əliyullah adı məişətimizdə həm Əliyulla, həm də Əlyulla şəklində mövcuddur.

ƏLİYUSİF

bax: ad – **YUSİFƏLİ**

ƏLİZADƏ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adı və fars. *zadə* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dünyanın bir çox xalqlarının dillərində olduğu kimi, dilimizdə də soyadların sonradan şəxs adı kimi işlənməsinə rast gəlinir. Əlizadə (bax: ad – **ƏLİ; ZADƏ**) kişi adı Əli nəslinə mənsub, Əlinin oğlu mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında soyadların yaranmış şəxs adları sırasındadır.

ƏLLƏZ

ərəb. *əlləz* sözündən olub, dilimizə tərcümədə Allahın rəva gördüyü mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlməmiş şəxs adları sırasında olan, bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Əlləz Azərbaycan antroponimikasında köhnəlməmiş şəxs adları sırasında olub, bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ƏLÖVSƏT

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adı və *övsət* (ortancıl) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Əliövsət adı bu gün Əlvəvsət formasındadır. Əlvəvsət kişi adı ortancıl Əli anlamını ifadə edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, bu gün unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

ƏLVAN

ərəb. *əlvən* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Əlvən adı rəngarəng, rəng-bərəng, çox rəngli olan, müxtəlif rəngli, alabəzək mənasını ifadə edir.

ƏLVƏND

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adı və fars. *vənd* (nəsil) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həmədan yaxınlığındakı Əlvənd dağının adından olması barədə mülahizələrə də rast gəlinir. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində dağ adlarından yaranmış kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Əlvənd də bu sıradan olan kişi adlarındandır. Azərbaycanda qədim adlardır. Tarixdən məlum olduğu kimi, Əlvənd Ağqoyunlu sultanı (1498-1501) olmuşdur. Lüğətlərdə Beyləqan şəhəri ətrafında yaşamış Əlvənd nəslinin adından olması barədə məlumatlar da mövcuddur. Zərdab rayonunda Əlvənd kəndinin adı da həmin nəslin adı ilə əlaqələndirilir.

ƏMANƏT/AMANAT

ərəb. *əmanət* (əslində *emanet*) sözündən olub, birinə inana-raq, daha dəqiq, etibar edərək müvəqqəti olaraq müəyyən bir şeyi tapşırma, vermə mənasındadır. Dünyaya göz açmış övlad-
da Əmanət adı verən valideynlər, ailə üzvləri, yaxınları əslində onun gələcək həyatını uca Tanrıya, Allaha tapşırmaqla daha çox uzun, rahat, əmin-aman həyat arzu edirlər, başqa sözlə, uşağın gələcəyini Allaha əmanət edirlər. Dilimizdə qadir Tanrıdan etibarlı, güclü, rəhmli, adil bir kimsənin olmamasına inam səbəbindən çox vaxt çətinə düşən, yola çıxan, bir iş başlayan, müşkül
durumda olan, ağır xəstəlik zamanı və s. yaxınları tərəfindən insanlara alqış anlamında *Allah əmanəti*, *Allaha əmanət* kimi, bir növ, xeyir-dua məzmunlu ümumişlək ifadələr bu gün də dilimizdə mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, Əmanət vaxtilə Osmanlı dövlət idarələrinə verilmiş adlardan olmuşdur. Sovet dövründə banklar da əmanət kassaları adlanırdı. Adın təhrif olunmuş forması Amanat da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Əmanət Türkiyə türklərində yalnız kişi adıdır. Əmanət adı uca Tanrıya əmanət etmə anlamını ifadə edir.

ƏMƏL

ərəb. *əməl* sözündəndir. Əməl (bəzi türk dillərində Emel biçimindədir) sözü türk dillərində bir neçə mənada işlənir: 1. İş, feil; 2. İcra, yerinə yetirmə; 3. Rəftar iş, hərəkət; 4. Hesabda tətbiq edilən əsas qayda; 5. Qayə, istək, məqsəd, şiddətli arzu, arzulanma, umma. Məcəzi mənası həmçinin hiylə, kələk, birləşmə, umma. Məcəzi mənası həmçinin hiylə, kələk, birləşmə, umma. Bəzi lüğətlərdə Əməl kişi adı məqsəd, şiddətli istək kimi izah edilmişdir. Lakin əməl sözünün dilimizdə icra, feil məzmununu ifadə etməsini nəzərə alaraq, Əməl antroponiminin sözün üçüncü mənası ilə, yəni rəftar, iş, hərəkətlə əlaqədar olduğu daha uyğun görünür.

ƏMƏN

qəd. türk dil. *əm* sözündən olub, dərman, çarə, məlhəm, müalicə vasitəsi anlamındadır. Bəzi lüğətlərdə nədənsə Aman sözü ilə əlaqələndirilir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş adlar sırasında olan Əmən yalnız soyadlarda yaşayan kişi

adlarındandır. Azərbaycanda Əmənov, Əmənzadə, Əmənlı soyadlarının kifayət qədər mövcud olması çox da uzaq olmayan vaxtlarda məişətimizdə adın mövcud olduğuna dəlalət edir. Türkiyə türklərində Emen formasında olub qadın adlarındandır.

ƏMƏNULLA

qəd. türk dil. *Əmən* adı və ərəb. *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Əmənullah (bax: ad – **ƏMƏN**; **ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın qoruduğu, Allahın himayəsində olan anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Əmənulla da sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə Əmənullah adı yalnız Əmənulla şəklindədir.

ƏMİ

azərb. *əmi* atanın qardaşı anlamındadır. Əmi həm də dilimizdə hörmət, ehtiram əlaməti olaraq yaşlı, yaxın adama da müraciət kimi işlənən sözdür. XX əsrin əvvəllərinə qədər məişətimizdə Əmi kişi adına kifayət qədər rast gəlinmişdir. Bu gün artıq Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, tərkibində Əmi sözünün işləndiyi mürəkkəb adlar mövcuddur.

ƏMİKİŞİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *əmi* və *kişi* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əmikişi (bax: ad – **ƏMİ**; **KİŞİ**) kişi adı kişi xüsusiyyətli əmi anlamına gəlir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Əmikişi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişiləridir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan, bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişiləridir.

ƏMİN

ərəb. *əmin* sözündən olub, müasir Azərbaycan dilində bir neçə məna ifadə edir: 1. Qorxusuz, xətersiz, etibarlı, dinc, sakit; 2. Xatircəm, arxayın; 3. İnanılası, diz, etibarlı. Əmin kişi adı dinc (adam), etibarlı (adam), inanılası (adam), arxayın (adam) mənasındadır.

ƏMİR

ərəb. *əmr* sözündən olub, dilimizdə buyuran, əmr edən, hökm verən, əmr verən, hakim, hökmdar, başçı, böyük, tayfa-nın, elin başçısı deməkdir. Dilimizdə Əmir formasında işlənən şəxs adı Şərqdə də, Orta Asiya türklərində, uyuqlarda, tatarlar-da, bir sözlə, türk xalqlarının bir çoxunda bu gün də Amir/Emir biçimindədir. Əmir kişi adı əmr verən (ixtiyar sahibi, vəzifəli adam) anlamındadır. Əmir sözü ərəb dilində “rəis, başçı, hakim” kimi bir-birinə yaxın mənaları ifadə edir. Tarixdən də məlumdur ki, **Əmir** bəzi Şərq hökumətlərinin başçılarına və yüksək vəzifəli şəxslərə rəsmi verilən titullardan olmuşdur. Bu sözün bir qədər qısalmış variantı olan “əmir-əl” hərbi rütbəsi bu gün “admiral” şəklində bir çox dünya dillərində mövcuddur. Orta əsrlərdə ərəb xəlifələri “əmir əl-möminin” titulu götürürdülər, bu, “iman gətirənlərin başçısı” anlamını ifadə edirdi. Mənbələrdə bu barədə bəhs edilir və göstərilir ki, qədim türk dillərində amir sözü “sevmək” feili ilə əlaqədardır, türklərdə *-an* şəkilçisinin əlavə edilməsi ilə düzəlmiş Amiran (sevən) adı barədə də məlumatlara rast gəlinir. Azərbaycan dilində Amir adı mövcud olsa da, bu gün, əsasən, dilimizin əsas fonetik qanununa uyğun olaraq dəyişmiş Əmir adına rast gəlinir. Lakin müasir Azərbaycan dilində amir, amiranə sözləri ümumişlək sözlər sırasındadır. Bu gün məişətimizdə Amir adını daşıyan çox az adama rast gəlmək olar.

ƏMİRASLAN/ƏMRASLAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əmir* və *Aslan* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əmiraslan (bax: ad – **ƏMİR**; **ASLAN**) kişi adı aslan kimi güclülər arasında hökm edən, başçı olan mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Əmraslan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏMİRƏLİ/ƏMİRALI/ƏMRƏLİ/ƏMRALI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əmir* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əmirəli (bax: ad – **ƏMİR**; **ƏLİ**) kişi adı əmir Əli, üstün olan Əli, sözü keçən Əli mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Əmrəli, Əmirali, Əmralı da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ƏMİRXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əmir* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında iki titulun birləşməsindən əmələ gələn kişi adları sırasında olan Əmirxan (bax: ad – **ƏMİR; XAN**) kişi adı baş hökmdar, xan Əmir mənasındadır.

ƏMİRŞAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əmir* adı və fars. arxaikləşmiş *şah* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında iki titulun birləşməsindən əmələ gələn kişi adları sırasında olan Əmirşah (bax: ad – **ƏMİR; ŞAH**) kişi adı Əmir şah mənasındadır.

ƏMİRULLA/ƏMRULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əmir* adı və *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Əmirulla (bax: ad – **ƏMİR; ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın buyurduğu, Allahın əmri anlamlarını ifadə edir. Qədim ərəblərdə bu adın hər kəsə deyil, yalnız peyğəmbər nəslindən olanlara verilməsi barədə məlumatlara rast gəlinir. Adın təhrif olunmuş formaları Əmirulla, Əmrulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Əmirullah adı bu gün həm Əmirulla, həm də Əmrulla formasında mövcuddur.

ƏMRAH

türk. *əmrah* sözündəndir. Mənbələrdə Əmrah sözü ilə bağlı qədim türk dillərində işlənmiş *amra*, *amraq*, *amramaq*, *amranmaq* sözü ilə əlaqələndirilir, sevmək, vurulmaq, aşiq olmaq, dost olmaq, həmçinin sevimli, dost, həmçinin sevən, aşiq olan anlamlarını ifadə etdiyi qeyd edilir. Bununla yanaşı, şəxs adlarının izahlı lüğətlərində ərəb mənşəli əmrah sözü ilə əlaqələndirilməsinə də rast gəlinir. Ərəb dilindən tərcümədə şad, şən, sevincli, fərəhli mənasını ifadə etdiyi göstərilir. Əmrah şəxs adının ərəb mənşəli olması daha inandırıcı görünür. Adın daşıyıcılarından ustad Aşiq Əmrah (1914-1987) Azərbaycanın görkəmli sənətkarlarındanır. Tanınmış saz ustası tədqiqatçılara məlum olan 72 saz havasını inkişaf etdirib təkmilləşdirərək onların sayını 81-ə çatdırmışdır.

ƏMRƏbax: ad – **İMRƏ****ƏNSƏR**

ərəb. *ənsar* sözündəndir. Ərəb dilindən hərfi tərcümədə köməkçilər, yardımçılar mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Ənsər kişi adı mədinəli müsəlmanlar anlamını ifadə edir. Rəvayətə görə, Mədinəyə mühacirət edən məkkəlilərə yardım edən müsəlmanlara ənsar deyirmişlər. Sonradan müstəqil kişi adı kimi formalaşmışdır.

ƏNÜŞİRƏVANbax: ad – **NUŞİRƏVAN****ƏNVƏR**

ərəb. *ənvar* (əslində *ənvar*) nur (bax: **NUR**) sözünün cəmindən olub, daha çox işıqlı, daha parlaq, çox nurlu anlamlarını ifadə edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış adlardan olsa da, bu gün artıq unudulmaqda olan adlardan hesab edilir desək, yəqin ki, yanılıyıq. Adın daşıyıcılarından I Qarabağ döyüşlərindəki şücaətinə görə Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı (ölümündən sonra) adına layiq görülmüş Ənvər Arazov (1953-1992) Ağdərə uğrunda gedən qanlı döyüşlərdə başçılıq etdiyi dəstənin üzvlərini qəddar düşmənin mühasirəsindən çıxarmağa müvəffəq olsa da, özü qəhrəmancasına həlak olmuşdur.

ƏR

türk. *ər* sözü Azərbaycan dilində də əsasən bir neçə mənada işlənir: 1. Sözündə möhkəm, mərd; qəhrəman, igid, qoçaq; 2. Arvadın qanuni və məhrəm yoldaşı olan **kişi**, zövc; 3. Kişi, həddi-bülüğa çatmış adam; 4. Qəhrəman, igid, qoçaq, mərd, sözündə möhkəm, sözündə bütöv; 5. Əsgər. Ümumiyyətlə, türk xalqlarının antroponimik vahidlər sistemində bəzi mürəkkəb kişi adlarının əvvəlində, bəzilərinin isə sonunda işlənən *ər* sözü əsasən igid, qoçaq, mərd anlamındadır. Məsələn, Ərşad (bax: ad – **ƏRŞAD**), Ərtəgrul (bax: ad – **ƏRTOĞRUL**), İlkər (bax: ad – **İLKƏR**) və s.

ƏRAT

ərəb. *arat* (əslində *arət*) sözü türk dillərində iki mənada işlənmişdir: 1. Kişilər, ərilər, hərbcilər, əsgərlər; 2. Cəsarətli, cəsur, qorxmaz, bacarıqlı. Əslində sözün hər iki anlamı bir-biri ilə əlaqədardır. Sözün birinci mənasında kişilik, ərlik daha çox xüsusiyyət ifadə edir. Bu da sözün ikinci, cəsurluq, qorxmazlıq, bacarıqlılıq ifadələri ilə əlaqəlidir. Ərat kişi adı sözün birinci, yəni kişilər, ərilər, hərbcilər, əsgərlər mənası ilə əlaqədardır.

ƏRƏB

etn., *arəb* Ön Asiyada və Şimali Afrikada yaşayan sami dilləri qrupuna daxil olan xalqın adındandır. Bu xalqa mənsub adam dilimizdə ərəb adlanır. Tarixdən məlum olduğu kimi, VII əsrdən ərəb işğallarının başlanması ilə əlaqədar Xilafətin tərkibinə daxil olan ərəzilərə, Azərbaycana xeyli ərəb köçürülmüşdür. Mənbələrdə belə məlumatlara da rast gəlinir ki, təkcə xəzər-ərəb müharibələri dövründə Hişam ibn Mərvan 731-ci ildə şimal sərhədlərini qorumaq üçün Azərbaycanda Şam (Suriya) şəhərindən gəlmiş qırx min ərəb ailəsi yerləşdirmişdi. Sonrakı mərhələdə ərəblərin Azərbaycana kütləvi köçürülməsinə başlanılmışdı. Bu dövrdən etibarən məşətimizdə ərəb mənşəli antroponimlər, toponimlər də yayılmağa başlamışdı. Beləliklə, ərəb etnonimi də məişətimizə kişi adı kimi daxil olmuşdur. Ərəb Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Bu gün Azərbaycanda Ərəbov, Ərəbli soyadlarına kifayət qədər rast gəlinir. Bu da çox da uzaq olmayan keçmişdə Ərəb adının populyar olduğuna dəlalət edir. Azərbaycan ərazisində ərəb etnonimi ilə əlaqədar Ərəb, Ərəbxan, Ərəblər, Ərəbocağı və s. toponimlər də məlumdur.

ƏRDƏM

türk. *ərdəm* sözündəndir. Məişətimizdə Ərdəm kişi adı geniş yayılmasa da, türk dünyasında dəbdə olan şəxs adlarındandır. Ərdəm kişi adı ləyaqət, yaxşılıq, fəzilət, ürəyiyumşaqlıq anlam-larını ifadə edir.

ƏRƏSTU/ƏRƏSTUN

qəd. yunan mənş. *aristos* sözündən olub, əla, yaxşı, çox yaxşı, lap yaxşı anlamlarını ifadə edir. Məlum olduğu kimi, Qədim Yunanıstanın ən məşhur filosofları arasında özünəməxsus yeri olan Aristotelin (m.ə.384-322) ərəb dünyasındakı adıdır. Aristotel sonrakı əsrlərdə “antik dünyanın Hegeli” adını qazanmış, qədim dünyanın ən böyük filosofudur. Ərəb dilinin fonetik sisteminin qayda-qanunlarına əsasən, Aristotel yazıda Ərəstu kimi formalaşmışdır. Dilimizdə səsartımı hadisəsi nəticəsində bu gün ad Ərəstun formasındadır. Aristotel dövrünün məlum elmlərini sistemləşdirməyə müvəffəq olmuş alimdir. Fəlsəfə sahəsində xüsusi xidətləri olmuş, dialektik təfəkkürün bir sıra əsas formalarını araşdırmışdır. Bədii ədəbiyyatda Aristotel obrazına hələ XII əsrdə N.Gəncəvinin məşhur “İsgəndərnamə” əsərində İsgəndərin müəllimi kimi rast gəlinir. Azərbaycan antroponimikasında antik dövrün filosoflarından Platon, ərəb biçimində Əflatun (bax: ad – **ƏFLATUN**), Sokratın (bax: ad – **SOKRAT**) da adlarına rast gəlinir. Ərəstun adı məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Adın daşıyıcıları arasında I Qarabağ müharibəsində Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı (ölümündən sonra) adına layiq görülmüş Ərəstun Məcidov (1957-1992) ali təhsilli mütəxəssis kimi Azərbaycan Hava Yollarında çalışırdı. Müharibə zamanı Ermənistanla həmsərhəd rayonlarda döyüş əməliyyatı keçirən heyətin tərkibinə daxil edilmişdi. 1992-ci il yanvarın 28-də Ağdam və Şuşa xətti ilə dinc əhalini daşıyan bort-mexanik olduğu vertolyot amansız düşmən tərəfindən raketlə vurulmuşdur. Əhali də, bütün heyət də həlak olmuşdur.

ƏROL

türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ər* və müasir Azərbaycan dilində yarımmüstəqil feil kimi işlənən *ol* (*olmaq*) feilinin kök hissəsinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ərol kişi adı igid *ər* ol anlamındadır. Türk antroponimik vahidlər sisteminə mövcud Ərol/Erol bu gün məişətimizdə az təsadüf olunan şəxs adları sırasına daxildir.

ƏRŞAD/İRŞAD

türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ər* sözü və arxaklənmiş *şad* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır.

Ərşad (bax: ad – **ƏR; ŞAD**) kişi adı yetkin olan (igid), daha doğru yol tutan igid mənalarındadır. Adın təhrif olunmuş forması İrşad da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏRTOĞRUL

türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ər* sözü və *Toğrul* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Türk xalqlarının antroponimik vahidlər sistemində Erdoğan, Ertuğrul formasında geniş yayılmış, dilimizdə Ərtoğrul şəklindədir. Ərtoğrul (bax: ad – **ƏR; TOĞRUL**) kişi adı igid, cəsur, qüdrətli, güclü anlamalarını ifadə edir. Osmanlı dövlətinin qurucusu Osman bəyin atasının adı da Ərtoğrul olmuşdur. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın görkəmli yazıçılarından olan H.Cavidin oğlu Ərtoğrul Böyük Vətən müharibəsində (1941-1945-ci illər) həlak olmuşdur.

ƏRTURAN

türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ər* sözü və azərb. *Turan* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ərturan kişi adı (bax: ad – **ƏR; TURAN**) Turan ölkəsinin igid əri, Turanın qəhrəmanı, turanlı igid mənasındadır.

ƏRUZ

bax: ad – **ARUZ**

ƏSƏD

ərəb. *əsəd* sözündən olub, dilimizə hərfi tərcümədə şir, aslan mənasındadır. Həzrət Əlinin ləqəbindən yaranmış antroponimdir. Azərbaycan antroponimikasında aslan, şir mənasını ifadə edən Heydər, Zeyqəm, Qəzənfər, Aslan, Şiraslan, Ruslan və s. kişi adları sırasındadır. Əsəd ərəblərdə həm də bürc adıdır. Eyni zamanda Əsəd qədim astrologiyada məlum 12 bürcdən beşincisinin adıdır. Bu gün ərəb dünyasında oluğu kimi, türk xalqlarının məişətində də Əsəd geniş yayılmış kişi adlarındandır.

ƏSƏD (əslində ƏS'ƏD)

ərəb. *əs'əd* sözündəndir. Dilimizə tərcümədə daha xoşbəxt, çox bəxtiyar, bəxtəvər mənasındadır. Türkiyədə, eləcə də türk xalqlarının çoxunda Esad kimi işlənən Əs'əd antroponimi dili-

mizin əsas fonetik qanunu olan ahəng qanununa uyğun dəyişikliyə uğramışdır. Dilimizdə ərəb-fars dillərindən alınma belə sözlər çoxdur. Məsələn, zalim sonradan zalım, qazi sonradan qazı və s. kimi dəyişdirilmiş, yazıda da bu biçimdə işlənmişdir. Əsəd sözündə ikinci *ə* hərfi uzun tələffüz edilməli olduğu halda, apostrof nəzərə alınmadığından (hələ apostrofun işləndiyi dövrdə də belə tələffüz edilirdi) sadəcə Əsəd kimi tələffüz edilmişdir. Ona görə də şəxs adlarının izahlı lüğətində Əs'əd şəxs adının izahı Əsəd (bax: ad – **ƏSƏD**) adı ilə əlaqədar şərh edilmişdir. Bu gün Azərbaycan dilində Əsəd və Əs'əd antroponimlərinin tələffüzündə heç bir fərq hiss edlmir. Lakin vaxtilə övladlarına Əs'əd adını verən valideynlər antroponimin çox bəxtəvər, bəxtiyar mənalарını əsas götürmüşlər. Azərbaycan antroponimikasında Əsəd kimi bu anlamları ifadə edən şəxs adları kifayət qədərdir. Məsələn, Xoşbəxt (bax: ad – **XOŞBƏXT**), Bəxtiyar (bax: ad – **BƏXTİYAR**), Bəxtəvər (bax: ad – **BƏXTƏVƏR**), Uğurlu (bax: ad – **UĞURLU**) və s.

ƏSƏDAĞA

ərəb. *Əsəd* (əslində *əs'əd*) sözü və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əsədağa (bax: ad – **ƏS'ƏD; AĞA**) kişi adı Əsəd ağa mənasını ifadə edir.

ƏSƏDULLA

ərəb. *Əsəd* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Əsədullah (bax: ad – **ƏSƏD; ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın aslanı mənasını ifadə edir. İslam dini ilə əlaqədar şəxs adlarından olan Əsədullah Həzrət Əlinin ləqəbindən yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş forması Əsədulla da sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Əsədulla şəklindədir.

ƏSƏN

türk mənş. *əsən* sözündəndir. Əsən dilimizdə bir neçə anlamı ifadə edir: 1. Sağlam, gümrah, salamat; 2. Xalis, saf, təmiz; 3. Zəkali, ağıllı, kamallı; 4. Külək (əsməklə əlaqədar). Bir çox tarixi mənbələrdə Xürrəmilər hərəkatının başçısı Babəkin (bax: ad – **BABƏK**) də əsl adının Əsən olması ilə bağlı məlumatlar vardır.

Azərbaycanda artıq köhnəlmiş, daha doğrusu, unudulmuş kişi adlarından hesab edilir. Bu, əsasən, Əsənlə Həsən (bax: ad – **HƏ-SƏN**) adının qarışdırılması ilə əlaqədar olmuşdur desək, yəqin ki, yanlışdır. Tarixdən məlum olduğu kimi, XII əsrdə Qarabağın dağlıq hissəsində yaşayan albanların Xaçın hakiminin adı Əsən Cəlal olmuşdur. Bu adın tərkibindəki Cəlal orta əsrlərdə geniş yayılmış cəlal-üd-dövlə titulinin qısaldılmış formasıdır (bax: ad – **CƏLAL**). Hakimin adı əslində Əsən olmuşdur. Lakin dilimizdən rus dilinə tərcümədə adın əvvəlinə *h* səsi əlavə edilərək səhvən Qasan, Xasan kimi yazılmışdır. Ruscadan da dilimizə tərcümə zamanı yanlışlıq nəticəsində Həsən kimi getmiş, nəticədə Əsən adı Həsən adı kimi göstərilmişdir. Tarixi mənbələrdə o da qeyd edilir ki, XII əsrdə İslamın qatı əleyhdarının adı Həsən ola bilməzdi. Hazırda da qədim türk dillərində geniş yayılmış kişi adlarından hesab edilən Əsən şəxs adı Türkiyədə, eləcə də türk dünyasında populyar adlardır. Türk dilində şəxs adlarının izahlı lüğətlərində Əsən kişi adının (bu gün türk dilində Esen biçimindədir) geniş yayılmış kişi adlarından olması, sağ, sağlam, rahat, sağlam, həmçinin külək mənasını ifadə etməsi ilə bağlı məlumatlar mövcuddur. Hətta türklərdə Əsən/Esen şəxs adı Esener (Əsənər), Esengün (Əsəngün), Esentürk (Əsəntürk) və s. mürəkkəb adların komponenti kimi çıxış edir.

ƏSGƏR

ərəb. *əsgər* sözündəndir. Adətən Əsgər sözünün iki mənası göstərilir: 1) hərbi xidmətdə olan adam, dövlətin və ölkənin mühafizəsi ilə əlaqədar olaraq orduda xidmət edənlər; 2) balaca, kiçik. Müasir Azərbaycan dilində əsgər, sırası hərbi qulluqçu, hərbi xidmətdə olan, vətən qarşısında hərbi borcunu ödəyən şəxs, rütbəsiz hərbi qulluqçu anlamlarındadır. Eləcə də hərbi xidmətçi, qoşun, silahlı dəstə içində xidmət edən, orduya mənsub, yeni xidmətə çağırılmış adam mənaları da vardır. Mənbələrdə Əsgər antroponiminin ilkin mərhələdə Əşgər biçimində olması, kiçik mənasını ifadə etdiyi, sonradan dilçilikdə kontaminasiya adlanan hadisə nəticəsində Əşgər→Əsgər əvəzlənməsinin baş verməsi barədə məlumatlara da rast gəlinir. Bu gün Əsgər adı Azərbaycanda olduğu kimi, türk dünyasında da (bəzən Asker şəklində) geniş yayılmış antroponimlərdən hesab edilir. Dilimi-

zin şəxs adları sistemində tərkibində Əsgər adının iştirak etdiyi mürəkkəb kişi adları da mövcuddur. Azərbaycan ərazisində Əsgər ad ilə əlaqədar toponimlər də kifayət qədərdir. Məsələn, Əsgərabad, Əsgərbəyli, Əsgəran və s.

ƏSGƏRƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əsgər* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əsgərəli (bax: ad – **ƏSGƏR; ƏLİ**) kişi adı yüksək, ali, uca əsgər anlamındadır.

ƏSGƏRXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əsgər* adı və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əsgərxan (bax: ad – **ƏSGƏR; XAN**) kişi adı Əsgər xan anlamındadır.

ƏSHAB

ərəb. *əshabə* sözündəndir (*sahib* sözünün cəmidir). Əshab dilimizdə heç bir məna ifadə etmir. Dilimizin şəxs adları sisteminə Əshabə qadın adı (bax: ad – **ƏSHABƏ**) mövcuddur. Əshabə sözü dilimizdə Məhəmməd Peyğəmbərin və imamların yaxın adamları, həmçinin tərəfdar, daim birinin yanında olan anlamlandır. Əshab kişi adı Əshabə qadın adından son saitin düşməsi yolu ilə yaranmışdır. Dilimizin şəxs adları sistemində bu yolla yaranmış kifayət qədər şəxs adları mövcuddur. Məsələn, Elmin, Elnar, Samir və s.

ƏSMƏT/İSMƏT

ərəb. *əsmət* sözündəndir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Əsmət kişi adı ilə qadın adı fərqli mənalar ifadə edir. Ərəb dilində əsmət/ismət sözü iki məna ifadə edir: 1. Paklıq, təmizlik, namus, irz, həya, abır; 2. Müdafiə, təəssüb, himayə, qoruma. Adın təhrif olunmuş forması İsmət də sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir. Əsmət/İsmət kişi adı ərəb dilində sözün ikinci mənası ilə əlaqədardır, himayə, qoruma (təmizliyi), müdafiə (namusu, paklığı) mənasındadır. Əsmət/İsmət qadın adı (bax: qadın adı – **ƏSMƏT/İSMƏT**) sözün birinci mənası ilə əlaqədardır.

ƏŞRƏF

ərəb. *əşrəf* sözündəndir. Əşrəf kişi adı çox şərəfli, əziz, möhtərəm, şərəfətli, mübarək, uğurlu anlamlarını ifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, erkən dövrlərdə əşrəflər müsəlman cəmiyyətinin daha bir nüfuzlu təbəqəsini təşkil edirdilər. Möminlər arasında da mühüm nüfuza malik olmuş əşrəflər müsəlman aləmində uzun müddət nüfuzlarını qoruyub saxlamağa müvəffəq olmuşlar. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Əşrəf kişi adı bu gün artıq unudulmaqda olan şəxs adları sırasına keçmişdir.

ƏTAULLA/ƏTULLA/ATULLA

ərəb. *əta* (pay, bəxşiş, hədiyyə) və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Ətaullah (bax: – **ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın, Tanrının hədiyyəsi mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında eyni mənanı ifadə edən Allahverdi, Tanrıvardı, Xudaverdi və s. kimi kişi adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Ətaulla da sonradan uzun müddət müstəqil şəxs adı kimi işlənmişdir. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn satlərdən birinin düşməsi nəticəsində Ətaulla kişi adı bu gün Ətulla formasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Atulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏTƏM

bax: ad – **HATƏM**

ƏVƏZ

ərəb. *əvəz* sözü, dilimizdə qarşılıq, bir kəsin yerini tuta bilən (adam), mükafat, mizd, haqq, həmçinin qisas, intiqam anlamlarını ifadə edir. Əvəz kişi adı sözün birinci mənası ilə əlaqədardır, yəni bir kəsin yerini yuta biləcək (adam) anlamındadır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Azərbaycan antroponimikasında Əvəz adı ilə yanaşı, tərkibində adın işləndiyi mürəkkəb şəxs adları mövcuddur.

ƏVƏZAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əvəz* adı və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əvəzağa (bax: ad – **ƏVƏZ**; **AĞA**) kişi adı Əvəz ağa anlamındadır.

ƏVƏZBALA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əvəz* adı və azərb. *bala* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ailələrdə adətən valideynlər, yaxınlar dünyadan köçmüş əziz, doğma kişiləri (yaxın qohumlardan, dostlardan olan) nəzərdə tutaraq dünyaya gələn oğlan uşaqlarına Əvəzbala (bax: ad – **ƏVƏZ**; **BALA**), yəni gedənin yerinə Tanrının verdiyi bala adını vermişlər.

ƏVƏZƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əvəz* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əvəzəli (bax: ad – **ƏVƏZ**; **ƏLİ**) kişi adı Əli yerində, Əliyə bənzər mənalərini ifadə edir.

ƏVƏZXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əvəz* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əvəzxan (bax: ad – **ƏVƏZ**; **XAN**) kişi adı Əvəz xan anlamındadır.

ƏYYAM

ərəb. *əyyam* (əslində *yovm* sözünün cəmidir) sözündəndir. Əyyam kişi adı günlər, dövrlər, (bir) zamanlar mənasındadır.

ƏYYUB

ibrani. əslində Oiebdir, *əyyub* ərəbcələşdirilmiş biçimidir. Əyyub "Tövrat" da və "Quran" da adı çəkilən peyğəmərlərdən biridir. "Bibliya" da Oieb əfsanəvi peyğəmbər kimi təqdim edilir. Dilimizdə düşmən, rəqib mənalərini ifadə edir. Rəvayətə görə, Əyyub Peyğəmbər çox səbirli olmuşdur. Bu səbəbdən də sonrakı mərhələdə Əyyub səbir rəmzi kimi formalaşmışdır. Azərbaycan da XX əsrdə geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Lüğətlərdə nədənsə bəzən Eyyub (bax: ad – **EYYUB**) şəxs adı ilə eyniləşdirilir. Tam fərqli şəxs adlarıdır.

ƏYYUBƏLİ

İbrani. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əyyub* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əyyubəli (bax: ad – **ƏYYUB**; **ƏLİ**) kişi adı ali Əyyub, hörmətli, üstün Əyyub mənasındadır.

ƏZƏL

Ərəb. *əzəl* sözündəndir. Əzəl kişi adı irəli, əvvəl, birinci, qabaq, qabaqca, öncə, əbədi, həmişəlik, daimi mənasındadır. Əzəl kişi adı bu gün məişətimizdə unudulmuş şəxs adları sırasındadır.

ƏZƏLXAN

Ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əzəl* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əzəl xan (bax: ad – **ƏZƏL**; **XAN**) kişi adı Əzəl xan anlamını ifadə edir.

ƏZƏMƏT

Ərəb. *əzəmət* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Böyüklük, ululuq; 2. Dəbdəbə, cəlal, təmtəraq, ehtişam; 3. Vüqar, təmkin. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Əzəmət adı sözün üçüncü mənası ilə əlaqədar olub, vüqar(lı), təmkin(li) mənasındadır.

ƏZİM

bax: ad – **AZİM**

ƏZİMAĞA

Ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əzim* adı və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əzimağa (bax: ad – **ƏZİM**; **AĞA**) kişi adı böyük, ulu, ali ağa, əzəmətli ağa anlamına gəlir.

ƏZİMXAN

Ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əzim* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əzim xan (bax: ad – **ƏZİM**; **XAN**) kişi adı böyük, ulu, ali, əzəmətli xan mənasındadır.

ƏZİZ

ərəb. *əziz* (əslində *aziz*) sözündəndir. Əziz kişi adı sevimli, istəklili, ürəyə yaxın, hörmətli, qiymətli, dəyərlili, müqəddəs mənalarını ifadə edir. Adın daşıyıcılarından Əziz Əliyev (1897-1962) ali təhsilli hərbi həkim, ictimai xadim olmuşdur. Görkəmli alim kimi Tibb İnstitutunun direktoru, sonradan Azərbaycan Dövlət Universitetinin rektoru vəzifələrinə təyin olunmuşdur. Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin katibi, 1941-1942-ci illərdə Azərbaycan KP MK-nın katibi, 1948-ci ilin dekabrınadək isə Dağıstan Vilayət Partiya Komitəsinin birinci katibi vəzifələrində işləmişdir. 1956-cı ildən ömrünün sonunadək Azərbaycan Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun direktoru işləmişdir. Tanınmış ictimai-siyasi xadim Əziz Əliyev dəfələrlə SSRİ, RSFSR, Azərbaycan SSR və Dağıstan MSSR Ali sovetlərinə deputat seçilmiş, orden və medallarla təltif olunmuşdur.

ƏZİZAGƏ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əziz* adı və azərb. arxaikləşmiş *ağə* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əzizagə (bax: ad – *ƏZİZ*; *AĞƏ*) kişi adı Əziz ağə anlamındadır.

ƏZİZBƏY

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əziz* adı və azərb. arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əzizbəy (bax: ad – *ƏZİZ*; *BƏY*) kişi adı Əziz bəy anlamındadır.

ƏZİZƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əziz* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əzizəli (bax: ad – *ƏZİZ*; *ƏLİ*) kişi adı əziz Əli, hamıya istəklili olan (Həzrət) Əli mənasındadır.

ƏZİZXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əziz* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əzizxan (bax: ad – *ƏZİZ*; *XAN*) kişi adı Əziz xan anlamındadır.

ƏZİZULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əziz* adı və *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Əzizulla (bax: ad – **ƏZİZ; ÜLLAH**) olan kişi adı Azərbaycan dilində Allahın əzizi, Tanrının ləyaqətlişi mənasını ifadə edir. Əzizulla ölkəmizin cənub bölgəsində geniş yayılmış kişi adları sırasındadır.

FAXİR

ərəb. *faxir* sözündəndir. Azərbaycan dilində faxir sözü iki mənada işlənir: 1. Fəxr edilən, ictimai ediləcək, şöhrətli, şərəfli; 2. Parlaq, qiymətli, gözəl, dəyərli. Faxir şəxs adı fəxr edilən, ictimai ediləcək, şərəfli olan (adam) mənasındadır. Bəzi mənbələrdə öyünən, lovğalanan mənasının olduğu da göstərilmişdir. Ərəb şəxs adları siyahısında, türk xalqlarının dillərində bu gün də populyar adlardan olan Faxir antroponimi Azərbaycan antroponimikasında unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

FAİQ

ərəb dilində *fauqa* ön şəkilçi olub, sözə qoşularaq adidən hündürdə, yüksəkdə olma mənası yaradır. Faiq antroponimi də **fauqa** ilə eyni kökdəndir, üstün, başqalarından seçilən, fərqli olan, seçmə, böyük, əla olan anlamını ifadə edir. Azərbaycanda da, Türkiyədə də tez-tez rast gəldiyimiz Faiq şəxs adı digər türk xalqlarının dilində elə də populyar antroponimlərdən hesab edilmir. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış adlar sırasındadır. Məlum olduğu kimi, Ömər Faiq Nəmanzadə XX əsrin əvvəllərində məşhur "Molla Nəsrəddin" jurnalının əsasını qoyanlardan biri, tərəqqipərvər, millətinin irəli getməsinə arzulayan, jurnalist, eyni zamanda bu yolda əlindən gələni əsirgəməyən ziyalılarımızdan olmuşdur. Azərbaycanda ilk dəfə Faiq adını özünə təxəllüs götürən də o, olmuşdur.

FAİL

ərəb qrammatikasında feili sifət modeli olan *fail* sözünün dilimizdə iki mənası vardır: 1. İşçi, işgörmə, fəaliyyətdə olan, əməkdaş; 2. Təsir gücünə malik, təsir edən. Fail şəxs adı əsasən sözün birinci mənası ilə əlaqədardır, yəni Fail kişi adı fəaliyyət göstərən işçi anlamını ifadə edir.

FAİZ

ərəb. *faiz* sözündəndir. Məlum olduğu kimi, faiz dedikdə, əsasən, hər hansı ədədin tam (vahid) kimi götürülən yüzdəbiri başa düşülür. Amma Azərbaycan dilində faiz sözünün digər mənaları da vardır: 1. Kapitalın hər yüz manatından əldə edilən gəlir; 2. Borc-ludan istifadə ediyi üçün kreditor kimi tutulan haqq; 3. Dövriyyə-dən, əldə edilən gəlirdən asılı olaraq hesablanan muzzd, faiz dərəcə-sinin həddi; 4. Məhsulun kəmiyyətinə görə muzzd almaq; 5. Daşın, daşqın, artıq, dolu, bol, bolluq; 6. Fayda, bacaran, üstün gələn, nail olan. Faiz kişi adı bacaran, nail olan, üstün gələn anlamlarını ifadə edir. Bu gün Faiz kişi adı Azərbaycan antroponimikasında köhnəl-miş şəxs adları sırasında olsa da, məişətimizdə addan ənənəvi yolla düzəlmiş Faizə (bax: ad – **FAİZƏ**) qadın adı geniş yayılmışdır.

FAKİR

ərəb. *fakir* sözündəndir. Azərbaycan dilinə çevirəndə yox-sul, kasıb, biçarə, zavallı, dilənçi, aciz, bədbəxt anlamlarını ifadə edir. Bəzi mənbələrdə fəqir sözü ilə eyniləşdirilir. Azərbaycan-da yaşlı əhali arasında təsadüf edilən adlardandır. Bu gün ərəb dünyasında, Türkiyə türklərində Fakir kişi adı mövcud olsa da, Azərbaycanda köhnəlmiş kişi adlarındandır. Adın daşıyıcıların-dan Fakir Baykurt bu gün Türkiyənin müasir yazıçılarındandır.

FAMİL

latın. *famil* (əslində *familia*) sözündən olub, dilimizə tərcümə-də ailə, ata-baba, qəbilə, soy, nəsil adı mənalarını ifadə edir. Ro-ma imperiyası zamanında quldalarla qullarının ailələrinin daxil olduğu icmalara da familia deyilmişdir. XIX əsrdən etibarən Ru-siyada familiya sözü soyad mənasında işlədilmişdir. Rəsmi sənədlərdə şəxs adı ilə yanaşı qeyd edilmişdir. Dilimizə də rus dili vasitəsilə keçmişdir. XXI əsrin əvvəllərinə qədər dilimizdə soyad yerinə yalnız familiya sözü işlədilmişdir. Famil kişi adı da həmin sözlə əlaqədar yaranmışdır. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də Famil məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılar, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

FARİS

ərəb. *faris* sözündəndir. Faris sözü dilimizdə iki mənada işlənir: 1. Atlı süvari; 2. Fərasətli, igid, anlayışlı, qəhrəman. Bəzi mənbələrdə nədənsə Fariz (bax: ad – **FARİZ**) antroponimi ilə qarışdırılır. Faris kişi adı sözün birinci mənası ilə əlaqədar olub, atlı süvari mənasındadır.

FARİZ

ərəb. *fariz* sözündən olub, fərz edən, təxmin edən, ehtimal edilən mənasındadır. Fariz kişi adı fərz edən mənasındadır.

FARUQ

ərəb. *faruq* sözü dilimizə tərcümədə tez qərara gələn, tez ayırd edə bilən, haqlını haqsızdan, doğrunu yanlışdan ayırmaqda usta olan, ədalətli, adil anlamlarını ifadə edir. Faruq Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Ərəb dünyasında olduğu kimi, türk xalqlarında da Faruq kişi adı geniş yayılmışdır. Həzrət Ömər in ləqəbi olmuş Faruq ərəblərdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Ərəb dövlətlərinin tarixində bir çox tarixi şəxsiyyətlərin adı olmuşdur. Azərbaycanda, Türkiyədə olduğu kimi, ərəb dünyasında da Faruq adına rast gəlinir. Bəzi lüğətlərdə nədənsə Fərrux (bax: ad – **FƏRRUX**) antroponimi ilə qarışdırılır.

FATEH

ərəb. *fateh* sözü müasir Azərbaycan dilində ümumilək sözlərdən olub, əsasən iki mənada işlənir: 1. Fəth edən, açan, başlayan, tutan, işğal edən, işğalçı, zəbt edən, bir ölkəni, şəhəri, məmləkəti və ya qalanı ələ keçirən adam; 2. Mübarizə, inad, böyük zəhmət və s. yolu ilə bir şeyi əldə edən, bir şeyə nail olan. Məlum olduğu kimi, bəşəriyyət tarixinə fateh kimi daxil olan şəxsiyyətlər vardır. Məsələn, müsəlman Şərqində Makedoniyalı İsgəndər kimi tanınan fateh Böyük İsgəndər, 1444-1446 və 1451-1481-ci illərdə Osmanlı imperiyasının sultanı olmuş fateh II Məhəmməd və b. Osmanlı xəlifəsi Sultan II Məhəmməd İstanbulu iyirmi yaşında fəth etmişdi. Bu səbəbdən də ona Fateh təxəllüsü verilmişdi. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Fateh bu gün artıq unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır. Bu gün Türkiyədə dəbdə olan Fateh kişi adlarındandır.

FATOŞ

Fat... ilə başlayan həm kişi adlarının (məsələn, Fateh, Fətəli və s.), həm də qadın adlarının (məsələn, Fatma, Fatmanisə və s.) əzizləmə mənasında kiçildilmiş formasıdır. Məsələn, Fateh, Fəttah, Fətəli və s. Sonradan Fatoş müstəqil kişi adı da rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasındadır.

FAZİL

ərəb. *fazil* (əslində fadıl) sözündəndir. Sonrakı mərhələdə farsşayağı oxunuş nəticəsində fazil şəklinə düşmüşdür. Bu gün dilimizdə ləyaqətli, üstün, fəzilət sahibi, fəzilətli, əxlaqlı, gözəl xasiyyətli, yetkin, biliyi, ağılı, əxlaqı, gözəlliyi sayəsində üstün olan mənalarını ifadə edən Fazil adı ilə yaxın Feyzi (bax: ad – **FEYZİ**), Fəzlullah (bax: ad – **FƏZLULLAH**), Fəzli (bax: ad – **FƏZLİ**) və s. adlar da mövcuddur. Fazil adı artıq neçə əsrdir ki, məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarındandır. Şərqdə alimül-fazil ifadəsi çox işlənir, əsasən, tanınmış ziyalılara, elm adamlarına deyilir. Adın daşıyıcılarından ömrünü İslam maarifinin çiçəklənməsinə və təbliğinə həsr etmiş, Nəcəf elm mərkəzində dərs demiş Fazil İrəvanlı (1817-1888) ölçüyəgəlməz dərəcədə dərin dini biliyə malik olmaqla yanaşı, əxlaq və mənaəviyyat, iman və təqva baxımından da çox yüksəkdə duran şəxsiyyətlərdən olmuşdur. İslam dini ilə əlaqədar 15-ə yaxın əsərin müəllifi, Ayətullahu'l-uzma Fazil İrəvani Nəcəf şəhərində haqqa qovuşmuş və elə orada da dəfn olunmuşdur.

FEYRUZ

bax: ad – **FİRUZ**

FEYSƏL

ərəb. *feyz* sözündəndir. Feysəl kişi adı qərar, fərman, hökm anlamlarını ifadə edir. Məişətimizdə köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır.

FEYZİ

ərəb. *feyz* sözündən olub, dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Feyzlə əlaqədar feyzə ai; 2. Bərəkət, bolluq, çoxluq; 3. Ehsan, bağışlamaq; 4. Kamala yetmə, elm, irfan; 5. Təsəvvüf fəlsəfəsin-

də daxili sakitlik hüzur, sevinmək, coşqu, coşqunluq; 6. İnsanın hər hansı maddi və mənəvi tələbini təmin edən, ona zövq verən, məmnunluq hissi yaradan, fayda verən bir şey. Feyzi kişi adı sözlün bolluq, bərəkətli, faydalı, xeyirli mənası ilə əlaqədardır. Bəzi lüğətlərdə Feyz... ilə başlayan adların kiçiltmə forması kimi də izah edilir.

FEYZULLAH/FEYZULLA

ərəb. *feyz* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Feyzulla (bax: ad – **FEYZİ; ÜLLAH**) kişi adı Allahın səxavəti, Tanrının cəmərdliyi, neməti, Tanrının kərəmi, feyzi, ehsanı, bolluğu, bərəkəti anlamlarını ifadə edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, bu gün artıq unudulmaqdadır. Adın daşıyıcılarından Feyzulla Qasımzadə XX əsrdə yaşamış görkəmli ədəbiyyatşünas alimlərimizdən olmuşdur.

FƏDA

ərəb. *fəda* sözü müasir Azərbaycan dilində ən əziz bir adam və ya yüksək iş uğrunda özünü qurban etmə, qurban, əvəz, bə-dəl, canını əsirgəməyən, bir hadisə ilə əlaqədar canını qurban edən (adam) anlamlarındadır. Dilimizdə fəda sözü ilə əlaqədar *can fəda etmək*, *özünü fəda etmək*, *yolunda fəda getmək* və s. kimi çox-ışlənən ifadələr də mövcuddur. Fəda kişi adı canını əsirgəməyən (adam) mənasındadır.

FƏDAİ

ərəb. *fəda* sözü dilimizdə, əsasən, iki mənada işlənir: 1. Ümumi bir iş yolunda, məslək uğrunda, qorxulu, təhlükəli bir məqsəd uğrunda canını verməyə hazır olan (adam); 2. Kimi isə, bir yeri qoruyan, qoruyucu, mühafizə edən, mühafiz. Adın daşıyıcılarından XV əsrin sonu, XVI əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış Fədai Təbrizi (?–1520) məşhur “Bəxtiyarnamə” poemasının müəllifidir.

FƏDAİL

bax: ad – **FƏDAİ**

FƏDAKAR

ərəb. *fəda* sözünə fars mənş. *-kar* şəkilçisinin qoşulması ilə yaranmış şəxs adıdır. Müasir Azərbaycan dilində fədakar ümumişlək sözlərdəndir. Fədakar (bax: ad – **FƏDA**) kişi adı ümumi bir iş və ya məslək uğrunda öz şəxsi mənafeyindən keçən, özünü belə qurban verməkdən, fəda etməkdən çəkinməyən anlamlarını ifadə edir.

FƏĞAN/FƏQAN

fars. *fəğan* sözündəndir. Azərbaycan dilində Fəğan şəxs adı nadir hallarda təsadüf edilən kişi adlarındandır. Fəğan kişi adı nalə, fəryad, inləmə anlamlarını ifadə edir Adın təhrif olunmuş forması Fəqan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Fəğan antroponimi bu gün əsasən Fəqan formasındadır.

FƏHMI

ərəb. *fəhm* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində anlama, zəka, anlayış, dərrakə, anlamaqla əlaqədar anlamları ifadə edir. Fəhmi kişi adı anlayan, başa düşən, tez dərk edən mənasını ifadə edir.

FƏHMİN

ərəb. *fəhm* sözündəndir. Fəhmin (bax: ad – **FƏHMI**) kişi adı fəhmlə, anlayışla, dərk etməklə, anlamaqla əlaqədar olan anlamındadır.

FƏXRƏDDİN

ərəb. *fəxr əd-din* sözündəndir. Fəxrəddin kişi adı dinin fəxri, ictimaxı, şərəfi, şöhrəti, ictimaxı, hörməti, ləyaqəti mənasındadır. XX əsrdə Fəxrəddin şəxs adı məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, bu gün müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır. Adın məişətimizdə geniş yayılması görkəmli dramaturq N.Vəzirovun “Müsiabəti-Fəxrəddin” faciəsinin əsas surəti olan qabaqcıl dünyagörüşlü, humanist gənc Fəxrəddinin adı ilə əlaqədar olmuşdur.

FƏXRİ

ərəb. *fəxr* sözündəndir. Fəxri kişi adı hər hansı nailiyyətə, xidmətə görə ehtiram, ictimax əlaməti olaraq verilən, eləcə də hörmətli, möhtərəm, şərəfli, şərəf qazandıran mənasındadır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarından olan Fəxri bu

gün unudulmaqda olan kişi adlarındandır. Addan ənənəvi yolla yaranmış Fəxriyə (bax: ad – **FƏXRİYƏ**) qadın adı məişətimizdə nisbətən geniş yayılmışdır.

FƏR...

fars. *fərr* sözündəndir. Dilimizdə işıq, parıltı, bəzək, zinət, gözəllik, həmçinin şan, şərəf mənalarını ifadə edir. Fars mənşəli şəxs adlarının əvvəlində işlənən **fər(r)** sözü (məsələn, Fərhad (bax: ad – **FƏRHAD**), Fərhan (bax: ad – **FƏRXAN**), Dİlfər (bax: ad – **DİLFƏR**) və s.) iranlıların qədim inanclarına görə, Tanrının qanuni hökmdarlara bəxş etdiyi xüsusi əlamətdir. Bu, hökmdarların başı ətrafında bir işartı kimi təsəvvür edilirdi. Bu səbəbdəndir ki, belə adlar adətən şan, şərəf, misilsiz olma və s. buna yaxın mənalar ifadə edir.

FƏRAMƏZ

qəd. iran dil. *fəramurz* sözündəndir. Azərbaycan dilində şanlı, şöhrətli, şərəfli mənalarını ifadə edir. Bəzi lüğətlərdə Fəraməz şəxs adının bağışlayan, əfv edən olduğu ilə bağlı izahlara rast gəlinir. Bu fikirləri də kənar etmək olmaz.

FƏRASƏT

ərəb. *fərasət* (əslində *firasət*) sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində fərasət ümumişlək sözlər sırasındadır. Fərasət kişi adı tez anlama, tez başa düşmə, tez dərk edib tədbir görən mənasındadır.

FƏRDA

fars. *fərda* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Fərda şəxs adı sabah, gələcək anlamlarını ifadə edir.

FƏRDİ

ərəb. *fərdi* sözü fərdlə əlaqədar, yalnız biri ilə əlaqədar, həmçinin təkbaşına edilən, ümumi olmayan, şəxsi, xüsusi və s. yaxın mənalarda işlənir. Türk xalqlarının, demək olar ki, əksəriyyətinin məişətində geniş yayılmış Fərdi kişi adı şəxsi, xüsusi (olan) anlamlarını ifadə edir. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olan Fərdi artıq unudulmaqdadır.

FƏRƏC

ərəb. *fərəc* sözündən olub, ümumiyyətlə fərəh, xoşbəxtlik, səadət, şadlıq, təsəlli, təskinlik, əyləncə, əylənmə, sıxıntıdan qurtarma anlamlarını ifadə edir. Fərəc kişi adı sevinc, fərəh anlamlarını ifadə etsə də, burada sevinmək, şad olmaq əsasən hüzn, kədər, məyusluqdan sonra gələn sevincdir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasında olan Fərəc bu gün artıq unudulmaqdadır.

FƏRƏCƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Fərəc* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Fərəcəli (bax: ad – *FƏRƏC*; *ƏLİ*) kişi adı üstün olan Fərəc, nüfuz sahibi Fərəc anlamındadır.

FƏRƏCULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Fərəc* adı və *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Fərəcullah (bax: ad – *FƏRƏC*) olan kişi adı Tanrının sevinci, təsəllişi, Allahın sevinci mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Fərəculla da sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Fərəculla şəklindədir.

FƏRHAD

fars. *fərhad* sözü pəhləvi dilindən hərfi tərcümədə anlayan, başa düşən anlamındadır. Fərhad kişi adı zəhinli, dərrakəli, qanacaqılı anlamlarındadır. Hazırda Fərhad türk xalqlarının məişətində geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Keçən əsrdən etibarən Fərhad kişi adı məişətimizdə o qədər geniş yayılmışdır ki, bəzən alınma ad olduğuna inanmaq bir qədər çətin olur. İran tarixində Fərhad əsarətdən qurtarmaq üçün üsyan qaldırmış doqquz ölkə başçılarından birinin adı kimi keçir. Məlum olduğu kimi, Bisütun dağında həmin doqquz üsyançının şəkli və o dövrün hadisələri həkk olunmuşdur. Bu hadisələrdən sonra ad əfsanələşmiş, Fərhad bir çox əfsanələrin əsas qəhrəmanına çevrilmişdir. Xalq Şairi Səməd Vurğuna xalq məhəbbəti barədə çox yazılmışdır. Görkəmli sənətkarın 1941-ci ildə Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” poemasının motivləri əsasında yazdığı

“Fərhad və Şirin” mənzum dramındakı vətənpərvər Fərhad surəti xalq arasında çox sevilmişdi. Qeyd etmək lazımdır ki, məişətimizdə Fərhad adının geniş yayılması da məhz bu dövrə təsadüf edir. Bu illərdən Azərbaycanda yeni doğulmuş oğlan uşaqlarına Fərhad adı daha çox qoyulmuşdur. Əminliklə demək olar ki, Fərhad şəxs adı bu gün Azərbaycanda geniş yayılmış kişi adlarındandır.

FƏRXAN/FƏRHAN

ərəb. *fər* sözü və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Fərhan (bax: – **FƏR**; **XAN**) kişi adı xoşbəxt, sevincli, şən, şad olan, ağgünlü, firavan anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Fərhan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

FƏRHƏNG

fars. *fərhəng* sözündəndir. Fərhəng kişi adı elm, məlumat, mədəniyyət, maarif mənalərini ifadə edir.

FƏRİD

ərəb. *fərd* sözündəndir. Fərid kişi adı tək, nadir, yeganə olan, misli olmayan mənalərini ifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, sözün əsas ifadə etdiyi mənaya yaxın olan digər mənaləri də mövcuddur. Məsələn, bənzərsiz, tək, həyat yoldaşı olmayan, əmsalsız və s. Fərid kişi adı bu gün məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından azərbaycanlı zabit, “İgidliyə görə” medalı ilə təltif edilmiş (ölümündən sonra) Fərid Əhmədov (1986-2010) vətənimizin işğal altında olan Qarabağ bölgəsi uğrunda gedən döyüşlərdə Azərbaycanın qəhrəmanlıq tarixinə əbədi imzasını qoymuş şəhidlərimizdəndir.

FƏRQAN

ərəb. *fərqan* sözündəndir. Fərqan kişi adı fərqləndirə bilən (işığı, ayı), seçən mənasını ifadə edir.

FƏRMAN

fars. *fərman* dilimizdə ümumişlək sözlərdən olub, əsasən əmr, buyuruq, hökm, göstəriş, hər hansı bir məsələ ilə əlaqədar

hökmdarın, padşahın qərarı, bir sözlə, ali hakimiyyət orqanının qanun qüvvəsində olan sərəncamı, qərarı kimi anlaşılr. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Fərman kişi adı bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Fərman kişi adı əmr, sərəncam, qərar mənasındadır. Adın daşıyıcılarından tanınmış geoloq alim, ictimai xadim, geologiya-mineralogiya elmləri doktoru, Rusiya EA-nın müxbir üzvü, Lenin mükafatı laureatı, Sosialist Əmək Qəhrəmanı Fərman Salmanov (1931-2007) keçmiş Sovet İttifaqında neft-qaz sahəsində görkəmli mütəxəssislərdən olmuşdur. XX əsrdə neftçi-alimin rəhbərliyi altında Surqutda, Salımskda, Pravdinskda, Mamontovskda, Somotlarda, Urenqoyda, Qərbi Sibirin başqa yerlərində iyirmi neft və qaz yatağı aşkar edilmişdir. F. Salmanov həm də neft və qaz geologiyası məsələləri ilə bağlı bir sıra elmi işlərin müəllifi olmuşdur.

FƏRRUX

fars. *fərrux* sözü dilimizdə bir neçə məna ifadə edir: 1. Mübarək, uğurlu; 2. Üzü nurlu, parlaq, işıqlı, aydın olan; 3. Xoşbəxt, bəxtiyar, bəxtəvər, ağgün. Fərrux antroponiminə ötən əsrin sonunda qədər kifayət təsadüf edilsə də, bu gün populyarlığını itirməyə başlayan şəxs adlarından hesab edilir.

FƏRZAN

fars. *fərzana* sözündən olub, dilimizdə elmlı, hikmət sahibi, ağıllı, alim, həkim, bilici, filosof anlamlarını ifadə edir. Məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adlarındandır. Fərzan kişi adına bu gün, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələri arasında təsadüf edilir.

FƏRZƏLİ/FƏRZALI

ərəb. *fərz* sözü və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Fərzəli şəxs adı Əlinin vacib və zəruri bildiyi, Əlinin hesabı, Əlinin ehtimalı, Əlinin gümanı mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Fərzalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

FƏRZƏN

ərəb. *fərzən* sözündəndir. Fərzən şəxs adı təxminən, təxmin yolu ilə, ehtimala, gümana əsasən, zənn edilən mənasındadır.

FƏRZƏND

fars. *fərzənd* sözündəndir. Fərzənd dilimizdə övlad, oğul uşaq, uşaq anlamındadır.

FƏRZİ

ərəb. *fərz* sözündəndir. Azərbaycan dilində güman edilən və hesab edilənə aid olma anlamındadır. Bəzi lüğətlərdə Fərz... ilə başlayan adların başlangıç forması da hesab edilir.

FƏRZULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *fərz* və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gələn şəxs adıdır. Əslində Fərzullah (bax: ad – **FƏRZİ; ÜLLAH**) olan kişi adı Tanrının, Allahın vacib hesab etdiyi, əhəmiyyətli saydığı anlamlarını ifadə edir. Məişətimizdə Fərzullah adı bu gün yalnız Fərzulla formasında mövcuddur.

FƏTƏLİ

ərəb. *fəth* və mürəkkəb adların komponenti kimi işlənən *əli* sözlərinin birləşməsindən əmələ gələn şəxs adıdır. Fətəli (bax: ad – **FƏTH; ƏLİ**) kişi adı Əlinin fəthi, Əlinin zəfəri, Əlinin qələbəsi mənasındadır. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olan Fətəli artıq unudulmaqda olan, əsasən soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından Quba xanlığının VI xanı (1758-1789) Fətəli xan Qubalı (Fətəli xan Hüseyin Əli xan oğlu, 1736-1789), Azərbaycanın tarixində özünəməxsus yer tutan ictimai xadimlərdəndir. Azərbaycanın azadlığı, müstəqilliyi və birliyi uğrunda mübarizə aparmış böyük dövlət xadimi, diplomat və sərkərdə olmuşdur. Adın daha bir məşhur daşıyıcısı yazıçı-maarifçi, filosof, dramaturq Mirzə Fətəli Axundzadə (1812-1878) Azərbaycanda qüvvətli milli, realist, bədii nəsr şüurunun oyanmasında ilk təkan rolunu oynayan əsərlərin müəllifi, həmçinin milli dramaturgiyanın banisi olmuşdur.

FƏTHİ

ərəb. *fəth* sözündən olub, müasir Azərbaycan dilində bir şəhər və ya ölkəni silah gücü və ordu ilə zəbt etmə, alma, bəzən zəbrt etmə, işğal mənalarnı da ifadə edir. Fəthi şəxs adı fəthlə, zəfərlə, qələbə ilə əlaqədar şəxs adlarındandır.

FƏTİ/FƏTİŞ

ərəb. *Fət...* ilə başlayan kişi adlarının oxşama və əzizləmə məzmunlu qısaltma biçimidir. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Addan soyad da formalaşmışdır.

FƏTTAH

ərəb. *fəttah* sözündən olub, dilimizdə açan, açıcı, yol açan, qapı açan, qarışıq işlərdən baş çıxaran, həmçinin zəfər çalan, fəth etmiş, qələbə qazanmış, üstünlük əldə etmiş mənalarını ifadə edir. Məlum olduğu kimi, əl-Fəttah Allahın məlum 99 adından biri olub, qullarını hər çətinlikdən qurtaran, düyünü açan, çətinliyi açan, asanlaşdıran anlamlarını ifadə edir. Tanrının adından olan Fəttah kişi adı artıq məişətimizdə unudulmaqda olan kişi adlarındandır.

FƏTULLA

ərəb. *fəth* və mürəkkəb adların komponenti kimi işlənən Tanrı ilə əlaqədar *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gələn (*fəthü-l-lahi*) şəxs adıdır. Əslində Fətullah (bax: ad – **FƏTHİ; ÜLLAH**) olan kişi adı Tanrının fəthi, Allahın qələbəsi anlamlarını ifadə edir. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən əmələ gələn adlarda yanaşı gələn samitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Fəthullah adı sonradan Fətullah formasına düşmüşdür. Adın təhrif olunmuş forması Fətulla da sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Fəthullah adı bu gün yalnız Fətulla formasında mövcuddur.

FƏYYAZ

ərəb. *fəyyaz* sözündəndir. Məlum olduğu kimi, İslam dinində əl-Fəyyaz Allahın məlum 99 adından olub, əliaçıq, səxavətli, yetirimli, bərəkəti əskik eləməyən anlamlarını ifadə edir. Fəyyaz kişi adı da Tanrının adındandır, əliaçıq anlamındadır

FƏYZAN

ərəb. *fəyzan* (əslində *feyazan*) sözündən olub, dilimizdə suyun daşması, coşma, daşma, daşqın, həmçinin bolluq, bərəkət mənalarındadır. Fəyzan kişi adı sözün bolluq, bərəkət mənaları ilə əlaqədardır.

FƏZA

ərəb. *fəza* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Fəza dilimizdə əsasən ucu-bucağı görünməyən boşluq, dünyanın, ulduzların içində olan boşluq, geniş meydan, göy, asiman, həmçinin. yüksəklik, ənginlik mənalarını ifadə edir. Fəza şəxs adı göy, asiman, ənginlik anlamlarını ifadə edir.

FƏZAIL

ərəb. *fəzail* sözündəndir. Fəzail şəxs adı fəzilətlər (bax: ad – **FƏZİLƏT**), fəzilətlərin cəmi, doğru olanlar və s. anlamları ifadə edir.

FƏZLİ

ərəb. *fəzli* sözündəndir. Fəzli dilimizdə gözəl məziyyətlərə malik, ləyaqətli, hünərli, gözəl əxlaqa sahib olan, istedadlı, səxavətli, cömərd anlamlarını ifadə edir. Bu gün Azərbaycanda populyarlığını itirən adlardan olsa da, Türkiyədə (Fazlı biçimində), türk xalqlarının əksəriyyətində, ərəb dünyasında geniş yayılmış kişi adlarındandır. Azərbaycanda qədim adlar sırasındadır. M.Füzulinin oğlunun da adı Fəzli olmuşdur.

FƏZLULLAH/FƏZLULLA

ərəb. *fəzl* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən Tanrı ilə əlaqədar *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş (*fəzlü-l-lahi*) şəxs adıdır. Fəzlullah antroponimi Allahın fəzli, Tanrının lütfü anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Fəzlulla da sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız Fəzlulla şəklindədir. Adın məşhur daşıyıcılarından görkəmli şair, filosof, Yaxın Şərqi fikri tarixində “Cavidan-namə”, “Məhəbbətnamə”, “Ərşnamə”, “Növmnamə” kimi Hürufilik təriqətinin ideoloji əsaslarına həsr edilmiş bir çox əsərləri ilə Şeyx Fəzlullah bin Əbi Məhəmməd Təbrizi Nəimi (1339-1401) Hürufilik təriqətinin əsasını qoymuş sufi alim olmuşdur.

FİKRƏT

ərəb. *fikr* sözündəndir. Fikr Azərbaycan dilində fikir şəklində olub bir neçə mənada işlənir: 1. Düşünmə, düşüncə, təfəkkür, təfəkkür prosesi; 2. Niyyət, məqsəd, məram; 3. Fikirləşmə, düşün-

mə, mühakimə nəticəsində hasil olan qənaət, ideya; 4. Rəy, görüş, mülahizə; 5. Bilik; 6. Adamın aqlını məşğul edən şey, daim düşünülməli şey (bəzən “fikir-zikir” şəklində də işlənir); 7. Hafizə qüvvəsi, yaddaş, xatırlama; 8. Əqidə, görüş, baxış. Fikrət kişi adı sözün düşünmə, düşüncə tərz, təfəkkür mənalı ilə əlaqədardır. Dilimizdə olduğu kimi, türk xalqlarında, eləcə də ərəb dünyasında artıq iki əsrdir, populyar adlardandır desək, yəqin ki, səhv etmərik. Türkiyə türklərində Fikrət müştərək adlar sırasındadır. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın dahi bəstəkarı, Xalq Artisti, Dövlət mükafatı laureatı, AMEA-nın müxbir üzvü, dünya şöhrətli musiqişünas Fikrət Əmirovun yaradıcılığı dərin köklərlə milli zəminə bağlanmışdır. Dünyanın böyük konsert salonlarında görkəmli dirijorların repertuarını zənginləşdirmiş əsərlərin müəllifi Fikrət Əmirov Azərbaycan musiqi tarixində həm də iki janrın – simfonik muğam və muğam-poema janrlarının yaradıcısı kimi qalmışdır.

FİMAR

ərəb-fars. *fimar* sözündəndir. Fimar kişi adı əsl ilan anlamındadır. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış Fimar adı bu gün artıq köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır.

FİRAVAN

fars. *firavan* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Firavan çox bol, çoxlu, varlı, zəngin mənalı ifadə edir.

FİRDOVSİ/FİRDÖVSİ/FİRDOSİ

ərəb. *firdovsi* (əslində *firdaus*) sözündəndir. Mənbələrdə ərəb dilinə sanskrit dilindən keçməsi barədə məlumatlar vardır. Ərəb dilində ad Firdausi, fars dilində Firdousi, Azərbaycan dilində Firdovsi/Firdövsü şəklindədir. Dilimizdə cənnət, behişt, cənnətə aid olan, behiştə aid, cənnət bağı, bağ-bağat, bağça mənalıdır. Adın təhrif olunmuş formaları Firdövsü, Firdosi də sonradan müstəqil şəxs adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız Firdosi şəklindədir. Məlum olduğu kimi, sənətsevər xalqımız öz övladlarına görkəmli sənət adamlarının adlarını, təxəllüslerini sevə-sevə verir. Məsələn, Nizami (bax: ad – *NİZAMİ*), Füzuli

(bax: ad – **FÜZULİ**) və s. Firdovsi/Firdövsi də görkəmli fars-tacik şairi, məşhur “Şahnamə” əsərinin müəllifi Əbülqasim Firdövsi-nin (934-1020) şərafinə yaranmış kişi adıdır. Əbülqasim şairin əsl adı olmayıb, künyəsidir, Qasımın atası anlamındadır, Firdovsi də təxəllüsüdür. Şairin dünyada tanınması Sultan Mahmud Qəz-nəvinin sifarişi ilə təxminən 35 ilə yazdığı məşhur “Şahnamə” əsəri ilə əlaqədardır desək, yəqin ki, səhv etmərik. XX əsrin otu-zuncu illərində bütün keçmiş sovet respublikalarında olduğu kimi, Azərbaycanda da Ə.Firdövsinin min illik yubileyinin ke-çirilməsi qərara alınmışdı. Bu münasibətlə, yəni yubiley ərəfə-sində şairin həyat və yaradıcılığı ilə əlaqədar müxtəlif tədbirlər keçirilirdi. Sənətkarın yaradıcılığı hərtərəfli işıqlandırılırdı. Fir-dovci/Firdövsi adının məişətimizə daxil olması da həmin dövrə təsadüf edir. Xalqımız bu ərəfədə sənətkar Ə.Firdövsi-ni daha yaxından tanıdı, sevdi və təxəllüsünü də övladlarına verdi.

FİRQƏT

ərəb. *firqət* sözündəndir. Klassik ədəbiyyatda çox işlənən söz və ifadələrdən olub, əsasən hər hansı bir səbəbdən sevgilidən ayrılmaqla, ayrı düşməklə əlaqədardır. Dilimizdə ayrı düşmə, ayrılmaq, fəraq, ayrılıq anlamlarını ifadə edir.

FİRİDUN/FİRUDİN/FİRİDDİN/FİRÜDDİN/FİRƏDDİN

fars. *firidun* (əslində *feridun*) sözündəndir. Azərbaycan di-lində Firidun/Firudin kimi, türk dilində Feridun kimi yazılan, eyni cür də tələffüz edilən Firidun kişi adına digər türk xaqları arasında da rast gəlmək olar. Firidun fars dilindən Azərbaycan dilinə tərcümədə çox güclü, çox qüvvətli, göyün səkkizinci qatı, həmçinin tək, tayı-bərabəri olmayan deməkdir. Azərbaycan şəxs adları sistemində İran hökmdarlarının adlarından formalaşmış şəxs adları sırasındadır. Tarixdən məlum olduğu kimi, özünü II Zərdüşť adlandırmış Pişdadiyan sülaləsinin VII hökmdarının, Cəmşidin nəvəsinin adındandır. Lakin bəzi mənbələrdə Firidun şəxs adı ərəb dilində olan *fürüuddin* sözü ilə əlaqələndirilir və dilimizdə dinin budaqları, dinin şöbələri, İslam dinində ikinci dərəcəli göstərişlər mənalərini ifadə etdiyi barədə mülahizələrə də rast gəlinir. Qeyd etmək lazımdır ki, Firudin şəxs adının Fu-ruuddin/Furuddin kimi tələffüzünə rast gəlinmir. Lakin bu fi-

kirləri tam kənar etmək, yəqin ki, düzgün olmazdı. Adın təh-rif olunmuş formaları Firudin, Firiddin, Firuddin, Firəddin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Firidun adına ilk dəfə Ə.Firdovsinin “Şahnamə” əsərində rast gəlinir. Firdovsi-nin bu qəhrəmanı da böyük məhəbbətlə, sevə-sevə təsvir etdiyi qəhrəman surətlər sırasındadır. Zəhmətkeş kütlənin rəğbətini qazanmış Firidun xalqı zalım və qəddarlığı ilə cana doyurmuş Zöhhakdan xilas edərək hakimiyyətə gəlir. Hər zaman xalqla bir yerdə olan Firidun surəti çox sevilmiş və bununla da Firidun adına məhəbbət yaranmışdı. Bütün bunlar Firidun adının Şərq məişətində geniş yayılmasına səbəb olmuşdu. Adın daşıyıcıla-rından XX əsrin əvvəllərində yaşayıb fəaliyyət göstərmiş müəl-lim, jurnalist Firidun bəy Köçərli (1863-1920) ədəbiyyatşünaslıq-da bədii proseslərə nüfuz edərək, əsərləri elmi-nəzəri təhlilə cəlb edən, müasirlik və aktualıq baxımından araşdıran, doğma ədə-biyyatımızla yanaşı, digər xalqların da ədəbiyyatına dərindən bələd olan ədəbi tənqidçilərimizdən olmuşdur. Firidun bəy Kö-çərli böyük elmi-yaradıcılıq zəhmətinə qatlaşaraq ədəbiyyatımı-zın tarixini bir sistem halında tədqiq edib, “Azərbaycan ədəbiy-yatı tarixi” şəklində meydana çıxarmış ilk görkəmli alimdir.

FİRUZ

fars. *firuz* (əslində *piruz*) sözünün sonradan ərəbcələşdiril-miş formasıdır. Firuz Azərbaycan dilinə ərəb dilindən keçmədir, xoşbəxt, ağ günlü, bəxtiyar, həmçinin qalib, qalib gələn, uğurlu mənalarnı ifadə edir. Məlum olduğu kimi, ərəblərdə *p* səsi ol-madığından *piruz* sözü *firuz* kimi işlədilmişdir. Lakin bu gün farslarda da, İranda yaşayan digər millətlərin nümayəndələri arasında da *Piruz*, *Piruze* şəxs adlarına rast gəlmək olar. Qeyd et-mək lazımdır ki, İranda *Firuz*, *Firuze* də çox geniş yayılmış şəxs adlarındandır. Ümumiyyətlə, Yaxın Şərq ölkələrində dəbdə olan *Piruz*/*Firuz* kişi adının digər variantları da mövcuddur. Bunun əsas səbəblərindən biri və deyərdik ki, ən əsas səbəbi adın *firuzə* daşının adı ilə əlaqədar olmasıdır. Məlum olduğu kimi, qədim zamanlarda Şərq saraylarında hökmdarların barmağında *firuzə* daşı üzük gəzdirmələri vacib hesab edilirdi. Şərqdə *firuzə* da-şının da gümüş kimi bədnəzərdən, bələdan, xətərdən qoruması ilə bağlı inanc bugünə qədər gəlib çatmışdır. Lakin saraylarda

hökmdarların firuzə daşlı üzük taxmalarının mütləq olması tək-cə bu inancla əlaqələndirilmirdi. Belə ki, digər qiymətli daşlardan fərqli olaraq, firuzə daşının digər üstünlükləri məlumdur. Deyilənə görə, barmaqdakı firuzə daşının rəngi, əsasən, ağır havalı bağlı məkanlarda olarkən, eləcə də barmaqında firuzə daşlı üzük olan şəxsin zəhər qatılmış yeməyi yeməyə başlaması və s. buna bənzər hallarda tamamilə dəyişir. Qədimdə hökmdarlar qarşısına gətirilən hər hansı yeməyi belə üzüklə asanlıqla yoxlaya bilirdilər, buna görə də firuzə daşlı üzük taxmaq hökmdarlar üçün vacib hesab edilir. Ərəblərdə eyni yazılış formasında olmasına baxmayaraq, ad həm Firuz, həm də Feyruz kimi tələffüz edilir. Azərbaycan dilində hər iki ad kişi adlarından hesab edilsə də, ərəblərdə zinət daşı mənasında olan Firuz da, Feyruz da qadın adları sırasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, Piruz, eləcə də Piruze şəxs adı qalib gəlmə, qalib, uğurlu anlamındadırsa, Firuz, Firuzə (bax: ad – **FİRUZƏ**) şəxs adları yalnız qiymətli zinət daşının adı ilə əlaqədardır. Bildiyimiz kimi, Azərbaycanda Firuz, eləcə də Feyruz kişi adına, Firuzə adına təsadüf edilir. Lakin məişətimizdə Firuz kişi adına nisbətən qadın adı Firuzə yarandı-ğı dövrdən etibarən daha geniş yayılmışdır.

FİTAT

ərəb. *fitat* sözündən olub, fəth etmək qabiliyyəti olan (gözəlli-yi ilə), həmçinin gözəllər gözəli anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Fitat adı fəth etmək qabiliyyəti olan mənasındadır.

FİTRƏT

ərəb. *fitrat* yaradılış, xilqət, həmçinin xasiyyət, təbiət anlamlarını ifadə edir. Klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən söz və ifadələrdəndir. Fitrat kişi adı sözün xasiyyət, xilqət mənalari ilə əlaqədardır.

FÖVQİ

ərəb. *fövq* sözündən olub, yuxarı, üstün, üst, daha artıq mənasındadır. Fövqi kişi adı nüfuz sahibi olan (adam) mənasındadır.

FÖVZİ

ərəb. *fövz* sözündən olub, dilimizdə bacarıqla əlaqədar quruluş, zəfər, qalibiyyət, həmçinin əldə etməklə əlaqədar, malik olmaqla bağlı, üstün olmaqla əlaqədar anlamları ifadə edir. Ərəb dünyasında olduğu kimi, türk xalqları arasında da geniş yayılmış antroponimlərdəndir. Fövzi kişi adı bacarığı sayəsində qalib olan mənasındadır.

FUAD

ərəb. *fuad* sözündəndir. Fuad dilimizdə ürək, qəlb, könül mənasındadır. Ümumiyyətlə, türk antroponimik vahidlər sisteminə olduğu kimi, Şərqdə, ərəb dünyasında geniş yayılmış kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından Misir tarixində əvvəlcə sultan (1917-1922), sonradan Misir və Sudan kralı (1922-1936) Əhməd Fuad (1868-1936) islahatları ilə ölkə tarixində əhəmiyyətli rol oynamışdı. Adın daşıyıcılarından memar, SSRİ Memarlıq Akademiyasının müxbir üzvü, Əməkdar İncəsənət Xadimi, Dövlət mükafatı laureatı Fuad Əbdürrəhmanovun (1915-1971) Azərbaycan monumental heykəltəraşlıq sənətinin inkişafı və formalaşmasında böyük rolu olmuşdur. Bakıda və Gəncədə Nizaminin, Səməd Vurğunun, Buxarada İbn Sinanın, Düşənbədə Rudəkinin, Ulan-Batorda Suxə Batorun və Çoybalsanın ucaldılmış abidələri istedadlı sənətkarın gərgin əməyinin nəticəsidir.

FÜZULİ/FİZULİ

ərəb. *füzuli* gərəksiz, yersiz, mənasız, eləcə də haqsız, qeyri-qanuni, özünə aid olmayan işlərlə məşğul olan, çoxdanışan, naqqal, həmçinin fəzilətli, mərifətli, elmlə, ləyaqətli, çağırılmamış qonaq mənalərini ifadə edir. Füzuli kişi adı Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. Görkəmli Azərbaycan şairi, universal bilik sahibi, alim, filosof, hər şeydən əvvəl böyük söz ustası Məhəmməd Füzulinin təxəllüsündən yaranmış ad XX əsrin otuzuncu illərindən etibarən məişətimizdə geniş yayılmışdır. Adın təhrif olunmuş forması Fizuli də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

GƏNCƏ

top., *Gəncə* şəhərinin adındandır. Gəncə Azərbaycanın ən qədim şəhərlərindən olan, Bakı şəhərindən 363 km qərbdə Kiçik Qafqaz dağlarının şimal ətəklərində, Kür çayının sağ qolu Gəncəçayın hər iki sahilində yerləşən şəhərin adıdır. XII–XIII əsrlərdə Gəncə Azərbaycanın ticarət, peşəkarlıq, mədəniyyət mərkəzi kimi məşhur idi. Şəhərin adı orta əsr ərəb mənbələrində Gənzə, fars mənbələrində Gəncə, bəzi mənbələrdə isə Qandzak şəklində işlənir. Şəhərin adı bəzi qaynaqlarda *gen* yer, bəzilərində isə xəzinə kimi izah olunur. Dünya ədəbiyyatında “Xəmsə” yaratmış ustad sənətkar Nizami Gəncəvinin vətənidir. Dahi Nizami Gəncəvi burada anadan olmuş, yaşayıb-yaratmışdır.

GƏNCƏLİ

Gəncə (bax: ad – *GƏNCƏ*) toponimindən formalaşmış Gəncəli kişi adı Gəncə şəhərindən olan mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Gəncəli bu gün artıq yalnız soyadlarda (Gəncəliyev, Gəncəli və s.) yaşayan kişi adlarındandır.

GƏNCƏVİ

Gəncəvi Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranan antroponimlər sırasında. Bütün dünyada sevilən “Xəmsə”nin müəllifi, görkəmli şair Nizami Gəncəvinin (bax: ad – *NİZAMİ*) təxəllüsündən yaranmış kişi adıdır. Görkəmli sənətkarın tam adı isə Cəmaləddin İlyas ibn Yusif olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, Nizami Gəncəvi özü heç bir əsərində “Gəncəvi” nisbəsini işlətməmişdir. Əmir Xosrov Dəhləvi, Əlişir Nəvai, Əbdürrəhman Cami, Məhəmməd Füzuli kimi Nizami ənənələri

nin davamçıları onun haqqında bəhs edərkən Gəncəvi nisbəsini işlətməmişlər. Məlum olduğu kimi, XV əsrdən etibarən Gəncəvi təxəllüsü ilə yazan şairlər meydana çıxmışdır. Bundan sonra Nizami Gəncəvi barədə danışanlar onun adına "Gəncəyi" nisbəsini qoşmuşlar. Ərəb dilindən tərcümədə bu ifadə də "Gəncəli, Gəncədən olan" mənasını ifadə edir. Sonradan Gəncəyi dilimizdə Gəncəvi kimi işlənməyə başlamışdır. Gəncəvi məişətimizdə nadir şəxs adlarındandır. Övladlarına bu adı qoyanlar üçün, yəqin ki, adın mənası deyil, XII əsrdə yaşamış N.Gəncəvinin şəxsiyyətinə maraq, məhəbbət önəmli olmuşdur.

GƏRAY

türk. çox qədim adlardan olan *gəray* sözünün etimologiyası barədə müxtəlif mülahizələr mövcuddur. Bəzi mənbələrdə, xüsusən də türk dilçiliyində monqol mənşəli olduğu, monqol dilində layiq, uyğun, haqq qazanmış anlamlarında olması ilə bağlı izahlara rast gəlinə də, dəqiq heç bir məlumat verilmir. Bir sıra mənbələrdə div, ən güclü varlıq, məxluq anlamını ifadə edən "kər" sözündən, Gəray şəxs adının da müvafiq Kərey (kərey-div güclü) sözündən olduğu qeyd edilir. XX əsrdə nəşr olunmuş lüğətlərdə Gəray adı adətən kotançı, kotan, yersürən sözləri ilə əlaqələndirilmiş və türk dillərində şumlanmış yer, sürülmüş yer və ya kotan mənasında olduğu qeyd edilmişdir. Bir çox mənbələrdə etnonim olması ilə bağlı məlumatlar mövcuddur. Bəzi araşdırmalarda isə yunan mənşəli olduğu barədə mülahizələrə rast gəlinir. Tədqiqatlarda Gəray adlı türk tayfasının mövcud olduğu və Azərbaycan ərazisində yaşadığı ehtimal edilir. Tarixdən məlumdur ki, Gərayı, yaxud gireyilər XV-VIII əsrlərdə Krım tatarları xanlarının sülaləsidir. Məlum olduğu kimi, A.S.Puşkinin "Baxçasaray fontanı" əsərində Xan Girey surəti əsərin əsas iştirakçılarından hesab edilir. Bildiyimiz kimi, Baxçasaray Krımda yer adıdır. Sərkərdə Adilgərayın (bax: ad – **ADİLGƏRAY**) xüsusi şücaəti sayəsində gərayilər Krımda hakimiyyəti ələ aldıqdan sonra Gəray adı əvvəlcə tayfa, sonradan sülalə adına çevrilmişdir. Beləliklə, sərkərdə və hökmdarın şöhrəti ilə əlaqədar Gəray şəxs adı yaranmışdır. Krımda hakimiyyəti ələ alan gərayilər sonralar da hərbi yürüşlərdə iştirak etmişlər. Çox vaxt bu döyüşləri qələbə ilə başa vuran xanların var-dövləti artmaqla ya-

naşı, şöhrəti də hər yana yayılırdı. Bu səbəbdən də həm Azərbaycan, həm də türk şəxs adları lüğətlərində Krım xanlarının ünvanı kimi göstərilən Gəray kişi adının qüvvətli, qüdrətli, böyük, layiq olduğu mənalarını ifadə etməsi barədə məlumatlara rast gəlinir. Rus dilçiliyində geroy (реpой sözünü dilimizdə qəhrəman deməkdir) sözünün yaranmasını belə əsaslandırırlar: gəray (кipeй) – kirey – geroy (реpой). Bu gün də, əsasən, Baskakova istinadən rus dilində olan bir çox rus sözlərinin türklərdən alınma olduğunu göstərən rus dilçiləri geroy (реpой) sözünün türk mənşəli gəray sözündən olmasında israrlıdırlar. Bəzi tədqiqatlarda türk xalqlarında vaxtilə döyüşlərdə qəhrəmanlıq göstərən qəhrəmanlara verilən Gəray titulu haqqında məlumatlara da rast gəlinir. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, zamanında Çingiz xanın nəslindən olan, Krımda səltənət sürən xanədan şahzadələrindən Əhməd Gəray, Nurəddin Gəray, Adil Gəray, Qazi Gəray, Aslan Gəray xan da Gəray titulu ilə layiq görülmüşlər. Gəray türk tayfasının Azərbaycanda yaşamasını çox vaxt həmin tayfanın adı ilə uyğun xalq arasında aşiq şeirinin sevilən və geniş yayılmış gəraylı şeir şəkli ilə əlaqələndirirlər. Bu fikri də istisna etmək olmaz. Çünki xalq ədəbiyyatımızın janrlarından olan bayatların Bayat tayfasının adından olduğu məlumdur. Səməd Vurğunun sevilən əsərlərindən olan Komsomol poemasında, eyni zamanda həmin poema əsasında ekranlaşdırılmış “Yeddi oğul istəyəm” bədii filmində xarakterik obrazlardan olan Gəray bəy obrazı bu şəxs adına məhəbbətin artmasına səbəb oldu desək, yəqin ki, səhv etmərik. XX əsrin yetmişinci illərində çəkilmiş ekran əsərində Gəray bəyin sovet rejiminin tələblərinə uyğun qəddar, amansız göstərilməsinə baxmayaraq, azərbaycanlı bəy surəti istedadlı aktyor Həsənağa Turabovun ifasında həddən artıq sevilmişdi.

GƏRAYXAN

türk. *Gəray* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bir zamanlar Gəray titulu da nəzərə alınsa, iki titulu birləşməsindən yaranmış Gərayxan (bax: ad – **GƏRAY**; **XAN**) kişi adı qüvvətli, qüdrətli xan mənalarını ifadə edir.

GƏRƏKMƏZ

azərb. *Gərəkməz* kişi adı lazım deyil, gərək deyil mənasındadır. Gərəkməz şəxs adındakı gərək sözü müasir Azərbaycan ədəbi dilində adət kimi, -məz şəkilçisi isə qeyri-qəti gələcək zamanın inkarı kimi işlənməkdədir. Lakin ədəbi dilimizdə gərək adatının sonunda -məz şəkilçisi işlənmiş və bu funksiya gərək deyil, gərək olmaz kimi analitik formalarla ifadə olunur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Gərəkməz bu gün yalnız soyadlarda (Gərəkməzov, Gərəkməzli) yaşayan kişi adlarındandır.

GILAN

top., *Gilan* bir vaxtlar Azərbaycan ərazisində də mövcud olmuş şəhər adındandır. Ordubad şəhərinin yaxınlığında yerləşən şəhər sonradan, XIV əsrin sonunda Teymurun qoşunları tərəfindən dağıdılmışdır. I Şah Abbasın dövründə (1587-1629) tamam xarabalığa döndərilmiş Gilan şəhərinin əhalisi yaxınlıqdakı dağ kəndlərinə köçmüşdür. Bu gün də əhali arasında həmin yer Xaraba Gilan adı ilə tanınır. Ordubad şəhərində dağ çaylarından biri də Gilan şəhərinin adı ilə əlaqədardır. Zəngəzur silsiləsinin yamacı ilə axan çayın Gilançay variantı da məlumdur. Azərbaycan antroponimik vahidlər sistemində Gilan müştərək şəxs adları sırasında.

GÖRKƏM

azərb. *görkəm* sözündəndir. Görkəm sözü türk dillərində olduğu kimi, dilimizdə də xarici, ümumi görünüş, göz önündə açılan təbiət mənzərəsi, həmçinin insanın daxili vəziyyətini, hissiyyatını, xasiyyətini əks etdirən sifəti, zahiri siması, zahiri görünüşü anlamalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan, türk dillərində isə yalnız kişi şəxs adı kimi mövcud Görkəm adı ehtişam, böyüklük mənasındadır.

GÖYCƏ/GÖYÇƏ

azərb. *göy* sözündəndir. Bildiyimiz kimi, Azərbaycan dilində göy sözü bir neçə anlamı ifadə edir: 1. Yer üzərində mavi rəngdə görünən fəza, boşluq; 2. Göy rəng. Yamyaşıl mənasında da işlənə bilər; 3. Yetişməmiş, kal, hələ göydü mənasında. Dialektlərdə göy

sözünün simic, xəsis, əlibərk, eləcə də kürəkən mənalarında işləndiyi məlumdur. Qeyd etmək lazımdır ki, müasir Azərbaycan dilində yalnız bir rəngin adını bildirən göy sözü keçmişdə mavi, boz, eləcə də yuxarıda göstərdiyimiz kimi, yaşıl rəngi də bildirmişdir. Bu gün də əslində yaşıl rəngdə olan göyərtiyə çox zaman elə göy deyirlər. Təbiət dirçəlib hər yer yaşıllaşanda “ot göyərir” deyilir. Göy sözünə -cə qüvvətləndimə ədatının qoşulması ilə düzələn göycə gömgöy, yamyaşıl məzmunu kəsb etmişdir. Başqa sözlə, Azərbaycan dilində müştərək adlardan olan Göycə şəxs adı göy sözünün ikinci mənası, yəni yamyaşıl mənası ilə əlaqədardır. Göycə, yəni gömgöy, hər yanın yamyaşıl olması mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Göyçə də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda **göy** sözünün işləndiyi kifayət qədər toponim də məlumdur. Məsələn, Göyçay, Göytəpə, Göynük və s. Qərbi Azərbaycanın qədim ərazisində türkmənşəli Göycə/Göyçə toponimi – Göycə/Göyçə mahalı məlumdur.

GÖYÜŞ

azərb mənş. *Göy...* ilə başlayan şəxs adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu qısaldılmış formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜL

fars. *gül* (əslində *qol*) sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə etsə də, əsasən, çiçək, yəni xoş qoxusu olan, gözəl və bəzən də tikanları olan bitki mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində gül sözünün işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adı mövcuddur. Məsələn, Adıgül (bax: ad – **ADIGÜL**), Gülağa (bax: ad – **GÜLAĞA**), Gülbala (bax: ad – **GÜLBALA**), Güləhməd (bax: ad – **GÜLƏHMƏD**) və s. Gül sözü kişi adlarının tərkibində əziz, istəqli, sevgili, sevimli, çox incə, çox həssas, məsum kimi məcazi mənalarda işlənir. Qeyd etmək lazımdır ki, XX əsrin sonlarına qədər məişətimizdə tərkibində Gül adının işləndiyi kişi adları geniş yayılsa da, artıq müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır. Belə gedərsə, yaxın 30-40 ildə bu qəbildən olan kişi adları köhnəlmiş şəxs adları sırasına keçəcəkdir.

GÜLAĞA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* sözü və azərb. ar-xaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülağa (bax: ad – **GÜL**; **AĞA**) kişi adı əziz, istəkli ağa anlamındadır.

GÜLBABA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* sözü və azərb. *Baba* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülbaba (bax: ad – **GÜL**; **BABA**) kişi adı sevimli, istəkli baba anlamındadır.

GÜLBALA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* sözü və azərb. *Bala* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülbala (bax: ad – **GÜL**; **BALA**) kişi adı əziz, çox incə övlad, bala anlamındadır.

GÜLƏHMƏD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* sözü və ərəb. *Əhməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Güləhməd (bax: ad – **GÜL**; **ƏHMƏD**) kişi adı təmiz niyyətli, əziz Əhməd mənalarını ifadə edir.

GÜLƏLİ/GÜLALİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* sözü və ərəb. *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Güləli (bax: ad – **GÜL**; **ƏLİ**) kişi adı üstün olan Əli, təmiz niyyətli Əli mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Gülalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Güləli bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

GÜLHƏSƏN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* sözü və ərəb. *Həsən* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan dilində gül (bax: ad – **Gül**) sözü bir neçə anlam ifadə edir. Gül sözünün işləndiyi kişi şəxs adlarında, əsasən, təmiz (niyyət), gözəl, əziz mənalarında olduğunu, Gülhəsən (bax: ad – **GÜL**; **HƏSƏN**) kişi adı gül qədər gözəl, göyçək Həsən anlamını ifadə edir.

GÜLHÜSEYN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* sözü və ərəb. *Hüseyn* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülhüseyn (bax: ad – **GÜL**; **HÜSEYN**) kişi adı gül qədər gözəl, göyçək Hüseyn anlamındadır.

GÜLMALI

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* və azərb. *malı* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülmalı (bax: ad – **GÜL**; **MALI**) kişi adı gülə sahib olan, gülün sahibi olan mənalarındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Gülmalı bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

GÜLMƏHƏMMƏD/GÜLMƏMMƏD/GÜLMƏT

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* sözü və ərəb. *Məhəmməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülməhəmməd (bax: ad – **GÜL**; **MƏHƏMMƏD**) kişi adı istəkli, əziz olan Məhəmməd anlamındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Gülməmməd, Gülmət də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLMİRZƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Mirzə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülmirzə (bax: ad – **GÜL**; **MİRZƏ**) kişi adı əziz, istəkli Mirzə anlamını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Gülmirzə bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

GÜLMURAD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* sözü və *Murad* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülmurad (bax: ad – **GÜL**; **MURAD**) kişi adı təmiz niyyət, təmiz arzu, murad mənasındadır.

GÜLOĞLAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* və azərb. *oğlan* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Güloğlan (bax: ad – **GÜL**; **OĞLAN**) kişi adı təmiz niyyətli, istəkli oğlan mənalarındadır.

GÜLÜMSƏR

fars. *güll(üm)* və *sər* (ən yaxşı, ən əziz mənasında) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Gülümsər adı ən çox istədiyim, çox uca tutduğum mənasını ifadə edir.

GÜLÜŞ

Gül... ilə başlayan kifayət qədər kişi və qadın adlarının şəxs adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmiş Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Gülüş yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasındadır.

GÜLZAMAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* sözü və ərəb. *Zaman* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülzaman (bax: ad – **GÜL**; **ZAMAN**) kişi adı təmiz niyyətli, istəkli oğlan mənasındadır.

GÜMRAH

fars. *gümrah* sözündən olub, Azərbaycan dilində gümrah sözü qıvrıq, möhkəm, sağlam, qüvvətli anlamlarını ifadə edir. Fars dilində isə gümrah sözü doğru yoldan çəkilmiş, yolunu azmış, azgın və buna yaxın daha kobud mənalarda işlənir. Gümrah məişətimizdə unudulmaqda olan kişi adları sırasındadır.

GÜMÜŞ

azərb. *gümüş* sözündən olub, zərgərlik, bəzək əşyaları düzəltmək, pul kəsmək və s. üçün işlədilən parlaq, bozuntul, ağ rəngli, kimyəvi element, nəcib metalın adıdır. Gümüşdən qayrılmış əşyaların adına da deyilir. Azərbaycan antroponimikasında qiymətli metal adlarından yaranmış şəxs adları sırasında olan Gümüş həm də müştərək adlardandır.

GÜN

azərb. *gün* sözündəndir. **Gün** sözü dilimizdə ümumişlək sözlərdən olub bir neçə mənə ifadə edir: 1. Gecə-gündüzün səhərdən-axşama qədərki işıqlı müddəti, gün çıxandan gün

batana qədərki dövr; 2. Yerin öz oxu ətrafında bir dəfə dövr etdiyi (24 saatlıq) müddət; gecə-gündüz; 3. Müəyyən bir ictimai hadisəni qeyd etmək üçün təqvimində təyin edilmiş gün; 4. Vaxt, vaxtilə; 5. *məc.* Həyat, ömür, yaşayış, dolanacaq, güzəran; 6. Vəziyyət, hal mənasında; 7. Dan, əmək, gün. Gün sözü türk antroponimik vahidlər sistemində vaxtilə müştərək şəxs adları sırasında olsa da, bu gün yalnız mürəkkəb adların tərkibində (bəzi adların əvvəlində, bəzi adların sonunda) işlənir. Bu qəbildən olan şəxs adlarındakı **gün** komponenti günəşlə, aydınlıqla əlaqədar mənalar ifadə edir. Azərbaycanda çox qədim dövrlərdən övladlara verilən belə şəxs adları bu gün də məişətimizdə geniş yayılmışdır.

GÜNDÜZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gün* sözündəndir. Gündüz sözü müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdən olub, gecə-gündüzün işıqlı hissəsi, gündoğandan günbatana qədər olan müddətdir (gecə müqabili). Gündüz kişi adı günün aydınlıq vaxtı mənasındadır.

GÜNƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən gün və ər sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Günər dan sökülən vaxt, erkən, tezdən anlamlarındadır. Günər (bax: ad – **GÜN**; **ƏR**) kişi adı günəşlə, günün doğması ilə əlaqədardır. İnanclara görə, günəşin doğduğu vaxt, səhər tezdən doğulan körpələrə Günər adı verilməsi daha məsləhətdir.

GÜNXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gün* və arxaikləşmiş *Xan* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Günxan (bax: ad – **GÜN**; **XAN**) kişi adı Oğuz Xaqanın birinci oğlunun adındandır.

GÜRCÜ

azərb. *gürcü* sözündəndir. Gürcü kişi adı Gürcüstanın əsas yerli əhalisini təşkil edən, iber-Qafqaz dillərindən birində danışan xalq və bu xalqa mənsub adam mənasındadır. Məlum oldu-

ğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında bir çox xalqların adlarını ifadə edən şəxs adları mövcuddur. Gürcü də bu qəbildən olan kişi adlarındandır.

GÜRŞAD

türk. *gürşad* sözündəndir. Mənbələrdə Gürşad kişi adındakı gur çay, gur axan çay mənasını ifadə edən **gür** komponenti kür sözü ilə əlaqələndirilir. Məlum olduğu kimi, kür sözünə türk dillərində olduğu kimi, qədim yunan, latın, ərəb, fars, Qafqazda yaşayan xalqlara məxsus bir sıra mənbələrdə kor, kur, kir, kiri, əl-kurr, mtkuari və s. şəklində rast gəlinir. Araşdırıcıların qənaəti belədir ki. “su, çay” mənası verən kür sözü yerli alban (Qafqaz) tayfalarının birinin dilindən götürülmüşdür. Azərbaycanda yaşayan qızların və buduqların dillərində hal-hazırda da kur sözü “su, çay” mənasında işlədilir. Türk dillərində isə bu sözün “sürətli, inadkar, güclü” mənaları vardır. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında rast gəldiyimiz “kür qopdu, ərcil qopdu” ifadəsindəki kür sözü də eyni mənədadır. Qədim türk dillərində işlənmiş **kür** sözü bu gün də Anadolu türkcəsində işlədilən gur/gür sözü ilə eyni mənədadır. Bu gün Azərbaycan dilində də, digər türk dillərində də mövcud şəxs adlarında kür sözü gur/gür biçimindədir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Gürşad antroponimi lüğətlərdə çox bərk və sürətli yağan yağış, iri damlalar şəklində güclü yağan yağış kimi izah edilir. Adın tərkibində qədim türklərin məişətində, dövlət quruluşunda mövcud xan tituluna uyğun **şad** titulu (bax: – **ŞAD**) işlənməsi belə bir fikir söyləməyə əsas verir ki, Gürşad kişi adı qüdrətli xan mənasındadır.

HABİL

İbrani. *Habil* (əslində *Hebel*) adındandır. Habil “Tövrat”da Havel kimi göstərilən adın ərəbcələşdirilmiş biçimidir. Dilimizə tərcümədə xəfif əsmə, nəsim, meh anlamındadır. Bəzi mənbələrdə hərfi tərcümədə kədər mənasında olduğu da qeyd edilmişdir. Qədim dini əfsanələrdə (əsasən, “Tövrat”, “Quran” əfsanələrində) deyilir ki, dünyanın ilk insanlarından hesab edilən Adəm və Həvvanın Habil və Qabil adında iki oğlu olmuşdur. Böyük qardaş Qabil günün birində paxıllıqdan kiçik qardaşı Habili öldürmüşdür. Beləliklə də Habil bəşər tarixində ilk günahsız qurbanın adı hesab edilir. Bu adın ərəb dilində sehrbaz, əfsunçu, cadugər, həmçinin igid mənasını ifadə etdiyi barədə də fikirlər mövcuddur. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Habil adı bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış kişi adlarındandır. Adın məşhur daşıyıcılarından biri də kamança alətində çox gözəl ifa edən, başqa sözlə, kaman ustası Habil Əliyevdir.

HACI

ərəb. *hacı* sözündəndir. Səudiyyə Ərəbistanının Məkkə şəhərində Kəbəni ziyarət etmiş, Qurban bayramı günü, daha dəqiq, hicri təqvimə ilə zilhiccə ayının onunda həcc mərasimini icra etmiş müsəlmanlara verilən dini ad, ərəb mənşəli tituldur. Sonradan kişi adı kimi formalaşmışdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Hacı da bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Bu gün məişətimizdə Hacı adına kifayət qədər rast gəlmək olur. Azərbaycanda ən geniş yayılmış soyadlar sırasındakı Hacı adından formalaşmış Hacıyev, Hacılı, Hacı, Hacızadə soyadları da vardır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində

Hacı adının işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adı mövcuddur. Məsələn, Hacıbaba (bax: ad – **HACIBABA**), Hacıxanım (bax: ad – **HACIXANIM**), Hacısəməd (bax: ad – **HACISƏMƏD**), Hacıməhəmməd (bax: ad – **HACIMƏHƏMMƏD**) və s. Azərbaycan ərazisində tərkibində Hacı sözünün işləndiyi mürəkkəb toponimlər də mövcuddur. Məsələn, Hacıkənd, Hacıqabul, Hacıqər-vənd, Hacıxanlı və s.

HACIABBAS/HACABBAS

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* və *Abbas* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hacıabbas (bax: ad – **HACI; ABBAS**) kişi adı həcc ziyarətindən gəlmiş Abbas, Hacı Abbas mənasındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Hacıabbas adı bu gün Hacabbas formasındadır.

HACIAĞA/HACAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* adı və azərb. arxaıklşmış *ağa* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hacıağa (bax: ad – **HACI; AĞA**) kişi adı həcc ziyarətindən gəlmiş ağa, Hacı ağa mənasındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Hacıağa adı bu gün Hacağa formasındadır.

HACIBABA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* adı və azərb. *baba* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hacıbaba (bax: ad – **HACI; BABA**) kişi adı həcdən gəlmiş baba, Hacı baba mənalərini ifadə edir.

HACIBALA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* və azərb. *Bala* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hacıbala (bax: ad – **HACI; BALA**) kişi adı Hacı Bala anlamındadır.

HACIBƏY

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* adı və azərb. arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Hacıbəy* (bax: ad – *HACI; BƏY*) kişi adı həcc ziyarətindən gəlmiş *bəy*, *hacı* olmuş *bəy*, kişi anlamındadır. Addan formalaşmış *Hacıbəyov*, *Hacıbəyli* soyadları da Azərbaycanda geniş yayılmışdır. Azərbaycanda məşhur *Hacıbəylilər* nəslindən olan görkəmli musiqiçi, Azərbaycanda ilk opera yazmış, hələ sağlığında kifayət qədər məşhur bəstəkar Üzeyirbəy *Hacıbəyli*, Azərbaycanın musiqi sənətində özünəməxsus xidmətləri olmuş Soltan *Hacıbəyli*, Zülfüqar *Hacıbəyli*, Ceyhun *Hacıbəyli* də bu nəslin layiqli nümayəndələrindəndir.

HACIDAYI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* adı və azərb. *dayı* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Hacıdayı* (bax: ad – *HACI; DAYI*) kişi adı həcc ziyarətindən gəlmiş *dayı*, qohum anlamındadır.

HACİƏLİ/HACƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Hacıəli* (bax: ad – *HACI; ƏLİ*) kişi adı həcdən gəlmiş *Əli*, *Hacı Əli* mənasındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində *Hacıəli* adı bu gün *Hacəli* formasındadır.

HACİƏMİ/HACƏMİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* adı və azərb. *əmi* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Hacəmi* (bax: ad – *HACI; ƏMİ*) kişi adı həcdən gəlmiş *əmi*, *Hacı əmi* anlamını ifadə edir. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində *Hacıəmi* adı bu gün *Hacəmi* formasındadır.

HACIHƏSƏN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* və azərb. *Həsən* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Hacı-həsən* şəxs adı (bax: ad – **HACI; HƏSƏN**) *hacı* olmuş *Həsən*, yəni həcc ziyarətindən gəlmiş *Həsən* anlamını ifadə edir. Azərbaycanda *Hacıhəsən* kişi adı ilə əlaqədar *Hacıhəsənli* toponimi də mövcuddur. Tovuz bölgəsində kənd adıdır. Lüğətlərdə yaşayış məntəqəsinin əsasını qoymuş *Hacıhəsənli* nəslinin adı ilə əlaqələndirilir.

HACIHÜSEYN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* və *Hüseyn* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Hacıhüseyn* (bax: ad – **HACI; HÜSEYN**) kişi adı *Hacı* olmuş *Hüseyn*, yəni həcc ziyarətindən gəlmiş *Hüseyn* anlamını ifadə edir. Azərbaycanda *Hacıhüseyn* kişi adı ilə əlaqədar *Hacıhüseynli* toponimi də mövcuddur. Quba bölgəsində kənd adıdır. Lüğətlərdə yaşayış məntəqəsinin əsasını qoymuş *Hacıhüseynli* nəslinin adı ilə əlaqələndirilir.

HACIQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* və azərb. *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Hacıqulu* (bax: ad – **HACI; QULU**) həcc ziyarətindən gələn *Qulu*, *Hacı Qulu* anlamlarını ifadə edir.

HACIMƏHƏMMƏD/HACIMƏMMƏD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* və *Məhəmməd* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İslam dininin əsasını qoyan peyğəmbərin adı ilə əlaqədar şəxs adlarındandır. *Haciməhəmməd* (bax: ad – **HACI; MƏHƏMMƏD**) kişi adı həcc ziyarət etmiş *Məhəmməd*, *hacı* olmuş *Məhəmməd* anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması *Haciməmməd* də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından *Qusarın Xuluq* kənd sakini *Haciməhəmməd* 1837-ci ildə Qafqazda çar işğalına qarşı baş vermiş ilk mütəşəkkil silahlı üsyanın təşkilatçısı və rəhbəri olmuşdur.

HACIRZA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* və *Rza* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hacırza (bax: ad – *HACI; RZA*) kişi adı Hacı Rza anlamındadır.

HACISƏMƏD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* və *Səməd* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hacısəməd (bax: ad – *HACI; SƏMƏD*) kişi adı Hacı Səməd anlamındadır.

HACIMURAD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* və *Murad* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hacimurad (bax: ad – *HACI; MURAD*) Hacı Murad anlamındadır.

HACİB

ərəb. *hacib* (*hacaba* sözündəndir) sözündəndir. Hacib sözünün lüğəvi mənası qədim və müasir ərəb sözlüklərində təfsilatı ilə izah edilmişdir. Ərəb dilində hacaba birinin bir yerə daxil olmasına, girməsinə mane olmaq anlamındadır və buradan da qapıçı, yəni hacib sözü yaranmışdır. Əməvilər zamanından başlayaraq Şərq və Qərbdəki müsəlman dövlətlərində əsrlər boyu işlənmişdir. Övvəllər hökmdar saraylarında vasitəçi mənasında işlənmişdir. Hacib Azərbaycan antroponimikasında vəzifə adları ilə əlaqədar kişi adlarındandır. Bildiyimiz kimi, türk-İslam tarixi və mədəniyyəti üçün son dərəcə əhəmiyyətli olan “Kutadqu Bilik” əsərinin müəllifi XI əsr şairi Yusif Balasaqunlu (sonradan Yusif xan Hacib) böyük dilçi, lüğətçi alim Mahmud Kaşğarının müasiri, həm də yerlisidir. Bu əsər vaxtilə türk dilində yazılmış, həm də türklərin İslamı qəbul etmələrindən sonra əruz vəznində yazılmış ilk poemadır. Azərbaycan dilinə “Səadət gətirən bilik”, “Bəxtiarlıq sənəti”, “Xoşbəxtliyə aparan elm” kimi tərcümə edilir. 1068-ci ildə Kaşğar şəhərinə köçən Yusif Balasaqunlu orada bu əsər üzərində on səkkiz ay işləmiş və 1069-cu ildə “Kutadqubilik” əsərini Qaraxanilər dövlətinin – Məşriqin və Çinin hökmdarı Tabğaç Buğra xaqana ərməğan etmişdir. Minnətdarlıq əlaməti olaraq xaqan da, öz növbəsində, Yusif Balasaqunluya Ulu Xas Hacib (saray naziri, saray işlərinin rəhbəri) vəzifəsini vermiş-

dir. Bu, orta əsrlərdə Yaxın Şərq ölkələrində sarayda ən yüksək vəzifələrdən biri hesab edilirdi. Orta əsrlərdə Şərq ölkələrində xəlifələrin, hökmdarların sarayında baş vəzirə, hökmdarı qorumaq məqsəd ilə onun olduğu yerin qapısı qarşısında duranlara da hacib deyilmişdir. Sonradan şəxs adı kimi də formalaşmışdır.

HADI

bax: ad – HADI

HADİ

ərəb. *hadi* sözündən olub, dilimizə tərcümədə doğru yol göstərən, istiqamətləndirən, bələdçilik edən adam, rəhbər anlamlandırılır. İslam dinində Allahın məlum 99 adından biri də əl-Hadi olub, hidayətə çatdıran rəhbər, ulu Tanrı anlamındadır. Ərəblərin tarixində Abbasilər sülaləsinin xəlifəsi Harun ər-Rəşidin qardaşının adı da Hadi olmuşdur. Xəlifə Məhdi Abbasinin (158-169) oğlu Hadi çox gənc yaşlarında hakimiyyətə gəlmişdi. Hadinin hakimiyyət dövrü (169-170) ərəblərin tarixində cəmiyyət üçün bəla başa gələn acı hadisələr dövrü kimi anılır. Əl-Hadinin ölümündən sonra qardaşı hakimiyyəti ələ keçirmişdi. Bu gün Azərbaycanda Hadi adı çəkilən zaman hər kəs Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində adı özünə təxəllüs olaraq götürən nakam taleli şair Məhəmməd Hadini xatırlayır. Azərbaycan romantizminin görkəmli simalarından biri olan Məhəmməd Hacı Əbdül-səlimzadə oğlu (1879-1920) əsərlərini Hadi təxəllüsü ilə yazmışdır. Çox keşməkeşli və ağır həyat sürmüş şair Məhəmməd Hadi (Şirvani) XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan xalqının həyat və müqəddəratı haqqında yüksək sənət əsərləri yaradan şair, dünya mədəniyyəti tarixinə dəyərli səhifələr yazmış romantizmin qüdrətli nümayəndələrindən biri olmuşdur.

HAFİZ

ərəb. *hafiz* sözündən olub, qoruyan, hifz edən mənasındadır. İslam dinində Allahın məlum 99 adından biri də əl-Hafiz olub, qoruyan, hifz edən mənasındadır. Dilimizdə Allahla, Tanrı ilə əlaqədar alqış məzmunlu ifadələr kifayət qədərdir. Bunların çoxu, məsələn, *Allah qoruyanda bəndə nə karədir ki...; Allah qorusun; Qadadan, bəladan saxlayan (qoruyan anlamında) Allah, ümidim Sənə*

dir və s. Bu səbəbdən də ərəb dünyasında olduğu kimi, İslamı qəbul etmiş ölkələrin hamısında Hafiz Şərqdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Hafiz sözü eyni zamanda müqəddəs "Quran"ı əzbər bilən anlamını da ifadə edir. Məlum olduğu kimi, Xoca Şəmsəddin Məhəmməd Hafiz Şirazi (təxm. 1325-1389/1390) XIV əsr İran şairi və sufisi olmuşdur. Yazdığı qəzəllər mistik düşüncə və məhəbbətin mədhinə görə Şərq ədəbiyyatının ən gözəl incilərindən sayılır. Hafiz poeziyasında hətta müasir sürrealizmin elementlərinə də rast gəlmək olar. Onun həyatı haqqında çox az məlumat vardır. Lakin Hafiz haqqında kifayət qədər rəvayətlər mövcuddur. Şairin şeirləri bu gün də sevilə-sevilə oxunur və nəşr edilir. Bu şeirlər fars poeziyasının şah əsərlərindən hesab edilir. XVI əsrdən XX əsrin əvvəllərinə qədər Buxara xanlığında məktəb dərslərlərində Hafizin şeirlərinin olması mütləq xarakter daşıyırdı.

HAFİZULLA

ərəb. *Hafiz* adı və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Hafizullah (bax: ad – **HAFİZ; ÜLLAH**) olan kişi adı Tanrının qoruyucusu, Tanrının qoruyanı mənalarındadır. Bu gün Azərbaycanda, əsasən, yaşlı əhali arasında təsadüf edilən şəxs adlarından olan Hafizulla kişi adı ərəb dünyasında da, Şərqdə də geniş yayılmış antroponimlərdəndir. Adın təhrif olunmuş forması Hafizulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Hafizulla şəklindədir. Adın daşıyıcılarından yeni tarixin məşhur şəxsiyyətlərindən olan, XX əsrdə Əfqanıstanda Hafizullah Əmin (1929-1979) Əfqanıstanın tanınmış siyasi və partiya xadimi, Əfqanıstan Xalq Demokratik Partiyası Siyasi Bürosunun üzvü, sonradan baş katibi və Əfqanıstan İnqilabi Şurasının sədri olmuşdur.

HAKİM

ərəb. *hakim* sözündən olub, dilimizə tərcümədə hökm edən, hökm və hikmət sahibi olan Allah, amir və əmr verən, hökmdar, əmir anlamlarını ifadə edir. Hakim müasir Azərbaycan dilində məhkəmə orqanlarında baxılan iş haqqında hökm, qərar, qərar-dad çıxaran vəzifəli şəxsdir. Bununla yanaşı, oyunda, yarışda hakimlik edən şəxs anlamını da ifadə edir. Dilimizdə tarixən bir

ölkənin başında duran, onu idarə edən şəxsə də hakim deyilmişdir. Məsələn, Bakı hakimi, Gəncə hakimi və s. Bir sıra lüğətlərdə mütəfəkkir, çox ağıllı adam, filosof, təbib, loğman anlamlarını ifadə edən həkim sözü ilə əlaqələndirilir. Hakim kişi adı İslam dinində Allahın məlum 99 adından biridir. Əl-Hakəm hökm edən, yaxşını pisdən ayırd edə bilən, düzgün hökm çıxaran mənasını ifadə edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Hakim kişi adı türk dünyasında da, Şərqdə də geniş yayılmış şəxs adlarındandır.

HAQVERDİ/HAXVERDİ

ərəb. *haq* (əslində *həqq*) sözü və azərb. *verdi* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Haqverdi (bax: ad – **VERDİ**) kişi adı Haqqın, Allahın, Tanrının verdiyi, bəxş etdiyi övlad anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Haxverdi də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad, əsasən, Haqverdi şəklindədir.

HALAY

azərb. *halay* sözündəndir. Halay kişi adı dairə, dövrə mənalara rını ifadə edir. Məişətimizdə köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır.

HALƏT

ərəb. *halət* sözündən olub, dilimizdə hal-vəziyyət, durum, keyfiyyət, biçim mənalara rını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Halət türk xalqlarının məişətində bu gün də geniş yayılmış antroponimlərdəndir.

HALİS

bax: ad – **XALİS**

HAMİ

ərəb. *hami* sözündəndir. Azərbaycan dilində hami ümumişlək sözlərdən olub, əsasən, iki mənada işlənir: 1. Birini himayə edən, himayəsi altına alan, qoruyan; himayəçi, havadar, arxa; 2. Birisinə və ya bir təşkilata hamilik edən adam və ya təşkilat. Hami kişi adı da arxa, dayaq mənalara rını ifadə edir. Bu gün ərəb dünyasında, eləcə də türk xalqlarının məişətində geniş yayılmış Hami şəxs adı, həmçinin addan ənənəvi yolla yaranmış

Hamiyə qadın adı geniş yayılmışdır. Məişətimizdə Hami kişi adı köhnəlmiş şəxs adlarından olsa da, addan ənənəvi yolla düzəlmiş Hamiyə (bax: ad – **HAMİYƏ**) qadın adına hələ də təsadüf edilir.

HAMİD/HƏMİD

ərəb. *hamid* sözündəndir. Hamid kişi adı şükür edən mənasını ifadə edən, Tanrının məlum 99 adından olan əl-Hamidlə əlaqədardır. Bu gün ərəb dünyasında, Şərqdə, türk xalqlarında olduğu kimi, Azərbaycanda Hamid, eləcə də Abdulhamid (bax: ad – **ABDULHAMİD**), Əbdülhəmid (bax: ad – **ƏBDÜLHƏMİD**) şəklində geniş yayılmış kişi adlarındandır. Qeyd etmək lazımdır ki, Hamid ərəblərdə həm kişi adı, həm də soyad kimi işlənir. Müasir dövrdə bu adın və soyadın daşıyıcıları arasında Əfqanıstan Respublikasının Prezidenti olmuş Hamid Kərzai, İraqda tanınmış siyasi xadim Musa Hamid, özbək şairi Musa Hamid Can, Amerikanın məşhur futbolçusu Bill Hamid və başqalarını göstərmək olar. Dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişmiş forması Həmid də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Həmid şəklindədir. Adın daşıyıcılarından görkəmli ədəbiyyatşünas alim, akademik, professor, Əməkdar Elm Xadimi Həmid Araslı (1909-1983) Nizami, Xaqani, Şirvani, Füzuli, Nəsimi, Saib Təbrizi, Nəvai, Xətai, Vaqif, Vədadi və bir sıra başqa görkəmli şəxsiyyətlərin həyat və yaradıcılığından bəhs edən 500-dən artıq əsərin müəllifidir. Əsərləri hələ sağlığında ingilis, rus, ərəb, fransız, türk və özbək dillərinə tərcümə edilərək nəşr olunmuşdur.

HAMİL

ərəb. *hamil* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində arxaikləşmiş sözlər sırasında olan hamil dilimizdə əsasən yüklü, yüklənmiş, üzərində olan, daşıyan, götürən, həmçinin sahib, yiyə mənalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında unudulmaqda olan şəxs adları sırasında.

HAMLET

ing. *hamlet* sözündən olub, dilimizə tərcümədə ev, kənd, həmçinin hər şeyə şübhə ilə yanaşan, cəld və qəti hərəkət etməyi bacarmayan mənasındadır. İngilis dilində adın Hamlin, Hamlyn

variantları da mövcuddur. Məlum olduğu kimi, Hamlet şəxs adı U. Şekspirin məşhur "Hamlet" faciəsinin qəhrəmanının adındandır. Əsər XX əsrin otuzuncu illərindən keçmiş sovet məkanında tamaşaya qoyulduğu andan çox sevilmişdi. Əsərin əsas qəhrəmanına – Hamlet surətinə olan sonsuz rəğbət keçmiş Sovet İttifaqında da Hamlet adının populyarlaşmasına səbəb oldu. Cənubi Qafqazın hər üç respublikasında yaşayan xalqların məişətinə Hamlet adı həmin dövrdə daxil olmuş, az bir zamanda geniş yayılmışdı. Ümumiyyətlə, ötən əsrdə U.Şekspir yaradıcılığına məhəbbət dramaturqun yaradıcılığında yer almış bir çox şəxs adlarının Azərbaycan dilində işlənməsinə səbəb olmuşdu. Maqbet (bax: ad – **MAQBET**), Ofeliya (bax: ad – **OFELİYA**), Amaliya (bax: ad – **AMALİYA**) və başqa adlar da bu günə kimi məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarındandır. Azərbaycanda Hamlet adının məşhur daşıyıcılarından teatr və kino aktyorları Hamlet Qurbanov (1938-1995), Hamlet Xanızadə (1941-1990), riyaziyyatçı, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor, yazıçı, publisist, tərcüməçi, elm, mədəniyyət və təhsil tarixi mütəxəssisi, ədəbiyyat, dilçilik, fəlsəfə və tarixə dair əsərlərin müəllifi Hamlet İsayev (1948) da Azərbaycanda adın məşhur daşıyıcıları arasındadır. XX əsrin yetmişinci illərindən artıq Hamlet kişi adı populyarlığını itirməyə başladı. Lakin Cənubi Qafqazın digər iki respublikasında bu gün də Hamlet adı populyarlığını saxlamış antroponimlər sırasındadır.

HARİS

ərəb. *haris* sözündəndir. Haris sözü dilimizin fonetik qanunlarına uyğun dəyişib həris şəklinə düşsə də, kişi adı olaraq Haris biçimindədir. Müasir Azərbaycan dilində həris ümumişlək sözlərdəndir. Haris kişi adı bir şeyə həddindən artıq can atan, ona aludə olan, onun düşkünü olan, gözü doymaz, düşkün (nəyə isə), həmçinin qoruyan, saxlayan, keşik çəkən, keşikçi anlamalarını ifadə edir. Ərəb dünyasında olduğu kimi, türk xalqlarının məişətində də geniş yayılmış şəxs adlarından olsa da, Azərbaycanda unudulmaqda olan kişi adları sırasındadır.

HARUN

ərəb. *harun* sözündən olub, dilimizdə sərvət sahibi, varlı, dövlətli, inadkar, inad anlamalarını ifadə edir. Müqəddəs kitab

“Quran”da adı çəkilən iyirmi beş peyğəmbərdən biri də Harundur. İslamda Həzrət Musanın böyük qardaşı kimi təqdim edilir. Harun ərəblərdə olduğu kimi, türk xalqlarının məişətində də geniş yayılmış antroponimlərdəndir. Adın daşıyıcıları arasında tarixi şəxsiyyətlərdən olmuş Abbasilər sülaləsinin xəlifəsi Harun (əsl adıdır) ər-Rəşid (fəxri addır) qardaşı əl-Hadinin ölümündən sonra (14 sentyabr 786-cı il) xilafəti ələ keçirmişdir.

HASIL

ərəb. *hasil* sözündəndir. Azərbaycan dilində hüsula gələn, ortaya çıxan, hər hansısa bir fəaliyyətin nəticəsi kimi ortaya çıxan, bitən, göyərən, vücuda gələn, nəticə, törəyən, məhsul mənalarındadır. Həmçinin riyaziyyatda da vurma əməlinin nəticəsinə, alınan rəqəmə hasil deyilir. Hasil kişi adı ərəb məişətində geniş yayılmışdır.

HAŞİM

ərəb. *haşım* sözündəndir. Azərbaycan dilində hörmətli, möhtəşəm, möhtərəm mənalarını ifadə edir. Türkiyə türklərində də, digər türk xalqlarının məişətində də ərəblərdən alınma Haşım şəxs adı geniş yayılmışdır. Haşım kişi adı əsrlərdən bəri dilimizdə populyarlığını saxlamış antroponimlərdən hesab edilir. Azərbaycanda adın daşıyıcıları arasında tanınmış ziyalılar olmuşdur. Əməkdar Artist, müğənni Haşım Kələntərli (1899-1987), tanınmış ziyalı, müəllim, publisist, yazıçı və tərcüməçi Mir Haşım Vəzirov (1867-1916) və b. Mir Haşım Vəzirov Şuşada müsəlman-rus məktəbinin direktoru işləməklə yanaşı şəhər bələdiyyə idarəsinə qlasını seçilmiş ictimai həyatda baş verən hadisələrin də fəal iştirakçısı olmuşdur. Millətinin təəssübkeşi kimi tanınan ziyalı 1905-1906-cı illərdə erməni millətçilərinə qarşı mübarizəsinə görə Şuşadan Stavropola sürgün edilmişdi. Xəstəliyi ilə əlaqədar Şuşaya dönməsinə icazə veriləndən sonra qəzetlərdə jurnalistlik fəaliyyətini davam etdirmişdi. Yazıçılıq fəaliyyətində köhnəliyi, ailə-məişət məsələlərində xəstə əhvali-ruhiyyələri gülüş obyektinə seçən Mir Haşım Vəzirov rus dilindən çoxlu sayda tərcümələr etmişdir, Şekspirin məşhur əsəri olan “Otello”nun ilk tərcüməsi də ona məxsusdur.

HAŞİM/HƏŞİM

ərəb. *haşim* sözündən olub, əzən, qıran, parçalayan, dağdan mənasındadır. Azərbaycanda, əsasən, Həşim formasında rast gəlinir. Tarixdən məlum olduğu kimi, Bəni-Haşim çox nüfuzlu nəsilərdən hesab edilən Məhəmməd Peyğəmbərin mənsub olduğu nəslin (Məhəmmədin üçüncü babasının adı Haşim olmuşdur) adındandır. Çox zəngin və nüfuzlu şəxs olmuş Haşim ibn Abd Manaf aclıq illərində Fələstinə un almaga getmiş, aldığı xeyli miqdarda unu Məkkəyə gətirmiş, çörək bişirtirib, uzun müddətdən bəri ac qalmış insanların mədəsinə ağırlıq düşməsin deyər həmin çörəyi mal ətinin suyunda hazırlatdığı sulu xörəyin içinə doğrayaraq əzib ac insanları doyurubmuş. Buna görə də ona Haşim (əzən, qıran, parçalayan) adı verilibmiş. Haşimin ictimai həyatda da fəal işlər gördüyü məlumdur. Öz dövründə qonşu ölkələrlə yüksək səviyyədə əlaqələr qurmuşdu. Yay aylarında Yəməna, qışda Suriyaya gedirmiş. Azərbaycanda Həşim kişi adına gənc nəsil arasında təsadüf edilməsə də, orta və yaşlı nəsil arasında adın daşıyıcılarına kifayət qədər rast gəlinir.

HATƏM/HƏTƏM

ərəb. *hatəm* sözündəndir. Hatəm Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar kişi adları sırasındadır. Hatəm kişi adı ilə əlaqədar müasir Azərbaycan dilində mövcud “Adəmdən Hatəmədək” ümumişlək ifadə antroponimlər vasitəsilə yaranmışdır. “Qurani-Kərim”in ayələrinə əsaslanaraq demək olar ki, Yer üzünə gələn ilk insan və ilk peyğəmbər Adəm olmuşdur. Adəm və Həvvadan insan nəslİ törəyib artmışdır. Hatəm isə sonuncu peyğəmbərin adındandır (ərəb dilində son, axır, sonuncu, axırıncı anlamına gəlir, dilimizdəki “xətm etmək”, yəni bitirmək, sona çatdırmaq ifadəsi buna sübutdur). “Adəmdən Hatəmədək” ifadəsi də başdan sona qədər, yaxud əvvəldən axıradək mənasında işlədilir. Hatəm kişi adı həm də əliaçıq, səxavətli, cömərd adam kimi mənalandırılır. Bu, mənbələrdə Ərəbistanda Tai qəbiləsindən olmuş Hatəmin adı ilə əlaqələndirilir. Qeyd edilir ki, Hatəmi-Tai VI-VII əsrlərdə yaşamış ərəb qəbilə başçısı və şair olmuşdur, həddən artıq səxavətli olduğuna görə adı xalq arasında deyimlərdə, atalar sözlərində, ifadələrdə və s. yer almışdır. Şərq əsətilərində çox varlı, ürəyiyumşaq, əliaçıq olan əfsanəvi bir

adamın adından olduğu barədə də məlumatlar vardır. Bu günə qədər Hətəmin adı Şərq ədəbiyyatında səxavət rəmzi kimi işlədilməkdədir. Azərbaycanda orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında Hətəm kişi adına kifayət qədər rast gəlinir. Dilimizin fonetik qanunlarına uyğun Hətəm kimi tələffüz edilmiş, sonradan Hətəm adı da müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından biri – 1853-cü ildə Qusarın Cağar kəndində anadan olmuş Qaçaq Hətəm çarizmin müstəmləkəçilik siyasətinə qarşı çıxmış və Azərbaycan Demokratik Respublikasını müdafiə etmək üçün dəfələrlə XI Qırmızı Ordunun dəstələri ilə fədakarcasına döyüşmüşdür.

HATƏMXAN/HƏTƏMXAN

ərəb. *Hatəm* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hətəmxan (bax: ad – **HATƏM; XAN**) kişi adı səxavətli rəhbər, səxavətli başçı anlamındadır. M.F.Axundzadənin “Hekayəti-Müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli Şah cadükuni məşhur” əsərində Hətəmxan ağa əsas surətlərdən birinin adıdır. Adın təhrif olunmuş forması Hətəmxan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

HATİF

ərəb. *hatif* sözündəndir. Azərbaycan dilində bir neçə mənası vardır: 1. Qeybdən gələn səs; 2. Daxildən gələn səs, vicdan səsi; 3. Qışqıran, bağırان, səslənən. Hatif kişi adı səsi eşidilən, amma görünməyən anlamındadır.

HAVAR

fars. *havər* sözündən olub, dilimizdə əsasən iki mənə ifadə edir: 1. Tərəfdar, məsləkdaş, ardıcıl; 2. Xəbər, müjdə; Havar kişi adı sözün birinci mənası ilə, yəni məsləkdaş, tərəfdar mənası ilə əlaqədardır. Azərbaycanda Havar şəxs adı, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında rast gəlinən kişi adlarındandır.

HEKAYƏT

ərəb. *hekayət* sözündəndir. Azərbaycan dilində əhvalat, sərgüzəşt, qəziyyə, hekayələr mənalərini ifadə edir. Hekayət şəxs

adı əhvalat, qəziyyə mənasını ifadə edir. XX əsrin ortalarına qədər dilimizdə ümumişlək sözlərdən olan hekayət sözünün əvəzinə bu gün dilimizdə, əsasən, əhvalat sözü işlənir. Azərbaycan dramaturgiyasının banisi, dövrünün ictimai xadimi, yazıçı Mirzə Fətəli Axundov/Axundzadənin (1812-1878) beş əsərinin adında hekayət (əhvalat mənasında) sözü işlənmişdir. “Hekayəti-Molla İbrahimxəlil kimyagər” (1850), “Hekayəti-Müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli Şah cadükuni məşhur” (1850), “Hekayəti-Xırsi Quldurbasan” (1851), “Mürəfiə vəkillərinin hekayəti” (1855), “Aldanmış Kəvakib/Hekayəti-Yusif şah” (1857). Hekayət adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarındandır.

HEYBƏT

ərəb. *heybət* sözündəndir. Heybət sözü Azərbaycan dilində həm qorxu, zülm, dəhşət, vahimə və eyni zamanda hörmət hissi oyandıran hal, görkəm, həm də çalışqan, namuslu, izzət, ləyaqət mənasındadır. Heybət antroponimi qorxulu, qərribə (hörmətə layiq anlamında) görkəm anlamlarını ifadə edir. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış Heybət kişi adı bu gün müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır. Addan formalaşmış soyadlara kifayət qədər rast gəlinir.

HEYBƏTƏLİ/HEYBƏTALI

ərəb. *heybət* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Heybətəli (bax: ad – **HEYBƏT**; **ALI**; **ƏLİ**) kişi adı Əli kimi ləyaqətli, Əli ləyaqəti anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Heybətəli da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad, əsasən, Heybətəli şəklində olub, soyadlarda yaşamaqdadır.

HEYDƏR

ərəb. *heydər* sözündən olub, Azərbaycan dilində aslan, şir anlamlarını ifadə edir. Heydər kişi adı Aslan (bax: ad – **ASLAN**), Əsəd (bax: ad – **ƏSƏD**) şəxs adları ilə sinonimdir. İslam dinində xəlifə Əlinin (bax: ad – **ƏLİ**) ləqəblərindən biridir. Məcəzi mənada çox güclü, cəsur mənasındadır. Azərbaycanda adın daşıyıcıları arasında xalqımızın tarixində milli lider kimi şərəfli ada

layiq görülmüş Əliyev Heydər Əlirza oğlu (1923-2003) Azərbaycanın görkəmli dövlət xadimi, müstəqil Azərbaycan Respublikasının üçüncü prezidenti olmuşdur. Məlum olduğu kimi, xalqımızın, eləcə də dövlətimizin qarşısında müstəsna tarixi xidmətləri olan ümummilli lider Heydər Əliyev bir sıra beynəlxalq mükafatlara, müxtəlif ölkələrin universitetlərinin fəxri doktoru adına və digər yüksək nüfuzlu fəxri adlara layiq görülmüşdür. O, dörd dəfə dövrünün ən nüfuzlu təltiflərindən hesab edilən Lenin ordeni, “Qırmızı Ulduz” ordeni və çoxlu medalla təltif edilmiş, iki dəfə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adını almış, bir çox xarici dövlətlərin orden və medalları ilə təltif olunmuşdur. Adın daha bir daşıyıcısı, Azərbaycanın görkəmli ziyalılarından olan Heydər Hüseynov (1908-1950) görkəmli ictimai xadim, elm təşkilatçısı, fəlsəfə elmələri doktoru, professor, Azərbaycan SSR EA-nın həqiqi üzvü, iki dəfə o dövrdə ən yüksək mükafat hesab edilən Stalin mükafatı laureatı olmuşdur. Azərbaycanda tarix, həmçinin fəlsəfə elminin inkişafında çox böyük xidmətləri olan, respublikamızda tərcümə məktəbinin əsasını qoyan, eləcə də ilk azərbaycanca-rusca və rusca-azərbaycanca lüğətin redaktorlarından olan Heydər Hüseynov eyni zamanda Bəhmənyar, N.Gəncəvi, A.Bakıxanov, Mirzə Kazım bəy, Mirzə Fətəli Axundov, Həsən bəy Zərdabi haqqında ciddi elmi araşdırmalar aparmışdır. Azərbaycanda Heydər şəxs adı ilə əlaqədar toponimlər də mövcuddur. Azərbaycan ərazisində Heydər antroponimi ilə bağlı Heydərli kəndi Gədəbəy r-nunun Şəkərbəy i.ə.v.-dədir. Yaşayış məntəqəsini XIX əsrin sonlarında Gədəbəyin Dikdaş kəndindən köçüb gəlmiş *Heydərli* nəslinə mənsub ailələrin saldığı ehtimal edilir. İranda M.Şəhriyarın “Heydərbaba” şeirindən tanıyıb-sevdiyimiz Heydərbaba dağı vardır.

HEYDƏRƏLİ

bax: ad – ƏLİHEYDƏR

HEYDƏRXAN

ərəb. mürekkəb adların tərkibində işlənən *Heydər* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Heydərxan (bax: ad – *HEYDƏR*; *XAN*) kişi adı Heydər xan mənalarını ifadə edir.

HEYRƏT

ərəb. *Heyrət* sözündən olub, dilimizdə qeyri-adi, gözlənilməz, qəribə, anlaşılmaz bir şeydən, hadisədən çaşqınlıq halı; təəccüb mənalərini ifadə edir. Heyrət kişi adı təəccüb, çaşqınlıq mənasındadır.

HƏBİB

ərəb. *həbib* sözündəndir. Həbib sevimli, sevilən, sevgili, dost mənasındadır. İslam dinində Allahın məlum 99 adındandır. Klassik ədəbiyyatda çoxışlənən söz və ifadələr sırasındadır. Həbib məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından Həbib bəy Səlimov Hacı Yusif oğlu (1881-1920) general-mayor, Azərbaycan Demokratik Respublikası ordusunun ilk baş qərargah rəisi, 1920-ci ilin martında "Əsgəran savaşının qəhrəmanı" adı ilə məşhur olan cəbhənin qəhrəmanıdır. Azərbaycanlı general 1920-ci ildə bolşeviklər tərəfindən güllələnmişdir.

HƏBİBULLA/HƏBULLA

ərəb. *Həbib* adı və *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Həbibulla (bax: ad – **HƏBİB**; **ÜLLAH**) olan kişi adı Tanrının dostu, Allahın sevimli bəndəsi mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Həbibulla, Həbulla da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad həm Həbibulla, həm də Həbulla şəklindədir. Məişətimizdə XX əsrin səksəninci illərinə qədər geniş yayılsa da, bu gün unudulmaqda olan kişi adlarındandır. Adın daşıyıcıları arasında keçən əsrdə Azərbaycan elminin inkişafında xidməti olan alimlərimizdən Həbibulla Məmmədəliyev, Həbibulla Şah-taxtinski, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Həbibulla Hüseynov xalqımızın tanınmış şəxsiyyətlərindəndir.

HƏKİM

ərəb. *hakim* sözündəndir. Ərəb dilində müdrik, mütəfəkkir, çox ağıllı adam, təbib, doktor, alim anlamlarını ifadə edir. Əslində mənbə dildə hakim (bax: ad – **HAKİM**) olan söz sonradan dilimizin ahəng qanununa uyğunlaşdırılaraq həkim şəklində işlənmişdir. Müasir Azərbaycan dilində həkim sözü yalnız ali tibb təhsili olan, bu sahədə əldə etdiyi bilik və bacarıqlarını in-

sanların xəstəliklərinin müalicəsinə, insan sağlamlığının qorunmasına həsr edən mütəxəssis, təbib, doktor, loğman mənasında işlənir. Bu gün Azərbaycanda Həkim şəxs adına da, Həkimov soyadına da kifayət qədər rast gəlinir.

HƏKİMXAN

ərəb. *Həkim* adı ilə azərb. mürəkkəb sözlərin tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həkimxan (bax: ad – **HƏKİM; XAN**) kişi adı Həkim xan anlamını ifadə edir.

HƏQQİ/HAQQI

ərəb. *haqq* sözündəndir. İnsanlıqla bağlı, insafla əlaqədar, insafı olan, doğruluq və insaf sahibi olan (Allah) anlamlarını ifadə edir. Həqqi İslam dinində Allahın məlum 99 adından olan əl-Həqlə əlaqədardır. Əl-Həqq Haqqın özü uca Tanrıdır mənasını ifadə edir. Həqqi şəxs adı müvafiq olaraq Allah adamı, haqq adamı (tərəfdarı) mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Haqqı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Müasir Azərbaycan dilində haqq/haqqı ümumişlək sözlərdəndir. Haqqı həm də müqəddəs hesab edilən varlıqların adına and içən zaman işlədilən sözlərdəndir. Məsələn, *Tanrı haqqı, Allah haqqı, canım haqqı, "Quran" haqqı, atamın goru haqqı* və s. ümumişlək ifadələr dilimizdə kifayət qədərdir. Bu gün Azərbaycanda populyarlığını itirən Həqqi/Haqqı kişi adı ərəb dünyasında olduğu kimi, Şərqdə, Türkiyədə, eləcə də türk xalqları arasında geniş yayılmış kişi adlarındandır.

HƏLİM

ərəb. *həlim* (əslində *halim*) sözündəndir. Azərbaycan dilində uzun müddət işlənən bir çox alınma sözlər kimi, dilimizin əsas fonetik qanununa uyğun dəyişilmiş sözlərdəndir. İslam dinində Allahın məlum 99 adından biri də əl-Halim olub, uca Tanrı qadir olduğu qədər də yumşaqlyq sahibidir, mülayimdir anlamındadır. Həlim sözü müasir Azərbaycan dilində başqa mənələrdə işlənsə də, şəxs adı olaraq xasiyyətə, təbiətə yumşaq olan (adam) mənasındadır. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Həlim (bir sıra türk xalqlarının məişətində Halim kimi işlənmək-

dədir) adı məişətimizdə köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, addan ənənəvi yolla düzəlmiş Həlimə (bax: ad – **HƏLİMƏ**) qadın adına kifayət qədər təsadüf edilir.

HƏMDƏM

fars. *həmdəm* sözündən olub, müasir Azərbaycan dilində yaxın yoldaş, ürək dostu, yaxın dost, sirdaş, dərdə şərik mənalara daşır. Klassik poeziyada çoxişlənən ifadələrdəndir. Məişətimizdə ürək dostu mənasında olan Həmdəm kişi adının daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

HƏMDİ

ərəb. *həmd* sözündəndir. Azərbaycan dilində öymək, tərifləmək, duaya, sitayişə aid, şükür, mədh, mədh etmək və buna yaxın mənalara ifadə edir. Lüğətlərdə Həmdi, yəni tərif edilən anlamında olan Həmdi kişi adının həm də Həmid (bax: ad – **HƏMİD**), Həmidəğa (bax: ad – **HƏMİDƏĞA**), Həmdulla (bax: ad – **HƏMDULLA**) kimi şəxs adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu qısaldılmış biçimi olması kimi izahına da rast gəlinir.

HƏMDİYƏ/HƏMDİYYƏ

ərəb. *həmdiyə* sözündəndir. Həmdiyə kişi adı həmdlə, şükür etməklə, mədh etməklə əlaqədardır.

HƏMDULLA

bax: ad – **HƏMİDULLA**

HƏMİD

bax: ad – **HAMİD**

HƏMİDƏĞA

ərəb. mürəkkəb sözlərin tərkibində işlənən *Həmid* adı və arxaikləşmiş *əğa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həmidəğa (bax: ad – **HƏMİD; ƏĞA**) kişi adı Həmid ağa anlamını ifadə edir.

HƏMİDULLAH

ərəb. *həmd* və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Əslində Həmidullah (bax: ad – **HƏMİD**; **ÜLLAH**) olan kişi ad həmd olsun Allaha, yəni Allaha şükür, var olsun Tanrı, Allaha minnətdarlıq, təşəkkür anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Həmidulla, Həmdulla da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə Həmidullah adı yalnız Həmdulla şəklindədir. Həmdulla antroponimi XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarından olmuşdur. Bu gün, əsasən, soyadlarda yaşayan kişi adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından Həmdulla Əfəndi Əfəndizadə Azərbaycan Milli İstiqlal hərəkatının fəal iştirakçılarından biri olmuşdur. Tarixdə Azərbaycan Demokratik Respublikası parlamentinin üzvü, sovet dönməində Quba üsyanının başçısı kimi qalmış vətənpərvər şəxsiyyətlərdəndir.

HƏMZƏ

ərəb. *həməzə* sözündəndir. Azərbaycan dilində batırma, sancma, dürtmə, həmçinin isti, yandırıcı, qaynar, çılğın mənalarındadır. Ərəb dili ilə bağlı mənbələrdə həməzə ərəb əlifbasında boğazbağlı samit tələffüzünü göstərən işarə kimi izah edilmişdir. *Ayn* və *həməzə* səslərinin interferensiyası, daxilində ayn və həməzə səsləri olan ərəb sözlərinin yazılış qaydası olaraq göstərilir. Hələ orta əsr ərəb dilçiləri ərəb dilinin özündə həməzə səsinin söz ortasında və söz qovuşuğunda itməsini göstərirdilər. Qeyd etmək lazımdır ki, İslam tarixində Həməzə (Məhəmməd Peyğəmbərin doğma əmisi olmuşdur) İslam dinini qəbul edən ilk ərəbin adıdır. Rəvayətə görə, əmisi qardaşı oğlu Məhəmmədə tərəf duraraq İslamı qəbul edən ilk şəxs olmuşdur. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış Həməzə şəxs adı bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Adın daşıyıcıları arasında sufi şairlərdən olan Mir Həməzə Nigari (1795-1886) N.Gəncəvi, İ.Nəsimi, Y.Şirvani, M.Füzuli, Yunus İmrə kimi şeirlərində təsəvvüfi mövzulara müraciət etmişdir. XIX əsrdən sonra Azərbaycanda həm əruzla, həm xalq şeiri şəkilləri ilə heca vəznində sufi şeirləri yazan divan sahibidir. Yaradıcılığında Allah, peyğəmbər və əhli-beyt eşqi və məhəbbəti əsas yer tutur. O, əsərlərində “vətən sevgisi imandandır” deyərək Azərbaycana və Qara-

bağa məhəbbətini etiraf etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Azərbaycanda Həmzə kişi adının azalması, çox ehtimal ki, xalqımızın çox sevdiyi “Koroğlu” dastanında qəhrəmanın səmiyyətiindən istifadə edərək onun atını qaçıran Keçəl Həmzəyə formalaşmış mənfi münasibətin nəticəsidir. Artıq neçə əsrdir ki, “Koroğlu” dastanındakı qəhrəmanı aldada bilən, kələkbaz surətin adının da Həmzə olması ilə əlaqədar bu ad hiylə, yalançılıq, fitnə rəmzinə çevrilmişdir. Çünki Həmzəyev soyadının Azərbaycanda geniş yayılmış soyadlardan olması yaxın keçmişdə Həmzə adının məişətimizdə geniş yayılmasına dəlalat edir. Azərbaycan ərazisində Həmzə antroponimi ilə əlaqədar yer adları da mövcuddur. Zaqatala bölgəsində Həmzəqor dağı, Qəbələ bölgəsində Həmzəli həm çay, həm də kənd adıdır.

HƏMZƏƏLİ/HƏMZƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həmzə* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan şəxs adları sistemində dini məzmunlu antroponimlər sırasında olan Həmzəli (bax: ad – *HƏMZƏ; ƏLİ*) kişi adı cılığın Əli anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Həmzəli də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Həmzəli şəklində mövcuddur.

HƏNƏFİ

ərəb. *hənəfi* sözündəndir. Məlum olduğu kimi, İslam dinində Hənəfi sünnilərin Əbu Hənəfi məzhəbinə – əhali baxımından ən geniş hesab edilən təriqətinə mənsub olanlara deyilir. Hənəfi məzhəbi əsl adı Numan ibn Sabit (699-767) olan tanınmış İslam alimi Şeyxülislam İmam-Əzəm Əbu Hənifənin fikirləri əsasında formalaşmışdır. Hənəfi XX əsrin ortalarından məişətimizdə dəbdən düşmüş şəxs adlarındandır. Adın daşıyıcılarından Hənəfi Zeynallı (1895-1937) XX əsrin əvvəllərində Salman Mümtaz, M.Mahmudbəyov, F.Köçərli və digər ziyalılarımız kimi, Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının ilk tədqiqatçılarından olmuşdur. O, 1927-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirdikdən sonra ədəbiyyatımızın bir sıra məsələlərinə aid geniş ədəbi-publisistik yazıların müəllifi, tanınmış ədəbiyyatşünas olmaqla yanaşı, Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunda müəllim kimi çalışmışdır.

HƏNİFƏ

ərəb. *hənifə* sözündən olub, dilimizdə həqiqi, əsl, xalis, təmiz, Allahın birliyinə inanma, Tanrının yeganə olduğuna inam mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Hənifə antroponimi bu gün daha çox qadın adı (bax: ad – **HƏNİFƏ**) kimi işlənir. Mənbələrdə Balakən bölgəsində mövcud Hənəfi kəndinin də Hənəfi şəxs adı (kəndin ilk sakinlərindən olduğu ehtimal edilir) ilə əlaqələndirilməsi ilə bağlı məlumatlara rast gəlinir.

HƏSƏN

ərəb. *həsən* sözündən olub, dilimizdə gözəl, göyçək, yaxşı mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Həsən ibn Əli ibn Əbu Talib Məhəmməd Peyğəmbərin nəvəsinin, Həzrət Əlinin böyük oğlunun, şiələrin ikinci imamının adındandır. Keçən əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. İslam tarixçiləri və alimləri məzlumların köməkçisi kimi ad çıxaran Həzrət Həsənin şərəfli həyatı haqqında müəyyən məsələləri qeyd etmişlər ki, bu da heç bir rəhbərin həyatında gözə dəymir. Həsən bütün qüdrətini yaxşı və Allaha xoş gələn yollara sərf edər, Tanrı yolunda çoxlu miqdarda pul bəxşiş edərmiş. İmamın bu hərəkəti həzrətin əliaçıqlığından əlavə onun dünyanın aldadıcı naz-nemətinə etinasızlığını da göstərir. Tarixdən məlum olan bu məlumatlar Şərqdə, türk dünyasında Həsən antroponiminə rəğbət yaratmışdır. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, Həsən çox zaman türk mənşəli Əsən (bax: ad – **ƏSƏN**) şəxs adı ilə eyniləşdirilir. Əslində bu, XII əsrdə Qarabağın dağlıq hissəsində Xaçın hakiminin-Həsən Cəlalın adının yanlış olaraq rus dilinə Qasan, Xasan, sonradan da rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümədə səhvən Həsən kimi yazılması nəticəsində baş vermişdir. Halbuki tarixçilərin iddiasına görə, İslamın qatı əleyhdarı olan albanlarda Həsən adı ola bilməzdi. Həsənov, Həsənil, Həzənzadə soyadları da Azərbaycanda çox yayılmış soyadlar sırasındadır. Azərbaycan antroponimikasında Həsən kişi adı ilə yanaşı, tərkibində adın iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adları mövcuddur. Həsən adı ilə əlaqədar Azərbaycan ərazisində kifayət qədər toponim də məlumdur. Məsələn, Həsənqa-

ya, Həsənqoca, Həsənlər və b. Adın məşhur daşıyıcılarından XIX əsrdə ölkəmizdə maarifçilik ideyalarının başçısı, ziyalı, görkəmli təbiətşünas alim, Həsən bəy Zərdabi (1842-1907) çox böyük çətinliklərə baxmayaraq, əzmi, iradəsi sayəsində 1875-ci il iyun ayının 22-də Azərbaycanın ilk milli qəzeti "Əkinçi"nin ilk sayını nəşr etdirmişdir. Rusiya imperiyasında yaşayan bütün türk-müsəlman əhalisinin ilk mətbuat orqanı olan, mədəniyyətimizin və ədəbiyyatımızın inkişafına böyük təsir göstərən qəzetin nəşrə başlaması ilə ölkənin mədəni-siyasi həyatında mühüm canlanma yaranmış, demokratik ideyalar daha sürətlə yayılmağa başlamışdı.

HƏSƏNAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həsən* adı və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həsənağa (bax: ad – *HƏSƏN*; *AĞA*) kişi adı Həsən ağa anlamındadır. Məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarındandır. XX əsrin ortalarında İ.Səfərlinin çox sevilən, humanizm aşılrayan səhnə əsərlərindən olan "Göz həkimi" tamaşasındakı surətlərdən biri şofer Həsənağa çox sevilmişdi. Adın geniş yayılmasında əsərin də özünəməxsus rolu olmuşdu. O dövrə qədər, əsasən, Abşeronətrafi kəndlərdə məşhur olan Həsənağa kişi adı xalq arasında surətə olan münasibətin nəticəsi olaraq bir qədər də populyarlıq qazanmışdı.

HƏSƏNBABA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həsən* və azərb. *Baba* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həsənbaba (bax: ad – *HƏSƏN*; *BABA*) kişi adı Həsən baba mənasındadır.

HƏSƏNBALA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həsən* və azərb. *Bala* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həsənbala (bax: ad – *BALAHƏSƏN*) kişi adı kiçik Həsən, balaca Həsən anlamındadır.

HƏSƏNDAYI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həsən* adı və azərb. *dayı* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həsəndayı (bax: ad – **HƏSƏN**; **DAYI**) kişi adı Həsən dayı mənasındadır.

HƏSƏNƏLİ/HƏSƏNALI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həsən* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İslam tarixində xüsusi yeri olan 2 məşhur şəxsiyyətin adından olan Həsənəli (bax: ad – **HƏSƏN**; **ƏLİ**) kişi adı gözəl, xeyirxah işlər sahibi Əli anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Həsənəli də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından İrəvan xanlığının tarixində Həsənəli xan Ziyadlı Qacarın xanlıq dövrü 1783-1784-cü illərə təsadüf edir. Daha bir görkəmli şəxsiyyət – Həsənəli xan Qaradaği (1848-1929) Azərbaycanın görkəmli maarifpərvər ziyalı, şair, pedaqoq, ədəbiyyatşünas, tərcüməçi, filoloq, tarixçi, xəttat, teatr xadimi olmuşdur. Bəzi mənbələrdə soyadı Qaradağski kimi qeyd edilən maarifpərvər ziyalının şagirdləri arasında mədəniyyət tariximizdə nəşur şəxslərdən olan Zülfüqar Hacıbəyov, Cəlil bəy Bağdadbəyovun adlarını çəkmək olar. Həsənəli xan təşkil etdiyi məşğələlərin əsas qayəsi uşaqları Qori Müəllimlər Seminariyasına hazırlamaq olmuşdu. 1881-ci ildə Qori seminariyasının Azərbaycan şöbəsinin müdiri A.O.Çernyayevskinin Tiflisə ana dilində dərslilik tərtib etmək kimi bir məsələ ilə bağlı dəvət etdiyi azərbaycanlı ziyalılar arasında Həsənəli xan da var idi. Onun öz məktəbində dərslər prosesində istifadə etdiyi şeir nümunələri tərtib olunacaq ilk əsaslı Azərbaycan dərslisinə salınmalı idi. Beləliklə, 1882-ci ildə I hissəsi, 1888-ci ildə isə II hissəsi nəşr edilən “Vətən dili” dərsliyində Həsənəli xan Qaradağskinin müəllifi olduğu on bir, tərcümə etdiyi iyirmi üç şeir özünə yer tapdı. Bu həmin “Vətən dili” dərsliyidir ki, qırx ilə yaxın bir dövrdə Azərbaycan məktəblərində əsas dərsləşmə vasitəsi olmuşdu.

HƏSƏNQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həsən* və arxaikləşmiş *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həsəngulu (bax: ad – **HƏSƏN**; **QULU**) kişi adı Həsənə qulluq edən,

yaxın olan kimsə mənasındadır. Adın daşıyıcılarından 1988-ci ildə başlayan Qarabağ müharibəsində Azərbaycan Respublikasının torpaqlarının erməni işğalçılarından müdafiə edilməsində göstərdiyi xüsusi xidmətlərə, şəxsi igidlik və şücaətlərə görə Həsənqulu Qasimov (Həsən Qorxmaz) "Azərbaycan Bayrağı" ordeni ilə təltif edilmişdir.

HƏSƏNXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən Həsən və azərb. arxaıkləşmiş xan titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həsənxan (bax: ad – **HƏSƏN; XAN**) kişi adı Həsən xan anlamını ifadə edir. Azərbaycanda Həsənxan adı ilə əlaqədar yer adları da məlumdur. Qax rayonunun Qaxbaş kəndinin yaxınlığında, Kürmükçay yatağının sağında inşa tarixi XIX əsrin ikinci yarısına aid edilən, tikintisində çaydaşı və əhəng məhlulundan istifadə edilən, bürclərdən və qala divarlarından ibarət Həsənxan qalası yerləşir.

HƏSƏNPAŞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həsən* adı və türk. arxaıkləşmiş *paşa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həsənpaşa (bax: ad – **HƏSƏN; PAŞA**) kişi adı baş ağa Həsən, Həsən paşa anlamlarını ifadə edir.

HƏSİ

Həs... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama mənasında kiçiltmə formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

HƏSRƏT

ərəb. *həsrət* sözündəndir. Həsrət sözü dilimizdə bir neçə mənanı ifadə edir: 1. Kimi isə və yaxud nəyi isə bir daha görmək arzusu; 2. Yaxın hesab etdiyin birisindən (sevgili, dost və s.) ayrılma, ayrılıq, fəraq, hicran; 3. Nisgil, qəm, qüssə. Həsrət kişi adı ayrılıq, arzu, qüssə anlamlarını ifadə edir.

HƏŞİM

bax: ad – **HAŞİM**

HƏŞƏMƏT/HƏŞMƏT

ərəb. *həşəmət* sözündəndir. Həşəmət kişi adı əzəmət, böyüklük, ululuq, şan, şöhrət, calal anlamlarını ifadə edir.

HƏYAT

ərəb. *həyat* (əslində *xəyyat*) sözündən olub, müasir Azərbaycan dilində dərzi mənasını ifadə edir. XX əsrin əvvəllərindən məlum olmayan səbəblərdən rəsmi sənədlərdə Xəyyat adı Həyat kimi qeyd edilmişdir, müvafiq olaraq Xəyyatzadə, Xəyyatlı, Xəyyatov soyadları da Həyatzadə, Həyatlı, Həyatov kimi dəyişilmişdir. Aşıq Xəyyat Mirzə məhz dərzi olduğuna görə özünə Xəyyat təxəllüsü götürmüşdü. Azərbaycan antroponimikasında Həyat müştərək şəxs adları sırasındadır. 1937-ci ildə görkəmli yazıçı Mirzə İbrahimovun "Həyat" əsərinin səhnəyə qoyulmasından sonra əsərin qadın qəhrəmanının – Həyatın (bax: qadın adı – **HƏYAT**) adının qızlara verilməsi məişətimizdə Həyat kişi adının nəzərəcarpacaq dərəcədə azalması ilə nəticələnmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Həyat bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

HƏVİL

ərəb. *Habil* (bax: ad – **HABİL**) kişi adının təhrif olunmuş biçimidir. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Həvil kişi adı ilə yanaşı Həvilov, Həvilzadə, Həvilli soyadları da mövcuddur.

HƏZƏR

ərəb. *həzər* sözündən olub, müasir Azərbaycan dilində barışmaq, sülh, güvənmək mənalərini ifadə edir. Klassik ədəbiyyatda tez-tez təsadüf edilən ifadələrdəndir.

HƏZİ

Həz... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama mənasında kiçiltmə formasıdır. Sonradan Həzi müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Addan soyad da formalaşmışdır. Adın məşhur daşıyıcılarından biri də hər b tarixində ad qoymuş görkəmli şəxsiyyətlərdən olan Sovet İttifaqı Qəhrəmanı general-mayor Həzi Aslanovdur (1910-1945). 1941-1945-ci illərdə tarixdə Böyük

Vətən müharibəsi kimi qalmış döyüşlərdə son dərəcə qəhrəmanlıq göstərmiş azərbaycanlı hərbiçilərdəndir. Həzi Aslanov bir sıra orden və medallarla təltif olunmuş, ölümündən sonra ikinci dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür.

HƏZRƏT

ərəb. *hüzzr* sözündən olub, hüzzur, ön, qabaq anlamlarındandır. Zamanında tanınmış din xadimlərinə verilmiş tituldur. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar yaranmış şəxs adlarındandır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Həzrət də bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Sözüün ilk mənası ön, qabaq, pişgah olsa da, sonradan dövrünün görkəmli din xadimlərinə, mənəbə sahiblərinə, yüksək vəzifədə olanlara həzrət, yəni cənab, ağa, hörmətli şəxs (həzərat, həzrət sözünün cəmidir, müvafiq olaraq cənablar, ağalar, hörmətli şəxslər) deyə müraciət edilmişdir. Həzrət – ərəb dilindəki bütün dövrlərdə Həzrət Abbas, Həzrət Əli və digər müqəddəs şəxsiyyətlər İslam dininə etiqad edən insanların inam yeri olmuşlar. Həzrət həm də İslam dini ilə bağlı kəlmələrdən olub özünəməxsus xüsusiyyətlərə görə fərqlənən peyğəmbərlərə aid edilir. Onların adı çəkilərkən hökmən həzrət sözü işlədilməsi tövsiyə edilir. Məsələn, Həzrət Məhəmməd, Həzrət Əli, Həzrət Abbas, Həzrət Nuh və b.

HƏZRƏTƏLİ/HƏZRƏTALI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həzrət* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həzrətəli (bax: ad – **HƏZRƏT**; **ƏLİ**) kişi adı cənab Əli, müqəddəs Əli anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Həzrətəli də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

HƏZRƏTXAN

ərəb. *Həzrət* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həzrətxan kişi adı (bax: ad – **HƏZRƏT**; **XAN**) hörmətli xan, cənab xan anlamlarını ifadə edir.

HƏZRƏTQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həzrət* və azərb. *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həzrət-qulu şəxs adı (bax: ad – *HƏZRƏT*; *QULU*) Allahın qulu, peyğəməbrin qulu, hörmətli birisinin qulu anlamına gəlir.

HƏZRƏTŞAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həzrət* və fars. ar-xaıkləşmiş *şah* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həzrətşah kişi adı (bax: ad – *HƏZRƏT*; *ŞAH*) hörmətli şah, cənab hökmdar anlamlarını ifadə edir.

HİCRAN

ərəb. *hicr* sözündəndir. Hicran şəxs adı ayrılıq fəraq, kədər, unudulmaz dərd mənalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olsa da, məişətimizdə kişi adına nisbətən Hicran qadın adı daha geniş yayılmışdır.

HİDAYƏT

ərəb. *hidayət* sözündən olub, dilimizdə doğru yola yönəltmə, doğru yol göstərmə mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar kişi adlarından. İslam dininə görə, doğru yol, düzgün yol əslində haqq yoludur. “Hidayət” sözüne “Qurani-Kərim”in müxtəlif surələrində tez-tez rast gəlinir. Müqəddəs Kitabımızda bu söz, əsasən, iki mənada işlənir: təkvini və təşrii hidayət. Təkvini hidayət dedikdə, bütün varlıq aləminin tabe olduğu nizam nəzərdə tutulur. Allah-taala bütün yaradılışı müəyyən qanunlara uyğun olaraq hidayət edir. Canlı aləmin təbii artımı, ulduz və planetlərin nizamlı hərəkəti təkvini hidayətin misalıdır. Təşrii hidayət ilahi elçilər, səmavi kitablar vasitəsilə gerçəkləşir və insanların mənəvi təkamülünə səbəb olur. Lakin Allahın insanı hidayət etməsi üçün mütləq insanın özünün də iradəsinin olması vacibdir. Məişətimizdə Hidayət geniş yayılmış kişi adlarından.

HİDAYƏTƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hidayət* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hidayətəli (bax: ad – *HİDAYƏT*; *ƏLİ*) kişi adı doğru yola istiqamətləndirən Əli, haqq yolunu göstərən Əli mənasındadır.

HİDAYƏTXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hidayət* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hidayətxan (bax: ad – **HİDAYƏT**; **XAN**) kişi adı Hidayət xan anlamındadır.

HİFZ

ərəb. *hifz* sözü dilimizə tərcümədə qoruma, mühafizə etmə, qoruyub saxlama mənalərini ifadə edir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında Hifz müstəqil şəxs adı olmayıb, mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində mövcuddur.

HİFZULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *hifz* və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hifzulla (bax: ad – **HİFZ**; **ÜLLAH**) kişi adı Allahın qoruduğu, Allahın hifz etdiyi mənalıdır.

HİKMƏT

ərəb. *hikmət* sözündəndir. Azərbaycan dilində hikmət sözü bir neçə məna ifadə edir: 1. Müdrik söz, dərin fikir, dərin məna, müdriklik, dərinlik; 2. Keçmişdə təbiət elmlərinə, xüsusən fizika-yə, həmçinin fəlsəfəyə verilən ad (hikmət elmi), məc. sirr, anlaşılmaz, müəmma, gizli səbəb. Hikmət kişi adı sözün birinci mənası ilə əlaqədar olub, müdriklik, dərinliklə bağlıdır. Adın ərəb dünyasında da, sonradan İslamı qəbul edən xalqların dilində həddən artıq populyar, sevilən adlardan olması da Allahın məlum 99 adından olması ilə əlaqədardır desək, yəqin ki, yanılmarıq. Əsasən müdriklik, dərin fikir mənasını ifadə edən Hikmət antroponimi dilimizdə işləndiyi vaxtdan etibarən bütün dövrlərdə oğlan övladlara sevə-sevə verilən şəxs adlarındandır. Adın məşhur daşıyıcılarından XX əsrin ortalarından ədəbiyyata qədəm qoymuş tanınmış şair, tərcüməçi Hikmət Ziya (Əfəndiyev) (1929-1995) Azərbaycanda, əsasən, bədii cəhətdən çox dəyərli təmsilləri ilə oxucuların yaddaşında dərin iz buraxmışdır.

HİKMƏTXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hikmət* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hikmətxan (bax: ad – **HİKMƏT; XAN**) şəxs adı Hikmət xan anlamındadır.

HİKMƏTULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hikmət* və *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Hikmətullah (bax: ad – **HİKMƏT; ÜLLAH**) şəxs adı Tanrının müdrikliyi, Allahın hikməti mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Hikmətulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Hikmətulla şəklindədir.

HİLAL

ərəb. *hılal* sözündəndir. Azərbaycan dilində təzə çıxmış bir-iki günlük, bir neçə günlük aya hilal, yəni təzə ay deyilir. Aypara (bax: ad – **AYPARA**) mənası da vardır. Bununla, yəni aypara ilə əlaqədar şifahi xalq yaradıcılığında da, klassik ədəbiyyatda da gözəlin təsvirində qaşına hilal sözü ilə işarə edilir.

HİMALAY

sanskrit dil. *himalay* sözü qar məskəni mənasındadır. Himalay kişi adı Çin, Hindistan, Nepal və Pakistan ərazisində ən hündür dağ silsiləsinin adıdır. Azərbaycan antroponimikasında dağ adlarından yaranmış Himalay kişi adı məişətimizdə nadir şəxs adlarındandır.

HİLMİ

ərəb. *hilmî* sözündən olub, dilimizdə təmkin, səbir, yumşaq-lıq, həlimlik anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Hilmi adı mülayim (adam), səbirli olan (adam) mənasındadır.

HÖCƏT/HÖCCƏT/HÜCCƏT

ərəb. *höcət* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlər sırasında olan höcət xüsusiyyət, xasiyyət ifadə edir. Bəzi mənbələrdə alim kimi izahına rast gəlinə də, adətən lüğətlərdə Höcət kişi adı öz dediyindən, əməlindən, xasiyyətindən əl çəkməmə, inad,

inadkarlıq, tərslik, həmçinin inadkar (adam), inad, inadçı (adam), tərs (adam), höcət (adam) kimi izah edliir. Azərbaycan dilində adətən tərs, boş yerə mübahisə edən, tərsliyindən, dediyindən dönməyən adamlar barəsində *Höcət adamdır, qoşulmayın; Bu höcətliyi burax; Höcətlik edə-edə özünü hörmətdən saldı; Uşaq kimi höcətdir; Sən Allah, filankəsə də höcətlik eləməsin* və s. bu kimi kifayət qədər ümumişlək ifadələr də mövcuddur. Dialektlərdə Höccət, Höjət, Höjjət, Hücət, Hüccət biçimlərində də işlənir. XX əsrin ortalarından populyarlığını itirmiş kişi adlarındandır. Adın təhrif olunmuş formaları Höccət, Hüccət də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

HÖCCƏTƏLİ/HÖCƏTƏLİ

ərəb. *Höccət* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əgər bəzi mənbələrdə höcət sözünün eyni zamanda alim sözünü ifadə etməsini nəzərə alsaq, onda Höccətəli (bax: ad – *HÖCCƏT; ƏLİ*) kişi adı alim Əli mənasındadır.

HÖKMƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Höküm* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hökməli (bax: ad – *HÖKÜM; ƏLİ*) kişi adının mənası Əlinin hökmü, Əlinin əmri, buyuruq sahibi Əli, sərəncam verən Əlidir. Azərbaycan ərazisində Hökməli kəndi Abşeron yaxınlığındadır. Mənbələrdə Hökməli kəndinin adı kəndi salmış Hökməli şəxs adı ilə əlaqələndirilir.

HÖKÜM

ərəb. *hökm* sözündən olub, dilimizdə *höküm* kimi tələffüz edilir. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki yanaşı samitin ortasına sait artırılır. Sonradan səs artımı yazıda da ifadə edilmişdir. Şəxs adı da Höküm kimi formalaşmışdır. Höküm kişi adı əmr, buyuruq, sərəncam, hökumət, idarə etmək mənasındadır. Bu gün Höküm kişi adı populyarlığını itirmiş adlardan olsa da, Azərbaycan antroponimikasında tərkibində adın iştirak etdiyi Hökümə (bax: ad – *HÖKÜMƏ*), Hökməli (bax: ad – *HÖKMƏ-Lİ*), Hökmulla (bax: ad – *HÖKMULLA*) və s. kimi mürəkkəb şəxs adları mövcuddur.

HÖKMULLAH/HÖKMULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *hökm* və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hökmullah (bax: ad – **HÖKÜM**; **ÜLLAH**) kişi adı Allahın əmri, Allahın buyurduğu mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Hökmulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız Hökmulla şəklindədir.

HÖRMƏT

ərəb. *hörmət* sözü müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdəndir. Böyüklərə, yaşlılara və ya xidmətinə, ləyaqətinə görə kimə isə göstərilən hörmət, ehtiram, sayğı, eləcə də şərəf, şan, heysiyyət anlaylarını ifadə edir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Hörmət adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

HÖRMÜZ/HÜRMÜZ

İran mənş. *Hörmüz* adına “Avesta”da rast gəlinir. Atəşpərəstliyə görə, farslarda Ahura Məzda şəh allahı Əhrimənə qarşı mübarizə aparan xeyir tanrısının adlarından biridir. Tarixdən məlumdur ki, Hörmüz Sasanilər sülaləsinə mənsub olmuş İran şahlarından birinin adı olmuşdur. Ərəblər arasında Kəsra adı ilə tanınan Nuşirəvanın oğludur. Hörmüzün sarayda “türk şahzadəsi” adı ilə çağırılan anası Xəzər xaqanının qızı olmuşdur. Atası Nuşirəvanın ölümündən sonra (579-590) 11 il şah taxtında oturan Hörmüz Bəhram Çubinin üsyanı zamanı taxtdan salınmışdır. Hörmüz həmçinin Fars körfəzində yerləşən adalardan birinin adıdır. İran tarixində 1050-1600-cü illərdə Hörmüz dövləti də mövcud olmuşdur. Azərbaycanda Hörmüz kişi adı N.Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” əsərində əsas surətlərdən olan Xosrovun atasının, ədalətli şah surətinin adındandır.

HUMAYUN

fars. *humayun* sözündən olub, uğurlu, məsud, mübarək mənalərində olub, keçmişdə padşahlar, sultanlar və adları çəkilmədən onlarla əlaqədar deyilən ifadədir. Azərbaycan antroponimikasında musiqi parçalarının adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır. Humayun həm də N.Gəncəvinin “Xosrov və Şirin”

poemasında surətlərdən birinin adıdır. Humayun bu gün nəinki Azərbaycanda, eləcə də Şərq xalqlarında çox sevilən klassik muğamlardan birinin adıdır. Dilimizdə müştərək şəxs adlarından biridir. Bu gün məişətimizdə Humayun adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

HÜMMƏT/HÜMBƏT

ərəb. *hümmət* sözündən olub, Azərbaycan dilində alışma, çalışqanlıq, səy, cəhd, əzm, təşəbbüs, əl-ələ verib çalışma, qəsd, dilək, istək, məram, lütf, himayə, yardım, fəaliyyət mənalara bənzəyir. 1917-ci ildə ictimai-siyasi xadim N.Nərimanovun yaratdığı təşkilatın, həm də qəzetin adı "Hümmət" də sözün himayə, yardım, fəaliyyət mənası ilə əlaqədar olaraq adlandırılmışdı. Hümmət artıq məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır. Adın Hümbət variantı da mövcuddur. Bu gün həm Hümbət, həm də Hümmət, əsasən, soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

HÜMMƏTALİ/HÜMMƏTƏLİ/HÜMBƏTALİ/ HÜMBƏTƏLİ

ərəb. *Hümmət* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hümmətəli (bax: ad – *HÜMMƏT*; *ƏLİ*) kişi adı ali, üstün fəaliyyət, yüksək məram, Əli təşəbbüsü, Əli qeyrəti, həmçinin buna yaxın anlamları ifadə edir. Adın Hümbətəli variantı da mövcuddur.

HÜNƏR

ərəb. *hünər* sözündən olub, Azərbaycan dilində bacarıq, məharət, ustalıq, qabiliyyət, fərasət, həmçinin buna yaxın olan çətin şəraitdə bir işi, tədbiri, tapşırığı həyata keçirmək üçün rəşadət, qoçaqlıq, fədakarlıq kimi anlamları da ifadə edir. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adı Hünər bu gün artıq unudulmuş şəxs adları sırasındadır.

HÜRRƏM

bax: ad – *XÜRRƏM*

HÜSAM

ərəb. *Hüsaməddin* (bax: ad – **HÜSAMƏDDİN**) şəxs adının əzizləmə və oxşama mənasında qısaldılmış formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Hüsam kişi adı kəskin qılınc mənasındadır.

HÜSAMƏDDİN

ərəb. *hüsam əd-din* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar Hüsaməddin (bax: ad – **HÜSAM; ƏD-DİN**) kişi adı dinin qılcıq mənasını ifadə edir.

HÜSAMƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hüsam* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar Hüsaməli (bax: ad – **HÜSAM; ƏLİ**) kişi adı Əlinin kəsərli qılcıq mənasındadır.

HÜSEYN

ərəb. *hüseyn* sözündən olub, dilimizdə gözəl, göyçək anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar kişi adlarından olan Hüseyin əslində Həsən şəxs adının (bax: ad – **HƏSƏN**) kiçildilmiş formasıdır, “kiçik Həsən” mənasındadır. Məhəmməd Peyğəmbərin nəvəsi Həzrət Hüseynin adındandır. İslam tarixindən məlum olur ki, Hüseyin ibn Əli öz həyatı boyu zülm və haqsızlığa qarşı mübarizədə şücaət və azadlıqsevərliyi ilə məşhur olmuşdur. Uşaqlıq dövrünün altı ilini babası Məhəmməd Peyğəmbərin yanında keçirmişdir. Babasının vəfatından sonra otuz il atası Əli ilə birgə yaşamış və Əlinin hakimiyyəti dövründə irəli çıxan çətinliklərdə fəal iştirak etmişdir. Atasını şəhid olan vaxtdan siyasi və ictimai həyatda qardaşı Həsən ibn Əli ilə çiyin-çiyinə çalışmışdır. İslam tarixində Hüseyin haqqında olan müsbət məlumatlar məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olmasını təmin etmişdir. Adın təhrif olunmuş formaları Söyün, Useyn, Hüsən də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Addan formalaşmış Hüseyinov, Useynov, Hüseyinli, Hüseyinzadə soyadları da dilimizdə geniş yayılmış soyadlardır. Azərbaycanda Hüseyin antroponimi ilə əlaqədar kifayət qədər toponim də mövcuddur. Məsələn, Hüseyinhacı, Hüseyinli, Hüseyinuşağı və s.

HÜSEYNAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hüseyn* adı və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulumun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hüseynağa (bax: ad – **HÜSEYN**; **AĞA**) kişi adı Hüseyn ağa mənasındadır.

HÜSEYNALI

bax: ad – **HÜSEYNƏLİ**

HÜSEYNBABA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hüseyn* və azərb. *Baba* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hüseynbaba (bax: ad – **HÜSEYN**; **BABA**) kişi adı baba Hüseyn, çox hörmətli Hüseyn mənasındadır.

HÜSEYNBALA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hüseyn* və azərb. *Bala* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hüseynbala (bax: ad – **HÜSEYN**; **BALA**) kişi adı kiçik Hüseyn mənasındadır. M.Rahimin 1941-1945-ci illərdə Böyük Vətən müharibəsində həmyerlimiz Hüseynbala Əliyevin müharibə meydanlarında igidliyini vəsf edən "Leninqrad göylərində" poeması adın məişətimizdə geniş yayılmasında mühüm rol oynayan amillərdən olmuşdur.

HÜSEYNƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hüseyn* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hüseynəli (bax: ad – **HÜSEYN**; **ƏLİ**) kişi adı görkəmli, yaraşıqlı Əli anlamındadır. Adın daşıyıcılarından olan Hüseynəli xan İrəvan xanlarından olmuşdur. İrəvan xanlığının tarixində Hüseynəli xanın hakimiyyəti 1762-1783-cü illərə təsadüf edir.

HÜSEYNXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hüseyn* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulumun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hüseynxan kişi adı (bax: ad – **HÜSEYN**; **XAN**) Hüseyn xan anlamındadır. Azərbaycan ərazisində Hüseynxanlı toponimi də mövcuddur.

HÜSEYNQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hüseyn* və *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hüseynqulu (bax: ad – **HÜSEYN**; **QULU**) kişi adı Hüseynə yardımçı olan, Hüseynə xidmət göstərən mənalarını ifadə edir. İrəvan xanlığının tarixində Hüseynqulu xanın xanlıq dövrü 1807-1828-ci illərə təsadüf edir. Adın daşıyıcıları arasında Azərbaycanda XX əsrin əvvəllərində xaq arasında musiqi irsinin təbliğində, yeni mahnı və nəğmələrin yazılması, xalq musiqilərimizin toplanması, not və qrammofon vallarının yazılması işində dövrünün fəal, fədakar mədəniyyət işçilərindən, milli teatrımızın tanınmış xadimlərindən olan Hüseynqulu Sarabski vətənpərvər ziyalılarımızdan olmuşdur.

HÜSN

ərəb. *hüsn* sözü dilimizdə gözəllik, camal mənasındadır. Məcazi mənada ləzzət, dad anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında hüsn müstəqil şəxs adı kimi deyil, bir çox qadın və kişi adlarının tərkibində mövcuddur.

HÜSNİ/HÜSNÜ

ərəb. *hüsn* sözündəndir (bax: **HÜSN**). Müasir Azərbaycan dilində hüsn sözü ilə əlaqədar kifayət qədər ümumişlək ifadələr mövcuddur. Məsələn, *Hüsnü gözəl, Hüsnü-camalını görsəydin...* və s. kimi ifadələr geniş yayılmışdır. Klassik ədəbiyyatda olduğu kimi, müasir şeirimizdə də çoxişlənən söz və ifadələr sırasındadır. Hüsnü kişi adı gözəlliklə, gözəl görünüşlə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş forması Hüsnü də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Hüsnü kişi adından ənənəvi yolla yaranmış qadın adı Hüsniyə məişətimizdə daha geniş yayılmışdır.

HÜSNİXAN/HÜSNÜXAN

ərəb. *Hüsnü* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hüsnüxan (bax: ad – **HÜSNİ**; **XAN**) kişi adı Hüsnü xan anlamındadır. Adın təhrif edilmiş forması Hüsnüxan də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

HÜSİ/HÜSÜ

Hüs... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama formasında qısaldılmış biçimidir. Sonradan Hüsü də müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

HÜTÜ

Hü... ilə başlayan Hüseyn, Hüseynağa, Hüsam, Hüsaməddin və s. adların əzizləmə və oxşama formasında qısaldılmış biçimidir. Sonradan Hüsü də, Hüsü də müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

XAQAN/HAQAN/HAKAN

türk. *kaan/kağan* sözündəndir. Kaan/kağan sözünün ərəb və fars dillərinin tələffüzünə uyğunlaşdırılmış forması hakan/xaqan qədim türk və monqol hökmdarlarına verilən titullardandır. Tarixdən də məlum olduğu kimi, türk dövlətlərində şanyu, tanhu, kağan, xaqan, xan, yabgu, idi-kut, iltəbər və s. kimi titullar daşıyan hökmdarlar dövlət təşkilatının ən üst pilləsində yer tuturdular. Azərbaycan antroponimikasında tituldan yaranmış şəxs adları sırasında olan Xaqan kişi adı xan, xanlar xanı, şahənşah, hökmdar anlamlarındadır. Tarixin müəyyən dövrlərində Osmanlı sultanlarına müraciət forması olmuşdur. Bir də imperator mənası vardır.

XAQANI

türk. *xaqan* sözündəndir. Xaqani (bax: ad – **XAQAN**) şahənşaha, böyük hökmdara, xanlar xanına, imperatora mənsub olan mənasındadır. Xaqan sözü ilə əlaqədar olsa da, Xaqani kişi adı Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, şair-filosof, nasir Xaqani Şirvaninin (1120-1199) təxəllüsündəndir.

XALİD

ərəb. *xalid* sözündən olub, Azərbaycan dilində əbədi, daimi, ölməz anlamlarını ifadə edir. Xalid kişi adı məişətimizdə geniş yayılmışdır. İslam tarixindən məlumdur ki, Məhəmməd Peyğəmbərin tərəfdaşlarından olan, Seyfullah (Allahın qılınıcı) ləqəbini daşıyan Xalid ibn Valid (592-642) əslən Məkkədən, Qüreyşilər tayfasından olmuşdur. Əvvəllər Məhəmmədin, eləcə də

İslam dininin amansız düşmənlərindən olan, 625-ci ildə Uhud yaxınlığındakı döyüşlərdə xeyli sayda müsəlmanı qətlə yetirən Xalid ibn Valid İslam dininə bələd olandan sonra müsəlmanlığa qəbul etmiş, Məhəmməd Peyğəmbərin sərkərdəsi olmuşdur. Beləliklə, Xalid adı müsəlman ölkələrində sevilən adlardan birinə çevrilmişdir. Bu gün ərəb xalqlarının məişətində geniş yayılmış kişi adlarındanandır.

XALİDDİN/XALƏDDİN/XALİYƏDDİN/XƏLİDDİN/ XƏLİYƏDDİN

ərəb. *xaliddin* sözündəndir. Xaliddin dilimizdə əbədi din, dinin əbədiyyəti, həmçinin təmizlənmiş, ürəkli, cəsarətli anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Xaləddin, Xəliddin, Xaliyəddin, Xəlyəddin, Xəliyəddin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

XALİQ/XALIQ

ərəb. *xaliq* sözündən olub, dilimizdə xəlf edən, yaradıcı, yaradan, Tanrı, Allah anlamındadır. İslam dinində əl-Xaliq Allahın məlum 99 adından olub, yaratmaq, yaradan sözü yalnız uca Tanrıya məxsusdur anlamındadır. Xaliq kişi adı sonradan dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişmiş, Xaliq kimi tələffüz edilmiş, sonradan yazıda da Xaliq kimi işlənmişdir. Azərbaycanda, əsasən, Xaliq formasında olsa da, Xaliq adının daşıyıcıları da kifayət qədərdir. Hər iki ad XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındanandır. Adın daşıyıcılarından filoloq, ədəbiyyatşünas alim, çalışdığı Moskva Dövlət Universitetinin Əməkdar professoru fəxri adını daşıyan Xaliq Koroğlu (1919-2002) Beynəlxalq Türk Akademiyasının üzvü, əl-Buxari adına beynəlxalq mükafatın laureatı olmuşdur. 150-dən artıq elmi əsərin müəllifi Xaliq Koroğlunun “Quran” və “İncil” əsasında, şamançılıqdan İslama qədər (altı dindən) bəhs etdiyi “Ruhani mədəniyyət və bədii ədəbiyyat” müəzirlər silsiləsi dinləyicilərdə xüsusi maraq yaratmışdır.

XALIQVERDİ

bax: ad – ALLAHVERDİ; TANRIVERDİ

XALİS

fars. *xalis* sözü müasir Azərbaycan dilində bir neçə mənə ifadə edir: 1. Heç bir qatışıqı olmayan, saxta olmayan; düzgün, saf, təmiz; 2. Əsil, həqiqi; 3. *məc.* Məsum, ismətli, bakir, təmiz; 4. *məc.* Səmimi, doğru, saf. Xalis kişi adı sözün məcazi mənalari ilə əlaqədar olub, düzgün, saf, təmiz mənalardadır.

XAMİS/XAMİZ

ərəb. *xamis* sözü dilimizdə beşinci, beşinci övlad anlamındadır. Xamis məişətimizdə geniş yayılmamış kişi adlarındanadır. Adın təhrif olunmuş forması Xamiz də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından Dövlət mükafatı laureatı, Əməkdar İncəsənət Xadimi, Xalq Artisti Xamis Muradov (1943) Azərbaycanda əlliya yaxın filmin rejissoru, eyni zamanda ssenari müəllifidir. Onların arasında “Nəsimi”, “Aşıq Ələsgər”, “Daşkəsən”, “Üzeyir Hacıbəyov”, “Azadlığa gedən yollar”, “Şəhidlərdən şəhidlərə” və s. filmlər vardır.

XAN

türk mənş. *kaan/kağan* sözündəndir. Xan (*kaan* → *kan* → *qan* → *xan*) yalnız türklərdə deyil, çin, monqol, hind və başqa dövlət başçılarına da verilən titul, ünvan, addır. Xan sözü şahənşah, hökmdar, imperator, başçı, rəhbərlik edən və buna yaxın mənalari ifadə edir. Azərbaycan xanlıqlara bölünərkən hər xanlığın öz rəhbəri, başçısı, xanı olurdu. Xan kişi adı Azərbaycan antroponimikasında titullardan yaranmış şəxs adları sırasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, adın XX əsrin otuzuncu illərindən sonra məişətimizdə yayılmasında xalqın sevimli xanəndəsi Azərbaycanın Xalq Artisti Xan Şuşinskiinin (əsl adı İsfəndiyar Aslan oğlu Cavanşirdir, 1901-1979) təxəllüsü ilə əlaqədardır. İstedadlı xanəndə muğam dərsləri verməklə yanaşı, əsl yaradıcı sənətkar olaraq milli musiqi xəzinəmizi də yeni mahnılarla zənginləşdirən istedadlı bir şəxsiyyət olmuşdur. Məişətimizdə sənətkarın qəbul etdiyi Xan (öz sahəsində ən yüksəkdə olan mənasında) təxəllüsündən formalaşmış kişi adı bugünə qədər mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında Xan şəxs adı ilə yanaşı tərkibində adın işləndiyi həddən artıq mürəkkəb antroponimlər mövcuddur. Belə şəxs adlarının bəziləri saf antroponimlər, yəni

mürəkkəb adın hər iki komponenti dilimizin öz sözlərindən ibarət olan adlardır. Məsələn, Ağaxan (bax: ad – **AĞAXAN**), Elxan (bax: ad – **ELXAN**), Xanoğlan (bax: ad – **XANOĞLAN**), Xankişi (bax: ad – **XANKİŞİ**) və s. Bəziləri isə qovuşuq, hibrid şəxs adlarıdır. Məsələn, Məhəmmədxan (bax: ad – **MƏHƏMMƏDXAN**), Bədirxan (bax: ad – **BƏDİRXAN**), Əlixan (bax: ad – **ƏLİXAN**), Xanbuta (bax: ad – **XANBUTA**) və s.

XANAĞA

bax: ad – **AĞAXAN**

XANBABA

bax: ad – **BABAXAN**

XANBALA

bax: ad – **BALAXAN**

XANBUTA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və fars. *Buta* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanbuta (bax: ad – **XAN; BUTA**) kişi adı güllərin xanı, xan buta, həmçinin xan övladı, xan oğlu mənalarını ifadə edir. Xanbuta antroponimi bu gün Azərbaycan dilində çox nadir adlardan olsa da, Xanbutayev, Xanbutalı soyadlarının kifayət qədər mövcud olması adın məişətimizdə yaxın keçmişə qədər geniş yayıldığına dəlalət edir.

XANÇOBAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və *Çoban* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında qədim şəxs adları sırasında olan Xançoban (bax: ad – **XAN; ÇOBAN**) xan çoban, çobanların rəhbəri, baş çoban anlamındadır. Xalq arasında məşhur “Apardı sellər Saranı” rəvayətinin, eləcə də xalq tərəfindən çox sevilən, eyniadlı xalq mahnısının qəhrəmanlarından birinin adı Xançobandır. Sonradan bir çox folklor mətnlərini hekayələri üçün əsas seçən Xalq Yazıçısı, görkəmli nasir-dramaturq İ.Əfəndiyevin (1914-1996) bütün əsərləri kimi, “Apardı

sellər Saranı” adlı hekayəsi də xalq tərəfindən çox sevilmişdi. Bütün bu amillər Xançoban adının məişətimizə daxil olmasında özünəməxsus rol oynamışdır.

XANDADAŞ

bax: ad – **DADAŞXAN**

XANDƏDƏ

bax: ad – **DƏDƏXAN**

XANDƏMİR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və *Dəmir* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xandəmir (bax: ad – **XAN; DƏMİR**) şəxs adı bu gün də Azərbaycanda kifayət qədər rast gəlinən kişi adlarındandır. Xandəmir antroponimi dəmir kimi xan, dəmir kimi möhkəm xan anlamlandırını ifadə edir.

XANƏHMƏD

bax: ad – **ƏHMƏDXAN**

XANƏLİ

bax: ad – **ƏLİXAN**

XANHƏSƏN

bax: ad – **HƏSƏNXAN**

XANHÜSEYN

bax: ad – **HÜSEYNXAN**

XANI

türk. *xanı* sözü müasir Azərbaycan dilində işlənən qanmaq sözü ilə eyni kökdən olub, anlamaq, başa düşmək mənasını ifadə edir. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Xanı yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

XANIŞ

Xan... ilə başlayan kişi və qadın adlarının əzizləmə məzmunlu qısaltma formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Xaniş Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarındandır. Adın daşıyıcılarından XX əsrin ortalarında – XXI əsrin əvvəllərində Şirvan aşıq məktəbinin ənənələrini davam etdirən, Qobustan rayonunun Nabur kəndində yaşayıb-yaratmış, görkəmli Şirvan aşığı, sevimli el şairi, bəstələdiyi “Məhəbbətin qüdrəti” mahnısı ilə daha da sevilən Xaniş Pirbəxtikəm (1928–2010) xalqın yaddaşında əbədi yaşayan aşıqlardandır.

XANKƏRİM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və ərəb. *Kərim* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xankərim (bax: ad – **XAN**; **KƏRİM**) kişi adı xan Kərim, Kərim xan anlamlarındadır. Azərbaycanda, əsasən, yaşlı əhali arasında təsadüf edilən kişi adlarındandır.

XANKİŞİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və *Kişi* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xankişi (bax: ad – **XAN**; **KİŞİ**) şəxs adı xan misallı kişi, kişi kimi sözünün üstündə duran xan, sözünü tutan kişi xüsusiyyətli xan anlamlarını ifadə edir.

XANQARDAŞ

bax: ad – **QARDAŞXAN**

XANQULU

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və *Qulu* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Xanqulu (bax: ad – **XAN**; **QULU**) kişi adı xanın qulu, xanın yanında qulluq göstərən (adam) mənasındadır.

XANLAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və *-lar* cəm şəkilçisindən yaranmış şəxs adıdır. Xanlar (bax: ad – **XAN**; **-LAR**) kişi adı xanlar xanı, adına layiq xan,

əsl xan anlamındadır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından Xanlar Həsən oğlu Səfəraliyev (1885-1907) Azərbaycanda əsrin əvvəllərində fəhlə hərəkatının üzvü, N.Nərimanovun təşkil etdiyi "Hümmət" təşkilatının fəalllarından olmuşdur. Sovet dövründə Xanlar rayonu (indiki Göygöl bölgəsi), Bakıda Xanlar körpüsü onun adını daşımışdır.

XANMƏHƏMMƏD/XANMƏMMƏD/XAMMƏD

bax: ad – **MƏHƏMMƏDXAN/MƏMMƏDXAN/**

XANMİRZƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və fars. *Mirzə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanmirzə (bax: ad – **XAN; MİRZƏ**) şəxs adı baş mirzə, xanın mirzəsi anlamındadır.

XANMURAD

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və ərəb. *Murad* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanmurad (bax: ad – **XAN; MURAD**) kişi adı xan əzəmətli Murad, Murad xan mənalarını ifadə edir. Adın daşıyıcılarından XIX əsrdə yaşamış Qarabağ bəylərindən olmuş Xanmurad bəy Xıdır oğlu Qaraçöplü (1800-?) Azərbaycan tarixində özünəməxsus iz qoymuşdur.

XANOĞLAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *oğlan* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanoğlan (bax: ad – **XAN; OĞLAN**) kişi adı hökmdar, xan oğlu, həmçinin xan kimi əzəmətli, yaraşıqlı oğlan mənasındadır.

XANPAŞA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* və *paşa* titullarını bildirən sözlərin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İki ünvanın, iki fəxri adın birləşməsi ilə yaranan mürəkkəb Xanpaşa (bax: ad – **XAN; PAŞA**) kişi adı özündə bir

əzəmət, amiranəlik, zabitə ehtiva edir desək, yəqin ki, yanılma-
rıq. Xanpaşa xan Paşa, paşaların ən üstünü olanı, ən əzəmətli
hökmdar, ən zabitəli xan anamlarını ifadə edir.

XANPOLAD

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan*
titulu və fars. *Polad* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adı-
dır. Xanpolad (bax: ad – **XAN**; **POLAD**) mürəkkəb şəxs adının
tərkibində ikinci komponent bənzətmə mahiyyətlidir. Yəni öz
xanlığını polad kimi qoruyan, polad kimi xan, polad qədər möh-
kəm, əyilməz xan mənalarını ifadə edir.

XANSULTAN/XANSOLTAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş ti-
tul bildirən *xan* və ərəb. *sultan* – iki hakim, iki başçı mənasında
olan sözlərin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xansultan
(bax: ad – **XAN**; **SULTAN**) kişi adı sultanların sultanı, xanlar xanı,
hökmdarlar hökmdarı anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forma-
sı Xansoltan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

XANSÜVAR/XANSUVAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan*
və fars. *süvar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adı-
dır. Xansüvar (bax: ad – **XAN**; **SÜVAR**) kişi adı xanın atlı qoşun
dəstəsinin başçısı, atlı qoşun başçısı, xanın süvari qoşun başçısı
anamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Xancuvar da
sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yal-
nız Xansuvar şəklində mövcuddur.

XANVERDİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* və
verdi birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanverdi (bax: ad –
XAN; **VERDİ**) kişi adı xanın bağışladığı, çox hörmətli şəxs, haki-
min, hökmdarın bağışladığı (övlad) mənasındadır. Məlum olduğu
kimi, məişətimizdə dünyaya gələn övladlara ailədəki digər adlara
həmqafiyə adlar vermək əzəldən dəbdə olmuşdur. Xanverdi adı da
Allahverdi, Tanrıverdi, Bəyverdi kimi adlara həmqafiyə kimi, yəni
atanın, böyük qardaşların adına uyğun verilmiş adlardır.

XANVƏLİ

bax: ad: – **VƏLİXAN**

XANZADƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* və fars. *zadə* sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Xanzadə (bax: ad – **XAN**; **ZADƏ**) kişi adı xan oğlu, xan övladı, xan nəslindən olan mənalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponomikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

XAS

azərb. bir sıra mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənən *xas* sözü müasir Azərbaycan dilində yalnız bir adama və ya bir əşyaya məxsus olan, onun üçün səciyyəvi olan, yalnız bir adamda və ya bir əşyada olan mənasındadır. Xas Azərbaycan antroponomikasında müstəqil şəxs adı kimi deyil, yalnız mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində (həm əvvəlində, həm də sonunda) mövcuddur.

XASAY

azərb. *xasay* sözündəndir. Xasay kişi adı dilimizdə idarə edən, müdir, başçı, döyüşçü anlamlarını ifadə edir. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

XASI

Xas... ilə başlayan kişi adlarının, eləcə də tərkibində **xas** sözünün işləndiyi mürəkkəb şəxs adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu qısaltma formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Addan soyad da formalaşmışdır.

XASMƏHƏMMƏD/XASMƏMMƏD

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xas* sözü və *Məhəmməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponomikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Xasməhəmməd (bax: ad – **XAS**; **MƏHƏMMƏD**) kişi adı yalnız Məhəmmədə aid olan, yalnız Məhəmmədə məxsus olan, Məhəmməd kimi, Məhəmməd xüsusiyyətli mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Xasməmməd də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

XASMURAD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xas* sözü və *Murad* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xasmurad (bax: ad – **XAS; MURAD**) kişi adı yalnız Murada aid olan, yalnız Murada məxsus olan, Murad kimi, Murad xasiyyətli mənalarını ifadə edir.

XASPOLAD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xas* sözü və fars. *Polad* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xaspolad (bax: ad – **XAS; POLAD**) kişi adı yalnız Polada aid olan, yalnız Polada məxsus olan, həmçinin Polad kimi möhkəm, əyilməz, dözümlü mənalarını ifadə edir.

XATƏM

ərəb. *xatəm* sözündən olub, dilimizdə əsasən iki mənada işlənir: 1. Üstündə yazı olan və möhür kimi istifadə olunan üzük, möhür, damğa; 2. Sonuncu, axırıncı, ən sonuncu. Xatəm kişi adı sözün ikinci mənası ilə əlaqədardır. Lüğətlərdə bəzən Hatəm kişi adı (bax: ad – **HATƏM**) ilə qarışdırılır. Tam fərqli adlardır.

XATİR

ərəb. *xatir* sözündəndir. Xatir kişi adı yada salma, yad etmə, anma, yaddaş, yadda saxlama qabiliyyəti və buna yaxın mənaları ifadə edir. Bu gün Azərbaycan antroponomikasında Xatir artıq köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, addan ənənəvi yolla düzəlmiş Xatirə qadın adı hələ də məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarındandır.

XAVƏR

fars. *xavər* sözündən olub, şərq, gündoğan mənasındadır. Xavər Azərbaycan antroponomikasında müştərək şəxs adları sırasında. Son dövrlərdə məişətimizdə kişi adına nisbətən Xavər qadın adına daha çox rast gəlinir.

XEYBƏR

yəhudi. *xeypər* sözündəndir. Yəhudi ləhcələrindən birində “qala, bürc” mənasındadır. Azərbaycan antroponomikasında İslam

dini ilə əlaqədar Xeybər kişi adı Ərəbistan yaxınlığındakı qalanın adındandır. Əfqanıstan və Pakistan arasında yerləşən bu qala İslam tarixində Məhəmməd Peyğəmbərin adı ilə əlaqələndirildiyindən məşhurdur. Məhəmməd Peyğəmbər və köməkçiləri bu qalada yəhudilərlə vuruşub qalib gəlmişlər. Bu hadisə Şərqdə bir çox yazıçıların əsərlərində də öz əksini tapmışdır. Bəzi lüğətlərdə Xeybər kişi adı fars mənş. taqətsiz, heysiz sözü ilə əlaqələndirilir.

XEYİR

ərəb. *xeyir* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində fayda, mənfəət, yaxşılıq, yaxşı iş mənasındadır. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış Xeyir kişi adı bu gün unudulmaqda olan kişi adlarındandır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Xeyir kişi adının işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adları mövcuddur.

XEYİRƏDDİ/XEYRƏDDİN

ərəb. *xeyrəddin* sözündəndir. Xeyrəddin ((bax: ad – **XEYİR; ƏD-DİN**) kişi adı Azərbaycan dilində dinin faydası, xeyri, həmçinin dinə fayda verən mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Xeyrəddin sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız Xeyrəddin şəklindədir.

XEYİRULLAH/XEYİRULLA/XEYRULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xeyir* və *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xeyrulla (bax: ad – **XEYİR; ÜLLAH**) kişi adı Tanrının rəhmi, Allahın xeyri, Allahın rəhm elədiyi, Tanrının yaxşılığı mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Xeyirulla, Xeyrulla da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız Xeyrulla şəklindədir. Azərbaycanın, əsasən, cənub bölgələrində geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır.

XEYRİ

Xeyr... ilə başlayan kişi, həmçinin qadın adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu qısaldılmış formasıdır. Sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir. Xeyri adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

XƏLƏF

ərəb. *xələf* sözündən olub, dilimizdə, əsasən, iki mənada işlənir: 1. Sonradan gələn, birinin yerinə keçən və ya keçməli olan, onun işini davam etdirən, onu əvəz edən adam; 2. Övlad, varis. Xələf kişi adı sözün ikinci mənası ilə əlaqədar olub nəslin davamçısı anlamını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Xələf bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Hazırda Xələfov soyadının kifayət qədər geniş yayılması məişətimizdə yaxın keçmişə qədər Xələf kişi adının da geniş yayıldığına dəlalət edir.

XƏLİFƏ/XƏLFƏ

ərəb. *xəlifə* sözündəndir. Xəlifə sözünün dilimizdə bir neçə mənası vardır: 1. Cənib, vəkil, birini əvəz edən, varis. İslamiyyətdə Məhəmməd Peyğəmbərdən sonra Xilafətin başında duran; 2. Xəlifə (köhnə məişətdə) toy və yas məclislərini idarə edən şəxsə verilən addır; 3. Keçmişdə molla məktəblərində molla köməkçisinə xəlifə deilirdi. Xəlifə kişi adı toy və yas mərasimini idarə edən (adam) anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Xəlfə də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

XƏLİFƏLİ/XƏLFƏLİ

ərəb. *Xəlifə* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Xəlifəli adı bu gün Xəlfəli formasındadır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Xəlfəli (bax: *XƏLİFƏ; ƏLİ*) kişi adı Xəlifə Əli anlamındadır.

XƏLİL

ərəb. *xəlil* sözündən olub, dilimizdə yaxın yoldaş, istəkli, sevimli dost, sevgili anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Xəlil məişətimizdə geniş yayılmışdır. Xəlil kişi adı İslam dinində Allaha dost olan (Məhəmməd Peyğəmbər nəzərdə tutulur) anlamındadır. İslam dini ilə əlaqədar əfsanələrdə deyilir ki, zalım büt-

pərəst padşah Nəmrud İbrahim Xəlil Peyğəmbəri bütləri qırdığı üçün oda atıb yandırmağı əmr etmiş, od Xəlili yandırmamışdır. Bu səbəbdən Tanrı ora Cəbrayılı göndərmiş, o da od tonqalını gülşənə çevirmişdir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycan tarixində özünəməxsus iz qoymuş Xəlil xanın İrəvan xanlıq dövrü 1752-1755-ci illərə təsadüf edir.

XƏLİLULLAH/XƏLİLULLA/XƏLİYULLA

ərəb. *Xəlil* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xəlilulla (bax: ad – *XƏLİL; ÜLLAH*) kişi adı Allahın sevimlisi, Tanrının dostu, Allahın istəklişi anamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Xəlilulla, Xəliyulla da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad, əsasən, Xəlilulla, Xəliyulla şəklindədir. Azərbaycanın, əsasən, cənub bölgələrində geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır.

XƏNDAN

fars. *xəndan* sözündən olub, dilimizdə gülən, üzügülər, güləyən, sevincli, kefi kök, şad, şən mənasındadır. Xəndan sözünə poetik mətnlərdə daha çox rast gəlinir. Xəndan etmək ürəyini açmaq, sevindirmək, şadlandırmaq, şənləndirmək anlamındadır. Xəndan olmaq şadlığından üzü gülmək, fərlənmək, sevinmək mənasını ifadə edir. Klassik poeziyada daha çox gül sözü ilə, güli-xəndan biçimində rast gəlinir. Məcəzi mənada tamamilə açılmış gül deməkdir. Xəndan kişi adı Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. XX əsrdə yaşamış görkəmli filoloq, bir çox elmi əsərlərin müəllifi Cəfər Hacıyevin (1910–1961) təxəllüsündəndir.

XƏTAİ

Xətai kişi adı paytaxtı Təbriz olan Səfəvilər dövlətinin başçısı, klassik Azərbaycan şairi, Azərbaycan dilini dövlət dilinə çevirmiş, şahlığı dövründə siyasi, ictimai, iqtisadi və mədəni inkişafı üçün böyük işlər görmüş Şah İsmayıl Şeyx Heydər oğlu Şeyx Cüneyd Səfəvinin (1487-1525) təxəllüsündən yaranmışdır. Tarixdə Xətai həm də Qızılbaş ideologiyasının başçısı, Şeyx Xətai kimi tanınır. Azərbaycanda Xətai şəxs adı ilə əlaqədar toponimlər də

məlumdur. Azərbaycan ərazisində Xocavənd bölgəsində Xətai kəndi mövcuddur (əvvəlki Qara Quzey kəndi). Məlum olduğu kimi, 1988-ci ildə Ermənistanda yaşayan azərbaycanlı ailələr ermənilər tərəfindən zorla öz doğma yerlərindən qovulmuşlar. Ermənistanın Qafan mahalının Bəlx kəndindən köçüb gələn ailələrin əksər hissəsi Şah İsmayıl Xətəinin şərəfinə adlandırılmış Xətai kəndinə köçürülmüşdür.

XƏTİB

ərəb. *xətib* sözü dilimizə tərcümədə məsciddə xütbə oxuyan din xadimi anlamındadır. Lakin bəzi mənbələrdə xətib sözünün nişanlı oğlan, bəy, vaiz, natiq mənaları da qeyd edilmişdir. Bu gün Xətib adının daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir. Bu da adın artıq unudulmaqda olduğuna dəlalət edir. Adın daşıyıcılarından klassik İslam ədəbiyyatşünaslığında xüsusi xidmətləri olmuş Xətib Təbrizi (1030-1108) ümummüsəlman mədəniyyətinin və xüsusən də ərəb, fars, türk xalqları şeirinin bir sıra nəzəri və tənqidi məsələlərinin öyrənilməsi və inkişafı tarixində mühüm yer tutan şəxsiyyətlərdən biri olmuşdur.

XƏYAL

ərəb. *xəyal* sözü dilimizdə, əsasən, iki mənada işlənir: 1. Bir şəxsin və ya şeyin insan fikrində, təsəvvüründə təcəssüm edən surəti; təxəyyül; 2. Fikir, düşüncə. Məcəzi mənada xəyal arzu olunan, həsrəti çəkilən bir şey mənasındadır. Xəyal kişi adı XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə nadir adlardan olsa da, keçən əsrin yetmişinci illərindən bu günə qədər geniş yayılmış kişi adları sırasındadır.

XƏYYAM

ərəb. *xəyyam* sözü əslində dilimizdə xeymə-çadır tikən usta mənasında işlənir. Lakin əminliklə demək olar ki, Xəyyam kişi adının bu mənə ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında təxəllüslərdən yaranmış kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Xəyyam kişi adı da bu qəbildən olan şəxs adları sırasında olub, XI–XII əsrlərin tanınmış şairlərindən olan, məşhur rübai ustası Ömər Xəyyamın (1048-1122) təxəllüsündəndir.

XƏZAN

fars. *xəzan* sözündən olub, payız mənasındadır. Xəzan kişi adı payızda yarpaqların saralıb tökülməsi, ağacların yarpağını tökmə mövsümü anlamlarını ifadə edir. Xəzan məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından deyildir, lakin Türkiyədə, həmçinin bir sıra türk xalqlarının dillərində (Həzan biçimində) dəbdə olan adlardandır.

XƏZAIL/XƏZAYİL

Xəzail kişi adı əslində heç bir mənə ifadə etmir. Ailələrdə Rəvail, Fəzail adlarına həm qafiyə olsun deyər qoyulmuş, sonradan məişətimizdə yayılmış kişi adıdır. Bu gün ad məişətimizdə həm Xəzail, həm də Xəzayil formasında mövcuddur.

XƏZƏR

etn., *Xəzər* V–X əsrlərdə Aşağı Volqadan Qafqaza və Qara dənizin şimal hissəsinə qədər olan ərazidə dövlət qurmuş türkdilli xalqın adıdır. Xəzər kişi adının həmçinin eyni adlı dənizin adından olması da inandırıcıdır. Mənbələrdə gəzən, gəzib-dolaşan, köçən, hərəkət edən, artan, düzəldən, istehsal edən mənaları da göstərilir. Son illərdə bir çox türk mənşəli şəxs adları kimi, Xəzər kişi adı məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasındadır.

XİDİR/XIZIR

ərəb. *xızır* (əslində *xıdır*) sözü dilimizdə əsasən yaşıl, yaşıllıq, həmçinin yazın gəlişini xəbər verən kimi mənalandırılır. Eyni zamanda imdada yetişən, acizlərin köməkçisi, xeyirxah, kömək göstərən, yardım edən mənası da vardır. Dini əfsanələrdə möcüzələr göstərən Xızır Peyğəmbər kimi təqdim edilir. Mənbələrdə Xıdır Xızır Peyğəmbərin adı ilə də əlaqələndirilir. Dini rəvayətlərdən birində deyilir ki, Xıdır dirilik suyu içdiyinə görə həmişəlik diri qalıb ölməzliyə qovuşmuş, yol azanlara, aşıqlara yol göstərən əfsanəvi peyğəmbərin, İlyas Peyğəmbərin ləqəbidir.

XİLQƏT

ərəb. *xilqət* sözü dilimizdə əsasən iki mənada işlənir: 1. Yaradılma, yaradılış, meydana gəlmə; 2. Birinin təbiətində, yaradılışında olan hal, xüsusiyyət, anadangəlmə xasiyyət, həmçinin təbiət, yaradılış. Xilqət kişi adı Xalığın yaratdığı mənasındadır.

XOCA

türk dil. *xoca* sözü keçmişdə mədrəsədə təhsil alan, başına sarıq sarıyıb, əyninə cübbə geyən dindarlara və ya din xadimlərinə deyilirdi. Bu gün artıq bir sıra türk xalqlarının dillərində müəllim, tərbiyəçi mənasındadır. Türkiyədə bu gün də müəllimə *xoca/xocam/hoca/hocam* deyər müraciət edilir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Xoca yalnız mürəkkəb kişi adlarının tərkibində mövcuddur.

XOCAVERDİ

türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xoca* və *Verdi* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xocaverdi (bax: ad – **XOCA; VERDİ**) kişi adı xocanın (dindarın, din adamının, ustadın) verdiyi, bağışladığı mənasındadır. Azərbaycanda adın daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir. Bu da məişətimizdə Xocaverdi kişi adının unudulmaqda olduğuna dəlalət edir.

XOSROV

fars. *xosrov* sözü dilimizdə hökmdar, padşah, sultan, həmçinin xoş, təskinedici anlamlarını ifadə edir. Mənbələrdə adın Qeyser, yaxud Kəsra adından yaranması barədə də mülahizələrə rast gəlinir. Məlum olduğu kimi, dilimizin antroponimik vahidlər sistemində İran şahlarının adlarından yaranmış kifayət qədər kişi adları mövcuddur. Xosrov da bu qəbildən olan şəxs adları sırasında. İran tarixindən məlum olduğu kimi, Xosrov Ənuşirəvan (531-579) və Xosrov Pərviz (590-628) Sasanilər sülaləsinin məşhur hökmdarları olmuşlar. Xosrov kişi adı I Xosrov Ənuşirvanın (ərəb qaynaqlarında “Qubaz”) – 531-579-cu illərdə İranda hökmranlıq etmiş əfsanəvi Kəyan sülaləsindən olan məşhur Sasanı padşahının adındandır. I Xosrov öz atası I Qubadın başlamış olduğu quruculuq işlərini davam etdirərək, sərhəd məntəqələrinin təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə bir çox qala və istehkamlar tikdirir, dövlət idarəçiliyi sahəsində geniş islahatlar keçirir, torpaq və vergi sistemlərini təkmilləşdirir. Onun bu sahədə gördüyü işlərdən sonralar ərəblər dövlət quruculuğunda istifadə etmişlər. Hökmdar II Xosrov Pərviz onun nəvəsi olmuşdur. Azərbaycanda Xosrov şəxs adı ədəbi-bədii obrazın – N.Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” əsərinin qəhrəmanının adı da onların təsiri ilə yaranmışdır.

XOŞBƏXT

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xoş* (əslində *hoş*) və bəxt sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan alqış məzmunlu Xoşbəxt adı bəxtiyar, bəxti gətirmiş, taleli, bəxtli, ağgünlü, sevinc və rifah içində yaşayan, uğurlu mənalərini ifadə edir. Dünyaya göz açmış körpəyə yaxınları, ailə üzvləri onun gələcək həyatının taleli, bəxtli, uğurlu olmasını arzu edərək Xoşbəxt adını verirlər. Azərbaycanda adın daşıyıcılarından Xoşbəxt Bağrı oğlu Yusifzadə (1930) mühəndis-geoloq, geologiya-mineralogiya elmləri doktoru (1987), Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin geologiya, geofizika və yataqların işlənməsi üzrə birinci vitse-prezidentidir. Onun bilavasitə iştirakı və rəhbərliyi ilə Xəzər dənizi hövzəsinin Azərbaycan, Türkmənistan və Rusiya sektorlarında 20-dən artıq neft və qaz yatağı, o cümlədən dünyada məşhur olan "Azəri", "Çıraq" və "Günəşli" yataqları kəşf edilmiş və istismara daxil edilmişdir. 1988-ci ildən başlayaraq xarici şirkətlərlə birgə aparılmış demək olar ki, bütün işlərdə, o cümlədən "Azəri-Çıraq-Günəşli" (dənizin dərin hissəsi) yataqlarının işlənməsində, "Əsrəfi" (1998-ci il), "Qarabağ" (1998-ci il), nəhəng "Şahdəniz" (1999-cu il), iri "Abşeron" (2011-ci il) kimi yataqların, eləcə də 2010-cu ildə ARDNŞ-nin öz gücü ilə açdığı "Ümid" yatağının kəşf edilməsində əvəzedilməz rolu olmuş mütəxəssislərimizdəndir.

XUDA

fars. *Xuda* sözü dilimizdə Allah, Tanrı mənasındadır. Xuda sözü bu gün həm müasir Azərbaycan dilində işlənən, həm arxaikləşmiş, həm də dialekt sözlərin tərkibində (xudahafiz, Xudavənd, xudanəkərdə, kəndxuda, nəmxuda və s.), həmçinin ümumişlək ifadələrin, atalar sözlərinin tərkibində rast gəlinə də, ayrılıqda işlənmir, dilimizdə arxaikləşmiş sözlər sırasında dır. Bu gün Xuda Azərbaycan antroponimikasında olduğu kimi, mənbə dildə də müstəqil şəxs adı kimi mövcud deyildir, yalnız mürəkkəb kişi adlarının tərkibində işlənir. Məsələn, Xudayar (bax: ad – **XUDAYAR**), Xudaverdi (bax: ad – **XUDAVERDİ**) və s.

XUDABAĞIŞ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işənən *Xuda* və azərb. *Bağış* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xudabağış (bax: ad – **XUDA**; **BAGIŞ**) kişi adı Xudanın, yəni Allahın, Tanrının bağışladığı (övlad) anlamındadır. Ehtimal ki, övlad həsrətində olanlar, nəhayət ki, uşaq sahibi olduqlarından sevinmiş, dünyaya gələn övladın Allah tərəfindən bəxş edildiyi, bağışlandığı inamı ilə körpəyə bu adı vermişlər. Azərbaycan antroponimikasında bu qəbildən olan antroponimlər kifayət qədərdir. Məsələn, Allahverdi (bax: ad – **ALLAHVERDİ**), Tanrıverdi (bax: ad – **TANRIVERDİ**), Xalıqverdi (bax: ad – **XALIQVERDİ**) və s.

XUDABAXIŞ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xuda* adı və azərb. *baxış* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xudabaxış (bax: ad – **XUDA**; **BAXIŞ**) kişi adı Xudanın, Allahın, Tanrının nəzəri mənasındadır. Dünyaya gələn övlada, bir növ, alqış mənasında verilən bu ad dilimizdə ümumişlək hesab edilən, xeyir-dua məqsədilə işlədilən *Allahın nəzəri üstündən əskik olmasın; Tanrının nəzərindən əskik olmayasan* və s. kimi ifadələrlə uyğundur.

XUDADAD/XUDADAT/XUDAT

fars. *xudadad* sözündəndir. Xudadad (bax: ad – **XUDA**) kişi adı Allah vergisi, Tanrı verən mənasındadır. Dilimizdə fonetik qanuna – karlaşma qanununa əsasən Xudadat kimi tələffüz edilmiş, sonradan Xudadat, eləcə də adın təhrif olunmuş forması Xudat da müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə XX əsrin ortalarına qədər geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır. Azərbaycan dilində Xudadad/Xudadat antroponimi ilə sinonim adlar da kifayət qədərdir. Məsələn, Allahverən (bax: ad – **ALLAHVERƏN**), Tanrıverdi (bax: ad – **TANRIVERDİ**), Xalıqverdi (bax: ad – **XALIQVERDİ**) və s. Adın daşıyıcılarından Azərbaycan tarixində ictimai xadim kimi tanınmış ilk ali təhsilli həkim, cərrah Xudadat bəy Rəfibəyli (1878–1920) Gəncədə mərkəzi xəstəxananın baş həkimi işləmişdir. Cümhuriyyətin İkinci hökumət kabinetində Səhiyyə naziri təyin edilmiş Xudadat bəy 1919-cu ilin may ayında xalqın dəstəyi ilə Gəncənin general-qubernatoru vəzifəsinə seçilmişdir. 1920-ci ildə yeni hökumət – bolşevik

hökuməti tərəfindən Gəncənin ilk və son azərbaycanlı qubernatoru Xəzərin kiçik bir adasına aparılaraq saxta ittihamla güllələnmişdir. Adın daha bir məşhur daşıyıcısı alim, ixtiraçı, Azərbaycanda texniki elmlər sahəsində ilk professor Xudadad bəy Məlikaslanov (1879-1935) Cənubi Qafqaz dəmiryol nəqliyyat sistemində mühəndis, stansiya rəisi, Azərbaycanın Rabitə Yolları naziri, ali məktəbdə kafedra müdiri, Azərbaycan Tikinti Komitəsinin, Plan Komitəsinin nəqliyyat və rabitə bölməsinin sədri olmuşdur. Azərbaycan SSR-də magistral dəmiryol şəbəkəsinin inkişaf planının işlənilib həyata keçirilməsi, şəhərdaxili nəqliyyat və s. məsələlərin həlli ilə məşğul olmuş, 70-dən çox elmi əsər (dəmiryol nəqliyyatına aid üç monoqrafiya və s.) dərc etdirmişdir.

XUDAKƏRİM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xuda* və *ərab*. *Kərim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xudakərim (bax: ad – **XUDA; KƏRİM**) kişi adı Tanrının səxavəti, Allahın mərhəməti, Allah səxavətlidir, Allah alicənabdır, əliaçıqdır mənalıdır.

XUDANƏZƏR

bax: ad – **XUDABAXIŞ**

XUDAŞİRİN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xuda* və *Şirin* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xudaşirin (bax: ad – **XUDA; ŞİRİN**) kişi adı Xudanın, Allahın şirin (yaxın, əziz mənasında) olması anlamına gəlir. Xudaşirin mürəkkəb şəxs adının ikinci komponenti – şirin sözü, məlum olduğu kimi, dilimizdə əziz, yaxın mənasında işlənir. Azərbaycan dilində *Tanımadım anıma üzün tanış, doğma, əziz, şirin gəldi; Səsin doğma, əziz, şirin gəlir* və s. bu kimi ümumişlək ifadələrdə də şirin sözü doğmalığ, yaxınlıq anlamlarını ifadə edir. Xudaşirin mürəkkəb adındakı şirin də eyni mənada işlənmişdir.

XUDAVERDİ/XUDAVERƏN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xuda* və *azərb*. *Verdi* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xudaverdi

(bax: ad – **XUDA; VERDİ**) kişi adı Xudanın, Allahın verdiyi övlad, oğul payı mənasındadır. Məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından I Qarabağ müharibəsində qəhrəmanlıqla həlak olmuş Azərbaycan hərbiçisi Xudaverdi Məhəmməd oğlu Abbasov (1957-1992) Ağdərə uğrunda gedən döyüşlərdə göstərdiyi şücaətlərə görə ölümündən sonra “Azərbaycan bayrağı” medalı ilə təltif edilmişdir.

XUDAVƏND

fars. *xudavənd* sözü dilimizdə Allah, Tanrı mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır. Xudavənd kişi adı (bax: ad – **XUDA**) Azərbaycanda yaşlı əhali arasında çox az sayda rast gəlinən adlardandır. Xudavənd kişi adı Allah, Tanrı mənalari ilə yanaşı, bu sözlərə uyğun başçı, rəhbər, hakim anlamlarını da ifadə edir. Allahın məlum 99 adından bəziləri rəhbər (əl-Macid), başçı (əl-Müheymin), hakim (əl-Hakim) mənalərini ifadə edir.

XUDAYAR

bax: ad – **ALLAHYAR**

XUDAYAD/XUDAYAT/XUDAYƏT

fars-ərəb. *xudayad* sözündəndir. Xudayad adının sonundakı **d** səsi dilimizin əsas fonetik qanunlarından olan karlaşma qanununa əsasən **t** kimi tələffüz edilmiş, sonradan Xudayat adı da rəsmi ad kimi formalaşmışdır. Xuda (bax: ad – **XUDA**) mənbə dildə Allah, Tanrı, *yad* sözünün isə əl anlamında olduğunu nəzərə alsaq, Xudayad kişi adı hərfi tərcümədə Allahın, Tanrının əli mənasındadır. Məlum olduğu kimi, dilimizdə *əli yüngül olmaq* ifadəsi geniş yayılmışdır. Əlin yüngül, uğurlu, düşərli, ruzili olması müqəddəs olanın – Allahın, Tanrının adı ilə əlaqədar *Allah əlini üstündən çəkməsin; Tanrını əli üstümüzdədir* kimi alqış məzmunlu ifadələr də az deyildir. Xudayad kişi adı Yaradanın, hər şeyə qadir olanın, ədalətli olanın əlinin uğurlu olması ilə əlaqədar kişi adlarındandır. Adın təhrif olunmuş formaları Xudayət, Xudat da sonradan müstəqil kişi adları kimi formalaşmışdır.

XUDU

fars. *xuda* sözündəndir. Azərbaycan dilində xoşbəxt, uğurlu mənasını ifadə edir. Xudu kişi adı XX əsrin qırxıncı illərinə qədər məişətimizdə geniş yayılsa da, bu gün köhnəlmiş, yalnız soyadlarda yaşayan şəxs adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından azərbaycanlı kristalloqraf-alim, geologiya-mineralogiya elmləri doktoru, Azərbaycan EA-nın müxbir üzvü, görkəmli ictimai xadim, sözün əsl mənasında alim-vətəndaş Xudu Məmmədovun (1927-1988) quruluş təhlili sahəsində “Üç pik teoremi” nəinki ölkəmizin, eləcə də dünyanın aparıcı universitetlərinin (məsələn, London universitetləri üçün nəşr olunmuş “Kristalların quruluşunun təyini” dərsliyi) dərsliklərinə salınmış, tanınmış mütəxəssislər tərəfindən ən sadə və səmərəli həll kimi yüksək qiymətləndirilmişdir. Sement silikatlarının quruluşuna dair monoqrafiya yazılmasına London nəşrlərindən sifariş olsa da, alim monoqrafiyanı Azərbaycan dilində yazmışdı. Silikat kimyası üçün fundamental əhəmiyyətə malik olan əsər Azərbaycan elm tarixində kristallokimyaya dair ana dilimizdə çıxan ilk kitab idi. Son illər müasir cihazlarla bu mineralların quruluşunun dəqiq tədqiqatları məhz X.Məmmədovun göstərdiyi modellər əsasında aparılır. Xudu Məmmədov bir sıra qeyri-adi kəşflərin müəllifi olmaqla yanaşı, həm də Azərbaycan xalça sənətindəki naxışlarla bərk cisimlərin kristal qəfəsi arasında eynilik olduğunu sübut etmiş, “Naxışların yaddaşı” əsərində qədim naxışların araşdırılması ilə türkçülüynün izlənməsinin mümkünlüyündən bəhs etmişdir. Əsərdə quruluş nədir, naxışlar nə üçün maddələrin daxili quruluşuna bənzəyir, kristalloqrafiya elmi naxışların yaradılmasına nə verə bilər, kimi suallar əsl cavablarını tapmışdır. Ü.Hacıbəylinin xatirəsinə həsr etdiyi “Qoşa qanad” kitabı elmlə sənətin vəhdətini, onların qarşılıqlı əlaqəsini əks etdirən fundamental elmi araşdırmaların nəticəsidir. Qarabağ əsilli bir çox ziyayılarımız kimi, 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağ ətrafında Ermənistanın işğalçılıq siyasətinə qarşı vətəndaş çıxışları ilə də yadda qalan bir ictimai xadim olaraq işğalçılıq siyasətinə qarşı vətənpərvər, barışmaz mövqe tuturdu. Bütün bunlar dünya şöhrətli alimin səhhətinə də təsirsiz ötürmədi. Müharibənin ilk ilində dünyasını dəyişdi.

XUDUŞ

Xud... ilə başlayan şəxs adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu qisaldılmış formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

XURŞİD/XURŞİT/XURŞUD/XURŞUT

fars. *xur* (əslində *xor*) və *şid* sözündən olub, dilimizdə günəş mənasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, mənbə dildə həm *xor*, həm də *şid* günəş mənasındadır, başqa sözlə, iki sinonim sözün birləşməsi ilə yaranmış Xurşid də günəş anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasında olan Xurşid adı dilimizin əsas fonetik qanununa uyğunlaşdırılaraq daha çox Xurşud kimi işlənir. Xurşid sözünün şəxs adı kimi işlənməsində klassik ədəbiyyatın da təsiri az olmamışdır. Klassik ədəbiyyatda sevgiliyə çox zaman *Xurşidim* (günəşim) deyə müraciət edilmişdir, gözəlin üzünü tərif edərkən günəşə bənzətmək məqsədilə işlədilən *xorşidvəş* (fars dilində günəş üzlü) sözü də çox rast gəlinən ifadələrdəndir. Adın təhrif olunmuş formaları Xurşit, Xurşud, Xurşut da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

XÜRRƏM

fars. *xürrəm* sözündəndir. Azərbaycan dilində çox şad, çox rahat, kədər bilməyən, qəm-qüssədən uzaq, firavan, sevincli, fərəhli olan mənalarında işlənir. Dilimizdə xürrəm sözü ilə bağlı *xürrəm həyat keçirmək*, *şad-xürrəm yaşamaq*, *sizi həmişə belə xürrəm görüm* kimi xeyli sayda ümumişlək ifadələr mövcuddur. Qəm-qüssədən uzaq, sevinc içində olmaq mənasında olan Xürrəm adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında.

İBA/İBAY

ərəb. *iba* sözü dilimizdə razı olmamaq, qəbul edliməmək, imtina anlamlarını ifadə edir. İba kişi adı dilimizdə sonradan İbay formasında da işlənmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan İba/İbay bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

İBAD

ərəb. *əbd* sözünün cəmidir. Azərbaycan antroponimikasında qul, kölə mənasını ifadə edən *abd/əbds* sözü ilə başlayankifayət qədər kişi adı mövcuddur (bax: ad – *ABDI; ABDULLA; ƏB-DÜL*). Ərəb dilində İbad *əbd* sözünün cəmi olub, qullar, bəndələr, kölələr anlamlarını ifadə edir. İbad məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Danışiqda İbadət, İbadulla adlarının qısaldılmış formasıdır. Bu gün dilimizdə İbad kişi adından formalaşmış İbadov, İbadzadə, İbadlı soyadları da kifayət qədərdir.

İBADƏT

ərəb. *ibadət* sözü dilimizdə dua oxuma, namaz qılma şəklində icra edilən dini ayin, bir də pərəstiş, sitayiş mənasındadır. İbadət XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarından olsa da, əminliklə demək olar ki, artıq bir çox ərəb-fars mənşəli kişi adları kimi unudulmaqdadır. Lakin hələ İbadət adını köhnəlmiş kişi adlarına aid etmək olmaz.

İBADULLA

ərəb. *İbad* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində İbadullah (bax: ad – *İBAD; ÜLLAH*) olan kişi adı Allahın qulları, bəndələ-

ri, könləri anamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması İbadulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız İbadulla şəklindədir. Azərbaycanın, əsasən, cənub bölgələrində geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır.

İBAY

İb... ilə başlayan kişi adlarının qısaldılmış biçimi olub sonradan rəsmi ad kimi də formalaşmışdır. İbiş bu gün məişətimizdə köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

İBİ

İb... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama mənasında kiçildilmiş formasıdır. İbi adı sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

İBİŞ

əslində İbrahim adının qısaldılmış biçimi olub sonradan rəsmi ad kimi də formalaşmışdır. İbiş bu gün məişətimizdə köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Xalq tamaşalarından olan "Qaragöz" və "Orta oyunu" tamaşasının personajlarından olan kişilərdən birinin adı da İbişdir.

İBRAHİM

ibrani. *İbrahim* yəhudilərin peyğəmbəri Avraamın ərəbcələşdirilmiş formasıdır. Dilmizdə böyük ata, xalqların atası, həqiqətlərin atası anamlarını ifadə edir. Dünyanın əksər xalqlarının dillərində işlənən şəxs adlarındandır. Bir çox xalqların dillərində Abraham, Abrahams, bəzilərinə isə Avram, Avraam, Avraamiy və s. formalarında işlənir. Müxtəlif dillərdə müxtəlif cür səslənir. Adəmdən sonra məhz İbrahim bəşəriyyətin, bəşər övladlarının atası adını almışdır. İslam dinində İbrahim ən böyük peyğəmbərlərdən dördüncüsüdür. Ulul-əzm peyğəmbərlərdəndir, yəni İslam terminologiyasında beş əsas əzəmət sahibi peyğəmbərlərdən birinin adıdır. Müqəddəs kitablar olan "Quran"da və "Bibliya"da (Avraam) adı çəkilən İbrahim Peyğəmbər haqqında bir çox əfsanə və rəvayətlər də məlumdur. İslamda İbrahim Peyğəmbər Allahın elçisi kimi də məşhurdur. Din tarixində İbrahim Peyğəmbər (ə.s.) oğlu

İsmayılı Mina dağında Allaha qurban kəsmək istərkən Həqq-Təala əvəz olaraq qoç göndərüb və orada heyvan qurban gətirilib. Bu mərasim İslam dinində vacib sayılıb və hər il həcc ziyarətinə gədən zəvvarlar Mina dağı ətkələrində, eləcə də dünya müsəlmanlarının yaşadıkları ölkələrdə qurbanlar kəsiblər. Adın daşıyıcılarından olan tarixçi, şair Şeyx İbrahim Şeyx Həsən oğlu Şeyxzamanov (1816–1869) Gəncə mədrəsəsində təhsil almış, ərəb, fars dillərini və İslam elmlərini öyrənmişdir. Axund Molla Hüseyndən təlim almışdır. Sonralar Mirzə Fətəli Axundov da bu müdərriisdən təlim almışdır. Məşhur “Divan-i Hikmət” məclisinin Gəncə dönəminin toplantıları bəzən onun evində keçirilmişdir. Şeyrlərini “Qüdsi”, “Şeyx” və “Naseh” təxəllüsləri ilə yazmışdır. İbrahim adı məişətimizdə geniş yayılmış adlar sırasındadır.

İBRAHİMXƏLİL

İbrani. *İbrahim* və ərəb. *Xəlil* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İbrahimxəlil (bax: ad – *İBRAHİM; XƏLİL*) kişi adı dost İbrahim, sevimli İbrahim, İbrahim Allahın dostudur anlamlarını ifadə edir. Dini əfsanələrə görə, yəhudi peyğəmbərlərdən sayılır. Büt-pərəstlik əleyhinə təbliğat apardığı və büt-xanalardakı bütləri sındırdığı üçün Babil hökmdarı I Nəmrud İbrahimxəlili oda atmağı əmr etmişdi. Onu oda atsalar da, od onu yandırmamışdı. Əksinə, od qalanan yerdə çox gözəl, güllü-çiçəkli bir bağça yaranır. Məişətimizdə bu gün geniş yayılmış kişi adlarından olmasa da, adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın daşıyıcılarından Qarabağ hakimi İbrahimxəlil xan (1726-1806) Şuşa yaxınlığında doğulmuşdur. Onun Qarabağda hakimlik dövrü 1759-1806-cı illərə təsadüf edir.

İBRƏT

ərəb. *ibrət* sözündəndir. İbrət kişi adı hər hansı bir işdən dərs almaq, özü üçün nəticə çıxarmaq, öyrənmək mənalərini ifadə edir.

İDRAK

ərəb. *idrak* sözü dilimizdə dərkətmə, bilmə, başa düşmə, dərkətmə qabiliyyəti mənalərini ifadə edir. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış İdrak kişi adı sonradan müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır.

İDRİS

İbrani. *idris* (əslində *hadras*) sözündəndir. İdris kişi adı qədim yəhudi peyğəmbərlərindən olan Hadras Peyğəmbərin adının ərəbcələşdirilmiş biçimidir. İdris kişi adı "Quran"da adı çəkilən iyirmi beş peyğəmbərdən birinin adındandır. Bəzi mənbələrdə dərs sözü ilə eyni kökdən olduğu, öyrənmək mənasını ifadə etdiyi barədə məlumatlara da rast gəlinir. Lüğətlərdə tərbiyə etmək, öyrətmək, təhsil vermək, oxutmaq mənalari da qeyd edilmişdir. Mənbələrdə dərzilərin ustadı hesab edilən əfsanəvi peyğəmbərlə əlaqədar olması, ilk dəfə tikiş işi ilə məşğul olduğu üçün təhsil vermək, təhsil almaq, eləcə də öyrənmək və öyrətmək mənalalarının onun adı ilə əlaqədar olması barədə məlumatlara da rast gəlinir. İdris həm də Avropada və Qərbi Asiyada hündür, tikanlı kol bitkisinin adıdır. Hündürlüyü səkkiz, bəzən hətta on metrə çatan bu bitkinin ətirli, ağ rəngli gözəl gülləri olur. Bu çiçəkləri qurudub kulinariyada ədviyyat kimi istifadə edirlər. Mövcud izahlı lüğətlərdə bəzən İdris şəxs adını bu bitkinin adı ilə də əlaqələndirirlər. Azərbaycanda İdris kişi adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

İFFƏT

ərəb. *iffət* sözü dilimizdə saflıq, təmizlik, irz, ar, namus, həya, əxlaq mənalariını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında İffət müştərək şəxs adları sırasındadır.

İFTAR

ərəb. *iftar* sözündəndir. İslam dini ilə əlaqədar İftar kişi adı oruc açma, oruc açdıqda yeyilən yemək mənasını ifadə edir. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır.

İFTİXAR

ərəb. *iftixar* sözü dilimizdə fəxr, fəxr etmə, öyünmə, şərəf hesab etmə anlamlarını ifadə edir. İftixar kişi adı XX əsrin sonuna kimi məişətimizdə geniş yayılmış adlar sırasında olsa da, bu gün artıq müşahidəediləcək dərəcədə azalmış kişi adlarındandır.

İGİD/İGİT

türk. *igid* sözü bir işdə, döyüşdə qoçaqlıq, cəsarət, qəhrəmanlıq, mərdlik göstərən, bahadır, cəsur, qoçaq mənasındadır. Dilimizdə cəsurluq, qorxmazlıqla bağlı bir çox antroponimlər mövcuddur. İgid kişi adı da bu adlar sırasındadır. Adın təhriki olunmuş forması İgit də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

İGİDƏLİ

türk mənş. *İgid* və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. İgidəli (bax: ad – **İGİD; ƏLİ**) kişi adı igid Əli, qorxmaz Əli, cəsur Əli mənasındadır.

İHSAN

bax: ad – **EHSAN**

İXTİYAR

ərəb. *ixtiyar* sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir: 1. Öz arzusu və iradəsi; öz arzusu və iradəsi ilə hərəkət etmə; 2. Haqq, səlahiyyət, hüquq, bəyənmə, seçmə; 3. Könüllülük; 4. Güc, qüvvət; 5. Qoca, ahıl. İxtiyar kişi adı öz arzusu və iradəsi ilə hərəkət etmə anlamındadır. İxtiyar kişi adı XX əsrin sonuna kimi məişətimizdə geniş yayılmış adlar sırasında olsa da, bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış kişi adlarındandır.

İKRAM

ərəb. *ikram* sözündən olub, dilimizdə hörmət, sayğı, əzizləmə, hörmət göstərmə, ehtiram, kərəm etmək, eləcə də hədiyyə və ya bəxşiş şəklində hörmət, mənalarını ifadə edir. İkrəm kişi adı bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır.

İKRAMƏDDİN

ərəb. *İkrəm əd-din* İslam dini ilə əlaqədar kişi adlarındandır. İkrəməddin kişi adı dinin hörməti, dinin ehtiramı mənasındadır.

İQAMƏT

ərəb. *iqamət* sözündən olub, dilimizdə sakin olma, oturma, bir yerdə yaşamaq üçün qalma, qərar tutma, eləcə də dəbdəbəli yaşayış yeri anlamaqlarındadır. İqamət Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

İQBAL

ərəb. *iqbal* sözündəndir. İqbal kişi adı bəxt, tale, bəxti gətirmə, taleyi uğurlu olma, işi düz gətirmə, xoşbəxtlik mənalaraındadır.

İQDAM

ərəb. *iqdam* sözündən olub, dilimizdə bir işə əzmlə, səbatla təşəbbüs göstərmək, irəliləyiş, təşəbbüs, başlama mənalaraını ifadə edir. İqdam məişətimizdə unudulmaqda olan kişi adları sırasındadır.

İQLİM

yunan. *klima* sözünün ərəbcələşdirilmiş biçimidir. Dilimizə ərəb dili vasitəsilə keçmiş iqlim sözü diyar, ölkə, məmləkət, həmçinin bir ölkənin, bir yerin meteoroloji şəraitinin (havası, suyu və s.) xüsusiyyətləri, ab-havası, ab-hava, xoş xasiyyət anlamaqlarını ifadə edir. İqlim kişi adı bu gün dilimizdə köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, məişətimizdə addan ənənəvi yolla yaranmış İqlimə (bax: ad – *İQLİMƏ*) qadın adı geniş yayılmışdır.

İQRAR

ərəb. *iqrar* sözündən olub, dilimizdə ifadə etmə, dil ilə söyləmə, şüur, dil ilə təsdiq etmə, etiraf, qərarlaşdırma, yerbəyer etmə, sözündə möhkəmlilik, əhdində vəfalı olma, səbat, sədaqət, vəfa, həmçinin təsdiq, etiraf, qəbul, qərar, qənaət, hökm anlamaqlarını ifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün iqrar ümumişlək sözlərdən olmasa da, poeziyada tez-tez rast gəlinən ifadələrdəndir. Məcəzi mənada əhdində vəfalı, sədaqətli, sözüne əməl edən, sözündən, vədindən dönməyəndir. İqrar kişi adı sözün məcəzi mənası ilə əlaqədardır. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın qədim tarixi üzrə yeni elmi məktəbin yaradıcılarından biri, tarix elmləri doktoru, professor, Azərbaycan EA-nın akademiki, Əməkdar Elm Xadimi İqrar Əliyev (1924-2004) ilk dəfə qədim

Şumer, Assur, Babil, İran, o cümlədən digər Qədim Şərq mənbələrini elmi dövrləşdirməyə cəlb etmişdir. Azərbaycan Elmlər Akademiyasında qədim dövr tarixi üzrə ilk elmlər doktoru olan İ.Əliyev 150-dən çox nəşr olunmuş əsərin, o cümlədən, 10 monoqrafiyanın müəllifidir. İqrar kişi adı bu gün məişətimizdə nadir adlardan hesab edilir.

İLƏHİ

ərəb. *ilahi* sözündən olub, dilimizə İslam dini ilə əlaqədar daxil olmuş kəlmələrdəndir. İlahi sözü dilimizdə Allaha məxsus, Allaha aid, Allah tərəfindən, eləcə də qeyri-maddi, qeyri-cismani, ruhani, mənəvi (Tanrı, Yaradan, Allah mənasında) mənalarını ifadə edir. İlahi dilimizdə Allaha müraciət forması kimi daha çox istifadə olunur. Məftun olunan, tayı-bərabəri olmayan, xariqulad kimi məcazi mənaları da mövcuddur. İlahi kişi adı məişətimizdə nadir şəxs adları sırasındadır.

İLDİRİM

azərb. *ıldırım* şimşək, havada yığılmış atmosfer elektrikinə çox vaxt əyri-üyrü zolaq şəklində ani parıltısıdır. Bədii ədəbiyyatda iti, sürətli, cəld kimi məcazi mənalarda işlənir. İldırım kişi adı Azərbaycan antroponimikasında ləqəblərdən yaranmış şəxs adları sırasındadır, Osmanlı sultanı Bəyazidin ləqəbindəndir. Tarixdən məlumdur ki, Əmir Teymurun böyük mücahid adlandığı Osmanlı sultanı, I Muradın oğlu İldırım (Yıldırım) Bəyazid (1360-1403) 1381-ci ildə dövlət idarəsində təcrübə toplusun deyə Kütahyaya qubernator təyin edilmişdi. Sonradan, 1389-cu ildə Birinci Kosova döyüşünə qatılaraq böyük qəhrəmanlıq göstərmişdi. Döyüşlərin birində atası Sultan Muradın bir serbli tərəfindən qətlə yetirilməsindən sonra İldırım Bəyazid Osmanlı taxtına keçmişdir. Bir çox döyüşləri qələbə ilə başa vuran cəsur sultan İldırım Bəyazid iki böyük türk xaqanının qarşı-qarşıya gəldiyi döyüşdə məğlub olaraq əsir düşmüş, əsirlikdə olarkən kədərdən və nəfəs çatışmazlığından dünyasını dəyişmişdir. İldırım kişi adı bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarındandır.

İLHAM

ərəb. *ilham* sözündən olub, dilimizdə ruhlanma, ruh coşğunluğu, təb, yüksək həvəs, yaradıcı fikrin yüksəlişi, şövqlənmək mənaslarını ifadə edir. Ərəb dilində "İlham" sözünün kökündən törəmiş içmək, birdən udmaq anlamlarını ifadə edən, uddurmaq mənasında ilham sözü vardır. Lakin bu gün də övladına İlham adı qoyan valideynlər sözün yüksək həvəs, təb, ruh coşğunluğu mənasını əsas götürürlər. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də İlham məişətimizdə çox geniş yayılmış kişi adlarındandır. İki əsrə yaxın dəbdən düşməyən adlardan olsa da, İlham adından soyad formalaşmamışdır.

İLHAMİ

ərəb. *ilhami* sözü dilimizdə ilhama bağlı olan, ilhama aid olan (bax: ad – **İLHAM**) anlamlarını ifadə edir. Bu gün İlhami kişi adının daşıyıcılarına nadir hallarda təsadüf edilir.

İLHÜSEYN

türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *il* sözü və ərəb. *Hüseyn* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İlhüseyn kişi adı Hüseyn (bax: ad – **HÜSEYN**) adı ilə əlaqədar olub, ilin-elin Hüseyni, yurdun əzizi, sevimlisi Hüseyn anlamındadır. Məlum olduğu kimi, azərbaycanlı ailələrdə uşaqlara uyğun, həm qafiyə adların qoyulması artıq bir ənənə halını almışdır. Ailədə Hüseyn adına uyğunlaşdırılaraq Gülhüseyn, Əlihüseyn, Ağahüseyn adları qoyulur. İlhüseyn də bu qəbildən olan adlardandır. Adın daşıyıcılarından İlhüseyn Pirhüseyn oğlu Hüseynov (1925-2006) Azərbaycan SSR Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri (1991 sentyabr – 1992 may) vəzifəsində çalışmışdır.

İLK

azərb. *ilk* sözünün iki mənası vardır: 1. Birinci, əvvəlinci, ən əvvəl, ən qabaq (son sözünün antonimi); 2. Başlıca, əsas, ən vacib, ən mühüm olan. İlk sözü birinci mənada, türk xalqlarının antroponimik vahidlər sistemində mürəkkəb şəxs adlarının komponenti kimi çıxış edir. Bu gün artıq əminliklə demək olar ki, dilimizdə ərəb-fars mənşəli adların nəfinə çoxalan türk mənşəli adların əvvəlində işlənən ilk sözü birinci, yəni ən əvvəl mənasındadır.

İLKAĞA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ilk* sözü və arxa-ikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İlkağa (bax: ad – *İLK*; *AĞA*) kişi adı birinci, əvvəlinci, ilk kişi anlamındadır. Adətən İlkağa adı ailədə dünyaya göz açan birinci oğlan övladlara qoyulur.

İLKAY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ilk* və *ay* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İlkay (bax: *İLK*; *AY*) kişi adı ayın təzə çıxan, hilal vaxtı mənasındadır.

İLKƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ilk* və *ər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İlkər (bax: *İLK*; *ƏR*) kişi adı birinci, əvvəlinci oğul, ilk ər, ilk kişi, ilk igid mənasını ifadə edir. Ailələrdə İlkər adı adətən dünyaya göz açan birinci oğlan övladlara qoyulur.

İLKİN

azərb. *ilk* sözü ilə əlaqədardır. İlkın, yəni ilk olaraq, birinci olaraq, birinci dəfə, ilk, birinci deməkdir. İlkın şəxs adı ailənin ilki, ailədə ilk övlad, birinci övlad anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasına əsasən, XX əsrin yetmişinci illərindən daxil olmuş İlkın kişi adı bu gün də məişətimizdə çox geniş yayılmış adlar sırasındadır.

İLK NUR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ilk* və *nur* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İlknur (bax: *İLK*, *NUR*) adətən ailələdə ilk övlada qoyulan adlardandır. Bu da onun ifadə etdiyi məna ilə əlaqədardır. Ailələrdə övladın dünyaya göz açması ilə evdə bir canlanma yaranır, ev nura bəyənir. İlknur şəxs adının mənası (ailədə doğan) ilk işıq, ilk nur anlamındadır.

İLQAR

ərəb. *ilqar* sözündən olub, dilimizdə söz vermə, əhd, vəfa anlamlarını ifadə edir. Bu gün ilqar artıq ümumişlək sözlərdən olmasa da, poeziyada tez-tez rast gəlinir. Məcəzi mənada ilqarından dönməmək əhdində vəfalı, sədaqətli, sözünə əməl edən, sözündən, vədindən dönməyəndir. Azərbaycan antroponimikasına əsasən, XX əsrin otuzuncu illərindən daxil olmuş İlqar kişi adı bu gün də məişətimizdə çox geniş yayılmış adlar sırasındadır.

İLTİFAT

ərəb. *iltifat* sözü dilimizdə lütfkarlıq, lütf, məthəmət, etina, diqqət yetirmə, hüsn-rəğbət mənalarını ifadə edir. Müasir Azərbaycan dilində iltifat artıq ümumişlək sözlər sırasında olmasa da, ötən əsrlərdə olduğu kimi, müasir poeziyada da, nəsr dilində də rast gəlinir. Məcəzi mənası hörmət, gülər üz, xoş üzdür. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İltifat sözün məcəzi mənası ilə əlaqədar olub, xoş rəftar anlamındadır.

İLTİMAS

ərəb. *iltimas* sözü dilimizdə xahiş, rica, diləmə, minnət, yalvarma mənalarını ifadə edir. Aşıq yaradıcılığında da, dastan dilimizdə də iltimas, iltimas etmək kəlmələrinə kifayət qədər rast gəlinməsi dilimizdə sözün uzun müddət ümumişlək sözlərdən olmasına dəlalət edir. Lakin bu gün iltimas sözünə yalnız poeziyada, nəsr dilində rast gəlinir. XX əsrin 70-80-ci illərinə qədər məişətimizdə geniş yayılmış, Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan İltimas adının daşıyıcıları bu gün, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

İLTİZAM

ərəb. *iltizam* sözü dilimizdə bir işin yerinə yetirilməsini lazımlı bilmə, özü üçün borc hesab etmə, boynuna götürmə, öhdəsinə götürmə, borc, vəzifə, məsuliyyət anlamlarını ifadə edir. Qrammatikada iltizam sözü iş, hal, hərəkətin söylənilən andan icrasının lazım olduğunu göstərən feil forması – feilin lazım şəklidir. Bu gün Azərbaycanda iltizam ümumişlək sözlər sırasında olmasa da, dövlət idarələrində də, məişətdə də *Dilindən iltizam*

aldıq; Yazılı iltizam verdi; Heç yerə çıxmamaq barədə iltizam imzalamışdır, hara gedə bilər ki və s. kimi ümumişlək ifadələr kifayət qədərdir. İltizam sözündən yaranmış iltizamnamə (öhdəlik kağıdı, mütləq yerinə yetiriləsi yazılı vəd) sözü də dilimizdə çox işlənilir. İltizam kişi adı bu gün artıq orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında da çox nadir hallarda təsadüf edilən şəxs adlarındandır.

İLYAS

yəhudi. *İlyas* adı “Bibliya”da adı çəkilən əfsanəvi Eliyah Peyğəmbərin adının ərəbcələşdirilmiş formasıdır. Azərbaycan dilinə ərəb dilindən keçmiş şəxs adlarındandır. İlyas adının mənşəyi haqqında fikirlər hələ də mübahisəlidir. Dilimizdə həmişəcavan, həmişəyaşıl mənasındadır. Əslində “Quran”da adı çəkilən iyirmi beş peyğəmbərdən birinin, İlyas Peyğəmbərin adındandır. Rus dilçiliyində İlya adı qədim yəhudu dilində “Allahım Tanrım” “İlahi qüvvə”, eləcə də mömin dindar mənasındadır. İslamda İlyas Peyğəmbərin adının da qədim yəhudi peyğəmbəri Eliyah adından olduğu dəfələrlə əsaslandırılmışdır. Bir sıra izahlı lüğətlərdə də İlyas kişi adı yunan dilində olan “Helios” (günəş), ibranicə (Allahın, Tanrının gücü) sözləri, eləcə də türkçə mərsin ağacı (həmişəyaşıl, qışda yarpaqlarını tökməyən ağac) ilə əlaqələndirilir. “Bibliya”da Eli olaraq qeyd edilmişdir. İlyas Peyğəmbər haqqında istər yəhudilərdə, istər ərəblərdə, istərsə də türk xalqlarında müxtəlif əfsanə və rəvayətlər dolşmaqdadır. Dini rəvayətlərə görə, İlyas Peyğəmbər yəhudilərə büt-pərəstlikdən əl çəkməyi təbliğ edərmiş. Nəticədə təqib olunan İlyas Peyğəmbər mağaralara üz tutmuş, orada yaşayaraq möcüzələr göstərmişdir. Sonradan qeybə çəkilmişdir. Bir zamanlar Xıdırın/Xızırın yaşıllıq məbudu, İlyasın isə su məbudu olması barədə türk xalqlarının şifahi yaradıcılığında bəzi əfsanələr mövcuddur. Digər bir əfsanəyə görə, İlyas Peyğəmbər Xızır Peyğəmbərlə zülmətə gedib Dirilik suyundan içmişdir. Bu səbəbdən də hər ikisinin yaşaması barədə rəvayətlər mövcuddur. Türk əfsanələrinin birində deyilir ki, qəbiləsinin bir daha yolu itirdiyini hiss edən İlyas şəhərdən çıxır, təklidə dua edir. Tanrı ona bir şəhərə gedərək ilk qabağına çıxan ata minməsinə əmr edir. İlyas deyən vaxtda deyilən şəhərə gedir. Atəşdən at görür, ona minərək qeyb olur və Tanrının köməyi ilə mələklər məqamına yüksəlir.

Qiyamətə qədər yaşamaq haqqı verilən İlyas Peyğəmbərə həm də dənizlər hakimi hüququ verilir. Göründüyü kimi, İlyasın haqqında rəvayətlər sonradan tam dəyişdirilmişdir. Azərbaycan şəxs adları sistemində mövcud İlyas kişi adı bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış adlardandır. Adın daşıyıcılarından çar ordusunun polkovniki, məşhur bəy nəslinin nümayəndəsi İlyas bəy Ağalarov (1860-1913) əla hərbi təhsil almaqla yanaşı, elektrotexnika sahəsində də görkəmli mütəxəssis olmuşdur. Gürcüstan Mərkəzi Dövlət Arxivində İlyas bəy Ağalarova məxsus azsaylı sənədlərdən məlum olur ki, o, Port-Artur döyüşlərində də iştirak etmişdir. Sonralar İkinci Qafqaz istehkamçı batalyonunun komandiri olan polkovnik 1913-cü il martın 18 qəfil mərmi partlayışından həlak olmuşdur. İlyas bəy Ağalarov ikinci dərəcəli “Müqəddəs Stanislav”, ikinci dərəcəli “Müqəddəs Anna”, dördüncü dərəcəli “Müqəddəs Vladimir” ordenləri ilə təltif edilmişdir. Bu sərkərdənin məzarı hazırda Gəncədəki İmamzadə məscidinin həyatindədir.

İMADƏDDİN

ərəb. *imad əd-din* sözündən olub, dilimizdə dinin dirəyi, dinin sütunu, həmçinin dinə dayaq, dinin dayacağı mənalarındadır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. İmadəddin kişi adı yaradıcılığının mərkəzində lirik qəhrəmanını – aşiqi yüksəldən, kamilləşdirən və öz nuruna qərq edən sevgilinin – Tanrının dayandığı, xalq arasında, əsasən, təxəllüsü ilə (Nəsimi) tanınan və sevilən Seyid Əli Seyid Məhəmməd oğlu İmadəddin Nəsiminin (1369-1417) adındandır. Azərbaycanın ilk filosof-şairi, mütəfəkkiri, dövrün elmlərinin – dinlərin tarixini, məntiq, riyaziyyat və astronomiyanın bilicisi olmuş şair İmadəddin Nəsimi adı ilə məşhurdur. Bu gün məişətimizdə geniş yayılmış Nəsimi kişi adı da şairin təxəllüsündən yaranmışdır.

İMAM

ərəb. *imam* sözündən olub, dilimizə tərcümədə rəhbər, başçılıq etmək, irəliyə durmaq mənasındadır. İmam Azərbaycan dilində öndə, qabaqda gedən, lider, dini işlərə baxan ruhani mənalarını da ifadə edir. Məzhəb və təriqət başçısı anlamı da vardır.

İmam eyni zamanda bəzi kiçik ərəb dövlətlərində dövlət başçısına da deyilir. Müsəlman aləmində imam camaat namazına başçılıq edən, eləcə də bir məhəllədə nikah, ölüm və s. dini işlərə baxan ruhanidir. Dini terminologiyada dini, mənəvi liderlər, imanda, elmdə olanlar nəzərdə tutulur. Adətən tədqiqatlarda **imam** sözünün dini titullu olduğu və iki mənası göstərilir: 1) imam müsəlman icmasının ibadət zamanı öndə duran ruhani rəhbəri, başçısıdır; 2) bütün müsəlman icmasının nəzəri cəhətdən vahid icmasının başçısı da imam adlandırılır. Qeyd etmək lazımdır ki, erkən dövrlərdə imamlar müsəlman cəmiyyətinin daha nüfuzlu təbəqəsini təşkil edirdilər. Möminlər arasında da mühüm nüfuzla malik olmuş imamlar müsəlman aləmində uzun müddət nüfuzlarını qoruyub saxlamağa müvəffəq olmuşlar. Məlum olduğu kimi, İslam dinində on iki imamın olduğu söylenilir. Möminlərin imam adlandırdığı digər şəxslər isə müxtəlif icma başçıları, İslam hərəkətlərinin, ölkələrinin liderləridir. Doğrudur, İslamda onlar övliya kimi tanınmamışlar. Lakin mühüm və əhəmiyyətli hərəkətlərinə, eləcə də xidmətlərinə görə xalqın, camaatın hörmətini qazanmışlar. Xalq ehtiram əlaməti olaraq onları öz ruhani rəhbəri kimi qəbul edərək imam adlandırmışdır. İslam dinində Məhəmməd Peyğəmbərə və on iki imama aid edilən ali keyfiyyətlər müsəlman dünyasında “möcüzə”, digər müqəddəslərə, yəni seydilərə gəldikdə isə “kəramət” adlanır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində titulbildirən sözlərdən formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. İmam da bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan İmam yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Müasir Azərbaycan dilində imam sözünün işləndiyi kifayət qədər aforizm, atalar sözü, ifadələr və s. mövcuddur. *İmam üçün ağlayan gözdən olar; Elə sakitdi, sanki imam övladı; Buralarda özünü imam kimi aparır; Buna kim imamlıq verib, bilmirik* və s. Azərbaycan antroponimikasında İmam köhnəlmiş adlar sırasında olsa da, tərkibində İmam adının iştirak etdiyi kifayət qədər kişi adları mövcuddur. Adın daşıyıcılarından İmam Mustafayev (1910-1907) seleksiyaçı, genetik alim, həm də Azərbaycanda tanınmış ictimai-siyasi xadim olmuşdur. O, ilk dəfə egilopsların çovdarla çarpazlaşdırılması nəticəsində cinslərarası fertil hibridlər yetişdirmişdir. İ. Mustafayev

“Sevinc”, “Cəfəri”, “Zoğal-buğda”, “Arzu”, “Gürgənə-1”, “Turanikum-186”, “Qızıl buğda”, “Turgidum-7” və s. sortlar yetişdirmişdir. Sovet dövründə (1954-1959-cu illərdə) Azərbaycan Kommunist Partiyasının birinci katibi vəzifəsində çalışmışdır. Bir çox elmi əsərin, o cümlədən 6 monoqrafiyanın müəllifidir.

İMAMCAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İmam* adı və fars. *can* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İmamcan (bax: ad – *İMAM; CAN*) kişi adı əziz İmam, doğma İmam anlamalarını ifadə edir.

İMAMƏDDİN

ərəb. *imam əd-din* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adlarından olan İmaməddin (bax: ad – *İMAM; ƏD-DİN*) kişi adı dinin imamı, dinin başçısı anlamındadır.

İMAMƏLİ/İMAMALI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İmam* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İmaməli (bax: ad – *İMAM; ƏLİ*) kişi adı İmam Əli, hörmətli Əli anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması İmamalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

İMAMHƏSƏN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən İmam və Həsən adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İmamhəsən (bax: ad – *İMAM; HƏSƏN*) kişi adı öndə gedən, lider, qabaqda gedən Həsən mənasındadır.

İMAMXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İmam* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İmamxan (bax: ad – *İMAM; XAN*) kişi adı rəhbər İmam, başçı İmam, hökmdar İmam mənasındadır.

İMAMQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İmam* və *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İmamqulu (bax: ad – **İMAM; QULU**) kişi adı İmamın, dinə rəhbərlik edənin qulu anlamlarını ifadə edir.

İMAMVERDİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İmam* və azərb. *Verdi* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında dünyaya göz açan körpənin Allahın, Tanrının, müqəddəs hesab edilənlərin hədiyyəsi, bəxşişi, bəxş etməsi anlamında kifayət qədər kişi adları mövcuddur. Məsələn, Allahverdi (bax: ad – **ALLAHVERDİ**), Xudaverdi (bax: ad – **XUDAVERDİ**), Tanrıverdi (bax: ad – **TANRIVERDİ**) və s. İmamverdi (bax: ad – **İMAMVERDİ**) kişi adı İmamın, müsəlman ümmətinin namazına başçılıq edənin bəxşişi anlamındadır.

İMAMYAR

ərəb. *İmam* adı və fars. *yar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İmamyar (bax: ad – **İMAM; YAR**) kişi adı İmamın yardımçısı, İmama dost olan, İmama yar olan, kömək olan mənasındadır.

İMAMZADƏ

ərəb. *İmam* adı və fars. *zadə* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizdə İmamzadə sözü imamların, övliyaların və onların övladlarının basdırıldığı yer, ziyarətgah mənasındadır. İmamzadə (bax: ad – **İMAM; ZADƏ**) kişi adı imamın oğlu, imam övladı, etiqaddan törəmiş anlamındadır. İmamzadə adı ilə əlaqədar “İmamzadə”, yaxud “Göy İmam türbəsi” adlanan (günbəzə mavi kaşdan çəkildiyindən belə adlanır) müqəddəs ocaq Gəncə şəhərinin təqribən 7 kilometrliyində yerləşir. Qədim Gəncənin xarabalıqları yaxınlığında VIII əsrə aid tarixi memarlıq abidəsi “İmamzadə” Azərbaycan ərazisindəki müqəddəs ziyarətgahlardan biridir. İnşa edildiyi dövrdən türbə həddən çox anılan müqəddəs yerlərdən biri olmuşdur. Xüsusən aşura mərasimləri zamanı bura on minlərlə müsəlmanın toplaşması barədə məlumatlar mövcuddur.

İMAN

ərəb. *iman* (əmn) sözü ərəbcədən tərcümədə inanma, dərin inam anlamındadır. Müasir Azərbaycan dilində İman sözü ümumişlək sözlər sırasındadır. Dilimizdə iman sözü ilə əlaqədar aforizmlər, atalar sözləri, ifadələr də çox işlənir. *İman əhli; İman sahibidir, zərər gəlməz; İnam olmayan yerdə iman olmaz; Elimə gəldim, imana gəldim; dinə, imana gəlmək; imansız; dinli-imanlı* və s. İman kişi adı dinə (İslamiyyətdə), Allahın birliyinə, peyğəmbərlərə inanma, həmçinin İslamı qəbul etmə və bunu dillə iqrar etmə, həmçinin insafli anamlarını ifadə edir. İslam dini ilə əlaqədar məşhur bir hədisdə də bildirildiyi kimi, Cəbrayıl (ə.s.) Rəsulullahdan (s.ə.s.) imanın nə olduğunu soruşmuş, o da belə cavab vermişdir: “İman: Allaha, mələklərinə, kitablarına, peyğəmbərlərinə, Qiyamət gününə, qədər in xeyrinə və şərrinə inanmaqdır”. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan İman bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

İMANQULU

ərəb. *İman* və *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İmanqulu (bax: ad – *İMAN; QULU*) kişi adı bir qul olaraq əqidəsinə sadıq, öz əqidəsinin, inamının qulu, köləsi olan (adam) anamlarını ifadə edir.

İMANVERDİ

ərəb. *İman* və azərb. *Verdi* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında dünyaya göz açan körpənin Allahın, Tanrının, müqəddəs hesab edilənlərin hədiyyəsi, bəxşişi, bəxş etməsi anlamında kifayət qədər kişi adları mövcuddur. Məsələn, Allahverdi (bax: ad – *ALLAHVERDİ*), Xudaverdi (bax: ad – *XUDAVERDİ*), Tanrıverdi (bax: ad – *TANRIVERDİ*) və s. Bu qəbildən adlar sırasında olan İmanverdi (bax: ad – *İMAN; VERDİ*) kişi adı nəhayət məqsədinə, məramına çatmaq mənasındadır. Dünyaya göz açan oğul övlada İmanverdi adını qoyan valideynlər, əzizlər duaların, xahişlərin eşidildiyini, mərama yetdiklərini ifadə edirlər.

İMANYAR

ərəb. *İman* adı və fars. *yar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İmanyar (bax: ad – **İMAN; YAR**) kişi adı inanma, dinə ürəkdən bağlılıq, itaət etmə anlamındadır.

İMARƏT

ərəb. *imarət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İmarət böyük, iri mülk, tikili mənasını ifadə edir.

İMAŞ

İmam... və *İman...*la başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçildilmiş formasıdır. Sonradan İmaş da müstəqil kişi adı kimi formalaşmışdır.

İMDAD

ərəb. *imdad* sözündəndir. İmdad kişi adı dilimizdə kömək, yardım, kömək etmək, dada yetişmək, dadına çatmaq mənasındadır.

İMİR

türk mənş. *imir* şah arı, bununla əlaqədar zəngin, varlı anlamındadır. Bəzi mənbələrdə Eymur (bax: ad – **EYMUR**) türk tayfalarının adı ilə də əlaqələndirilir. İmir kişi adının zəngin, imkanlı mənasını ifadə etməsi daha inandırıcıdır.

İMKAN

ərəb. *imkan* sözündəndir. İmkan kişi adı hər hansı şərait daxilində bir işin həyata keçirilə bilməsi, mümkünlük, mümkün olma, bir şeyin həyata keçməsinə kömək edən əlverişli şərait mənasındadır.

İMRAN

ərəb. *imran* (əslində *ümran*) sözü dilimizdə məskunlaşmaq, yaşamaq, abadlıq, tərəqqi, rifah, mədəniyyət, həmçinin çiçəklənmə mənaslarını ifadə edir. Mənbələrdə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarındakı Amran adı ilə, qədim uйğur dilində olan “əmrak” (dostluq), moңqol dilində “amarak” (dost), altay dilində “amur” (sakitlik) sözləri ilə eyni kökdən olması ilə bağlı ehtimallara da rast gəlinir.

Əslində İmran kişi adı müqəddəs kitab "Quran"dan məlum adlardır. "Quran"da ayələrdən biri "İmran ailəsi (nəslisi)" adlanır. Həm də nəql olunan hekayətdən İmranın Məryəmin atası olduğu da aydınlaşır. İmran kişi adı bu gün Cənubi Qafqazın hər üç respublikasında yaşayan xalqların məişətində mövcud kişi adları sırasındadır. İmran (Amran, Amiran, Amrani) şəxs adı məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Adın məşhur daşıyıcılarından biri də yazıçı, XX əsrin görkəmli dramaturq və kinossenaristi, Dövlət mükafatı laureatı, Xalq Yazıçısı İmran Qasimovdur (1918-1981). Ədibin yaradıcılığında əsas yerlərdən birini tutan əfsanəvi qəhrəman Mehdi Hüseynzadənin qəhrəmanlığından bəhs edən "Uzaq sahillərdə" filmi əlli ildən artıqdır ki, xalq tərəfindən sevilir.

İMRƏ

türk. *emre* dostluq, aşiq olma, vurğun, mübtəla, bir də böyük qardaş mənalarını ifadə edir. Adı əbədləşdirən türk dünyasının dahi sənətkarlarından olan Yunus İmrə/Əmrə (1238-1320) sufizim fəlsəfəsini sadə xalq dilində qoşmalarda, eləcə də əruz vəznində yaratdığı qəzəl və məsnəvilərdə ifadə etmiş, şeirimizi yüksək bədii səviyyəyə qaldırmış, özündən sonra yaranan Türkiyə, Azərbaycan və türkmən ədəbiyyatının sonrakı mərhələsinə də güclü təsir göstərmişdir. Anadoluda müxtəlif xalq ozanlarının, aşiqlərin, həmçinin dərvişin adında iştirak edən Əmrə/Emre sözünün (məsələn, Yunus Əmrə, Tapdıq Əmrə və b.) türkcədə "aşiq" mənasını verdiyi elmi baxımdan dəqiqləşmiş vəziyyətdədir. Bu sözün İmrə anlayışı ilə əlaqəli olduğu qəbul edilməkdədir. Türk-moңqol dillərində dərman, işarə bildirən (Am/Əm/Em/İm) kökündən törəyən Amramaq/Əmrəmeq/İmrəmek feilləri "aşiq olmaq" mənasındadır və əmrə sözü də aşiq mənası daşıyır. Amrağ/Amra/Əmrə kimi dəyişikliyə uğramışdır. Anadoluda bu gün də işlənən "imremək" və "imrenmək" feilləri bir şeyi çox sevmək, qibtə etmək, həddindən artıq istəklənmək mənaları daşıyır.

İMRUZ

fars. *imruz* (əslində *emruz*) sözü Azərbaycan dilinə tərcümədə bu gün mənasındadır. Məişətimizdə bu gün İmruz kişi adına nisbətən addan ənənəvi yolla yaranmış İmruzə qadın adı daha geniş yayılmışdır.

İNAD

ərəb. *inad* sözü dilimizdə dediyinin üstündə dayanan, dediyini yeritməyə çalışan, güzəştə getməyən, tərs, höcət mənasındadır. Lakin bir də möhkəmlik xüsusiyyətləri ifadə edən əzm, dəyanət, səbat, mətanət, əzmindən dönməzlik mənalari da vardır. İnad kişi adı da əzm, dəyanət, dönməzlik anlamındadır.

İNAL

türk. *inal* hakim, hökmdar, xan, xanзадə, şahзадə, ana tərəfdən xan nəslinə aid olma, həmçinin dost, yoldaş anlamlarını ifadə edir. Türkiyə türklərində geniş yayılmış kişi adlarındandır. Bu gün məişətimizdə ərəb-fars mənşəli şəxs adlarının nəfinə artan türk adlarındandır. Hələ məişətimizdə nadir hallarda təsadüf edilsə də, gələcəkdə İnal adlı gənclərin sayının artacağı şübhə doğurmur.

İNAR

ərəb. *inar* sözü dilimizdə işıq, nurlu, aydın mənasındadır. Bu gün məişətimizdə İnar kişi adına nisbətən addan ənənəvi yolla yaranmış İnəre qadın adı məişətimizdə kifayət qədər geniş yayılmışdır.

İNAYƏT

ərəb. *inayət* sözü dilimizdə kömək, qayğı, diqqət, mərhəmət, rəhm, iltifat, şəfqət, yaxşılıq mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İnayət dilimizdə Mərhəmət (bax: ad – **MƏRHƏMƏT**), Rəhim (bax: ad – **RƏHİM**), İltifat (bax: ad – **İLTİFAT**), Şəfaqət (bax: ad – **ŞƏFAQƏT**), Yaxşı (bax: ad – **YAXŞI**) kimi şəxs adları ilə sinonimdir.

İNQİLAB

ərəb. *inqilab* sözü dilimizdə dəyişiklik, dəyişkənlik, hər hansı bir sahədə – elm, texnika, incəsənət və s. sahələrdə əsaslı, köklü dəyişiklik, yenilik mənasındadır. Siyasi termin kimi isə zorakı ictimai çevriliş, dövlət hakimiyyətinin hakim sinfin əlindən başqa sinfin əlinə keçməsi kimi izah edilir. İnqilab kişi adı dəyişiklik, yenilik anlamındadır. Türk xalqlarında da, ərəblərdə də İnqilab şəxs adına təsadüf edilmir. Azərbaycan dilində Şura (bax: ad – **ŞURA**), Marlen

(bax: ad – **MARLEN**), Karlen (bax: ad – **KARLEN**) və s. kimi XX əsrin iyirminci illərində siyasi quruluşun dəyişməsi, inqilab yolu ilə bərqərar olan bolşeviklər hakimiyyətinin dövründə yaranmış şəxs adlarındandır. XX əsrin altmışıncı illərinə qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, sonradan müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır. Adın daşıyıcılarından I Qarabağ müharibəsində döyüş bölgələrində göstərdiyi şücaətə görə Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı (ölümündən sonra) adına layiq görülmüş İncilab İsmaylov (1962–1992) fəxr olunası qəhrəmanlarımızdandır.

İNSAF

ərəb. *insaf* sözündən olub, dilimizdə vicdan, ləyaqət hissi, öz hərəkətləri üçün mənəvi məsuliyyət hissi, vicdana müvafiq hərəkət, rəhm, müriyyə, şəfqət, ədalət mənasındadır. Azərbaycanlı ailələrdə yeni dünyaya gəlmiş övladlara gözəl səslənən, gözəl mənə daşıyan sözlərdən yaranmış adlar verməyi çox sevirlər. Bu, artıq əsrlərdən bəri ənənə halını almışdır. İfadə etdiyi mənaya görə xalqımızın sevə-sevə övladlarına qoyduğu adlardan olan İnsaf kişi adı dilimizdə Ədalət (bax: ad – **ƏDALƏT**), Rəhim (bax: ad – **RƏHİM**), Mürvət (bax: ad – **MÜRVƏT**), Şəfaqət (bax: ad – **ŞƏFAQƏT**) kimi şəxs adları ilə sinonimdir.

İNŞAALLAH/İNŞALLA

ərəb. *inşaallah* (əslində *inşaAllah*) sözündəndir. Ərəb dilində olan İnşaallah sözü türk xalqlarının dillərində çoxişlənən ifadələrdəndir. Azərbaycan dilində də tez-tez istifadə edilir. “Allah qoysa”, “Allah istəyən olsa”, “Allahın iradəsi olarsa” mənalarında xeyir-dua, dilək təbiridir. İnşaallah ailələrdə çoxdan intizarında olduqları, Allahın köməyi, Tanrının yaratdığı, vücuda gətirdiyi həsrətlə gözlənilən uşağa qoyulan adlardandır. Bir də alqış mənasındadır. İnşalah kişi adı *Allah qoysa böyüyəcək, valideynlərinin başını uca edəcək* kimi mənalar ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması İnşalla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad, əsasən, İnşalla şəklindədir. Azərbaycanın cənub bölgələrində geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır.

İNTİQAM

ərəb. *intişam* sözü dilimizdə düşməndən qisas alma, pislik gör-düklərinə əvəzini qaytarmaq, yəni pislik etmək arzusu və işi, qisas, qisas alma, hayıf çıxma, hayıf alma, öc, əvəz çıxma mənalara aiddir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış İntiqam kişi adı bu gün mü-şahidə ediləcək dərəcədə azalmış kişi adları sırasındadır.

İNTİZAM

ərəb. *intizam* sözü dilimizdə nizam və qayda, səliqə, tərtib, həmçinin hər hansı bir qaydaya, üsula məcburi olan möhkəm qayda, qanun, nizamli anamlarını ifadə edir. Azərbaycanda İn-tizam adının daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

İNTİZAR

ərəb. *intizar* sözü dilimizdə həsrət, səbirsizliklə, nigarançılıq-la gözləmə anlamını ifadə edir. İntizar klassik poeziyada ən çox rast gəlinən söz və ifadələrdəndir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış adlardandır. Azərbaycan antroponimikasında müştə-rək şəxs adları sırasında olan İntizar bu gün unudulmaqdadır.

İRFAN

ərəb. *irfan* sözü dilimizdə bilik, bilgi, məlumat, mədəniyyət, maarif mənalara aiddir. "Quran"da rast gəlinən kəlmələr-dəndir. İrfan İslamda ilahi sirlərdən, həqiqətdən xəbərdar olmaq mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərek şəxs adları sırasında olan İrfan adının daşıyıcıları bu gün, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

İRŞAD

ərəb. *irşad* sözü dilimizdə doğru yol göstərmə, doğru yola is-tiqamətləndirmə, qəflətdən oyatma, öyüd vermə mənasındadır. Lüğətlərdə İrşad kişi adı çox vaxt Ərşad (bax: ad – **ƏRŞAD**) adı ilə qarışdırılır. Tam fərqli antroponimlərdir.

İSA

ibrani. *Yexotua* sözünün ərəbcələşdirilmiş forması olan *İsa* sö-zü dilimizə ərəb dilindən keçmə sözlərdəndir. Yunanlarda ad *İsus* şəklindədir. Yəhudilərin dininə görə, İsa xristianlığın müqəddəs ki-

tabı – “İncil” verilən peyğəmbərin adıdır. Rəvayətə əsasən, İsa hələ beşikdə olanda ona peyğəmbərlik verilmişdir. Bəni-İsrailin tərəfdarları atasız uşaq dünyaya gətirdiyinə görə İsanın anası müqəddəs Məryəmə qəsd etmək istərkən dünyaya təzəcə göz açmış İsa dilə gəlib onlara bildirir ki, mən Allahın əmri ilə dünyaya gəlmişəm. İsa Azərbaycan dilində baş xilaskar, ən böyük xilaskar (Tanrı nəzərdə tutulur), Allahın köməyi, Tanrının yardımı anlamındadır. Dini əfsanələrə görə, İsa Peyğəmbər möcüzələr göstərməyə qadir olmuşdur. Onun möcüzələrindən biri də ölüyə nəfəsi ilə can verməsidir. Şərq poeziyasında da İsa nəfəsi insana ruh verən söz mənasında işlənir. “Quran”da adı çəkilən iyirmi beş peyğəmbərdən biridir. İsa əslində Ulul-əzəm peyğəmbərlərdən olub, İslam terminologiyasında beş əsas əzəmət sahibi peyğəmbərdən birinin adındandır. “Məryəm” surəsində İsa Peyğəmbərdən danışıldıqdan sonra bir neçə peyğəmbərdən də bəhs olunur və bu ayə də İsa Peyğəmbərin İshaq (bax: ad – **İSHAQ**) Peyğəmbərin nəslindən olduğunu göstərir. İsa kişi adı məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində İsa adının iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adları mövcuddur. Məsələn, İsababa (bax: ad – **İSABABA**), İsaxan (bax: ad – **İSAXAN**), İsabala (bax: ad – **İSABALA**), Əlisa (bax: ad – **ƏLİSA**) və s. Bu gün addan formalaşmış İsayev, İsazadə soyadları da geniş yayılmışdır.

İSABABA

İbrani. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İsa* və azərb. *Baba* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İsababa (bax: ad – **İSA**; **BABA**) kişi adı İsa baba anlamındadır.

İSABALA

İbrani. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İsa* və azərb. *Bala* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İsabala (bax: ad – **İSA**; **BALA**) kişi adı balaca İsa, kiçik İsa, bala İsa anlamındadır.

İSABƏY

İbrani. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İsa* adı və azərb. arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İsabəy (bax: ad – **İSA**; **BƏY**) kişi adı hökm sahibi İsa, bəy İsa, İsa bəy anlamındadır.

İSAXAN

İbrani. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İsa* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İsxan (bax: ad – *İSA*; *XAN*) kişi adı başçı İsa, hökm sahibi İsa, xan İsa anlamındadır.

İSAQ

türk. əslində *isaq* yaz, yay gecələrində həzin səslə oxuyan quşların birinin adıdır. İsaq-musaq quşunun adına xalq ədəbiyyatı nümunələrində olduğu kimi, yazılı ədəbiyyatda da rast gəlinir. Məlum olduğu kimi, dilimizdə defislə yazılan mürəkkəb sözlərin bir qismi ikinci tərəfi heç bir mənə kəsb etməyən sözlərdən yaranmışdır. İsaq-musaq sözü də belə sözlərdəndir. Mənbələrdə isa(q)-musa(q) şəklində yazıldığından, İsa və Musa peyğəmbərlərin adı ilə əlaqələndirilməyə də rast gəlinir. Beləliklə, İsaq İsa peyğəmbərin adı ilə əlaqədar şəxs adlarındandır.

İSAMƏDDİN/SAMƏDDİN/SAMƏTDİN/SƏMƏDDİN

İbrani-ərəb. *isam əd-din* sözündəndir. İsaməddin kişi adı dinin köməyi, dinə yardımçı, dini müdafiə edən mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Saməddin, Samətdin, Səməddin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

İSBAT

ərəb. *isbat* sözündəndir. İsbat kişi adı sübut, əsaslandırma, sübuta yetirmə, sübut etmə mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan İsbat bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

İSFAHAN/İSFAN

fars. *İsfahan* (əslində *Esfahan*) toponimlərdən formalaşmış şəxs adıdır. İsfahan kişi adı Asiyanın qərbində yerləşən, Şərqi ən qədim ölkələrindən hesab edilən, ölkəmizin cənub qonşusu İran Respublikasının ərazisində yerləşir, muzey şəhəri adlanır. Dilimizə tərcümədə hərbi düşərgə mənasındadır. Çünki qədim dövrlərdə İranın ən qədim ordugahı – hərbi düşərgəsi burada yerləşmişdir. İsfahan İranın Tehrandan və Məşhəddən sonra ərazisinə və əhalisinin sayına görə üçüncü şəhərinin adındandır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın klassik muğamlarından biri də İsfahan adlanır. Azərbaycanda İsfahan kişi adını daşıyanlar, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın təhrif olunmuş forması İsfan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

İSFAR

ərəb. *isfar* sözündəndir. İsfar kişi adı aydın olma, görsənmə, bir işin üstünün açılması, həmçinin işıqlanma, parıldama mənasındadır.

İSFƏNDİYAR

qəd. pəhləvi dil. *isfəndiyar* (əslində *esfandeyar*) sözü dilimizə Allahın bağışladığı, Tanrının hədiyyəsi, Allahın yadigarı kimi tərcümə olunur. Adətən İsfəndiyar kişi adı şəmsi təqvimində isfənd (fars dilində *esfand*) ayının adı ilə də əlaqələndirilir. Qədim şəmsi təqvimində on ikinci ay *esfand* adlanır (miladda 20 fevraldan 20 marta qədərki dövrü əhatə edir). Vaxtilə həmin ayda anadan olan qızlara İsfənd (farsca *esfand*), oğlanlara isə İsfəndiyar (farsca *esfandeyar*) adı qoyurmuşlar. İranın Kəyan sülaləsi şahlarından Kəştasibin oğludur. İran mifologiyasında İsfəndiyar əfsanəvi hökmdar kimi təqdim edilir. Məşhur Rüstəm Zalin rəqibi olmuşdur. Klassik Şərq poeziyasında İsfəndiyar qüdrətli hökmdar rəmzi kimi, Rüstəm isə yenilməz pəhləvan rəmzi kimi tez-tez rast gəlinir. Ə.Firdövsinin “Şahnamə” əsərində İsfəndiyarın Rüstəmlə döyüş səhnələri təsvir olunmuşdur.

İSHAQ/İSAK

İbrani. *yishaq* sözündəndir. Sonradan ərəb dilinə keçmişdir. İshaq Yishaq sözünün ərəbcələşdirilmiş formasıdır. İshaq sözü dilimizdə gülmək (gülür, gülüş, güləcək, gülmə və s.) feili ilə əlaqədardır. Sonradan çox danışmaq, uzunçuluq, həmçinin artıq tamah, rəngdən-rəngə düşmək kimi mənaları da yaranmışdır. Dinlər tarixində İshaq Peyğəmbər İbrahim Peyğəmbərin oğlu və Eysin atasıdır. Ərəb tarixinə əsasən İsgəndər Zülqərneyn də Eysin nəslindəndir. Beynəlxalq adlardan hesab edilir. Azərbaycan dilində İshaq, rus, alman dillərində İsaak, ingilislərdə Ayzak, Ayzek, italyanlarda İzakko və s. “Quran”da qeyd edilir ki, İbrahimin açıq ürəklə qonaqladıqları şəxslər ona ahıl çağında oğlu

olacağını söyləyirlər. Həqiqətən də İbrahimin çox yaşlı vaxtında oğlu dünyaya gəlir. Adını İshaq qoyurlar. İsmayıldan beş yaş kiçik olması haqqında da yazılara rast gəlinir. “Quran”da İshaqın dünyaya gələcəyini mələklərin xəbər verdiyi qeyd edilir. İslamda İshaqın İbrahimin kiçik qardaşı olması barədə də məlumatlar vardır. Bənzər rəvayətə “Bibliya”da da rast gəlinir. Patriarx Avraamın arvadı Sarra çox yaşlı vaxtlarında gələcəyi xəbər verənlərdən eşidir ki, övlad dünyaya gətirə biləcəkdir. Buna inanmayaraq gültür. Həqiqətən də oğlu dünyaya gəlir. Ana olacağı xəbərini eşidərkən güldüyü üçün oğluna da İshaq (gülüş, gülmə) adını qoyur. “Quran”da adı çəkilən İshaq Həzrət İbrahimin oğlu və Həzrət Yaqubun atası kimi təqdim edilir. Adın təhrif olunmuş variantı İsak da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

İSGƏNDƏR

yunan. *aleksoaner* (*alexoaner*) sözündən olub, dilimizə tərcümədə mərd kişi, kişi müdafiəçi, cəsur kişi, mərd mühafizəçi mənasındadır. Aleksoaner adı əslində iki hissədən ibarətdir. “*Alekso*” müdafiə, “*aner*” isə kişi, kişilik, ər mənasındadır. Haqqında dünyada saysız-hesabsız rəvayətlər söylənilən Makedoniyalı Aleksandrın (Makedoniyalı İsgəndərin) adı ilə əlaqədardır. Makedoniyalı İsgəndər, III Böyük İsgəndər, Alexander Magnus (latın dilində) müsəlman Şərqində İsgəndər Zülqərneyn (m.ə. 356-m.ə. 323) kimi tanınmış qədim dünyanın çox görkəmli sərkərdəsi və dövlət xadimi, m.ə. 336-cı ildən Makedoniya hökmdarı, Aristotelin şagirdi olmuşdur. O, həm atlı, həm piyada qoşunu, həm də güclü hərbi donanması ilə bir sıra yürüşlərdə böyük qələbələr əldə etmişdir. Yunanıstanı, Bizansı, Suriyanı, Orta Asıyanı, Əfqanıstanı, Hindistanı və İranı işğal edən sərkərdə müsəlman Şərqində İsgəndər Zülqərneyn, Makedoniyalı İsgəndər, İsgəndəri-Kəbir, İsgəndər Rumi adları ilə tanınır. Şərq folklorunda İsgəndərlə bağlı kifayət qədər rəvayət, əfsanə, nəğmə və s. mövcuddur. Hətta dini rəvayətlərdə deyilir ki, 124 min peyğəmbərdən biri olan Süleymanın sehrli üzüyü, Cəmsədin sehrli camı, fəth İsgəndərin isə sehrli güzgüsü varmış. Bütün dünyada baş verən hadisələr guya bunlar vasitəsilə məlum olmuş. Yazılı ədəbiyyatda da İsgəndərin adına rast gəlinir. Şərqdə məşhur sənətkarlardan Firdövsi, Nizami, Əlişir Nəvai, Əmir

Xosrov Dəhləvi, Əbdürrəhman Cami və başqa şairlər onun qəhrəmanlığına və apardığı müharibələrə həsr etdikləri əsərlər yaratmışlar. Bu əsərlərdə İsgəndər ideal hökmdar kimi təqdim edilmişdir. Əslində Şərqdə fəth İsgəndərə münasibəti heç də birmənalı saymaq olmaz. Doğrudur, İsgəndər Şərqdə həm adil hökmdar, yenilməz sərkərdə kimi xatırlanır. Tarixdən məlum olduğu kimi, miladdan 330 il qabaq İsgəndər Daranı məğlub edib İranı fəth edərkən ölkədəki dağıdıcı siyasətinə, eləcə də zərdüştiliyn müqəddəs kitabı “Avesta”-nı yandırıdığına görə Şərq ölkələrində həm də İsgəndəri-məlun (lənətə gəlmiş İsgəndər) kimi yad edilmişdir. Nil çayının deltasında saldırdığı İsgəndəriyyə şəhəri onun adını daşıyır. Qeyd etmək lazımdır ki, onun fəthliyi sayəsində yaratdığı dövlət antik dövrün ən qüdrətli dövləti olmuşdur. Qədim yunan və Şərq tarixinin bir çox səhifəsi İsgəndərin adı ilə bağlıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, İsgəndərin hərbi yürüşləri Qədim Yunanıstan hərbi sənətinin yüksək mərhələsi hesab edilir. N.Gəncəvinin “İsgəndərnamə” əsərinin həm “Şərəfnamə”, həm də “İqbalnamə” hissəsində orta əsrlərdə Yaxın Şərqdə ən ağıllı hökmdar kimi şöhrət tapmış İsgəndərin həyatı təsvir edilmişdir. Yaxın Şərqdə əl-İsgəndər (ərəbcələşdirilmiş formada) kimi işlənir. Ərəblər Aleksandr sözünün ilk iki hərfini (al) artıqla olaraq işlətmislər. Beləliklə, ad ərəb dilində əl-İsgəndər kimi formalaşmışdır. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə çox geniş yayılmış İsgəndər kişi adı birbaşa ərəb dilindən alınmadır. Dilimizdə çox vaxt Böyük İsgəndər, Makedoniyalı İsgəndər, Fəth İsgəndər kimi işlədilir. Adın daşıyıcıları arasında məşhur şəxsiyyətlər çox olmuşdur. Tanınmış Səfəvi tarixçisi, xəttat, türk soylarının qədim tükman tayfasından olan, məşhur “Tarixi-ələm arayi-Abbasi” əsərinin müəllifi İsgəndər bəy Münşi Şah Abbas sarayında böyük katib (münşi) vəzifəsini tutmuşdur. XIX əsrdə daha bir tarixçi – İsgəndər bəy Məhəmmədkərim bəy oğlu Hacinski (1809-1878), Bakı qəza məktəbini bitirib, ixtisasca tarixçi olsa da, əlahiddə Qafqaz korpusu qərargahında, Qafqaz canişini dəftərxanasında, rus ordusunda tərcüməçi vəzifəsində çalışmışdır. “Qubalı Fətəli xanın həyatı” (1847) əsərinin müəllifi mayor İsgəndər Hacinski Dağıstanda gedən döyüşlərdə və Kırım müharibəsində (1853-1856) iştirak etmiş, 1857-ci ildə Rusiya-Qacar danışıqları bitəndən sonra Bakı karantin idarəsinin

baş komissarı və liman kapitanı vəzifəsində çalışmış, 1877-ci ildə istefaya çıxmışdır. XX əsrdə İsgəndər adının populyarlaşmasında N.Gəncəvinin “İsgəndərnamə” əsərinin də özünəməxsus rolu olmuşdur.

İSİ

İs... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçildilmiş formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Addan soyad da formalaşmışdır. Adın daşıyıcıları arasında tanınmış yazıçı, nasir, kinossenarist İsi Məlikzadə (1934–1995) bu gün də sevilə-sevilə seyr edilən otuza yaxın filmin ssenarisinin müəllifi olmuşdur. Onların arasında “Alma almaya bənzər”, “Ağ atlı oğlan”, “Evlənmək istəyirəm” və s. göstərmək olar.

İSLAM

ərəb. *islam* sözündəndir. İslam adı ərəb dilində s-l-m (س-ل-م) kökündən törəmişdir. Monoteist dinlərdən biri olan sonuncu dinin (müsəlmanlıq) adındandır. İslam sözü sülh, barışıq, itaətkarlıq anlamındadır. Sözüün ümumi olaraq qəbul edilən iki anlamı vardır: 1) sülh (*salam* da bu kökdəndir); 2) boyun əymək, itaət etmək (Allaha təslim olmaq). Başqa sözlə, İslam yeganə Allaha təslim olmaq, boyun əymək deməkdir. Din tarixinə görə, İslam VII əsrin əvvəllərində Qərbi Ərəbistanda (Hicaz əyaləti, Məkkə şəhəri) Allah tərəfindən insanların hidayəti üçün göndərilmiş dindir. İslamın peyğəmbəri və təbliğatçısı bütün müsəlmanlar tərəfindən Allahın sonuncu elçisi kimi qəbul olunan Qureyşilər qəbiləsi, Həşimilər tayfasının nümayəndəsi Məhəmməd Peyğəmbərdir. Məhəmməd Peyğəmbər dünya tarixinin ən nüfuzlu şəxsiyyətlərindən hesab edilir. İslamın başlanğıc nəzəriyyəsi “Qurani-Kərim”də izah olunur və “Qurani-Kərim” Allahın kəlamı, Məhəmməd Peyğəmbərə nazil olunan ilahi vəhydir. Şəxs adlarının izahlı lüğətlərində İslam antroponiminin əfsanəvi Yaqub Peyğəmbərin qədim yəhudi dilində Şaul→Saul→İsrail ləqəbi ilə, həmçinin səlam/salam (itaət etmək, sadıq olmaq) sözü ilə əlaqədar olması barədə məlumatlara da rast gəlinir. Şərqdə olduğu kimi, ümumilikdə türk antroponimik vahidlər sisteminə də İslam kişi adı geniş yayılmış şəxs adlarındandır.

İSMAYIL

İbrani. *yisma'el* sözü dilimizdə Allah eşidər, Tanrı xəbər tutar mənasındadır. İsmayılın bu sözün ərəbcələşdirilmiş forması olması barədə mənbələrdə kifayət qədər məlumatlara rast gəlinir. Müqəddəs kitab "Quran"da adı çəkilən İsmayıl Peyğəmbər İbrahim Peyğəmbərin arvadı Saraya Misir padşahı tərəfindən bağışlanmış kənizdən – Həcərdən olan oğludur. Rəvayətə görə, İbrahim Peyğəmbər Allaha ona oğul verməsi üçün dua edərkən "uca Tanrı, duamı eşit və cavab ver (isma yə İl)" deyər müraciət etmişdir. Bu səbəbdən oğlu olanda İsmayıl adını vermişdir. Atası İbrahimi qurban vermək istərkən Tanrı uşağının yerinə Cənnətdən mələklər vasitəsilə qurbanlıq qoyun göndərir. İslam dinində İsmayıl həm də ərəb peyğəmbərlərin atası adlandırılır. Allahın əmri ilə İbrahim Peyğəmbər Kəbəni inşa edərkən İsmayıl da ona kömək etmişdi. İsmayıl kişi adı bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır. Azərbaycanda adla əlaqədar İsmayılı toponimi də məlumdur. Adın məşhur daşıyıcılarından XIX əsrdə yaşamış, hərbi xidmətə Əlahiddə Qafqaz Korpusu tərkibindəki alayda sırası əsgər kimi başlayıb general-mayor rütbəsinə qədər yüksəlmiş İsmayıl bəy Qutqaşını (1809-1861) Azərbaycan maarifçiliyinin təşəkkülü dövründə özünün yeni insan, yeni ictimai münasibətlər haqqındakı arzularını bədii yaradıcılığında da ifadə etmişdi.

İSMƏT

ərəb. *ismət* sözü dilimizdə İslam dininə uyğun davranmaq, namus, qeyrət, qorunma, mühafizə, həya, abır, irz, şərəf, mənəvi təmizlik, məsumluq, günahsızlıq mənasındadır. İsmət sözü Azərbaycan dilində ümumişlək sözlər sırasındadır. *İsmətli insandır; İndiyədək ismətinə qısılmışdı* və s. kimi ümumişlək ifadələr, eləcə də *Ailədə qadının isməti ərin izzətidir* və s. kimi deyimlər dilimizdə kifayət qədərdir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İsmət adı məişətimizdə geniş yayılmışdır.

İSMƏTULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İsmət* və *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əsində İsmətullah (bax: ad – *İSMƏT; ÜLLAH*) olan kişi adı Tanrının həmayili, Allahın günahsız bəndəsi, Allahın həyasına qısılan bəndəsi, qulu

anlamalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması İsmətulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız İsmətulla şəklindədir. Azərbaycanın, əsasən, cənub bölgələrində geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır.

İSMİ

ərəb. *ism* sözündən olub ad deməkdir. Qrammatikada canlı və cansız əşyaların adını bildirən nitq hissəsinin adı isim də bununla əlaqədardır. Dilimizin fonetik quruluşuna uyğun dəyişərək isim şəklinə düşmüşdür. İsmi kişi adı əslində adı olan, adı ilə tanınan mənasındadır. Bu gün məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adlarındandır. İsmi vaxtilə yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sisteminə tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. İsmi də bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Addan formalaşmış İsmiyev, İsmizadə soyadlarının kifayət qədər geniş yayılması adın elə də uzaq olmayan keçmişə qədər populyar olduğuna dəlalət edir.

İSMİXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İsmi* adı və azərb. arxaıqləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İsmixan (bax: ad – *İSMİ*; *XAN*) kişi adı ismi/adı xan olan (adam), İsmi xan anlamlarındadır. XX əsrdə İsmixan kişi adı da, İsmixanov, İsmixanlı soyadları da məişətimizdə geniş yayılmış antroponimlər sırasında olmuşdur. Adın daşıyıcıları arasında tanınmış şəxslərdən biri də respublikada xarici dilin tədrisi sahəsində uzun müddət çalışmış, sovet dövründə repressiya dalğasından yan keçə bilməyən, ingilis dili mütəxəssisi, tələbələrin ıftixarla xatırladıqları İsmixan Rəhimovdur. Qazaxıstanın Me-deus bölgəsində yerləşən İsmixan məscidi ölkənin əsrlərdən bəri öz ciddi və mühafizəkar görkəmi ilə gələnlərin heyratına səbəb olan çoxsaylı tarixi abidələrdən biridir.

İSMİZƏR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İsmi* adı və fars. *zər* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan dilində müştərək adlardan olan İsmizər (bax: ad – **İSMİ; ZƏR**) kişi adı ismi (adı) *zər* kimi parıltılı (olan), qızıl kimi cəlbədic, xoşagələn, gözəl olan (adam) anlamındadır.

İSPAR/İSPƏR

yun. *hesperos* sözündəndir. Dilimizə tərcümədə gecə ulduzu deməkdir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında. İspar adının təhrif olunmuş İspər forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

İSRAF

ərəb. *israf* sözündən olub, dilimizə tərcümədə malın, pulun həddən artıq sərf edilməsi (israfçılıq) deməkdir. İsfaf İslam dinində boş şeylərə sərf edilməsi ilə əlaqədar ən böyük günahlardan hesab edilir. İsfaf kişi adı da müvafiq olaraq artıq və lazım olmayan yerə xərcləmə, sərf etmə, işlətmə, dağıtma, puç etmə mənasındadır.

İSRAFİL

ibrani. *s'erafim* sözü ərəb dilinə keçdikdən sonra ərəbcələşdirilmiş, israfil formasına düşmüşdür. Bəzi mənbələrdə isə İsfafil qədim yəhudi dilində mövcud olmuş Sarof adının ərəbcələşdirilmiş forması kimi izah edilir. İsfafil odlu, atəşli, yandırıcı, yandıran anlamlarını ifadə edir. Xristian teologiyasına əsasən birinci dərəcəli səmavi ruhdur. İslam dininə görə isə İsfafil dörd əsas mələkdən birinin adıdır. Həmin bu mələk Qiyamət gününün gəlməsini insanlara şeypur çala-çala xəbər verərək ölümləri dirildəcəkdir. Bu gün İsfafil kişi adı məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasında.

İSRAİL/İSRAYİL

ibrani. əslində *yis'ra'el* olub, dilimizdə *İsrail/İsrayıl* kimi işlənən adın mənası mübariz Allahdır, mübariz Tanrıdır, Allah hakimdir mənalara. Mənbələrdə Tanrının qulu, Allahın köləsi, eləcə də Tanrıya qalib gələn, mübarizə aparan anlamlarını

ifadə etməsi barədə məlumatlara rast gəlinir. Rəvayətə görə, İsrail/İsrayıl adı Yaqub Peyğəmbərin ləqəbindəndir. “Bibliya”ya görə, guya yəhudi xalqı onun on iki oğlunun törəməsidir. İslam dinində bəni-İsrail də bu mənədadır. Azərbaycan antroponimikasına keçən əsrin otuzuncu illərindən dsaxil olmuş kişi adlarındandır. Məişətimizdə nadir adlardan hesab edilir.

İTTİFAQ

ərəb. *ittifaq* sözü Azərbaycan dilində ayrı-ayrı şəxslərin, qrupların, cəmiyyətlərin, siniflərin, bəzən də dövlətlərin, millətlərin, xalqların birləşməsi, sıx əlaqəsidir. Məlum olduğu kimi, 1922-ci ildə Rusiya tərəfindən əslində xalqların iradəsi xaricində on iki dövlətin daxil edildiyi Sovetlər İttifaqı yaradılmışdı. Bu dövrdə ideologiyanın diktəsi ilə yeni adlar da yaradılırdı. Belə adlar sonradan uzunömürlü olmadı. İttifaq da bu qəbildən olan şəxs adlarındandır. XX əsrin ortalarından unudulmuş adlar sırasındadır. Bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

İZAMƏDDİN

bax: ad – ZAMƏDDİN

İZZƏDDİN/İZZƏTDİN

ərəb. *izz ad-din* sözü dilimizdə dinin qüdrəti, gücü, dinin qiyməti, dəyəri, etibarı, dinin şərəfi, hörməti anlamlarını ifadə edir. İzzəddin kişi adı Azərbaycanda keçən əsrin 70-ci illərdən sonra müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir. Azərbaycan antroponimikasında qədim şəxs adları sırasındadır. Xaqaninin müasiri olmuş, ilk dəfə haqqında A.Bakıxanovun “Gülüstani-İrəm” əsərində məlumat verilmiş, həmçinin dövrünün bir çox tanınmış şəxslərinin hamisi, öz əsrinin fəzl və kamal sahiblərindən olmuş İzzəddin Şirvani, eləcə də doğma Azərbaycan dilində şeiri gəlib çatmış ilk şair İzzəddin Həsənoğlu adın məşhur daşıyıcılarındandır.

İZZƏT

ərəb. *izzət* sözündən olub, hörmət, şərəf, etibar, böyüklük, ucalıq, həmçinin namus, qeyrət, ismət mənalarını ifadə edir.

Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İzzət məişətimizdə geniş yayılmışdır. İzzət kişi adı sözün qeyrət, namus, hörmət mənaları ilə əlaqədardır.

İZZƏTƏĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İzzət* adı və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İzzətəğa (bax: ad – *İZZƏT*; *AGA*) kişi adı İzzət ağa anlamındadır.

İZZƏTXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İzzət* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İzzətəxan (bax: ad – *İZZƏT*; *XAN*) kişi adı İzzət xan anlamını ifadə edir.

İZZƏTƏLİ/İZZƏTALI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İzzət* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İzzətəli (bax: ad – *İZZƏT*; *ƏLİ*) kişi adı Əli hörməti, Əli şərəfi mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması İzzətəli də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad həm İzzətəli, həm də İzzətəli şəklindədir.

İZZƏTULLAH/İZZƏTULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İzzət* və *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İzzətullah (bax: ad – *İZZƏT*; *ÜLLAH*) kişi adı Allahın hörmətli bəndəsi, Tanrının şərəflisi, şərəfli qulu, köləsi, bəndəsi anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması İzzətulla da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız İzzətulla şəklindədir. Azərbaycanın, əsasən, cənub bölgələrində geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır. Azərbaycanın cənub bölgələrində geniş yayılmış kişi adları sırasındadır.

İZZİ

İz... ilə başlayan adların əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Sonradan İzzi də müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

KAINAT

ərəb. *kainat* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Kainat dünya, mövcud bütün varlıq mənalərini ifadə edir.

KAMAL

ərəb. *kamal* (əslində *kəmal*) sözü dilimizdə bir neçə yaxın məna ifadə edir: 1. Kamillik, yetkinlik; 2. Elm, ürfan, fəzilət; 3. Ağıl, zəka, dərrakə; 4. Mükəmməllik, nöqsansızlıq, tamlıq; 5. İnsanın yaxşı, tam, mükəmməl savada və əxlaqa sahib olması. Kamal müasir Azərbaycan dilində dilimizdə ümumişlək sözlər sırasındadır. Dilimizdə *ağıllı-kamallı*, *kamal sahibi*, *kamala yetdi* və s. kimi ümumişlək ifadələrə tez-tez rast gəlinir. Ən yüksək mənəvi və əxlaqi dəyərlərə malik (adam) mənasında olan Kamal məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır.

KAMAN

fars. *kaman* (*kəman*) sözü dilimizdə həm alt tərəfi diz üstünə qoyulub yayla çalınan musiqi alətinin adıdır, həm də oxatan yay mənasındadır. Klassik ədəbiyyatda çoxışlənən sözlərdəndir (adətən gözəlin qaşları kamana bənzədilir). Kaman kişi adı oxatan yayın adındandır.

KAMANDAR

fars. *kaman* və *dar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Kamandar (bax: ad – **KAMAN**; **DAR**) kişi adı oxatan, mahir atıcı, həmçinin ağasının ox-yayını gəzdirən xidmətçi mənasındadır. Adın daşıyıcıları arasında XX əsrdə aşığı sənətinin bilicisi, el içində Aşıq Kamandar kimi tanınan Kamandar Həmid

oğlu Əfəndiyevin (1932-2000) yaradıcılığına alimlər, sənətşünaslar, musiqiçilər, incəsənət xadimləri yüksək qiymət vermişlər.

KAMİL

ərəb. *kamil* sözü dilimizdə nöqsansız, qüsursuz, bitkin, tam, mükəmməl, həmçinin kamala yetmiş, yetkin anlamlarını ifadə edir. Kamal (bax: ad – **KAMAL**) adı ilə sinonim olan Kamil kişi adı da məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarındanır.

KAMYAB

fars. *kam* (arzu, istək) və *yab* (*yaftən* – yetişmək, çatmaq feilinin kökü) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan dilində Kamyab kişi adı, artıq kamına, arzusuna yetişmiş, həmçinin xoşbəxt, bəxtiyar mənalərini ifadə edir. Kamyab adına, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələri arasında təsadüf edilir.

KAMRAN

fars. *kam* (arzu, istək) və *ran* (*randən* – sürmək feilinin kökü) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan dilində kamına, arzusuna, muradına yetişmiş, nail olmuş, çatmış, xoşbəxt, bəxtiyar mənalərini ifadə edir. XX əsrdə Kamran adının məişətimizdə geniş yayılmasına əsas səbəblərdən biri, deyərdik ki, əsrin yemişinci illərində görkəmli türk yazıçısı Rəşad Nuri Güntəkinin “Çalıqşu” əsərinin oxucular tərəfindən həddən artıq sevilməsi olmuşdur. Əsərin əsas surətləri Fəridə və Kamrana olan böyük məhəbbət onların adlarının yeni doğulan körpələrə verilməsi ilə öz ifadəsini tapmışdır. Bu da dilimizin antroponimik vahidlər sistemində mövcud Kamran adının yenedən populyarlaşması ilə nəticələndi. Kamran Azərbaycanda bu gündə dəbdə olan kişi adları sırasındadır.

KARLEN

Məlum olduğu kimi, Sovet İttifaqının tərkibində olan digər respublikalarda olduğu kimi, Azərbaycanda da XX əsrin 20-ci illərindən ideoloqların, tanınmış rus inqilabçılarının, bolşeviklərin, siyasi xadimlərin adı, soyadı ilə bağlı yeni-yeni şəxs adları yaranırdı. Məsələn, Vorosil (bax: ad – **VOROŞİL**), Klara (bax: ad – **KLARA**),

Marlen (bax: ad – **MARLEN**) və s. Karlen də bu qəbildən olan şəxs adları sırasındadır. Kommunizmin ideoloqlarından olmuş Karl Marks və V.İ.Leninin adlarından, daha doğrusu, adlarının başlanğıcındakı üç hərfin birləşməsi yolu ilə yaranmış Karlen adı heç bir mənə ifadə etmir.

KATİB

ərəb. *katib* sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir: 1. İdarənin, müəssisənin, və ya bir şəxsin yazı-pozu işlərini aparan adam; 2. İclasın və ya yığıncağın protokolunu yazan şəxs. Sovet dövründə hər hansı bir siyasi partiyanın, təşkilatın seçilmiş rəhbərinə, həmçinin icra şöbəsinin, icra strukturunun başçısına da katib deyilirdi. Katib kişi adı da, addan ənənəvi yolla düzəlmiş Katibə (bax: ad – **KATİBƏ**) qadın adı da əslində sözün birinci mənası ilə əlaqədar olub, yazı-pozu işləri ilə məşğul olan (şəxs) anlamındadır. Türk xalqlarının antroponimik vahidlər sisteminə mövcud Katib kişi adı bu gün məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, Katib adı da, Katibə adı da Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin iyirminci illərindən sonra, daha doğrusu, sovet dövründə yaranmış adlardır. Sovet dövründə katib-icra strukturunun başçısı partiya mənsubiyyətinə görə çox böyük vəzifə idi. Bu adı övladlarına qoyan valideynlər sözün, əsasən, rəhbər vəzifə (sahibi) mənasını düşünürdülər. Başqa sözlə, məişətimizə mövcud Katib kişi adı icra strukturunun başçısı anlamındadır. Adın daşıyıcıları arasında Katib Çələbi (1609-1679) Türkiyənin məşhur tarixçilərindən olmuşdur. Türk xalqlarının antroponimik vahidlər sistemində mövcud Katib kişi adı bu gün məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır. Adın daşıyıcıları arasında Katib Çələbi (1609-1679) Türkiyənin məşhur tarixçilərindən olmuşdur.

KAZBEK

qafqaz. *kazbek* sözündəndir. Kazbek Qafqazda dağ adındandır. Bu gün Qafqazın digər respublikalarında olduğu kimi, Azərbaycanın şimal sərhədlərində yerləşən Dağıstan, Çeçenistan və digər qonşu xalqların məişətində də geniş yayılmış Kazbek kişi adı artıq Azərbaycanda yalnız yaşlı əhali arasında rast gəlinən adlar sırasındadır.

KAZIM

ərəb. *kazım* (əslində *kazim*) sözündəndir. Kazım kişi adı hirsini boğa bilən, hirsini udan, səbrini basan, hövsələli, təmkinini saxlayan anlamlarını ifadə edir. Məişətimizdə Kazım kişi adı geniş yayılmış şəxs adlarındandır.

KAZIMBƏY

ərəb. *Kazım* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaıqlaşmış *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Kazımbəy (bax: ad – **KAZIM; BƏY**) kişi adı bəy Kazım, Kazım bəy mənasındadır. Adın daşıyıcıları arasında Mirzə Kazım bəy (1802, Rəşt – 1870, St.-Peterburq) XIX əsrdə görkəmli dilçilərdən olmuşdur. Əsl adı Məhəmməd Əli Kazım bəy olmuş Azərbaycan əsilli məşhur rus şərqşünası, tarixçi, türkoloq və filoloq, Rusiya Elmlər Akademiyasının ilk azərbaycanlı üzvü olmuşdur. Mladorossi hərəkətinin banisi Aleksandr Kazımbəyin babasıdır.

KƏBİR

ərəb. *kəbir* sözü dilimizdə böyük, ulu mənasındadır. Əl-Kəbir Allahın məlum 99 adından biridir. Böyük, uca, ucaların ucası, zəti və sifətləri böyük olan mənasındadır. XX əsrdə Kəbir kişi adı məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarından olmuşdur.

KƏLAM

ərəb. *kəlam* sözü dilimizdə söz anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Kəlam İslam dininin haqq din olduğundan bəhs edən elmin – kəlam elminin adındandır.

KƏLƏNTƏR

türk. *kələntər* sözündəndir. Səfəvilər dövründə şəhər başçısının maliyyə işlərinə, o cümlədən də vergilərin toplanmasına rəhbərlik edən işçilərinə kələntər deyirdilər. Sonradan Kələntər kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Kələntər bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Hazırda Kələntərov, Kələntərli, Kələntərzadə kimi soyadların kifayət qədər mövcud olması yaxın keçmişə qədər məişətimizdə adın geniş yayıldığına dəlalət edir.

KƏMALƏDDİN/KAMALƏDDİN

ərəb. *kəmal əd-din* sözündəndir. Kəmaləddin (bax: ad – **KAMAL**; **ƏD-DİN**) kişi adı dinin yetkinliyi, kamilliyi, mükəmməlliyi anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Kamaləddin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad həm Kəmaləddin, həm də Kamaləddin kimi mövcuddur. Azərbaycan dilində əd-din sonluğu ilə bitən adların əksəriyyəti kimi, Kamaləddin/Kəmaləddin adından da soyad formalaşmamışdır.

KƏNAN

ərəb. *kənan* sözündəndir. Miladdan əvvəl Ön Asiyanın bəzi xalqları Fələstin, Finikiya və Suriyanın bir hissəsini “Ərzi-Kənan”, yəni Kənan ölkəsi adlandırırdı. Türk antroponimik vahidlər sisteminə mövcud Kənan kişi adı da bu yerin adındandır. Rəvayətə görə, Nuh Peyğəmbərin oğlunun adı da Kənan olmuşdur. Dini ədəbiyyatda Yaqub Peyğəmbərin vətəni kimi (Fələstin) göstərilir. Bəzi mənbələrdə gözəl oğlan mənasında olması ilə bağlı mülahizələr mövcuddur. Bu gün ərəb dünyasında olduğu kimi, türk xalqlarında, eləcə də məişətimizdə Kənan kişi adı çox geniş yayılmışdır.

KƏNGƏR

türk. *kəngər* sözündəndir. Kəngər/Kəngərli tayfası xalqımızın təşəkkülündə iştirak etmiş türk mənşəli tayfalardan birinin adındandır. Kəngərlər Oğuz boylarından olan Beçenek/Peçeneq/Bacanak boyunu əmələ gətirən səkkiz oymaqdan biri olmuşdur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Kəngər bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Kəngərli soyadı Azərbaycanda geniş yayılmışdır. Bu soyadı daşıyan bir çox tanınmış şəxsiyyətlər də məlumdur. Abbasqulu xan Kəngərli (1780–1783) Naxçıvan xanı (1787) olmuşdur. Azərbaycan təsviri sənətində realist dəzgah boyakarlığının təşəkkülü, portret və mənzərə janrlarının formalaşması Kəngərlinin (1892–1922) adı ilə bağlıdır.

KƏRAMƏDDİN/KƏRAMƏTDİN

ərəb. *kəram əd-din* sözündəndir. Kəraməddin kişi adı dinin kəraməti, cəmərdliyi anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Kəramətdin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

KƏRAMƏT/KƏRİMƏT

ərəb. *kəramət* sözündəndir. Kəramət ərəb dilində qiymətli, üstün olan, gözəl, ikram, yaxşı, əxlaqlı, cəmərd olmaq mənalарına gəlir. Qeyd etmək lazımdır ki, bütün dinlərdə, həmçinin məzhəblərdə Tanrıya, Yaradana daha yaxın hesab edilən seçmə şəxslər olmuşdur. Müsəlman dinində də belə qəbul edilmişdir. İslam dininə etiqad göstərənlər arasında belə bir inam mövcuddur ki, Allaha daha yaxın olan şəxslər, eləcə də imamlar sayılmışlardan olmuş, xüsusi keyfiyyətlərə malikdir. İslam dinində Məhəmməd Peyğəmbərə və on iki imama aid edilən bu xüsusiyyətlər müsəlman dünyasında “möcüzə”, digər müqəddəslərə, yəni seydilərə gəldikdə isə “kəramət” adlanır. Dini bir termin olaraq Allahın mömin, təqva sahibi, saleh, vəli qullarında zühur edən fəvqəladə, xariqüladə hal sayılır. İslam dininə görə, Kəramət gözə qadیر olub, amma gözəgörünməz olan (Allah) tərəfindən əta edilən xariqüladə işlər, möcüzələr və s. anlamları ifadə edir. Kəramət və möcüzə xariqüladə halları ifadə edən bir termin kimi “Quran”da və hədislərdə işlədilməmişdir. İlk zamanlarda ümumiyyətlə “ayə” termini ilə ifadə edilən bu cür hadisələr üçün VIII əsrdən etibarən kəramət sözü istifadə edilməyə başlanmışdır. Kəramət termininin sonrakı dövrlərdə ortaya çıxması bu halların “Quran” və hədislərdə olmaması demək deyildir. “Qurani-Kərim”də keçən bir çox hadisələr kəramət nümunələri olaraq görülmüşdür. Bu ayələrdə haqqında danışılan kəslər peyğəmbər olmamalarına baxmayaraq, onlardan xariqüladə hallar zühur etmişdir.

Müasir Azərbaycan dilində kəramət sözü ilə bağlı *Allahın kəraməti, kəramət etmək, kəramət sahibi Allah* və s. kimi kifayət qədər ümumiləşik ifadələr də mövcuddur. Bu gün məişətimizdə unudulmaqda olan Kəramət kişi adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

KƏRBƏLAYI/KƏBLEYİ/KƏBLƏ

ərəb. *kərbala* sözündən olub, dilimizə tərcümədə kədər, bəla, bədbəxtlik məkanı deməkdir. Kərbəlayı (danışıqda, əsasən, Kəblə) İraqdakı Kərbəla şəhərinin adındandır. Bağdaddan yüz kilometr cənub-qərb tərəfdə yerləşir, müsəlmanların müqəddəs ziyarətgahlarındandır. 680-ci il oktyabrın 10-da Əli öz silahdaş-

ları ilə birlikdə Kərbəla yaxınlığında öldürülmüşdür. Kərbəlayı kişi adı İraqın Kərbəla şəhərindəki imam Hüseynin müqəddəs məzarını ziyarət edən adamlara verilən fəxri-dini addan-tituldən yaranmışdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Kərbəlayı da bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Bu gün məişətimizdə unudulmaqda olan Kərbəlayı kişi adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın təhrif olunmuş formaları Kəbleyi, Kəblə də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

KƏRƏM

ərəb. *kəram* sözü dilimizdə lütf, mərhəmət, inayət, lütfkarlıq, mərhəmət, əliaçıqlıq, bağışlama, cəmərdlik mənalarını ifadə edir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Kərəm kişi adı XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasında olmuşdur. Bu gün məişətimizdə Kərəm kişi adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Kərəm adı xalqımızın şifahi yaradıcılığında əsas yer tutan, orta əsrlərə aid “Əsli və Kərəm”, “Qaçaq Kərəm” kimi dastanlarımızda əsas surətlərin adındandır. Bu da Kərəm antroponiminin məişətimizdə artıq XIII–XIV əsrlərdən artıq mövcud olduğunun göstəricisidir. Adın daşıyıcılarından I Qarabağ müharibəsində Laçın şəhərinin Mazutlu kəndi uğrunda gedən döyüşlərdə qəhrəmanlıqla həlak olmuş Kərəm Mirzəyev (1960-1992) Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı (ölümündən sonra) adına layiq görülmüş vətənpərvər oğullarımızdan olmuşdur.

KƏRƏMAĞA

ərəb. *Kəram* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *Ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Kərəmağa (bax: ad – *KƏRƏM*; *AĞA*) kişi adı Kərəm ağa anlamındadır.

KƏRƏMƏLİ

ərəb. *Kəram* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Kərəməli (bax: ad – *KƏRƏM*; *ƏLİ*) kişi adı Əli kəraməti, Əli cəmərdliyi anlamındadır.

KƏRƏMŞAHbax: ad – **ŞAHKƏRƏM****KƏRİM**

ərəb. *Kərim* sözü dilimizdə ulu Tanrıya aid kərəm və səxavət sahibi, lütf və ehsan sahibi, mərhəmətli, inayətkar mənasındadır. Allahın məlum 99 adından biri olan əl-Kərim çox cəmərd mənasındadır. Keçən əsrdə olduğu kimi, bu gün də Kərim məişətimizdə çox geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından mühəndis xidməti general-leytenantı Kərim Kərimov (1917-2003) 1945-ci ildən iyirmi il SSRİ Müdafiə Nazirliyinin aparatında müxtəlif vəzifələrdə işləyərək, böyük mühəndisdən kosmik vasitələr idarəsinin rəisliyinə qədər yüksəlmişdir. 1965-ci ildə sahə sənaye nazirlikləri yarandıqda K.Kərimov Ümumi Maşınqayırma Nazirliyində Baş kosmik idarəyə rəhbərlik etmişdir. Sovet sənayesi "Soyuz" uçuş pilotlu gəmilərin istehsalında böyük səy göstərən dövrdə K.Kərimov bu gəmilərin uçuşu üzrə dövlət komissiyasının sədri təsdiq olunmuş, bu vəzifədə fasiləsiz olaraq 25 il xidmət etmişdir. Kərimov bir sıra orden və medallarla təltif olunmuşdur. Yerin zondlaşdırılması üçün oriyentirli peykləri yaratdığına görə Lenin, bir sıra beynəlxalq uçuşların müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsinə görə SSRİ Dövlət mükafatlarına layiq görülmüşdür.

KƏRİMAĞAbax: ad – **AĞAKƏRİM****KƏRİMAN/KƏRİMƏN**

ərəb. lütf və ehsan sahibi, mərhəmətli, inayətkar anlamlarını ifadə edən *Kərim* adının cəmidir. Kəriman Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır, lakin Kəriman qadın adı daha geniş yayılmışdır. Adın təhrif olunmuş forması Kərimən də sonradan müstəqil kişi adı kimi formalaşmışdır.

KƏRİMBALAbax: ad – **BALAKƏRİM**

KƏRİMXAN

bax: ad – **XANKƏRİM**

KƏRİMŞAH

ərəb. *Kərim* adı və fars mənş. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Kərimşah (bax: ad – **KƏRİM; ŞAH**) kişi adı Kərim şah anlamını ifadə edir.

KƏRİMULLAH/KƏRİMULLA

ərəb. *Kərim* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Kərimullah (bax: ad – **KƏRİM; ÜLLAH**) kişi adı Tanrının kərəmi, Allahın mərhəməti, Allahın səxavəti anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Kərimulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız Kərimulla şəklindədir. Azərbaycanın, əsasən, cənub bölgələrində geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır.

KƏRİŞ

Kər... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçildilmiş biçimidir. Sonradan Kəriş də müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

KƏRRAR

ərəb. *kərrar* sözündəndir. Kərrar kişi adı hücumçu, bir müddət geri çəkildikdən sonra yenidən vargücü ilə hücum keçən (adam) mənasındadır.

KİÇİK

azərb. *kiçik* sözü müstəqil şəxs adı olmasa da, mürəkkəb kişi və qadın adlarının tərkibində işlənir. Kiçik sözünün həcmcə ölçücə xırda, kəmiyyətə az, cüzi, yüngülvari, aşağı (vəzifə) mənaları vardır. Həmçinin tərkibində *kiçik* sözü olan şəxs adlarının kiçiltmə formasıdır. Belə adların məzmununda bir əzizləmə də hiss edilir.

KİÇİKBƏY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *kiçik* sözü və arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Kiçikbəy (bax: ad – *KİÇİK; BƏY*) kişi adı kiçik (yaşca və ya vəzifəcə) bəy anlamındadır.

KİÇİKXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *kiçik* sözü və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Kiçikxan (bax: ad – *KİÇİK; XAN*) kişi adı kiçik (yaşca və ya vəzifəcə) xan anlamındadır.

KİŞİ

azərb. *kişi* sözü bir neçə mənə ifadə edir: 1. Cinscə qadının əksi; 2. Ər; 3. Adam, şəxs, kəs; 4. Mərd, namuslu, sözündə sabit; 5. Ehtiram əlaməti olaraq yaşlı, ahıl kişilərin adına əlavə edilir. Kişi şəxs adı sözün dördüncü mənası ilə əlaqədar olub, xüsusiyyət ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Kişi adı bu gün yalnız soyadlarda mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda Azərbaycanda Kişiyev soyadını daşıyanlar kifayət qədərdir. Bu da adın məişətimizdə yaxın keçmiş qədər geniş yayıldığına dəlalət edir. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Kişi adının iştirak etdiyi kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Məsələn, Atakişi (bax: ad – *ATA; KİŞİ*), Babakişi (bax: ad – *BABA; KİŞİ*), Ağakişi (bax: ad – *AĞA; KİŞİ*) və s.

KOROĞLU

azərb. *kor* və *oğlu* (III şəxs məns. ş. *oğlu*) sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Məlum olduğu kimi, Koroğlu kişi adı xalqımızın çox sevdiyi “Koroğlu” dastanının əsas surətinin təxəllüsündəndir. Alı kişinin oğlu Rövşən atasının gözləri çıxarıldıqdan sonra intiqam hissi ilə mübarizəyə başlarkən özünə təxəllüs olaraq götürdüyü Koroğlu adı kor kişinin oğlu mənasındadır. Koroğlu şəxs adı Azərbaycan xalqının həm bədii dilində, həm də ümumxalq dilində qəhrəmanlıq, mərdlik, qoçaqlıq rəmzidir. Xalq öz sevimli qəhrəmanının adını artıq neçə əsrdir yaşadır. XX əsrdə adın daşıyıcılarından Koroğlu Rəhimov

(1953-1992) I Qarabağ müharibəsində, işğalçı düşməyə qarşı Ağdərə uğrunda gedən ağır döyüşlərdə qəhrəmancasına həlak olmuşdur. Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı (ölümündən sonra) adına layiq görülmüş vətənin qəhrəman oğulları sırasındadır.

KÖÇƏRİ/KÖÇƏR

azərb. *köçər* sözü bir neçə mənə ifadə edir: 1. Məlum bir yerdə yerləşməmə, köç etmə; 2. Köç ərafəsində anadan olan uşaq; 3. Oturaq həyat keçirməyən, daim bir yerdən başqa yerə köç edən; 4. Bir yerdə qərar tutmayan, tez-tez yerini dəyişən. Köçəri adı, çox ehtimal ki, erkən dövrlərdə köç ərafəsində dünyaya gələn övladlara verilən adlardandır. Bəzi mənbələrdə Qoçər (bax: ad – **QOÇƏR**) kişi adı ilə də əlaqələndirilir. Adın təhrif olunmuş forması Köçəri də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Köçəri adından formalaşmış soyadın kifayət qədər olması məişətimizdə yaxın keçmişə qədər bu adın geniş yayıldığına dəlalət edir.

KÖVSƏR

ərəb. *kövsər* sözündən olub, dilimizdə şirin su, dadlı içki mənasındadır. Dini rəvayətlərə görə, guya Kövsər Cənnətdə çox saf və dadlı suyu olan bir bulağın, yaxud hovuzun adıdır. Həm şifahi ədəbiyyat nümunələrində, həm də yazılı ədəbiyyatda kövsər suyu (şirin su, dadlı Cənnət suyu mənasında) ifadəsinə tez-tez rast gəlinir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Kövsər adı da bu suyun adındandır.

QABİL

qəd. yəhudi d. *qabil* sözü dilimizdə istedadlı, qabiliyyətli, hər şeyi tez qavrayan, zəhinli, zəkali, mahir, bacarıqlı, hər şeyi bacaran, məharətli, həmçinin mümkün olan, yaralı, münbit, yaxşı anlamlarını ifadə edir. Dilimizə ərəb dilindən keçmişdir. “Bibliya”ya görə, Qabil Adəm Peyğəmbərin böyük oğlunun adıdır. Dini rəvayətlərdə qardaşı Habili paxılıqdan öldürən, bununla da yer üzündə ilk insan öldürən, ilk insan qanı tökən Adəmin oğlu Qabil olmuşdur. Qabil XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Xalq Şairi, müasir Azərbaycan ədəbiyyatını zənginləşdirməklə onun parlaqsəhifələrindən birini təşkil edən Qabil İmamverdiyevin (1926-2007) poetik təfəkkürünün məhsulu olan və ədəbiyyatımızın müxtəlif janrlarını əhatə edən lirikası dilinin axıcılığı, rəvanlığı və milli koloriti ilə seçilir.

QACAR

türk. *qacar* sözü dilimizdə qaçan, qaçağan, yaxşı qaçan, qaçqın, qaçaq mənasındadır. Qacar kişi adı türk tayfalarından birinin adındandır. Mənbələrdə qacarların xəzərlərlə (xəzər türk tayfaları ilə) eyni kökdən olması barədə məlumatlar da vardır. Qovanlı türk tayfasından olan qacarlar Monqol işğalı zamanlarında İrəvan ətrafında kök salmışlar və Səfəvi sülaləsini Azərbaycanda və İranda hakimiyyətə gətirən yeddi Qızılbaş türk tayfasından biri olmuşlar. Qacar adı bu gün təxəllüs kimi də işlənir.

QAÇAY

azərb. *qaç* (*qaçmaq*) feilindən və qədim türk dillərində məhsuldar şəkilçilərdən olan *-ay* şəkilçisindən əmələ gəlmişdir. Bəzi mənbələrdə adın əvvəllər Qaçıqay şəklində olduğu, sonradan səslərin düşüümü nəticəsində Qaçay kimi formalaşdığı barədə məlumatlar vardır. Qaçay kişi adı qaçan, hərəkətdə olan, yüyürən, cəld, sürətli anlamındadır. Qaçay XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, bu gün artıq unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

QADİR

ərəb. *qadir* sözündən olub, dilimizdə qüdrətli, böyük, qüdrət və qüvvət sahibi olan, bir şeyi etməyə qüvvəsi və qüdrəti olan mənasındadır. Dilimizdə ümumişlək sözlərdəndir. Allahın məlum 99 adındandır (əl-Qadir). Qadir kişi adı Tanrının adı ilə əlaqədar olub, yaratmağa qadir, yaradan, bir sözlə, hər şeyə qadir olan Allah, Tanrı mənasındadır. Şərqdə geniş yayılmış adlarındandır. Türkiyə türklərində Qadir antroponimi Kadir şəklindədir, lüğətlərdə möhkəm, mətin, sərt mənasında izah edilir, çox geniş yayılmış kişi adlarındandır.

QAFAR/QAFFAR

ərəb. *qafar* (əslində *qəfar*) sözündən olub, mərhəmət edən, bağışlayan, eyibləri örtən anlamlarını ifadə edir. Allahın məlum 99 adındandır. Əl-Qafar qullarına mərhəmət edən, onların eyiblərini örtən, günahlarını bağışlayan Allah mənasındadır. Əbdülqafar şəklində də işlənir. Məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından XX əsrdə Xaqani Şirvani irsinin tədqiqində mühüm araşdırmaların müəllifi Qafar Kəndli Hərişçi (1925-1997) tanınmış ədəbiyyatşünas olmaqla yanaşı, həm də publisist, nasir olmuşdur.

QAFİL

ərəb. *qafil* sözündəndir. Qafil dilimizdə nə edəcəyini, başına nə gələcəyini düşünmədən işini boş tutan, xəbərsiz olan, qəflətdə olan və buna yaxın mənaları ifadə edir. Bu gün Qafil məişətimizdə unudulmaqda olan adlar sırasına keçməkdədir.

QAFUR

ərəb. *qafur* sözündən olub, bağışlayan, əfv edən, günahdan keçən mənasındadır. Qafur kişi adı günahları bağışlayan mənasındadır, Allahın adındandır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasında olmuşdur. Bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycan Demokratik Respublikası dövründə yeni yaranmış milli məktəblərin dərsliklə təmin olunması sahəsində böyük xidmətləri olmuş, ilk 18 coğrafiya dərsliyinin müəllifi, pedaqoq, coğrafiyaçı, publisist, nəşir Qafur Rəşad Mirzəzadə (1884-1943) milli uşaq ədəbiyyatının inkişafında xeyli əmək sərf etmiş ziyalılarımızdandır. Uşaqların milli müstəqillik və dövlətçilik ruhunda tərbiyəsində müsbət rol oynamış "Məktəb" adlı sayca ikinci uşaq jurnalının (1911-1920), eləcə də uşaqlara məxsus ədəbiyyat nəşr edən eyni adlı birinci mətbəənin təsisçisidir (Əbdürrəhman Tofiq Əfəndizadə ilə birləşmə).

QALABƏYİ/QALABƏY

azərb. *qala* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qalabəyi (bax: ad – *BƏY*) kişi adı qalanın başçısı, bəyi anlamındadır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Qalabəyi də bu qəbildən olan kişi adları sırasında. Qalabəyi vaxtilə yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur. Adın təhrif olunmuş forması Qalabəy də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Qalabəyi/Qalabəy bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasında.

QALİB

ərəb. *qalib* sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir: 1. Üstün gələn, yenən, müzəffər; 2. Güclü, qüvvətli, daha üstün, hökm edən. Qabil XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasında. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Qalib kişi adı sözün birinci mənası ilə əlaqədar olub, üstün, öz gücü ilə üstün gələn mənasındadır.

QAMBAY/QANBAY

türk. *qam* və *bəy* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Türk xalqlarının bəzilərinin dillərində **qam** cadugər, şaman, nağıl danışan, həkim, təbib, loğman, filosof və başqa yaxın anlamları ifadə edir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarındakı Qam-qan (Kam xan) və Qam-büre (Kam Büre) şəxs adlarındakı qam teonimi müqəddəs anlamlıdır. Qam sözü ilə bay/bəy (bax: ad – **BÖY**) sözündən yaranmış Qambay kişi adı müqəddəs, inanılan, həmçinin həkim, bilici, loğman, nağılçı mənələrindədir. Adın təhrif olunmuş forması Qanbay da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

QANDƏMİR/QANTƏMİR

türk. *qan* və *dəmir* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qandəmir (bax: ad – **DƏMİR**) kişi adı polad dəmir kimi möhkəmliyi qanından gələn, qanı dəmir kimi olan, çox güclü, qüvvətli, dözümlü, möhkəm anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Qantəmir də sonradan müstəqi kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın məşhur daşıyıcılarından İstanbul Darülfunu Tarix-ədəbiyyat fakültəsinin (1914), eyni zamanda Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun Stomatologiya fakültəsinin (1929) məzunu, Azərbaycanın görkəmli maarif xadimi, müəllim, yazıçı, diş həkimi kimi fəaliyyət göstərmiş Qafur Sədrəddin oğlu Əfəndiyev ədəbiyyat tarixində Qantəmir təxəllüsü ilə qalmışdır. Sovet dövründə repressiyaya məruz qalmış ziyalılarımızdan olmuşdur. Təxəllüsdən yaranmış Qandəmir/Qantəmir kişi adı bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır. Qandəmir/Qantəmir kişi adı digər dillərə də keçmişdir. Rusiyada məşhur satirik şair, diplomat və maarifçi D.K.Kantemir (1708-1744), həmçinin Rumıniyada, Moldovada Kantemir knyaz nəslinin nümayəndələri məlumdur. Bu gün də Rusiyada və Osetiyada Kandemirov/Kantemirov soyadını daşıyan məşhur zadəgan nəslinin davamçıları yaşayır. Moldovada Kantemir şəhər adıdır. Rus dilçiliyində bir çox tədqiqatçılar Kantemir soyadının türk mənşəli olması barədə fikirlərini əsaslandırıb. Belə bir nəticəyə gəlmişlər ki, Rusiyada knyaz nəslinə mənsub Kantemir soyadı 1540-cı ildə xristianlığı qəbul edərək Moldovada məskunlaşan çox zəngin tatar millətindən olan şəxsin soyadı ilə əlaqədardır.

QANUN

ərəb dilinə yunan dilindən keçmiş qanun sözündəndir. Məlum olduğu kimi, qanun müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlər sırasındadır. Məişətimizdə nadir şəxs adları sırasında olan qanun hamı üçün vacib olan qayda, üsul, nizam anlamlarını ifadə edir.

QARA

azərb. *qara* sözü bütün rənglərin ən tutqunu, his, kömür rəngidir, həmçinin dilimizdə kirlilik, çirklilik ifadə etmək üçün işlədilən sözlərdəndir. Müasir Azərbaycan dilində qara sözü ilə əlaqədar qara işlər, qara gün, qara yaxmaq, qara geymək və s. kimi kifayət qədər ümumişlək ifadələr mövcuddur. Burada qara qoşulduğu sözlərə mənfilik, mənhusluq, mürtəcelik, məşumluq və s. verir. Məlum olduğu kimi, bir sıra lüğətlərdə Qara kişi adının izahı verilərkən rəngbildirmə xüsusiyyəti əsas götürülür. Adətən elmi ədəbiyyatda Qara şəxs adı barədə bəhs edilərkən qeyd olunur ki, şəxs adı sifətin substantivləşməsi yolu ilə əmələ gəlmişdir. Ad-yanarmada sifət substantivləşərkən onun leksik mənası dəyişmir, xüsusi adbildirmə keyfiyyəti ön plana çəkilir. Əlbəttə, qara sözündə rəngbildirmə xüsusiyyəti vardır. Bu, əsasən, özünü Qaratel, Qaragöz, Qaragilə və s. kimi qadın adlarında büruzə verir. Lakin kişi adlarının yaranmasında qara sözünün böyüklük, qüdrətlik, güclülük kimi məna çalarları əsas olmuşdur. Bu da təsadüfi deyildir. Qədim türklərdə *qara* güc, qüdrət rəmzi olmuşdur. Dünyaya gələn oğlan uşağını güclü, qüvvətli, yenilməz, məğrur görmək türk psixologiyası, türk mənəviyyəti üçün həmişə xarakterik olmuşdur. Qara kişi adının rəng anlamı qara vahidi ilə bağlı olmadığı bir çox dilçilərimiz tərəfindən də əsaslandırılmışdır. Beləliklə, Qara kişi adı güc, qüvvət anlamları ilə əlaqədardır. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında Qara xan, Qaraca çoban, Qarabudaq adlarındakı qara sözü də bu mənədadır. Mənbələrdə adın Orta Asiyada X–XIII əsrlərdə ilk xanı Əbdülkərim Saltuk Qaraxan olan Qaraxanilər dövlətini idarə edən türk sülaləsinin adından (əslində adın tərkibində böyük, güclü, qüdrətli mənalarında olan qara sözündən) olması, həmçinin titul olaraq işlənməsi barədə məlumatlar da vardır. Müxtəlif hakimlərin adının qarşısında təxəllüsü kimi işlədilmiş Qara da güclü, qüdrətli,

qüvvətli mənalarındadır. Tarixdə Qara Arslan, Qara Yusif və b. adlar da bu anlamdadır. Səlcuq hökmdarı Qara Arslana verilən Qara ləqəbi böyük, qüdrətli mənasındadır. Buradan bir daha aydın olur ki, *qara* leksemlı kişı adlarımız rəng, yaxud zahiri əlamət əsasında yaranmamışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan antroponimikasında Qara müstəqil ad olmaqla yanaşı, həm də bir sıra mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində (həm qadın, həm kişı) mövcuddur. Qara XX əsrdə olduđu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişı adları sırasındadır. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, bu gün artıq adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

QARABALA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qara* və *Bala* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qarabala (bax: ad – *QARA; BALA*) kişı adı qara oğlan, gənc qüvvətli, igid oğlan mənasındadır.

QARABƏY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qara* və arxaikləşmiş *bəy* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qarabəy (bax: ad – *QARA; BƏY*) kişı adı güclü, qüdrətli, yenilməz bəy anlamlarını ifadə edir.

QARACA

azərb. *Qaraca* (*qara* sözü və *ca* ədatı) əsmər, qarayanız mənəsindədir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adlarından olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişı adlarındandır. Qaracayev, Qaraca, Qaracalı soyadları Azərbaycanda kifayət qədərdir. Bu da məişətimizdə yaxın keçmiş qədər adın geniş yayıldığına dəlalat edir.

QARAGÖZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *qara* və *göz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qaragöz gözləri qara olan mənəsini ifadə edir. Qaragöz şəxs adı qara gözləri olan anlamındadır. Vaxtilə Qaragöz məişətimizdə müştərək şəxs adlarından olmuşdur. Bunu Azərbaycanda kifayət qədər rast

gəlinən Qaragözov, Qaragözlü soyadları da sübut edir. Bu gün məişətimizdə Qaragöz yalnız qadın adıdır. Qaragöz kişi adı isə köhnəlmiş şəxs adlarından olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasındadır.

QARAXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qara* adı və arxa-iklənmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qaraxan (bax: ad – **QARA; XAN**) kişi adı xanlar xanı, böyük hökmdar mənasındadır. Tarixdə Qaraxanilər dövlətini idarə edən sülalənin adıdır.

QARAKİŞİ

azərb. *Qara* və *Kişi* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qarakişi (bax: ad – **QARA; KİŞİ**) kişi adı güclü, cəsarətli, qüvvətli kişi, çox güclü adam mənasındadır.

QARAMAN

azərb. *qaraman* sözü dərisinin rəngi qarabuğdayı, qaraşın, qara olan adam (kişi) mənasındadır. Tarixdən məlum olduğu kimi, Qaramanlar Kiçik Asiyada Qaraman bəyliyi (1256-1483) yaratmışlar. Qaraqoyunlu hökmdarı Qara Yusifin qoşun başçısının adı Qaraman olmuşdur. Qaraman kişi adı həmin sərkərdənin adıdır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Qaraman bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarından. Azərbaycan ərazisində Qaraman toponimi də məlumdur.

QARAOĞLAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qara* adı və *oğlan* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qaraoğlan (bax: ad – **QARA; OĞLAN**) kişi adı qaraşın oğlan, dərisi qara oğlan anlamına gəlir.

QARAŞ

Qara... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmununda kiçildilmiş formasıdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında -ş sonluğunun əlavə edilməsi ilə formalaşmış kifayət qədər qadın və kişi adı mövcuddur. Məsələn, Alış,

Ataş, Babaş, Nənəş və s. Qaraş adı da, ehtimal ki, bu yolla yaranmışdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmiş, məişətimizdə geniş yayılmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Qaraş adının məişətimizdə geniş yayılmasında XX əsrin ortalarında çox məşhur əsərlərdən olan Mirzə İbrahimovun “Böyük dayaq” romanının, sonradan romanın motivləri əsasında ekranlaşdırılmış eyni adlı bədii filmin də özünəməxsus rolu olmuşdur. Dövrün ən aktual problemlərini özündə əks etdirən əsərdə Qaraş əsas surətlərdən birinin adı idi. Bu gün Qaraş adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Azərbaycanda addan formalaşmış Qaraşov soyadına kifayət qədər rast gəlinir.

QARDAŞ

azərb. *qardaş* (əslində *qarındaş*, yəni bir ananın qarnında – bətnində yatmış) sözü əslində bir ata-anadan və ya yalnız bir atadan, yaxud bir anadan olan oğulların bir-birinə, yaxud bacısına münasibətidir. Dilimizdə süd və qan qardaşları ifadəsi də məlumdur. Müasir Azərbaycan dilində qardaş sözü həm də fikir, ictimai vəziyyət və s. cəhətdən yaxın olan şəxslərə, yaxın dostlara, dost ölkələrə deyilir. Azərbaycanda tanış olan və ya yad, tanış olmayan kişiylə, oğlana müraciət forması kimi də işlədilir. Türkiyədə bu gün bacıya da qız qardaş (kızkardeş) deyirlər. Çox vaxt ailədə tək oğul olmuş atalar övladlara Qardaş adı qoymuşdur. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Qardaş adı iştirak edən mürəkkəb şəxs adları da mövcuddur.

QARDAŞBALA

bax: ad – **BALAQARDAŞ**

QARDAŞXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qardaş* adı və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qardaşxan (bax: ad – **QARDAŞ**; **XAN**) kişi adı Qardaş xan mənasındadır.

QARTAL

azərb. *qartal* dağlıq, yaxud çöllük ərazilərdə yaşayan əyri dimdikli, yırtıcı və iri caynaqlı qara quşun adıdır. Vüqarlı, cəsur,

görkəmi göz oxşayan adam kimi məcazi mənalara da məlumdur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində quş adlarından formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Qartal da bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır.

QARYAĞDI

azərb. *qar* sözü və *yağdı* (*yağmaq* feili keçm. z.) feilinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qaryağdı kişi adı türk tayfalarından olan Qaryağdı tayfasının adı ilə əlaqədardır. Adın daşıyıcılarından xalq arasında Cabbar Qaryağdı kimi tanınan, musiqi tariximizdə xanəndə, bəstəkar, Azərbaycanda Konservatorianın ilk təşkilatçılarından biri Cabbar İsmayıl oğlu (1861-1944) xanəndəlik sənətinin ən görkəmli nümayəndələrindən olmuşdur.

QASIM

ərəb. *qasım* (əslində *qasim*) sözündəndir. Qasım kişi adı bölən, bölüşdürən, ayıran, dərdinə şərik olan, pay verən mənasındadır. Məişətimizdə Qasım adı geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Müsəlman ölkələrində Qasım adı geniş yayılmışdır. Məlum olduğu kimi, Məhəmməd Peyğəmbərin oğlunun adı Qasım olmuşdur. Adın daşıyıcılarından XIX əsrdə yaşayıb-yaratmış Azərbaycanın məşhur satirik şairi, milli realizmin ilk görkəmli nümayəndələrindən olan maarifçi, satirik üslubun əsasını qoyan qüdrətli sənətkar Qasım bəy Zakirin yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində özünəməxsus yer tutur. Adın daha bir daşıyıcısı XX əsrdə Azərbaycanda görkəmli ədəbiyyatşünas, tənqidçi, tərcüməçi, şair, filologiya elmləri doktoru Qasım Xansuvar oğlu Qasımzadə (1923-1993) ədəbi-tənqid, tərcüməçilik sahəsində xüsusi yeri olan ziyahlarımızdan olmuşdur. Azərbaycanda Qasimov, Qasımzadə, Qasımlı soyadları da kifayət qədərdir.

QASIMXAN

ərəb. *Qasım* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qasımخان (bax: ad – **QASIM**; **XAN**) kişi adı Qasım xan anlamındadır. Adla əlaqədar Azərbaycanın qədim tarixi abidələrindən olan Qasımخان qalası (XVIII əsr) İsmayılı bölgəsində yerləşir.

QASİD

ərəb. *qasir* sözündəndir. Qasid kişi adı xəbər, yaxud məktub çatdıran adam, həmçinin elçi, çapar mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır.

QASİR

ərəb. *qasir* sözündən olub, dilimizdə qısa, alçaq, qısa boylu, gödək, gücsüz, zəif anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. Qasir XIX əsrin ortalarında "Fövçül-Füsəha" məclisinin rəhbəri Mirzə İsmayıl Axundovun (1805-1900) təxəllüsü olmuşdur.

QAŞQAY

türk. *qaşqay* nişan, həmçinin müqəddəs anlamlarını ifadə edir. Qaşqay kişi adı qədim türk tayfalarından birinin adındandır.

QAYA

azərb. *qaya* daşlıq və sarp dağ, dağın irəli çıxan hissəsi, daşlıq, uçurum, yarıq, həmçinin çox iri və sərt daşdır. Məcəzi mənada möhkəm, yenilməz, sarsılmaz anlamındadır. Qaya kişi adı da sarsılmaz, möhkəm olan (adam) mənasındadır. Bir çox bədii əsərlərdə adın daşdığı bu xüsusiyyətlər nəzərə alınaraq müsbət planda təqdim edilən surətlərə Qaya adı verilir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Qaya (bəzən Kaya şəklində) adı da, tərkibində adın işləndiyi mürəkkəb şəxs adları da türk xalqlarının məişətində geniş yayılmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Qaya məişətimizdə artıq unudulmaqda olan kişi adları sırasındadır.

QAYIB/QEYB

ərəb. *qeyb* (əslində *ğeyb*) sözündəndir. Azərbaycan dilinə tərcümədə uzaq və göz önündə olmama, qaiblik mənasındadır. İslam dinində qayıb, yaxud qeyb gözlə görünməz aləm, aləmi-qeybdir, başqa sözlə, Qayıb kişi adı gözlə görünməyən, lakin mövcud olan (Allah, Tanrı) mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında Qayıb köhnəlmiş, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasındadır. Lakin addan formalaşmış Qayıbov, Qayıbzadə, Qayıblı soyadları kifayət qədərdir. Bu da məişətimizdə yaxın keçmiş qədər adın geniş yayıldığına dəlalət edir.

QAYIT

azərb. *qayıtmaq* feilindəndir. Qayıt sözü dönmək, yenidən başlamaq və buna yaxın mənalarda işlənir. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi deyil, yalnız mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir. Məsələn, Alqayıt (bax: ad – **ALQAYIT**), Qızqayıt (bax: ad – **QIZQAYIT**), Gülqayıt (bax: ad – **GÜLQAYIT**) və s.

QAYITMAZ

azərb. *qayıtmaz* (qeyri-qəti gəl. z. ş. *qayıtmaq* feli, ink.) sözündəndir. Qayıtmaz kişi adı dönməz, möhkəm, mətin mənasındadır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında Qayıtmaz köhnəlmiş, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda Qayıtmazov, Qayıtmazlı soyadlarının kifayət qədər mövcud olması yaxın keçmiş qədər məişətimizdə Qayıtmaz kişi adının da geniş yayıldığına dəlalət edir.

QAZI

ərəb. *qazi* (əslində *qazi*) sözündəndir. Dilimizin ahəng qanununa uyğun qazi şəklinə düşmüş qazi sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Allah yolunda, din uğrunda savaşıyan kişi; 2. Yerinə yetirən, icra edən, şəriət hakimi. Qəza edən və savaşa qatılan; 3. Qalib, fəth, qələbə çalan, qalib gələn; 4. Müharibədə yaralanan adam. Müasir türk dillərinin əksəriyyətində qazi sözü vətən uğrunda gedən döyüşlərdə yaralanan şəxs anlamındadır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Qazi də bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Qazi vaxtilə yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur. Sonradan adın təhrif olunmuş forması Qazi da müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Müasir Azərbaycan dilində qazi/qazi sözü ümumiyyətlə işlənmir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Qazi/Qazi da bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasındadır.

QEYBƏLİ/QEYBALI

ərəb. *qeyb* sözü və mürəkkəb adların tərkibində işlənən Əli adının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Qeybəli (bax: ad – **QAYIB**; **ƏLİ**) kişi adı qeyb olmuş Əli, gizli qalan Əli, gözəgörünməz Əli mənalərini ifadə edir.

QEYBULLAH/QEYBULLA

ərəb. *qeyb* və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qeybullah (bax: ad – *QAYIB*; *ÜLLAH*) kişi adı Allahın, Tanrının gözəgörünməz olması anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Qeybulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız Qeybulla şəklindədir. Azərbaycanın, əsasən, cənub bölgələrində geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasında olan Qeybulla bu gün artıq unudulmaqdadır desək, yəqin ki, səhv etmərik.

QEYRƏT

ərəb. *qeyrət* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdən olan qeyrət vətən, xalq, ailə namusu, ən əziz və müqəddəs sayılan bir şeyin təəssübünü çəkmə, şərəfini, heysiyyətini qoruma, ciddi səy, çalışma, səbir, dözümlü, mətanət və çətinlik, bəla qarşısında əzmlə dayanma anlamlarını ifadə edir. Qeyrət kişi adı bu gün unudulmaqda olan adlardandır.

QEYS

ərəb. *qeys* (əslində *ğeys*) sözü dilimizdə yağış, yağmur, həmçinin ölçü, miqdar, meyar mənasındadır. Qeys Şərqdə geniş yayılmış “Leyli və Məcnun” əfsanəsinin baş qəhrəmanlarından olan Məcnunun əsl adındandır.

QEYSƏR

latın. *sezar* sözünün ərəbcələşdirilmiş biçimi olub, hökmdar, padşah, hakim, şah mənasındadır. Tədqiqatlarda rus dilindəki “çar” (padşah) və alman dilindəki “kayzer” sözünün də sezar sözündən olduğu barədə məlumatlar vardır. Məşhur Roma dövlət və siyasi xadimi, sərkərdə, yazıçı Yuli Sezar (m.ə. 100-44-cü illər) qüdrətli Roma dövlətini yaratdığı və bir çox müharibələrdə çaldığı qələbələrə görə, ölümündən sonra bir çox Qərb ölkələrində hökmdarlara sezar deyilirdi. Qədim Roma və Bizans padşahlarına verilən addır. Bu gün məişətimizdə qədim şəxs adlarından olan Qeysər kişi adının daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

QƏDƏM

ərəb. *qədəm* sözü dilimizdə addım, addım atmaq, ayaq, ayaq atmaq, qısa məsafə anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Qədəm həm də mürəkkəb kişi və qadın adlarının tərkibində iştirak edir.

QƏDƏMXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qədəm* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədəmxan (bax: ad – *QƏDƏM; XAN*) kişi adı Qədəm xanın uğuru, xanın qədəmi mənasındadır.

QƏDƏMŞAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qədəm* adı və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədəmşah (bax: ad – *QƏDƏM; ŞAH*) kişi adı Qədəm şah anlamındadır.

QƏDİM

ərəb. *qədim* sözü dilimizdə çox köhnə zamanlar, çox uzaq keçmişə məxsus və ya aid olan, çox köhnə, lap çoxdan dəbdən düşmüş anlamlarını ifadə edir. Qədim Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar kişi adları sırasındadır. Əl-Qədim Allahın məlum 99 adından biri olub, ulu, çox uzaq keçmişlərdən olan mənələrindədir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Qədim adı yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

QƏDİMAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qədim* adı və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədiməğa (bax: ad – *QƏDİM; AĞA*) çox şeyə əzəlin-dən sahib olan müqəddəs rəhbər (Tanrı) mənasındadır.

QƏDİMBALA

ərəb. *Qədim* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bala* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədimbala (bax: ad – *QƏDİM; BALA*) kişi adı Qədim bala anlamındadır.

QƏDİMBƏY

ərəb. *Qədim* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlə-nən arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədimbəy (bax: ad – **QƏDİM; BƏY**) kişi adı Qədim bəy anlamındadır.

QƏDİMƏLİ/QƏDİMALI/QƏDMALI

ərəb. *Qədim* və mürəkkəb adların tərkibində işlə-nən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədiməli (bax: ad – **QƏDİM; ƏLİ**) kişi adı çox uzaq keçmişdə yaşamış Əli mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Qədimali, Qədma-li da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

QƏDİMXAN

ərəb. *Qədim* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlə-nən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədimxan (bax: ad – **QƏDİM; XAN**) kişi adı Qədim xan anlamındadır.

QƏDİMŞAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlə-nən *Qədim* adı və fars. ar-xaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qə-dimşah (bax: ad – **QƏDİM; ŞAH**) kişi adı Qədim şah anlamındadır.

QƏDİR

ərəb. *qədir* sözündən olub, dilimizdə etibar, hörmət, heysi-yət, ləyaqət, hənçinin dəyər, ləyaqət, hörmət, heysiyyət, qiymət mənasındadır. Müasir Azərbaycan dilində qədir sözü ilə əlaqə-dar *qədrini bilmək, qədir-qiymət, qədir ağacı, qədir bilməyən* kimi ümumişlək ifadələr mövcuddur. Məişətimizdə geniş yayılmış Qədir kişi adı dəyər, qiymət anlamlarındadır. Qədir kişi adı bir sıra lüğətlərdə Ramazan ayında mövcud qədr gecələrinin adı ilə əlaqələndirilir. Bu fikirlər də qəbulolunandır.

QƏDİRƏĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlə-nən *Qədir* adı və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədirəğa (bax: ad – **QƏDİR; AĞA**) kişi adı Qədir ağa anlamındadır.

QƏDİRƏLİ

ərəb. *Qədir* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədirəli (bax: ad – **QƏDİR; ƏLİ**) kişi adı dəyərli Əli anlamındadır.

QƏDİRXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qədir* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədirxan (bax: ad – **QƏDİR; XAN**) kişi adı Qədir xan anlamındadır.

QƏHRƏMAN

fars. *qəhrəman* sözündən olub, dilimizdə döyüş zamanı, yaxud başqa bir işdə qoçaqlıq, fədakarlıq, igidlik göstərən, igid, cəsur, qoçaq, bahadır, mənalarındadır. Ədəbi əsərlərdə iştirak edən əsas surətlərə qəhrəman (əsrin qəhrəmanı) deyilir. İran mifologiyasından gəlmə şəxs adıdır. Qəhrəman kişi adı məişətimizdə geniş yayılmış adlardandır.

QƏLƏM

ərəb. *qələm* sözündəndir. Dilimizdə, əsasən, yazı yazmaq, naxış açmaq üçün istifadə edilən vasitə, alət, həmçinin yazma, inşa qabiliyyəti, üslub, yazı mənasındadır. Alın yazısı ilə, qələm çəkməklə (Tanrı tərəfindən) əlaqədar məcazi mənalar ifadə edən qələm həm də yazıçılıq simvoludur (qələm sahibi). Dilimizdə *Tanrının qələmi*, *Allahın öz qələmiylə yazdığı*, *çəkdiyi* və s. kimi ümumişlək ifadələr də mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Qələm adı həmçinin mürəkkəb kişi və qadın adlarının tərkibində iştirak edir.

QƏLƏMXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qələm* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qələmxan (bax: ad – **QƏLƏM; XAN**) kişi adı Qələm xan anlamındadır.

QƏLƏMŞAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qələm* adı və fars. arxaikləşmiş *şah* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qələmşah (bax: ad – **QƏLƏM**; **ŞAH**) kişi adı Qələm şah anlamındadır.

QƏLƏNDƏR

ərəb. *qələndər* sözü dilimizdə dünyadan əl çəkib həqiqət axtaran adam, dərviş, dünya nemətlərindən uzaqlaşib həqiqət tapmaq ümidiylə yollara çıxan, həmçinin sadə həyat yaşayan, qürur və təkəbbürdən uzaq, qənaətlə dolanan mənasındadır. Qələndər kişi adı dünya nemətlərindən özünü məhrum edib həqiqət axtaran (kişi) anlamını ifadə edir.

QƏMBƏR

ərəb. *qəmbər* sözüdür. Qəmbər kişi adı sadıq dost, ürəyə yaxın, ailənin dostu mənalərini ifadə edir. Adın daşıyıcılarından Əməkdar İncəsənət Xadimi, bəstəkar Qəmbər Hüseynlinin yaradıcılığında (1916–1961) məşhur “Cücələrim” (sözləri şair T.Mütəllibovundur) mahnısı böyük sənət uğuru sayılır. “Cücələrim” bu gün artıq dünyanın yüzdən çox xalqının dilinə tərcümə olunmuşdur. Dünyada “Cücələrim” qədər geniş yayılan, yüz milyonlarla uşağın və böyüyün – müxtəlif nəsillərdən olan adamların zövqünü oxşayan mahnılar çox azdır. Sənətsünasların, sənət bilicilərinin yekdil rəyinə görə, indiyə kimi “Cücələrim” qədər öz müəllifini bütün dünyada tanıtdıran ikinci mahnı olmamışdır. Hətta dünya şöhrətli Çarli Çaplin Azərbaycandan gələn kino işçiləri ilə görüşündə piano arxasına keçərək “Cücələrim”i ifa etmiş və demişdir: “Deməli, siz bu melodiyanın vətəndəsiniz?! Məndən o bəxtəvər bəstəkara salam yetirin!”

QƏMBƏRƏLİ

ərəb. *Qəmbər* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qəmbərəli (bax: ad – **QƏMBƏR**; **ƏLİ**) kişi adı Əlinin sadıq dostu mənasındadır. Rəvayətə görə, Həzrət Əlinin Qəmbər adında sadıq nökrəri olmuşdur.

QƏMƏRŞAH

ərəb. *Qəməş* adı və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qəməşah (bax: ad – **QƏMƏR**; **ŞAH**) kişi adı Qəməş şah anlamındadır.

QƏNBƏR

azərb. *qənbər* sözü küçələrə döşəmək, bina, ev tikintisində də istifadə edilən çaydaşı anlamındadır. Ərəb dilində də “torəğay” mənasında qənbər sözü vardır. Lakin Qənbər kişi adı çox möhkəm xüsusiyyətə malik sındırılması müşkül olan çaydaşı sözü ilə əlaqədar olub, möhkəm olan (kişi), sındırılması (məcazi) mümkün olmayan (kişi) mənalarını ifadə edir.

QƏNDİL/QƏNDİLİ

ərəb. *qəndil* sözü dilimizdə asma çraq, asma lampa, həmçinin xoşbəxt mənasındadır. Qəndil kişi adı da işıqla, nurla əlaqədardır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Qəndil/Qəndili adı artıq köhnəlmiş şəxs adlarından olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Adın təhrif olunmuş forması Qəndili də sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir.

QƏNİ

ərəb. *qəni* sözünün dilimizdə bir neçə mənası vardır: 1. Zəngin, sərvət sahibi; 2. Sahib olduğuna qane olub artığı istəməyən; 3. Möhtac olmayan. Qəni kişi adı hər şeyi olub, kimsəyə möhtac olmayan mənasındadır. Allahın məlum 99 adındandır. Əl-Qəniyy kimsəyə möhtac olmayan, zəngin, çox üstün, hər şeydən müstəğni olan anlamına gəlir. Abdulqəni (bax: ad – **ABDULQƏNİ**) kimi də işlənə bilir. Qəni kişi adı zəngin, varlı, sərvət sahibi, dövlətli, həmçinin bol, çox anlamlarını ifadə edir.

QƏNİMƏT

ərəb. *qənimət* sözündən olub, dilimizdə ələ keçirilən, döyüşdə və ya hər hansı vasitə ilə isə düşməndən alınan, əldə edilən hər cür şeylər, təsadüfən tapılan, bir daha ələ keçməsi mümkünsüz olan anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Qənimət çox çətinliklə əldə olunan mənasındadır.

QƏRİB

ərəb. *qərib* sözü dilimizdə yad yerdə yaşayan, yad yerə gəlmə, düşmə, özgə yerdə yaşayan, özgə, yad yerli, həmçinin tanıdığı olmayan, kimsəsiz mənalərini ifadə edir. Azərbaycan şifahi yaradıcılığında geniş yayılmış, orta əsrlərə aid xalq dastanlarından olan “Aşıq Qərib” məhəbbət dastanının əsas qəhrəmanının adındandır.

QƏRİBAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qərib* adı və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qəribağa (bax: ad – *QƏRİB; AĞA*) kişi adı Qərib ağa anlamındadır.

QƏRİBCAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qərib* adı və fars. *can* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qəribcan (bax: ad – *QƏRİB; CAN*) kişi adı tamamilə qərib, canı bizlərdən olmayan, yadelli mənasındadır.

QƏRİBƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qərib* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qəribəli (bax: ad – *QƏRİB; ƏLİ*) kişi adı qərib Əli, qərib eldən olan Əli mənasındadır.

QƏRİBXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qərib* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qəribxan (bax: ad – *QƏRİB; XAN*) kişi adı Qərib xan anlamındadır.

QƏSƏB/QƏSSƏB/QƏSƏF/QƏSİF

ərəb. *qəssab* sözündəndir. Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdən olan qəssab inək, qoyun və s. heyvan kəsib ətinə satmaqla məşğul olan adam mənasını ifadə edir. Sonradan Qəssab adı təhrif olunaraq Qəsəb, Qəssəb, Qəsəf, hətta bəzi bölgələrdə Qəsif formasına düşmüşdür. Azərbaycan antroponimikası-

da köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Qəssab, eləcə də adın təhrif olunmuş formaları olan Qəsəb, Qəssəb, Qəsəf bu gün yalnız soyadlarda yaşayan (Qəsəbov, Qəsəbli, Qəsəbzadə) kişi adlarındandır.

QƏSƏBƏLİ/QƏSƏFƏLİ/QƏSİFƏLİ

ərəb. *Qəsəb* (əslində *Qəssab*) və mürəkkəb adların tərkibində işlənən Əli adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qəsəbəli (bax: ad – **QƏSƏB; ƏLİ**) kişi adı qəssab Əli mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Qəssab, eləcə də adın təhrif olunmuş formaları olan Qəsəbəli, Qəssəbəli, Qəsəfəli bu gün yalnız soyadlarda yaşayan (Qəsəbəliyev, Qəsəfəliyev, Qəsəbəlizadə və s.) kişi adlarındandır.

QƏŞƏM

ərəb. *qəşəm* (əslində *qəşim*) sözündəndir. Azərbaycan dilində təcrübəsiz, çiy, bir işdə bisməyən, məlumatı olmayan, qaydaya düşməyən, fikirləşmədən, düşünmədən, götür-qoy etmədən anlamlarını ifadə edir. Qəşəm kişi adının daşıyıcıları bu gün yalnız orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

QƏŞƏMXAN

ərəb. *Qəşəm* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qəşəmxan (bax: ad – **QƏŞƏM; XAN**) kişi adı Qəşəm xan anlamındadır.

QƏYYUM

ərəb. *qəyyum* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində qəyyum sözü ümumişlək sözlərdən olan qəyyum, həddi-bülüğa çatmamış uşaqlara, yaxud hər hansı ağır bir xəstəlik üzündən öz işlərini idarə etməyə qabil olmayan şəxslərə və onların mal və mülkünə nəzarət edən adam anlamındadır. Məcəzi mənada (sahib, yiyə, vəkil) daha çox işlənir. Qəyyum Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Məlum olduğu kimi, Allahın məlum 99 adından biri də əl-Qəyyum olub, hər şeyə dəstək olan (Allah) anlamındadır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Qəyyum məişətimizdə artıq unudulmaqda olan kişi adları sırasındadır.

QƏZƏNFƏR

ərəb. *qəzənfər* sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir: 1. Aslan; 2. *məc.* Cəsur, igid, güclü, qüvvətli. İslam dini ilə əlaqədar şəxs adlarından olub, Həzrət Əlinin ləqəbindəndir. Qəzənfər kişi adı məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır.

QILINC

azərb. *qılinc* xəncərdən böyük, əyri və ya düz formada olan silah növüdür. Qılinc kişi adı dilimizdə silah adları ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Qılinc bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

QILINCXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qılinc* adı və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qılincxan (bax: ad – *QILINC*; *XAN*) kişi adı Qılinc xan anlamındadır.

QILINCŞAH

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qılinc* adı və fars. arxaikləşmiş *şah* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qılincşah (bax: ad – *QILINC*; *ŞAH*) kişi adı Qılinc şah anlamındadır.

QILMAN

ərəb. *qılman* (əslində *ğulam* sözünün cəmi *ğılman*) sözündənir. Qılman sözü dilimizdə qullar, kölələr, iş icra edən oğlanlar, qulamlar, nöqərlər, uşaqlar mənasındadır. İslam dini ilə əlaqədar rəvayətlərə görə, Cənnətdə, Behiştə qulluq göstərən cavan oğlan qulluqçular, gənc oğlan xidmətçilər mənasındadır. XX əsrin ortalarından Qılman məişətimizdə müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış, bu gün isə artıq köhnəlmiş kişi adları sırasındadır. Adın məşhur daşıyıcılarından Qılman İlkin (Qılman Musayev, 1914-2009) yazıçı, nasir, ssenarist, M.F.Axundov adına Dövlət Mükafatı laureatı, Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət Xadimi adına layiq görülmüş ədiblərimizdəndir.

QIZIL

bax: ad – ALTUN

QIPÇAQ

etn., *Qıpçaq* kişi adı XI–XII əsrlərdə cənubi rus torpaqlarını tutmuş peçeneqlərə yaxın türkdilli xalqın adındandır. Tarixdən məlum olduğu kimi, Xəzər dənizinin şimalında, Volqaboyuda və şimal-qərbdə məğlub edilmələri nəticəsində Orta Asiyanın şimal hissəsindən köçüb gələn türkdilli tayfaların (quman, becenek, suvar və s.) arasında qıpçaqlar da olmuşdur. Qıpçaqlar əvvəllər Volqaboyudan Dərbənd səddinə qədər uzanan torpaqlarda yaşamışlar. Sonradan isə bunlardan bəziləri daha aşağılarda, yəni Aranda, Azərbaycanda məskunlaşmışlar. Qıpçaq tayfa adı bu gün ölkəmizin ərazisində toponim olaraq mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, Qıpçaq dilimizdə uzun müddət həm də antroponim kimi işlənmişdir. Lakin artıq məişətimizdə arxaikləşmiş şəxs adları sırasındadır.

QİSMƏT

ərəb. *qismət* sözü dilimizdə tale, nəşib, qədər, bəxt, həmçinin tələyinə, qədərinə çıxan (kimsə, nə isə) mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Qismət tale, qədər anlamı ilə əlaqədar olub, payına düşmək, nəşib olmaq mənasındadır.

QIVAMI

ərəb. *qivami* sözü dilimizdə duruş, dayaq, həmçinin məna, məzmun anlamlarını ifadə edir. Qədim adlardandır. Qivami ədəbiyyat tarixində XII əsrin ikinci yarısında Gəncədə yaşamış Dövlətsah Səmərqəndi Mütərrizi təxəllüsü ilə də tanınmış, Nizami Gəncəvinin qardaşı və yaxud əmisi oğlu olduğu ehtimal edilən, tanınmış şairlərdən olmuş Qivami Gəncəvinin (?-1190) adındandır. Şairin “Divan”ı Britaniya muzeylərindən birində saxlanılır. Türk şairi Ziya Paşanın tərtib etdiyi “Xarabat” adlı seçmə topluda yer almış “Bədiiliyin səhrkarlıqları” adlı məşhur qəsidəsi şərhləri ilə birlikdə Özbəkistanda Ə.Biruni adına İnstitutun əlyazmalar şöbəsində qorunmaqdadır. Ədəbiyyatşünaslığımızda barəsində, əsasən, 1940-cı ildən etibarən bəhs edilən şairin çörəkçi olduğu, ictimai məzmunlu şeirlər yazdığı qeyd edilir. Şeirlərinin əksəriyyətini dilimizə Ə.Vahid tərcümə etmişdir.

QİYAMƏT

ərəb. *qiyamət* sözündəndir. İslam dini ilə əlaqədar rəvayətlərə, həmçinin dini etiqadlara görə, qiyamət axır zamanda dünya, aləm dağıldıqdan sonra bütün ölümlərin dirilib ayağa qalxacağı məhşər günüdür. Dilimizdə gurultu, partıltı, səs-küy, mərəkə, bir də (insanlar haqqında) əla, həddən artıq yaxşı, çox gözəl, görməli, eşitməli kimi məcazi mənaları da vardır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Qiyamət kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, əla, həddən artıq yaxşı sifətlərə malik olan (adam) mənasındadır.

QİYAS

ərəb. *qiyas* sözündən olub, dilimizdə bir şeyi başqa şeylə müqayisə edərək fikir söyləmək, hökm vermək, mühakimə yeritmək, həmçinin zənn etmək, bənzətmək, ehtimal, tutuşdurma və buna yaxın mənaları ifadə edir. Allahın məlum 99 adından olan əl-Qiyas (hökm sahibi mənasındadır) adındandır. Qiyas kişi adı hökmü olan, hökm verən mənalarını ifadə edir.

QİYASƏDDİN

ərəb. *qiyas əd-din* sözü dilimizdə dinin yayılmasında xidmətləri keçən anlamındadır. İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları kimi, Qiyasəddin adı da Şərqdə geniş yayılmışdır. Adın daşıyıcılarından Qiyasəddin Cəmişid Masud əl-Kaşani (1380 İran – 1429 Səmərqənd) dahi astronom və riyaziyyatçı olmuşdur. Adın daha bir məşhur daşıyıcısı XX əsrdə tanınmış tarixçi alim Qiyasəddin (1934) Qeybullayev XX əsrdə Azərbaycan tarixi mütəxəssisi, etnoqraf, tarix elmləri doktoru, professor olmuşdur.

QİYMƏT

ərəb. *qiymət* sözü pul vahidi ilə ifadə edilən dəyər, əhəmiyyət, rol, etibar və buna yaxın anlamları ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Qiymət adı dəyər, əhəmiyyət mənasındadır.

QOCA

azərb. *qoca* türk dillərində olduğu kimi, qocalmış, yaşı ötmüş, həmçinin kişi, ər, təcrübəli mənasındadır. Azərbaycan

antroponimikasında qədim kişi adları sırasındadır. Qoca şəxs adına hələ “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında rast gəlinir. Bu gün məişətimizdə Qoca kişi adı artıq arxaıkləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adlarından olan Qoca adı yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Qocayev, Qocalı, Qoca soyadları bu gün geniş yayılmış soyadlar sırasındadır. Bu da məişətimizdə yaxın keçmişə qədər Qoca kişi adının geniş yayıldığına dəlalat edir.

QOÇAQ

azərb. qoçaq igid, qorxmaz, şücaətli, rəşadətli, həmçinin zirek, bacarıqlı, dilavər, işgüzar deməkdir. Azərbaycan antroponimikasında qədim adlardan olan Qoçaq kişi adına bu gün də rast gəlinir.

QOÇƏR

azərb. qoç və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İgid, qorxmaz kişi anlamlarına gəlir. Qoçər (bax: ad – **ƏR**) antroponiminin tərkibindəki qoç sözü danışiq dilində bu gün də igid, qoçaq, qoxmaz, həmçinin çox sağlam mənalarında işlənməkdədir. Qeyd etmək lazımdır ki, *ər* sözü müasir ədəbi dilimizdə yalnız qadının həyat yoldaşı mənasında işlənsə də, əvvəllər igid mənasını da ifadə etmişdir. Başqa sözlə, Qoçər mürəkkəb kişi adının tərkibində mövcud adların hər ikisinin apelyativi arxaıkləşmişdir. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında az işlənən şəxs adları sırasında olan Qoçər, əsasən, soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

QOÇU

azərb. qoçu sözündəndir. Qoçu keçmişdə ixtiyar sahiblərinin, imkanlı şəxslərin yanında, bir növ, cangüdən, mühafizəçi kimi çalışan, qolugüclü, həmçinin ixtiyar sahiblərinə məxsus ərazilərə nəzarət edən, qan tökməkdən belə çəkinməyən qoluzorlu şəxslərə deyilmişdir. Hətta filankəsin qoçusu, bu məhəllənin qoçusu kimi ifadələr də mövcud olmuşdur. Müasir Azərbaycan dilində qoçu sözü işlənmir. Danışıqda məcazi mənada özbaşına, mə-nəm-mənəmlik edib, heç kəsdən qorxub-çəkinməyən adamlar haqqında qoçu deyilir. Qoçu sözü *Özünü elə aparır ki, elə bil bura-*

ların qoçusudu; Qoçudu elə bil, heç kəsdən qorxmur; Buraların qoçusu da flankəsdi; Qoçuluğu burax, xeyir tapmazsan və s. kimi deyimlərdə hələ də yaşamaqdadır. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında apelyativi arxaıkləşmiş, yaxud köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Qoçu yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

QOÇUBƏY

türk. *Qoçu* adının və mürəkkəb adların tərkibində işlənən bəy titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İgid, qorxmaz bəy anlamlarına gəlir. Qoçubəy (bax: ad – **QOÇU; BƏY**) antroponiminin tərkibindəki adların hər ikisinin apelyativi arıkləşmişdir. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Qoçubəy yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

QONAQ

azərb. *qonaq* sözü görüşmək üçün və ya başqa bir məqsədlə evə gələn adam, başqasının evinə getmiş kənar şəxs, bayrama, toya, ziyafətə dəvət alan, həmçinin müvəqqəti bir yerdə qalan kənar adam mənələrindədir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adlarından olan Qonaq bu gün, əsasən, soyadlarda yaşayan kişi adları sırasında.

QORÇU

türk. *qorçu* sözündəndir. Əvvəllər sərhəd qoruyucusu, hökmdarın qoruyucusu, şəxsi mühafizəçisi qorçu adlanırdı. Erkən dövrlərdə sərhəddə baş verən hər hansı bir hadisəni lazım olan məntəqəyə çatdırmaq üçün qorçular iri tonqallar yandırarmış. Odlu silah kəşf edildikdən sonra silahdan istifadə edənlərə qorçular deyilirdi. İlk odlu silahları adətən hökmdarların mühafizə dəstəsində olanlar – qorçular gəzdirərdi. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında apelyativi arxaıkləşmiş, yaxud köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Qorçu yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

QORÇUBƏY

türk. *Qorçu* adının və mürəkkəb adların tərkibində işlənən bəy titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qorçubəy (bax: ad – **QORÇU; BƏY**) kişi adı qoçaq bəy, qorxubilməz

bəy anlamalarına gəlir. Qeyd etmək lazımdır ki, Qorçubəy antroponiminin tərkibindəki adların hər ikisinin apelyativi arxaikləşmişdir. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında köhnəmiş şəxs adları sırasında olan Qoçubəy yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

QORXMAZ

azərb. *qorxmaz* sözü igid, qoçaq, heç nədən qrxmayan, çəkinməyən, cəsur, igid mənələrindədir. Məişətimizə XX əsrin 30-cu illərindən daxil olmuş Qorxmaz kişi adı görkəmli yazıçı C. Cabbarlının "Od gəlini" dramında yaratdığı surətlərin birinin adındandır. Əsərdə ilk dəfə işlənmiş Qorxmaz kişi adı ədibin yaratdığı əsərlərdəki bir çox surətlərin adı kimi sevilərək yaşadıldı. XX əsrdən bu günə qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasındadır.

QORQUD/QORQUT

qəd. türk dil. olan qorqud sözünün bir neçə mənası vardır: 1. Xoşbəxt od, xoşbəxtlik odu; 2. Hər şeyi bilən, gələcəkdən xəbər verən; 3. Qorxunc, heybətli, sərt, yavuz; 4. Qorxu, qorxmaq; 5. Bulamac, horra, xəşil. Qorqud türk xalqlarının müştərək abidələrindən olan "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarındakı ozan, övliya Dədə Qorqudun adındandır. Qədim adlardandır. Sultan İldırım Bəyazitin oğlunun adı da Qorqud olmuşdur.

QOŞQAR

türk. *qoşqar* sözündəndir. Qoşqar qədim türk tayfalarından olan Qaşqarlar tayfasının adındandır. Bir sıra lüğətlərdə Kiçik Qafqazda hündür dağ zirvəsinin – Qoşqar dağının adı ilə də əlaqələndirilir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan ərazisində Qoşqar həm də çay adıdır. Daşkəsən rayonu ərazisində Qoşqarçay yaz-yay, payız aylarında aşıb-daşan dağ çaylarındandır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında dağ adlarından, eləcə də su hövzələrinin adlarından yaranmış kişi adları kifayət qədərdir. Lüğətlərdə Qoşqar da bu qəbildən olan kişi adları sırasına aid edilir. Oronim, həmçinin hidronim mənşəli ad olması ilə bağlı izahları da kənar etmək olmaz. Qoşqar adının tayfa adından olması daha inandırıcıdır. Adın məşhur daşı-

yıcılarından XX əsrin altmışıncı illərindən etibarən Azərbaycanda riyaziyyatın müxtəlif yeni sahələrinin (optimal idarəetmə nəzəriyyəsi, meyil edən diferensial tənliklər nəzəriyyəsi, dayanıqlıq nəzəriyyəsi) öyrənilməsində xüsusi rolu olmuş Azərbaycan SSR EA-nın müxbir üzvü, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor Qoşqar Teymur oğlu Əhmədov (1917-1975) ölkəmizdə görkəmli alimlərdən olmuşdur.

QOŞUN

azərb. *qoşun* sözündəndir. Qoşun müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdən olub, bir dövlətin nizami hərbi qüvvələri və onların bir hissəsi mənasındadır. Dilimizdə qoşun sözü ilə əlaqədar *qoşun çəkmək*, *qoşun qabağında dayanma* və s. kimi ümumişlək ifadələr də mövcuddur. Qoşun kişi adı məişətimizdə unudulmaqda olan kişi adları sırasındadır.

QOŞUNƏLİ

azərb. *Qoşun* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qoşunəli (bax: ad – **QOŞUN**; **ƏLİ**) kişi adı Əli qoşunu mənasını ifadə edir. Mənbələrdə adın əsasında duran Qoşun kişi sonrakı dövrə aid edilsə də, Qoşunəli nisbətən erkən dövrlərə aiddir. Qoşunəli kişi adı Ə.Haqverdiyevin yaradıcılığında müşahidə edilir.

QUBA

Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Quba şəxs adı Azərbaycanın şimal bölgəsində yerləşən Quba şəhərinin adındandır.

QUBAD

fars. *qubad* tikanlı və iri yarpaqlı ağacın adıdır. Doğrudur, dilimizin şəxs adları sistemində ağac adından yaranmış kişi adlarına təsadüf edilir. Lakin Qubad kişi adı bu ağacın adından formalaşmamışdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında İran şahlarının adları ilə əlaqədar kifayət qədər kişi adları mövcuddur. Qubad kişi adı İran tarixində Sasani şahlarının birinin adındandır. Bir çox lüğətlərdə Qubad kişi adı bitki adı ilə, daha dəqiq, iri yarpaqlı ağacın adı ilə əlaqələndirilir. Bəzi

mənbələrdə Qubad kişi adının danışığı və hərəkətləri kobud olan, qaba, yekəpər (adam) mənasında olduğu barədə məlumatlara da rast gəlinir. Qubad məişətimizdə artıq unudulmaqda olan kişi adları sırasındadır. Bu gün Azərbaycanda Qubad adından formalaşmış Qubadov, Qubadlı, Qubadzadə soyadlarına kifayət qədər rast gəlinir. Bu da məişətimizdə yaxın keçmişə qədər Qubad adının geniş yayıldığına dəlalət edir. Qubad kişi adı ilə əlaqədar Qubadlı toponimi də mövcuddur. Azərbaycan ərazisində Qubad kişi adı ilə əlaqədar Qubadlı bölgəsi də vardır.

QULAM

ərəb. *qulam* (əslində *ğulam*) sözü dilimizdə gənc nökr, gənc xidmətçi, qulluqçu gənc kişi, qul, kölə, cavan xidmətçi anlamlarını ifadə edir. Qulam XX əsrin 60-70-ci illərinə qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olmuş, əsrin səksəncinci illərində isə dəbdən düşən şəxs adları sırasındadır. Adın daşıyıcıları arasında tanınmış şəxsiyyətlərdən biri Qulam Məmməd oğlu Məmmədli (1897-1994) XX əsrdə yaşamış görkəmli publisist, teatrşünas, salnaməçi, M.F.Axundov adına Ədəbi mükafat laureatı, Azərbaycanın Əməkdar Jurnalisti olmuşdur.

QULAMAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qulam* adı və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qulamağa (bax: ad – *QULAM; AĞA*) kişi adı Qulam ağa anlamındadır.

QULAMƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qulam* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qulaməli (bax: ad – *QULAM; ƏLİ*) kişi adı Əlinin qulu, Əlinin köləsi mənasındadır. Adın məşhur daşıyıcılarından İrəvan xanlığının tarixində Qulaməli xanın hakimiyyəti 1783–1784-cü illərə təsadüf edir.

QULAMƏDDİN

ərəb. *qulam əd-din* sözündəndir. Qulaməddin kişi adı dinə xidmət edən, dinin yolunda xidmət edən anlamlarını ifadə edir.

QULAMHÜSEYN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qulam* və *Hüseyn* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qulamhüseyn kişi adı Hüseynin gənc kələsi, gənc xidmətçisi mənasındadır.

QULAMXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qulam* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qulamxan (bax: ad – **QULAM; XAN**) kişi adı Qulam xan anlamındadır.

QULAMMİRZƏ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qulam* və fars. *Mirzə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qulammirzə kişi adı Mirzənin qulu, Mirzəyə xidmət edən anlam-larını ifadə edir.

QULAMRZA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qulam* və *Rza* ad-larının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qulamrza (bax: ad – **QULAM; RZA**) kişi adı Rzanın qulu, kələsi anlamındadır. Adın daşıyıcılarından Qulamrza Beqdeli Təbriz Universiteti-nin Dil-ədəbiyyat fakültəsinin məzunu, İngiltərənin Edinburq Universitetində 1960-cı ildə magistr dərəcəsinə almış, 1969-cu ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə edərək Orta Asiya, İran və Azərbaycan xalqlarının ədəbiyyatı kafedrasının professoru olmuşdur. Nizaminin “Leyli və Məcnun”, Xaqaninin “Məda-in xərəbələri” əsərlərini ingilis dilinə tərcümə etmişdir. Alimin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə 1980-ci illərin sonlarından mühacir həmyerlilərini Cənubi və Şimali Azərbaycanda baş verən ye-niliklərlə tanış etmək məqsədilə Azərbaycan və fars dillərində “Odlar ölkəsi” adlı aylıq qəzet nəşr olunur.

QULAMYAR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qulam* adı və fars. *yar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qulam-yar (bax: ad – **QULAM; YAR**) kişi adı qulama dost, yar-yoldaşlıq edən anlamındadır.

QULU

azərb. *qulu* sözü (III şəxs tək. məns. ş. *qul* sözü) köhnəlmiş sözlərdən olsa da, kişi adı kimi, eləcə də mürəkkəb adların tərkibində işlənir. Qədim dövrlərdə müharibədə əsir tutulub satılan şəxslərə, eləcə də xidmət üçün satın alınmış, hər cür istehsal vasitəsi və hüquqdan məhrum olan və tamamilə öz sahibinin ixtiyarında olub, lazım gələndə həтта satılıb-alına bilən insan mənasındadır. Onun qulu, onun nökrü mənalarını ifadə etməklə yanaşı, xəlv edilən, bəndə, məxluq anlamlarını da ifadə edir. Bu mənalarda Allahqulu (bax: ad – **ALLAHQULU**), Tanrıqulu (bax: ad – **TANRIQULU**), İmamqulu (bax: ad – **İMAMQULU**) və b. mürəkkəb adların tərkibində işlənir.

QURBAN

ərəb. *qurban* sözü dilimizdə müəyyən bir məqsədlə əziz bir şeyi fəda etmək mənasındadır. Dini adətlərə görə, Allah yolunda qurban edilərək kəsilən heyvan, həmçinin hicri ilinin sonuncu ayında müsəlmanların qurban kəsdiqləri dini bayramın – Qurban bayramının adındandır. Xəlv arasında hər hansı bir əlamətdar, arzu edilən hadisənin baş verməsi münasibətilə, eləcə də niyyət edib bir işin hasilə yetdiyindən sevinərkən heyvan (əsasən qoyun) kəsmə adəti də qurban adlanır. Bir ağır, faciəvi hadisə nəticəsində həlak olmuş insana da qurban (getdi) deyirlər. Bu gün məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasında olan Qurban. Azərbaycan antroponimikasında bir sıra mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində də işlənir.

QURBANƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qurban* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qurbanəli (bax: ad – **QURBAN; ƏLİ**) kişi adı Əli qurbanı mənasındadır.

QURBANXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qurban* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qurbanxan (bax: ad – **QURBAN; XAN**) kişi adı Qurban xan anlamındadır.

QUŞDAN/QUŞTAN

türk. *Quşdan/Quştan* şəxs adı qədim türk tayfalarından birinin adındandır. Qədim adlardandır. Quşdan kişi adı bütün dövrlərdə məişətimizdə nadir adlardan olmuşdur.

QUŞÇU

türk. *Quşçu* (bəzi mənbələrdə *Quşi*, *Kuşi*) şəxs adı qədim türk tayfalarından birinin adındandır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Quşçu bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Azərbaycan ərazisində yaşamış Quşçu tayfasının adı həm də bir sıra toponimlərdə, oronimlərdə qorunmuşdur. Şamaxı bölgəsində hündürlüyü 1421 metr olan Quşçu dağı, Daşkəsən bölgəsində Quşçu dağı, həmçinin Laçın bölgəsində Quşçu ayrımı, Quşçu Qalası dağı, Quşçu kəndi, Xocavənd bölgəsində Quşçular dağı, Gədəbəydə Quşçunun yalı bölgəsi və s. qeydə alınmışdır.

QÜDRƏT

ərəb. *qüdrət* sözündən olub, Allahın, Tanrının yaratma gücü ilə əlaqədar böyük qüvvət, iqtidar, güc, iradə, nüfuz qüvvəsi, möhkəmlik, təbiət, fitrət anlaylarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Qüdrət adı məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır.

QÜDRƏTƏLİ

ərəb. *Qüdrət* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qüdrətəli (bax: ad – *QÜDRƏT; ƏLİ*) kişi adı Əlinin qüdrəti mənasındadır.

QÜDSİ

ərəb. *qüdsi* sözü dilimizdə müqəddəs, təmiz, pak, ən əziz anlaylarını ifadə edir. Qüdsi kişi adı nöqsansız mənasındadır. Allahın məlum 99 adından biri də əl-Qüddüsdir. Əl-Qüddüs nöqsanlardan təmizlənmiş mənasında izah edilir. Qüdsi şəxs adı da Qüddüs adındandır. XIX əsrdə yaşamış ensiklopedik bilik sahibi, görkəmli Azərbaycan ziyalısı, yazıçı A.Bakıxanov (1794-1847) əsərlərini Qüdsi təxəllüsü ilə yazmışdır.

QÜRBƏT

ərəb. *qürbət* sözü dilimizdə yad yer, yad ölkədə olma, vətəndən uzaqda, qəriblikdə olma, vətəndən uzaq yer anlamlarını ifadə edir. Məişətimizdə bu gün unudulmaqda olan kişi adları sırasında olan Qürbət kişi adının daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

QÜRBƏTƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qürbət* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qürbətəli (bax: ad – *QÜRBƏT; ƏLİ*) kişi adı qərib Əli, uzaq eldə olan Əli anlam-larını ifadə edir.

QÜRUR

ərəb. *qürur* sözündəndir. Qürur sözü dilimizdə iftixar, mənlilik hissi, təmkin, həmçinin təkəbbür, lovğalıq mənalarını ifadə edir. Qürur kişi adı sözün mənlilik, təmkin mənaları ilə əlaqədardır.

QÜVVƏT

ərəb. *qüvvət* sözü dilimizdə güc, qüdrət, taqət, zor, bacarıq, istedad mənasındadır. Qüvvət Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır.

LAÇIN

qəd. türk dil. *laçın* quş adıdır. Laçın keçmişdə quş ovlamaq üçün bəslənilən şahin cinsindən olan yırtıcı, alıcı quşun adındandır, həmçinin hünərli, cəsarətli kimi məcazi mənalar ifadə edir. Klassik ədəbiyyatda gözəl gözlü kimi məcazi mənada tez-tez rast gəlinir. Mənbələrdə türk tayfalarından birinin adından olduğu barədə məlumatlara da rast gəlinir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Laçın sözün hünərli, cəsarətli mənaları ilə əlaqədardır. Ölkəmizdə Laçın həm də toponimdir. Azərbaycanın dağlıq hissəsində yerləşən səfalı yerlərdən biri də Laçın bölgəsidir.

...LAR, LƏR

Azərbaycan antroponimikasında *-lar*, *-lər* kəmiyyət şəkilçisinin iştirakı ilə yaranan kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Məsələn, Ağalar, Bəylər, Şahlar, Güllər, Tellər və s. Bu qəbildən olan şəxs adlarında çoxluq deyil, üstünlük (keyfiyyət, xüsusiyyət)lə əlaqədar) ifadə olunur.

LAYIQ

ərəb. *layiq* sözündəndir. Layiq kişi adı münasib, yaraşan, uyğun, müvafiq hesab edilən mənalarını ifadə edir.

LAZIM

ərəb. *lazım* sözündəndir. Lazım kişi adı çox gərəkli olan, lüzumlu, vacib, keçilməsi mümkünsüz olan mənalarını ifadə edir.

LEYSAN

ərəb. *leysan* (əslində *nisan*, *niysan*) sözündəndir. Leysan kişi adı aprel ayının adındandır, bir də yağışların çox yağması ilə əlaqədar bərəkətli ay mənası vardır.

LƏLƏ

azərb. *lələ* keçmiş zamanlarda kübar və varlı ailələrdə oğlan uşaqlarının tərbiyəsi ilə məşğul olmaq üçün tutulan adam anlamındadır. Lələ sözü həm də Azərbaycanın qərb bölgələrində böyüyə, yaşlı kişilərə müraciət formasıdır, nisbətən yaşlı adamın adına əlavə edilərək də işlədilir. Azərbaycanın bəzi bölgələrində böyük qardaşa bu gün də lələ deyə müraciət edilir.

LƏLƏŞ

azərb. *lələ* sözündəndir (bax: ad – *LƏLƏ*). Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında -ş sonluğunun əlavə edilməsi ilə formalaşmış kifayət qədər qadın və kişi adı mövcuddur. Məsələn, Alış, Ataş, Nənəş və s. Lələş adı da, ehtimal ki, bu yolla yaranmışdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmiş, məişətimizdə geniş yayılmışdır.

LƏTİF

ərəb. *lätif* sözü dilimizdə yumşaq, mülayim, xoş, həmçinin incə, zərif, qəşəng mənalarnı ifadə edir. Allahın 99 məlum adından biri də əl-Lətif olub, mülayim, gözəl, şirin mənalarnı ifadə edir. Lətif XX əsrdə məişətimizdə çox geniş yayılmış kişi adlarından olsa da (xüsusilə Qarabağda), əsrin sonuna yaxın ərəb və fars mənşəli bir sıra şəxs adları kimi yavaş-yavaş dəbdən düşmüşdür. Adın daşıyıcılarından Lətif Səfərov (1920-1963) azərbaycanlı aktyor, rejissor, bir çox sevilən ekran əsərlərinin ssenari müəllifi, Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət Xadimi adına layiq görülmüş, incəsənət sahəsində fəaliyyət göstərmiş sənətkarlardan olmuşdur. XX əsrdə adın daha bir daşıyıcısı Xalq Rəssamı, naxışşünas və xalçaşünas, Qarabağ mahalında toxuduqları göz oxşayan xalçaları ilə məşhur Allahverənlər nəslindən olan Lətif Kərimov (1906-1991) yaradıcı fəaliyyətində Şərqi bədii sənət xəzinəsindən ilham almış ustadlarımızdan olmuşdur. 1940-1941-ci illərdə N.Gəncəvinin yubileyi ilə əlaqədar tanınmış rəssamlarımızla birlikdə hazırladığı, üzərində "Xəmsə"yə daxil olan poemalardan götürülmüş epizodların təsviri olan beş xalçası dünyada məşhurdur. Onun təşəbbüsü ilə 1972-ci ildə Bakıda xalça muzeyi təşkil olunmuşdur. Böyük elmi əhəmiyyəti olan "Azərbaycan xalçalarında ornament" kitabının xalçalarımızdakı naxışların, ornamentlərin öyrənilməsi baxımından misilsiz əhəmiyyəti vardır.

LƏVƏND/LƏVƏNT

ital. *levantino* sözündəndir, dilimizdə ləvənd formasındadır. Dilimizə türk dili vasitəsilə keçmiş sözlərdəndir. Levantino sözünün bir neçə mənası vardır: 1. Dənizçi, matros, Osmanlı Dəniz Qüvvələrində də dənizçi mənasında işlənmişdir; 2. Boylu-buxunlu gənc (adam); 3. Hərəkətli; 4. (Levante sözü ilə bağlı qaldırmaq mənasında) liman kranı; 5. Əxlaqsız, pozğun. Ləvənd sözün beşinci mənası ilə əlaqədar olub, yaxın keçmişə qədər şəxs adı kimi işlənsə də, artıq unudulmuş kişi adları sırasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, artıq ləvənd sözü bədii əsərlərdə də, danışqda da təhqir, söyüş kimi işlənir.

LƏYAQƏT

ərəb. *ləyaqət* sözü dilimizdə yüksək mənəvi keyfiyyətləri ifadə edən xüsusiyyətlərin məcmusu, həmçinin bu xüsusiyyətlərin dəyərini dərk edən şəxsin özünə qarşı duyduğu ehtiram hissi, eləcə də qabiliyyət, bacarıq, istedad mənalарını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında Ləyaqət müştərək şəxs adları sırasındadır.

Lİ⁴(-Lİ, Lİ, LU, LÜ)

Müasir Azərbaycan dilində mənşəcə daha qədimliyi və yeni yaratdığı sözün çoxmənalı olması ilə bağlı məhsuldar şəkilçilər mövcuddur. Dilimizin digər türk dilləri ilə müqayisəli tədqiqi göstərir ki, müəyyən şəkilçilər bu gün dilimizdə məhsuldar şəkilçilər kimi məlum olsa da, bəziləri digər türk dillərində artıq qeyri-məhsuldardır. Dilimizdə kəmiyyət cəhətdən daha çox sözə qoşula bilən və bir çox yeni mənalı sözlər əmələ gətirən, mənşə etibarilə daha erkən dövrlərə gedib çıxan, bu gün türk dillərində ortaq olan belə şəkilçilər sırasındadır -*lı*, -*li*, -*lu*, -*lü* sonluqlarını göstərmək olar. Əsasən çoxluq, xüsusiyyət, məkan mənsubiyyəti və s. ifadə edən bu şəkilçilər həm mənə xüsusiyyətləri cəhətdən, həm də daha çox söz yarada bilməsinə görə müasir Azərbaycan dilində ən məhsuldar şəkilçilərdəndir. Erkən dövrlərdən etibarən bu şəkilçilər ad yaradıcılığında da iştirak etmişdir. Azərbaycan şəxs adları siyahısında -*lı*, -*li*, -*lu*, -*lü* sonluqlarının qoşulması ilə yaranmış antroponimlərə rast gəlinir. Bunların arasında həm kişi, həm də qadın adları mövcuddur. Məsələn, Atdıxan (əslində Athıxan), Ballı, Güllü, Sayalı, Səfali, Şehli, Telli və s. Bu gün artıq milli soyadlarımızın da əksəriyyəti bu şəkilçilər vasitəsilə formalaşmışdır.

LOĞMAN

yunan. *loğman* sözü dilimizdə təbib, dərddə çarə edən, həmçinin çörək mənasındadır. Yunan dilindən ərəb dilinə keçmiş Loğman mənbələrdə əfsanəvi həkimin adı olaraq göstərilir. Məlum olduğu kimi, "Quran"da iyirmi beş peyğəmbərin adı çəkilir. Onlardan başqa "Quran"da daha üç ad qeyd edilmişdir ki, onların peyğəmbər olub-olmamaları ixtilaflıdır. Loğman adı həmin üç addan biridir. Müasir Azərbaycan dilində ərəb dilindən alınma loğman sözü İslam mifologiyasında və klassik ədəbiyyatda olduğu kimi, mahir həkim və mütəfəkkir, bütün dərdlərin çarəsini, əlacını bilən bilikli adam, çətin durumda adamlara yol göstərən bilici şəxs mənasında işlədilir. Loğman həm də müqəddəs kitab "Quran"da otuz birinci surənin adıdır. Bu gün də danışiq dilində loğman sözü ilə bağlı ümumişlək ifadələrə kifayət qədər rast gəlinir. Məişətimizdə Loğman kişi adının daşıyıcıları əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

LÜTFƏLİ/LÜTVƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *lütf* sözü və *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Lütfəli (bax: ad – *LÜTFİ; ƏLİ*) kişi adı Əlinin mərhəməti, Əlinin alicənablığı, Əlinin lütfü mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Lütvəli də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış Lütfəli/Lütvəli kişi adı sonradan müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır. Azərbaycanda Lütfəli adı çəkilən kimi ilk növbədə Azərbaycanın Xalq Artisti, Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrının yaradıcılarından biri, milli xalq oyun-tamaşalarının gülüş estetikasını bacarıq və həssaslıqla mənimsəmiş, tərcümə, eləcə də milli klassik əsərlər əsasında müasir bəstəkarların musiqi bəstələdikləri komediyalardakı məsxərə hərəkətlərindən, mimika-jest ifadə vasitələrindən obrazın komik xarakterini açmaq üçün istifadə edən görkəmli teatr və kino aktyoru Lütfəli Əmir oğlu Abdullayev (1914-1973) yada düşür. Bütün dünyada Lütfi Zadə kimi tanınan azərbaycanlı alim, süni intellekt sahəsində qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsinin banisi, Kaliforniyadakı Berkli Universitetinin ömürlük professoru seçilmiş yeganə şəxs, bir çox xarici ölkə akademiyalarının üzvü Lütfəli Əsgərzadə (ing. *Lotfi Zadeh*) (4 fevral 1921, Bakı şəhəri) həm də Amerikadakı Azərbaycan diaspor təşkilatlarının fəxri sədridir.

LÜTFİ/LÜTFÜ

ərəb. *lüt*f sözündəndir. Azərbaycan dilində lüt f sözünü iltifat, mərhəmət, mehribanlıq, yumşaqlıq, xoş, alicənab münasibət mənasındadır. Lüt fi kişi adı dilimizdə yaxşıqla, mehribanlıqla əlaqəli olan, yumşaqlıq, mərhəmətlə bağlı mənalarını ifadə edir. Lüt fi/Lüt fü XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, bu gün artıq köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır, yalnız soyadlarda yaşayır. Adın təhrif olunmuş forması Lüt fü də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından azərbaycanlı aktyor və rejissor, kinossenarist, filmlərin bədii rəhbəri, Xalq Artisti, Azərbaycan televiziya məkanında ilk çoxseriyalı filmin – Ə.Hacıadənin əsəri əsasında on iki seriyalı “İtkin gəlin” çoxseriyalı televiziya filminin (teleserialın) rejissoru, “Qızıl Dərviş” mükafatı laureatı Lüt fi Məmmədbəyli (Məmmədbəyov) (1927-2004) sənətsevərlərin yaddaşında həmişəlik qalan sənətkarlardan olmuşdur.

LÜTFİYAR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən Lüt fi adı və fars. yar sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Lüt fiyar (bax: ad – *LÜTFİ*; *YAR*) kişi adı yarın, dostun, sevgilinin mərhəməti, alicənablığı, xoş münasibəti anlamlarını ifadə edir. Lüt fiyar XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, bu gün artıq köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır. Adın məşhur daşıyıcılarından Bakı Musiqi Akademiyasının professoru, Xalq Artisti, opera müğənnisi Lüt fiyar İmanov (1929-2008) klassik opera səhnəsindəki uğurlu rolları, xüsusilə də uzun illər Ü.Hacıbəylinin “Koroğlu” operasında baş qəhrəmanın mahir ifaçısı kimi yaddan çıxmayan incəsənət xadimlərindən olmuşdur.

LÜTFULLA/LÜTFULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *lüt*f və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Lüt fullah (bax: ad – *LÜTF*; *ÜLLAH*) kişi adı Tanrının mərhəməti, Allahın lüt fi, Tanrının iltifatı, lüt fü mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Lüt fulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız Lüt fulla şəklindədir. Azərbaycanın, əsasən, cənub bölgələrində geniş yayılmış şəxs adlarındanıdır.

MAARİF

ərəb. *maarif* sözü dilimizdə əldə edilən təhsil, savad, bilik, həmçinin əhali arasında savad, bilik, mədəniyyət yaymaq üçün mütəşəkkil surətdə həyata keçirilən tədbirlər sistemi mənasındadır. Maarif sözü ilə əlaqədar XVII-XVIII əsrlərdə Qərbi Avropada, XVII-XIX əsrlərdə Rusiyada, XIX əsrdə Azərbaycanda xalqın maariflənməsinə tərəfdar olan maarifçilik cərəyanının nümayəndələri, əsasən, mütərəqqi ziyalılar idi. Məişətimizdə Arif adına həmçafiyə olaraq qoyulmuş kişi adlarındanadır.

MADƏR/MADAR

ərəb. *madər* sözündən olub, dilimizdə ən istəkli, ən əziz, arxa, ümidgah (övlad haqqında) mənasındadır. Madər sonradan dilimizdə ahəng qanununa uyğun dəyişilmiş, Madar şəklində işlənmişdir. Şəxs adı kimi həm Madar, həm də Madır adına rast gəlinir. Dilimizdə ümumişlək sözlərdən olmasa da, *Gözünün ağı-qarası, madar qızı (oğlu) var; Madardı, Allah saxlasın* və s. kimi ümumişlək ifadələr də işlənir.

MAH

fars. *mah* sözündən olub, dilimizə tərcümədə Ay deməkdir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında Mah müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir.

MAHAL

ərəb. *mahal* (əslində *məhəl*) sözündəndir. Ərəb dilində *məhəl* kimi tələffüz edilən bu söz dövlət ərazisinin müəyyən sahəsi (inzibati-siyasi, təsərrüfat, hərbi və s.) üçün ayrılan hissəsi anlamını ifadə edir. Bir sıra lüğətlərdə müxtəlif mənalarda izah edilən

Mahal kişi adının ərəbcə məhəll sözünü ilə əlaqədar olması daha inandırıcıdır. Müasir Azərbaycan dilində məhəll sözünü ilə əlaqədar yaranmış məhəllə, məhlə, mahal (kiçik yaşayış məntəqəsi) sözləri də ümumişlək sözlərdəndir.

MAHƏDDİN/MƏHƏDDİN/MAHYƏDDİN/ MƏHYƏDDİN/MƏHİYƏDDİN

fars-ərəb. *mah əd-din* sözü dilimizdə dinin beşiyi, dini ehya edən, dini dirçəldən anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Məhəddin, Mahyəddin, Məhyəddin, Məhiyəddin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

MAHİR

ərəb. *mahir* sözündən olub, dilimizdə məharətli, bacarıqlı, qabiliyyətli, işini əla bilən, usta, püxtələşmiş anlamlarını ifadə edir. Mahir kişi adı XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır.

MAHİYYƏT

ərəb. *mahiyyət* sözü dilimizdə daxili məzmun, xüsusiyyət, əsl məna, məğz, əsas mənasındadır. Mahiyyət Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

MAHMUD

ərəb. *mahmud* sözündən olub, dilimizdə təriflənmiş, tərifli, şöhrətli mənələrindəndir. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də Mahmud məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Mahmud Məhəmməd Peyğəmbərin epitetlərindən biridir. Məhəmməd Peyğəmbərin adlarından biri olduğundan müsəlman dünyasında geniş yayılmışdır. Adın məşhur daşıyıcılarından Mahmud Kaşgari/Kaşgarlı (Mahmud ibn əl-Hüseyn ibn Məhəmməd əl-Kaşgar, 1028 və ya 1029-1101 və ya 1126) "Divanü-Lüğət ət-Türk" adlı izahlı lüğətin müəllifi kimi dünyada tanınmış alimlərdəndir.

MAİL/MAYİL/MAYİL

ərəb. *mail* sözündəndir. Mail dilimizdə, əsasən, hər hansı bir tərəfə əyilmiş, meyilli anlamındadır. Buradan da bir kəsə,

bir şeyə meyli, istəyi, həvəsi, ürəyi olan, başqa sözlə, birinə vurğun, birini sevən, istəyən mənaları yaranmışdır. Mail sözü həm də rəng bildirən sözlərdən sonra işlənməklə bənzər, çalar, oxşar, yaxın məzmunu yaradır. Adın təhrif olunmuş formaları Malil, Mayıl da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad, əsasən, Mayıl şəklindədir.

MAKEDON

Azərbaycan antroponimikasında ölkə, şəhər adlarından yaranmış kişi adları sırasındadır. Makedon Makedoniyalı İsgəndərin vətəni kimi tanınan, Cənub-Şərqi Avropada, Balkan yarımadasında yerləşən Makedoniya Respublikasının adında yaranmış kişi adıdır.

MAKSİM

yunan. *maksim* sözü böyük, ulu, həmçinin maymaq, oğru jarqonunda gülürüz anlamındadır. Lakin dilimizdə mövcud Maksim kişi adı proletar yazıçısı Maksim Qorkinin adındandır. Məişətimizə XX əsrin 20-ci illərindən, ölkəmizdə yeni quruluşla əlaqədar daxil olmuş şəxs adları sırasındadır. Sovet dövrünün ilk illərində (40-cı illərin sonlarına qədər) ideologiyanın diktəsi ilə oğlan övladlara qoyulmuş adlardandır. Lakin bu qəbildən olan şəxs adları Azərbaycanda nəinki uzunömürlü olmamışdır, hətta gülüş obyektinə çevrildiyindən sonradan belə adların daşıyıcıları yetkin yaşlarında adlarını dəyişməyə məcbur olublar. Azərbaycanda bu gün də yaşlı nəslin nümayəndələri arasında Maksim adının daşıyıcılarına rast gəlinir.

MAQBET

ing. *Maqbet* (əslində *Macbeth*) dünya ədəbiyyatının məşhur dramaturqlarından olan U.Şekspirin eyni adlı faciəsində əsas surətin adındandır. Azərbaycan antroponimikasına keçən əsrin ortalarına yaxın daxil olmuş kişi adlarındandır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda XX əsrin 30-cu illərindən U.Şekspirin əsərlərinə maraq güclənirdi. 1950-ci illərdən etibarən teatr səhnələrində ədibin əsərləri tamaşaya qoyulurdu. Elə bu dövrdən də xalqımız Şekspir əsərlərinin qəhrəmanlarının adlarını övladlarına verməyə başlamışdı. Hamlet, Ofeliya, Otello və s. kimi, Maqbet

kişi adı da bu sıradan olan şəxs adlarındandır. Azərbaycanda yaşlı nəslin nümayəndələri arasında bu gün də Maqbet adının daşıyıcılarına rast gəlinir.

MAQSUD/MAKSUD/MƏQSUD

ərəb. *maqsud* (əslində *məqsud*) sözündəndir. Azərbaycan dilində nəzərdə tutulan, niyyət, məqsəd, məram, arzu, istənilən, istək, arzu edilən, qəsd, niyyət olunan mənalarındadır. Maksud/Maqsud kişi adı arzulanan, axtarılan (tapılan) övlad anlamını ifadə edir. Azərbaycanlı ailələrdə çoxdan övlad həsrətində olan valideynlər, yaxınlar uşağın dünyaya gəlməsi ilə arzularının, niyyətlərinin yerinə yetdiyini ifadə edərək ona Maqsud adını qoymuşlar. Qeyd etmək lazımdır ki, müasir Azərbaycan dilində maqsud deyil, yalnız məqsəd sözü işlənir. Maqsud dilimizdə yalnız şəxs adı olaraq mövcuddur. Məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarındandır. Adın daşıyıcıları arasında repressiyaya məruz qalmış, bu səbəbdən Özbəkistanda fəaliyyət göstərmiş azərbaycanlı ziyalılardan olan Maqsud Məsim oğlu Şeyxzadə (1908, Ağdaş–1967, Səmərqənd) Özbəkistan ədəbiyyatının, elminin məşhur filosof şairi, dramaturq, ustad tərcüməçi, böyük alim, görkəmli pedaqoq, dilçi, tənqidçi, folklorşünas və ədəbiyyatşünas olmuşdur. Adın daha bir daşıyıcısı müasirəmiz, tanınmış nasir, kinodramaturq, rejissor, Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı, Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət Xadimi, Xalq Yazıçısı, Azərbaycan Respublikası Sülh Komitəsinin sədri Maqsud İbrahimbəyov (1935) çoxcəhətli fəaliyyəti ilə Azərbaycanı dünyanın bir çox ölkələrində tanınan ziyalılarımızdandır. Adın təhrif olunmuş formaları Maksud, Məqsud da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

...MALI

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında tərkibində *malı* sözünün (III şəxs. məns. ş. *mal* sözü) işləndiyi mürəkkəb kişi adları mövcuddur. Məsələn, Ağamalı, Atamalı, Dinyamalı, Sevdimalı və s. Bu qəbildən olan şəxs adlarında *malı* sözü var-dövlət, sərvət, olan-qalan nə varsa anlamını ifadə edir.

MALİK

ərəb. *malik* sözündən olub, dilimizdə əsasən sahib, yiyə, mülk, mülkiyyət, mülk sahibi deməkdir. Dilimizdə mövcud malik olmaq ifadəsi də bu sözlə əlaqədardır. Allahın məlum 99 adından biri də mülkün (mövcud olan hər bir şeyin) gerçək, əsl sahibi mənasını ifadə edən Malikül-mülkdür. Malik kişi adı da sahib olmaq mənasındadır.

MAN/MƏN

Azərbaycan antroponimikasında tərkibində man/mən işlənmiş kifayət qədər kişi adları mövcuddur. Məsələn, Elman, Şadman, Qılman və s. Qədim türk dillərində *man* adam, insan, soy, irq, əcdad, nəsil mənasını ifadə etmiş, sonradan antroponimlərin tərkibində çıxış etmişdir. Araşdırmalarda **man** sözünün həm də **mən** şəklində işlənməsi, yəni *türkmən*, *qocaman* və s. sözlərdəki *-man* və *-mən* sonluğunun eyni olması ilə bağlı mülahizələrə də rast gəlinir.

MANAF/MƏNAF

ərəb. *manaf* (əslində *mənaif*) sözündən olub, hərfi tərcümədə yüksək deməkdir. Dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişərək Manaf şəklinə düşmüşdür. Mənaif əslində İslamdan əvvəl büt-pərəst olmuş ərəblərin sitayiş etdikləri bütlərin birinin adındandır. Məlum olduğu kimi, İslam dininə qədər ərəblər bütlərə (taxta heykəllərə) sitayiş etmişlər. Manaf da yüksək Kəbədə olan qədim bütlərdən birinin adıdır. Sonradan İslam dininə tapınan ərəblər bütləri yandırır məhv etmişlər. Lakin Mənaif adının yaşamasının səbəbi başqadır. Qeyd etmək lazımdır ki, İslam dinində Məhəmməd Peyğəmbərin adı kimi, ailə üzvlərinin adlarını qoymaq da şərəf sayılır. Peyğəmbərin ulu babasının adı Əbd əl-Mənaif olmuşdur. Məhz bu səbəbdən dünyaya gələn oğlan uşaqlarına Manaf adı qoyularkən sözün əsl mənası deyil, peyğəmbərə yaxın insanların birinin adının olması əsas götürülür. Azərbaycan antroponimikasında Manaf adı ilə yanaşı Abdulmanaf kişi adı (bax: ad – **ABDULMANAF**) da mövcuddur. Adın daşıyıcılarından XX əsrdə Manaf Süleymanov (1912-2001) yazıçı, nasir, tərcüməçi, geologiya-mineralogiya elmləri namizədi olmuşdur. Romanları, povestləri, ssenariləri oçerk, hekayə,

xatirə və tərcümələri ilə yanaşı məşhur Bakı milyonçusu Hacı Zeynalabdin Tağıyev haqqında xeyli sənəd mühafizə etmişdir. M.Süleymanov bəstəkar, Şərqdə ilk operanın müəllifi Üzeyir Hacıbəylinin məktublarının surəti və başqa sənədləri toplamış, şəxsi arxivində qorumuş vətənpərvər ziyalılarımızdan olmuşdur.

MANSUR

ərəb. *mansur* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Mansur kişi adı Yaradanın, Allahın köməyi ilə qalib, müzəffər, üstün olan (şəxs) anlamındadır.

...MAR

Azərbaycan antroponimikasında bu gün *mar* müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, Yelmar, Sumar(ə), Gülmarə və s. kimi mürəkkəb adların tərkibində işlənir. Qədim türk dillərinə Suriya dilindən gəldiyi ehtimal olunan, Çinin şimal-qərbində tapılan qədim uyğur kitabələrində işlənən *mar* sözü bir sıra şəxs adlarının tərkibində işlənərkən hündürlük, alilik, həmçinin müəllim, ustad, nəsihət edən anlamlarını ifadə edir. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, türk xalqları bütün dövrlərdə müəllimə, ustada çox yüksək qiymət vermişlər. Bəzi şəxs adlarında komponent olaraq çıxış edən fars mənşəli *mar* sözü isə ilan mənasındadır. Bildiyimiz kimi, Şərq xalqlarında ilana münasibət heç də həmişə birmənalı olmamışdır. Əski təfəkkürümüzdə, eləcə də folklorumuzda erkən dövrlərdə ilana ikili münasibətin şahidi oluruq. Erkən dövrlərdə ilana müdrik, ağıllı bir varlıq kimi baxılsa da, sonrakı dövrdə zəhərli, ziyanlı xüsusiyyətlərinə görə mənfi münasibət formalaşmışdır. Qədim adlarda da ilkin mənə özünü saxlamışdır.

MARAT

ərəb-fars. mənş. *marat* sözündəndir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Marat kişi adı kimi isə güdməyə, izləməyə təhrik etmək mənasındadır.

MARKS

alm. *Marks* XIX əsrdə yaşamış məşhur filosof, kommunizmin ideoloqlarından olmuş Karl Marksın soyadındandır. Azərbaycan

can antroponimikasına XX əsrin 20-ci illərindən sonra daxil olmuş Marks kişi adı siyasi quruluşun mahiyyətindən doğan adlar sırasındadır. Karl Marks (*Karl Marx*, 1818-1883) alman filosofu, siyasətçisi, marksizm-leninizm nəzəriyyəsinin banisi, “Kommunist manifesti” və “Kapital” əsərlərinin müəllifi olmuş tarixi şəxsiyyətin adındandır. Sovet dövrünün ilk illərində (40-cı illərin sonlarına qədər) ideologiyanın diktəsi ilə oğlan övladlara qoyulan adlardandır. Lakin bu qəbildən olan kişi adları kimi, Marks adı da Azərbaycanda nəinki uzunömürlü ola bilmədi, hətta güllüş obyektinə çevrildi, sonradan belə adların daşıyıcıları yetkin yaşlarında adlarını dəyişməyə məcbur oldular. Azərbaycanda hələ də yaşlı nəslin nümayəndələri arasında Marks adının daşıyıcılarına rast gəlinir.

MARLEN

XIX əsrin filosofu *Karl Marksın* (bax: ad – **MARKS**) və dünya tarixində proletariyatın və kommunizm ideyasının rəhbəri kimi tanınmış *V.İ.Leninin* (1870–1924) soyadlarının ilk üç hərfindən yaranmış kişi adıdır. Siyasi quruluşun mahiyyətindən doğmuş, lakin xalqın iradəsi ziddinə olan bu qəbildən olan adlar digər adlar kimi geniş yayılmamışdır.

MAŞALLAH/MAŞALLA

ərəb. *maşallah* (əslində *mə şəə Üllah* sözlərinin birləşməsindən yaranmışdır) Azərbaycan dilində Maşallah kişi adı Allahın istədiyi bəndə, Allahın sevdiyi bəndə (insan), afərin, mərhəbə, Allah gözdən saxlasın kimi bəyənmə və tərif mənalarını ifadə edir. Türk dillərində bu gün əhsən, afərin, Allah bədnəzərdən qorusun mənalarında işlənməkdədir. Bu gün Maşallah kişi adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın təhrif olunmuş forması Maşalla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MAYİS/MAİS

lat. *mayis* (əslində *mayus*) may (ilin beşinci ayı) deməkdir. Ayın adı yunan əsətlərinə görə ticarət allahı Merkuriyin anası ilahə Mayanın şərəfinə adlandırılmışdır. XX əsrin əvvəllərinə qədər dilimizdə də mayıs sözü (may ayının adı kimi) işlənmişdir.

Türkiyə türkcəsində bu gün də ayın adı mayıdır. Vaxtilə may ayında dünyaya gələn oğlanlara Mayıs, qızlara Mayısə (bax: ad – **MAİSƏ**) adları qoyulmuşdur. Adın təhrif olunmuş forması Mais də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

MEHBƏDDİN/MEHBƏTDİN/MƏHBƏDDİN/ MƏHBƏTDİN

bax: ad – **MÖHBƏDDİN**

MEHBULLAH/MEHBULLA/MEYBULLA/MEHBALA/ MEHBALI

ərəb. *mehbulla* (əslində *mühibulla*) sözündəndir. Mehbulla kişi adı Allahı sevən, Allaha, Tanrıya sevgi, Allaha bağlılıq mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Mehbulla, Meybulla, Mehbala, Mehbali da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad, əsasən, Mehbala və Meybulla şəklindədir.

MEHDİ

ərəb. *mehdi* sözü dilimizə tərcümədə düz yol göstərən, hidayətə çatdıran, doğru yolu tapan, başçılıq edən, düz yolla gedən, düz yolda olan, həmçinin Allah tərəfindən göndərilmiş mənalıdır. Mehdi Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar kişi adlarındandır. Ərəb şəxs adları lüğətlərində Mehdi kişi adının Allahın idarə etdiyi, doğru yolla aparılan mənasını ifadə etdiyi qeyd edilir. Ərəb dilində Mehdi Hadi (bax: ad – **HADİ**) və Hidayət (bax: ad – **HİDAYƏT**) kişi adları ilə eyni kökdəndir. Adın Şərqdə geniş yayılması Şiəlik təriqətində on iki imamın sonuncusu olan Mehdi Sahib əz-Zamanın adı ilə əlaqədardır. İslam dini ilə bağlı rəvayətlərə əsasən, adının əslində Məhəmməd olduğu iddia edilən imamın ölümündən sonra məlum olub ki, o, ölməmişdir, qeyb olmuşdur. İslam dininə görə, zülm və ədalətsizliyin hər tərəfi bürüdüüyü bir vaxtda, başqa sözlə, Qiyamət gününə yaxın zühur edib (gəlib) yer üzündə ədaləti bərpa edəcək və bununla da İslam hakim din elan ediləcəkdir. Dində Əhli-beytdən biri kimi qeyd edilir. Məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Azərbaycanda XX əsrin 50-ci illərindən Mehdi adının xüsusilə geniş yayılması Sovet İttifaqı Qəhrəmanı, uzaq İtaliya və Yuqoslaviyada cəsur döyüşçü Mixaylo kimi ta-

nırmış, Böyük Vətən müharibəsində qəhrəmanlıqla həlak olmuş Mehdi Hüseynzadənin (1918-1944) həyat və fəaliyyəti ilə bağlı bir çox publisist yazıların, bədii əsərlərin meydana çıxması ilə əlaqədar olmuşdur. Burada hamının sevə-sevə baxdığı, qəhrəmanın vətəndən uzaqlarda göstərdiyi qəhrəmanlıqlardan bəhs edilən “Uzaq sahillərdə” filmi də xüsusi olaraq qeyd edilməlidir.

MEHDİXAN

ərəb. *Mehdi* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mehdi (bax: ad – **MEHDİ**; **XAN**) kişi adı xan Mehdi, başçı Mehdi anlamını ifadə edir.

MEHDİQULU

ərəb. *Mehdi* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar Mehdiqulu (bax: ad – **MEHDİ**; **QULU**) kişi adı Mehdiyə xidmət göstərən, Mehdi qulluğunda duran anlamlarını ifadə edir. Adın daşıyıcılarından Qarabağ xanı Mehdiqulu xan Cavanşir XX əsrdə yaşamış məşhur şair Xurşudbanu Natəvanın atasıdır.

MEHMAN

fars. *mehman* sözündəndir. Mehman kişi adı qonaq, qonaq olmaq mənasındadır. Klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən sözlərdəndir. Mehman Azərbaycanda, əsasən, XX əsrin əllinci illərindən daha geniş yayılmış kişi adlarındandır. Adın məişətimizdə sevilməsi Süleyman Rəhimovun (1900-1983) eyniadlı povesti ilə əlaqədardır. Xalq arasında “Mehman” əsərinə, həmçinin əsərin motivləri əsasında çəkilmiş “Qanun naminə” adlı bədii filmin əsas qəhrəmanı olan vicdanlı, əzmkar gənc prokuror Mehman surətinə olan rəğbət adın məişətimizdə uzunömürlü olmasına səbəb olmuşdur.

MEHMANDAR

fars. *Mehman* adı və *dar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mehmandar (bax: ad – **MEHMAN**; **DAR**) kişi adı qonaqsevər, qonaqpərust mənasındadır. Bir vaxtlar xanların

sarayında qonaq qarşılamaqla əlaqədar mehmandar vəzifəsi də olmuşdur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Mehmandar bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Mehmandarov Azərbaycanda məşhur soyadlardandır. Məşhur azərbaycanlı sərkərdə, Rus-Yapon müharibəsində Port-Artur qəhrəmanı general Səməd bəy Mehmandarov (1855-1931) 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Demokratik Respublikasının Hərbi naziri vəzifəsində çalışmışdır.

MEHMANYAR

fars. *Mehman* adı və *yar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mehmanyar (bax: ad – **MEHMAN**; **YAR**) kişi adı yarına qonaq olan, sevgilisinin qonağı mənasındadır.

MEHR

fars. *mehr* sözü sevgi, məhəbbət, həmçinin mehribanlıq anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında mehr müstəqil ad kimi mövcud olmasa da, bir sıra mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir.

MEHRAB

ərəb. *mehrab* sözüdür, dilimizə tərcümədə döyüş yeri, imamın ibadətlə məşğul olduğu yer, həmçinin həm mənəvi, həm də maddi cəhətdən yüksək yer mənalərini ifadə edir. Mehrab kişi adı Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adlarındandır. Müasir Azərbaycan dilində **mehrab** məscidlərin qiblə tərəfindəki divarında namaz qılarkən pişnamazın və onun ardınca başqa namaz qılanların üzvlərini çevirdikləri oyulmuş yerin adıdır.

MEHRAN

fars. *mehran* sözüdür. Mehran dilimizə tərcümədə sevən, məhəbbəti olan mənasını ifadə edir. Qafqaz Albaniyasının başında duran İran mənşəli Mehranilər sülaləsinin (628-705) əsasını qoymuş Mehranın adındandır. Ə.Firdövsinin “Şahnamə” əsərində Mehran adına rast gəlinir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında.

MEHRƏLİ/MEHRALI

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *mehr* sözü və *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mehrəli (bax: ad – *MEHR*; *ƏLİ*) kişi adı Əlinin mərhəməti, Əlinin mehri, məhəbbəti mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Mehralı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Keçən əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Mehrəli kişi adı bu gün köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MERAC/MEHRAC

ərəb. *merac* sözü dilimizdə nərdivan, qalxma, düşmə, göyə çıxma, göyə qalxma mənalarındadır. Merac İslamda Məhəmməd Peyğəmbərin Allahla ünsiyyət üçün göyə qalxdığı gecənin, rəcəb ayının 27-sinə təsadüf edən gecənin adındandır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Mehrac da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MEYDAN

fars. *meydan* sözünün dilimizdə bir neçə mənası vardır: 1. Şəhər, kənd, qəsəbə və s. içərisində tikilisiz, açıq və geniş düz yer, açıqlıq; 2. Düzənlik və genişlik; 3. Bir işin icrası üçün geniş sahə, yer. Məcəzi mənada fürsət, imkan, əlverişli şərait, həmçinin geniş, enli yerdir. Meydan kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

MEYXOŞ

fars. *meyxoş* sözündən olub, dilimizdə turş ilə şirin arasındakı orta dad, həmçinin turşaşirin anlamlarını ifadə edir. Sözün xoşagələn, xoş kimi məcazi mənaları da məlumdur. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək ifadələrdəndir. Meyxoş (bax: – *MEY*; *XOŞ*) kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Bu gün Azərbaycan antroponimik vahidlər sistemində köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Meyxoş yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MƏBİD

fars. *məbid* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında Məbid kişi adı İslam dininə qədərki antroponimlər sırasındadır. Məbid atəşpərəst din xadimi, alim, filosof, kahin sözü ilə əlaqədardır.

MƏBUD

ərəb. *məbud* sözü ibadət, sitayiş edilən, tapınma (Tanrı, büt, ay, gün, ulduz və s.) anlamındadır. Məbud kişi adı Tanrıya tapınan anlamındadır.

MƏCİD

ərəb. *məcid* (əslində *macid*) sözündən olub, böyük, ulu, əzəmətli, tanınmış, adlı-sanlı, görkəmli, şanlı, şərəfli anlamlarını ifadə edir. Məcid kişi adı adlı-sanlı mənasındadır. İslam dinində Allahın məlum 99 adından biri əl-Macid şərəfi yüksək olan anlamındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, ərəblərdə daha çox Məcidə (ərəb dilində tələffüzü fərqlidir) qadın adı geniş yayılmışdır. Bizdə isə əksinə, XX əsrdə də, bu gün də məişətimizdə Məcidə qadın adına nisbətən Məcid kişi adı daha geniş yayılmışdır. Məcid kişi adı da, eləcə də adın tərkibində komponent olaraq iştirak etdiyi Sultanməcid (bax: ad – **SULTANMƏCİD**), Abdülməcid (bax: ad – **ABDÜLMƏCİD**) və s. mürəkkəb kişi adları da məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır.

MƏCNUN

ərəb. *məcnun* sözündən olub, dilimizdə dəli, divanə mənasındadır. Məcnun sözünün aşıq, vurğun, dəlicəsinə aşıq olmaq mənalı da mövcuddur. Şərqin ən məşhur, ən sevilən "Leyli və Məcnun" məhəbbət dastanında əsas qəhrəmanların birinin adındandır.

MƏCNUNBƏY

ərəb. *Məcnun* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məcnunbəy (bax: ad – **MƏCNUN; BƏY**) kişi adı Məcnun bəy anlamındadır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəlməmiş şəxs adları sırasında olan Məcnunbəy yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MƏDƏD/MƏDƏT

ərəb. *mədəd* sözündəndir. Mədəd kişi adı kömək, imdad, yardım mənasındadır. Bir zamanlar Azərbaycan dilində mədəd ümumişlək sözlərdən olmuşdur. Xalq ədəbiyyatında, xüsusilə aşiq yaradıcılığında mədəd sözünün çox işlənməsi buna dəlalət edən amillərdəndir. Yardım mənasında olan Mədəd kişi adının təhrif olunmuş Mədət forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Soyadlar da Mədət adından düzəlmişdir. Bu gün dilimizdə Mədətov, Mədətli, Mədətzadə soyadlarına kifayət qədər rast gəlinir.

MƏFTUN

ərəb. *məftun* sözündən olub, müasir Azərbaycan dilində vurğun, özünü unudacaq dərəcədə vurulmuş, valeh olmuş, heyran olmuş anlamlarını ifadə edir. Məftun kişi adı sevən aşiq mənasındadır.

MƏĞRUR

ərəb. *məğrur* sözü dilimizdə mənlikli, mənlük hissi olan, vüqarlı, qürurlu mənasındadır. Məğrur kişi adı öz ləyaqətini, mənliyini qoruyan anlamını ifadə edir.

MƏHARƏT

ərəb. *məharət* sözü dilimizdə bir işi ustacasına görmə, bacarıq, qabiliyyət, hünər anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Məharət qabiliyyət sahibi olan (adam) mənasındadır.

MƏHBUB

ərəb. *məhbub* sözündəndir. Ərəb dilində məhəbbət, həbib, həbibulla sözləri eyni kökdəndir. Məhbub kişi adı istəkli, sevgili, məşuq (kişi) mənasındadır.

MƏHƏBBƏT/MÖHÜBBƏT

ərəb. *məhəbbət* (əslində *mühibbət*) sözü dilimizdə eşq, sevgi, istək, ürəkdən bağlılıq, sdaqət, mehribanlıq anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Məhəbbət adı sevgi, eşq mənasındadır. Məhəbbət adının təhrif olunmuş forması Möhübbət də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏD/MƏHƏT

ərəb. *məhəd* (əslində *məhd*) sözündəndir. Məhəd kişi adı dili-mizdə beşik mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Məhət də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Məhəd/Məhət bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MƏHƏDDİN

ərəb. *məh əd-din* sözündəndir. Məhəddin (bax: ad – **MƏHƏD**) kişi adı dilimizdə dinin beşiyi mənasındadır. İslam dinində məkuruh, yəni qoyulması məsləhət görülməyən kişi adlarındandır.

MƏHƏMMƏD/MƏMMƏD/MAMED

ərəb. *məhəmməd* (əslində *mühəmməd-həmd* olunan) sözündəndir. Azərbaycan dilində bəyənən, tərifləyici, çox təriflənmiş, mədh edilmiş anlamlarını ifadə edir. Ərəb dilində Məhəmməd, Əhməd, Mahmud eyni köklü sözlərdir. Məlum olduğu kimi, Məhəmməd kişi adı tarixi şəxsiyyət, İslam dininin banisi, Məhəmməd ibn Abdullahın adındandır. Adın ilk daşıyıcısı da Məhəmməd Peyğəmbər olmuşdur. O, 610-620-ci illərdə yeni din yaratmaqla məşğul olmuş, nəhayət, 622-ci ildə bu işi başa çatdırmışdır. İslam dininin yaranma tarixi onun 622-ci ilin iyun ayının 26-da Məkkədən Yərib (sonralar bu şəhər Mədinə, yəni Peyğəmbər şəhəri adlandırılmışdır) şəhərinə hicrət etməsi tarixi ilə başlanır. İslam dininə görə, Məhəmməd (s.ə.s.) ən son peyğəmbərdir. Ondan sonra bir daha peyğəmbər gəlməyəcəkdir. Dini mənbələrdə müqəddəs “Qurani-Kərim” ilahi xəbər zəncirinin, peyğəmbərlik və vəhy müəssisəsinin onunla sona çatdığı, onun “xatəmun-nəbiyyin” (nəbilərin sonuncusu) olduğu qəti bir şəkildə belə xəbər verilir ki, Məhəmməd aranızdakı kişilərdən heç birinin atası deyildir. Lakin o, Allahın rəsulu (elçisi) və peyğəmbərlərin sonuncusudur... Azərbaycanda İslam dini bərqərar olduqdan sonra ərəb dilindən bir sıra başqa adlar da məişətimizə daxil olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, keçmiş Sovetlər İttifaqının tərkibinə qatılmış türk xalqlarının hamısının dilində mövcud Məhəmməd kişi adı müxtəlif cür, çox zaman da bilərəkdən təhrif olunaraq yazılmışdı. Rus dilində Muxamed, Maqomed, Mamed, Muxamad və s. kimi yazılır, sonradan tər-

cümə prosesində mətn daxilində ad bilərəkdən təhrif olunurdu. Sovet dövründə Azərbaycanda da Məhəmməd adı bilərəkdən rəsmi sənədlərdə Məmməd kimi yazılırdı, rus dilində və çox vaxt canlı danışqda da Mamed kimi gülüş doğuran bir tərzdə tələffüz edilirdi. Məmməd kişi adı, ümumiyyətlə, heç bir mənə daşımır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Məhəmməd adının işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb kişi adları mövcuddur. Sovet dövründə bu cür mürəkkəb adlarda da Məhəmməd yerinə Məmməd yazılırdı. Məsələn, Məhəmmədəli Məmmədəli kimi, Xanməhəmməd Xanməmməd kimi, Canməhəmməd Canməmməd kimi və s. XX əsrin iyirminci illərindən bu qəbildən olan adlar əvvəl yalnız Məhəmməd kimi qisaldılmış şəkildə tələffüz edilirdisə, sonradan yavaş-yavaş bu adların azalması (rus dilində tələffüzü çətinlik yaratdığı səbəbindən) müşahidə edilirdi. Bu gün Məhəmməd məişətimizdə çox geniş yayılmış kişi adlarındandır.

MƏHƏMMƏDAĞA/MƏMMƏDAĞA

bax: ad – AĞAMƏHƏMMƏD

MƏHƏMMƏDBAĞIR/MƏMMƏDBAĞIR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Bağır* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədbağır (bax: ad – *MƏHƏMMƏD*; *BAGIR*) kişi adı hərtərəfli məlumatlı Məhəmməd anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədbağır da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Məhəmmədbağır/Məmmədbağır Bağır adının yeganə qoşalaşma formasıdır. Mürəkkəb adlar yarada bilən komponentlər heç biri Bağır adı ilə birlikdə işlənərək mürəkkəb ad yarada bilməmişdir. Bəzi adlar, məsələn, Məmmədخان–Xanməmməd, Ağagül–Gülağa kimi işlənə bilir. Məhəmmədbağır adında isə bu cür hal da mümkün deyildir. Səbəbi də Məmmədbağır adının konkret şəxsiyyətlə bağlı olmasıdır. İslam tarixində V imamın adı Məhəmməd, təxəllüsü Bağır olmuşdur. Burada Bağır “öyrənən” mənasındadır. Yəni öyrənən Məhəmməd. Bir sözün iki dildə müxtəlif mənası bir adda belə asanlıqla birləşmiş və Məhəmmədbağır kişi adı yaranmışdır. Adın daşıyıcılarından Məhəmmədbağır Xalxali (1829-1900) XIX əsrin sonlarında yazıb-yaratmış görkəmli şairlərimizdən olmuşdur.

MƏHƏMMƏDCƏFƏR/MƏMMƏDCƏFƏR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Cəfər* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədcəfər (bax: ad – **MƏHƏMMƏD; CƏFƏR**) kişi adı Məhəmmədə sadıq, səmimi dost olan anlamındadır. Peyğəmbərə öz yaxın, səmimi dost olduğunu göstərmək məqsədilə şialərin VI imamı Cəfər özünə Məhəmmədcəfər adını da götürmüşdü. Məhəmmədcəfər adının yaranması da bununla əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədcəfər sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDƏLİ/MƏMMƏDƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədəli (bax: ad – **MƏHƏMMƏD; ƏLİ**) kişi adı İslam dinində iki müqəddəsin adındandır. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədəli də Məmmədcəfər də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDƏMİN/MƏMMƏDƏMİN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Əmin* adlarının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədəmin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məhəmmədəmin (bax: ad – **MƏHƏMMƏD; ƏMİN**) kişi adı əslində Məhəmməd Peyğəmbərin epitetlərindən biri olub, inanılası, etibarlı Məhəmməd anlamındadır. Adın daşıyıcılarından gənc yaşlarından milli-azadlıq uğrunda fəaliyyətə başlayan siyasi xadim, publisist, yazıçı-dramaturq Məhəmməd Əmin Rəsulzadə (1184-1955) əvvəlcə kommunist ideyalarına meyil etmiş, sonra müsavətçi olmuşdur. “Hümmət” qəzetinin və “Müsavət” partiyasının yaradıcılarından. 1918-ci ildə elan edimiş Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin başçısı, ən yüksək siyasi lider olmuşdur. Məhz M.Ə.Rəsulzadənin rəhbərliyi altında müstəqil Azərbaycan Respublikası çox çətin şəraitdə 23 ay mövcudluğunu saxlaya bilmişdir.

MƏHƏMMƏDƏZİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Əzim* adlarının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Məhəmmədəzim

(bax: ad – **MƏHƏMMƏD; ƏZİM**) kişi adı əslində Məhəmməd Peyğəmbərin epitetlərindən biri olub, qərarı qəti, saf niyyətli Məhəmməd anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Məmməd-əzim də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDHƏSƏN/MƏMMƏDHƏSƏN

ərəb. mürkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Həsən* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədhəsən (bax: ad – **MƏHƏMMƏD; HƏSƏN**) kişi adı yaxşı Məhəmməd anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədhəsən də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDHÜSEYN/MƏMMƏDHÜSEYN/ MƏMMƏHÜSEYN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Hüseyn* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədhüseyn (bax: ad – **MƏHƏMMƏD; HÜSEYN**) kişi adı gözəl Məhəmməd anlamındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Məmmədhüseyn, Məmməd Hüseyn də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDİYYƏ/MƏMMƏDİYYƏ

ərəb. *Məhəmmədiyyə* İslam dininin yaradıcısı Məhəmməd Peyğəmbərin adı ilə əlaqədardır. Məhəmmədiyyə (bax: ad – **MƏHƏMMƏD**) kişi adı Məhəmmədin nəslindən olan, Məhəmmədi vəsf edən, Məhəmmədin dininə aid olan, müsəlman, mömin, dindar (İslam dini ilə əlaqədar) mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədiyyə də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDXAN/MƏMMƏDXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və azərb. arxaikləşmiş *xan* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədxan (bax: ad – **MƏHƏMMƏD; XAN**) kişi adı xan Məhəmməd, başçı Məhəmməd anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədxan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDKƏRİM/MƏMMƏDKƏRİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Kərim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədkərim (bax: ad – *MƏHƏMMƏD; KƏRİM*) kişi adı səxavətli olan Məhəmməd anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədkərim də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDQULU/MƏMMƏDQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədqulu (bax: ad – *MƏHƏMMƏD; QULU*) kişi adı Məhəmmədə xidmət göstərən, Məhəmmədin xidmətində duran anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədqulu da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDMUSA/MƏMMƏDMUSA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Musa* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədmusa (bax: ad – *MƏHƏMMƏD; MUSA*) kişi adı İslam dinində iki müqəddəs, iki peyğəmbərin adındandır. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədmusa da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDRƏSUL/MƏMMƏDRƏSUL

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Rəsul* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədrəsul (bax: ad – *MƏHƏMMƏD; RƏSUL*) kişi adı Məhəmmədin rəsul olması ilə əlaqədardır. Məlum olduğu kimi, İslam dinində Məhəmməd yer üzündə Allahın rəsulu (elçisi) elan edilmişdir. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədrəsul da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDRZA/MƏMMƏDRZA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Rza* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədrza (bax: ad – *MƏHƏMMƏD; RZA*) kişi adı Məhəmməddən məmnunluq anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədrza da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDSADİQ/MƏHƏMMƏDSADİQ/ MƏMMƏDSADİQ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Sadiq* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədsadiq (bax: ad – *MƏHƏMMƏD; SADİQ*) kişi adı Məhəmmədə sadiq, səmimi dost olan anlamındadır. Məlum olduğu kimi, şüələrin VI imamı Cəfər özünə Sadiq təxəllüsünü götürmüşdü. Peyğəmbərə yaxın, səmimi dost olduğunu göstərmək üçün özünü Məhəmmədsadiq kimi də tanıtmışdı. Məhəmmədsadiq adının yaranması da bununla əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş formaları Məhəmmədsadiq, Məmmədsadiq da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDSƏİD/MƏMMƏDSƏİD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Səid* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədsəid (bax: ad – *MƏHƏMMƏD; SƏİD*) kişi adı bəxti, taleyi uğurlu Məhəmməd anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədsəid də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından yazıçı, şair, dramaturq, ədəbiyyatşünas, Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət Xadimi Məmməd Səid Ordubadi (1872-1950) bir sıra dramatik əsərlərin opera və operetta librettolarının, habelə ədəb-publisistik yazıların müəllifidir. Romanlarında İranda xalq kütlələrinin maariflənməsinə çağırmışdır. A.S.Puşkinin “Baxçasaray fontanı” və “Boris Qodunov” əsərlərini Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir.

MƏHƏMMƏDSƏLİM/MƏMMƏDSƏLİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Səlim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədsəlim (bax: ad – *MƏHƏMMƏD; SƏLİM*) kişi adı sülh tərəfdarı Məhəmməd anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədsəlim də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDTAĞI/MƏMMƏDTAĞI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Tağı* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmməd-

tağı (bax: ad – **MƏHƏMMƏD; TAĞI**) kişi adı mömin Məhəmməd anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Məmməddağı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDVƏLİ/MƏMMƏDVƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Vəli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmməd-vəli (bax: ad – **MƏHƏMMƏD; VƏLİ**) kişi adı dost olan Məhəmməd anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədvəli də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDYAR/MƏMMƏDYAR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* adı və fars. *yar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədyar (bax: ad – **MƏHƏMMƏD; YAR**) kişi adı Məhəmmədə (peyğəmbərə) dost, yar-yoldaş olan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədyar da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHƏMMƏDYUSİF/MƏMMƏDYUSİF

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məhəmməd* və *Yusif* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məhəmmədyusif (bax: ad – **MƏHƏMMƏD; YUSİF**) kişi adı İslam dinində iki müqəddəs, iki peyğəmbərin adının birləşməsindəndir. Adın təhrif olunmuş forması Məmmədyusif də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə sənaye və ticarət naziri, xarici işlər naziri olmuş Məhəmmədyusif Cəfərov (1885-1938) 1920-ci ilin fevralında Azərbaycan parlament sədrinin müavini seçilmiş, sədr Əlimərdan bəy Topçubaşov Versal sülh konfransında olarkən parlamentin sədri vəzifəsini icra etmişdir. 1920-ci il aprelin 27-də bolşeviklər M.Cəfərovu Azərbaycan parlamentinin hakimiyyəti bolşeviklərə verməsi haqqında razılığa imza etməyə məcbur etmişdilər.

MƏHƏRRƏM/MƏHƏR

ərəb. *məhərrəm* ərəblərin qəməri təqviminin birinci ayının (şüblərin imamları bu ayda qətl edildiyi üçün müsəlman dünya-

sında yas tutulan ay hesab edilir) adıdır. Məhərrəm kişi adı bu ayın adındandır. Erkən dövrlərdə əsasən, məhərrəm ayında doğulan oğlan uşaqlarına verilən adlardandır. Sonradan ad geniş yayılmışdır. İslam tarixindən məlum olduğu kimi, dinin bərqərar olduğu dövrdə ilin birinci ayında qəbilələr arasında döyüşlər, müharibələr qadağan edilmiş, ayın sülh, barışıq ayı olması elan edilmişdi. Bu ayda doğulanlara məhz bu səbəbdən Məhərrəm adı verilirdi. Lakin təəssüf ki, İslam tarixində ən ağır döyüşlərdən biri də məhərrəm ayının onuncu günündə baş vermiş, Məhəmməd Peyğəmbərin nəvəsi, Həzrət Əlinin oğlu imam Hüseyn, ailəsi və tərəfdarları Kərbəla düzündə qətlə yetirilmişdir. Bu hadisədən sonra Məhərrəm adı, əsasən, şiələr arasında geniş yayılmağa başlamışdır. Məhərrəm adını əzizləmə və oxşama məzmunlu Məhər forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHYƏDDİN

ərəb. *məhy əd-din* (əslində *mühy əd-din*) sözündəndir. Məhyəddin kişi adı dinin siması, dinin mahiyyəti mənasındadır.

MƏHZUN

ərəb. *məhzun* sözündəndir. Məhzun kişi adı hüznlü, həzin, kədərli, qəmli, dərqli mənalarını ifadə edir.

MƏQSƏD

bax: ad – MAQSUD

MƏLİK

ərəb. *məlik* sözü dilimizdə hökmdar, padşah, kral, həmçinin mülk sahibi, mülkədar anlamlarını ifadə edir. Məlik kişi adı padşah hökmdar mənasındadır. İslam dinində Allahın məlum 99 adından biri də əl-Məlik, yəni buyruqları tutulan mənasını ifadə edir. Məlik həm də, bir növ, yarıq qəhrəmanı anlamındadır. Məsələn, ərəb dilində “məlik əş-şüəra” şairlərin başçısı, “məlik əş-şətrənc” şahmat üzrə dünya yarışmasının birincisi və s.

MƏLİKMƏHƏMMƏD/MƏLİKMƏMMƏD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Məlik* və *Məhəmməd* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan

can dilində Məlikməhəmməd (bax: ad – *MƏLİK; MƏHƏM-MƏD*) kişi adı padşah Məhəmməd, hökmdar Məhəmməd mənasındadır. Bu ad Azərbaycanda hamının məktəb dərsliklərindən yaxşı tanıdığı “Məlikməmmədin nağılı”ndakı baş qəhrəmanın adındandır. Deməli, ərəb dilindən gəlmə Məlik sözünün işləndiyi digər nağıllar kimi, “Məlikməmmədin (əslində Məlikməhəmmədin) nağılı”nın yaşı VII–VIII əsrlərə aid edilir. Çünki Məlik də, Məhəmməd də ərəb dilindən məişətimizə daxil olmuş kişi adlarıdır. Adın təhrif olunmuş forması Məlikməmməd də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏLİKŞAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən adların tərkibində *Məlik* adı və fars mənş. arxaıkləşmiş *şah* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır, başqa sözlə, Məlikşah (bax: ad – *MƏ-LİK; ŞAH*) kişi adı iki hökmdar, iki şah anlamlarını ifadə edən sözün birləşməsidir və şahlar şahı, hökmdarlar hökmdarı mənasındadır. Məlum olduğu kimi, dilimizin antroponimik vahidlər sistemində İran şahlarının adlarından formalaşmış kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Məlikşah kişi adı İranda hakimiyyətdə olan Səlcuq padşahlarının üçüncüsü və ən böyüyü Məlik şah Əbülfəth Cəlaləddinin (1055-1092) adındandır. 1072-ci ildə, atası Alp Arslanın ölümündən sonra, 18 yaşında ikən taxta çıxmış, vəziri məşhur Nizamülmülkün yardımı və siyasəti ilə Xarəzm, Şam, Misir və digər yerləri fəth edib, məmləkətini Ceyhun çayından Aralıq dənizinə qədər genişləndirmişdir. Məlik şah düz 20 il hakimiyyətdə olmuşdur. Tarixə igid, səxavətli şəxsiyyət, müdrik alim və ağıllı padşah kimi düşmüşdür. Şahlığı dövründə körpülər, qəsəbələr, qalalar, məktəblər, su yolları tikdirmişdir. Elmə, sənətə yüksək qiymət verən bir hökmdar olmuşdur. Məşhur filosof, eləcə də şair Ömər Xəyyam zamanında Məlik şahın himayəsində yaşamışdır.

MƏMİ/MƏMİŞ/MƏMƏ

Mə/Məh... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmununda kiçildilmiş formasıdır. Sonradan Məmi də, Məmiş də, Məmə da müstəqil kişi adı olaraq işlənmişdir. Bu gün Azərbaycanda Məmiyev, Məmizadə, Məmişov, Məmişzadə, Məmişli soyadlarının daşıyıcıları da kifayət qədərdir.

MƏLUMAT

ərəb. *məlumat* sözündəndir. Məlumat ərəb dilində məlum sözünün cəmidir. Məlumat sözü müasir Azərbaycan dilində bir neçə mənada işlənir: 1. Hər hansı bir məsələ, əhvalat, olay haqqında bilgi, bir məsələdən, bir şeydən xəbərdar olmaq; 2. Hər hansı bir məsələ ilə əlaqədar yazılı və ya şifahi arayış, bildiriş, izahat; 3. Xəbər (vermə), xəbərdarlıq (etmə). Məlumat kişi adı bir hər hansı bir məsələ ilə bağlı xəbər mənasını ifadə edir.

MƏNSUR

ərəb. *mənsur* sözü dilimizə tərcümədə qalib deməkdir. Tarixdən məlumdur ki, Bağdad şəhərinin əsasını Mənsur adlı xəlifə qoymuşdur. Həmçinin əqidəsinə görə Bağdad şəhərində edam edilmiş sufi mütfəkkiri, fəlsəfi fikir tarixində hürufilik təliminin söykəndiyi başlıca dayaq nöqtələrindən olan “Ənəl-həqq” ideyasının məxsus olduğu şəxsiyyət Həllac Mənsur da adın məşhur daşıyıcıları arasındadır. Azərbaycanda Mənsur kişi adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələri olsa da, addan ənənəvi yolla yaranmış Mənsurə (bax: ad – **MƏNSURƏ**) qadın adı məişətimizdə daha geniş yayılmışdır. Mənsur sözünün bəzi izahlı lüğətlərdə nəslə yazılmış mənasında olduğu göstərilir. Lakin ərəb dilində həmin sözdə s hərfinin yazılışı Mənsur kişi adındakı s ilə eyni deyildir. Bu səbəbdən də Mənsur kişi adı yalnız qalib kimi anlaşılr.

MƏNZUM/MƏNSUM/MƏNSİM

ərəb. *mənzur* sözü dilimizdə nəzmə çəkilmiş, nəzmlə yazılmış anlamlarını ifadə edir. Mənzum kişi adının təhrif olunmuş formaları Mənsum, Mənsim də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

MƏNZUR

ərəb. *mənzur* sözü dilimizdə nəzərdə tutulmuş, arzu edilən, məqsəd, arzu, niyyət anlamlarını ifadə edir. Mənzur kişi adı gözələnən mənasındadır. Çoxdan övlad gözləyən ailələrdə arzularının yerinə yetdiyinə görə dünyaya gələn oğul övlada qoyulan adlardandır.

MƏRAHİM

ərəb. *mərahim* sözündəndir. Ərəb dilində də, dilimizdə də ümumişlək sözlərdən olan mərhəmət sözünün cəmidir. Mərhəmət (bax: ad – **MƏRHƏMƏT**) şəxs adı rəhm, şəfqət, acıma, insaf hissi anlayışlarını ifadə edir. Mərahim kişi adı da müvafiq olaraq çox rəhmli, həddən artıq insafı olan (adam) mənasındadır.

MƏRASİM

ərəb. *mərasim* sözündəndir. Mərasim ərəb dilində rəsm sözü-nün cəmidir. Dilimizdə rəsmi qəbul və ya müəyyən olunmuş qayda və qanunlarla icra edilən təntənə, həmçinin artıq ənənə şəklini almış bir sıra adətlər mənasındadır.

MƏRDAN

fars. *mərd* sözünün cəmidir. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlər sırasında olan mərd igid, qorxmaz, kişilik (xüsusiyyət olaraq), qəhrəman, cəsur adam anlayışlarını ifadə edir. Məcəzi mənada sözündə, əqidəsində, əhdində möhkəm olan adam, vəfalı, etibarlı, alicənab mənasındadır. Türk xalqlarının əksəriyyətində mövcud Mərdan kişi adı kişilik, kişilər, mərdlər mənasındadır. Bədii əsərlərdə müsbət qəhrəmanların daşıdıqları adlardır.

MƏRDANƏLİ/MƏRDANALI

fars. *Mərdan* və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mərdanəli (bax: ad – **MƏRDAN**; **ƏLİ**) kişi adı mərdliyə xas xüsusiyyətlərə sahib Əli, cəmər Əli mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Mərdanalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏRDƏLİ/MƏRDALI

fars. *mərd* sözü və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mərdəli (bax: ad – **ƏLİ**) kişi adı mərd Əli, cəsur Əli anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş forması Mərdalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏRDİ

fars. *mərdi* mərdlik, sözündə möhkəm, kişiyyə xas olan mənasındadır. Bəzi lüğətlərdə *Mərd...* ilə başlayan adların əzizləmə və oxşama məzmununda qısaldılmış biçimi olması, sonradan adın müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşməsi qeyd edilir. Mərdi Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MƏRİFƏT

ərəb. *mərifət* sözü dilimizdə, əsasən, ədəb, tərbiyə, qanacaq, kamal, mədəniyyət sahibi mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasındadır. Mərifət şəxs adı ədəb-ərkan mənasındadır.

MƏRHƏMƏT

ərəb. *mərhəmət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Mərhəmət adı rəhm, şəfqət, insaf hissi mənalarını ifadə edir.

MƏRKƏZ

ərəb. *mərkəz* sözü dilimizdə əsas mənası tən orta hissə olmaqla bir neçə anlamda işlənir: 1. Hər hansı bir yer, ölkə və s. üçün inzibati, sənaye, mədəni və başqa cəhətdən əhəmiyyəti olan şəhər, böyük yaşayış məntəqəsi; 2. Şəhərin adətən ortasında olan və inzibati binaların, əsas ticarət və maliyyə obyektlərinin və s. yerləşdiyi hissəsi; 3. Hər hansı bir işin, rəhbərliyin yerləşdiyi yer; 4. Hər hansı bir işə rəhbərlik edən yerli orqan. Fizikada, riyaziyyatda, biologiyada termin kimi işlədilir. Mərkəz kişi adı mühüm olan, əhəmiyyət kəsb edən, tən orta mənasındadır.

MƏRUF

ərəb. *məruf* sözündəndir. Məruf kişi adı hər kəsə məlum, bilinən anlamlarını ifadə edir.

MƏSİ

Məs... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmununda qısaldılmış biçimi olub, sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmiş, addan soyad da formalaşmışdır. Bu gün ar-

tıq Məsi kişi adı Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MƏSİM

bax: ad – MƏSUM

MƏSTAN

fars. *məstan* məst sözündəndir. Məstan sözü Azərbaycan dilində, əsasən, göz, baxışla əlaqədar xumar, axıcı, süzülən mənalarında işlənir. Məlum olduğu kimi, məstan əslində dilimizdə mövcud əzizləmə formalarından biridir. Azərbaycan antroponimikasında mövcud Məstan kişi adı da əzizləmə formasından yaranmışdır. Adın daşıyıcıları arasında məşhurlar da vardır. 1941-1945-ci illərdə döyüşlərdə göstərdiyi qəhrəmanlıqlara görə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüş cəsur azərbaycanlılar arasında Məstan Aslan oğlu Əliyevin (1918-1945) adı da var. Şair, publisist, Yazıçılar Birliyinin üzvü, Dövlət mükafatı laureatı Məstan Rəsul oğlu Əliyev (Məstan Günər) (1935-2011) XX əsrdə Azərbaycanın tanınmış şairlərindən olmuşdur.

MƏSTƏLİ/MƏSTALİ

fars. *Məsti* və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Məstəli kişi adı bu gün Məstəli formasındadır. Məstəli kişi (bax: ad – **MƏSTİ; ƏLİ**) adı Əliyə (İslamda xəlifə) pərəstiş etmə anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Məstalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Məstəli bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MƏSTİ

fars. *məst* sözündən olub, dilimizdə xoş və gözəl təəssüratdan təsirlənmiş, bihuş olmuş, məftun olmuş və buna yaxın mənaları ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş

şəxs adları sırasında olan Məsti bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasındadır. Bəzi lüğətlərdə *Məs...* ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmununda qısaldılmış biçimi olduğu, sonradan adın müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşdiyi qeyd edilir. Bu fikirlər də inandırıcı görünür, çünki Azərbaycan şəxs adları sistemində qısaldılmış adlardan formalaşmış kifayət qədər şəxs adı mövcuddur.

MƏSTUR

ərəb. *məstur* sözündən olub, dilimizdə toxunulmamış, təmiz, örtülü, qapalı, bakirə, təvazökar mənalarını ifadə edir. Məstur kişi adı unudulmaqda olan şəxs adları sırasında olsa da, addan ənənəvi yolla yaranmış Məsturə (bax: ad – **MƏSTURƏ**) qadın adı məişətimizdə nisbətən geniş yayılmışdır.

MƏSUD

ərəb. *məsud* sözü dilimizdə xoşbəxt, bəxtiyar, səadətli mənalarını ifadə edir. Azərbaycan dilində alqış məzmunlu ifadələrin tərkibində işlədilən sözlərdəndir. Məsud kişi adı xoşbəxt həyat sürən anlamındadır. Məişətimizdə qədim adlardandır. Məsud adı X əsrdə mövcud olmuşdur. Qəznəvilər dövlətinin banisi Sultan Mahmud Qəznəvi 1037-ci ildə Xorasan, İraq və Xarəzm ölkələrində 4 il hökmranlıq etmiş, Xorasanda Sultan Toğrul ilə apardığı müharibədə məğlubiyyətə uğramış oğlunun adı olmuşdur.

MƏSUM/MƏSİM/MƏSİN

ərəb. *məsum* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində məsum sözü günahsız, heç bir günahı, qəbahəti olmayan anlamlarını ifadə edir. Məsum kişi adı da müvafiq olaraq günahsız mənəsindədir. Qeyd etmək lazımdır ki, məsum dilimizdə ümumişlək sözlər sırasında olsa da, Məsum kişi adına rast gəlmək mümkün deyildir. Lakin məişətimizdə Məsum kişi adı unudulmaqda olan şəxs adlarındandır. Addan ənənəvi yolla yaranmış Məsumə (bax: ad – **MƏSUMƏ**) qadın adı kifayət qədərdir. Adın təhrif olunmuş forması olan Mənsim, Məsim, Məsin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Mənsim, Məsim yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MƏŞHƏDİ/MƏŞƏDİ/MƏŞDİ

ərəb. *məşhəd* sözündəndir. Dilimizdə “din uğrunda şəhid olanların yeri” anlamına gəlir. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, sözün daxilində yanaşı gələn samitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Məşhədi adı bu gün Məşədi formasındadır. Sovet dövründə Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar digər şəxs adları kimi, sənədlərdə də təhrif olunaraq Məşədi kimi yazılmışdır. Beləliklə, Məşhəd sözü ilə əlaqədar Məşhədi kişi adı Məşədiyə çevrilmişdir. Məşhəd əslində şəhid olanların basdırıldığı yerdir, başqa sözlə, şəhidlərin basdırıldığı məkan “Məşhəd” adlanır. İranın Xorasan vilayətində də müqəddəs hesab edilən, imam Rzanın torpağa tapşırıldığı Məşhəd şəhəri mövcuddur. Məşhəd müasir İranın ən böyük əyaləti olan Xorasanın inzibati mərkəzidir. “Quran”da verilən məlumata görə, Əli Rza burada öldürülmüşdür. Onun məqbərəsi müəyyən dini bayramlar dövründə ziyarət obyektinə çevrilir, belə bayramlarda şəhərin əhalisi təqribən iki dəfə artır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Məşhədi də bu qəbildən olan kişi adlarından olub, Azərbaycan antroponimikasında hacı, Kərbəlayı kimi titullardan yaranmış şəxs adları sırasındadır. Qədimlərdən bu günə kimi Məşhədə gedib müqəddəs yerləri ziyarət edən adama Məşhədi titulu verilir. İnsanların əsl adının əvvəlində işlənən Məşhədi sözü onların müqəddəs Məşhədi ziyarət edib qayıtmasını ifadə edir. Bəzən ziyarətdən gəlmiş adam hörmət naminə sadəcə titulu ilə – Məşhədi kimi çağrılır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Məşədi bu gün, əsasən, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Adın təhrif olunmuş forması Məşdi də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏŞHƏDİBƏY/MƏŞƏDİBƏY

fars. *Məşhədi* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Adın təhrif olunmuş formaları Məşədibəy də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Məşhədibəy bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MƏŞHƏDİXAN/MƏŞƏDİXAN/MƏŞDİXAN

ərəb. *Məşhədi* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Adın təhrif olunmuş formaları Məşədixan, Məşədxan da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Məshədixan bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MƏŞKUR

ərəb. *məşkur* sözündən olub, dilimizdə şükrə layiq olan, təşəkkür etməyə layiq olan, şükür edilən, bəyənilən anlamlarını ifadə edir. Məşkur kişi adı təşəkkürə layiq olan (adam) mənasındadır.

MƏTİ

Mət... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmununda qısaldılmış biçimidir. Məti sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏTİN

ərəb. *mətin* sözündən olub, dilimizdə bərk, möhkəm, sarsılmaz, həmçinin səbatlı, möhkəm, dönməz, dayanıqlı, etibarlı mənalarını ifadə edir. Mətin Məhəmməd Peyğəmbərin adlarındandır.

MƏTLƏB

ərəb. *mətləb* sözü dilimizdə arzu, istək, məqsəd, dilək, məsələ, iş, işin mahiyyəti, əsl mənası, məğzi ilə əlaqəli olan, həmçinin nəticə anlamlarını ifadə edir.

MƏZAHİM/MƏZAIM

ərəb. *məzahim* sözündəndir. Məzahim əziyyət, mane, həmçinin əngəl mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Məzaim də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏZAHİR

ərəb. *məzahir* (əslində *müzahir*) sözü əldə etmə, təzahür etmə, nail olma anlamında olan *məzhər* sözünün cəmidir. Azərbaycan dilində görünənlər, nümayiş edilənlər, zahirdə olanlar, gözlə gö-

rünən mənasındadır. Şəxs adlarının izahı ilə bağlı bəzi izahlı lüğətlərdə bir işin üzə çıxdığı, zahir olduğu, baş verdiyi yer (lər) mənasında olduğu qeyd edilmişdir.

MƏZDƏK

fars. *məzdək* sözü Tanrı, Yaradan mənasını ifadə edir. Azərbaycan şəxs adları sistemində tarixi şəxsiyyətlərin adından formalaşmış kifayət qədər kişi adı mövcuddur. Məzdək kişi adı tarixi mənbələrdə erkən orta əsrlərin ən mühüm ictimai və tarixi hadisələrindən biri kimi qiymət verilən bütün Şərqi səs salmış Məzdəkilər hərəkatının (Sasanilərin hakimiyyəti dövründə, 496-531-ci illər) başçısı Məzdəkin adındandır.

MƏZKUR

ərəb. *məzkur* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə bağlı şəxs adları sırasında olan Məzkur kişi adı zikr olunmuş, adı çəkilmiş, haqqında danışılmış mənasındadır.

MİDHƏD/MİDHƏT/MİTƏT

ərəb. *midhəd* sözü dilimizdə mədh, məddah sözləri ilə eyni kökdən olub, tərifləmə, öymə, mədh etmə, mədh edilmə, tərifə layiq olan (adam) anlamlarını ifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, nə ərəblərdə, nə də farslarda Midhət kişi adına rast gəlinmir. Türkiyədə və Azərbaycanda XIX əsrin sonlarından mövcuddur. Midhəd məişətimizdə keçən əsrin ortalarından müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış kişi adları sırasındadır. Bu gün artıq məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adlarındandır. Adın təhrif olunmuş formaları Midhət, Mitət də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından neftçi alim Midhəd Abbasov (1926) neft sənayesinə dair 500-dən artıq elmi əsərin, on üç monoqrafiyanın müəllifidir. İctimai xadim kimi tanınmış alim bir sıra orden və medallarla təltif olunmuşdur. 1991-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezident Şurasının üzvü, 1991-1992-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının dövlət katibi olmuşdur.

MIĞDAD/MİQDAD/MİĞDAT/MİQDAT/MUĞDƏD/ MUĞDƏT

bax: ad – MUĞDAT

MİKAYIL

yəhudi. *mikael* sözündəndir. Qədim yəhudi allahı Yaxveyə bərabər olan, bərabər tutlan, Allaha müqabil olan anlamlarını ifadə edir. Dini rəvayətlərdən belə bir məlumat əldə edilir ki, Mikayıl Allaha ən yaxın dörd mühüm mələkdən birinin adındandır. Mikayıl kişi adı qədim yəhudi dilində Allah kimi olan, Allaha bənzər mənasını ifadə edən yəhudi Mikaelin ərəbcələşdirilmiş biçimidir. İslam dinində Mikayıl dörd mələkdən (Əzrayıl, İsrafil, Cəbrayıl, Mikayıl) ən xeyirxah olanıdır. Rəvayətə görə, bu dörd mələkdən hərəsinin də öz vəzifəsi müəyyən olunubmuş. Ən xeyirxah mələk Mikayıl Yaradanın iradəsinə əsasən, əvvəldən çox gözəl işlər yerinə yetirir, canlılara pay, ruzi verir. Bu gün dünyanın bir çox xalqlarının dillərində mövcud Mixail, Maykl, Mikael, Mişel və s. Mikayıl adının variantlarıdır. Adın daşıyıcılarından I Qarabağ müharibəsində göstərdiyi igidlərə görə Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Mikayıl Cəbrayıllov (1952-1990) vətənimizin ağır günlərində Cəmilli kəndi uğrunda gedən ağır döyüşlərin birində döyüş yoldaşlarını xilas etsə də, özü qəhrəmanlıqla həlak olmuşdur.

MİNASAZ

ərəb. *minasaz* sözündəndir. Mina vuran usta, mütəxəssis anlamında olan Minasaz (bax: ad – *MİNA*) kişi adı Azərbaycan antroponimikasında peşə-sənət adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır. Məlim olduğu kimi, son dövrlərə qədər usta zərgərlər qiymətli metaldan düzəldilmiş əşyaların üzərinə mina ilə naxışlar çəkər, qiymətli bəzək əşyalarına mina vurmaqla daha baxımlı edərdilər. Belə sənətkarlara minasaz deyirdilər. Azərbaycan antroponimikasında Minasaz köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarından.

MİNBAŞI/MİNBAŞ

köhn. *minbaşı* sözündəndir. Minbaşı titulu (Səfəvilər dövründə yaranan tituldur) əsasında yaranan bu şəxs adının formalaşdı-

ğ1 titul arxaikləşmişdir. Lakin titul yaradıcılığında iştirak edən say anamlı *min* və çoxmənalı *baş* sözləri müasir ədəbi dilimizin lüğət tərkibində işlənməkdədir. Minbaşı dilimizdə həm də hərbi termin kimi işlənməmişdir. Minbaşı vaxtilə yüzbaşidan sonra gələn zabit rütbəsi olmuşdur. Türk dillərinin, demək olar ki, hamısında mövcud olmuşdur. Ərəb dilinə keçən hərbi türkiizmlərdəndir. Ərəb dilində minbaşı sözü bu gün azacıq səs dəyişməsinə məruz qaldığından, başqa sözlə, reseptor dilin fonetik qanunlarına uyğunlaşıb səs cildini dəyişdiyiindən *bikbaşı* formasında olub, hərbi sahədə mövcud hərbi türkiizmlər sırasındadır. Sonradan səs düşümü hadisəsi nəticəsində Minbaş da müstəqil kişi adı kimi formalaşmışdır. Bu gün Minbaşı/Minbaş məişətimizdə köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MİNNƏT

ərəb. *minnət* sözü dilimizdə edilən hörmət və yaxşılığa qarşı daxilən duyulan borcluluq hissi, özünü borclu bilmə mənasındadır. Minnət şəxs adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasındadır.

MİR

ərəb. *əmīr* sözünün fars dilində dəyişikliyə uğramış formasıdır. Əmir sözü əslində rəis, başçı, ağa mənasındadır (bax: ad – **ƏMİR**). Azərbaycan antroponimikasında əcdadlarının Məhəmməd ailəsinə, yaxud seyid nəslinə mənsub olduğunu ifadə etmək, başqa sözlə, adi adlardan fərqlənən, **mir** hissəciyinin artıldığı kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Ərəblərdə olduğu kimi, dilimizdə sözün önünə qoşulan, ön qoşması sayılan **mir** dilimizdə istər qadın, istərsə də kişi adına əlavə edilir. Bu qəbildən olan şəxs adları (məsələn, Mirağa, Mirələkbər, Mirxanım, Mirnisə və s.) onların peyğəmbər nəslindən, yəni seyid övladı olduqlarının göstəricisi sayılır*.

**mir*-lə başlayan adların hər birinin izahı ayrılıqda verildiyi üçün bir də izaha ehtiyac yoxdur.

MİRAB

ərəb. *mir* və fars. *ab* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Müasir Azərbaycan dilində mirab köhnəlmiş sözlər sırasındadır. Mirab (bax: ad – **MİR; AB**) kişi adı Azərbaycan antroponimikasında sənət-peşə adlarından yaranmış şəxs adlarından olub, suvarma işlərinə nəzarət edən (adam) mənasındadır. Keçmişdə Şərqi ölkələrində suvarma işlərinə nəzarət edən adama mirab deyilmişdir. Lakin Mirab həm də zamanında titul kimi işlənmişdir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sisteminə daxil olan titullardan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Mirab da vaxtilə yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur. Mirab Azərbaycan antroponimikasında bu gün köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarımızdandır. Adın daşıyıcılarından I Qarabağ müharibəsi zamanı hərbi xidmətə başladığı ilk günlərdən döyüş bölgələrində əməliyyatlarda iştirak edən, sonradan xüsusi təyinatlı hissədə kəşfiyyatçı-minaaxtaran peşəsinə yiyələnmiş Mirabov Rəşad Akif oğlu (1975-1995) Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı (ölümündən sonra) adına layiq görülmüş vətən oğullarındandır.

MİRAGƏ

bax: ad – **AĞAMİR**

MİRALAY

köhn. ərəb. *mir* (əslində *əmir*) sözü və alay sözlərinin birləşməsindən yaranmışdır. Vaxtilə hərbi termin kimi işlənmiş, bu günümüzdə olan polkovnik rütbəsinin adındandır. Miralay kişi adı Azərbaycan antroponimikasında hərbi terminlərdən formalaşmış şəxs adları sırasındadır.

MİRAN

fars. *miran* sözündəndir. Miran kişi adı dilimizdə ağalar, sevidlər mənasındadır.

MİRANŞAH

fars. *Miran* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulu ilə birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Mi-

ranşah (bax: ad – **MİRAN**; **ŞAH**) kişi adı əmirlər əmiri, hökmdarlar hökmdarı mənasındadır. Tarixə dağıcı xasiyyəti ilə düşmüş Əmir Teymurun oğlu Cəlaləddin Sultan Miranşah Mirzənin (1368-1408) adındandır. 1396-cı ildə Sultaniyyə şəhəri məhz Miranşah tərəfindən viran qoyulmuşdur.

MİRBABA

ərəb. *mir* sözü və azərb. *Baba* adının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Mirbaba (bax: ad – **MİR**; **BABA**) kişi adı əmir Baba mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Mirbaba bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MİRBAĞIR

ərəb. *mir* sözü və *Bağır* adının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Mirbağır (bax: ad – **MİR**; **BAĞIR**) kişi adı əmir Bağır mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Mirbağır bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MİRCƏLAL

ərəb. *mir* sözü və *Cəlal* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mircəlal (bax: ad – **MİR**; **CƏLAL**) kişi adı əmir Cəlal mənasındadır. Görkəmli Azərbaycan yazıçısı Mir Cəlalın (Paşayev Mir Cəlal Əli oğlu, 1908-1978) əsərlərinə, bir yazıçı olaraq şəxsiyyətinə xalqımızın məhəbbətinin, rəğbətinin ifadəsi kimi yaranmış şəxs adıdır. Əminliklə demək olar ki, XX əsrdə adın ən məşhur daşıyıcısı Mir Cəlal olmuşdur. İstedadlı nasirin əsərləri bu günə qədər sevilə-sevilə oxunur. C.Məmmədquluzadədən sonra kiçik hekayənin ən mahir nümunələrini yaradan sənətkarın bütün əsərlərində vətənpərvərlik, şəxsiyyət azadlığı, yüksək mənəvi keyfiyyətlər aşılır. Mir Cəlal həm də görkəmli ədəbiyyatşünas alim olmuşdur. Dəyərli dərslilər müəllifi uzun illər Azərbaycan Dövlət Universitetində tələbələrin sevimli müəllimi olmuşdur. Bir məsələni də qeyd etmək yerinə düşərdi ki, yazıçı Mir Cəlal xələfi C.Cabbarlı kimi, bir çox şəxs adlarının həyata vəsiqə almasında xüsusi əməyi olmuş sənətkar yazıçılarımızdandır.

MİRƏLƏM

ərəb. *mir* və *Ələm* sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Mirələm (bax: ad – **MİR; ƏLƏM**) kişi adı əmirin bayrağı, həmçinin bəylərdən ən üstün sayılanı mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Mirələm bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MİRİ/MİRİŞ

Mir... ilə başlayan adların əzizləmə mənasında kiçildilmiş biçimidir. Həm Miri, həm də Miriş adları sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Adlardan soyadlar da formalaşmışdır.

MİRKƏLAM

ərəb. *mir* sözü və *Kəlam* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mirkəlam (bax: ad – **MİR; KƏLAM**) kişi adı çox gözəl, çox yaxşı danışmaq qabiliyyətinə malik olan (adam) mənasındadır. Türkiyə türklərinin şəxs adı lüğətlərində bəy sözü, xan kimi də izah edilir.

MİRƏLİ/MİRALI

ərəb. *mir* sözü və *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mirəli (bax: ad – **MİR; ƏLİ**) kişi adı xəlifə Əlinin adı ilə əlaqədar olub, əmir Əli mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Miralı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MİRMƏHƏMMƏD/MİRMƏMMƏD

ərəb. *mir* sözü və *Məhəmməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mirməhəmməd (bax: ad – **MİR; MƏHƏM-MƏD**) kişi adı rəhbər Məhəmməd anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Mirməmməd də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından həkim, uroloq, tibb elmləri doktoru, professor, EA-nın akademiki, Rusiya Tibb EA-nın müxbir üzvü, keçmiş SSRİ və Azərbaycan SSR Dövlət mükafatları laureatı, İstiqlal ordenli Mirməmməd Cavadzadə (1926–2008) tibbdə ilk dəfə bir sıra cərrahiyyə əməliyyatlarının modifikasiyasını təklif etmişdir. Cənubi Qafqazda ilk dəfə olaraq böyrək köçürməsi aparmış alim keçmiş SSRİ-də ilk dəfə (1966) Bakıda klinik uroloji xəstəxana açmış, özü də baş həkim

təyin edilmişdir. Beynəlxalq Uroloqlar Cəmiyyətinin üzvü kimi Azərbaycanda dəfələrlə SSRİ və dünya uroloq, nefroloq və dərman istehsalçılarının beynəlxalq konfranslarının və qurultaylarının yüksək səviyyədə keçirilməsinin təşəbbüskarı olmuşdur.

MİRMÖHSÜN/MİRMÖSÜN

ərəb. *mir* sözü və *Möhsün* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mirmöhsün (bax: ad – **MİR; MÖHSÜN**) kişi adı əmir Möhsün anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Mirmösün də sonradan müstəqil ad kimi rəsmiləşmişdir.

MİRMÖVSÜM/MİRMÖSÜM

ərəb. *mir* sözü və *Mövsüm* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mirmövsüm (bax: ad – **MİR; MÖVSÜM**) kişi adı əmir Mövsüm anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Mirmösüm də sonradan müstəqil ad kimi rəsmiləşmişdir.

MİRSALAM

ərəb. *mir* sözü və *Salam* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mirsalam (bax: ad – **MİR; SALAM**) kişi adı Allahın adlarından biri ilə əlaqədardır, əmir Salam mənasındadır.

MİRZADƏ

bax: ad – **MİRZƏ**

MİRZƏ

ərəb. *əmir* və fars. *zadə* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş əmirzadə sözü sonradan ixtisar edilərək *mirzə* formasına düşmüşdür. Əslində əmirzadə sözü əmir oğlu mənasındadır. Mirzə vaxtilə yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur. Tarixən şəxs adlarının sonunda işlədilərək şahzadəlik bildirmiş (məsələn, Abbas Mirzə, bax: ad – **ABBASMİRZƏ**), əvvəlində işlədilərək rütbə bildirmişdir (məsələn, Mirzə Əli, bax: ad – **MİRZƏLİ**). Lakin keçmişdə yazı-pozu işləri ilə məşğul olan savadlı adamlara, katiblərə də mirzə deyilmişdir. Azərbaycan dilində savadlı, elmlə, bilikli, hörmətli şəxslərin adlarına əlavə edilən sözlərdəndir. Məsələn, Mirzə Fətəli, Mirzə Cəlil və s. Mirzə həm də yaşlı

adamlara ehtiram əlaməti olaraq müraciət forması kimi də işlədilir. Mirzə keçən əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, adın daşıyıcıları bu gün, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Mirzə həm də bir sıra mürəkkəb şəxs adlarının həm əvvəlində, həm də sonunda işlənir. Məsələn, Mirzəbəy (bax: ad – **MİRZƏBƏY**), Mirzağa (bax: ad – **MİRZAĞA**), Canmirzə (bax: ad – **CANMİRZƏ**), Ağamirzə (bax: ad – **AĞAMİRZƏ**) və s. Adın daşıyıcılarından yazıçı-dramaturq, ictimai və dövlət xadimi, Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət Xadimi, Xalq Yazıçısı, Dövlət mükafatı laureatı və C.Nehru adına Beynəlxalq mükafatın laureatı, Azərbaycan EA-nın akademiki Mirzə İbrahimov (1911-1993) XX əsrdə Cənubi Azərbaycan silsiləsindən yazdığı əsərləri ilə məşhur olmuşdur. Publisistikasında dramaturgiya və dillə bağlı məqalələr əsas yer tutur. C.Məmmədquluzadə haqqında monoqrafiya yazmış, A.Ostrovski, A.Çexov və Şekspirin əsərlərini Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir.

MİRZƏAĞA

bax: ad – **AĞAMİRZƏ**

MİRZƏBABA

bax: ad – **BABAMİRZƏ**

MİRZƏBALA

bax: ad – **BALAMİRZƏ**

MİRZƏBƏY

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Mirzə* adı və azərb. arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mizəbəy (bax: ad – **MİRZƏ; BƏY**) kişi adı Mirzə bəy anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Mirzəbəy bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MİRZƏCAN

bax: ad – **CANMİRZƏ**

MİRZƏLİ/MİRZƏLİ/MİRZALI

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Mirzə* və ərəb. *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mirzəli (bax: ad – **MİRZƏ; ƏLİ**) kişi adı əmir nəslindən olan Əli mənasındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Mirzəli kişi adı bu gün Mirzəli formasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Mirzalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MİRZƏHƏSƏN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Mirzə* və ərəb. *Həsən* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mirzəhəsən (bax: ad – **MİRZƏ; HƏSƏN**) kişi adı əmir nəslindən olan Həsən mənasındadır.

MİRZƏHÜSEYN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Mirzə* və ərəb. *Hüseyn* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mirzəhüseyn (bax: ad – **MİRZƏ; HÜSEYN**) kişi adı əmir nəslindən olan Hüseyn mənasındadır.

MİRZƏXAN

bax: ad – **XANMİRZƏ**

MİSİR

ərəb. *misir* sözü böyük şəhər, iri yaşayış məntəqəsi, ölkə, vilayət anlamlarını ifadə edir. Məlum olduğu kimi, Misir kişi adı antik mədəniyyətin beşiyi, 26 sülalədən ibarət qədim fironların məskəni, Afrika qitəsində miladdan neçə min il əvvəl antik mədəniyyətə malik olmuş, ehramlar ölkəsi kimi məşhur, hazırda Afrikanın şimalında yerləşən Misir Ərəb Respublikasının adındandır.

MİSİRXAN

ərəb. *Misir* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş

şəxs adıdır. Misirxan (bax: ad – **MİSİR; XAN**) kişi adı Misir xanı, ölkə xanı, böyük vilayətin, şəhərin xanı mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Misirxan bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MİSGƏR/MİSKƏR

fars. *misgər* sözü dilimizdə peşə-sənət adları ilə bağlı sözlərdəndir. Azərbaycan antroponimikasında sənət-peşə adlarından yaranmış şəxs adları sırasında olan Misgər kişi adı misdən müxtəlif əşyalar, qablar düzəldən usta mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Miskər də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Azərbaycanda Misgər/Miskər kişi adına da, addan formalaşmış Misgərov/Miskərov, Misgərli/Miskərli soyadlarına da rast gəlinir.

MİSRİ

ərəb. *misri* sözü misir sözündən olub, Misirə, Misir ölkəsinə məxsus anlamındadır. Xalq qəhrəmanı Koroğlunun əsas döyüş silahının adı da misri (qılınc) olmuşdur. Misri kişi adı Misirə məxsus, Misirdən olan, misirli mənasındadır.

MİZAN

ərəb. *mizan* sözü dilimizdə ölçü, çəki, çəki aləti, tərəzi, vəzn, həmçinin qayda, nizam, səliqə, sahman, səviyyə, dərəcə anlamalarını ifadə edir. Mizan kişi adı kimi, Mizanov soyadı da bu gün nadir hallarda təsadüf edilən adlardır.

MOBİL

fransız. *mobil* sözü dilimizdə mütəhərrik, sürətlə hərəkət edə bilən mənasındadır. Vaxtilə **mobıl** sözü, əsasən, hərbi hissələrlə əlaqədar işlədildisə, bu gün ən çox rabitə ilə bağlı, yəni mobil rabitə kimi ümumişlək ifadənin tərkibində rast gəlinir. Adın daşıyıcılarından Xalq Artisti Mobil Əhmədov (1931-2006) qırx ildən artıq teatr aktyoru, vokal ifaçı olmuşdur.

MOLLA

ərəb. *molla* sözü dilimizdə rütbəcə axunddan kiçik müsəlman ruhanisi mənasında olub, ruhani zümrəsindən olan adamların adının əvvəlinə əlavə edilən addır. Molla ərəb dilindən tərcümədə

“müəllim, şəriət dərsi deyən, çox bilən, fəzil, alim” anlamlarına gəlir. Müsəlman dininin bilicilərinə, din xadimlərinə verilən tituldur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Molla da bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Keçmişdə dini məktəblərdə dərs deyən müəllimlərə də molla deyilmişdir. Molla bu gün məişətimizdə köhnəlmiş kişi adları sırasında olan, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Azərbaycanda Mollayev, Mollazadə, Mollalı soyadlarını daşıyan şəxslərin kifayət qədər olması yaxın keçmişə qədər adın məişətimizdə geniş yayıldığına dəlalət edir.

MÖCÜZ

ərəb. *möcüzə* sözündəndir. Möcüz dini və mifik təsəvvürlərə görə fəvqəltəbii, fəvqəladə, xariqüladə qüvvələrin təsiri ilə baş verən hadisə, qeyri-adilikdir. Möcüz kişi adı qeyri-adliyi ilə hey-rət doğuran hadisə mənasındadır.

MÖHBƏDDİN/MÖHBƏTDİN/MÖHÜBBƏDDİN/ MÖHÜBƏTDİN

ərəb. *möhbəddin* (əslində *mühibb əd-din*) sözündəndir. Dili-mizdə Möhbəddin kimi formalaşmış ad dinə sevgi, dinə ürəkdən bağlı olan mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Möhübbəddin, Mehbəddin, Məhbəddin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MÖHKƏM

ərəb. *möhkəm* sözündən olub, davamlı, bərk, səbatlı, həm-çinin sağlam, qüvvətli, mətin, yenilməz mənalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında alqış məzmunlu, eləcə də müş-tərək şəxs adları sırasında olan Möhkəm adı sözün sağlam, qüv-vətli, yenilməz mənaları ilə əlaqədardır.

MÖHLƏT

ərəb. *möhlət* sözü dilimizdə vaxt vermə, vaxt verilmə, bir işin görülməsi, yaxud vəd edilən bir şeyin yerinə yetirilməsi üçün ve-rilən vaxt, müddət; icazəli vaxt, bir işin görülməsini, bir işi razı-lıqla təxirə salmaq anlamlarını ifadə edir. Möhlət kişi adı icazə almaq (vaxtla əlaqədar) mənasındadır.

MÖHNƏT

ərəb. *möhnət* sözü dilimizdə zəhmət, əziyyət, qayğı, ağırılıq, dərd-sər, qəm-qüssə, kədər, zəhmət içində, həmçinin əziyyət içində, kədər içində, dərd-qəm içində olma anlamlarını ifadə edir. Möhnət kişi adı dərdə düşər olmuş (adam) mənasındadır.

MÖHSÜN/MÖHSÜM

ərəb. *möhsün* sözündən olub, dilimizdə sağlamlaşdırən, gözəlləşdirən, yaxşılaşdıran, xeyirxah, xeyirli, əliaçıq mənasındadır. Hüseyn, Hüsniyyə, Həsən şəxs adları ilə eyni kökdən olan Möhsün kişi adı əliaçıq, xeyirli anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Möhsüm də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Möhsün kişi adı müsəlman dünyasında geniş yayılmışdır. Məhəmməd Peyğəmbərin qızı Fatimənin oğlunun adından olduğu üçün İslam dünyasında daha çox yayılmışdır.

MÖHTƏRƏM

ərəb. *möhtərəm* sözü dilimizdə əziz, hörmətli, ehtirama layiq olan, ehtiram edilən mənasındadır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Muğamat qadın adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MÖHTƏŞƏM

ərəb. *möhtəşəm* sözü dilimizdə öz əzəməti, dəbdəbəsi, böyüklüyü, ehtişamı, həşəməti ilə insanı valeh edən, əzəmətli, ehtişamlı anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan dilində müştərək şəxs adlarından olan Möhtəşəm göz qamaşdıran anlamındadır.

MÖHÜ/MÖHÜN

Möh... ilə başlayan adların əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçildilmiş formasıdır. Sonradan Möhü də, Möhün də müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

MÖHÜB

ərəb. *möhüb* (əslində *mühib*) sözündən olub, sevən, sevgi bəsləyən dost anlamındadır. Məhəbbət, məhbubə adları ilə eyni kökdəndir.

MÖMİN

ərəb. *mömin* sözü dilimizdə inandığı dinin (İslam dininin) ehkamlarına ciddi surətdə əməl edən adam, dindar, din tərəfdarı, həmçinin Allahın varlığına inanan, Tanrının yolunu tutan (adam) anlamlarını ifadə edir. Bu gün məişətimizdə Mömin kişi adına nisbətən addan ənənəvi yolla yaranmış Möminə (bax: ad – **MÖMİNƏ**) qadın adı daha geniş yayılmışdır.

MÖTƏBƏR

ərəb. *mötəbər* sözü dilimizdə etibarlı, inanılan, etibar edilən, inam yeri, inanılmış, hörmətli, nüfuzlu, sözü keçən, həmçinin tanınmış, məqbul, hökmü olan (şəxs) anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Mötəbər adı çox hörmətli mənasındadır. Bu gün Azərbaycanda Mötəbər adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MÖVLƏ

ərəb. *mövlə* sözü dilimizdə Allah, Tanrı, cənab ağa, cənab Yaradan, yaradıcı anlamlarındadır. Mövlə kişi adı uca Yaradan mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Mövlə bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MÖVLAM

ərəb. *mövlam* (I şəxs tək. məns. ş. *mövlə*) sözü dilimizdə Allahım, Tanrım, uca Yaradanım anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Mövlam bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MÖVLAMVERDİ

ərəb. *Mövlam* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Verdi* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mövlamverdi (bax: ad – **MÖVLAM; VERDİ**) kişi adı uca Tanrının bəxş etdiyi, verdiyi övlad mənasındadır.

MÖVLAN

ərəb. *mövlan* sözü dilimizdə yiyə, hər şeyin sahib, hər şeyin ağası (Allaha işarə) mənasındadır. Mövlan kişi adı sahib olan

(Tanrı), ağa (Allah) anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Mövlan bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MÖVLANA

ərəb. *mövlana* sözü dilimizdə ağamız, əfəndimiz mənasındadır. İslam Şərqində bəzi görkəmli alim və şairlərə, təriqət başçılarına hörmət əlaməti olaraq verilən addır, tituldur. Türk dünyasında Cəmaləddin Rumi də mövlana tituluna layiq görülmüşdür. Məşhur türk mütəfəkkirinin mövləvilik təriqətinin adı da mövlana sözü ilə əlaqədardır.

MÖVLANVERDİ

bax: ad – MÖVLAMVERDİ

MÖVLUD

ərəb. *mövlud* sözü dilimizdə anadan olmuş, doğulmuş, anadan olma, dünyaya gəlmə anlamlarındadır. Mövlud kişi adı İslam dünyasında ən böyük, möhtəşəm, təntənəli qeyd edilən, müsəlmanların dini bayramı Mövlud bayramı Məhəmməd Peyğəmbərin anadan olma günü ilə əlaqədardır. Peyğəmbərin dünyaya gəlməsindən bəhs edən mənzum əsərlərə verilən başlıqdır. Mövlud Azərbaycan antroponimikasında unudulmaqda olan şəxs adları sırasında olub, bu gün, əsasən, soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MÖVSÜM/MÖVSÜN/MÖSÜM/MÖSÜN

ərəb. *mövsüm* sözü dilimizdə fəsil, ilin dörd fəslindən biri, ilin hər hansı bir iş, məşğələ, istirahət və s. üçün istifadə olunan hissəsi, bir şeyin müəyyən vaxtı, zamanı mənasındadır. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış Mövsüm kişi adı əsrin sonlarında müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdı. Bu gün adı daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir. Mövsüm adının təhrif olunmuş formaları Mövsün, Mösum, Mösün də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycanda Mövsümov, Mövsümzadə, Mövsümlü kimi soyadların da kifayət qədər olması məişətimizdə yaxın keçmişə qədər adın geniş yayıldığına dəlalət edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Mövsüm bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MUGAM

ərəb. *muğam* sözündən olub, məqam, mövqe anlamındadır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan dilində muğam bir heçə hissədən ibarət vokal instrumental və ya Şərq musiqisi kimi anlaşıdır. Muğam kişi adı Azərbaycanın ənənəvi musiqisinin ən iri janrının ümumi adındandır. Qeyd etmək lazımdır ki, muğam bu janrı təmsil edən formaların bütün növlərinə şamil olunur, hərçənd onlardan hər birinin öz ayrıca adı mövcuddur. Muğam kişi adı xalqımızın çox sevib dinlədiyi musiqinin adındandır.

MUGAMAT

ərəb. *muğamat* sözündəndir. Məqam sözünün cəmi olan muğamat sözü Azərbaycan dilində muğam tərzində olan musiqilər, musiqi havaları anlamındadır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Muğamat kişi adının daşıyıcıları əsasən orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MUGAN

türk. *muğan* sözü muğların, muğ tayfalarının yaşadığı yer anlamındadır. Muğ qədim türk tayfalarından birinin adıdır. Herodotun verdiyi məlumatlardan məlum olur ki, *Muğ* qədim midiyalılardan olan Muğ, yaxud Mağ qəbiləsinin adındandır. Mənbələrdə tərifləmək, şöhrətləndirmək mənasında olduğu barədə məlumatlara da rast gəlinir. Hazırda Azərbaycanda Muğan düzü böyük bir ərazini əhatə edir. Xalq şairi S.Vurğunun məşhur “Muğan” poeması da keçən əsrin 40-50-ci illərində Muğan çölünün abadlaşdırılması məsələlərinə həsr edilmişdir. Muğan kişi adı türk tayfasının adındandır.

MUGDAT/MÜĞDƏT/MÜQDƏD/MÜQDƏT

ərəb. *Muğdat* İslam dini ilə əlaqədar kişi adları sırasındadır. Muğdat Məhəmməd Peyğəmbərin yanında çalışan ona sadıq çobanın, ailəyə yaxın olan adamın adındandır. Adın təhrif olunmuş formaları Müğdət, Müqdət, Miqdat da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

MUXTAR

ərəb. *muxtar* sözü dilimizdə ixtiyarı öz əlində olan, müstəqil, sərbəst, azad, seçilmiş, başqalarından fərqlənən, istədiyi kimi hə-

rəkət edə bilən, asılı olmayan, muxtariyyət hüququ olan mənaları ifadə edir. İslam dinində Məhəmməd Peyğəmbərə aid edilən sifətlərdəndir. Adın daşıyıcılarından Muxtar Hüseynzadə (1900-1985) Azərbaycanda dilçilik elminin yaradıcılarından biridir. Bu gün tələbələrinin hörmət və ehtiramla yad etdiyi, yaddaşlarda “mərd, prinsipial insan”, “əsl müəllim” tək özünə əbədi heykəl ucaltmış Muxtar Hüseynzadə mənəvi keyfiyyətləri ilə yalnız tarixi xidmətlərinə görə deyil, intellektinə, müəllimliyinə, şəxsiyyətinə görə də dilçilərin önündə gedən ziyalılar sırasındadır.

MUNİS

ərəb. *munis* sözü dilimizdə adamayovuşan, istiqanlı, hər kəsə lə mehriban olan, ünsiyyət saxlayan, mehriban, ürək dostu, sırdaş, dost, yoldaş mənasındadır. Munis kişi adı sözün xoş, fərəh-verici, ürəyə yatan, ruh oxşayan məcazi mənası ilə əlaqədardır.

MURAD

ərəb. *murad* sözü dilimizdə arzu, məqsəd, niyyət, istək, dilək anlamlarını ifadə edir. Bu gün türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud ərəb mənşəli şəxs adlarından olan Murad, türk dünyasında olduğu kimi, məişətimizdə də uzun müddətdən bəri dəbdən düşməyən kişi adları sırasındadır. Addan formalaşmış Muradov, Muradzadə, Muradlı soyadları da Azərbaycanda geniş yayılmışdır.

MURADƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Murad* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Muradəli (bax: ad – **MURAD; ƏLİ**) kişi adı Əlinin muradı, Əlinin niyyəti mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Muradəli bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MURADXAN

bax: ad – **XANMURAD**

MURĞUZ

ərəb-türk. murğuz oğuz quşunun adıdır. Lüğətlərdə taxıllar fəsiləsindən qarğdalıya bənzər murğuz bitkisinin adından

olması qeyd edilmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Murğuz bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MURTƏZA

bax: ad – MURTUZ

MURTUZ

ərəb. *murtuz* sözü dilimizdə bəyənilmiş, seçkin, seçilmiş mənalarnı ifadə edir. Murtuz imam Əlinin ləqəbindən yaranmış şəxs adıdır.

MURTUZA

bax: ad – MURTUZ

MURTUZƏLİ

ərəb. *Murtuz* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının, daha dəqiq, Həzrət Əlinin ləqəbi və əsl adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Murtuzəli (bax: ad – **MURTUZ**; **ƏLİ**) kişi adı Murtuz Əli, seçilmişlərdən olan Əli, Murtuz ləqəbi daşıyan Əli mənasındadır.

MUSA

ibrani. *musa* sözü dilimizdə suda batmaqdan xilas olmuş, batmaqdan qurtulmuş, sudan xilas olmuş mənasındadır. Musa ərəblərə yəhudilərdən keçmiş adlardır. Dilçilikdə Musa adının mənşəyi haqqında fikirlər müxtəlifdir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar kişi adlarından olan Musa müqəddəs kitab “Quran”da adı çəkilən iyirmi beş peyğəmbərdən birinin adındandır. Bir sıra mənbələrdə *mus* sözü qədim Misir dilindəki mesu sözü ilə (uşaq, körpə, bala mənasında) əlaqələndirilir. Rəvayətə görə, Misirin qadın hökmdarının oğulluğa götürdüyü Musa Peyğəmbər beşikdə Nil çayında tapıldığı üçün ona bu adı vermişlər. Musa adının bir mənası da sudan çıxarılan, sudan gələndir. Bəzi mənbələrdə ibraniyə Moşə (yəhudi hakimi, qanunverən, qanunverici, qanunçıxaran) sözü ilə əlaqələndirilir. İslam dini ilə əlaqədar rəvayətlərdə guya Musa Peyğəmbər istədiyini ilana çevirə bilirmiş. Onun haqqında hətta qayadan su çıxara

bilməsi, lazım gəldikdə dənizin hərəkətini belə dayandıra bilməsi barədə əfsanəvi rəvayətlərə rast gəlinir. Adın daşıyıcılarından Aşıq Musa (1755-1840) XIX əsrin görkəmli aşıqlarından olmuşdur.

MUSTAFA

ərəb. *mustafa* (əslində *müstəfa*) sözü dilimizdə seçilmiş, seçkin, bəyənilmiş, həmçinin saf, təmiz süzölmüş mənasındadır. Məhəmməd Peyğəmbərin adlarından biridir. Müstəfa dilimizə hərfi tərcümədə seçilən deməkdir. Məhəmməd əl-Müstəfa da müvafiq olaraq dilimizdə seçilən Məhəmməd mənasındadır. XX əsrdə olduğu kimi, Mustafa bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından biridir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın daşıyıcılarından cərrah, ictimai xadim, tibb elmləri doktoru, professor, Əməkdar Elm Xadimi, Azərbaycan EA-nın və SSRİ Tibb EA-nın həqiqi üzvü, Bolqarıstan EA-nın müxbir üzvü, Dövlət mükafatı laureatı Mustafa bəy Topçubaşov (1895-1981) öd yollarının cərrahiyyəsi, ağrısızlaşdırma, qarın boşluğu və tarokal cərrahiyyə, bərpa cərrahiyyəsi, neyrocərrahiyyə, ortopediya, urologiya sahəsində tədqiqatlar aparmış, bir sıra orijinal diaqnostik və operativ müalicə metodları təklif etmişdir. Sovet dövründə M.Topçubaşov Ümumittifaq Cərrahlar Cəmiyyətinin, Azərbaycan Cərrahlar və Uroloqlar Cəmiyyətinin fəxri sədri olmuş, bir sıra orden və medallarla təltif olunmuşdur.

MUŞTULUQ

ərəb. *muştuluq* sözü dilimizdə xeyir xəbər, şad xəbər, sevin-dirici söz, müjdə, həmçinin xeyir, şad xəbəri, müjdəni verən şəxsə verilən bəxşiş, hədiyyə anlamındadır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Muştuluq adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MÜBARƏK

ərəb. *mübarək* sözü dilimizdə xoş bir xəbər, təzə alınan bir şey və ya ad günü, bayram münasibətilə deyilən təbrik, gözəldinliyi sözü, həmçinin müqəddəs, əziz, hörmətli, layiqli, çox yaxşı, uğurlu anlamlarını ifadə edir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Mübarək adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MÜBARİZ

ərəb. *mübariz* sözü dilimizdə hər hansı bir (adətən qabaqcıl, mütərəqqi, ədalətli, doğru) iş və s. uğrunda mübarizə aparan, çalışan, əzmkarlıq göstərən adam, döyüşçü, vuruşan (adam) mənasındadır. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də Mübariz məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından hərbiçi Mübariz İbrahimovun (1988-2010) Qarabağ uğrunda müharibədə göstərdiyi qəhrəmanlıq dildən-dilə düşmüşdür. Könüllü olaraq təkbaşına iki ordu arasındakı minalanmış sahəni keçərək azərbaycanlı hərbiçi beş saata yaxın davam edən qeyri-bərabər döyüşdə düşmənin çoxlu sayda zabıt və əsgərini məhv etmiş vətən uğrunda həlak olaraq Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş, Azərbaycanda 2010-cu ilin adamı seçilmişdir.

MÜBAŞİR

ərəb. *mübaşir* sözündəndir. Mübaşir İranda kəndi idarə etmək üçün mülkədarın təyin etdiyi adam mənasındadır. Mübaşir kişi adı məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

MÜBƏŞŞİR

ərəb. *mübəşşir* sözündən olub, dilimizdə xoş xəbər gətirən, müjdə gətirən, muştuluqçu mənasındadır. Mübəşşir kişi adı məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

MÜCTƏB/MÜCTƏBA/MÜŞTƏBA

ərəb. *müctəb/müştəba* sözü dilimizdə seçilmiş, seçkin, bəyənilmiş, həmçinin saf, təmiz, süzölmüş mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Müctəba da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MÜƏMMƏR

ərəb. *müəmmər* sözü dilimizdə çox yaşayan, uzunömürlü, sağ-salamat olan mənasındadır. Məişətimizdə nadir adlardan olan Müəmmər Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

MÜĞDƏT/MÜQDƏT

bax: ad – MUĞDAT

MÜHARİB

ərəb. *müharib* sözü dilimizdə savaşı, döyüş, vuruş, döyüşçü, cəngavər mənasındadır. Müharib kişi adı məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

MÜHİD/MÜHİT

ərəb. *muhid* sözü dilimizdə hər hansı boşluğu dolduran və müəyyən xassələrə malik olan maddə, çisimlər deməkdir. Adın təhrif olunmuş forması Mühit də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad, əsasən, Mühit şəklindədir.

MÜHİDDİN/MÜHİTDİN/MÜHYİDDİN/MÜHYİTDİN

ərəb. *mühiddin* sözü dilimizdə dinin canlandırılması, din üçün mühit anlamını ifadə edir. Mühiddin şəxs adının tələffüzü ilə əlaqədar təhrif olunmuş formaları Mühitdin, Mühyiddin, Mühyitdin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MÜXLİS

ərəb. *müxlis* sözü dilimizdə səmimi, dostluq və yoldaşlıqda səmimi olan, sədaqətli dost, həmçinin saf, təmiz, xalis mənalərini ifadə edir. Bu gün Azərbaycanda Müxlis kişi adına nisbətən Müxlisə (bax: ad – **MÜXLİSƏ**) qadın adı daha geniş yayılmışdır.

MÜKAFAT

ərəb. *mükafat* sözü dilimizdə birinin hər hansı bir sahədəki nailiyyətini, müvəffəqiyyətini qeyd etmək üçün ona verilən pul və ya başqa qiymətli hədiyyə, iş yerində yaxşı göstəricilərinə, yaxud bayram münasibətilə işçilərə verilən pul (mükafat olaraq), müəyyən bir xidmət müqabilində, yaxud yaxşılığa qarşı əvəz olaraq verilən pul, qarşılıq mənalərini ifadə edir. Ailədə doğulan övlada Tanrının payı, mükafatı kimi baxılması bu məzmununda şəxs adlarının yaranması ilə nəticələnmişdir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Mükafat adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MÜQABİL

ərəb. *müqabil* sözündəndir. Müqabil kişi adı qarşı, qarşı tərəf, üzümüzə baxan tərəf, həmçinin əvəz olaraq, qarşılıq olaraq mənasındadır.

MÜQAYIS

ərəb. *müqayisə* sözündəndir. Məişətimizdə nadir şəxs adları sırasında olan Müqayis kişi adı oxşar və fərqli cəhətlərini, yaxud birinin o birisindən üstünlüyünü müəyyənləşdirmək üçün qarşılaşdırma, tutuşdurma mənasını ifadə edən müqayisə sözünün son saiti atılmaqla yaranmışdır.

MÜQBİL

ərəb. *müqbil* sözündəndir. Müqbil kişi adı xoşbəxt, bəxtiyar mənasındadır.

MÜQƏDDƏM

ərəb. *müqəddəm* sözündəndir. Müqəddəm dilimizdə öndə gedən, öndəki, öndə olan, əvvəldə olan, qabaqda olan mənasındadır. Məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

MÜQƏDDƏR

ərəb. *müqəddər* sözündəndir. Müqəddər kişi adı bəlli olan, təyin olan, təyin olunan, anlaşılan anlamlarını ifadə edir. Məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

MÜQƏDDƏS

ərəb. *müqəddəs* sözü dilimizdə Allaha, Tanrıya aid olan, həmçinin əziz, sevimli, nöqsansız, mübarək, çox əziz, istənilən anlamlarını ifadə edir. Müasir Azərbaycan dilində ərəb dilindən alınma müqəddəs sözü ümumişlək sözlərdəndir. Müqəddəs sözü ilə bağlı ifadələr, atalar sözləri, ibarələr də kifayət qədərdir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Müqəddəs ilahi, ilahi qüvvəyə malik mənasındadır.

MÜQTƏDİR

ərəb. *müqtədİR* sözündən olub, dilimizdə Yaradana (Tanrıya) məxsus qüdrət sahibi, qüvvətli, güclü, qüdrətli, qadir olan, iqtidar sahibi, bacarıq sahibi, əlindən iş gələn, məharətli anlamları ifadə edir. MüqtədİR kişi adı qüdrətdən yaranmış mənasındadır.

MÜLAYİM

ərəb. *mülayim* sözündən olub, dilimizdə yumşaq, həlim, xoş, ürəyəyatan, həmçinin isti ilə soyuq arasında olan, nə çox isti, nə

də çox soyuq iqlim, mötədil iqlim mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Mülayim xoş, ürəyə yatımlı anlamındadır. Məişətimizdə adı daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MÜLKƏDAR

ərəb. *mülk* və fars. *dar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mülkədar sözü dilimizdə xüsusi torpaq mülkiyyəti və torpaq sahibi mənasındadır. Bir vaxtlar Mülkədar yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Mülkədar da bu qəbildən olan kişi adları sırasında. Bu gün artıq Mülkədar şəxs adı məişətimizdə nadir adlardandır. Bunun da əsas səbəbi 1920-ci ildə bolşeviklər hakimiyyətə gələndən sonra torpaq sahiblərini, xüsusi mülkiyyət sahibi olan mülkədarları düşmən sinfin nümayəndələri kimi gözdən salması, xalq ayağa qaldıraraq guya əldə etdiyi hər bir şeyin məhz istismarın nəticəsi olduğunu əsas gətirərək əllərindən alması idi. Başqa sözlə, artıq zəhmətkeş kəndlilərin düşməni elan edilən, istismarçı, müftəxor mənasında işlədilən sözlə əlaqədar adı heç kəs övladına qoymaq istəmirdi. Lakin Mülkədar kişi adı məişətimizdə unudulmadı, bu gün də Azərbaycanda Mülkədar adını daşıyan şəxslərə təsadüf edilir.

MÜMTAZ

ərəb. *mümtaz* sözündən olub, dilimizdə seçilmiş, başqalarından seçilən, imtiyazlı mənasındadır. Mümtaz kişi adı Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasında. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda şifahi xalq ədəbiyyatının toplanması, nəşri, tədqiqi sahəsində əhəmiyyətli dərəcədə xidmətləri olmuş, repressiya qurbanlarından Salman Mümtazın (1884-1941) təxəllüsündən yaranmış kişi adıdır. Mümtaz kişi adı imtiyazlı olan, imtiyazlı mənasındadır.

MÜNASİB

ərəb. *münasib* sözündəndir. Münasib kişi adı uyğun, müvafiq, yaraşan, həmçinin layiq bilinən, yaraşdırılan, müvafiq hesab edilən mənasındadır.

MÜNASİBƏT

ərəb. *münasibət* sözü dilimizdə əlaqə, yaxınlıq, rabitə mənasındadır. Münasibət müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdəndir. Bu gün dilimizdə münasibət sözü ilə əlaqədar *münasibət qurmaq, münasibət saxlamaq, münasibəti yoxdur* və s. ümumişlək ifadələrə çox rast gəlinir. Münasibət kişi adı ünsiyyət, əlaqə mənalərini ifadə edir.

MÜNİR/MİNİR/MİNUR

ərəb. *münir* sözündən olub, dilimizdə parlaq, nurlandıran, işıq verən, işıqlandıran mənalara daxildir. Türk dillərində populyar kişi adlarından olan Münir şəxs adı bu gün dilimizdə ya yaşlı əhali arasında nadir hallarda təsadüf edilə bilər, ya heç yoxdur. Adın təhrif olunmuş formaları Minir, Minur da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bakı şairlərindən Ağadadaş Cəfərovun (1863-1940) təxəllüsü Müniri olmuşdur.

MÜRSƏL/MÜRSƏLİ

ərəb. *mürsəl* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar kişi adlarından olan Mürsələli, peyğəmbər, Allahın rəsulu anlamlarını ifadə edir.

MÜRŞİD/MÜRŞİT/MÜRŞÜD/MÜRŞÜT

ərəb. *mürşid* sözündəndir. Mürşid dilimizdə doğru yol göstərən, hidayətləndirən, istiqamətləndirən mənalərini ifadə edir. Keçmişdə təriqətə başçılıq edən şeyxlərə də mürşid deyilmişdir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar Mürşid kişi adı bu gün dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişmişdir, yəni Mürşüd şəklindədir. Ərəb dilində mürşid sözünün yolgöstərən, rəhbər, şeyx, müəllim anlamları da vardır. Mürşid ruhən, mənən qəbul edilmiş ata-oğulluqdur, yəni mürşidlə mürid arasındakı ata-oğul münasibəti valideynlə oğul arasındakı münasibətdən daha üstündür, çünki bu, ruhi bilik olub, Tanrıya aparır. Sufilikdə kamil insan anlamındadır. Nəsimi də, digərləri də deyirdilər ki, bir nurduq, göydən yerə babaamızın cismində gəldik. Mürşidim məni yerdən göyə qaldırdı, deməli, ruh yerə, atanın cismində gəlir, mürşidsə onun ruhunu göyə qaldırır. Adın təhrif olunmuş formaları Mürşit, Mürşüd, Mürşüt də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad dilimizdə yalnız Mürşüd şəklindədir.

MÜRTƏZA

bax: ad – MURTUZ

MÜRÜVVƏT/MÜRVƏT

ərəb. *mürüvvət* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində mərd adama və əsl insana xas olan rəhm, insaf, cəmərdlik, mərhəmət, insanlıq kimi xüsusiyyətlərin məcmusudur. Əslində Mürüvvət olan kişi adı bu gün məişətimizdə yalnız Mürvət şəklindədir.

MÜSAFİR

ərəb. *müseyyib* sözündən olub, dilimizdə səfərə çıxan, səfər edən, səyahətə çıxan, həmçinin mehmanxanada, yaxud karvansarada müvəqqəti qalan adam, qonaq mənalərini ifadə edir. Müsafir kişi adı sözün qonaq mənası ilə əlaqədar yaranmışdır.

MÜSEYYİB/MÜSEYİB/MÜSƏYYİB

ərəb. *müseyyib* sözü dilimizdə bir neçə məna ifadə edir: 1. Ehtiyatlı hərəkət edən, ehtiyatla iş görən; 2. Atılmış, diqqətdən kənarda qalmış; 3. Laqeyd, diqqətsiz, əhəmiyyət verməyən. Müseyyib/Müseyib kişi adı ehtiyatı əldən verməyən, ehtiyatlı mənalardadır. Adın təhrif olunmuş formaları Müseyib, Müsəyyib də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MÜSƏDDİQ

ərəb. *müsəddiq* sözündəndir. Müsəddiq kişi adı təsdiq edən, doğru sayan, həmçinin yoxlayan, dostluq edən mənasını ifadə edir. İranda soyad olsa da, məişətimizdə kişi adı kimi mövcuddur.

MÜSƏLLİM

ərəb. *müsəllim* sözündən olub, dilimizdə təslim edən, tapşırıan, əvəz edən, inkar və etiraz edilməyən deməkdir. Vaxtilə vəkil olub, vali müavini vəzifələrini tutanlara müsəllim deyilmişdir. Müsəllim kişi adı inkar olunmayan anlamındadır.

**MÜSLİHƏDDİN/MÜSLƏDDİN/MÜSLƏTDİN/
MÜSLƏT**

ərəb. *müslih əd-din* sözündəndir. Azərbaycan dilində dini yaxşılaşdıran, dini islah edən anlamındadır. Əslində ad Müsl-

həddin olsa da, çox zaman Müsləddin kimi tələffüz edilmiş, sonradan Müsləddin, həmçinin adın təhrif olunmuş forması Müslətdin, eləcə də qısaldılmış şəkli Müslət müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız Müslət şəklindədir.

MÜSLİM/MÜSLÜM

ərəb. *müslim* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Müslim adı müsəlman, İslam dininə mənsub olan adam, dinə itaət edən, din tərəfdarı, dindar İslam dinində olan) deməkdir. Adın təhrif olunmuş forması Müslüm də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycanda adın daşıyıcılarından musiqi sahəsində iki Müslüm Maqomayev (baba, nəvə) məşhurdur. XX əsrin əvvəllərində musiqi sənətinin müasir keyfiyyətdə inkişafı ilə bağlı xüsusi xidmətləri olmuş, məşhur “Şah İsmayıl”, “Nərgiz” operalarının müəllifi bəstəkar Müslüm Məhəmməd oğlu Maqomayevin (baba, 1885-1937) musiqili teatrın formalaşmasında mühüm fəaliyyəti olmuşdur. M. Maqomayevin bəstəkarlıq stilinin formalaşmasında xalq musiqi folklorunun özünəməxsus rolu olmuşdur. O, Üzeyir Hacıbəyli ilə birgə 300-ə qədər xalq musiqi nümunəsini toplayaraq nota almış və ilk xalq musiqi toplusunu nəşr etdirmişdir. Bəstəkarın nəvəsi, XX əsrin 70-ci illərindən vokal sənətində dünya şöhrətli Müslüm Məhəmməd oğlu Maqomayev (1942-2008) yüksək temperamentli, yumşaq templi, gözəl ahəngli böyük səsə malik ifaçılardan olmuşdur. Onun ifaçılığı özünün ekspressivliyi və ruh yüksəkliyi ilə fərqlənirdi. XX əsrdə dünyanın bir sıra ölkələrinin – Bolqarıstan, Almaniya, İran, Kanada, Rusiya, Finlandiya, Fransa, Polşa, Türkiyə və b. ölkələrin səhnələrində müvəffəqiyyətlə konsert verən musiqiçi keçən əsrin 70-ci illərindən Sovet İttifaqının ən populyar müğənnisi olmuşdur. Bu gün də hörmətlə anılan sənətkarlarımızdandır.

MÜSTƏCAB/MÜSTƏCƏB

ərəb. *müstəcab* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar sözlərdən yaranmış Müstəcab kişi adı arzusu, istəyi qəbul olunan, arzusu həyata keçən, xahişi yerinə yetmək, arzusuna çatmaq mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Müstəcəb də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

MÜŞAVİR

ərəb. *müşavir* sözündəndir. Azərbaycan dilində məsləhət verən, məsləhətçi, məşvərətçi deməkdir. Müxtəlif təşkilatlarda vəzifə adı kimi məlumdur. Rektorun müşaviri, prezidentin müşaviri və s. Azərbaycanda yalnız yaşlı əhali arasında təsadüf edilən kişi adlarındandır.

MÜŞFIQ/MÜŞVIQ

ərəb. *müşfiq* sözü dilimizdə şəfqətli, mərhəmətli, mehriban, ürəyiyumşaq mənalarını ifadə edir. Müşfiq kişi adı Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış adlar sırasındadır. XX əsrin əvvəllərində gənc yaşlarında repressiyaya məruz qalmış, repressiya qurbanlarından olan görkəmli Azərbaycan şairi Mikayıl Müşfiqin təxəllüsündəndir.

MÜŞTAQ

ərəb. *müştaq* sözündəndir. Müştaq Azərbaycan dilində candan istəyən, həsrətində olduğu bir şeyə can atan, arzusunda olan mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Müştaq bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

MÜŞTƏB/MÜŞTƏBA

bax: ad – **MÜCTƏBA**

MÜTALİB/MÜTƏLLİB

ərəb. *mütəlib* sözü dilimizdə tələb edən, tələbkar, iddiaçı mənasındadır. Mütəlib adının təhrif olunmuş forması Mütəllib də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bəzən lüğətlərdə nədənsə tələb edən mənasında olan Mütəllib kişi adı Mütəllim (bax: ad – **MÜTƏLLİM**) adı ilə qarışdırılır. Hətta Mütəllibov və Mütəllimov soyadlarının səhv salınaraq sənədlərdə qarışıqlıq yarandığı hallar da məlumdur. Bununla əlaqədar bəzən ailədə uşaqların biri Mütəllibov, digəri Mütəllimov soyadı daşımali olur. Azərbaycan antroponimikasında ayrı-ayrı şəxs adlarıdır.

MÜTƏLLİM

ərəb. *mütəllim* sözü dilimizdə dərs alan, elm öyrənən, həmçinin oxunan mənasındadır. Mütəllim kişi adı elm öyrənən anlamındadır. Adın daşıyıcılarından XX əsrdə yaşamış məşhur xanəndə, Qarabağ musiqi məktəbinin görkəmli nümayəndəsi Mütəllim Mütəllimovun (1909-1981) adı bu gün də musiqisəvərlər arasında ehtiramla yad edilir.

MÜZAHİM/MƏZAHİM/MƏZAIM

ərəb. *müzahim* sözündəndir. Müzahim kişi adı zəhmət verən, əziyyətə salan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Məzahim, Məzaim də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

MÜZAHİR

bax: ad – **MƏZAHİR**

MÜZAMİL

ərəb. *müzamil* (əslində *müzəmmil*) sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar kişi adlarındandır. Bu gün dilimizdə Müzamil şəklində olan kişi adı Məhəmməd Peyğəmbərin epitetlərindən biridir, sarınıb örtünən, örtünən mənasındadır. "Quran" surələrindən birinin adı da "əl-Müzəmmil"dir.

MÜZƏFFƏR

ərəb. *müzəffər* sözündən olub, üstün gələn (gəlmiş), qələbə çalan (çalmış), uğur qazanan (qazanmış), qalib, qalibiyyətli mənasındadır. Məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır.

NABAT

ərəb. *nabat* kristallik şirni növüdür. Nabat həmişə bişirilən şirni növlərinə aid olmayıb, yalnız nişan mərasimləri üçün hazırlanır. Nabat kişi adı da bu şirniyyatın adındandır. Klassik ədəbiyyatda çox şirin, dadlı mənasında tez-tez rast gəlinən ifadələrdəndir. Nabat adı bir vaxtlar müştərək şəxs adları sırasında olmuşdur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş kişi adları sırasında olan Nabat, əminliklə demək olar ki, bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Nabat sözünə həm də bir sıra mürəkkəb kişi adlarında rast gəlinir. Məsələn, Əlinabat (bax: ad – *ƏLİNABAT*), Nabatəli (bax: ad – *NABATƏLİ*) və s.

NABATƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Nabat* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nabatəli (bax: ad – *NABAT*; *ƏLİ*) kişi adı çox əziz olan, çox şirin, istəkli olan Əli anlamına gəlir.

NABİL

ərəb. *nabil* sözündəndir. Məişətimizdə nadir adlardan olan Nabil kişi adı dilimizdə zəkali, ağıllı, həmçinin tərbiyəli, xoşxasiyyət mənalarını ifadə edir.

NACİ

ərəb. *naci* sözündəndir. Naci kişi adı dilimizdə nicat yolunu tapan, xilas olan, qurtaran, sərbəstliyə çıxan mənələrindədir. İslam dinində cəhənnəmdən, cəhənnəm odundan qurtaran anlamındadır. Türk xalqlarında, ərəb dünyasında geniş yayılmış kişi adların

dan olan Naci kişi adının daşıyıcıları Azərbaycanda çox deyildir. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. XIX əsrdə yaşamış şair Mirzə Mehdi Nacinin (?-1882) təxəllüsündəndir. Şair-filosof Mirzə Şəfi Vazehin təşkil etdiyi “Diyani-Hikmət” məclisinin ən fəal üzvlərindən olan M.M.Nacinin vəfatından sonra məclis fəaliyyətini dayandırmışdır.

NACIULLA/NACIYULLA/NƏCİYULLA/NƏCULLA

ərəb. *Naci* və *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Naciullah (bax: ad – *NACİ*; *YULLA*) olan kişi adı Allahın nicat verəni mənasındadır. Naciullah kişi adı Nuh Peyğəmbərin ləqəbindən (bax: ad – *NUH*) yaranmış antroponimdir. Adın təhrif olunmuş formaları Naciyulla, Nəciyulla, Nəculla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad, əsasən, Nəciyulla şəklindədir.

NADİM

ərəb. *nadim* sözündən olub, dilimizdə şahın, hakimin həmsöhbəti, gözəl həmsöhbət, müsahibini əyləndirməyi bacaran, səmimi, müsahib, dost, tərəfdaş, yoldaş anlamlarını ifadə edir. Qədimdə şahları, hökmdarları əyləndirənlərə verilən adlardan olmuşdur. Nadim həm də şah və sultanların məsləhət yeri hesab etdikləri, yaxın adamlarına verdikləri adlardan olmuşdur. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. XIX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış şair Mirzə Baxış Nadimin (1785-1880) təxəllüsündəndir.

NADİR

ərəb. *nadir* sözü dilimizdə az tapılan, az təsadüf edilən, az ələ düşən, həmçinin arabir, hərdənbir, təsadüfən, təkdənbir, çox seyrək, az anlamlarını ifadə edir. Nadir kişi adı Azərbaycan antroponimikasında İran şahlarının adlarından yaranmış kişi adları sırasındadır. Şərqdə Nadir adının ən məşhur daşıyıcısı İran hökmdarı Nadir şah Əfşar (1736-1747) olmuşdur. Adın məşhur daşıyıcılarından Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) ali təhsilli hərbiçisi, I Qarabağ müharibəsində Ağdam uğrunda gedən qanlı döyüşlərdə həlak olmuş Nadir Əliyev vətənpərvər gənclərimizdən olmuşdur.

NADİRŞAH

ərəb. *Nadîr* adı və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nadirşah (bax: ad – **NADİR; ŞAH**) kişi adı Nadir şah mənasındadır. İran hökmdarı, Şərqdə adı dillərdə gəzən Nadir şah Əfşarın şəhinə yaranmış kişi adıdır. Tarixdən məlumdur ki, Nadir şah Əfşar hakimiyyəti illərində (1736-1747) böyük əraziləri tutmağa nail olmuş, lakin sonda sui-qəsd nəticəsində qətlə yetirilmişdir.

NAFİL

ərəb. *nafil* sözündəndir. Nafil kişi adı boş yerə, nahaqdan, bihudə anlamalarını ifadə edir.

NAFİS

ərəb. *nafis* sözündəndir. Nafis kişi adı nəfis, incə, zərif əşya anlamındadır.

NAFİZ

ərəb. *nafiz* sözündəndir. Nafiz kişi adı nüfuz sözü ilə əlaqədar olub, nüfuz göstərmə, nüfuz sahibi, təsir etməyə qabil mənalарını ifadə edir.

NAĞDI

ərəb. *nağdı* (əslində *nəqdi*) sözündən olub, dilimizdə pul (nə şəkildə olur-olsun), puldan ibarət var-dövlət, sərvət, həmçinin əldə olan, hazırda ortada olan mənalарını ifadə edir. Mütləq, sözsüz kimi məcazi mənalарı da mövcuddur. Sözü'n məcazi mənası ilə əlaqədar Nağdı kişi adı Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasında

NAĞDƏLİ/NAĞDALI

ərəb. *Nağdı* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Nağdəli (bax: ad – **NAĞDI; ƏLİ**) kişi adı (əslində *nəqdi-əli*, ızafətdir) dilimizdə həmişə varlığı göz önündə olan, həmişə var olan Əli mənasındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən,

iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitle bitib, ikinci söz saitle başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Nağdəli adı bu gün Nağdəli formasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Nağdalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Nağdəli/Nağdalı məişətimizdə unudulmaqda olan kişi adları sırasındadır. Lakin addan formalaşmış Nağdalıyev/Nağdəliyev, Nağdalızadə/Nağdəlizadə, Nağdalı/Nağdəli soyadlarına günümüzdə də kifayət qədər rast gəlinir. Bu da məişətimizdə yaxın keçmişə qədər adın geniş yayıldığına dəlalət edir.

NAĞI

ərəb. *nağı* sözü dilimizdə qarşılıqsız, qatışıqsız, saf, təmiz, pak mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Nağı Şərqdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Nağı şiələrin X-cu imamının ləqəbindəndir.

NAHİD

fars. *nahid* sözündən olub, ulduz adındandır. Qeyd etmək lazımdır ki, Nahid fars dilində dan ulduzudur, həm də qadın adıdır. Azərbaycan antroponimikasında soyad kimi formalaşmayan kişi adları sırasındadır.

NAİB

ərəb. *naib* sözündəndir. Naib kişi adı vəzifəli, imkanlı, ixtiyar sahibi olan şəxsin inanılmış köməkçisi, əlaltısı mənalarını ifadə edir. Vaxtilə yerli inzibati idarə rəisinə, kənd icma başçısına da naib deyirdilər. Naib vaxtilə yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sisteminə tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Naib də bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Naib kişi adı Azərbaycan antroponimikasında təxəllüs kimi də işlənmişdir. XIX əsrdə yaşamış, 1938-ci ildə Ordubadda məşhur “Əncüməniş-şüəra (Şairlər məclisi)” ədəbi məclisini təşkil edən şair Şeyxəli bəy Kəngərli şeirlərini “Naib” təxəllüsü ilə yazırdı. Naib kişi adı şairin təxəllüsündəndir.

NAIQ/NAYIQ

ərəb. *naiq* sözündəndir. Naiq kişi adı od, alov, şölə mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Nayiq də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Naiq Yusifov (1970-1992) Tovuz bölgəsinin Koxa Nəbi kəndində dinc əhalini qoruyarkən döyüşçülərimizlə birlikdə tərədən dırnağa qədər silahlanmış işğalçı düşmən tərəfi ilə sona qədər döyüşən, xain düşməne əsir düşməmək üçün ağır yaralı vəziyyətdə əlindəki son qumbaranı sinəsinə sıxan cəsur döyüşçülərimizdən olmuşdur.

NAIL

ərəb. *nail* sözündən olub, dilimizdə əldə etmək, müvəffəq olmaq, çatmaq, yetmək, həmçinin istəyinə çatmaq, arzusuna yetmək anlamlarını ifadə edir. Nail XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındanındır.

NAİM/NƏİM

ərəb. *naim* (əslində *na'imə*) sözündəndir. Naim kişi adı varlı olmaq, bəxşiş, ənam, xoşbəxt həyat anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Nəim forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

NAKAM

fars. *nalán* sözündəndir. Məişətimizdə nadir kişi adlarından olan Nakam arzusuna yetməmək, kama çatmamaq mənalarındadır.

NALAN

fars. *nalán* sözü dilimizə tərcümədə ağlayan, ah-zar edən, inləyən, nalə edən, fəğan edən, göz yaşı tökən mənasındadır. Klassik ədəbiyyatda çoxışlənən söz və ifadələr sırasındadır. Bu gün məişətimizdə Nalan kişi adının daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

NAMAZ

fars. *namaz* sözündəndir. Namaz İslam dininə əsasən müsəlmanların gündə beş dəfə müəyyən vaxtlarda müəyyən olunmuş qaydalar üzrə icra etməli olduqları ibadətin adındandır. XX əs-

rin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış Namaz kişi adı bu gün köhnəlmiş adlar sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayır. Məişətimizdə uzunömürlü kişi adları sırasındadır. Bu gün Namaz adı ilə yanaşı addan formalaşmış kifayət qədər soyad da işlənir. Azərbaycan dilinin şəxs adları sistemində Namaz adının işləndiyi mürəkkəb adlar da mövcuddur.

NAMAZƏLİ

fars. *Namaz* və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Namazəli (bax: ad – **NAMAZ**; **ƏLİ**) kişi adı Əli namazı mənasındadır.

NAMİD/NAMİT

ərəb. *namid* sözü dilimizdə adlı, adı olan, adlandırılmış, ad verilmiş, qoyulmuş anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Namit forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

NAMİQ/NAMİK

ərəb. *namiq* (gözəl yazmaq, bəzək vurma mənasında olan na-məqa feilindəndir) sözü dilimizdə yazı işləri ilə məşğul olan, yazı yazan, katib, mühərrir, həmçinin bəzəyən, zینətləndirən, süsləyən anlamlarını ifadə edir. Namiq kişi adı bu gün XX əsrdə olduğu kimi, məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarındandır. Adın tələffüz formasından yaranmış Namik də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından Namiq Kamal Zeybək (1840-1888) türk dünyasının görkəmli şairlərindən olmuşdur.

NAMİQKAMAL

ərəb. *Namiq* və *Kamal* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Namiqkamal kişi adı türk xalqlarının dillərində də, ərəb dünyasında da iki populyar kişi adının (bax: ad – **NAMİQ**; **KAMAL**) birləşməsindən yaranmışdır. Lüğətlərdə türk dünyasının məşhur şairi Namiq Kamal Zeybəkin (1840-1888) adından olması barədə izahına da rast gəlinir.

NAMİZƏD

fars. *namizəd* (əslində *namzəd*) sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Müəyyən bir vəzifəyə, yerə seçilmək, irəli çəkilmək,

təyin və ya qəbul olunmaq üçün adı təqdim edilən şəxs; 2. Magistr dərəcəsiindən sonra elmi dərəcə (əvvəl – filologiya elmləri namizədi və s.); 3. Nişanlı, adaxlı, ad olmuş (məcazi mənada). Namizəd kişi adı sözün məcazi mənası ilə, yəni ad olmuş, nişanlı mənası ilə əlaqədardır.

NAMUS

ərəb. *namus* sözündəndir. Namus kişi adı insanın öz hərəkətlərini müəyyən edən mənavi və əxlaq prinsiplərinin məcmusu, həmçinin şərəf, qeyrət anlamlarını ifadə edir.

NASEH/NASİH

ərəb. *naseh* sözündəndir. Naseh kişi adı nəsihət edən, öyüd verən, nəsihət edən anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Nasih sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində şeirlərini Naseh imzası ilə yazan, XIX əsrdə yaşamış istedadlı şair, tarixçi Şeyx İbrahim Şeyx Həsən oğlu Şeyxzamanovun (1816-1869) təxəllüsündəndir.

NASİM

ərəb. *nasim* sözündəndir. Nasim ərəb dilindən fars dilinə keçmişdir. Dilimizə fars dili vasitəsilə keçmiş ərəb mənşəli sözlərdəndir. Nasim kişi adı xəfif meh anlamındadır.

NASİR

ərəb. *nasir* sözü dilimizdə nəsr yazan, nəsr əsərlərinin müəllifi olan, ədib, həmçinin qaib, müzəffər anlamlarını ifadə edir. Hər zaman bəndələrinə, qullarına yardım edən, kömək olan, yardım göstərən mənalarını ifadə edən Nasir kişi adı Allahın məlum 99 adından olan əl-Nasir adındandır.

NATİQ/NATİK

ərəb. *natiq* sözündəndir. Natiq kişi adı dilimizdə nitq deyən, nitq söyləyən, kütlə qarşısında çıxış edən, ifadə edən mənalarındadır. Natiq şəxs adı XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş Natic forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından I Qarabağ müharibəsində

göstərdiyi şücaətə görə Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Natiq Əhmədov (1969-1991) Ağdam-Şuşa xətti üzrə işləyən avtobuslarda gedən azərbaycanlıların təhlükəsizliyini təmin etmək tapşırığını yerinə yetirərək işğalçı erməni silahlı birləşmələrinin dinc əhaliyə hücumunun qarşısını almaq üçün sona qədər döyüşmüş, qəhrəmancasına həlak olmuş cəsur hərbiçilərimizdən olmuşdur.

NAZİF

bax: – NƏZİF

NAZİL/NƏZİL

ərəb. *nazil* (nazil olmaq) sözündən olub, dini etiqadlara görə, Allah, Tanrı tərəfindən göydən enən, düşən, gələn, həmçinin qonaq, mehman mənasındadır. Nazil kişi adı sözün əsasında dayanan enmə, düşmə mənası ilə əlaqədardır. Adın dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişmiş forması Nəzil də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

NAZİM

ərəb. *nazim* (*nəzm* sözündəndir) sözü dilimizdə nəzmə çəkən, nizama salan, qaydaya salan, tərtib edən mənasındadır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Nazim kişi adı əsrin sonlarından dəbdən düşən adlar sırasındadır. Nazim kişi adı nəzmə çəkən mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. Adın ilk daşıyıcısı ədəbiyyatşünas, şair və müəllim Əli Nazim (1906-1941) olmuşdur. Nazim şəxs adının XX əsrin əllinci illərindən etibarən dəbdə olan adlar sırasına keçməsi çox zaman Nazim Hikmətin adı ilə əlaqələndirilir. Türk dünyasının görkəmli şair oğlu, Türkiyədə inqilabi poeziyanın banisi sayılan, siyasi əqidəsinə görə 1951-ci ildən ömrünün sonuna qədər keçmiş Sovet İttifaqının paytaxtı Moskvada mühacirət həyatı yaşamağa vadar olan, Beynəlxalq Sülh mükafatı laureatı (1950) Nazim Hikmət Rən (1902-1963) Azərbaycan xalqının və ədəbiyyatının yaxın dostu idi. O, dəfələrlə Bakıda olmuşdu. Xalqımızın şair və yazıçılarından bir çoxu ilə şəxsən dost idi, onlarla yaradıcılıq əlaqəsi saxlayırdı. Şairin Azərbaycana həsr olunmuş şeirləri, Azərbaycan mədəniyyətinə dair məqalə

və xatirələri vardır. Əsərləri Azərbaycanda dönə-dönə nəşr olunmuş, pyesləri tamaşaya qoyulmuşdur. Bəstəkar A.Məlikov şairin “Məhəbbət əfsanəsi” pyesi əsasında eyni adlı balet yazmış, Azərbaycanın digər bəstəkarları şairin şeirlərinə romanslar bəstələmişlər.

NAZİR

ərəb. *nazir* sözü dilimizdə nəzarət edən, nəzarətçi, həmçinin müəyyən bir nazirliyə başçılıq edən hökumət nümayəndəsi, məmur anlamındadır.

NEMAN/NEHMAN

ərəb. *nəman* (əslində *na'imə*) sözü dilimizdə xoşbəxt, nəz-nemət içərisində ömür sürən mənasındadır. Məcəzi mənada zəngin, hökmdar anlamındadır. Neman tarixi şəxsiyyətlərdən birinin adındandır. Tarixdən məlum olduğu kimi, Neman ibn Münzir orta əsrlərdə Ərəb İraqının mərkəzi şəhəri Hiyrənin on səkkiz hökmdarından birinin adındandır. Uzun illər Sasanilərin təsiri altında olmuş Hiyrə şəhərinin müləkləri də Sasani hökmdarlarının iradəsi ilə təyin edilmişdir. Neman 22 il Hiyrədə Xosrov Pərvizin sayəsində hakimiyyət sürdükdən sonra Mədəinin Qəsri-Kəsra sarayında yaşayan ərəb başçılarından biri olmuş Zeyd ibn Ədinin fitnəsiylə qətlə yetirilmişdir. Həm şifahi xalq yaradıcılığında, həm də yazılı ədəbiyyatda Neman adına rast gəlinir. Neman kişi adına Azərbaycan folklorunda (“Nemanın nağılı”) rast gəlinir. N.Gəncəvinin “Yeddi gözəl” poemasında Neman Bəhram şahın yanında böyüyüb tərbiyə gördüyü Yəmən hökmdarının adıdır. Adın təhrif olunmuş Nehman forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

NEMƏT

ərəb. *nemət* sözü dilimizdə yaşamaq üçün əhəmiyyət kəsb edən şeylərin məcmusu, sərvət, dövlət anlamlarını igadə edir. Ailələrdə övlad dünyaya gələrkən sevinən valideynlər, yaxınlar bundan sonra onların həyatında yaşamaq üçün əhəmiyyət kəsb edən ən mühüm varlığa – övlada Nemət adını verir. Nemət adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. Yəqin ki, buna da əsas səbəb dünyaya göz açanın oğlan və

ya qız olduğundan asılı olmayaraq əzizləri tərəfindən Tanrının neməti kimi qəbul edilməsi səbəb olmuşdur. Azərbaycan dilində nemət sözü ilə bağlı külli miqdarda ümumişlək ifadələr, atalar sözləri, idiomlar da məlumdur.

NEMƏTULLA

ərəb. *Nemət* və *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan dilində övladın Allahın, Tanrının göndərdiyi hədiyyə, bəxşiş, pay mənasında olan kifayət qədər şəxs adları vardır. Əslində Nemətullah (bax: ad – **NEMƏT; ÜLLAH**) olan kişi adı da bu qəbildən şəxs adları sarasında olub, Allahın neməti, Tanrının neməti mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Nemətulla forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Nemətulla şəklindədir. Adın məşhur daşıyıcılarından biri də memar, usta sənətkar Məşədi Nemətulla Əsədulla oğludur (1937-1995). Bakıda Tarix muzeyinin bərpası, Şəki Xan sarayının bərpasında iştirakı, "Növbahar", "Bakı", "Şirvan" restoranlarının ornamental bədii tərtibatları, "Gülüstən" sarayının foye dekorativ tərtibatı, Azərbaycanın bir çox rayonlarında mədəniyyət evləri, mədəniyyət sarayları, istirahət zonaları, avtobus – dəmiryol vağzallarının milli üslubda tərtibatları və s. obyektlər, təmir-tərtibat işləri Nemətin özünəməxsus tərtibatına aiddir. Görkəmli memar Azərbaycan Bədii Tərtibat Fondunun xətti ilə ölkəmizdən kənar da – Penza, Stravropol, Sankt-Peterburq, Kiyev, Qazaxıstan və b. yerlərdə yüksək səviyyəli tərtibat işləri həyata keçirirdi. Bunlara 1980-ci il Moskva Olimpiadasına görə görülməli güclü tərtibat işlərini göstərmək olar. Moskvanın sifarişləri əsasında "Azərbaycan" çayxanası, "Şirvan" restoranı, 1 saylı Moskva poçt idarəsi tərtibat nümunələri o dövrdə sovet məkanında yüksək səviyyəli, nümunəvi işlər hesab olunurdu. Dövrünün dekorativ sənət və ornament sənətinin qabaqcıl korifeyləri – Qəzənfər Xalıqov, Lətif Kərimov kimi sənətkarlarla, alimlərlə çiyin-çiyinə dayana bilən ensiklopedik bilik sahibi idi. Keçən əsrin sonunda Rəhimə xanım ziyarətgahı kompleksinin yenidən rekonstruksiyası, tərtibat işləri də memarın adı ilə bağlıdır. Bu gün bu məkan İslam dininin bütün ayinlərinin, bayramlarının dinin tələblərinə uyğun keçirildiyi bir yerdir.

NEYSAN

ərəb. *neysan* (əslində *niysan*) sözündəndir. Ərəblərə süryani dilindən keçmiş sözlərdəndir. Neysan ilin dördüncü ayının, aprel ayının adıdır. Danışıda nissan kimi də işlədilmişdir. Müasir türk dilində bu gün də nissan aprel ayının adıdır.

NƏBİ

ərəb. *nəbi* sözü dilimizdə peyğəmbər, rəsul mənasındadır. Hərfi tərcümədə (*ənəb*) xəbər gətirən, xəbər verəndir. Əslində Əbdünnəbi olan ad sonradan bölünərək Nəbi şəklində işlənmişdir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adlarından olan Nəbi özünə müqəddəs kitab nazil olmasa da, Tanrının əmrlərini çatdırma bilən peyğəmbərin adındandır. Nəbi kişi adı XX əsrin altmışncı illərinə qədər məişətimizdə dəbdə olan şəxs adları sırasında olmuşdur. Sovet dövründə Nəbi adı daha çox igidlik, cəsurluq, dönməzlik simvoluna çevrildiyindən adın ərəbcədən gələn mənasına fikir verilmirdi desək, yəqin ki, yanlışdır. Keçən əsrdə Nəbi adının geniş yayılmasında XX əsrin əvvəllərində cəmiyyətin həyatında baş vermiş siyasi hadisələrin əks olunduğu, qaçaqçılıq dastanlarımızdan olan "Qaçaq Nəbi" dastanının, həmçinin Nəbinin qəhrəmanlığından bəhs edən xalq mahnılarının, bayatılarının da özünəməxsus təsirini qeyd etmək lazımdır. Bu gün Azərbaycanda, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında Nəbi adını daşıyan insanların sayı yetərinədir.

NƏCDƏT

ərəb. *nəcdət* sözündəndir. Nəcdət kişi adı dilimizdə igidlik, qəhrəmanlıq, şücaət anlamlarını ifadə edir.

NƏCƏF

ərəb. *nəcəf* sözü dilimizdə təpə, sədd, bənd, həmçinin arıq, incə, zəif anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında toponimlərdən yaranmış adlar sırasında olan Nəcəf kişi adı İraqda şəhər adı ilə əlaqədardır. Nəcəf Məkkə və Mədinə yolundakı şəhərin adındandır. Xilafətdə IV xəlifə Əlinin qəbri də bu şəhərdədir. 661-ci ilin yanvar ayında öz keçmiş tərəfdarları tərəfindən ölümcül yaralanmış imam Əli vəsiyyət edir ki, ölərsə, cənazəsini

dəvənin belinə yükləsinlər, dəvə dizlərini vuran yerdə ona qəbir qazıb basdırsınlar. Bu yer Kufənin 12 metrliyində olur. Qəbrin üstünü qumla örtürlər, bu zaman nəcəf (təpə) yaranır. Hazırda həmin yerdə salınmış Nəcəf şəhəri Kərbəla bölgəsində iri şəhərlərdəndir. Şəhərin Nəcəf adı ilə yanaşı “Məşhəd Əli”, “Nəcəf əl-Kufə”, “Əl-Kufə”, “Əlinin basdırıldığı yer” adları da məlumdur. Nəcəf şəhərində çıxan, qadın bəzək əşyaları hazırlamaq üçün istifadə edilən büllur növü Nəcəf daşı adı ilə məşhurdur. Adın məşhur daşıyıcılarından Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində faciə janrının əsasını qoyan Nəcəf bəy Vəzirov (1184-1926) Azərbaycanda maarifçilik hərəkatının genişlənməsində xüsusi rolu olmuş, eləcə də dram poetikasına yeni bədii notlar və sosial-fəlsəfi çalar gətirmiş sənətkarlardandır. Dramaturq həyatın, məişətin və əxlaqın realist səhnədəki əhatə çərçivəsini daha da genişləndirmiş, yeni janrlar, üslub, dil fərdiliyi gətirmişdir.

NƏCƏFQULU

ərəb. *Nəcəf* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nəcəfqulu (bax: ad – *NƏCƏF*; *QULU*) kişi adı Əlinin basdırıldığı yerdə (Nəcəfdə) xidmət edən anlamını ifadə edir. Azərbaycanın satirik-realist şairi Qasım bəy Zakirin oğlunun adı Nəcəfqulu olmuşdur. Adın daşıyıcılarından Nəcəfqulu Nəzərli (1882-1929) Azərbaycanda rəssamlıq sənətinin inkişafında özünəməxsus xidmətləri ilə mədəniyyət tariximizdə əbədi yaşayan sənətkarlarımızdandır.

NƏCİB

ərəb. *nəcib* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Əsili, əsli-nəcabəti olan, nəcabətli, soylu, yaxşı nəsildən olan, köklü (adam); 2. Ürəyi təmiz, yaxşı, alicənab (adam); 3. Təmiz, pak, müqəddəs; 4. İncə, zərif, qəşəng, xoşagəlimli. Nəcib kişi adı belə gözəl mənalarla əlaqədar olub, alicənab, pak, yaxşı, xoşagəlimli anlamlarını ifadə edir.

NƏCİBULLA

ərəb. *Nəcib* və *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Nəcibullah (bax: ad – *NƏCİB*; *ÜLLAH*) olan kişi adı Allahın nəcib bəndəsi, Tanrının təmiz bəndəsi mənə-

sındadır. Adın təhrif olunmuş Nəcibulla forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Nəcibulla şəklindədir.

NƏCİM

ərəb. *nəcm* sözündəndir. Azərbaycan dilinin fonetik qanunlarına uyğun dəyişərək nəcim formasına düşmüşdür. Nəcim kişi adı ulduz mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında Nəcim kişi adına mürəkkəb adların tərkibində (Nəcm formasında) də rast gəlinir.

NƏCİYULLAH/NƏCİYULLA

ərəb. *nəciyulla* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Nəciyulla (bax: **ÜLLAH**) kişi adı Allahın qurtuluş verdiyi mənasındadır. Məhəmməd Peyğəmbərə verilən adlardandır. Adın təhrif olunmuş Nəciyulla forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız Nəciyulla şəklindədir.

NƏCMƏDDİN

ərəb. *nəcm əd-din* sözündəndir. Nəcməddin (bax: ad – **NƏCM**) kişi adı dinin ulduzu anlamını ifadə edir.

NƏCMI

ərəb. *nəcm* sözündən olub, dilimizdə ulduza məxsus olan, ulduza aid olan mənasındadır. Bəzi lüğətlərdə Nəcmi (bax: ad – **NƏCM**) kişi adı həm də Nəcməddin adının kiçildilmiş forması kimi izah olunur.

NƏHAYƏT

ərəb. *nəhayət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Nəhayət adı son, axır, yekun, qutaracaq anlamlarını ifadə edir.

NƏHMƏD/NƏHMƏT

ərəb. *nəhmət* sözündəndir. Əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycanda bəzən ərəb dilində ifadə etdiyi mənanı bilmədən sözləri götürüb şəxs adı kimi işlətməşlər. Nəhməd kişi adı da

belə adlar sırasındadır. Nəhməd kişi adı acgözlük, hərislik mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Nəhmət forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

NƏRİMAN

fars. *nəriman* (əslində *nərman*, *nər* – döyüşkən, *man* – kişi, adam) sözü igid, qəhrəman, qorxmaz, cəsur, mərd (adam) mənasındadır. Dilimizdə geniş yayılmış Nəriman adı *nər* və *dəvə* sözü ilə əlaqədardır. Müasir Azərbaycan dilində sağlam cüssəli igid insanı tərifləmək mənasında “*nər kimidir*” ifadəsi mövcuddur. Mənbə dildə olduğu kimi, türk dillərində də *nər* erkək dəvənin adıdır. Xalq ədəbiyyatında da (“Nərbalanın nağılı”), “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında da (Qazlıq qoca övladının *nər* olduğunu, yoxsa qız olduğunu öyrənmək istəyir), Ə.Firdövsinin “Şahnamə” əsərində də *nər* sözünə rast gəlinir. Azərbaycan antroponimikasında kişi adları sırasında olan Nəriman Türkiyə türklərində yalnız qadın adıdır. Azərbaycanda adın məşhur daşıyıcılarından xalqımızın siyasi fikir tarixinə milli-azadlıq uğrunda fəal mübariz, böyük siyasi xadim, dövlət başçısı kimi daxil olmuş Nəriman Nərimanovun (1870-1925) adını çəkmək olar. Yazıçı, dramaturq, publisist, maarifçi, həkim, ictimai xadim Nəriman Nərimanov elə bir dövrdə siyasətə gəlmişdi ki, ondan həqiqətən nərlək, mübarizlik tələb edilirdi. Yəqin ki, əsrin əvvəllərində bütün dünyada olduğu kimi, Azərbaycanda da siyasi şəraitin gərginliyi, bir çox imperialist dövlətlərin marağı bunu N.Nərimanovdan tələb edirdi. Bəlkə elə bu səbəbdəndir ki, dövrünün görkəmli ictimai şəxsiyyətinin fəaliyyəti bu gün də müzakirə mövzusu olaraq qalmaqdadır.

NƏSİB

ərəb. *nəsib* sözündəndir. Nəsib sözü dilimizdə iki mənə (ərəb dilindəki -s hərfinin yazılışı ilə əlaqədar) ifadə edir: 1. Bəhrə, pay, hissə, qismət; 2. Nəsəb, əsli-nəsəbi olan, tanınmış nəslin nümayəndəsi. Nəsib kişi adı sözün ikinci, nəsəb mənası ilə əlaqədar olub, tanınmış nəsiləndən olan, yaxın adam anlamlarını ifadə edir. Adın daşıyıcılarından siyasi və dövlət xadimi, publisist Nəsib bəy Yusifbəyli (1881-1920) Azərbaycan Demokratik Respublikası hökumətində 1919-cu ilin martına qədər Maarif naziri, 1919-cu ilin martından 1920-ci ilin martına qədər Azərbaycan hökumətinin sədri olmuşdur.

NƏSİBULLA

ərəb. *Nəsib* və *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Nəsibulla (bax: ad – **NƏSİB; ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın verdiyi pay, Tanrının qisməti mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Nəsibulla forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Nəsibulla şəklindədir.

NƏSİLXAN/NƏSLİXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nəsil* sözü və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nəsilxan kişi adı xan nəslinə mənsub olan (kişi) mənasındadır.

NƏSİLŞAH/NƏSLİŞAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nəsil* sözü və fars mənş. arxaikləşmiş *şah* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nəsilşah kişi adı şah nəslinə mənsub olan (kişi) mənasındadır.

NƏSİMAN

ərəb. *nəsim* sözündəndir. Nəsiman kişi adı gözəl meh, ürəyə-yatan səba yeli, yüngül külək, xəfif meh mənasındadır.

NƏSİMİ

ərəb. *nəsim* sözündəndir. Nəsimi kişi adı xəfif və lətif nəsim küləyinə mənsub olan (adam) mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. Nəsimi kişi adı görkəmli Azərbaycan şairi Seyid Əli İmadəddinin (1369-1417) təxəllüsündəndir.

NƏSİR

ərəb. *nəsr* sözündəndir. Dilimizin fonetik qanunlarına uyğun Nəsir şəklindədir. Nəsir dilimizə tərcümədə qələbə, həmçinin qalibiyyət, zəka, istedad mənələrindədir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış kişi adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından görkəmli jurnalist, elm xadimi və ictimai xadim Nəsir İmanqulı-

yev (Nəsrulla İmanquliyev, 1911-1998) həm də tələbələrin sevimli müəllimi olmuşdur. Bir çox qəzetlərdə jurnalist, məsul katib kimi fəaliyyət göstərmiş Nəsir İmanquliyev 1958-ci ildə “Bakı” qəzetini yaratmış, uzun illər Azərbaycan və rus dillərində nəşr olunan bu qəzetin baş redaktoru vəzifəsində çalışmışdır. Bu qəzetlərin keçən əsrin 1960-1970-ci illərində mətbuatımızın inkişafında mühüm xidməti olmuşdur. Nəsir İmanquliyev uzun illər müəllim kimi çalışdığı Bakı Dövlət Universitetinin Jurnalistika fakültəsində respublikada gənc jurnalist kadrların hazırlanması işində fəal iştirak etmiş ziyalılarımızdandır.

NƏSİRƏDDİN/NƏSRƏDDİN

ərəb. *nəsir ad-din* sözündəndir. Nəsirəddin kişi adı dinin tərəfdarı, etiqadın qələbəsi mənasındadır. Nəsirəddin adını eşidən hər kəsin yadına Şərqdə lətifə qəhrəmanlarından olan Nəsrəddin düşür. Adın məşhur daşıyıcılarından Azərbaycan ensiklopediyaçı alimi, dövlət xadimi Nəsrəddin Tusinin (1201-1274) rəhbərliyi ilə yerin fırlanma oxunun illik presessiyasının qiyməti $51\frac{1}{4}$ tapılmışdır (müasir qiyməti $51\frac{1}{2}$). Onun təsis etdiyi Marağa Astronomiya Rəsədxanası qısa müddətdə astronomiya cihazlarına və zəngin kitabxanaya malik böyük elmi mərkəzə çevrilmiş, bir çox məşhur riyaziyyatçı və astronom buraya cəlb edilmişdir. Onun rəhbərliyi ilə elmin müxtəlif sahələrinə aid bir sıra qiymətli əsərlər yaradılmışdır.

NƏSİRULLAH/NƏSRULLAH/NƏSRULLA

ərəb. *Nəsir* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Nəsirullah (bax: ad – *NƏSİR; ÜLLAH*) olan kişi adı Allahın qələbəsi, Tanrının köməyi mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Nəsrullah, Nəsrulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Nəsrulla şəklindədir.

NƏVAİ

Nəvai kişi adı XV əsrdə yaşamış istedadlı şair, böyük siyasi xadim, mütəfəkkir alim, musiqişünas, türk dilində ilk “Xəmsə”-nin müəllifi Əlişir Nəvainin təxəllüsündəndir.

NƏZƏR

ərəb. *nəzər* sözündəndir. Nəzər sözü dilimizdə baxma, baxış, baxmaq tərz, gözların ifadəsi, göz, diqqət, həmçinin himayə, kömək, gözdəymə, gözə gəlmə anlamlarını ifadə edir. Dilimizdə geniş yayılmış Nəzər kişi adı baxmaq tərz mənasındadır.

NƏZƏRƏĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Nəzər* adı və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nəzərəğa kişi adı Nəzər ağa anlamını ifadə edir.

NƏZƏRƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Nəzər* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında alqış məzmunlu adlar kifayət qədərdir. İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Nəzərəli şəxs adı da bu qəbildən olan adlardandır. Nəzərəli kişi adı Əli nəzəri (üstündə olsun) mənasındadır.

NƏZƏRXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Nəzər* adı və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nəzərxan (bax: ad – **NƏZƏR**; **XAN**) kişi adı xan Nəzər, başçı, hökmdar Nəzər anlamını ifadə edir.

NƏZİF

ərəb. *nəzif* sözündəndir. Bu gün məişətimizdə nadir adlardan olan Nəzif kişi adı xəbərdar edən, qoruyan mənələrindədir.

NƏZİR

ərəb. *nəzir* sözü dilimizdə, əsasən, dindar şəxslərin arzu, niyyət etdikləri bir şeyin yerinə yetirilməsi ümidi ilə yoxsullara və din xadimlərinə verdikləri pul, bəxşiş və s., həmçinin bənzər, tay, oxşar mənasındadır. Nəzir Məhəmməd Peyğəmbərin adlarından biridir. Bu gün Nəzir kişi adının daşıyıcıları yalnız yaşlı nəslin nümayəndələridir.

NƏZİRXAN

ərəb. *Nəzir* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaklənmiş *xan* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nəzirxan (bax: ad – **NƏZİR; XAN**) kişi adı xan Nəzir, başçı, hökmdar Nəzir mənasını ifadə edir.

NƏZMİ

ərəb. *nəzm* sözündən olub dilimizdə poema, şeir tərzində yazılmış və ya söylənmiş mənzum ədəbiyyat mənasındadır. Nəzmi kişi adının daşıyıcıları yalnız yaşlı nəslin nümayəndələridir. Türkiyə türklərində Nazmi biçimindədir və bu gün dəbdə olan kişi adları sırasındadır.

NİCAT

ərəb. *nicat* (əslində *nəcat*) sözündən olub, dilimizdə qurtulma, qurtuluş, xilas olma, qorxunun, həyəcanın sovuşması, keçməsi, aradan qalxması mənasındadır. Nicat kişi adı, əsasən, XX əsrin 60-cı illərindən bu günə kimi məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarındandır.

NİFTƏLİ/NİFTALİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *niftə* sözü və *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Niftə sözü ərəb dilində törəmə, toxum, maya anlamındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanası gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Niftəli kişi adı bu gün Niftəli formasındadır. Niftəli (bax: ad – **NİFTƏ; ƏLİ**) kişi adı Əlinin nəslindən olan, Əlinin törəməsi mənələrindədir. Adın təhrif olunmuş forması Niftalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Niftəli/Niftalı bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Bu gün Azərbaycanda Niftəliyev/Niftəliyev, Niftəlizadə/Niftəlizadə kimi soyadların kifayət qədər mövcud olması məişətimizdə yaxın keçmiş qədər adın geniş yayıldığına dəlalət edir.

NİFTİ

Niftəli (bax: ad – **NİFTƏLİ**) və *Niftulla* (bax: ad – **NİFTULLA**) adlarının əzizləmə və oxşama məzmununda kiçiltmə formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Nifti bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındanır.

NİFTULLAH/NİFTULLA

ərəb. *Niftə* və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Niftullah (bax: ad – **NİFTƏ; ÜLLAH**) kişi adı Allahın yaratdığı anlamındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Niftəüllah adı bu gün yalnız Niftulla formasındadır.

NİHAD/NİHAT

fars. *nihad* sözü dilimizdə xasiyyət, təbiət, yaradılış, səciyyə, xilqət mənasındadır. XX əsrin 80-ci illərindən məişətimizə daxil olmuş Nihad kişi adı yaradılış, xəlv olunma anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Nihat da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

NİŞAD/NİŞAT

ərəb. *nişad* sevinc, şadlıq mənasındadır. Klassik ədəbiyyatda çoxışlənən sözlərdəndir. Nişad adının təhrif olunmuş forması Nişat da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın məşhur daşıyıcılarından XVII–XVIII əsrlər ədəbiyyatında qəzəl ustadı kimi məşhurlaşan, görkəmli şair Nişat Şirvani sənətkarlıq cəhətdən qiymətli qəzəllər və mürəbbeləri ilə bu gün də hörmətlə xatırlanan sənətkarlardandır.

NİYAMƏDDİN

ərəb. əslində *niyam əd-din* sözündəndir. Niyaməddin kişi adı dinin qını, dinin qılıncı, xəncəri mənasındadır. Niyaməddin kişi adının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə forması Niyam da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

NİYAZ

fars. *niyaz* sözündəndir. Niyaz kişi adı yalvarma, yalvarış, ehtiyac, dua eləmə, mərhəmət diləmək, bəxşiş, hədiyyə mənasındadır. İnanclara görə, dünyaya övladın gəlməsi üçün yalvarış (Tanrıya), dua edilməlidir ki, Allah da bəxşiş olaraq diləyini həyata keçirsin.

NİYAZƏLİ

fars. *Niyaz* və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Niyazəli (bax: ad – *NİYAZ*; *ƏLİ*) kişi adı Əli niyazi, Əlinin hədiyyəsi, Əlinin bəxşışı mənasındadır.

NİYAZI

fars. *niyaz* sözündəndir. Niyazi kişi adı nəzir-niyazla bağlı olan, mərhəmət diləməklə əlaqədar olan mənasındadır. Allaha sağlam övlad dünyaya gəlməsi üçün dua edib niyyətinə çatmaların övladlarına verdikləri adlardandır. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Niyazi XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır. Musiqi mədəniyyəti tarixinə Maestro Niyazi kimi daxil olmuş bəstəkar, dirijor, SSRİ Xalq Artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı, Üzeyir Hacıbəyli və C.Nehru adına beynəlxalq mükafatların laureatı adın məşhur daşıyıcılarından. Niyazi Zülfüqar oğlu Tağızadə-Hacıbəyov (1912-1984) milli ənənələrdən ruh alan və onları yaşadan sənətkarlarımızdan olmuşdur. Öz yaradıcılığında musiqimizi daim əmisi, görkəmli sənətkar dahi Ü.Hacıbəyli kimi bir neçə yönümdən inkişaf etdirən Niyazi mahir dirijor kimi musiqini incəliklərinədək duymuş, müğənnilərlə yüksək səviyyədə işləməyi və orkestri musiqi duyumu ilə virtuozluqla – məharətlə idarə etməyi bacaran qüdrətli musuqçilərdən olmuşdur. Almaniyada, Türkiyədə, İranda, ABŞ-da və bir sıra başqa ölkələrdə dirijorluq edərkən Niyazi nadir sənətkarlıq istedadı ilə planetin milyonlarla tamaşaçısının qəlbini rıqqətə gətirmişdir.

NİYYƏT

ərəb. *niyyət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müş-tərək şəxs adlarından olan Niyyət adı məqsəd, məram, qəsd, həminin bir iş görmək arzusunda, məramında olmaq mənasındadır.

NİZAM

ərəb. *nəzm* sözündəndir. Nizam kişi adı qayda, tərtib, üsul, sıra, cərgə, səf, düzülüş anlamındadır.

NİZAMƏDDİN

ərəb. *nizam əd-din* sözündəndir. Nizaməddin (bax: ad – *NİZAM; ƏD-DİN*) kişi adı dilimizdə dinin qayda-qanunu, dinin nizamı mənasındadır. Nizami adın qısaldılmış formasıdır. Mənbələrdə N. Gəncəvinin adı Nizaməddin İlyas Yusif oğlu kimi çəkilir. Nizaməddin isə şairin dini fəxri adı olmuşdur. Nizaməddin kişi adı, göründüyü kimi, fəxri addan formalaşmış şəxs adları sırasındadır.

NİZAMİ

ərəb. *nəzm* sözündəndir. Nizami kişi adı qayda-qanunlu, nizam-riayət edən, nizamlı mənasındadır. Nizaməddin (bax: ad – *NİZAM ƏDDİN*) kişi adının qısaldılmış formasından yaranmış antroponimdir. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranan adlar sırasındadır. Bütün dünyada sevilən “Xəmsə”nin müəllifi Nizami Gəncəvinin (114-1209) təxəllüsündən yaranmış kişi adıdır. Görkəmli sənətkarın tam adı Cəmaləddin İlyas ibn Yusif olmuşdur. Nizami adını övladlarına qoyanlar üçün adın mənası deyil, XII əsrdə yaşamış N. Gəncəvinin şəxsiyyətinə maraq, məhəbbət önəmli olmuşdur. 1941-ci ildə keçirilməsi nəzərdə tutulan Nizaminin 800 illik yubileyi ərəfəsində məşhur şairin, mütəfəkkirin həyatı, yaradıcılığı barədə mətbuatda yazılar gedir, tədbirlər keçirilir, əsərləri səhnələşdirilirdi. Bu dövrdə xalq mütəfəkkir Nizamini daha yaxından tanıdı, sevdi, təxəllüsünü də məişətimizdə kişi adı kimi əbədi yaşıtdı.

NOFƏL

fars. *nofəl* sözündən olub, dilimizdə əlavə edilən, artırılan, üstünə gələn, həmçinin hədiyyə, bəxşiş, qənimət anlamlarını ifadə edir. Nofəl kişi adı M. Füzulinin məşhur “Leyli və Məchun” əsərində surətin adındandır.

NOVRUZ

fars. *novruz* sözü yeni gün, baharın, yazın ilk günü anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında bayramların adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır. Novruz kişi adı, çox ehtimal ki, bayram günündə doğulmuş oğlan övladlara verilən adlardandır.

NOVRUZƏLİ

fars. *Novruz* və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Novruzəli (bax: ad – **NOVRUZ; ƏLİ**) kişi adı Azərbaycan şəxs adları sisteminə mürəkkəb şəxs adları sırasındadır.

NOVRUZXAN

fars. *Novruz* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Novruzxan (bax: ad – **NOVRUZ; XAN**) kişi adı Novruz xan anlamındadır.

NOVRUZQULU

fars. *Novruz* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Novruzqulu (bax: ad – **NOVRUZ; QULU**) kişi adı Novruza xidmət edən anlamına gəlir.

NÖVRƏS

fars. *novrəs* sözündəndir. Növrəs kişi adı yenicə yetkinlik yaşına çatmış, təzə, növbər, yetişmiş mənasındadır. Adın daşıyıcılarından XX əsrin əvvəllərində Qərbi Azərbaycanın görkəmli aşığılarından olmuş Növrəs İman məşhur Azərbaycan aşığı Ələsgərin qardaşı oğludur.

NUH

ibrani. *nuh* əslində təskinlik, rahatlıq, fərəh mənasında *no'ah* sözünün ərəbcələşdirilmiş formasıdır. İslam terminologiyasında Ulul-Əzim peyğəmbərlərdəndir, yəni Nuh beş əsas əzəmət sahibi peyğəmbərdən birinin adındandır. Dini rəvayətdə deyilir ki, camaatın doğru yoldan azdığı, zülm və zorakılığın, haqsızlığın, ədalətsizliyin baş aldığı, insanların bütlərə tapındığı bir zamanda Allah-taala ağı, aydın nitqi və dözümlünə görə Nuhu peyğəmbər seçmişdi. İnsanları pis işlərdən çəkəndirmək istəyən Nuha ilk iman gətirən arvadı olmuşdur. Misli görünməmiş tufan zamanı su yer üzünü basarkən Nuh Peyğəmbər öz gəmisində ulu Tanrıya iman gətirənləri dəhşətli bələdan xilas edir. Guya sonrakı mərhələdə yer üzündəki insanlar həmin canlılardan törəmişlər.

Nuh peyğəmbərə Naciyullah (Allahın nicat verəni) ləqəbi də bu münasibətlə verilmişdir. Bu gün məişətimizdə Nuh nadir adlar sırasındadır. Nuh dilimizdə soyad kimi formalaşmayan kişi adlarındandır. Azərbaycan şəxs adları sistemində tərkibində adın işləndiyi mürəkkəb kişi adları mövcuddur.

NUHBABA

ibran. *Nuh* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Baba* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nuh-baba (bax: ad – **NUH**; **BABA**) kişi adı Nuh baba anlamına gəlir. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Nuhbaba əsasən soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

NUHBALA

ibran. *Nuh* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bala* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nuh-bala (bax: ad – **NUH**; **BALA**) kişi adı Nuh bala anlamına gəlir. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Nuhbala yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

NUR

ərəb. *nur* sözü dilimizdə aydınlıq, işıq, işıqlanma, ziya saçma, şəfəq, parlaqlıq mənasındadır. Nur məcazi mənada maarif, aydınlıq, tərəqqi simvolidir. Məlum olduğu kimi, İslam dinində ən-Nur Allahın məlum 99 adından biri olub, işıqlandıran anlamındadır. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində işıqlılıq, parlaqlıq mənalarını ifadə edən kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında bu gün *Nur* müstəqil şəxs adı olmasa da, dilimizin şəxs adları sistemində tərkibində *nur* sözünün işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb ad mövcuddur. Məsələn, Nurəddin (bax: ad – **NURƏDDİN**), Elnur (bax: ad – **ELNUR**), Nurəli (bax: ad – **NURƏLİ**) və s. Məlum olduğu kimi, “Quran”da Ay haqqında işıq (ərəb dilində *nur*), *günəş* haqqında isə çıraqlıq (ərəb dilində *sirac*) sözləri işlədilmişdir. Azərbaycan antroponimikasında Ay barəsində də *nur* sözü işlədilir ki, bu da işıqlı əks etdirən, parlaq kütlə ifadə edir.

NURAD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və azərb. *ad* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurad (bax: ad – **NUR**) kişi adı işıqlı ad, paqlaq, nurlu ad mənasındadır.

NURAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurağa (bax: ad – **NUR**; **AGA**) kişi adı ziyalı ağa, tərəqqi tərəfdarı (olan) ağa mənasındadır.

NURALƏM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və *aləm* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Nuraləm (bax: ad – **NUR**; **ALƏM**) adı dünyanın ziyası, işığı, nuru mənasındadır.

NURAN/NURANİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nuran* sözündəndir. Nuran (bax: ad – **NUR**) kişi adı nurlu, işıqlı, aydın, həmçinin hörmətli, müqəddəs, nurlu üzü, siması olan (kişi), üzündən nur yağan (kişi) mənasındadır.

NURBABA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Baba* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurbaba (bax: ad – **NUR**; **BABA**) kişi adı nurlu, ziyalı baba mənasındadır.

NURBALA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bala* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurbala (bax: ad – **NUR**; **BALA**) kişi adı nurlu, dünyaya gəlişi ilə ailəni, evi işıqlandıran bala mənasındadır.

NURƏDDİN

ərəb. *nur əd-din* sözündəndir. Nurəddin (bax: ad – **NUR**) kişi adı nurlu, dinin nuru, dinin işığı anlamlarını ifadə edir.

NURƏHMƏD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və *Əhməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurəhməd (bax: ad – **NUR**; **ƏHMƏD**) kişi adı Əhmədin (Məhəmməd Peyğəmbərin) nuru, Əhmədin (Məhəmməd Peyğəmbərin) şəfəqi mənasındadır.

NURƏLİ/NURALI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurəli (bax: ad – **NUR**; **ƏLİ**) kişi adı Əlinin nuru, Əlinin şəfəqi mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Nuralı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

NURXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurxan (bax: ad – **NUR**; **XAN**) kişi adı tərəqqipərvər xan, ziyalı xan mənasındadır.

NURİ/NURU

ərəb. *nur* sözündəndir. Nuri kişi adı işığa aid, nurla əlaqədar, işıqla bağlı anlamlarındadır. Nuri german dilləri ailəsinə daxil olan ingilis, alman dillərində də mövcuddur. German dillərində mövcud şəxs adları lüğətlərində Nuri şəxs adının yəhudi mənşəli olması qeyd edilmişdir. Adın təhrif olunmuş forması Nuru sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad dilimizdə, əsasən, Nuru şəklindədir.

NURQƏLƏM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və *Qələm* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Nurqələm (bax: ad – **NUR**; **QƏLƏM**) kişi adı ziyalı, işıqlı qələmi olan (Tanrı), yaxşı yazan (Allah), yaxşı çəkən rəssam (Yaradan) mənasındadır.

NURLAN

ərəb. *nur* ismindən düzəlmiş (isimdən fel düzəldən *-lan* ş.) *nurlanmaq* feilindəndir. Işıq salmaq, işıqlandırmaq, parlamaq, aydınlatmaq anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Nurlan (bax: – **NUR**) kişi adı dünyaya gəlişi ilə ailəni, ocağı işıqlandıran, hər yerə nur paylayan mənasındadır. Bu gün məişətimizdə geniş yayılmış adlardandır.

NURMƏHƏMMƏD/NURMƏMMƏD/NURMƏT

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və *Məhəmməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurməhəmməd (bax: ad – **NUR**; **MƏHƏMMƏD**) kişi adı Məhəmməd Peyğəmbərin nurlu, işıqlı siması ilə əlaqədar şəxs adlarındandır. Adın təhrif olunmuş formaları Nurməmməd, Nurmət də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

NURPAŞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və arxa-iklənmiş *pəşə* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurpaşa (bax: ad – **NUR**; **PAŞA**) kişi adı ziyalı, tərəqqi tərəfdarı paşa mənasındadır.

NURU/NURUŞ

Nur... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçildilmiş formasıdır. Sonradan Nuru adı da, Nuruş adı da müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

NURULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Nurullah (bax: ad – **NUR**; **ÜLLAH**) olan kişi adı Tanrının nuru, Allahın yaydığı şəfəq anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Nurulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Nurullah adı bu gün yalnız Nurulla formasındadır.

NÜRÜVVƏT/NÜRVƏT

bax: ad – **MÜRÜVVƏT/MÜRVƏT**

NUŞİRƏVAN/ƏNUŞİRƏVAN

fars. *nüş-i-rəvan* sözündəndir. Əslində Nuşirəvan Sasanilər sülaləsinin hökmdarlarından biri olan I Xosrovun fars dilində təxəllüslərindən biridir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında İran şahlarının adından, təxəllüsündən yaranmış kifayət qədər kişi adları mövcuddur. Nuşirəvan kişi adı da belə adlar sırasındadır. Tarixdə həddən artıq zülmkarlığı ilə tanınmış, Məzdəkilər hərəkatının iştirakçılarını qanına qəltan etmiş, başqa sözlə, qan içində boğmuş I Xosrov Nuşirəvani-adil adı ilə də məşhurdur. Hakimiyyət dövrü 531-579-cu illərə təsadüf edir. Məhəmməd Peyğəmbər onun dövründə anadan olmuşdur. Rəvayətə görə, Məhəmməd doğulduğu saatda Nuşirəvanın sarayı dağılıb xarabaya dönmüşdür. Ölməz ürək, daimi qəlb mənasını ifadə edən Nuşirəvan həm də I Xosrovun ləqəbi olmuşdur. Yaxın Şərq, eləcə də Azərbaycan ədəbiyyatında nədənsə tarixi həqiqətin tam əksinə olaraq Nuşirəvan çox ədalətli hökmdar kimi təsvir edilmişdir. Adın təhrif olunmuş forması sonradan Ənuşirəvan da müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

NÜSRƏDDİN/NÜSLƏDDİN

ərəb. əslində ad *Nüsrətəddin* şəklindədir. Dilimizdə təhrif olunmuş Nüsrətəddin kişi adı artıq uzun müddətdən bəri dilimizin antroponimik vahidlər sisteminə Nüsrəddin, yaxud da Nüsləddin formasında mövcuddur. Nüsrətəddin (bax: ad – **NÜSRƏT; ƏDDİN**) kişi adı dinin yadımçısı, həmçinin dinin qələbəsi anlamına gəlir. Tarixi mənbələrdə Nüsrətəddin Məhəmməd Cahan Pəhləvanın dini fəxri adı olduğu barədə məlumatlara rast gəlinir. Eldənizin oğlu Nüsrətəddin Məhəmməd Cahan Pəhləvan 1175-ci ildə Azərbaycan Atabəylər dövlətinin Eldənizlər sülaləsindən ikinci hakimi olmuşdur. Onun zamanında bu dövlət daha da möhkəmlənərək tanınmış, Atabəylər hökuməti sabitləşmişdir. Tədqiqatlarda adı həm Şəmsəddin, həm də Nüsrətəddin kimi qeyd edilmişdir.

NÜSRƏT/NÜSLƏT

ərəb. *nüsrət* sözündəndir. Nüsrət kişi adı yardım, kömək, həmçinin üstünlük, qələbə, zəfər mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Nüslət də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

NÜSRƏTULLAH/NÜSRƏTULLA

ərəb. *Nüsrət* və *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nüsrətullah (bax: ad – **NÜSRƏT; ÜLLAH**) kişi adı Allahın köməyi, yardımı, üstünlüyü anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Nüsrətulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Nüsrətulla adı bu gün yalnız Nurulla formasında mövcuddur.

OCAQ

azərb. *ocaq* sözü xörək hazırlamaq, su, yaxud evi qızdırmaq üçün bir tərəfi açıq, üç tərəfi daşdan və ya kərpicdən hörülmüş kiçik tikili, sobanın və ya buxar qazanının yanacaq yandırılan yeri, hissəsi; ümumiyyətlə od yandırmaq, qalamaq üçün yer anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdən olan *ocaq* həm də müqəddəs yer, ziyarətgah, pir, eyni zamanda bir şeyin törədiyi, yayıldığı, olduğu yer, mərkəz, mənbə, mədən mənasında da işlənir. Məcəzi mənası doğma yurd, ev-eşik, ailədir. *Ocaq* kişi adı sözün məcəzi mənası ilə əlaqədardır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan *Ocaq* bu gün, əsasən, mürəkkəb kişi adlarının tərkibində və soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

OCAQXAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ocaq* adı və arxa-ikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Ocaq*xan (bax: ad – **OCAQ**; **XAN**) kişi adı xan ocağı, xana aid *ocaq* (yurd, ev) anlamlarını ifadə edir.

OCAQQULU

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ocaq* və *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Ocaqqulu* (bax: ad – **OCAQ**; **QULU**) kişi adı ziyarətgahın qulu, ailədə, müqəddəs yerdə xidmət göstərən mənalarını ifadə edir. Zərdüştilikdə od qulluqçusu anlamındadır.

OCAQVERDİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ocaq* və *Verdi* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ocaqverdi (bax: ad – **OCAQ; VERDİ**) kişi adı ocağın (dualarımı eşidib) verdiyi, müqəddəs yerin bəxşişi, hədiyyəsi anlamındadır.

OCAQVERƏN

azərb. *Ocaq* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən verən sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ocaqverən (bax: ad – **OCAQ; VERƏN**) kişi adı müqəddəs yerlərdə, ocaqlarda, pirlərdə övlad sahibi olmaq üçün edilən duaların qəbul edilməsi ilə bağlıdır. Yəni ocaqlarda dualarımızın eşidilməsi, ocağın verdiyi övlad mənasındadır.

OQTAY/OKTAY

türk. *oqtay* sözü dilimizdə ox (ok) kimi, oxa tay olan, övkəli, qızgın, güclü, qüdrətli anlamındadır. Adətən Oqtay kişi adının izahlı lüğətlərdə hakim, hökmdar, ox kimi dağ, oxa bənzər dağ, şiş uclu dağ, həmnəsil, eloğlu, anlayan, ağ dayça kimi izahlarına da rast gəlinir. Görkəmli dramaturqumuz Cəfər Cəbbarlının “Oqtay Eloğlu” əsərinin xalq arasında həddən artıq sevilməsi və əsərdəki əsas surətin dramatik taleyinə həssas münasibət türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Oqtay kişi adının məişətimizə daxil olmasına və geniş yayılmasına səbəb olan əsas amil olmuşdur. Adın təhrif olunmuş forması Oktay da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ONBAŞI

azərb. *onbaşı* XX əsrin 20-ci illərinə qədər hərbidə hər on nəfərə başçılıq edən əsgər rütbəsi olmuşdur. Fəhlə sinfinə başçılıq edən şəxsə də vaxtilə onbaşı deyərmişlər. Sovet dövründə onbaşı sözü işlənməmiş, əvəzində rus dilində qarşılığı olan refreytor sözündən istifadə edilmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır.

ORDUXAN

türk. *ordu* sözü və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır.

Müasir Azərbaycan dilində dövlətin silahlı qüvvələri, bir neçə korpusdan, diviziyadan ibarət qoşun birləşməsi anlaylarını ifadə edən ordu sözünün ilkin mənaları iqamətgah, istehkam, düşərgə olmuşdur. Bununla əlaqədar Orduxan (bax: ad – XAN) kişi adı xanın düşərgəsi, sarayı, xanın istehkamu, iqamətgahı mənalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Orduxan bu gün, əsasən, soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ORXAN

türk. *orxan* sözündəndir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Orxan kişi adı məişətimizə, əsasən, XX əsrin 70-ci illərində daxil olmuşdur. Bu gün Azərbaycanda geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Orxan kişi adı bu gün ər xan, igid xan, ordu xanı, şəhər xanı, istehkam xanı, qoşun başçısı mənalarını ifadə edir. İlk dövrlərdə yer tanrısı mənasını ifadə etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Orxan kişi adı əslində ayrılıqda müstəqil işlənən iki komponentdən – or və xan sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmişdir. Doğrudur, bu gün nə ədəbi dildə, nə də dialekt və şivələrimizdə “or” sözünə rast gəlinir. Müasir Azərbaycan dilində müəyyən sözlərin tərkibində işlənir. Məsələn, orman, ordu və s. *Or* kökünün qədimliyini bir sıra lüğət və mənbələrlə yanaşı, türk xalqlarının qədim mifik dünyagörüşünü ifadə edən əfsanələr, yazılar da təsdiqləyir. Qədim türk mənbələrində *or* kökünün öz inkişaf dövründə müstəqil bir vahid kimi işlənərək, “yer” mənası bildirməsi ilə bağlı məlumatlar mövcuddur. Əslində, Azərbaycan dilində işlənən yer sözü də *or* kökünün variantıdır. Türk xalqlarının İslamdan əvvəl miflərlə dolu həyatını əks etdirən kitablarda Yer tanrısı da onların tapındığı tanrılar sırasındadır. Müxtəlif türk tayfalarında bu tanrı Or təkini, Or xan və Erlik (Yerlik) kimi tanınmışdır. Göründüyü kimi, qədim mifik görüşlərdə “Yer tanrısı” kimi meydana çıxan *or* kökü zaman keçsə də, ilkin mənasını qoruyub saxlaya bilmişdir. Zaman keçdikcə mənə dəyişmiş, Orxan kişi adı igid, ər xan mənasında işlənmişdir. Orxan kişi adının ikinci komponenti kimi çıxış edən “xan” sözünün mənası aydındır. Adın məşhur daşıyıcılarından Türkiyənin görkəmli şairi, publisist, folklorşünas Orxan Şaiq Gökyay (1902-1994) 70 illik elmi fəaliyyətinin 50

ildən çoxunu “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının araşdırılmasına sərf etmiş qorqudşünas alimlərdəndir.

ORMAN

türk. *orman* bu gün artıq dilimizdə ümumişləkliyi itirmiş sözlərdəndir. Orman kişi adı dilimizdə meşə, meşəlik, ağacların, kolların çox olduğu yer anlamındadır.

ORUC

fars. *oruc* (əslində *ruzə*) sözündəndir. Oruc (tutmaq) müsəlman dininin tələbinə görə ramazan (orucluq) ayında müsəlmanların dan yeri söküləndən, yəni gün çıxandan gün batana qədər heç bir şey yeyib-içməməsi, ac qalma, həmçinin insana zövq verən, başqa sözlə, orucu poza bilən işlərdən kənar durmaqdır. Ərəb dilində *səum* kəlməsiylə ifadə olunan oruc sözü ərəb dilindən hərfi tərcümədə nədənsə uzaqlaşmaq, nədənsə özünü qorumaq anlamlarını ifadə edir. İslamdanəvvəlki dinlərdə oruc ibadəti mövcud olsa da, o, ən mükəmməl səviyyəsini İslamda tapmışdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Oruc bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır.

ORUCAĞA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Oruc* adı və arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Orucağa (bax: ad – **ORUC**; **AĞA**) kişi adı Oruc ağa anlamındadır.

ORUCƏLİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Oruc* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Orucəli (bax: ad – **ORUC**; **ƏLİ**) kişi adı Əlinin orucu mənasındadır.

OSMAN

ərəb. *osman* sözündəndir. Azərbaycan dilində ağır tərpənişli, zabitəli, ağıllı, zəkali, əxlaqlı şəxs (us – ağıllı, zəkali; man – kişi, adam) anlamlarını ifadə edir. Şəxs adlarının izahlı lüğətlərində Osman sözü ilə əlaqədar müxtəlif izahlara rast gəlinir. Osman Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar külli

miqdarda şəxs adları sırasındadır. İslam dinində dörd böyük xəlifə arasında üçüncü xəlifə Osmandır. Din tarixindən məlum olduğu kimi, Bəni-Üməyyə nəslindən olan Osman 12 il (644-656-cı illər arasında) xəlifə olmuşdur. Məhəmməd Peyğəmbərin kürəkəni, həddən artıq ədəbli və nəzakətli olması ilə seçilən kişilərdən olmuşdur. Osmanın xəlifəliyi dövründə ərəblərin Şərqi İrana, Şərqi Gürcüstana, Kiçik Asiyanın, eləcə də Afrikanın bir hissəsinə yürüşləri zəfərlə başa çatmışdı. Xəlifəliyi dövründə Osman müqəddəs kitab “Quran”ı rəsmi şəkllə salmış, kitabı ilk dəfə yazılı tərtib etmişdir. Lakin ərəb qəbilələri arasında, həmçinin ordu içərisində Osmanın xəlifəliyindən narazı qalanların sayı gündən-günə artırdı. Bu, onun özünə yaxın olan məkkəliləri, eləcə də qohumlarını hakimiyyətin əsas idarəedici orqanlarında rəhbər vəzifələrə təyin etməsi ilə əlaqədar olmuşdur. Nəticədə xəlifəlik uğrunda mübarizə aparanlar və tərəfdarları Osmanın evinə hücum edərək onu qətlə yetirmişlər. Osman adının daha bir məşhur daşıyıcısı Osmanlı dövlətini qurmuş I Osman (1258–1324) tarixdə böyük şəxsiyyət kimi qalmışdır.

OZAN

türk. *ozan* sözü dilimizdə ozan soyundan, ozan nəslindən olan, aşiq, el şairi, el sənətkarı anlamlarını ifadə edir. Xalqımızın ozan-aşiq sənətinə olan tükənməz məhəbbəti Ozan kişi adının formalaşmasına gətirib çıxaran əsas səbəblərdəndir.

ÖNƏR

türk. *ön* və *ər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Önər (bax: **ƏR**) kişi adı qabaqcıl qəhrəman, igid, çətin məqamda öndə, qabaqda gedən ər, irəlidə gedən ər anlamlarındadır.

ÖMƏR

ərəb. *ömür* sözü ilə əlaqədar olub, dilimizdə həyatla əlaqədar, ölməzlik, dirilik, canlılıq, həyat anlamındadır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar külli miqdarda şəxs adları mövcuddur. Məhəmməd Peyğəmbərin qayınatası olmuş Ömərin adı da bu qəbildən olanlar sırasındadır. Ömər 634-cü ildə Əbubəkrin vəfatından sonra müsəlmanlara başçılıq edən, İslam dininin erkən çağlarının ən böyük xadimlərindən biri olan xəlifə olmuşdur. İslam tarixində dörd xəlifədən öz ədalətliliyi, haqq tərəfdarı olması ilə fərqlənən ikinci xəlifə Ömərin adındandır. Haqqı nahaqdan ədalətlə ayırması səbəbindən xəlifə Ömər Ömərül-Faruk adını da qazanmışdır. Müsəlman ölkələrində geniş yayılmış kişi adlarındandır. İslam dininin Ərəbistanın sərhədlərindən kənar daha geniş ərazilərdə yayılması ilə bağlı Əbubəkrin başladığı yolu uğurla davam etdirməyə müvəffəq olmuşdur. On il hakimiyyətdə olmuş (634-644) Ömərin zamanında artıq İraqda, Suriyada, Misirdə, Liviyanın bəzi tarixi vilayətlərində İslam bərqərar olmuşdu.

ÖMÜR

ərəb. *omür* sözündəndir. Ömür kişi adı insan, eləcə də heyvan və ya bitkilərin yaranışından ölümünə qədərki fizioloji vəziyyəti, həyat və yaşama müddəti, yaşayış, həyat mənasındadır.

ÖTKƏM

fars. *ötkəm* sözündəndir. Azərbaycan dilində dilli-dilavər, lovğa, dikbaş, təkəbbürlü mənasındadır. Məlum olduğu kimi, bu gün Azərbaycan antroponimikasında həm ərəb, həm də fars mənşəli antroponimlərin nəfinə türk mənşəli şəxs adlarının sayı artmaqdadır. Ötkəm kişi adına da artıq yalnız orta və yaşlı əhali arasında təsadüf edilir.

ÖTKÜN

fars. *ötkün* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində ötkün sözü ötmüş, həddindən artıq yetişmiş (meyvə, taxıl), həddindən artıq bişmiş, vaxtından artıq ocağın üzərində qalıb keyfiyyətini itirmiş, həmçinin üstün olma mənasındadır. Məcəzi mənada ötkün qüvvətli, təsirli, ötüb-keçən, ahəngdar, zərif olandır. Ötkün kişi adı qüvvətli, təsirli mənaları ilə əlaqədardır.

ÖVSƏT

ərəb. *övsət* sözü dilimizdə bir neçə məna ifadə edir: 1. Təriflənmə; 2. Keyfiyyətlər; 3. Orta, ortancıl, ortada olan, yarı, yarımcıq. Azərbaycan antroponimikasında bu gün müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmayan Övsət yalnız Əlövsət (bax: ad – *ƏLÖVSƏT*) kişi adının tərkibində işlənir.

ÖZBƏK

türk. *özbək* sözündən olub, dilimizdə sağlam ürək, zatında bəylik olan, dözümlü, qoçaq, igid, həmçinin özü bəy olan anlam-larını ifadə edir. Mənbələrdə XIV əsrdə yaşamış Özbək xanın adı ilə əlaqələndirilir. Tarixdən məlum olduğu kimi, Qızıl Orda dövlətində XIII əsrin 80-ci illərindən etibarən başlayan daxili çəkişmələr və ziddiyyətlər dövləti xeyli zəiflətmişdi. Lakin hakimiyyətə gələn Özbək xan ara müharibələrinə son qoya bilmişdi. Özbək xanın hakimiyyəti dövründə dövlətin türkləşməsi prosesi başa çatmışdı. Hazırda Özbəkistan Respublikasının əsas əhalisini təşkil edən türkdilli xalq və xalqa mənsub olan (şəxs) mənasındadır. Azərbaycan dilinin antroponimikasında xalq və millət adından yaranmış kişi adları sırasındadır.

PADAR

türk. *padar* sözündəndir. Padar kişi adı türk tayfalarından birinin adından olub, həmin tayfadan olan adam anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Padar da bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

PAŞA

türk. *paşa* sözündəndir. Bəzi mənbələrdə paşa sözü “baş ağa” ifadəsinin, bəzi lüğətlərdə isə fars mənşəli “padşah” sözünün dəyişikliyə uğramış, təhrif olunmuş forması kimi izah edilir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında titullardan yaranmış, həmçinin tərkibində titulların işləndiyi külli miqdarda şəxs adı mövcuddur. Paşa əslində keçmiş Sultan Türkiyəsində, Osmanlı imperatorluğunda Misirdə və bəzi başqa müsəlman Şərq ölkələrində ali əsgəri vəzifə tutan şəxslərə və mülki məmurlara verilən fəxri ünvan, fəxri ad, tituldur. Bu titulu daşıyan şəxslərə paşa deyilirdi. Tarixdən titulun qoşulduğu kifayət qədər şəxsiyyət məlumdur. Məsələn, Nuri paşa, Aslan paşa və s. Qeyd etmək lazımdır ki, Paşa bu gün məişətimizdə unudulmaqda olan, əsasən soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Lakin hazırda Paşayev, Paşalı, Paşazadə soyadlarının geniş yayılması məişətimizdə yaxın keçmişə qədər adın geniş yayıldığına dəlalət edir.

PAŞABALA

türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *paşa* titulunun və *Bala* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Paşabala (bax: ad – **PAŞA**; **BALA**) kişi adı paşa balası mənasındadır.

PAŞAXAN

bax: ad – **PAŞA**; **XANPAŞA**

PAŞAZADƏ

türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *paşa* titulunu bildirən və fars. *zadə* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Paşazadə (bax: ad – **PAŞA**; **ZADƏ**) kişi adı paşa nəslindən olan, paşa övladı olan mənasındadır.

PEYKƏR

fars. *peykər* sözündən olub, dilimizə tərcümədə bəzək, üz, görkəm mənasındadır. Gözəl, görkəmli kimi məcazi mənalara da mövcuddur. Peykər kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, yaraşığı anlamındadır.

PEYMAN

fars. *peyman* sözündən olub, dilimizdə öhdəsinə alma, söz vermə, üzərinə götürmə, and, əhdləşmə, əhd etmə, qərar, razılıq mənasındadır. Peyman əhd sözünün sinonimidir. Lakin bu gün Azərbaycan dilində *əhd* sözü ümumişlək sözlərdən olsa da, *peyman* sözünə yalnız poetik mətnlərdə, şeirlərdə, həmçinin əhd-peyman, peyman etmək şəklində təsadüf edilir. Peyman kişi adı qərar, razılıq mənasını ifadə edir. Bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

PƏHLƏVAN/PƏHLİVAN

fars. *pəhləvan* sözü dilimizdə çox güclü adam, qəhrəman, igid, yenilməz, basılmaz, güc-qüvvət sahibi mənasındadır. Müasir Azərbaycan dilində idmanın güləşmə növü ilə məşğul olan idmançılara, güləşçilərə də pəhləvan deyilir. Bu gün məişətimizdə Pəhləvan kişi adına çox nadir hallarda təsadüf edilir. Artıq Pəhləvan Azərbaycan antroponimikasında unudulmaqda olan şəxs adları sırasında olub, əsasən soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Adın təhrif olunmuş forması Pəhlivan sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın layiqli daşıyıcılarından I Qarabağ müharibəsində göstərdiyi şücaətlərə görə Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Pəhlivan Fərzəliyev Füzuli bölgəsinin Qacar kəndi uğrunda gedən amansız döyüşlərdə vətən uğrunda şəhid olmuş cəsur hərbcilərimizdən.

PƏLƏNG

azərb. *pələng* dərisi zolaqlı, iri yırtıcı heyvanın adındandır. İgid, qoçaq kimi məcazi mənalar da ifadə edir. Pələng Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, bu gün yalnız mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində və soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

PƏNAH

fars. *pənah* sözü dilimizdə sığınma, birinin yanına qaçıb ondan himayə diləmək, kömək istəmək, bir yerə sığınaraq imdad diləmək anlamlarını ifadə edir. Məcəzi mənada dada yetişən, himayə edən, hami, arxa, istinad yeri, istinadgah, pənah yeridir. Pənah kişi adı hami, arxa mənasındadır.

PƏNAHƏLİ

fars. *Pənah* və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizdə *Al-laha*, *Tanrıya əmanət*, *Əli əmanəti* və s. bu kimi işlərin uğurlu gətirməsi, sağ-salamat olma ilə əlaqədar xeyir-dua məzmunlu külli miqdarda ümumişlək ifadələr mövcuddur. Eləcə də Azərbaycan antroponimikasında dünyaya gələn övlada alqış mənasında Tanrının, peyğəmbərin, xəlifələrin pənahında olma arzusu ilə qoyulan şəxs adları məlumdur ki, Pənahəli şəxs adı da bu qəbildən olan adlar sırasındadır. Pənahəli kişi adı Əlinin himayəsində (olan), Əlinin arxa olduğu, Əliyə sığınan mənalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında unudulmaqda olan şəxs adları sırasında olan Pənahəli əsasən, soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından 1748-ci ildə Qarabağ xanlığının əsasını qoymuş Pənahəli bəy Sarıcalı Cavanşir (1693-1758) özünü xan elan edən kimi müdafiə işlərini gücləndirmək üçün Kəbirli mahalında Bayat, 1751-ci ildə Tərnəkütdə Şahbulağı qalalarını tikdirdi. Monqolların yürüşlərindən (XIII əsr) sonra dağılmış Şuşa qalası da Pənahəli xan tərəfindən bərpa edilərək Qarabağ xanlığının iqtisadi-siyasi paytaxtına çevrilmişdi.

PƏNCƏLİ

fars. *pəncə* sözü və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Fars dilində pəncə sözü əl-ayağı ilə birlikdə beş barmaq mənasındadır. Pən-

cəli (bax: ad – **ƏLİ**) kişi adı Əlinin pəncəsi, Əlinin qüvvəti, Əlinin əli (çox güclü əl anlamında) mənasındadır. Adın daşıyıcılarından tanınmış Bakı şairlərindən Pəncəli Şeyda (1879-1943) dövrünün sevilən sənətkarlarından olmuşdur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Pəncəli bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Bu gün dilimizdə mövcud Pəncəliyev, Pəncəlizadə, Pəncəli soyadları adın yaxın keçmişə qədər məişətimizdə geniş yayılmasına dəlalət edir.

PƏRVAZ

fars. *pərvaz* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Pərvaz uçmaq, şadlanmaq, qanadlanmaq, ruhlanmaq mənasındadır. Poeziyamızda tez-tez rast gəlinən poetik sözlərdəndir.

PƏRVƏR

fars. *pərvər* (əslində *pərvəriş*) sözündən olub, bəsləmə, yedirib-ıçırma, qulluq, tərbiyə, inkişaf etmək, yetişmək mənasını ifadə edir. Yaxın keçmişə qədər Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasında olan Pərvər bu gün dilimizdə bir sıra mürəkkəb sözlərin tərkibində də eyni mənada çıxış edir.

PƏRVİN

fars. *pərvin* sözü dilimizdə Ülkər ulduzu, Yeddiqardaş ulduzları, Sürəyya ulduzunun adındandır. Fars dilində şəxs adlarının izahlı lüğətlərində ulduz topasının adı kimi şərh edilmişdir. Pərvin el arasında daha çox Yeddiqardaş ulduz adı ilə tanınır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Pərvin qadın adı kişi adına nisbətən daha geniş yayılmışdır.

PƏRVİZ

fars. *pərviz* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Parlaq, aydın, gözəl, qəşəng; 2. Uçan, qanadlanan; 3. Qalib gələn, qələbə çalan, cəsur, qorxmaz, qalib. Azərbaycan antroponimikasında İran şahlarının adlarından, eləcə də ləqəblərindən, təxəllüslərindən formalaşmış kifayət qədər kişi adı məlumdur. Pərviz şəxs adı da bu qəbildən olan antroponimlərdəndir. Dilimizin şəxs adları sistemində mövcud Pərviz antroponimi Sasani hökmdarı Xosrov Pərvizin (590-628) ləqəbindən yaranmış kişi adıdır.

PİR

fars. *pir* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Qoca, çox yaşlı kişi, ixtiyar; 2. Bir təriqət banisi və ya başçısı; 3. Ziyarətgah, ocaq, müqəddəs yer. Bəzi mənbələrdən aydın olur ki, *pir* həm də bir vaxtlar kişilərə müraciət forması olmuşdur. Pərviz kişi adı sözün ikinci mənası ilə əlaqədar olub, başçı, rəhbər anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında bu gün *Pir* müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, bir çox mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir. Məsələn, *Pirəli* (bax: ad – **PİRƏLİ**), *Pirağa* (bax: ad – **PİRAĞA**), *Pirbudaq* (bax: ad – **PİRBUDAQ**) və s.

PİRAĞA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* sözü və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Pirağa* (bax: ad – **PİR; AĞA**) kişi adı təriqət başçısı anlamındadır.

PİRBABA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* sözü və azərb. *Baba* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Pirbaba* (bax: ad – **PİR; BABA**) kişi adı müqəddəs baba, hörmət sahibi olan ağsaqqal anlamına gəlir. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan *Pirbala* bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

PİRBALA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* sözü və azərb. *Bala* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Pirbala* (bax: ad – **PİR; BALA**) kişi adı müqəddəs yerin – *Pirin* bəxş etdiyi övlad anlamını ifadə edir. İnsanlar neçə vaxtdan bəri övlad sahibi olmaq niyyətilə müqəddəs ocaqda – *Pirdə* edilən duaların qəbul olunduğuna inandıqları üçün ailədə dünyaya gəlmiş uşağa *Pirbala* adı vermişlər. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan *Pirbala* bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

PİRBUDAQ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* sözü və azərb. *Budaq* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pərbudaq (bax: ad – *PİR; BUDAQ*) kişi adı müqəddəs nəslin nümayəndəsi, müqəddəs nəsilədən olan mənələrindədir. Azərbaycan antroponomikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Pərbudaq bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

PİRCAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* və *can* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pircan (bax: ad – *PİR; CAN*) kişi adı müqəddəs ziyarət yeri olan pırə bağlı, piri sevən, pircanlı mənasındadır.

PİRDAŞ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* və azərb. *daş* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pirdaş (bax: ad – *PİR; DAŞ*) kişi adı müqəddəs ziyarət yeri olan pirin daşı mənasındadır. Pirdə niyyətləri yerinə yetən valideynlərin dünyaya gələn oğlan övladlarına verdikləri adlardandır. Azərbaycan antroponomikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Pirdaş bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

PİRƏHMƏD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* sözü və ərəb. Əhməd adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pırəhməd (bax: ad – *PİR; ƏHMƏD*) kişi adı müqəddəs Əhmədin ocağı, müqəddəslər ocağı mənasındadır.

PİRƏLİ/PİRALI

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* sözü və ərəb. *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pırəli (bax: ad – *PİR; ƏLİ*) kişi adı Əi türbəsi, Əli ocağı anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Pıralı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

PİRİ

fars. *pir* sözündəndir. Piri (bax: ad – **PİR**) kişi adı Pirə aid, Pir ilə əlaqədar olan mənasındadır. Bəzi lüğətlərdə Pir... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu qısaldılmış forması kimi də izahına rast gəlirik. Piri Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

PİRHÜSEYN/PİRHÜSEYN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* sözü və ərəb. *Hüseyn* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pırhüseyn (bax: ad – **PİR; HÜSEYN**) kişi adı müqəddəs Hüseyn mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Pırhüseynin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

PİRİM

fars. *pir* (I şəxs məns.ş.) sözündəndir. Pirim (bax: ad – **PİR**) biçimində işlənən kişi adı mənim pirim, mənim ocağım, mənin tapındığım anlamındadır.

PİRQULU

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* sözü və azərb. *Qulu* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pırqulu (bax: ad – **PİR; QULU**) kişi adı pirin qulu, pirin əsiri, köləsi mənasındadır.

PİRMƏHƏMMƏD/PİRMƏMMƏD/PİRMƏT

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* sözü və ərəb. *Məhəmməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Pirməhəmməd (bax: ad – **PİR; MƏHƏMMƏD**) kişi adı müqəddəs Məhəmməd, Məhəmməd ocağı anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Pirməhəmməd bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Adın təhrif olunmuş formaları Pirməmməd, Pirmət də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

PİRMURAD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* sözü və ərəb. *Murad* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pirmurad (bax: ad – **PİR**; **MURAD**) kişi adı *pir Murad*, niyyət ocağı, arzu ocağı anlamlarını ifadə edir.

PİRNƏZƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* sözü və ərəb. *Nəzər* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pirnəzər (bax: ad – **PİR**; **NƏZƏR**) kişi adı müqəddəslərin iltifatı anlamındadır.

PİRUZ

bax: ad – **FİRUZ**

PİRVERDİ

fars. *pir* sözü və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Verdi* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müqəddəslərin bəxşiş, hədiyyə kimi verdikləri övlad mənasını ifadə edən külli miqdarda kişi adı mövcuddur. Bu qəbildən olan Pirverdi (bax: ad – **PİR**; **VERDİ**) kişi adı müqəddəs ocağın verdiyi övlad anlamındadır.

PİRVƏLİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* sözü və ərəb. *Vəli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pırvēli (bax: ad – **PİR**; **VƏLİ**) kişi adı Tanrının himayəsində olan, pirin himayəsində olan anlamındadır.

PİRZAMAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pir* sözü və ərəb. *Zaman* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pırzaman (bax: ad – **PİR**; **ZAMAN**) kişi adı zamanının ən inanılan müqəddəs ocağı, zamanının ən sayılan ziyarətgahı anlamındadır.

POLAD

fars. *polad* sözü Azərbaycan dilində bir neçə mənada işlənir: 1. Boz rəngli metalın adı; 2. Poladdan hazırlanmış; 3. Möhkəm, yenilməz, sarsılmaz, çox güclü. Polad kişi adı möhkəm (olan), sağlam (olan), güclü mənasındadır.

POLADCAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Polad* adı və *can* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Poladcan (bax: ad – **POLAD**; **CAN**) kişi adı canı polad kimi möhkəm, sağlam olan mənasındadır.

POLADXAN

bax: ad – **XANPOLAD**

PÜNHAN

fars. *pünhan* sözündəndir. Pünhan sözü bu gün dilimizdə ümumişlək sözlərdən olmasa da, poetik mətnlərdə tez-tez rast gəlinən sözlərdəndir. Pünhan kişi adı heç kimin bilmədiyini, xəbərsiz, gizli, xəlvəti anlamındadır.

RABİL

ərəb. *rabil* sözündəndir. Rabil kişi adı Tanrı ilə əlaqədar elin sahibi, aləmin sahibi anlamlarını ifadə edir.

RAC/RACA

sanskrit. əslində *raca* sözündəndir. Raca sözü dilimizə tərcümədə hökmdar, aid olma, daxil olma, qayıtma, həmçinin Allah, Tanrı, Tanrı ilə əlaqədar anlamlarını ifadə edir. Qədim Hindistanda *raca* rəhbərlik və hakimlik rütbəsi olmuşdur. Azərbaycan antroponimikasında Rac/Raca kimi bir neçə sanskrit mənşəli şəxs adlarının yer alması XX əsrin ortalarından etibarən bütün sovet respublikalarında olduğu kimi, Azərbaycanda da hind filmlərinin həddən artıq populyarlığı ilə əlaqədar olmuşdur. Xalqımız arasında çox sevilən, bütün dünyada tanınmış rejissor və aktyor Rac Kapurun adındandır.

RACİ

ərəb. *raci* sözü dilimizdə geri döən, həmçinin rica edən, xahiş edən anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış adlar sırasındadır. Azərbaycanda Hacı Mirzə Əbüllhəsən Raci (1834-1875) XIX əsrdə yaşayıb-yaratmış şairlərdən olmuşdur.

RAFAD/RAFAT/RAFƏT

ərəb. *rafət* sözü dilimizdə bir neçə anlam ifadə edir: 1. Qaldıran, ucaldan (Allahla əlaqədar); 2. Lütf, mehribanlıq; 3. Vəkillik, böyük rütbə. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Rafad kişi adı lütf, mehribanlıq mənasındadır. Adın təhrif olun-

muş formaları Rafat, Rafət də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Türkiyə türklərində Rafad (Rafet şəklindədir) kişi adı daha geniş yayılmışdır.

RAFAEL/RƏFAEL/RƏFAYİL/RƏFAYEL/RƏFAYİL

İbrani. *rafael* sözü dilimizdə Allah sağaltdı, Allah müalicə etdi anlamlarını ifadə edir. Rafael əslində yəhudilərdə Tanrının buyuruğunu yerinə yetirən mələklərdən birinin adıdır. Məişətimizdə mövcud Rafael adı sözün ifadə etdiyi məna ilə əlaqədar olmayıb, məşhur İtalyan rəssamı Rafaelin adındandır. Azərbaycanda Rafael adının daşıyıcıları bu gün, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın təhrif olunmuş formaları Rəfael, Rəfayel, Rəfail, Rəfayıl də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün dilimizdə, əsasən, Rəfael, Rəfail şəklindədir. Adın daşıyıcılarından ali təhsilli hərbiçi, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) polkovnik Rəfael Əsədov (1952-1992) xarici ölkələrdə çalışarkən Ermənistan ordusunun Azərbaycana hücumunu eşidən kimi vətənə qayıdıb könüllü olaraq cəbhəyə gedir. Ağdam, Tovuz, Goranboy, Gədəbəy döyüş bölgələrində uğurla nəticələnən bir çox döyüşlərin təşkilatçısı və fəal iştirakçısı olmuşdur.

RAFİ

bax: ad – **RƏFİ**

RAFİQ/RAFİK

Ərəb. *rafıq* sözündəndir. Rafiq kişi adı dilimizdə dost, sirdaş, yoldaş, ortağ, həmçinin xoşxasiyyət anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Rafik də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Cənubi Qafqazda yaşayan xalqların məişətində geniş yayılmış kişi adlarındandır. Ərəb qrafikalı digər dillərdə olduğu kimi, bir vaxtlar dilimizdə bu gün müasir türk dilində olduğu kimi, Rəfiq şəklində işlənmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, istər ərəblərdə, istərsə də farslarda Rəfiq, eləcə də addan ənənəvi yolla yaranmış Rəfiqə şəxs adları mövcud deyildir. Keçən əsrdə məişətimizdə Rafiq geniş yayılmış kişi adları sırasında olsa da, əsrin sonlarından ərəb-fars mənşəli şəxs adlarının nəfinə türk adlarının artması səbəbindən dəbdən düşən kişi adlarından he-

sab edilir. Adın daşıyıcılarından Rəfiq Zəka Xəndan (Hacıyev) (1939-1999) XX əsrdə Azərbaycanda gözəl şeirləri ilə sevilən şairlərdən biri olmuşdur.

RAFİZ/RAFİS

ərəb. *rafiz* sözü dilimizdə inkar edən, əl götürən, əleyhinə çıxan anlamlarını ifadə edir. İslam dinində Əbubəkr, Ömər və Osmanın xəlifəliyini qəbul etməyən şiələr rafizilər adlandırılmışdır. Rafis kişi adı əl çəkən, buraxıb gedən mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Rafiz də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

RAHAB

fars. *rah* (yol) və *ab* (su) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Rahab kişi adı da çox rahat, su yolu, aydınlıq anlamındadır. Lakin övladına Rahab adını verən valideynlər, yəqin ki, sözün mənasına elə də fikir verməmişlər. Məlum olduğu kimi, muğam sənəti Azərbaycanın professional musiqi mədəniyyətinin şifahi irsinin mühüm qismini təşkil etməklə, Azərbaycan xalqının mədəni ənənələrində və tarixində dərin köklərə malikdir. Rahab da muğamlardan birinin, beş şöbədən ibarət kiçikmiqyaslı müstəqil musiqi kompozisiyalarından birinin adıdır. Muğam xalqımızın ən sevdidi musiqilərdən biridir. Rahab kişi adı da dilimizin antroponimik vahidlər sistemində musiqi parçalarının adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır.

RAHİB

ərəb. *rahib* sözündəndir. Azərbaycan dilinə tərcümədə xristian din xadimi, vaxtını ibadətlə keçirən, tərkidünyalı seçmiş xristian dindarı, monastırda yaşayıb rahibliyə girmə mərasimini (saçkəsdirmə) keçərək monastır nizamnaməsinin tələblərinə uyğun olaraq tərkidünya tərzli həyat keçirməyi əhd etmiş şəxs (kişi) anlamındadır. Ümumiyyətlə, tənha tərkidünya həyat keçirən adamlara (kişilərə) də rahib həyatı sürən deyilir. Rahib Azərbaycanda XX əsrin 80-ci illərinə qədər geniş yayılmış şəxs adları sırasında olsa da, sonradan müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

RAHİD/RAİD

ərəb. *rahid* sözü dilimizdə gurlayan, göy gurultusuna bən-zər, gurultu, həmçinin araşdırıcı anlamlarını ifadə edir. Rahid kişi adı araşdırma aparən, araşdırıcı mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Raid də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

RAHİL/RƏHİL

ibrani. *rahil* sözü haqqında müxtəlif fikirlər mövcuddur. Qədim yəhudi dilində quzu, qoyun və Günəş allahı, Allahın sevimlisi mənasında olması barədə fikirlərə rast gəlinir. Ərəb dilində mərhələ, keçid, dərəcə, pillə, həmçinin yola düşmə, yola getmə, gedən, keçən anlamlarını ifadə edir. Dilimizə ərəb dilindən keçmiş Rahil sözü dilimizin ahəng qanununa görə dəyişərək Rəhil kimi tələffüz edilmiş, sonradan Pəhil kişi adı da rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında XX əsrin 70-ci illərinə qədər Rahil/Rəhil kişi adı da, addan ənənəvi yolla düzəlmiş Rahilə/Rəhilə qadın adı da geniş yayılmış şəxs adlarından hesab edilsə də, bu gün bunu demək olmaz. Rahil/Rəhil kişi adı yola gedən mənasındadır.

RAHİM/RƏHİM

ərəb. *rahim* sözü dilimizdə çox rəhmli, ürəyiyumşaq, həddən ziyadə mərhəmətli, acıyan, rəhm edən, bağışlayan, mərhəmət sahibi anlamlarını ifadə edir. Allahın ehtimal edilən 99 adından biri də ər-Rahimdir. Rahim çox mərhəmətli olan, bütün yaratdıqlarına rəhmini əsirgəməyən, mərhəməti davamlı uca Allahın adındandır. Adın dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişilmiş Rəhim variantı da mövcuddur. Bu gün məişətimizdə ad, əsasən, Rəhim şəklindədir.

RAİF

bax: ad – RAUF

RAİL

qəd. yəh. dil. *Rail* dilimizdə Günəş allahı mənasındadır. Məcəzi mənada Allahın sevimlisi, ilahi sevgilidir. Rail kişi adı da sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

RAİS/RƏİS

ərəb. *rais* sözü dilimizdə idarə edən, rəhbərlik edən, başçılıq edən adam, başçı, rəhbər, müdir, bir heyət və ya qrupun, məclisin başında duran şəxs, sədr anlamlarını ifadə edir. Rais adı sonradan dilimizin ahəng qanununa uyğun Rəis şəklinə düşmüşdür. Rais/Rəis kişi adı rəhbər, başçı mənasındadır.

RAQİB/RAQİF

ərəb. *raqib* sözündəndir. Raqib sözü bu gün dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişmişdir, rəqib şəklindədir. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdən olan rəqib hər hansı bir işdə başqalarından üstün gəlməyə çalışan (adam), eyni şeyi tələb edən, istəyən, arzu edən şəxslərdən hər biri, hər hansı yarışda iştirak edən tərəflərdən biri mənasındadır. Dilimizdə ümumişlək sözlərdəndir. Məcəzi mənada bir qıza vurulan aşıqlərdən bir-birinə nisbətdə hər biri anlamındadır. Klassik poeziyada əgər söünün sinonimi kimi də işlənir. Raqib/Rəqib kişi adı da sözün məcəzi mənası ilə əlaqədardır. Bu gün məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır. Raqib kişi adı bir sıra dialektlərdə (xüsusən qərb) Raqif şəklində işlənmiş, sonradan Raqif də müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

RAMAL/RƏMAL

ərəb. *rəml* sözündəndir. Rəml (atmaq) sözü dilimizdə rəmmalların qum üzərində müxtəlif işarələr çəkərək torpaqla və ya başqa üsullarla fala baxıb gələcəkdən xəbər verməsidir. Ramal şəxs adı dilimizdə olan rəmmal sözü ilə əlaqədar olub, rəml atan, falçı, rəmlçi mənasındadır. Adın Rəmal variantı da mövcuddur.

RAMAZAN

ərəb. *ramazan* (əslində *rəmadan*) rəmdan sözü ilə eyniköklü olub, ramida əs-saim ifadəsi (oruc tutanların boğazında quruluq və yağı hiss edilməsi) ilə əlaqədardır. Dilimizə tərcümədə ramazan isti, istilik, qaynar, qarnarlıq, bürkü, yanmaq, yandırıcı mənalarını ifadə edir. Mənbə dildən deyil, fars dili vasitəsilə dilimizə ramazan formasında keçsə də, sonradan ahəng qanununa görə dəyişmiş, ramazan şəklinə düşmüşdür. Ramazan kişi adı ərəb qəməri təqviminin doqquzuncu ayının adındandır. Bu ay

İslam dinində mübarək ay hesab edilir. İslam dininə görə, oruc tutulub, iftar açılan ramazan ayı günahların bağışlanması vaxtıdır, çünki yalnız bu ayda Cənnətin qapıları açıq olur, cəhənnəmin qapıları bağlanır. Məhz bu ayda Məhəmmədə “Quran” nazil olmuş, peyğəmbərlik verilmişdir. Bu səbəbdən İslam dininin ən müqəddəs, mübarək ayı hesab edilir. Adətən ramazan ayında olan oğlan uşaqlarına verilən adlardır.

RAMİD

ərəb. *ramid* sözündəndir. Ramid kişi adı yandıran, yandırıcı, Günəşin odu, Günəşin şüası mənasındadır.

RAMİQ

ərəb. *ramiq* sözündəndir. Ramiq kişi adı nəzər salan, gözlərini zilləyən, diqqətlə baxan anlamlarını ifadə edir.

RAMİL

bax: ad – RAMAL

RAMİN

ərəb. *ramin* (əslində *rəmə*) sözündəndir. Ərəb dilində atıcı, mərmə atan mənasındadır. Bəzi lüğətlərdə sözün sonradan ərəb dilinə keçməsi, əslində ibrani dilində Günəş, Günəş oğlu mənasında olduğu barədə də məlumatlar vardır. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin ortalarından daxil olmuş Ramin kişi adı dünyanın bir çox dillərində mövcuddur. İranda məşhur “Vis və Ramin” dastanının əsas qəhrəmanlarından birinin adındandır. Ramin bu gün məişətimizdə dəbdə olan kişi adları sırasındadır.

RAMİZ

ərəb. *ramiz* sözü rəməz ilə əlaqədar olub dilimizdə rəməzlə danışan, simvollarla, üstüörtülü danışan mənasındadır. Ramiz kişi adı işarə, eyhamla danışan mənasındadır.

RASƏT

fars. *rasət* sözündəndir. Rasət kişi adı çatan, özünü yetirən, müvəffəq olan, yetişən mənasını ifadə edir.

RASİM

ərəb. *rəsm* sözündəndir. Rasim kişi adı dilimizdə rəssam, rəsm çəkən, şəkil çəkən, həmçinin adət-ənənə mənasındadır. Azərbaycanın tanınmış rəssamı Nəcəfqulu Nəzərlinin (1882–1929) təxəllüsündən yaranmış kişi adıdır.

RAUF/RAİF

ərəb. *rauf* sözündən olub, dilimizdə çox mərhəmətli, mehriban, ürəyi həddən artıq yumşaq, acıyan, dərd anlayan, əlindən gələni əsirgəməyən mənalarını ifadə edir. Allahın məlum 99 adından biri də ər-Rəufdur. Şəfqət və çox mərhəmətli anlamlarını ifadə etməsi ilə Rahim adına yaxındır. Qeyd etmək lazımdır ki, müqəddəs kitab “Quran”da Rauf adına Rahim ismindən əvvəl rast gəlinir. Rauf adının çox mərhəmətli, dərd anlayan anlamlarını ifadə etməsi bir çox məqamlarda da özünü göstərir (məsələn, çox yaşlı vaxtda, ağır xəstəliyə düşər olanda bəzi ibadətləri icra etməkdən azad edilmə və s. ilə əlaqədar). Adın təhrif olunmuş forması Raif də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

RAUL

alman. *raul* sözündəndir. Raul Azərbaycan dilinə hərfi tərcümədə işıqlı canavar mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin altmışıncı illərindən daxil olmuş, lakin uzun ömür qazana bilməmiş Raul kişi adı alman dilindən keçmə şəxs adları sırasında deyildir, keçmiş Sovet İttifaqının ən yaxın müttəfiqlərindən olan Kuba Respublikasının prezidentinin qardaşı, həm də müdafiə naziri Raul Kastro Rusun adındandır.

RAZİ

ərəb. *razi* sözündəndir. Razi kişi adı məmnun olan, razı qalan, razı olan, razılıq, boyun əyən, qəbul edən anlamındadır.

RAZİM

ərəb. *razim* sözündəndir. Razim kişi adı döyüş, vuruş, müharibə mənasındadır.

REY

fars. *Rey* kişi adı İranda şəhər adındandır. Hazırda qəsəbə halında mövcud olan Rey şəhəri bir vaxtlar İranın ən məşhur şəhərlərindən biri olmuşdur. Tehrandan 5 km cənubda yerləşən bu məşhur şəhərin yerində bu gün yalnız xarabalıqları görmək olar. Qeyd etmək lazımdır ki, Rey şəhəri qədim İran şahlarının dövründə həddən artıq təmiz və abad şəhərlərdən idi. Lakin qeyd etmək azımdır ki, monqolların işğalı zamanı şəhər darıma-
dağın edilmiş və əhali Tehran şəhərinə köçmək məcburiyyətində qalmışdı. Makedoniyalı İsgəndər səfərlərinin birində, daha doğrusu, İrana yürüş edərkən beş gün Rey şəhərində qalmışdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında şəhər adlarından formalaşmış kifayət qədər kişi adları mövcuddur. Rey kişi adı da bu qəbildən olan şəxs adları sırasındadır. Rey həm də XIX əsr türk bəstəkarının adı olmuşdur. Məişətimizə, əsasən, XX əsrin 60-70-ci illərindən daxil olan Rey adı həmin dövrdə yaşayıb fəaliyyət göstərmiş məşhur hind rejissorunun adı ilə əlaqələndirilir. Bu, keçmiş SSRİ məkanında hind filmlərinə olan böyük maraq və məhəbbətlə əlaqələndirilir.

RƏCƏB

ərəb. *rəcəb* sözündən olub, dilimizdə hər hansı bir şeydən qorxmaq, zəhmli, nədənsə çəkinmək, utanmaq, kiminsə zəhmindən, heybətindən qorxaraq ona təzim etmək, həmçinin əzəmətli, çox hörmətli anamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Rəcəb hicri-qəməri təqviminin yeddinci ayının adındandır. İslam tarixindən məlum olduğu kimi, Məhəmməd Peyğəmbərin meracı məhz rəcəb ayına təsadüf edir. Vaxtilə bu ayda doğulan oğlan uşaqlarına Rəcəb adı qoyulmuş, sonradan geniş yayılmışdır. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasındadır.

RƏCƏBAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Rəcəb* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulumun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Rəcəbağa (bax: ad – **RƏCƏB**; **AĞA**) kişi adı Rəcəb ağa anlamındadır.

RƏCƏBƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Rəcəb* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Rəcəbəli (bax: ad – *RƏCƏB; ƏLİ*) əzəmətli Əli mənasındadır.

RƏCƏBXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Rəcəb* və azərb. *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Rəcəb-xan (bax: ad – *RƏCƏB; XAN*) kişi adı Rəcəb xan anlamındadır.

RƏFİ

ərəb. *rəfi* (əslində *rafe*) sözü dilimizdə yüksək, hündür, uca, həmçinin ali, ulu olan mənasındadır. Rəfi kişi adı ucalıq, yüksəkliklə əlaqədardır. Allahın məlum 99 adından biri də ər-Rafedir. Rafe möminləri yüksəldən anlamındadır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Rəfi yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Bu gün Rəfiyev, Rəfili, Rəfizadə soyadının kifayət qədər mövcud olması yaxın keçmiş qədər adın geniş yayıldığına dəlalət edir.

RƏFTAR

fars. *rəftar* sözündəndir. Rəftar kişi adı birisinə və ya bir məsləyə qarşı göstərilən münasibət, davranış, hərəkət tərz, özünü aparma qaydası, özünü tutma tərz, davranışlarını ifadə edir.

RƏHBƏR

fars. *rəhbər* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlər sırasında olan rəhbər hansısa bir ictimai hərəkətin, partiyanın, sinfin ideoloqu, siyasi başçısı, yol göstərəni anlamındadır. Sovet hakimiyyətinin ilk illərində Azərbaycan antroponimikasına daxil olmuş Rəhbər (xalqların rəhbəri Leninin şərafir-nə) kişi adı məişətimizdə uzunömürlü ola bilməmişdir. Bu gün məişətimizdə unudulmaqda olan Rəhbər kişi adının daşıyıcıları yalnız yaşlı nəslin nümayəndələridir.

RƏHMAN

ərəb. *rəhman* sözü dilimizdə rəhmli, mərhəmətli, şəfqətli anlamlarını ifadə edir. Allahın məlum 99 adından biri də

ər-Rəhmandır. Ər-Rəhman çox mərhəmətli olan, bütün yaratdıqlarına şəfqət göstərən, lütfü ilə onlara bir çox nemətlər bəxş edən uca Allahın adıdır. Məişətimizdə Abdurrəhman (bax: ad – **ABDURRƏHMAN**) kimi də mövcuddur.

RƏHMƏT

ərəb. *rəhmət* sözü dilimizdə yazığı gəlmə, rəhm etmə, mərhəmət anlamları ilə yaxın mənalar ifadə edir. İslam dininə əsasən, rəhmət Allahın mərhəmətinin təzahürü olaraq yağan xeyirli yağış mənasındadır. Müsəlmanlarda Tanrının, Yaradanın ölülərə rəhm edib günahlarından keçməsi, günahlarını bağışlamasıdır. Bununla bağlı rəhmət sözü yaxşıqla anmaq, yaxşıqla danışmaq mənaları da kəsb etmişdir. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlər sırasındadır. Həmçinin rəhmət sözü ilə əlaqədar *Ölüyə də rəhmət var, diriyə də; Rəhmət oxuyaq; Bir rəhmət nədi ki, qıymırlar* və s. kimi külli miqdarda atalar sözləri, ifadələr, idiomlar mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında Rəhmət kişi adı işləkliyi itirmiş adlar sırasındadır.

RƏHMƏTULLA

ərəb. *Rəhmət* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Rəhmətullah (bax: ad – **RƏHMƏT; ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın rəhmi, Tanrının mərhəməti mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Rəhmətulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Rəhmətullah adı bu gün yalnız Rəhmətulla formasında mövcuddur.

RƏHMI

ərəb. *rəhm* sözündəndir. Rəhmi kişi adı rəhmlə, rəhmətlə, mərhəmətlə əlaqədar şəxs adlarındandır.

RƏMZİ

ərəb. *rəməz* sözündəndir. Rəmzi kişi adı işarəyə aid (olan), işarə ilə bir fikri və ya ifadəni anlatma, fikrini dolayısı ilə çatdırma, ifadə etmək, istədiyini üstüörtülü şəkildə çatdırma anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında soyaddan, təxəllüsdən yaranmış şəxs adlarından da hesab etmək olar. Bu gün Azərbaycanda vaxtilə İrandan köçmüş kifayət qədər Rəmzi soyadlı vətəndaş yaşayır.

RƏSİ

fars. *rəsi* sözü dilimizdə yetişən, çatan, dolğun, nöqsansız anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Rəsi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındanadır. XX əsrin əvvəllərində ədəbiyyata gələn bir çox ədiblərimiz, yazıçılarımız, şairlərimiz, alimlərimiz kimi repressiyaya məruz qalmış dahi Azərbaycan şairi Hüseyn Cavid Rasizadə (bax: ad – **CAVİD**) yeni tarixi dövrün böyük şairi kimi qalmışdır.

RƏSMİ

ərəb. *rəsmi* sözündəndir. Rəsmi müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlər sırasında olub, rəsmilik, rəsmiyyət, yəni hökumət, müdiriyyət, vəzifəli şəxs tərəfindən, yaxud adından olan, hökumət sənədlərinə xas olan, həmçinin bütün qaydaları gözləyərək, mövcud qaydalara müvafiq, soyuq, lakin etik qaydaları gözləyərək, nəzakətli anlamlarını ifadə edir. Bu gün məişətimizdə Rəsmi kişi adından ənənəvi yolla yaranmış Rəsmiyyətə qadın adına daha çox təsadüf edilir.

RƏSUL

ərəb. *rəsul* (əslində *rasul*) sözündəndir. Əslində Rəsul sözü ərəb dilindən Azərbaycan dilinə tərcümədə xəbər gətirən, səfir, elçi, nümayəndə anlamlarını ifadə edir. Lakin Rəsul antroponimi daha çox İslam dini ilə əlaqədar olub, peyğəmbər mənasındadır. Peyğəmbər sözü fars dilindən tərcümədə “xəbər gətirən” deməkdir. İslama görə, Allahla bəndələr arasında rabitə yaratmaq, ilahi qanunları insanlara çatdırmaq vəzifəsi peyğəmbərlərin üzərinə düşür. Rəvayətlərə əsasən, Allah bəşəriyyətə 124 min nəfər günahsız peyğəmbər göndərmişdir ki, bunların birincisi Adəm, sonuncusu isə Məhəmməddir. Peyğəmbərlər iki cür olurlar: bəziləri yeni şəriət gətirir (rəsul), bəziləri isə başqa peyğəmbərin şəriətini təbliğ edir (nəbi, bax: ad – **NƏBİ**). Məsələn, Musa Peyğəmbər rəsul, onun qardaşı və yardımçısı Harun Peyğəmbər isə nəbi olmuşdur. Allahın rəsulu müqəddəs kitab nazil olan, peyğəmbər mənasındadır. İslam dininə görə, Məhəmməd Allahın rəsuludur. Hədislərdən birində deyildi ki, “Ölü məzarə qoyulan kimi... iki mələk gələr və ölüyə deyirlər ki: “Bu

Muhəmməd (s.ə.s.) deyilən şəxs haqqında nə deyərsən?" O da belə cavab verir: "O, Allahın qulu və Rəsuludur". Rəsul kişi adı XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılsa da, bu gün artıq dilimizdə unudulmaqda olan adlar sırasına keçmişdir. Adın məşhur daşıyıcılarından XX əsrin görkəmli şairlərindən olan Rəsul Rzanın (1910–1981) lirik şeirləri və poemaları dərin insaniliyi, fəlsəfi lirizmi, fikir və emosiyaların zənginliyi ilə seçilir.

RƏŞAD

ərəb. *rəşad* (əslində *raşədu*) sözü dilimizdə doğru yolda olan, doğru yolla gedən, ağıllı, düz, lazımi yolla irəliləyən, nicat yolunu tapan mənasındadır. Ərəb mənşəli olsa da, Rəşad türk dünyasında geniş yayılmışdır. Zamanında Türkiyədə Sultan Rəşadın adı ilə əlaqədar pul əskinazı da *rəşad* adlandırılmışdır. Azərbaycan antroponimikasına əsasən XX əsrin ortalarından daxil olmuş Rəşad adı bu gün geniş yayılmış kişi adlarındandır. Bu, tanınmış türk yazıçısı Rəşad Nuri Güntəkinin adı ilə əlaqədardır. Keçən əsrin ortalarında yazıçının əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsi həm nasirin roman qəhrəmanlarının adlarının (Lamiyə, Kənan, Naciyyə, Müjgan, Kamran, Fəridə və s.), həm də müəllifin öz adının da sevilməsinə səbəb olmuşdur. Ürəklərə yol tapan müəllifin adı ilə yanaşı, əsərlərinin qəhrəmanlarının adları da bu gün məişətimizdə sevilən və bu səbəbdən də geniş yayılan şəxs adlarındandır.

RƏŞADƏT

ərəb. *rəşadət* sözündəndir. Rəşadət kişi adı igidlik göstərən, qoçaqlıq göstərən, qəhrəmanlıq edən, həmçinin igidlikdə, qəhrəmanlıqda seçilən mənalarını ifadə edir.

RƏŞİD

ərəb. *rəşid* sözü dilimizdə qəhrəman, fərasətli, igid, qorxmaz, həmçinin düzgün, doğru anlamlarını ifadə edir. Məlum olduğu kimi, Allahın məlum 99 adından biri də ər-Rəşiddir. Rəşid yol göstərən uca Tanrı anlamındadır. İslamda dini qəbul edənlərə Rəşid deyilir. Müsəlmanlarda dörd böyük xəlifəyə aid rəşid xəlifələr (Hülefayi-Rəşidin) ifadəsi işlədilir. Tarixdə adın məşhur daşıyıcılarından biri də Harun ər-Rəşiddir.

RƏŞİDƏDDİN

ərəb. *rəşid əd-din* sözüdür. Rəşidəddin (bax: ad – **RƏŞİD**; **ƏD-DİN**) kişi adı dinin rəşidi, başçısı, qəhrəmanı anlamlarını ifadə edir. XIII–XIV əsrlərdə yaşamış görkəmli din xadimi, alim və həkim, Təbriz yaxınlığında “Dar-əş-şəfa” müalicəxanasının bənişi, məşhur “Cami-ət-Təvarix” əsərinin müəllifi Rəşidəddinin adındandır.

RƏVAIL/RAVİL

fars. *rəvail* sözündəndir. Rəvail kişi adı layiq, münasib, yararlı mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Ravil də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad, əsasən, Ravil şəklindədir.

RƏVAN

fars. *rəvan* sözü dilimizdə axıcı, səlis, oxunaqlı, həmçinin aydın və asan oxunulan və başa düşülən tərz anlamlarını ifadə edir. Rəvan kişi adı aydın başa düşülən mənasındadır.

RƏZZAQ

ərəb. *rəzzaq* sözü dilimizdə qidalandıran, bəsləyən mənasındadır. Allahın məlum 99 adından biridir. Ər-Rəzzaq yaradılmışlara faydalana biləcəkləri nemətləri verə bilən, onların ruzilərini bol edən, ehtiyac duyduqları hər şeyi verə bilən ulu anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında Rəzzaq bu gün artıq köhnəlmiş, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasındadır.

RİQQƏT

ərəb. *riqqət* sözündən olub ürək yumşaqlığı, şəfqət, mütəəssir olma, acıma və buna yaxın mənalara ifadə edir. Riqqət kişi adı mütəəssir olma anlamını ifadə edir.

RİAD/RİYAD

ərəb. *riad* sözündən olub, əslində bağça, güllük mənasındadır. Riad kişi adı Səudiyyə Ərəbistanının paytaxtının adındandır. Adın təhrif olunmuş forması Riyad da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Riad kişi adı Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin ortalarından daxil olmuşdur. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı, çox sevdiyi sərhədçi peşəsində

polkovnik-leytenant rütbəsinə qədər yüksələn Riad Əhmədovdur (1956-?). 1992-ci ildə Qarabağda Şuşa yaxınlığında gedən qanlı döyüşlərdə Ermənistanın işğalçı ordusu xeyli hərbcimizi qətlə yetirməyə nail olmuş, polkovnik Riyad Əhmədov itkin düşmüşdür.

RİZVAN

ərəb. *rizvan* (əslində *ridvan*) sözü dilimizdə məmnunluq, xoş-hallıq, razılıq, həmçinin cənnət, behişt mənasındadır. Ərəb ölkələrində, Türkiyədə Rıdvan adının İranda da, Azərbaycanda da Rizvan şəklində olması əski Azərbaycan əlifbasında ərəblərin *d* (dal) hərfinin *z* kimi oxunuşu olmuşdur. İslam dini rəvayətlərində Behiştin, Cənnətin gözetçisi və qapıçısı olan mələyin adıdır. Adın daşıyıcılarından biri də Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Rizvan Teymurovdur (1967-1991). I Qarabağ müharibəsində Xankəndi-Kərkicahan ətrafında gedən qanlı döyüşlərdə işğalçı düşmən qüvvələri cəsur döyüşçülərimizin qabağında davam gətirməyərək geri çəkildilər. Lakin həlak olan qəhrəman döyüşçülərimiz arasında Rizvan da var idi.

ROBERT

german. *robert* sözü şanlı, şöhrətli, şöhrəti hər yana yayılmış mənalərini ifadə edir. Cənubi Qafqazın hər üç respublikasında yaşayan xalqların dillərində mövcud kişi adlarındandır. Rus dili vasitəsilə daxil olmuş kişi adlarındandır. Robert kişi adı məişətimizdə nadir şəxs adlarından olsa da, Cənubi Qafqazın digər xalqlarında geniş yayılmış kişi adlarındandır. German dillərində adın Bert, Bertie, Rab, Rabbie, Rob və s. kimi törəmələri də mövcuddur.

ROLAND

german. *roland* sözündən olub, dilimizə tərcümədə məşhur ölkə, məşhur yer mənalərini ifadə edir. Rolan adı Cənubi Qafqazın digər xalqlarının məişətində də mövcuddur. Dilimizdə nadir kişi adları sırasındadır. German dillərində adın Rolly, Roly, Rowly variantları da mövcuddur.

ROMAN

latın mənş. *roman* sözündəndir. Bu gün Avropa ölkələrində geniş yayılmış şəxs adlarından olan Roman rus dili vasitəsilə di-

limizə keçmiş kişi adlarındandır. Mənası romalı, Romadan olan-dır. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin əllinci illərindən daxil olmuş şəxs adları sırasındadır.

RÖVNƏQ

ərəb. *rövnəq* sözündəndir. Rövnəq kişi adı parlaqlıq, gözəllik, zinət, işıq, həmçinin tərəvət, lətafət anlamlarını ifadə edir. Soyad formalaşmayan kişi adları sırasındadır.

RÖVŞƏN

fars. *rövşən* (əslində *rouşən*) sözü dilimizdə işıqlı, aydın, aşkar, məlum anlamlarını ifadə edir. Rövsən xalqımızın çox sevdiyi “Koroğlu” dastanının qəhrəmanı Koroğlunun əsl adıdır. Məlum olduğu kimi, XX əsrdə, qırxıncı illərin sonundan etibarən dastanın nəşri və tədqiqi sahəsində əhəmiyyətli işlər görülmürdü. Dastanın qolları toplanıb kitab halında nəşr edilirdi. Elə bu dövrdən də Rövsən adı məişətimizdə geniş yayılmağa başlamışdır. Xalq qəhrəmanını sevdiyi kimi, adını da yaşatmışdır.

RÖVZƏT

ərəb. *rövzət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Rövzət kişi adı behişt, cənnət, həmçinin mərsiyə, şiə imamlarının ölümü haqqında rəvayət, hekayə mənalarnı ifadə edir.

RÖYAL/ROYAL

ərəb. *röyal* sözündəndir. Röyal kişi adı kral, padşah, qeysər mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Royal forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

RUFAN

ərəb. *rufan* sözündəndir. Rufan kişi adı ruhən, ruha yaxın, mənəvi (cəhət) mənasındadır.

RUFİN

latın. *rufinus* sözündəndir, sonradan ərəb dilinə keçmişdir. Rufin kişi adı kürən mənasındadır.

RUH...

ərəb. *ruh* sözü dilimizə hiss və duyğu, həvəs, hiss, qeyri-mad-di varlıq, can, əsas nöqtə, həmçinin ürək, qəlb, könül, əhvali-ruhiyyə və yaxın mənalar ifadə edir. Ruh Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, mürəkkəb kişi və qadın adlarının tərkibində komponent olaraq çıxış edir.

RUHEL

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ruh* və azərb. *el* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ruhel (bax: – **RUH; EL**) olan kişi adı ruhu, düşüncəsi elinə bağlı anlamına gəlir. Məişətimizdə nadir adlardan hesab olunur.

RUHİD

ərəb. *ruh* sözündəndir. Ruhid (bax: – **RUH**) kişi adı ruhla, canla, canlılıqla əlaqədar olan mənalarındadır.

RUHİN

ərəb. *ruh* sözündəndir. Ruhin (bax: – **RUH**) kişi adı əhval, mənəvi qüvvə, hiss, duyğu ilə əlaqədardır.

RUHULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ruh* və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Ruhullah (bax: ad – **RUH; ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın, Tanrının ruhu mənasındadır. Dini rəvayətlərə görə, İsa Peyğəmbərin ləqəblərindəndir. Adın təhrif olunmuş forması Ruhulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Ruhullah adı bu gün yalnız Ruhulla formasında mövcuddur.

RUX

fars. *rux* sözü dilimizdə üz, çöhrə, sima, görünüş anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, bir sıra mürəkkəb adların tərkibində işlənir.

RUMİ/RUMİN

ərəb. *rumi* sözündən olub, dilimizdə Anadoluya aid olan, Türkiyədə olan yunanlı anlamlarına gəlir. Adın təhrif olunmuş

formasını Rumin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad məişətimizdə həm Rumi, həm də Rumin şəklində mövcuddur.

RUSLAN

bax: ad – ARSLAN

RUSİF

Məlum olduğu kimi, məişətimizdə yalnız qafiyə xatirinə qoyulan şəxs adları mövcuddur. Çox vaxt bu qəbildən olan adlar heç bir mənə ifadə etmir. Məişətimizdə nadir şəxs adlarından olan Rusif kişi adı da bu qəbildəndir. Ailələrdə Yusif, Asif, Vasif, Ağasif və s. kimi adlara uyğun gəlsin deyər qoyulmuş, sonradan məişətimizdə yayılmış şəxs adlarındandır. Bu gün də Azərbaycanda Rusif adının daşıyıcılarına rast gəlinir. Qeyd etmək lazımdır ki, addan soyad formalaşmamışdır. Bu da onu göstərir ki, Rusif məişətimizə yaxın keçmişdə daxil olmuş kişi adlarındandır.

RUZİ

ərəb. *rizq* sözü dilimizə fars dilindən ruzi şəklində keçmişdir, azuqə, ərzaq, yeyilib-içilən, faydalanma anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. İslam dininə görə, uca Yaradanın – Allahın canlılara yeyib-içmək və faydalanmaq üçün verdiyi hər şey ruzi sayılır. Məişətimizdə Ruzi kişi adına çox nadir hallarda təsadüf edilsə də, addan ənənəvi yolla yaranmış Ruziyyə (bax: ad – **RUZİYYƏ**) qadın adı nisbətən geniş yayılmışdır.

RUZİGAR/RUZGAR

fars. *ruzigar* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Külək, yel; 2. Hava; 3. (məc.) Dövrən, zamanə, tale, fələk, qədər; 4. (məc.) Ömür, həyat, yaşayış, vəziyyət. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Ruzigar kişi adı ömür, həyat anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Ruzgar da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

RÜBAİL

ərəb. *rübai* sözündən olub, dördlük, dörd misradan ibarət mənzum əsər, dörd misralıq klassik şeir formasının adındandır. Rübail adı vaxtilə ailədə dördüncü oğlan övlada qoyulmuş, sonradan məişətdə geniş yayılmışdır.

RÜFƏT

ərəb. *rüfət* sözündəndir. Rüfət kişi adı yüksəklik, böyüklük, etibar, böyük rütbə mənasındadır. Məişətimizə XX əsrin ortalarından daxil olmuş Rüfət bu gün də geniş yayılmış kişi adlarındandır.

RÜSTƏM

fars. *rüstəm* sözündəndir. Qeyd etmək lazımdır ki, sözüün ilkin mənası azad olmaq, qurtulmaqdır (fars. *rostin* feilindəndir). Rüstəm çox qədim Midiya, İran adlarındandır. İranın qədim əfsanəvi qəhrəmanlarından birinin adındandır. Rüstəm haqqında Şərqdə kifayət qədər əfsanə, nəğil, rəvayət mövcuddur. Rəvayətlərdə deyilir ki, o, Sistan və Zablistan hökmdarı olan Zalı oğludur. Şərq ədəbiyyatında Rüstəmi-Zal – Zal oğlu Rüstəm olaraq poetik ada çevrilməsi də atasının adı ilə əlaqədar olmuşdur. Herakl yunanların əsatiri qəhrəmanı olduğu kimi, Rüstəm də iranlıların əfsanəvi qəhrəmanıdır. İranlıların ən məşhur yenicilməz pəhləvanı hesab edilən Rüstəmin Keyqubad, Keykavus, Keyxosrov zamanlarında bir çox müharibələrdə igidliklər göstərdiyi və qələbələri haqqında çox bəhs edilmişdir. VII əsrdə ərəblərin İrana gəlişi zamanı Rüstəm qoşun sərkərdəsi olmuşdur. Firdövsinin “Şahnamə” əsərində böyük məhəbbətlə təsvir etdiyi qəhrəmanın adı da Rüstəmdir. Sonradan ad Rüstəm surəti ilə əlaqədar boy-buxunlu, iri bədənli, yekəpər, sağlam, cüssəli, güclü, igid mənaları da kəsb etmişdir. Erkən dövrlərdən bu günə qədər ədəbiyyatda qəhrəmanlıq, güclülük rəmzi kimi çıxış edir. Bəlkə də bu xüsusiyyətlərinə görə Rüstəm məişətimizdə uzunömürlü, dəbdən düşməyən kişi adlarından biridir.

RZA/RİZA/İRZA

ərəb. *riza* sözü dilimizdə razılıq, məmnunluq, xoşhal olma, həmçinin izin vermə, icazə vermə mənasındadır. İslam tarixin-

də VIII Əli ibn Musanın adlarından biridir. Adın təhrif olunmuş formaları Riza, İrza da da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəmiş şəxs adları sırasında olan Riza, İrza yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

RZAAĞA/RZAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Rza* adı və arxa-iklənmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Rzağa (bax: ad – **RZA**; **AĞA**) kişi adı Rza ağa anlamındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Rzağa adı bu gün Rzağa formasındadır.

RZABALA/İRZABALA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Rza* və azərb. *Bala* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Rzağa (bax: ad – **RZA**; **BALA**) kişi adı övlad, bala Rza anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması İrzağa da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

RZAXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Rza* adı və arxa-iklənmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Rzağa (bax: ad – **RZA**; **XAN**) kişi adı xan Rza, hökmdar Rza mənasındadır.

RZAQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Rza* və *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Rzaqulu (bax: ad – **RZA**; **QULU**) kişi adı Rzanın yardımçısı, Rzaya xidmət edən mənasındadır.

SABİQ

ərəb. *sabiq* sözü dilimizdə əvvəldə olmuş, keçmişdə olmuş, köhnə, əvvəlki anlamlarındadır. Sabiq müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdəndir. Sabiq kişi adı olmuş, keçmiş, əvvəlki mənalarını ifadə edir.

SABİR

ərəb. *sabir* (əslində *sabur*) sözü dilimizdə səbirli, dözümlü, təmkinli, səbir edən, zəhmətə qatlaşan, çətinliyə dözən anlamlarını ifadə edir. Allahın məlum 99 adından biri də əs-Səburdur. Əs-Səbur həddən ziyadə səbirli olan uca Tanrı anlamındadır. Sabir kişi adı Azərbaycanda olduğu kimi, keçmiş Sovet İttifaqına daxil olmuş türk xalqlarının məişətində də geniş yayılmış adlardandır. Adın daşıyıcılarından XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan tənqidi realizm məktəbinin çox görkəmli nümayəndələrindən olan, ədəbiyyat tariximizdə ədəbi məktəblərdən biri – Sabir məktəbinin əsasını qoymuş Ələkbər Zeynalabdin oğlu Tahirzadənin (1862-1911) təxllüsündəndir. Milli ədəbiyyatda tənqidi realizmin əsas yaradıcılarından olan Mirzə Ələkbər Sabir Azərbaycan ədəbiyyatında çoxəsrlik ənənəsi olan satirik şeirin bu günə qədər ən görkəmli nümayəndəsidir. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasında olan Sabir XX əsrdə çox geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

SABİT

ərəb. *sabit* (əslində *səbat*) sözü dilimizdə hərəkət etməyən, hərəkətsiz, daim bir qərarı olan, dəyişməz, tərpənməz, daimi,

səbatlı, möhkəm, bərk anlamlarını ifadə edir. Sabit müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdəndir. Sabit kişi adı səbatlı, qərarını dəyişməyən mənasındadır. Adın daşıyıcıları arasında XX əsrdə Azərbaycanda komediya janrının təşəkkülü və inkişafı sahəsində özünəməxsus xidmətləri olmuş yazıçı, dramaturq Sabit Rəhman (1910-1970) səhnəmizi canlı, koloritli komik səhnələrlə zənginləşdirmişdir.

SABUTAY

ərəb-türk. *sabutay* sözündəndir. Sabutay kişi adı dilimizdə möhkəm ər, igid, sözündən, qərarından dönməyən adam anlamındadır. Məişətimizdə nadir şəxs adları sırasındadır. Adın məşhur daşıyıcılarından tarixdə Çingiz xana yaxınlığı ilə seçilən, xüsusi hərbi istedadı, taktikası ilə məşhurlaşmış Sabutay Bahadır (1176-1248) tarixdə heç bir sərkərdənin ələ keçirmədiyi qədər torpaq ələ keçirmiş, iyirmidən çox səfərə başçılıq etmiş, bir çox hərbi manevrləri, strateji hücumları ilə tanınmışdır. Çingiz xanın Monqolustana, Çinə və Orta Asiyaya səfərlərində ona yaxından köməklik göstərmişdir.

SACİD

ərəb. *sacid* sözündəndir. Sacid kişi adı səcdə edən, dua edən mənasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Sacid kişi adı bu gün Azərbaycanda dəbdən düşüb unudulsa da, digər türk xalqlarının dillərində hələ də yaşamaqdadır.

SADAY

ərəb. *saday* sözündəndir. Saday kişi adı sayılan, hörmət edilən, hörmətli, həmçinin igid mənalarını ifadə edir.

SADIQ/SADIQ/SADIX

ərəb. *sidiq* sözündəndir. Sadiq kişi adı vəfali, dost, sədaqətli, doğru, gerçək, düzdənşən mənalarını ifadə edir. Dilimizin ahəng qanununa görə dəyişərək, əsasən Sadiq şəklində işlənir. Adın təhrif olunmuş forması Sadix da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Sadiq təxəllüsdən yaran-

miş kişi adlarındandır. Şiəlikdə 6-cı imam Cəfərin təxəllüsündəndir. İmam peyğəmbərə sədaqətini ifadə etmək üçün, özünü peyğəmbər tərəfdarı, dostu kimi təqdim etmək məqsədilə Sadiq təxəllüsünü götürmüşdü. Dövründə Məhəmmədcəfər kimi də çağırılmışlar.

SAFADUR

ərəb-fars. *safadur* sözündəndir. Safadur kişi adı səfalı, görüşü gözəl, tamaşalı anlamlarını ifadə edir.

SAHAB

bax: ad – **SAHİB**

SAHİB

ərəb. *sahib* sözü yiyə, arxa, qoruyan, hami mənasındadır. Erkən dövrlərdən məişətdə ər (evin sahibi anlamında) mənasında da işlənmişdir, bu gün də işlənməkdədir. Sahib kişi adı məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır.

SAHİBƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sahib* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sahibəli (bax: ad – **SAHİB; ƏLİ**) kişi adı Əlinin himayəsində olan, hamisi Əli olan mənasındadır.

SAHİBXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sahib* adı və arxa-iklənmiş *xan* titulu birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Sahibxan (bax: ad – **SAHİB; XAN**) kişi adı xan Sahib, hökmdar Sahib mənasındadır.

SAHİL

ərəb. *sahil* sözündəndir. Sahil kişi adı dənizin, çayın, gölün quru ilə birləşdiyi yer, dəniz, çay kənarı, həmçinin kənar, sədd, qırıq mənasındadır. Məişətimizdə nadir şəxs adlarındandır.

SAİB

ərəb. *saiib* sözü dilimizdə düzgün hərəkət edən, hədəfi düzgün vuran, səhv etməyən mənasındadır. Saib sözünün məcazi mənası doğrucul, düzgün, məqsədyönlü, məqsədəuyğundur. Saib kişi adı

sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, düzgün olan anlamındadır. Adın daşıyıcıları arasında XVII-ci əsrdə öz yaradıcılıq dəst-xətti ilə Yaxın və Orta Şərq bədii fikir tarixində yeni səhifələr açmış Saib Təbrizi (1601-1676) Azərbaycanın görkəmli sənətkarlarındanır.

SAİL

ərəb. *sail* sözü dilimizdə soruşan, sual edən, hücumçu, dilənçi, yolçu, həmçinin cərəyan edən, axan anlamlarındadır. Sail kişi adı üstünə gələn, hücum edən, hücumçu mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Sail bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

SAKİF/SAKİN

ərəb. *sakin* sözü dilimizdə bir yerdə yurd salıb yaşayan, həmin yerin əhalisindən olan, oturan, məskunlaşan, könül rahatlığı, rahatlıq anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında Sakin kişi adı köhnəlmiş adlar sırasında olsa da, addan ənənəvi yolla yaranmış Səkinə (bax: ad – *SƏKİNƏ*) qadın adı məişətimizdə geniş yayılmışdır.

SAKİF

Sakif kişi adı dilimizdə heç bir mənə ifadə etmir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində qafiyə xatirinə yaradılmış adlar kifayət qədərdir. Sakif də dilimizin antroponimik vahidlər sisteminə bu yolla daxil olmuş kişi adıdır. Ailələrdə Akif, Rakif və bu qəbildən olan adlara həmqafiyə olaraq yaranmış Sakif kişi adı sonradan məişətimizdə yayılmışdır. Doğrudur, yarandığı zamandan heç vaxt dəbdə olan adlar sırasına keçməmişdir. Lakin bu gün də adın daşıyıcılarına rast gəlinir, həmçinin addan ənənəvi yolla Sakifə qadın adı da yaranmışdır.

SAKİT

ərəb. *sakit* sözü dilimizdə asta, yavaş, bərkdən səslənməyən, davasız, qalmaqalsız, qışqırıqsız, susmuş, sükut içində, sükuta dalmış, dinc, əziyyət verməyən, yumşaq, həlim, soyuqqanlı, arxayın, rahat anlamlarını ifadə edir. Nədənsə bəzi izahlı lüğətlərdə Sakin (bax: ad – *SAKİN*) kişi adı ilə eyniləşdirilir. Sakit kişi adı dinc, iztirabsız, həyəcənsiz mənasındadır.

SAQİ

ərəb. *saqi* sözündəndir. Saqi kişi adı su verən, su paylayan mənasındadır. Klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən saqi sözü məclislərdə şərəbpaylayan anlamındadır.

SAQİB/SAQİF/SAKİF

ərəb. *saqib* sözündən olub, dilimizdə daha parlaq, daha işıqlı anlamlarına gəlir. Bu gün Saqib məişətimizdə köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, addan ənənəvi yolla yaranmış Saqibə qadın adına hələ də rast gəlinir. Adın təhrif olunmuş formaları Saqif, Sakif də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

SALAH/SALİH

bax: ad – SALEH

SALAHƏDDİN

bax: ad – SƏLAHƏDDİN

SALAM

ərəb. *salam* (əslində *salam*) sözü dilimizdə sülh, salamlaşma, salamatlıq, sağlamlıq, sağlıq mənasındadır. Dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişərək Salam şəklindədir. Mənbələrdə qədim yəhudi dilində olan *salom* sözündən olması barədə də məlumatlar mövcuddur. İbranicə *shalom* sülh, asayış anlamlarını ifadə edir. İslamda Allahın məlum 99 adından biri olan əs-Səlam yaratdıqlarına salamatlıq verən, bəndələrini (qullarını) hər cür təhlükələrdən qoruyan, Cənnətdəki bəndələri ilə salamlaşan anlam-larındadır. Azərbaycan antroponimikasında alqış məzmunlu şəxs adları sırasındadır. Dünyaya gələn övladlarına Salam adı verən əzizləri, yaxınları əslində onun sağlam, sülh şəraitində yaşaması üçün, bir növ, arzularını ifadə edirlər.

SALAMAT

ərəb. *salamat* sözü dilimizdə sağ, xətersiz-bəlasız, diri olan, bütöv, toxunulmaz, zədəsiz, nöqsansız, gümrah anlamlarını ifadə edir. Salamat kişi adı sözün, əsasən, sağ, zədəsiz, diri mənası ilə əlaqədardır.

SALAR

fars. *salar* sözündən olub, dilimizdə başçı, rəis, rəhbərlik edən, sərkərdə anlamlarını ifadə edir. Salar türk tayfalarından olan Salar tayfasının adı ilə əlaqədar kişi adıdır.

SALAVAT

ərəb. *salavat* İslam dini ilə əlaqədar sözlərdəndir. Salavat Məhəmməd Peyğəmbər və imamların şəninə edilən dua və dua oxunduqdan sonra əli üzə çəkmə ayinidir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Salavat kişi adı məişətimizdə nadir adlar sırasında olsa da, digər türk xalqlarında, əsasən, Dağıstanda çox geniş yayılmış kişi adlarındandır.

SALEH

ərəb. *saleh* (əslində *salih*) sözündən olub, dilimizdə xeyir, xoş, yaxşı, xeyirxah, ixtiyar sahibi, dinin əmrlərinə, qanunlarına uyğun hərəkət edən, yaxşılıq edən, gözəl əxlaq sahibi mənalarını ifadə edir. Salah, salih sözləri ilə eyniköklüdür. Saleh "Quran"da adı çəkilən iyirmi beş peyğəmbərdən biridir. İslam dini ilə əlaqədar əfsanələrə görə, Saleh Peyğəmbərin bütün gücü, qüvvəsi onun dəvəsində imiş. Bunu bilən düşmənləri ona ağır zərbə vurmaq məqsədilə dəvəni öldürürlər. Klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən ifadələrdəndir (xeyirxahıq rəmzi kimi). Bu gün məişətimizdə Salah və Salih adlarına nisbətən adın Saleh variantı daha geniş yayılmış kişi adları sırasında.

SALİDAR

bax: ad – **SƏLİDAR**

SALİK

ərəb. *salik* sözü dilimizdə bir yol ilə gedən, bir həqiqətin tərəfdarı mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış kişi adları sırasında. Kazım ağa Salikin (1781-1842) təxəllüsündəndir.

SALİM

bax: ad – **SƏLİM**

SALMAN

ərəb. *salman* sözü dilimizdə itaətkar, sağlam, sağ-salamat, həmçinin azad, sərbəst, dinc, asudə anlamlarını ifadə edir. Salman kişi adı sağ-salamat olan mənasındadır. Mənbələrdə adın qədim yəhudi dilində sülh, asayış mənasında olan şalom sözü ilə əlaqədar olması barədə fikirlərə rast gəlinir.

SALUR

türk. *salur* sözü dilimizdə qılınc, çomaq, yaxud da digər alətlə vuruşan, döyüşən anlamındadır. Salur/Salor türk tayfalarının birinin adıdır. İyirmi dörd oğuz boyundan biri olan salurlar Üç Ok tayfa birliyində Oğuz xanın oğlu Dağ xanın böyük oğlunun adıdır. Səlcuqlarla Azərbaycana gələn salurlar/salorlar Azərbaycanda və Dolu Anadoluda gedən proseslərdə də fəal rol oynamışlar. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarında Salur Qazanla bağlı boylar müstəqil şəkildə salurların/salorların milli dastanı kimi formalaşmışdır. Bəzi izahlı lüğətlərdə qılıqlı mənası da göstərilir.

SAMƏD/SAMƏT/SƏMƏD

ərəb. *saməd* sözü dilimizdə azdanışan, daimi, sakit, həmçinin müstəqil, möhtac olmayan (adam) anlamlarını ifadə edir. Allahın məlum 99 adından biri əs-Saməddir. Özü möhtac olmayan, lakin möhtac olunan anlamındadır. Bu gün Saməd adı dilimizin ahəng qanununa görə dəyişmişdir, əsasən Səməd şəklindədir.

SAMƏDDİN/SAMƏTDİN/SƏMƏDDİN

ərəb. *saməddin* (əslində *saməd əd-din*) sözündəndir. Saməddin (bax: ad – **SAMƏD; ƏD-DİN**) kişi adı dinin aliliyi, dinin ucalığı mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Samətdin, Səməddin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

SAMİ

ərəb. *sami* sözündəndir. Sami kişi adı yüksək olan (Allah), uca olan (Tanrı) mənasındadır.

SAMİD

ərəb. *samid* sözündəndir. Samid kişi adı bərk, möhkəm dayanan, məğrur, vüqarlı anlamlarını ifadə edir.

SAMİQ

ərəb. *samiq* sözündəndir. Samiq kişi adı hündür boylu, uca boylu (adam) mənasındadır.

SAMİR

ərəb. *samir* sözündən olub, dilimizdə axşam mənasındadır. Samir müsamirə (axşamlar keçirilən tədbirlər) sözünün tərkibində də işlənir. Lüğətlərdə ərəb dilindən tərcümədə meyvə, meyvəli mənasında olması ilə bağlı izahlar da mövcuddur. Mənbələrdə ərəb dilindəki səmir (söhbət edən, həmsöhbət) sözü ilə əlaqələndirilir. Samirə şəhərinin adı ilə əlaqələndirilmələrə də rast gəlinir. Yəqin ki, bu fikirləri tam inkar etmək olmaz. Məişətimizə XX əsrin ortalarından daxil olmuş Samir keçən əsrdə olduğu kimi, bu gün də geniş yayılmış kişi adları sırasındadır.

SAMİT

ərəb. *samit* sözü dilimizdə səssiz, sakit, dinməz, sakitcə anlamlarını ifadə edir. Samit kişi adı sakit adam anlamındadır.

SAMUR

türk. *samur* sözündəndir. Samur kişi adı Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin otuzuncu-qırxıncı illərindən daxil olmuş şəxs adları sırasındadır. Adın mənşəyi barədə müxtəlif fikirlərə rast gəlinir. Adın yarandığı dövrdə cəmiyyətdə Samur çayından inşa edilən, ölkəmizin həyatında iqtisadi və mədəni cəhətdən əhəmiyyət kəsb edəcək Samur-Dəvəçi kanalının tikintisi ilə bağlı geniş müzakirələr, söhbətlər gedirdi. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan antroponimikasında çay adından yaranmış kifayət qədər şəxs adı məlumdur. Məhz bu səbəbdəndir ki, Samur kişi adının hidronim mənşəli antroponim olması fikri daha inanandırıcı görünür. Lakin bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, bəzi lüğətlərdə Samur kişi adı qədim oğuz birliklərindən birinin adı ilə, həmçinin Böyük Qafqazda Samur dağ silsiləsinin adı ilə əlaqələndirilir. Azərbaycan antroponimikasında oronimlərdən – dağ adlarından formalaşmış kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Bu fikirləri də kənar etmək olmaz. Samur həm də çox qiymətli xəzi olan heyvanın adıdır.

SANI

ərəb. *sani* sözündən olub, dilimizdə ikinci mənasındadır. Əsrin əvvəllərində məişətimizdə geniş yayılmış Sani adını oğlan övladlara həm Məhəmməd Sani, həm Süleyman Sani, həm də Hacı Sani şəklində vermişlər. Bu da övladın gələcəkdə Məhəmməd Peyğəmbərdən, Süleyman Peyğəmbərdən, yaxud müqəddəs həcc ziyarətindən gəlmiş mömin şəxslərdən sonra ikinci olması anlamına gəlirdi, başqa sözlə, dünyaya göz açmış oğul övladın böyüdükdə bütün hərəkətlərində, rəftarında ali, müqəddəs şəxslərə bənzəyəcəyi arzusundan yaranmış ad olmuşdur. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Sani yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Lüğətlərdə XX əsrin əvvəllərində bolşevik ideologiyasına qarşı mübarizənin öz ifadəsini tapdığı ilk dram əsərinin “Laçın yuvası” faciəsinin müəllifi, əsərlərinin bədii mənbə və mövzularının, əsasən, əfsanə və əsatirlərdən alındığı tanınmış yazıçı Süleyman Sani Axundovun (1875-1939) təxəllüsü ilə də əlaqələndirmələr doğrudur, çünki Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış kifayət qədər şəxs adı məlumdur.

SARI

azərb. *sarı* əslində dilimizdə rənglərdən birinin adıdır. Məlum olduğu kimi, türklərdə rəng həm də inamlar, yaşayış və təfəkkür tərzilə bağlıdır. Rənglərin zaman və məkan anlayışları ilə əlaqəsi, kosmoqonik dünyagörüşlə bağlılığı diqqəti cəlb edir. Şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrində ağ, qara, al, göy, sarı, boz, qızıl rənglərinə daha çox rast gəlinir. Sarı rəng qədim türklərdə Ay, Günəş, ulduzlar, həmçinin dünya, kainat; etnonim, totem; qızıl; pul; yetişmiş, yetkin, kamillik və s. göstəricisidir. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, türk dillərində sarı sözü rəng bildirməkdən əlavə, sar (şahinlər sinfinə mənsub olub, quruda və suda yaşayan quşun adıdır) quş adıdır. Bu gün qağayı adlandırdığımız quşun adıdır. Lakin həmin söz yalnız Sarıxan (bəzən də Saruxan, bax: ad – **SARIXAN**) kişi adında işlənmişdir. Sarı antroponimi Azərbaycan antroponimikasında rənglərlə əlaqədar formalaşmış şəxs adları sırasında. Addan formalaşmış Sarıyev, bu gün artıq Sarılı soyadlarına kifayət qədər rast gəlinir. Bu da məişətimizdə yaxın keçmiş qədər adın geniş yayıldığına dəlalət edir.

SARIBABA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sarı* və *Baba* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sarıbaba (bax: ad – **SARI; BABA**) kişi adı günəşim, ayım babam mənasındadır.

SARIBALA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sarı* və *Bala* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sarıbala (bax: ad – **SARI; BALA**) kişi adı sarıbəniz balam, həyatımın günəşi balam (oğlum) mənasındadır.

SARIBƏY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sarı* adı və *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sarıbəy (bax: ad – **SARI; BƏY**) kişi adı öz işlərində qızıl kimi bəy, dəyərlı bəy mənasındadır.

SARIXAN/SARUXAN/SARXAN

türk. *sarı* sözü və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaklənmiş Bəy titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məlum olduđu kimi, qədim türklərdə sarı/sar qağayı quşunun adıdır. Sarı/sar (bax: ad – **SARI**) həm də totem olmuşdur. Sarıxan (bax: ad – **SARI; XAN**) kişi adı ıgıd, cəsır xan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Saruxan, Sarxan da sonradan müstəqıl kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün dilimizdə yalnız Sarxan şəklindədir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Sarxan bu gün yalnız soyadlarda (Saruxanov, Saruxanlı, Sarxanlı, Sarxanzadə) yaşayan kişi adlarındandır.

SAROĞLAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sarı* adı və *oğlan* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Sarıoğlan adı bu gün Saroğlan formasındadır. Saroğlan (bax: ad – **SARI; OĞ-LAN**) kişi adı sarıbəniz oğlan, sarışın oğlan mənasındadır.

SARİBAN/SARBAN/SARVAN/SƏRVAN

fars. *sariban* sözü Müasir Azərbaycan dilində köhnəlmiş sözlər sırasındadır. Qədim zamanlarda dəvə karvanı sürən, karvan aparan, dəvəçi, karvana başçılıq edən adama sariban deyirdilər. Sariban Azərbaycan antroponimikasında peşə-sənət adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Sarban, Sarvan, Sərvan da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün dilimizdə yalnız Sarvan şəklindədir. Sarvan Xalq Şairi S.Vurğunun "Muğan" poemasında əsas surətlərdən birinin adıdır. Adın XX əsrin 50-60-cı illərində geniş yayılmasında əsərin də özünəməxsus rolu olmuşdur.

SAVAB

ərəb. *savab* sözü İslam dini ilə əlaqədardır. İslamda yaxşı iş görmək savab iş, savab əməldir. Savab kişi adı yaxşı, xeyirli əməl, xeyirxah iş anımlarındadır.

SAVALAN

oron., *Savalan* əslində əzəmətli, sarsılmaz mənasındadır. Savalan kişi adı Cənubi Azərbaycanda İran dağlıq yaylasının imal-qərbindəki dağın adındandır.

SAYAD/SAYAT

ərəb. *sayad* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Sayat adı ehtiramla çəkilən, adlı-sanlı, adı hörmətlə çəkilən mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Sayat da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SAYADULLAH/SAYADULLA

ərəb. *Sayad* və *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Sayadullah (bax: ad – **SAYAD**; **ÜLLAH**) olan kişi adı hörmət sahibi Tanrı, hörmət etdiyimiz Allah anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Sayadulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Sayadullah adı bu gün yalnız Sayadulla formasında mövcuddur.

SAYIL

azərb. *sayıl* (*sayımaq* feilindəndir) feilinin məcazi mənası ilə əlaqədardır. Sayıl kişi adı hörmət olunan, ehtiram edilən, həmçinin hörməti saxlanılan, sayılan (adam) mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Sayıl bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

SEHRAN

ərəb. *sehr* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Sehran sehrbaz, sehləyən, cazibə, ovsunlayan, heyrdə qoyan, insanı heyran edən hünər mənalarını ifadə edir.

SEHRƏDDİN/SEYRƏDDİN

ərəb. *sehr əd-din* sözündəndir. Sehrəddin kişi adı dinin hey-rətediləcək cazibəsi, hünəri anlamındadır.

SEVDİM

azərb. *sevdim* (keçm.z. I şəxs, tək *sevmək* feili) sözündəndir. Sevdim kişi adı eşqə düşən, aşıq olan mənasındadır.

SEVDİMƏLİ/SEVDİMALI/SÖYDÜMALI/SÖYDÜMƏLİ

azərb. *Sevdim* və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sevdimalı (bəx: bad – **SEVDİM**; **ƏLİ**) kişi adı Əliyə olan sevgi, Əliyə olan məhəbbət mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Sevdimalı, Söydüməli, Söydümalı da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

SEVDİYAR/SÖYDÜYAR

azərb. *sevdi* və fars. *yar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sevdilər kişi adı yarı, sevgilisi olan birisi mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Soyduyar da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SEVİN

azərb. *sevin* (*sevinmək* feilindən) sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasında olan Sevin şəxs

adı övladın dünyaya göz açmasından sevinc duymaq, xoşhal olmaqla əlaqədardır. Qeyd etmək lazımdır ki, türk xalqlarının əksəriyyətində mövcud olan Sevin yalnız qadın adıdır.

SEVİNDİK

azərb. *sevindik* (*sevinmək* feili keçm. z., I şəxs cəmdə) sözü şad olmaq, fərəhlənmək anlamlarını ifadə edir. Sevindik kişi adı Azərbaycan antroponimikasında övladın dünyaya gəlişiylə əiləddə valideynlərin, əzizlərin, yaxınların sevinməsinə, fərəhlənməsinə ifadə edən şəxs adları sırasındadır.

SEYFƏDDİN

ərəb. *seyf əd-din* sözündəndir. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Seyfəddin kişi adı bu gün Seyfəddin formasındadır. Seyfəddin (bax: ad – **SEYFİ; ƏD-DİN**) kişi adı dinin qılını, inam, əqidə qılını mənasındadır.

SEYFƏL/SEYFƏLİ

ərəb. *Seyfi* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Seyfəli (bax: ad – **SEYFİ; ƏLİ**) kişi adı Əlinin qılını mənasındadır. Bəzi mənbələrdə Seyfəlmülk (məmləkətin qılını) adının ixtisar forması kimi izah edilir.

SEYFİ

ərəb. *seyf* sözündən olub, qılınca aid anlamını ifadə edir. Lüğətlərdə Seyfi kişi adının Seyf... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçildilmiş biçimi olub, sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşməsi barədə şərhələrə də rast gəlinir. Bu fikirləri də kənar etmək olmaz.

SEYFULLA

ərəb. *Seyf* və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi

nəticəsində Seyfiullah adı bu gün məişətimizdə yalnız Seyfulla formasındadır. Əslində Seyfullah (bax: ad – **SEYFİ**; **ÜLLAH**) olan kişi adı Yaradanın qılınıcı, Allahın qılınıcı mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. İslam tarixindən məlum olduğu kimi, Seyfulla şəxs adı Xalid ibn Validin (592-642) ləqəbindəndir. Əslən Məkkədən, Qüreyşidən olan Xalid Məhəmmədin yaxın tərəfdaşlarından olmuşdur (bax: ad – **XALİD**).

SEYFUR

fars. *seyfur* sözündəndir. Seyfur kişi adı hamar, qumaş anlamındadır.

SEYHAN

hidr., Aralıq dənizinin İsgəndərun körfəzinə tökülən çayın adındandır. Anadolu türkləri Seyhun və Ceyhun çaylarının adları ilə uyğunlaşdırıb şəxs adı kimi dünyaya gələn övladlara vermişlər.

SEYİD/SEYYİD

ərəb. *seyid* (əslində *səyyid*) sözü başçı, ağa, cənab, itaət edilən mənasındadır. Elmi ədəbiyyatdan məlum olduğu kimi, İslamdan əvvəl Ərəbistanda seyid adını qəbilə başçıları daşıyırdı. Sonradan, yəni İslam dini qəbul edildikdən sonra bu ad müsəlman aləmində fəxri mənə kəsb etmişdir. İslam dinində Məhəmməd Peyğəmbərin nəslinə mənsub olanlar həmin titula layiq görülmüşlər. Dini ədəbiyyatdan məlum olduğu kimi, seyyid nəslinə mənsub olma mir (bax: **MİR**) nisbəsi ilə göstərilir. Qeyd etmək lazımdır ki, erkən dövrlərdə seydilər müsəlman cəmiyyətinin daha bir nüfuzlu təbəqəsini təşkil edirdilər. Möminlər arasında da mühüm nüfuza malik olmuş seydilər müsəlman aləmində günümüzdə də nüfuzlarını qoruyub saxlamağa müvəffəq olmuşlar. Lakin bəzi Şərq ölkələrində artıq seyyid anlayışı əvvəlki mənasını itirərək yalnız “cənab” mənasında işlədilir. Eyni sözü imam kəlməsi haqqında da demək olar. Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Seyid/seyyid də bu qəbildən olan titullar sırasındadır. Müasir Azərbaycan antroponimikasında tərkibin-

də Seyid/Seyyid adının işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adı mövcuddur. Seyid/Seyyid mürəkkəb şəxs adlarının həm əvvəlində, həm də sonunda işənir. Qeyd etmək lazımdır ki, Seyid həm də görkəmli Azərbaycan şairi İmadəddin Nəsiminin təxəllüsü olmuşdur.

SEYİDAĞA/SEYYİDAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Seyid* adı və azərb. arxaıqlaşmış *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində iki rəhbər, iki başçı, iki ağa mənasını ifadə edən sözün birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Seyidağa (bax: ad – *SEYİD; AĞA*) kişi adı Seyid ağa mənasındadır.

SEYİDƏLİ/SEYYİDƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Seyid* və azərb. *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Seyidəli (bax: ad – *SEYİD; ƏLİ*) kişi adı cənab Əli, ağa Əli mənasındadır. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanda xalq arasında Ətağa, eləcə də Mirmövsum ağa kimi tanınmış məşhur Ağa Seyid Əli Mir Abutalıb oğlu Mirmövsumzadə (1883-1957) sağlığında olduğu kimi, ölümündən sonra da insanlara mənəvi qüvvə, təskinlik, inam aşıl原因, şəfa vermə qüdrəti kimi fitri istedadla malik bir şəxs kimi yaddaşlarda qalmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bütün dinlərdə, həmçinin məzhəblərdə Tanrıya, Yaradana daha yaxın hesab edilən seçmə şəxslər olmuşdur. Məlum olduğu kimi, müsəlman dinində də belə qəbul edilmişdir. İslam dinində Məhəmməd Peyğəmbərə və on iki imama aid edilən bir sıra xüsusiyyətlər müsəlman dünyasında “möcüzə”, digər müqəddəslərə, yəni seyyidlərə gəldikdə isə “kəramət” adlanır. Azərbaycanda da belə şəxslər olmuşdur. Ağa Seyid Əli onların sırasındadır. Bu gün də ölkəmizdə yaşayıb İslam dininə etiqad göstərənlər arasında belə bir inam mövcuddur ki, Seyid Əli sıradan biri olmamış, Tanrının vergi verdiyi digər sayılmışlardan, xüsusi keyfiyyətlərə malik bir şəxs olmuşdur. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, Seyid Əli – Ətağa fenomeninin dərk edilməsi ilə bağlı məsələlər respublikamızın görkəmli alimləri, eləcə də dinşünasları tərəfindən lazımi səviyyədə şərh edilmişdir. Onlar bu müqəddəs şəxsiyyə-

tin qeyri-adi xüsusiyyətlərə malik olduğunu dəyərli elmi yazıları ilə bir daha təsdiqləmişlər. Qeyd etmək lazımdır ki, Seyid Əli həm də İmadəddin Nəsiminin adı olmuşdur.

SEYİDƏHMƏD/SEYYİDƏHMƏD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Seyid* və *Əhməd* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Seyidəhməd (bax: ad – *SEYİD*; *ƏHMƏD*) kişi adı bəyənilmiş, tərifli, müqəddəs nəslin başçısı mənasındadır.

SEYİDƏŞRƏF/SEYYİDƏŞRƏF

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Seyid* və *Əşrəf* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Seyidəşrəf (bax: ad – *SEYİD*; *ƏŞRƏF*) kişi adı çox şərəfli nəsiləndən olan mənasındadır.

SEYİDXAN/SEYYİDXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Seyid* adı və azərb. arxaıkləşmiş *xan* titulumun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində iki rəhbər, iki başçı mənasını ifadə edən sözün birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Seyidxan (bax: ad – *SEYİD*; *XAN*) kişi adı hökmdarların hökmdarı, çox böyük rəhbər mənasındadır.

SEYİDRZA/SEYYİDRZA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Seyid* və *Rza* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Seyidrza (bax: ad – *SEYİD*; *RZA*) kişi adı hamının razı olduğu hökmdar mənasındadır.

SEYİDYƏHYA/SEYİDYAHYA/SEYYİDYƏHYA/ SEYYİDYAHYA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Seyid* və *Yəhya* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Seyidyəhya (bax: ad – *SEYİD*; *YƏHYA*) kişi adı Allahın yaratdığı, xəlp etdiyi müqəddəs nəsiləndən olan mənasındadır.

SEYMUR

türk. *seymur* sözündəndir. Seymur adı hələ "Avesta" da, qədim İran əsatirlərində, eləcə də "Şahnamə" dastanında rast gəlinən dağın başında yaşayan nəhəng quşun adı ilə əlaqələndirilir. Bu, sözün yazılışı ilə əlaqədardır. Fars əlifbası ilə "simurğ" sözünün yazılışı elədir ki, bəzən Seymur kimi də oxunur. Ailələrdə Teymur adına həm qafiyə qoyulan adlardan olması da inandırıcıdır.

SEYRAN

ərəb-fars mənş. *seyran* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Seyran kişi adı gözəl gəzinti yeri, tamaşa, baxıb seyr etmə anlamlarını ifadə edir.

SƏADƏDDİN/SƏADƏTDİN/SADƏDDİN/SADƏTDİN

ərəb. *səad əd-din* sözüdəndir. Səadəddin kişi adı dinə başçılıq edən, dinin səadəti, dinin rəhbəri anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Səadətdin, Sadəddin, Sadətdin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

SƏBAHƏDDİN/SABAHƏDDİN/SƏBAHƏTDİN/SABAHƏTDİN

ərəb. *səbah əd-din* sözündəndir. Səbahəddin kişi adı dinin sabahı, səhəri, həmçinin dinin məşəli, dinin gözəlliyi mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Sabahəddin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın təhrif olunmuş formaları Sabahəddin, Səbahətdin, Sabahətdin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

SƏBAHƏT

ərəb. *səbahət* sözündəndir. Səbahət Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olub, Səbahəddin adının əzizləmə və oxşama məzmununda kiçiltmə formasıdır.

SƏBAT

ərəb. *səbat* sözündəndir. Dilimizdə səbat sona qədər sözündən dönməmək, dəyanət, sabit, davamlılıq, həmçinin mətanət, əzm mənalarını ifadə edir. Səbat kişi adı sözün dəyanət, dönməzlik mənaları ilə əlaqədardır.

SƏBİ/SƏBİŞ

Səb... ilə başlayan şəxs adlarının əzizləmə və oxşama məzmununda kiçiltmə formasıdır. Sonradan Səbi də, Səbiş də müstəqil şəxs adları kimi rəsmiləşmişdir. Səbi də, Səbiş də dilimizin antroponimlər sistemində müştərək şəxs adları sırasındadır.

SƏBRİ

ərəb. *səbir* sözündəndir. Səbri (bax: ad – **SABİR**) kişi adı səbri, dözümlü çox olan, səbirli, dözümlü mənasındadır.

SƏBRULLA

ərəb. *Səbri* və *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Səbirulla adı bu gün Səbrulla formasındadır. Əslində Səbrullah (bax: ad – **SƏBRİ; ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın səbri anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Səbrulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Səbrullah adı bu gün yalnız Səbrulla formasında mövcuddur.

SƏBUHİ

ərəb. *səbuhi* sözü dilimizdə səhərə aid olan, sübhə mənsub olan mənasındadır. Səbuhi kişi adı Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adlarındandır. Azərbaycanın görkəmli ziyalı, yazıçı, dramaturgiyamızın banisi Mirzə Fətəli Axundzadənin (1818-1878) təxəllüsü olmuşdur. Əsasən XX əsrin qırxıncı illərindən məişətimizə daxil olmuş Səbuhi adı əsrin sonunda artıq dəbdən düşmüş adlar sırasında idi. Bu gün Səbuhi adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

SƏBZƏ/SƏBZİ

fars. *səbzə* sözündəndir. Dilimizdə göy, göyərti, çəmənlilik mənalarını ifadə edir, həmçinin kişmiş növünün adındandır. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, Səbzə, bəzən də Səbzi şəklində mürəkkəb adların tərkibində işlənir.

SƏBZƏLİ/SƏBZALI

fars. *səbzə* sözü və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Səbzəəli adı bu gün Səbzəli formasındadır. Səbzəli (bax: ad – **SƏBZƏ; ƏLİ**) kişi adı Əlinin bəxş etdiyi gözəl nemətlər anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Səbzalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏBZİXAN

fars. *səbzə* (göy, göyərti, çəmənlik; həmçinin kişmiş növü) və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Göy sözünün göyərmək anlamında bolluq, xeyir, bərəkət, gənclik mənasının da olduğu nəzərə alınarsa, Səbzixan kişi adı bolluq, yaşıllıq, nemətlərin ən başlıcası, ən önəmlisi mənasındadır.

SƏCCAD

ərəb. *səccadə* sözündəndir. Mömin müsəlmanların namaz qılarkən istifadə etdikləri kiçik xalça və ya parçadan tikilmiş döşənək; canamaz mənasındadır. Səccad kişi adı İslam dini ilə əlaqədar adlardandır.

SƏDAD/SADAT/SƏDAT

ərəb. *sədad* sözündən olub, seyyid sözünün cəmidir. Sədad kişi adı doğruluq, haqq, insaf mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Sadat, Sədat da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

SƏDADXAN/SADATXAN/SƏDATXAN

ərəb. *Sədad* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sədadxan (bax: ad – **SƏDAD; XAN**) kişi adı Sədad xan anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Sadatxan, Sədatxan da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

SƏDAİL/SƏDAYİL/SƏDAYEL/SADAYEL

ərəb. *səda* və azərb. *el* sözündəndir. Sədail kişi adı kimi, elin səsi kimi yozula bilər. Əslində Azərbaycan antroponimikasında qafiyə xatirinə qoyulan kişi adları sırasındandır. Ailələrdə Fəzail/Fədail/Xəzail/Sədail kimi qafiyələnən adlar qoymaq ənənəsi Azərbaycanda hələ də davam edir. Sədail kişi adı da bu qəbildəndir. Adın təhrif olunmuş formaları Sədayıl, Sədayel, Sadayel də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

SƏDAQƏT

ərəb. *sədaqət* sözündəndir. Sədaqət sözü ərəb dilində yalnız dostluq anlamındadır. Türk dillərinə keçdikdən sonra söz yeni məna çalarları qəbul etmişdir, başqa sözlə, sədaqət sözü dilimizdə, əsasən, dostluq və məhəbbətdə sadıqlıq, vəfa, etibar, dəyanət mənalarını ifadə etmişdir. Sözü bu mənasını əsas götürərək azərbaycanlı ailələrdə dünyaya göz açan övladlara gələcəkdə bu xüsusiyyətlərə malik olması arzusu ilə Sədaqət adını vermişlər. Yəqin ki, bu məna da adın dilimizin şəxs adları sistemində müştərək ad kimi mövcud olmasına səbəb olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, keçən əsrdə məişətimizdə kişi adına nisbətən Sədaqət qadın adı çox populyar olmuşdur. Lakin əsrin 70-80-ci illərindən dəbdən düşmüşdür. Bu gün adın daşıyıcıları əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir desək, yəqin ki, yanılımarıq.

SƏDARƏT

ərəb. *sədr* sözündəndir. Sədarət kişi adı başçılıq, sədrlik, rəislik anlamındadır.

SƏDİ

ərəb. *sədi* sözü dilimizdə xoşbəxtlik, bəxtiyarlıqla əlaqədar antroponimlərdəndir. Sədi məşhur fars şairi, Şərq ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri olan Müşərrəf Müsləhəddin Abdullanın təxəllüsündən formalaşmış şəxs adıdır, ərəb mənşəli olub, xoşbəxtliklə, bəxtəvərliklə əlaqəli olan, uğurlu ulduza mənsub olan anlamlarını ifadə edir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində təxəllüslərdən formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Sədi kişi adı da bu

qəbildən olan şəxs adları sırasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adlarından olan Sədi yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları sırasındadır.

SƏDİR

ərəb. *sədr* sözündəndir. Sədr sözü dilimizin qrammatik quruluşuna əsasən sədir kimi tələffüz edilmiş, sözün tələffüz formasından da Sədir kişi adı yaranmışdır. Sədir kişi adı dövlət, hökumət və ya ali dövlət orqanları rəhbərlərinin rəsmi adlarının tərkibində olan, həmçinin bəzi idarələrin, təşkilatların, cəmiyyətlərin və şöbələrin rəhbəri, başçısı, həmçinin iclasın, yığıncağın başçısı anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında idarə rəhbəri, vəzifə sahibi mənasında olan Rəhbər (bax: ad – **RƏHBƏR**), Nazir (bax: ad – **NAZİR**), Hakim (bax: ad – **HAKİM**) və s. şəxs adları sırasındadır.

SƏDİRƏLİ/SƏDİRƏLİ/SƏDRRƏLİ/SƏDRƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sədir* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sədirəli (bax: ad – **SƏDİR**; **ƏLİ**) kişi adı başçı Əli, başda olan Əli mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Sədiralı, Sədrəli, Sədralı da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

SƏDİRXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sədir* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* tituluunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sədirxan (bax: ad – **SƏDİR**; **XAN**) kişi adı iki başçı, idarə edən anlamında olan sözlərin birləşməsidir.

SƏDİULLAH/SƏDULLAH/SƏDULLA

ərəb. *Sədi* və *Üllah* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Sədiullah (bax: ad – **SƏDİ**; **ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın xoşbəxtlik bəxş etdiyi (şəxs), Tanrının bəxtəvəri mənasındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitle bitib, ikinci söz saitle başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Sədiullah kişi adı Sədullah formasına düşmüşdür. Adın təhrif olunmuş forması Sədulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Sədullah adı bu gün yalnız Sədulla formasında mövcuddur.

SƏDİYAR

ərəb. *Sədi* adı və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *yar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sədiyar (bax: ad – **SƏDİ; YAR**) kişi adı xoşbəxtliyə yar olan, bəxtiyarlığa yar olan anlamlarını ifadə edir.

SƏDNİK

fars. *sədnik* sözündəndir. Sədnik kişi adı yüzbaşı, atlı mənə-sındadır. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanda folklorumuzun tədqiqi və təbliği sahəsində fəaliyyəti olan alimlərdən biri də filologiya elmləri doktoru, professor Sədnik Paşayev Pirsultan (1929-2013) olmuşdur.

SƏDRƏDDİN/SƏDRƏTDİN

ərəb. *sədr əd-din* sözündəndir. Sədrəddin kişi adı dinin qəl-bi, dinin rəhbəri, dinin başçısı anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Sədrətdin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə ad bu gün həm Sədrəddin, həm də Sədrətdin formasında mövcuddur.

SƏDULLA

bax: ad – **SƏDİULLA**

SƏFA

ərəb. *səfa* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdən olan səfa zövq, ləzzət, kef, rahatlıq, saflıq, təmizlik, həmçinin seyrəngah anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Səfa adı seyrəngah mənasını ifadə edir. Adın daşıyıcılarından Səfa Axundov (1958-1992) Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) igid, vətənpərvər insanlarımızdan biri kimi tariximizdə qalmaqdadır. O, I Qarabağ müharibəsində Bakı–Ağdam marşrutu ilə vertolyotla Ağdamdan Şuşaya döyüş sursatı, lazım gələndə əhalini daşıyırdı. 1992-ci il yanvarın 28-də növbəti uçuşa qalxan Səfanın idarə etdiyi vertolyot düşmənin tərəfindən atəşə tutuldu. 2000 m hündürlükdə olan vertolyot Şuşa şəhərinin üzərinə düşüb böyük tələfat baş verməsin dəyər Səfa Axundov vertolyotu dərəcəyə tərəf yönəltdi, baş verə biləcək xeyli insan tələfatının qarşısını almış, özü isə həlak olmuşdur.

SƏFADAR/SAFADUR/SƏFADUR

ərəb. *Səfa* adı və fars. *dar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səfadar kişi adı xoşbəxt olan, rahatlıq tapan anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Safadur, Səfadur da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

SƏFAYİL/SƏFAYIL

ərəb-türk. *Səfail* adı dilimizdə elin səfası, elin seyrəngahı anlamlarına gəlir. Bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, məişətimizdə qafiyə xatirinə, çox zaman da mənasına fikir vermədən, bəzən də mənasını bilmədən qoyulmuş şəxs adlarına rast gəlinir. Yəqin ki, Səfail də ailədə Fəzail, Xəzail kimi adlara həm qafiyə olaraq qoyulmuş, sonradan məişətimizdə yayılmış şəxs adlarındandır.

SƏFALI

ərəb. *Səfa* adına *-lı* şəkilçisinin qoşulması ilə yaranmış şəxs adıdır. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində müstəqil şəxs adları sırasında olan Səfali (bax: ad – **SƏFA**; **LI**⁴) zövq verən, mənzərəli, səfa bəxş edən, ürəkaçan, çox xoş, çox xoşagələn anlamlarını ifadə edir.

SƏFALƏT

ərəb. *səfalət* sözündən olub son dərəcə ehtiyac içərisində yaşama, sıxıntı çəkmə, həmçinin yoxsulluq və ehtiyacdən çəkilən sıxıntı mənalərini ifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, məişətimizdə erkən dövrlərdən etibarən bir çox sözlərin ifadə etdiyi mənalara diqqət yetirilmədən ad kimi istifadə olunmasına yol verilmişdir. Doğrudur, bu cür adların böyük əksəriyyəti məişətimizdə uzunömürlü olmasa da, bəziləri bu günə qədər qalmaqdadır, bəziləri isə yalnız soyadlarda yaşamaqdadır. Bu qəbildən olan Səfalət kişi adı məişətimizdə mövcud olsa da, nadir adlar sırasındadır, həm də addan soyad formalaşmamışdır.

SƏFƏR

ərəb. *səfər* sözü yola düşmə, yol getmə, səyahət, yolçuluq anlamlarını ifadə edir. Səfər həm də ərəb qəməri təqviminin ikinci ayıdır. Adətən bu ayda doğulan oğlan uşaqlarına Səfər adı qoyulmuşdur. Məişətimizdə XX əsrdə geniş yayılmış Səfər kişi adı bu gün artıq unudulmaqdadır. Adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

SƏFƏRBƏY

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səfər* adı və azərb. arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səfərbəy (bax: ad – **SƏFƏR**; **BƏY**) kişi adı Səfər bəy anlamındadır.

SƏFƏRƏLİ/SƏFƏRALI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səfər* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səfərəli (bax: ad – **SƏFƏR**; **ƏLİ**) kişi adı yol gedən Əli mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Səfəralı da sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Səfərəli adı bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Bu gün Azərbaycanda addan formalaşmış Səfərəliyev, Səfərəlizadə soyadlarının daşıyıcılarının kifayət qədər olması adın məişətimizdə yaxın keçmiş qədər geniş yayıldığına dəlalət edir.

SƏFƏRQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səfər* və azərb. *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səfərqulu (bax: ad – **SƏFƏR**; **QULU**) kişi adı Səfərin yardımçısı, Səfərin qulu anlamındadır.

SƏFİ

ərəb. *səfi* (əslində *safi*) sözündən olub, təmiz, saf, xalis, həmçinin seçilmiş, seçkin anlamlarını ifadə edir. Səfi kişi adı sufi alimi, Səfəviyyə təriqətinin başçısı, Şah İsmayıl Xətəinin ulu babası Şeyx Səfiəd din Ərdəbilinin adındandır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Səfi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

SƏFİAĞA/SƏFAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səfi* və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səfiəğa (bax: ad – **SƏFİ**; **AĞA**) kişi adı Səfi ağa anlamındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Səfi-ağa kişi adı bu gün Səfağa formasındadır.

SƏFİBƏY

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səfi* adı və azərb. arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səfibəy (bax: ad – **SƏFİ; BƏY**) kişi adı Səfi bəy anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Səfibəy bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

SƏFİƏDDİN/SƏFİYƏDDİN/SƏFYƏDDİN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səfi* adı və -əd-din sonluğunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səfiəddin (bax: ad – **SƏFİ; ƏD-DİN**) kişi adı dininə sədaqətli olan anlamındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Səfiyəddin, Səfyəddin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adlarından olan Səfiyəddin Azərbaycan tarixində Səfəvi dövlətinin başçısı Şah İsmayıl Xətəinin babasının adındandır.

SƏFİXAN/SƏFXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səfi* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səfixan (bax: ad – **SƏFİ; XAN**) kişi adı Səfi xan anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Səfxan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Səfixan bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

SƏFİQULU/SƏFQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səfi* və azərb. *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səfiqulu (bax: ad – **SƏFİ; QULU**) kişi adı Səfiyə yardımçı olan, Səfinin qulu mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Səfqulu da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Səfiqulu bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

SƏFİULLAH/SƏFİYULLAH/SƏFİYULLA/SƏFULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səfi* adı və *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Səfi-

ullah (bax: ad – **SƏFİ; ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın bəyəndi, Allahın seçdiyi anlamlarını ifadə edir. İslam dinində beş mühüm Peyğəmbərdən birincisi hesab edilən Adəm peyğəmbərin ləqəbindəndir. Adın təhrif olunmuş formaları Səfiyullah, Səfiyulla, Səfulla da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Səfiullah adı bu gün yalnız Səfiyulla və Səfulla formalarında mövcuddur.

SƏFİYAR/SƏFYAR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səfi* adı və fars. *yar* sözünün birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Səfiyar (bax: ad – **SƏFİ; YAR**) kişi adı seçilmiş dost, səmimi qəlbli yar, sevgili mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Səfyar da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏFİYULLA/SƏFULLA

bax: ad – **SƏFİULLAH**

SƏFTƏR/SƏFDƏR

ərəb-fars. *səftər* sözüdür. Səftər kişi adı düşmən əsgərlərinin sırasını dağıdan, səfini pozan igid, qəhrəman anlamlarının ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Səfdər də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏFTƏRƏĞA/SƏFDƏRƏĞA

bax: ad – **AĞASƏFTƏR**

SƏFTƏRƏLİ/SƏFDƏRALI/SƏFDƏRƏLİ/SƏFTƏRALI

ərəb-fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səftər* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səftərəli (bax: ad – **SƏFDƏR; ƏLİ**) kişi adı düşmən əsgərlərinin sırasını dağıdan qoçaq Əli, düşmənin səfini pozan igid, qəhrəman Əli anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

SƏHHƏT

ərəb. *səhhət* sözü gerçəklik, düzgünlük, dürüstlük, həmçinin sağlamlıq, cansağlığı anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antro-

ponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. Azərbaycan şairi Abbas Səhhətin (əsl adı Abbas Mehdizadə olmuşdur, 1874-1918) təxəllüsündən formalaşmış kişi adıdır. Məşhur şair M.Ə.Sabirin yaxın dostu olmaqla yanaşı, onun ilk nəşiri olmuşdur. Yaradıcılığının ilk dövründə romantizmə meyilli şair sonradan zamanın tələbinə uyğun realist əsərlər yazmışdır. Şairin yaradıcılığında uşaq şeirləri xüsusi yer tutur.

SƏHLƏDAR/SƏHLİDAR

ərəb-fars. *səhlədar* sözündəndir. Məişətimizdə nadir adlardan olan Səhlədar kişi adı xoş xəbərlər müjdəçisi anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Səhlidar da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏHLİYAR

ərəb-fars. *səhliyar* sözündəndir. Səhliyar kişi adı çöllərdə, düzlərdə dost qazanan, dost olan anlamlarını ifadə edir.

SƏHRAB

ərəb-fars. *səhrab* (əslində *sehrab*) sözündəndir. Səhrab (bax: – *SEHR; AB*) kişi adı sehrli su, axar su, çay suyu mənasındadır.

SƏXAVƏDDİN/SƏXAVƏTDİN

ərəb. *səxavəddin* sözündəndir. Səxavəddin kişi adı dinin səxavəti, dinin cömərdi anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Səxavətdin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏXAVƏT

ərəb. *səxavət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Səxavət adı əliaçıqlıq, cömərdlik, genişürəklik anlamlarını ifadə edir.

SƏİD

ərəb. *səid* sözündəndir. Səid kişi adı xoşbəxt, bəxtiyar, ağgünlü, bəxtəvər anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Səid adının işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb kişi adı mövcuddur. Adın daşıyıcılarından Dövlət mükafatı laureatı, Xalq Artisti, bəstəkar, dirijor Səid Rüstəmov (1907-1983) XX əsrin

görkəmli bəstəkarlarından olmuşdur. Bəstəkarın komediyaları, solo, xor və orkestr üçün “Azərbaycan” kantatası, xalq çalğı alətləri üçün “Bayatı-kürd” fantaziya-kantatası, tar və orkestr üçün konsert, Azərbaycan mahnı, rəqs və xalq çalğı alətləri orkestri üçün “Günəşli Azərbaycan” musiqili-dramatik kompozisiya və b. əsərləri bu gün də sevilən musiqi əsərlərindəndir.

SƏLAHƏDDİN

ərəb. *salah əd-din* sözündəndir. Səlahəddin kişi adı dinin yaxşılığı, dinin səadəti, dinin asayışı anlamındadır.

SƏLCUQ

türk. *Səlcuq* (əslində *səlcuqlar*) adı Səlcuqilər sülaləsinin başçısının adındandır. Səlcuq Qafqazda, Anadoluda, Kiçik Asiya ərazisində, İran və İraqda böyük dövlət (imperatorluq) qurmuş oğuzların qınıq boyundan olmuş türk hökmdarı olmuşdur. Tarixdən məlum olduğu kimi, bu dövrdə oğuz tayfaları sərkərdə Səlcuqun başçılığı ilə Türkiyədən Xarəzm, Səmərqənd tərəflərə, oradan isə Orta Asiyanın cənub hissələrinə, İranın şimal-şərqinə, nəhayət, qərbinə kütləvi axınlar edərək əzəmətli Səlcuq dövlətini yaratmağa nail olmuşlar. 1033-1036-cı illərdə Orta Asiyanın mərkəzi və qərb hissəsi, İran, İraq və Azərbaycanın da daxil olduğu əzəmətli və qüdrətli Səlcuq dövlət mövcud idi. Türkiyə türklərində geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, məişətimizdə nadir şəxs adları sırasındadır.

SƏLİDAR

bax: ad – SƏRDAR

SƏLİM

ərəb. *salim* (əslində *silm*, yaxud *saləm*) sözündəndir. Səlim kişi adı salamat, dinc, sakit, əmin mənasındadır. Sufizmdə İslam rəmzi (SLM), Salam (SLM) rəmzi kimi “issi Aləm” mənasını ifadə edir ki, bu da Rəhman Allahın ruhu deməkdir. Salam/Səlim rəmzi Allahın məlum 99 adından biri olmaqla bərabər, həm də Darussalam kimi yazılır ki, bu da xoşbəxtlik evi, cənnət mənasındadır. Darussalam rəmzi “Salam dairəsi”, “İslam diyarı” mənalarını da ifadə edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır.

SƏLİMAĞA

bax: ad – AĞASƏLİM

SƏLİMXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səlim* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səlimxan (bax: ad – **SƏLİM; XAN**) kişi adı Səlim xan mənasını ifadə edir.

SƏMƏD

bax: ad – SAMƏD/SAMƏT

SƏMƏDAĞA

bax: ad – AĞASƏMƏD

SƏMƏDXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səməd* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səmədxan (bax: ad – **SƏMƏD; XAN**) kişi adı Səməd xan mənasını ifadə edir.

SƏMƏDULLA

ərəb. *Səməd* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Səmədullah (bax: ad – **SƏMƏD; ÜLLAH**) olan kişi adı əbədi olan Allah, Yaradan əbədidir anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Səmədulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Səmədullah adı bu gün yalnız Səmədulla formasında mövcuddur.

SƏMƏNDƏR

fars. *səməndər*, İran əsətinə görə, odda yaşayan quşun adıdır, həmçinin su kərtənkələsidir. Mənbələrdə Səməndər kişi adının fars dilində ölkə, sərhəd mənasını ifadə edən səmən və *ev*, kənd mənasında *dər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlməsi barədə məlumatlara rast gəlinir. Azərbaycan antroponimikasında mifoloji varlıqların adından götürülmüş külli miqdarda şəxs adları məlumdur. Səməndər antroponimi də odda yaşayan quşun adındandır.

SƏMİD/SƏMİT

ərəb. *səmid* sözü dilimizdə sakit, tərpənməz, möhkəm dayanan, danışmayan, susan, lal-dinməz anlamlarını ifadə edir. Səmid kişi adı susqun mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Səmit də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏMİDAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səmid* adı və azərb. arxaikləşmiş *ağa* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səmidəğa (bax: ad – **SƏMİD; AĞA**) kişi adı Səmid ağa anlamındadır.

SƏMİDƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səmid* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səmidəli (bax: ad – **SƏMİD; ƏLİ**) kişi adı möhkəm dayanan Əli mənasını ifadə edir.

SƏMİDXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səmid* və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səmidxan (bax: ad – **SƏMİD; XAN**) kişi adı Səmid xan anlamındadır.

SƏMİRAN/SƏMRAN/SƏMRAL

ərəb. *səmiran* sözü dilimizdə söhbətçil, söz eşidən anlamlarını ifadə edir. Səmiran kişi adı söz eşidən, yola gedən anlamındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Səmrən, Səmrəl də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏNAN

ərəb. *sənan* sözü dilimizdə bir neçə məna ifadə edir: 1. İşlək, çalışqan, zəhmətsevər; 2. Kəskin, sivri; 3. Tərif edilən, öyülən, mədh edilən. Adətən Sənan şəxs adı sözün ifadə etdiyi mənalarla deyil, Sənan adı ərəb tarixçisi və sərkərdə Təriq ibn Sənanın adı ilə əlaqələndirilir. Mövcud lüğətlərdə Sənan kişi adı Səna dağı-nın, Səna şəhərinin adı ilə əlaqələndirilir. Sənan bir sıra rəvayətlərdə Sənalı, yəni Səna şəhərindən olan din xadimi Şeyx Sənanın Xumara – xristian qızına olan böyük, lakin nakam məhəbbətin-

dən bəhs edilən xalq dastanının qəhrəmanı kimi təqdim edilir. Azərbaycanda XX əsrin ortalarına yaxın Sənan kişi adının daha da geniş yayılması məşhur şair, dramaturq H.Cavidin “Şeyx Sənan” əsərinin adı ilə əlaqədar olmuşdur.

SƏRDAR/SƏLİDAR

fars. *sərdar* sözü dilimizdə keçmiş zamanlarda bir vilayəti idarə edən və dövlət başçısı adından sərəncam vermək hüququna malik olan hakim, həmçinin başçı, komandan, canişin, vali anlamlarını ifadə edir. Sərdar kişi adı dövlət başçısını əvəz edə bilən (şəxs) anlamındadır. Tarixdən məlumdur ki, 1908-1909-cu illərdə Təbrizdə xalq üsyanına başçılıq etdiyi üçün Səttarxana (1867-1914) “Sədari-milli”, yəni Millət başçısı adı verilmişdi. Azərbaycanda adın təhrif olunmuş forması Səlidar da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏRHƏDD/SƏRHƏD/SƏRHƏT/SƏRHAD/SƏRHAT

fars-ərəb. *sərhədd* sözündən olub, dilimizdə qonşu ölkələri, torpaqları, dövlətləri, sahələri, əraziləri, həmçinin qonşu dövlətlərin sularını bir-birindən ayıran xətdir. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdən olan sərhəd məcazi mənada yol verilən, imkan verilən, icazə verilən hədd, hüdud, norma anlamındadır. Sərhəd kişi adı da sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, iki tərəf arasında qoyulan (imkan verilən) hədd, hüdud mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Sərhət, Sərhəd, Sərhət da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

SƏRHƏNG

fars. *sərhəng* sözündəndir. Sərhəng kişi adı qoşun böyüyü, alay komandiri, polkovnik mənalarını ifadə edir. Məişətimizdə nadir adlar sırasında olub, soyad kimi formalaşmamış kişi adları sırasında.

SƏRXAN

fars. *sər* (baş, əsas) və *xan* (*xandən* feilindəndir – oxuyan) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sərxan kişi adı baş ifaçı, əsas oxuyan mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında soyad kimi formalaşmayan kişi adları sırasında.

SƏRXOŞ

fars. *sərxoş* sözü əslində çox içmiş, məst, kefli, içki düşkününü mənasındadır. Lakin klassik poeziyada tez-tez rast gəlinən, məcazi mənada işlənən sərxoş sözü eşqdən məst olmuş, eşqə mübtəla olmuş, gecə-gündüz sevgilisini düşünməkdən məst olmuş, həmçinin xumar, süzgün (baxışlara, sevgilisinə baxan gözlərə aid) anlaşılandır. Sərxoş kişi adı da sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Məişətimizdə unudulmuş kişi adları sırasındadır.

SƏRKAR/SƏRKƏR

fars. *sərkər* sözündəndir. Sərkər kişi adı başçı, böyük, cənab mənələrindədir. Bir vaxtlar Sərkər yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sisteminə tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Sərkər da bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Sərkər də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Sərkər/Sərkər, əsasən, soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

SƏRRAC

ərəb. *sərrac* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında peşə və sənət sahələri ilə əlaqədar antroponimlərdəndir. Sərraclar qədim zamanlarda yəhər və sair qoşqu ləvazimatı qayırıb satmaqla məşğul olmuşlar. Sonradan peşənin adından Sərrac kişi adı yaranmışdır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Sərrac bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

SƏRRAF

ərəb. *sərraf* sözündəndir. Sərraf müəyyən faiz müqabilində pul dəyişməklə məşğul olan (adam) anlamındadır. Məcazi mənada tez anlayan, tez başa düşən, arif olan mənasındadır. Sərraf kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, bir kəsi, bir şeyi tez tanıyan mənasındadır. XIX əsrin sonlarında poeziyaya gələn Seyid Rza Sərrafın təxəllüsündəndir.

SƏRRAST

fars. *sərrast* sözü dilimizdə düz, düzgün, dəqiq, hədəfi düz nişan alan, hədəfi düz vuran mənasındadır. Sərrast sözü məcazi mənada tutarlı, səlis, çox yerinə düşən, uyğun olandır. Sərrast kişi adı hədəfi düzgün vuran mənasındadır.

SƏRTAC

fars. *sər* (baş) və *tac* sözlərinin birləşməsindən əmələ gələn sərtac sözü başa taxılan tac, baş geyimi mənasındadır. Məcəzi mənada hörmətli, hörmətə layiq, çox uca, əziz tutulan, başın tacı (başdan da yuxarı) olandır. Sərtac kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, çox əziz olan (şəxs), başın tacı olan (adam) anlamındadır.

SƏRVƏR/SƏLVƏR

ərəb. *sərvər* sözündəndir. Sərvər sözü başçı, rəis, öndə gedən, yol göstərən, rəhbər mənasını ifadə edir. Məcəzi mənada sərvər hansısa müsbət xüsusiyyətlərinə görə başda olan, başda durandır (məsələn, gözəllərin sərvəri, yəni gözəllərin başında duran). Klassik poeziyada çox rast gəlinir. Azərbaycan antroponimikasında mürəkkəb şəxs adları sırasında olan Sərvər kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş forması Səlvər də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏRVƏT

ərəb. *sərvət* sözü dilimizdə var-dövlət, zənginlik, mal-mülk, pul anlamlarını ifadə edir. Məcəzi mənada sərvət hər hansı baxımdan yüksək qiyməti, dəyəri və əhəmiyyəti olan varlıqdır. Sərvət kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Azərbaycanlı ailələrdə dünyaya göz açmış oğul övladına Sərvət adını verən valideynlər, əzizlər, yaxınlar əslində uşağın ailədə ən böyük var-dövlət, sərvət olduğunu ifadə etmişlər.

SƏTTƏR/SƏTTAR

ərəb. *səttər* sözündəndir. Bu gün, əsasən, Səttar formasında olan ad bağışlayan, həmçinin örtən mənalarını ifadə edir. Sözün örtən mənası İslam dini ilə əlaqədardır. Başqa sözlə, bəndələrinin günahlarını ört-basdır edən, eyibləri örtən, üstünü bağlayan,

açıb-ağırtmayan, sonradan bağışlayan uca Allah, Tanrı mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Səttar da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız Səttar şəklindədir. Adın daşıyıcılarından tanınmış fırça ustası ölkəmizdə rəssamlıq məktəbinin ən görkəmli nümayəndələrindən biri Səttar Bəhlulzadə (1909-1974) Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət Xadimi, Azərbaycan Xalq Rəssamı kimi fəxri adlara layiq görülmüş istedad sahiblərindən olmuşdur.

SƏTTƏRXAN/SƏTTARXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səttar* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulu birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səttərxan (bax: ad – **SƏTTƏR; XAN**) kişi adı Səttar xan anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Səttarxan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız Səttarxan şəklindədir. Adın daşıyıcılarından Səttarxan Hacıhəsən oğlu İranda (1867–1914) Məhəmmədli şah hakimiyyəti diktaturasına qarşı Məşrutə inqilabının görkəmli xadimi, xalq qəhrəmanı olmuşdur. Səttarxan xalq arasında böyük nüfuza malik idi. Onun haqqında dastanlar qoşulmuş, poemalar, şeirlər, romanlar yazılmışdır. Təbrizdə heykəli qoyulmuşdur, adına küçə var.

SƏTTƏRQULU/SƏTTARQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səttar* və azərb. *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səttərqulu (bax: ad – **SƏTTƏR; QULU**) kişi adı bağışlayanın, üstünü açıb-ağırtmayanın birinə xidmət edən, qul olan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Səttarqulu da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad yalnız Səttarqulu şəklindədir.

SƏYADULLAH/SƏYADULLA

bax: ad – **SAYADULLAH/SAYADULLA**

SƏYAVUŞ/SİYAVUŞ

fars. siyahvəş sözündən olub, qara ata, qara dəvəyə minmiş, qara atlı mənasındadır. Qarayanız, qaraya çalan mənaları da vardır. Klassik ədəbiyyatda gözəl gənc, yaraşlıq oğlan simvoludur.

Dilimizdə Səyavuş, Siyavuş şəklində olan kişi adı məişətimizə XX əsrin otuzuncu illərində daxil olmuşdur. Ə.Firdövsinin “Şahnamə” əsərindəki İran şahı Keykavusun oğlu, Turan hökmdarı Əfrasiyabın xəyanətdə təqsirləndirilərək öldürülmüş kürəkəni, son dərəcə yaraşıqlı Səyavuşun adı ilə əlaqədardır. Adın məişətimizə daxil olması mənzum faciə janrının əsasını qoymuş görkəmli sənətkar H.Cavidin “Şahnamə” əsərinin orijinal dramaturji materialı əsasında canlandırılmış, bəzi surətlərinin də yer aldığı məşhur “Səyavuş” dramının uğurlu taleyi ilə əlaqədardır. Xalq böyük mütəfəkkirin, dramaturqun özünə, qəhrəmanına olan məhəbbətin təcəssümü kimi Səyavuş adını yaşatmışdır.

SƏYYAD

ərəb. *səyyad* sözü dilimizdə ovçu, ov ovlayan mənasındadır. Şifahi xalq yaradıcılığı nümunələrində də, klassik poeziyada da məcazi mənada tez-tez rast gəlinir. Məcəzi mənada ürək, qəlb ovlayanıdır. Səyyad kişi adı da sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

SƏYYAF/SƏYYAV

ərəb. *səyyaf* sözündəndir. Səyyaf kişi adı qılınclı, əli qılınclı, qılinc ustası, yaxşı qılıncoynadan, igid, qoçaq anlamlarını ifadə edir. Səyyaf həm də kosmonimdir, Zənəbüləsəd (Şirin quyuğu) Əsəd bürcünün dal tərəfində yerləşən qılinc şəklində bir ulduzdur. Adın təhrif olunmuş forması Səyyav da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏYYAH

ərəb. *səyyah* sözündəndir. Bu gün Azərbaycanda çox nadir hallarda təsadüf edilən Səyyah kişi adı səyahətçi, səyahətdə olan, səyahət edən mənasındadır.

SƏYYAR

ərəb. *səyyar* (*seyr* sözündəndir) sözü dilimizdə hərəkət edən, gəzən, dolaşan, bir yerdə dayanmayan; həmçinin daim bir yerdə qalmayan, yerini dəyişdirən, istənilən yerə gedib dolana bilən mənasındadır. Bu gün Səyyar kişi adı unudulmuş adlar sırasındakı olsa da, məişətimizdə addan ənənəvi yolla düzəlmiş Səyyarə (bax: ad – SƏYYARƏ) qadın adı geniş yayılmışdır.

SİDQİ

ərəb. *sidq* sözündən olub, dilimizdə təmiz, səmimi qəlb, həmçinin doğruluq, həqiqi, anlamlarını ifadə edir. Sidqi kişi adı ürək dostu, əsl sədaqətli dost mənsub olan mənasındadır.

SİDQULLAH

ərəb. *Sidq* adı və *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sidqullah (bax: ad – **SİDQİ; ÜLLAH**) kişi adı Allaha ürəkdən dost mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Sidqulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Sidqullah adı bu gün yalnız Sidqulla formasında mövcuddur.

SİMAR

fars. *simar* sözü dilimizdə səmərələr, cücərtilər, irəliləyişlər anlamlarını ifadə edir. Simar kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, irəliləyən (adam) mənasındadır. Bu gün Simar kişi adı unudulmuş adlar sırasında olsa da, məişətimizdə addan ənənəvi yolla düzəlmiş Simarə (bax: ad – **SİMARƏ**) qadın adı geniş yayılmışdır.

SİMNAR

ərəb. *simnar* sözü dilimizdə böyük sənətkar, istedadlı memar, həmçinin gümüş od, atəş mənasındadır. Simnar kişi adı od, atəşlə əlaqədardır. Simnar qədim Babil allahı Simnamarın adı ilə əlaqədardır. Azərbaycan folklorunda Simnar nağıl qəhrəmanıdır. İslam dinində Sim Nuh Peyğəmbərin oğlunun adıdır. N.Gəncəvinin məşhur “Yeddi gözəl” əsərində böyük memar, bir çox layiqli tələbələr yetişdirən surətin adındandır. Şair də əsərində Simnarı Sim nəslindən olan şəxs kimi təqdim edir.

SİMSAR

ərəb. *simsar* sözündəndir. Simsar kişi adı vasitəçi, dəlil mənalarnı ifadə edir.

SİMURĞ/SİMURQ

fars. *sümurğ* sözü əslində qara quş, qara rəngli qış mənasındadır. Qədim İran əsətirində Qaf (Elburs) dağının ətəyində yaşa-

yan iri quşun adındandır. Folklorumuzda yanıb öz külündən doğulan quş kimi də məlumdur. Əsasən Azərbaycan sehrli nağıllarında rast gəlinən simurğ quşuna zümrüd quşu, ənqa quşu da deyilmişdir. Azərbaycan antroponimikasında mifoloji adlar sırasında olan Simurğ həm də təxəllüs kimi işlənmişdir. Adın təhrif olunmuş forması Simurq da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SİNA

ərəb. *sina* sözündəndir. Sina kişi adı ağsaqqal, başçı, rəis mənasındadır. Ərəb yarımadasında bölgə, həmişinin dağ adıdır. Sina kişi adı həmin dağın adındandır.

SİNAN

ərəb. *sinan* sözündən olub, cida və nizənin sivri ucu, süngü mənasındadır. Bu gün Azərbaycanda populyarlığını itirən kişi adlarından olsa da, türk dünyasında da, ərəblərdə də geniş yayılmış antroponimlərdəndir. Adın daşıyıcılarından XVI əsrdə adı Şərqi məşhur sənətkarlarından olmuş Memar Sinan (1499-1588) dünyada tanınmış memarlardan olmuşdur.

SİRAC/SİRAÇ

ərəb. *sirac* sözündəndir. Sirac fars dilindəki çıraq sözünün ərəbcələşdirilmiş şəkli. Çıraq, qəndil, çilçıraq, lampa, məşəl, işıq anlamlarını ifadə edir. Sirac İslam dinində nur saçan, işıq saçan mənasında Məhəmməd Peyğəmbərə aid olunan ünvanlardan birindən yaranmış kişi adıdır. Adın təhrif olunmuş forması Siraç da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SİRACƏDDİN

ərəb. *sirac əd-din* sözündəndir. Siracəddin kişi adı dinin çıraq, dinin məşəli, dinin işığı anlamındadır.

SİRDAŞ

ərəb. *sirr* və azərb. *daş* sözlərinin birləşməsindən yaranmış sirdaş sözündəndir. Sirdaş kişi adı yaxın yoldaş, həmdəm, ürək dostu mənasındadır.

SİRUS/SEYRUZ

fars. mənbələrdə *sürüş* sözünün dəyişikliyə uğramış forması olduğu barədə məlumatlar mövcuddur. Sirius kişi adı Sirius ulduzunun adındandır. Adın təhrif olunmuş forması Seyruz da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılardan Sirius Təbrizli (1942-2013) Azərbaycanda tanınmış jurnalist, həmçinin ictimai xadim kimi tanınmışdır.

SIYANFƏR

Məlum olduğu kimi, məişətimizdə yalnız qafiyə xatirinə qoyulmuş şəxs adları mövcuddur. Çox vaxt bu qəbildən olan adlar heç bir mənə ifadə etmir. Məişətimizdə nadir şəxs adlarından olan Siyanfər kişi adı da bu qəbildəndir. Ailələrdə Qəzənfər, Afər və s. kimi adlara uyğun gəlsin deyər qoyulmuş, sonradan məişətimizdə yayılmış şəxs adlarındandır. Bu gün də Azərbaycanda Siyanfər adının daşıyıcılarına rast gəlinir. Qeyd etmək lazımdır ki, addan soyad formalaşmamışdır. Bu da onu göstərir ki, Siyanfər məişətimizə yaxın keçmişdə daxil olmuş kişi adlarındandır.

SIYASƏT

ərəb. *siyasət* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində ümum-işlək sözlərdən olan siyasət sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir: 1. Dövlətin, partiyanın və ya hər hansı bir ictimai qrupun daxili dövlət və ya beynəlxalq münasibət məsələlərində öz sinfi mənafeyinə uyğun fəaliyyəti; 2. İnqilabi işdə, inqilabi hərəkətdə iştirak etmə. Məcəzi mənada hiylə, fənd, birlilik, hiyləgərlik. Siyasət kişi adı sözün birinci mənası ilə əlaqədardır.

SOFİ/SOFU

yun. *sofi* sözü ərəb dilinə keçmə sözlərdəndir. Sofi dilimizdə təsəvvüfə mənsub olan, dini ehkamlardan kənara çıxmayan, həmçinin zahid, dindar mənasındadır. Məcəzi mənada ikiüzlü olan, riyakar olandır. Azərbaycan antroponimikasında dindar mənasında olan Sofi bu gün köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Adın təhrif olunmuş forması Sofu da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SOFİQ

ərəb. *sofiq* sözündəndir. Sofiq kişi adı sufizmə tərəfdar, dindar anlamlarını ifadə edir. Adətən ailədə Tofiq adına həmqafiyə olaraq qoyulan adlardandır.

SOFİYAR/SOFYAR

yun. *sofi* və fars. *yar* sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Sofiyar (bax: ad – *SOFİ; YAR*) kişi adı dindarların dostu, dindarlara yaxın münasibətdə olan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Sofyar da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SOFU

bax: ad – *SOFİ*

SOKRAT

yun. *sokrat* sözündəndir. Dilimizə tərcümədə hakimiyyəti öz gücü ilə saxlayan və buna yaxın mənələrdədir. Azərbaycan antroponimikasında antik dövrün alimlərinin adından (Ərəstun, Əflatun və s.) olan kişi adları sırasında olub, məşhur yunan filosofu Sokratın adındandır. Miladdan əvvəl 470-399-cu illərdə yaşamış yunan filosofu Sokratın təlimi Qədim Yunanıstanda materializmdən idealizmə dönüş xətti yaradır. Alim Sokrat özünəməxsus görüşləri və təbliğatının ictimai mahiyyəti ilə aristokratik zümərəyə yaxın olmuşdur. Dövlətin qəbul etdiyi dini inkar etməkdə müqəssir bilinən Sokrat bir kasa zəhər içməyə məcbur edilmiş, dünyasını dəyişmişdir.

SORAQ

ərəb. *soraq* sözündəndir. Soraq kişi adı axtarma, arama, soruşma, soruşub bilmə, soruşub öyrənmə anlamlarını ifadə edir.

SOVET

rus. *sovet* sözündəndir. Sovet sözünün dilimizə tərcüməsi birlik, müəyyən sahəyə aid mütəxəssislər qrupu, şura. Sovet həm də Rusiyanın başçılığı altında mövcud olmuş sosializm cəmiyyətinin siyasi təşkilat forması, müxtəlif kollegial orqanların adıdır. Azərbaycan 1920-1991-ci illər arasında Sovet İttifaqının

tərkibinə qatılan on beş respublikadan biri olmuşdur. Sovet həmin dövlətin adındandır. Bu gün ölkəmizdə yaşlı nəslin nümayəndələri arasında Sovet adını daşıyan kişilərə hələ də rast gəlinir.

SÖHBƏT

ərəb. *söhbət* sözü dilimizdə şifahi fikir, məlumat mübadiləsi, danışiq, ixtilat anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasında olan Söhbət şəxs adı müəyyən bir məsələ ilə bağlı yığışıb danışmaq, müzakirə etmək mənasındadır.

SÖHRAB

fars. *söhrab* sözü qızartı, parıltı, yaqut, tünd qırmızı, qırmızı anlamlarını ifadə edir. Söhrab Ə.Firdövsinin "Şahnamə" əsərində əsas surətlərin birinin adındandır.

SÖNMƏZ

azərb. *sönmək* (q.q. gəl. zam. ink. *sönmək* feili) feilindəndir. Sönməz görkəmli dramaturq C.Cabbarlının "Od gəlini" əsərində surətlərdən birinin adındandır. Görkəmli ədibin əsərdə ilk dəfə işlətdiyi Sönməz də digər qəhrəmanların adı kimi sevilərək məişətimizə daxil olmuşdur. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Sönməz adı parlaqlığını saxlamış, tərəvətini qorumuş, sönməyən, aydın, canlı, parlaq anlamlarını ifadə edir. Türkiyə türklərində həm şəxs adı, həm də soyad kimi rast gəlinir.

SÖVDƏGƏR/SÖVDİYAR/SÖYDİYAR

ərəb. *sövdə* və fars. *gər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sövdəgər sözü dilimizdə parça alveri ilə məşğul olan adam, parça dükanının sahibi, tacir mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında sənət, peşə adları sırasında olan Sövdəgər kişi adı ticarət edən, tacir mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Sövdıyar, Söydiyar da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

SPARTAK

latın. *Spartak* (latın dilində *Spatacus*) adındandır. Spartak sözü dilimizə tərcümədə zadəgan, həmçinin əzmək mənasındadır. Qədim Romada m.ə. birinci yüzillikdə qulların üsyanına (m.ə. 74-71-ci illər) başçılıq edən şəxsin adındandır. Tarixdən məlum olduğu kimi, romalılar Spartakı əsir almış, qladiator məktəbinə vermişlər. Kapuya şəhərində yerləşən qladiator məktəbində m.ə. 74-cü ildə Spartakın başçılığı altında başlayan üsyan həddən artıq qaçqın qullar, həmçinin icarədar kəndlilər qoşulmuşdu. Spartak istedadlı sərkərdə olaraq təxminən 70 min nəfərdən təşkil olunmuş ciddi hərbi nizama malik ordu hazırlamağa da müvəffəq olmuşdu. Onun üzərinə göndərilən ordular dəfələrlə darmadağın edilmişdi. Lakin m.ə. 71-ci ildə ağır döyüşlərin birində Spartakın döyüşçüləri məğlubiyyətə uğramış, özü isə həlak olmuşdu. Spartak adının məişətimizə daxil olması keçmiş Sovet İttifaqında XX əsrin ortalarına yaxın tez-tez Spartakın qəhrəmanlığı ilə əlaqədar dünyanın bir çox ölkəsində çəkilmiş bədii filmlərin, tamaşaların və s. təbliği ilə əlaqədar olmuşdur. Məlum olduğu kimi, sovet dövründə, əsasən də keçən əsrin 30-cu illərindən mövcud ideologiyanın diktəsi ilə “üsyandar, inqilablar yolu ilə azadlığa qovuşma”, “ağalar və incidilmiş qullar dünyasına nifrət və üsyan” və s. kimi populist mövzular daim gündəmdə idi. Qədim Romada qulların ən böyük üsyanının başçısı Spartakın da həyatı və döyüş şücaətləri ilə əlaqədar mövcud ədəbi əsərlər (Covanyoli, V.Yan və b.) Sovet İttifaqında yaşayan xalqların dillərinə tərcümə edilir, ABŞ-da çəkilməmiş bədii film, yaradılmış balet tez-tez nümayiş etdirilirdi. Məhz bu dövrdə Azərbaycan şəxs adları sisteminə Spartak adı da daxil olmuşdur. Doğrudur, Spartak məişətimizdə digər alınma kişi adları kimi uzunömürlü olmamışdır, lakin bu gün də əhalinin yaşlı təbəqəsi arasında, yəqin ki, adın daşıyıcılarına rast gəlmək olar.

SUAT/SUAD

ərəb. *suat* sözündən olub, xoşbəxtliklə əlaqədar, bəxtiyarlıqla bağlı, bəxtəvər anlamlarını ifadə edir. Suat Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş Suad forması da sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir.

SUCAƏT/SÜCAƏT/SUCAYƏT/SÜCAYƏTbax: ad – **ŞÜCAƏT****SUCAƏTDİN/SÜCAƏTDİN/SÜCAƏDDİN/SÜCƏDDİN**bax: ad – **ŞÜCAƏTDİN****SUDEYF/SÜDEİF/SÜDEYİF**

fars. *sudeyif* sözündəndir. Sudeyf kiçik sədəf mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Südeyif, Südeif də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə nadir şəxs adlarındandır. Adın daşıyıcılarından Sudeyf İmamverdiyev (1938) AMEA-nın müxbir üzvü, Əməkdar Elm Xadimi, görkəmli həkim-uroloq, “Şöhrət” ordenli, eləcə də cərrahi urologiyada ixtirachılıq və səmərələşdirici təklif vermək fəaliyyətinə görə Nobel medalı ilə təltif olunmuş alimlərimizdəndir. Tanınmış ictimai xadim S.İmamverdiyev 2005-ci ildə “SKV” Azərbaycan Uroloqlar Assosiasiyasının və Türk Cümhuriyyətləri Androloqlar Konfederasiyasının sədri seçilmişdir.

SULDUZ

türk. *sulduz* sözündəndir. Sulduz cığataylarda tayfa adındandır. Tarixdən məlum olduğu kimi, Sulduz eli (ulusu) XIII yüzillikdə Çingiz xanın fəthliyi dövründə Monqolustandan Azərbaycana, İrana, Kiçik Asiyaya gəlmişdir. Mənbələrdə Azərbaycanda iqtidarda olmuş Çobanilərin də Sulduz elindən olması barədə məlumatlara rast gəlinir. Cənubi Azərbaycanda şəhər adıdır. Lüğətlərdə qədim zamanlarda Merkuri planetinin adı kimi də izahına rast gəlinir. Azərbaycan şəxs adları sisteminə həm müştərək şəxs adı, həm də təxəllüs kimi mövcud olan adlardır.

SULİDDİN/SULİTDİN

ərəb. *suliddin* (əslində *usul ud-din*) sözündəndir. Suliddin kişi adı dinin qaydaları, üsulları anamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında soyad kimi formalaşmayan adlar sırasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Sulitdin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SULTAN/SOLTAN

ərəb. *sultan* sözündəndir. Sultan padşah, hökmdar, hakim, dövlət başçısı, imperator, qüdrət, qüvvət mənasındadır. Osmanlı imperatorluğu dövründə dövlət başçılarının anasına, bacılarına da sultan deyər müraciət edilirdi. Azərbaycan dilində ahəng qanununa uyğun dəyişmiş forması Soltan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Keçmiş Sovet İttifaqının tərkibində mövcud türk xalqları arasında geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır. Azərbaycan antroponimikasında həm müştərək adlar, həm də titullardan yaranmış adlar sırasında olan Sultan/Soltan kifayət qədər mürəkkəb adın tərkibində (əvvəlində və sonunda) işlənir. Adın daşıyıcılarından Soltan Hacıbəyov (1919–1974) Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixində özünəməxsus istedadla malik bəstəkar, müəllim, musiqi ictimai xadimi olmuşdur.

SULTANAĞA/SOLTANAĞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sultan* və azərb. ar-xaıkləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında iki tituldan yaranmış mürəkkəb şəxs adları sırasında olan Sultanağa (bax: ad – **SULTAN**; **AĞA**) kişi adı baş hakim, hökmdarlar hökmdarı mənasını ifadə edir.

SULTANƏLİ/SOLTANƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sultan* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sultanəli (bax: ad – **SULTAN**; **ƏLİ**) kişi adı qüdrət, qüvvət sahibi Əli, sultan Əli anlayışlarını ifadə edir.

SULTANXAN/SOLTANXAN

bax: ad – **XANSULTAN**

SULTANPAŞA/SOLTANPAŞA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *sultan* və türk. ar-xaıkləşmiş *paşa* titullarını bildirən sözlərin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında iki tituldan yaranmış mürəkkəb şəxs adları sırasında olan Sultanpaşa (bax: ad – **SULTAN**; **PAŞA**) kişi adı çox ali hökmdar, imperator mənasını ifadə edir.

SULTANŞAH/SOLTANŞAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *sultan* və fars. arxaikləşmiş *şah* titullarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında iki tituldan yaranmış mürəkkəb şəxs adları sırasında olan Sultanşah (bax: ad – **SULTAN**; **ŞAH**) kişi adı şahənşah, şahlar şahı mənasını ifadə edir.

SUMBAT

türk. *sumbat* sözündəndir. Ad lüğətlərində adətən Sumbat kişi adının qıy vuran, ox atan, həmçinin zahiri görünüş, boy-buxun mənalərini ifadə etməsi qeyd edilmişdir. Lakin mənbələrdə Sunbat adının (danışıqda n-m əvəzlənməsinə görə) dəyişmiş şəkli olması barədə mülahizələrə rast gəlinir. IX əsrdə Babəki tutub ərəb sərkərdəsi Afşinə təslim edən Səhl ibn Sunbatın adı ilə əlaqələndirilir. Mənbələrdə adın türk mənşəli sun (gözətçi, keşikçi) və bat (mətin) sözlərindən olması barədə məlumatlar da mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Sumbat bu gün artıq yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından akademik Əli-söhbət Sumbatzadə (1907) sanballı tarixçi alim olmaqla yanaşı, həmçinin Azərbaycanda iqtisadi tarix elminin əsas və ilk yaradıcılarındandır. Ölkəmizdə iqtisadi tarix elminin formalaşması, ən çətin və mürəkkəb sahələrinin öyrənilməsi alimin yaratdığı elmi məktəbin adı ilə əlaqədardır.

SURƏT

ərəb. *surət* sözündəndir. Surət sözü dilmizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Zahiri görünüş; 2. Şəkil, üsul, qayda, tərz; 3. Əslindən eyni ilə köçürülmüş nüsxə, üz; 4. Bədii əsərdə xarakter, obraz, həmçinin rəssamın yaratdığı şəkil, portret, təsvir, artistin yaratdığı tip. Surət sözünün gözəl üz, camal, gözəl çöhrə, bəniz kimi məcazi mənalara vardır. Surət kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

SURXAY

türk. *surxay* sözündəndir. Surxay kişi adı düyünləri açan, çətin məsələləri həll edən mənasındadır. Lüğətlərdə Ay işığı kimi izahına da rast gəlinir.

SUVAR/SÜVAR/SÜVARI

Mənbələrdə bəzən fars, bəzən də türk mənş. olduğu qeyd edilən suvar sözündəndir. Məlum olduğu kimi, müasir Azərbaycan dilində suvar sözü işlənmiş. Adətən lüğətlərdə ata və ya başqa heyvana minmiş, atlı, atlı əsgər, atlı qoşun anlamlarında izah edilir. Suvar kişi adının etnonimdən formalaşması daha inandırıcıdır. Suvar etnonimi tarixi mənbələrdə sabir, sapir, savir, savar kimi fonetik variantlarda işlənmişdir. Mənbələrdə IX əsrdə xəzərlərin məğlub edilmələri zamanı Orta Asiyanın şimal hissəsindən bir çox türkdilli tayfaların köçündən bəhs edərkən onların arasında suvar tayfasının adı da qeyd edilmişdir. Azərbaycan antroponimikasında Suvar şəxs adı olaraq arxaikləşsə də, Şahsuvar, Xansuvar, Suvarağa kimi yalnız mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində, eləcə də həmin adlardan formalaşmış soyadlardan yaranmış kişi adlarında mövcuddur. Azərbaycanda suvar sözünün iştirakı ilə yaranmış Biləsuvar, Qalasuvar toponimləri də mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında apelyativi köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır.

SUVARAĞA/SÜVARAĞA

fars. *Suvar* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Suvarağa (bax: ad – **SUVAR; AĞA**) kişi adı Süvar ağa anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Suvarağa da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SÜBHAN

ərəb. *sübhən* sözündən olub, tərif, alqış, eşq olsun, əhsən anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Sübhan kişi adı alqışa layiq olan (Allah), mədh olunmağa layiq olan (Allah) anlamlarını ifadə edir. Allahın epitetlərindəndir.

SÜBHANVERDİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sübhən* və azərb. *Verdi* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sübhanverdi (bax: ad – **SÜBHAN; VERDİ**) kişi adı alqışa layiq olanın, mədh olunanın (Allahın) verdiyi övlad, Tanrının bəxş etdiyi övlad, Tanrının öz əli ilə verdiyi övlad, böyük hədiyyə, ən gözəl nemət anlamlarını ifadə edir.

SÜBHƏDDİN/SÜBƏDDİN

ərəb. *sübhəddin* sözündəndir. Sübhəddin (bax: ad – **SÜBHİ; ƏD-DİN**) kişi adı dinin başlanğıcı, dinin səhəri anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Sübəddin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

SÜBHİ

ərəb. *sübh* sözündən olub, dilimizdə səhər çağ, səhər erkən, günün başlanğıcı mənasındadır. Sübhi kişi adı sübhə aid, sübh-lə, sabahla əlaqədar anlamlarındadır. Adın daşıyıcılarından akademik Sübhi Salayev (1927-1990) görkəmli geoloq alim, müəllim, Əməkdar Elm Xadimi, Dövlət mükafatı laureatı adına layiq görülmüş ziyalılarımızdandır.

SÜLEYMAN

ibranı. *Süleyman* adının qədim yəhudi dilində ilkin forması Şelemox olsa da, sonradan Solomon şəklinə düşmüşdür. Əsə-tirlərə görə, Süleyman qədim yəhudi padşahı və peyğəmbərdir. Ərəblərdə Süleymən formasındadır. Dilimizə ərəb dilindən keçmişdir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında Süleyman sülh, əmin-amanlıq, sakitlik mənasındadır. “Quran”da adı çəkilən iyirmi beş peyğəmbərdən birinin adıdır. Dini rəvayətlərdə Davud (bax: ad – **DAVUD**) peyğəmbərin oğludur. Atasının ölümündən (m.ə. 1016-cı ildə) sonra taxta çıxmışdır. Rəvayətə görə, Süleyman bütün quşların, balıqların, heyvanların dilini bilirmiş. İstədiyi vaxt onları səsləyib hüzuruna gətirərmiş. Hətta yel də Süleymanın ixtiyarında olubmuş. Süleyman səyahətə çıxarkən taxtını və ordusunu yelə bağlayıb gedirmiş. Möhürü (üzüyü) vasitəsilə bütün aləmə hökm edə bilirmiş. Bu üzük “Mehri-Süleyman” adı ilə məşhurdur. Əsətirə görə, üzüyün qaşında “Allah” sözü yazılıbmış və bu səbəbdən də bütün cinlər və divlər, quşlar və heyvanlar, müxtəlif dilli qəbilələr Süleymana tabe idi. Dini rəvayətlərdə deyilir ki, 124 min peyğəmbərdən biri olan Süleymanın sehrli üzüyü, Cəmişdin sehrli camı, fəthə İlgəndərin isə sehrli güzgüsü varmış. Bütün dünyada baş verən hadisələr guya bunlar vasitəsilə məlum olarmış. Şərq mifologiyasında Süleymanla Bilqeyş haqqında da məşhur rəvayətlər, əfsanələr, nağıllar yer almışdır. Bilqeyşə bə-

tün varlığı ilə aşiq olan Süleyman canını belə ona verməyə hazır olduğunu bildirəndə qız ondan yalnız möhürlü üzüyünü istəmişdi. Süleyman sözünün üstündə durub üzüyü qıza vermişdi. Bilqeyis üzüyü axan arxın içinə tullamışdı. Süleyman isə öz ağılı və fərasəti ilə üzüyə yenidən sahib ola bilmişdi. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında Süleyman Peyğəmbərin adı ilə əlaqədar nağıl, əfsanə, rəvayət və s. mövcuddur. Folklor nümunələrimizdə də Süleyman Peyğəmbərin fəvqəladə bilik və bacarıqlarından bəhs edilir. Xalq ədəbiyyatında “quş dili bilən Süleyman” kimi məşhur qəhrəmandır. Bu gün də dilimizdə *Mülki-Süleyman*; *Süleymana qalmayan dünya kimə qalacaq*; *özünü elə aparır ki, elə bil Süleyman padşahın qızıdır*; *Dünya Süleyman mülküdür* və s. ifadələr, atalar sözləri, deyimlər mövcuddur. Klassik ədəbiyyatımızda ağıllı və ədalətli bir hökmdar kimi təsvir olunur. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın siyasi və mədəni tarixində mühüm rol oynayan və İrəvan xanlığını idarə edən Qacar türk nəslinin nümayəndəsi Hacı Süleyman İrəvani (XVIII əsr) XVIII əsrdə yaşamış görkəmli həkim və alim olmuşdur. Hacı Süleyman 600-dən artıq dərman bitkisi növünü təsvir etmişdir. Onun fars dilində yazdığı, Azərbaycanda, eləcə də Orta Asiyada və İranda böyük şöhrət qazanmış “Fəvaidül-hikmət” (“Hikmətin faydası”) əsəri orta əsr əcazılıq ensiklopediyasıdır və minlərcə dərman bitkisinin, heyvan və mineralın müalicəvi keyfiyyətlərindən bəhs edir. Əsərin nadir əlyazma nüsxələri Azərbaycan MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda, həmçinin İran və Misirdə saxlanılır.

SÜLHİ

ərəb. *sülh* sözündəndir. Sülhi kişi adı barış, əmin-amanlıq, dinclik, sakitlik mənalarını ifadə edir.

SÜLHƏDDİN

ərəb. *sülh* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *əd-din* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sülhəddin (bax: ad – *SÜLH*; *ƏD-DİN*) kişi adı dinin əmin-amanlığı, dincliyi anlamalarını ifadə edir.

ŞABAN

ərəb. *şaban* (əslində *şəban*) sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında ayların adlarından yaranmış kişi adları sırasındadır. Məişətimizdə müştərək şəxs adlarından olan Şaban ərəb qəməri təqviminin səkkizinci ayının adındandır.

ŞABI/ŞƏBİ

ərəb. *şabi* sözündən olub, gənclərə məxsus, dəliqanlı gənc (misallı) anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Şəbi də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Şabi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan (Şəbi formasında) kişi adlarındandır.

ŞAD

türk. *şad* qədim titullardandır. Qədim türklərdə şad həkandan sonra yüksək hərbi titul (xanın baş elçisi) kimi mövcud olmuşdur. Şad həm də xaqanların qardaşlarına və oğlanlarına, qardaş və bacısı oğlanlarına verilən titullardan olub, ifadə etdiyi mənə cəhətdən bəyzadə, şahzadə titullarına yaxın idi. Məlum olduğu kimi, erkən dövrlərdə türklərdə hökmdarın hansı oğlu varis olaraq nəzərdə tutulurdusa, yalnız ona Təkin/Tekin titulu verilirdi. Hökmdarın digər oğlan övladları isə yüksək adlardan sayılan şad titulu daşımalı idilər. Onlar şad titulu ilə ən yüksək vəzifədə çalışırdılar. Mənbələrdə *Şadlığına şitlik etmə* atalar sözünün şad titulu ilə əlaqələndirilməsinə də rast gəlinir. Erkən dövrlərdən bir sıra şəxs adlarına qoşulmuşdur. Məsələn, Tərdüş Şad, Tolis Şad, Buri Şad və b. adlarla işlənərək adın daşıyıcısının yüksək rütbəli şəxs (hökmdar, sərkərdə) olduğunu ifadə etmişdir. Antroponimlərin müşahidəsinə əsasən demək olar ki, şad

titulu qədim türk dillərində antroponim yaradıcılığında iştirak etmişdir. Müasir Azərbaycan antroponimikasında *Şad* müstəqil şəxs adı olmayıb, bir sıra mürəkkəb adların tərkibində komponent kimi mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, məişətimizdə bir sıra adların tərkibində fars mənşəli *şad* sözü də işlənir, sevinən, şən, sevincli, fərəhli anlamlarını ifadə edir.

ŞADƏDDİN/ŞADƏTDİN

fars-ərəb. *şadəddin* sözündəndir. Şadəddin (*ŞAD*; *ƏD-DİN*) kişi adı dinin sevinci anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Şadətdin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞADI

fars. *şad* sözü ilə əlaqədardır. Şadi (bax: *ŞAD*) kişi adı sevincli, xoşbəxt, bəxtəvərlərdən olan anlamlarını ifadə edir.

ŞADİMAN/ŞADMAN

fars. *şadiman* sözündəndir. Şadiman kişi adı *şad* olan, sevincli, fərəhli, bəxtiyar olan, məmnun mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Şadman da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. İranda farslarda olduğu kimi, azərbaycanlılarda da qadın adlarındandır. Şadiman/Şadman Azərbaycan antroponimikasında yalnız kişi adları sırasındadır.

ŞAH

fars. *şah* sözü əslində hökmdara verilən tituldur. Müasir Azərbaycan dilində bir neçə məna ifadə edir: 1. Keçmişdə İran və Əfqanıstanda padşahın, hökmdarın titulu, həmçinin bu titulu daşıyan şəxs; 2. Ən birinci, ən yaxşı, başda olan, nümunəvi olan; 3. Arı ailəsində dişi arı. Şah... ilə başlayan şəxs adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçildilmiş formasıdır (danışiqda). Vaxtilə Əfqanıstanda, İranda, həmçinin Cənubi Qafqaz üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Şah da bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Azərbaycan antroponimikasında Şah adı, əsasən, padşah, hökmdar mənasında bir çox mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlə-

nir. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, Ə.Firdövsinin məşhur “Şahnamə” əsəri dilimizdə şahlar haqqında dastan anlamına gəlir.

ŞAHAB/ŞƏHAB

ərəb. *şahab* (əslində *şihab*) sözündən olub, meteor, komet (quyruqlu ulduz, parlaq ulduz, həmçinin şölə, alov, parıltı, ildırım, ildırımli anamlarını ifadə edir. Şahab kişi adı parıltı mənasındadır. Mənbələrdə etnonim olması barədə məlumatlara rast gəlinir.

ŞAHABƏDDİN/ŞƏHABƏDDİN

ərəb. *şahab əddin* (əslində *şihab əd-din*) sözündəndir. Şahabəddin kişi adı dinin ulduzu, dinin parıltısı, alovu anlamındadır.

ŞAHAN/ŞAHANİ

fars. *şahan* sözündən olub, şaha, şahlığa məxsus və ya şaha, hökmdara layiq olan mənasındadır. Adın Şahani variantı da məlumdur.

ŞAHAĞA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* və azərb. *ağa* titullarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahağa (bax: ad – **ŞAH; AĞA**) kişi adı çox uca olan ağa mənasını ifadə edir.

ŞAHBABA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və azərb. *Baba* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahbaba (bax: ad – **ŞAH; BABA**) kişi adı çox əziz baba, çox uca olan, şah yerində baba mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Şahbaba bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ŞAHBALA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bala* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahbala (bax: ad – **ŞAH; BALA**) kişi adı çox əziz bala, çox uca (şah yerində)

tutduğum balam mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Şahbala bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ŞAHBAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* tituluna *-baz* şəkilçisinin qoşulmasından yaranıb, tərlən, şahin mənasındadır. Şahbaz məcazi mənada igidliyi, qoçaqlığı ilə fərqlənən adamdır. Azərbaycan antroponimikasında Şahbaz kişi adı quş adlarından yaranan kişi adları sırasındadır. Qədimdə Şərq ölkələrində şahların ovda sevdiyi əyləncələr üçün şahin quşları bəsləyib təlim keçərdilər. Ov zamanı şahbaz quşu uzaqdan şikarına həmlə edərdi. Şahbaz da, şahin də eyni quşdur. Lakin şahbaz ov məqsədilə bəslənən quşlara deyilirdi. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Şahbaz bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ŞAHBƏDDİN

fars-ərəb mənş. *şahbəddin* sözündəndir. Şahbəddin kişi adı dinin ulduzu mənasını ifadə edir.

ŞAHƏDDİN/ŞAYƏDDİN/ŞAYİDDİN

fars-ərəb. *şahəddin* (əslində *şahəd əd-din*) sözündəndir. Şahəddin (bax: ad – *ŞAH; ƏD-DİN*) kişi adı dinin başında olan, dinin şahı mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Şayəddin, Şayiddin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ŞAHƏHMƏD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və ərəb. *Əhməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahəhməd (bax: ad – *ŞAH; ƏHMƏD*) kişi adı şah Əhməd, hökmdar Əhməd anlamlarındadır.

ŞAHƏMİR/ŞAHMİR/ŞAHMUR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və ərəb. *Əmir* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında iki hökmdar, iki rəhbər, iki başçı mənalarını ifadə edən sözün birləşməsindən yaranmış

Şahəmir (bax: ad – **ŞAH; ƏMİR**) kişi adı əmirlər əmiri, şahlar şahı anlamlarındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Şahmir, Şahmur da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ŞAHGƏLDİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və azərb. *gəldi* (keç. z. *gəlmək* feili) feilinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahgəldi (bax: ad – **ŞAH**) kişi adı dünyaya şah kimi oğul gəldi mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Şahgəldi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ŞAHGÜL

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və *gül* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahgül (bax: ad – **ŞAH; GÜL**) kişi adı tərifli olan, şah gül, şaha, şahlara layiq gül anlamlarındadır.

ŞAHHƏSƏN/ŞAHƏSƏN/ŞAHSƏN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və ərəb. *Həsən* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahhəsən (bax: ad – **ŞAH; HƏSƏN**) kişi adı şah Həsən anlamındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Şahəsən, Şahsən də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ŞAHHÜSEYN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və ərəb. *Hüseyn* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizin şəxs adları sistemində dini məzmunlu adlar sırasında olan Şahhüseyn (bax: ad – **ŞAH; HÜSEYN**) kişi adı Məhəmməd Peyğəmbərin nəvəsinin adı ilə əlaqədar olub, şah Hüseyn anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Şahhüseyn bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ŞAHİ/ŞAHİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *şah* sözündəndir. Şahı/Şahi (bax: ad – **ŞAH**) kişi adı şaha aid, şaha məxsus mənə-

sındadır. Adın bir sıra ad lüğətlərində Şah... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə forması olması barədə fikirləri də kənar etmək olmaz. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, dilimizin şəxs adları sistemində parça adlarından formalaşmış antroponimlərə də rast gəlinir. Məlumdur ki, qanovuz parça növü Azərbaycanda XX əsrə qədər istehsal olunan məşhur parçalardan biri kimi tanınır. Bir zamanlar qiymətli parça növlərindən hesab edilən, rəngləri sarı-yaşıl, qara-qırmızı, göy-qırmızı məşhur qanovuz parçanın üzərinə işıq düşəndə bərq vurmuş, bu zaman parçada müxtəlif rəng çaları yaranırmış. Parça rəng çalarına görə xalq arasında həm də “şahi” kimi tanınırmış. Şahı/Şahi kişi adının da dilimizin şəxs adları sistemində qədim adlar sırasında olduğunu nəzərə alsaq, fikrimizcə, adın parça adından olması ehtimalını da tam inkar etmək olmaz.

ŞAHİD

ərəb. *şahid* sözü dilimizdə bir hadisəni, əhvalatı öz gözü ilə görmüş və ya görən adam, şahidlik edən, özünə məlum bir iş haqqında məhkəməyə şəhadət verən adam mənalərini ifadə edir. Şahid kişi adı Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar adlardandır. Allahın məlum 99 adından biri də əş-Şahiddir. Əş-Şahid hər şeyə şahid olan, hər şeyi görən uca Tanrı anlamındadır. Fars dilində mövcud şahid sözü gözəl, gəyçək, qəşəng mənasındadır. Adın daşıyıcılarından Azərbaycan bəstəkarı Şahid Əbdülkərimov (1938-2003) Azərbaycan bəstəkarı, bir çox məşhur mahnıların müəllifidir.

ŞAHİDDİN/ŞAHİTDİN/ŞAYİTTİN

ərəb. *şahiddin* (əslində *şahid əd-din*) sözündəndir. Şahiddin (bax: ad – **ŞAHİD; ƏDDİN**) kişi adı dinin şahidi mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Şahitdin, Şahittin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ŞAHİN

fars. *şahin* sözündəndir. Şahin kişi adı Azərbaycan antroponimikasında quş adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır. Şahin uzun, iti qanadları olan, əyri dimdikli yırtıcı quşun adındandır. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasındadır.

ŞAHİSMAYIL

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və ərəb. *İsmayıl* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahismayıl (bax: ad – **ŞAH**; **İSMAYIL**) kişi adı XVI əsrdə yaşamış Azərbaycanın dövlət xadimi və şair Şah İsmayılın (Şah İsmayıl Xətəinin) adındandır.

ŞAHKƏRƏM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və ərəb. *Kərəm* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahkərəm (bax: ad – **ŞAH**; **KƏRƏM**) kişi adı şahın, çox uca olanın kərəmi, lütfü anlamındadır.

ŞAHKƏRİM

bax: ad – **KƏRİMŞAH**

ŞAHQULU

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və Qulu adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahqulu (bax: ad – **ŞAH**; **QULU**) kişi adı şaha xidmət edən, şahın qulu anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Şahqulu bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ŞAHLAR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulu və azərb. *-lar* cəm şəkilçisindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahlar (bax: ad – **ŞAH**) kişi adı şahlar şahı, şahənşah, ən nüfuzlu hökmdar anlamındadır. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Şahlar Şükürov (1952-1990) xidməti vəzifəsi ilə əlaqədar tez-tez döyüş bölgələrində olur, döyüşlərdə də iştirak edirdi. Belə səfərlərin birində qəfil düşmən hücumuna məruz qalan Şahlar Şikarov qeyri-bərabər döyüşdə düşmənlə son nəfəsinədək döyüşmüş və qəhrəmanlıqla həlak olmuşdur.

ŞAHMALI

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və azərb. mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənən

malı sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahmalı (bax: ad – **ŞAH; MALI**) kişi adı şahə aid olan, şah övladı, hökmdar oğlu anlamındadır.

ŞAHMAR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və *mar* (ilan) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahmar (bax: ad – **ŞAH; MAR**) kişi adı iri və zəhəri çox olan ilan adıyla əlaqədar ilanlar padşahı mənasındadır. Lüğətlərdə zəngin, varlı, müdrik anlamında olması ilə bağlı izahlara da rast gəlinir.

ŞAHMƏHƏMMƏD/ŞAHMƏMMƏD/ŞAHMƏT/ ŞAMMƏD/ŞƏMMƏD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və ərəb. *Məhəmməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahməhəmməd (bax: ad – **ŞAH; MƏHƏMMƏD**) kişi adı çox uca tutulan, çox ali tutulan, hökmdarlar hökmdarı Məhəmməd anlamındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Şahməmməd, Şahmət, Şamməd, Şəmməd də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ŞAHMƏRDAN

fars. *Şahmərdan* (əslində *Şahimərdan*) sözündəndir. Şahmərdan (bax: ad – **ŞAH; MƏRDAN**) kişi adı mərd şah, həmçinin kişilərin başçısı, öndəri anlamını ifadə edir. Lakin adın Şərqdə yayılması sözün mənası ilə əlaqədar olmayıb, adın Həzrət Əlinin ləqəblərindən biri olması ilə əlaqədardır. Başqa sözlə, Şahmərdan Azərbaycan antroponimikasında ləqəblərdən formalaşmış kişi adlarındandır.

ŞAHMURAD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və ərəb. *Murad* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahmurad (bax: ad – **ŞAH; MURAD**) kişi adı ən böyük arzu, ən ali niyyət anlamındadır.

ŞAHNƏZƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və ərəb. *Nəzər* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahnəzər (bax: ad – **ŞAH; NƏZƏR**) kişi adı Nəzər şah anlamındadır.

ŞAHNUR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və ərəb. *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahnur (bax: ad – **ŞAH; NUR**) kişi adı ən parlaq, ən çox işıq səpən, nur yayan anlamlarına gəlir.

ŞAHPƏLƏNG

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və azərb. *pələng* sözünün birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Şahpələng (bax: ad – **ŞAH;**) kişi adı pələnglər şahı, ən nəhəng pələng anlamındadır.

ŞAHPUR/ŞAPUR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və türk mənş. *pur* (pir sözünün farslaşmış şəkli) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məlumdur ki, məişətimizdə çox qədim zamanlardan oğul atanın ocağının nuru, işığı sayılmışdır. Şahpur (bax: ad – **ŞAH; PİR**) kişi adı şahın ocağı, həmçinin şahın oğlu, şah övladı mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Şapur da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Şapur adına hələ XII əsrdə N.Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” əsərində rast gəlinir.

ŞAHRUD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və *rud* (çay mənasında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahrud (bax: ad – **ŞAH**) kişi adı ən böyük çay anlamını ifadə edir. Fars dilində böyük çaylar və nehlər Şahrud (çayların şahı) adlanır. İraqda çay adıdır. Rəvayətə görə, Xosrov Pərviz bu çayın sahilində bir şəhər saldırmışdır. Həmin çay, sonralar Şahrud adı ilə məşhur olmuşdur.

ŞAHRUX/ŞAHRUH

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və *rux* (üz, çöhrə, sima) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şahrux (bax: ad – **ŞAH; RUX**) kişi adı simasında, üzündə şahlıq əzəməti olan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Şahruh forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Şahrux Ömir Teymurun oğlanlarının birinin adı olmuşdur.

ŞAHSEVƏN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və azərb. *sevən* (*sevmək* feilindən f. sif.) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahsevən (bax: ad – **ŞAH**) kişi adı şahı sevən, şahın tərəfində olan mənasındadır. Mənbələrdə I Şah Abbasın (1571-1629) hakimiyyəti daha da gücləndirmək məqsədilə Əfşar, Qacar və digər türk tayfaları ilə razılaşma əsasında yaratmağa müvəffəq olduğu türk döyüşçülərindən ibarət Şahsevən xüsusi qoşun dəstəsinin adındandır. Azərbaycanda Şahsevən toponimi də mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Şahsevən bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ŞAHSEVƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və azərb. *sevər* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahsevər (bax: ad – **ŞAH; SEVƏR**) kişi adı şahə tərf olan, şah tərəfdarı mənasındadır.

ŞAHSUVAR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və *Suvar* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahsuvar (bax: ad – **ŞAH; SÜVAR**) kişi adı çox mahir at minən, şahın atlı dəstəsi, şahın süvari dəstəsi anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Şahsuvar bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ŞAHVERDİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və azərb. *Verdi* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahverdi (bax: ad – **ŞAH; VERDİ**) kişi adı ən ali, ən uca olanın (Tanrı) bəxş etdiyi, aləmi idarə edən padşahın (Allahın) verdiyi övlad anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Bu gün Azərbaycanda Şahverdiyev, Şahverdizadə, Şahverdili soyadlarının geniş yayılması məişətimizdə yaxın keçmişə qədər Şahverdi adının geniş yayıldığına dəlalat edir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Mülli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) İsrail Şahverdiyev (1952-1994) başçılıq etdiyi böyük Füzuli bölgəsi uğrunda gedən döyüşlərdə düşməni çəkilməyə məcbur etmişdi. Horadiz qəsəbəsi ilə yanaşı dörd kənd azad edilir, lakin ağır döyüşdə İ.Şahverdiyev qəhrəmancasına həlak olur.

ŞAHVERƏN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və azərb. *verən* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahverdi (bax: ad – **ŞAH; VERƏN**) kişi adı uca olanın (Tanrı) bəxşişi, aləmi idarə edən padşah (Allahın) verən övlad mənasındadır.

ŞAHVƏLƏD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və ərəb. *vələd* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahvələd (bax: ad – **ŞAH; VƏLƏD**) kişi adı şah övladı, şah oğlu anlamındadır.

ŞAHVƏLİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və ərəb mənş. *Vəli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahvəli (bax: ad – **ŞAH; VƏLİ**) kişi adı şahın dostu, şahın himayəsində olan anlamındadır.

ŞAHZADƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və *zadə* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs

adıdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında tarixin müəyyən mərhələlərində işlənən titulların əksəriyyətindən formalaşmış şəxs adları mövcuddur. Şahzadə də bu qəbildən olan şəxs adlarındandır. Bir vaxtlar yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi olan titullardan olmuşdur. Şahzadə “şah oğlu” deməkdir, padşah ailəsindən olan şəxslərin övladlarına verilən tituldur. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şahzadə (bax: ad – **ŞAH; ZADƏ**) adı həmçinin şahın övladı, şah nəslindən olan anlamındadır. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Şahzadə yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ŞAHZAMAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulunun və ərəb. *Zaman* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahzaman (bax: ad – **ŞAH; ZAMAN**) kişi adı şahın zamanı, şahın dövrünü anlamındadır.

ŞAİQ

ərəb. *şaiq* sözü dilimizdə şövqlü, həvəsli, bir şeyə çox istəyi olan, həmçinin parlaq, əla mənalərini ifadə edir. Şaiq kişi adı Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. XX əsrin əvvəllərində çoxcəhətli ədəbi fəaliyyət göstərmiş, Azərbaycan ədəbiyyatında romantizmin görkəmli nümayəndələrindən biri səviyyəsinə yüksəlmiş, bununla yanaşı, əsərlərinə realist xüsusiyyətlərin də üzvi surətdə xas olduğu yazıçı Abdulla Şaiqin (1881-1959) təxəllüsündən yaranmış kişi adıdır.

ŞAİR

ərəb. *şair* sözündəndir. Şair kişi adı şeir yazan, təbiətində şeir yazmaq qabiliyyəti olan şəxs mənasındadır.

ŞAKİR

ərəb. *şakir* sözündəndir. Şakir kişi adı təşəkkür edən, minnətdar olan, şükür edən (Allaha, Tanrıya) mənasındadır. XIX əsrin görkəmli şairlərindən Baba bəy Şakirin (1778-1890) təxəllüsündəndir.

ŞAMDAN

ərəb-fars. *şamdan* sözündən olub, şam qoymaq üçün altlıq mənasındadır. Şamdan kişi adı N.Nərimanovun məşhur "Şamdan bəy" pyesində əsas surətin adındandır.

ŞAMƏDDİN

fars-ərəb. *şaməddin* sözündəndir. Şaməddin kişi adı dinin işi-ği, dinin günəşi mənasındadır.

ŞAMXAL

ərəb. *şamxal* sözündəndir. Şamxal qədimdə Şimali Dağıstanda iri feodal hakimlərin titulu (dilimizdə bəy, xan tituluna uyğun) olmuşdur. Dağıstanda XIX əsrə qədər **vali** anlamını ifadə edən söz, titul olmuşdur. 1867-ci ildə Dağıstanda şamxalların idarəetməsinə son qoyulmuşdur. Şamxal həm də iriçaplı, fitilli tufəngdir. Azərbaycan antroponimikasında tituldan yaranmış şəxs adları sırasındadır.

ŞAMXƏİL

ərəb. *şam* (işiq mənasında) sözü və *Xəlil* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şamxəlil (bax: ad – **XƏLİL**) kişi adı yaxın dostdan, əziz dostdan gələn kömək, yaxşılıq anlamındadır.

ŞAMİL

ərəb. *şamil* (əslində *şə'mil*) sözü dilimizdə tam, bütöv, aid, ümumi, təbiət, xasiyyət, həmçinin hər şeyi əhatə edən mənasındadır. Şamil kişi adı hərtərəfli anlamındadır. Adın məişətimizdə geniş yayılması tarixə Şeyx Şamil hərəkəti kimi daxil olmuş üsyanın – XIX əsrin birinci yarısında Dağıstanda azadlıq hərəkatının başçısı Şamilin adı ilə əlaqədar olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Çar Rusiyası XIX əsrin əvvəllərindən bir çox əraziləri, dövlətləri müxtəlif adlarla təbəəliyinə keçirmişdi. Qafqazda yaşayan xalqlar da Rusiyanın imperialist siyasətinin qurbanına çevrilmişdi. Geniş xalq kütlələrini ətrafına toplamağa müvəffəq olmuş igid, mənəvi cəhətdən diqqəti cəlb edən siyasi və hərbi lider, Qafqaz qartalı adı verilmiş Şamil ilk dəfə Qafqazda imperialist çar hökumətinin müstəmləkəçilik siyasətinə qarşı çıxmaqla bütün dünyaya sübut etdi ki, o dövrə qədər Rusiyanın dünyaya

bəyan etdiyi yeraltı və yerüstü sərvətlərə malik “Qafqaz Rusiyasız yaşaya bilməz”, “Rusiya Qafqazda yaşayan xalqları könüllü, özlərinin təkidilə öz təbəəliyinə qatmışdır” kimi xəbərlər, məlumatlar həqiqətə uyğun olmayıb, uydurmadır, yalandır. Həmin dövrdən də Qafqazda yaşayan digər xalqların azadlıq mübarizəsi rəmzinə çevrilmiş Şamil adı məişətimizə daxil olmuşdur.

ŞAMO/ŞAMOY

ərəb. *Şamil* (bax: ad – **ŞAMİL**) adının qısaldılmış formasıdır. Adın məişətimizdə geniş yayılması XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda xalq həyatının möhtəşəm epik lövhəsini yaratmağa müvəffəq olmuş Xalq Yazıçısı S.Rəhimovun “Şamo” romanı ilə əlaqədardır. Şamo mürəkkəb ziddiyyətli, hətta faciəvi və demokratik bir epoxanın gerçəkliklərini, insanları təsvir etmək cəhətdən mühüm hadisə olan, Yaxın Şərq nəsrində bərabəri olmayan beş cildlik romanın əsas qəhrəmanının adındandır. Bu gün köhnəlmiş şəxs adları sırasına keçmiş Şamo, əsasən, soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Şamo adının təhrif olunmuş forması Şamoy da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın şərəfli daşıyıcıları arasında I Qarabağ müharibəsi zamanı şəhid olmuş Şamoy Çobanov (1965-1990) və Şamoyev Firuddin (1962-1992) Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı (ölümündən sonra) kimi ən yüksək ada layiq görülmüş cəsur döyüşçülərimizdən olmuşlar.

ŞEYDA

fars. *şeyda* sözündən olub, dilimizdə dəlicəsinə vurğun, sevgidən aqlını itirmiş, eşq divanəsi, məftun olmuş mənalarını ifadə edir. Şeyda adının məişətimizdə geniş yayılmasında məşhur dramaturq H.Cavidin 1916-cı ildə qələmə aldığı “Şeyda” əsərinin özünəməxsus rolu olmuşdur. Ədibin real mübarizə yolunu tapa bilməyən qəhrəmanı Şeyda azadlıq amalları uğrunda çılgıncasına həyata atılsa da, meydanda tək qalır, sonda ruh düşkünlüyünə qapılır. Buna baxmayaraq, sənətkarın sevrək yaratdığı qəhrəmanı Şeyda oxucusunun qəlbində nakam qalmış arzuları ilə dərin izlər buraxa blmişdi. Qeyd etmək lazımdır ki, Şeyda Azərbaycan antroponimik vahidlər sistemində müştərək şəxs adları sırasındadır. Keçən əsrin ortalarından məişətimizdə

Şeyda daha çox qadın adı kimi rast gəlinir. Şeyda kişi adı isə bu gün artıq dilimizin antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayır.

ŞEYX/ŞEYXİ/ŞIX

ərəb. *şaxə* sözündən olub, qocalmaq anlamına gəlir. Şeyx sözü əslində Ərəbistanda qəbilə və əsirət başçısı anlamını ifadə edir. Lakin təriqət başçısı və ya hər hansı təriqətə mənsub olub ibadətə məşğul olan, dərvişlərin başçısı, həmçinin pirə baxan (şəxs), pirdə nəzir yığan (adam) mənaları da məlumdur. Tədqiqatlarda adətən şeyx sözünün iki mənə ifadə etdiyi göstərilir: 1. Yeni ən yeni dövrlərdə Ərəbistanda qəbilə başçısının adıdır; 2. İri, mötəbər din xadimlərinə, dini fənlərin bilicilərinə, sufi qardaşların başçılarına, öz möminliyi ilə ətrafda məşhur olan adamlara hörmət əlaməti olaraq verilən addır. Şeyx kişi adı müqəddəs, təriqət başçısı mənasını ifadə edir. Sovet dövründə mürəkkəb adların tərkibində mövcud şeyx komponenti rəsmi sənədlərdə təhrif olunaraq şıx kimi qeyd edilmişdir.

ŞEYXBABA

ərəb. *Şeyx* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *baba* sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Şeyxbaba (bax: ad – *ŞEYX; BABA*) kişi adı şeyx baba mənasını ifadə edir.

ŞEYXBALA

ərəb. *Şeyx* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bala* adlarının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Şıxbala (bax: ad – *ŞEYX; BALA*) kişi adı şeyx ailəsindən olan mənasını ifadə edir.

ŞEYXƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şeyx* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şeyxəli (bax: ad – *ŞEYX; ƏLİ*) kişi adı müqəddəs Əli, Şeyx Əli mənalarını ifadə edir.

ŞEYXƏMİR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şeyx* və *Əmir* adlarının, iki rəhbər, iki ixtiyar sahibi, iki başçı anlamlarını ifadə edən sözlərin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şeyxəmir (bax: ad – *ŞEYX; ƏMİR*) kişi adı Şeyx Əmir anlamını ifadə edir.

ŞEYXKƏRİM

ərəb. *Şeyx* və *Kərim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şeyxkərim (bax: ad – **ŞEYX; KƏRİM**) kişi adı Şeyx Kərim mənasındadır.

ŞEYXLƏR

ərəb. *şeyx* sözü və azərb. *-lar* kəmiyyət şəkilçisindən yaranmış şəxs adıdır. Şeyxlər (bax: ad – **ŞEYX**) kişi adı müqəddəs başçılar, müqəddəs rəhbərlər anlamındadır.

ŞEYXMƏHƏMMƏD

ərəb. *Şeyx* sözü və *Məhəmməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şeyxməhəmməd (bax: ad – **ŞEYX; MƏHƏM-MƏD**) kişi adı müqəddəs başçımız Şeyx Məhəmməd mənasındadır. Cənubi Azərbaycanın milli-azadlıq hərəkatının görkəmli xadimi, publisist Şeyx Məhəmməd Xiyabaninin (1878-1920) adındandır. 1920-ci ilin aprelində Təbriz üsyanına, iyunda isə Cənubi Azərbaycan hökumətinə rəhbərlik etmişdir. Xiyabani hökuməti qısa müddət ərzində xəstəxanalar, məktəblər açmış və xalqın həyatını yaxşılaşdırmaq üçün bir sıra başqa sosial tədbirlər həyata keçirmişdir.

ŞEYXMİRZƏ

ərəb. *Şeyx* və fars. *Mirzə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şeyxmirzə (bax: ad – **ŞEYX; MİRZƏ**) kişi adı Şeyx Mirzə mənasındadır.

ŞEYXÜLİSLAM

Şeyxülislam ərəb dilində “şeyx-ül-islam” sözündən olub, “İslamın yolunda qocalan” mənasındadır, nüfuzlu din sahiblərinin ən mötəbər dini başçısına verilən tituldur.

ŞEYXZADƏ

ərəb. *Şeyx* adı və fars. *zadə* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şeyx (bax: ad – **ŞEYX; ZADƏ**) kişi adı Şeyx nəslinə mənsub olan (şəxs) mənasındadır.

ŞEYXZAMAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şeyx* və *Zaman* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şeyxzaman (bax: ad – **ŞEYX**; **ZAMAN**) kişi adı zamanının şeyxi, zamanında müqəddəs sayılan mənalarnı ifadə edir.

ŞƏFA

ərəb. *şəfa* sağalma, yaxşılaşma, hər hansı xəstəlikdən, həmçinin əzab-əziyyət çəkməkdən qurtarma anlamlarını ifadə edir. Bu gün dilimizin şəxs adları sistemində Şəfa yalnız qadın adıdır. Lakin Şəfa bir zamanlar müştərək şəxs adları sırasında olmuşdur, bu gün yalnız soyadlarda mövcuddur. Şəfa adı Azərbaycan antroponimikasında bir sıra mürəkkəb kişi adlarının tərkibində də komponent olaraq işlənir.

ŞƏFAƏT/ŞƏFAHƏT/ŞƏFAYƏT

ərəb. *şəfaət* sözü bir günahkarın bağışlanması və ya bir ehtiyacı olanın, möhtac olanın ehtiyacının təmin edilməsi üçün başqası tərəfindən edilən vasitəçilik, iltimas, həmçinin rəhim, mərhəmət, şəfqət anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Şəfaət (bax: ad – **ŞƏFA**) kişi adı sözün şəfqət mənası ilə əlaqədardır. Ərəb dilində “şəf” sözündən törəmiş şəfaət sözü dilimizə tərcümədə bir kimsənin bağışlanmasını istəmək, başqası adına kömək istəmək, dua etmək, xahiş etmək deməkdir. İslam dinində Şəfaət bir möminin günahlarının bağışlanması üçün Allaha dua edib yalvarmaqdır. Başqa sözlə, bir adamın kömək etmək və ya kömək diləmək məqsədilə bir başqa adama nisbət edilməsi, onunla birlikdə xatırlanmasıdır. Şəfaət edənə *şafi’* və ya *şəfi’* şəfaət edilənə *məşfu’* (şəfaət gözləyən) deyilir. “Quran”da şəfaət sözü 30 yerdə işlədilmişdir. İslam dininə görə, şəfaət səlahiyyəti ancaq Yaradana – qadir Allaha aiddir. Bu səbəbdən də Şəfaət yalnız Allaha dua edərək arzu olunmalıdır. Bu gün məişətimizdə Şəfaət artıq unudulmaqda olan şəxs adları sırasında. Adın təhrif olunmuş formaları Şəfahət, Şəfayət də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından elmin və təhsilin təşkilində, yüksəkixtisaslı coğrafiyaşünas kadrların yetişməsində böyük xidmətləri olmuş Şəfaət Mehdiyev (1910-1985)

məşhur geoloq, geologiya-mineralogiya elmləri doktoru, Əməkdar Elm Xadimi, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, professor olmuşdur.

ŞƏFAƏDDİN/ŞƏFAƏTDİN/ŞƏFAHƏDDİN/ ŞƏFAYƏDDİN

ərəb. *şəfaəddin* sözündəndir. Şəfaəddin (bax: ad – **ŞƏFA**; **ƏD-DİN**) kişi adı dinin vasitəçisi mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Şəfaətdin Şəfahətdin, Şəfayətdin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ŞƏFİ

ərəb. *şəfi* sözündəndir. Şəfi kişi adı saf, təmiz, həmçinin günahları bağışlayan mənasındadır.

ŞƏFİXAN

ərəb. *şəfi* adının və azərbay. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şəfixan (bax: ad – **ŞƏFİ**; **XAN**) kişi adı Şəfi xan anlamındadır.

ŞƏFİQ/ŞOFİQ

ərəb. *şəfiq* sözü dilimizdə şəfqətli, mərhəmətli, ürəyi nazik (olan) mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Şəfiq forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə Şəfiq adına nadir hallarda olsa da, təsadüf edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, Şəfiq kişi adı kimi, Şəfiqov soyadı da Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş kişi adları sırasındadır, lakin addan ənənəvi yolla yaranmış Şəfiqə (bax: ad – **ŞƏFİQƏ**) qadın adı bu gün məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarındandır.

ŞƏHADƏT/ŞAHADƏT

ərəb. *şəhadət* sözü əslində dilimizdə şahidlik, şahid olma, təsdiq etmə anlamlarındadır. Şəhadət kişi adı müsəlmanlığın ilk şərti olan kəlmələri söyləmə (kəliməyi-şəhadət) mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Şahadət də müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞƏHRIYAR

fars. *şəhriyar* sözü dilimizə tərcümədə hökmdar, padşah, həmçinin şaha dost mənalarını ifadə edir. Şəhriyar XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından təkcə xalqın sərvətini deyil, eləcə də ruh və kədər, fikir və həsrət, adət və ənənə, düşüncə və əxlaq dəyərlərini şəirdə işlətməyin ən gözəl nümunəsini göstərmiş, bununla da o taylı-bu taylı Azərbaycanda milli oyanışa ortağ nümunə olmaq şərəfini saxlayan Məhəmmədhüseyn Şəhriyar yaradıcılığında bədii ənənə və müasirliyin təbii vəhdətinə nail olan sənətkarlardandır.

ŞƏKƏR

fars. *şəkər* sözü dilimizdə əslində qənd mənasındadır. Şəkər sözünün məcazi mənası şirin, ləzzətli, dadlı, həmçinin xoşagələn, ürəyəyatandır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şəkər kişi adı sözün məcazi mənası ilə bağlıdır.

ŞƏKƏRƏLİ/ŞƏKƏRALI

fars. *şəkər* və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şəkərəli (bax: ad – **ŞƏKƏR**; **ƏLİ**) kişi adı xoşagələn, ürəyəyatımlı Əli mənasındadır.

ŞƏKİ

Azərbaycanda şəhər adındandır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Şəki bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ŞƏKİB

ərəb. *şəkib* sözündəndir. Şəkib kişi adı dözümlü, səbri-dözümlü çox olan, səbirli mənalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş kişi adları sırasında olsa da, məişətimizdə addan ənənəvi yolla yaranmış Şəkibə (bax: ad – **ŞƏKİBƏ**) qadın adına hələ də rast gəlinir.

ŞƏKİLİ

Şəkili kişi adı əslən Azərbaycanın Şəki şəhərindən olan, Şəki sakini mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlməmiş şəxs adları sırasında olan Şəkili bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ŞƏKUR

ərəb. *şəkur* sözündəndir. Şəkur kişi adı şükür edən (Allaha), razılıq edən (Tanrıdan) mənalərini ifadə edir.

ŞƏMİ/ŞƏMİŞ

Şəm... ilə başlayan adların əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında -ş sonluğunun əlavə edilməsi ilə formalaşmış kifayət qədər qadın və kişi adı mövcuddur. Məsələn, Alış, Atas, Nənəş və s. Şəmiş adı da, ehtimal ki, bu yolla yaranmışdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmiş, məişətimizdə geniş yayılmışdır. Bu gün Şəmi də, Şəmiş də məişətimizdə aktuallığını itirmiş kişi adları sırasında.

ŞƏMİL

bax: ad – **ŞAMİL**

ŞƏMİSTAN

fars. *şəmistan* sözündəndir. Şəmistan kişi adı işıqlı məkan, işığı çox olan yer anlamlarını ifadə edir.

ŞƏMKİR

Azərbaycan antroponimikasında şəhər, bölgə adlarından yaranmış Lənkəran, Gəncə, Samux və s. adlar ilə bir sırada olan kişi adlarındandır. Şəmkir kişi adı Şəmkir şəhərinin adındandır.

ŞƏMS

ərəb. *şəms* sözündəndir. Şəms kişi adı Günəş, gün mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında Şəms həm də mürəkəb adların tərkibində komponent olaraq işlədilən şəxs adları sırasında.

ŞƏMSƏDDİN

ərəb. *şəmsəddin* sözündəndir. Şəmsəddin kişi adı dinin günəşi mənasındadır. Vaxtilə şəmsəddin dini fəxri titul olmuşdur. Tarixdən məlumdur ki, Atabəy Məhəmməd Cahan Pəhləvanın atası Eldəgiz də Şəmsəddin titulu daşımışdır, tarixi mənbələrdə də o, çox vaxt Şəmsəddin Eldəgiz adlandırılır. Adın daşıyıcılarından çox gənc yaşlarından “mürşidi-kamil” adına layiq görülmüş Şəmsəddin Təbrizi XIII əsrdə Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri, öz dövrünün ən nüfuzlu sufilərindən biri olmuşdur. Şəmsəddin Təbrizinin şagird və müridləri onun əsərlərini “Məqalat” adı altında toplayıb yaymışlar.

ŞƏMSİ

ərəb. *şəms* sözündən olub, günəşə aid olan, günəşə mənsub olan anlamındadır. Şəmsi adı ərəb dillərində olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında da müştərək şəxs adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından multimilyonçu – neft sahibkarı Şəmsi Əsədullayev (1841-1913) Azərbaycan tarixində elmə, mədəniyyətə xüsusi qayğı göstərmiş, onlarla azərbaycanlı gəncin Almaniyada, Fransada, Varşavada, Kazanda, Kiyevdə, Moskvada, Odessada, Peterburqda və Xarkovda oxumasına himayədarlıq etmiş maarifpərvər şəxsiyyət kimi qalmışdır.

ŞƏMSİNUR

ərəb. *Şəmsi* adının və mürəkkəb adların tərkibində işlənən nur sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şəmsinur (bax: ad – **ŞƏMSİ**; **NUR**) günəşin nuru, günəşin ziyası anlamlarını ifadə edir.

ŞƏMŞİR

fars. *şəmşir* sözündəndir. Şəmşir sözü bu gün dilimizdə ümumişlək sözlərdən olmasa da, klassik ədəbiyyatda çox rast gəlinir. XX əsrdə yaşayıb-yaratmış ifaçı və yaradıcı aşiq, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü Aşıq Şəmşirin (1883-1980) qeyri-adi səsi və çalğısı saz-söz sərrafı olan Kəlbəcər ellərində yüksək dəyərləndirilirdi. Dövründə ustad sənətkarın orijinal ifaçılığı və şairliyi heç kəslə müqayisə edilməmişdir. Dövrünün qüdrətli şairləri,

təcrübəli söz ustaları müntəzəm olaraq dövrü mətbuatda Dədə Şəmşirin sənət dünyasından, şeirlərinin poetik vüsətindən, sanbal-siqlətindən söz açmışlar.

ŞƏN

azərb. şən sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir: 1. Sevinc, sevincli, şad, məmnun; 2. Şən mənasında (*Şənimizə layiq deyil*), mənlik mənasında (*Kiminsə şəninə toxunmaq*), abad yaşayış yeri, məskən, məntəqə, qəsəbə. Qazax–Tovuz tərəflərdə kəndə, yaşayış məskəninə son zamanlara qədər “şənnik” (əslində şenlik) deyirdilər. Bu söz farslara və digər xalqlara da keçmişdir. Fars dilində ayrılıqda “yer” anlamı kimi işlənməsə də, “gülşən” kimi sözlərdə işlənməklə güllərin çox olduğu məkan anlamına gəlir. Azərbaycan antroponimikasında bu söz müstəqil şəxs adı kimi mövcud deyildir, mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir.

ŞƏNLİK/ŞƏNNİK

azərb. *şənlik* sözündəndir. Şənlik kişi adı şadlıq, sevinc, fə-rəh, təntənə, şadyanalıq, çalib-çağırma, bayram, şadlıq məclisi anlamlarını ifadə edir.

ŞƏRAFƏDDİN/ŞƏRAFƏTDİN

ərəb. *şərafəddin* sözündəndir. Şərafəddin kişi adı dinin şərafə, dinin izzəti anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Şərafət-din də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞƏRAFƏT

ərəb. *şərafət* sözündəndir. Şərafət adı Azərbaycan antroponi-mikasında müştərək şəxs adları sırasında olub, şəraf, mənlik, heysiyyət, etibar mənalarını ifadə edir.

ŞƏRBƏT

ərəb. *şərbət* sözündəndir. Şərbət sözünün həqiqi mənası dili-mizdə meyvə şirələrinə və ya adi suya qənd qatmaqla hazırlanan şirin, dadlı içkidir. Məcəzi mənada şərbət müqayisələrdə şərbət kimi şipşirin anlamını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikası-n-da müştərək şəxs adları sırasında olan Şərbət adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

ŞƏRBƏTƏLİ/ŞƏRBƏTALİ

ərəb. *Şərbət* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şərbətəli (bax: ad – **ŞƏRBƏT**; **ƏLİ**) kişi adı bizə çox şirin Əli anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Şərbətəli sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞƏRƏF

ərəb. *şəraf* sözündən olub, mənəvi yüksəklik, ululuq, mənlik, heysiyyət mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şəraf ləyaqət, mənlik mənasındadır.

ŞƏRƏFAĞA

ərəb. *Şəraf* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şərəfağa (bax: ad – **ŞƏRƏF**; **AĞA**) kişi adı Şəraf ağa anlamını ifadə edir.

ŞƏRƏFXAN

ərəb. *Şəraf* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şərəfxan (bax: ad – **ŞƏRƏF**; **XAN**) kişi adı Şəraf xan anlamını ifadə edir.

ŞƏRİF

ərəb. *Şərif* sözündən olub, şəraf sahibi, mübarək, müqəddəs, şərafli, məşhur, həmçinin nəcib, əsil mənasındadır. Şərif kişi adı şəraf sahibi olan anlamındadır.

ŞƏRİFƏLİ

ərəb. *Şərif* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şərifəli (bax: ad – **ŞƏRİF**; **ƏLİ**) kişi adı Əli kimi şərafli, nəsil-nəcəbətli olan mənasındadır.

ŞƏRİFAĞA

ərəb. *Şərif* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şərifəğa (bax: ad – **ŞƏRİF**; **AĞA**) kişi adı Şərif ağa anlamını ifadə edir.

ŞƏRİFXAN

ərəb. *Şərif* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şərifxan (bax: ad – **ŞƏRİF; XAN**) kişi adı Şərif xan anlamını ifadə edir.

ŞƏRİFULLAH/ŞƏRİFULLA

ərəb. *Şərif* adı və *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şərifullah (bax: ad – **ŞƏRİF; ÜLLAH**) kişi adı Allahın, Tanrının şərəfli bəndəsi mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Şərifulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Şərifullah adı bu gün yalnız Şərifulla formasında mövcuddur.

ŞİX

ərəb. *şeyx* sözünün (bax: **ŞEYX**) təhrif edilmiş forması olub, yalnız mürəkkəb adların tərkibində işlənir.

ŞİXBABA

bax: ad – **ŞEYXBABA**

ŞİXBALA

bax: ad – **ŞEYXBALA**

ŞİXƏDDİN

ərəb. *Şıxəddin* (əslində *Şeyxəddin* kişi adının (bax: ad – **ŞEYX; ƏD-DİN**) təhrif olunmuş forması olub, dinin şeyxi, pirdə nəzir yığan mənasındadır.

ŞİXƏLİ

bax: ad – **ŞEYXƏLİ**

ŞİXƏMİR

bax: ad – **ŞEYXƏMİR**

ŞİXI

Şıx... ilə başlayan adların əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞIXKƏRİM

bax: ad – **ŞEYXKƏRİM** (kişi adı Şeyx Kərim mənasındadır).

ŞIXLAR

bax: ad – **ŞEYXLƏR**

ŞIXMƏHƏMMƏD/ŞIXMƏMMƏD/ŞIXMƏD

bax: ad – **ŞEYXMƏHƏMMƏD**

ŞIXMİRZƏ**ŞIXZADƏ**

bax: ad – **ŞEYXZADƏ**

ŞIXZAMAN

bax: ad – **ŞEYXZAMAN**

ŞİKAR

fars mənş. *şikar* sözündən olub ov, həmçinin ovlanan quş, heyvan mənasındadır. Şikar sözünün məcazi mənası hiylə ilə ələ keçən, kələk yolu ilə ələ keçən, tora düşəndir. Şikar kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Şikar Şikarov (1953-1992) 1-ci Qarabağ müharibəsində Ağdərə uğrunda gedən gərgin döyüşlərdə qəhrəmancasına həlak olmuşdur.

ŞİMŞƏK

azərb. *şimşək* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında təbiət hadisələrinin adından yaranmış şəxs adları sırasında olan Şimşək kişi adı ildırım mənasındadır.

ŞİNASI/ŞÜNASI/ŞÜNASİB

fars. *şinasi* sözündəndir. Şinasi kişi adı bilən, tanıyan, anlayan, məlumatlı olan, məlumatlara, bilgilərə aid mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Şünasi, Şünasib də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ŞİR

fars. *şir* sözündəndir. Əslində şir iri gövdəli yırtıcı heyvanın adıdır. Azərbaycan antroponimikasında heyvan adlarından yaranmış Aslan (bax: ad – **ASLAN**) antroponimi ilə eyni mənada, yəni çox qoçaq, qorxmaz, cəsur, igid, qüvvətli (adam) mənasındadır. Əfqanlarda, eləcə də yaxın olan bir sıra farsdilli xalqların məişətində bu gün də Şir kişi adı olaraq mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında isə şir müstəqil şəxs adı kimi deyil, bir çox mürəkkəb adların tərkibində (əvvəlində və sonunda) mövcuddur. Məsələn, Şiraslan (bax: ad – **ŞİRASLAN**), Şirəli (bax: ad – **ŞİRƏLİ**), Əlişir (bax: ad – **ƏLİŞİR**), Cavanşir (bax: ad – **CAVANŞİR**) və s.

ŞİRAĞA

fars. *şir* sözü və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şırağa (bax: ad – **ŞİR; AĞA**) kişi adı cəsur, qorxmaz, qüvvətli ağa mənasını ifadə edir.

ŞİRASLAN

fars. *şir* sözü və azərb. *Aslan* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında iki sinonimin, iki güc, qüvvət, yenilməz, qorxmazlıq mənası ifadə edən sözün birləşməsindən yaranmış Şiraslan (bax: ad – **ŞİR; ASLAN**) kişi adı şir kimi, aslan kimi həddən ziyadə qüvvətli, güclü (adam) mənasını ifadə edir.

ŞİRAZ

fars. *Şiraz* sözündəndir. İranda şəhərlərdən birinin adındandır. Şiraz kişi adı Azərbaycan antroponimikasında coğrafi adlardan, şəhər adından yaranmış şəxs adları sırasındadır.

ŞİRAZİ

fars. *şirazi* sözündəndir. Şirazi (bax: ad – **ŞİRAZ**) kişi adı Şiraz şəhəri ilə əlaqədar, Şiraza aid, Şiraza məxsus anlamlarını ifadə edir. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində təxəllüslərdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. Sədi Şirazin (bax: ad – **SƏDİ**) təxəllüsündən yaranmış antroponimdir.

ŞİRBABA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *şir* sözü və azərb. *Baba* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şirbaba (bax: ad – **ŞİR; BABA**) kişi adı şir kimi qorxmaz, igid baba mənasını ifadə edir.

ŞİRBALA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *şir* sözü və azərb. *Bala* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şirbala (bax: ad – **ŞİR; BALA**) kişi adı şir balası kimi çox güclü mənasını ifadə edir.

ŞİRBƏY

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *şir* sözü və azərb. arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şirbəy (bax: ad – **ŞİR; BƏY**) kişi adı cəsur, qorxmaz, şir kimi qüvvətli bəy mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Şirbəy bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ŞİRƏHMƏD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *şir* sözü və ərəb. *Əhməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şirəhməd (bax: ad – **ŞİR; ƏHMƏD**) kişi adı şir, aslan kimi cəsur, qorxmaz Əhməd anlamını ifadə edir.

ŞİRXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *şir* sözü və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Şirxan (bax: ad – **ŞİR; XAN**) kişi adı cəsur, igid xan mənasını ifadə edir.

ŞİRƏLİ

bax: ad – **ƏLİŞİR**

ŞİRİN

fars. *şirin* sözü əslində ağızda şəkər, qənd, bal və s. kimi xoş tam verən, dadlı, ləzzətli mənasındadır. Lakin sözün səfalı, zövq verən, ürəyəyatan, xoşagəlimli, əziz, fərəhli, məsud, mehriban

və s. məcazi mənalara da vardır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şirin adı əziz, xoşagələn, ürəyəyatımlı, məsud mənalarını ifadə edir.

ŞİRİNBABA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şirin* və azərb. *Baba* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şirinbaba (bax: ad – **ŞİRİN; BABA**) kişi adı əziz, mehriban baba mənasını ifadə edir.

ŞİRİNBALA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şirin* və azərb. *Bala* adlarının birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Şirinbala (bax: ad – **ŞİRİN; BALA**) kişi adı hər şeydən əziz bala mənasını ifadə edir.

ŞİRİNBƏY

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şirin* adı və azərb. arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şirinbəy (bax: ad – **ŞİRİN; BƏY**) kişi adı üzügülər bəy mənasını ifadə edir.

ŞİRİNDİL

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şirin* adı və azərb. *dil* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şirindil (bax: ad – **ŞİRİN; DİL**) kişi adı xoşdanışan, gülərlüzlü, dilişirin mənasını ifadə edir.

ŞİRMƏHƏMMƏD/ŞİRMƏMMƏD/ŞİRMƏD/ŞİRMƏT

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *şir* sözü və ərəb. *Məhəmməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şirməhəmməd (bax: ad – **ŞİR; MƏHƏMMƏD**) kişi adı aslan timsallı Məhəmməd, qüvvət, qüdrət sahibi Məhəmməd mənasını ifadə edir.

ŞİROĞLAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *şir* və azərb. *oğlan* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şiroğlan (bax: ad – **ŞİR; OĞLAN**) kişi adı şir kimi qorxmaz, güclü oğlan (kişi) mənasını ifadə edir.

ŞİRVAN

azərb. *Şirvan* Azərbaycanın tarixi ərazilərindən birinin adıdır. Azərbaycanda tarixin müxtəlif dövrlərində Şirvanın ərazisi müxtəlif olmuşdur. Erkən dövrlərdə Azərbaycanın təxminən cənubundakı sərhədlər daxilində olan, yəni Kür çayı, Gəncə və Şəkiyə qədərki, eləcə də şimaldan Dərbəndə qədər olan yerlər Şirvan adlandırılmışdır. Bu gün də Azərbaycanda Şirvan torpağı, əsasən, Kür çayı ətrafındakı böyük bir ərazini əhatə edir. Mənbələrdə adın Qafqaz Albaniyasında tayfalardan birinin adından olması barədə məlumatlar vardır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan antroponimikasında etnonimlərdən yaranmış kifayət qədər şəxs adları məlumdur. Şirvan kişi adı da bu qəbildən olan adlar sırasındadır.

ŞİRVANİ

azərb. *Şirvan* ərazisinin adı ilə əlaqədardır. Şirvani (bax: ad – **ŞİRVAN**) şəxs adı Şirvandan olan, Şirvana məxsus mənalarını ifadə edir.

ŞİRZAD

fars. *şirzad* sözündən olub, şir nəslindən olan, şir balası və buna yaxın mənələrdədir. Şirzad kişi adı şir qüvvəli, şir əsilli, şirdən törəmə anlamındadır.

ŞÖHRƏT/ŞÖHLƏT

ərəb. *şöhrət* zəhmət, xidmət, istedad, məharət və s. nəticəsində hamı tərəfindən tanınma; məşhur olma; şərəfli ad qazanma, məşhurluq, ad-san qazanmaq mənələrindədir. Adın təhrif olunmuş forması Şöhlət də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında mövcud Şöhrət, həmçinin Şöhlət müştərək şəxs adları sırasındadır.

ŞÖHRƏTƏDDİN/ŞÖHRƏDDİN/ŞÖHLƏTDİN

ərəb. *şöhrət əd-din* sözündəndir. Uzun müddətdən bəri dilimizin antroponimik vahidlər sistemində Şöhrətdin (bax: ad – **ŞÖHRƏT; ƏDDİN**) şəklində olan kişi adı sonradan Şöhrəddin formasında işlənmişdir. Şöhrəddin adı dinin şanı, şöhrəti anlamalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Şöhlətdin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞÖVQİ

ərəb. *şövq* sözündən olub, dilimizdə şiddətli arzu, meyl, həvəs, istək, həmçinin işiq mənasındadır. Şövqi kişi adı arzu edən, niyyət olunan, həvəs göstərən, istəyən anlamlarındadır.

ŞÖVQIYAR

ərəb. *Şövqi* adı və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *yar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şövqiyar (bax: ad – **ŞÖVQİ; YAR**) kişi adı sevgilisində meyl, istəyi, həvəsi çox olan anlamını ifadə edir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Şövqiyar Abdullayev (1969-1992) I Qarabağ müharibəsində ağır döyüşlərdən birində dörd tərəfdən mühasirədə qalmış döyüşçülərin əsir düşməməsi üçün düşmənin diqqətini yayındırır, döyüşçülər mühasirədən çıxır, özü isə qəhrəmancasına həlak olur.

ŞÖYÜB

ərəb. *şöyüb* (əslində *şüeyb*) sözündəndir. Şüeyb müqəddəs "Quran" da adı çəkilən iyirmi beş peyğəmbərdən birinin adındandır. Adın təhrif olunmuş forması Şöyüb sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə yalnız Şöyüb kişi adı mövcuddur.

ŞUBAY

türk. *şubay* sözü dilimizdə bir neçə məna ifadə edir: 1. Su ağası, mirab; 2. Sağlam, canlı bəy; 3. Döyüşçü, əsgər; 4. Hündürboy, düz qamətli. Şubay kişi adı düz qamətli əsgər, döyüşçü mənasındadır.

**ŞUCAƏTDİN/ŞUCAƏDDİN/ŞUCAYƏDDİN/
ŞUCAYƏTDİN**

bax: ad – **ŞÜCAƏTDİN**

ŞULAN

ərəb. *şulan* (əslində *şölən*) sözündəndir. Şulan kişi adı ziyafət, dini yığıncaq mənasını ifadə edir.

ŞUMAR/ŞÜMAR

fars. *şumar* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Saat əqrəbi; 2. Say, hesab, haqq-hesab; 3. Boy-buxunlu, yaraşıqlı. Şumar kişi adı boy-buxunlu, yaraşıqlı mənasındadır.

ŞÜA

ərəb. *şüa* sözü dilimizdə günəşdən, yaxud başqa işıq mənbəyindən çıxan işıq telləri mənasındadır. Şüa kişi adı məişətimizdə da nadir adlar sırasındadır.

ŞÜCAƏT/ŞUCAƏT/ŞÜCAYƏT/ŞUCAYƏT

ərəb. *şücaət* sözü dilimizdə igidlik, cəsarət, cəngavərlik, qoçaqlıq, bəhadrılıq, mərdlik anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şücaət adı çox qoçaq, cəsarətli mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Şucaət, Şücayət, Şucayət də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

**ŞÜCAƏTDİN/ŞÜCAƏDDİN/ŞÜCAYƏDDİN/
ŞÜCAYƏTDİN/ŞÜCƏDDİN**

ərəb. *şücaət əd-din* sözündəndir. Uzun müddətdən bəri dilimizin antroponimik vahidlər sisteminə Şücaətdin (bax: ad – **ŞÜCAƏT; ƏDDİN**) şəklində olan kişi adı sonradan Şücaəddin formasında işlənmişdir. Şücaəddin kişi adı dinin qoruyucusu mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Şücayəddin, Şücayətdin, Şücəddin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ŞÜKRAN

ərəb. *şükran* sözündən olub, yaxşılığa itirməmək, yaxşılıq bil-mə, yaxşılıq müqabilində edilən minnətdarlıq, təşəkkür, şükür mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şükran adı şükürlə, təşəkkürlə əlaqədar adlar sırasındadır.

ŞÜKRİ/ŞÜKRÜ

ərəb. *şükür* sözündən olub, təşəkkür, minnətdarlıq, şükür anlamındadır. Şükri kişi adı şükür etmək, razılıq etmək anlamları

rını ifadə edir. Dünyaya göz açmış övlada Şükri adını verməklə ailələrdə valideynlər, yaxınları sanki Allaha minnətdarlıq, şükür, razılıq edir. Adın təhrif olunmuş forması Şükrü də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞÜKÜR

ərəb. *şükür* sözündən olub, dilimizdə edilən yaxşılığa qarşı təşəkkür, minnətdarlıq, razılıq ifadə edərkən işlədilən kəlmələrdəndir. Övlada Şükür adı qoymaqla valideynlər, yaxınlar, bir növ, Yaradana, Allaha şükür edib, minnətdarlıq, razılıq ifadə edirlər.

TABAŞİR/TƏBAŞİR

fars. *tabaşir* sözündəndir. Tabaşir kişi adı kimya sənayesi, el-cə də yaxın sənaye sahələrində işlədilən, yazmaq, nəyi isə ağartmaq və s. üçün istifadə edilən yumşaq ağ əhəngdaşının, yaxud tozunun, parçasının adındandır. Adın təhrif olunmuş forması Təbaşir də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə nadir şəxs adları sırasındadır.

TACƏDDİN

fars-ərəb. *tacəddin* sözündəndir. Tacəddin kişi adı dinin tacı, dinin başçısı, rəhbəri mənasındadır.

TACİR

ərəb. *tacir* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında Tacir sənət-peşə adları ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan adlardandır. Tacir kişi adı ticarət işləri ilə, ticarətin müəyyən bir növü ilə məşğul olan mənasındadır.

TAĞI

ərəb. *tağı* (əslində *təqi*) sözündən olub, dindar, mömin, itaət edən, ürəyində Allah xofu olan mənasındadır. Dilimizə birbaşa deyil, fars dilindən keçmə şəxs adlarındandır. Fars dilindən Təqi kimi alınsa da, sonradan Tağı şəklinə düşmüşdür. Tağı şiələrin IX imamı Məhəmmədin təxəllüsündən yaranmış şəxs adıdır. Peyğəmbər Məhəmmədlə imamın səhv salınmaması, fərqləndirilməsi məqsədilə ona verilmiş addır. Məhəmmədtəğı şəklində də işlənir.

TAHİR

ərəb. *tahir* sözündəndir. Tahir kişi adı təmiz, saf, pak, həmçinin günahsız, ismətli, namuslu mənasındadır. Türk xalqları arasında geniş yayılması adətən “Tahir və Zöhrə” dastanı ilə əlaqələndirilir. Tahir XX əsrdə də, XXI əsrdə də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından boyakar, qrafik, teatr rəssamı, Xalq Rəssamı, professor, Rusiya Rəssamlıq Akademiyasının akademiki, Azərbaycan dövlət mükafatları laureatı Tahir Salahov (1928) Azərbaycan rəssamlıq sənətinin dramatik qəhrəmanlıq xəttinin nümayəndəsidir. Tematik diapazonu geniş rəssamın yaradıcılığı XX əsrin sonunda Azərbaycan portret sənətinin zirvəsi sayılır.

TAQƏT

ərəb. *taqət* sözündəndir. Taqət kişi adı güc, hal, vəziyyət mənasındadır.

TALE/TALEH/TALEY

ərəb mənş. *tale* sözündəndir. Tale kişi adı bəxt, qismət, müqəddərat, həmçinin gələcək, iqbal mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Taleh, Taley də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

TALIŞ

etn., Talış kişi adı Azərbaycanın cənub-şərqində və Cənubi Azərbaycanın şimal hissəsində yaşayan İrandilli kiçik xalqın adındandır.

TALIŞXAN

Talış adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaklənmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Talışxan (bax: ad – *TALIŞ*; *XAN*) kişi adı Talış xan mənasındadır.

TALİB/TALIB

ərəb. *talib* sözündəndir. Talib kişi adı tələb edən, tələbkar, meyil edən, istəyən, həvəsində olan, həmçinin birinə evlənmək istəyən oğlan, kişi biri ilə ailə qurmaq arzusunda olan qadın, qız anlamlarını ifadə edir.

TAMERLAN

türk. *tamer* (dəmir) və fars mənş. *lan* (topal, axsaq, ləng deməkdir) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmişdir. Məlum olduğu kimi, Tamer, Teymur, Temir, Dəmir kimi şəxs adlarının əsasında bərk metallardan olan dəmir durur. Qeyd etmək lazımdır ki, türklərdə ulu xaqan sayılan Əmir Teymur dünyada həm də Teymurləng (topal olması ilə bağlı ləng hərəkət etdiyinə görə) adı ilə tanınmışdır. Adın mənası da dəmir kimi möhkəmliklə, igidliklə əlaqədardır. Avropada, Rusiyada Teymurləng *Tamerlan* formasındadır. Bir çox xalqların antroponimikasında olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında da Tamerlan kişi adı olaraq mövcuddur. XX əsrin ortalarından Azərbaycan antroponimikasına daxil olmuş Tamerlan kişi adı bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır.

TAMİR

bax: ad – **TEYMUR**

TANRI...

qədim türk dil. *Tanrı* əslində Allahın adıdır. İslam dinində Yaradan, ən uca, ən ali mənalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar Yaradanın, müqəddəslərin, uca olanların, ali, başda duranların, hörmət sahiblərinin adı ilə, daha dəqiq, onların hədiyyə olaraq bəxş etdiyi övlad mənasında olan kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Məsələn, Allahverdi (bax: ad – **ALLAHVERDİ**), Allahqulu (bax: ad – **ALLAHQULU**), Xudaverdi (bax: ad – **XUDAVERDİ**), Tanrıbəy (bax: ad – **TANRIBƏY**), Bəyverdi (bax: ad – **BƏYVERDİ**), Şahverdi (bax: ad – **ŞAHVERDİ**), həmçinin Allahqulu (bax: ad – **ALLAHQULU**), Tanrıqulu (bax: ad – **TANRIQULU**), Əlbəndə (bax: ad – **ƏLBƏNDƏ**), Əliməhəmməd (bax: ad – **ƏLİMƏHƏMMƏD**) və s. Tanrı sözünün iştirakı ilə düzəlmiş mürəkkəb kişi adları da bu sıradandır. Sovet dövründə bir sıra şəxs adlarımız, xüsusilə İslam dini ilə, Allahın adı, peyğəmbərlərin, imamların adı, eləcə də həmin adlardan yaranmış soyadlar dövlət orqanlarında qeyd edilərkən bilərəkdən təhrif edilirdi. Məsələn, Məhəmməd→Məmməd, Əkbər→Əkpər, Əliməhəmməd→Əlməmməd, Tanrıverdi→Tarverdi və s. adlar bunu aydın göstərir. Tanrıverdi

adından yaranmış soyadlar bu günə qədər Tarverdiyev, Tarverdizadə, Tarverdili, Məhəmmədov soyadı Məmmədov, Məmmədli, Məmmədzadə, hətta Mamedov və s. şəklində işlənməkdədir. Yalnız 1991-ci ildən sonra tərtib edilmiş izahlı lüğətlərdə belə adların düzgün izahına rast gəlinir. Bu gün Tanrı Azərbaycan antroponimikasında müstəqil ad kimi mövcud olmasa da, kifayət qədər mürəkkəb kişi adının tərkibində işlənir.

TANRIBƏY/TARIBƏY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Tanrı* sözü və arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Tanrıbəy (bax: ad – **TANRI; BƏY**) kişi adı çox hörmətli bəy anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Tarıbəy də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

TANRIQULU/TARIQULU/TARQULU

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Tanrı* və *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Tanrıqulu (bax: ad – **TANRI; QULU**) kişi adı Tanrının qulu, Allahın, Tanrının kölgəsi anlamındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Tarıqulu, Tarqulu da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

TANRIVERDİ/TARIVERDİ/TARVERDİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Tanrı* və *Verdi* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Tanrıverdi (bax: ad – **TANRI; VERDİ**) kişi adı Tanrının öz əli ilə bəxş etdiyi, hədiyyə etdiyi övlad mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Tarıverdi, Tarverdi də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

TAPDIQ

azərb. *tapdıq* (keçm. z. ş., I şəxs, cəm. ş. *tapmaq* feili) sözündən olub, axtarış, aramaq nəticəsində meydana çıxarmaq, üzə çıxarmaq, əldə etmək, həmçinin çox axtarmaqdan, arzulamaqdan sonra əldə etmək mənasındadır. Adın formalaşmasında arzu, istək motivi əsasdır. Tapdıq kişi adı çox arzu ediləndən sonra tapılmış övlad mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında övlad arzulayan valideynlərin arzularının yerinə yetməsi ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır.

TARXAN/TƏRXAN

türk. *tarxan/tərxan* orta əsrlərdə türk xalqlarında hökmdarların titullarındandır. Tarxan/Tərxan kişi adı Azərbaycan antroponimikasında titullardan yaranmış şəxs adları sırasındadır. Tərxan vaxtilə yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Tərxan/Tarxan kişi adı Azərbaycan antroponimikasında titullardan yaranmış şəxs adları sırasındadır. Mənbələrdə həm Tərxan, həm də Tarxan kimi rast gəlinən kişi adı hakim, bəy, bəyzadə, hörmətli şəxs, hökmdar, rəhbər mənasındadır. Qədim türk dillərində **tar** törəmək mənasında işlənmişdir. Tarixi mənbələrdə 576-cı ildə Gəncə vilayətində böyük hun-sabir kütləsi yerləşdirilmiş və beləliklə, Arazla Kür arası hun ölkəsinə çevrilmişdi. Ərəb müəllifləri hunları “tarxanlar” adlandırırdılar. Tarxan əsl kökü xan, imtiyazlı şəxs, hakim, hökmdar olan anlamına gəlir. Mənbələrdən məlum olur ki, Babəkin dəstəsindəki sərkərdələrin birinin adı Tarxan olmuşdur. Monqol dilində dəmirçi mənasında işlədilir. Vaxtilə Cənubi Qafqazda və Mərkəzi Asiyada, Qazan, Həştərxan xanlıqlarında feodalların dövlət vergilərindən azad edilmiş mülkünə, həmçinin torpağına tərxan deyilmişdir. Bütün bu qeyd edilənlərə əsasən deyə bilərik ki, semantikasında bəy, feodal, imtiyazlı silk və s. mənaları ifadə edən tarxan sözü əvvəlcə türk xalqlarında hakim titul funksiyasını yerinə yetirən vahid kimi işlənmiş, sonra isə həmin müsbət motivli mənalarına görə kişi adı olaraq formalaşmışdır.

TARİX

ərəb. *tarix* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Bir hadisənin baş verdiyi, cərəyan etdiyi vaxt; keçmiş həyata aid olub, insanların hafizəsində qalmış fakt və hadisələrin məcmusu; 2. İnkişaf prosesindəki gerçəklik; 3. Bir hadisənin dəqiq təqvim vaxtı; 4. İnsan cəmiyyətinin inkişafı haqqında elm. Tarix kişi adı hər hansı bir hadisənin dəqiq təqvim vaxtı mənasındadır.

TARİK/TARİQ

ərəb. *tariq/tarik* sözü dan ulduzu, Zöhrə ulduzu anlamındadır. Bu gün Azərbaycanda Tariq/Tarik kişi adı nadir şəxs adları

sırasında olsa, soyad kimi formalaşmasa da, ərəb dünyasında, eləcə də Türkiyə türklərinin antroponimikasında çox geniş yayılmışdır. Tariq/Tarik kişi adı İspaniyanı fəth etmiş böyük İslam sərkərdəsinin – Tarik bəy Ziyadın adındandır. Tarixdən məlum olduğu kimi, bu gün də 711-ci ildə Cəbütariq boğazı vasitəsilə Afrikadan Avropaya keçməyə müvəffəq olmuş ərəb sərkərdəsinin adı dünyada məşhurdur. Mənbələrdə Cəberrütariq (əslində Cabe-əl-Tarik) boğazının adı (ərəb d. *cabe* dağ deməkdir. *Cabe-əl-Tarik* hərfi tərcümədə Tarik dağı anlamına gəlir) da onun adı ilə əlaqələndirilir.

TARIYEL/TARYEL

fars. *tar* (qaranlıq, zülmət) və türk. *yel* (külək) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Tariyel kişi adı qaranlıq küləyi mənasındadır. XX əsrin qırxıncı illərinə qədər Azərbaycanda, demək olar ki, bu ada təsadüf edilməmişdir. Sonralar görkəmli gürcü yazıçısı Şota Rustavelinin “Pələng dərisi geymiş pəhləvan” əsəri Azərbaycan dilinə tərcümə edildi. Əsərin çox sevilmiş üç qəhrəmanından birinin adı Tariyel idi. Xalq bu qəhrəmanın şərəfinə yeni doğulmuş oğlan övladlarına əsərdəki digər qəhrəmanların adı ilə yanaşı Tariyel adını verməyə başladı. Beləliklə də Tariyel adı məişətimizə daxil oldu. Əsərin müəllifi, görkəmli gürcü yazıçısı Ş. Rustaveli giriş hissədə dastan barədə məlumat verərkən qeyd edir ki, bu dastan əslində İrandan gürcülərə keçmişdir. Müəllif olaraq qələmə almasını xalqın dastana olan maraq və məhəbbəti ilə əlaqələndirir. Ş. Rustavelinin bu barədə fikirlərini dastanda baş verən hadisələrin Gürcüstanda deyil, Şərqi ölkələrində, Ərəbistanda və Hindistanda baş verdiyi də bir daha təsdiq edir. Poemada kifayət qədər ərəb və fars sözlərinə rast gəlinir. Tariyel bu gün Cənubi Qafqazın digər iki respublikasında da populyar kişi adlarındandır.

TARZAN

XX əsrin əvvəllərində bütün dünyada son dərəcə populyar kinofilmlərdən olan “Tarzan” filminin qeyri-adi qəhrəmanının adındandır. Amerikada çəkilmiş film bütün dünyada olduğu kimi, keçmiş Sovet İttifaqında da uzun müddət nümayiş olunmuşdu. Bu gün də Azərbaycanda yaşlı nəslin nümayəndələri arasında Tarzan adını daşıyanlara rast gəlinir.

TARZƏN

fars. *tarzən* tar musiqi alətinin adındandır. Tarzən kişi adı tar çalğı alətində çalan, tarçı mənasını ifadə edir.

TATAR

etn., *tatar* hazırda Tatarıstan Respublikasının əsas əhalisini təşkil edən türkdilli xalq və bu xalqa mənsub adamdır. XIII–XV əsrlərdə Qızıl Orda dövlətini təşkil edən müxtəlif türk, monqol və başqa tayfaların adındandır. Müasir dövrdə Rusiya Federasiyası ərazisində, Volqaboyuda, Sibirdə, Uralda və s. yaşayan bəzi kiçik türkdilli xalqlara da tatarlar deyilir.

TAVAŞIR/TAVAŞİR

bax: ad – **TƏBAŞİR**

TEHRAN

fars. *tehran* sözü gözəl və təmiz şəhər anlamındadır. Tehran Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. İranın paytaxtı Tehran şəhərinin adındandır. Məişətimizə XX əsrin 50-ci illərindən daxil olmuş şəxs adları sırasındadır.

TELMAN

alman. *Telman* Almaniya kommunistlərin lideri Karl Libknehtin və Poza Lüksemburqun rəhbərliyi altında yaradılmış Almaniya Kommunist Partiyasını kütləvi inqilabi partiyaya çevirə bilmiş Ernest Telmanın (*Ernst Thälmann*, 1886–1944) adındandır. Əslində alman dilində soyad olan Telman Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin otuzuncu illərində daxil olmuşdur. Telman adı dilimizə birbaşa keçmiş şəxs adlarındandır.

TENQİZ/TENGİZ/TƏNGİZ

türk mənş. *tenqiz* sözündən olub, dəniz, dərya, genişlik, ənginlik mənalərini ifadə edir. Tengiz qədim türk adlarındandır. Erkən dövrlərə aid türk dastanlarından olan “Oğuz kağan” dastanında Oğuz kağanın altıncı oğlunun adındandır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında Tenqiz müştərək şəxs adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş Tengiz, Təngiz formaları da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

TEYFUR

ərəb. *teyfur* sözündəndir. Teyfur kişi adı hoppanan, tullanan, sıçrayan anlamlarını ifadə edir.

TEYMUR

türk. *teymur* dəmir sözündəndir. Çox qədim kişi adlarından olan Teymur möhkəm, sağlam, yenilməz mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Teymur adının işləndiyi mürəkkəb kişi adları da mövcuddur. Teymur adının dəyişilmiş formaları Tamir, Timur rus dilinə keçmiş türk antroponimləri sırasındadır. Orta Asiyada görkəmli sərkərdə və dövlət başçısı, Teymurləng ləqəbi ilə tanınan Əmir Teymur (1335–1405) adın ən məşhur daşıyıcısı olmuşdur desək, yəqin ki, yanılmarıq. Teymur adı bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır.

TEYMURXAN/TEMİRXAN

türk. *Teymur* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən ar-xaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Teymurxan (bax: ad – **TEYMUR**; **XAN**) kişi adı Teymur xan anlamındadır.

TEYMURŞAH

türk. *Teymur* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən ar-xaikləşmiş *şah* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Teymurşah (bax: ad – **TEYMUR**; **ŞAH**) kişi adı Teymur şah mənasındadır.

TEYYUB/TEYYİB

ərəb. *teyyub* sözündəndir. Teyyub kişi adı yaxşı, xoşagələn savab iş, savab hərəkət mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Tey-yib forması da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

TƏBİB

ərəb. *təbib* sözünə hazırda klassik ədəbiyyatda çox rast gəlin-sə də, müasir Azərbaycan dilində işlənmir. Təbib kişi adı həkim, loğman mənasındadır.

TƏBİƏT

ərəb. *təbiət* sözü Yerdə təbii şəraitin (bitki aləmi, yerin səthi, iqlim və s.) məcmusu, Yerdə insan tərəfindən yaradılmamış hər şey, həmçinin xarakter, xasiyyət anlaylarını ifadə edir. Dilimizdə çox nadir adlardan olan Təbiət kişi adı xasiyyət anlamını ifadə edir.

TƏBRİK

ərəb. *təbrik* sözü xoş xəbər, sevindirici hadisə, bayram və s. münasibətilə yazılı və ya şifahi gözyədlılığıdır. Təbrik adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

TƏBRİZ

Təbriz Cənubi Azərbaycanda qədim şəhərlərdən birinin adındandır. Təbriz kişi adı Azərbaycan antroponimikasında şəhər adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır. Adın daşığı-cılarından Təbriz Xəlilbəyli (1964-1992) 1-ci Qarabağ müharibəsində Dağlıq Qarabağın işğalçılardan təmizlənməsində fəal iştirak etmək istəyən vətənpərvər ruhlu gənc kimi könüllü olaraq cəbhəyə yola düşmüşdü. Qısa döyüş yolu keçsə də, az bir müddətdə döyüş şücaətlərinə görə DİN-in "Boz qurd" mükafatına layiq görülmüşdü. Sonradan igid əsgərimiz döyüş meydanlarında göstərdiyi qəhrəmanlıqlara görə Azərbaycanın Mülli Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür (ölümündən sonra).

TƏHMƏS/TƏHMƏZ

fars. *Təhmasib* kişi adının qısaldılmış formasıdır. Adın təhrif olunmuş forması Təhməz sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

TƏHMƏSİB

fars. *təhmasib* sözündəndir. Təhmasib sözü haqqında mənbələrdə güc, qüvvə, nəhəng, iri mənasında "təh" və at "əsb" sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlməsi, qüvvətli, nəhəng at, həmçinin atdan törəmiş mənasında olması barədə məlumatlar vardır. Qüvvətli, nəhəng at mənasını ifadə edən Təhmasib kişi adı Səfəvi dövlətinin ən məşhur dövlət başçılarından birinin – Şah İsmayıl Xətəinin oğlunun adındandır. Təhmasib Azərbaycanda soyad kimi də məlumdur. Azərbaycanda folklorumuzun toplanması, tədqiqi və nəşri sahəsində çox böyük xidmətləri olmuş profes-

sor Məhəmmədhüseyn Təhmasib görkəmli folklorçu alimlərimizdəndir. Azərbaycan kino sənətində özünəməxsus xidmətləri olmuş Rza Təhmasib bu gün də azərbaycanlı tamaşaçıların sevvə-sevə izlədiyi bir çox filmin rejissorudur.

TƏHMİN

fars. *təhmin* sözü boylu, buxunlu, cüssəli, qüvvətli mənasındadır. Bu gün məişətimizdə Təhmin artıq köhnəlmiş kişi adları sırasında olsa da, addan ənənəvi yolla yaranmış Təhminə (bax: ad – **TƏHMİNƏ**) qadın adı məişətimizdə geniş yayılmışdır.

TƏHMİRƏZ/TƏHMURƏZ/TƏHMURƏS

fars. *təhmiras* sözündəndir. Təhmiraz kişi adı bədənə çox güclü, qüvvətli (at kimi) mənasındadır. Təhmiraz adının dilimizdə təhrif edilmiş formaları Təhmuraz, Təhmuras da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

TƏHSİL

ərəb. *təhsil* sözündəndir. Təhsil kişi adı oxumaqla əldə edilmiş biliklərin məcmusu mənasındadır.

TƏHSİN

ərəb. *təhsin* sözündən olub, bir işi, yaxud nəyi isə bəyənilib alqışlama, təqdir, tərif mənasındadır. Bu gün məişətimizdə nadir şəxs adlarından olan Təhsin Türkiyə türklərində, eləcə də ərəb dünyasında dəbdə olan kişi adlarındandır.

...TƏKİN

qəd. türk dil. *təkin* (tegin, tekin, teqin şəklində mənbələrdə rast gəlinir) erkən dövrlərdə xan ailəsinin kiçik üzvlərinin adına birləşdirilən titl olmuşdur. Təkin şahzadə, bəyzadə titullarının ifadə ediyi mənaya yaxın titl olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, bu tituldan zamanında türklərlə yanaşı bir çox Şərq ölkələrində də istifadə edilmişdir. Türklərdə olduğu kimi, Şərq ölkələrində də təkin hökmdarın varisinə verilən titl olmuşdur. Müasir Azərbaycan antroponimikasında Təkin müstəqil ad kimi mövcud olmasa da, tərkibində komponent kimi iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adı mövcuddur.

TƏLƏT

ərəb. *tələt* (əslində *tal'ət*) sözündən olub, üz, sima, sifət, çöhrə, surət, parlaq, gözəl zahiri görünüş həmçinin doğulma, çıxma anlamlarını ifadə edir. Tələt şəxs adı gözəl sima, gözəl görünüş mənasındadır. Ərəblərdə Tələt adı mövcud deyildir. Ad Türkiyədə yaranmış, sonradan məişətimizə daxil olmuşdur. XX əsrin 80-ci illərinə qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasında olsa da, bu gün artıq unudulmaqdadır.

TƏMƏL

ərəb. *təməl* sözü bünövrə, əsas, həmçinin özül, kök mənasındadır. Bəzi mənbələrdə yunan mənşəli olub, ərəblərə keçmə sözlərdən olması, şəxs adı kimi cansağlığı, uzun ömür diləmək mənasında olması ilə bağlı məlumatlara rast gəlinir. Təməl kişi adı Azərbaycan antroponimikasında artıq unudulmaqda olan şəxs adları sırasında olsa da, Türkiyə türklərində, eləcə də ərəb dünyasında geniş yayılmışdır.

TƏMKİN

ərəb. *təmkīn* sözündəndir. Təmkīn kişi adı, özünü itirməmə, soyuqqanlılıq, ağırlıq, ciddilik, ən çətin situasiyalarda özünü ələ ala bilmək mənalərini ifadə edir.

TƏNZİL

ərəb. *tənzil* sözü narahatlığı aradan qaldırma, göydən endirmə, aşağı salma mənasındadır. Bu gün artıq Tənzil köhnəlmiş kişi adlarından olsa da, addan ənənəvi yolla yaranmış Tənzilə (bax: ad – **TƏNZİLƏ**) qadın adı məişətimizdə geniş yayılmış adlar sırasındadır.

TƏRİF

ərəb. *tərif* sözündəndir. Tərif kişi adı kimin və ya nəyinsə yaxşı cəhətlərini, məziyyətlərini, müsbət xüsusiyyətlərini qeyd etmə, mədh, vəsf mənasındadır. Bu gün Tərif kişi adı Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adlarından olsa da, addan ənənəvi yolla yaranmış Tərifə (bax: ad – **TƏRİFƏ**) qadın adı məişətimizdə geniş yayılmışdır.

TƏRLAN

ərəb. *tərən* şahin, ov quşu, həmçinin igid, qəhrəman, qoçaq mənalarını ifadə edir. Tərən kişi adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasında olan Tərən bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Adın daşıyıcılarından 1914-cü ildə Tiflis Ali Hərbi məktəbinin məzunu Tərən Əliyərbəyov 1914-1918-ci illərdə Musavat ordusunda alay komandirinin müavini olmuş, 1920-ci ildə bolşeviklər hökumətində könüllü olaraq Qızıl Orduya qatılmışdır. 1941-ci ildə M.V.Frunze adına Hərbi Akademiyanı bitirmişdir. 1946-1948-ci illərdə Azərbaycan SSR Maarif nazirinin müdafiə işləri üzrə müavini vəzifəsində işləmişdir. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı (2-ci çağırış) olmuşdur.

TƏŞKİLAT

ərəb. *təşkil* sözünün cəmidir. Təşkilat kişi adı ictimai birləşmə və ya dövlət idarəsi anlamındadır. Məişətimizdə nadir kişi adlarındandır. Təşkilat Azərbaycan antroponimikasına sovet hakimiyyətinin ilk illərində daxil olmuş, lakin uzun ömür qazana bilməmiş şəxs adları sırasındadır.

TƏVƏKKÜL/TƏVƏGGÜL

ərəb. *təvəkkül* (əslində *təvakkul*) sözündəndir. Dilimizə tərcümədə işi başqa birisinin öhdəsinə buraxmaq mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Təvəkkül kişi adı hər şeyi Allahın iradəsinə buraxma, yalnız Allahdan kömək, imdad gözləmə, taleyə, qədərə bel bağlama anlamındadır, başqa sözlə, Təvəkkül Allaha güvənmək, Onun hökmünün mütləq meydana gələcəyinə qəti olaraq inanmaq və alınması lazım olan tədbirləri də almaq deməkdir. İslam dinində bir məqsədə çata bilmək üçün lazım olan bütün tədbirləri aldıqdan sonra Allaha güvənməyə və işin sonrasını Ona buraxmağa təvəkkül deyilir. Məsələn, bir əkinçi əvvəlcə tarlasını zamanında belləyər, toxumu əkər və lazımlı bütün işlərini görər, sonra da Allaha təvəkkül edər. Dini terminologiyaya görə, hər şeyin qadir Allaha həvalə olunmasıdır. Ailələrdə dünyaya gələn oğlan övladlara qoyulan alqış məzmunlu Təvəkkül adı uşağa

sağ-salamat böyüməsi məqsədilə verilən adlardan olub, əslində "Allaha təvəkkül" anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Təvəggül də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

TƏYYAR

ərəb. *təyyar* sözündəndir. Təyyar kişi adı uçan, havaya qalxan anlamındadır.

TƏZƏBƏY

fars-türk. *təzə* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Təzəbəy kişi adı yenicə evlənmiş, ailə qurmuş oğlan mənasındadır.

TƏZƏXAN

ərəb. *təzə* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Təzəxan kişi adı yenicə xan olmuş (kişi) mənasındadır.

TİCARƏT

ərəb. *ticarət* sözündən olub, mal alıb-satma, geniş miqyasda alver, həmçinin alqı-satqı mənalərini ifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, məişətimizdə erkən dövrlərdən etibarən bir çox sözlərin ifadə etdiyi mənalara diqqət yetirilmədən ad kimi istifadə olunmasına yol verilmişdir. Doğrudur, bu cür adların böyük əksəriyyəti məişətimizdə uzunömürlü olmasa da, bəziləri bugünə qədər qalmaqdadır, bəziləri isə yalnız soyadlarda yaşamaqdadır. Bu qəbildən olan Ticarət kişi adı məişətimizdə mövcud olsa da, nadir adlar sırasındadır, həm də addan soyad formalaşmamışdır.

TİMUÇİN/TEYMURÇİN/TEMURÇİN

türk. *Timuçin* əslində *Temir* və *çin* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adının dəyişikliyə uğramış şəkldir. Teymurçin (bax: ad – *TEYMUR*; *ÇİN*) kişi adı əsl dəmir, dəmir kimi möhkəm mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Temurçin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Türk tarixindən məlum olduğu kimi, 1206-cı ildə Böyük Monqol Dövləti (Yeke Monqol Ulusu) yaradılmış, Timuçin çingizxan titulu ilə bütün monqolların xanı elan olunmuşdur.

Monqol dövlətinin banisi kimi çingizxan titulunu qazandıqdan sonra hamı onu öz adı ilə deyil, Çingizxan çağırmışdır (bax: ad – **ÇİNGİZXAN**).

TOFIQ

ərəb. *tofiq* sözündəndir. Tofiq kişi adı kömək, kömək etmə, yardım, həmçinin Allahın yardımı, köməyi mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında XX əsrdə məişətimizdə çox geniş yayılmış şəxs adları sırasında olan Tofiq kişi adı bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Adın daşıyıcılarından görkəmli bəstəkar, Azərbaycanın Xalq Artisti Tofiq Quliyev (1917-2000) XX əsr musiqimizin inkişafında mühüm xidmətləri olmuş sənətkarlarımızdandır. Onun bəstələdiyi əsərlərdə Azərbaycan milli musiqisinin xarakterik cəhətləri əks olunmuşdur.

TOĞRUL

türk. *toğrul* sözü qoçaq, zirək, həmçinin doğrulmaq, ayağa qalxmaq mənalıdır. Hələ qədim türklərdə Toğrul kişi adına rast gəlinir. Alp Toğrul, Özmiş Toğrul, Qutan Toğrul, sonrakı mərhələdə Səlcuq hökmdarı Sultan Məsudun (1135-1152) qardaşı, Arslan şahın atası Sultan II Toğrul (1132-1135) və s. Adətən şəxs adları lüğətlərində Toğrul kişi adı qədim türklərin tapındığı şahin (bax: ad – **ŞAHİN**) totemi ilə əlaqələndirilir. Yəqin ki, türk məişətində erkən dövrlərdən Toğrul adının geniş yayılması bu faktla əlaqədardır. Qeyd etmək lazımdır ki, XX əsrin 30-cu illərindən məişətimizdə sanki unudulmuş adlar sırasında olan Toğrul keçən əsrin 70-ci illərindən yenidən dəbdə olan adlar sırasına keçmişdir. XXI əsrdə də məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır. Adın daşıyıcılarından Dövlət mükafatları laureatı, Azərbaycan Xalq Rəssamı, boyakar, monumentalçı və teatr rəssamı Toğrul Nərimanbəyov (1930-2013) əlvan və parlaq boyalardan istifadə edərək cılız dinamik müasir qəhrəmanlığı canlandırmağa səy edən sənətkar olmuşdur. Rəssamın ürəkdozusu axtarış formaları və ekspressiyaları Azərbaycan və dünya incəsənətinin ən yaxşı ənənələrinə əsaslanmışdır. Dünya şöhrətli rəssamın heyranedicili natürlər və peyzaj təsvirlərindən təbii dekorativlik duyumlarıyla təbiət ətri duyulur.

TOKAY

türk. *tokay* (tok və ay sözlərinin birləşməsidir) sözündəndir. Məlum olduğu kimi, Tok əsaslı şəxs adları hələ Orxon-Yenisey abidələrində müşahidə olunmuşdur. Tokay adındakı tok feili vurmaq, döymək anlamındadır və onun şəxs adı kimi motivləşməsində igidlik keyfiyyəti əsas olmuşdur. Sonunda Ay sözü (bax: AY) işlənən bir çox kişi adlarındakı kimi, Tokay kişi adı da müvafiq olaraq vuran ər, igid ər, igid döyüşçü, həmçinin zərbə endirən mənalarını ifadə edir. Tokay bu gün məişətimizdə nadir adlar sırasındadır. Adın daşıyıcılarından Əməkdar İncəsənət Xadimi, Azərbaycanın Xalq Rəssamı, professor, Dövlət mükafatları laureatı heykəltəraş, Tokay Məmmədovun (1927) yaradıcılığı üçün həyat həqiqətləri ilə seçilən emosionallıq, mürəkkəb psixoloji hallar, əsl milli əlamətlərin ehtivası xarakterikdir. Nizami, Sabir, Səməd Vurğun, bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli, dirijor Niyazi və b. görkəmli xadimlərin portretlərini yaratmaq ona nəsib olmuşdur. Onun Bakıda Ö.Eldarov və H.Muxtarovla birgə ucaltıqları əzəmətli Füzuli abidəsində şairin yaşadığı dövr, şəxsi həyatının və mənəvi ruhi dünyasının ayrı-ayrı cizgiləri ümumi vəhdət şəklində çox ustalıqla əks etdirilmişdir.

TOPÇU

azərb. *topçu* sözündəndir. Topçu kişi adı topçu hissələrdə (artilleriya) xidmət edən əsgər mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Topçu bu gün yalnız soyadlarda (Topçuyev, Topçuzadə, bəzən də təhrif olunmuş Topçiyev, Topçizadə şəklində) yaşayan kişi adlarındandır.

TOPÇUBAŞI

azərb. *topçu* və *başı* (mənsub. şəkl. *baş*) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Topçubaşı adı Azərbaycan antroponimikasında bu gün köhnəlmiş şəxs adları sırasında və yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Topçubaşov Azərbaycanda iki əsrə yaxın bir müddətdə məşhur olan, kifayət qədər ziyalıların təmsil olunduğu nəslin soyadıdır. XX əsrdə Azərbaycan ziyalılarından Mirzə Cəfər Topçubaşov, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Mustafa bəy Topçubaşov, İbrahim bəy Topçubaşov nəslin nümayəndələrindəndir.

TUFAN

azərb. *tufan* sözü çox şiddətli, küləkli qar və yağış, qasırğa, çovğun, boran, fırtına mənasındadır. Sözün məcazi mənası keşməkeşli ağır həyat təcrübəsi, çətin sınaqdır. Tufan kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır, yəni çətinlik, çətin sınaq qarşısında qalmaq mənasındadır.

TUQAY/TUKAY

türk. *tuqay* alay (polk) ilə diviziya arasında olan hərbi birlik, həmçinin briqada anlamlarını ifadə edir. Dilimizdə həm Tuqay, həm də Tukay formasında işlənir.

TURAB

ərəb. *turab* sözündəndir. Turab kişi adı torpaq, qum mənalarını ifadə edir.

TURAL

türk. *tural* sözü qalib çıxan, qələbə qazanan, qalib olan, həmçinin əbədi yaşayan, ölməz mənasındadır. Azərbaycanda, əsasən, XX əsrin sonuna yaxın vaxtlardan, daha dəqiq, yetmişinci illərin sonu, səksəninci illərin əvvəllərindən bu günə qədər dəbdə olan kişi adlarındandır. Adın məişətimizdə bu qədər geniş yayılması həm də bu dövrdə (70-ci illərdə) Xalq Yazıçısı, kinossenarist Anarın türk xalqlarının müştərək abidələrindən olan "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının motivləri əsasında yazdığı "Dədə Qorqud" ssenarisinin ekranlaşdırılması və filmə olan ümumxalq məhəbbəti ilə də əlaqədar olmuşdur desək, yəqin ki, yanılmarıq.

TURAN

azərb. *turan* sözündən olub, türklərin eli, türklərin vətəni, türklərin yaşadığı yer mənasındadır. Turan qədim iranlılar tərəfindən Türküstan və Tataristana verilən addır. Bu yerdə erkən dövrlərdən türk qəbilələri məskunlaşdığı üçün Turan (yəni türklər, yaxud türk eli) adlandırılmışdır. Qədimdə Orta Asiyada türklərin yaşadığı yerin adı da Turan olmuşdur. Turan sözünə erkən dövrlərə aid Orxon-Yenisey abidələrində rast gəlinir. Məlum olduğu kimi, Turan toponimik vahidi tur teonimi əsasında yaranmışdır. Bu söz müasir ədəbi dilimizdə ümumi leksik vahid kimi işlənmir. Yeri gəlmişkən qeyd etmək

lazımdır ki, Tur həm də Sina yarımadasında Ərəbistan yarımadası ilə Misir arasında yerləşən dağın adıdır. Dini əfsanələrə görə, Tanrı Musa Peyğəmbərlə ilk dəfə danışdığı yeri olaraq həmin dağı uyğun görmüşdür. Azərbaycan onomastik vahidlər sistemində Turan yalnız şəxs adı olaraq mövcuddur, türk xalqlarının onomastik vahidlər sistemində təkcə şəxs adı kimi deyil, həm də toponim kimi işlənməkdədir. Məsələn, Tuvada Turan çayı (Uyuk-Turan) və Turan şəhəri, türklərin şərq qolu ilə bağlı arealda Toran, Toranqul, Tura və s. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Turan bu gün məişətimizdə geniş yayılmışdır.

TURQAY

türk. *turqay* sözündən olub, tarla quşu anlamındadır. Lakin mövcud lüğətlərin əksəriyyətində Turqay türk və ay sözlərinin birləşməsi kimi izah edilir. XX əsrin sonlarında məişətimizə daxil olmuş türk mənşəli şəxs adları sırasındadır.

TURQUT

türk. *turqut* (əslində *turğut*) sözündən (Allah mənasında *tur/dur* teonimi ilə bəxt, tale mənasında qut sözünün fonetik variantı olan arxaik *ğut* sözünün birləşməsidir) olub, uzunömürlü, çox yaşama, həmçinin məskən salma, yaşayış yeri anlamlarını ifadə edir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Turqut kişi adı bir zamanlar məişətimizdə də mövcud olmuş, sonradan unudulmuşdur. Bu gün Turqut kişi adı Azərbaycan antroponimikasına yenidən daxil olmuş türk mənşəli şəxs adları sırasındadır.

TÜRKEL

azərb. *türk* və *el* sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Məlum olduğu kimi, adın tərkibindəki türk sözü türk xalqlarının ümumi adındandır, leksik mənası igid, qoçaq, qüvvətli, döyüşkən deməkdir. Türkel kişi adı türk eli, türklərin, igidlərin eli mənasındadır.

TÜRKMƏN

etn., *türkmən* oğuz türklərinin bir qoludur. Türkmən kişi adı Türkmənistan Respublikasının əsas əhalisini təşkil edən türkdilli xalq və bu xalqa mənsub adam mənasındadır.

UCAL

azərb. *ucal* (*ucalmaq* feilindəndir) sözü daha da yüksəlmə, böyümə, qalxma, həmçinin hörməti, nüfuzu yüksəlmə mənalarını ifadə edir. Ucal Azərbaycan antroponimikasında alqış məzmunlu şəxs adlarından olub, böyü, yüksəl, hörmət, nüfuz sahibi ol mənalarını ifadə edir.

UĞUR/UĞURLU

azərb. *uğur* sözündəndir. Müasir ədəbi dilimizdə bu söz öz ilkin mənasını saxlamışdır. Uğur dilimizdə bir neçə yaxın mənə ifadə edir: 1. Bərəkət, səadət, yaxşılıq, bəxt, tale, xeyir; 2. Yol, qismət; 3. Bir çox işlərdə varlığına inanılan yaxşılıq, xeyir mənbəyi. Məişətimizdə erkən dövrlərdən türk mənşəli uğur sözü və həmin söz əsasında formalaşan Uğur və Uğurlu kişi adları mövcud olsa da, bu gün ad yalnız Uğur şəklindədir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud alqış məzmunlu şəxs adlarından olan Uğur kişi adı, bu gün məişətimizdə geniş yayılmışdır. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdən olan uğurla bağlı alqış məzmunlu *Uğur aparsın; Yolun uğurlu olsun; Taleyin uğurlu olsun; Uğur həmişə yanında olsun* və s. kifayət qədər ifadələr də mövcuddur. Bu gün məişətimizdə qədim kişi adları sırasında olan Uğur türk xalqlarının, demək olar ki, hamısında geniş yayılmışdır. XV əsrdə Ağqoyunlu hökmdarı Uzun Həsənin oğlunun adı Uğurlu olmuşdur.

ULUXAN/ULXAN

türk mənş. *ulu/uluğ* (ən böyük, çox böyük, çox uca mənalarında) və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Adın təhrif olunmuş forması

Ulvan da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Uluxan/ Ulvan kişi adı nüfuzlu, böyük, hörmətli xan mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Uluxan bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındanındır.

UMUD

bax: ad – ÜMİD

UMUDVAR

bax: ad – ÜMİDVAR

URAN

yunan. *uranos* sözündən olub, dilimizə tərcümədə göy deməkdir. Məlum olduğu kimi, “uran” həm də radioaktiv kimyəvi element – atom enerjisi hasil etmək üçün istifadə edilən xam maddənin adıdır. Uran kişi adı nüvə silahında partlayıcı maddə kimi istifadə olunan həmin maddənin adındandır. Məişətimizdə nadir şəxs adları sırasındadır. Əminliklə demək olar ki, bu gün Azərbaycanda 5, yaxud 6 kişi Uran adının daşıyıcısıdır.

URFAN

bax: ad – ÜRFAN

URXAN

bax: ad – ORXAN

URUZ

türk mənş. *uruz* ucalıq, üstünlük, həmçinin məqsəd, hədəf mənalarını ifadə edir. Qədim türk antroponimlərindən olan Uruz “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında igidlərdən birinin adındandır.

USEYN

bax: ad – HÜSEYN

USMİ

fars. *Usmi* vaxtilə yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Usmi də bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Bu gün artıq dilimizin antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Usmi yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

USUB

bax: ad – **YUSİF**

USUBƏLİ

bax: ad – **YUSİFƏLİ**

ÜBEYDULLA

bax: ad – İBADULLA

ÜFÜQ

ərəb. *üfüq* göyün yer və ya su səthi ilə bitişik kimi görünən xətti, görünən göy qübbəsi, ənginlik, göyün yerə doğru əyilmiş hissəsidir. Üfüq sözü məcazi mənada geniş imkanlar açılması, geniş fəaliyyət sahəsidir. Türk xalqlarında, ərəb dünyasında geniş yayılmış Üfüq kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

ÜLFƏT

ərəb. *ülfət* yaxınlıq, dostluq, qarşılıqlı anlaşma, ünsiyyət, qarşılıqlı xoş münasibət, yaxınlıq, dostluq, həmçinin sevgi, məhəbbət anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Ülfət adı sevgi, məhəbbət mənasındadır.

ÜLLAH

ərəb. *Üllah* sözündən olub, Allah anlamındadır. Məlum ol-
duğu kimi, Üllah Şərqdə, eləcə də müsəlman dünyasında şəxs
adları siyahısında bir çox mürəkkəb kişi adlarının tərkibində
mövcuddur. Lakin İslam dini araşdırıcılarının sözlərə, adlara qo-
şularaq mürəkkəb şəxs adları yaradan Üllah-Allah sözü ilə bağlı
fikirləri bir qədər haçalanır. Tədqiqatçılardan bəziləri, məsələn,
Məhəmməd ibn Salih Münəddid bu qəbildən olan şəxs adlarını
məkrüh (arzu edilməz) adlandırır. Bu fikrin tərəfdarları bu sıra-
dan olan adların qoyulduğu şəxslərin gələcəkdə adı doğrultma-
yacaqları ehtimalını əsas götürür, onların verilməsini məsləhət
görmürlər. Bu tədqiqatçılar, ümumiyyətlə, Abdulla kişi adından
başqa digər adların qoyulmasını tövsiyə etmirlər. Qeyd etmək

lazımdır ki, qədim ərəblər dünyaya gələn oğlan övladlara bu cür adlar qoymamışlar. Bu qəbildən olan kişi adları sonradan (bir növ, ləqəb olaraq) qazanılmışdır. Məsələn, dünyaya gələn oğul övlada Seyfi (qılınc) adı qoyulmuş, gələcəkdə hər hansı bir göstədiyi qəhrəmanlığa, şücaətə, hərəkətə görə xalq tərəfindən Seyfullah (Allahın qılıncı) adına layiq görülmüşdür. Lakin Şərqdə, eləcə də müsəlman dünyasında olduğu kimi, Azərbaycanda da, xüsusən cənub bölgələrində bu qəbildən olan kifayət qədər şəxs adı məlumdur.

ÜLVİ/ÜLVÜ

ərəb. *ülvi* sözündəndir. Ülvü kişi adı yüksək, ali, uca olan, müqəddəs mənasındadır. Kassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən ülvü sözü əsasən ali, uca anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Ülvü də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. XX əsrin ortalarından məişətimizdə geniş yayılmış Ülvü və Ülvü kişi adları bu gün də populyarlığını saxlamışdır.

ÜMİD

azərb. *ümid* sözü arzu edilən bir şeyin ola biləcəyinə inanma və bu inamdan doğan daxili fərəh, xatircəmlik hissi, güman mənasındadır. Məcəzi mənada ümid ediləcək ünvan, adam anlamındadır. Ümid sözünün kökü türk mənşəli ummaq/umut sözüdür. Bu sözün şəxs adı kimi işlənməsinə səbəb isə onun övlad istəmək, övlad arzulamaq, övladın dünyaya gələcəyinə inanmaq kimi hisləri ifadə etməsidir. Ümid kişi adı umma, gözləmə, ümid etmə, göz dikmə mənasındadır. Türk antroponimik vahidlər sistemində müştərək şəxs adları sırasında mövcud Ümid adı məişətimizdə yalnız kişi adıdır.

ÜMİDVAR

azərb. *ümid* və *var* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ümidvar (bax: ad – *ÜMİD*) kişi adı ümidli olma, arxayın olma mənasındadır.

ÜMMAN

ərəb. *ümman* sözü böyük dəniz, derya, okean mənasındadır. Ümman sözünün məcazi mənası hədsiz, həddən artıq,

sonsuz, çox olandır. Mənbələrdə ad böyük dəniz mənasından başqa, Ərəbistanda Oman dənizi, Ərəb dənizi, Hind okeanının şimal-qərb hissəsində şimal-şərqdən Hindistan, Şimal tərəfdən Bəlucistan və İran, şimal-qərbdən Ərəbistan yarımadası ilə əhatə edilmiş Ümman toponiminin adı ilə əlaqələndirilir. Ümman kişi adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

ÜMMƏT

ərəb. *ümmət* sözündəndir. Ümmət kişi adı xalq, camaat, həmçinin peyğəmbərlərə inananlar mənasındadır.

ÜMMƏTƏLİ

ərəb. *Ümmət* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ümmətəli (bax: ad – *ÜMMƏT*; *ƏLİ*) kişi adı Əli ümməti, həmçinin Əliyə, peyğəmbərlərə inananlar mənalıdır.

ÜRFAN

ərəb. *ürfan* sözü dilimizdə bilik, kamal, maarif, mərifət, həmçinin Yaradanının sirlərini qavrayan, dərk edən anlamlarını ifadə edir. Ürfan adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adların sırasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Ürfan bu gün artıq unudulmaqda olan şəxs adlarındandır.

ÜZEYİR

ərəb. *üzeyir* sözü dilimizdə güclü, qüvvətli, qüdrətli, həmçinin kömək, yardım, əziz, dəyərli mənasındadır. Məlum olduğu kimi, müqəddəs kitab “Quran”da adı keçən iyirmi beş peyğəmbərdən başqa daha üç ad qeyd edilmişdir ki, onların peyğəmbər olub-olmadıqları ixtilaflıdır. Üzeyir kişi adı həmin adların arasındadır. Üzeyir məişətimizdə qədim şəxs adlarındandır. Azərbaycanda opera musiqisinin əsasını qoyan Üzeyir Hacıbəyli (1885-1948). Publisistik, elmi-kütləvi və musiqi əsərlərində humanist, demokratik ideyaları təbliğ edən ziyahlarımızdan olan Ü.Hacıbəyov həm də yazıçı, ictimai xadim, jurnalist, müəllim olmuşdur.

VAHAB

ərəb. *vahab* (əslində *vəhhab*) sözündən olub, dilimizdə cömərd, əliaçıq, həmçinin təmənnəsiz bağışlayan mənalarını ifadə edir. Vahab kişi adı bağışlayan mənasındadır. Allahın məlum 99 adından biri də əl-Vəhhabdır. Əl-Vəhhab qarşılıqsız verən mənasındadır. Şərqdə, xüsusən də ərəb dünyasında Vahab adının geniş yayılması XVIII əsrin sonlarına təsadüf edir. Bu dövrdə Mərkəzi Ərəbistanda yadelli istismarçılarla aparılan müharibənin gedişində əsas məqsədləri vahid, güclü ərəb dövləti yaratmaq olan yeni dini-siyasi cərəyan yaranmış, dünyanın bir çox ölkəsində özünə tərəfdar toplamışdı. Məhəmməd ibn Əbd əl-Vəhhabın əsasını qoyduğu cərəyanın tərəfdarları vəhhabilər adlanırdı. Onlar, əsasən, dərvişliyə, tərk-i dünyalığa, sitayiş formalarına qarşı çıxır, lakin cihadı, döyüşkənliyi təbliğ edir, milli müstəqillik uğrunda vuruşurdular. Bu gün dünyanın ən inkişaf etmiş dövlətlərindən olan Səudiyyə Ərəbistanı həmin müharibələr nəticəsində meydana gəlmişdir.

VAHİD

ərəb. *vahid* sözü dilimizdə ancaq bir (olan), tək (olan), yeganə mənalarını ifadə edir. Vahid kişi adı tək, yeganə anlamını ifadə edir. Allahın məlum 99 adından biri də əl-Vahiddir. Əl-Vahid bir (olan) mənasındadır. XX əsrdə Əməkdar İncəsənət Xadimi, Azərbaycanın görkəmli şairi, qəzəlxan Əlağa İsgəndərov əsərlərini Vahid (1895-1965) təxəllüsü ilə yazmışdır. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatında qəzəl janrının görkəmli nümayəndəsi Əlağa Vahid Füzuli ənənələrinin davamçısı olmuşdur. Vahid həm də Nizami, Xaqani, Füzuli, Nəvai və b. sənətkarların qəzəllərini Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir.

VAİZ

ərəb. *vaiz* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Vaiz kişi adı möizədən, vəz və nəsihət edən mənasındadır.

VAQIF

ərəb. *vaqif* sözü bir işdə məlumatı, biliyi olan, xəbərdar, məlumatlı, həmçinin xeyriyyəçi, ayaq üstə olan mənasındadır. Vaqif kişi adı sözün xəbərdar, məlumatlı, bilikli mənalari ilə əlaqədardır. Məişətimizdə geniş yayılmış, lakin soyad kimi formalaşmamış Vaqif kişi adı Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasında. XVIII əsrdə yaşamış görkəmli Azərbaycan şairi Molla Pənah Vaqifin (1717-1797) təxəllüsündəndir. M.P.Vaqif Qarabağ xanlığının vəziri olarkən Rusiya və Gürcüstan dövlətləri ilə siyasi danışıqlar aparması nəticəsində Azərbaycanla həmin dövlətlər arasında müəyyən nailiyyətlər əldə edilmişdi. O, həm də Azərbaycan ədəbiyyatında şifahi xalq ədəbiyyatı ənənələrini şeirə gətirən novator şair kimi tanınır. Vaqif adının Azərbaycanda geniş yayılmasında S.Vurğunun "Vaqif" tamaşasının da özünəməxsus rolu olmuşdur. 1938-ci ildə əsərin ilk tamaşası həddən artıq uğurlu olmuşdu. Uzun illər Azərbaycan səhnəsindən düşməyən mənzum dram dillər əzbəri olmuşdu. Sevimli ədəbi surətin adının da dünyaya göz açan oğlan övladlara verilməsi məhz bu dövrdən başlayır. Şair öz oğluna da Vaqif adı qoymuşdur. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də Vaqif məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarındandır.

VALEH

ərəb. *valeh* (əslində *valih*) sözü dilimizdə heyran, məftun, vurğun, alıšan, yanan, həmçinin heyran olmuş, vurulmuş, məftun olmuş anlamındadır. Valeh kişi adı Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış kişi adları sırasında. XVIII əsrdə yaşayıb-yaratmış ustad aşığılarımızdan olan Aşıq Valehin (əsl adı Kərbəlayi Səfi Məhəmməd oğlu) təxəllüsündən yaranmış kişi adıdır.

VALİ

ərəb. *vali* sözündəndir. Vali kişi adı keçmişdə vilayət hakimi, bir vilayəti idarə edən vəzifəli şəxs (qubernator) mənasındadır.

VALID

ərəb. *valid* sözündəndir. Valid kişi adı ata mənasındadır. Validə (bax: ad – **VALIDƏ**) isə ana mənasındadır. Valideyn (ana və ata) sözü özündə hər ikisini birləşdirir. Müqəddəs kitab “Quran”da bu mənada valid sözünə rast gəlinir. Həzrət İbrahimin doğma atasından bəhs edilərkən ata yerinə valid kəlməsi işlədilmişdir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycan televiziya məkanında ilk futbol şərhçisi Valid Sənani (1935-2011) Azərbaycanın Əməkdar Jurnalisti olmuşdur.

VAMİQ

ərəb. *vamiq* sözündəndir. Vamiq kişi adı sevən, vurulan, aşiq olan, aşiq mənasındadır. Şərqdə məşhur məhəbbət rəvayətlərindən “Vamiq və Əzra” sevgi dastanının əsas qəhrəmanlarının birinin adındandır. Şərq poeziyasında eşqində sədaqət və dözümlülüyə görə adı daim Məcnun və Fərhadla yanaşı çəkilir.

VARIS/VARİZ

ərəb. *varis* sözündən olub, vərəsə, xələf, davamçı, həmçinin irs olaraq ata-anasından, yaxud yaxın bir kəsdən nə isə almış adam anlamındadır. Varis kişi adı vərəsə mənasını ifadə edir. Allahın məlum 99 adından biri də əl-Varisdir. Əl-Varis mövcudluğun həqiqi sahibi, həqiqi vərəsə mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Variz də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

VASİF

ərəb. *vasif* əslində təsvir etmək, tərifləmək mənasında olan vəsafə feilindəndir. Vasif kişi adı vəsf edən, mədh edən mənasındadır. XX əsrdə populyar kişi adlarından olmuşdur. Görkəmli yazıçı Hüseyn Cavidin “İblis” əsərində Vasif adını işlətməsi ilə Vasif kişi adı həyata vəsiqə qazandı, beləliklə də keçən əsrdə övladlara çox verilən adlar sırasına daxil oldu. Vasif bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından klassik və mahnı janrında yazan bəstəkar Vasif Adıgözəlov (1935-2006) XX əsrin görkəmli musiqiçilərindən olmuşdur.

VASİM

ərəb. *vasim* sözündəndir Vasim kişi adı rəng, boya, işarələnmiş, həmçinin xoş, gözəl mənasındadır.

VAZEH

ərəb. *vazeh* sözündən olub, açıq-aşkar, məlum, şübhəsiz mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış kişi adları sırasındadır. XIX əsrdə maarifçilik cərəyanının başında duran, Avropadan gəlmiş missioner A.Bodenştedtə Azərbaycan və fars dillərini öyrədən, avropalılara Şərq poeziyasını sevdiren, eləcə də əsərləri ilə Avropanı heyran edən, lakin həyat yolu elə də hamar olmayan görkəmli şair Mirzə Şəfinin (1794–1852) təxəllüsündən yaranmış antroponimdir.

VERDİ

azərb. *verdi* (*vermək* feili keç. z.) sözündəndir. Verdi kişi adı bağışlamaq, hədiyyə etmək, öz əli ilə çatdırmaq, mükafatlandırmaq və s. buna yaxın mənalar ifadə edir. Belə adlar adətən Allahın, Tanrının verdiyi (övlad) anlamlarını ifadə edir. Məsələn, Ağaverdi (bax: ad – **AĞAVERDİ**), Allahverdi (bax: ad – **ALLAH-VERDİ**), Bəyverdi (bax: ad – **BƏYVERDİ**), Xudaverdi (bax: ad – **XUDAVERDİ**) və s. Allahın, Tanrının adı çəkilməsə də, bu qəbildən olan şəxs adları ali olanın (uca olanın), ixtiyar sahibinin, Yaradanın öz əli ilə verdiyi, hədiyyə etdiyi anlamına gəlir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Verdi kişi adı bir sıra türk xalqlarında Berdi formasında da işlənir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Verdi adı yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Qeyd etmək lazımdır ki, addan formalaşmış soyadlar Azərbaycanda kifayət qədər yayılmışdır. Bu da yaxın keçmişə qədər adın geniş yayıldığına dəlalət edir.

VEYS/VEYİS

ərəb. *veys* sözündəndir. Veys kişi adı yoxsulluq, möhtac olan, möhtac mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Veyis sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

VEYSƏL

ərəb. *Veysel* kişi adı *Veyseləddin* (bax: ad – **VEYSƏL ƏD-DİN**) adının kiçildilmiş formasıdır. İslam tarixindən məlumdur ki, Veysel Məhəmməd Peyğəmbərin fəxr etdiyi ən böyük dostunun adı olmuşdur.

VEYSƏLƏDDİN/VEYSİDDİN/VEYSƏLƏTDİN

ərəb. *veysəl əd-din* sözündəndir. Veyseləddin kişi adı dinin möhtacı, dinə ehtiyacı olan mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Veyisəldin, Veyselətdin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

VEYSİ

bax: ad – **VEYS/VEYİS**

VƏDAD/VƏDAT

ərəb. *vədad* sözündəndir. Vədad kişi adı sevgi, xoş ünsiyyət, dostluq anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Vədat da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

VƏFA

ərəb. *vəfa* (əslində *vafə*) sözü dilimizdə səbat, etibar, sözünün üstündə durma, borcunu yerinə yetirmə, həmçinin məhəbbətdə sədaqət, etibar mənalarını ifadə edir. Vəfa Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

VƏFALI

ərəb. *vəfa* sözündəndir. Müasir Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Vəfali (bax: ad – **VƏFA**) öz əhdində, ilqarında vəfali olan, sədaqətli olan, etibarlı olan mənasındadır.

VƏFADAR/VAFADAR/BAFADAR

ərəb. *Vəfa* adı və fars. *dar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Vəfadar (bax: ad – **VƏFA; DAR**) kişi adı vəfali olan, sədaqətli olan, etibarlı olan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Vafadar, Bafadar da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

VƏFALIbax: ad – **VƏFADAR****VƏHDƏD/VƏHDƏT**

ərəb. *vəhdəd* təklik, tək olma, vahid, yeganə mənalərini ifadə edir. Vəhdət kişi adı təklik, vahidlik, təkbaşına olma mənasındadır. Təsəvvüf fəlsəfəsində Allahın birliyinə qovuşmadır. Adın təhrif olunmuş forması Vəhdət də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

VƏHDƏDDİN/VƏHDƏTDİN

ərəb. *vəhdəddin* sözündəndir. Vəhdəddin kişi adı dinin bir olması mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Vəhdətdin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

VƏKİL

ərəb. *vəkil* sözü müasir Azərbaycan dilində vəkalətə əsasən iş görən, məhkəmədə tərəflərin əvəzinə işi aparan şəxs, nümayəndə, başqasının işini görmək üçün təyin olunan şəxs anlamlarını ifadə edir. Allahın məlum 99 adından biri də əl-Vəkilidir. Əl-Vəkil bəndələrinin istəyini yerinə yetirən mənasındadır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Vəkil də bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Vəkil vaxtilə yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Vəkil yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

VƏLƏD

ərəb. *vələd* sözündən olub, uşaq, oğul, övlad mənasındadır. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdən olan övlad əslində vələd sözünün cəmidir. Bu gün Vələd kişi adı çox nadir adlar sırasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Vələd adına, əsasən, bir sıra mürəkkəb adların tərkibində rast gəlinir. Məsələn, Şahvələd (bax: ad – **ŞAHVƏLƏD**) və s.

VƏLİ

ərəb. *vəli* sözü dilimizdə hamı, himayə edən, yaxın dost mənasındadır. Allahın məlum 99 adından biri də əl-Vəliyədir. Əl-Vəliyə möminlərə dost və köməkçi mənasındadır. Vəli kişi adı yaxın dost mənasındadır.

VƏLİAĞA

bax: ad – **AĞAVƏLİ**

VƏLİBABA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Vəli* və azərb. *Baba* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Vəlibaba (bax: ad – **VƏLİ; BABA**) kişi adı ən yaxın dost (olan) baba, Vəli baba mənasındadır.

VƏLİBALA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Vəli* və azərb. *Bala* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Vəlibala (bax: ad – **VƏLİ; BALA**) kişi adı kiçik Vəli, bala Vəli mənasındadır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Vəlibala yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

VƏLİBƏY

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Vəli* adı və azərb. arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Vəlibəy (bax: ad – **VƏLİ; BƏY**) kişi adı Vəli bəy mənasındadır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Vəlibəy yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

VƏLİCAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Vəli* adı və fars. *can* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmişdir. Vəlican (bax: ad – **VƏLİ; CAN**) kişi adı dostunun canı, ürəyi mənasındadır.

VƏLİƏDDİN/VƏLİYƏDDİN/VƏLƏDDİN/ VƏLİYYƏDDİN/VƏLİYƏTDİN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Vəli* adının və *əd-din* sonluğunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Vəliəddin (bax: ad – *VƏLİ; ƏD-DİN*) kişi adı dinin himayəçisi mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Vəliyəddin, Vələddin, Vəliyyyəddin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

VƏLİƏHD

ərəb. *vəliəhd* sözündəndir. Vəliəhd dilimizdə əslində padşahın yerini tutacaq şəxs anlamındadır. Lakin sözün oğul, övlad mənaları da vardır. Vəliəhd şəxs adı da sözün oğul, övlad mənası ilə əlaqədardır. Bu gün Azərbaycan antroponomikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Vəliəhd yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

VƏLİƏHMƏD/VƏLƏHMƏD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Vəli* və *Əhməd* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Vəliəhməd (bax: ad – *VƏLİ; ƏHMƏD*) kişi adı tərifi layiq olan Əhməd (Məhəmməd), Əhmədin (Məhəmmədin) dostu mənalarındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitlə bitib, ikinci söz saitlə başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Vəliəhməd adı bu gün Vələhməd formasındadır.

VƏLİXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Vəli* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulumunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Vəlixan (bax: ad – *VƏLİ; XAN*) kişi adı xan Vəli, hökmdar Vəli mənasındadır. Azərbaycan antroponomikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Vəlixan bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

VƏLİQULU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Vəli* və azərb. *Qulu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Vəliqulu (bax:

ad – **VƏLİ; QULU**) kişi adı Vəlinin qulu, Vəlinin qulluğunda dayanan mənasındadır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Vəliqulu yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

VƏLİMƏHƏMMƏD/VƏLİMƏMMƏD/VƏLİMƏT/ VƏLMƏT

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Vəli* və *Məhəmməd* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Vəliməhəmməd (bax: ad – **VƏLİ; MƏHƏMMƏD**) kişi adı Məhəmmədin yaxın dostu mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Vəliməmməd, Vəlimət, Vəlmət də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

VƏLİNEMƏT

ərəb. *vəlinemət* sözündəndir. Vəlinemət (bax: ad – **VƏLİ; NEMƏT**) kişi adı birini böyüdüüb bəsləyən, kiminsə boynunda haqqı olan adam mənalərini ifadə edir.

VƏLİŞ

Vəl... ilə başlayan adların əzizləmə və oxşama məzmunlu qısaldılmış formasıdır. Vəliş sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

VƏLİŞAĞA

bax: ad – **VƏLİAĞA**

VƏLİULLAH/VƏLİYULLAH/VƏLİYULLA/VƏLYULLA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Vəli* adı və *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Vəliyullah (bax: ad – **VƏLİ; ÜLLAH**) olan kişi adı Allah təkdir, onun elçisi Məhəmməd, dostu Əlidir. Dini rəvayətlərdə adın yaranması haqqında belə məlumatlara rast gəlinir ki, İslam dinində təriqətlər meydana gəldikdə şiələrin qəbul etdiyi Allah təkdir, onun elçisi Məhəmməd, dostu Əlidir (La ilahə illəllah, Məhəmmədun rəsulillah, Əliyyun vəliyullah) şüarındakı vəliyullah sözü həmin dövrdən kişi adı kimi formalaşmışdır. Adın təhrif olunmuş formaları Vəliyulla, Vəlyulla da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

VƏLİYAR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Vəli* adı və fars. *yar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Vəliyar (bax: ad – **VƏLİ**; **YAR**) kişi adı Vəliyə dost olan mənasındadır.

VƏSATƏT/VƏSADƏT

ərəb. *vəsətət* sözündəndir. Vəsadət/Vəsətət kişi adı vasitəçilik, arada vasitə olma, həmçinin rəsmi xahiş mənasındadır. Soyad formalaşmayan adlar sırasındadır.

VƏSL/VƏSİL

bax: ad – **VÜSAL**

VƏZİR

ərəb. *vəzir* sözü müasir Azərbaycan dilində köhnəlmiş sözlərdəndir. Vəzir kişi adı hökmdarın, padşahın dövlət işlərinə baxan vəkili mənasındadır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Vəzir də bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Vaxtilə yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur. Bu gün artıq Vəzir Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, əsasən soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

VƏZİRXAN

ərəb. *Vəzir* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən xan titulunun birləşməsindən əmələ gəlmişdir. Vəzirxan (bax: ad – **VƏZİR**; **XAN**) kişi adı xanın vəziri, hökmdarın vəziri mənasındadır.

VİCDAN

ərəb. *vicdan* sözündəndir. Vicdan kişi adı öz hərəkəti üçün mənəvi məsuliyyət hissi, hərəkətlərinə düzgün qiymət vermə, insaf mənasındadır.

VİDADİ

ərəb. *vadəd*, *vidad*, *vudəd* sözləri ilə əlaqədar vidadi dilimizdə məhəbbət mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında tə-

xəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. Öz yaradıcılığı ilə Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simalarından biri, bədii fikrin yeni məcrada inkişafı istiqamətində özünəməxsus xidmətləri olan şair Vidadinin (1709-1809) təxəllüsündəndir.

VİLAYƏT

ərəb. *vilayət* sözündən olub, böyük inzibati ərazi bölgüsü, ölkə, məmləkət, mahal, əyalət, ərazi, yer anlaylarını ifadə edir. Vilayət kişi adı mahal mənasındadır.

VURĞUN

azərb. *vurğun* vurmaq (vurulmaq) feilindən yaranmışdır. Vurğun vurulmuş, dəlicəsinə aşiq olmuş, çox sevmiş, məftun olmuş mənasındadır. Vurğun kişi adı Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış adlar sırasındadır. XX əsrdə yaşamış görkəmli Xalq Şairi Səməd Vəkilovun (1906-1956) təxəllüsündəndir.

VÜQAR

ərəb. *vüqar* (əslində *vuqar*) sözü heysiyyət, təmkin, ağırlıq, ciddilik, başıucalıq, həmçinin əzəmət, böyüklük mənasındadır. Vüqar kişi adı əzəmət mənasındadır. Vüqarlı olmaq (qürurluluq anlamında) İslam dinində yaxşı əlamətlərdən hesab edilmədiyindən ərəb dünyasında Vüqar şəxs adına rast gəlinmir. Vüqar kişi adı XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də Azərbaycanda geniş yayılmış kişi adları sırasındadır.

VÜSAL

ərəb. *vüsal* sözündən olub, istəklisinə qovuşma, sevgilisinə qovuşma, nail olmaq mənalaraındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Vüsal bu gün məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarındandır.

VÜSƏT

ərəb. *vüsət* sözündəndir. Vüsət kişi adı açıqlıq, meydan, genişlik mənalaraını ifadə edir.

VÜSLƏT

ərəb. *vüslət* sözündəndir. Vüslət qovuşma, aşıqin öz sevgilisinə qovuşması, vüsal mənalaraını ifadə edir.

YADİGAR

fars. *yadigar* sözü xatirə olaraq verilən, saxlanılan, yaxud xatirə olaraq qalmaq üçün olan, xatirə, abidə mənasındadır. Məcəzi mənası qalan, qalıq, xatirə nümunədir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasında olan Yadigar şəxs adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Çox zaman yenicə dünyaya göz açmış körpəyə yaxın vaxtda dünyasını dəyişən ananın, yaxud atanın, baba və ya nənənin adı deyil, məhz Yadigar adı (özü getdi, yerində yadigarı qaldı mənasında) qoyulmuş, beləliklə də ad məişətimizə daxil olmuşdur.

YADULLAH/ADULLA/YƏDULLA

ərəb. *yadullah* sözündəndir. Yadullah (bax: **ÜLLAH**) Yədulla kişi adı Allahın əli mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Yadulla, Yədulla da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Yadullah adı bu gün, əsasən, Yədulla formasında mövcuddur.

YAFƏS

ərəb. *yafəs* sözündəndir. Yafəs kişi adı genişlik, açıqlıq mənasındadır. "Bibliya" əfsanələrinə görə, Nuh Peyğəmbərin kiçik oğlu Yafəs dünyadakı tayfaların ulu babası, əcdadı sayılır. Qafqazın, Ön Asiyanın, Aralıq dənizi ölkələrinin, Pireney adalarının bir hissəsində yaşayan, yaxud vaxtilə yaşamış xalqlar qrupunun şərti adındandır.

YAQUB

ibrani. *iakov* sözü dilimizə hərfi tərcümədə daban, dabanbasdı mənasındadır. "Bibliya"da Yakov kimi qeyd edilən ad təqib

edən, izlənیلən, ardınca daban-daban gələn anlamındadır. “Tövrat”da İakov adının ərəbcələşdirilmiş forması Yaqubdur. İslam rəvayətlərində Yaqub adına rast gəlinir. İslam dinində İbrahimin nəvəsi, İshaqın oğlu Yaqub Peyğəmbər “Yusif və Züleyxa” məhəbbət macərasının qəhrəmanlarından olan, əfsanəvi gözəlliyə malik birisi kimi məşhur olmuş Yusifin atasıdır. Müqəddəs kitab “Quran”da adı keçən Yaqub Peyğəmbər oğlu Yusifin başına gələn əhvalatlardan, çox üzüntü keçirmişdir. Oğlanlarından Yusifin xəbərsiz itkin düşdüyünü eşidən Yaqubun ağlamaqdan gözləri də kor olmuşdur. Klassik ədəbiyyatda dərd, qəm, kədər rəmzinə çevrilmişdir, həmçinin dərdli ata mənasında yeri gəldikcə xatırlanır. Yaqub müqəddəs “Quran”da adı çəkilən iyirmi beş peyğəmbərdən biridir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarından olsa da, bu gün müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır.

YAHYA/YƏHYA

İbrani. *iohan* adının ərəbcələşdirilmiş biçimidir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Yəhya kişi adı Allah verdi (qalacaq), Tanrı verdi (yaşayacaq) mənasındadır. “İncil”də də, “Quran”da da belə məlumat var ki, körpə Məryəmə qulluq edən yaşlı Zəkəriyyə Allaha dua edərək övlad istəyir. Tanrı onun xahişini bir şərtlə yetirməyə razıdır ki, dünyaya gələcək övlad vaxt yetişəndə İsanın peyğəmbərliyinə birinci şəhadət verməlidir. Yəhya bəzi dini kitablarda Məryəmin əmisi oğlu kimi təqdim edilir. Yəhya XX əsrin ortalarından sonra məişətimizdə müşahidəediləcək dərəcədə azalan, bu gün artıq unudulmaqda olan kişi adları sırasındadır.

YALÇIN

türk. *yalçın* sözündən olub, ot və s. bitməyən sərt və çox dik, çılpaq qaya mənasını ifadə edir. Yalçın kişi adı özündə sərtlik, mübarizlik, dözümlülük ruhu daşıyır. H.Cavidin “Səyavuş” dramında Yalçın surəti bu xüsusiyyətləri daşıyan, yəni igid, dözümlü, iradəli üsyançı surətin adındandır. Adın məişətimizdə yayılmasında əsərin özünəməxsus rolu olmuşdur.

YAMİN

ərəb. *yamin* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Yamin adı gözəl, qəşəng, xoşagələn, həmçinin salamat, sağ mənasını ifadə edir.

YANAR

azərb. *yanar* (q. q. gəl. zam. *yanmaq* feilindən) sözündəndir. Yanar kişi adı alışan, alovlanan, odlana bilən, yanub-yaxılan mənasını ifadə edir.

YANVAR

latın. *januarius* sözündəndir. Yanvar təqvim ilinin birinci ayıdır. Azərbaycan antroponimikasında ilin aylarının adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından biri də Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (ölümündən sonra) Yanvar Abdullayevdir. 1990-cı ilin yanvar ayının 20-də müstəqillik tələbi ilə əlaqədar Azadlıq meydanında təşkil edilmiş nümayişlərdə iştirak edən Yanvar təcrid dırnağa qədər silahlanmış Sovet ordusu tərəfindən qətlə yetirilən onlarla silahsız insandan biridir.

YARAŞIQ

azərb. *yaraşıq* (*yaraşmaq* feilindən əmələ gəlmiş isim) sözündən olub, bəzək, zinət, münasib anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Yaraşıq görünüşü gözəl mənasındadır.

YAR

fars. *yar* sözü dost, yoldaş, kömək anlamlarını ifadə edir. Klassik ədəbiyyatda sevgili, istəkli, məşuq, məşuqə mənalarında istifadə olunmuş *yar* sözünə məişətimizdə də, xalq ədəbiyyatı nümunələrində də çox rast gəlinir. Yar Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, yoldaş, kömək mənasında kifayət qədər mürəkkəb adların tərkibində komponent olaraq işlənir. Məsələn, Ağayar, Yarəhməd, Elyar və s.

YARI/YARİ

fars. *yar* ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Yarı da, Yari də sonradan müstəqil

kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün artıq hər iki ad Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

YARƏHMƏD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *yar* sözü və ərəb. *Əhməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Yarəhməd (bax: ad – **YAR**; **ƏHMƏD**) kişi adı Əhmədə yar olan, dost olan mənasındadır.

YARƏLİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *yar* sözü və ərəb. *Əli* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Yarəli (bax: ad – **YAR**; **ƏLİ**) kişi adı (Həzrət) Əliyə yar olan, dost olan, yar olan mənasındadır. Bu gün Yarəli Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

YARMƏHƏMMƏD/YARMƏMMƏD/YARMƏD/ YARMƏT

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *yar* sözü və ərəb. *Məhəmməd* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Yarməhəmməd (bax: ad – **YAR**; **MƏHƏMMƏD**) kişi adı Məhəmmədə yar olan, dost olan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Yarməmməd, Yarməd, Yarmət də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

YARULLAH/YARULLA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *yar* və ərəb. *Üllah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Yarullah (bax: ad – **YAR**; **ÜLLAH**) olan kişi adı Tanrıya, Allaha yar olan, dost olan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Yarulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Yarullah adı bu gün, əsasən, Yarulla formasında mövcuddur. Bu gün artıq hər iki ad Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

YASAVUL

ərəb. *yasavul* sözü vaxtilə, əsasən, kənd yerlərində polis vəzifəsinə yaxın vəzifələrdən biri, qoruqçu, mühafizəçi, keşikçi, həmçinin zabıt mənasında işlənmişdir. Mənbələrdə Yasavul kişi adının hakim mənasında olması ilə bağlı mülahizələrə də rast gəlinir.

YASƏF/YASİF

bax: ad – **ASƏF**

YASƏR

ərəb. *yasər* (əslində *yəsar*) sözündəndir. Yasər kişi adı vərədlət, həmçinin sağ, sol cinah anlamındadır.

YASİN

ərəb. *yasin* sözündən olub, “Quran” surələrindən birinin adındandır. İslam dini ilə əlaqədar rəvayətlərdə Yasin Məhəmməd Peyğəmbərin epitetlərindəndir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasında olan Yasin bu gün artıq unudulmaqdadır. Məlum olduğu kimi, ərəblərdə kişi adlarına – a(ə) sonluğu artırmaqla qadın adları yaratmaq (tə-mərbutə) mümkündür. Lakin Yasin adından qadın adı yaranmamışdır. Bu, ərəb dilinin qanunlarına ziddir. Lakin rus antroponimikasında Yasin adından yaranmış Yasina qadın adı mövcuddur. Rus dilləri, eləcə də antroponimika sahəsi ilə məşğul olanlar adın etimologiyası ilə bağlı şərh verərkən Yasina adının yalnız Rusiyada mövcud olduğunu göstərmişlər.

YASİR

ərəb. *yasir* sözündəndir. Yasir kişi adı rahatlandıran, rahat edən, yüngülləşdirən mənasındadır.

YAŞAR

ərəb. *yaşar* (qeyri gələcək zamanda olan *yaşamaq*) feilindəndir. Yaşar kişi adı çox yaşayan, ömrü uzun olan mənasını ifadə edir. Türk xalqlarının antroponimik vahidlər sistemində mövcud ad məişətimizə görkəmli dramaturq C.Cabbarlının “Yaşar” əsərinin baş qəhrəmanının adı kimi daxil olmuşdur. XX əsrdə çox geniş yayılmış kişi adlarındandır.

YAVƏR

ərəb. *yavər* sözündən olub, əvvəllər köməkçi, etibarlı şəxs, inanılmış adam mənalərini ifadə etsə də, sonralar hərbi hissələrdə komandirin köməkçisi (adyutant) mənasında da işlənmişdir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Yavər kişi adı ilə qadın adı (bax: qadın adı – **YAVƏR**) fərqli mənalər ifadə edir. Komandir köməkçisi, başçının müavini mənasında olan Yavər kişi adı hərbi sahəsi ilə əlaqədardır.

YAVUZ

türk. *yavuz* sözü bir-birindən fərqli olan zəhmli, dəhşətli, qorxunc, sərt, tünd, yaman, həmçinin mənarətli, ustad, şən-şöhrətli, qüdrətli hökmdar mənalərini ifadə edir. Yavuz Azərbaycan antroponimikasında ləqəblərdən yaranmış kişi adları sırasındadır. Yavuz kişi adı türk sultanı I Səlimin ləqəbindəndir (qüdrətli hökmdar mənasında).

YEQAN

fars. *ye(k)qane* sözündəndir. Yeqan tək olan, bir olan mənasındadır. Elmi ədəbiyyatda etnonim (bəzi sənədlərdə Yekan kimi qeyd edilmişdir) olduğu barədə tutarlı məlumatlara rast gəlinir. Eqan Taisi XII əsrdə səlcuq oğuz əmirlərindən birinin adı olmuşdur. XVI əsrdə Azərbaycan Qızılbaş tayfalarından Ustaclunun bir qolu Eqanlı adlanırdı. Həmçinin 1928-ci ilə qədər Qərbi Azərbaycanda, İrəvanda yalnız azərbaycanlıların yaşadığı Yeqan kəndi haqqında məlumatlar mövcuddur. Toponimin də tayfa adı əsasında yaranması elmi mənbələrdə ətraflı şərh edilmişdir. Beləliklə, araşdırmalara əsasən, Yeqan kişi adının etnonim olduğunu söyləmək olar. Yeqan kişi adı Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Azərbaycanda Yeqanov, Yeqanlı soyadlarının kifayət qədər daşıyıcısı vardır. Bu da yaxın keçmişə qədər adın geniş yayıldığına dəlalət edir.

YELMAR

azərb. *yel* – itilik, sürət və fars. *mar* – ilan sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Yelmar (bax: **MAR**) kişi adı iti sürünən ilan mənasındadır.

YENİSEY

türk. *yenisey* sözündəndir. Yenisey şəxs adı yeni, təzə su, suyu bol olan çay mənasındadır. Əslində türklərin əzəli məskəni olmuş, bu gün Rusiya Federasiyasının Sibir vilayətində məşhur Yenisey çayının adındandır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlardır. Bu gün Yenisey adından təxəllüs kimi də istifadə edilir.

YILMAS/YILMAZ

ərəb. *yılmas* sözündəndir. Yılmas kişi adı əzmli, səbatlı, qorxmaz, dediyindən dönməyən mənasındadır.

YOLÇU

azərb. *yolçu* sözündən olub, yola, səfərə çıxmış adam, yol geden adam, həmçinin yolda dilənçilik edən adam anlamındadır. Yolçu sözü məcazi mənada hər hansı bir məqsəddən asılı olaraq (yaxşı və ya pis) gedilən, tutulan yoldur. Dilimizdə yolçu sözü ilə əlaqədar *Yolçu yolda gərək; Bir yolun yolçusu idilər; Nə bilirsən nə yolun yolçusudur* və s. kimi kifayətgədər ümumişlək ifadələr, atalar sözləri mövcuddur. Yolçu kişi adı da həyat yolunda olan mənasındadır. Müasir Azərbaycan dilində sözün, əsasən, məcazi mənası çox işlənir. Bu gün Azərbaycanda Yolçu kişi adı köhnəmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

YOLDAŞ

azərb. *yoldaş* sözündən olub, əslində bir-biri ilə yola çıxmaq, birlikdə yol getmək mənasındadır. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdən olan yoldaş sözünün məcazi mənası eyni yolda olan, eyni yolun (yaxşı və ya pis) yolçusu olan adamlardır. Yoldaş kişi adı bir-biri ilə dostluq etmə, rəfiq, həmçinin uzaq yola bir yerdə çıxan (adamlar) mənələrindədir.

YUNİS/YUNUS

ibrani. *iona* sözündən olub göyərçin mənasındadır. Yunis əfsanəvi peyğəmbərlərdəndir. Rəvayətə görə, uydurduğu möcüzə yalan çıxdığı üçün qaçıb Dəclə kənarında bir gəmiyə minmək istəmiş, günahkar olduğundan gəmi onu aparmamışdır.

Yunus dənizə atılmış, naqqa balığı onu udaraq yenidən dünya-ya qaytarmışdır. İonanın ərəbcələşdirilmiş forması Yunusdur. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar kişi adları sırasındadır. Yunus müqəddəs “Quran”da adı çəkilən iyirmi beş peyğəmbərdən biridir. Azərbaycan dilində həm Yunus, həm də Yunis şəklindədir.

YUSİF/YUSUF/YUSUB/USUB

İbrani. *iosif* sözündən olub, artırılmış, əlavə edilib çoxaldılmış, artım, gəlir mənasındadır. Yusif əslində İosifin ərəbcələşdirilmiş formasıdır. Ümumiyyətlə, Yusif kişi adı dünyanın bir çox xalqlarının məişətində rast gəlinən adlar (İosif, Jozef, Cuzepe, Yozef, Cozef, Osip və s.) sırasındadır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Şərqdə müqəddəs kitab “Quran”da Yusiflə əlaqədar rəvayətdən qaynaqlanan məhəbbət hekayələri, əfsanələrdən olan “Yusif və Züleyxa” dastanının əsas qəhrəmanının adındandır. Yusif Peyğəmbər “Quran”da həyatı və mübarizəsi haqqında ətraflı məlumat verilən peyğəmbərlərdən biridir. Müqəddəs kitabda Yaqub Peyğəmbərin ən çox sevdiyi iki oğlundan biri olan gənc, gözəl Yusifin başına gələn əhvalatlar, Züleyxanın ona vurulması, böhtana salınaraq zindana atılması, sonda Yusifin hökmdar olması haqqında rəvayət əsasında Şərq ədəbiyyatında kifayət qədər dastan, poema yaranmışdır. Artıq neçə əsrdir ki, Yusif kişi adı Şərq poeziyasında həm də gözəllik rəmzi olaraq işlədilir. Yusif Şərqdə “Yusif və Züleyxa” və “Qisseyi-Yusif” poemalarının qəhrəmanı, eləcə də Misirin əzizi ləqəbiylə də məşhurdur. Adın təhrif olunmuş formaları Yusuf, Yusub, Usub da sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmışdır. 2013-cü ilin ilk 9 ayı ərzində dünyaya gələn oğlan övladlarına qoyulan adlar içərisində Yusif birinci olmuşdur. Adın daşıyıcılarından kimya elmləri doktoru, professor, Azərbaycan EA-nın akademiki, SSRİ EA-nın müxbir üzvü, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı, kimya, neft və təbii qazın emalına, problemlərinə həsr olunmuş bir çox fundamental əsərlərin müəllifi Yusif Məmmədəliyev (1905-1961) reaktiv mühərriklər üçün yeni növ yanacaq yaratmışdır.

YUSİFƏLİ/YUSUBƏLİ/YUSUFƏLİ/USUBƏLİ

İbrani. *Yusif* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Yusifəli (bax: ad – *YUSİF; ƏLİ*) kişi adı gözəl Əli, yaraşıqlı Əli mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Yusufəli, Yusubəli, Usubəli də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

YÜZBAŞI/YÜZBAŞ

azərb. *yüzbaşı* sözündən olub, XX əsrin iyirminci illərinə qədər Azərbaycanın kənd yerlərində kənd icması tərəfindən seçilən inzibati vəzifə sahibi mənasındadır. Türk dillərinin, demək olar ki, hamısında mövcud olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində tituldan formalaşmış kifayət qədər antroponim mövcuddur. Yüzbaşı da bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Yüzbaşı vaxtilə yalnız Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi titullardan olmuşdur. Yüzbaşı sözü həm də türk dillərində hərbi termin olaraq mövcud olmuşdur. Bu gün ərəb dilinə keçmiş hərbi türkiizmlərdəndir. Ərəb dilində yüzbaşı sözü bu gün azacıq səs dəyişməsinə məruz qaldığından, başqa sözlə, reseptor dilin fonetik qanunlarına uyğunlaşıb, səs cildini dəyişdiyindən yüzbaşı formasında olub, hərbi sahədə mövcud hərbi türkiizmlər sırasındadır. Yüzbaşı sonradan müstəqil kişi adı kimi də rəsmiləşmişdir. Sonradan səs düşümü hadisəsi nəticəsində Yüzbaş da müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında Yüzbaş/Yüzbaşı köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ZABİL/ZABUL

fars. *zabil* sözündəndir. Əslində zabil tarda musiqiçi Mirzə Sadıqın əlavə etdiyi bir pərdədir. “Zabul segah” Azərbaycanda klassik muğamdır. Azərbaycan antroponimikasında muğam adlarından yaranmış kişi adları sırasındadır.

ZABİR

fars. *zabir* sözündəndir. Zabir kişi adı güclü, qüvvətli, möhkəm mənasındadır. Məişətimizdə Sabir adına həmqafiyə qoyulmuş kişi adlarındandır.

ZABİT

ərəb. *zabit* sözündən olub, zəbt edən, alan, tutan, rütbəli hərbi, ordu və donanmada komanda heyətinə mənsub olan şəxs, həmçinin əmr edən, yol göstərən, tənzimləyən mənasındadır. Zabit kişi adı rütbəsi olan hərbi mənasındadır.

...ZADƏ

fars. *zadə* əslində törəmiş, doğulmuş, övlad, oğul mənasındadır. Adətən isimlərə qoşularaq əsil, kök, nəsil bildirir (bəyzadə, əsilzadə və s.). Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı olmasa da, *-zadə* sonluğu ilə düzələn kifayət qədər kişi və qadın adı məlumdur. Məsələn, Əlizadə, Şahzadə, Gülzadə və s. Məlum olduğu kimi, bu gün dilimizdə fars formantlı bu şəkilçi vasitəsilə düzəlmiş kifayət qədər soyad mövcuddur. Bir sıra dünya dillərində soyaddan yaranma şəxs adları mövcuddur. Dilimizdə *-zadə* sonluğu ilə bitən kifayət qədər soyad mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında mövcud *-zadə* sonluğu ilə düzələn adların əksəriyyəti həm də soyad kimi işlənir. Məsələn,

Əlizadə, Xanzadə və s. Məsələn, Əlizadə, Xanzadə və s. Qeyd etmək lazımdır ki, *-zadə* müstəqil şəxs adı kimi formalaşmasa da, XX əsrdə bir çox sahələrdə tanınmış azərbaycanlı alimi dünyanın elmi ictimaiyyəti Zadə kimi qəbil etmişdir. Məlum olduğu kimi, bu gün bütün dünyada Zadə adı ilə tanınmış azərbaycanlı alim Lütvəli Rəhim oğlu Əsgərzadə (4 fevral 1921, Bakı şəhəri) dünyanın bir çox ölkələrinin akademiyalarının üzvü, süni intellekt sahəsində qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsinin banisi, Kaliforniyanın Berkli Universitetinin ömürlük professoru seçilmiş yeganə alimdir. Zadə Azərbaycanın Amerikadakı diaspor təşkilatının fəxri üzvü, dünyanın ən çox istinad edilən alimlərindən biri olmaqla yanaşı, çoxlu sayda mötəbər cəmiyyətlərin və fondların mükafatlarına layiq görülmüş, medallarla təltif edilmişdir. Azərbaycanlı alimin elmi xidmətlərinə görə Kaliforniyanın Berkli şəhərində İnformasiya texnologiyaları üzrə Zadə İnstitutu təsis edilmişdir.

ZAFİQ

Zafiq adı dilimizdə heç bir məna ifadə etmir. Məlum olduğu kimi, dilimizin şəxs adları sistemində qafiyə xatirinə yaranmış adlar mövcuddur. Zafiq də bu qəbildən olan kişi adları sırasındadır. Afiq, Rafiq, Zamiq, və bu kimi adlara qafiyə olaraq qoyulmuş, sonradan məişətimizdə yayılmışdır.

ZAHİD

ərəb. *zahid* sözündən olub, dünyanın zövq və nemətlərindən əl çəkib vaxtını ibadətlə keçirən dindar (adam), tərki-dünya mənasındadır. Məcəzi mənada insanlardan qaçaraq qapalı həyat keçirən adamdır. Sözü məcəzi mənası ilə əlaqədar Zahid kişi adı məişətimizdə geniş yayılmış adlardır.

ZAHİR

ərəb. *zahir* sözündən olub, açıq, aşkar, meydanda olan, məlum olan, həmçinin xarici görünüş, üz tərəf, görkəm mənasındadır. Allahın məlum 99 adından biri də əz-Zahirdir. Əz-Zahir varlığı hər kəsə açıq olan mənasındadır. Zahir kişi adı müvafiq olaraq göz önündə olan mənasındadır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarından olan Zahir bu gün edilir.

ZAIR

ərəb. *zair* sözü dilimizdə ziyarətə yollanan, ziyarətçi (ərəb dilində sözün vurğusu birinci hecaya düşür) mənasındadır. Lakin adın bu məna ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Məlum olduğu kimi, Zair 1971-ci ildən 1997-ci ilə qədər Konqo Demokratik Respublikasının adı olmuşdur. Zair kişi adı da həmin ölkənin adındandır.

ZAKİR

ərəb. *zakir* sözü dini mərasimlərdə zikr etmə, təsbeh çevirə, çevirə dua etmə, Allahın adlarını və sifətlərini bir-birinin ardınca söyləyib təkrar etmə, vird etmə mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış adlar sırasında olan Zakir kişi adı dənə-dənə Allahı xatırlama anlamındadır. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında realizmin inkişafında xüsusi xidmətləri olmuş, dövrünün bütün eyiblərini, problemlərini satirik şəirlərində əks etdimiş şair Qasım bəy Zakirin (1784-1857) təxəllüsündəndir.

ZAL/ZALI

qəd. pəhləvi dilində *zal* yaşlı (adam), qoca, ağsaçlı mənasındadır. Ə.Firdövsinin məşhur "Şahnamə" qəhrəmanı Rüstəmin atası anadan olarkən bədənində, eləcə də başındakı tükləri ağ olduğundan ona Zal adı verilmişdir. Zal adı Rüstəm pəhləvanın atasının, Şamın oğlunun adındandır. Adın təhrif olunmuş forması Zalı da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Zal/Zalı bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ZAMAN

ərəb. *zaman* sözündəndir. Zaman kişi adı vaxt, müddət, dövr, mövsüm mənasındadır. XX əsrin 80-ci illərinə qədər məişətimizdə geniş yayılmış Zaman kişi adı bu gün artıq müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır.

ZAMƏDDİN

ərəb. *zaməddin* sözündəndir. Zaməddin Nizaməddin (bax: ad – *NİZAMƏDDİN*) kişi adının təhrif edilmiş formasıdır.

ZAMİQ

ərəb. *zamiq* sözündəndir. Zamiq kişi adı incəliklərə bələd olan, həmçinin cəsur, şücaətli anlamını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin ortalarından daxil olmuş Zamiq kişi adı bu gün məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır.

ZAMİN

ərəb. *zamin* sözündəndir. Zamin kişi adı zamanət verən, öhdəsinə götürən, boynuna çəkən mənasındadır.

ZAMİR

ərəb. *zamir* (əslində *zəmir*) sözündəndir. Zamir kişi adı zərif, incə, nazik, səmimi mənasındadır. Zamir adı məişətimizdə ifadə etdiyi mənaya görə deyil, əsasən Samir adına həmqafiyə olaraq qoyulmuş, beləliklə də məişətimizdə yayılmışdır.

ZAUR

ərəb. *zaur* sözündən olub, ziyarətdə olan, zəvvar mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin ortalarından daxil olmuş Zaur sonradan Cənubi Qafqazın digər respublikasında olduğu kimi, məişətimizdə geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Ərəb dilində ziyarət edən, ziyarətçi mənalarında da işlənir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün də Qafqaz xalqlarının şəxs adları sistemində mövcud Zaur kişi adı dilimizdə olduğu kimi deyil, bir qədər fərqli tələffüz edilir. Mənbələrdə italyan dilində Zauri şəklində mövcud olması barədə də məlumatlara rast gəlinir.

ZAR

fars. *zar* sözü dilimizdə usandırmaq, çoxluqdan zinhara gəlmək və buna yaxın mənaları ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir.

ZEYBƏK

ərəb. *zeybək* sözündən olub, qoçaq, cəsur, igid anlamlarını ifadə edir. Zeybək Səlcuqlar dövründə mühafizə dəstəsində hərbi xidmət keçmiş, hazırda Türkiyədə İzmir, Aydın, Mənisə tərəflərdə özünəməxsus geyim tərz, davranış tərz, hətta rəqsləri ilə də seçilən türk etnik qrupunun adıdır. Zeybək kişi adı cəsur, igid mənasındadır.

ZEYD

ərəb. *zeyd* sözündəndir. Zeyd kişi adı həddən ziyadə, həddən artıq artıran, çoxaldan, həmçinin gərəksiz (artıq olmaq) mənasındadır. M.Füzulinin "Leyli və Məcnun" poemasında obrazın adındandır. Bir zamanlar kasıb olduğu üçün sevgilisi Zeynəbə qovuşa bilməyən, Məcnun kimi eşqindən çöllərə düşən və sonralar dostlarının köməyi ilə vüsala çatan bu gənc Məcnun ilə Leyli arasında qasidlilik edir.

ZEYDULLAH/ZEYDULLA

ərəb. *Zeyd* adı və *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zeydullah (bax: ad – **ZEYD**; **ÜLLAH**) kişi adı Allahın çoxaltdığı, artırdığı mənasındadır. Azərbaycanın cənub bölgələrində geniş yayılmış kişi adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Zeydulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Zeydullah adı bu gün yalnız Zeydulla formasında mövcuddur.

ZEYQƏM

ərəb. *zeyqəm* sözündəndir. Zeyqəm kişi adı aslan, şir mənasındadır.

ZEYNAL

ərəb. *zeynal* (əslində *zeynəl*) sözündəndir. Zeynəl sözü sonradan dilimizin əsas qanunu olan ahəng qanununa uyğunlaşaraq Zeynal formasına düşmüşdür. Zeynalabdin (bax: ad – **ZEYNALABDİN**) adının ixtisar forması kimi izah edilir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olsa da, sonradan müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində poeziya sahəsində məşhurlaşmış şair, publisist Zeynal Cabbarzadə (Cabbarov Zeynal, 1920-1977), şair, dramaturq Zeynal Xəlil (Xəlilov Zeynal, 1914-1973), şair, publisist Zeynal Vəfa (Zeynalov Zeynalabdin (1938) adın məşhur daşıyıcıları arasındadır.

**ZEYNALABDİN/ZEYNALABDİN/ZEYNABDİN/
ZEYNABDI**

ərəb. *Zeynal* və *Abidin* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əla-

qədər şəxs adları sırasındadır. İslamda şüələrin IV-cü imamının ləqəbindən yaranmış Zeynalabdin (bax: ad – **ZEYNAL**; **ABDİN**) kişi adı abidlərin bəzəyi, dindarların yaraşığı mənasındadır. XX əsrin 60-cı illərinə qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olmuş Zeynalabdin bu gün artıq köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır. Adın daşıyıcıları arasında məşhur tarixçi, etnoqraf, səyyah və coğrafiyaşünas, filosof və şair Hacı Zeynalabdin Şirvani (1780–1838), yazıçı Hacı Zeynalabdin Məşədi Səfərəli oğlu Marağayi (1838–1910), məşhur azərbaycanlı milyonçu, xeyriyyəçi kimi tanınmış, Rusiya imperiyasının həqiqi dövlət müşaviri seçilmiş, müsəlman Şərqiində ilk qızlar məktəbinin (Tağıyev qızlar məktəbi) yaradıcısı Hacı Zeynalabdin Tağıyev (1823–1924) kimi layiqli şəxsiyyətlər olmuşdur.

ZEYNƏDDİN/ZEYNİDDİN

ərəb. *zeynəddin* sözündəndir. Zeynəddin kişi adı dinin bəzəyi, dinin yaraşığı mənasındadır.

ZEYNI

Zeyn... ilə başlayan kişi adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçildilmiş biçimidir. Sonradan müstəqil kişi adı kimi formalaşmışdır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Zeyni yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ZEYNULLA

ərəb. *Zeyni* adı və *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Zeynullah (bax: ad – **ZEYNI**; **ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın bəzəyi, Tanrının yaraşığı mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Zeynulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Zeynullah adı bu gün yalnız Zeynulla formasında mövcuddur.

ZƏBİ

ərəb. *zəbi* (əslində *zəbih*) sözündəndir. Zəbi kişi adı qurbanlıq və ya qurban kəsilən mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Zəbi bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ZƏBİBULLA

ərəb. *zəbibullah* sözündəndir. Əslində Zəbibullah (bax: **ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın yetirdiyi nemət, qismət mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Zəbibulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Zəbibullah adı məişətimizdə yalnız Zəbibulla şəklindədir.

ZƏBİULLAH/ZƏBULLA

ərəb. *Zəbiullah* sözündəndir. Əslində Zəbiullah (bax: ad – **ZƏBİ; ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın yolunda, Tanrının yolunda kəsilmiş qurban mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Zəbulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad məişətimizdə yalnız Zəbulla şəklindədir.

ZƏFƏR

ərəb. *zəfər* sözündəndir. Zəfər kişi adı müharibə, savaşa əlaqədar qalibiyyət, qələbə, qalib olma, üstün gəlmə mənasındadır. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış Zəfər kişi adı bu gün artıq unudulmuş şəxs adları sırasındadır.

ZƏFƏRBƏY

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Zəfər* adı və azərb. arxaıkləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zəfərbəy (bax: ad – **ZƏFƏR; BƏY**) kişi adı Əlinin qələbəsi mənasını ifadə edir.

ZƏFƏRƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Zəfər* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zəfərəli (bax: ad – **ZƏFƏR; ƏLİ**) kişi adı Əlinin qələbəsi mənasını ifadə edir.

ZƏHMƏT

ərəb. *zəhmət* sözündəndir. Zəhmət kişi adı əmək, çalışma, əziyyət, rahatsızlıq, əmək sərfetmə anlamındadır.

ZƏKA

ərəb. *zəka* sözü bir məsələni tez anlama, başa düşmə, dərk etmə, tez qavrama qabiliyyəti, ağıl, fəhm, zəhin mənasındadır.

Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasında. Şair Rəfiq Zəkanın (1939–1999) təxəllüsündəndir.

ZƏKƏRİYYƏ

İbrani. *zəkəriya* (əslində *zaxariya*) sözündəndir. Zəkəriyyə dilimizə hərfi tərcümədə Allahın xatırladığı anlamındadır. Əslən xristianların müqəddəs kitabı “İncil”dən gəlir. Ruslarda Zaxar, Avropada Zaxari, Zaxariya və başqa formalarda işlədilir. Zəkəriyyə adın ərəbcələşdirilmiş şəkli. Dilimizə ərəb dilindən İslam dini ilə əlaqədar keçmə şəxs adları sırasında. “Quran”da adı çəkilən iyirmi beş peyğəmbərdən biri də Zəkəriyyədir. “İmran ailəsi” və “Məryəm” surələrində də adı keçir. İsanın doğulması tarixçəsindən bəhs edilərkən qeyd edilir ki, Məryəmi Allahın əmri ilə Zəkəriyyə böyütmüşdür.

ZƏKİ

Ərəb. *zəki* sözündəndir. Zəki kişi adı ağıllı, tez başa düşən, tez dərk edən mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Zəki bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ZƏKİƏDDİN/ZƏKİYƏDDİN/ZƏKYƏDDİN

Ərəb. *zəki əd-din* sözündəndir. Zəkiəddin kişi adı dinin zəkalisı mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Zəkiyəddin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZƏKİULLAH/ZƏKULLA/ZƏKİYULLA/ZƏKYULLA

Ərəb. *Zəki* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Üllah* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Zəkiullah (bəx: ad – **ZƏKİ**; **ÜLLAH**) olan kişi adı Allahın ağıllı, zəkali bəndəsi mənasını ifadə edir. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitle bitib, ikinci söz saitle başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Zəkiulla adı bu gün Zəkulla formasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Zəkiyulla, Zəkulla, Zəkyulla da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə Zəkiullah adı bu gün, əsasən, Zəkulla, yaxud da Zəkiyulla formasında mövcuddur.

ZƏLİM

ərəb. *zəlim* (əslində *zalim*) sözündən olub, zülm edən, zülmkar, qəddar, amansız, mərhəmətsiz, insafsız mənalарını ifadə edir. Zəlim sonradan dilimizin əsas qanunu olan ahəng qanununa uyğunlaşaraq Zəlim formasına düşmüşdür. Bəzi izahlı lüğətlərdə Səlim (bax:m ad – **SƏLİM**) adı ilə əlaqələndirilir. Tam fərqli şəxs adlarıdır.

ZƏLİMXAN

ərəb. *Zəlim* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* tituluunun birləşməsindən əmələ gələn şəxs adıdır. Zəlimxan (bax: ad – **ZƏLİM; XAN**) kişi adı zalım xan, zülm edən xan mənasındadır. Adın daşıyıcılarından biri də Aşıqlar Birliyinin sədri Zəlimxan Yaqub (Yaqubov Zəlimxan Yusif oğlu, 1950) Azərbaycanın Xalq Şairi, ictimai xadimdir.

ZƏMANƏT

ərəb. *zəmanət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Zəmanət zəminlik, zəmin olma, həmçinin bir şəxs haqqında verilmiş müsbət rəy anlamlarını ifadə edir.

ZƏNGİ

azərb. *zəng* sözündəndir. Zəngi kişi adı zəngə aid, zənglə əlaqədar anlamındadır.

ZƏRBAİL/ZƏRBAYIL

ərəb. *zərbail* sözündəndir. Zərbail kişi adı güclü, zərbəsi güclü (olan) mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Zərbayıl sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZƏRBƏLİ/ZƏRBALI

ərəb. *zərbali* sözündəndir. Zərbəli (bax: ad – **ƏLİ**) kişi adı Əli zərbəsi mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Zərbalı sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZƏRBİ

Zərb... ilə başlayan adların əzizləmə və oxşama məzmununda kiçiltmə formasıdır. Sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZƏRDÜŞT

fars. əfsanəvi şəxsiyyət olmuş *Zərdüştün* adındandır. Zərdüşt İslamdan əvvəl Azərbaycan, İran, Orta Asiyada ən geniş yayılmış dinin – Zərdüştiliyin banisi olmuşdur. Zərdüşt adının etimologiyası haqqında çoxlu fikirlər söylənməmiş və söylənilməkdədir. Adətən tədqiqatçılar Zərdüştün m.ə. VI əsrdə yaşadığını qeyd edirlər. Lakin hələ də elm aləminə Zərdüşt (Zərdəşt, Zartəşt, Zardəşt, Zaroastr) Peyğəmbərin nə zaman yaşadığı dəqiq məlum deyildir. Ehtimal olunur ki, m. ə. ya VII, ya da VI əsrdə yaşamış, İran şahı I Daranın müasiri olmuşdur. Rəvayətə görə, 30 il Savalan dağında tərki-dünya həyat keçirmiş, “Avesta” (“Əbəs-tağ”) adlı kitabın müəllifidir. Zərdüştün guya Azərbaycanın ən qədim şəhərlərindən olan Muğanda doğulması və əslən azərbaycanlı olmasına dair mülahizələr mövcuddur. Onun haqqında digər əfsanələrdə isə Cənubi Azərbaycanın Urmiya şəhərindən olması (bəzən zühur etməsi) barədə deyilir. Zərdüşt əfsanəvi, eləcə də tarixi şəxsiyyət hesab olunur. Mənbələrdə “Avesta”nın ayrı-ayrı hissələrinin Zərdüştə qədər də mövcud olması barədə məlumatlara rast gəlinir. Zərdüştün onları ilk dəfə bütövlükdə qələmə alması barədə mülahizələr də mövcuddur. Zərdüşt tərəfindən qələmə alındığı dəqiq bilinən 17-ci nəğmələri özü ora əlavə etmişdir.

ZƏRGƏR

fars. *zərgər* sözü dilimizdə qızıldan, gümüşdən bəzək əşyaları düzəldən usta mənasındadır. Zərgər Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır. Zərgərov, Zərgərli, Zərgərzadə kişi soyadlarının kifayət qədər geniş yayılması məişətimizdə yaxın keçmişə qədər adın mövcud olduğuna dələlət edir.

ZƏRRAB/ZƏRRAF

ərəb. *zərrab* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında Zərrab sənət-peşə ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Zərrab kişi adı pul kəsən, metal pul düzəltməklə məşğul olan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Zərraf da sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZİRƏDDİN

ərəb. *zirəddin* sözündəndir. Zirəddin kişi adı dinin qolu, dinin möhkəm, vuran əli mənasındadır.

ZİRVƏ

ərəb. *zirvə* sözündən olub, dağın ən yüksək nöqtəsi, həmçinin ən yüksək pillə, ən yüksəkdə duran, olan anlamlarını ifadə edir. Zirvə kişi adı alilik anlamında ən yüksək nöqtədə olan mənasındadır.

ZİRVƏBƏY

ərəb. *Zirvə* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gələn şəxs adıdır. Zirvəbəy (bax: ad – **ZİRVƏ; BƏY**) kişi adı bəylər bəyi mənasındadır.

ZİVƏR

fars. *zivər* sözündən olub, bəzək, süs, həmçinin daş-qaş anlamlarını ifadə edir. Zivər kişi adı bəzək mənasındadır. XX əsrin ortalarına qədər Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olmuşdur. Zivər XX əsrin ortalarından köhnəlmiş kişi adları sırasındadır. Bu gün Zivər məişətimizdə yalnız qadın adı kimi mövcuddur.

ZİVƏRBƏY

fars. *Zivər* adı və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun birləşməsindən əmələ gələn şəxs adıdır. Zivərbəy (bax: ad – **ZİVƏR; BƏY**) kişi adı bəzənmiş bəy, kişi, oğlan mənasındadır. Azərbaycanın ilk ali təhsilli memarı Zivərbəy Əhmədbəyov (1873-1923) Azərbaycanda Xalq Cümhuriyyəti elan olunduğu dövrdən Bakı şəhərinin baş memarı (1920-1922) olmuşdur. Şamaxıda Cümə məscidi, İmam məscidi, Bakıda Təzəpir məscidi, Əmircanda Murtuza Muxtarov məscidi (1908), eləcə də Vladıqafqazda bir sıra yaşayış və məişət binaları məhz onun layihələri əsasında inşa edilmişdir. Əmircanda tikdiyi məscid Şərq memarlığının ən yaxşı incilərindən biri kimi YUNESKO-nun tarixi abidələr siyahısına salınaraq qorunur. Z.Əhmədbəyov özü 1917-ci ildə isə "İslam mədəniyyət abidələrini qoruyaq", 1919-cu ildə Şamaxıda mədəniyyət abidələrinin öyrənilməsi ilə məşğul olan "Yeni Şirvan" cəmiyyətlərini yaratmışdı.

ZİYA

ərəb. *ziya* (ərəb dilində *dıya*) sözündəndir. Ziya kişi adı işıq, aydınlıq, nur mənasındadır. Adın daşıyıcılarından görkəmli ictimai xadim, şərqşünas, tarixçi, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı, Pankov (Almaniya), Urgənc (Özbəkistan), Astara və Göyçay şəhərlərinin fəxri vətəndaşı, uzun müddət Şərqşünaslıq İnstitutunun direktoru (1981-1997) vəzifəsində çalışmış akademik Ziya Bünyadov (1921-1997) elmi əsərlərində tariximizi bugünkü nəsillərə olduğu kimi çatdıran alimlərdən, əsl vətəndaş ziyalılarından olmuşdur. Alimin əsərləri Fransada, İraqda, Rusiyada, Türkiyədə və dünyanın bir sıra başqa ölkələrində dəfələrlə nəşr olunmuşdur. Ziya Bünyadov da Şərq dillərinin bilicisi kimi gözəl tərcüməçi idi. O, dünyanın bir sıra alimlərinin əsərlərini ingilis, ərəb, rus və türk dillərindən tərcümə etmişdir. Vasim Məmmədliyəylə birgə “Quran”ı Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir. Görkəmli elm xadimi bir sıra orden və medallarla təltif olunmuşdur.

ZİYAD

ərəb. *ziyad* sözündən olub, artıq, həddən artıq, çox artıq mənaalarını ifadə edir. Lakin burada artıq çox olan, artıq olan deyil, üstün anlamını ifadə edir. Ərəblərin çox qədim kişi adlarından olan Zeyd və Yəzidlə eyni kökdən olması barədə mənbələrdə məlumatlar vardır. Ziyad kişi adı həddən artıq üstün, çox yük-sək mənasındadır.

ZİYADƏLİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ziyad* və *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gələn şəxs adıdır. Ziyadəli (bax: ad – *ZİYAD*; *ƏLİ*) kişi adı çox uca, üstün olan Əli mənasındadır.

ZİYADAR/ZİYADƏR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ziyad* adı və fars. *-dar* şəkilçisinin birləşməsindən əmələ gələn şəxs adıdır. Ziyadar (bax: ad – *ZİYA*; *...DAR*) kişi adı çox ziyalı olan, çox nurlu olan, həddən artıq işıq, nur mənaalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Ziyadər də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZİYADXAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ziyad* adı və arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gələn şəxs adıdır. Ziyadxan (bax: ad – **ZİYAD**; **XAN**) kişi adı Ziyad xan anlamındadır.

ZİYAƏDDİN/ZİYƏDDİN/ZİYADDİN/ZİYƏTDİN

ərəb. *Ziya* adı və *əd-din* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan dilində Ziyaəddin (bax: ad – **ZİYAFƏT**; **ƏD-DİN**) kişi adı dinin nuru, dinin işığı, dinin ziyası mənasındadır. Dilimizin fonetik qanunlarına əsasən, iki sözün birləşməsindən (birinci söz saitle bitib, ikinci söz saitle başlayarsa) əmələ gələn adlarda yanaşı gələn saitlərdən birinin düşməsi nəticəsində Ziyaəddin adı bu gün yalnız Ziyəddin formasındadır. Ziyaəddin kişi adının elə ərəblərin öz dilində qısaldılması, təhrif edilməsi nəticəsində yaranmış *Ziya* (bax: ad – **ZİYA**) adı bu gün məişətimizdə daha geniş yayılmış kişi adlarındandır. Adın təhrif olunmuş formaları Ziyəddin, Ziyətdin də sonradan müstəqil kişi adları kimi rəsmiləşmişdir.

ZİYAFƏT

ərəb. *ziyafət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Ziyafət adı təntənəli qonaqlıq, təmtəraqlı şənlik mənasındadır.

ZİYAFƏTDİN/ZİYAFƏDDİN

ərəb. *ziyafəd-din* sözündəndir. Ziyafətdin (bax: ad – **ZİYA-FƏT**; **ƏD-DİN**) kişi adı dinin təmtərağı, təntənəsi anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Ziyafəddin də sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZİYARƏT

ərəb. *ziyarət* sözündən olub, ehtiram və xatırlama əlaməti olaraq İslam dinində müqəddəs hesab edilən yerlərə, məzarlara baş çəkmək, həmçinin hörmət əlaməti olaraq birini görmək, kiminlə isə görüşmək, görüş, baş çəkməyə gəlmə anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Ziyarət adı hörmət əlaməti olaraq baş çəkmə, görüşünə gəlmə mənasındadır.

ZÖHHAK/ZƏHHAQ

ərəb. *zöhhak* sözündəndir. Zöhhak kişi adı qaniçən, zalım hökmdar anlamındadır. Qədim İran əfsanələrinə görə, Pişdadıyan sülaləsinin V hökmdarının adı olmuşdur. Şərq ədəbiyyatında Zöhhak qəddarlıq, zülm rəmzidir. Adın təhrif olunmuş forması Zəhhaq sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZÖHRAB

bax: ad – **SÖHRAB**

ZÜBEYİR

ərəb. *zübeyir* sözündəndir. Zübeyir kişi adı güclü, qüvvətli, ağıllı, düşüncəli anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adlarındandır. İslam tarixində əz-Zübeyir ibn əl-Əvvam Məhəmməd Peyğəmbərin yaxın tərəfdaşlarından biri olmuşdur. İslam tarixindən məlumdur ki, Zübeyir öz oğlanlarına yalnız əqidə, məslək uğrunda şəhid olanların adlarını qoymaqla gələcəkdə onların da müqəddəs hesab etdikləri, tutduqları yol uğrunda şəhidlik zirvəsinə ucalacaqlarına ümid edirdi.

ZÜLAL

ərəb. *zülal* sözündən olub, saf, şirin, sərin, dadlı su mənasındadır. Canlı orqanizmlərin ən mühüm tərkib hissəsi olan mürəkkəb üzvi maddənin adı da zülaldır. Zülal kişi adı şirin su, saf su anlamlarındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Zülal bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ZÜLF...

fars. *zülfi* sözü dilimizdə saç, uzun hər iki tərəfinə tökülmüş tellər anlamındadır. Zülf aşiq ədəbiyyatında, xüsusən gözəlləmələrdə (gözəlin təsviri ilə əlaqədar) olduğu kimi, klassik ədəbiyyatda da çoxişlənən ifadələrdəndir. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, tərkibində zülf sözünün iştirak etdiyi mürəkkəb şəxs adları mövcuddur.

ZÜLFƏLİ

fars. *Zülf* və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əli* adlarının birləşməsindən əmələ gələn şəxs adıdır. Zülfəli (bax: ad – **ZÜLF; ƏLİ**) kişi adı Əli kimi saçları gur olan mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olan Zülfəli bu gün yalnız soyadlarda yaşayan kişi adlarındandır.

ZÜLFİ/ZÜLFÜ

fars. *zülfi* (saç) sözündən olub zülflü, yəni saçları çox olan, həm də hər iki üzünə tökülən mənasındadır. Zülfi (bax: **ZÜLF**) kişi adı gur saçlı, qalın saçlı anlamlarını ifadə edir. Lüğətlərdə Zülfüqar kişi adının kiçildilmiş forması olması, sonradan müstəqil ada çevrilməsi ilə bağlı izahlar mövcuddur. Zülfi adının təhrif olunmuş forması sonradan müstəqil kişi adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın görkəmli xanəndəsi, muğam ustası, professional musiqimizin tarixinə xanəndə, muğam bilicisi, təsnif və xalq mahnılarının təbliğatçısı, müəllim kimi daxil olmuş Zülfü (əsl adı Zülfüqar olmuşdur) Səməd oğlu Adıgözəlov (1898–1963) öz dəst-xətti ilə ifaçılıq sənətinə yeniliklər gətirən sənətkarlardan olmuşdur.

ZÜLFİQAR/ZÜLFÜQAR

ərəb. *zülfiqar* (əslində *zu al-fuqar*) sözündəndir (burada: *zu*, yəni sahib, fəqirlərə sahib, fəqirlərə arxa, himayədar). Zülfiqar sözü dilimizə tərcümədə fəqərələri olan deməkdir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında Zülfü kişi adının Zülfüqar kişi adının kiçildilmiş forması olması, sonradan müstəqil ada çevrilməsi ilə bağlı mənbələrdə məlumatlar mövcuddur. İslam tarixində Zülfüqar son dərəcə məşhur qılıncın adı ilə əlaqədardır. Rəvayətə görə, Məhəmməd Peyğəmbərin Bədr yaxınlığındakı döyüşdə düşmənin əlindən vurub saldıdığı iki başlı qılıncın adındandır. Sonradan həmin qılınc Uhud döyüşündə peyğəmbər tərəfindən Əliyə hədiyyə olunmuşdur. Qılıncın iki başlı olması, iki tərəfdən fəqərələr şəklində itilənməsi barədə də məlumatlar mövcuddur. Bu gün Əlinin şəərəfinə olan, daha doğrusu, onun qılıncının adından olan, həm ərəb dünyasında, həm də türk xalqlarında məşhur Zülfüqar kişi

adı hünər simvolu, döyüşkənlik rəmzi anlamındadır. XX əsrin 60-cı illərinə qədər məişətimizdə geniş yayılmış kişi adlarından olan Zülfüqar bu gün unudulmaqda olan şəxs adları sırasında olub, əsasən soyadlarda yaşayır.

ZÜLQƏDƏR

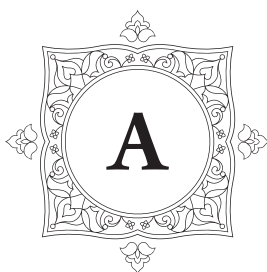
ərəb. *zülqədar* sözündəndir. Səfəvilər dövlətinin həyatında fəallıqları ilə seçilən oğuz-türkmən tayfasının adındandır. Zülqədər həm də Ərəb qəməri təqvimində on birinci ayın adıdır. Lüğətlərdə Zülqədər kişi adının xoşbəxt, uğurlu adam mənası da qeyd edilmişdir.

ZÜLQƏRNEYN

ərəb. *zülqərneyn* sözündəndir. Məlum olduğu kimi, müqəddəs kitabımız "Quran"da iyirmi beş peyğəmbərin adı çəkilir. Onlardan başqa "Quran"da daha üç ada rast gəlinir ki, onların peyğəmbər olub-olmamaqları ixtilafıdır. Zülqərneyn də həmin üç addan biridir. Mənbələrdə Zülqərneynin fəth İsgəndər olduğu ilə bağlı məlumatlara rast gəlinir. İslam dini ilə bağlı mənbələrdə də Zülqərneynin Makedoniyalı İsgəndər olması barədə kifayət qədər rəvayətlər mövcuddur.

QADIN ADLARI

AB

fars. *ab* (əslində *abe*) sözü dilimizə tərcümədə su, həmçinin göz yaşı mənasındadır. Klassik ədəbiyyatda çox rast gəlinən söz və ifadələr sırasındadır. Azərbaycan antroponimikasında bir çox mürəkkəb kişi və qadın adlarının tərkibində işlənir.

ABİDƏ

ərəb. *abidə* sözündən olub, Azərbaycan dilində tarixdə baş vermiş bir hadisə ilə bağlı, yaxud tarixi şəxsiyyətlərə xatirə olaraq qoyulan heykəl, nişangah, həmçinin yadigar mənalərini ifadə edir. Abidə qadın adı yadigar anlamındadır.

ABHAVA

fars. *ab* su və ərəb. *hava* (əslində *həva*) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abhəva qadın adı bir yerin iqlimi, təbiəti, isti-soyuqluğu, suyu mənasındadır. Ab-hava sözü dilimizdə ümumişlək sözlərdəndir. Dilimizdə *Bu yerin ab-havası məni açmadı; Ab-havaya baxacağam, bəlkə tez gələsi oldum* və s. kimi kifayət qədər ümumişlək ifadələr vardır.

ABHƏYAT

fars. *ab* və ərəb. *həyat* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Abhəyat dilimizdə dirilik suyu, həyat suyu, həmçinin göz yaşı mənasındadır. Əfsanəyə görə, guya zülmətdə bir çeşmənin suyu olmuşdur, onu içənlər ölməzmiş. Həmin çeşmə-

nin suyu abi-həyat adlanırmış. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Abhəyat adı həyat çeşməsi, həyat suyu mənasındadır.

ADIGÜL

azərb. *adı* (III şəxs məns. ş. *ad*) sözü və fars. Gül adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Adıgül (bax: ad – **GÜL**) qadın adı çiçək kimi, gül kimi təmiz olan (qız, qadın) anlamına gəlir.

ADIGÜN

azərb. *Adı* və *gün* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Adıgün (bax: ad – **ADI**; **GÜN**) kişi adı gün, günəş kimi adı olan; günə, günəşə bənzər, gözəl mənasındadır. Türk xalqlarının, eləcə də azərbaycanlıların adyaratma təcrübəsi tarixində fəza cisimlərinin adlarına müraciət olunması halları maraq doğurur. Bəzi mənbələrdə gündüz doğulan övladlara verilən ad olması barədə də məlumatlara rast gəlinir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

ADİFƏ

bax: ad – **ATİFƏ**

ADİLƏ

ərəb. *adil* ədalətli, insaflı sözündəndir. Adilə qadın adı ədalətli, insaflı, ədalətlə iş görən, insafla hərəkət edən mənalarını ifadə edən Adil (bax: ad – **ADİL**) kişi adına -ə saitinin artırılması yolu ilə düzəlmişdir. Azərbaycan antroponimikasında bu cür ənənəvi yolla düzəlmiş kifayət qədər qadın adı mövcuddur.* Adilə qadın adı məişətimizdə geniş yayılmış adlardandır. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanda ilk azərbaycanlı həkim-ginekoloq və elmlər doktoru Adilə xanım İsa Sultan qızı Şahtaxtinskaya (1894-1951) da vardır. Adilə xanım görkəmli jurnalist, publisist, təbiətşünas alim, həmçinin ictimai xadim İsa Sultan Şahtaxtinskiyin (1851-1894) qızı olmuşdur.

* növbəti səhifələrdə kişi adlarından -a, -ə (-ya, -yə) sonluğunun artırılması yolu ilə düzələn qadın adları ilə bağlı bəhs edərkən ənənəvi yolla düzələn ad kimi göstəriləcəkdir.

AFAQ

Nizami Gəncəvinin həyat yoldaşı. Onu Dərbənd Şahı Nizamiyə töhfə göndərmişdi. Şairin Afaqla keçirdiyi illər həyatının ən xoşbəxt çağları olmuşdur. Afaq sonralar Şirin obrazının yaranmasında mühüm rol oynadı.

ərəb. *afaq* sözündəndir. Afaq üfük sözünün cəmi, üfüqlər; aləm, dünya, dünyagörüşü; mənzərə, görünüş mənasını ifadə edir. Digər bir mənası isə ərəb dilində dəyişikliyə uğramış *appaq*, yəni həddən artıq ağ, ağappaq, lap ağ, lap gözəl olandır. Məlum olduğu kimi, Afaq adı hələ XII əsrdə mövcud olmuşdur. Dərbənd şahının Nizamiyə göndərdiyi Afaq adlı kəniş sonradan Nizaminin həyat yoldaşı olmuşdur. Dahi sənətkar çox sevdiyi xanımı ilə xoşbəxt həyat sürmüşdür. Afaqın sonradan Şirin obrazının yaranmasında özünəməxsus rolu olmuşdur. XX əsrin 40-cı illərindən bu ad sanki yeni həyatını yaşamağa başlamışdır. Həmin dövrdə, səkkiz əsr sonra, yəni XX əsrin 40-cı illərinin sonlarından günümüzdə qədər Afaq adının məişətimizdə geniş yayılması 1941-ci ildə keçmiş Sovet İttifaqında böyük şairimiz Nizami Gəncəvinin yubileyinin çox təntənəli keçirilməsi ilə əlaqədar olmuşdur desək, fikrimizcə, səhv etmərik. Yubiley ərəfəsində sənətkarın həyat və yaradıcılığının araşdırılmasına xüsusi diqqət verilməyə başlanmışdı. Nizaminin həyatından, gəncliyindən bəhs edərkən istər-istəməz Afaqın – Dərbənd hökmdarının şairə bağışladığı, sonradan Nizaminin həyat yoldaşı olmuş gənc, gözəl kəniş qızın haqqında da bəhs edilirdi. Lakin məlum olduğu kimi, dahi sənətkar öz könül həmdəmini, həyat yoldaşını erkən itirmişdir. Şairin çox sevdiyi, dünyasını tez dəyişən xanımına həsr etdiyi kədərli misralar oxucuların qəlbində izlərini qoymuşdu. Bütün bunlar Afaq adının çox sevlənməsinə, səkkiz əsrdən sonra məişətimizə yenidən daxil olmasına səbəb olmuşdur. Həmin dövrdən, yəni qırxıncı-əllinci illərdən dünyaya göz açan qız övladlara Afaq adı daha çox qoyulurdu. XX əsrdə olduğu kimi, XXI əsrdə də Afaq qadın adı məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır.

AFAYAT/AFAYƏT

bax: ad – ƏFAYƏT

AFDİL/AFTİL

ərəb. *afdil* sözündəndir. Afdil şəxs adı dilimizdə çox gözəl, həmçinin üstün mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Aftil də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Məişətimizdə müştərək şəxs adları sırasındadır.

AFƏR/AYFƏR

fars. *afər* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Afər adı yaradan, vücuda gətirən, can verən mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Ayfər də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

AFƏRİDƏ/AFƏRDƏ/AFƏRİDƏN

fars. *afəridə* sözündəndir. Afəridə qadın adı yaradılmış, xəlf edilmiş, vücuda gətirilmiş mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Afərdə, Afəridən də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

AFƏRİM

fars. *afərim* (I ş. t. məns. ş. *afər*) sözündəndir. Afər (bax: ad – **AFƏR**) adından olan Afərim qadın adı Allahım, mənim Yaradınım mənasındadır.

AFƏRİN

fars. *afərin* sözündəndir. Dilimizdə hər hansı bir xeyirxah niyyətlə, müsbət mənada edilmiş hərəkətin müqabilində afərin, əhsən, mərhəbə deyilir. Afərin qadın adı tərif, təhsin ifadə edir.

AFƏT

ərəb. *afət* sözündəndir. Dilimizdə bu sözün bir neçə mənası var: 1. Gözəl, dilbər, dərd, bəla, fəlakət; 2. Son dərəcə gözəl qadın, dilbər; 3. Çox zirək, həddən artıq cəld, od-alov. Afət qadın adı sözün ikinci mənası ilə əlaqədar olub, son dərəcə gözəl qadın anlamındadır. Bu da səbəbsiz deyildir. Məlum olduğu kimi, Şərq poeziyasında çox gözəl mənasında işlənmiş **afət** sözünə çox rast gəlinir. İlk mənası dərd-bəla, fəlakət olan afət sözü şairlərin dilində “afəti-can”, yəni “can bəlası”dır ki, o da eşqdır, sevgidir. Afət sözü artıq eşq, məhəbbət, sevgili sözü ilə bir sırada

dayanır. XX əsrin əvvəllərində dahi Hüseyn Cavidin “Afət” adlı dram əsəri səhnəyə qoyulmuş və çox böyük uğur qazanmışdı. O dövrdən də Afət adı məişətimizdə geniş yayılmağa başlamışdır.

AFİFƏ

bax: ad – ƏFİFƏ

AFİQƏ

ərəb. *afiq* sözündən olub, dilimizdə iki məna ifadə edir: 1. Çox sadələvh, hamıya inanan; 2. Yalançı, iftiraçı. Afiq (bax: ad – **AFİQ**) kişi adından ənənəvi yolla düzələn Afiqə qadın adı sözün birinci mənası ilə əlaqədar olub, sadələvh, hamıya inanan, etibar edən mənasındadır.

AFİLƏ

ərəb. *afil* sözündəndir. Afilə qadın adı dilimizdə doğan günəş, çıxan günəş mənalarını ifadə edir.

AFİNA

Afina adının mənşəyi haqqında müxtəlif fikirlər mövcuddur. Adətən Yunanıstanın paytaxtı Afina şəhərinin, eləcə də ilahə *Afinanın* adı ilə, həmçinin ərəb dilində olan ovuclanan, ovucla götürülən mənasında olan *hafina* sözü ilə əlaqələndirilir. Şəhər adı olması ilə bağlı fikirlər daha inandırıcı görünür. Çünki Azərbaycan antroponimikasında şəhər adlarından yaranmış Qahirə (bax: ad – **QAHİRƏ**), Samirə (bax: ad – **SAMİRƏ**), Təbriz (bax: ad – **TƏBRİZ**), Nəcəf (bax: ad – **NƏCƏF**) və s. kimi şəxs adları kifayət qədərdir. Afina adının Azərbaycan antroponimikasına daxil olması XX əsrin ortalarına təsadüf edir.

AFİTAB/AFTAB

fars. *afitab* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Aftab adı günəş, gün, nur anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Aftab da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

AFİYƏT

ərəb. *afiyət* sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Cansağlığı, sağlamlıq, səhhət; 2. Cansəhliyi, sağlamlıq arzusu ilə deyilən ifadə. Məsələn, yemək yeyənlərə, su içənlərə “*afiyət olsun*” deyirlər.

Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Afiyət qadın adının mənası sağlamlıq, səhhət, cansağlığı anlamına gəlir.

AĞABACI

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *Bacı* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağabacı (bax: ad – *AĞA; BACI*) qadın adındakı Ağa sözü titulla əlaqədar olmayıb, sadəcə yaşca böyüklük ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında bu qəbildən olan, yəni Ağa sözü ilə başlayan Ağanənə, Ağabəyim və s. qadın adlarında bir ehtiram, sayğı, hörmət duyulur desək, səhv etmərik. Ağabacı bir zamanlar böyük bacıya, böyük bibiyə, böyük xalaya, böyük qardaşların arvadlarına, bir sözlə, ailədə yaşca böyük xanımlara müraciət forması olmuşdur. Bu gün də bəzi bölgələrdə müraciət forması kimi istifadə edilir. Sonradan şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcıları arasında olan məşhur qadınlardan Azərbaycanın ilk qadın bəstəkarı, həm də ictimai xadim Ağabacı Rzayevanın (1912-1975) adını qeyd etmək olar.

AĞABƏYİM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *Bəyim* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağabəyim (bax: ad – *AĞA; BƏYİM*) qadın adı çox hörmətli, mənsəb sahibi, səlahiyyət sahibi olan qadın mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında iki titulun birləşməsi ilə yaranmış şəxs adları (məsələn, Ağaxan, Bəkəxanım, Bəyimxanım, Paşaxan və s.) sırasındadır. Adın daşıyıcısı məşhur qadınlardan Qarabağ xanı İbrahimxəlil xanın qızı, İran şahı Fətəli şahın arvadı şairə Ağabəyim (1780-1832) ağaya Ağabacı (bax: ad – *AĞABACI*) kimi də müraciət edilmişdir. Bu gün hər iki ad artıq rəsmi ad kimi rəsmiləşmişdir.

AĞABİBİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *bibi* (atanın bacısı) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanın bir çox bölgələrində ailədə atanın böyük bacısına, evdə böyük bibiyə

Ağabibi deyə müraciət edilmiş, sonradan müraciət formasından müstəqil ad yaranmışdır. Ağabibi (bax: ad – **AĞA; BIBİ**) qadın adı Azərbaycan antroponimikasında böyüklərə ehtiram ifadə edən müraciət formalarından yaranmış şəxs adları sırasındadır.

AĞABİKƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *Bikə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında iki titulun birləşməsi ilə yaranmış şəxs adları (məsələn, Ağaxan, Bikəxanım, Paşaxan və s.) sırasında olan Ağabikə (bax: ad – **AĞA; BİKƏ**) qadın adı hörmətli, vəzifəli, imkanlı adamın xanımı mənasındadır.

AĞANƏNƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *nənə* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında böyüklərə ehtiram ifadə edən müraciət formalarından yaranmış şəxs adları sırasında Ağanənə (bax: ad – **AĞA; NƏNƏ**) qadın adı böyük nənə mənasındadır. Azərbaycanın bir çox bölgələrində ailədə, el arasında ağbirçəklərə, artıq nəticə, kötücə sahibi olan yaşlı xanımlara hörmət əlaməti olaraq Ağanənə kimi müraciət edilmiş, sonradan müraciət forması müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

AĞANİSƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *ağa* titulunun və *Nisə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağanisə (bax: ad – **AĞA; NİSƏ**) hörmətli (nəsildən olan) qadın(lar), xanım(lar) mənasındadır.

AĞ/AĞCA

azərb. *ag* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi deyil, bir çox şəxs adlarının başlanğıc hissəsi kimi çıxış edir. Məlum olduğu kimi, xalqların estetik görüşləri, gözəllik haqqında təsəvvürləri şəxs adlarında da öz əksini tapır. Azərbaycanda hamı dünyaya gələn qız uşağını ağbəniz, ağdərili görmək istəyir. Ağbəniz, Ağgül, Ağbikə və s. mürəkkəb şəxs adlarının əvvəlində işlənən *ağ* sözündə gözəllik, saf-

lıq, təmizlik, xeyirxahlıq və s. kimi keyfiyyətlər əsas olmuşdur. Dilimizdə *Filan qızı görməmişən, elə ağ idi, ağappaq, bir sözlə, ağca maya* və s. məzmunlu ifadələr kifayət qədərdir. Deməli, Ağqız, Ağcaqız elə qəşəng qız, gözəl qız, həddən artıq gözəl qız deməkdir. Təsədüfi deyildir ki, ağ, ağca sözləri “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında da eyni mənada işlənmişdir. Dilimizdə tərkibində müdriklik rəmzi kimi işlənən ağ sözünün olduğu ağbırçək, ağsaqqal kimi vahidlər də mövcuddur. Ümumiyyətlə, tərkibində ağ, ağca sözlərinin iştirak etdiyi vahidlərdə müsbət emosiya ifadə etmə xüsusiyyəti əks olunur. Dilimizdə ağ sözü rəng bildirməklə yanaşı, alqış ifadə edən cümlələrdə və söz birləşmələrində xoş, uğurlu mənasında da işlədilir. Məsələn, *Ağbəxt olasan! Ağ günə çıxasan! Ağ gün adamı ağardar, qara gün qaraldar* və s.

AĞBACI

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ağ* və *bacı* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağbacı (bax: ad – *AĞ; BACI*) qadın adı ağ üzlü, üzü ağ edən (məcazi mənada) bacı, ağgünlü bacı anlamına gəlir.

AĞBƏNİZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ağ* və fars. *bəniz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağbə niz (bax: *AĞ; BƏNİZ*) qadın adı ağ üzlü gözəl, ağ bənizli gözəl, üz dərisi ağ, gözəl bənizli mənalarını ifadə edir.

AĞBİKƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ağ* sözü və *Bikə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağbikə (bax: ad – *AĞ; BİKƏ*) qadın adı gözəl subay qadın anlamına gəlir.

AĞCA

azərb. *ağ* sözü və *-ca* qüvvətləndirmə ədatının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağca (bax: *AĞ*) qadın adı dümağ, ağappaq, lap ağ mənasındadır. S.S.Axundovun “Qaraca qız” əsərindən və əsərin ssenarisi əsasında çəkilmiş eyniadlı filmdən sonra məişətimizdə Ağca adı geniş yayılmağa başladı. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, heç bir valideyn Qaraca qızın, əsərin əsas surətinin adını qızına vermədi.

AĞCAGÜLbax: ad – **AĞGÜL****AĞCAXANIM**

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ağca* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağcaxanım (bax: ad – **AĞCA**; **XANIM**) qadın adı ağappaq xanım, dümağ, gözəl, təmiz xanım anlamına gəlir.

AĞCAQIZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ağca* adı və *qız* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağcaqız (bax: ad – **AĞCA**; **QIZ**) ağ üzlü və ağ bədənli, başdan ayağa dümağ (qız) anlamına gəlir.

AĞGÜL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ağ* sözü və fars. *Gül* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağgül (bax: ad – **AĞ**; **GÜL**) qadın adı ağ gül kimi gözəl (qız), ağappaq (qız) anlamına gəlir.

AĞGÜN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ağ* və *gün* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ağgün (bax: – **AĞ**; **GÜN**) qadın adı xoşbəxt, bəxtəvər (qız, qadın) mənasındadır. Dilimizdə xoşbəxt olmaq ifadəsinin sinonimidir. Məsələn, *Səni ağgünlü olasan*. Bu ad həmçinin bəxtiyar, xoşbəxt, bəxtli anlamına gəlir.

AHƏSTƏ

fars. *ahəstə* sözündəndir. Ahəstə qadın adı asta, yavaş, ağır, üsullu mənalarını ifadə edir.

AHU

fars. *ahu* sözündən olub, ceyran mənasındadır. Ahu şairanə təşbehlərdə dilbər, gözəl anlamına gəlir. Şərq poeziyasında *ahu*, *ahu gözlü*, *ahu yerişli*, *ahu qəmzəli* sözlərinə tez-tez rast gəlinir. Ahu qadın adı incə, gözəl (qız) mənasındadır.

AHUNUR

fars. *Ahu* adı və ərəb. *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ahunur (bax: ad – *AHU*; *NUR*) qadın adı gözəlliyin işığı, nuru anlamına gəlir.

AIDA/AİDƏ/AYİDƏ

Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin otuzuncu illərində daxil olmuş *Aida* adının mənşəyi barədə müxtəlif izahlara rast gəlinir. Ərəb dilində *aidə* sözü (tələffüzlə əlaqədar) gəlir, mədaxil, qayıdan, qonaq və s. yaxın mənalar ifadə edir. Lakin azərbaycanlı valideynlər öz övladlarına Aida adı qoyarkən, yəqin ki, bu sözü nəzərdə tutmamışlar. Çünki məişətimizdə ərəb mənşəli adlar, əsasən, VII–VIII əsrlərdən geniş yayılmışdır. Aida qadın adı isə məişətimizə keçən əsrin otuzuncu illərindən daxil olmuş şəxs adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Aidə və Ayidə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. XX əsrə qədər Azərbaycanda ümumiyyətlə nə Aida, nə də Aidə qadın adının mövcud olmasından danışmaq olmaz. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Aida qadın adı Cənubi Qafqazın hər üç respublikasında yaşayan xalqların məişətində mövcuddur. Aida qadın adının mənşəyi haqqında lüğətlərdə müxtəlif yozumlara rast gəlinir. Məsələn, adın yunan mənşəli olması barədə qeyd edənlər göstərir ki, qədim yunanlarda *aida* sözü “bülbül” mənasındadır. Bu sözün ada çevrilməsi çox keçmiş zamanlara aid əsatirlərlə əlaqədardır. Məsələn, qədim yunan əsətinə görə, allahların başçısı Zevsin Amfion və Zefos adlı iki əkiz oğlunun mehribanlığı hamını heyran qoymuşdu. Lakin qərribə də olsa, qardaşların evləndiyi xanımlar, Nioba və Aida bir-biri ilə heç cür dil tapıb yola getmək istəmirdilər, münasibətlərdəki gərginlik son həddə çatmışdı. Niobanın on iki övladı olmuşdu. Fivin çarı Zefosun arvadı Aida qaynının ailəsində ən çox sevilən kiçik oğlunu zəhərləyib öldürməklə onlara dağ çəkdirmək fikrinə düşür. Xorəyə zəhər töküb oğlanı çağırmağa gedərkən öz doğma, çox sevdiyi yeganə oğlu İtilos bilmədən otağa girir, həmin xorəyi yeyib dünyasını dəyişir. Bunu görən ana dəhşətə gəlir, o dərəcədə sarsılır ki, dəli olur. Allahın anaya yazığı gəlir və onu *aidaya* (bülbülə) döndərir. Bülbülə dönən ana qəmli anlarında nəğmələrində oğlu İtilosun adını anır. Qədim əsatirlərdən birində deyilir ki, Misir hakiminin qızı Aida düşmən Efiopiya ordusunun sərkərdəsi Radamesə

dəlicəsinə aşıq olmuşdur. Vətənpərvər Radames də onu çox sevir. Görüşlərinin birində oğlan segilisində – düşmənin ölkənin hakiminin qızına mühüm hərbi sirri xəbər verir. Nəticədə Efiopiya ordusunun hərbi planı düşmənin tərəfə məlum olur. Kahinlər məsləhətləşib belə qərara gəlirlər ki, Radames bu xəyanətə – hərbi sirri verdiyinə görə ən ağır cəzaya – ölümə məhkum edilməlidir. Onda gənc Aida çətin seçim qarşısında qalır. Son nəticədə könüllü olaraq çox sevdiyi Radameslə ölümə getməyi qərara alır. Elə də edir. Sevgilisi ilə ölümə gedir. Görkəmli italyan bəstəkarı Cüzeppe Verdi bu əsəti əsasında “Aida” operasını yazır. Əsər dünya şöhrəti qazanır. Beləliklə, bütün dünyada olduğu kimi, Azərbaycanda da bu əsər tanınır və sevilir. Bu əsərin Azərbaycanda ilk tamaşası haqqında qəzetlərdə və jurnallarda çoxlu maraqlı məqalə yazılır, operadan ariya və duetlər respublika radiosunda, sonradan isə respublika televiziyasında tez-tez dinləyicilərə və tamaşaçılara təqdim edilir. Əsərin baş qəhrəmanının sonu kədərlə bitən uğursuz taleyi, vətənpərvərliyi və öz sevgisində dönməzliyi, yəqin ki, Azərbaycan tamaşaçısını xeyli sarsıtmış, qəlblərində dərin izlər buraxmışdı. Təsirlənən insanlar öz qız övladlarına əsərin qadın qəhrəmanının adını verirdilər. Beləliklə, Azərbaycanda Aida adı yayılmağa başlayır. Validəylər qızlarına bu adı qoyarkən onları düşündürən surətin adının mənası deyildi. Buna səbəb sevgi hisləri ilə vətənpərvərlik hislərinin arasında yaşanan gərginliyin iki aşıqı sarsıtməsi, onları seçim qarşısında qoyması idi. Cüzeppe Verdinin qələmə aldığı “Aida” operasının əsasında duran rəvayət qədim misirlilərin dilindədir. Adın daşıyıcılarından şərqşünas, ədəbiyyatşünas, tənqidçi, tərcüməçi, Yazıçılar Birliyinin üzvü, filologiya elmləri doktoru Aida İmanquliyeva (1939-1992) Azərbaycanda ərəb ədəbiyyatı üzrə ilk elmlər doktoru və ilk professor qadındır. Dünya şərqşünaslığı tarixində xüsusi yeri olan görkəmli alim A.İmanquliyevanın elmi fəaliyyətinin əhatə dairəsi geniş və çoxşaxəli olmuşdur. Onun elmi əsərlərində Qərb və Şərq mədəni ənənələrinin sintezi, yaradıcılıq üslubunun inkişafı və yeni bədii cərəyanların təşəkkül tapması tədqiqatə cəlb edilmişdir. Bu da nəinki ərəb ədəbiyyatının, həmçinin bütün yeni Şərq ədəbiyyatının gələcəkdə tədqiqi üçün çox mühüm zəmin yaradır.

AKİFƏ

ərəb. *akif* sözündən, daha dəqiq, səylə, həvəslə çalışmaq, özünü bilərəkdən nəyəsə həsr etmək mənasını ifadə edən "*akəfə*" feilindən olan Akif (bax: ad – **AKİF**) kişi adından ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Akifə qadın adı bilərəkdən sevdiyi işə can yandıran anlamını ifadə edir.

AQİBƏT

ərəb. *aqibat* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Aqibət qadın adı son, axır, nəticə mənasındadır.

AQİLƏ

ərəb. *aqil* sözündən olub, ağıllı mənasını ifadə edir. Aqilə Aqil (bax: ad – **AQİL**) kişi adından ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Aqilə qadın adı ağıllı, dərrakəli, kamallı, zəkali anlamını ifadə edir.

AL

azərb. *al* sifətdir. Al sözü Azərbaycan antroponimikasında bir çox mürəkkəb adların tərkibində işlənir, qırmızı, al, qızmar, yandıran, yandırıcı mənalarını ifadə edir.

ALAGÖZ

azərb. *ala* və *göz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Alagöz qadın adı iri ala, açıq rəngli gözəl gözləri olan (qız, qadın) mənasındadır.

ALÇA

azərb. *alça* sözündəndir. Alça cır və peyvənd cinsləri olan turş və ya şirin meyvəsi olan ağac, həmçinin meyvəsinin adındandır. Alça qadın adı Azərbaycan antroponimikasında bitki adlarından yaranmış şəxs adları sırasında.

ALÇAGÜLÜ/ALÇAGÜL

azərb. *Alça* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Alçagülü (bax: ad – **ALÇA**; **GÜL**) qadın adı təzə açmış gül kimi gənc, gözəl qız mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Alçagül də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ALƏM

ərəb. *aləm* sözünün dilimizdə bir neçə anlamı var: 1. Kainat, dünya; 2. Varlıq, mövcudat; 3. Xalq, cəmiyyət, el, insanlar; 4. Məraqlı olan, cazibəli, diqqətçəkən. Məsələn, dilimizdə belə bir ifadə var: *Görməmişən nə aləmdir!* Yəni haqqında bəhs edilənin bir aləm olduğu – çox maraqlı, diqqətçəkən, cazibədar, düşündürücü, həddindən artıq gözəl olduğu anlamına gəlir. Aləm şəxs adı da sözün qeyd etdiyimiz dördüncü mənası ilə əlaqədardır. Azərbaycan antroponimikasında bu gün Aləm müstəqil qadın adı kimi mövcud olmasa da, bir sıra qadın adlarının tərkibində çıxış edir.

ALƏMGÜL

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aləm* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aləmgül (bax: ad – *ALƏM; GÜL*) qadın adı hər tərəfi, ətrafı çiçəklik, gül-lük olan anlamına gəlir.

ALƏMNAR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aləm* adı və *nar* (od, atəş mənasında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aləmnar (bax: ad – *ALƏM; NAR*) qadın adı günəş kimi gözəl, dünyanın odu, atəşi mənasındadır.

ALƏMNAZ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aləm* adı və fars. *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aləmnaz (bax: ad – *ALƏM; NAZ*) qadın adı aləmi yandırıb yaxan nazi, qəmzəsi olan (xanım) mənasındadır.

ALƏMNUR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aləm* adı və azərb. *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aləmnur (bax: ad – *ALƏM; NUR*) qadın adı aləmi, dünyanı işıqlandıran, çox gözəl mənasındadır.

ALƏMŞAD

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aləm* adı və fars. *şad* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan

can antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Aləmşad (bax: ad – **ALƏM; ŞAD**) qadın adı aləmi şənlandirən övlad, dünyaya gəlişi ilə aləmi şadlandırıan, sevindirən övlad mənasındadır.

ALƏMŞƏN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aləm* adı və fars. *şən* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aləmşən (bax: ad – **ALƏM; ŞƏN**) qadın adı dünyaya gəlişi şənliyə səbəb olan, dünyaya gəlişi ilə aləmi şadlandırıan, sevindirən övlad mənasındadır.

ALƏMZAR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aləm* adı və fars. *zar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Klassik ədəbiyyatda *naleyi-zar*, *aləmi-zar*, *bülbüli-zar*, *aşiqi-zar* sözlərinə tez-tez rast gəlinir. Aləmzar (bax: ad – **ALƏM; ZAR**) qadın adı hər yeri bürümüş ah-nalə, fəğan anlamına gəlir.

ALƏMZƏR

ərəb. *Aləm* adı və fars. *zər* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aləmzər (bax: ad – **ALƏM; ZƏR**) qadın adı hər tərəf, hər yer qızıla bürünüb anlamına gəlir.

ALİDƏ

fars. *alidə* (əslində *aludə*) tutulmuş, mübtəla olmuş, vurulmuş, məftun olmuş deməkdir. Azərbaycan antroponimikasında yalnız qafiyə xatirinə qoyulan adlar sırasındadır. Məlum olduğu kimi, məişətimizdə dünyaya göz açan övladlara mənasına fikir verilmədən həm qafiyə adlar verilməsi ənənəsinə bu gün də rast gəlinir. Alidə də bu sıradan olan şəxs adlarındandır. Ailədə üç bacıdan birinin adı Xalidə, ikincinin adı Validədirsə, dünyaya göz açan üçüncü bacıya Alidə adı qoyulur.

ALİMƏ

ərəb. *alim* sözündəndir. Alimə qadın adı elmlə, hər hansı bir elm sahəsində mütəxəssis olan adam, bilikli, çox savadlı adam mənasını ifadə edən Alim (bax: ad – **ALİM**) kişi adından ənənəvi yolla yaranmışdır.

ALİYƏ

ərəb. *ali* sözündəndir. Aliyə qadın adı Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar Ali/Əli (bax: ad – **ALİ/ƏLİ**) kişi adından ənənəvi yolla düzəlmişdir, ali, yüksək, ulu, möhtərəm, hörmətli mənasındadır. Müqəddəs kitab “Quran”da “Əl-Haqqə” (69-cu surə) və “Əl-Qasiyə” (88-ci surə) surələrində Aliyə adı çəkilir (Cənnət-ilahi məkan anlamında).

ALQIŞ

azərb. *alqış* sözünün dilimizdə iki mənası vardır: 1. Şifahi ədəbiyyatda nəcib, xeyirxah diləyi ifadə edən və müəyyən mərasimlərlə əlaqədar arzuları ifadə edən söyləmlər; 2. Təbrik üçün və nəyi isə bəyənmə ifadəsi olaraq əl çalma. Alqış şəxs adı sözün birinci mənası ilə əlaqədardır. Dilimizin adlar sistemində müştərək şəxs adları sırasında olan Alqış Azərbaycan antroponimikasında övladı dünyaya gələn valideynin öz sevincini ifadə etməsi ilə əlaqədar olan adlardandır.

ALLA

yunan. *alla* sözündən olub, ikinci, əsas olandan sona mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında mənbə dildən birbaşa deyil, rus dili vasitəsilə keçmiş şəxs adları sırasındadır. Azərbaycanda dünyaya gələn qız övladlara Alla adı, əsasən, XX əsrin sonlarından etibarən verilməyə başlamışdır.

ALMA

azərb. *alma* sözündəndir. Müxtəlif çeşidləri olan, eləcə də müxtəlif rənglərdə yumru, yaxud uzunsov meyvəsi olan ağacın, həmçinin meyvəsinin adındandır. Alma qadın adı Azərbaycan antroponimikasında bitki adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır.

ALMAGÜLÜ/ALMAGÜL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *alma* və fars. *gül* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Almagül/Almagülü (bax: ad – **ALMA; GÜL**) qadın adı alma ağacının təzə açmış gülü kimi incə, gənc, gözəl qız mənasındadır.

ALMAXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Alma* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Almaxanım (bax: ad – *ALMA*; *XANIM*) Alma xanım anlamındadır.

ALMARƏ

azərb. *al* və fars. *mar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Almarə (bax: – *AL*; *MAR*) qadın adı qırmızı ilan mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında qadın adlarına sonradan əlavə olunan -ə şəkilçisi vasitəsilə yaranan kifayət qədər qadın adı mövcuddur. Fidanə, Vüsalə, Sumarə və s. Almarə də bu qəbildən olan adlardandır.

ALMAYƏ

bax: ad – *ALMA*

ALMAZ(S)

yunan. *adamas* sözündəndir. Fars dilindən Azərbaycan dilinə almas şəklində keçmişdir. Almaz(s) qadın adı ən sərt kristal, şəffaf, bərk, parlayan, çox qiymətli, ən bahalı daşın adıdır. Bəzən ona cilalanmamış brilyant da deyirlər. Bu gün türk dünyasında istər Almaz, istərsə də Almas adı geniş yayılmış adlardandır. Məlumdur ki, dünya dillərinin əksəriyyətində olduğu kimi, dilimizdə də qiymətli daş-qaş adları ilə əlaqədar kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Almaz da bu sıradan olan şəxs adlarındandır. Qonşu xalqlarda da – acarlarda, gürcülərdə də mövcud şəxs adlarındandır. Qafqazda, Orta Asiya türklərində və Türkiyə türklərində Almaz(s) kişi adıdır. Yəqin ki, almasa məxsus sərtlik, hər şeyi doğruya bilmək kimi xüsusiyyətləri onun kişi adı kimi formalaşmasının əsas səbəblərindəndir. Çox vaxt bu cəhətləri nəzərə alaraq cəngavər, döyüşçü kimi izah edilir. Almas sözünə Şərq poeziyasında da bənzətmə, təşbeh kimi tez-tez təsadüf edilir. Bu ad Azərbaycanda da XX əsrin ortalarına kimi kişi adı olmuşdur. XX əsrin əvvəllərində tanınmış şair Almas İldırım xatırlamaq kifayətdir. Bu gün dilimizdə Almazov, Almaszadə, Almazzadə, Almazlı soyadlarının kifayət qədər olması da bunu bir daha sübut edir. Adın XX əsrdə məişətimizdə qadın adı kimi yayılmasında C.Cabbarlının “Almas” əsərindəki əsas surətin adının təsiri olmuşdur.

Doğrudur, H.Cavidin "Topal Teymur" əsərində də Almaz qadın surətin adıdır. Lakin əsərin fəal obrazları ilə bir cərgədə dayanmadığından o qədər də yadda qalmayan surətlərdəndir. Məhz C.Cabbarlının məşhur "Almaz" əsərinin səhnə həyatından sonra, daha dəqiq, 1931-ci ildə pyesin ilk tamaşasından sonra Almaz adı yalnız qadınlara verilməyə başladı, həm də çox geniş yayılmış adlardan oldu. Bu gün Azərbaycanda Almaz(s) yalnız qadın adı kimi mövcuddur desək, fikrimizcə, səhv etmərik.

ALSU

azərb. *al* (burada: qızmar, isti su) və *su* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Alsu (bax: – *AL*; *SU*) qadın adı qızmar, isti su mənasını ifadə edir.

ALTUN/ALTIN

türk. *altun* sözü qızıl, paslanmayan sarı rəngli qiymətli metalın adıdır. Hazırda Azərbaycanda Altun şəxs adını daşıyan bir neçə adam tapmaq olar. Lakin Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Altun sözünün işləndiyi Altunbəy (bax: ad – *ALTUN-BƏY*), Altuntac (bax: ad – *ALTUNTAC*), Altunsaç (bax: ad – *ALTUNSAÇ*) kimi mürəkkəb adlar mövcuddur.

ALTUNSAÇ

türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Altun* adı və *saç* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Altunsaç (bax: ad – *ALTUN*) qadın adı qızılı saçları olan gözəl (qız) anlamına gəlir.

ALTUNTAC

türk. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Altun* adı və *tac* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Altuntac (bax: ad – *ALTUN*; *TAC*) qadın adı qızıldan olan tac (baş geyimi) anlamına gəlir.

ALUDƏ

fars. *aludə* sözü vurulmuş, məftun, tutulmuş, mübtəla olmuş mənasındadır. Aludə qadın adı aşiq olmuş (şəxs), nəyə isə həddən artıq meylini salmış (şəxs) anlamına gəlir.

ALYANAQ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *al* sözü və *Yanaq* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Alyanaq (bax: – *AL*; *YANAQ*) qadın adı yanaqları allanmış (həyadan), qızarmış mənasını ifadə edir.

AMALƏ

ərəb. *amal* sözündəndir. Amalə qadın adı niyyət, məqsəd, ümid və buna yaxın mənalara ifadə edən Amal (bax: ad – *AMAL*) kişi adından ənənəvi yolla yaranmışdır.

AMALIYA

ing. *Amaliya* adı *Aemiliadan* törəmədir. Amaliya alman dilinin ingilis dilinə təsiri ilə yaranan sözlərdəndir. Aemilia səy göstərən, cəhd edən, çalışan, çalışqan və ürəkdən istəyən, can atan mənasındadır. Qədim alman dilində *amal* fəhlə anlamına gəlir. İngilis dilində Millie və Milly adın qısaldılmış formalarıdır. Adın variantları arasında nisbətən az işlənən Amaliyadır. Adın fransız dilində Amelie və alman dilində Amalie variantları da mövcuddur. İngiltərədə Amaliya adı XVIII əsrdən etibarən populyarlıq qazanmışdır. IV Uilyamın həyat yoldaşı kraliça Adelaidanın (1792-1849) və III Corcun yeniyetmə qızı şahzadə Amelianın (1783-1810) adı olmuşdur. Onların hakimiyyəti dövründə məşhurlaşan bu ad XIX əsrin sonlarına yaxın dəbdən düşmüşdür. Bir çox bədii əsərlərin qəhrəmanlarının adı olduğundan sonradan Avropada da geniş yayılmışdır. Amaliya adı Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin 30-cu illərindən sonra daxil olmuşdur. Keçən əsrin 70-ci illərindən məişətimizdə Amaliya qadın adı müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Cənubi Qafqaz respublikalarının hər üçünün məişətində mövcud qadın adlarındandır. Ərəb xalqlarının məişətində də Amaliya adına rast gəlinir. Əsasən xristian ərəblərin məişətində geniş yayılmış qadın adları sırasındadır. İngilis dilində Millie və Milly bu adın kiçiltmə formasıdır. Nisbətən az tanınan variantlara Amaliya adı da daxildir, fransız Amelie və alman Amalie ad variantları da daxildir.

AMANGÜL

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Aman* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aman-gül (bax: ad – *AMAN*; *GÜL*) qadın adındakı aman sözü aman vermək, rəhim etmək; möhlət vermək anlamındadır. Amangül adının mənası (aşiqinə) rəhimli olan, aman verən gözəl xanım anlamına gəlir.

AMANI

ərəb. *amani* sözündəndir. Amani qadın adı arzu, istək anlam-larını ifadə edir.

AMİDƏ

ərəb. *amid* sözündəndir. Amid (bax: ad – *AMİD*) kişi adından ənənəvi yolla yaranmış Amidə qadın adı rəhbər, xərac alan mə-nasındadır.

AMİLƏ

ərəb. *amil* sözündəndir. Amil (bax: ad – *AMİL*) kişi adından ənənəvi yolla yaranmış Amilə qadın adı müəyyən iş tapşırılmış (şəxs), müvəkkil anlamındadır.

AMİNƏ/ƏMİNƏ

qədim yəhudi dil. *amin* sözü öncə ərəb dilinə, sonra ərəb dili vasitəsilə dilimizə keçmişdir. Digər dinlərdə olduğu kimi, İslam dinində də *Diləklərin qəbul olunsun; Niyyətin yerinə yetsin* və bu kimi dua və sənələrin sonunda “amin” kəlməsi səslənir. Ənənə-vi yolla Amin kişi (bax: ad – *AMİN*) adından düzəlmiş Aminə qadın adı əmin-amanlıq içində olan, xatircəm mənasındadır. Bu gün oğlanlara Amin adı ilə yanaşı, dilimizin fonetik tələblərinə uyğun Əmin adı da qoyulur. Qızlara da müvafiq olaraq ənənə-vi yolla düzələn Əminə adı verilir. Məhəmməd Peyğəmbərin anasının adı da Aminə olmuşdur. Adın Şərqdə, eləcə də türk xalqlarının məişətində geniş yayılması da bununla əlaqədardır. Məişətimizdə keçən əsrdə olduğu kimi, bu gün də geniş yayıl-mış qadın adları sırasındadır.

AMİRƏ/ƏMİRƏ

ərəb. *əmīr* sözündəndir. Amir (bax: ad – **AMİR**) kişi adından ənənəvi yolla düzəlmiş Amirə qadın adı hökm edən, buyuran, əmr verən (vəzifəli adam), başçı mənasındadır. Keçmişdə hakimlərin, həmçinin hökmdarların titulu kimi işlədilmişdir. Amir, Amirə adı Orta Asiya türklərində, uyğurlarda, tatarlarda, bir sözlə, türk xalqlarının bir çoxunda bu gün də mövcuddur. Əvvəllər dilimizdə Amirə olan şəxs adı dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişmiş, Əmirə formasına düşmüşdür. Bu gün oğlanlara artıq Amir deyil, dilimizin tələblərinə uyğun olaraq formalaşan Əmir adı qoyulur. Qızlara da müvafiq olaraq ənənəvi yolla düzələn Əmirə adı verilir. Türkiyə türklərində ad Amire/Emire şəklindədir.

AMURA

italyan. *Amur* Roma əsətirində eşq allahının adıdır. Poeziyada məhəbbət rəmzi kimi istifadə edilir. Amur çayı Rusiyanın Amur vilayətində məşhur çaylardandır. Çayın adı ilə əlaqədar dilimizin antroponimik vahidlər sistemində mövcud Amur (bax: ad – **AMUR**) kişi adından ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Amura qadın adına Azərbaycanda çox təsadüfi halda olsa da, rast gəlinir. Etimologiyası ilə bağlı mənbələrdə müxtəlif fikirlər mövcuddur. Amura adı, əsasən, XX əsrin iyirminci illərindən sonra məişətimizə daxil olsa da, uzunömürlü olmamışdır. Keçən əsrin əvvəllərində çoxlarının italyan dili, həmçinin ədəbiyyatı ilə tanışlığı olmadığı nəzərə alınarsa, yəqin ki, Amura qadın adının Amur vilayətindəki çayın adından götürüldüyü fikri daha inandırıcıdır.

ANA

azərb. *ana* sözündəndir. Ana (övladı olan qadın) bu gün müşəqil ad kimi mövcud olmasa da, Azərbaycan antroponimikasında bir çox qadın adlarının əvvəlində, bəzən də sonunda işlənərək mürəkkəb adların yaranmasında iştirak edir. Məsələn, Anaqız (bax: ad – **ANAQIZ**), Anaxanım (bax: ad – **ANAXANIM**), Xanımana (bax: ad – **XANIMANA**) və s.

ANABACI

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ana* və *bacı* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Anabacı (bax: ad – *ANA*; *BACI*) qadın adı ana yerində bacı, ana kimi bacı, çox yaxın adam (qadınlara aid) mənasındadır.

ANABƏYİM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ana* sözü və *Bəyim* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Anabəyim (bax: ad – *ANA*; *BƏYİM*) qadın adı ana kimi səmimi, mehriban xanım, bəyin mehriban xanımı mənasındadır.

ANAXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ana* sözü və *Xanım* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Anaxanım (bax: ad – *ANA*; *XANIM*) qadın adı ana kimi səmimi, mehriban xanım, anaya bənzər xanım mənasındadır.

ANAQIZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ana* və *qız* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Anaqız (bax: ad – *ANA*; *QIZ*) qadın adı ana yerində qız, ana kimi qız, anaya bənzər qız, sevimli qız mənasını ifadə edir.

ANARA/ANARƏ

azərb. *anmaq* feilinin kökünə *-ar* qeyri-qəti gələcək zaman şəkilçisinin əlavə edilməsi ilə düzəldilmiş Anar (bax: ad – *ANAR*) kişi adından ənənəvi yolla yaranan qadın adıdır. Məlum olduğu kimi Azərbaycanda valideynlər bütün adlara deyil, yalnız ürəklərinə yatan, sevdikləri kişi və qadın adlarına *-ə* şəkilçisi artırmaqla qadın adları yaradırlar. Anara/Anarə adı da ənənəvi yolla yaranmış qadın adlarındandır. Azərbaycan antroponimikasına təxminən ötən əsrin səksəninci illərində daxil olmuş adlardır.

ANAŞ

azərb. *ana* sözündəndir (bax: ad – *ANA*). Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında *-ş* sonluğunun əlavə edilməsi ilə formalaşmış kifayət qədər qadın və kişi adı mövcuddur.

Məsələn, Alış, Ataş, Nənəş və s. Anaş qadın adı da, ehtimal ki, bu yolla yaranmışdır. Sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmiş, məişətimizdə geniş yayılmışdır.

ARA/ARƏ

fars. *ara/arə* arastən feilinin kökü olub, bir sıra qadın adlarının tərkibində işlənir. Arastən dilimizdə bəzəmək mənasındadır.

ARƏSTƏ

fars. *arəstə* (əslində *arastə*) bəzənmiş, bəzəkli, düzəkli, həmçinin gözəl, göz oxşayan, gözə xoş görünən, xoş gələn mənasındadır. Bu gün dilimizdə köhnəlmiş sözlərdən hesab edilsə də, şəxs adlarında hələ də yaşayır. Hazırda Azərbaycanda Arəstə nənələrlə yanaşı, həm orta, həm də gənc nəsil arasında Arəstə adını daşıyan qadınlara rast gəlinir.

ARİFƏ

ərəb. *arif* “arafə” (bilmək) feilindəndir. Arif (bax: ad – *ARİF*) kişi adından ənənəvi yolla düzələn Arifə qadın adı da bilən, tez anlayan, tez qanan, tez başa düşən, xəbərdar mənasını ifadə edir.

ARİZƏ/ARUZƏ

ərəb. *arizə* sözündəndir. Arizə qadın adı baş verən hal, əmələ gələn əngəl, bədbəxt hadisə mənasındadır. Arizə qadın adı, demək olar ki, lüğətlərin əksəriyyətində hansısa naməlum səbəblərdən ərəb mənşəli Ariz (bax: ad – *ARİZ*) kişi adından ənənəvi yolla düzələn qadın kimi izah edilmişdir. Halbuki ərəb dilində müstəqil mənalı arizə sözü vardır və ad da həmin sözdən yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş forması Aruzə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ARUZ/ARUS

ərəb. *aruz* (əslində *arus*) sözündəndir. Aruz qadın adı dilimizdə gəlin anlamındadır. Məlum olduğu kimi, türk dillərində, eləcə də Azərbaycan dilində *s-z* əvəzlənməsi mövcuddur. Məsələn, Almas–Almaz, (bax: ad – *ALMAZ*), Alxas–Alxaz (bax: ad – *ALXAZ*) və s. Yəqin ki, məişətimizə Arus kimi daxil olan ad sonradan dilimizdə mövcud cingiltiləşmə qanununa əsasən də-

yişərək Aruz şəklinə düşmüşdür. Mənbələrin əksəriyyətində nədənsə qədim türk dillərində olan aruz sözünün ifadə etdiyi mənalara əlaqələndirilmişdir. Nəticədə də Aruz kişi adı (bax: kişi adı – **ARUZ**) ilə eyni mənanı ifadə etməsi ilə bağlı mülahizələr ortaya çıxmışdır. Halbuki Arus qadın adı səs əvəzlənməsi nəticəsində Aruz şəklinə (Arus–Aruz) düşmüşdür.

ARZU

fars. *arzu* (əslində *arezu*) sözündən olub, müasir Azərbaycan dilində istək mənasındadır. Mənbələrdə Arzu Ütaridin türkcə adı kimi (latınca Merkuri) də göstərilir. Bir sıra türk xalqlarının məişətində hələ orta əsrlərdə mövcud olmuş Arzu adı sonradan nədənsə unudulmuşdu. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Arzu adı, əsasən, 60-cı illərin əvvəllərindən yenidən məişətimizə daxil olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, əvvəllər Arzu adı oğlanlara da, qızlara da təxminən bərabər qoyulurdu. Son iyirmi-iyirmi beş ildə artıq Arzu adı oğlanlara, demək olar ki, qoyulmur. Arzu adlı oğlanların yaşı, yəqin ki, iyirmi beş-iyirmi altıdan yuxarıdır. Amma bu gün Arzu adında qızlara hər yaşda rast gəlmək olur. Əminliklə demək olar ki, Kifayət, Yetər və s. bu qəbildən olan adlar bu gün öz yerini artıq Arzu, Xoşqədam (bax: ad – **XOŞQƏDƏM**), Sevinc (bax: ad – **SEVİNC**), Fərəh (bax: ad – **FƏRƏH**) kimi adlara vermişdir.

ASİMAN

fars. *aseman* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Asiman şəxs adı göy, səma mənasındadır.

ASİFƏ

ərəb. *asif* sözündəndir. Asif (bax: ad – **ASİF**) kişi adından ənənəvi yolla düzəlmiş Asifə qadın adı çox sərt, şiddətli külək, qasırğa, boran anlamına gəlir. Çox zaman atasının, qardaşının adı Asif olan qızlara verilir.

ASİMƏ

ərəb. *asim* sözündəndir. Asim (bax: ad – **ASİM**) kişi adından ənənəvi yolla düzəlmiş Asimə qadın adı təmiz, ismətli, həyalı;

qoruyucu, mühafizəçi, namusunu qoruyan mənasındadır. Azərbaycanca çox nadir qadın adlarındandır. Əsasən atasının, qardaşının adı Asif olan qızlara verilir.

ASUDƏ

fars. *asudə* sözü rahat, dinc, qayğısız, həmçinin dincəlmiş, rahatlanmış, bekar, azad, sərbəst mənalərini ifadə edir. Asudə qadın adı azad, sərbəst anlamındadır.

ASYA/ASIYA/ASIYƏ/ASYƏ

ərəb. *asiya* sözü adətən lüğətlərdə bir neçə cəhətdən izah edilir. Buna səbəb sözün bir çox dillərdə mövcud olması ilə əlaqədardır. Məsələn, qədim aysori dilində gündoğan deməkdir. Müasir ərəb dilində müalicə edən, qadın həkim, sakitləşdirən mənalərində işlədilir. Qədim yunan dilində şəhərli qız anlamındadır. Asiyə sözünün ərəb dilində üsyan edən, üsyankar qadın mənası da vardır. Rəvayətə görə, Musa Peyğəmbəri Nil çayında boğulmaqdan xilas edib böyütmüş qadının adı da Asiya/Asya olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Asya İslam tarixinə dörd mükəmməl qadından biri kimi düşmüşdür (Məryəm, Xədicə, Fatimə də onlarla bir sıradadır). Yəqin ki, Asya adı da peyğəmbəri xilas etmiş həmin qadın adındandır. Bəzi mənbələrdə rus antroponimi Asya (mərhəmət, şəfqət, rəhim mənasında) qadın adı ilə əlaqələndirilməsinin əsası yoxdur deyilsə də, fikir hələ də tam təsdiqini tapmamışdır. Çünki əvvəllər də Azərbaycan antroponimikasında mövcud olmuş Asya adı məişətimizdə XX əsrin iyirminci illərindən sonra daha geniş yayılmışdır. Lakin 60–70-ci illərdən sonra, demək olar ki, dəbdən düşmüş şəxs adlarından hesab edilir. Bəzi mənbələrdə isə qitə adı (Asiya qitəsi) ilə əlaqələndirilir. Bir şeyi də qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın hər yerində bu ad eyni cür tələffüz edilmir. Müxtəlif bölgələrdə təhrif olunaraq müxtəlif cür tələffüz edilir. Ərəb dilində olduğu kimi Asya, bəzən rus dilindəki kimi Asya, bəzən Əsya, bəzən də Asiya, Asiya, Asiyə və s. kimi tələffüz edilir. Adın təhrif olunmuş formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Azərbaycanda adın daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

ASİYƏT

ərəb. *asiyət* sözündəndir. Asiyət qadın adı təsəlli, təsəlli vermək; sevindirmək mənasındadır.

AŞİNA

fars. *aşina* sözü tanış, məlumatlı, xəbərdar, dost, yaxın dost mənasındadır. Aşina adı bəzi mənbələrdə dişi qurd, canavar, həmçinin gözəl qız mənasını ifadə edən asana/asena/asina/aşina sözü ilə də əlaqələndirilir. Əsatirə əsaslanaraq göy türklərin əcdadı mənasında izah edənlər də var.

AŞURA

ərəb. *aşara* sözündəndir. On miqdar sayı ərəb dilində belə adlanır. Aşura isə məhərrəm ayının onuncu günüdür. Din tarixində imam Hüseynin öldürüldüyü gün matəm günüdür. 680-ci il məhərrəm ayının 10-da Kərbəla düzündə Hüseynin tərəfdarları Yezidin qoşunu tərəfindən qanlarına qəltan edilmişlər. Aşura qadın adı da bu tarixlə əlaqədardır, yəni məhərrəm ayının 10-cu günü anlamına gəlir. Sonradan aşura sözünün sonundakı *a* hərfinin düşməsi ilə Aşur (bax: ad – **AŞUR**) kişi adı da formalaşmışdır.

ATİFƏ

ərəb. *atif* sözündəndir. Atif (bax: ad – **ATİF**) kişi adından ənənəvi yolla düzəlmiş qadın adıdır. Atifə qadın adı mehriban, şəfqətli anlamına gəlir.

ATLAS

yunan. *atlas* müəyyən sistem üzrə toplanmış xəritələr toplusu, müəyyən elm sahələrinə aid şəkillər toplusu deməkdir. Bəzi dilçilər bu adı Afrikadakı Atlas dağının adı ilə əlaqələndirirlər. Əslində Atlaz (bax: ad – **ATLAZ**) qadın adının təhrif olunmuş formasıdır.

ATLAZ

ərəb. *atlaz* sözündəndir. Atlaz qadın adı parlaq, hamar ipək parça, incə ipək parçanın adındandır.

AVAZ

avaz sözü dilimizdə səs, səda, həmçinin hava, ahəng anlamalarını ifadə edir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında Avaz köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, tərkibində adın iştirak etdiyi mürəkkəb qadın və kişi adları mövcuddur.

AY

azərb. *ay* sözü səma cisminin adıdır. Müasir Azərbaycan dilində *ay* sözü bir neçə mənə ifadə edir: 1. Göy cismi. Türk dillərində səma cisimlərindən olan Ay Yerlə birlikdə Günəşin ətrafında dolanıb gecə qaranlığında inikas edən Günəşdən işıq alır; 2. Epitet kimi. Məlum olduğu kimi, Ayın gözəlliyi şairləri, yazıçıları, eləcə də şair qəlbli insanları həmişə məftun etmişdir. Şərq poeziyasında olduğu kimi, müasir şeirimizdə də Ay gözəlin epiteti olaraq işlədilir, işıqlı, cəzb edə bilən, nurlu, aydın, işıqlı mənalərini ifadə edir; 3. İlin bölünmüş olduğu on iki hissədən biri; 4. Çağırış, müraciət, haylama, haraylama nidası. Məsələn, *ay qız*, *ay əsgər* və s.; 5. Qəfildən doğan qorxu, diksinmə və s. kimi hissləri ifadə edir. Məsələn, *Ay, ilana baxmı*; *Ay bəxtsiz insan*. Qeyd etmək lazımdır ki, Ay əski türk adlarından olub, hazırda da bəzi türk xalqlarında müstəqil şəxs adı olaraq mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında, əsasən, bir sıra mürəkkəb adların tərkibində işlənir. Məsələn, Aygün, Aynışan, Aydəmir və s. Adlarda işlənən “ay” sözün ikinci mənası ilə əlaqədardır. Bir sıra sözlərin əvvəlinə, bir sıra sözlərin isə sonuna ay sözünün əlavə edilməsi yolu ilə həm kişi, həm də qadın adlarının yaranması artıq dilimizdə ənənə halını almışdır. Ayla əlaqədar qız adları Şərqdə geniş yayılmışdır. Məsələn, Qəmə (bax: ad – **QƏMƏR**), Mahrux (bax: ad – **MAHRUX**), Nəcmiyyə (bax: ad – **NƏCMİYYƏ**) və s. Belə adların məzmununda Ayla müqayisə olunma, Aya bənzərlik, Ay kimi parıltılı, nurlu olmaq və s. dayanır.

AYAN

ərəb. *ayan* sözüdür. Ayan qadın adı aydın, aşkar, həmçinin ayan olmaq, məlum olmaq, bilinmək mənasındadır. Türkiyə türklərində Ayan kişi adıdır.

AYBƏNİZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ay* və *bəniz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aybəniz (bax: – *AY*; *BƏNİZ*) əsl azərbaycanlı adlarındandır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanın ilk Xalq Şairi S.Vurğun “Ayn əfsanəsi”, “A ygün” kimi əsərlərində Aya çox zaman gözəllik, saflıq rəmzi olaraq müraciət etmişdir. Şair öz qız övladına da Aybəniz adını, yəni Aya bənzər, Ay kimi təmiz, saf mənasını ifadə edən ad qoymuşdur. Məşhur “Aygün” poemasında yazıçı qəhrəmanının gözəlliyi ilə yanaşı saflığından, sədaqətindən bəhs edərkən öz qızının da adını çəkir və o zaman hələ kiçik yaşda olan qızına müraciətlə böyüyəndə gözəllikdə də, saflıqda da əsərinin əsas surəti olan Aygünə bənzəməyə səsləyirdi. Bu dövrdən etibarən xalq öz sevimli şairinin qızına qoyduğu Aybəniz adını sevə-sevə öz övladına verməyə başladı. Bu gün Aybəniz məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasındadır desək, fikrimizcə, səhv etmərik.

AYBİKƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ay* sözü və *Bikə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aybikə (bax: ad – *AY*; *BİKƏ*) qadın adı Ay kimi gözəl, göyçək xanım mənasındadır.

AYCAMAL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ay* sözü və *Camal* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aycamal (bax: ad – *AY*; *CAMAL*) qadın adı Ay simalı, Ay üzlü, gözəl üzü Ay kimi parlaq olan anlamına gəlir. Türkiyə türklərində Aycemal formasındadır, kişi adıdır, digər türk xalqlarının əksəriyyətində qadın adıdır.

AYÇİÇƏK

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ay* sözü və *Çiçək* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ayçiçək (bax: ad – *AY*; *ÇİÇƏK*) qadın adı günbaxan mənasındadır.

AYÇİN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ay* və fars dilində *çin* (dərmək) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ayçin (bax: ad – *AY*; *ÇİN*) qadın adı Ay kimi gözəl, Aydan olan (gözəl) anlamına gəlir.

AYÇÖHRƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ay* sözü və *Çöhrə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ayçöhrə (bax: ad – **AY**; **ÇÖHRƏ**) qadın adı Ay üzli, üzü Aya bənzər mənasındadır.

AYDAGÜL

azərb. *Ayda* (yer.h.ş. *ay* sözü) və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aydagül (bax: – **GÜL**) qadın adı Ay gülü, Ayda bitmiş gül, həddən ziyadə gözəl (xanım) anlamına gəlir.

AYDAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* (*-dan* çıx.h.ş.) sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasına, əsasən, XX əsrin yetmişinci illərindən daxil olmuş Aydan qadın adı Aydan gəlmiş gözəl, Aydan olan (xanım) mənasındadır. Aydan bu gün məişətimizdə dəbdə olan qadın adları sırasındadır.

AYDƏNİZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və *dəniz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aydəniz (bax: ad – **AY**; **DƏNİZ**) qadın adı Ay kimi, dəniz kimi gözəl (xanım) mənasındadır.

AYƏNDAM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və *əndam* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ayəndam (bax: – **AY**; **ƏNDAM**) Ay bədənli, Ay əndamlı (qadın) anlamına gəlir.

AYƏNDƏN/AYƏNDƏ

ərəb. *ayəndən* sözündən olub, dilimizdə gələcək gün, gələcək zaman mənalərini ifadə edir. Ayəndən qadın adının sonundakı *n* səsinin düşməsi ilə adın Ayəndə forması yaranmışdır. Bu gün dilimizin şəxs adları sistemində mövcud ad yalnız Ayəndə şəklindədir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında qafiyə xatirinə qoyulan adlar mövcuddur. Belə adlara Ayəndə və Laləndə adlarını da göstərmək olar. Çox zaman evdə ananın, yaxud da böyük qız övladın adı Laləndədirsə, dünyaya göz açmış qızlara Ayəndə adı qoyulur.

AYƏT

ərəb. *ayət* ayə sözünün cəmi olub, dilimizdə cümlə, həmçinin nişan, əlamət anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasında olan Ayət qadın adı "Quran" surələrini ərsəyə gətirən cümlələrdən hər biri mənasındadır.

AYGÖVHƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* sözü və fars. *Gövhər* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. AYGÖVHƏR (bax: ad – *AY*; *GÖVHƏR*) qadın adı *Ay* incisi mənasını ifadə edir.

AYGÜL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* sözü və fars. *Gül* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. AYGÜL (bax: ad – *AY*; *GÜL*) qadın adı məişətimizə XX əsrin altmışıncı illərində daxil olmuş qadın adlarındandır. Azərbaycan antroponimikasında mahiyyətə gözəllik ifadə edən anlayışların birləşməsindən yaranmış addır. Bu gün Azərbaycanda bu adı daşıyan qızların, qadınların sayı kifayət qədərdir.

AYGÜN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* sözü və *Gün* (*Günəş*) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məlumdur ki, kainatı gecə *Ay*, gündüz isə *Gün* (*Günəş*) işıqlandırır. *Ay* və *Gün* adlarının bir yerdə işlənməsi, çox ehtimal ki, "əbədi işıq saçmaq" məfhumunu ifadə edir. Bu gün məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasında olan AYGÜN (bax: – *AY*; *GÜN*) qadın adı da müvafiq olaraq *Ay* kimi, *Gün* kimi parlaq, işıqlı, eləcə də gözəl, saf, təmiz (qadın, qız) anlamlarını ifadə edir. Mənbələrdə bu qadın adının 1521-ci ildə qeydə alındığı göstərilərsə də, qeyd etmək lazımdır ki, ötən əsrdə dilimizin antroponimik vahidlər sistemində mövcud AYGÜN adı, demək olar ki, tamamilə unudularaq sıradan çıxmaq üzrə idi. XX əsrdə bu ad ilk dəfə dahi şairimiz S.Vurğunun "AYgün" əsərində işlədilmişdir. AYGÜN əsərin əsas surəti olub, şairin oxucusuna sevdirə bildiyi ideal qadın obrazlarından oldu. Beləliklə, təmizlik, humanistlik, ləyaqət, namusluluq kimi xüsusiyyətləri özündə birləşdirən əsas qəhrəma-

nın adının əsərdən sonra məişətimizdə yenidən geniş yayılması ilə unudulmuş ad bir daha öz ömrünü yaşamağa başladı. Bu gün Aygün məişətimizdə çox populyar qadın adları sırasındadır.

AYİŞƏ/AYŞƏ/AŞA

ərəb. *ayişə* (ərəb dilində “*eye-eeşə*” kimi tələffüz olunur) dilimizdə diri, yaşayan, canlı, ölməz anlamına gəlir. Maraqlıdır ki, ərəblərdə adın oğlan variantına rast gəlinmir. Ərəb dilindən dilimizə bu sözlə eyni kökdən olan *eyş*, *əyyaş*, *iaşə*, *maaş* kimi sözlər də daxil olmuşdur. Məlum olduğu kimi, bütün müsəlman ölkələrində bu gün də Məhəmməd Peyğəmbərin ailə üzvlərinin, hətta doğulduğu Məkkə (bax: ad – **MƏKKƏ**) şəhərinin adını yeni doğulan körpələrə qoymaq ənənəsi davam edir. İslam tarixindən məlumdur ki, Ayişə Məhəmməd Peyğəmbərin Xədicədən sonra ən sevimli həyat yoldaşı olmuşdur. Ad Ayişə bin-Əbu-Bəkrdən (613-678) sonra məşhurlaşmış, əsrlərdir ki, ərəb dünyasında ən çox sevilən və seçilən adlardan birinə çevrilmişdir. Məlum olduğu kimi, Xədicə İslam tarixinə dörd mükəmməl qadından biri kimi düşmüşdür (Məryəm, Asya, Fatimə də onlarla bir sıradadır). Bu adın ingilis dilində Ayesha variantı da mövcuddur. Avropada yaranmış bir çox bədii əsərlərdə də Ayişə adına rast gəlinir. Məsələn, Rayder Haqardın “Ayişə” (“Ayesha”) romanının qəhrəmanının adıdır. Avropanın bəzi ölkələrində Ayesha (Ayişə) yazılsa da, Ayşa kimi tələffüz edilir. Ayişə əhalisinin böyük əksəriyyətinin müsəlman dininə tapındığı Azərbaycanda, digər müsəlman ölkələrindən fərqli olaraq, XX əsrin 50-ci illərindən müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdı. Keçən əsrin 90-cı illərindən yenidən Ayişə qadın adı öz ömrünü yaşamağa başlamışdır, bu gün artıq məişətimizdə geniş yayılmamış qadın adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Ayşə, Aşa da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

AYİŞƏBAL/AYŞƏBALI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ayışə* adı və azərb. *balı* (məns. ş. *bal* sözü) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ayişəbalı (bax: ad – **AYİŞƏ; BALI**) qadın adı parlaq, parıldayan (gözəl xanım) anlamına gəlir. Azərbaycanda qədim adlardandır. Adın təhrif olunmuş forması Ayşəbalı da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

AYİŞƏGÜL/AYŞƏGÜL

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ayişə* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Ayişəgül* (bax: ad – **AYİŞƏ**; **GÜL**) qadın adı canlı gül kimi gözəl xanım anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş forması *Ayşəgül* də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

AYİŞƏXANIM/AYŞƏXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ayişə* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Ayişəxanım* (bax: ad – **AYİŞƏ**; **XANIM**) qadın adı *Ayişə xanım* anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması *Ayşəxanım* da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

**AYİŞƏXATUN/AYŞƏXATUN/AYİŞƏXATIN/
AYŞƏXATIN**

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ayişə* və azərb. *Xatun* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Ayişəxatun* (bax: ad – **AYİŞƏ**; **XATUN**) qadın adı *Ayişə xatun* anlamındadır. Molla Cümənin yaradıcılığında *Ayişəxatun* qadın adına rast gəlinir. Adın təhrif olunmuş formaları *Ayşəxatun*, *Ayişəxatın*, *Ayşəxatın* da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

AYİŞƏNUR/AYŞƏNUR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ayişə* adı və azərb. *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Ayişənur* (bax: ad – **AYİŞƏ**; **NUR**) qadın adı işıq saçan, nurlu xanım mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması *Ayşənur* da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

AYQIZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və *qız* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Ayqız* (bax: – **AY**; **QIZ**) qadın adı *Aya bənzər* (gözəl), *Aydan enmiş* (gözəl), *Ay* kimi çox nurlu, parlaq üzü olan qız anlamlarını ifadə edir.

AYLA

azərb. *ayla* sözü dilimizə tərcümədə bir sıra planetlərin və Ayın ətrafında görünən işıq dairəsi anlamına gəlir. Ayla qadın adı şəfəq, parıltı mənasındadır.

AYMƏLƏK

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* sözü və *Mələk* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aymələk (bax: ad – *AY*; *MƏLƏK*) qadın adı həm *Ay*, həm də mələk kimi (qız, qadın) həddən ziyadə gözəl anlamına gəlir.

AYNA

fars dilində *ayina*, türk dillərində ayna sözü əslində güzgü deməkdir. Dilimizdə şüshə mənasında da işlənir. Ayna məcazi mənada saflıq, duruluqdur. Ayna qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Bütün dünyada olduğu kimi, Azərbaycan folklorunda, həmçinin klassik peziyada aynanın – güzgünün özünəməxsus yeri olmuşdur. Şərqdə ayna haqqında əsətlər və əfsanələrin geniş yayılması bu adın uzun müddətdən bəri Şərq ölkələrində yayılmasına və bu günə qədər yaşamasına səbəb olmuşdur. “Ayineyi-İsgəndər” (İsgəndərin güzgüsü), “Ayineyi-Kitinuma” (Dünyanı göstərən güzgü) və s. “Ayineyi-İsgəndər” əfsanəsindən məlum olur ki, alim Ərəstun elə bir ayna düzəltmişdir ki, İsgəndər onun vasitəsilə düşmən qoşunlarının mövqeyindən xəbərdar olur və öz işini buna uyğun qururmuş. Bu ayna, bir növ, onun qələbələrinin təminatçısı kimi təqdim edilir. “Ayineyi-Kitinuma” əsətirində deyilir ki, Şah Cəmşid də sirli güzgü vasitəsilə bütün olanlardan, eləcə də dünyada baş verən və baş verəcək hadisələrdən xəbər tuturmuş.

AYNABƏYİM

azərb. *Ayna* və *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aynabəyim (bax: ad – *AYNA*; *BƏYİM*) qadın adı şüshə kimi nazik, saf, incə, həssas olan (xanım) mənasındadır.

AYNAGÜL

azərb. *Ayna* və *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aynagül (bax: ad – *AYNA*; *GÜL*) qadın adı parlaq gül kimi olan (xanım) mənasındadır.

AYNAXANIM

azərb. *Ayna* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aynaxanım (bax: ad – **AYNA**; **XANIM**) qadın adı Ayna xanım anlamındadır.

AYNAZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və *naz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aynaz (bax: – **AY**; **NAZ**) qadın adı nazlı gözəl, Ay kimi nazlı, yəni Ay kimi hərdən özünü göstərən gözəl anlamına gəlir.

AYNİSƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ay* sözü və *Nisə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aynisə (bax: ad – **AY**; **NİSƏ**) qadın adı Aya bənzər gözəl qadınlar, qızlar anlamına gəlir.

AYNİŞAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və ərəb. *Nişan* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aynişan (bax: ad – **AY**; **NİŞAN**) qadın adı Aya bənzər olan (qız, qadın) anlamına gəlir.

AYNUR/AYNURƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ay* və *nur* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aynur (bax: – **AY**; **NUR**) Ay işığı, Ayın aydınlığı, Ayın nuru, Ay kimi parlaq anlamına gəlir. Məişətimizə, əsasən, XX əsrin 60-cı illərindən daxil olmuş Aynur həmin dövrdən bu günə kimi dəbdə olan qadın adları sırasındadır.

AYPARA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və fars. *para* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aypara (bax: – **AY**; **PARA**) əslində hilal, Ayın parası, Ayın qövs forması, yeni doğmuş Ay, bir-iki günlük Ay anlamına gəlir. Aypara qadın adı keçmişdə qızıl və ya gümüşdən düzəldilən yarım dairə, aypara şəkilli bəzək əşyasının adındandır.

AYPƏRİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* sözü və *Pəri* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aypəri (bax: ad – **AY**; **PƏRİ**) qadın adı *Ay* kimi gözəl pəri, *Ay* üzlü gözəl pəri anlamına gəlir.

AYSABAH

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və *sabah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aysabah (bax: – **AY**; **SABAH**) qadın adı *Ayın səhəri* anlamına gəlir.

AYSEL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və *sel* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aysel (bax: – **AY**; **SEL**) qadın adı *Ay* təkin, *Ay* kimi parlaq, işıqlı anlamına gəlir. Azərbaycan antroponimikası XX əsrin səksəninci illərində daxil olmuş qadın adlarındandır.

AYSİMA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* sözü və *Sima* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aysima (bax: ad – **AY**; **SİMA**) qadın adı *Ay* üzlü, *Ay* kimi parlaq simalı, siması *Aya bənzəyən* (xanım, qız) anlamına gəlir.

AYSU

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və *su* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aysu (bax: **AY**; **SU**) qadın adı *Ay*, *su* kimi təmiz, saf olan (xanım, qız) mənasındadır.

AYSUN

azərb. *aysun* sözündəndir. Aysun (bax: **AY**) qadın adı *Ay* kimi gözəl və parlaq mənasındadır.

AYSURƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* sözü və *Surə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aysurə (bax: ad – **AY**; **SURƏ**) qadın adı *Ay surəsi*, *Ay parçası* anlamına gəlir.

AYSURƏTbax: ad – **AYCAMAL****AYŞƏ**bax: ad – **AYİŞƏ****AYŞƏBALI**bax: ad – **AYİŞƏBALI****AYŞƏGÜL**bax: ad – **AYİŞƏGÜL****AYŞƏXANIM**bax: ad – **AYİŞƏXANIM****AYŞƏXATUN**bax: ad – **AYİŞƏXATUN****AYŞƏNUR**bax: ad – **AYİŞƏNUR****AYŞƏN**

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və *şən* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Ayşən* (bax: – **AY**; **ŞƏN**) qadın adı *Ay* kimi şanlı anlamına gəlir.

AYTAC

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və *tac* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Aytac* (bax: – **AY**; **TAC**) qadın adı *Ay* kimi parıldayan, bərq vuran *tac* anlamına gəlir. Türk antroponimik vahidlər sisteminə mövcud *Aytac* məişətimizdə yalnız qadın adı olsa da, Türkiyə türklərində müştərək şəxs adlarındandır.

AYTAMAM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* sözü və *Tamam* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Aytamam* (bax: ad – **AY**; **TAMAM**) qadın adı üzü bütöv *Ay* kimi gözəl xanım anlamındadır.

AYTƏKİN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və *təkin* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aytəkin (bax: – *AY*; *TƏKİN*) qadın adı Aya bənzər, Aytək işıqlı mənasına gəlir. Məlum olduğu kimi, tekin qədim türk dilində “sahzadə” anlamında işlənmişdir. Əgər bu yönündən yanaşılsa, *Ay şahzadə* anlamına gəlir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Aytəkin Türkiyə türklərində yalnız kişi adı kimi mövcuddur.

AYTƏN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* və fars. *tən* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Aytən (bax: ad – *AY*; *TƏN*) qadın adı çox gözəl, bütün vücudu ilə Aya bənzər, çox gözəl (xanım) anlamına gəlir.

AYULDUZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ay* sözü və *Ulduz* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ayulduz (bax: ad – *AY*; *ULDUZ*) qadın adı Ayın da, ulduzun da gözəlliyini özündə birləşdirmiş (qadın) anlamına gəlir.

AYZANGÜL

bax: ad – **EYZƏNGÜL**

AZADƏ/AYZADƏ

fars. *azade* müasir fars dilində, eləcə də azərb. dilində asılı olmayan, azad, müstəqil deməkdir. Bəzən bu adı Sasanilərin hakimiyyəti illərində İranda və Azərbaycanda mövcud olmuş əzadlar (əsilzadələr, zadəganlar) təbəqəsinin adı ilə əlaqələndirmək meyllərinə də rast gəlinir. Azad (bax: ad – **AZAD**) kişi adından ənənəvi yolla yaranmış Azadə qadın adı müstəqil, sərbəst anlamındadır. Azərbaycanın bəzi dialektlərində (xüsusən də qərb dialektində) Azadə adı Ayzadə kimi tələffüz edilir. Ayzadə qadın adı da sonradan rəsmi ad kimi formalaşmışdır.

AZƏR

fars. *azər* sözü dilimizə tərcümədə od, atəş, oda xidmət göstərən mələk, atəşgah deməkdir. Bir çox lüğətlərdə Azərbaycan xalqının adı ilə (Az etnik tayfasının adı ilə) bağlı olduğu barədə fikirlərə rast gəlinir. İranda Günəş təqvimində ilin doqquzuncu ayının (22 noyabr – 21 dekabr) adıdır. Digər mənbələrdə yeganə, igid, nadir adam kimi də izah olunur. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Azər adı nəinki aktuallığını saxlamaqda davam edir, adın törəmələrinə də təsadüf edilir. Məsələn, Azərə (bax: ad – **AZƏRƏ**), Azərçin (bax: ad – **AZƏRÇİN**) və s.

AZƏRƏ

fars. *azər* sözündəndir. Azərə qadın adı Azər (bax: ad – **AZƏR**) adından törəmədir.

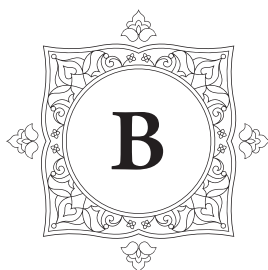
AZƏRİN

fars. *azər* sözündəndir. Azərin (bax: ad – **AZƏR**) qadın adı azərə, azərilərə məxsus anlamlarını ifadə edir.

AZİMƏ

ərəb. *azim* sözündəndir. Azimə qadın adı dilimizdə qərarı qəti, niyyət, yola düşən, həmçinin böyük günah anlamını ifadə edən Azim kişi adından (bax: ad – **AZİM**) ənənəvi yolla düzəlmişdir.

BACI

azərb. *bacı* sözündən olub, ailədə bir ata-anadan, yaxud bir atadan və ya bir anadan olan qızların bir-birinə və ya qardaşlarına olan qohumluq münasibətini ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında Bacı qohumluq bildirən şəxs adları sırasındadır. Bacı bu gün məişətimizdə müstəqil qadın adı kimi mövcud olmasa da, bir sıra mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir.

BACIGÜL

bax: ad – **GÜLBACI**

BACIXANIM

bax: ad – **XANIMBACI**

BACIQIZ

bax: ad – **QIZBACI**

BADAM

fars. *badam* (əslində *badəm*) sözündəndir. Badam isti ölkələrdə bitən bəzən sərt, bəzən də əllə sındırılacaq dərəcədə nazik qabıqlı ləpəsi yeyilən meyvənin adıdır. Azərbaycan antroponimikasında bitki adlarından yaranmış adlar sırasında olan Badam qadın adı türk dünyasında da Badəm şəklində geniş yayılmış şəxs adlarındandır. Qeyd etmək lazımdır ki, Badam məişətimizdə bu gün yalnız qadın adıdır. Bu gün Azərbaycanda Badamov soyadının mövcud olması vaxtilə adın müştərək şəxs adları sırasında olduğunu göstərir.

BADAMBƏYİM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Badam* və *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Badambəyim (bax: ad – **BADAM; BƏYİM**) qadın adı hörmətli xanım anlamına gəlir.

BADAMGÜL

bax: ad – **GÜLBADAM**

BADAMXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Badam* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Badamxanım (bax: ad – **BADAM; XANIM**) qadın adı Badam xanım anlamına gəlir.

**BADİSƏBA/BADİSABA/BADSƏBA/BADİSƏFA/
BADSƏFA**

fars. *badi* sözü və ərəb. *Səba* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Badisəba (bax: ad – **SƏBA**) qadın adı səhərin lətif küləyi, mehi anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş Badisaba, Badsəba, Badisəfa, Badsəfa formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

BAFTA

fars. *bafta* sözü dilimizdə güləbətın, ipək saplardan toxunmuş qaytan deməkdir. Bu gün Bafta qadın adının daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir, başqa sözlə, Bafta Azərbaycan antroponimikasında unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

BAHAR

fars. *bahar* sözü əslində ilin ikinci fəslı, yaz fəslı mənasındadır. Lakin bahar sözünün gənclik, gəncliyin xəyal və arzularla dolu dövrü, həmçinin yazın ilk tərəvət saçan çağı kimi məcazi mənaları da vardır. Bahar qadın adı fəsil adındandır.

BAHARXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bahar* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Baharxanım (bax: ad – **BAHAR; XANIM**) qadın adı Bahar xanım anlamına gəlir.

BAĞÇA

azərb. *bağça* sözündən olub bir neçə mənada işlənir: 1. Ev yanında bağ-bağça; 2. Güllük, çiçəklik; 3. Məktəbəqədər tərbiyə müəssisəsi. Bağça qadın adı güllük, çiçəklik mənasını ifadə edir.

BAĞÇAGÜL

bax: ad – **GÜLBAĞÇA**

BAĞDAD/BAĞDAT

ərəb dilində *bağdad* əslində Dəclə və Fərat çaylarının arası mənasındadır. Bağdad vaxtilə Ərəb İraqının mərkəzi, həmçinin orta əsrlərdə Xilafətin və Abbasilər sülaləsi xəlifələrinin mərkəzi və əsrlərlə böyük mədəniyyət mərkəzi olmuşdur. Sədi və bir çox başqa məşhur adamlar orada təhsil almışdır. Bu adın Bağdad (İraqın paytaxtı) toponimi əsasında yaranmasına şübhə yoxdur. Əvvəla, hər iki vahid eyni səs sisteminə malikdir. Digər tərəfdən, toponim əsasında yaranmış antroponimlər türk antroponimik vahidlər sisteminə xüsusi yer tutur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında qədim adlardan olan Bağdad bir zamanlar məişətimizdə müstəqil şəxs adları sırasında olmuşdur. Bağdad kişi adı artıq köhnəlmiş şəxs adları sırasında olub, yalnız soyadlarda yaşayır. Lakin Bağdad qadın adı məişətimizdə az da olsa işlənmişdir. Bağdad qadın adının kişi adına nisbətən uzunömürlü olmasının səbəbi, fikrimizcə, erkən dövrlərdən sözün dilimizdə həm də gözəllik ifadə etməsi ilə əlaqədar olmuşdur. Dilimizdə həddən artıq gözəl mənasında *Bağdad* *gözəli* ifadəsi vardır, eləcə də Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında Bağdad toponimi gözəllər diyarı, gözəllər məkanı mənasında işlənmişdir. Adın təhrif olunmuş forması Bağdat da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın məşhur daşıyıcılarından Elxanilər dövründə tanınmış xanımlardan biri – Bağdad xatunu Əmir Çoban Noyon qızı Suldüz (?–1325) Şeyx Həsən Elxaninin həyat yoldaşı olmuşdur.

BAĞDAGÜL

azərb. *bağda* (yer. h. ş. *bağ*) sözü və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bağdagül (bax: ad – **GÜL**) qadın adı bağda, bağçada açmış gözəl gül anlamını ifadə edir.

BAĞDAXANIM

azərb. *bağda* (yerlik hal şək. *bağ* sözü) və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bağdaxanım (bax: ad – **XANIM**) qadın adı bağda gəzən gözəl xanım anlamını ifadə edir.

BAĞDAQIZ

azərb. *bağda* (yerlik hal şək. *bağ* sözü) və *qız* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bağdaqız (bax: ad – **QIZ**) qadın adı bağda gəzən gözəl qız anlamını ifadə edir.

BALA

azərb. *bala* sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Övlad, uşaq; 2. Balaca, kiçik, körpə (bala). Azərbaycan dilində həm özündən kiçiklərə, həm də həmsöhbətə bala deyər müraciət edilmişdir. Məsələn, *Ay bala, sözə qulaq as, xeyrinədir; Ay balam, mən nə bilim ki, sonu belə olacaq*. Bala bu gün də müraciət forması kimi işlənir. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil Bala kişi adı ilə yanaşı, tərkibində Bala adının iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adları da mövcuddur. Məsələn, Balabəy, Balaxan, Balaxanım, Balabəyim və s. Bala adından soyad da formalaşmışdır.

BALABACI

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bala* və *Bacı* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adı olub, qohum-əqrəba arasında hörmət üçün kiçiklər tərəfindən böyüklərə (qadınlara) müraciət (ad çəkməmək üçün işlənən söz) formasıdır. Azərbaycanın bəzi bölgələrində bu gün də işlədilir. Azərbaycan antroponimikasında qohumluq bildirən şəxs adları sırasında olan Balabacı (bax: ad – **BALA; BACI**) qadın adı kiçik bacı, bacıların kiçiyi mənasını ifadə edir.

BALABƏYİM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bala* və *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balabəyim (bax: ad – **BALA; BƏYİM**) qadın adı kiçik xanım, balaca xanım anlamını ifadə edir.

BALABİBİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bala* və *Bibi* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adı olub, əvvəllər müraciət forması olmuşdur. Bu gün də Azərbaycanın bəzi bölgələrində işlənməkdədir, ailədə ad çəkməmək üçün kiçik bibiyə, kiçik gəlinlərə müraciət formasıdır. Balabibi (bax: ad – **BALA; BİBİ**) qadın adı kiçik xanım (bibisi, gəlin mənasında) anlamını ifadə edir.

BALAXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bala* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balaxanım (bax: ad – **BALA; XANIM**) qadın adı kiçik xanım, balaca xanım anlamlarını ifadə edir.

BALACA

azərb. *balaca* sözündən olub, həcmcə, boyca, ölçü cəhətdən kiçik, xırda, xırdaca mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Balaca qadın adı kiçik, xırda (qız, qadın) mənasındadır.

BALACAXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Balaca* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balacaxanım (bax: ad – **BALACA; XANIM**) qadın adı kiçik xanım, balaca xanım anlamlarını ifadə edir.

BALAQIZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bala* və *qız* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balaqız (bax: ad – **BALA; QIZ**) qadın adı kiçik qız, balaca qız anlamını ifadə edir.

BALANİSƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bala* və *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Balanisə (bax: ad – **BALA; NİSƏ**) qadın adı kiçik xanımlar, balaca xanımlar anlamlarını ifadə edir.

BALI/BALIŞ

Bal... ilə başlayan qadın adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir.

BALLI

azərb. *bal* sözünə çoxluq məzmunu ifadə edən *-lı* şəkilçisinin qoşulması ilə yaranmış şəxs adıdır. Ballı (bax: – *LI*⁴) qadın adı bal kimi şirin, bal qatılmış anlamlarını ifadə edir.

BALLICA

azərb. *ballıca* sözündən olub, su kənarında bitən, yeyilən otun adındandır. Ballıca qadın adı Azərbaycan antroponimikasında bitki adlarından yaranan şəxs adları sırasındadır.

BANU

fars. *banu* xanım mənasını ifadə edir. Banu qadın adı başqa adlarla da işlənmiş, sonradan adla birlikdə qadın adı kimi formalaşmışdır. Məsələn, Kədbanu evin xanımı, Məhinbanu (böyük xanım), Xurşudbanu (günəş kimi gözəl xanım) və s.

BANUÇİÇƏK

bax: ad – **ÇİÇƏKXANIM**

BARAT

ərəb. *barat* (əslində *bərat*) sözündəndir. Məlum olduğu kimi, dilimizdə mövcud ərəb dilindən alınma sözlərin əksəriyyəti milli sözlərimizin təsiri altına düşərək öz xüsusiyyətlərini itirir, dilimizdəki sözlərdən fərqlənməyən formaya düşə bilər. Bərat da bu qəbildən olan alınma sözlərdən olub, Azərbaycan dilinin ahəng qanununa uyğun olaraq “barat” formasını almışdır. Əslində “bədirlənmiş Ay” anlamını ifadə edən bərat sözünün paklıq, təmizlik kimi məcazi mənaları da mövcuddur. Qədim ərəblər gecə vaxtı, bədirlənmiş Ay ziyasında dünyaya gələn uşağa (istər oğlan, istərsə də qız) çox zaman Barat adı verirdilər. İnanclara görə, bu adı verməklə dünyaya gələn övladın taleyi bədirlənmiş Ay kimi nurlu, ad-sanı ləkəsiz, təmiz olacaqdır. Təbiidir ki, hər Ayın öz barat gecəsi olur və ayrı-ayrılıqda onların hər biri gözəldir. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adlarından olan Barat adının bərat gecəsi ilə əlaqədar

olması daha inandırıcıdır. İslam dininə görə, qəməri ilinin şəban ayının on beşində cərəyan edən hadisələr, həmçinin Cəbrayıl (ə.s.) tərəfindən Məhəmmədə (s.) peyğəmbərliyin verilməsi də bərat gecəsinə təsadüf edir. Zaman keçdikcə məhz bu səbəbdən müsəlman aləmində yalnız şaban ayının bərat gecəsi xüsusilə əziz sayılmağa başladı. Çünki Məhəmmədə peyğəmbərliyin verilməsi də, onun qızı Fatimənin toyu da müxtəlif illərin həmin gecəsinə təsadüf etmişdi, nəhayət, on ikinci imam Mehdi də bu ayda dünyaya gəlmişdir. Beləliklə, hər ilin on iki gözəl bərat gecəsinin təkcə biri – şaban ayının on beşinci gününə keçən gecə əsl mənada gözəl hesab edilir.

BAŞXANIM

azərb. *baş* sözü və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Başxanım (bax: ad – *XANIM*) qadın adı baş xanım, xanımların başçısı mənasını ifadə edir.

...BAZ

fars. ...*baz* şəkilçisi dilimizdə bir sıra isimlərin sonuna qoşularaq nəyinsə həvəskarı, hərisi məfhumunu ifadə edən şəkilçidir. Məsələn, *sehrbaz*, *sözbaz*, *oyunbaz* və s. Azərbaycan antroponimikasında ...*baz* şəkilçisi ilə düzəlmiş şəxs adları mövcuddur. Məsələn, *Şahbaz*, *Dilbaz*/*Dilbazi* və s.

BƏDAYE/BƏDAYƏ

ərəb. *bədaye* sözündən olub, incəsənətə, bədiiyyata aid olan mənasındadır. Bədaye qadın adının təhrif olunmuş forması olan Bədayə sonradan müstəqil ad kimi rəsmiləşmişdir.

BƏDİHƏ

ərəb. *bədiə* sözündən olub, fikirləşmədən, əvvəlcədən hazırlaşmadan söylənilən şeir, mənzum parça, həmçinin hazır cavablıq mənasındadır. Bədiə qadın adı hazır cavab anlamındadır.

BƏDİRCAHAN

ərəb. *Bədir* və fars. *Cahan* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bədircahan (bax: ad – *BƏDİR*; *CAHAN*) qadın adı cahanın, dünyanın gözəl xanımı anlamındadır.

BƏDİRƏ

ərəb. *bədr* sözündən olub, on dörd gecəlik Ay, doğmuş Ay mənasındadır. Bədir kişi adından (bax: ad – **BƏDİR**) ənənəvi yolla yaranmış Bədirə qadın adı on dörd gecəlik ay kimi gözəl (qadın, qız) mənasındadır.

BƏDİR NİSƏ

ərəb. *Bədir* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bədirnisə (bax: ad – **BƏDİR; NİSƏ**) qadın adı on dörd gecəlik Ay kimi gözəl qadınlar, xanımlar mənasını ifadə edir.

BƏDİYƏ/BƏDİYYƏ/BƏDİƏ

ərəb. *bədiyə* sözündəndir. Bədiyə qadın adı çox dəyərli, bərabəri olmayan anlamındadır.

BƏDRİYƏ/BƏDRİYYƏ

ərəb. *bədri* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar Bədri kişi adından (bax: ad – **BƏDRİ**) ənənəvi yolla düzələn Bədr şəhərindən olan mənasını ifadə edir.

BƏDURƏ

bax: ad – **BƏDİRƏ**

BƏHİYƏ/BƏHİYYƏ

ərəb. *bəhiyə* sözündəndir. Bəhiyə qadın adı gözəl, göyçək, qəşəng mənasındadır. Ərəb dilində bu adın başqa bir forması da Bahadır. Misir folklorunda Bəhiyə çox tanınmış əfsanəvi obrazın adıdır.

BƏHRİYƏ/BƏHRİYYƏ

ərəb. *bəhri* sözündəndir. Bəhri kişi adından (bax: ad – **BƏHRİ**) ənənəvi yolla düzələn Bəhriyyə qadın adı dənizə məxsus, dənizə aid mənasını ifadə edir.

BƏHRUZƏ

fars. *bəhruz* (əslində *behruz*) sözündən olub, xoşbəxt, bəxtəvər, bəxtiyar deməkdir. Bəhruz (bax: ad – **BƏHRUZ**) kişi adından ənənəvi yolla yaranmış Bəhruzə qadın adı xoşbəxt, ağgünlü mənasını ifadə edir.

BƏXTƏVƏR

fars. *bəxtəvər* sözü xoşbəxt, bəxtli, taleli insan mənasındadır. Bəxtəvər qadın adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

BƏKİRƏ

ərəb. *bəkr* sözü cavan dəvə, erkək dəvə, dəvə balası, nər anlamlarını ifadə edir. Bəkirə qadın adı Bəkir kişi adından (bax: ad – **BƏKİR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

BƏNÖVŞƏ

fars. *bənövşə* (əslində *bənəvşe*) yazda bitən, əsasən açıq qırmızı rəngə çalan, abı rəngli, gözəl qoxulu kiçik gülün adıdır. Bənövşə qadın adı Azərbaycan antroponimikasında bitki adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır.

BƏSDİR/BƏSDİ

azərb. *bəsdir* sözüdür. Lakin səs düşümlü hadisəsi nəticəsində, başqa sözlə, son saitin eşidilməməsi nəticəsində sonradan ad *Bəsd*i kimi formalaşmışdır. Azərbaycan antroponimikasında Yetər, Kifayət, Sonunc, Qızıyetər adları ilə bir sıradadır. Ailələrdə iki-üç qız övladından sonra oğlan övladı gözləyən valideynlər – bir növ, dua kimi (Tanrı tərəfindən eşidilsin deyərək) qızlarına belə adlar verirlər ki, növbəti doğulan uşaq oğlan uşağı olsun. Yəqin ki, bu da adlarla əlaqədar bir inançdır.

BƏSTİ

Bəsti İranın Xorasan vilayətində şəhər adıdır. Bu şəhər Şərqi-gözəl ənciri ilə məşhurdur. Bəsti Azərbaycan şəxs adları sisteminə qədim şəxs adları sırasındadır. Nədənsə lüğətlərdə, dilçilik ədəbiyyatında Bəsti qadın adı Bəsd i adı ilə eyniləşdirilmişdir. Halbuki dilimizin antroponimik vahidləri arasında şəhər adlarından formalaşmış kifayət qədər şəxs adları mövcuddur. Yəqin ki, Bəsti qadın adı da şəhər adıdır.

BƏSDİBACI/BƏSTİBACI

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəsd i* və *Bacı* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəstibacı (bax:

ad – **BƏSDİ; BACI**) qadın adı daha bacı yetər mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Bəstibacı da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

BƏSDİGÜL/BƏSTİGÜL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəsdı* və *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəsdigül (bax: ad – **BƏSDİ; GÜL**) daha qız bəsdır anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş forması Bəstigül də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

BƏSDİQIZ/BƏSTİQIZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəsdı* adı və *qız* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəstiqız (bax: ad – **BƏSDİ; QIZ**) qadın adı daha (ailədə) qız kifayətdir mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Bəstiqız da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

BƏSİRƏ

ərəb. *bəsirət* sözü ilə əlaqədardır. Bəsirə qadın adı ağıllı, tədbirli, gözüaçıq mənasındadır.

BƏSTƏ

fars. *bəstə* sözündən olub dilimizdə bir neçə mənada işlənir: 1. Bir qədər alçaq, nə uzun, nə də gödək (bəstəboy mənasında); 2. Musiqi, hava, nəğmə (bəstələmək mənasında); 3. Bağlı. Bəstə qadın adı orta (boyu) mənasını ifadə edir. Klassik ədəbiyyatda gözəlin tərənnümündə çoxişlənən ifadələrdəndir.

BƏSTƏGÜL

fars. *bəstə* sözü və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəstəgül (bax: ad – **BƏSTƏ; GÜL**) qadın adı hələ açılmamış gül mənasındadır.

BƏŞARƏT

ərəb. *bəşarət* sözü muştuluq, müjdə, gözaydınlığı, muştuluq-çu, xoş xəbər anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Bəşarət məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır. Bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

BƏŞİRƏ

ərəb. *bəşir* sözü muştuluqçu, gözaydınlığı verən, xoş xəbər, müjdə çatdıran, müjdəçi mənasındadır. Bəşirə qadın adı Bəşir kişi adından (bax: ad – **BƏŞİR**) ənənəvi yolla yaranmış addır.

BƏTURƏ/BƏTİRƏ

bax: ad – **BƏDİRƏ**

BƏYAZ/BAYAZ

ərəb. *bəyaz* sözündəndir. Bəyaz qadın adı ağ, ağappaq mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Bayaz da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

BƏYİM

azərb. *bəy* sözü ilə əlaqədardır. Bəy (bax: **BƏY**) titulu -*im* mən. ş. qoşulması ilə yaranan Bəyim qadın adı bəyə aid olan qadın, yəni bəyin xanımı, bəyin qızı, bəy arvadı mənasındadır. Bu gün türk xalqlarının, demək olar ki, hamısında qadın adı kimi mühafizə olunmuş Bəyim qədim türk dillərində ehtiram funksiyalı titullardan olmuş, müasir ədəbi dilimizdə elə həmin mənada arxaıkləşmişdir. Azərbaycanda Ağsu bölgəsində Bəyimli toponiminin yaranması da mənbələrdə Bəyim titulu ilə əlaqələndirilir. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Bəyim adının işləndiyi kifayət qədər qadın adı məlumdur.

BƏYİMBACI

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəyim* və *Bacı* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəyimbacı (bax: ad – **BƏYİM; BACI**) qadın adı hörmət üçün qonşu, eləcə də digər tanış qadınlara müraciət edilən ad olmuş, sonradan rəsmi ada çevrilmişdir.

BƏYİMCAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəyim* adı və fars. *can* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəyimcan (bax: ad – **BƏYİM; CAN**) qadın adı canım, əzizim olan Bəyim mənasını ifadə edir.

BƏYİMXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəyim* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında iki titulun birləşməsi ilə əmələ gəlmiş şəxs adları sırasında olan Bəyimxanım (bax: ad – **BƏYİM**; **XANIM**) qadın adı xanımlar xanımı, bəyimlər bəyimi mənasını ifadə edir.

BƏYİMNƏZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəyim* adı və fars. *nəz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəyimnəz (bax: ad – **BƏYİM**; **NAZ**) qadın adı nazlı xanım mənasını ifadə edir.

BƏYİMZƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəyim* adı və fars. *zər* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəyimzər (bax: ad – **BƏYİM**; **ZƏR**) qadın adı dəyərli, qiymətli xanım mənasını ifadə edir.

BƏYSURƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *bəy* titulunun və ərəb. *Surə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bəysurə (bax: ad – **BƏY**; **SURƏ**) qadın adı əsas, baş surə mənasını ifadə edir.

BƏŞİRƏ

ərəb. *bəşir* sözündən olub, xoş xəbərlər verən, xoş müjdələr verən, muştuluqçu mənasındadır. Bəşirə qadın adı Bəşir kişi adından (bax: ad – **BƏŞİR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

BİBİ

azərb. *bibi* sözündən olub, ailədə övladlar üçün atanın bacısı deməkdir. Bibi qadın adı Azərbaycan antroponimikasında qohumluq bildirən adlar sırasındadır. Qədim türk dillərində *bibi* xanım mənasındadır. Azərbaycanın bəzi bölgələrində bibi müraciət forması olmaqla yanaşı, əmi arvadı, dayı arvadı və s. kimi başqa əqrəbəliq münasibətlərini də ifadə edir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında Bibi müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, tərkibində adın iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adı məlumdur.

BİBİXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bibi* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bibixanim (bax: ad – **BİBİ**; **XANIM**) qadın adı Bibi xanım anlamındadır.

BİBİQIZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bibi* adı və *qız* sözüünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bibiqız (bax: ad – **BİBİ**; **QIZ**) qadın adı gənc yaşlı qız (müraciət formasıdır) anlamındadır.

BİBİNİSƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bibi* və ərəb. *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bibinisə (bax: ad – **BİBİ**; **NİSƏ**) qadın adı bibi kimi yaxın, doğma xanımlar anlamındadır.

BİKƏ/PİKƏ

qəd. türk dil. *bikə* tituluna, həmçinin adına rast gəlinir. Mənbələrdə Bikə/Pikə fonetik variantlı *bikə* tituluunun *beq* və *aka* sözlərindən formalaşdığı barədə, bu gün çığatay dilində ərsiz qadın, tatar dilində nişanlı qız, noqay, qumuq dillərində biyə, xanım, ev qadını mənalarında olduğu barədə məlumatlara rast gəlinir. Bikə həm də ehtiram əlaməti olaraq hökmdar xanımlarının, qızlarının, arvadlarının adına əlavə edilmiş (məsələn, Tutibikə), sonradan onlar da qadın adı kimi rəsmi ada çevrilmişdir. Bikə titulu bu gün arxaikləşsə də, bir çox qədim titullarımız kimi, şəxs adlarında mühafizə edilmişdir.

BİKƏXANIM/PİKƏXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bikə* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında iki titulu, iki sinonimin, iki mənaca dərinləşmiş sözün birləşməsi ilə yaranmış şəxs adları sırasında olan Bikəxanim (bax: ad – **BİKƏ**; **XANIM**) qadın adı xanımlar xanımı, bəyimlər bəyimi mənasını ifadə edir.

BİLDİRÇİN

azərb. *bildirçin* taxıllıqlarda yaşayan, oxuyan, yeməli əti olan çöl quşunun adıdır. Bildirçin qadın adı Azərbaycan antroponimikasında quş adlarından yaranmış adlar sırasında.

BİLQEYS/BİLQEYİS

ərəb. *bilqeyis* (əslində *bilqeys*, yaxud *bəlqis/bəlkis*) sözü dilimizdə həddən artıq, ölçüyəgəlməz, tayı-bərabəri olmayan mənasındadır. Ad dilimizin qrammatik qanunlarına uyğun dəyişərək Bilqeyis şəklinə düşmüşdür. Məişətimizdə qədim şəxs adları sırasında. Qadın adı kimi Şərq əfsanə, rəvayət, nağıllarına "Tövrat" hekayələri vasitəsilə daxil olmuşdur. Bilqeyis adı aşiqini ürəkdən sevən, sədaqətli qadın rəmzi kimi poetik obrazlarda yaşamışdır. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrində də Bilqeyis adına təsadüf edilir. Əfsanəyə görə, Səba ölkəsinin qadın padşahının adıdır. Hər cəhətdən tayı-bərabəri olmamışdır. Şərq mifologiyasında Süleymanla (bax: kişi adı – **SÜLEYMAN**) Bilqeyis haqqında məşhur rəvayətlər, əfsanələr, nağıllar yer almışdır. Hətta Bilqeyisin Süleyman Peyğəmbərə ərə getməsi haqqında rəvayətlər də mövcuddur. Deyilənlərə görə, Bilqeyis ərə getməyə razılıq verməzdən əvvəl Süleyman Peyğəmbəri çox çətin bir sorğu-suala da tutmuşdur. Sualların qarşısında özünü itirməyən Süleymanın ağı, düşüncə tərzini qadın padşahı heyran etmişdir, odur ki, Bilqeyis ona ərə getməyə razılıq vermişdir. Sonralar klassik ədəbiyyatda Bilqeyis adından məcazi ad kimi istifadə edilməsi müşahidə edilir. Nizamişünaslıqda belə fikirlərə də rast gəlinir ki, Bilqeyis Körpə Arslanın xanımının adı olmuşdur. Bilqeyis qadın adı XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasında olsa da, bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır.

BİR

azərb. *bir* sözü mürəkkəb adların tərkibində işlənərkən tək, vahid, təkə, yeganə, bircə mənasını ifadə edir. Rəvayətlərə görə, rəqəmlərin hər biri müəyyən rəmzi mənə daşıyıcısıdır. Dini rəvayətlərdə bir vahid, tək olana (Allaha) işarədir. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində bir müstəqil ad kimi deyil, mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində mövcuddur.

BİRCƏ

azərb. *bircə* (-cə ədatdır) sözündəndir. Bircə adı yalnız bir, tək olan, tayı-bərabəri olmayan mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında Bircə həm də mürəkkəb kişi və qadın adlarının tərkibində komponent kimi işlənir.

BİRCƏBƏYİM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bircə* və *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bircəbəyim (bax: ad – **BİRCƏ; BƏYİM**) qadın adı bərabəri olmayan bəy xanımı mənasını ifadə edir.

BİRCƏGÜL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bircə* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bircəgül (bax: ad – **BİRCƏ; GÜL**) qadın adı güllər arasında seçilən bir gül mənasını ifadə edir.

BİRCƏXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bircə* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bircəxanım (bax: ad – **BİRCƏ; XANIM**) qadın adı xanımlıqda bərabəri olmayan mənasını ifadə edir.

BİRCƏQIZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bircə* adı və *qız* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Bircəqız (bax: ad – **BİRCƏ; QIZ**) qadın adı tək, qızlar arasında seçilən qız mənasını ifadə edir.

BİRGÜL

bax: ad – **BİRCƏGÜL**

BİRNUR/BİNNUR/BİRNURƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *bir* sayı və ərəb. *nur* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Birnur (bax: ad – **BİR; NUR**) qadın adı dilimizdə bir işıq, bir parıltı, yeganə nur anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş forması Binnur da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın sonuna *-ə* şəkilçisi əlavə etməklə Binnurə variantı da yaradılmışdır.

BİYANƏ

fars. *biyan* sözündəndir. Biyanə kökündən boya və xalq təbabətində dərman hazırlanan şirin köklü bitkinin adı ilə əlaqədar Biyan kişi adından (bax: ad – **BİYAN**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

BÖYÜK

azərb. *böyük* sözü bir neçə mənada işlənə bilir: 1. Kəmiyyət etibarilə, ölçü cəhətdən iri, yekə mənasındadır; 2. Bəzi isimlərin qarşısında işlənməklə mənanı gücləndirə bilir; 3. Çox güclü, çox şiddətli; 4. Həcmcə, sayca, miqdarca, ölçü etibarilə iri olan; 5. Sayca çox, külli miqdarda; 6. Çox güclü, çox şiddətli; 7. Dahi, ulu, qeyri-adi zəka sahibi olan; 8. Fövqəladə tarixi və xüsusi əhəmiyyəti olan; 9. Çox mühüm, əhəmiyyətli olan, vacib olan; 10. Başçı, rəhbər, idarə edən, yüksək vəzifə sahibi; 11. Çoxluq anlamını ifadə edə bilir; 12. İri, nəhəng, kürəkli, şaqqalı. Böyük şəxs adı olaraq sözün doqquzuncu mənası ilə əlaqədardır. Yəni çox mühüm, əhəmiyyətli anlamındadır. Mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən Böyük adı özündə böyüklük, bir növ, əzəmət, fəvqəladə səlahiyyət, başçı, rəhbər, mənəvi cəhətdən ucalıq, bir sözlə, hər cəhətdən böyüklük ehtiva edir. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil qadın adı kimi mövcud deyildir, bir çox mürəkkəb qadın və kişi adlarının tərkibində işlənir.

BÖYÜKBACI

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Böyük* və *Bacı* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Böyükbacı (bax: ad – **BÖYÜK; BACI**) qadın adı hörmətli, böyük bacı mənasını ifadə edir.

BÖYÜKXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Böyük* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Böyükxanım (bax: ad – **BÖYÜK; XANIM**) qadın adı xanımlar xanımı, başda olan xanım mənasını ifadə edir. Böyükxanım qadın adı XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasında olsa da, bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır.

BÖYÜKNİSƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Böyük* və *ərib*. *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Böyüknisə (bax: ad – **BÖYÜK; NİSƏ**) qadın adı hörmətli qadınlar, xanımlar mənasını ifadə edir.

BRİLYANT

fransız. *brilyant* sözündən olub, cilalanmış almaz, çox baha qiyməti olan parlaq daş, həmçinin brilyantdan düzəldilmiş, üzərində brilyant qaşlar olan (zərgərlik əşyası) deməkdir. Məişətimizdə qədim adlardan olan Brilyant qadın adı Azərbaycan antroponimikasında qiymətli daş-qaş adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır.

BUKET/PUKET

fransız. *buket* sözündəndir. Buket dilimizə tərcümədə gül, çiçək dəstəsi deməkdir. Adın təhrif olunmuş forması Puket də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

BUSƏ

fars. *busə* sözündəndir. Busə qadın adı öpüş mənasını ifadə edir.

BUTA

fars. *buta* sözündəndir. Buta sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Qönçə; 2. Gül və badam formasında parça üzərində kiçik naxış, kiçik gül şəkli; 3. İçində qiymətli metallar – qızıl-gümüş əritmək üçün odadavamlı material olan gildən düzəldilmiş qab. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Buta adı sözün birinci mənası, yəni qönçə sözü ilə əlaqədardır.

BÜLLUR/BÜLLURƏ/BİLUR/BİLLUR/BİLLURƏ

yunan. *büllur* sözü dilimizə ərəb dili vasitəsilə keçmişdir. Yunan dilindən ərəb dilinə keçmiş söz Azərbaycan dilində büllur şəklində işlənir. Büllur sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir: 1. Şəffaf və parlaq daş; 2. Xüsusi parlaqlığı və işığı söndürmək qabiliyyəti olan əla şüşə növü; 3. Parlaq, təmiz, saf. Büllur qadın adı sözün saf, təmiz mənası ilə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş formaları Büllurə, Bilur, Billur, Billurə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

BÜLLURXANIM/BÜLURXANIM/BİLURXANIM/ BİLLURXANIM

yunan. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Büllur* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Büllurxanım (bax: ad – **BÜLLUR; XANIM**) qadın adı Büllur xanım anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Bülurxanım, Bilurxanım, Billurxanım da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

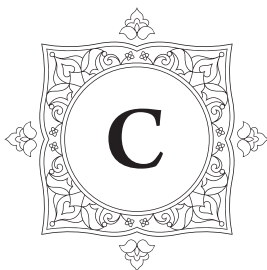
BÜLLURNİSƏ/BÜLURNİSƏ/BİLURNİSƏ/BİLLURNİSƏ

yunan. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Büllur* və ərəb. *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Büllurnisə (bax: ad – **BÜLLUR; NİSƏ**) qadın adı saf niyyətli, təmiz niyyətli qadınlar, xanımlar mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Bülurnisə, Bilurnisə, Billurnisə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

BÜSAT

ərəb. *büsat* sözündən olub, müəyyən qayda və üsullarla tərtib edilmiş şənlik, məclis, bayram, təziyə, mərasim, həmçinin təmtəraq, dəbdəbə, dəsgah anlamlarını ifadə edir. Azərbaycanlı ailələrdə övladın dünyaya göz açması əslində özü bir bayram, büsətdir. Bayram (bax: ad – **BAYRAM**), Şənlik (bax: ad – **ŞƏNLİK**), Şadman (bax: ad – **ŞADMAN**) və s. kimi adlarla eyni anlam ifadə edən Büsat adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarındandır, bayram, şənlik mənalərini ifadə edir. Çox zaman büsat sözü bayram, şənlik, toy sözü ilə birgə işlənir. Məsələn, *Neçə gün toy-büsat qurdular; Beləcə gününüz həmişə bayramlı-büsatlı keçsin* və s.

CABİRƏ/CƏBİRƏ

ərəb. *cabir* sözü dilimizdə, əsasən, iki məna ifadə edir: 1. Zorakılıq edən, zülmkar; 2. Sınıqçı. Cabir kişi adından (bax: ad – **CA-BİR**) ənənəvi yolla yaranmış Cabirə qadın adı zorakılıq edən, zülmkar mənasındadır. Sonradan Cabirə dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişmiş, Cəbirə formasına düşmüşdür.

CAHAN

fars. *cahan* (əslində *cəhan*) sözündən olub, dünya, aləm, kainat mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Cahan bir sıra mürəkkəb qadın və kişi adlarının tərkibində işlənir.

CAHANBƏYİM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cahan* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cahanbəyim (bax: ad – **CAHAN**; **BƏYİM**) qadın adı dünyaya hökmdarlıq edən xanım mənasındadır.

CAHANƏFRUZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cahan* və *Əfruz* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cahanəfruz (bax: ad – **CAHAN**; **ƏFRUZ**) qadın adı dünyanı yandıran (gözəlliyi ilə), cahanı yaxan (gözəlliyi ilə) mənələrindədir.

CAHANNUR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cahan* adı və ərəb. *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cahan-nur (bax: ad – **CAHAN**; **NUR**) qadın adı gözəlliyi ilə dünyaya, cahana işıq, nur saçan (qadın, qız) mənasındadır.

CAHANTAC

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cahan* adı və azərb. *tac* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cahantac (bax: ad – **CAHAN**; **TAC**) qadın adı dünyanın, cahanın bəzəyi, tacı olan xanım mənasındadır.

CAHİDƏ

ərəb. *cahid* sözündəndir. Cahid (bax: ad – **CAHİD**) kişi adından ənənəvi yolla yaranmış Cahidə qadın adı cəhd edən, səy göstərən, çalışqan mənasındadır.

CAMALƏ/CƏMALƏ

ərəb. əslində *cəmal* sözündəndir. Camal kişi adından (bax: ad – **CAMAL**) ənənəvi yolla yaranmış Camalə qadın adı gözəl üz, xoş sima, gözəl sifət mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Cəmalə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

CANAN/CANANƏ

fars. *canan* sözündəndir. Canan/Cananə qadın adı dilbər, sevgili, çox gözəl mənasındadır. Ənənəvi müsəlman şəxs adları sırasında. Adın sonuna *-ə* şəkilçisi artırmaqla Cananə variantı da yaradılmışdır.

CAVAHİR/CƏVAHİR

fars. *cohər* (əslində *qouhər*) sözünün cəmi olan *cəvahir* sözündəndir Azərbaycan antroponimikasında qiymətli daş-qaş adından yaranmış şəxs adları sırasında olan Cəvahir qadın adı qiymətli daşlar, yəni yaqut, almaz və s. mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Cəvahir də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

CAVİDƏ

fars. *cavid* sözündəndir. Cavid kişi adından (bax: ad – **CAVID**) ənənəvi yolla yaranmış Cavidə qadın adı daimi, həmişəlik, əbədi mənalarındadır.

CAZİBƏ

ərəb. *cazibə* sözündəndir. Cazibə qadın adı lətafəti ilə özünə cəlb edən, özünə diqqət çəkən (xanım) mənasındadır.

CEVRİYƏ/CEVRİYYƏ/CÖVRİYYƏ

ərəb. *cövr* sözündəndir. Cevriyyə qadın adı üzüntü, cəfa, si-təm anlamlarındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Cevriyyə, Cövriyyə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

CEYLA

müasir türk dilində *ceylan* (azərb. ceyran) sözünün dilimizdə təhrif edilmiş formasıdır (bax: ad – **CEYRAN**).

CEYRAN

azərb. *ceyran* iri gözləri, incə ayaqları olan, iti qaçan zərif bir heyvandır. Azərbaycan dilində göyçək qadınlar çox vaxt həddən ziyadə gözəl mənasında ceyrana bənzədilir. Ceyran qadın adı da iri gözləri olan, incə, gözəl qız (xanım) anlamını ifadə edir.

CEYHUNƏ

türk. *ceyhun* sözündən olub, dilimizdə coşan, coşqun, güclü, igid mənasındadır. Amu-Dərya çayının qədim adındandır. Ceyhun kişi adından (bax: ad – **CEYHUN**) ənənəvi yolla düzəlmiş qadın adıdır.

CƏLALƏ/CALALƏ

ərəb. *calal* sözündəndir. Cəlal kişi adından (bax: ad – **CƏLAL**) ənənəvi yolla yaranmış Cəlalə qadın adı əzəmət, ehtişam, dəbdə-bə, təmtəraq, büsat mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Calalə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

CƏLİLƏ

ərəb. *cəlil* uca, yüksək, böyük, hörmətli mənasındadır. Cəlil kişi adından (bax: ad – **CƏLİL**) ənənəvi yolla düzəlmiş Cəlilə qadın adı hörmətli mənasını ifadə edir.

CƏMİLƏ

ərəb. *cəmil* sözündəndir. Cəmil kişi adından (bax: ad – **CƏMİL**) ənənəvi yolla düzəlmiş qadın adı çox gözəl, göyçək, cazibədar, cəzbedici, qəşəng anlamlarını ifadə edir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Cəmilə İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır.

CƏNNƏT

ərəb. *cənnət* sözü gözəl məkan, çox gözəl bağ-bağatlı yer, behişt, gözəl mənzərəli yer, səfalı yer anlamındadır. Dini inamlara görə, guya insan öləndən sonra bu dünyada yaşadığı zaman gördüyü işindən, əməlindən asılı olaraq Cənnətə, ya Cəhənnəmə düşəcəkdir. Başqa sözlə, Cənnət şəxs adı bu dünyada günahı olmayan insanların o dünyada məskən salacaqları gözəl məkan, çox gözəl bağ-bağatlı yer, behişt, gözəl mənzərəli yer, səfalı yer anlamındadır. Cənnətə yalnız əməlisaleh, imanlı və i.a. adamlar düşəcək və həmin gözəl məkana “düşmək” hamının arzusunda olduğundan Cənnət İslam dininə tapınan ölkələrdə, Şərqlə ölkələrində, ərəb dünyasında müqəddəs bir yer kimi anılır. Cənnət sözünün antroponim kimi formalaşmasında bütün bu qeyd edilənlər mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Dilimizdə bu gün də *Elə bil behiştədir; Bura nə gözəldir, elə bil cənnətdir; Necə təsvir edim ki, anlayasan, bir sözlə, əsl Cənnət idi* və s. kimi ifadələr də çox işlənir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Cənnət adı həm də mürəkkəb adların tərkibində işlənir.

CƏNNƏTBƏYİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cənnət* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cənnətbəyim (bax: ad – **CƏNNƏT; BƏYİM**) qadın adı Cənnətin, Behiştin xanımı mənasındadır.

CƏNNƏTXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Cənnət* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Cənnətxanım (bax: ad – **CƏNNƏT**; **XANIM**) qadın adı çox yaraşqlı xanım mənasındadır.

CİLVƏ

ərəb. *cilvə* sözündən olub, naz-qəməzə, işvə, həmçinin dilbər-cəsinə hərəkət, başqa sözlə, hərəkətlərdə, danışqda incəlik, zəriflik, gözəllik, lətafət mənasındadır. Cilvə qadın adı naz-qəməzə anlamını ifadə edir.

CULYETTA

latın. *culyetta* sözündən olub, buruq saç, qıvrım saç mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasına Culyetta qadın adı U.Şekspirin “Romeo və Culyetta” dramının dilimizə tərcüməsi və uğurlu səhnə həyatı ilə əlaqədar daxil olmuşdur. Bu gün təkcə Azərbaycanda deyil, Cənubi Qafqazın digər iki respublikasının şəxs adları siyahısında Culyetta qadın adına rast gəlinir.

ÇEŞMƏ

fars. *çeşmə* bulaq, qaynaq, yerin altından sızıb çıxan su mənbəyi mənasındadır. Məcəzi mənada çeşmə qaynayıb-daşandır. Çeşmə qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

ÇEŞMƏXANIM

fars. *Çeşmə* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Çeşməxanim (bax: ad – *ÇEŞMƏ*; *XANIM*) qadın adı həyat eşqi coşub-daşan xanim anlamını ifadə edir.

ÇƏMƏN

fars. *çəmən* sözü göz oxşayan, gözəl görünən yaşıllıq, otluq, güllük olan yer, çoxlu ot bitmiş, yaşıl otla örtülmüş sahə mənasını ifadə edir. Çəmən qadın adı gözəllik anlamını ifadə edir.

ÇƏMƏNGÜL

fars. *Çəmən* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Çəməngül (bax: ad – *ÇƏMƏN*; *GÜL*) qadın adı çəməndə gözəl görünən gül anlamındadır.

ÇƏMƏNZAR

fars. *çəmənzar* sözündəndir. Çəmənzar qadın adı göz oxşayan yaşıllıqlar, gözəlliklər anlamını ifadə edir.

ÇƏMƏNZƏR

fars. *Çəmən* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zər* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Çəmən-zər (bax: ad – **ÇƏMƏN**; **ZƏR**) qadın adı çəməndə qiymətli, dəyərli, gözəl gül anlamındadır.

ÇİÇƏK

azərb. *çiçək* sözü gül, gülləri olan bitki anlamındadır. Çiçək qadın adına məxəzlərdə VII əsrdən etibarən rast gəlinir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının qəhrəmanlarından olan Bamsı Beyrəyin sevgilisi Banuçiçək, Şirvanşah I Axsitanın qızı Alçiçək və s. Bu gün dilimizdə çiçək sözü ilə yanaşı gül (farsca *qol*) sözü də vətəndaşlıq qazanmışdır. Azərbaycan antroponimikasında Çiçək qadın adı kimi, Gül (bax: ad – **GÜL**) qadın adı, həmçinin tərkibində Çiçək, Gül adlarının işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb qadın adı da mövcuddur.

ÇİÇƏKGÜL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Çiçək* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında iki sinonim sözün birləşməsi ilə yaranmış adlar sırasında olan Çiçəkgül (bax: ad – **ÇİÇƏK**; **GÜL**) qadın adı tər-təzə gül, təzə açmış gül mənasını ifadə edir.

ÇİÇƏKXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Çiçək* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Çiçəkxanım (bax: ad – **ÇİÇƏK**; **XANIM**) qadın adı Çiçək xanım anlamını ifadə edir.

ÇİÇƏKNUR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Çiçək* adı və *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Çiçəknur (bax: ad – **ÇİÇƏK**; **NUR**) qadın adı çiçəklərin, güllərin nuru, işığı mənasını ifadə edir.

ÇİLƏNAY

azərb. *çilən* (*çilənmək* feilindəndir) və *Ay* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Çilənmək feilinə bədii mətnlərdə səpilmək kimi məcazi mənada tez-tez rast gəlinir. Gözəlin təsvirində, yaxud gözəl xanımın görünməsi çox zaman *Elə bil gur işıq çiləndi, Günəşdən nur çiləndi* və s. kimi ifadələrdən istifadə edilir. *Ay* sözü (bax: ad – **AY**) folklorumuzda da, klassik ədəbiyyatda da, müasir ədəbiyyat nümunələrində də gözəlin camalına təşbih kimi (çox zaman *Ay üz*, *Ay parçası*, *Ay misallı*, on dörd gecəlik *Ay* və s. kimi tərkiblərdə) işlənir. Dilimizin şəxs adları sistemində gözəllik anlayışları ilə əlaqədar Çilənay qadın adı da üzü *Ay* kimi gözəl, gözəlliyi ilə ətrafa işıq saçan anamlarına gəlir.

ÇİMNAZ

azərb. *çim* (tam, tamamilə, başdan-ayağa, büsbütün) və fars. *naz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Çimnaz (bax: ad – **NAZ**) qadın adı çox nazlı, həddən artıq nazlı olan (xanım, qız, qadın) anlamını ifadə edir.

ÇİMNAZXANIM

azərb-fars. *Çimnaz* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Çimnazxanım (bax: ad – **ÇİMNAZ**; **XANIM**) qadın adı həddən artıq nazlı xanım anlamını ifadə edir.

...ÇİN

qəd. türk və çin dillərində *çin* sözü həqiqət, düzlük, doğruluq, namuslu, şərəfli, həqiqət və düzlüyün tərəfdarı, güc və qüdrət mənalarında işlənmişdir. Bu gün də həmin söz müasir Azərbaycan dilində uyğun mənalarda işlədilməkdədir. Yuxu görən adama yuxunu yozandan sonra yuxusunun çin olmasını və ya çin çıxmasını, yəni gerçək olmasını arzu edirlər. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, tərkibində *çin* sözünün iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adları (məsələn, *Azərçin*, *Elçin*, *Timurçin* və s.) da mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, fars dilində *çidən* (dərmək) məsdərinin kökü olan *çin* də Azərbaycan antroponimikasında bəzi şəxs adlarının tərkibində (məsələn, *Gülçin* və s.) işlənir.

ÇİNAR/ÇİNARƏ

azərb. *çinar* sözündəndir. Çinar yaşıl-boz qabığı və enli yarpaqları olan iri-hündür ağacın adıdır. Poeziyada bənzətmə vasitəsi kimi, əsasən, məcazi mənada, yəni uca qamətli, gözəl, boy-buxunlu mənasında işlədilir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Çinar (bax: ad – **ÇİNAR**) adı gözəlliklə əlaqədardır. Çinar qadın adı ucaboylu (qadın, qız) mənasındadır. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla Çinarə variantı da yaradılmışdır.

ÇİYƏLƏK

azərb. *çiyələk* ağ çiçəkləri, çəhrayı-qırmızı rəngli ətirli meyvələri olan çoxillik ot bitkisi və bu bitkinin meyvəsinin adıdır. Azərbaycan antroponimikasında bitki adlarından yaranmış Çiyələk qadın adına, demək olar ki, türk xalqlarının hamısında rast gəlinir.

ÇÖHRƏ

azərb. *çöhrə* üz, surət, sima mənasındadır. Bu gün Çöhrə qadın adına nadir hallarda təsadüf edilsə də, Azərbaycan antroponimikasında Çöhrə adının iştirakı ilə yaranmış mürəkkəb qadın adları da mövcuddur.

ÇÖHRƏGÜL

bax: ad – **GÜLÇÖHRƏ**

...DAR

fars mənş. ...*dar* (dar əslində *daştən*–malik olmaq feilinin köküdür) şəkilçisi bəzi isimlərin sonuna qoşularaq onlara müxtəlif mənalar verə bilər. Müasir Azərbaycan dilində tərkibində *-dar* şəkilçisinin işləndiyi kifayət qədər söz mövcuddur. Məsələn, evdar, əməkdar, yetimdar, mülkədar, məhsuldar və s. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində də bu şəkilçinin köməyi ilə düzəlmiş şəxs adlarına rast gəlinir. Ad yaradıcılığında iştirak edən şəkilçilərdən biri kimi antroponimlərdə işlənən *-dar* şəkilçisi şəxs adlarına qoşulur, müxtəlif mənalar ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında bu yolla düzələn həm kişi, həm də qadın adları mövcuddur. Məsələn, Aləmdar (bax: ad – **ALƏMDAR**), Ələmdar (bax: ad – **ƏLƏMDAR**), Vəfadar (bax: ad – **ALƏM-DAR**), Cahandar (bax: ad – **CAHANDAR**), Səfadar (bax: ad – **SƏ-FADAR**), Dildar (bax: ad – **DİLDAR**), və s.

DANƏ

fars. *danə* sözündəndir. Dilimizdə ahəng qanununa görə dəyişmiş *dənə* şəkli də mövcuddur. Ənənəvi müsəlman şəxs adları sırasında olan Danə/Dənə bu gün Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənir. Məsələn, Dürdanə, Güldanə və s.

DARÇIN

fars. *darçın* sözündəndir. Darçın qadın adı darçın ağacının qabığından hazırlanan gözəl iyi və tünd dadı olan quru toz şəklində ədviyyatın adındandır.

DAŞDI

azərb. *daşlı* (*daş* sözünə *-lı* şəkilçisi qoşulmuşdur) sözünün tələffüz formasındandır. Daşlı olan, çoxlu daş olan, arasında daşlar olan deməkdir. Ola bilər ki, adın ilkin forması Daşlı olmuş, sonradan şəklini dəyişmiş, Daşdı formasına düşmüşdür. Erkən dövrlərdən türklərin şəxs adları sistemində daş sözünün işləndiyi kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Daşdı (bax: – **DAŞ**) da bu qəbildən olan şəxs adlarındandır. Məişətimizdə müştərək şəxs adları sırasındadır. Bu gün unudulmaqda olan Daşdı qadın adının daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

DAŞDIXANIM

azərb. *Daşdı* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *Xanım* tituluğunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Daşdı xanım (bax: ad – **DAŞDI**; **XANIM**) qadın adı Daşdı xanım anlamındadır.

DƏFNƏ/DƏFİNƏ

azərb. *dəfnə* bitki adıdır. Dəfnə qadın adı yarpaqları yeyinti və konserv sənayesində istifadə edilən həmişəyaşıl ağac və ya kolun adındandır. Dəfnə dilimizdə sözlərin fonetik quruluşuna uyğun dəyişərək (səsartımı hadisəsinin nəticəsi) Dəfinə kimi tələffüz edilmiş və sonradan Dəfinə qadın adı da rəsmiləşmişdir. Dəfinə qadın adı məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

DƏNİZ

azərb. *dəniz* sözündəndir. Adətən elmi ədəbiyyatda belə bir tərif verilir ki, dəniz Yer kürəsinin acı-duzlu su ilə örtülü olan və az-çox quru ilə əhatə edilmiş böyük sahəsidir, okeanın bir hissəsidir. Məcəzi mənada, daha dəqiq təşbehlərdə, müqayisələrdə son dərəcə çoxluq, həddən artıq olma, bolluq, tükənməzlik, nəhayətsizlik bildirir. Dəniz qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, nəhayətsizlik, tükənməzlik anlamlarındadır. Dilimizdə mövcud fars mənşəli Dərya (bax: ad – **DƏRYA**) qadın adı ilə sinonim addır. Qeyd etmək lazımdır ki, türk xalqlarının əksəriyyətinin dilində Dəniz şəxs adı (bəzən Deniz, Tenqiz, Təngiz formalarında) mövcuddur, həm də antroponimlər sisteminə müştərək şəxs adları sırasındadır. Bu gün Türkiyədə Dəniz

(Deniz formasındadır) müştərək şəxs adlarından olub, çox geniş yayılmışdır. Uzun müddət dilimizdə unudulmuş Dəniz şəxs adı yenidən məişətimizə qayıtmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda dilimizin şəxs adları sistemində Dəniz yalnız qadın adı kimi mövcuddur. Lakin Azərbaycan şəxs adları sistemində tərkibində Dəniz adının iştirak etdiyi Dənizxan, Eldəniz və s. kimi mürəkkəb kişi adları da mövcuddur.

DƏRYA

fars. *Dərya* adı dəniz mənasındadır. Dərya sözü məcazi mənada, daha dəqiq təşbehlərdə, müqayisələrdə son dərəcə çoxluq, həddən artıq olma, bolluq, tükənməzlik, nəhayətsizlik bildirir. Dərya qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, nəhayətsizlik, tükənməzlik anlamlarındadır.

DƏRYANUR

fars. *Dərya* adı və ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dəryanur (bax: ad – **DƏRYA**; **NUR**) qadın adı tükənməz parıltılı, çox işıqlı anlamlarına gəlir.

DƏSPİNƏ/DƏSBİNƏ

Dəspinə Ağqoyunlu hakimi Uzun Həsənin xanımının adındır. Tarixdən məlum olduğu kimi, Osmanlıda XV əsrdə "Azərbaycan padşahı" adlandırılan Uzun Həsən Trabzon imperatoru (bu dövlət bir vilayətdən ibarət olsa da, başçısına "imperator" deyilirdi) Komnenoslardan IV İohannın qızı Feodora-Dəspinə Xatunla evlənmişdi. Dəspinə Xatun Uzun Həsənlə ailə qurduqdan sonra ona yalnız Dəspinə Xatun kimi müraciət edilmişdir. Onların qızı Aləmşahbəyim Uzun Həsənin bacısı oğlu Heydərlə evlənmişdir. Dəspinə xanım Azərbaycan tarixinə həm də Səfəvi hökmdarı Şah İsmayıl Xətəinin nənəsi kimi düşmüşdür. Adın təhrif olunmuş forması Dəsbinə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

DƏSTƏ

fars. *dəstə* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə etsə də, Dəstə qadın adı bir əldə tutulacaq qədər, ip və s. ilə bağlanmış gül, çiçək və s. toplusu anlamlarındadır.

DƏSTƏGÜL

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Dəstə* və *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. El arasında belə deyirlər ki, bir gül gözəldir, dəstədə güllər bir yerdə daha yaraşqlı görünür. Odur ki, güllü dəstə bağlatdırıb hədiyyə edirlər. Güldəstə (bax: ad – *GÜL; DƏSTƏ*) qadın adı gül dəstəsi qədər gözəl anlamına gəlir.

DİL

fars. *dil* (əslində *del*) sözü dilimizə tərcümədə ürək deməkdir. Azərbaycan antroponimikasında *dil* (*del*) sözünün iştirak etdiyi kifayət qədər şəxs adları məlumdur. Məsələn, Aftandil (bax: ad – *AF-TANDİL*), Dілruba (bax: ad – *DİL RÜBA*), Diləfruz (bax: ad – *DİL-ƏFRUZ*) və s.

DİLAVAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *dil* və *avaz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilavaz (bax: – *DİL; AVAZ*) qadın adı üreyin səsi mənasını ifadə edir.

DİLARA/DİLARƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *dil* və *ara* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilara (bax: – *DİL; ...ARA*) qadın adı ürəkaçan, qəlbə zinət verən sevgili mənasına gəlir. Adın təhrif olunmuş forması Dilarə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün dilimizdə Dilara adı həm yazıda, həm də tələffüzdə Dilarə şəklindədir.

DİLARAM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *dil* və *aram* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilaram (bax: – *DİL*) qadın adı ürək sakitliyi, qəlb dincliyi mənasını ifadə edir.

DİLAVƏR

fars. *dilavər* sözündən olub, dilimizdə qoçaq, igid, cəsur, ürəkli, mərd, həmçinin dilli, yaxşı danışmağı bacaran, məharətli mənalarını ifadə edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Dilavər bu gün müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır. Dilavər Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

DİLBAZ/DİLBAZI

fars. *dilbaz* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Dilbaz (bax: – **DİL**; **BAZ**) qadın adı olaraq ürəkaçan, dilbər, dilara mənasındadır. Dilbaz adından səstartımı (i səsi) yolu ilə yaranmış Dilbazi adı sonralar soyad, təxəllüs kimi də istifadə edilmişdir. XX əsrin məşhur şairlərindən olan Mirvarid Dilbazi, Azərbaycanda ən məşhur rəqqasələrdən olmuş Əminə Dilbazi bu gün də hörmətlə xatırlanan sənətkarlarımız sırasındadır.

DİLBƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *dil* və *bər* (*bordən* – aparmaq məsdərinin kökü) sözündəndir. Əsasən şairanə təşbehlərdə rast gəlinən ifadələrdəndir. Dilbər (bax: – **DİL**) qadın adı gözəl, sevgili, canan mənasındadır. Məişətimizdə adın sevilməsi və uzunömürlü olması C.Cabbarlının “Dilbər” hekayəsinin müsbət qəhrəmanına olan rəğbətin nəticəsidir, desək, yəqin ki, yanılmarıq.

DİLDAR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *dil* və *dar* (daştən – malik olmaq feilinin kökü) sözlərinin birləşməsindən yaranmışdır. Dildar (bax: – **DİL**; **DAR**) qadın adı gözəl ürəyə malik olan sevgili, gözəl mənasını ifadə edir. Şərq poeziyasında məhəbbət şeirlərində çoxişlənən sözlərdəndir. Müasir qəzəllərimizdə də rast gəlinir.

DİLƏFRUZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *dil* sözü və *Əfruz* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Diləfruz (bax: ad – **DİL**; **ƏFRUZ**) qadın adı gözəlliyi ilə ürək alovlandırان, qəlb yandıran anlamındadır.

DİLƏK

azərb. *dilək* arzu, istək, niyyət, murad mənasındadır. Türk xalqlarının əksəriyyətində Dilək qadın adına rast gəlinir.

DİLGUŞA/DİLGUŞƏ/DİLGÜŞƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *dil* və *güşa* (ayrılmış xüsusi yer, hissə mənasında) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilguşə (bax: – **DİL**) qadın adı ürəkaçan, fərəh verən, səfali yer mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Dilguşə, Dilgüşə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

DİLRÜBA

fars. *dil* və *robudən* (aparmaq) feilinin kökü olan *rüba* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Diltrüba (bax: **DİL**) qadın adı ürəyi cəlb edən, məftunedici, xoşagələn mənalara malikdir.

DİLŞAD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *dil* və *şad* (əslində *dele-şad*) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilşad (bax: ad – **DİL**; **ŞAD**) qadın adı şadlanmış ürək (sevgidən), qəlbi, könül şad, fərəhli anlamını ifadə edir.

DİNAR/DİNARA/DİNARƏ

ərəb. *dinar* sözündəndir. Dilimizdə alınma sözdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. Ərəb şəxs adları siyahısında Dinar şəxs adı mövcud deyildir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Dinar Yaxın Şərqi bəzi ölkələrində mövcud qızıl pul vahidinin adındandır. Ərəb dilinin qanunlarına əsasən, söz həmişə yalnız dinar formasında (yəni kişi cinsində) işlənir. Dilimizdə adın sonuna *-a*, *-ə* şəkilçisi artırmaqla adın Dinara, Dinarə variantı da yaranmışdır. Ərəb dilində isə dinar sözünə *a* sonluğu artırılı bilməz.

DOSTU

azərb. *dostu* sözündəndir. Dostu, əsasən, Bakı və bəzi ətraf qəsəbələrdə, Şirvan bölgəsinin müəyyən yerlərində hörmət əlaməti olaraq dayının arvadına, əminin arvadına müraciət formasından (əmidostu, dayıdostu) yaranmış qadın adıdır. Dilimizin antroponimik sistemində müştərək şəxs adları sırasındadır.

DOSTUXANIM

azərb. *Dostu* və mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dostuxanım (bax: ad – **DOSTU**; **XANIM**) qadın adı Dostu xanım anlamındadır.

DÖVRAN

azərb. *dövrən* sözündəndir. Dövrən sözünün dilimizdə bir neçə mənası vardır: 1. Zaman, zamanə, dövr, vaxt, çağ; 2. Dövr, dövretmə, dairəvi şəkildə cərəyan etmə, dolanma; 3. Tale, qədər; 4. Toy məclislərində, el şənliklərində, yığıncaqlarda camaatın dövrə vurub oturması. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Dövrən sözün birinci mənası ilə əlaqədardır. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış adlardan olsa da, sonradan dəbdən düşmüşdür.

DURİYƏ

bax: ad – **DÜRRİYƏ**

DURNA

azərb. *durna* boğazı, dimdiyi və ayaqları uzun köçəri bataqlıq quşunun adıdır. Azərbaycan antroponimikasında quş adlarından yaranmış Durna məişətimizdə qədim şəxs adları sırasındadır.

DUYGU

azərb. *duyğu* sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Ətraf aləmin hadisələrini qavrama, hissetmə qabiliyyəti, hiss; 2. Öz hisləri, təəssüratı əsasında bir şeyi qavrama, dərk etmə qabiliyyəti; 3. Sezmə, anlama, duyma, başa düşmə. Duyğu qadın adı dərk etmə, hiss, anlama, duyma mənalarını ifadə edir.

DÜNYA

azərb. *dünya* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Bir küll olaraq maddənin bütün formalarının məcmusu; kainat; 2. Yer kürəsi, yer üzü, aləm; 3. *məc.* Müəyyən ictimai quruluş, mədəni və ictimai-tarixi əlamətlərinə görə birləşmiş insan cəmiyyəti, ictimai mühit; 4. *məc.* İnsanın müxtəlif şəkildə təzahür edən mənəvi aləmi, hisləri, təəssüratı, təəvvürləri; 5. *məc.* Bütün insanlar, adamlar, el,

xalq, camaat. Dilimizdə *Onların da öz dünyası var; Dünyaları yığıb altına, oturub; Dünyanın hər üzünü bilir; İki dünya bir olsa da, mən ora getmərəm; İki dünya bir ola, fikrimi dəyişmərəm* və s. kimi kifayət qədər ümumişlək ifadələr də mövcuddur. Dünya qadın adı sözün ikinci mənası ilə əlaqədardır, aləm, yer üzü mənasındadır. Adın daşıyıcılarından görkəmli paleontoloq, geologiya-mineralogiya elmləri doktoru, professor Dünya Ağalarova (1906-1981) Azərbaycanın ilk geoloq qadın alimi olmuşdur.

DÜNYAXANIM

ərəb. *Dünya* və azərb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Xanım* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dünyaxanim (bax: ad – **DÜNYA**; **XANIM**) qadın adı Dünya xanim anlamındadır.

DÜR/DÜRR

ərəb. *dürr* sözü dilimizdə inci, mirvari mənasındadır. Məcəzi mənada saflıq, təmizlikdir. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində dür/dürr sözünün işləndiyi mürəkkəb qadın adları mövcuddur.

DÜRDANƏ

ərəb. *dürr* və fars. *danə* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dürdanə (bax: ad – **DÜRR**; **DANƏ**) qadın adı dürr dənəsi, inci dənəsi mənasını ifadə edir.

DÜRƏFŞAN

ərəb. *dürr* və fars. *əfşan* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dürəfşan (bax: ad – **DÜRR**; **ƏFŞAN**) qadın adı dürr saçan, inci saçan mənasını ifadə edir.

DÜRNİSƏ

ərəb. *dürr* sözü və *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dürnisə (bax: ad – **DÜRR**; **NİSƏ**) qadın adı dürr kimi, inci kimi gözəl xanımlar mənalərini ifadə edir.

DÜRRƏ

ərəb. *dürr* sözündəndir. Dürrə (bax: ad – **DÜRR**) qadın adı inci, dürr, həmçinin əziz, istəkli mənasındadır.

DÜRRƏBƏYİM

ərəb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Dürrə* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dürrəbəyim (bax: ad – **DÜRRƏ; BƏYİM**) qadın adı dürr kimi incə, gözəl xanım mənasını ifadə edir.

DÜRRƏXANIM

ərəb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Dürrə* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dürrəxanım (bax: ad – **DÜRRƏ; XANIM**) qadın adı Dürrə xanım anlamındadır.

DÜRRƏT

ərəb. *dürrə* sözündəndir. Dürrət qadın adı dürrə (bax: ad – **DÜRRƏ**) sözünün cəmi olub, incilər, mirvarilər anlamlarını ifadə edir.

DÜRRİ

ərəb. *dürr* sözündəndir. Ad əslində dürlü sözündən olub, dürr kimi, inci kimi mənalarını ifadə edir. Dürrü adın tələffüz formasından yaranmışdır. Bir vaxtlar ad həm Dürlü, həm Dürrü, həm də Dürrü kimi tələffüz olunmuşdur. Bu gün məişətimizdə ad yalnız tələffüz formasında Dürrü şəklində mövcuddur.

DÜRRİYƏ/DÜRİYƏ

ərəb. *dürriyə* sözündəndir. Dürriyə qadın adı dürrə, inciye aid olan mənasındadır.

DÜRSƏDƏF

ərəb. *dürr* və *sədəf* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dürsədəf (bax: – **DÜRR; SƏDƏF**) qadın adı dürr kimi, sədəf kimi parlaq, gözqamaşdıran (gözəl) mənasını ifadə edir.

DÜYMƏ

azərb. *düymə* sözü bir neçə məna ifadə edir: 1. Paltarın ilməkləmək üçün (bəzən də yaraşıq üçün) sümükdən, metaldan və ya başqa materialdan düzəldilmiş, adətən yuvarlaq şəkildə olan şey; 2. Qapının rəzəsi, cəftəsi, həncaməsi keçirilən başı deşik mismar; 3. Mıxın baş hissəsində yumru; 4. Qöncə, puçur, tumurcuq. Düymə qadın adı sözün dördüncü mənası ilə əlaqədar olub qönçə anlamındadır.

EL

azərb. *el* sözü bir neçə mənə ifadə edir: 1. Camaat, xalq, adamlar; 2. Ölkə, vilayət, el, oba; 3. Tayfa, qəbilə. Azərbaycan antroponimikasında el (el-oba mənasında) sözünün iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb kişi və qadın adları mövcuddur. Məsələn, Elçin (bax: ad – **ELÇİN**), Türkel (bax: ad – **TÜRKEL**), Eltən (bax: ad – **ELTƏN**), Elnaz (bax: ad – **ELNAZ**) və s.

ELANA/ELANƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *ana* sözlərinin birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Elana (bax: – **EL**; **ANA**) qadın adı el anası mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Elanə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ELÇİNƏ

azərb. *Elçin* kişi adından (bax: – **EL**; **ÇİN**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Elçinə qadın adı elin layiqli, namuslu övladı mənasındadır.

ELEONORA/ELEANORA/ELYANORA

qəd. yəh. d. *Eleonora* dilimizə tərcümədə “Tanrı mənim məşlimdir” anlamını ifadə edir. Məişətimizə XX əsrin 50-ci illərindən rus dili vasitəsilə daxil olmuş qadın adları sırasındadır. Adın dilimizdə təhrif olunmuş formaları Eleanora, Elyanora da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Eleonora/Eleanora/Elyanora məişətimizdə uzunömürlü şəxs adlarından olmamışdır. Artıq keçən əsrin sonlarında Eleonora məişətimizdə müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış qadın adlarından idi.

ELFANƏ

türk-ərəb. *Elfanə* qadın adı elmlı, bilikli, elin elmlisi, uzaqgörəni anlamına gələn Elfan (bax: ad – *ELFAN*) kişi adından ənənəvi yolla yaranmışdır.

ELFİRA

bax: – *ELVİRA*

ELGÜL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* sözü və fars. *Gül* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elgül (bax: ad – *EL*; *GÜL*) qadın adı eldən olan (yad yerdən deyil) gözəl mənasını ifadə edir.

ELİDA

qəd. yəh.d. *Elida* adının sonradan german dillərinə, slavyan dillərinə keçməsi haqqında mənbələrdə məlumatlar olsa da, adın mənşəyi ilə bağlı mübahisələr hələ də davam edir. Ad haqqında bircə o məlumdur ki, Elida qadın adı insanı bütün ömrü boyu hifz etməyə çalışan qoruyucu mələyin adındandır. Məişətimizdə nadir adlar sırasındadır.

ELLADA

yunan. *Ellada* sözündən olub, ellinlərin vətəni anlamındadır. Ellada həm də Yunanıstanın qədim adlarındandır. Məişətimizə XX əsrin 50-ci illərindən daxil olmuş qadın adları sırasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, Ellada məişətimizdə uzunömürlü şəxs adlarından olmamışdır. Artıq keçən əsrin sonlarından Eleonora məişətimizdə müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış qadın adlarındandır. Bu gün Ellada qadın adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

ELMİNA

ərəb. *Elmina* dilimizdə elmlı, bilikli mənalərini ifadə edən Elmin kişi adından (bax: ad – *ELMİN*) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Lakin sözün mənşəyi haqqında müxtəlif mülahizələr mövcuddur. Lüğətlərdə Elmina adının slavyan-tatar mənşəli olub, elin minası mənasında olması ilə bağlı şərhlərə də rast gəlinir. Lakin Elmin adından yaranması daha inandırıcıdır.

ELMNAZ/ELMİNAZ

ərəb. *elm* və fars. *naz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Adın təhrif olunmuş forması Elminaz da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Elmnaz/Elminaz (bax: ad – *ELMI*; *NAZ*) qadın adı elə bir məna kəsb etmir. Elm və naz sözlərinin bir-biri ilə heç bir əlaqəsi yoxdur.

ELMİRA

Dilçilikdə *Elmira* qadın adı ilə bağlı mübahisəli fikirlər bu gün də mövcuddur. Elmira əslində beynəlmiləl şəxs adları sırasındadır. Mənbələrdə ingilis adından olub, ərəb dilində olan “ami-ri”, yəni “şahzadə” mənasını verən əmir sözündən formalaşması barədə fikirlərə rast gəlinir. German dillərində mövcud Elmira adına ilk dəfə ingilisdilli xalqlarda XIX əsrdə rast gəlinir. İngilis dilində mövcud Elmira qadın adı Edelmira adının variantıdır. XX əsrdə ingilisdilli ölkələrdə geniş yayılmış qadın adları sırasında olmuşdur. Məsələn, Amerika Birləşmiş Ştatlarında əsrin əvvəlindən 1937-ci ilə qədər şəxs adlarının statistikasına görə bağlı məlumatlarda ən çox qoyulan 1000 qadın adı arasında Elmira da olmuşdur. İspan dilində bu gün, əsasən, Adelmara şəklindədir. Elmira alman, yəhudi dillərində də mövcud qadın adıdır. Elmir kişi adından (bax: ad – *ELMİR*) ənənəvi yolla yaranması barədə məlumatlar mövcuddur. Dünyanın bir çox xalqlarının dillərində mövcud Elmira qadın adı, XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmışdır. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Elmira adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Qeyd etmək lazımdır ki, məişətimizə Elmira qadın adı XX əsrin 20-ci illərindən sonra daxil olmuşdur. Keçmiş Sovet İttifaqında yaşayan türk xalqlarının dillərində də geniş yayılmış qadın adıdır. Rus dilçiliyində sovet məkanında yaşayan türk xalqlarının dillərində mövcud Elmira qadın adı türk-slavyan mənşəli şəxs adı kimi izah edilir, başqa sözlə, Elmira Elmir kişi adından ənənəvi yolla yaranmış qadın adı kimi şərh edilir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarından olmuş Elmira qadın adının mənbələrdə türk-slavyan mənşəli olması (el/il sözü ilə mir (rus dilində sülh) sözünün birləşməsi kimi) barədə məlumatlar mövcuddur. Bu fikirləri də tam kənar etmək olmaz. Keçən əsrdə olduğu kimi, bu gün də Azərbaycan dilinin şəxs ad-

ları lüğətlərində Elmira adının əl-Əmirə adından olub, hökmdar xanım mənasını ifadə etməsi göstərilmişdir. Ərəb ölkələrinin əksəriyyətində ərzaq, azuqə anamlarını ifadə edən Mira (əslində Əl-Mira) qadın adı mövcuddur. Tələffüzü Elmira adına yaxındır. Ərəb dilindəki əl-Əmirə sözü ilə əlaqədar olması barədə məlumatlara gəlincə, ərəb mənşəli şəxs adlarının məişətimizə kütləvi şəkildə daxil olması VII–VIII əsrlərdən sonrakı dövrə aiddir. Lakin yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Elmira məişətimizə keçən əsrin 20-ci illərindən sonra daxil olmuş qadın adları sırasındadır.

ELNARA(Ə)

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və ərəb. *nar* (od, atəş mənasında) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş Elnar kişi adından (bax: ad – *ELNAR*) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin altmışıncı illərindən daxil olmuş şəxs adları sırasındadır. Keçmiş Sovetlər birliyində yaşayan türk xalqlarının dillərində olduğu kimi, Azərbaycan dilində də mövcud Elnar, eləcə də Elnara(ə) şəxs adları yarandığı dövrdən dəbdə olan şəxs adları sırasındadır. Elin odu, atəşi anlamını ifadə edən Elnara(ə) bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasındadır.

ELNAZ

azərb. *el* və fars. *naz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elnaz (bax: ad – *EL; NAZ*) qadın adı həddən artıq nazlı, nazı ellə bir olan mənasını ifadə edir.

ELNURƏ

azərb mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və ərəb. *nur* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş Elnur kişi adından (bax: ad – *ELNUR*) ənənəvi yolla yaranmış Elnurə qadın adı elin nuru, elin işığı mənasındadır.

ELSURƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və ərəb. *sura* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elsurə (bax: ad – *EL; SURƏ*) qadın adı elin bir parçası (olan), eldən olan (birişi) mənasındadır.

ELŞANƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və fars. *şən* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elşən kişi adından (bax: *EL*; *ŞƏN*) ənənəvi yolla yaranmış Elşanə qadın adı elin şanı, şöhrəti mənasındadır.

ELTAC

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və fars. *tac* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Eltac (bax: ad – *EL*; *TAC*) antroponimi el arasında sayılıb-seçilən, çox yüksəkdə tutulan nüfuzlu şəxs, elin sevimlisidir.

ELVİNA

alman. *Elvina* hörmətli dost mənasını ifadə edən Elvin kişi adından (bax: ad – *ELVİN*) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

ELVİRA/ULVİRA/ÜLVİRA

alman. *Elvira* sözündən olub, dilimizdə doğru, düzgünlük tərifləri, həqiqətpərəst mənalərini ifadə edir. Qədim german dillərində *al* (bütün) və *wer* (həqiqət) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmişdir. Elvira bu gün german dilləri ailəsinə daxil olan dillərdə mövcud qadın adları sırasındadır. Məişətimizə XX əsrin 50-ci illərindən daxil olmuş Elvira rus dili vasitəsilə keçmə şəxs adlarındandır. Ailələrdə, əsasən, Elmira adına uyğun qoyulmuş, beləliklə, məişətimizdə geniş yayılmışdır. Adın təhrif olunmuş formaları Ulvira, Ülvira da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ELYA

yunan. *elya* sözündəndir. Elya ulduz, gözəl qız mənalərini ifadə edir. Məişətimizdə Elya qadın adı, əsasən, *El...* ilə başlayan qadın adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu qısaltma formasıdır (yalnız danışqda).

ELYANA(Ə)

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *el* və *yana* (yn. hal şək. *yan* sözü) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elyana (bax: ad – *EL*; *YANA*) qadın adı heç bir məna ifadə etmir.

ELYAZ

azərb. *el* və *yaz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Elyaz (bax: ad – *EL*; *YAZ*) qadın adı dünyaya gəlişi ilə elə, ailəyə sanki bahar, yaz gətirmə anlamını ifadə edir. Azərbaycan şəxs adları sistemində müştərək şəxs adları sırasındadır.

ELZA

yəhudi. *Elza* qadın adı “Mən Tanrının qızıyam” (“I am Qod’s daughter”) mənasını ifadə edən *Elizabet* (əslində *Elizabeth*) qadın adının kiçiltmə şəkildən formalaşmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Elizabet Avropada geniş yayılmış qadın adları sırasındadır. Elza adı məişətimizə XX əsrin 30-cu illərindən daxil olmuş qadın adıdır. Keçən əsrin 70-ci illərindən sonra müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır. Avropada keçən əsrdə olduğu kimi, bu gün də populyar qadın adlarındandır. Azərbaycanda adın daşıyıcılarından Elza İbrahimova (1938-2012) XX əsrdə tanınmış musiqi xadimlərindən olmuşdur, bir-birindən maraqlı, orijinal mahnılarla yanaşı, bir çox romansların, sonata, klassik əsərlərin müəllifidir.

EMMA/EMA

latın. *emma* sözündən olub, mehriban, həlim, yumşaq, həmçinin qiymətli, əziz anlamlarını ifadə edir. Məişətimizdə Emma/ Ema həm də *El...* ilə başlayan bəzi qadın adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu qısaltma formasıdır (yalnız danışqda). Emma/Ema dilimizdə nadir şəxs adlarından olub, bu gün artıq unudulmaqdadır. Cənubi Qafqazda yaşayan digər xalqların məişətində geniş yayılmış qadın adları sırasındadır.

EMİLYA

latın. *Emilya* qadın adı Roma tayfasının adından olan Emil kişi adından (bax: ad – *EMİL*) yaranmışdır. Lakin məişətimizə qadın adı Emiliya heç də sözün ifadə etdiyi mənaya görə daxil olmamışdır desək, yəqin ki, yanılmarıq. Məlum olduğu kimi, Emiliya U.Şekspirin məşhur “Otello” faciəsinin, eləcə də Les-sinqin “Emiliya Qalotti” əsərinin qadın qəhrəmanlarından birinin adıdır. Adın bir çox xalqların dilinə daxil olması bu əsərlərin dünyada şöhrət qazanması ilə əlaqədardır.

ESFİRA

qəd. yəhudi. *esfira* sözündəndir. Esfira dilimizə tərcümədə ulduz (sitarə) mənasındadır. Məişətimizdə Esfira, əsasən, qafiyə xatirinə qoyulan qadın adları sırasındadır.

ESMERALDA/ESMİRALDA

ispan. *esmeralda* sözündən olub, dilimizə tərcümədə zümrüd, zümrüd rəngli, zümrüd qaşlı mənalarını ifadə edir. Dünyanın bir çox xalqlarının məişətində mövcud qadın adıdır. Xüsusilə Latin Amerikasının ölkələrində geniş yayılmışdır. Məişətimizə XX əsrin 40-cı illərindən daxil olmuş Esmeralda qadın adı dünya şöhrətli yazıçı Viktor Hüqonun məşhur "Paris Notrdam kilsəsi" əsərindəki əsas surətin, çox gözəl qaraçı qızın adındandır. Adın təhrif olunmuş forması Esmiralda da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Əsərin dilimizə tərcüməsi, eləcə də eyni adlı filmin ölkəmizdə nümayişindən sonra Esmeralda adı məişətimizə daxil olsa da, uzunömürlü şəxs adlarından olmamışdır.

ESMİRA

ispan. *Esmeralda* qadın adının qısaldılmış formasıdır. Rus dilçiliyində Esmira qadın adının türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Əsmər qadın adı (bax: ad – **ƏSMƏR**) ilə əlaqələndirilir.

ESTELLA/STELLA

latın. *estella* sözündən olub, dilimizə tərcümədə ulduz deməkdir. Məişətimizdə Estella qadın adı ilə yanaşı adın Stella variantı da mövcuddur. XX əsrin 30-cu illərində rus dili vasitəsilə məişətimizə daxil olmuş Estella/Stella adı uzunömürlü şəxs adlarından olmamışdır.

EŞQANƏ

ərəb. *eşq* sözündəndir. Əslində eşqyana olub, eşq sözü və *-yana* şəkilçisindən (isimdən zərf düzəldən ş.) düzəlmişdir. Eşqyana sözünün təhrif olunmuş şəkli olan Eşqanə qadın adı eşqlə əlaqədar, əsl eşq kimi mənalarını ifadə edir.

EŞQİM/EŞQİN/EŞQİNƏ

ərəb. *eşqim* (məns. ş. eşqim – I şəxsin təki, eşqin – II şəxsin təki) sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Eşqim/Eşqin adı sevdiyim, sevdiyin, sevgilim, sevgilin mənasındadır. Ərəb dilindən alınma **eşq** sözü türk dillərinin hamısında müxtəlif biçimlərdə işlənməkdədir. Türkiyə türklərində *aşk* şəklindədir. Müvafiq olaraq Eşqim/Eşqin adları da Aşqım/Aşkın şəklindədir. Eşq sözü dilimizdə sevgi, məhəbbət, sevdə, meyil etmək, böyük istək hissi, sonsuz bağlılıq anlamlarını ifadə edir. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla Eşqinə variantı da yaranmışdır. Bu gün istər Eşqim, Eşqin, istərsə də Eşqinə adlarına kifayət qədər rast gəlinir.

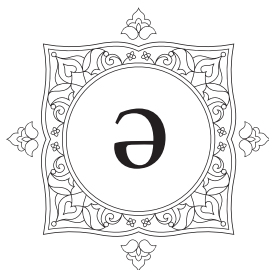
EŞQİYƏ/EŞQİYYƏ

ərəb. *eşq* sözündəndir. Eşqiyyə qadın adı eşqə aid, eşqlə bağlı mənalarnı ifadə edir.

EYZANGÜL/EYZƏNGÜL

ərəb. *eyzan* (tamam, bütün, başdan-başa mənasında) sözü və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən Gül adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Eyzəngül (bax: ad – **GÜL**) qadın adı hər yeri güllük, çiçəklik anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Eyzəngül də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏBABİL/ABABİL

ərəb. *əbabil* sözündəndir. Əbabil qadın adı dağ qaranquşu, uzunquyruq mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Ababil də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏBADƏT/ABADƏT

ərəb. *ibadət* sözündəndir. İbadət (bax: ad – *İBADƏT*) dilimizdə dua oxuma, namaz qılma şəklində icra edilən dini ayin, bir də pərəstiş, sitayiş mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Abadət sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir Lakin ad, əsasən, Əbadət şəklindədir. Bu gün Azərbaycan dilində bir çox ərəb-fars mənşəli adlar kim, Əbadət qadın adına da çox az təsadüf edilsə də, adı köhnəlmiş şəxs adlarına aid etmək olmaz.

ƏDALƏT

ərəb. *ədalət* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdən olan ədalət haqq və düzgünlük prinsiplərinə riayət, insaf, mürüvvət, əxlaq, eləcə də hüquqi baxımdan doğruluq, haqq işinə riayət, insaf və vicdanla hərəkət anlayışlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Ədalət XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış adlardandır.

ƏDİBƏ

ərəb. *ədib* sözündəndir. Ədib (bax: ad – *ƏDİB*) kişi adından ənənəvi yolla Ədibə qadın adı ədəbli, tərbiyəli olan anlamındadır.

ƏDİLƏ

bax: ad – *ADİLƏ*

ƏFAYƏT/AFAYAT/AFAYƏT

ərəb. *əfayət* sözündəndir. Əfayət qadın adı üzü gözəl, həmçinin yaraşlıqlı, cazibədar mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Afayat, Afayət də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ƏFİFƏ

ərəb. *əfif* sözündəndir. Namuslu, qeyrətli, ismətli, həyalı, təmiz və buna yaxın mənalərini ifadə edən Əfif kişi adından (bax: ad – **ƏFİF**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Məlumdur ki, Əfif kişi adı Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından Əfifə Nurbanu Sultan (1525-1583) Osmanlı sultanı II Səlimin arvadı, III Muradın anası olmuşdur. “Qadınlar Səltənəti” dövründə ilk validə-sultan adını daşıyan qadın olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, məişətimizdə Əfifə adına bu gün də rast gəlinir. Azərbaycanda XX əsrin qırxıncı illərindən, yəni dilimizə tərcümə edildiyi dövrdən İran yazıçısı M.Kaziminin “Qorxulu Tehran” romanı çox sevilmişdi. Romanda əsas surətlərdən birinin adı Əfifə idi. Bu da məişətimizdə mövcud Əfifə qadın adının yenidən geniş yayılmasında müəyyən rol oynamışdır.

ƏFİQƏ

bax: ad – **AFİQƏ**

ƏFRUZ/ƏFRUZƏ

fars. *əfruz* sözü (alovlandırmaq, yandırmaq mənasını ifadə edən *əfruxtən* feilinin köküdür). Əfruz adı şölələndirən, parıldayan, aydınlaşdırən, yandırıb-yaxan, alovlandıran, işıqlandıran, parıltı anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasında olan Əfruz adı həm də bir çox mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırılmaqla adın Əfruzə variantı da yaranmışdır.

ƏFŞAN/ƏFŞANƏ

fars. *əfşan* sözündəndir. Klassik ədəbiyyatda tez-tez təsədüf edilən sözlərdəndir. Əfşan qadın adı səpən, saçan, dağdan mənalərini ifadə edir. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla Əfşanə variantı da yaranmışdır.

ƏHL/ƏHLİ

ərəb. *əhl* sözü dilimizə tərcümədə yiyə, sahib, malik, ailə, külfət deməkdir. Dilimizdə ərəb dilindən alınma əhli-dərd, əhli-elm, əhli-kef, əhli-hal və s. kimi kifayət qədər ümumişlək tərkiblər də mövcuddur. Əhl eyni zamanda İslam dinində Məhəmməd Peyğəmbərin övladlarına verilən adlardandır. Azərbaycan antroponimikasında əhl(i) sözü ilə başlayan mürəkkəb şəxs adları, adətən tərkibdə işləndiyi kimi, sahib, malik (olan) mənasını ifadə edir. Məsələn, Əhliman (bax: ad – **ƏHLİMAN**), Əhlinaz (bax: ad – **ƏHLİNAZ**), Əhliyə (bax: ad – **ƏHLİYƏ**) və s.

ƏHLİNAZ

ərəb. *əhli* və fars. *naz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əhlinaz (bax: – **ƏHLİ; NAZ**) qadın adı naz əhli, çox nazlı, nazı çox olan (qadın, qız) mənasını ifadə edir.

ƏHLİYƏ/ƏHLİYYƏ/ƏHLİYƏT/ƏHLİYYƏT

ərəb. *əhliyyat* sözündəndir. Söz sonunda səs düşümü baş verməsi nəticəsində Əhliyyət şəxs adının Əhliyyə biçimi də formalaşmışdır. Əhliyyət sözü dilimizdə iki məna ifadə edir: 1. Ləyaqət, iqtidar, etibarlılıq, səlahiyyət; 2. Ələ öyrədilmiş, ələ öyrətmə. Əhliyyət qadın adı sözün birinci, ləyaqət, etibarlılıq mənaları ilə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş formaları Əhliyyə, Əhliyyət də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ƏXTƏR

fars. *əxtər* sözü dilimizə tərcümədə ulduz, həmçinin bəxt, tale, bəxt ulduzudur. Əxtər qadın adı bəxt ulduzu mənasını ifadə edir.

ƏQİDƏ

ərəb. *əqidə* (*əqd*) sözündəndir. Əqidə sözü dilimizdə, əsasən, iki mənada işlənir: 1. İnsanın həyat, mühit və ümumiyyətlə, varlıq haqqında düşüncə və inamı; etiqad, inam, məslək; 2. Fikir, qənaət, nöqteyi-nəzər. Məişətimizdə nadir adlardan olan Əqidə qadın adı sözün ikinci mənası ilə əlaqədar olub, fikir, nöqteyi-nəzər anlamlarını ifadə edir.

ƏLAMƏT

ərəb. *əlamət* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində əlamət sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Bir şeyin bilinməsinə, müəyyən edilməsinə vasitə olan işarə, nişanə; 2. İz, əsər, qalıq; 3. Rəmz, ifadə, işarə. Danışqıda məcazi mənada görünməmiş, fəvqəladə, tayı-bərabəri olmayan mənasında da işlədilir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Əlamət adı iz, əsər, qalıq mənasındadır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan ailələrində övlada həm də nəslin daşıyıcısı, davamçısı kimi baxıldığından ailədə uşağın dünyaya gəlməsi həm də nəsilə qalan iz, nişanə, əlamət kimi qiymətləndirilir.

ƏLƏVİYYƏ

ərəb. *ələviyyə* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında IV xəlifə Əlinin adı ilə əlaqədar olan Ələviyyə qadın adı Əli tərəfdarı, çox ali, səmavi mənasını ifadə edir.

ƏLFİNƏZ

ərəb. *Əlfi* adı və fars. *nəz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əlfənəz (bax: **ƏLFİ**; **NAZ**) qadın adı nazlı birisi ilə ülfətdə, dostluqda olan, çox nazlı sevgilisi olan mənasını ifadə edir.

ƏLFİYYƏ/ƏLFİYYƏ

ərəb. *əlf* sözündən olub, dilimizdə ülfəti olan, dost, yaxınlarına mehriban mənasındadır. Əlfiiyyə qadın adı dostluq, mehribanlıq mənalarını ifadə edən Əlf kişi adından (bax: ad – **ƏLFİ**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

ƏLİFƏ

ərəb. *əlif* sözündəndir. Əlifə qadın adı dost, yolda mənalarını ifadə edən Əlif kişi adından (bax: ad – **ƏLİF**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

ƏLVAN

ərəb. *əlvən* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Əlvən adı rəngarəng, rəngbərəng, çox rəngli olan, müxtəlif rəngli, alabəzək mənasını ifadə edir.

ƏLVANGÜL

ərəb. *Əlvan* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əlvangül (bax: ad – **ƏLVAN**; **GÜL**) qadın adı müxtəlif rəngli gözəl güllər anlamını ifadə edir.

ƏMANƏT

ərəb. *əmanət* (əslində *emanet*) sözündən olub, birinə inana-raq, daha dəqiq, etibar edərək müvəqqəti olaraq müəyyən bir şeyi tapşırma, vermə mənasındadır. Dünyaya göz açmış övlada Əmanət adı verən valideynlər, ailə üzvləri, yaxınları əslində yeni doğulan uşağa bu adı verərkən onun gələcək həyatını uca Tanrıya, Allaha tapşırmaqla ona daha çox uzun, rahat, əmin-aman həyat arzu edirlər, başqa sözlə, uşağın gələcəyini Allaha əmanət edirlər. Dilimizdə qadir Tanrıdan etibarlı, güclü, rəhimli, adil bir kimsənin olmamasına inam səbəbindən çox vaxt çətinə düşən, yola çıxan, bir işə başlayan, müşkül durumda olan, ağır xəstəlik zamanı və s. yaxınları tərəfindən insanlara alqış anlamında “*Allah əmanəti*”, “*Allaha əmanət*” kimi, bir növ, xeyir-dua məzmunlu ifadələr bu gün də işlədilir. Qeyd etmək lazımdır ki, Əmanət Osmanlı dövlət idarələrinə verilmiş adlardandır. Sovet dövründə banklar əmanət kassaları adlanırdı. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Əmanət Türkiyə türklərində yalnız kişi adıdır. Əmanət adı uca Tanrıya əmanət etmə anlamını ifadə edir.

ƏMİNƏ

bax: ad – **AMİNƏ**

ƏMİRƏ

bax: ad – **AMİRƏ**

ƏNBƏR

ərəb. *ənbər* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində ənbər sözü iki mənada işlənir: 1. Balığın qarnından çıxarılan gözəl qoxulu maddə; 2. Xoş qoxu, ətir. Klassik ədəbiyyatda gözəlin saçına, züflərinə işarə kimi məcazi mənada işlənmiş ənbər sözünə tez-tez rast gəlinir. Ənbər qadın adı xoş qoxu, ətir mənasını ifadə edir. Bir sıra şəxs adlarının tərkibində komponent kimi çıxış edir.

...ƏNGİZ

fars. *əngiz* sözü dilimizdə doğuran, yaradan mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, bir sıra mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənir. Məsələn, Nurəngiz, Ruhəngiz, Zərəngiz və s.

ƏNİSƏ

ərəb. *ənīsə* sözündən olub, dilimizdə mehriban, səmimi, qay-ğıkeş mənalarını ifadə edir. Türk antroponimik vahidlər sisteminə mövcud Ənisə adının Şərq ölkələrində geniş yayılması Məhəmməd Peyğəmbərin süd bacısının bu adı daşması ilə əlaqədardır. Ənisə məişətimizdə unudulmaqda olan qadın adları sırasındadır.

ƏNTİQƏ

ərəb. *əntiqə* (əslində *ətiqə*) sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində əntiqə sözü iki mənada işlənir: 1. Çox gözəl, çox qiymətli, qədim, nadir tapılan, hamının marağına səbəb olan, dəyərlili; 2. Qəribə, əcəb, əcaib. Əntiqə qadın adı sözün birinci mənası ilə əlaqədar olub, gözəl, qiymətli, nadir mənalarını ifadə edir.

ƏRKNAZ/ƏRKƏNAZ/ƏRKİNAZ

azərb. *ərk* və fars. *naz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ərkinaz (bax: ad – **NAZ**) qadın adı çox nazlı, çox qəmzəli mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Ərkənaz, Ərkinaz da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ƏSABƏ

ərəb. *əsabə* (əslində *əshab* sözünün təhrif olunmuş şəkildəndir, *sahib* sözünün cəmidir) sözündəndir. Əshabə Məhəmməd Peyğəmbərin və imamların yaxın adamları, həmçinin tərəfdar, daim birinin yanında olan anamlarıdır. Bu gün dilimizdə ad yalnız Əsabə formasındadır.

ƏSBAT/ƏSBƏT

ərəb. *əsbat* sözündəndir. Əsbat (əslində *sibt* sözünün cəmidir) nəvə, nəsil, törəmə anamlarını ifadə edir. Ad dilimizin ahəng

qanununa görə dəyişərək Əsbət formasına düşmüş, sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad dilimizdə yalnız Əsbət şəklindədir.

ƏSBATBACI/ƏSBƏTBACI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əsbat* və azərb. *Bacı* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əsbətbacı (bax: ad – **ƏSBƏT; BACI**) qadın adı Əsbət bacı anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Əsbətbacı da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad dilimizdə yalnız Əsbətbacı şəklindədir.

ƏSBATXANIM/ƏSBƏTXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əsbat* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əsbatxanım (bax: ad – **ƏSBƏT; XANIM**) qadın adı Əsbat xanım anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Əsbətxanım da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad dilimizdə yalnız Əsbətxanım şəklindədir.

ƏSBƏT

bax: ad – **ƏSBAT**

ƏSBƏTBACI

bax: ad – **ƏSBATBACI**

ƏSBƏTXANIM

bax: ad – **ƏSBATXANIM**

ƏSHABƏ

bax: ad – **ƏSABƏ**

ƏSHABƏ

bax: ad – **ƏSABƏ**

ƏSKİNAS/ƏSKİNAZ/ƏSGİNAS/ƏSGİNAZ

fransız. *əskinas* (əslində *assignation*) sözündəndir. Əskinas kağız pul deməkdir. Məcəzi mənada isə qazanc, sərvət bildirir. Əs-

kinas qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Tələffüzdə karlaşma, eləcə də cingiltiləşmə hadisəsi nəticəsində Əskinaz biçimində də işlənir. Sonradan addan Əskinaz qadın adı da formalaşmışdır. Adın təhrif olunmuş formaları Əskinaz, Əsginaz da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ƏSLİ

ərəb. *əslī* sözündəndir. Məişətimizdə qədim qadın adları sırasında olan Əslī əsl, əsas, əsasa, kökə aid olan mənasını ifadə edir. Məlum olduğu kimi, Əslī, əsasən, XVI əsrin əvvəllərində yaranmış və həmin əsrdə də formalaşmış, Orta Asiya, Kiçik Asiya və Yaxın Şərqdə orijinal variantları mövcud olan, Azərbaycan xalq dastanları arasında orijinallığı və kədərli sonluğu ilə seçilən “Əslī və Kərəm” dastanının əsas qadın surətinin adıdır. Bu, adın məişətimizdə yayılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir desək, yəqin ki, yanılmırıq. Bu gün Əslī artıq məişətimizdə unudulmaqda olan qadın adları sırasındadır.

ƏSLİGÜL

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əslī* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əsligül (bax: ad – **ƏSLİ; GÜL**) qadın adı əzəldən gül kimi olan, əsl gül kimi (gözəl qadın, qız) mənasını ifadə edir.

ƏSLİXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Əslī* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslixanım (bax: ad – **ƏSLİ; XANIM**) qadın adı Əslī xanım anlamındadır.

ƏSMA/ƏSMAYƏ/ƏSMAYI

ərəb. *əsmā* (*ism* sözündəndir) sözündən olub, adlar, isimlər anlamını ifadə edir. Əsma Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Həzrət Əbubəkrin qızı, Məhəmməd Peyğəmbərin həyat yoldaşı Ayişənin bacısının adı olmuşdur. Bu səbəbdən də Şərq ölkələrində, müsəlman xalqları arasında geniş yayılmış qadın adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Əsmayə, Əsmayı da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ƏSMAGÜL/ƏSMƏGÜL

ərəb. *Əsma* və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əsmagül (bax: ad – **ƏSMA**; **GÜL**) qadın adı isimləri, adları gül kimi incə, adları gül kimi gözəl olan (qadınlar, qızlar) mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Əsməgül də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏSMƏR

ərəb. *əsmər* sözündən olub, qarabuğdayı, qarayağız anamlarını ifadə edir. XX əsrə qədər də məişətimizdə mövcud Əsmər qadın adı, əsasən, keçən əsrin yetmişinci illərindən daha da geniş yayılmışdır. Görkəmli sənətkar, Azərbaycanın Xalq Yazıçısı Anarın “Gürcü familiası” əsərinin ssenarisində ekranlaşdırılmış “Gün keçdi” filmi xalq arasında çox sevilmişdi. Bu da filmdə əsas surətlərdən olan Əsmərin adının məişətimizdə geniş yayılmasına səbəb olmuşdu. Türk antroponimik vahidlər sisteminə mövcud Əsmər şəxs adı məişətimizdə bu gün də geniş yayılmışdır. Türkiyə türklərində Əsmər kişi adıdır.

ƏSMƏT/İSMƏT

bax: ad – **İSMƏT**

ƏSMƏTBƏYİM

bax: ad – **İSMƏTBƏYİM**

ƏSMƏTXANIM

bax: ad – **İSMƏTXANIM**

ƏSNAYƏ/ƏSNAYI

ərəb. *əsmər* sözündən olub, vaxta, zamana aid anamlarındadır. Əsnayə qadın adının təhrif olunmuş forması Əsnayı da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ƏTAYƏ/ƏTİYƏ

ərəb. *əta* sözündəndir. Ətayə qadın adı pay, bəxşiş, hədiyyə anamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında Allah, Tanrı tərəfindən verilmiş hədiyyə, bəxşiş mənasında olan kifayət

qədər qadın və kişi adları mövcuddur. Ətayə də bu qəbildən olan adlar sırasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Ətiyə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın Əməkdar Artisti, teatr və kino sənətində mürəkkəb xarakterli, müxtəlif yaşlı qadın obrazlarını məharətlə canlandırıb Ətayə Əliyeva (1920-1985) XX əsrdə tanınmış sənət xadimlərindən olmuşdur.

ƏTİFƏ

bax: ad – **ATİFƏ**

ƏTİQƏ/ƏTTİQƏ

ərəb. *ətiq* sözündəndir. Ətiq sözü dilimizə tərcümədə qədim, köhnə, çoxdankı, həmçinin azad olunmuş mənalarını ifadə edir. Ətiqə qadın adı gözəl, qiymətli, dəyəri olan anlamını ifadə edir.

ƏTİR/ƏTİRƏ

ərəb. *ətir* sözü dilimizdə iki mənə ifadə edir: 1. Gözəl qoxu, rəyihə; 2. Spirtdə hazırlanmış ətirli cövhərlərin məhlulu. Ətir qadın adı sözün birinci mənası ilə əlaqədar olub gözəl qoxu anlamındadır. Adın sonuna *-ə* şəkilçisinin artırılması ilə adın Ətirə variantı da yaranmışdır.

ƏTİRGÜL

ərəb. *Ətir* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ətirgül (bax: ad – **ƏTİR; GÜL**) qadın adı ətirli, rəyihəli gül kimi gözəl (qadın, qız) mənasını ifadə edir.

ƏTİRXANIM

ərəb. *Ətir* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əsligül (bax: ad – **ƏTİR; XANIM**) qadın adı dünyaya gəlişi ilə hər yerə ətir saçan qız mənasındadır..

ƏTİRŞAH

ərəb. *ətirşah* sözündəndir. Ətirşah qadın adı, əsasən, otaqlarda becərilən, çox ətirli yarpaqları olan çoxillik çiçəyin adındandır.

ƏTRABƏ/ƏTRUBƏ/ƏTRİBƏ

ərəb-fars. *ətrabə* sözündən olub, dilimizdə ətirli su, xoş qoxusu olan su mənalıdır. Ətrabə qadın adının təhrif olunmuş formaları Ətrubə, Ətribə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ƏTRİYƏ/ƏTRİYYƏ

ərəb. *ətir* sözündəndir. Ətriyyə qadın adı ətirli əlaqədar, gözəl qoxuya aid, ətirə aid mənalıdır.

ƏVŞAN

bax: ad – **ƏFŞAN**

ƏZƏMƏT

ərəb. *əzəmət* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Bö-yüklük, ululuq; 2. Dəbdəbə, calal, təmtəraq, ehtişam; 3. Vüqar, təmkin. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Əzəmət adı sözün, əsasən, üçüncü mənası ilə əlaqədar olub, vüqar(lı), təmkin(li) mənasındadır.

ƏZİMƏ

bax: ad – **AZİMƏ**

ƏZİMƏT

ərəb. *əzimət* sözündəndir. Əzimət qadın adı bir yerə doğru hərəkət, bir yerə çıxma, yola düşmə, üz qoyub getmə mənasındadır.

ƏZİZBƏYİM

ərəb. *Əziz* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əzizbəyim (bax: ad – **ƏZİZ; BƏYİM**) qadın adı sevimli, istəkli bəyim, əziz xanım mənasındadır.

ƏZİZBİKƏ/ƏZİZƏBİKƏ/ƏZİZPİKƏ

ərəb. *Əziz* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bikə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əzizbikə (bax: ad – **ƏZİZ; BİKƏ**) qadın adı çox sevimli, dəyərli xanım, qız mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Əzizəbikə, Əzizpikə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ƏZİZƏ

ərəb. *əziz* (əslində *aziz*) sözündəndir. Əziz kişi adından (bax: ad – **ƏZİZ**) ənənəvi yolla yaranmış Əzizə qadın adı sevimli, istəkli, ürəyə yaxın, hörmətli, qiymətli, dəyərli, müqəddəs mənalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Mənbələrdə Əzizə İslam dinində səhabələrdən birinin adı kimi qeyd edilmişdir. İslam tarixindən məlum olduğu kimi, bir çox tanınmış qadınlar Əzizə adını daşımışlar.

ƏZİZƏBƏYİM

bax: ad – **ƏZİZBƏYİM**

ƏZİZƏGÜL

bax: ad – **ƏZİZGÜL**

ƏZİZGÜL

ərəb. *Əziz* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əzizgül (bax: ad – **ƏZİZ**; **GÜL**) qadın adı çox qiymətli gül, istəkli, müqəddəs gül mənalarını ifadə edir.

FAXİRƏ

ərəb. *faxir* sözündəndir. Faxir kişi adından (bax: ad – **FAXİR**) ənənəvi yolla yaranmış Faxirə qadın adı gözəl, parlaq mənasını ifadə edir.

FAİDƏ

ərəb. *faida* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində fayda şəklində olub, ümumişlək sözlər sırasındadır. Faidə qadın adı gəlir, mənfəət anlamındadır.

FAİQƏ

ərəb. *fauqa* ön şəkilçi olub sözə qoşularaq adidən üstün, hündürdə, yüksəkdə olma mənası yaradır. **Fauqa** ilə eyni kökdən olan Faiq kişi adından (bax: ad – **FAİQ**) ənənəvi yolla yaranmış Faiqə qadın adı müvafiq olaraq üstün, başqalarından seçilən, fərqli olan, seçmə, böyük, əla olan mənasındadır.

FAİLƏ

ərəb qrammatikasında feili sifət modeli olan *fail* sözünün dilimizdə iki mənası var: 1. İşçi, işgörən, fəaliyyətdə olan, əməkdaş; 2. Təsir gücünə malik, təsir edən. Fail kişi adından (bax: ad – **FAİL**) ənənəvi yolla yaranmış Failə qadın adı sözün ikinci, təsir edə bilən mənası ilə əlaqədardır.

FAİMƏ

ərəb. *faimə* sözündəndir. Faimə qadın adı məşhur, tanınmış mənalərini ifadə edir.

FAİNA/FAİNƏ/FAYİNƏ

yunan. *faina* sözü parlaq, şəfəq saçan mənasındadır. Faina qadın adı dilimizə birbaşa deyil, rus dili vasitəsilə keçmişdir. Azərbaycan antroponimikasında mövcud rus dilindən alınma Sveta, Alik, Aleksandr və s. şəxs adları sırasındadır. Bu adlar XX əsrin otuzuncu illərindən etibarən, yəni sovet dövründə məişətimizə daxil olmuş, lakin uzunömürlü olmamışdır. Adın dilimizdə Fainə, eləcə də Fayinə kimi təhrif olunmuş formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

FAİZƏ/FAYİZƏ

ərəb. *faiz* sözündəndir. Faiz kişi adından (bax: ad – **FAİZ**) ənənəvi yolla yaranan Faizə qadın adı bacaran, nail olan, üstün gələn anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Fayizə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

FAMILƏ

latın. *famil* (əslində *familia*) sözündəndir. Familə qadın adı nəsil, soyad mənasında olan Famil kişi adından (bax: ad – **FAMIL**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

FARİSƏ

ərəb. *faris* sözündəndir. Faris kişi adından (bax: ad – **FARİS**) ənənəvi yolla yaranmış Farisə qadın adı müvafiq olaraq atlı süvari mənasındadır.

FARİZƏ

ərəb. *fariz* sözündəndir. Fariz kişi adından (bax: ad – **FARİZ**) ənənəvi yolla yaranmış Farizə qadın adı fərz edən, təxmin edən, ehtimal edilən mənasındadır.

FATI

qəd. t. dil. *fatı* ağıllı, bacarıqlı mənasında işlənmişdir. Sonradan türk xalqlarının şifahi xalq yaradıcılığında ağıllı, fərasətli, zirək, çoxbilmiş anlamında qadın adı olaraq rast gəlinir. Azərbaycan nağıllarında da Fatı qadın adı (Fatı, Fatı qarı) bu günə qədər yaşayır.

FATİMƏ

ərəb. *fatimə* sözü dilimizə hərfi tərcümədə ürəyin bir parçası, sinədən, ürəkdən qopmuş anlamını ifadə edir. Fatimə qadın adı, demək olar ki, bütün izahlı lüğətlərdə süddən ayrılmış, döşdən kəsilmiş (əməzdirmənin bitməsi mənasında) kimi izah edilir. Məlumdur ki, İslam dini bərqərar olandan bütün müsəlman ölkələrində adqoymada Məhəmməd Peyğəmbərin adı kimi, ailə üzvlərinin adlarına da üstünlük verilmişdir. Şərq xalqlarında olduğu kimi, türk antroponimik vahidlər sistemində də mövcud Fatimə Məhəmməd Peyğəmbərin ən çox sevdiyi, sonradan imam Əli ilə ailə qurmuş kiçik qızının adı olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Fatimə əz-Zəhra İslam tarixinə dörd mükəmməl qadından biri kimi düşmüşdür (Məryəm, Xədicə, fironun xanımı Asya da onlarla bir sıradadır). İslam dininə görə, Fatimə adının mənası qadının əsas funksiyasını – ana olmaq kimi şərəf işini bir daha xatırladır. Qadına bu adı verənlər də, yəqin ki, qız övladlarına əsl ana olmağı arzu etmişlər. Çünki dinimizdə qadın dünyaya sağlam övlad gətirib, onu sağlam böyüdükdən sonra Fatimə adını doğrultmuş olur. İslam dininə görə, ana, bir qadın üçün təsəvvür oluna bilən bütün üstün cəhətlər Fatimeyi-Zəhrada (s.ə.) cəmlənibmiş. O, adi bir qadın deyil, səmavi bir qadın, insanlığın bütün mənasında insan, qadınlığın bütün mənasında qadın olmuşdur. Din tarixində Fatimə çox kiçik və sadə evində İslam tarixinin aparıcı şəxsiyyətlərini tərbiyə edən qadın kimi qalmışdır. O, iki imamın (Həsən və Hüseyin) anası olmuşdur. Fatimənin Siddiqə, Mübarəkə, Tahirə, Zəkiyyə, Raziyyə, Məziyyə, Mühəddəsə, Zəhra kimi doqquz adı məlumdur. Fatimə adının mənası hər cür pisləkdən ayrılmış (və ya seçilmiş), təmizlənmiş deməkdir. Dini mənbələrdə deyilir ki, Fatimə olmasaydı, möminlər ağası Əli üçün Adəmdən tutmuş ta qiyamətə kimi yer üzündə həyat yoldaşı tapılmazdı. Fatimə İslam dini bərqərar olandan məişətimizdə əsrlərdən bəri geniş yayılmış, bu günə qədər dəbdən düşməyən qadın adları sırasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, İslam tarixçilərinin əsərlərində Museyi ibn Cəfərin qızlarının da adı “Fatimə” olaraq qeyd edilmişdir (bəzi mənbələrdə Fatimeyi-Kübra (ə), Fatimeyi-Suğra (ə) və s.). Fatimə adı sovet dövründə bilərəkdən Fatma kimi təhrif edilmiş formada işlənmiş, sonradan rəsmi sənədlərdə də bu cür qeyd edilmişdir.

Azərbaycan antroponimikasında adın işləndiyi Fatmabəyim (əslində Fatiməbəyim), Fatmanisə/Fatmansa (əslində Fatimənisə), Fatmaxanım (əslində Fatiməxanım) kimi mövcud mürəkkəb adlarda da ad bilərəkdən təhrif edilmişdir. Müstəqillik illərində ad yenidən Fatimə kimi rəsmiləşmişdir. 2013-cü ilin statistik məlumatlarına görə, bu il dünyaya gələn qız uşaqlarına ən çox Fatimə adı qoyulmuşdur.

FATİMƏBƏYİM

ərəb. *Fatimə* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Fatiməbəyim (bax: ad – **FATİMƏ; BƏYİM**) qadın adı ürəyin bir parçası olan xanım, Fatimə bəyim anlamını ifadə edir.

FATİMƏXANIM

ərəb. *Fatimə* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Fatiməbəyim (bax: ad – **FATMA; BƏYİM**) qadın adı Fatimə xanım anlamındadır.

FATİMƏNİSƏ

ərəb. *Fatimə* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Fatiməbəyim (bax: ad – **FATMA; BƏYİM**) Fatimə misallı xanımlar anlamındadır.

FATMA

bax: ad – **FATİMƏ**

FATMABƏYİM

bax: ad – **FATİMƏBƏYİM**

FATMAXANIM

bax :ad – **FATİMƏXANIM**

FATMANİSƏ/FATMANSA

bax: ad – **FATİMƏNİSƏ**

FATOŞ

Fat... qadın adlarının (məsələn, Fatma, Fatmanisə və s.) əzizləmə mənasında kiçildilmiş formasıdır. Məsələn, Fatimə, Fatma-bəyim və s. Sonradan rəsmi ad kimi formalaşmışdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasındadır.

FAZİLƏ

ərəb. *fazil* (əslində *fadıl*) sözündəndir. Sonrakı mərhələdə farssayağı oxunuş nəticəsində fazil şəklinə düşmüşdür. Fazilə qadın adı ləyaqətli, üstün, fəzilət sahibi, fəzilətli, əxlaqlı, gözəl xasiyyətli, yetkin, biliyi, ağılı, əxlaqı, gözəlliyi sayəsində üstün olan mənalarını ifadə edən Fazil (bax: ad – **FAZİL**) kişi adından ənənəvi yolla düzəlmiş qadın adıdır.

FEYRUZƏ

fars. *Firuzə* (bax: ad – **FİRUZƏ**) şəxs adının təhrif olunmuş formasıdır.

FEYZİYƏ/FEYZİYYƏ/FÖVZİYƏ/FÖVZİYYƏ

ərəb. *feyz* sözündəndir. Feyziyə qadın adı bolluq, bərəkətlik, faydalı olan mənasını ifadə edən Feyzi kişi adından (bax: ad – **FEYZİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş formaları Fövziyə, Fövziyyə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

FƏCRİYƏ/FƏCRİYYƏ

ərəb. *fəcri* sözündəndir. Fəcriyə qadın adı sübh çağ, dan yeri ilə əlaqədar olan anlamını ifadə edir.

FƏDAYƏ

ərəb. *fəda* sözündəndir. Dilimizdə ən əziz bir adam və ya yük-sək iş uğrunda özünü qurban etmə, qurban, əvəz, bədəl, canını əsirgəməyən, bir hadisə ilə əlaqədar canını qurban edən (adam) anlaylarındadır. Dilimizdə can fəda etmək, özünü fəda etmək, yolunda fəda getmək kimi çoxişlənən ifadələr də mövcuddur. Fədayə canını əsirgəməyən adam mənasını ifadə edən Fəda kişi adından (bax: ad – **FƏDA**) ənənəvi yolla düzəlmiş qadın adıdır.

FƏĞANƏ/FƏQANƏ

fars. *fəğan* sözündəndir. Fəğanə məişətimizdə nadir şəxs adlarındandır. Fəğanə qadın adı nalə, fəryad, inləmə anlamını ifadə edən Fəğan kişi adından (bax: ad – **FƏĞAN/FƏQAN**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş forması Fəqanə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

FƏHİMƏ

ərəb. *fəhm* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində anlama, zəka, anlayış, dərrakə, anlamaqla əlaqədar mənalara ifadə edir. Fəhimə qadın adı anlayan, başa düşən, tez dərk edən mənasını ifadə edir.

FƏHMİNƏ

ərəb. *fəhm* sözündəndir. Fəhmin kişi adından (bax: ad – **FƏHMİN**) ənənəvi yolla düzəlmiş Fəhminə qadın adı fəhmlə, anlayışla, dərk etməklə, anlamaqla əlaqədar olan anlamındadır.

FƏHMIYƏ/FƏHMIYYƏ

ərəb. *fəhm* sözündəndir. Fəhmi kişi adından (bax: ad – **FƏHMI**) ənənəvi yolla düzəlmiş Fəhmiyə qadın adı anlayan, başa düşən, tez dərk edən mənalara ifadə edir.

FƏXRƏNAZ/FƏXRNAZ

ərəb-fars. *fəxrənaz* sözündəndir. Fəxrənaz (bax: ad – **FƏXRİ; NAZ**) qadın adı nazı ilə öyünən xanım mənasını ifadə edir. Səsdüşümü hadisəsi nəticəsində Fəxrnaz kimi formalaşmışdır.

FƏXRƏNDƏ

fars. *fəxrəndə* (əslində *fərxəndə*) sözündəndir. Fəxrəndə qadın adı işi uğurlu gətirən, xoşbəxt, bəxti gətirən mənasını ifadə edir. Türkiyə türklərində Fərxundə formasındadır.

FƏXRƏNTAC/FƏXRİNTAC

ərəb-fars. *fəxrəntac* sözündəndir. Fəxrəntac qadın adı tacı ilə öyünən (xanım) mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Fəxrintac da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

FƏXRİYƏ/FƏXRIYYƏ

ərəb. *fəxriyyə* sözündəndir. Fəxriyyə qadın adı orta əsrlərdə Şərq (o cümlədən Azərbaycan) ədəbiyyatında məsnəvi, qəzəl və s. formalarda şairin öz fəzilətlərindən, yaxşı sifətlərindən, xüsusən hünər və səxavətindən mədh şəklində bəhs edən şeir şəklinin adındandır.

FƏQİRƏ

ərəb. *fəqir* sözündəndir. Bu gün müasir Azərbaycan dilində fəqir şəklində işlənən fəqir sözü dilimizdə aciz, yazıq, dinc, sakit mənalarını ifadə edir. Məişətimizdə həmişə ailədə qız övladı, xanımı sakit, dinc görmək istəmişlər. Buna görə də dünyaya gələn qız övlada yaxınları, valideynləri Fəqirə adı vermişlər. Bu gün çox nadir hallarda təsadüf edilən qadın adları sırasındadır.

FƏQUMƏ

ərəb. *fəqumə* sözündəndir. Fəqumə qadın adı cah-calallı, böyük, ali mənasını ifadə edir.

FƏNARƏ/FANARƏ

yunan. *fanar* sözündən olub, işıq saçan, aləmi işıqlandıran mənasındadır. Fanar sözü dilimizə rus dili vasitəsilə keçmiş sözlərdəndir. Adın təhrif olunmuş forması Fanarə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

FƏR...

fars. *fərr* sözündəndir. Dilimizdə işıq, parıltı, bəzək, zinət, gözəllik, həmçinin şan, şərəf mənalarını ifadə edir. Fars mənşəli şəxs adlarının əvvəlində işlənən **fər(r)** sözü (məsələn, Fərhad (bax: ad – **FƏRHAD**), Fərhan (bax: ad – **FƏRXAN**), Dİlfər (bax: ad – **DİLFƏR**) və s.), iranlıların qədim inanclarına görə, Tanrının qanuni hökmdarlara bəxş etdiyi xüsusi əlamətdir. Bu, hökmdarların başı ətrafında bir işartı kimi təsəvvür edilirdi. Bu səbəbdəndir ki, belə adlar adətən şan, şərəf, misilsiz olma və s. buna yaxın mənalar ifadə edir.

FƏRANƏ

ərəb. *fəranə* sözündəndir. Fəranə qadın adı çörəkbişirən, ocaqda, sobada bişirən mənasındadır.

FƏRDA

fars. *fərda* sözündən olub, sabah, gələcək anlamlarını ifadə edir. Fərda Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

FƏRDİYƏ/FƏRDİYYƏ

ərəb. *fərdi* sözündəndir. Fərdiyə qadın adı şəxsi, xüsusi (olan) anlamını ifadə edən Fərdi kişi adından (bax: ad – **FƏRDİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

FƏRƏH

ərəb. *fərah* sözündəndir. Fərəh qadın adı sevinc, şadlıq, könül açıqlığı anlamlarını ifadə edir.

FƏRƏHNAZ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Fərah* adı və fars. *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Fərəhnaz (bax: ad – **FƏRƏH**; **NAZ**) qadın adı nazı, işvəsi ilə ürək sevin-dirən gözəl mənasını ifadə edir.

FƏRƏHNİSƏ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Fərah* və *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Fərəhnisə (bax: ad – **FƏRƏH**; **NİSƏ**) qadın adı nazlı, işvəli qadınlar mənasındadır.

FƏRXƏNDƏ

bax: ad – **FƏRXƏNDƏ**

FƏRZANƏ

fars. *fərzanə* sözündəndir. Fərzanə qadın adı bilikli, yoldaşlarından fərqlənən anlamındadır.

FƏRİ/FƏRİŞ

Fər... ilə başlayan qadın adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Sonradan Fəri də, Fəriş də müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

FƏRİDƏ

ərəb. *fəridə* sözündəndir. Fəridə qadın adı sədəf qapaqlar içərisində mirvari dənəsi anlamındadır. Bir məsələni də qeyd etmək yerinə düşərdi ki, ərəb dilində heç də həmişə dilimizdə olduğu kimi, kişi adlarına *-a*, *-ə* sonluğu artırılması yolu ilə eyni anlamı ifadə edən qadın şəxs adları yaranmır. Belə ki, ərəb mənşəli Fəridə adı Fərid kişi adından (bax: ad – **FƏRİD**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adı hesab edilmir və göründüyü kimi, tam fərqli mənə ifadə edir.

FƏRİHƏ

ərəb. *fərihə* sözündəndir. Fərihə qadın adı sevinc, xoşbəxtlik, fərəhli anlamlarını ifadə edir.

FƏRİQƏ

ərəb. *fərq* sözündəndir. Fəriqə qadın adı ayıran, fərqləndirən, fərqli mənələrindədir.

FƏRİŞTƏ

fars. *fəriştə* sözündəndir. Azərbaycanda XX əsrin ortalarından məişətimizdə müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış Fəriştə qadın adı gözəl, mələk, mələikə, mülayim olan (qadın, qız) mənələrini ifadə edir.

FƏRİZƏ

ərəb. *fərizə* sözündəndir. Fərizə qadın adı icra ediləsi iş, borc, miras anlamlarını ifadə edir.

FƏRQA

ərəb. *fərq* sözündəndir. Fərqa qadın adı fərq, təfəvüt, seçmə, sonalama mənələrindədir.

FƏRQANƏ

top., *Fərqanə* Özbəkistanda şəhərlərdən birinin adındandır. Tyan-Şan dağ silsiləsində üçbucaq formasında olan çökəklik də Fərqanə adlanır. Toponimlərlə əlaqədar araşdırmalarda Fərqanə vadisi və eyni adlı silsilə və şəhərin adının tacik dilindəki “pərgana” (dağarası çökəklik) sözündən yarandığı qeyd edilmişdir.

FƏRQİYƏ/FƏRQİYYƏ

ərəb. *fərq* sözündəndir. Fərqiyyə qadın adı fərqlənən, seçilən anlamlarını ifadə edir.

FƏSİLƏ

ərəb. *fəsilə* sözü dilimizdə quruluşca oxşar, mənşəcə bir-birinə yaxın olan bir neçə heyvan və ya bitki cinsinin əmələ gətirdiyi qrup mənasını ifadə edir. Azərbaycan məişətində ailədəki qadın adları ilə həmqafiyə olsun deyə mənasına fikir verilmədən qoyulan şəxs adları sırasındadır. Fəsilə qadın adı təfavüt, seçmə, sonalama mənələrindədir.

FƏSLİGÜL

ərəb-fars. *fəsligül* sözündəndir. Fəsligül qadın adı çiçək fəsli, gül fəsli (bahar fəsli nəzərdə tutulur) anlamlarını ifadə edir. Xalq şeirində də, klassik poeziyada da tez-tez rast gəlinən poetik ifadələrdəndir.

FƏTHİYƏ/FƏTHİYYƏ

ərəb. *fəth* sözündəndir. Fəth sözü bədii ədəbiyyatda, klassik poeziyada əsir etmək, məftun etmək, valeh etmək kimi məcazi mənələrdə tez-tez rast gəlinir. Fəthiyə qadın adı da sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, məftun edilməklə, əsir edilməklə əlaqədar anlamları ifadə edir.

FƏZA

ərəb. *fəza* sözündəndir. Fəza şəxs adı dilimizdə iki mənada işlənir: 1. Kainatda sonsuz boşluq, dünyanın, ulduzların içində olan boşluq, geniş meydan, ucu-bucağı görünməyən boşluq, göy, asiman; 2. Yüksəklik, ənginlik. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasında olan Fəza şəxs adı göy, asiman, ənginlik anlamlarını ifadə edir.

FƏZİLƏT/FƏZİLƏ

ərəb. *fəzilət* sözündən olub, insanda ağıl, kamal, elm-mərifət, mərdlik, yüksək mənaəviyyat, alicənablıq, müdriklik, kamillik, ehtiram doğuran sifətləri bildirir. Fəzilət şəxs adının sonuncu səsinin düşməsindən yaranmış Fəzilə də sonradan müstəqil qadın adı kimi formalaşmışdır.

FİDAN/FİDANƏ

azərb. *fidan* yenicə yetişən cavan ağac və ya kol anlamındadır. Klassik ədəbiyyatda obrazlı ifadələrdə tez-tez rast gəlinir. Fidan sözünün incə, zərif kimi məcazi mənaları vardır. Fidan qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Məişətimizə XX əsrin 40-cı illərindən daxil olmuş Fidan qadın adının geniş yayılması XX əsrin altmışıncı illərinə təsadüf edir. Həmin dövrdən günümüzdə qəddər Fidan Azərbaycanda dəbdə olan qadın adları sırasındadır. Fidan qadın adının sonuna -ə sonluğu artırmaqla Fidanə variantı da yaranmışdır. Adın daşıyıcılarından Dövlət mükafatı laureatı, Xalq Artisti, Azərbaycan Respublikasının “Şöhrət” Ordeni ilə təltif olunmuş Fidan Qasımova XX əsrdə Azərbaycan vokal məktəbini beynəlxalq səviyyəyə qaldırmış və xarici ölkələrdə keçirilən bir çox nüfuzlu vokal müsabiqələrinin qalibi olmuş ilk müğənnidir.

FİDANGÜL

bax: ad – **GÜLFİDAN**

FİKİRİYƏ/FİKİRİYYƏ

ərəb. *fikri* sözündəndir. Fikriyə qadın adı fikirlə, düşüncə ilə, düşünməklə əlaqədar anlam ifadə edir.

FİQUMƏ

ərəb. *fiqumə* sözündəndir. Məişətimizdə çox nadir şəxs adları sırasında olan Fiqumə qadın adı “Quran” ayəsi anlamındadır.

FİMARƏ

ərəb-fars. *fimar* sözündəndir. Fimarə qadın adı əsl ilan mənasını ifadə edən Fimar kişi adından (bax: ad – **FİMAR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

FİRAVAN

fars. *firavan* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Firavan adı çox bol, çoxlu, varlı, zəngin mənasındadır.

FİRDOVSİYƏ/FİRDOSİYƏ/FİRDÖVSIYƏ

ərəb. *firdaus* sözündəndir. Mənbələrdə ərəb dilinə sanskrit dilindən keçməsi barədə məlumatlar vardır. Ərəb dilində ad Firdausi, fars dilində Firdousi, Azərbaycan dilində Firdovsi kimi işlənir. Firdovsiyə qadın adı cənnət, behişt, cənnətə aid olan, behiştə aid, cənnət bağı, bağ-bağat, bağça mənasını ifadə edən Firdovsi kişi adından (bax: ad – **FİRDOVSI**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş Firdosiyə, Firdövsiyə formaları da sonradan müstəqil qadın adı kimi formalaşmışdır.

FİRƏNGİZ

fars. *firəngiz* (əslində *fərəngiz*) sözündəndir. Firəngiz (bax: – **FƏR; ƏNGİZ**) qadın adı işıq saçan, işıq yaradan mənasındadır. Məişətimizdə qədim şəxs adlarındandır. Firəngiz hələ Ə.Firdövsinin məşhur “Şahnamə” əsərində adı keçən əsas qadın surətlərindən birinin adıdır. Əfrasiyabın qızı Firəngiz Keykavusun İrandan Turana qaçmış oğlu Səyavuşla ailə qurur. Əfrasiyab Firəngizin oğlu Keyxosrovun əlində ölür. Sonrakı mərhələdə N.Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” əsərində Firəngiz surətinə rast gəlinir. XVI əsrdə yaşamış Şah İsmayıl Xətəinin qızının adı da Firəngiz olmuşdur. Azərbaycanda XX əsrdə Firəngiz adının geniş yayılması H.Cavidin “Səyavuş” dramındakı, həmçinin C.Cabbarlının məşhur “Oqtay Eloğlu” dramındakı qadın qəhrəmanının adı ilə əlaqədardır desək, yəqin ki, səhv etmərik. Bu gün Firəngiz qadın adı məişətimizdə müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Adın daşıyıcıları orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

FİRQİYƏ/FİRQİYYƏ

ərəb. *firqə* sözündən olub, tayfa, camaat mənasını ifadə edir. Firqiyyə qadın adı tayfa, camaatla əlaqədar anlamındadır.

FİRUZƏ/FÜRÜZƏ/FÜRÜZƏ

fars. *firuzə* (əslində *firuz*) göy rəngli qiymətli daşın adından dir. Qədim astroloji düşüncəyə əsasən, firuzə rəngi çərşənbə gününü ifadə edən Ütarid (Merkuri) planetinin adı ilə əlaqədardır. Firuzə qədim vaxtlarda Şərq saraylarında bəzək daşlarının ən qiymətli sayılmışdır. İnanclara görə, firuzə daşı gəzdirənlər bəd nəzərdən, xəstəlikdən uzaq olar. Qədim zamanlarda hökm-

darların firuzə qaşlı üzük taxması da bu səbəbdən idi. Həm də hökmdarlar zəhərə qarşı həssas olan firuzə daşını yeməyi yoxlamaq üçün istifadə edərildilər. Yeməyin içində zəhəq qatılması firuzə daşının rənginin dəyişməsi ilə müəyyən edilərdi. XX əsrdə Azərbaycanda adın geniş yayılması, haqlı olaraq, əsrin əvvəlində görkəmli yazıçı-dramaturq C.Cabbarlının "Firuzə" hekayəsinin əsas qəhrəmanının adı ilə əlaqələndirilir. XX əsrin əvvəllərində olduğu kimi, bu gün də Firuzə məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasındadır. Firuzə qadın adı ərəblərdə Firuz və Feyruz şəklindədir. Adın təhrif olunmuş Füzüzə, Füzüzə formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

FİTAT

ərəb. *fitat* sözündən olub, fəth etmək qabiliyyəti olan, həmçinin gözəllər gözəli anamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Fitat adı gözəllər gözəli mənasındadır.

FİTURƏ/FÜTURƏ

ərəb. *fiturə* sözündəndir. Fiturə qadın adı süslük, usanma, bezmə, yorulma mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Füturə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi formalaşmışdır.

FİZZƏ

ərəb. *fizzə* (əslində *fidda*) sözündəndir. İranda da, Türkiyədə də geniş yayılmış Fizzə qadın adı dilimizdə gümüş mənasındadır. Türkiyədə bir vaxtlar gümüş pulun adı olmuşdur. Məişətimizdə XX əsrdə geniş yayılmış Fizzə qadın adı bu gün artıq unudulmaqda olan şəxs adlarındandır.

FLORA

latın. *flor* sözünün əsasında formalaşmış *flora* sözündəndir. Flora qadın adı Qədim Roma əsətirində çiçək, yaz və gənclik ilahəsinin adındandır. Hər hansı bir yerin və ya geoloji dövrün bitki aləmi, bitki növlərinin toplusu, nəbatat mənasındadır.

FÖVQİYƏ/FÖVQİYYƏ

ərəb. *fövq* sözündəndir. Fövqiyyə qadın adı daha üstün olan anlamını ifadə edən Fövqi kişi adından (bax: ad – **FÖVQİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

FÖVZİYƏ/FÖVZİYYƏ

ərəb. *fövz* sözündəndir. Fövziyyə qadın adı qələbə çalan mənasını ifadə edən Fövzi kişi adından (bax: ad – **FÖVZİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

FÜZULƏT/FİZULƏT

ərəb. *füzuli* sözündəndir. Füzulət (bax: ad – **FÜZULİ**) qadın adı hər şeyi öyrənməyə çalışmaq mənasını ifadə edir.

GILAN/GILANƏ

top., *Gilan* bir vaxtlar Azərbaycan ərazisində də mövcud olmuş şəhər adındandır. Ordubad şəhərinin yaxınlığında yerləşən şəhər sonradan, XIV əsrin sonunda Teymur tərəfindən dağıdılmışdır. I Şah Abbasın dövründə (1587-1629) tamam xarabalığa döndərilmiş Gilan şəhərinin əhalisi yaxınlıqdakı dağ kəndlərinə köçmüşdür. Bu gün də əhali arasında həmin yer Xaraba Gilan adı ilə tanınır. Ordubad şəhərində dağ çaylarından biri də Gilan şəhərinin adı ilə əlaqədardır. Zəngəzur silsiləsinin yamacı ilə axan çayın Gilançay variantı da məlumdur. Azərbaycan antroponimik vahidlər sistemində Gilan müştərək şəxs adları sırasındadır. Gilan qadın adının sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla adın Gilanə variantı da yaranmışdır.

GILAS

azərb. *gilas* (əslində yunan. *geras*) ağ, sarı, qara və qırmızı növləri olan çəyirdəkli şirin meyvə və meyvə ağacının adıdır. Gilas qadın adı Azərbaycan antroponimikasında bitki adlarından yaranmış qadın adları sırasındadır.

GİLƏ

azərb. *gilə* üzüm, gilənar, nar və s. meyvələrin dənəsi. Azərbaycan antoponimikasında Gilə həmçinin bir sıra mürəkkəb qadın adlarının tərkibində mövcuddur. Məsələn, Nargilə (bax: ad – *NARGİLƏ*), Qaragilə (bax: ad – *QARAGİLƏ*), Gilənaz (bax: ad – *GİLƏNAZ*) və s. Azərbaycanda Gilə adı ilə əlaqədar toponimlər (Gilədər, Giləşə və s.) də mövcuddur. Azərbaycan ərazisində Gilə adı ilə əlaqədar toponimlər (Gilədər, Giləşə və s.) də mövcuddur.

GİLƏBƏYİM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gilə* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Giləbəyim (bax: ad – *GİLƏ; BƏYİM*) qadın adı Giləbəyim anlamındadır.

GİLƏXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gilə* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Giləxanım (bax: ad – *GİLƏ; XANIM*) qadın adı Gilə xanım anlamındadır.

GİLƏNAR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gilə* adı və fars. *nar* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gilənar (bax: ad – *GİLƏ; NAR*) qadın adı nar giləsi kimi gözəl xanım mənasındadır.

GİLƏNAZ

azərb. *Gilə* adı və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gilənaz (bax: ad – *GİLƏ; NAZ*) qadın adı nazı çox olmayan gözəl xanım mənasındadır.

GÖVHƏR/GÖHƏR

fars. *gövhər* sözü inci, daş-qaş mənasındadır. Gövhər qadın adı XII–XIII əsrlərdə Ön Asiyada yaşamış, Anadoluda Boz Ulus tayfa itifaqına daxil olmuş, sonralar Şahsevənlərə qarışmış Gövhərli tayfasının adındandır. Ölkəmizdə Azərbaycan antroponimikasında müş-tərək şəxs adları sırasında olan Gövhər adı ilə əlaqədar toponimlər də mövcuddur. Muğan ərazisində Gohərli kəndi mövcuddur. Adın təhrif olunmuş forması Gohər də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın ilk qadın aktrisası Gövhər Qazıyeva (1887-1960) səhnəmizin bir çox görkəmli aktyorları – Hüseyn Ərəblinski, Mirzağa Əliyev, Hüseynqulu Sarabski, Mir Seyfəddin Kirmanşahlı və başqaları ilə çıxış etmişdir. Mirzağa Əliyevlə ailə qurmuş Gövhər xanım çar hökumətinin təhriki ilə ərinin Həştərxana sürgün edilməsindən sonra bir çox problemlərlə üzləşməli olmuşdu. Görkəmli aktyor və rejissor Mir Seyfəddin Kirmanşahlının təhriki ilə İrana getmiş, 1960-cı ildə Cənubi Azərbaycanda vəfat etmişdir.

GÖVHƏRBƏYİM/GÖHƏRBƏYİM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gövhər* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gövhər-bəyim (bax: ad – **GÖVHƏR; BƏYİM**) qadın adı inci kimi gözəl xanım anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Göhər-bəyim də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÖVHƏRNAZ/GÖHƏRNAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gövhər* adı və *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gövhərnaz (bax: ad – **GÖVHƏR; NAZ**) qadın adı nazlı, incə, gözəl xanım mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Göhərnaz da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÖVHƏRTAC/GÖHƏRTAC

fars. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Gövhər* adı və *tac* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gövhərnaz (bax: ad – **GÖVHƏR; TAC**) qadın adı qiymətli daşlardan olan tac anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Göhərtac da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÖYCƏ/GÖYÇƏ

azərb. *göycə* sözü göy sözü ilə əlaqədardır. Araşdırmalarda türk mənşəli göy sözünün onomastik vahidlərin tərkibində rəhg çalarından daha çox böyüklük, genişlik, bolluq mənasını ifadə etməsi ilə bağlı məlumatlar mövcuddur. Bunları nəzərə alaraq, Göycə qadın adının da uca, böyük mənasında olmasını söyləmək olar. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, Göycə həm də Qərbi Azərbaycanda tarixən azərbaycanlıların yaşadığı mahalın adıdır.

GÖYCƏGÜL/GÖYÇƏGÜL

azərb. *Göycə* və fars. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Göycəgül (bax: ad – **GÖYCƏ; GÜL**) qadın adı Göycədə bitmiş çiçək kimi göyçək, Göycədən olan gözəl anlamlarını ifadə edir.

GÖYÇƏK

azərb. *Göyçək* sözü gözəl, qəşəng, yaraşıqlı, xoşagələn mənasındadır. Göyçək məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarındandır.

GÖYÇƏKGÜL

azərb. *Göyçək* və fars. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Göyçəkgül (bax: ad – **GÖYÇƏK**; **GÜL**) qadın adı çox gözəl çiçək, gül anlamını ifadə edir.

GÖYƏRÇİN

azərb. *göyərçin* iri çinədanlı, göy-boz, ağ rəngli quşun adıdır. Məişətimizdə qədim şəxs adlarından olan Göyərçin Azərbaycan antroponimikasında quş adlarından yaranmış qadın adları sırasındadır. Göyərçin Azərbaycanın ilk qadın aktrisası Gövhər xanım Qaziyevanın (1887–1960, görkəmli aktyor Mirzağa Əliyev ilə ailə həyatı qurduqdan sonra səhnəni tərk etmişdir) səhnə təxəllüsü olmuşdur.

GÖYGÖZ

azərb. *göy* və mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *göz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Göygöz qadın adı gözləri göy olan xanım mənasını ifadə edir.

GÖZ

GÖZƏL

azərb. *gözəl* sözü sifətinin cizgiləri, bədəninin tənəsübü, qaş-gözü qüsursuz olan, göyçək, qəşəng, həmçinin gözə xoş gələn, gözoxşayan və buna yaxın mənaları ifadə edir. Bu cəhətinə görə gözəl sözü adətən qadınlara aid edilir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarından olan Gözəl bu gün müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır.

GÖZƏLBƏYİM

azərb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Gözəl* və *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gözəlbəyim (bax: ad – **GÖZƏL**; **BƏYİM**) qadın adı çox qəşəng, göyçək xanım mənasını ifadə edir.

GÖZƏLXANIM

azərb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Gözəl* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gözəl xanım (bax: ad – **GÖZƏL**; **XANIM**) qadın adı Gözəl xanım anlamını ifadə edir.

GURŞAD/GÜRŞAD

azərb. *gur* sözü və mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlə-nən arxailəşmiş *şad* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs ad-ları sırasında olan Gurşad (bax: ad – **ŞAD**) qadın adı çox göyçək qadın, qız mənasını ifadə edir.

GUŞVAR/GÜŞVAR/GUŞVARƏ/GÜŞVARƏ

fars. *guşvar* sözündən olub, sırğa, bəzək əşyası, həmçinin öyüd, nəsihət mənasını ifadə edir. Guşvar qadın adı sözün bəzək əşyası mənası ilə əlaqədardır. Klassik ədəbiyyatda çox rast gəli-nən sözlərdəndir. Guşvar qadın adının Guşvarə, Güşvar, Güşva-rə kimi variantları da mövcuddur.

GÜL

fars. *gül* (əslində *qol*) sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə etsə də, əsasən çiçək, yəni xoş qoxusu olan, gözəl və bəzən də tikanları olan bitki mənasındadır. Danışqda qızılgül mənasında da işlənir. Gül sözü məcazi mənada əziz, istəkli, sevgili, sevimli, çox incə, çox həssas, məsum anlamındadır. Bu gün Azərbaycan-da Gül adını daşıyan qadınlara çox nadir hallarda təsadüf edilsə də, Azərbaycan antroponimikasında tərkibində gül sözünün iş-ləndiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adı mövcuddur. Məsələn, Adıgül (bax: ad – **ADIGÜL**), Gülağa (bax: ad – **GÜLAĞA**), Ağgül (bax: ad – **AĞGÜL**), Güllər (bax: ad – **GÜLLƏR**), Güldəstə (bax: ad – **GÜLDƏSTƏ**) və s. Bu qəbildən olan şəxs adlarında işlənən gül sözü də sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

GÜLAB/GÜLABƏ

fars. *güləb* sözündəndir. Cülab (bax: **GÜL**; **AB**) qadın adı qızıl-gül yarpaqlarından alınan ətirli mayenin, gül suyunun adındandır. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla Gülabə variantı da yaranmışdır.

GÜLABİ/GÜLABİYƏ/GÜLABİYYƏ

fars. *güləb* sözü ilə əlaqədar yaranmış qadın adıdır. Gülabi qadın adı gülabə aid, gülabla əlaqədar mənalarını ifadə edir. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla Gülabiyə, Gülabiyyə variantları da yaranmışdır.

GÜLAFƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Afər* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Güləfər (bax: ad – **GÜL**; **AFƏR**) qadın adı gül kimi (incə) yaradılan, xəlq edilən mənasını ifadə edir.

GÜLAFƏT/GÜLAFƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Afət* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Güləfət (bax: ad – **GÜL**; **AFƏT**) qadın adı gül kimi incə, zərif gözəl, gülə bənzər çox gözəl (xanım) mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Güləfə sonradan müstəqil ad kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLANA/GÜLANƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və azərb. *ana* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülane (bax: ad – **GÜL**; **ANA**) qadın adı çox istəqli, sevimli, əziz ana mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Gülanə sonradan müstəqil ad kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLARA/GÜLARƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və *ara* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülara (bax: ad – **GÜL**; **ARA**) qadın adı güllərə бүkülmüş, güllərlə bəzədilmiş mənasını ifadə edir. Gülarə adın təhrif olunmuş biçimidir. Sonradan rəsmi ad kimi formalaşmışdır. Adın təhrif olunmuş forması Gülarə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLARAM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və *aram* (sakit, dinc mənasında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülaram (bax: ad – **GÜL**) qadın adı gül kimi sakit, dinc (gözəl) mənasını ifadə edir.

GÜLARZU

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Arzu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülarzu (bax: ad – **GÜL**; **ARZU**) qadın adı gül arzusunda olan, arzu olunan gül mənalарını ifadə edir.

GÜLAVAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və *avaz* (səs mənasında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Gülavaz* (bax: ad – **GÜL**; **AVAZ**) qadın adı gül kimi incə, sakit danışan, (gözəl) mənasını ifadə edir.

GÜLAY/GÜLAYƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və azərb. *ay* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Gülay* (bax: ad – **GÜL**; **AY**) qadın adı gül kimi incə, zərif, ay kimi gözəl mənasındadır. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla *Gülayə* variantı da yaranmışdır.

GÜLAYİM/GÜLAYİMƏ

Məişətimizdə qafiyə xatirinə qoyulan şəxs adlarındandır. Heç bir məna ifadə etməyən *Gülayim* qadın adı *Mülayim* adına həmqafiyə olaraq qoyulmuş, sonradan məişətimizdə yayılmışdır. Sonradan adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla *Gülayimə* variantı da yaranmışdır. Bu gün məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

GÜLAYŞƏ/GÜLAYİŞƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Ayşə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Gülayşə* (bax: ad – **GÜL**; **AYŞƏ**) qadın adı gül kimi, gül xislətdə olan (gözəl) mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması *Gülayişə* də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLBACI

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *Bacı* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Gülbacı* (bax: ad – **GÜL**; **BACI**) qadın adı gül kimi əziz, sevimli, istekli bacı mənasını ifadə edir.

GÜLBADAM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Badam* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Gülbadam* (bax: ad – **GÜL**; **BADAM**) qadın adı təzə açmış badam gülünə bənzəyən (gözəl) mənasını ifadə edir.

GÜLBADƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və *badə* (piyalə mənasında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şərq poeziyasında (obrazlı təşbehlərdə) *badə*, *piyalə* sözləri çox işlənir, gözəlin dodaqları, ləbləri *badəyə*, *piyaləyə* bənzədilir. *Gülbadə* (bax: ad – **GÜL**) qadın adı gül dodaqlı, dodaqlarını gözəl gülə bənzəyən mənasındadır.

GÜLBAĞÇA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və fars. *Bağça* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Gülbağça* (bax: ad – **GÜL**; **BAĞÇA**) qadın adı güllük, çiçəklik mənasını ifadə edir.

GÜLBAHAR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Bahar* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Gülbahar* (bax: ad – **GÜL**; **BAHAR**) qadın adı baharda açmış tər gülə bənzəyən (gözəl) mənasını ifadə edir.

GÜLBƏDƏN

bax: ad – **GÜLTƏN**

GÜLBƏXT

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *bəxt* (uğur, müvəffəqiyyət mənasında) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında alqış məzmunlu şəxs adları sırasındadır. *Gülbəxt* (bax: ad – **GÜL**) qadın adı gül kimi gözəl tale, bəxt arzulama anlamındadır.

GÜLBƏN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və türk mənş. *bən* (mən) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Gülbən* (bax: ad – **GÜL**) qadın adı mənim sevimlim, əzizim, istəklim, gülüm mənasını ifadə edir.

GÜLBƏND

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *bənd* (vurğun, aşıq mənasında) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülbənd (bax: ad – **GÜL**) qadın adı gülə bənd, gülə aşıq olan, gülə vurğun anlamındadır.

GÜLBƏNDƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və *bəndə* (məxluq, xəlvə olunmuş mənasında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülbəndə (bax: ad – **GÜL**; **BƏNDƏ**) qadın adı Tanrının gül bəndəsi, gül kimi xəlvə edilmiş anlamını ifadə edir.

GÜLBƏNİZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *bəniz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülbəniz (bax: ad – **GÜL**; **BƏNİZ**) qadın adı gül üzli, gül çöhrəli mənasındadır.

GÜLBƏS/GÜLBƏZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və *bəs* (yetər, kafi, kifayət mənalarda) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülbəs (bax: ad – **GÜL**) qadın adı yetərinəcə gül, kifayət qədər gül anlamlarını ifadə edir.

GÜLBƏSDİ/GÜLBƏSTİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və *bəsdī* (əslində bəsdir) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Klassik Şərq poeziyasında **bəsdir** ifadəsi, əsasən, mənə bu bəs edər, mənə görə kifayətdir mənasında rast gəlinir. Gülbəsdī (bax: ad – **GÜL**; **BƏSDİ**) qadın adı mənə öz istəklim, sevimlim yetər mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Gülbəstī forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLBƏYAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Bəyaz* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülbəyaz (bax: ad – **GÜL**; **BƏYAZ**) qadın adı ağ gül, bəyaz gül anlamındadır.

GÜLBƏYİM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülbəyim (bax: ad – **GÜL**; **BƏYİM**) qadın adı gül kimi, gülə bənzər xanım anlamındadır.

GÜLBİBİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *Bibi* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülbibi (bax: ad – **GÜL**; **BİBİ**) qadın adı istəkli, sevimli bibi mənasındadır.

GÜLBİKƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *Bikə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülbikə (bax: ad – **GÜL**; **BİKƏ**) qadın adı gül üzlü, çiçək kimi gözəl xanım anlamını ifadə edir.

GÜLBUTA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *Buta* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülbuta (bax: ad – **GÜL**; **BUTA**) qadın adı gül qönçəsi kimi incə, zərif (xanım) anlamındadır.

GÜLCAHAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Cahan* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülcahan (bax: ad – **GÜL**; **CAHAN**) qadın adı tayı-bərabəri olmayan gözəl, ən gözəl gülə bənzəyən (xanım) mənasındadır.

GÜLCAMAL/GÜLCƏMAL

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Camal* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülcamal (bax: ad – **GÜL**; **CAMAL**) qadın adı üzü, çöhrəsi gül kimi gözəl, incə, gülüzlü (xanım) anlamını ifadə edir.

GÜLCAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və *can* (məftunedici gözəllik mənasında) sözünün birləşməsindən əmə-

lə gəlmiş şəxs adıdır. Gülcan (bax: ad – **GÜL**; **CAN**) qadın adı gül kimi məftunedici, gözəl, dilbər anlamındadır.

GÜLCƏNNƏT

fars. *Gül* və *ərəb*. *Cənnət* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülcənnət (bax: ad – **GÜL**; **CƏNNƏT**) qadın adı cənnət güli qədər xoş, behişt güli kimi gözəl olan (xanım) anlamındadır.

GÜLÇƏMƏN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Çəmən* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülçəmən (bax: ad – **GÜL**; **ÇƏMƏN**) qadın adı yaşıl, göz oxşayan çəmənlikdə bitən gülə bənzər (xanım) mənasını ifadə edir.

GÜLÇİÇƏK

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *azərb*. *Çiçək* adlarının, iki sinonim adın birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülçiçək (bax: ad – **GÜL**; **ÇİÇƏK**) qadın adı gül kimi, çiçək kimi gözəl olan (xanım) anlamındadır.

GÜLÇİN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *çin* (çidən məs-dərinin kökü) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülçin (bax: ad – **GÜL**; **ÇİN**) qadın adı gül dərən (gözəl mənasını ifadə edir). Görkəmli Azərbaycan şairi H.Cavid yaradıcılığının müəyyən dövründə Gülçin təxəllüsü ilə yazsa da, sonradan yalnız öz adı ilə tanınmışdır. Lakin Cavidin istifadə etdiyi *Gülçin* təxəllüsünün qadın adı ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Şairin təxəllüsü, çox yəqin ki, sözün digər mənası, “şair toplusu” mənası ilə əlaqədardır. Şairin dövründə aktual olan belə toplularda bir çox məşhur şairlərin sevilən şeirlərindən nümunələri yer alırdı. Belə kitablar İranda da, Azərbaycanda da nəşr edilirdi. Yəqin ki, tanınmış şair özünü belə toplulara bənzətmişdi. Bu səbəbdən də Gülçin qadın adını Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasına aid etmək düzgün olmaz.

GÜLÇÖHRƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *Çöhrə* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Gül-çöhrə* (bax: ad – **GÜL**; **ÇÖHRƏ**) qadın adı gül üzlü, gül simalı mənasındadır.

GÜLDAN/GÜLDANƏ

fars. *güldan* sözündəndir. *Güldan* dilimizdə dərilmiş gözəl gülləri qoymaq üçün müxtəlif formalı gözəl, yaraşıqlı formada olan qabın, baxanda göz oxşayan gül qabının adıdır. *Güldan* qadın adı gözəl görünüşlü qabın adı ilə əlaqədardır. Adın sonuna *-ə* şəkilçisinin qoşulması ilə adın *Güldanə* variantı da yaranmışdır.

GÜLDƏNƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və *dənə* (əslində *danə*) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Dənə* sözünün dilimizin əsas fonetik qanununa uyğun dəyişmiş forması olan *dənə* müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdəndir. *Güldənə* (bax: ad – **GÜL**) qadın adı gül dənəsi, çiçək dənəsinə bənzəyən gözəl anlamını ifadə edir.

GÜLDƏN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və azərb. *-dən* (çix. h.) şəkilçisinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Güldən* (bax: ad – **GÜL**) qadın adı güldən yaranmış kimi çox incə, zərif, gözəl anlamını ifadə edir.

GÜLDƏNİZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və azərb. *Dəniz* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Güldəniz* (bax: ad – **GÜL**; **DƏNİZ**) qadın adı son dərəcə (nəhayətsiz) cazibəli (xanım) anlamını ifadə edir.

GÜLDƏRƏN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və azərb. *dərən* (*dərmək* feilindən olan feli sifət) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Güldərən* (bax: ad – **GÜL**) qadın adı gül toplayan, çiçək yığan anlamını ifadə edir.

GÜLDƏRYA

bax: ad – **GÜLDƏNİZ**

GÜLDƏSTƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Dəstə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Güldəstə (bax: ad – **GÜL; DƏSTƏ**) qadın adı göz oxşayan, gözəl çiçəklərdən ibarət gül dəstəsi anlamını ifadə edir.

GÜLƏBƏTİN/GÜLƏBATIN

azərb. *güləbatın* sözündəndir. Güləbətin qızıl və gümüş tellərindən, habelə onlara bənzədilən materiallardan qarışığı olan sap, həmçinin parçanın həmin sapla işlənmiş, üzərinə bəzək vurulmuş hissəsidir. Güləbətin qadın adının təhrif olunmuş forması olan Güləbatın da sonradan rəsmi ad kimi formalaşmışdır.

GÜLƏFŞAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Əfşan* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Güləfşan (bax: ad – **GÜL; ƏFŞAN**) qadın adı gözəlliyi ilə ətrafa sanki gül səpən, ətrafı gül-çiçəyə döndərən anlamını ifadə edir.

GÜLƏNBƏR/GÜLƏMBƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Ənbər* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülənbər (bax: ad – **GÜL; ƏNBƏR**) qadın adı gül kimi xoş ətirli, çiçək kimi gözəl qoxusu olan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Güləmbər də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLƏNDAM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* və *əndam* (bədən, bədən quruluşu mənasında) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Güləndam (bax: ad – **GÜL**) qadın adı gül kimi incə, zərif quruluşu olan, başdan ayağa gülə bənzəri olan (gözəl) anlamını ifadə edir.

GÜLƏR

azərb. *gülər* (*gülmək* feilindən feili sifət) sözündəndir. Gülər qadın adı şad, şən, mehriban, üzügülər mənasındadır.

GÜLƏSƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və ərəb. *əsər* (yaradılış, icad mənasında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Güləsər (bax: ad – **GÜL**; **ƏSƏR**) qadın adı sanki güldən yaradılmış, güldən icad edilmiş mənasındadır.

GÜLƏSMƏT

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Əsmət* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Güləsmət (bax: ad – **GÜL**; **ƏSMƏT**) qadın adı gül kimi, çiçək kimi məsum anlamını ifadə edir.

GÜLFİDAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *Fidan* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülfidan (bax: ad – **GÜL**; **FİDAN**) qadın adı gül fidanı, qönçə kimi incə, zərif mənasındadır. Türk antroponimik vahidlər sisemində mövcud Gülfidan qadın adı ərəb məişətinə də keçmişdir.

GÜLGƏZ

türk. *gülğəz* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında rənglərin adından yaranmış şəxs adları sırasındadır. Gülğəz qadın adı al-qırmızı rəng anlamındadır.

GÜLGÜN/GÜLGÜNƏ

fars. *gülgün* sözündən olub, qızılgül, həmçinin gül kimi, gül rəngli anlamındadır. N.Gəncəvinin "Xosrov və Şirin" əsərində Şirinin atının adı kimi rast gəlinir. Gülgün (bax: ad – **GÜL**) qadın adı Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasındadır. Məişətimizə XX əsrin 60-cı illərindən daxil olmuş şəxs adıdır. XX əsrdə yaşayıb-yaratmış, gözəl şeirlər müəllifi Mədinə Gülgünün (192-1992, əsl adı Mədinə Ələkbərzadə) təxəllüsündən yaranmış qadın adıdır.

GÜLHEYRAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Heyran* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülheyran (bax: ad – **GÜL**; **HEYRAN**) qadın adı gülə heyran olan, valeh olan anlamlarını ifadə edir.

GÜLHƏYAT/GÜLHAYAT

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Həyat* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında alqış məzmunlu şəxs adları sırasındadır. Gülhəyat (bax: ad – **GÜL**; **HƏYAT**) qadın adı gül kimi gözəl həyat, yaşayış arzulama ilə əlaqədardır.

GÜLXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülxanım (bax: ad – **GÜL**; **XANIM**) qadın adı gül kimi, çiçək kimi (gözəl) xanım anlamını ifadə edir.

GÜLXAR/GÜLXARA/GÜLXARƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* və *xar* (tikan mənasında) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülxar (bax: ad – **GÜL**) qadın adı gülün tikanı anlamını ifadə edir. Adın sonuna *-a/ə* şəkilçisinin artırılması ilə düzələn formaları Gülxara, Gülxarə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLXAS

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* və ərəb. *xas* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülxas (bax: ad – **GÜL**; **XAS**) qadın adı saf, təmiz gül, çiçək anlamını ifadə edir.

GÜLXATIN/GÜLXATUN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *Xatın* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülxatın/Gülxatun (bax: ad – **GÜL**; **XATIN**) qadın adı gül kimi (gözəl) qadın anlamını ifadə edir.

GÜLXƏNDAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Xəndan* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülxəndan (bax: ad – **GÜL; XƏNDAN**) qadın adı tam açılmış gül anlamını ifadə edir. Gülxəndan klassik ədəbiyyatda çox rast gəlinən ifadələrdəndir.

GÜLXƏNDƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və *xəndə* (gülüş mənasında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülxəndə (bax: ad – **GÜL; XƏNDƏ**) qadın adı gül gülüşlü (gözəl) anlamını ifadə edir. Gülxəndə klassik ədəbiyyatda çox rast gəlinən ifadələrdəndir.

GÜLXUMAR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Xumar* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülxumar (bax: ad – **GÜL; XUMAR**) qadın adı gözəlliyi ilə baxanı məst edən gül anlamını ifadə edir.

GÜLQAYIT

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və azərb. *qayıt* (*qayıtmaq* feili) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülqayıt (bax: ad – **GÜL; QAYIT**) qadın adı təzələnmiş gül anlamını ifadə edir.

GÜLQƏDƏM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Qədəm* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülqədəm (bax: ad – **GÜL; QƏDƏM**) adı dünyaya gələn gül qədəmlərin mübarək anlamını ifadə edir.

GÜLQƏMZƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Qəmzə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülqəmzə (bax: ad – **GÜL; QƏMZƏ**) qadın adı nazı, qəmzəsi ilə gülü xatırladan mənasındadır.

GÜLQÖNÇƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Qönçə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülqönçə (bax: ad – *GÜL*; *QÖNÇƏ*) qadın adı gül qönçəsi, açılmamış gül anlamını ifadə edir.

GÜLLƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və azərb. *-lər* (kəmiyyət şəkl.) birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Güllər (bax: ad – *GÜL*; *-LAR*, *-LƏR*) qadın adı həddən artıq incə, zərif, gözəl anlamını ifadə edir.

GÜLLÜ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adına azərb. *-lü* şəkilçisinin qoşulmasından əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində gözəllik anlayışları ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Güllü (bax: ad – *GÜL*; *LI*⁴) qadın adı çoxlu gül olan, gül bitən, xeyli gül olduğu üçün ruh oxşayan gözəllik, göz oxşayan çiçəklik anlamlarını ifadə edir.

GÜLLÜBƏYİM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Güllü* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Güllübəyim (bax: ad – *GÜLLÜ*; *BƏYİM*) qadın adı Güllü xanım anlamını ifadə edir.

GÜLLÜCƏ

azərb. *güllücə* bitki adıdır. Güllücə qadın adı dağlarda, meşələrdə, çəmənlərdə, çay sahillərində bitən yem otunun adındandır.

GÜLLÜXANIM

bax: ad – *GÜLLÜBƏYİM*

GÜLMAYA/GÜLMAYƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Maya* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülmaya (bax: ad – *GÜL*; *MAYA*) qadın adı ağ gül kimi gözəl xanım anlamını ifadə edir.

GÜLMƏXMƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Məxmər* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülməxmər (bax: ad – **GÜL**; **MƏXMƏR**) qadın adı nazik ipək üzərində iri gülləri olan qiymətli parçanın adındandır.

GÜLMİXƏK

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Mixək* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülmixək (bax: ad – **GÜL**; **MİXƏK**) qadın adı mixəkgülü anlamını ifadə edir.

GÜLMİRA/GÜLMİRƏ

Gülmira/Gülmirə adı əslində heç bir məna ifadə etmir. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində qafiyə xatirinə qoyulmuş kifayət qədər şəxs adları mövcuddur. Gülmira/Gülmirə də bu qəbildən olan adlardandır. Ailədə bir bacının adı Elmiradırsa, digərinə qafiyə xatirinə Gülmira adı qoyulmuşdur. Sonradan ad məişətimizdə yayılmışdır.

GÜLNABAT

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Nabat* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülnabat (bax: ad – **GÜL**; **NABAT**) qadın adı çox xoş, çox şirin (məc.) təsir bağışlayan gül anlamını ifadə edir.

GÜLNAME

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* və *namə* (aid mənasında) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülnamə (bax: ad – **GÜL**; **NAMƏ**) qadın adı gülə aid anlamını ifadə edir.

GÜLNAR/GÜLNARA/GÜLNARƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* və *nar* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülnar (bax: ad – **GÜL**; **NAR**) qadın adı nar ağacının gülü anlamını ifadə edir. Gülnar qadın adı məişətimizə XX əsrin 50-ci illərindən daxil olsa da, adın geniş yayılması keçən əsrin səksəncinci illərinə təsadüf edir. Gülnar keçən əsrin 80-ci illərində A.Qəhrəmanovun “Səni axtarıram”

televiziya tamaşasında əsas qəhrəmanlardan birinin adındandır. Tamaşa və surətlər, həmçinin ifaçılar o qədər sevilmişdi ki, yazıçı qəhrəmanların gələcək taleyinə aydınlıq gətirmək üçün əsərə iki hissə də əlavə etməli olmuşdu. Gülnar ötən əsrin 80-ci illərindən bu günə kimi məişətimizdə dəbdə olan qadın adlarındandır. Adın sonuna *-a/ə* şəkilçisi artırmaqla adın Gülnara/Gülnarə variantı da yaranmışdır. XX əsrin 50-ci illərindən məişətimizə daxil olan Gülnara/Gülnarə qadın adı əsrin sonunda artıq dəbdən düşmüş şəxs adları sırasında olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, Sovet İttifaqının tərkibinə daxil olan türk xalqlarının, demək olar ki, hamısında Gülnara/Gülnarə qadın adı geniş yayılmışdı.

GÜLNAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* və *naz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülnaz (bax: ad – *GÜL*; *NAZ*) qadın adı nazlı, işvəli gözəl mənasını ifadə edir.

GÜLNİGAR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Nigar* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülnigar (bax: ad – *GÜL*; *NİGAR*) qadın adı gözəl gül, gözəl çiçək anlamlarını ifadə edir.

GÜLNİHAL

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Nihal* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülnihal (bax: ad – *GÜL*; *NİHAL*) qadın adı tam açılmamış gül, açmaqda olan gül mənasındadır.

GÜLNİSƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülnisə (bax: ad – *GÜL*; *NİSƏ*) qadın adı gözəl gülə bənzər qadınlar, gül kimi qadınlar anlamlarını ifadə edir.

GÜLNİŞAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Nişan* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülnişan (bax: ad – *GÜL*; *NİŞAN*) qadın adı gülə məxsus incə, zərif, gözəl əl-mətlərə malik, çiçək əlamətli anlamlarını ifadə edir.

GÜLNUR/GÜLNURƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və ərəb. *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülnur (bax: ad – **GÜL**; **NUR**) qadın adı nurunu güldən almış mənasındadır. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla adın Gülnurə variantı da yaranmışdır.

GÜLNÜMA/GÜLNUMA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və *nüma* (əslində *nümayan*) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülnüma (bax: ad – **GÜL**; **NÜMA**) qadın adı gül, çiçək kimi gözəl, incə görünüslü (qadın) anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Gülnuma da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLÖYŞƏ/GÜLEYŞƏ

azərb. *gülöyşə* sözündəndir. Gülöyşə nar növlərindən birinin (meyxoş, şirin kimi dadı olan) adındandır. Adın təhrif olunmuş forması Güleyşə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLPARA/GÜLPARƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və *para* (əslində *parə*) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülpara (bax: ad – **GÜL**; **PARA**) qadın adı gülün bir parçası, hissəsi mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Gülpərə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLPƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *pər* (qanad mənasında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülpər (bax: ad – **GÜL**) qadın adı gül ləçəklərindən qanadları olan, sürətlə açan gülə bənzər (qız) mənasını ifadə edir.

GÜLPƏRİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Pəri* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülpəri (bax: ad – **GÜL**; **PƏRİ**) qadın adı gül qədər gözəl, cazibədar (qadın, qız) mənasını ifadə edir.

GÜLPƏRVAZ

bax: ad – **GÜLPƏR**

GÜLPÜSTƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Püstə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Adətən poeziyada gözəlin ağzı, dodaqları püstəyə bənzədilir. Gülpüstə (bax: ad – **GÜL; PÜSTƏ**) qadın adı gözəl püstə ağacının güllü qədər gözəl mənasındadır.

GÜLREYHAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Reyhan* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gültreylan (bax: ad – **GÜL; REYHAN**) qadın adı ətirli, dekorativ reyhan gülünə bənzər (qadın, qız) mənasını ifadə edir.

GÜLRU

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və *ru* (üz, çöhrə mənasında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülrü (bax: ad – **GÜL**) qadın adı gül üzlü, gül çöhrəli anlamlarını ifadə edir.

GÜLRUH

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və ərəb. *ruh* (ürək, qəlb mənasında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülrüh (bax: ad – **GÜL; RUH**) qadın adı gül ruhlu, gül kimi qəlbə malik anlamlarını ifadə edir.

GÜLRUX

fars. *gülrux* (əslində *qole-rux*) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülrux (bax: ad – **GÜL; RUX**) qadın adı üzü çiçəyə bənzəyən, gül qədər gözəl olan (xanım) anlamlarını ifadə edir.

GÜLRUXSAR/GÜLRÛXSAR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *Ruxsar* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülrux (bax: ad – **GÜL; RUXSARƏ**) qadın adı gül yanaqlı gözəl (xanım) anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Gülrüxsar da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLSABAH/GÜLSABA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Sabah* (səhər mənasında) adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülsabah (bax: ad – **GÜL**; **SABAH**) qadın adı səhər təzdən açmış çiçəyə, gülə bənzəyən gözəl (xanım) mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Gülsaba da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLSARA/GÜLSARƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Sara* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülsara (bax: ad – **GÜL**; **SARA**) qadın adı çox gözəl, seçmə çiçəyə, gülə bənzəyən gözəl (xanım) mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Gülsarə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLSEL

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adına türk dil. *-sel* şəkilçisinin qoşulması ilə yaranmış qadın adıdır. Gülsel (bax: ad – **GÜL**; **SEL**) qadın adı gül qədər gözəl, gül qədər incə mənalarnı ifadə edir. Türk dillərində geniş yayılmış qadın adları sırasındadır.

GÜLSƏBA

bax: ad – **SƏBAGÜL**

GÜLSƏDA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Səda* (səs mənasında) adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülsəda (bax: ad – **GÜL**; **SƏDA**) qadın adı gül kimi gözəl səslə, sədası gələn (gözəl) mənasını ifadə edir.

GÜLSƏDƏF

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Sədəf* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülsədəf (bax: ad – **GÜL**; **SƏDƏF**) mürəkkəb qadın adının tərkibində işlənən hər iki söz öz zərifliyi, incəliyi ilə obrazlı təşbehlərdə işlədilir. Gülsədəf qadın adı bəyaz gül kimi incə sədəfə bənzər gözəl, gözəllikdə parlaq sədəfə və incə gülə bənzər gözəl mənasını ifadə edir.

GÜLSƏFA/GÜLSAFA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Səfa* (ürəkaçan, könülaçan mənasında) adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülsəfa (bax: ad – **GÜL**; **SƏFA**) qadın adı güli xatırladan görünüşündən ürək açılan, xoşagəlimli gözəl mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Gülsafa da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLSƏHƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Səhər* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülsəhər (bax: ad – **GÜL**; **SƏHƏR**) qadın adı səhər açılan gül kimi zövq verən anlamındadır.

GÜLSƏNƏM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Sənəm* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülsənəm (bax: ad – **GÜL**; **SƏNƏM**) mürəkkəb qadın adının tərkibində işlənən hər iki söz bədii yaradıcılıqda gözəlin epitetlərindəndir.

GÜLSƏRƏN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və ərəb. *sə-rən* (*sərmək* feilindən feili sifət, bəzəmək anlamında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülsərən (bax: ad – **GÜL**) qadın adı gəlişi, qədəmi ilə hər yerə gül döşəyən, gül sərən, ətrafı bəzəyən gözəl mənasını ifadə edir.

GÜLSİMA

bax: ad – **GÜLÇÖHRƏ**

GÜLSOLMAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *Solmaz* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülsolmaz (bax: ad – **GÜL**; **SOLMAZ**) qadın adı solmayan gül, tərəvəti saxlaya bilən gül mənasını ifadə edir.

GÜLSONA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *Sona* (aşıq şeirində, klassik ədəbiyyatda gözəlin epitetlərindən biridir)

adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Komponentlərindən hər ikisi gözəlin epiteti olan Gülsəna (bax: ad – **GÜL**; **SONA**) mürəkkəb qadın adı sona kimi gül, gülə bənzər sona mənasını ifadə edir.

GÜLSULTAN/GÜLSOLTAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. **Sultan** adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülsultan (bax: ad – **GÜL**; **SULTAN**) qadın adı güllərin sultanı, padşahı mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Gülsoltan da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLSURƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Surə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülsurə (bax: ad – **GÜL**; **SURƏ**) qadın adı güllərdən ibarət, güllərdən təşkil edilmiş mənasını ifadə edir.

GÜLSÜM/GÜLSÜMƏ

ərəb. *gülsüm* sözündən olub, kök, dolğun, tosqun mənasını ifadə edir. Gülrux, Gülsənəm adına təqlidən işlədilmiş Gülsüm adı sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla Gülsümə variantı da yaranmışdır. Gülsüm adı müsəlman dünyasında geniş yayılmış qadın adları sırasındadır. Məhəmməd Peyğəmbərin nəvəsi, imam Əlinin və Fatimənin qızı Həzrət Zeynəbin təxəllüslərindəndir.

GÜLSÜMBACI

ərəb. *Gülsüm* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bacı* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülsümbacı (bax: ad – **GÜLSÜM**; **BACI**) qadın adı Gülsüm bacı anlamındadır.

GÜLSÜMXANIM

ərəb. *Gülsüm* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülsümxanım (bax: ad – **GÜLSÜM**; **XANIM**) qadın adı Gülsüm xanım anlamındadır.

GÜLŞAD

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və türk. arxaikləşmiş *şad* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülşad (bax: ad – *GÜL*; *ŞAD*) qadın adı güllərin alisi, üstün olanı mənasını ifadə edir.

GÜLŞAH/GÜLŞA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və arxaikləşmiş *şah* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülşah (bax: ad – *GÜL*; *ŞAH*) mürəkkəb qadın adının tərkibində mövcud hər iki komponent məcazi mənə ifadə edir. Adın mənası gözəllər gözəlidir. XIV əsrə aid Azərbaycan dilində yazılan ilkin epik nümunələr içərisində şair Yusif Məddahın iki gəncin faciəvi məhəbbətindən bəhs edən “Vərqa və Gülşah” əsərinin əsas qəhrəmanlarının birinin adındandır. Öz kökü ilə ərəb folkloruna bağlı bu mövzu Şərqdə geniş yayılmışdır. Sonradan Şərqin bir çox sənətkarları bu mövzuda əsər yazmışdır. Bu səbəbdən də Gülşah qadın adı ərəblərdə də, türklərdə də geniş yayılmışdır. Adın təhrif olunmuş forması Gülşa da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud ad bu gün Gülşa şəklindədir.

GÜLŞEH

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və azərb. *şeh* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülşeh (bax: ad – *GÜL*; *ŞEH*) qadın adı üzərinə şəh düşmüş gül, çiçək mənasını ifadə edir.

GÜLŞƏN

fars. *gülşən* sözündəndir. Gülşən qadın adı güllük, çiçəklik mənalərini ifadə edir. Gülşən qadın adının məişətimizdə geniş yayılması XX əsrin ortalarına təsadüf edir. Azərbaycanın musiqi tarixindən məlum olduğu kimi, 1950-ci ildə Opera və Balet Teatrının səhnəsində S.Hacıbəyovun müasir mövzu əsasında yazdığı ilk Azərbaycan baleti olan “Gülşən” tamaşaya hazırlanmışdır. 1952-ci ildə SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülmüş balet 1953-cü ildə Ə.Nəvai adına Daşkənd Böyük Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulmuşdur. Müəllif baletə yazdığı musiqidən süita

tərtib etmişdir. “Gülşən” süitası böyük tirajla “Bruno” (Amerika) firması tərəfindən buraxılmış və geniş yayılmışdır. İlk Azərbaycan baletinin bu uğuru adın məişətimizdə geniş yayılması ilə nəticələndi. Gülşən bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasındadır.

GÜLTAC

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gül* və *tac* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gültac (bax: ad – *GÜL*; *TAC*) qadın adı güllərin tacı, güllərin ən dəyərlisi anlamlarındadır.

GÜLTAMAM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və ərəb. *Tamam* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gültamam (bax: ad – *GÜL*; *TAMAM*) qadın adı büsbütün güllük, gülüstan, çiçəklik mənasını ifadə edir.

GÜLTƏKİN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və azərb. *təkin* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gültəkin (bax: ad – *GÜL*; *TƏKİN*) qadın adı gül tək, gül kimi incə, zərif, gözəl mənasını ifadə edir. Erkən dövrlərə aid Orxon-Yenisey abidələrində Gültəkin (xan oğlu mənasındadır) kişi adıdır. XX əsrin 30-cu illərindən adın məişətimizdə geniş yayılması əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış görkəmli dramaturq C.Cabbarlının (1899-1934) “Aydın” (1919) əsəri ilə, daha dəqiq, faciənin əsas surətlərindən olan Gültəkinin adı ilə əlaqədar olmuşdur. Xalq Gültəkin surətini sevdi, öz qız övladlarına da bu adı verdi. Adın məşhur daşıyıcılarından I Qarabağ müharibəsində uzun döyüş yolu keçmiş Gültəkin Əsgərova (1960-1992) müharibənin ilk günlərindən bir həkim kimi könüllü olaraq cəbhəyə yollanmışdı. Şuşa, Laçın, Qubadlının müdafiəsində yaxından iştirak etmiş Gültəkin Əsgərova Aranzəmin-Naxçıvanik istiqamətində gedən qanlı döyüşlərdə öz xidməti borcunu yerinə yetirərkən həlak olmuş ləyaqətli vətən övladlarından biridir. Ölümündən sonra Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür.

GÜLTƏN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və ərəb. *tən* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gültən (bax: ad – **GÜL; TƏN**) qadın adı eyni ilə gül kimi olan, gül kimi mənalarını ifadə edir.

GÜLÜ/GÜLİ

Gül... ilə başlayan qadın adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçildilmiş biçimidir. Sonradan Güli adı kimi, Gülü də müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

GÜLÜM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adına *-üm* sonluğunun (I şəxs məns. ş.) əlavə edilməsi ilə yaranmış şəxs adıdır. Gülüm (bax: ad – **GÜL; CAN**) qadın adı mənim əzizim, sevimlim, istəklilik mənasını ifadə edir.

GÜLÜMCAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gülüm* adı və *can* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülümcan (bax: ad – **GÜLÜM; CAN**) qadın adı əzizim, sevimlim, canım qədr sevdiyim mənasını ifadə edir.

GÜLÜMXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gülüm* və ərəb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülümxanım (bax: ad – **GÜLÜM; XANIM**) qadın adı əzizim, sevimli, istekli xanım mənasını ifadə edir.

GÜLÜMNAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gülüm* adı və *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülümnaz (bax: ad – **GÜLÜM; NAZ**) qadın adı əziz, istekli xanımın nazı mənasını ifadə edir.

GÜLÜMNİSƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gülüm* və ərəb. *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülüm-

nisə (bax: ad – **GÜLÜM; NİSƏ**) qadın adı əziz, sevimli, istəkli qadınlar, xanımlar mənasını ifadə edir.

GÜLÜMSƏR

azərb. *gülümsər* (*gülümsəmək* feilindəndir) Azərbaycan antropnimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Gülümsər adı gülümsəyən, üzü təbəssümlü, üzügülər, güləyən (adam) mənasını ifadə edir.

GÜLÜSTAN

fars. *gülüstan* sözündəndir. Gülüstan (bax: ad – **GÜL**) qadın adı güllük, çiçəklik, gülzar mənasındadır.

GÜLÜŞ

Azərbaycan antropnimikasında *Gül...* ilə başlayan kifayət qədər kişi və qadın şəxs adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmiş Gülüş adı Azərbaycan antropnimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

GÜLYANAQ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və azərb. *Yanaq* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülyanaq (bax: ad – **GÜL; YANAQ**) qadın adı yanaqları gülə bənzər gözəl (qadın, qız) mənasını ifadə edir. Bədii ədəbiyyatda gözəlin epitetlərindən biridir.

GÜLYAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adı və azərb. *yaz* (fəsil mənasında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülyaz (bax: ad – **GÜL; YAZ**) qadın adı yazda açmış gülə, yaz gülünə bənzər gözəl (qadın, qız) mənasını ifadə edir.

GÜLYETƏR

GÜLZADƏ/GÜLZADA/GÜLZƏDƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* və *zadə* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Gülzadə (bax: ad – **GÜL; ZADƏ**) qadın adı güldən yaranmış, hasilə gəlmiş gözəl mənasını ifadə edir.

GÜLZAR/GÜLİZAR/GÜLÜZAR/GÜLZARƏ

fars. *gülzar* (əslində *qole zar*) sözündəndir. Gülzar qadın adı gülüstan, güllük, çiçəklik mənasını ifadə edir.

GÜMÜŞ

azərb. *gümüş* sözündən olub, zərgərlik, bəzək əşyaları düzəltmək, pul kəsmək və s. üçün işlədilən parlaq, bozuntul, ağ rəngli, kimyəvi element, nəcib metalın, həmçinin gümüşdən qayrılmış əşyaların adıdır. Azərbaycan antroponimikasında qiymətli metal adlarındandır. Gümüş həm də müştərək şəxs adları sırasındadır.

GÜN

azərb. *gün* sözündəndir. **Gün** sözü dilimizdə ümumişlək sözlərdən olub bir neçə məna ifadə edir: 1. Gecə-gündüzün səhərdən axşama qədərki işıqlı müddəti, gün çıxandan gün batana qədərki dövr; 2. Yerin öz oxu ətrafında bir dəfə dövr etdiyi (24 saatlıq) müddət; gecə-gündüz; 3. Müəyyən bir ictimai hadisəni qeyd etmək üçün təqvimdə təyin edilmiş gün; 4. Vaxt, vaxtilə; 5. *məc.* Həyat, ömür, yaşayış, dolanışı, güzəranı; 6. Vəziyyət, hal mənasında. 7. Dan, əmək, gün. Gün sözü türk dillərində olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında da müstəqil ad kimi mövcud olmasa da, kifayət qədər mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir. Bu qəbildən olan şəxs adlarındakı gün komponenti günəşlə, aydınlıqla əlaqədardır.

GÜNAL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gün* və *al* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Günal (bax: ad – **GÜN; AL**) qadın adı günəş kimi parlaq (gözəl) mənasını ifadə edir.

GÜNAY

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gün* və *ay* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Günay (bax: ad – **GÜN; AY**) qadın adı Gün kimi, Ay kimi gözəl mənasını ifadə edir.

GÜNEL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gün* və *el* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Günel (bax: ad – **GÜN**; **EL**) qadın adı elin günəşi, elində günəş kimi parlayan mənasını ifadə edir.

GÜNEY

azərb. *güney* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Cənub; 2. Gün düşən, gün dəyən yer; 3. Dağın, təpənin cənub yamacı. Güney qadın adı sözün ikinci, gün düşən yer mənası ilə əlaqədardır.

GÜNƏŞ

azərb. *günəş* sözü dilimizdə iki mənə ifadə edir: 1. Göy cismi, gün; 2. Günəşin verdiyi istilik. Məlum olduğu kimi, dilimizdə Günəş daima yanan, istilik və işıq mənbəyi, göydəki forma mənasını ifadə edir. Günəş qadın adı da Günəş planetinin adından olub, günəş misallı gözəl mənasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, dilimizdə günəş sözü həm də işıqlılıq, parlaqlıqla əlaqədar olub, qızıl, parlaq, parıltı, parıldamaq, parlamaq və s. mənalar bildirir. Əsəirlərimizdən məlum olduğu kimi, erkən dövrlərdə türk xalqları Günəşi Tanrı hesab etmiş və ona tapınmışlar. Bu səbəbdən hətta çadırlarının qapılarını da günəşə doğru qoyurmuşlar. Klassik ədəbiyyatda gözəlin üzü də günəşə bənzədilir.

GÜNNUR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gün* və ərəb. *nur* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Günnur (bax: ad – **GÜN**; **NUR**) qadın adı gün işığı, günəşin nuru mənasını ifadə edir.

GÜNTƏKİN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *gün* və *təkin* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Güntəkin (bax: ad – **GÜN**; **TƏKİN**) qadın adı günəşə bənzər, günəş təkin mənasını ifadə edir.

HACIXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Hacı* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Hacı adının işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adı mövcuddur. Məlum olduğu kimi, Hacı Səudiyyə Ərəbistanının Məkkə şəhərində Kəbəni ziyarət etmiş, Qurban bayramı günü, daha dəqiq, hicri təqvimə ilə zillhiccə ayının onunda həcc mərasimini icra etmiş müsəlmanlara verilən ad, tituldur. Hacixanım (bax: ad – *HACI*; *XANIM*) şəxs adı həcc ziyarətindən gəlmiş qadın, qız mənasını ifadə edir.

HADİYƏ

bax: ad – **HƏDİYYƏ**

HAFİZƏ/HAFİSƏ/HAVİZƏ

ərəb. *hafizə* sözündəndir. Hafizə qadın adı bir şeyi zəhnində, yadında saxlama, yenidən təsəvvüründə canlandırma qabiliyyəti, yaddaş mənasını ifadə edir. Bəzi lüğətlərdə Hafizə qadın adının Hafiz (bax: ad – *HAFİZ*) kişi adından ənənəvi yolla yarandığı barədə şərhlərə də rast gəlinir. Adın təhrif edilmiş formaları olan Hafisə, Havizə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

HAKİMƏ

bax: ad – **HƏKİMƏ**

HALƏ

ərəb. *halə* sözündən olub, Ayın və bəzi iri ulduzların ətrafında hərdən görünən işıq dairəsi deməkdir. Halə qadın adı işıqsacan, nur çiləyən mənasını ifadə edir.

HALƏT

ərəb. *halət* sözündəndir. Dilimizdə hal, vəziyyət, durum, keyfiyyət, biçim anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Halət türk xalqlarının əksəriyyətinin məişətində geniş yayılmış adlardandır. Halət adı bu gün məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adlarındandır.

HAMİDƏ

bax: ad – **HƏMİDƏ**

HAMİYƏ

ərəb. *hami* sözündəndir. Azərbaycan dilində *hami* ümumişlək sözlərdəndir. Hami arxa, dayaq mənalarını verir. Bu gün ərəb dünyasında, eləcə də türk xalqlarının əksəriyyətində geniş yayılmış Hami kişi adı (bax: ad – **HAMİ**), həmçinin addan ənənəvi yolla yaranmış Hamiyə qadın adı geniş yayılmışdır. Lakin Azərbaycanda Hami kişi adı kimi, Hamiyə qadın adı barəsində bunu demək olmaz. Bu adlara günümüzdə yalnız yaşlı nəslin nümayəndələri arasında təsadüf edilir.

HASİLƏ

ərəb. *hasil* sözündəndir. Azərbaycan dilində hüsula gələn, ortaya çıxan, hər hansı işə bir fəaliyyətin nəticəsi olaraq göyərən, vücuda gələn, nəticə, törəyən, məhsul mənalarındadır. Həmçinin riyaziyyatda da vurma əməlinin nəticəsinə, alınan rəqəmə hasil deyilir. Ərəb dünyasında geniş yayılmış Hasil kişi adından (bax: ad – **HASİL**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

HATİFƏ

ərəb. *hatif* sözündəndir. Səsi eşidilən, amma özü görünməyən mənasını ifadə edən Hatif kişi adından (bax: ad – **HATİF**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

HEYRAN/HEYRANƏ

ərəb. *heyran* sözündəndir. Heyran qadın adı gözəl və ya əzəmətli olan qarşısında vurğun halda, çaşıb qalma, valeh olma mənasını ifadə edir. Sonradan -ə şəkilçisi artırmaqla Heyranə qadın adı da yaradılmışdır. Adın daşıyıcıları arasında yaradıcılığı XIX

əsrin əvvəllərinə təsadüf edən Azərbaycan şairəsi Heyran xanım (1790-1840) zamanına görə mükəmməl təhsil almış, Rusiya-İran müharibəsi zamanı ailəsi ilə birlikdə Cənubi Azərbaycana köçürülmüşdür. Şairin bizə gəlib çatan şeirləri sənətkarlıq keyfiyyətləri baxımından zəngindir.

HEYVA

azərb. *heyva* sözündən olub, sarı rəngli, turşməzə, üstü tüklü, xırda çəyirdəklı meyvnın adındandır. Heyva qadın adı Azərbaycan antroponimikasında bitki, meyvə adlarından yaranmış şəxs adıdır.

HEYVAGÜLÜ/HEYVAGÜL

azərb. *Heyva* və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Heyvagül/Heyvagülü (bax: ad – **HEYVA**; **GÜL**) qadın adı heyvanın kiçik gülləri kimi gözəl (qadın, qız) mənasını ifadə edir.

HEYVAXANIM

azərb. *Heyva* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Heyvaxanım (bax: ad – **HEYVA**; **XANIM**) qadın adı Heyva xanım anlamındadır.

HƏBİBƏ

ərəb. *həbib* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində sevimli, sevilən, sevgili, dost mənasında olan Həbib kişi adından (bax: ad – **HƏBİB**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Həbibə qadın adı İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. İslam tarixindən məlumdur ki, Həbibə dinin fəal tərəfdaşlarından olmuş qadınlardandır. Bu səbəbdən Həbibə adı Şərq ölkələrində, həmçinin müsəlman ölkələrində geniş yayılmışdır.

HƏCƏR

ərəb. *həcər* (əslində *hacər*) sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Həcər Kəbədəki müqəddəs qara daşın adındandır. İslam dini ilə əlaqədar mənbələrdə göstərilir ki, Həcər İbrahim Peyğəmbə-

rin ikinci arvadı və ilk övladının anasının adındandır. İbrahim Peyğəmbər övladı olmadığına görə sonradan arvadı Saranın razılığı ilə onun ən vəfalı kənizi ilə evlənmişdi. Oğlu İsmayıl dünyaya gəldikdən sonra İbrahim Saranın təhriki ilə Həcərin yalvarışlarına məhəl qoymadan ana-balanı evdən çıxarıb, çölün düzündə tək-tənha buraxaraq, evə, arvadının yanına dönmüşdü. Həcər İsmayılı təkbaşına çox çətinliklə böyütsə də, İbrahim yetkinlik yaşındakı oğlunu qurban vermək istədikdə Həcər ona mane olmamışdı. XX əsrin iyirminci illərindən Həcər məişətimizdə çox geniş yaymış qadın adlarından olmuşdur. Keçən əsrdə məişətimizdə adın geniş yayılması heç də adın İslam dini ilə əlaqədar olması ilə bağlı olmamışdır. Bu dövrdə adın dəbdə olması XIX əsrin sonlarında yerli mülkədarların kəndlilərin torpağını əllərinə keçirmək istəyinə qarşı müqavimət göstərərək qaçaq düşən, xalq qəhrəmanı kimi tanınmış Qaçaq Nəbinin həyat yoldaşının adının Həcər olması ilə əlaqədar olmuşdur. İyirmi beş ildən artıq at belində Nəbinin silahdaşı olmuş Həcərin də Azərbaycanın kəndli hərəkətində fəal iştirakı geniş təbliğ olunurdu. Azərbaycan qadınlarının Həcərdən nümunə götürmək, lazım gəldikdə Həcər kimi at belində, silah əlində ərinin yanında olmaq, Həcərin əməllərinin davamçıları, mənəvi övladları olmaq kimi çağırışlar məişətimizdə Həcər adının daha da geniş yayılmasına səbəb olmuşdu. Bu gün məişətimizdə adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

HƏDİQƏ

ərəb. *hədiqə* sözündən olub, dilimizə tərcümədə bağça, meyvəlik, yaşıllıq, gülzar və s. anlamlarındadır. Klassik poeziyada hədiqə sözünə tez-tez rast gəlinir. Hədiqə qadın adı gülzar mənasını ifadə edir.

HƏDİYYƏ/HƏDİYƏ

ərəb. *hədiyyə* (əslində *hadiyə*) sözündən olub, bağışlanan, bəxşiş, töhfə, sovqat, bəzən də yadigar mənasını ifadə edir. Hədiyyə qadın adı Azərbaycan antroponimikasında dünyaya gələn uşağın Tanrı tərəfindən hədiyyə, bəxşiş olunduğuna inamdan yaranan şəxs adları sırasındadır.

HƏKİMƏ

ərəb. *həkim* (əslində *hakim*) sözündəndir. Müdrik, mütəfəkkir, çox ağıllı adam, təbib, doktor, alim anlamlarını ifadə edən Həkim kişi adından (bax: ad – **HƏKİM**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Həkimə qadın adı dilimizin antroponimik vahidlər sistemində İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. VII imam Həzrət Museyi-Kazımın qızı, VIII imam Həzrət Rzanın bacısı Həkimə xanımın adındandır. Həkimə xanım haqqında dini mənbələrdə bəzi rəvayətlər də məlumdur. Azərbaycanda məşhur Bibiheybət məscidi də Həkimə xanımın adı ilə əlaqələndirilir. Qardaşının təqib olunması ilə əlaqədar doğma yurdunu tərk edərək Azərbaycana köçməsi, burada müəyyən səbəblərdən “Heybətin bibisi” adı altında yaşamağa məcbur olması ilə bağlı müxtəlif rəvayətlər bu gün də mövcuddur. Həkimə xanımın dəfn olunduğu yer Azərbaycanda bu gün də çox məşhur ziyarətgahlardan biri olub, Bibiheybət piri kimi tanınır. Bu, dini mənbələrin bir çoxunda yer almışdır. Dini araşdırmalarda da İslam alimlərinin əsərlərinə istinadən Museyi-Kazımın qızı Həkimə xanımın Azərbaycanda dəfn olunduğu qeyd edilir.

HƏQİQƏT

ərəb. *həqiqət* sözündən olub, doğrudan, həqiqətən olmuş və ya olan iş, hadisə və s., bir şeyin əsl, mahiyyəti, düzlük, vicdan, ədalət, həmçinin həyatda təcrübə, sınaq olmuş fikir, mülahizə, mühakimə mənasını ifadə edir. Həqiqət qadın adı XX əsrdə populyar qadın adlarından olsa da, bu gün bunu demək olmaz Adın daşıyıcılarından Xalq Artisti Həqiqət Rzayeva (1907-1969) Azərbaycan səhnəsində çıxış edən ilk qadın müğənnilərdən olmuşdur.

HƏLİLƏ

ərəb. *həlilə* sözündəndir. Həlilə qadın adı zövcə, qanuni həyat yoldaşı anlamını ifadə edir.

HƏLİMƏ

ərəb. *həlim* (əslində *halim*) sözündəndir. Xasiyyətə, təbiətə yumşaq olan (adam) mənasında olan Halim kişi adından (bax: ad – **HALİM**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Həlimə qadın adının Şərqdə, həmçinin müsəlman ölkələrində geniş yayılma-

sı Məhəmməd Peyğəmbərin çox sevdiyi, ailəsinin, övladlarının əziz, yaxın hesab etdikləri insanın – süd anasının adı ilə əlaqədardır. Məhəmməd Peyğəmbər elan edilən kimi Həlimə İslamı ilk qəbul edənlərdən olmuşdur.

HƏLİMƏXANIM/HƏLMƏXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həlimə* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həliməxanim (bax: ad – **HƏLİMƏ**; **XANIM**) qadın adı Həlimə xanım anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Həlməxanim da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

HƏLİMƏXATIN/HƏLMƏXATIN/HƏLİMƏXATUN/ HƏLMƏXATUN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həlimə* və azərb. *Xatın* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həliməxatın (bax: ad – **HƏLİMƏ**; **XATIN**) qadın adı Həlimə xatın anlamındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Həlməxatın, Həliməxatun, Həlməxatun da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

HƏMAYİL/HAMAYIL/HAMAYİL/HƏMAYIL/ HƏMAYİL/HƏMAYİLƏ

ərəb. *həmayil* (əslində *həmail*) sözündəndir. Dilimizin fonetik qanunlarına görə dəyişmiş, həmayıl şəklinə düşmüşdür. Həmayıl sözü dilimizdə asılmaqla əlaqədar üç mənə ifadə edir: 1. Qılınc, tapança və s. silah asmaq üçün çiyindən asılan qayıq; 2. Boyunbağı, boyundan asılan üzəri pələklə bəzədilmiş qadın bəzəyi; 3. İnanclara görə, gözdəymədən, xəstələnəndən və s. qorunmaq üçün boyundan asılan dua, tilsim. Həmayıl qadın adı sözün ikinci mənası ilə, yəni boyunbağı mənası ilə əlaqədardır. Adın təhrif edilmiş biçimləri olan Hamayıl, Hamayıl, Həmayıl, Həmayıl, Həmayıl də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

HƏMDİYYƏ/HƏMDİYYƏ

ərəb. *həmd* sözündəndir. Azərbaycan dilində öymək, tərifləmək, duaya, sitayişə aid, şükür, mədh, mədh etmək və buna yaxın mənalar ifadə edir. Həmddiyyə tərif edilən anlamında olan Həmdî kişi adından (bax: ad – **HƏMDİ**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

HƏMİDƏ

ərəb. *həmd* sözündəndir. Həmd edən, yəni təriflənən, tərifə layiq mənalarnı ifadə edən "həmd" kökündən formalaşmış Həmid (bax: ad – **HƏMİD**) kişi adından ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Hazırda Həmidə Azərbaycanda orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında geniş yayılmış qadın adlarından olsa da, gənclər arasında adın daşıyıcıları çox az saydadır desək, yarılmırıq. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində mövcud Həmidə qadın adı İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Məlumdur ki, İslam dini bərqərar olandan bütün müsəlman ölkələrində adqoymada din tarixinə müqəddəs şəxslər kimi daxil olmuş şəxslərin adları kimi, ailə üzvlərinin, yaxınlarının adlarına da üstünlük verilmişdir. Şərq xalqlarının dillərində olduğu kimi, türk dillərində mövcud Həmidə qadın adı VI imam Sadiqin həyat yoldaşının, VII imam və xəlifə sayılan Museyi-Kazımın (Musa əl-Kazım) anasının adındandır.

HƏMİŞƏ/HƏMŞƏ

fars. *həmişə* sözündəndir. Həmişə qadın adı daima, hər zaman mənasındadır. Adın təhrif edilmiş forması Həmşə adı da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

HƏMİŞƏXANIM/HƏMŞƏXANIM

fars. *Həmişə* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həmişəxanım (bax: ad – **HƏMİŞƏ**; **XANIM**) qadın adı Həmişə xanım anlamındadır. Adın təhrif edilmiş forması Həmşəxanım da sonradan rəsmi ad kimi formalaşmışdır.

HƏNİFƏ/HƏNFƏ/QƏNİFƏ

ərəb. *hənifə* sözündən olub, həqiqi, əsl, xalis, təmiz, Allahın birliyinə inam, Tanrının yeganə olduğuna inam mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Hənifə bu gün məişətimizdə geniş yayılmışdır. Hənifə adının təhrif olunmuş formaları Hənfə, Qənifə sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından Həsən bəy Zərdabinin ömür-gün yoldaşı, Azərbaycanın ilk maarifçi qadınlarından olan Hənifə Aslanbəy qızı Abayeva-Mə-

likova (1856-1929) həm də onun mübarizə yoldaşı olmuşdur. Hənifə xanım Azərbaycan qadınlarının taleyində çox mühüm rol oynamışdır. O, məşhur "Nicat" cəmiyyətinin yaradıcılarından biri, həmçinin Azərbaycan Qadın Xeyriyyə Cəmiyyətinin və Bakıda ilk qız məktəbinin yaradıcısı olmuşdur. 1901-1905-ci illərdə Bakıda ilk müsəlman qız məktəbinin müdiri vəzifəsində işləmişdir. Sonradan, 1909-cu ildən 1919-cu ilə qədər, düz on il Bakı şəhər Dövlət Birinci rus-tatar, yəni rus-Azərbaycan qız məktəbində müdir vəzifəsində çalışmışdır. Azərbaycanda Hənifə adı ilə əlaqədar toponim də məlumdur. Mənbələrdə Balakən bölgəsində mövcud Hənifə kəndinin də Hənifə şəxs adı (kəndin ilk sakinlərindən olduğu ehtimal edilir) ilə əlaqələndirilməsi barədə məlumatlara rast gəlinir.

HƏNİFƏXANIM/HƏNFƏXANIM/QƏNİFƏXANIM

ərəb. *Hənifə* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hənifəxanım (bax: ad – **HƏNİFƏ**; **XANIM**) qadın adı Hənifə xanım anlamındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Hənfəxanım, Qə-nifəxanım da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

HƏVVƏ/HƏVƏ/HAVƏ/HAVVƏ

ibran. *həvva* (əslində *həyya*) əsmər, qarabuğdayı qadın məna-sındadır. Dini rəvayətlərdə Tanrının xəلق etdiyi ilk qadının, ilk insan hesab edilən Adəmin arvadının adındandır. Həyatın mənbəyi, yaşayış, dirilik anlamlarını ifadə edir. Dini təsəvvürlərə görə, ilk yaradılan qadın olduğundan bütün insanların anası hesab edilir. Klassik bədii ədəbiyyatda Adəm və Həvva obrazları dini-mifoloji obrazlardır. Adın təhrif edilmiş formaları olan Həvə, Havə, Havva da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

HƏVVAXANIM/HƏVAXANIM/HAVAXANIM

ibran. *Həvva* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həv-vaxanım (bax: ad – **HƏVVƏ**; **XANIM**) qadın adı Həvva xanım anlamındadır. Adın təhrif edilmiş formaları olan Həvaxanım, Havaxanım müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

HƏYAT

ərəb. *həyat* sözündən olub, müasir Azərbaycan dilində ömür, dirilik, varlıq, insanda cismani və mənəvi qüvvələrin təzahürü, canlı vücudun törəndiyi andan yox olana qədərki dövr, yaşayış tərz, yaşayış mənalarnı ifadə edir. Həyat adı varlıq, dirilik, canlılıq, ömür mənasını ifadə edir. Sözü bu mənasından istifadə edən görkəmli yazıçı Mirzə İbrahimov öz məşhur əsərinin qəhrəmanına da bu adı vermişdir. 1937-ci ildə M.İbrahimovun “Həyat” pyesinin səhnəyə çıxması Azərbaycanda Həyat qadın adının da həyata vəsiqə almasına səbəb oldu. Əsərin mütərəqqi fikirli gənc qəhrəmanı Həyat o dövrün tamaşaçıları tərəfindən həddən artıq sevilmişdi. Hamı öz qız övladını əsərin əsas surəti kimi namuslu, qeyrətli görmək istəyirdi. Bu da xalqın sevdiyi qadın surətinin adının məişətimizdə uzunömürlü olmasına səbəb oldu. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Həyat adının işləndiyi mürəkkəb şəxs adları da mövcuddur.

HƏYATNUR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Həyat* adı və ərəb. *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Həyatnur (bax: ad – **HƏYAT**; **NUR**) qadın adı həyatıma, ömrümə, varlığıma nur saçan anlamındadır.

HİCRAN/HİCRANƏ

ərəb. *hicr* sözündəndir. Hicran şəxs adı ayrılıq, fəraq, kədər, unudulmaz dərd mənalarnı ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olsa da, məişətimizdə adın mövcud olduğu dövrlərdə kişi adına nisbətən Hicran qadın adı daha geniş yayılmışdır. Hicran adının sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla adın Hicranə variantı da yaranmışdır. Hicran qadın adının XX əsrdə geniş yayılması S.Rəhmanın (1910-1970) “Hicran” komediyasının səhnə həyatının uğurlu taleyi ilə əlaqədar olmuşdur. Əsərin 1973-cü ildə ilk tamaşasından sonra komediya çox sevilmişdi. Hicran qadın adı keçən əsrin 70-ci illərindən bu günə qədər məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır.

HİCRİYƏ/HİCRİYYƏ

ərəb. *hicr* sözündəndir. Hicriyə qadın adı hicrətə aid, hicrətə mənsub anlamlarnı ifadə edir.

HİFZ

ərəb. *hifz* sözü dilimizə tərcümədə qoruma, mühafizə etmə, qoruyub saxlama mənalarını ifadə edir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında Hifz müstəqil şəxs adı olmayıb, mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində mövcuddur.

HİFZİYƏ/HİFZİYYƏ

ərəb. *hifz* sözündəndir. Hifziyə (bax: **HİFZ**) qadın adı qorumaq, saxlamaq, mühafizə etməklə əlaqədar mənə ifadə edir.

HİLALƏ

ərəb. *hilal* sözündəndir. Azərbaycan dilində təzə çıxmış bir-iki günlük, bir neçə günlük Aya hilal, yəni təzə Ay deyilir. Hilalə qadın adı Hilal kişi adından (bax: ad – **HİLAL**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

HİLMİ

ərəb. *hilmi* sözündən olub, dilimizdə təmkin, səbir, yumşaq-lıq, həlimlik anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Hilmi adı mülayim (adam), səbirli olan (adam) mənasındadır.

HİMAYƏ/HƏMAYƏ

ərəb. *himayə* sözündəndir. Himayə qadın adı birini qoruma, ona havadarlıq etmə, qayğı göstərmə, qanadı altına alma mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Həmayə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Həmayə şəklindədir.

HÖKMİYƏ/HÖKMİYYƏ/HÖKMÜYƏ/HÖKMÜYYƏ

ərəb. *hökm* sözü dilimizdə əmr, buyruq sərəncam mənasını ifadə edir. Hökmiyə qadın adı hökmə aid anlamını ifadə edir. Adın təhrif edilmiş formaları Hökmiyyə, Hökmüyə, Hökmüyyə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

HÖKUMƏ/HÖKÜMƏ

ərəb. *hökm* sözü dilimizdə höküm kimi tələffüz edilir. Sonradan səs artımı yazıda da ifadə edilmişdir. Höküm adı əmr, buyruq, sərəncam, hökumət, idarə etmək mənasındadır. Hökümə

qadın adı Höküm kişi adından (bax: ad – **HÖKÜM**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Adın daşıyıcılarından şair Hökümə Bil-luri (1926-2000) ədəbiyyatşünas alim, Azərbaycan Respublikası-nın Əməkdar İncəsənət Xadimi (1984) olmuşdur.

HÖRMƏT

ərəb. *hörmət* sözü müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdəndir. Böyüklərə, yaşlılara və ya xidmətinə, ləyaqətinə görə kimə isə göstərilən hörmət, ehtiram, sayğı, eləcə də şərəf, şan, heysiyyət anlayışlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimi-kasında müştərək şəxs adları sırasında olan Hörmət adının da-şıyıcıları bu gün, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

HUMAY

ərəb. *humay* sözündən olub, xoşbəxtlik, səadət gətirən hüma quşu, dövlət quşu, cənnət quşu anlamındadır. Humay məcazi mə-nada bəxtəvərlik, bəxtiyarlıq anlamındadır. Azərbaycan şəxs adları sistemində qədim şəxs adları sırasında. Əfsanəvi humay quşuna Azərbaycan folklorunda da rast gəlinir. Xalq ədəbiyyatında olduğu kimi, yazılı ədəbiyyatda da dövlət quşu humayın adı çəkilir. N.Gən-cəvinin “Yeddi gözəl” əsərində Humay adına rast gəlinir (Rum şahzadəsi). Şəxs adlarının müşahidəsinə əsasən demək olar ki, Azərbaycanda XX əsrin 30-cu illərinə qədərki dövrdə Humay artıq dəbdən düşmüş şəxs adları sırasında olmuşdur. Əminliklə demək olar ki, adın XX əsrin 30-cu illərindən yenidən məişətimizə qayıt-ması və uzunömürlü olması S.Vurğunun məşhur “Komsomol po-eması” (1933) əsərindəki çox sevilən surətlərdən olan Humayın adı ilə bağlıdır. Oxucu əsərin əsas surətlərindən olan Humayı-nakam talei, məsum gənc qızı çox sevmişdi. Bu da adın yenidən həyata vəsiqə qazanmasına, bugününüzə qədər yaşamasına səbəb olmuş-dur desək, yəqin ki, səhv etmərik.

HUMAYUN

fars. *humayun* sözündən uğurlu, məsud, mübarək mənalarında olub, keçmişdə padşahlar, sultanlar və adları çəkilmədən onlarla əlaqədar deyilən ifadədir. Azərbaycan antroponimikasında musiqi parçalarının adlarından yaranmış şəxs adları sırasında. N.Gən-cəvinin “Xosrov və Şirin” poemasında surətlərdən birinin adıdır.

Humayun bu gün nəinki Azərbaycanda, eləcə də Şərq xalqlarında çox sevilən klassik muğamlardan birinin adıdır. Dilimizdə müş-tərək şəxs adlarındandır. Bu gün məişətimizdə Humayun adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

HURİ/HÜRÜ

ərəb. *huri* sözündəndir. Huri qadın adı çox gözəl qız, qadın, xanım anlamını ifadə edir. Rəvayətə görə, hurilər Cənnətdə olan gözəl qadınlardır. Dini əfsanələrə görə, hurilər Cənnət əhlinə vəd edilən gözəl qızlardır. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında, sonradan yazılı ədəbiyyatda gözəl qız mənasında da çox rast gəlinən ifadələrdəndir. Azərbaycan antroponimikasında Huri müstəqil qadın adıdır, həmçinin tərkibində adın işləndiyi mürəkkəb adlar da mövcuddur. Adın təhrif edilmiş forması olan Hürü də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Hürü şəklindədir.

HURİYƏ/HURİYYƏ/HÜRİYYƏ/HURİYƏT/ HURİYYƏT/HÜRİYYƏT

ərəb. *huri* sözündəndir. Huriyə qadın adı Huri (bax: ad – **HURİ**) ilə əlaqədar, huri kimi olan, gözəl mələklərə bənzər mənasını ifadə edir. Adın təhrif edilmiş formaları olan Huriyyə, Hüriyyə, Hüriyət, Huriyyət, Hüriyyət də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

HURİNİSƏ/HURNİSƏ/HÜRÜNİSƏ/HÜRÜNSƏ

ərəb. *Huri* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən Nisə adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hurinisə (bax: ad – **HURİ**; **NİSƏ**) qadın adı hurilərə bənzəyən, Cənnət gözəllərinə bənzər xanımlar, qadınlar anlamalarını ifadə edir. Adın təhrif edilmiş formaları olan Hurnisə, Hürünisə, Hürünisə, Hürnisə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad, əsasən, Hurnisə şəklindədir.

HURİZADƏ/HURZADƏ/HURİZAD/HURZAD/ HÜRÜZAD/HÜRZAD

ərəb-fars. *hurizadə* sözündəndir. Hurizadə (bax: ad – **HURİ**; **ZADƏ**) qadın adı hurinin dünyaya gətirdiyi, huridən, Cənnət gözəlindən doğulmuş (qadın, qız) mənalərini ifadə edir. Adın

təhrif edilmiş formaları olan Hurzadə, Hurizad, Hurzad, Hürüzad, Hürzad da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad, əsasən, Hurizad şəklindədir.

HÜMA

bax: ad – **HUMAY**

HÜSN

ərəb. *hüsn* sözü dilimizdə gözəllik, camal mənasındadır. Məcazi mənada ləzzət, dad anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında hüsn müstəqil şəxs adı kimi deyil, bir çox qadın və kişi adlarının tərkibində mövcuddur.

HİSNİYƏ/HÜSNİYYƏ/HÜSNÜYƏ/HÜSNÜYYƏ

ərəb. *hüsn* sözündəndir. Lakin müasir Azərbaycan dilində hüsn sözü də işlənir. Məsələn, *Hüsnü gözəl, Hüsnü-camalı gösəy-din...* kimi ifadələr geniş yayılmışdır. Hüsnüyyə gözəlliklə, gözəl görünüşlə əlaqədar olan Hüsn (bax: ad – **HÜSNİ**) kişi adından ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Adın təhrif edilmiş forması olan Hüsnüyə, Hüsnüyyə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

HÜSNİGÜL/HÜSNÜGÜL

ərəb. *Hüsnü* adı və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Husnigül (bax: ad – **HÜSNİ; GÜL**) qadın adı camalı gülə bənzər, üzü, hüsnü gül kimi olan (qız, qadın) anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif edilmiş forması olan Hüsnügül də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad, əsasən, Hüsnigül şəklindədir.

HÜSNİXANIM/HÜSNÜXANIM

ərəb. *Hüsnü* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hüsnixanım (bax: ad – **HÜSNİ; XANIM**) qadın adı camalından, görünüşündən xanımlıq (alıcənablıq, mədənilik mənasında) yağan anlamını ifadə edir. Adın təhrif edilmiş forması olan Hüsnüxanım da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad, əsasən, Hüsnüxanım şəklindədir.

XAQANƏ

türk. *kaan/kağan* sözündəndir. Xaqanə qadın adı xan, xanlar xanı, şahənşah, hökmdar anlamlarını ifadə edən Xaqan kişi adından (bax: ad – **XAQAN**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

XALABACI

azərb. *xala* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *bacı* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xalabacı (bax: ad – **XALA; BACI**) qadın adı doğma, çox yaxın olan anlamını ifadə edir.

XALİDƏ

ərəb. *xalid* sözündəndir. Azərbaycan dilində əbədi, daimi, ölməz anlamlarını ifadə edən Xalid kişi adından (bax: ad – **XALİD**) ənənəvi yolla düzəlmiş qadın adıdır.

XALİSƏ

fars. *xalis* sözündəndir. Xalisə qadın adı düzgün, saf, təmiz mənalarnı ifadə edən Xalis kişi adından ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

XANBACI

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* tituluğun və *bacı* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanbacı (bax: ad – **XAN; BACI**) qadın adı çox hörmətli, xan yerində bacı anlamını ifadə edir.

XANBƏYİM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *Xan* titulunun və *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanbəyim (bax: ad – *XAN*; *BƏYİM*) qadın adı xanın, hökmdarın xanımı anlamlarını ifadə edir.

XANBİBİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun və *bibi* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanbibə (bax: ad – *XAN*; *BİBİ*) qadın adı çox hörmətli, xan yerində bibi anlamını ifadə edir.

XANBİKƏ/XANPİKƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* və *bikə* titullarının, yaxud iki arxaikləşmiş, mənacə daralmış sözün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanbikə (bax: ad – *XAN*; *BİKƏ*) qadın adı böyük, üstün, ali xanım mənasındadır. Adın təhriş olunmuş forması Xanpikə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

XANDOSTU

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun və *dostu* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xandostu (bax: ad – *XAN*; *DOSTU*) qadın adı xanın dostu, əzizi, yaxını olan mənalarını ifadə edir.

XANGÜL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulunun və *Gül* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xangül (bax: ad – *XAN*; *GÜL*) qadın adı ən gözəl gül mənasındadır.

XANI/XANIŞ

Xan... ilə başlayan qadın adlarının əzizləmə və oxşama məzunlu qısaldılmış formalarıdır. Sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Xanı da, Xaniş da bu gün Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

XANIM

azərb. *xanım* sözü qadın hökmdar, xanın arvadı, hökmdarın arvadı, bir sözlə, yüksək zümrədən olan qadınlara verilən ad, tituldur. Xanım bu gün Azərbaycanda müraciət formasıdır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Xanım antroponiminin iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adları mövcuddur.

XANIMANA

bax: ad – **ANAXANIM**

XANIMBACI

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* və *Bacı* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanımbacı (bax: ad – **XANIM; BACI**) qadın adı xanım kimi hörməti saxlanılan bacı anlamını ifadə edir.

XANIMBƏYİM

bax: ad – **BƏYİMXANIM**

XANIMBİBİ

bax: ad – **BİBİXANIM**

XANIMBİKƏ/XANIMPİKƏ

bax: ad – **BİKƏXANIM**

XANIMCAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xanım* və *can* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanımcən (bax: ad – **XANIM; CAN**) qadın adı doğma, ürəyə yaxın olan xanım mənasındadır.

XANIMGÜL

bax: ad – **GÜLXANIM**

XANIMQIZ

bax: ad – **QIZXANIM**

XANIMNAZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xanım* və fars. *naz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanımnaz (bax: ad – **XANIM; NAZ**) qadın adı çox nazlı xanım anlamını ifadə edir.

XANIMNƏNƏ

bax: ad – **NƏNƏXANIM**

XANIMNİSƏ

bax: ad – **NİSƏXANIM**

XANIMSƏNƏM

bax: ad – **SƏNƏMXANIM**

XANIMSULTAN/XANIMSOLTAN

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xanım* və ərəb. *sultan* titullarının, yaxud iki arxaikləşmiş, mənaca daralmış sözün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanımsultan (bax: ad – **XAN; SULTAN**) qadın adı doğma, çox yaxın olan anlamlandırını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması olan Xanımsoltan sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

XANIMZƏR

bax: ad – **ZƏRXANIM**

XANQIZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və *qız* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanqız (bax: ad – **XAN; QIZ**) qadın adı qızların hörmətlişi anlamını ifadə edir.

XANNƏNƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və *nənə* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xannənə (bax: ad – **XAN; NƏNƏ**) qadın adı çox hörmətli nənə anlamını ifadə edir.

XANPƏRİ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və fars. *Pəri* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanpəri (bax: ad – **XAN; PƏRİ**) qadın adı gözəllər gözəli, gözəl pərilərin ən gözəli mənələrindədir.

XANPƏRVƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və fars. *Pərvər* (sevən mənasında) adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanpərvər (bax: ad – **XAN; PƏRVƏR**) qadın adı xana rəğbəti olan, xan tərəfdarı anlamlarını ifadə edir.

XANSƏNƏM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və ərəb. *Sənəm* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xansənəm (bax: ad – **XAN; SƏNƏM**) qadın adı ən gözəl, gözəllərin ən üstün olanı mənasındadır.

XANZADƏ/XANZADA/XANZA

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xan* titulu və fars. *zadə* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanzadə (bax: ad – **XAN; ZADƏ**) qadın adı doğma, çox yaxın olan anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması da Xanzada və qısaltma şəkli Xanza da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

XANZƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xan* titulu və fars. *zər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xanzər (bax: ad – **XAN; ZƏR**) qadın adı çox dəyərlı, çox qiymətli (xanım) mənələrini ifadə edir.

XARİQƏ

ərəb. *xariqə* sözündəndir. Xariqə dilimizdə xariqüladə sözü ilə əlaqədar olub, adı qaydadan xaric, fəvqəladə mənələrini ifadə edir. Xariqə qadın adı gözəlliklə əlaqədar olub, qeyri-adi (gözəl) yaradılmış, misli görünməmiş dərəcədə (gözəl) olan mənasını ifadə edir.

XASIYYƏT

ərəb. *xasiyyət* sözündəndir. Xasiyyət qadın adı bir şeyə məxsus hal, xüsusiyyət mənasını ifadə edir.

XATİRƏ

ərəb. *xatirə* sözündəndir. Xatirə qadın adı keçmişlə əlaqəli hadisə, adam və s. haqqında yadda qalan, unudulmayan, həmçinin yadigar mənalərini ifadə edir.

XATIN/XATUN

azərb. *xatun* sözündən olub, arxaikləşmiş tituldur, qadın idarəedən, xanım, hökmdar arvadı mənalərini ifadə edir. Xatın ümumi söz kimi ədəbi dilimizin lüğət tərkibindən çıxsada, antroponimik vahidlər sistemində qadın adı kimi işlənməkdədir. Xatın adının təhrif olunmuş forması Xatın da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil Xatın/Xatun adı ilə yanaşı, tərkibində adın işləndiyi ki-fayət qədər mürəkkəb qadın adı mövcuddur.

XAVƏR

fars. *xavər* sözündən olub, şərq, gündoğan mənasındadır. Xavər Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. Son dövrlərdə məişətimizdə kişi adına nisbətən Xavər qadın adı üstünlük təşkil edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Xavər qadın adı bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Adın daşıyıcılarından Xavər Rəştiyeva (1906-1984) Azərbaycanda ilk qadın stomatoloq olmuşdur. Öz sahəsinin tanınmış həkimi kimi dəfələrlə dövlət tərəfindən mükafatlandırılmışdır.

XEYRANSA/XEYRƏNSƏ/XEYİRƏNSƏ/XEYRƏNİSƏ

ərəb. *xeyransa* (əslində *xeyrənnisa*) sözündəndir. Xeyransa qadın adı qadınların ən yaxşısı, xeyirlisi mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Xeyrənsə, Xeyirənsə, Xeyirnisə formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

XEYRİ

Xeyir... ilə başlayan şəxs adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu qisaltma formasıdır. Sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Xeyri antroponimi Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

XEYRİYYƏ

ərəb. *xeyir* sözündəndir. Xeyriyyə qadın adı xeyir iş, ehtiyacı olanlara kömək, yardım məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər mənasındadır.

XƏDİCƏ/XƏTCƏ/XƏCCƏ

ərəb. *xədicə* sözündən olub, əslində vaxtından əvvəl doğulma, düşmə, düşük mənasındadır. İslam tarixindən məlum olduğu kimi, Xədicə bin Hüveylid Məhəmməd Peyğəmbərin birinci və ən çox sevdiyi arvadının adı olmuşdur. Məhəmməd Peyğəmbərin adı kimi, peyğəmbər ailəsinə aid olanların adları da İslam dünyasında geniş yayılmışdır. Məişətimizdə geniş yayılmış Xədicə qadın adı sözün əsl mənası ilə əlaqədar olmayıb, Peyğəmbərimizin adındandır. Ərəb dünyasında olduğu kimi, türk xalqlarının məişətində Xədicə qadın adının geniş yayılmasının əsas səbəbi də budur. Adın təhrif olunmuş Xətcə, Xəccə formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

XƏNDƏ

fars. *xəndə* sözündəndir. Xəndə qadın adı şənlənmə, halay çəkmə, gülüş, gülmək mənalarını ifadə edir. Türk dillərinin əksəriyyətində (Xənde, Hande və s. formalarda) mövcud qadın adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil Xəndə qadın adı da, eləcə də tərkibində adın işləndiyi mürəkkəb adlar da mövcuddur.

XƏYALƏ

ərəb. *xəyal* sözündəndir. Xəyalə məcazi mənada arzu olunan, həsrəti çəkilən bir şey mənasını ifadə edən Xəyal kişi adından (bax: ad – **XƏYAL**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmasa da, keçən əsrin, əsasən, yetmişinci illərindən bu günə qədər Azərbaycanda dəbdə olan qadın adları sırasındadır.

XƏZANƏ

fars. *xəzan* sözündən olub, dilimizdə payız sözü ilə əlaqədardır. Xəzan payızda yarpaqların saralıb tökülməsi, ağacların yarpağını tökmə mövsümü anlamlarını ifadə edən, Türkiyədə, həmçinin bir sıra türk xalqlarının məişətində geniş yayılmış şəxs adlarından (əsasən Hazan biçimində) olan Xəzan kişi adından (bax: ad – **XƏZAN**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

XƏZANGÜL

fars. *Xəzan* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xəzangül (bax: ad – **XƏZAN**; **GÜL**) qadın adı xəzan vurmuş gül, solğun gül mənalarını ifadə edir.

XƏZİNƏ/XƏZNƏ

ərəb. *xəzinə* sözündəndir. Xəzinə sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir: 1. Pul, cavahirat, qiymətli əşyalar və s. saxlanılan yer; 2. Dövlətin mədəni, mənəvi sərvətləri, qiymətli vəsaitləri; 3. Köhnə Şərq hamamlarında su saxlanılan hovuz; 4. Silahlarda patron qoyulan yer. Göründüyü kimi, xəzinə sözü qiymətli, əsas sayılanların, dəyər verilənlərin cəm olunub saxlandığı yer anlamlarını ifadə edir. Yəqin ki, valideynlər də öz övladlarına Xəzinə adını verərkən qızlarında ən gözəl, qiymətli xüsusiyyətlərin qorunmasını arzu etmişlər. Adın təhrif olunmuş Xəznə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

XIRDA

azərb. *xırda* sözündəndir. Xırda sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir: 1. Həcmcə, ölçü cəhətdən, boyca, yaşca kiçik, balaca; 2. Maddi imkanı aşağı olan; 3. O qədər də əhəmiyyət kəsb etməyən; 4. Cüzi, yüngülvarı. Xırda qadın adı kiçik, balaca mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında Xırda adı ilə yanaşı, tərkibində adın işləndiyi mürəkkəb qadın adları da mövcuddur.

XIRDABƏYİM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xırda* və *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xırdabəyim (bax: ad – **XIRDA**; **BƏYİM**) qadın adı kiçik, incə xanım mənasını ifadə edir.

XIRDABİKƏ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xırda* və *Bikə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xırdabikə (bax: ad – *XIRDA*; *BİKƏ*) qadın adı kiçik, balaca xanım mənasını ifadə edir.

XIRDAXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xırda* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xırdaxanim (bax: ad – *XIRDA*; *XANIM*) qadın adı Xırda xanım anlamındadır.

XIRDAPIKƏ

bax: ad – **XIRDABİKƏ**

XIRDAZƏR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xırda* və fars. *zər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xırdazər (bax: ad – *XIRDA*; *ZƏR*) qadın adı kiçik də olsa, dəyərli olan mənasındadır.

XONÇA

azərb. *xonça* sözündən olub, şirniyyat, meyvə, müxtəlif hədiyyələr və başqa şeylər qoyulan iri tabaq, sini anlamındadır. Müəyyən mərasimlərdə, bayramlarda xalqımızın müxtəlif əşyalar yığıqları, tabaqları, siniləri bəzəmək adətləri vardır. Bu al-əlvan, bər-bəzəkli xonçalar göz oxşayır. Xonça qadın adının mənası da al-əlvan, bərli-bəzəklidir.

XONÇAXANIM

azərb. *Xonça* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xonçaxanim (bax: ad – *XONÇA*; *XANIM*) qadın adı Xonça xanım anlamındadır.

XOŞ

fars. *xoş* (əslində *hoş*) sözü ürəyəyatan, bəyənən, yaxşı, gözəl, gözoşxayan, səfali və buna yaxın mənaları ifadə edir. Azərbaycan

can antroponimikasında Xoş müstəqil şəxs adı olaraq işlənməsə, tərkibində *xoş* sözünün işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb qadın və kişi adı mövcuddur.

XOŞAVAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xoş* və *avaz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xoşavaz (bax: ad – *XOŞ*; *AVAZ*) qadın adı balaca, azyaşlı xanım mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Xoşavaz alqış məzmunlu antroponimlərdən olub, *xoş*, gözəl səs-səda mənasındadır. Qız övladına Xoşavaz adını verən yaxınları, ailə üzvləri onun gələcəkdə *xoş*, gözəl sədasının eşidilməsini, yaxşı cəhətdən tanınmasını arzu edərək ona Xoşavaz adını verirlər.

XOŞBƏXT

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xoş* və *bəxt* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Xoşbəxt (bax: ad – *XOŞ*) qadın adı bəxtiyar, bəxti gətirmiş, taleli, bəxtli, ağgünlü, sevinc və rifah içində yaşayan, uğurlu mənalarnı ifadə edir. Xoşbəxt qadın adı məişətimizdə alqış məzmunlu şəxs adları sırasında. Dünyaya göz açmış körpəyə bu adı verən yaxınları, ailə üzvləri onun gələcək həyatının taleli, bəxtli, uğurlu olmasını arzu edərək ona Xoşbəxt adını verirlər.

XOŞGÜL

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xoş* və *gül* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Xoşgül (bax: ad – *XOŞ*; *GÜL*) qadın adı ürəkaçan, könülə *xoş*, ürəyə yatan (gözəl) mənalarnı ifadə edir.

XOŞQƏDƏM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xoş* sözü və *arəb*. *Qədəm* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xoşqədəm (bax: ad – *XOŞ*) qadın adı alqış məzmunlu şəxs adları sırasında. Xoşqədəm qadın adı qədəmi *xoş*, uğurlu olan mənasını ifadə edir. Dünyaya göz açmış körpəyə Xoşqədəm adını verən yaxınları, ailə üzvləri onun ayağı, qədəmləri uğurlu övlad olmasını arzu edirlər.

XOŞLIQA

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *xoş* və *ərəb. liqa* (üz, çöhrə mənasında) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xoşliqa (bax: ad – **XOŞ**) qadın adı da gözəl, xoş çöhrəli anlamındadır. Gözəl, xoş üz, çöhrə mənasını ifadə edən xoşliqa sözünə klassik poeziyada tez-tez rast gəlinir.

XUMAR/XUMARA/XUMARƏ

ərəb. *xumar* sözündəndir. Xumar sözünə klassik poeziyada axıcı, süzülən, xumarlanan baxış mənasında çox rast gəlmək olar. Xumar qadın adı da xumarlanan, süzgün baxış anlamındadır. Adın sonuna *-a/ə* şəkilçisi artırmaqla adın Xumara, Xumarə variantları da yaranmışdır.

XURAMAN

fars. *xuraman* sözündən olub, nazla, əda ilə yeriyan, nazlana-nazlana, sallana-sallana yeriyan anlamlarını ifadə edir. Gözəllərin epitetlərindən biri olan Xuraman qadın adına klassik ədəbiyyatda çox rast gəlinir. Azərbaycanda Xuraman adının geniş yayılması, əminliklə demək olar ki, xalq şairi S.Vurğunun “Vaqif” (1937) dramındakı Xuramanın adı ilə əlaqədardır. Keçən əsrin 40-50-ci illərində xalq tərəfindən çox sevilmiş, dillərdə əzbər olmuş səhnə əsərinin qəhrəmanı Vaqifin çox sevdiyi xanımının faciəvi taleyi oxucuları sarsıtmışdı. Bu dövrdən etibarən məişətimizdə mövcud olan həm Vaqif, həm də Xuraman adları daha da geniş yayılmağa başlamışdır.

XURMA

azərb. *xurma* sözündən olub, mülayim iqlimə malik ölkələrdə bitən çətirəbənzər lələkvarı yarpaqları olan uca ağacın və onun şirin meyvəsinin adındandır. Xurma qadın adı Azərbaycan antroponimikasında bitki adları ilə əlaqədar antroponimlər sırasında.

XURMAGÜLÜ/XURMAGÜL

fars. *Xurma* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xurmagül (**XURMA**; **GÜL**) qadın adı meyvəsi şirin olan xurma ağacının gülü anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Xurmagül də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

XURŞİD/XURŞİT/XURŞUD/XURŞUT

fars. *xurşid* (əslində *xorşid*) sözündən olub, dilimizdə günəş mənasındadır. Fars dilində həm *xor*, həm də *şid* günəş mənasındadır. İki sinonim sözün birləşməsindən əmələ gələn Xurşid şəxs adı da də günəş anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasında olan Xurşid adı dilimizin əsas fonetik qanununa uyğunlaşdırılaraq sonradan Xurşud şəklində işlənmişdir. Xurşid sözünün şəxs adı kimi işlənməsində klassik ədəbiyyatın da müəyyən təsiri olmuşdur. Klassik ədəbiyyatda sevgiliyə çox zaman *Xurşidim* (günəşim) deyə müraciət edilmişdir, gözəlin üzünü tərif edərkən günəşə bənzətmək məqsədilə işlədilən *xurşidvəş* (fars dilində günəş üzlü) sözü də çox rast gəlinən ifadələrdəndir. Bəzən rəsmi sənədlərdə tələffüz edildiyi, yəni təhrif olunmuş formada – Xurşit/Xurşud/Xurşut kimi qeyd edilmiş, sonradan bu adlar da müstəqil adlar kimi rəsmiləşmişdir. XX əsrin ortalarına qədər Azərbaycanda geniş yayılmış antroponimlərdən olan Xurşid şəxs adının daşıyıcıları bu gün, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

XURŞİDXANIM/XURŞİTXANIM/XURŞUDXANIM/XURŞUTXANIM

fars. *Xurşid* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Xurşidxanım (**XURŞİD; XANIM**) qadın adı Xurşud xanım mənasındadır.

XÜLYA

ərəb. *xülya* sözündəndir. Xülya qadın adı xəyal, xam xəyal, fantaziya mənasını ifadə edir.

XÜRRƏM

fars. *xürrəm* sözündəndir. Azərbaycan dilində çox şad, çox rahat, kədər bilməyən, qəm-qüssədən uzaq, firavanlıq, sevinc, fə-rəh işində olan mənalarında işlənir. Dilimizdə ümumişlək xürrəm sözü ilə bağlı *Xürrəm həyat keçirmək*, *Şad-xürrəm yaşamaq*, *Sizi həmişə belə xürrəm görüm* kimi xeyli ifadələr də mövcuddur. Qəm-qüssədən uzaq, sevinc içində olmaq mənasında olan Xürrəm adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında.

İFADƏ

ərəb. *ifadə* sözü dilimizdə açıq söyləmə, sorğu-sual zamanı verilən cavab, insanın daxili aləmini əks etdirən əlamət və buna yaxın bir çox mənalara ifadə edir. İfadə qadın adı sözün anlatma, izah etmə, şərh etmə mənalara ilə əlaqədardır.

İFFƏT

ərəb. iffət sözündəndir. İffət qadın adı saflıq, təmizlik, irz, namus, həya, əxlaq mənalara ifadə edir.

İFRAT

ərəb. *ifrat* sözündəndir. İfrat qadın adı son hədd, son həddə çatıb keçmə, artıq mübaliğəyə varma mənalaraındadır.

İQAMƏT

ərəb. *iqamət* sözündən olub, dilimizdə sakin olma, oturma, bir yerdə yaşamaq üçün qalma, qərar tutma, eləcə də dəbdəbəli yaşayış yeri anlamlaraındadır. İqamət Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındaıdır.

İQLİMƏ

yunan. *klima* sözünün ərəbcələşdirilmiş biçimidir. Dilmizə ərəb dili vasitəsilə keçmiş iqlim sözü diyar, ölkə, məmləkət, həmçinin bir ölkənin, bir yerin meteoroloji şəraitinin (havası, suyu və s.) xüsusiyyətləri, ab-havası, xoş xasiyyət anlamlaraı ifadə edir. Bu gün məişətimizdə İqlim kişi adına (bəx: ad – *İQLİM*) nisbətən addan ənənəvi yolla yaranmış İqlimə qadın adı daha geniş yayılmışdır.

İLƏHƏ

ərəb. *ilahə* sözündən olub, antik mifologiyada, həmçinin bəzi dinlərdə allah (qadın cinsli) anlamındadır. İlahə həmçinin klassik ədəbiyyatda canan, məhbubə, eşq pərisi, dilbər və buna yaxın mənalarda tez-tez rast gəlinən ifadələrdənir. İlahə qadın adı ilahi gözəl mənasındadır.

İLƏHİYYƏ

ərəb. *ilahi* sözündəndir. İlahiyyə qadın adı Allaha mütəlliq, Allaha məxsus, Allaha aid anlamlarındadır.

İLDUZƏ

bax: ad – **ULDUZƏ**

İLHAMƏ

ərəb. *ilham* sözündəndir. Ruhlanma, ruh coşqunluğu, təb, yüksək həvəs, yaradıcı fikrin yüksəlişi, şövqlənmək mənalərini ifadə edən İlham kişi adı (bax: ad – **İLHAM**) ənənəvi yolla yaranmış İlhamə qadın adı da bu gün məişətimizdə geniş yayılmışdır.

İLHAMİYYƏ

ərəb. *ilhami* sözündən olub, dilimizdə ilhama bağlı olan, ilhama aid olan anlamlarını ifadə edir. Bu gün məişətimizdə İlhami kişi adına (bax: ad – **İLHAMİ**) nisbətən addan ənənəvi yolla yaranmış İlhamiyyə qadın adı daha geniş yayılmışdır.

İLK

azərb. *ilk* sözü şəxs adlarının tərkibində iki məna ifadə edir: 1. Birinci, əvvəlinci, ən əvvəl, ən qabaq (son sözünün qarşılığı); 2. Başlıca, əsas, ən vacib, ən mühüm olan. Türk antroponimik vahidlər sisteminə mövcud mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində mövcud ilk komponenti sözün, əsasən, birinci mənasında çıxış edir. Bu gün artıq əminliklə demək olar ki, məişətimizdə ərəb-fars mənşəli adların nəfinə çoxalan türk mənşəli adlar arasında ilk sözünün iştirak etdiyi mürəkkəb şəxs adları kifayət qədərdir.

İLKANA/İLKANƏ

azərb. *ilk* və *ana* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İlkana/İlkanə (bax: **İLK; ANA**) qadın adı ailədə ilk, yəni

mühüm, başlıca olan ana mənasındadır. İlkana qadın adının təhrif olunmuş forması İlkanə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad, əsasən, İlkanə şəklindədir.

İLKAY/İLKAYƏ

azərb. *ilk* və *ay* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İlkay (bax: *İLK; AY*) qadın adı Ayın təzə çıxan, hilal vaxtı mənasındadır. İlkay adına -ə sonluğunun artırılması ilə adın İlkayə variantı da yaranmışdır.

İLKNAZ/İLKİNAZ

azərb. *ilk* və fars. *naz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İlknaz (bax: *İLK; AY*) qadın adı ilk naz, ilk qız mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması İlkinaz da sonradan müstəqil ad kimi rəsmiləşmişdir.

İLKNUR

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ilk* və *nur* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İlknur (bax: *İLK, NUR*) adətən ailələdə ilk övlada qoyulan adlardandır. Bu da onun ifadə etdiyi məna ilə əlaqədardır. Ailələrdə övladın dünyaya göz açması ilə evdə bir canlanma yaranır, ev nura boyanır. İlknur şəxs adının mənası (ailədə doğan) ilk işıq, ilk nur anlamındadır.

İLMİ/İLMİYƏ/İLMİYYƏ

ərəb. *ilm* (əslində *elm*) sözündəndir. İlmi qadın adı elmlə bağlı, elmlə əlaqədar mənasındadır. Adın sonuna -yə şəkilçisi artırmaqla adın İlmiyə variantı da yaranmışdır. Sonradan həm İlmi, həm də İlmiyə müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

İLTİFAT

ərəb. *iltifat* sözü dilimizdə lütfkarlıq, lütf, məthəmət, etina, diqqət yetirmə, hüsn-rəğbət mənalarını ifadə edir. Müasir Azərbaycan dilində iltifat artıq ümumişlək sözlər sırasında olmasa da, ötən əsrlərdə olduğu kimi, müasir poeziyada da, nəsr dilində də rast gəlinir. Məcəzi mənası hörmət, gülər üz, xoş üzdür.

Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İltifat sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, xoş rəftar anlamındadır.

İMARƏT

ərəb. *imarət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İmarət böyük, iri mülk, tikili mənasını ifadə edir.

İMMİ/İMMİYƏ/İMMİYYƏ

İm... ilə başlayan qadın adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Adın sonuna *-yə* şəkilçisi artırmaqla adın İmmiyə variantı da yaranmışdır. Sonradan həm İmmi, həm də İmmiyə/İmmiyyə müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

İMPERİAL/İMPERİYAL/İMPERYAL

lat. *imperial* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında qadın adları sırasında olan İmperial 1755-ci ildən on manatlıq rus qızıl pulunun, 1897-ci ildən 1920-ci ilə qədər on beş manat dəyərində olan qızıl pulun adındandır. İki sait arasına bitişdirici *-y* samiti artırılmaqla dilimizin fonetik quruluşuna uyğunlaşdırılmış İmperiyal, həmçinin təhrif olunmuş forması İmperyal da sonradan müstəqil ad kimi rəsmiləşmişdir.

İMRUZƏ

fars. *imruz* (əslində *emruz*) sözü Azərbaycan dilinə tərcümədə bu gün mənasındadır. Hazırda məişətimizdə İmrüz kişi adına (bax: ad – *İMRUZ*) nisbətən addan ənənəvi yolla yaranmış İmrüzə qadın adı daha geniş yayılmışdır.

İNARA/İNARƏ

ərəb. *inar* sözü dilimizdə işıq, nurlu, aydın mənasındadır. İnar (bax: ad – *İNAR*) Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında, lakin addan ənənəvi yolla yaranmış İnarə qadın adı məişətimizdə geniş yayılmışdır.

İNAYƏT

əərb. *inayət* sözü dilimizdə kömək, qayğı, diqqət, mərhəmət, rəhm, iltifat, şəfqət, yaxşılıq mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İnayət adı dilimizdə Mərhəmət (bax: ad – *MƏRHƏMƏT*), Rəhim/Rəhimə (bax: ad – *RƏHİM/RƏHİMƏ*), İltifat (bax: ad – *İLTİFAT*), Şəfaqət (bax: ad – *ŞƏFAQƏT*), Yaxşı (bax: ad – *YAXŞI*) adları ilə sinonimdir.

İNCƏ

azərb. *incə* sözündəndir. İncə qadın adı zərif, nəfis, qəşəng, həmçinin mülayim, həssas, diqqətli mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində İncə adının işləndiyi mürəkkəb qadın adları da mövcuddur.

İNCƏBƏYİM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İncə* və *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İncəbəyim (bax: ad – *İNCƏ; BƏYİM*) qadın adı gözəl, həssas, mülayim xanım mənasındadır.

İNCƏGÜL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İncə* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İncəgül (bax: ad – *İNCƏ; GÜL*) qadın adı gözəl, zərif gülə bənzər xanım mənasındadır.

İNCƏQIZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İncə* adı və *qız* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş İncəqız (bax: ad – *İNCƏ; QIZ*) qadın adı gözəl, həssas qadın mənasındadır.

İNCİ

azərb. *inci* sözündən olub, dənələr şəklində ağ, çəhrayı, nadir hallarda qara rəngli qiymətli sədəf, mirvari, dürr, həmçinin onlardan hazırlanan incə qiymətli qadın bəzəyidir. Poeziyada saflıq, təmizlik, parlaqlıq kimi məcazi mənələrdə işlənir. İnci qadın adı saf, parlaq, qiymətli qadın bəzəyi mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində İnci adının işləndiyi mürəkkəb qadın adları da mövcuddur.

İNCİBƏYİM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İnci* və *Bəyim* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İncibəyim (bax: ad – *İNCİ*; *BƏYİM*) qadın adı inci kimi xanım mənasındadır.

İNCİGÜL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İnci* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İncigül (bax: ad – *İNCİ*; *GÜL*) qadın adı inci kimi saf, parlaq gül mənasını ifadə edir.

İNCİXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İnci* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İncixanım (bax: ad – *İNCİ*; *XANIM*) qadın adı İnci xanım mənasındadır.

İNDİANA

ing. *indiana* sözü hindli qız, qadın mənasındadır. ABŞ-ın şimal-şərqində ştatlardan birinin adındandır. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin qırxıncı illərindən sonra daxil olan İndiana qadın adı məişətimizdə populyarlıq qazana bilməmişdir.

İNDİRA

veda dilində *İndira* baş allahlardan birinin adı olub, ildırım, qılgılcım saçan mənələrindədir. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin əllinci illərindən daxil olmuş İndira adı Hindistanın icimai-siyasi xadimi İndira Qandinin adı ilə əlaqədardır.

İNNAB/İNAB

ərəb. *innab* açıq-sarı rəngli çiçəkləri olan ağacın və bu ağacın qırmızı qabıqlı meyvəsinin adındandır. Klassik poeziyada qırmızılıq mənasında rast gəlinir. İnnab qadın adının təhrif olunmuş forması İnab da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

İNTİZAR

ərəb. *intizar* sözü dilimizdə həsrət, səbirsizliklə, nigarançılıqla gözləmə anlamını ifadə edir. Klassik poeziyada ən çox rast gəlinən ifadələrdəndir. İntizar Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

İPƏK

azərb. *ipək* tut yarpaqları ilə bəslənən böcəyin hazırladığı çox incə və parlaq tellərdən toxunan qiymətli parça növü və həmin parçadan tikilmiş əşya və geyimlərə deyilir. İpək mülayim, yolagedən, xoşrəftar, yumşaq kimi məcazi mənalarda da işlənir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud İpək qadın adı da sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, mülayim, yolagedən mənalarını ifadə edir.

İPƏKXANIM

azərb. *İpək* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İpəkxanım (bax: ad – *İPƏK; XANIM*) qadın adı İpək xanım mənasındadır.

İPƏKNUR

azərb. *İpək* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İpəknur (bax: ad – *İPƏK; NUR*) qadın adı ipək kimi parlaq mənasındadır.

İRADƏ

ərəb. *iradə* dilimizdə insanın öz qarşısına qoyduğu məqsədə nail olmaq, arzu və istəklərini həyata keçirmək üçün göstərilən səy, qeyrət, inad, həmçinin əmr, hökm, tələb mənasını ifadə edir. İradə istək, arzu, meyil, qəsd, sevgi və s. mənalara gəlir və bir sifət kimi də qəbul edilir. Hər hansı bir işin meydana gəlməsində iradə ilk və ən əhəmiyyətli rolu oynayır. İradə və istək olmasa, hər hansı bir iş ərsəyə gəlməz, meydana çıxmaz. İradə qadın adı da özündə bu mənaları birləşdirir. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin qırxıncı illərindən sonra daxil olmuş İradə qadın adı keçən əsrin yetmişinci illərinə qədər məişətimizdə geniş yayılmışdı. Altmışıncı illərin sonundan artıq müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır. Bu gün İradə adının daşıyıcıları yalnız orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

İRAİDA/İRAYDƏ/RAİDƏ/RAYDƏ

yun. *iraida* sözü dilimizə tərcümədə igid qız, qəhrəman qız mənasını ifadə edir. XX əsrin əlli-altmışıncı illərində yunan əsəirlərinin, həmçinin poeziyasının təsiri ilə məişətimizə daxil olmuş qadın adlarındandır. Sonradan adın təhrif olunmuş formaları İraydə, Ra-idə, Raydə formaları da müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

İRANA/İRANƏ

İranə qadın adı Asiyanın qərbində yerləşən, Şərqi ən qədim ölkələrindən hesab edilən, ölkəmizin cənub qonşusu İran Respublikasının adından formalaşmışdır. Məişətimizdə əsasən, XX əsrin ortalarından sonra təsadüf edilən qadın adlarındandır. Bu gün ad həm İrana, həm də İranə şəklində mövcuddur.

İRƏM

ərəb. *irəm* sözü dilimizə tərcümədə behişt, cənnət mənasındadır. Türk dünyasında geniş yayılmış İrəm qadın adı məişətimizdə nadir adlardandır. Dini əfsanələrdə deyilir ki, bir zamanlar Babil hökmdarlarından olan Şəddad Yəmən ölkəsində cənnət bağına bənzədilərək məşhur İrəm bağı saldırmış bağı gəzməyə gedərkən birdəfəlik qeyb olmuşdur. Digər bir rəvayətdə deyilir ki, İrəm Yəməndə qədim Ad qəbiləsinin yaşadığı bir şəhər olmuşdur. Şərq əsətlərinə görə, İrəm son dərəcə gözəlliyə malik olan bir bağıdır. Bəzən hətta “Behişt bağı” kimi məcazi mənada işlədilməsinin şahidi olur. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı nümunələrində də İrəm bağının adına rast gəlinir. Klassik Şərq poeziyasında isə İrəm füsunkarlıq və təbiət gözəlliklərinin rəmzi kimi tərənnüm edilir.

İRFAN/İRFANƏ

ərəb. *irfan* sözü dilimizdə bilik, bilgi, məlumat, mədəniyyət, maarif mənalərini ifadə edir. İslamda ilahi sirlərdən, həqiqətdən xəbərdar olmaq mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İrfan adının daşıyıcıları yalnız orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. “Quran”da rast gəlinən adlardandır. İrfan adının sonuna -ə şəkilçisinin artırılması ilə adın İrfanə variantı yaranmışdır.

İSMƏT

ərəb. *ismət* sözü dilimizdə İslam dininə uyğun davranmaq, namus, qeyrət, qorunma, mühafizə, həya, abır, irz, şərəf, mənəvi təmizlik, məsumluq, günahsızlıq mənasındadır. İsmət sözü Azərbaycan dilində ümumişlək sözlər sırasında. *İsmətli insandır; İndiyədək ismətinə qısılmışdı* və s. kimi ümumişlək ifadələr, eləcə də *Ailədə qadının isməti arın izzətidir* və s. kimi deyimlər dilimizdə kifayət qədərdir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İsmət adı məişətimizdə geniş yayılmışdır.

İSMƏTBƏYİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İsmət* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İsmət-bəyim (bax: ad – **İSMƏT; BƏYİM**) qadın adı həyalı, namuslu xanım mənasını ifadə edir.

İSMƏTXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İsmət* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İsmətxanım (bax: ad – **İSMƏT; XANIM**) qadın adı İsmət xanım anlamındadır.

İSMİGÜL

ərəb. *İsmi* və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İsmigül (bax: ad – **İSMİ; GÜL**) qadın adı ismi, adı gül olan (qadın, qız) anlamını ifadə edir.

İSMİNƏZ

ərəb. *İsmi* adı və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nəz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İsminəz (bax: ad – **İSMİ; NƏZ**) qadın adı ismi kimi, adı kimi özü də nəzli olan (qadın, qız) mənasındadır.

İSMİYƏ/İSMİYYƏ

ərəb. *ism* sözündəndir. İsmiyə adla əlaqədar, adla bağlı mənalara ifadə edən İsmi kişi adından (bax: ad – **İSMİ**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

İSMİZƏR

ərəb. *İsmi* adı və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zər* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İsmizər (bax: ad – **İSMİ; ZƏR**) qadın adı dəyərli adı olan mənasındadır.

İSPAR/İSPƏR

yun. *hesperos* sözündəndir. Dilimizə tərcümədə gecə ulduzu deməkdir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. İspar adının təhrif olunmuş İspər forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

İSTARƏ

bax: ad – **SİTARƏ**

İŞARƏ/İŞARƏT

ərəb. *işarə* sözündəndir. *İşarə* qadın adı əlamət, nişanə mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması *İşarət* də sonradan müstəqil qadın adı kimi formalaşmışdır.

İŞVƏ

ərəb. *işvə* sözündən olub, naz, qəməzə, cilməli, qəməzəli baxış mənasını ifadə edir. Klassik ədəbiyyatda çox tez-tez rast gəlinən sözlərdəndir. *İşvə* qadın adı başdan-ayağa naz-qəməzəli (qadın, qız) mənasındadır.

İŞVƏLİ

ərəb. *işvə* sözündən olub, naz, qəməzə, cilməli, qəməzəli baxış mənasını ifadə edir. *İşvəli* (bax: ad – **İŞVƏ**) qadın adı çox nazlı, qəməzəli (qadın, qız) anlamlarındadır.

İŞVƏKAR

ərəb-fars. *işvəkar* sözündəndir. *İşvəkar* (bax: ad – **İŞVƏ**) qadın adı nazı, qəməzəsi ilə məftun edən (qadın, qız) anlamını ifadə edir.

İZABELLA

qəd. yunan. *İzabella* adından olub, dilimizə rus dili vasitəsilə keçmiş şəxs adlarındandır. *İzabella* qadın adı İlahi, ay Allah (çağırış məzmununda) mənasındadır.

İZAFƏ

ərəb. (əslində *izafə*) sözündəndir. *İzafə* qadın adı artıq, əlavə mənasını ifadə edir.

İZAFƏT

ərəb. *izafət* sözündəndir. *İzafət* dilimizə tərcümədə təyini söz birləşmələri deməkdir.

İZTİRAB

ərəb. *iztirab* sözündəndir. İztirab qadın adı təlaş, təşviş, daxili həyəcan, mənəvi əziyyət, nigarançılıq mənalarını ifadə edir.

İZZƏT

ərəb. *izzət* sözündən olub, hörmət, şərəf, etibar, böyüklük, ucalıq, həmçinin namus, qeyrət, ismət mənalarını ifadə edir. İzzət qadın adı sözün ismət, şərəf, namus mənalarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan İzzət məişətimizdə kifayət qədər yayılmışdır. Adın daşıyıcılarından İzzət Seyidova (1910-1973) ali rəssamlıq təhsili almış ilk azərbaycanlı teatr rəssamı olmuşdur.

İZZƏTBƏYİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İzzət* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İzzətbəyim (bax: ad – *İZZƏT; BƏYİM*) qadın adı şərəfli, namuslu xanım mənasındadır.

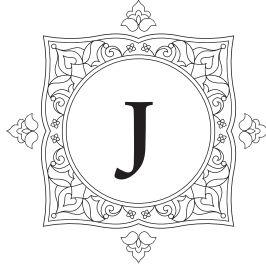
İZZƏTXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *İzzət* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İzzətxanım (bax: ad – *İZZƏT; XANIM*) qadın adı İzzət xanım anlamındadır.

İZOLDA

kelt. *İzolda* (əslində *İsolde*) qadın adı dilimizə tərcümədə gözəl, cazibədar mənalarındadır. Məlum olduğu kimi, ali məhəbbətin böyük idealının tərənnüm edildiyi orta əsr cəngavərlik romanlarından biri də İrlandiyada yaranmış "Tristan və İzolda"dır. İzolda Qərbdə geniş yayılmış xalq dastanının əsas qəhrəmanlarından birinin adındandır. Dünyanın bir çox xalqlarının məişətində mövcud İzolda qadın adı məişətimizdə nadir qadın adlarındandır. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, İzolda qadın adı rus dilində də mövcuddur. Rus dilinin antroponimlərinin izahı ilə əlaqədar lüğətlərin əksəriyyətində adın mənası buzdan çıxmış (İzolda antroponiminin səslənməsi rus dilində *изо льда* ifadəsinə yaxındır), yaxud buz kimi şəffaf deyə şərh edilir. Yəqin ki, mənbə dilə əsaslanmaq daha düzgündür.

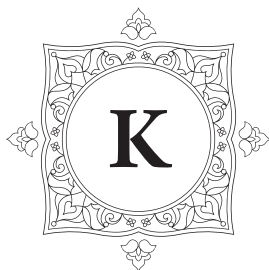

JALƏ

fars. *jalə* (əslində *jale*) sözündəndir. Məcəzi mənada göz yaşı kimi işlənir. Jalə qadın adı şəbnəm, şəh mənasını ifadə edir. Jalə məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarındandır.

KAFİYƏ

ərəb. *kafi* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində “kafi” sözü bir neçə yaxın məna ifadə edir. Kifayət edən, bəs edən, yetər, tələbi təmin edən, biliyə verilən ən aşağı müsbət qiymət və s. Məlum olduğu kimi, dilimizin şəxs adları sistemində qadın adları arasında bəs olmaq, kifayət etmək, yetdi anlamlarını ifadə edən adlar (məsələn, Bəsdı, Yetər, Kifayət və s.) mövcuddur. XXI əsrdə məişətimizdə nadir şəxs adlarından olan Kafiyə də bu qəbildən olan qadın adları sırasında olub, kifayətdir, qız övladı bəs edər anlamına gəlir.

KAINAT

ərəb. *kainat* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Kainat dünya, mövcud bütün varlıq mənalərini ifadə edir.

KAMALƏ/KƏMALƏ

ərəb. *kamal* sözündəndir. Kamalə qadın adı ən yüksək mənəvi və əxlaqi dəyərlərə malik olan (adam) mənasını ifadə edən Kamal kişi adından (bax: ad – *KAMAL*) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş forması Kəmalə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Şərqdə, ərəb ölkələrində keçən əsrin ortalarına qədər dəbdə olan qadın adları sırasında olmuş Kamalə bu gün artıq köhnəlmiş şəxs adlarındandır. Məişətimizdə XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də geniş yayılmış qadın adlarındandır.

KAMİLƏ

ərəb. *kamil* sözündəndir. Kamilə qadın adı nöqsansız, qüsursuz, bitkin, tam, mükəmməl, həmçinin kamala yetmiş, yetkin anlamlarını ifadə edən Kamil kişi adından (bax: ad – **KAMİL**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

KƏBİRƏ

ərəb. *kəbir* sözündəndir. Məlum olduğu kimi, Kəbir Allahın məlum 99 adından biri olub, dilimizdə böyük, ulu mənasındadır. Kəbirə antroponimi Kəbir (bax: ad – **KƏBİR**) kişi adından ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

KƏBUTƏR

fars. *kəbutər* sözündəndir. Kəbutər qadın adı göyərçin mənasındadır.

KƏHRƏBA

fars. *kəhrəba* sözündən olub, kiçik bəzək əşyaları düzəldilən qətranlı, şəffaf, sarı və ya sarı-qonur bərk maddə və həmin maddədən düzəldilmiş bəzək əşyalarının adındandır. Kəhrəba məişətimizdə unudulmaqda olan qadın adları sırasındadır.

KƏHRİZ

fars. *kəhriz* sözündəndir. Kəhriz qadın adı yeraltı su yolu, su kəməri mənasını ifadə edir.

KƏKLİK

azərb. *kəklik* əlvan tüklü çöl quşunun adıdır. Qədim xalq mahnılarında, bayatılarda gənc, gözəl qızlar kəkliyə bənzədilmişdir. Bu da Kəkliyin qadın adına çevrilməsinə səbəb olmuşdur.

KƏLAMƏT/KƏLİMƏT

ərəb. *kəlimat* sözündəndir. Kəlamət qadın adı sözlər, kəlmələr, ifadələr mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Kəlimət forması sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

KƏLİMƏ

ərəb. *kəlimə* sözündəndir. Kəlimə qadın adı söz, az söz, qısaca mənasını ifadə edir.

KƏMİNƏ

fars. *kəminə* sözündəndir. Klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən ifadələrdəndir. Kəminə qadın adı fağır, yazıq, miskin, aciz mənasını ifadə edir.

KƏNİZƏ

fars. *kəniz* sözündəndir. Qədimdə kölə kimi bağışlanan, qul qız mənasında işlənmişdir. Müasir Azərbaycan dilində isə qulluqçu, xidmətçi qız anlamında olan kəniz sözünə -ə sonluğu artırmaqla yaranmış Kənizə adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

KƏRİMƏ

ərəb. *kərim* sözündəndir. Ənənəvi müsəlman şəxs adları sırasında olan Kərimə qadın adı kərəm və səxavət sahibi, lütf və ehsan sahibi, mərhəmətli, inayətkar (Ulu Tanrıya, Yaradana, Allaha aid) mənalarını ifadə edən Kərim kişi adından yaranmışdır.

KƏSİRƏ

ərəb. *kəsir* sözündəndir. Kəsirə qadın adı nöqsan, əgər-əskik mənasını ifadə edir.

KİÇİK

azərb. həm mürəkkəb kişi, həm də mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *kiçik* sözünün həcmcə, ölçücə xırda, kəmiyyətcə az, cüzi, yüngülvarı, aşağı (vəzifəcə) mənaları vardır. Həmçinin tərkibində *kiçik* sözü olan antroponimlərin kiçiltmə formasıdır. Belə adların məzmununda bir əzizləmə də hiss edilir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olsa da, tərkibində adın işləndiyi mürəkkəb adlar mövcuddur.

KİÇİKBƏYİM

azərb. *Kiçik* və mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Kiçik-bəyim (bax: ad – **KİÇİK; BƏYİM**) qadın adı balaca, kiçik qadın, qız mənasındadır.

KİÇİKXANIM

azərb. *Kiçik* və mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Kiçik-xanım (bax: ad – **KİÇİK; XANIM**) qadın adı balaca, kiçik xanım anlamındadır.

KİFAYƏT/KİFAYƏ

ərəb. *kifayət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında mövcud Bəsti, Yetər, Qızbəs, Qızıyetər, Qızqayıt və s. adlarla eyni qəbildəndir. Qız övladların çox olduğu ailələrdə oğlan uşağı arzulayan valideynlər qız övladları doğularkən, bir növ, duaları eşidilsin deyərək bu adları vermişlər. Kifayət qadın adı kifayətdir (qız), bəsdir (qız) mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Kifayə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

KİMYA/KİMİYA

ərəb dilinə yunan dilindən alınma *kimya* sözü sonradan dilimizə keçmişdir. Məlum olduğu kimi, kimya elmi maddələrin quruluşu, həmçinin qarşılıqlı olaraq bir haldan digərinə keçməsinə öyrənir. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin qırxıncı illərindən sonra daxil olmuş Kimya qadın adı da bu elmin adındandır. Adın təhrif olunmuş forması Kimiya da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

KİŞMİŞ

fars. *kişmiş* sözündəndir. Kişmiş qadın adı üzüm qurusunun adındandır.

KİŞVƏR

fars. *kişvər* sözündəndir. Klassik ədəbiyyatda çox rast gəlinən sözlər sırasındadır. Kişvər qadın adı ölkə, məmləkət mənasındadır.

KLARA

lat. *klara* dilimizə tərcümədə aydın, parlaq, təmiz, həmçinin saf, ləkəsiz mənalarını ifadə edir. Lakin azərbaycanlı ailələrdə qız övladına bu adı verən valideynlər, əzizlər, yaxınlar, yəqin ki, sözün mənası ilə heç tanış olmamışlar. Klara adı alman siyasətçisi, kommunist hərəkatının fəal iştirakçısı, Almaniya Kommunist Partiyasının yaradıcılarından biri, qadın hüquqlarının müdafiəçisi kimi məşhurlaşmış, 8 mart tarixinin Beynəlxalq Qadınlar Günü kimi tanınmasında xüsusi xidmətləri olmuş Klara Setkinin (alm. Clara Zetkin, 1857-1933) şərəfinə verilmişdir. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin otuzuncu illərindən daxil olmuş qadın adları sırasındadır. Lakin Klara məişətimizdə uzunömürlü şəxs adlarından olmamışdır. Bu gün Azərbaycanda yalnız yaşlı nəslin nümayəndələri arasında adın daşıyıcılarına təsadüf edilir.

KÖNÜL

azərb. *könül* sözü poetik sözlərdəndir. Könül qadın adı ürək, qəlb, həmçinin istək, arzu, həvəs, meyil mənasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə Könül qadın adına rast gəlinmir. Azərbaycan antroponimikasına keçən əsrin 40-cı illərinin sonunda daxil olmuş Könül adı, əsasən, 70-ci illərdən geniş yayılmağa başladı. Könül bu gün də məişətimizdə dəbdə olan qadın adları sırasındadır.

KOVKƏB/KÖVKƏB/KOKƏB/KÖKƏB

ərəb. *kovkəb* (əslində *kaukəb*) dilimizə tərcümədə ulduz deməkdir. Klassik ədəbiyyatda çox rast gəlinən sözlər sırasındadır. Kovkəb qadın adının təhrif olunmuş Kövkəb, Kokəb, Kəkəb formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad əsasən Kövkəb şəklindədir.

KÖVSƏR/KEVSƏR/KEVSƏRİYYƏ/KÖSƏR/KOSƏR/ KÖSƏRİYYƏ

ərəb. *kovsər* (əslində *kausər*) dilimizə tərcümədə bol, tükənməz deməkdir. Kövsər Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Müqəddəs kitab "Quran"da

“Biz hər cür bolluq, dövlət verdik” ifadəsi işlənərkən Cənnətdə əl-Kövsər adlı çay adı kimi qeyd edilmişdir. İslam dini ilə əlaqədar rəvayətlərə görə, Kövsər Cənnətdə bir bulağın adıdır. Bir sıra dini mənbələrdə də Kövsər axirət yurdunda uca Allah tərəfindən peyğəmbərimizə verilmiş olan bulaq və ya çay kimi qeyd edilmişdir. “Doğrusu, biz sənə Kövsəri verdik” ifadəsində Məhəmməd Peyğəmbərə Kövsər suyu verildiyi bildirilsə də, müqəddəs “Qurani-Kərim”də Kövsərin bulaq, çay, hovuz olması ilə əlaqədar başqa bir məlumat verilməmişdir. Bu barədə məlumatlar, əsasən, 30-a yaxın səhabədən müxtəlif yollarla gələn və mötəbər hədis kitablarında rast gəlinən 50-yə yaxın hədisi-şərifə əsaslanır. Hədislərin bəzilərində hovuz, bəzilərində isə Kövsər bulağı haqqında məlumatlar vardır. Şərq poeziyasında Kövsər dadlı, ləzzətli içki kimi məcazi mənalarda çoxişlənən ifadələrdəndir. Beləliklə, Kövsər qadın adı əfsanəvi Kövsər suyunun adı ilə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş Kevsər, Kevsəriyyə, Kösər, Kosər, Kösəriyyə formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

KUBRA/KÜBRA

ərəb. *kubra* sözündən olub ən böyük, ən ali mənasındadır. Məhəmməd Peyğəmbərin birinci arvadını bu mənada hörmət əlaməti olaraq Xədicəyi-Kubra çağırmışlar. Bu gün ərəblərdə olduğu kimi, Kubra qadın adı türk xalqlarında da geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır. Bir zamanlar Kubra, əsasən, ailədə ilk qız uşaqlara verilmiş qadın adlarından olmuşdur. Sonradan qadın adı olaraq məişətimizdə geniş yayılmışdır. Adın kişi adı variantı isə Əkbərdir (bax: ad – **ƏKBƏR**). Məlum olduğu kimi, ərəb dilində ü səsi yoxdur. Kubra adının dilimizdə təhrif edilmiş forması Kübra da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycanda bu gün Kubra qadın adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın daşıyıcılarından tibb elmləri doktoru, professor Kübra Fərəcova (1907-1986) Azərbaycanda ilk qadın səhiyyə naziri olmuşdur.

KUBRABƏYİM/KÜBRABƏYİM

ərəb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Kubra* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Kubrabəyim (bax: ad – **KUBRA**; **BƏYİM**) qadın adı çox hörmətli qadın, qız mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Kübrabəyim də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

KUBRAXANIM/KÜBRAXANIM

ərəb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Kubra* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Kubraxanım (bax: ad – **KUBRA**; **XANIM**) qadın adı Kübra xanım anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Kübraxanım da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

KÜRSÜM

bax: ad – **GÜLSÜM**

KÜRSÜMBACI

bax: ad – **GÜLSÜMBACI**

KÜRSÜMXANIM

bax: ad – **GÜLSÜMXANIM**

QAIDƏ

ərəb. *qaidə* sözündən olub, dilimizdə nizam, səliqə, üsul, yol, tərz anlamlarını ifadə edir. Qaidə qadın adı nizam, səliqə mənasındadır.

QARAGİLƏ

azərb. *qaragilə* sözündəndir. Qaragilə qadın adı salxımlı qara və ya qırmızı balaca meyvələri olan ağac və ya onun meyvəsi, dənəsi, giləsi qara olan üzüm növünün adındandır. Qaragilə qadın adının vaxtilə geniş yayılmasında Azərbaycanda sevilən “Qaragilə” xalq məhsusunun da özünəməxsus rolu olmuşdur. Bu gün Qaragilə qadın adı artıq unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

QARAGÖZ

azərb. *qaragöz* gözləri qara olan mənasını ifadə edir. Qaragöz qadın adı qara gözləri olan gözəl anlamındadır. Vaxtilə Qaragöz müştərək şəxs adlarından olmuşdur. Bunu Azərbaycanda kifayət qədər rast gəlinən Qaragözov, Qaragözlü soyadları da sübut edir. Bu gün məişətimizdə Qaragöz yalnız qadın adıdır.

QARAĞAT

azərb. *qarağat* qırmızı və ya qara balaca meyvələri olan kol bitkisi və ya onun meyvəsinin adındandır. Qarağat bu gün artıq çox nadir hallarda rast gəlinən qadın adları sırasındadır.

QARAŞIN

azərb. *qaraşın* sözündəndir. Qaraşın qadın adı qarayağız, qarabuğdayı mənasındadır.

QAYIT

azərb. *qayıtmaq* feilindəndir. Qayıt sözü dönmək, yenidən başlamaq və buna yaxın mənələrdə işlənir. Azərbaycan antroponimikasında Qayıt müstəqil şəxs adı kimi deyil, yalnız mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində mövcuddur. Məsələn, Alqayıt, Qızqayıt, Gülqayıt və s.

QEYSİYYƏ

azərb. *qəys* (əslində *ğəys*) sözündən olub, dilimizdə yağış, yağmur, həmçinin ölçü, miqdar, meyar mənasındadır. Qeysiyə qadın adı yağmura aid, yağmurla əlaqəli mənələrində olan Qeys kişi adından (bax: ad – **QEYS**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

QƏDƏM

azərb. *qədəm* sözü dilimizdə addım, addım atmaq, ayaq, ayaq atmaq, qısa məsafə anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Qədəm adı həm də kifayət qədər mürəkkəb kişi və qadın adlarının tərkibində mövcuddur.

QƏDƏMNAZ

azərb. *Qədəm* adı və fars. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədəmnaz (bax: ad – **QƏDƏM; NAZ**) qadın adı çox nazlı yeriyyət (qadın, qız) mənasındadır.

QƏDƏMNUR

azərb. *Qədəm* adı və mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədəmnur (bax: ad – **QƏDƏM; NUR**) qadın adı qədəmləri ilə nur saçan (qadın, qız) mənasındadır.

QƏDƏMZƏR

azərb. *Qədəm* adı və fars. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *zər* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədəmzər (bax: ad – **QƏDƏM; ZƏR**) qadın adı qədəmləri dəyərli olub uğur gətirən mənasındadır.

QƏDİRƏ

ərəb. *qədr* sözündən olub, dilimizdə miqdar, say, kəmiyyət, dəyər, qiymət anlamındadır. Qədirə qadın adı sözün dəyər, qiymət mənalərini ifadə edən Qədir kişi adından (bax: ad – **QƏDİR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

QƏDRİYƏ/QƏDRİYYƏ

ərəb. *qədr* sözündəndir. Qədriyə qadın adı dəyərə, qiymətə aid anlamlarındadır.

QƏLƏM

ərəb. *qələm* sözündəndir. Dilimizdə, əsasən, yazı yazmaq, naxış açmaq üçün istifadə edilən vasitə, alət, həmçinin yazma, inşa qabiliyyəti, üslub, yazı mənasındadır. Alın yazısı ilə, qələm çəkməklə (Tanrı tərəfindən) əlaqədar məcazi mənalər ifadə edən qələm həm də yazıçılıq simvoludur (qələm sahibi). Dilimizdə *Tanrının qələmi*, *Allahın öz qələmiylə yazdığı*, *çəkdiyi* və s. kimi ümumişlək ifadələr mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Qələm adı həmçinin mürəkkəb kişi və qadın adlarının tərkibində iştirak edir.

QƏLƏMNAZ

ərəb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Qələm* adı və fars. *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qələmnaz (bax: ad – **QƏLƏM; NAZ**) qadın adı çox nazlı yaradılmış (qadın, qız) mənasındadır.

QƏLƏMZƏR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Qələm* adı və fars. *zər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qələmzər (bax: ad – **QƏLƏM; ZƏR**) qadın adı qızıl qələmlə çəkilməş kimi (gözəl) gətirən mənasındadır.

QƏMƏR

ərəb. *qəmər* sözü dilimizdə Ay mənasındadır. Klassik ədəbiyyatda gözəl üz, gözəl çöhrə kimi məcazi mənalərinə də rast gəlinir. Qəmər qadın adı Ay üzlü gözəl (qadın, qız) mənasını ifadə edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Qəmər qadın adı bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Adın daşıyıcıların

dan Qəmər Salamzadə (1908-1988) Azərbaycanın ilk qadın kino-rejissoru olmuşdur. Qəmər xanım "Molla Nəsrəddin" jurnalının fəal üzvlərindən Əliqulu Qəmkusarın qızıdır.

QƏMƏRBƏYİM

ərəb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Qəmə*r və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qəmərbəyim (bax: ad – **QƏMƏR; BƏYİM**) qadın adı gözəl xanım mənasındadır.

QƏMƏRXANIM

ərəb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Qəmə*r və azərb. *Xanım* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qəmərxanım (bax: ad – **QƏMƏR; XANIM**) qadın adı Qəmərxanım mənasındadır.

QƏMZƏ

ərəb. *qənzə* sözündəndir. Qənzə qadın adı naz, işvə, süzgün baxış, işvəkar baxış mənasını ifadə edir.

QƏNDAB

ərəb. *qənd* və fars. *ab* (su) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qəndab qadın adı şərbət, həmçinin çox şirin içki mənasını ifadə edir.

QƏNDİL/QƏNDİLİ

ərəb. *qəndil* sözündən olub, asma lampa, asma çıraqlı, həmçinin xoşbəxt mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Qəndil qadın adı işıqla, nurla əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş forması Qəndili də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

QƏNİMƏT

ərəb. *qənimət* sözü dilimizdə ələ keçirilən, döyüşdə və ya hər hansı vasitə ilə isə düşməndən alınan, əldə edilən hər cür şeylər, təsadüfən tapılan, bir daha ələ keçməsi mümkünsüz olan anamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Qənimət şəxs adı çox çətinliklə əldə olunan mənasındadır.

QƏNİRƏ

ərəb. *qənir* sözündəndir. Qənirə qadın adı gözəlliklərə tay, gözəlliklər mislində, gözəlliklərə bərabər mənasını ifadə edir.

QƏRƏNFİL

azərb. *qərənfil* sözündən olub, rəngbərəng növləri olan ətirli, gözəl gülün adıdır. Qərənfil qadın adı Azərbaycan antroponimikasında gül adlarından yaranmış qadın adları sırasındadır.

QƏRİBƏ

ərəb. *qəribə* sözü dilimizdə eşidilməmiş, görülməmiş, təəcüblü, qeyri-adi, çox maraqlı mənasındadır. Qəribə qadın adı Azərbaycanda çox nadir şəxs adları sırasındadır.

QƏRİNƏ

ərəb. *qərinə* sözündən olub, əslində 33 illik bir dövrdür, əsr mənası da vardır. Qərinə qadın adı Azərbaycanda çox nadir şəxs adları sırasındadır.

QƏSİRƏ

ərəb. *qəsir* sözündən olub, imarət, padşah sarayı anlamını ifadə edir. Qəsirə sözü dilimizin fonetik quruluşuna uyğun tələffüz edilməmiş, sonradan Qəsirə rəsmi ad olaraq formalaşmışdır.

QƏŞƏNG

fars. *qəşəng* sözündəndir. Qəşəng qadın adı gözəl, göyçək (qadın, qız) mənasını ifadə edir.

QƏŞƏNGGÜL

fars. *Qəşəng* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən **Gül** adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qəşənggül (bax: ad – **QƏŞƏNG**; **GÜL**) qadın adı gözəl, göyçək, gül kimi xanım mənasındadır.

QƏTİBƏ

ərəb. *qətibə* (əslində *qatibə*) sözündəndir. Qətibə qadın adı ümumilik, bütövlük, ümumi məbləğ, birlik mənasını ifadə edir.

QIRQOVUL

azərb. *qırqovul* quş adıdır. Azərbaycan antroponimikasında quş adlarından yaranmış adlar sırasında olan Qırqovul qadın adı rəngarəng tükləri olan, ləzzətli əti olan iri ov quşunun adındandır.

QIZ

azərb. *qız* ailədə qadın cinsinə aid övlad mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı olmayıb, kifayət qədər mürəkkəb qadın adlarının tərkibində (əvvəlində də, sonunda da) iştirak edir.

QIZANA

azərb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *qız* və *ana* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Qızana (bax: **QIZ; ANA**) qadın adı ana yerində qız, ana əvəzi qız mənasını ifadə edir.

QIZBACI

azərb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *qız* və *bacı* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Qızbacı (bax: **QIZ; BACI**) qadın adı həm qız, həm bacı mənasını ifadə edir. Adətən bacısı olmayan ata-ana tərəfindən qoyulan adlardandır.

QIZBƏS

azərb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *qız* və *bəs* (kifayətdir mənasında) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Adətən azərbaycanlı ailələrdə son dövrlərə qədər bir neçə qız övlad doğulduqda oğul intizarında olan valideynlər, yaxınları sonuncu qıza Qızbəş, Qıztamam, Qızqayıt adları verirdilər. Bu gün artıq ailələrdə bu ənənəyə son qoyulduğu kimi, bu qəbildən olan qadın adları da unudulmaqdadır.

QIZBƏSDİ/QIZBƏST/QIZBƏSTİ

bax: ad – **QIZBƏS**

QIZBƏYİM

azərb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *qız* sözü və *Bəyim* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Qızbəyim (bax: ad – *QIZ; BƏYİM*) qadın adı hörmətə layiq qız mənasını ifadə edir.

QIZBİKƏ

azərb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *qız* sözü və *Bikə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Qızbikə (bax: ad – *QIZ; BİKƏ*) qadın adı xanım, xatın qız mənasını ifadə edir.

QIZXANIM

azərb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *qız* sözü və *Xanım* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Qızxanım (bax: ad – *QIZ; XANIM*) qadın adı xanım qız mənasını ifadə edir.

QIZIL

azərb. *qızıl* sarı, bəzən də ağ rəngli bahalı bəzək əşyaları və s. düzəldilən qiymətli metalın, həmçinin ondan düzəldilmiş bəzək əşyalarının adındandır. Qızıl qadın adı dəyərli, qiymətli mənasındadır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında Qızıl yalnız mürəkkəb qadın adlarının tərkibində mövcuddur.

QIZILGÜL

azərb. *qızılgül* kiçik tikanlı kolda bitən, müxtəlif rənglərdə olan, çox gözəl ətirli gülün adındandır. Qızılgül Azərbaycan antroponimikasında gül adlarından yaranmış qadın adları sırasındadır.

QIZILTAC

azərb-fars. *qıziltac* qızıldan hazırlanmış baş geyiminin adındandır. Ailədə övladı başa qoyulan qiymətli taca bənzədərək Qıziltac (bax: ad – *QIZIL; TAC*) adı qoyurlar.

QIZQAYIT

bax: ad – *QIZBƏS*

QIZTAMAM

bax: ad – QIZBƏS

QİSMƏT

ərəb. *qismət* sözü dilimizdə tale, nəсіб, qədər, bəxt, həmçinin taleyinə, qədərinə çıxan (kimsə, nə isə) mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Qismət tale, qədər anlamı ilə əlaqədar olub, payına düşmək, nəсіб olmaq mənasındadır.

QİSMƏTXANIM

ərəb. *Qismət* və mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Qismətxanım (bax: ad – *QİSMƏT; XANIM*) qadın adı Qismət xanım mənasını ifadə edir.

QİYAFƏT

ərəb. *qiyafət* sözü dilimizdə geyim, zahiri görünüş, surət, görkəm mənasını ifadə edir. Azərbaycanlı ailələrdə bu qəbildən olan adlar çox zaman mənası nəzərə alınmadan qafiyə xatirinə verilir. Ziyafətin bir bacısı Güləfətdirsə, o biri Lətafət, Qiyafət və s. ola bilər.

QİYAMƏT

ərəb. *qiyamət* sözündəndir. İslam dini ilə əlaqədar rəvayətlərə, həmçinin dini etiqadlara görə, qiyamət axır zamanda dünya, aləm dağıldıqdan sonra bütün ölümlərin dirilib ayağa qalxacağı məhşər günüdür. Dilimizdə gurultu, parıltı, səs-küy, mərəkə, bir də (insanlar haqqında) əla, həddən artıq yaxşı, çox gözəl, görməli, eşitməli kimi məcazi mənaları da vardır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Qiyamət sözünün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, əla, həddən artıq yaxşı sifətlərə malik olan (adam) mənasındadır.

QİYMƏT

ərəb. *qiymət* sözü pul vahidi ilə ifadə edilən dəyər, əhəmiyyət, rol, etibar və buna yaxın anlamları ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Qiymət adı dəyər, əhəmiyyət mənasındadır.

QOTAZ

azərb. *qotaz* üst tərəfi bir yerə qısılib bağlanmış saplardan ibarət saçaqlı bəzək şəklində olan əşyadır. Qotaz qadın adı da bəzək əşyasının adındandır.

QÖNÇƏ/QONÇA

fars. *qönçə* sözü açılmamış gül, tumurcuq mənasındadır. Klassik poeziyada da, müasir şeirlərdə də tez-tez rast gəlinən sözlərdəndir. Adətən gözəlləri təsvir edərkən dodaqları, ağzı, yaxud da özü qönçəyə bənzədilir. Qönçə qadın adı təzə, tərəvətli gül mənasındadır. Qönçə sözü müasir ədəbi dilimizdə həm ümumi, həm də xüsusi vahid kimi (qadın adı kimi) işlənməkdədir. Adın təhrif olunmuş forması Qonça da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

QÖNÇƏBƏYİM/QONÇABƏYİM

fars. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Qönçə* və azərb. *Bəyim* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qönçəbəyim (bax: ad – *QÖNÇƏ; BƏYİM*) qadın adı qönçə misallı xanım mənasını ifadə edir. XIX əsr Azərbaycan şairəsinin adındandır. Adın təhrif olunmuş forması Qonçabəyim də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

QÖNÇƏGÜL/QONÇAGÜL

fars. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Qönçə* və *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Qönçəgül (bax: ad – *QÖNÇƏ; GÜL*) qadın adı gözəl, zərif gül mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Qonçagül də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

QÖNÇƏXANIM/QONÇAXANIM

fars. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *qönçə* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qönçəxanım (bax: ad – *QÖNÇƏ; XANIM*) qadın adı Qönçə xanım anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Qonçaxanım da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

QÖNÇƏLƏB

fars. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *qönçə* və *ləb* (dodaq) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qönçələb (bax: ad – **QÖNÇƏ**) qadın adı qönçə dodaqlı (qadın, qız) mənasını ifadə edir. Məişətimizdə qədim şəxs adları sırasında olan Qönçələb qadın adına Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında rast gəlinir.

QUBA

top., Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan *Quba* şəxs adı Azərbaycanın şimal bölgəsində yerləşən Quba şəhərinin adındandır.

QUBAXANIM

qəd. türk. dil. *Quba* və azərb. mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qubaxanım (bax: ad – **QUBA**; **XANIM**) qadın adı Quba xanım anlamındadır.

QUMAŞ

ərəb. *qumaş* ipək, yun, kətan və s.-dən toxunmuş parçanın adındandır. Klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən ifadələrdəndir. Qumaş sözünün qadın adı kimi işlənməsində klassik ədəbiyyatın da özünəməxsus rolu olmuşdur.

QUMRAL

azərb. *qumral* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında rənglərin adından yaranmış şəxs adları sırasında olan Qumral qadın adı açıq-şabalıdı rəng anlamını ifadə edir.

QUMRU

azərb. *qumru* göyərçin cinsindən olan boz rəngli gözəl quşun adıdır. Qumru klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən ifadələrdəndir. Qadın adı kimi işlənməsində klassik ədəbiyyatın da özünəməxsus rolu olmuşdur.

QUTABƏ/QUTVA

azərb. *qutab* milli mətbəximizə aid xəmir yeməyinin adındandır. Qutabə qutab sözünə -ə sonluğu əlavə edilərək yaranmış qadın adıdır. Adın təhrif olunmuş forması Qutva da sonradan müstəqil qadın adı olaraq rəsmiləşmişdir.

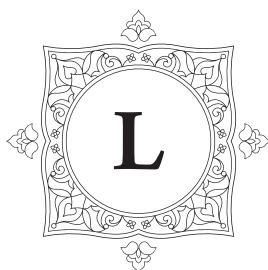
QÜDRƏT

ərəb. *qüdrət* sözü dilimizdə Tanrını yaratma gücü ilə əlaqədar böyük qüvvət, güc, iradə, nüfuz qüvvəsi, möhkəmlik, təbiət, fit-rət anlaylarını ifadə edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış adlardan olsa da, bu gün unudulmaqda olan adlar sırasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarındandır.

QÜDSİYƏ/QÜDSİYYƏ

ərəb. *qüdsi* sözündəndir. Məlum olduğu kimi, Qüdsi Allahın məlum 99 adından biri olub, dilimizdə müqəddəs, təmiz, pak, uca, əziz nöqsansız anlaylarını ifadə edir. Qüdsi kişi adından (bax: ad – **QÜDSİ**) ənənəvi yolla yaranmış Qüdsiyə qadın adı nöqsanlardan təmizlənmiş mənasında izah edilir.

LAÇIN

qəd. türk dil. *laçın* quş adıdır. Laçın keçmişdə quş ovlamaq üçün bəslənilən şahin cinsindən olan yırtıcı, alıcı quşun adındandır, həmçinin hünərli, cəsarətli kimi məcazi mənalar ifadə edir. Klassik ədəbiyyatda gözəl gözlü kimi məcazi mənada tez-tez rast gəlinir. Mənbələrdə türk tayfalarından birinin adından olduğu barədə məlumatlara da rast gəlinir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Laçın sözün hünərli, cəsarətli mənaları ilə əlaqədardır. Ölkəmizdə Laçın həm də toponimdir. Azərbaycanın dağlıq hissəsində yerləşən səfalı yerlərdən biri də Laçın bölgəsidir.

LALƏ

fars. *lalə* iri ləçəkli qırmızı çiçəkləri olan bitki və bu bitkinin gülünün adıdır. Azərbaycanda qırmızı rəng mənasını da ifadə edir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Lalə qadın adı, əsasən, dağlıq ərazilərdə bitən, çox gözəl qırmızı rəngli gülün adındandır. XX əsrin ortalarından məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarındandır. Əminliklə demək olar ki, Lalə bu gün dəbdə olan qadın adları sırasındadır.

LALƏÇİÇƏK

bax: ad – LALƏGÜL

LALƏGÜL

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Lalə* və *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Laləgül (bax: ad – LALƏ; GÜL) qadın adı lalə gülü kimi gözəl anlamını ifadə edir.

LALƏNDƏ/LALƏNDƏR

fars. *lalə* sözündəndir. Laləndə (bax: ad – **LALƏ**) qadın adı laləlik, lalə gülləri bitmiş gül bağçası anlamını ifadə edir.

LALƏZAR

fars. *laləzar* sözündəndir. Laləzar klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən (laleyi-zar şəklində) ifadələrdəndir. Qadın adı Laləzar (bax: a d – **LALƏ; ZAR**) laləlik, güllük, çoxlu lalələr, qırmızı güllər bitən bağça mənalıdır.

LALƏZƏR

fars. *lalə* və *zər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Laləzər (bax: ad – **LALƏ; ZƏR**) qadın adı lalə güllərinin parıltısı anlamındadır.

LAMİƏ/LAMİYƏ

fars. *lamiə* sözündəndir. Ərəb dilində iki müxtəlif kökdən formalaşmış Lamiə qadın adı mövcuddur. Vurğu adın sonuna düşərsə, Lamiə qadın adı dodaqları tünd olan (qadın) mənasını ifadə edir. Sözüən əvvəlinə vurğu düşərsə, Lamiə parıldayan, işıldayan mənalıdır. Əminliklə demək olar ki, məişətimizdə qız övladlara Lamiə adını qoyarkən adın ifadə etdiyi mənalara əhəmiyyət verilməmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan antroponimikasına Lamiə adının daxil olması XX əsrin 60-cı illərinə təsadüf edir. Keçən əsrin 60-cı illərində məşhur türk yazıçısı Rəşad Niri Güntəkinin (1889-1956) əsərləri Azərbaycanda tanınandan sonra əsərlərdəki əsas surətlər də, onların adları da çox sevilmişdi. Lamiə yazıçının 1924-cü ildə qələmə aldığı, Azərbaycanda keçən əsrin 60-cı illərində tərcümə edilən, oxucuların qəlbinə yol tapan “Dodaqdan qəlbə” romanının əsas surətlərindən birinin adıdır. Beləliklə, Lamiə qadın adı məişətimizə sevilən surətin adı kimi daxil olmuş, geniş yayılmışdı. XX əsrin 60–70-ci illərindən günümüzə qədər Azərbaycanda Lamiə çox geniş yayılmış qadın adları sırasındadır. Lamiə qadın adının dilimizin fonetik qanununa görə dəyişmiş forması Lamiyə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Əminliklə demək olar ki, Lamiə/Lamiyə bu gün də məişətimizdə dəbdə olan qadın adlarındandır.

LAURA

lat. *laura* (əslində *laurea*) sözü dilimizə tərcümədə dəfnə ağacı və ağacın yarpağı deməkdir. Laura həm də mənbə dildə zəfər simvoludur. Laura qadın adı dilimizdə rus dili vasitəsilə alınma şəxs adları sırasındadır. Məişətimizə keçən əsrin 30-cu illərindən daxil olmuş Laura qadın adı uzunömürlü olmamışdır. Bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

LENA

bax: ad – **YELENA**

LEYLA/LEYLİ

ərəb. *leyla* (əslində *leylə*) sözü çox qaranlıq gecə mənasındadır. Ərəb dilinin oxu qaydalarına əsasən, bəzən sözün sonunda gələn **ia** kimi oxunmalıdır. Bu qaydaya dəqiq riayət olunmadığından adın həm Leyla, həm də Leyli kimi iki variantı mövcuddur. Bu səbəbdəndir ki, Şərqdə məşhur məhəbbət hekayəsi həm “Leyla və Məcnun”, həm də “Leyli və Məcnun” adı ilə tanınır. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də Leyla məişətimizdə geniş yayılmış adlardandır.

LEYLAN

ərəb. *leyla* (bax: ad – **LEYLA**) adının təhrif olunmuş forması Leylan sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

LEYSANƏ

ərəb. *leysan* (əslində *nisan*, *niysan*) sözündəndir. Leysanə qadın adı aprel ayı, bir də yağışların çox yağması ilə əlaqədar bərəkətli ay mənalərini ifadə edən Leysan kişi adından (bax: ad – **LEYSAN**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

LƏMAN

ərəb. *ləman* sözündəndir. Ləman qadın adı parlaq, parıldayan, işıldayan mənasındadır.

LƏTİFƏ

ərəb. *lətif* sözündəndir. Lətifə qadın adı incə, zərif, qəşəng mənalərini ifadə edən Lətif kişi adından (bax: ad – **LƏTİF**) ənə-

nəvi yolla yaranmışdır. Azərbaycan antroponimikasında İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Lətifə qadın adı XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılsa da, əsrin sonlarında müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Bu gün adın daşıyıcıları orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

LƏTAFƏT

ərəb. *lətafət* sözü dilimizdə lətiflik, yumşaqlıq, xoşluq, həmçinin gözəllik, ruhu oxşayan hal və keyfiyyət, məlahət, qəşənglik anlamlarını ifadə edir. Lətafət qadın adı sözün ruhu oxşayan gözəllik mənası ilə əlaqədardır.

LƏYAQƏT

ərəb. *ləyaqət* sözü dilimizdə yüksək mənəvi keyfiyyətləri ifadə edən xüsusiyyətlərin məcmusu, həmçinin bu xüsusiyyətlərin dəyərini dərk edən şəxsin özünə qarşı duyduğu ehtiram hissi, eləcə də qabiliyyət, bacarıq, istedad mənalərini ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında Ləyaqət müştərək şəxs adları sırasındadır.

LƏZİFƏ

ərəb. *ləzifə* sözüdür. Ləzifə qadın adı şirin, ləziz, xoşagələn mənasını ifadə edir.

LİDA/LİDİYA

yunan. *lidiya* sözüdür. XX əsrin iyirminci illərindən rus dili vasitəsilə alınma şəxs adları sırasındadır. Lidiya (Lida adın qısaldılmış formasıdır) Kiçik Asiyada qədim ölkələrdən birinin adındandır. Bu gün Azərbaycanda Lida, eləcə də Lidiya qadın adının daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

LİLPAR

azərb. *lilpar* sözüdür. Məişətimizdə çox nadir şəxs adları sırasında olan Lilpar qadın adı sulu yerdə bitən ot bitkisinin adındandır.

LİLUFƏR

bax: ad – NİLUFƏR

LİMON

yunan. *limon* sözündəndir. Yunan dilindən ərəb dilinə keçmiş sözlərdəndir. Limon sözü dilimizdə ərəbcədən alınmadır. Məişətimizdə çox nadir şəxs adları sırasında olan Limon qadın adı subtropik yerlərdə bitən, həmişəyaşıl sitrus ağacı və bu ağacın turş-məzə meyvəsinin adındandır. Sözünlumu forması da mövcuddur.

LİRA

yunan. *lira* sözündəndir. Azərbaycan dilinə rus dili vasitəsilə keçmiş şəxs adları sırasında olan Lira qadın adı qədim yunan simli alətinin adındandır.

LUİZA/LAUZA

Luiza/Lauza qadın adı XX əsrin 20-ci illərindən sonra məişətimizə rus dili vasitəsilə daxil olmuş şəxs adları sırasındadır. Lüğətlərdə *Luiza* qadın adının mənşəyi barədə müxtəlif fikrlər mövcuddur. Fransız, ingilis, alman dillərində mövcud şəxs adları lüğətlərində *Luiza* qadın adının fransız dilində Lui (Lüdoviq, Luis) kişi adından formalaşması, məşhur döyüş, şərəfli döyüşçü mənalarını ifadə etməsi qeyd olunur. Rus dilində qədim yəhudi dilindən alınma *Luiza, Lauza* (həmçinin *Liza, Eliza*) adlarının *Tanrı yar oldu, Allah kömək oldu* mənalarını ifadə edən *Elizaveta* qadın adının kiçiltmə forması olub, sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşməsi barədə məlumatlar mövcuddur.

LUMU

bax: ad – **LİMON**

LUMİYYƏ

yunan. *lumu* (limon) sözündəndir. *Lumiyyə* qadın adı limonla bağlı, limonla əlaqədar olan mənasındadır.

LÜTFİNAZ/LÜTFÜNAZ

ərəb. *Lütfi* adı və fars. *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Lütfinaz* (bax: ad – **LÜTFİ; NAZ**) qadın adı *naz etməklə xeyirxahlıq et, iltifat göstər* mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması *Lütfünaz* da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

LÜTFİYƏ/LÜTFİYYƏ/LÜTVİYYƏ/LÜTVİYƏ

ərəb. *lütf* sözündəndir. Azərbaycan dilində *lütf* sözü iltifat, mərhəmət, mehribanlıq, yumşaqlıq, xoş, alicənab münasibət mənasındadır. Lütfiyyə qadın adı Lütfi kişi adından (bax: ad – **LÜTFİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır, lütfkar, mərhəmətlə əlaqəli mənalarnı ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Lütviyyə, Lütviyə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

LYUDMİLA

rus. *lyudmila* (əslində *lyudyam mila*) sözündəndir. Dilimizə tərcümədə *hamı üçün əziz olan* deməkdir. XX əsrin iyirminci-otuzuncu illərində dilimizə rus dilindən keçən Lyudmila qadın adı uzunömürlü adlardan olmamışdır.

MAARİFƏ/MARİFƏ

ərəb. *maarif* sözündəndir. Maarifə qadın adı əldə edilən təhsil, savad, bilik, həmçinin əhali arasında savad, bilik, mədəniyyət yaymaq üçün mütəşəkkil surətdə həyata keçirilən tədbirlər sistemi mənalərini ifadə edən Maarif kişi adından (bax: ad – *MAARİF*) ənənəvi yolla yaranmışdır.

MAH

fars. *mah* dilimizə tərcümədə Ay deməkdir. Klassik poeziyada gözəlin surətini işarə etmək məqsədilə işlədilən, tez-tez rast gəlinən ifadələrdəndir. Azərbaycan antroponimikasında mah, bəzən də meh, məh ilə başlayan kifayət qədər qadın adları mövcuddur. Bu qəbildən olan adların birinci hecasındakı söz əslində “mah” dır. Klassik şeirdə də bəzən “mah” sözünün dəyişilmiş formalarına təsadüf edilir.

MAHİ/MƏHİ

Mah... ilə başlayan qadın adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçildilmiş formasıdır. Mahı da, Məhi də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MAHİCAMAL/MAHCAMAL

fars. *mahicamal* sözündəndir. Mahicamal (bax: ad – *MAH; CAMAL*) qadın adı Ay üzlü, Ay camallı gözəl mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Mahcamal da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MAHİNUR/MAHNUR

fars. *mahinur* sözündəndir. Mahinur (bax: – **MAH**; **NUR**) qadın adı Ayın nuru, Ayın işığı mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Mahnur sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MAHİRƏ

ərəb. *mahir* sözündəndir. Mahirə qadın adı məharətli, bacarıqlı, qabiliyyətli, işini əla bilən usta anlamlarını ifadə edən Mahir kişi adından (bax: ad – **MAHİR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

MAHİTAB/MAHTAB/MƏHTAB/MƏHTABAN/MƏHİTƏBAN

fars. *mahitab(an)* sözündəndir. Mahtab(an) qadın adı Ay işığı, gecə yarısı aydınlıq mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Mahtab, Məhtab, Məhtaban da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

MAHİTAC/MAHTAC

fars. *mahitac* sözündəndir. Mahitac (bax: **MAH**; **TAC**) qadın adı Ayın tacı, Ayın haləsi mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Mahtac da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MAHİYƏ/MAHİYYƏ

fars. *mah* sözündəndir. Mahiyə (bax: **MAH**) qadın adı Aya aid, Ayla əlaqədar mənalərini ifadə edir.

MAHİZƏR/MAHZƏR

fars. *mahizər* sözündəndir. Mahizər (bax: **MAH**; **ZƏR**) qadın adı qızıl kimi parıltılı, Ay üzlü gözəl mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Mahzər də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MAHİLİQA/MƏHLİQA/MƏHLUQƏ

fars-ərəb. *mahiliqa* sözündəndir. Mahiliqa (bax: ad – **MAH**) qadın adı Ay üzlü, Ay camallı gözəl mənalərini ifadə edir. Adın

təhrif olunmuş formaları Məhliqa, Məhluqə sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Azərbaycanda Mahiliqa adına yalnız Məhluqə şəklində (tələffüzlə bağlı çətinlik yarandığından) rast gəlinir.

MAHİMƏNZƏR/MAHMƏNZƏR/MAHMUZƏR/ MƏHMİZƏR

fars-ərəb. *mahimənzər* sözündəndir. Mahimənzər (bax: ad – **MAH; MƏNZƏR**) qadın adı Ay baxışlı, Ay nəzərli gözəl mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Mahmənzər, Məhmənzər, Mahmuzər, Məhmizər də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

MAHİPARƏ/MAHPARƏ/MEHPARƏ

fars. *mahiparə* sözündəndir. Mahiparə (bax: ad – **MAH; PARA**) qadın adı Ay parçası mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Mahparə, Mehparə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Mahiparə adı məişətimizdə yalnız Mehparə şəklində (tələffüzlə bağlı çətinlik yarandığından) rast gəlinir.

MAHİPEYKƏR/MAHPEYKƏR

fars. *mahipeykər* sözündəndir. Mahipeykər (bax: ad – **MAH; PEYKƏR**) qadın adı ay surətli, Aya bənzər gözəl mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Mahpeykər də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə yalnız Mahpeykər şəklində (tələffüzlə bağlı çətinlik yarandığından) rast gəlinir.

MAHİRUX/MAHRUX/MAHRUH/MAHRU

fars. *mahirux* sözündəndir. Mahirux (bax: ad – **MAH; RUX**) qadın adı Ay üzli, çöhrəli, Ay kimi olan gözəl mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Mahrux, Mahruh, Mahru da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə yalnız Mahrux (tələffüzlə bağlı çətinlik yarandığından) şəklindədir.

MAHİRUZƏ/MAHRUZƏ/MƏHRUZƏ

fars. *mahiruzə* (əslində *mahiruzi*) sözündəndir. Mahruzə qadın adı orucluq ayı, həmçinin qorunmuş mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Mahruzə, Məhruzə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə yalnız Məhruzə şəklində (tələffüzlə bağlı çətinlik yarandığından) rast gəlinir.

MAHMUR/MAHMURƏ/MƏXMURƏ

ərəb. *mahmurə* sözündəndir. Mahmurə qadın adı süzgün, dalğın, axan, məst, xumar mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Mahmurə, Məxmurə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə Məxmurə şəklində rast gəlinir.

MAILƏ/MAYİLƏ

ərəb. *mail* (meyil) sözündəndir. Mailə qadın adı meyli olan, həvəsi olan, meyilli, həvəsli, sevən, istəyən mənalarını ifadə edən Mail kişi adından ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Adın daşıyıcılarından Mailə Muradxanlı (1940-2010) məşhur telejurnalist, tərcüməçi, dramaturq, publisist olmuşdur.

MAQSUDƏ

ərəb. *məqsud* sözündəndir. Azərbaycan dilində nəzərdə tutulan, niyyət, məqsəd, məram, arzu, istənilən, istək, arzu edilən, niyyət olunan mənalarındadır. Maqsudə qadın adı Maqsud kişi adından (bax: ad – **MAQSUD**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Çoxdan bəri övlad həsrətində olan ailələrdə dünyaya göz açan uşaqlara qoyulan adlardandır.

MALİKƏ

ərəb. *malik* sözündəndir. Dilimizdə sahib, yiyə, mülk sahibi anlamındadır. Malikə qadın adı sahib olmaq mənasını ifadə edən Malik kişi adından (bax: ad – **MALİK**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

MANSURƏ

ərəb. *mansur* sözündəndir. Mansurə qadın adı İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasında olan Yaradanın, Allahın köməyi ilə

qalib, müzəffər, üstün olan (şəxs) anlamında Mansur kişi adından (bax: ad – **MANSUR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

...MAR

Azərbaycan antroponimikasında bu gün *mar* müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, Yelmar, Sumar(ə), Gülmarə və s. kimi mürəkkəb adların tərkibində işlənir. Qədim türk dillərində suriya dilindən gəldiyi ehtimal olunan hələ Çinin şimal-qərbində tapılan qədim uyğur kitabələrində işlənən *mar* sözü bir sıra şəxs adlarının tərkibində işlənərkən hündürlük, alilik, həmçinin müəllim, ustad, nəsihət edən anlamlarını ifadə edir. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, türk xalqları bütün dövrlərdə müəllimə, ustada çox yüksək qiymət vermişlər. Bəzi şəxs adlarında komponent olaraq çıxış edən fars mənşəli *mar* sözü isə ilan mənasındadır. Bildiyimiz kimi, Şərq xalqlarında ilana münasibət heç də həmişə birmənalı olmamışdır. Əski təfəkkürümüzdə, eləcə də folklorumuzda erkən dövrlərdə ilana ikili münasibətin şahidi oluruq. Erkən dövrlərdə ilana müdrik, ağıllı bir varlıq kimi baxılsa da, sonrakı dövrdə zəhərli, ziyanlı xüsusiyyətlərinə görə mənfi münasibət formalaşmışdır. Qədim adlarda da ilkin mənə özünü saxlamışdır.

MARAL

azərb. *maral* budaq kimi buynuzları olan, haçadırnaqlı heyvanın adıdır. Sözü məcəzi mənası isə gözəldir. Klassik poeziyada olduğu kimi, müasir şeirdə də gözəl mənasında tez-tez rast gəlinir. Müasir Azərbaycan dilində maral sözünün gözəl mənasında işləndiyi kifayət qədər ümumişlək ifadələr mövcuddur. Məsələn, *Maral kimi idi, Maral yerişini görəsən. Elə bil qız maral idi, Qız demə, bir maral de* və s. Maral qadın adı da sözü məcəzi mənası ilə əlaqədardır, başqa sözlə, gözəl anlamını ifadə edir. Adın daşıyıcılarından Xalq Rəssamı, respublika Dövlət mükafatı laureatı Maral Rəhmanzadə (1916-2004) dəzgah qrafikasının inkişafına böyük töhfələr vermiş rəssamlarımızdandır. Dövrünün görkəmli sənətkarlarından olan Maral xanımın yaradıcılığında tarixi keçmiş və yaşadığı dövr təsvir olunmuş, müasirlərin obrazları, elmi və lirik peyzajlar, kənd və şəhər adamlarının məişətinin özünəməxsus fərdiliyi öz əksini tapmışdır.

MARIYA

yunan. *mariya* ismətli, namuslu mənasındadır. Ərəbcələşdirilmiş Məryəmdir. Mariya qadın adı XX əsrin əvvəllərindən rus dili vasitəsilə dilimizə keçmiş qadın adlarındandır. Bəzi mənbələrdə Məhəmməd Peyğəmbərin arvadlarından birinin, kiçik yaşda dünyasının dəyişmiş oğlu İbrahimin anasının adının Mariya olduğu haqda məlumatlara da rast gəlinir.

MATAN

azərb. *matan* sözü əzizləmə və oxşama mənasında toppuş, kök, ağ, göyçək qız uşaqlarına deyilmiş, sonradan Matan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MAYA

fars. *maya* sözü dilimizdə bir çox mənada (rüşeym, xəmirəməyə, səbəb, sərmayə və s.) işlənir. Məcəzi mənada maya sözü ağ, dolğun, gözəşirin (qadın) anlamındadır. Danışıqda ağca maya kimi də işlədilir. Maya qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

MAYAXANIM

fars. *Maya* və mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mayaxanım (bax: ad – **MAYA**; **XANIM**) qadın adı Maya xanım mənasını ifadə edir.

MAYDA/MAYDƏ/MAYİDƏ

ərəb. *mayda* sözü əslində yemək süfrəsi, qonaqlıq, həmçinin zərif, incə mənalarındadır. Mayda qadın adı isə müqəddəs kitabımız "Quran"ın beşinci surəsinin adındandır. Adın təhrif olunmuş Maydə, Mayidə formaları da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MAYDAGÜL

ərəb. *Mayda* və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Maydagül (bax: ad – **MAYDA**; **GÜL**) qadın adı incə, zərif gül, çiçək mənasını ifadə edir.

MAYİSƏ/MAİSƏ

lat. *mayis* (əslində *mayus*) may (ilin beşinci ayı) deməkdir. Ayın adı yunan əsətlərlərinə görə, ticarət allahı Merkuriyin anası ilahə Mayanın şərəfinə adlandırılmışdır. Müasir türk dilində də may ayı mayıs formasındadır. XX əsrin əvvəllərinə qədər dilimizdə də işlənmişdir. Adətən bu ayda olan oğlanlara Mayıs/Mayis (bax: ad – **MAYIS**), qızlara Mayısə/Maisə adı qoyulur.

MAYSARA/MEYSARA/MEYSARƏ

fars-ərəb. *maysara* sözündəndir. Maysara qadın adı məhsuldar ay, bolluq ayı mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Meysara, Meysarə, Meysərə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Maysara adı Azərbaycanda yalnız Meysərə şəklində (tələffüzlə bağlı çətinlik yarandığından) rast gəlinir.

MAYZƏR

bax: ad – **MAHİZƏR**

MEHİN

fars. *mehin* sözündən olub, çox əzəmətli, ali, ən böyük mənasındadır. Mehin qadın adı dilimizdə, əsasən, Məhin formasında işlənir.

MEHMANƏ

fars. *mehman* sözündəndir. Klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən sözlərdəndir. Mehmanə qonaq, qonaq olmaq mənasını ifadə edən Mehman kişi adından (bax: ad – **MEHMAN**) ənənəvi yolla düzəlmiş qadın adıdır.

MEHRABƏ

ərəb. *mehrab* sözündəndir. Mehrabə qadın adı İslam dini ilə əlaqədar şəxs adlarından olan, dilimizə tərcümədə döyüş yeri, imamın ibadətlə məşğul olduğu yer, həmçinin həm mənəvi, həm də maddi cəhətdən yüksək yer mənalərini ifadə edən Mehrab kişi adından (bax: ad – **MEHRAB**) ənənəvi yolla düzəlmişdir.

MEHRAN/MEHRANƏ

fars. *mehran* sözündəndir. Mehran dilimizə tərcümədə sevən, məhəbbəti olan mənasını ifadə edir. Qafqaz Albaniyasının başında duran İran mənşəli Mehranilər sülaləsinin (628-705) əsasını qoymuş Mehranın adındandır. Ə.Firdövsinin “Şahnamə” əsərində də Mehran adına rast gəlinir. Azərbaycan antroponomikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. Lüğətlərdə Mehran qadın adının çay adından olması barədə məlumatlara da rast gəlinir. Adın sonuna *-ə* şəkilçisi artırmaqla Mehranə variantı da yaranmışdır.

MEHRANSA/MEYRANSA/MEHRƏNSƏ/MEYRƏNSƏ

fars-ərəb. *mehransa* (əslində *mehr an-nisa*) sözündəndir. Mehransa (bax: ad – **MEHRİ; NİSƏ**) qadın adı qadınların günəşi mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Meyransa, Mehrənsə, Meyrənsə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün Mehransa qadın adı Azərbaycanda yalnız Meyransa, Meyrənsə şəklində (tələffüzlə bağlı çətinlik yarandığından) rast gəlinir.

MEHRƏNGİZ

fars. *mehrəngiz* sözündəndir. Mehrəngiz (bax: ad – **MEHRİ; ƏNGİZ**) qadın adı mehribanlıq, sevgi yayan, saçan anlamındadır.

MEHRİ

fars. *mehr* sözündən olub, dostluq, məhəbbət, həmçinin günəş (Mitranın sinonimidir) anlamlarını ifadə edir. Qədim astrologiyaya əsasən, Mehr günəşdir, rəşadət, qəhrəmanlıq simvoludur. Qədim şəmsi təqvimində isə aylardan birinin adıdır. Mehr ayında da vaxtilə bayram kimi təntənəli qeyd edilən Mehr günü olmuşdur. Payızın əvvəllərinə təsadüf edən bu mərasim təxminən Novruz bayramı səviyyəsində keçirilmiş. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan dilində söz sonunda iki samitin yanaşı gəlməsi zamanı tələffüzdə ağırlıq yarandığından, mehr sözü dəyişdirilərək Mehri formasına düşmüşdür. Azərbaycan antroponomikasında Mehri qadın adı ilə yanaşı tərkibində Mehri adının işləndiyi qadın adları da mövcuddur.

MEHRİBAN

fars. *mehriban* (əslində *mehrban*) sözündəndir. Azərbaycan dilində üç saitli yanaşı gəlməsi zamanı tələffüzdə ağırlıq yarandığından mehriban sözü dilimizdə sözlərin fonetik quruluşuna uyğun dəyişdirilərək mehriban formasına düşmüşdür. Mehriban qadın adı yaxın münasibətdə olan, səmimi, xoşxasiyyət, dostluğu qoruyan, şəfqətli, xoşrəftar anlamlarını ifadə edir.

MEHRİBƏYİM

fars. *Mehri* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mehribəyim (bax: ad – **MEHRİ; BƏYİM**) qadın adı sevimli, xoşxasiyyət qadın, qız mənalərini ifadə edir.

MEHRİCAN

fars. *Mehri* adı və *can* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Qədim adlardan olan Mehrican (bax: ad – **MEHRİ; CAN**) qadın adı sevimli, canıma yaxın olan, şəfqət göstərən mənalərini ifadə edir. Adın daşıyıcılarından XIII əsrin əvvəlində yaşamış Mehrican xatun Sultan Tögrülün qızı, Atabəylər dövlətinin son hökmdarı olmuş Müzəfərəddin Özbəyin arvadı, Azərbaycan tarixində görkəmli şəxsiyyətlərdən olmuşdur. O, dövlətin idarə olunması və siyasətlə bağlı məsələlərdə fəal mövqeyə malik idi.

MEHRİXANIM

fars. *Mehri* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mehrixanım (bax: ad – **MEHRİ; XANIM**) qadın adı Mehri xanım anlamındadır.

MERAC/MEHRAC

ərəb. *merac* sözü dilimizdə nərdivan, qalxma, düşmə, göyə çıxma, göyə qalxma mənalərindədir. Merac İslamda Məhəmməd Peyğəmbərin Allahla ünsiyyət üçün göyə qalxdığı gecənin adıdır. Rəcəb ayının 27-nə təsadüf edən gecənin adındandır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Mehrac da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MEY

fars. *mey* sözü dilimizə tərcümədə şərab deməkdir. Sözün ağılı başdan alan, adamı sərxoş edən və s. buna yaxın məcazi mənaları da mövcuddur. Klassik ədəbiyyatda həddən artıq çox istifadə edilən “mey” sözü də məcazi mənalar kəsb edir. Məlum olduğu kimi, “mey” həm də dilimizin şəxs adları sistemində mövcud bir neçə adın tərkibində komponent olaraq mövcuddur. Bu qəbildən olan şəxs adlarında söz məcazi mənə ifadə edir.

MEYXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *mey* sözü və azərb. *Xanım* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Meyxanım (bax: ad – *MEY*; *XANIM*) qadın adı meyl kimi ağılı başdan alan gözəl xanım anlamındadır.

MEYXAS

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *mey* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mehrixanım (bax: ad – *MEY*; *XAS*) qadın adı meyl kimi cəlbedici olan gözəl xanım anlamındadır.

MƏBRURƏ

ərəb. *məbrurə* sözündəndir. Məbrurə qadın adı dəyərlı, bəyənilmiş anlamlarındadır.

MƏCİDƏ

ərəb. *məcıd* sözündəndir. Məcıd qadın adı böyük, ulu, əzəmətli, tanınmış, adlı-sanlı, görkəmli, şanlı, şərəfli anlamlarını ifadə edən Məcıd kışı adından (bax: ad – *MƏCİD*) ənənəvi yolla yaranmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, ərəblərdə daha çox Məcıd (ərəb dilində tələffüzü fərqlidir) qadın adı geniş yayılmışdır. Bizdə isə əksinə, məişətimizdə Məcıd qadın adına nisbətən Məcıd kışı adı daha geniş yayılmışdır.

MƏDİNƏ

ərəb. *mədinə* sözü dilimizə tərcümədə şəhər deməkdir. Lakin Mədinə qadın adı İslam dinində Məkkədən sonra ikinci müqədd-

dəs şəhər hesab edilən, Məhəmməd Peyğəmbərin yeni dini bərqərar edərkən özünə tərəfdarlar tapdığı, gələcək dinin əsasını qoyduğu şəhərin adındandır. Düşmənlərindən uzaqlaşan Məhəmməd Peyğəmbər Məkkədən Mədinəyə hicrət edir ki, bu da İslam tarixinin – hicri tarixinin başlanğıcıdır. Məhəmməd bu şəhərə hicrət edənə qədər şəhər Yəsrib adlansa da, sonradan məhz onun şərəfinə Mədin ən-nəbi (Peyğəmbərin şəhəri), daha sonradan isə Mədinə adlandırılmışdır. Məhəmməd Peyğəmbər bütün qalan ömrünü Mədinədə yaşamışdır. Mədinədə ilk məscidi (Məscid ən-nəbi) tikdirmiş Məhəmməd Peyğəmbər “Quran”ın xeyli hissəsini də bəyan etmişdir. Müsəlman dövlətinin ilk paytaxtı Mədinə olmuşdur. Məhəmməd Peyğəmbər Mədinədə özünün tikdirdiyi məsciddə dəfn edilmişdir. Onun evi də həmin məscidə bitişik olmuşdur. Zəvvarlar rəsmən həcc mərasiminə daxil olmasalar da, daim peyğəmbərin məzarını ziyarətə gəlirlər. Mədinə məcazi mənada müqəddəs yer, səcdəgah anlamındadır. Klassik ədəbiyyatda gözəl xitabən Mədinəm ifadəsinə tez-tez rast gəlinir.

MƏFKURƏ

ərəb. *məfkurə* ictimai şüurun müxtəlif formalarında – fəlsəfədə, siyasətdə, hüquqda, əxlaqda, incəsənətdə, dində ifadə olunan ideyalar, təsəvvürlər, məfhumlar sistemidir. Ərəb dilindən mənası bilinmədən birbaşa götürülüb ad kimi istifadə edilən sözlərdəndir. Məfkurə qadın adı ideya, qayə kimi anlaşılr.

MƏFTUNƏ

ərəb. *məftun* sözündəndir. Məftunə qadın adı müasir Azərbaycan dilində vurğun, özünü unudacaq dərəcədə vurulmuş, valeh olmuş, heyran olmuş anlamlarını ifadə edən Məftun kişi adından (bax: ad – *MƏFTUN*) ənənəvi yolla yaranmışdır.

MƏHARƏT

ərəb. *məharət* sözü dilimizdə bir işi mükəmməl görmə, bacarıq, qabiliyyət, hünər anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Məharət qabiliyyət sahibi olan (adam) mənasındadır.

MƏHBUBƏ

ərəb. *məhbubə* sözü məhəbbət, həbib, həbibə sözləri ilə eyni kökdəndir. Məzmunca da çox yaxındır. Klassik ədəbiyyatda bu sözlərə tez-tez rast gəlinir. Məhbubə qadın adı istəklili, sevgili, yar mənasındadır.

MƏHƏBBƏT

ərəb. *məhəbbət* sözü dilimizdə eşq, sevgi, istək, ürəkdən bağlılıq, sədaqət, mehribanlıq anlayışlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Məhəbbət adı sevgi, eşq mənasındadır.

MƏHİ

Məh... hecası ilə başlayan adların oxşama məzmunlu əzizləmə və kiçiltmə formasıdır. Sonradan Məhi müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏHİN

bax: ad – **MEHİN**

MƏHİNBANU

fars. *Məhin* və *Banu* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məişətimizdə qədim adlardan olan Məhinbanu (bax: ad – **MƏHİN; BANU**) sevimli, xoşxasiyyət qadın, qız mənalarını ifadə edir. Adın daşıyıcılarından biri də Azərbaycanın Səvəfilər dövlətinin hökmdarı Şah İsmayıl Xətəinin qızı Məhinbanu Sultan xanım (XV əsr) olmuşdur. Məhinbanu Azərbaycan tarixində qeyri-rəsmi diplomatik missiyada xüsusi xidmətləri olan xanım kimi qalmışdır. Hərtərəfli təhsil görmüş, qeyri-adi xeyirxahlığı, sülhpərvər xasiyyəti ilə seçilən Məhinbanu xanım Türkiyə və Səfəvilər dövləti arasında münasibətlər kəskinləşən dövrdə məktubla Türkiyə sultanının qızına müraciət edərək hər iki hökmdarın hərbi əməliyyatlardan əl çəkərək bütün münaqişəli məsələləri sülh yolu ilə həll etməsi üçün onu öz atasına təsir göstərməyə çalışmışdı.

MƏHRUZƏ

fars. *məhruzə* sözündən olub, qorunmuş, saxlanmış mənasını ifadə edir. Məhruzə qadın adı orucluq ayının adındandır, bir də qorunmuş, saxlanmış mənasını ifadə edir.

MƏHSƏTİ/MƏSHƏTİ/MƏSƏTİ

fars. *məhsəti* (əslində *mah həsti*) sözündən olub, dilimizə tərcümədə *Aysan* (*sən*), həmçinin Ay üzlü anamlarındadır. Məhsəti Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış qadın adları sırasındadır. Məhsəti XII əsrdə yaşayıb-yaratmış, tarixiliyi də, təxəllüsü də hələ dərinəndən araşdırılmamış, ədəbiyyat tarixində gözəl rübailər müəllifi kimi qalmış Mənicə Gəncəvinin təxəllüsündəndir. Bəzi mənbələrdə Məhsəti Gəncəviyə təxəllüsün Sultan Səncər tərəfindən verildiyi barədə məlumatlara rast gəlinir. Şairin poetik irsi ilə tanışlıq şairənin riyaziyyat, astronomiya, bir sıra humanitar elmlər, o cümlədən fəlsəfə sahəsindəki biliyindən xəbər verir. Onun gözəl şahmat oynaması və musiqiçi olması barədə də məlumatlar mövcuddur. Məhsətinin cəsarəti, azadlıqsevərliyi onun poeziyasında özünü göstərən xüsusi zövq incəliyi ilə, yumor hissi ilə birlikdə şairəyə pərəstiş hissi doğurur. Təsədüfi deyildir ki, şairin həyat və yaradıcılığının hərtərəfli araşdırıcılarından olan avstriyalı şərqsünas F.Mayer öz ciddi və əhatəli əsərini “Füsunkar Məhsəti” adlandırmışdır. Adın təhrif edilmiş formaları Məshəti, Məsəti də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

MƏXMƏR

ərəb. *məxmər* sözü üzü qısa xovlu parlaq ipək parçanın, həmçinin məxmərdən olan, yaxud üzünə məxmər çəkilmiş, məxmərdən tikilmiş məmulatın adındandır. Məxmər sözünün yumşaq, ipək kimi məcazi mənaları da məlumdur. Məxmər qadın adı da sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub ipək, yumşaq, mülayim xasiyyətli mənasındadır.

MƏXFURƏ/MƏXFİRƏ

fars. *məxfurə* sözündəndir. Məxfurə qadın adı həyalı, ismətli, utancaq (qadın, qız) mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Məxfirə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏKKƏ

ərəb. *məkkə* sözündən olub, şəhərlərin anası anlamındadır. İslam dininə görə, Məkkə birinci şəhər hesab edilir, çünki Məhəmməd Peyğəmbərin doğulduğu, Mədinəyə gedənədək yaşadığı şəhərin adıdır. Müqəddəs Kəbə də bu şəhərdə yerləşir. Beləliklə, Məkkə qadın adı şəhər adındandır.

MƏQBULƏ

ərəb. *məqbul* sözündəndir. Məqbulə qadın adı bəyənilən, qəbul edilən, xoşagələn, yaxşı mənasındadır.

MƏLAHƏT

ərəb. *məlahət* sözündəndir. Məlahət qadın adı gözəllik, şirənlik, lətafət, həmçinin cazibə, duzluluq mənasındadır.

MƏLAİKƏ/MƏLEYKƏ

ərəb. *mələk* sözündəndir (bax: ad – **MƏLƏK**), mələklərin cəmi anlamındadır. Klassik ədəbiyyatda da, danışqda da gözəllik simvolu kimi işlənir. Məlaikə qadın adı çox gözəl, gözəllər gözəli mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Məleykə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad məişətimizdə yalnız Məleykə şəklindədir.

MƏLƏK

ərəb. *mələk* sözündəndir. İslam dininə görə, Allahın göstəriş və əmrlərini yerinə yetirən, çox gözəl qadın surətində olub, qanadlı məxluqlardır. Müqəddəs kitab “Qurani-Kərim”də mələklər incə və fəal bir varlıq kimi təqdim edilir. Burada mələklərin bəziləri insanların tutduğu əməlləri yazmaqqla, bəziləri isə insanları qorumaqla, ona doğru yol göstərməklə, ilham verməklə və s. ilə məşğuldur. Adətən çox gözəl və ya məsum, xoşxasiyyət adam haqqında *mələk kimidir* ifadəsi işlədilir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Mələk qadın adı da eybi olmayan, hərtərəfli gözəl olan (qadın, qız) mənasını ifadə edir. Mələk həm də bir sıra mürəkkəb qadın adlarının tərkibində mövcuddur.

MƏLƏKBACI

ərəb. *Mələk* adı və azərb. *bacı* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mələkbacı (bax: ad – **MƏLƏK; BACI**) qadın adı mələk kimi xoşxasiyyət bacı, mələk kimi gözəl bacı mənalarını ifadə edir.

MƏLƏKBƏYİM

ərəb. *Mələk* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mələkbəyim (bax: ad – **MƏLƏK; BƏYİM**) qadın adı mələk kimi gözəl qadın, qız mənasını ifadə edir.

MƏLƏKXANIM

ərəb. *Mələk* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mələkxanım (bax: ad – **MƏLƏK; XANIM**) qadın adı Mələk xanım anlamını ifadə edir.

MƏLƏKMƏNZƏR

ərəb. *Mələk* və *Mənzər* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mələkmənzər (bax: ad – **MƏLƏK; MƏNZƏR**) qadın adı xalq şeirində, folklorda gözəlin epitetlərindən biridir, mələk kimi həddən ziyadə gözəl mənasını ifadə edir.

MƏLƏKNAZ

ərəb. *Mələk* adı və fars. *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mələknaz (bax: ad – **MƏLƏK; NAZ**) qadın adı mələk kimi nazlı gözəl mənasını ifadə edir.

MƏLƏKNİSƏ

ərəb. *Mələk* və *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mələknisə (bax: ad – **MƏLƏK; NİSƏ**) qadın adı mələk kimi xoşxasiyyət gözəl qadınlar mənasını ifadə edir.

MƏLƏKNUR

ərəb. *Mələk* adı və *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mələknur (bax: ad – **MƏLƏK; NUR**) qadın adı mələk kimi gözəlliyi ilə nur saçan (qadın, qız) mənasını ifadə edir.

MƏLƏKSİMA

ərəb. *Mələk* və *Sima* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mələksima (bax: ad – **MƏLƏK; SİMA**) qadın adı mələk kimi bacı, mələk kimi gözəl camallı, gözəl çöhrəli (qadın, qız) mənalarını ifadə edir.

MƏLƏKZƏR

ərəb. *Mələk* və fars. *zər* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mələkzər (bax: ad – **MƏLƏK; ZƏR**) qadın adı mələk kimi gözəlliyi ilə göz qamaşıdıran (qadın, qız) mənasındadır.

MƏLHƏM

ərəb. *məlhəm* (əslində *mərhəm*) sözündəndir. Məlhəm qadın adı ağrıya dərman, çarə, əlac mənalarını ifadə edir.

MƏLİHA/MƏLİHƏ

ərəb. *məliha* sözündəndir. Məliha qadın adı məlahətli, lətafətli, şirin, xoşagəlimli (qadın, qız) anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Məlihə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Türk xalqlarının, demək olar ki, hamısında Məliha adına (Meliha, Melihə kimi də) rast gəlinir.

MƏLİKƏ

ərəb. *məlik* sözündən olub, dilimizdə hökmdar, padşah arvadı anlamlarını ifadə edir. Məlikə qadın adı Məlik kişi adından (bax: ad – **MƏLİK**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Azərbaycan şəxs adları sistemində titullardan formalaşmış qadın adları sırasındadır.

MƏLTƏM

türk. *məltəm* sözündəndir. Məltəm qadın adı Türkiyə türklərində geniş yayılmışdır. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin sonlarından daxil olan qadın adlarındandır. Bu gün məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasında olan Məltəm xəfif, sahil küləyi anlamındadır.

MƏMLƏKƏT

ərəb. *məmləkət* sözündən olub, yaşayış yeri, ərazi, diyar, ölkə mənalарını ifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, mülkə malik olurlar, malik olunan mülk malikanə hesab edilir. Məmləkət qadın adının əsasında duran isə malik olunan hər şeyin cəmidir, yəni ölkədir.

MƏNİCƏ

türk. *mənicə* sözündən olub, mənəcə, mənim fikrimcə mənalарını ifadə edir. XII əsr Azərbaycan şairəsi Məhsəti xanım Gəncəvinin adı bəzi araşdırmalarda Mənicə kimi qeyd edilmişdir. O, sarayda yaşayarkən Sultan Səncər ona Məhsəti ləqəbini vermişdir. Bundan sonra şairə ondan təxəllüs kimi istifadə etmişdir. Ə.Firdövsinin “Şahnamə” dastanında “Becan və Mənicə” hekayəsinin əsas qəhrəmanlarından birinin adındandır.

MƏNSURƏ

ərəb. *mənsur* sözündən olub, dilimizə tərcümədə qalib deməkdir. Məişətimizdə Mənsur kişi adına (bax: ad – **MƏNSURƏ**) nisbətən addan ənənəvi yolla yaranmış Mənsurə qadın adı daha geniş yayılmışdır.

MƏNSURİYYƏ

ərəb. *mənsuriyyə* Azərbaycanın klassik muğamlarından birinin adındandır. Mənsuriyyə qadın adı Azərbaycan antroponimikasında musiqi parçalarının adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır.

MƏNŞURƏ

ərəb. *mənşurə* sözündən olub, dilimizdə nəşr edilmiş, eşidilmiş, yayılmış, həmçinin padşahın fərmanı mənalарını ifadə edir. Mənşurə qadın adı sözün nəşr olunma mənası ilə əlaqədardır.

MƏNTİQƏ

ərəb. *məntiq* sözündən olub, dilimizdə daxili qanunauyğunluq, həmçinin təfəkkürün qanunları haqqında elm mənasındadır. Azərbaycan dilində məntiq sözündən kişi adı yaranmasa da,

Məntiqə qadın adına rast gəlinir. Ailədə Öntiqə ilə həmqafiyə olsun deyə, yaqın ki, mənasına fikir verilmədən övladlara verilən adlar sırasındadır.

MƏNZƏRƏ/MƏNZƏR

ərəb. *mənzərə* sözündən olub, görünüş, görünən yer, tamaşa, təbiəti əks etdirən şəkil, rəsm, göz önünə gətiriləcək hadisə, nəzəri oxşayan görünüş, xoşagələnlə görünüş mənasını ifadə edir. Mənzərə qadın adından səsdüşümü nəticəsində yaranmış adın Mənzər variantı məişətimizdə daha geniş yayılmışdır. Bu gün məişətimizdə ad, əsasən, Mənzər şəklindədir.

MƏNZUMƏ/MƏNSUMƏ/MƏNSİMƏ

ərəb. *mənzumə* sözündəndir. Mənzumə qadın adı mənzum hekayə, dastan, poema anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Mənsumə, Mənsimə formaları da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏNZURƏ

ərəb. *mənzur* sözündəndir. Mənzurə qadın adı nəzərdə tutulmuş, arzu edilən, məqsəd, arzu, niyyət anlamlarını ifadə edən Mənzur kişi adından (bax: ad – **MƏNZUR**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Çoxdan övlad gözləyən ailələrdə arzularının yerinə yetdiyini ifadə etmək məqsədilə qoyulan adlardır.

MƏRCAN/MƏRCANƏ

fars. *mərcan* dənizin dibində qayalıqlara yapışan hərəkətsiz dəniz heyvanı daşlaşdıqdan sonra işlənərək al-qırmızı, çəhrayı və ya ağ rəngli qadın bəzək əşyalarının adındandır. Sonradan Mərcan adının sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla adın Mərcanə variantı yaranmışdır.

MƏRDANƏ

fars. *mərdan* (*mərd* sözünün cəmi) sözündəndir. Mərdanə qadın adı kişilik, kişilər, mərdlər mənasında olan Mərdan kişi adından (bax: ad – **MƏRDAN**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

MƏRƏNGİZbax: ad – **MEHRƏNGİZ****MƏRHƏMƏT**

ərəb. *mərhamət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Mərhəmət adı rəhim, şəfqət, insaf hissi mənalarını ifadə edir.

MƏRİFƏT

ərəb. *mərifət* sözü dilimizdə, əsasən, ədəb, tərbiyə, qanacaq, kamal, mədəniyyət sahibi mənasındadır. Azərbaycan antropnimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. Mərifət şəxs adı ədəb-ərkan mənasındadır.

MƏRUZƏ

ərəb. *məruzə* sözündəndir. Məruzə qadın adı bir mövzu ilə əlaqədar irəlicədən hazırlanıb söylənilən nitq mənasındadır.

MƏRYƏM

yəhudi. *Məryəm* xristianlığın əsasını qoyan İsa Peyğəmbərin anası Mariyanın adının ərəbcələşdirilmiş forması kimi izah edilir. Mənbələrdə əslində rədd edən, müqavimət göstərən mənasını ifadə edən *mara* sözündən, eləcə də acı, zəhər mənasında olan marar sözlərindən olduğu barədə məlumatlara rast gəlinir. Avropada Mariya, Şərqdə Məryəm formasında geniş yayılmışdır. Bəzi lüğətlərdə dindar, günü ibadətlə keçən, ismətli, namuslu mənasını, bəzilərinə isə sevgili, istəkli anlamlarını ifadə etməsi ilə bağlı izahlara da təsadüf edilir. Yəhudilərin peyğəmbəri və padşahı əfsanəvi Davudun nəslindən olan İmranın qızı, xristian dininin yaradıcısı İsa Peyğəmbərin anası Məryəmin əsl adındandır. Belə bir dini rəvayət vardır ki, yəhudilər İsanı atasız doğduğu üçün Məryəmi incitmiş və təqib etmişlər. Bu zaman yeni doğulmuş İsa guya dilə gəlib anasının günahsız və təmiz olduğunu təsdiq etmişdir. XX əsrdə qədim adlardan sayılan Məryəm məişətimizdə geniş yayılmış antroponimlər sırasında olsa da, bu gün artıq müşahidəediləcək dərəcədə azalmış qadın adlarındanır.

MƏRZİYYƏ/MƏRZİYƏ

ərəb. *mərziyə* sözündəndir. Mərziyə qadın adı xoşagələ, məqbul hesab edilən, əlverişli, münasib mənasındadır. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində mövcud Mərziyyə qadın adı İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Məlumdur ki, İslam dini bərqərar olandan bütün müsəlman ölkələrində adqoymada Məhəmməd Peyğəmbərin adı kimi, ailə üzvlərinin, yaxınlarının adlarına da üstünlük verilmişdir. Şərq xalqlarında olduğu kimi, türk antroponimik vahidlər sistemində də mövcud Mərziyyə qadın adı Məhəmməd peyğəmbərin ən çox sevdiyi, imam Əli ilə ailə qurmuş kiçik qızının ləqəbindən formalaşmış addır. İslam dini tarixində əməlləri ilə məşhur olmuş iki imamın (imam Həsən və imam Hüseyin) anası Fatimə insanlığın bütün mənasında xoşagəlimli, bütün əməlləri anaya, qadınlığa məqbul, uyğun olan birisi olmuşdur. Fatimənin Mərziyyə ilə yanaşı, Mubarakə (bax: ad – **MÜBARƏK**), Tahirə (bax: ad – **TAHİRƏ**), Zəkiyyə (bax: ad – **ZƏKİYYƏ**), Raziyyə (bax: ad – **RAZİYYƏ**), Siddiqə (bax: ad – **SİDDİQƏ**), Mühəddəsə, Zəhra (bax: ad – **ZƏHRA**) kimi doqquz adı məlumdur. Bu adların hər biri Azərbaycan şəxs adları sistemində müstəqil qadın adı kimi mövcuddur. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Mərziyə qadın adı artıq müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır.

MƏSMƏ

bax: ad – **MƏSUMƏ**

MƏSMƏXANIM

ərəb. *Məsmə* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məsməxanim (bax: ad – **MƏSMƏ**; **XANIM**) qadın adı Məsmə xanim mənasındadır.

MƏSRURƏ

ərəb. *məsrurə* sözündəndir. Məsrurə qadın adı şad, sevincək, şən mənalarnı ifadə edir.

MƏSTURƏ/MƏSTİRƏ

ərəb. *məstur* sözündəndir. Məsturə qadın adı toxunulmamış, təmiz, örtülü, qapalı, bakirə, təvazökar mənalarnı ifadə edən

Məstur kişi adından (bax: ad – **MƏSTUR**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş forması Məstirə sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MƏSUDƏ

ərəb. *məsud* sözündəndir. Məsudə qadın adı dilimizdə xoş-bəxt, bəxtiyar, səadətli mənalarını ifadə edən Məsud kişi adından (bax: ad – **MƏSUD**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

MƏSUMƏ

ərəb. *məsum* sözündəndir. Məsumə Azərbaycan dilində günahsız, heç bir günahı, qəbahəti olmayan anlamlarını ifadə edən Məsum kişi adından (bax: ad – **MƏSUM**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

MƏŞƏDİXANIM/MƏŞƏDXANIM

ərəb. *Məşədi* (əslində *məşhədi*) və azərb. Xanım adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Məşhədi sözü dilimizin fonetik quruluşuna görə dəyişmiş, Məşədi kimi tələffüz edilmiş, sovet dövründə sənədlərdə də tələffüz edildiyi kimi yazılmışdır. Beləliklə, Məşhəd sözü ilə əlaqədar Məşhədi şəxs adı Məşədiyə çevrilmişdir. Məşədixanım (bax: ad – **MƏŞƏDİ; XANIM**) qadın adı Məşədi xanım mənasındadır. Məlum olduğu kimi, ərəblərdə şəhid olanların basdırıldığı məkan Məşhəd adlanır. İranın Xorasan vilayətində də müqəddəs hesab edilən, imam Rzanın torpağa tapşırıldığı Məşhəd şəhəri mövcuddur. Məşədi şəxs adı da Azərbaycan antroponimikasında hacı, kərbəlayı kimi titullardan yaranmış şəxs adları sırasındadır. Qədimlərdən bu günə kimi Məşhədə gedib müqəddəs yerləri ziyarət edən adama məşhədi adı verilir. Məşədixanım adı Məşhəd ziyarətindən gələn xanım, məşhədi xanım kimi anlaşılır. Adın təhrif olunmuş forması Məşədixanım da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad Məşədixanım şəklindədir.

MƏŞKURƏ

ərəb. *məşkur* sözündəndir. Məşkurə qadın adı şükrə layiq olan, təşəkkür etməyə layiq olan, şükür edilən, bəyənilən anlamlarını ifadə edən Məşkur kişi adından (bax: ad – **MƏŞKUR**) təşəkkürə layiq olan (adam) mənasındadır.

MƏŞURƏ

ərəb. *məşurə* sözündəndir. Məşurə qadın adı camaat, ittifaq, birlik, cəmiyyət mənalərini ifadə edir.

MƏTANƏT

ərəb. *mətanət* sözündən olub, dözümlülük, davamlılıq, möhkəmlik, yenilməzlik, sarsılmazlıq, səbat, mətinlik, iradə kimi anlamları ifadə edir. XX əsrin altmışıncı illərinə qədər Mətanət qadın adına çox nadir hallarda təsadüf edilirdi. M.Təhməsinin uşaq və yeniyetmələr üçün nəzərdə tutulmuş "Çiçəkli dağ" ssenarisi əsasında çəkilmiş "Bir qalının sirri" filmi öz dövründə Azərbaycan tamaşaçısının yaddaşında dərin izlər buraxa bilmişdi. Filmin qəhrəmanları əsasında öz mətinliyi, dözümlüüyü, iradəsi, yenilməzliyi ilə seçilən Mətanət, bir növ, sarsılmazlığın simvolu kimi canlandırılmışdı. Bununla da məişətimizdə Mətanət uzunömürlü adlardan olmuşdur.

MƏZKURƏ

ərəb. *məzkur* sözündəndir. Məzkurə qadın adı zikr olunmuş, adı çəkilmiş, haqqında danışılmış mənasını ifadə edən Məzkur kişi adından (bax: ad – **MƏZKUR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

MƏZURƏ

ərəb. *məzur* sözündəndir. Məzurə qadın adı üzrlü, səbəbli, icazə verilməmiş, üzrü olan anlamlarını ifadə edir.

MİXƏK

fars. *mixək* sözündən olub, mərsin fəsiləsinə aid həmişəyaşıl mixək ağacının və həmin ağacın qurumuş qönçələrindən hazırlanan ətirli ədviyyənin adıdır. Azərbaycan antroponimikasında Mixək qadın adı ilə yanaşı, tərkibində Mixək şəxs adının komponent kimi işləndiyi qadın adları da mövcuddur.

MİXƏKGÜL

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Mixək* və *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mixəkgül (bax: ad – **MİXƏK; GÜL**) qadın adı maygülü, çox ətirli əlvan çiçəkli gülün, sədbər gülünün adıdır.

MİXƏKXANIM

fars. *Mixək* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mixəkxanım (bax: ad – **MİXƏK**; **XANIM**) qadın adı Mixək xanım mənasındadır.

MİXƏKZƏR

fars. *Mixək* adı və zər sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mixəkzər (bax: ad – **MİXƏK**; **ZƏR**) qadın adı qiyəmətli, dəyərlı, mixək kimi ətırlı (qadın, qız) anlamını ifadə edir.

MİLANA/MİLANƏ

İtaliyanın *Milan* şəhərinin adındandır. Milan adının sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla yaranmışdır. Bu ənənə özünü Milana adında da göstərmişdir.

MİLLİYƏ

ərəb. *milli* sözündəndir. Milliyyə qadın adı millətə aid olan, millətə xas olan, həmçinin ölkəyə, dövlətə aid olan mənasındadır.

MİNA

fars. *mina* sözündən olub, metal və s. əşyaların üzərinə çəkilən çox incə və parlaq təbəqə, naxış deməkdir. Son dövrlərə qədər usta zərgərlər qiymətli bəzək əşyalarına mina vurmaqla daha baxımlı edərdilər. Klassik poeziyada obrazlı təşbəhlərdə mina sözünə tez-tez rast gəlinir. Mina parlaq, gözəl kimi məcazi mənalar da ifadə edir. Mina qadın adı da sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

MİNABACI

fars. *Mina* adı və azərb. *bacı* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Minabacı (bax: ad – **MİNA**; **BACI**) qadın adı Mina bacı mənasındadır.

MİNABƏYİM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Mina* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Minabəyim (bax: ad – **MİNA**; **BƏYİM**) qadın adı mina kimi zərif olan (qadın, qız) mənasını ifadə edir.

MİNAXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Mina* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Minaxanım (bax: ad – *MİNA*; *XANIM*) qadın adı Mina xanım mənasındadır.

MİNARƏ

ərəb. *minarə* İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Minarə qadın adı azan vermək üçün məscidin yanında və ya üstündə ucalan qüllənin adındandır.

MİNASƏR

fars. *Mina* adı və *sər* (yüksək mənasında) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Minasər (bax: ad – *MİNA*) qadın adı parlaq zirvə mənasını ifadə edir.

MİNASƏT

fars. *Mina* adı və ərəb. *sət* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Minasət (bax: ad – *MİNA*) qadın adı gözəl, parlaq üzü olan (xanım) mənasındadır.

MİNAVAR/MİNAVƏR

bax: ad – **MÜNƏVVƏR**

MİNAVAZ

azərb. *min* (say) və fars. *avaz* (səs, səda) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Minavaz qadın adı min avazlı, səsi, sədası dildən-dilə düşən (xanım) mənasındadır.

MİNAYƏ

azərb. *min* (say) və ərəb. *ayə* ("Quran" da cümlələr) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Minayə qadın adı min ayə, min cümlə mənasındadır.

MİNAZƏR/MİNƏZƏR/MİNAZ

fars. **Mina** adı və *zər* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Minazər (bax: ad – *MİNA*; *ZƏR*) qadın adı mina kimi parlaq, sanki mina çəkilmiş kimi parlaq mənasındadır. Adın təh-

rif olunmuş forması Minəzər, eləcə də qısaltma forması Minaz da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MİNİRƏ

ərəb. *minir* (əslində *münir*) sözündəndir. Ərəb dilində Münirənin yanlış tələffüzündən yaranmış (Azərbaycan dilinin orfoepik qaydalarına uyğun tələffüzün nəticəsi olaraq) Minirə qadın adı işıq saçı, parlayan, nur çiləyən, işartı verən mənasını ifadə edir.

MİNNƏT

ərəb. *minnət* sözü dilimizdə edilən hörmət və yaxşılığa qarşı daxilən duyulan borcluluq hissi, özünü borclu bilmə mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Minnət adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MİNNUR/MİNNURƏ/MİNURƏ

azərb. *min* (say) və ərəb. *nur* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Minnur (bax: ad – **NUR**) qadın adı min yerə nur saçan, çox parlaq mənasındadır. Sonradan Minnur adına -ə sonluğu artırılmaqla Minnurə qadın adı yaradılmışdır. Səsdüşümü hadisəsi nəticəsində Minurə şəklinə düşmüşdür. Bu gün ad yalnız Minurə şəklindədir.

MİR

ərəb. *əmir* sözünün fars dilində dəyişikliyə uğramış formasıdır. Əmir sözü əslində rəis, başçı, ağa mənasındadır (bax: ad – **ƏMİR**). Azərbaycan antroponimikasında əcdadlarının Məhəmməd ailəsinə, yaxud seyid nəslinə mənsub olduğunu ifadə etmək, başqa sözlə, adi adlardan fərqlənən, **mir** hissəciyinin artırıldığı kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Ərəblərdə ön qoşması sayılan **mir** dilimizdə istər qadın, istərsə də kişi adına əlavə edilir. Bu qəbildən olan şəxs adları (məsələn, Mirağa, Mirələkbər, Mirxanım, Mirnisə və s.) onların peyğəmbər nəslindən, yəni seyid övladı olduqlarının göstəricisi sayılır.

MİRANA/MİRANƏ

fars. *miran* sözündəndir. Miranə qadın adı dilimizdə ağalar, syidlər mənasında olan Miran kişi adından (bax: ad – **MİRAN**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Adın Miranə variantı da mövcuddur.

MİRNİSƏ

ərəb. (Ə)*mir* və *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mirnisə (bax: ad – **MİR; NİSƏ**) qadın adı seyid nəslinə mənsub Nisə anlamına gəlir.

MİRXANIM

ərəb. (Ə)*mir* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mirxanım (bax: ad – **MİR; XANIM**) qadın adı seyid nəslinə mənsub xanım anlamına gəlir.

MİRVARİ

fars. *mirvari* (əslində *morvarid*) sözündəndir. Mənbələrdə sözüün yunanlardan farslara, sonra dilimizə keçməsi barədə məlumatlara da rast gəlinir. Mirvari bəzi molyuskların balıqqulaqlarından çıxarılan ağ, bəzən də çəhrayı, boz, qara rəngli dənələr şəklində qiymətli sədəf maddəsi, bu maddədən hazırlanmış qadın zinət əşyalarının adıdır. Mirvari qadın adı inci, dürr, daş-qaş mənasındadır.

MİRVARİD

fars. *mirvarid* (əslində *morvarid*) sözündəndir. İranda Mirvarid bizim inciçiçəyi (elmi adı *bellis*) adlandırdığımız gülün adıdır. Adın daşıyıcılarından Mirvarid Dibazi (1912-2001) Azərbaycanın Xalq Şairi olmuşdur. Mirvarid xanım dövrünün bir çox orden və medallarına layiq görülmüşdür.

MORUQ

azərb. *moruq* giləmeyvəli kol-bitki və onun ətirli, şirin, ağ və ya qırmızı meyvəsinin adındandır. Moruq qadın adı Azərbaycan antroponimikasında bitki, gül adları ilə bağlı adlar sırasındadır.

MÖHKƏM

ərəb. *möhkəm* sözündən olub, davamlı, bərk, səbatlı, həmçinin sağlam, qüvvətli, mətin, yenilməz mənalarnı ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında alqış məzmunlu, eləcə də müş-tərək şəxs adları sırasında olan Möhkəm adı sözün sağlam, qüv-vətli, yenilməz mənalarnı ilə əlaqədardır.

MÖHTƏRƏM

ərəb. *möhtərəm* sözü dilimizdə əziz, hörmətli, ehtirama layiq olan, ehtiram edilən mənasındadır. Azərbaycan antroponimika-sında müş-tərək şəxs adları sırasında olan Möhtərəm adı hörmət qazanmış, hörmət sahibi anlamındadır.

MÖMİNƏ

ərəb. *mömin* sözündəndir. Möminə qadın adı dilimizdə inandı-ğın dinin (İslam dininin) ehkamlarına ciddi surətdə əməl edən adam, dindar, din tərəfdarı, həmçinin Allahın varlığına inanan, Tanrı yo-lunu tutan anlamlarını ifadə edən Mömin kişi adından (bax: ad – **MÖMİN**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Bu gün məişətimizdə Mömin kişi adına nisbətən Möminə qadın adı daha geniş yayılmışdır.

MÖMİNƏXANIM

ərəb. *Möminə* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Mömi-nəxanim (bax: ad – **MÖMİNƏ; XANIM**) qadın adı Möminə xa-nım mənasındadır.

MÖMİNƏXATUN/MÖMİNƏXATIN

ərəb. *Möminə* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xa-tun* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Möminə-xatun (bax: ad – **MÖMİNƏ; XATUN**) qadın adı dindar xanım, dindar xanımı mənasındadır. Möminə adının təhrif olunmuş forması Möminəxatın da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəs-miləşmişdir. Adın məşhur daşıyıcılarından Azərbaycan Atabəy-ləri dövlətinin ilk dövründə mühüm rol oynamış Möminə xatun hökmdar Məhəmməd Cahan Pəhləvan və Qızıl Arslanın anasıdır. Həyatının sonunadək Naxçıvanda yaşamış Möminə xatun

dövrün siyasi hadisələrində məsləhətçi olub, saray çəkişmələrindən hökmdar ailəsinə qorumağı bacaran bir qadın kimi Azərbaycan tarixinə daxil olmuşdur. Dövlət əhəmiyyətli məsələlərin həllində onun fikri ilə hər zaman hesablaşırdılar. Salnaməçi Sədrəddin əl-Hüseyni yazır ki, Möminə xatun həmişə Şəmsəddin Eldənizi ölkə səyahətlərində müşayiət edirdi. Möminə xatunun xalq arasında da böyük hörməti var idi, çünki ölkə vətəndaşlarının tale və maraqlarına biganə deyildi, mədəniyyətin, maarifin inkişafına da köməklik edirdi. Bu ağıllı və hörmətə layiq qadının şərafinə Naxçıvanda nadir və möhtəşəm məqbərə tikilmişdir.

MÖTƏBƏR

ərəb. *mötəbər* sözü dilimizdə etibarlı, inanılan, etibar edilən, inam yeri, inanılmış, hörmətli, nüfuzlu, sözükeçən, həmçinin tanınmış, məqbul, hökmü olan (şəxs) anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Mötəbər çox hörmətli mənasındadır. Bu gün Azərbaycanda Mötəbər adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MÖVSÜMƏ/MÖSÜMƏ

ərəb. *mövsüm* sözündəndir. Mövsümə qadın adı dilimizdə fəsil, ilin dörd fəslindən biri, ilin hər hansı bir iş, məşğələ, istirahət və s. üçün istifadə olunan hissəsi, bir şeyin müəyyən vaxtı, zamanı mənasında olan Mövsüm kişi adından (bax: ad – **MÖV-SÜM**) yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş forması Mösumə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MUĞAMAT

ərəb. *muğamat* sözündəndir. Məqam sözünün cəmi olan muğamat sözü Azərbaycan dilində muğam tərzində olan musiqilər, musiqi havaları anlamındadır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Muğamat qadın adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MUĞANGÜL

türk. *Muğan* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Muğangül (bax: ad – **MUGAN**; **GÜL**) qadın adı Muğanın gülü, çiçəyi mənasındadır.

MUNCUQ

azərb. *muncuq* sapa düzülüb boyuna taxılan dənələrdən ibarət boyunbağı, dənələrin hər biri, boyuna taxılan qadın bəzəyidir. Muncuq qadın adı boyunbağı anlamını ifadə edir.

MUNİSƏ

ərəb. *munis* sözündəndir. Munisə qadın adı dilimizdə adama-yovuşan, istiqanlı, ünsiyyətçi, mehriban, ürək dostu, sirdaş, dost, yoldaş mənalarını ifadə edən Munis kişi adından (bax: ad – **MUNİS**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

MUŞTULUQ

ərəb. *muştuluq* sözü dilimizdə xeyir xəbər, şad xəbər, sevindirici söz, müjdə, həmçinin xeyir, şad xəbəri, müjdəni verən şəxsə verilən bəxşiş, hədiyyə anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Muştuluq adının daşıyıcıları bu gün, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MÜBARƏK

ərəb. *mübarək* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində mübarək xoş bir xəbər, təzə alınan bir şey və ya ad günü, bayram münasibətilə deyilən təbrik, gözaydınlığı sözü, həmçinin müqəddəs, əziz, hörmətli, layiqli, çox yaxşı, uğurlu anlamlarını ifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, dilimizin antroponimik vahidlər sistemində mövcud Mübarəkə qadın adı İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Məlumdur ki, İslam dini bərqərar olandan bütün müsəlman ölkələrində adqoymada Məhəmməd Peyğəmbərin adı kimi, ailə üzvlərinin, yaxınlarının adlarına da üstünlük verilmişdir. Şərq xalqlarında olduğu kimi, türk antroponimik vahidlər sistemində də mövcud Mübarəkə qadın adı Məhəmməd Peyğəmbərin ən çox sevdiyi, imam Əli ilə ailə qurmuş kiçik qızının ləqəbindən formalaşmış addır. İslam dini ta-

rixində əməlləri ilə məşhur olmuş iki imamın (imam Həsən və imam Hüseyin) anası Fatimə insanlığın bütün mənasında əziz, hörmətli, ləyaqətli birisi olmuşdur. Fatimənin Mübarəkə ilə yanaşı ilə Mərziyyə (bax: ad – **MƏRZİYYƏ**), Tahirə (bax: ad – **TAHİRƏ**), Zəkiyyə (bax: ad – **ZƏKİYYƏ**), Raziyyə (bax: ad – **RAZİYYƏ**), Siddiqə (bax: ad – **SİDDİQƏ**), Mühəddəsə, Zəhra (bax: ad – **ZƏHRA**) kimi doqquz adı məlumdur. Bu adların hər biri Azərbaycan şəxs adları sistemində müstəqil qadın adı kimi mövcuddur. Sovet dövründə Azərbaycan antroponimik vahidlər sistemində mövcud İslam dini ilə əlaqədar əksər şəxs adları kimi, rəsmi sənədlərdə bilərəkdən təhrif olunaraq Mübarək kimi qeyd edilmişdir. Sonradan dilimizdə ad yalnız Mübarək formasında mövcud olmuşdur. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış Mübarək qadın adı bu gün artıq müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Bu gün Mübarək qadın adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MÜJDƏ

fars. *müjdə* sözündəndir. Müjdə qadın adı xeyir xəbər, xoş, şad xəbər mənasını ifadə edir.

MÜJDƏXANIM

fars. *Müjdə* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Müjdəxanim (bax: ad – **MÜJDƏ; XANIM**) qadın adı Müjdə xanım mənasındadır.

MÜJGAN/MÜJGANƏ

fars mənş. *müjgan* sözündəndir (*müjə* – kirpik sözünün cəmi-dir). Müjgan qadın adı kirpiklər mənasındadır. Klassik ədəbiyyatda çoxişlənən sözlərdəndir. Müjgan adının sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla adın Müjganə variantı da yaranmışdır.

MÜXLİSƏ

ərəb. *müxlis* sözündəndir. Müxlisə qadın adı səmimi, dostluq və yoldaşlıqda səmimi olan, sədaqətli dost olan, həmçinin saf, təmiz, xalis mənalərini ifadə edən Müxlis kişi adından (bax: ad –

MÜXLİS) ənənəvi yolla yaranmışdır. Bu gün məişətimizdə Müxlis kişi adına nisbətən Müxlisə qadın adı daha geniş yayılmışdır.

MÜKAFAT

ərəb. *mükafat* sözü dilimizdə birinin hər hansı bir sahədəki nailiyyətini, müvəffəqiyyətini qeyd etmək üçün ona verilən pul və ya başqa qiymətli hədiyyə, iş yerində yaxşı göstəricilərinə, yaxud bayram münasibətilə işçilərə verilən pul (mükafat olaraq), müəyyən bir xidmət müqabilində, yaxud yaxşılığa qarşı əvəz olaraq verilən pul, qarşılıq mənalarını ifadə edir. Ailədə doğulan övladda Tanrının payı, Allahın mükafatı kimi baxılması bu məzmununda şəxs adlarının yaranması ilə nəticələnmişdir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Mükafat adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MÜKƏDDƏR

ərəb. *mükəddər* sözündəndir. Mükəddər qadın adı kədərli, qəmli, qüssəli, məhzun, qəmgin mənasındadır.

MÜQƏDDƏS

ərəb. *müqəddəs* sözü dilimizdə Allaha, Tanrıya aid olan, həmçinin əziz, sevimli, nöqsansız, mübarək, çox əziz, istənilən anlamalarını ifadə edir. Müasir Azərbaycan dilində ərəb dilindən alınma müqəddəs sözü dilimizdə ümumişlək sözlərdəndir. Müqəddəs sözü ilə bağlı ifadələr, atalar sözləri, ibarələr də kifayət qədərdir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Müqəddəs ilahi, ilahi qüvvəyə malik mənasındadır.

MÜLAHİZƏ/MÜLAHİZƏR

ərəb. *müləhizə* sözündəndir. Müləhizə qadın adı yaxşı düşünlülmüş fikir, rəy, nöqtəyi-nəzər mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Müləhizər forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi formalaşmışdır.

MÜLAYİM

ərəb. *mülayim* sözü dilimizdə yumşaq, həlim, xoş, ürəyəyatın, həmçinin isti ilə soyuq arasında olan, nə çox isti, nə də çox so-

yuq iqlim, mötədil iqlim mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Mülayim şəxs adı xoş, ürəyəyatımlı anlamındadır. Bu gün Mülayim adının daşığı-cıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

MÜNƏVVƏR/MİNƏVVƏR

ərəb. *münəvvər* sözündəndir. Münəvvər qadın adı nurlu, parlaq, işıqlı mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Minəvvər də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MÜNİRƏ

bax: ad – MİNİRƏ

MÜSLİMƏ/MÜSLİMƏT/MÜSLÜMƏ/MÜSLÜMƏT

ərəb. *müslim* sözündür. Müslimə qadın adı Azərbaycan dilində müsəlman, İslam dininə mənsub olan adam, dinə itaət edən, din tərəfdarı, dindar (İslam dinində olan) mənasını ifadə edən Müslim kişi adından (bax: ad – **MÜSLİM**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş formaları Müslimət, Müslümə, Müslümət də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

MÜŞƏRRƏF/MÜŞƏRƏF

ərəb. *müşərrəf* sözündəndir. Müşərrəf qadın adı şərəfləndirilmiş, şərəfli mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Müşərəf də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MÜŞFİQƏ/MÜŞFÜQƏ/MÜŞVİQƏ

ərəb. *müşfiq* sözündəndir. Dilimizdə şəfqətli, mərhəmətli, mehriban, ürəyi yumşaq mənalərini ifadə edən Müşfiq Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış kişi adları sırasında. Müşfiqə qadın adı Müşfiq kişi adından (bax: ad – **MÜŞFİQ**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş formaları Müşfüqə, Müşviqə sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

MÜŞKÜNAZ/MÜŞGÜNAZ

fars. *müşk* (ceyranın göbəyindən çıxarılan ətirli maddə) və naz sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Müşkü-

naz qadın adı nazından hər yerə ətir saçılan, nazı ilə nəfəs, ürək dincəldən anlamını ifadə edir. Müşkünaz adının təhrif olunmuş forması Müşgünaz da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Müşkünaz görkəmli şairimiz H.Cavidin həyat yoldaşının adındandır.

MÜŞKƏNBƏR/MÜŞGƏMBƏR

fars. *müşk* (ceyranın göbəyindən çıxarılan ətirli maddə) və ərəb. *ənbər* (balığın mədəsindən çıxarılan ətirli maddə) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Hər iki söz gözəl qoxu ilə əlaqədardır. Müşkənbər qadın adı həddən artıq gözəl qoxu, çox gözəl iy mənalарını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Müşgəmbər də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

MÜZAHİRƏ

ərəb. *müzahir* sözündən olub, dilimizdə əldə etmə, təzahür etmə, nail olma anlamında olan *məzhər* sözünün cəmidir. Müzahirə qadın adı görünənlər, nümayiş edilənlər, zahirdə olanlar, gözlə görünən mənasındadır. Lüğətlərdə adın bir işin üzə çıxdığı, zahir olduğu, baş verdiyi yer(lər) mənasında olduğu da göstərilir.

MÜZƏYYƏN/MÜZƏYYƏM

ərəb. *müzəyyən* sözü dilimizdə qadın adına çevrilmişdir. Ərəb şəxs adları lüğətlərində Müzəyyən qadın adı kimi qeyd edilməmişdir. Müzəyyən türk xalqlarının əksəriyyətində mövcud qadın adıdır. Zinət və Zeynal şəxs adları ilə eyni kökdən olan Müzəyyən qadın adı bəzənmiş, süslənmiş, zinətli, bəzəkli mənalарını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Müzəyyəm də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

NABAT

ərəb. *nabat* kristallik şirni növüdür. Nabat həmişə bişirilən şirni növlərinə aid olmayıb, yalnız nişan mərasimləri üçün hazırlanır. Qadın adı Nabat da bu şirniyyatın adındandır. Klassik ədəbiyyatda çox şirin, dadlı mənasında tez-tez rast gəlinən ifadələrdəndir. Keçən əsrin ortalarına qədər dəbdə olsa da, bu gün köhnəlmiş adlar sırasındadır. Adın məşhur daşıyıcılarından olan Nabat Aşurbəyli (1795-1912) Azərbaycan tarixində ilk xeyriyyəçi qadın kimi ad qazanmışdır. O, neft mədənlərinin sahibi, həmçinin bir çox böyük imarətlərə malik idi. Şollar su kəmərinin çəkilməsinə külli miqdarda pul xərcləmiş, Sabunçu xəstəxanasında kasıb və yetimlərin müalicəsini öz üzərinə götürmüş, Tatar küçəsində (indi A.Topçubaşov) tikdirdiyi hamam həftənin bir gününü kasıblar və kimsəsizlər üçün pulsuz işləyirdi. Xeyriyyəçi xanımın ən böyük xidməti Bakı şəhərində tikdirdiyi (1905-1914-cü illər) Təzəpir məscididir. Bu məscidin tikilməsində o, ilk diplomu azərbaycanlı memar Zivər bəy Əhməd-bəyova (bax: kişi adı – **ZİVƏR**) müraciət etmişdi. Zivər bəy Nabat xanımın vəsaitiylə məşhur məscidlərin memarlığını öyrənmək üçün Şərq ölkələrinə ezam olunmuşdu. Buna baxmayaraq, Təzəpir məscidi bu gün də Bakıda ən möhtəşəm məscid olub, şəhərə yaraşır verən gözəl memarlıq abidəsidir. 2013-cü ildən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyevin tövsiyəsi ilə Təzəpir məscidinin yerləşdiyi küçəyə Nabat Aşurbəylinin adı verilmişdir.

NABATXANIM

ərəb. *Nabat* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nabatxanım (bax: ad – **NABAT**; **XANIM**) qadın adı Nabat xanım anlamındadır.

NACİYƏ

ərəb. *naci* sözündəndir. Naciyə qadın adı dilimizdə nicat yolunu tapan, xilas olan, qurtaran, sərbəstliyə çıxan, İslam dinində cəhənnəmdən, cəhənnəm odundan qurtaran mənasını ifadə edən Naci kişi adından (bax: ad – **NACİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NACİBƏ

bax: ad – **NƏCİBƏ**

NADİMƏ

ərəb. *nadim* sözündəndir. Nadimə qadın adı dilimizdə səmi-mi mü sahib, qarşısındakını əyləndirən, həmçinin hakimi, hökm-darı əyləndirən mənalarını ifadə edən Nadim kişi adından (bax: ad – **NADİM**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NADİRƏ

ərəb. *nadir* sözündəndir. Nadirə qadın adı az tapılan, az təsadüf edilən, az ələ düşən, həmçinin arabilir, hərdənbir, təsadüfən, təkdənbir, çox seyrək, az mənasını ifadə edən Nadir kişi adından (bax: ad – **NADİR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NADİYƏ

ərəb. *nadiyə* sözündəndir. Nadiyə qadın adı bərkdən çıxıran, qışqıran, haray salan mənalarını ifadə edir.

NAFİLƏ

ərəb. *nafil* sözündəndir. Nafilə qadın adı boş yerə, nahaqdan, bihudə mənalarını ifadə edən Nafil kişi adından (bax: ad – **NAFİL**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NAFİSƏ

ərəb. *nafis* sözündəndir. Nafisə qadın adı nəfis, incə, zərif əşya anlamını ifadə edən Nafis kişi adından (bax: ad – **NAFİS**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NAFİZƏ

ərəb. *nafiz* sözündəndir. Nafizə qadın adı nüfuz göstərmə, nüfuz sahibi, təsir etməyə qabil anamlarını ifadə edən Nafiz kişi adından (bax: ad – **NAFİZ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NAHİDƏ

ərəb. *nahid* sözündəndir. Nahidə qadın adı həddi-bülüğa çatmış, gənc, yetkin qız mənalarını ifadə edir.

NAXIŞ

ərəb. *naxış* (əslində *nəqş*) sözündəndir. Naxış q sözü dilimizdə rənglərin, cizgilərin, kölgələrin birləşdirilməsindən ibarət şəkil, bəzək və s. anlam ifadə edir. Naxış sözü bəxti, taleyi (naxışı) gətirmək kimi məcazi mənada da işlənir. Naxış qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Azərbaycan antroponimikasında alqış məzmunlu adlardandır. Dünyaya gələn qızlara Naxış adını verən valideynlər, yaxınları onun gələcək taleyinin, naxışının gətirməsi diləyi ilə bu adı qoyurlar.

NAİBƏ/NAYİBƏ

ərəb. *naib* sözündəndir. Naibə qadın adı etibarlı, köməkçi, inanılmış nümayəndə mənalarını ifadə edən Naib kişi adından (bax: ad – **NAİBƏ**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş forması Nayibə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

NAİLƏ/NAYİLƏ

ərəb. *nail* sözündən olub, dilimizdə əldə etmək, müvəffəq olmaq, çatmaq, yetmək, həmçinin istəyinə çatmaq, arzusuna yetmək, müvəffəq olmaq anlamlarını ifadə edir. Nail kişi adından (bax: ad – **NAİL**) ənənəvi yolla yaranmış Nailə XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasındadır. Qədim ərəb adlarındandır. İslam tarixində Nailə adını daşımış bir çox məşhur qadınlar məlumdur. III Xəlifə Osman ibn Əffanın həyat yoldaşının adı da Nailə olmuşdur. Adın təhrif olunmuş forması Nayilə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

NAİMƏ/NƏİMƏ

ərəb. *naim* (əslində *na'imə*) sözündəndir. Naimə qadın adı varlı olmaq, bəxşiş, ənəm, həmçinin xoşbəxt həyat anlamlarını ifadə edən Naim kişi adından (bax: ad – **NAİM**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş Nəimə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

NAİRA/NAİRƏ

ərəb. *naira* sözündən olub, dost, sirdaş, həmçinin şölə, işıq anlamlarını ifadə edir. Naira qadın adı şölə, işıq mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Nairə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

NAMİDƏ

ərəb. *namid* sözündəndir. Namidə adlı, adı olan, adlandırılmış, ad verilmiş anlamlarını ifadə edən Namid kişi adından (bax: ad – **NAMİD**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

NAMİQƏ

ərəb. *namiq* sözündəndir. Namiqə qadın adı yazı işləri ilə məşğul olan, yazı yazan, katib, mühərrir, həmçinin bəzəyən, zینətləndirən, süsləyən anlamlarını ifadə edən, Azərbaycanda olduğu kimi, Türkiyədə də çox geniş yayılmış Namiq kişi adından (bax: ad – **NAMİQ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NANƏ

ərəb. *nanə* yeyilən çoxillik ətirli, xalq təbabətində istifadə edilən göyərtilərdən birinin adıdır. Nanə qadın adı Azərbaycan antroponimikasında bitki adlarından olan qadın adları sırasındadır.

NAR

Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, kifayət qədər mürəkkəb qadın adlarının komponenti kimi çıxış edən *nar* sözü iki əsas mənada işlənir: 1. Nar (fars mənş.) turş, meyxos, bəzən də şirin dənələri olan, sərt qabıqlı meyvə və ağacın adıdır. Qıpqırmızı, qırmızı kimi məcazi mənalarda işlənir; 2. Nar (ərəb mənş.) od, atəş mənaları da mövcuddur.

NARBADAM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nar* sözü və fars. *Badam* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Narbadam (bax: ad – **NAR; BADAM**) qadın adı badamın odu, atəşi mənalarını ifadə edir.

NARÇİÇƏK

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nar* sözü və azərb. *Çiçək* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Narçiçək (bax: ad – **NAR; ÇİÇƏK**) qadın adı nar ağacının çiçəyi, gülü kimi al yanaqlı gözəl (qadın, qız) anlamını ifadə edir. Azərbaycanda çox sevilən xalq mahnılarından birinin adı “Nar çiçəyi”dir.

NARDAN/NARDANƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nar* və *danə* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nardanə (bax: ad – **NAR; DANƏ**) qadın adı nar dənələri kimi gözəl (qadın, qız) anlamını ifadə edir. Qədim adlardandır. Xalq nağıllarımızın sevilən qadın qəhrəmanlarından birinin adındandır. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla Nardanə variantı da yaranmışdır.

NARGİLƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nar* və azərb. *gilə* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nargilə (bax: ad – **NAR; GİLƏ**) qadın adı narın gilələri kimi gözəl (qadın, qız) anlamını ifadə edir.

NARGÜL

bax: ad – **NARÇİÇƏK**

NARXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nar* sözü və azərb. *Xanım* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Narxanım (bax: ad – **NAR; XANIM**) qadın adınar kimi şirin, gözəl (qadın, qız) anlamını ifadə edir.

NARIN

azərb. *narın* sözündən olub, son dərəcə xırda, toz kimi anlamındadır. Zərif, incə, nazik kimi məcazi mənalarda da işlənir. Narın qadın adı da sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, zərif, incə (qadın, qız) anlamını ifadə edir.

NARINC

fars. *narınc* sözündəndir. Narınc qadın adı həmişəyaşıl sitrus meyvə ağacının və bu ağacın xoş iyi olan meyvəsinin adındandır.

NARINGÜL

azərb. *Narın* və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Naringül (bax: ad – *NARIN*; *GÜL*) qadın adı incə, zərif gül kimi gözəl (qadın, qız) anlamını ifadə edir.

NATELLA

latın. *natella* sözündən olub, işıqlı, nurlu mənasındadır. Natella Cənubi Qafqazın hər üç respublikasında mövcud qadın adlarındandır. Gürcü şəxs adları lüğətlərində sarışın mənası da qeyd edilmişdir. Bu gün Azərbaycanda Natella adının daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

NATƏVAN

fars. *natəvan* (*təvanistən*) bacarmaq feilindəndir, dilimizə tərcümədə xəstə, gücsüz, bacarıqsız, təqətsiz, haldan düşmüş, zəif mənalərini ifadə edir. Qarabağ hakimi İbrahim xan Cavanşirin oğlu Mehdi qulu xanın qızı, şairə, xeyriyyə işləri ilə Azərbaycanda tanınmış ziyalı xanımlardan biri olan Xurşudbanu Natəvanın (1832-1897) təxəllüsündəndir. Çox bacarıqlı, fəal şəxsiyyət Xurşudbanu oğlu Abbası erkən itirdiyindən özünə bu təxəllüsü götürmüşdür. Azərbaycan antroponimikasında təxəllüsdən yaranmış şəxs adları sırasında olan Natəvan qadın adı bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış adlardandır. Adın dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişmiş Natavan forması da mövcuddur.

NATİQƏ

ərəb. *natiq* sözündəndir. Natiqə qadın adı dilimizdə nitq deyən, nitq söyləyən, kütə qarşısında çıxış edən mənasında olan Natiq kişi adından (bax: ad – *NATİQ*) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NAZ

fars. *naz* sözü nazlı qız, şıltaq, ərköyün, yeri gələndə əylənmək üçün naz, qəmzə, işvə göstərən, əzilib-büzülən və s. buna yaxın

anlamları ifadə edir. Klassik ədəbiyyatda həddən artıq işlənən söz və ifadələr sırasındadır. Naz Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, kifayət qədər mürəkkəb qadın adlarının tərkibində nazlı qız, nazlı gözəl mənasında komponent kimi çıxış edir.

NAZAN

fars. *naz* sözündəndir. Nazan (bax: ad – *NAZ*) qadın adı özünü bəyəndirmək, diqqət çəkmək üçün nazlı hərəkətlər edən (qadın, qız) mənasındadır. Adın daşıyıcılarından hazırda Sabancı Muzeyinin rəhbəri Nazan Ölçər ədəbiyyatşünas, türkoloq, ensiklopedik səciyyəli elmi yaradıcılığı olmuş, vətəndən uzaqlarda yaşamağa məcbur qalmış prof. Əhməd Cəfəroğlunun qızıdır.

NAZANGÜL/NAZƏNGÜL

fars. *Nazan* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nazangül (bax: ad – *NAZAN*; *GÜL*) qadın adı nazlı, gözəl, naz edən gözəl anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Nazəngül də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

NAZBACI

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *naz* və azərb. *bacı* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nazbaci (bax: ad – *NAZ*; *BACI*) qadın adı nazlı bacı, nazlı qadın, qız anlamlarını ifadə edir.

NAZBİKƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *naz* sözü və azərb. *Bikə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nazbikə (bax: ad – *NAZ*; *BİKƏ*) qadın adı nazlı qız, nazlı gənc qadın anlamlarını ifadə edir.

NAZƏNDƏ

fars. *nazəndə* sözündəndir. Nazəndə qadın adı başdan ayağa naz, qəmzə içində olan gözəl mənasını ifadə edir.

NAZƏNİN

fars. *nazənin* sözündəndir. Nazənin qadın adı nazlı, işvəli, nazi-qəməzi çox olan, işvəli gözəl mənasını ifadə edir. Klassik ədəbiyyatda gözəlin epitetlərindəndir.

NAZXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *naz* sözü və azərb. *Xanım* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nazxanım (bax: ad – **NAZ**; **XANIM**) qadın adı nazlı xanım anlamını ifadə edir.

NAZI/NƏZİ

Naz... ilə başlayan qadın adlarının oxşama məzmunlu qısaltma və ya kiçiltmə formasıdır. Sonradan Nazi adı da, adın təhrif olunmuş forması Nəzi də müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

NAZİFƏ

bax: ad – **NƏZİFƏ**

NAZİLƏ

ərəb. *nazil* (*nazil* olmaq) sözündəndir. Nazilə qadın adı, dini etiqadlara görə, Allah, Tanrı tərəfindən göydən endirilmiş, həmçinin qonaq, mehman mənasını ifadə edən Nazil kişi adından (bax: ad – **NAZİL**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NAZİMƏ

ərəb. *nazim* sözündəndir. Nazimə qadın adı nəzmə çəkən, nizama salan, qaydaya salan, tərtib edən mənasını ifadə edən Nazim kişi adından (bax: ad – **NAZİM**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NAZİRƏ

ərəb. *nazir* sözündəndir. Nazirə qadın adı nəzarət edən, nəzarətçi, müəyyən bir nazirliyə başçılıq edən hökumət nümayəndəsi, məmur anlamını ifadə edən Nazir kişi adından (bax: ad – **NAZİR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NAZİYƏ

fars. *naziyə* sözündən olub, nazlı, işvəli, həmçinin naz ilə, işvə ilə anlamlarına gəlir. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə

geniş yayılmış Naziyə qadın adı bu gün unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır. Adın daşıyıcılarından Naziyə xanım Şəm-səddinskaya (1926) Azərbaycanda tibb elminin inkişafında xüsusi əməyi olan qadın alimlərimizdənədir. Qadınlarda hamiləliyin gedişinə, bətdaxili infeksiyaların etiologiyasına və s. həsr edilmiş 170 elmi məqalənin, bir neçə monoqrafiyanın müəllifi Naziyə xanım dəfələrlə beynəlxalq konqreslərdə, forum və seminarlarda ginekologiyanın aktual problemlərinə aid elmi məruzələrlə çıxış etmişdir. Respublikada ginekologiya sahəsində bir çox tanınmış alimlərin elmi rəhbəri məhz tibb elmləri doktoru, professor, Əməkdar Elm Xadimi Naziyə xanım olmuşdur.

NAZQƏDƏM

fars mənş. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *naz* sözü və ərəb. *Qədim* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Nazqədəm (bax: ad – *NAZ*; *QƏDƏM*) qadın adı nazlı yerləşli gözəl (qadın, qız) anlamını ifadə edir.

NAZLI

fars. *naz* sözündəndir. Xalq ədəbiyyatında, klassik ədəbiyyatda olduğu kimi, müasir Azərbaycan ədəbiyyatında tez-tez rast gəlinən sözlər (*nazlı yar, nazlı baxış, nazlı yerləş və s.*) sırasındadır. Nazlı (bax: ad – *NAZ*) qadın adı nazı, qəmzəsi, işvəsi həddən artıq olan (qadın, qız) anlamını ifadə edir. Klassik poeziyada da tez-tez rast gəlinən söz və ifadələr sırasındadır.

NAZLIXANIM

fars-azərb. *Nazlı* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nazlıxanim (bax: ad – *NAZLI*; *XANIM*) qadın adı Nazlı xanım anlamını ifadə edir.

NAZNAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *naz* sözünün təkrarı ilə yaranmışdır. Naznaz (bax: ad – *NAZ*) qadın adı nazı, qəmzəsi, işvəsi çox olan gözəl xanım mənasındadır.

NAZPƏRİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *naz* və *pəri* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Nazpəri (bax: ad – **NAZ; PƏRİ**) qadın adı işvəli gözəl, nazlı gözəl anlamalarını ifadə edir. Məişətimizdə qədim adlardandır. Nazpəri adına N.Gəncəvinin “Yeddi gözəl” əsərində də rast gəlinir. Əsərdə Xarəzm padşahının qızı, Xəvərnəq sarayında şəkli çəkilən yeddi gözəldən birinin adı Nazpəridir.

NAZPƏRVƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *naz* və *pərvər* (bəslənilmiş, böyüdülmüş) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Nazpərvər (bax: ad – **NAZ; PƏRVƏR**) qadın adı nazlı böyüdülmüş, naz içində böyümüş gözəl xanım anlamlarını ifadə edir.

NAZYETƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *naz* və azərb. *yətər* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Nazyətər (bax: ad – **NAZ; YETƏR**) qadın adı bu qədər də naz olmaz mənasını ifadə edir.

NELLİ/NELYA

yunan. *neos* sözündəndir. Nelli qadın adı dilimizdə təzə, tər, yeni, gənc, cavan anlamlarını ifadə edir. XX əsrin iyirminci illərindən sonra Azərbaycan antroponimikasına rus dili vasitəsilə daxil olmuş qadın adları sırasındadır. Adın Nelya forması da sonradan müstəqil ad kimi formalaşmışdır. Azərbaycanda orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında bu adı daşıyan kifayət qədər qadına rast gəlmək olar. Cənubi Qafqaz respublikalarının hər üçündə mövcud olan adlar sırasındadır. Bu gün əminliklə demək olar ki, azərbaycanlı ailələrdə artıq dünyaya gələn qız övladlara Nelli/Nelya adı verilmir.

NEMƏT

ərəb. *nemət* sözü dilimizdə yaşamaq üçün əhəmiyyət kəsb edən şeylərin məcmusu, sərvət, dövlət anlamlarını ifadə edir. Ailələrdə övad dünyaya gələrkən sevinən valideynlər, yaxınlar

bundan sonra onların həyatında yaşamaq üçün əhəmiyyət kəsb edən ən mühüm varlığa övlada Nemət adını verir. Nemət adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. Yəqin ki, buna da dünyaya göz açanın oğlan və ya qız olduğundan asılı olmayaraq əzizləri tərəfindən Tanrının neməti kimi qəbul edilməsi səbəb olmuşdur. Azərbaycan dilində nemət sözü ilə bağlı külli miqdarda ümumişlək ifadələr, atalar sözləri, idiomlar məlumdur. Lakin nemət sözü dilimizdə ümumişləkliyini itirmiş sözlər sırasındadır.

NƏCABƏT

ərəb. *nəcabət* sözündəndir. Nəcabət qadın adı nəciblik, əsillik, təmiz bir nəslə mənsub olan mənasındadır.

NƏCİBƏ

ərəb. *nəcib* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Əsilli, əsli-nəcabəti olan, nəcabətli, soylu, yaxşı nəsildən olan, köklü (adam); 2. Ürəyitəmiz, yaxşı, alicənab (adam); 3. Təmiz, pak, müqəddəs; 4. Incə, zərif, qəşəng, xoşagəlimli. Nəcibə qadın adı belə gözəl mənalarla əlaqədar olan, alicənab, pak, yaxşı, xoşagəlimli anlamlarını ifadə edən Nəcib kişi adından (bax: ad – *NƏCİB*) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NƏCİMƏ

ərəb. *nəcm* sözündəndir. Nəcimə qadın adı Azərbaycan dilinin fonetik qanunlarına uyğun *nəcim* formasına düşmüş, ulduz mənasını ifadə edən Nəcim kişi adından (bax: ad – *NƏCİM*) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NƏCMİYƏ/NƏCMİYYƏ

ərəb. *nəcm* sözündəndir. Nəcmiyə qadın adı ulduza məxsus olan, ulduza aid, ulduza məxsus olan mənasındadır. Nəcmi (bax: ad – *NƏCM*) kişi adından ənənəvi yolla yaranmışdır.

NƏFİSƏ

bax: ad – *NAFİSƏ*

NƏHAYƏT

ərəb. *nəhayət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Nəhayət adı son, axır, yekun, qurtaracaq anlamlarını ifadə edir.

NƏMİDƏ

bax: ad – **NAMİDƏ**

NƏNƏ

azərb. *nənə* sözü atanın, yaxud ananın anasıdır, bəzi bölgələrdə anaya da deyilir. Yaşlı qadınlara da hörmət məqsədilə nənə deyər müraciət edilir. Azərbaycan antroponimikasında qohum-əqrəbəlik adları sırasında olan Nənə adı bu gün artıq müstəqil qadın adı olaraq qız övladlara verilmir. Lakin dilimizdə tərkibində Nənə qadın adının iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb şəxs adı vardır.

NƏNƏBACI

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nənə* və *bacı* sözlərinin, daha dəqiq, iki qohumluq bildirən sözün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nənəbacı (bax: ad – **NƏNƏ; BACI**) qadın adı nənə kimi mehriban bacı mənasını ifadə edir.

NƏNƏXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nənə* sözü və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nənəxanım (bax: ad – **NƏNƏ; XANIM**) qadın adı xanım kimi nənə mənasını ifadə edir.

NƏNƏQIZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nənə* və *qız* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nənəqız (bax: ad – **NƏNƏ; QIZ**) qadın adı nənəsinə bənzər qız, nənəyə oxşar qız mənasını ifadə edir.

NƏNƏŞ

azərb. *nənə* sözündəndir (bax: ad – **NƏNƏ**). Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında -ş sonluğunun əlavə edil-

məsi ilə formalaşmış kifayət qədər qadın və kişi adı mövcuddur. Məsələn, Alış, Ataş, Anaşş və s. Nənəş qadın adı da, ehtimal ki, bu yolla yaranmışdır. Sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmiş, məişətimizdə geniş yayılmışdır.

NƏRGİZ

yunan. *narkao* (mat qalmaq, çaşmaq, şaşırmaq) feilindəndir. Nərgiz əslində özü özünə valeh olan, vurulan mənasındadır. Yunan mifologiyasında gənc, gözəl, təşəxxüslü Narkis (bəzi mənbələrdə Nartsis) adlı gənc oğlan su hövzəsində özünü görüb gözəlliyinə mat qalır. Özünə vurulan oğlan çaşdığından yerində donur. Narkisin donub suya düşərək məhv olduğu həmin yerdə sarı çiçəkləri olan gözəl bir gül bitir. O gülün adı dilimizdə nərgizdir. Dünyanın bir çox xalqlarında Nərgiz (Nargis, Narkiz, Nasis, Nartsis və s. formalarda) qadın adı mövcuddur. Türkiyə türklərində Nərgiz müştərək şəxs adları sırasındadır. Nərgiz sözüne xalq ədəbiyyatımızda da, klassik ədəbiyyatda da tez-tez rast gəlinir. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə Nərgiz geniş yayılmış qadın adlarındandır.

NƏRMİN/NƏRMİNƏ

fars. *nərm* sözündəndir. Nərm dilimizdə yumşaq, incə mənasındadır. Dilimizdə ümumişlək nərmə-nazik (incə, zərif) ifadəsi də bu sözlə əlaqədardır. Beləliklə, Nərmin *nərm* sözündən yaranmışdır, zərif anlamındadır. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırılaraq Nərminə variantı da yaranmışdır. Azərbaycanda Nərmin də, Nərminə də uzun müddətdən bəri dəbdən düşməyən qadın adlarındandır. XX əsrin altmışıncı illərindən Nərmin adı daha da populyarlaşmışdır. Sevilən yazıçı, məşhur dramaturq İ.Əfəndiyevin "Unuda bilmirəm" əsərində nakam məhəbbətlə üzləşmiş baş qəhrəmanlardan birini – Nərmini xalq çox sevmişdi. Bunun nəticəsi olaraq ailələrdə dünyaya gələn qızların çoxuna Nərmin adı verilmişdi. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə Nərmin geniş yayılmış qadın adları sırasındadır.

NƏSİBƏ

ərəb. *nəсіб* sözündəndir. Nəsib sözü dilimizdə iki məna ifadə edir: 1. Bəhrə, pay, hissə, qismət; 2. Nəsəb, əsli-nəsəbi olan, tanınmış nəslin nümayəndəsi. Türk antroponimik vahidlər sistemində Nəsi-

bə qadın adı sözün ikinci, tanınmış nəsilədən olan, yaxın adam mənası ilə əlaqədar Nəşib kişi adından (bax: ad – **NƏSİB**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın daşıyıcılarından Xalq Artisti, Dövlət mükafatı laureatı Nəşibə Zeynalova (1917-2004) XX əsrdə Azərbaycan teatr və kino sənətində izini qoymuş görkəmli sənətkarlardan olmuşdur.

NƏSİHƏ

ərəb. *nəsihə* sözündən olub, nəsihət edən, öyüd verən anlamalarını ifadə edir.

NƏSİMƏ

ərəb. *nəsim* sözündəndir. Nəsimə qadın adı xəfif və lətif nəsim küləyinə mənsub olan (adam) mənasındadır.

NƏSİRƏ

ərəb. *nəsir* (əslində *nasır*) sözünün dilimizdə üç mənası (ərəb dilində *s* hərfinin yazılışı ilə əlaqədar) vardır. Nəsirə qadın adı köməkçi, yardımçı, tərəfdar, əldən tutan, havadar mənalarını ifadə edən Nəsir kişi adından (bax: ad – **NƏSİR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NƏSRİN

fars. *nəsrin* sözündən olub, dağlarda bitən, ağ rəngli gülün adındandır. Nəsrin qadın adı dilimizə türk dilindən (ağustos gülü) daxil olmuşdur. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin 70–80-ci illərində daxil olmuş qadın adları sırasındadır.

NƏSTƏRƏN

fars. *nəstərən* sözündəndir. Nəstərən qadın adı dağ çiçəyi, yabanı bitən gül mənasındadır. Məişətimizdə XX əsrin altmışıncı illərindən Nəstərən adının azalması açıq-aşkar müşahidə edilir. Bu gün Azərbaycanda Nəstərən adlı qadınların yaş, yəqin ki, yetmişdən aşağı deyildir.

NƏZAHƏT

ərəb. *nəzahət* sözündəndir. Nəzahət qadın adı təmizlik, işıqlılıq, parlaqlıq mənalarını ifadə edir. Məişətimizdə ifadə etdiyi mənaya görə deyil, əsasən, Nəzakət adına həmqafiyə qoyulan şəxs adları sırasındadır.

NƏZAKƏT

ərəb. *nəzakət* sözündəndir. Nəzakət qadın adı ədəb, incə davranış, mərifət qaydaları, həmçinin incəlik anlamlarını ifadə edir. XX əsrin otuzuncu illərindən Azərbaycanda ən populyar qadın adları sırasında olan Nəzakət qadın adı əsrin sonlarında müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır.

NƏZİFƏ

ərəb. *nəzif* sözündəndir. Nəzifə qadın adı xəbərdar edən, qoruyan mənalarını ifadə edən Nəzif kişi adından (bax: ad – **NƏZİF**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

NƏZİRƏ

ərəb. *nəzirə* sözündəndir. Nəzirə qadın adı bənzər, tay, oxşar mənalarını daşıyır. Ədəbiyyatşünaslıqda bir şairin hər hansı bir şeirinə təqlidən yazılan şeir mənasındadır.

NƏZMİRƏ

ərəb. *nəzmirə* sözündəndir. Nəzmirə qadın adı əsas cərgə, baş sıra, baş cərgənin başında duran anlamlarını ifadə edir.

NƏZMİYƏ/NƏZMİYYƏ

ərəb. *nəzm* sözündəndir. Nəzm dilimizdə poema, şeir tərzində yazılmış və ya söylənməmiş mənşəli ədəbiyyat mənasındadır. Nəzmi kişi adından (bax: ad – **NƏZMİ**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adı Nəzmiyə/Nəzmiyyə nəzmə, yəni şeir tərzində yazılmış və ya mənşəli ədəbiyyata aid mənalarını ifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, İranda polis idarəsinə nəzmiyyə deyirlər.

NƏZRİN

ərəb. *nəzrin* sözündəndir. Nəzrin qadın adı hər hansı bir söz-lə, əhdlə, danışıqla bağlı olan bir məsələ anlamlarını ifadə edir.

NİGAR

fars. *nigar* sözü dilimizə hərfi tərcümədə yazılmış, cızılmış, nəqş edilmiş, həmçinin rəsm, şəkil, surət, bəzək anlamlarındadır. Güzəl, yaraşlıq (sevgili) kimi məcazi mənaları ifadə edir. Dünyaya gələn qız övladlara Nigar adını verən valideynlər, yaxınlar

sözün məcazi mənasına əsaslanıblar. Azərbaycanda günümüzdə də geniş yayılmış qadın adları sırasında olan Nigar türk xalqları arasında geniş yayılmış şəxs adlarındanındır. Mənbələrdə nigar sözünün “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında bəzək mənasında işləndiyi barədə məlumatlara rast gəlinir. XVI əsrə aid edilən yazılı abidələrdən olan “Baburnamə”də, XVI əsrin sonu, XVII əsrin əvvəllərinə aid edilən “Koroğlu” dastanında da Nigar adına rast gəlirik. Adın məişətimizdə bu qədər geniş yayılmasında “Koroğlu” dastanı xüsusi qeyd olunmalıdır. Dastanda əsas qəhrəmanın həyat yoldaşı, silahdaşı Nigar çox səmimi, cəsarətli, sədaqətli, elini, obasını sevən gözəl bir xanım kimi təsvir edilmişdir. Bu keyfiyyətlər də Nigar adının məişətimizdə uzunömürlülüyünə səbəb olan amillərdəndir.

NİHAL/NİHALƏ

fars. *nihal* sözündəndir. Türk antroponimik vahidlər sisteminə mövcud Nihal qadın adı cavan ağac, fidan, həmçinin yeniyetmə, gənc mənalərini ifadə edir. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla Nihalə variantı da yaranmışdır.

NİL

ərəb. *nil* sözü mavi, lacivərd, hava rəngi, mavi boya alınan tropik bitki adı olmaqla yanaşı, həmçinin bərəkət mənasındadır. Misirdən keçərək Ağ dənizə tökülən çayın adındandır. Türkiyə türklərində Nil müstəqil qadın adı kimi formalaşsa da, Azərbaycan antroponimikasında müstəqil ad kimi mövcud olmayıb, bir sıra mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənir.

NİLAY

ərəb. *nil* və *ay* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nilay (bax: *NİL*; *AY*) qadın adı lacivərd rəngli Ay mənasını ifadə edir.

NİLGÜN

ərəb. *nil* və *gün* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Nilgün (bax: *NİL*; *GÜN*) qadın adı bərəkətli gün mənasını ifadə edir.

NİLUFƏR/NÜLUFƏR/LİLPAR

fars. *nilufər* sözündən olub, dilimizə tərcümədə Nilin yaratdığı (lotos) deməkdir. Nilufər Asiya və Afrika ölkələrində çox sevilən, suzanbağı fəsiləsindən çəhrayı, bir qədər də qırmızıya çalan iri gülün adındandır. Hindistanda bu gülə bərəkət, firavanlıq rəmzi kimi baxılır. Adın təhrif olunmuş Nülufər, Lilpar formaları da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

NİSBƏT

ərəb. *nisbət* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Əlaqədar, münasibət; 2. Oxşarlıq, uyğunluq, müqayisə; 3. Görə, aid. Nisbət qadın adı sözün birinci mənası ilə əlaqədar olub, münasibət anlamındadır.

NİSƏ

ərəb. *nisə* sözündəndir. Nisə dilimizə tərcümədə qadın (cinsi), qız, qadınlar deməkdir. Lakin Nisə qadın adı bu mənalar ilə əlaqədar deyildir. Müqəddəs kitab "Quran"ın dördüncü surəsinin ("Ən-Nisa") adındandır. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarındandır. Azərbaycan antroponimikasında adın iştirak etdiyi mürəkkəb qadın adları da kifayət qədərdir.

NİSƏBƏYİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Nisə* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nisəbəyim (bax: ad – *NİSƏ*; *BƏYİM*) qadın adı hökmdar xanımları, bəyin qadınları, qızları mənalarını ifadə edir.

NİSƏXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Nisə* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Nisəxanın (bax: ad – *NİSƏ*; *XANIM*) qadın adı Nisə xanım mənasındadır.

NİŞAN/NİŞANƏ

fars. *nişan* (əslində *neşan*) sözündəndir. Dilimizdə nişan sözü bir neçə mənada işlənir: 1. Əsər, əlamət, iz; 2. Güllə ilə vurulmalı

nöqtə; 3. Hər hansı hadisənin və s. xatirinə yaxaya taxmaq üçün verilən lövhəcik; 4. Toydan öncə keçirilən mərasim. Nişan qadın adı sözün birinci mənası ilə əlaqədar olub, əsər, əlamət, iz anlamındadır. Adın sonuna -ə şəkilçisi əlavə etməklə adın Nişanə variantı da yaranmışdır.

NİYYƏT

ərəb. *niyyət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Niyyət adı məqsəd, məram, qəsd, həmçinin bir iş görmək arzusunda, məramında olmaq mənasındadır.

NOĞUL

azərb. *noğul* sözündəndir. Noğul qadın adı içərisinə xırda, üstü kələ-kötür, yumru formalı şirni növünün adındandır.

NÖVBABAR

fars. *növbahar* (əslində *novbahar*) sözündəndir. Növbahar qadın adı yazın əvvəli, həmçinin gənclik, cavanlıq (məcazi) məna-larını ifadə edir.

NOVELLA

italyan. *novella* sözündən olub, sonu gözlənilməz nəticə ilə qurtaran qısa, kiçik, yığcam hekayə şəklinin adıdır. Novella qadın adı Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin otuzuncu illərində rus dili vasitəsilə daxil olmuş adlar sırasındadır. Cənubi Qafqazın digər xalqlarının məişətində də Novella qadın adı mövcuddur.

NÖVRƏSTƏ

fars. *növrəstə* (əslində *novrəstə*) sözündəndir. Növrəstə qadın adı həddi-büluğa çatmış, yeniyetmə, gənc, cavan anlamlarını ifadə edir. Adın daşıyıcılarından müstəqil Azərbaycan tarixində kəşfiyyatçı, ilk snayper qadın döyüş yoldaşları arasında "xalaqızı" ləqəbli Növrəstə Yusifova 1992-1994-cü illərdə Qarabağ müharibəsi zamanı düşməne qarşı döyüşlərdə fərqlənmiş vətənpərvər insanlardan biridir.

NUBİYƏ/NUBİYYƏ/NUBİYƏT/NUBİYYƏT

ərəb. *nübüvvət* sözündəndir. Dilimizə tərcümədə peyğəmbərlik anlamını ifadə edir. Sözün Tanrı tərəfindən bəxş edilmiş qız kimi məcazi mənası da vardır. Ad da sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Bu gün dilimizdə Nübüvvət adı mövcud deyildir. Adın dilimizdə təhrif olunmuş Nubiyə, Nubiyyə, Nubiyət, Nubiyyət, Nübiyyə, Nübüyyə, Nübiyyət formaları mövcud olmuşdur. Lakin bu gün ad dilimizin şəxs adları sistemində, əsasən, Nubiyə və Nubiyət biçimində mövcuddur.

NUR

ərəb. *nur* sözü dilimizdə aydınlıq, işıq, işıqlanma, ziya saçma, şəfəq, parlaqlıq mənasındadır. Nur məcazi mənada maarif, aydınlıq, tərəqqi simvoludur. Məlum olduğu kimi, İslam dinində ən-Nur Allahın məlum 99 adından biridir. Ən-Nur işıqlandıran anlamındadır. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində işıqlılıq, parlaqlılıq mənalarını ifadə edən kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında bu gün nur müstəqil şəxs adı olmasa da, dilimizin şəxs adları sistemində tərkibində nur sözünün işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb ad mövcuddur. Məsələn, Nuray (bax: ad – **NURAY**), Aynur (bax: ad – **AYNUR**), Günnur (bax: ad – **GÜNNUR**) və s. Məlum olduğu kimi, “Quran”da Ay haqqında işıq (ərəb dilində *nur*), günəş haqqında isə çırağ (ərəb dilində *sirac*) sözləri işlədilmişdir. Azərbaycan antroponimikasında Ay barəsində də *nur* sözü işlədilir ki, bu da işıq əks etdirən, parlaq kütləni ifadə edir.

NURALƏM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və *aləm* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nuraləm (bax: ad – **NUR**; **ALƏM**) qadın adı aləmin nuru, dünyanın nuru, işıq mənalarını ifadə edir.

NURAN/NURANƏ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və *an* (hər zaman, daima mənasında) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nuran (bax: ad – **NUR**) qadın adı ziyalı, işıqlı, aydın anlamındadır. Nuran adına -ə sonluğu artırmaqla adın Nuranə variantı da yaranmışdır.

NURAY/NURAYƏ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və azərb. *Ay* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nuray (bax: ad – **NUR; AY**) qadın adı Ayın nuru, parlaqlığı mənasını ifadə edir. Nuray adına *-(y)ə* sonluğu artırmaqla Nurayə qadın adı yaranmışdır.

NURBANU

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və fars. arxaikləşmiş *banu* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurbanu (bax: ad – **NUR; BANU**) qadın adı gəlişi gözəl xanım, gəlişiyə işıq saçan xanım mənalərini ifadə edir.

NURBƏNİZ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və azərb. *bəniz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurbəniz (bax: ad – **NUR; BƏNİZ**) qadın adı üzü, çöhrəsi nur kimi olan, işıqlı (gözəl mənasında) qadınlar, qızlar mənalərini ifadə edir.

NURBƏYİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və *Bəyim* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurbəyim (bax: ad – **NUR; BƏYİM**) qadın adı hörmətli, izzətli xanım anlamına gəlir.

NURBİBİ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və azərb. *bibi* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurbibi (bax: ad – **NUR; BİBİ**) qadın adı hörmətli, şanlı, şöhrətli bibi mənasını ifadə edir.

NURBİKƏ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və *Bikə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurbikə (bax: ad – **NUR; BİKƏ**) qadın adı hörmətli xanım mənasını ifadə edir.

NURCAHAN

bax: ad – **NURALƏM**

NURCAMAL

bax: ad – **NURBƏNİZ**

NURCAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və fars. *can* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurcan (bax: ad – **NUR; CAN**) qadın adı başdan-ayağa nur saçan (çox gözəl mənasında), işıq saçan gözəl anlamındadır.

NURÇİN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və türk. *çin* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurçin (bax: ad – **NUR; ÇİN**) qadın adı nur dəstəsi kimi ətrafı işıqlandıran, nurlandıran mənasını ifadə edir.

NURƏFŞAN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və fars. *Əfşan* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurəfşan (bax: ad – **NUR; ƏFŞAN**) qadın adı ətrafı öz gözəlliyi ilə işıqlandıran, nurlandıran gözəl (qadın, qız) mənasını ifadə edir.

NURƏNGİZ

ərəb-fars. *nurəngiz* sözündəndir. Nurəngiz (bax: ad – **NUR**) qadın adı nur saçan, işıq saçan mənasını ifadə edir.

NURGÜN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və azərb. *gün* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurgün (bax: ad – **NUR; GÜN**) qadın adı Azərbaycan antroponimikasında alqış məzmunlu şəxs adları sırasındadır. Günü (ömrü, həyatı mənasında) nur içində olma mənasını ifadə edir.

NURXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və azərb. *Xanım* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurxanım (bax: ad – **NUR; XANIM**) qadın adı çox gözəl xanım mənasını ifadə edir.

NURDİDƏ/NURİDƏ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və fars. *dide* (əslində *dide*, göz deməkdir) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurdidə (bax: ad – **NUR**) qadın adı gözün işığı, gözün nuru mənasını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Nuridə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad, əsasən, Nuridə şəklindədir.

NURİYƏ/NURİYYƏ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözündəndir. Nuriyyə (bax: ad – **NUR**) qadın adı işığa aid, nurla əlaqədar, işıqla bağlı anlamlarındadır. Dilimizin şəxs adları sistemində mövcud Nuriyyə qadın adı İslam dini ilə əlaqədardır. Məlum olduğu kimi, müsəlman ölkələrində Məhəmməd Peyğəmbərin, eləcə də onun ailə üzvlərinin, yaxınlarının adları geniş yayılmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Şərq xalqlarında olduğu kimi, türk antroponimik vahidlər sistemində də mövcud Nuriyyə qadın adı Məhəmməd Peyğəmbərin ən çox sevdiyi, imam Əli ilə ailə qurmuş kiçik qızının Fatimənin (bax: ad – **FATİMƏ**) adı ilə bağlıdır. Onun həm də Siddiqə, Mübarəkə, Tahirə, Zəkiyyə, Raziyyə, Mərziyyə, Mühəddəsə, Zəhra kimi doqquz adı olduğu məlumdur. Dini rəvayətlərə əsasən, göylərdə Fatiməyə həm də Nuriyyə, Səməviyyə (bax: ad – **SƏMAYƏ**), Haniyyə (bax: ad – **ZƏHRA**) də deyilmişdir. İslam dini ilə əlaqədar mənbələrdə qadın üçün ən ali cəhətləri birləşdirdiyi üçün hər cür pisləkdən ayrılmış (və ya seçilmiş), təmizlənmiş mənasını ifadə edən Fatimənin “Nuriyyə” adlandırılmasının onun gündə üç dəfə nurlu camalının həzrət Əli üçün cəvələnməsindən irəli gəlməsi ilə bağlı məlumatlara rast gəlinir. Başqa sözlə, Fatimənin nurlu çöhrəsi əmirəlmöminin Əli üçün sübh tezdən doğan Günəş, günorta nur saçan Ay və axşam parlaq ulduz kimi imiş. Hədislərdə də həzrət Əliyə istinadən qeyd edilir ki, mübarək ramazan ayında Ay səmada hilallaşanda (yəni on dörd günlük olanda) Fatimənin nuru ayın nurunu üstələyirmiş, yəni Fatimə evə girərkən ayın işığı yenidən aşkar olurmuş. Beləliklə, ərinə və övladlarına çox mehriban, qayğıkeş olduğu üçün xanım Fatimə Nuriyyə, eləcə də Haniyyə adlarını da almışdı. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasında olan Nuriyyə bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Hazırda adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

NURQƏDƏM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və *Qədəm* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında alqış məzmunlu şəxs adları sırasındadır. Nurqədəm (bax: ad – **NUR**; **QƏDƏM**) qadın adı qədəmlərin nurlu, işıqlı olsun mənasını ifadə edir.

NURQƏLƏM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və *Qələm* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarından olan Nurqələm (bax: ad – **NUR**; **QƏLƏM**) şəxs adı nurlu, işıqlı qələmi olan (Tanrı), yaxşı yazan (Allah), gözəl yaradan rəssam (Allah) mənasındadır.

NURLAN/NURLANA/NURLANƏ

ərəb. *nur* ismindən düzəlmiş (feil düzəldən *-lan* ş.) *nurlanmaq* feilindən olub, işıq salmaq, işıqlandırmaq, parlamaq, aydınlatmaq anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Nurlan (bax: ad – **NUR**) qadın adı dünyaya gəlişi ilə ailəni, ocağı işıqlandıran, hər yerə nur paylayan mənasındadır. Sonradan Nurlan adına *-a/ə* şəkilçisi artırılmaqla adın Nurlana, Nurlanə variantları da yaranmışdır.

NURSABAH

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və *sabah* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nursabah (bax: ad – **NUR**; **SABAH**) qadın adı səhərin işığı, sübhün nuru mənasını ifadə edir.

NURSƏDƏF

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və *Sədəf* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nursədəf (bax: ad – **NUR**; **SƏDƏF**) qadın adı nur saflığı, nur zərifliyi anlamlarındadır.

NURSƏFA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və *Səfa* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nursəfa (bax: ad – **NUR**; **SƏFA**) qadın adı nur səfəsi, işığın seyri mənasını ifadə edir.

NURSİMA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* sözü və *Sima* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nursima (bax: ad – **NUR; SİMA**) qadın adı nura bənzər üzü, nur kimi işıq saçan üzü olan (gözəl) anlamındadır.

NURŞƏN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və azərb. *şən* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurşən (bax: ad – **NUR; ŞƏN**) qadın adı nuru, işığı ilə ətrafa sevinc, şənlik yayan (gözəl) anlamındadır.

NURTAC

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və fars. *tac* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurtac (bax: ad – **NUR; TAC**) qadın adı tacından işıq düşən, nur saçan mənasındadır.

NURTƏK(İN)

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və azərb. *tək* (*kimi* mənasında) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nurtək (bax: ad – **NUR; TƏK**) qadın adı nurtək parlaq, işıq saçan (qadın, qız) mənasını ifadə edir.

NURTƏN

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *nur* və fars. *tən* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Nurtən (bax: ad – **NUR; TƏN**) qadın adı başdan-ayağa nur saçan, işıq saçan gözəl anlamındadır.

NUŞABƏ/NÜŞABƏ

fars. *nuş* (dadlı, şirin) və *ab* (su) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Nuşabə qadın adı dadlı, şirin su, həyat suyu, dirilik suyu anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Nüşabə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. XX əsrdə məişətimizdə Nüşabə qadın adı geniş yayılmışdı. Əminliklə demək olar ki, adın dəbdən düşməməsində N.Gəncəvinin “İsgəndərnamə” əsərində sevrə-sevrə yaratdığı ağıllı, ədalətli, xalqını sevən hakim qadın Nüşabə surətinin də özünəməxsus rolu

olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, Nüşabənin tarixi şəxs olması ilə bağlı mülahizələr hələ də dəqiq təsdiqini tapmamışdır. Doğrudur, Bərdə şəhərində guya Nüşabənin yaşadığı sarayın xarabalığının mövcud olması barədə məlumatlar mövcuddur. Lakin tarixi şəxsiyyətin mövcudluğunu bir qala xarabalarına istinad etməklə sübuta yetirmək çətin məsələdir. Bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, Nizami yaradıcılığında Şərqdə cəsur sərkərdə və ağıllı tarixi şəxsiyyət kimi yaddaşlarda qalmış, haqqında saysız-hesabsız rəvayətlər, əfsanələr, nağıllar, dastanlar dolayan fəth İsgəndrin bir qadının təsiri ilə bir anda dəyişməsi sənətkarlıq cəhətdən o qədər güclü təsvir edilmişdi ki, xalq görkəmli şairin qadın qəhrəmanını Nüşabəni sevdi, adını da məişətimizdə yaşatdı.

NÜBAR

fars. *nübar* (əslində *novbar*) sözündən olub, ilk, birinci, ilk yetişən, ilk yetişən meyvə, təzə meyvə anlamlarını ifadə edir. Nübar qadın adı sözün məcazi mənası ilə – ilk övlad mənası ilə əlaqədardır. Adətən ailədə ilk qız övlada verilən adlardandır.

NÜBİYƏ/NÜBİYYƏ/NÜBİYƏT/NÜBİYYƏT

bax: ad – NUBİYƏ/NUBİYYƏ/NUBİYƏT/NUBİYYƏT

NÜMA

fars. *nüma* (əslində *nümayan*) sözündən olub, dilimizə tərcümədə görünüşlü, ifadəli kimi anlamlara gəlir. “Nüma” Azərbaycan şəxs adları sistemində müstəqil ad olmayıb, yalnız bir neçə qadın adının tərkibində komponent olaraq mövcuddur. Məsələn, Gülnüma, Ruhnüma, Rəhnüma və s. Bu adlarda da “nüma” sözü müvafiq olaraq gözəl görünüş və buna yaxın mənalar ifadə edir.

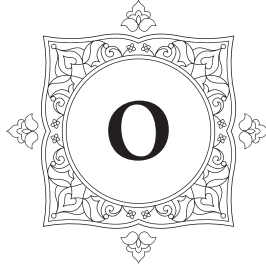
NÜMUNƏ

fars. *nümunə* sözündəndir. Dilimizdə nadir adlardan hesab edilən Nümunə qadın adı örnək, əyani misal, bir neçə şeyin arasında seçilmə anlamını ifadə edir.

NÜŞABƏ

bax: ad – NUŞABƏ

OFELİYA/OFELYA/OFİLƏ

latın. *ofeliya* sözü dilimizə tərcümədə yüksəltmək, ucaltmaq, həmçinin artırmaq mənasını ifadə edir. Ofeliya qadın adı U.Şekspirin çox sevilən "Hamlet" əsrinin əsas surətlərindən birinin adındandır. Azərbaycanda "Hamlet" əsrinin tərcüməsi və səhnələşdirilməsinin uğurlu taleyi məişətimizə Ofeliya qadın adının daxil olması ilə nəticələndi. Ofeliya qadın adının təhrif olunmuş formaları Ofelya, Ofilə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

PAK

fars. *pak* sözü dilimizdə təmiz, müqəddəs, mübarək mənalarını ifadə edir. Sözü çox yaxşı, gözəl, qəşəng, əla kimi məcazi mənaları da vardır. Pak Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi deyil, bir çox mürəkkəb adların tərkibində mövcuddur. Bu qəbildən olan adlar, əsasən, sözü məcəzi mənası ilə əlaqədardır.

PAKBƏYİM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pak* sözü və azərb. *bəyim* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pakbəyim (bax: ad – **PAK**; **BƏYİM**) qadın adı təmiz, gözəl qadın, qız anlamıdır.

PAKİZƏ

fars. *pakizə* sözü *pak* sözü ilə əlaqədar olub, dilimizə tərcümədə tərtəmiz mənasındadır. Burada təmizlik mənəvi təmizlik, əxlaq təmizliyidir. Pakizə (bax: – **PAK**) qadın adı sözü məcəzi mənaları ilə bağlı olub, çox gözəl, qəşəng, təmiz mənalarını ifadə edir. Fars antroponimikasında *pak* sözü ilə başlayan kifayət qədər kişi adları məlum olsa da, Pakizə qadın adına təsadüf edilməmişdir. Buradan çıxış edib əminliklə demək olar ki, qadının da hərtərəfli təmizlik görnək istəyən xalqımız sözü mənasına görə qız uşaqlarına bu adı qoymuşdur.

PAKİZƏR

fars. *pakizər* sözüdür. Pakizər (bax: – **PAK**; **ZƏR**) qadın adı qızıl kimi təmiz, saf mənasındadır.

PAKİNUR/PAKNUR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pak* və *ərəb. nur* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Pakinur (bax: ad – **PAK**; **NUR**) qadın adı nur saflığı, xalis nur anlamlandırır. Adın təhrif olunmuş forması Paknur da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Paknur şəklindədir.

PAKZADƏ/PAKZAD/PAKZƏDƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *pak* və *zadə* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Paknur (bax: – **PAK**; **ZADƏ**) qadın adı təmiz nəsilədən olan övlad anlamındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Pakzad, Pakzadə sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

PALMİRA

Məişətimizdə qafiyə xatirinə verilən qadın adlarındandır. Belə adları qoyarkən mənasına deyil, ailədə olan qadınların, qızların adı ilə həmfəfiyə olmasına diqqət yetirilir. Elmira adına Gülmira, Telmira, Palmira kimi heç bir məna kəsb etməyən adlar verilir. Bəzən bu adlar qısaömürlü olsa da, təəssüf ki, bəzən uzunömürlü olur.

PƏRİ

fars. *pəri* sözündən olub, əsatirdə çox gözəl mifik qadındır. Dini rəvayətlərdə deyilir ki, pərilər gözəl bir qadın surətində olan sehrbaz və cadugərlərdir. Sözün çox gözəl, məsum, xoşxasiyyət qadın, qız kimi məcazi mənalara da vardır. Pəri qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, çox gözəl, xasiyyəti mülayim mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında Pəri adı ilə yanaşı, tərkibində adın işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb qadın adı da mövcuddur.

PƏRİCAHAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Pəri* və *Cahan* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pəricahan (bax: ad – **PƏRİ**; **CAHAN**) qadın adı cahanın pərisi, dünya gözəli anlamlandırır.

PƏRİCAMAL

fars. mürəkkəb adların təkibində işlənən *Pəri* və ərəb. *Camal* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pəricamal (bax: ad – **PƏRİ**; **CAMAL**) qadın adı üzü pəriyə bənzəyən gözəl olan anlamındadır.

PƏRİCAN

fars. mürəkkəb adların təkibində işlənən *Pəri* adı və *can* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pərican (bax: ad – **PƏRİ**; **CAN**) qadın adı pəri tənli, pəri misallı (gözəl) anlamlarındadır. Məişətimizdə qədim şəxs adlarındandır. Adın daşıyıcılarından biri də Şah Təhmasibin qızı Pərican xanım (XVI əsr) olmuşdur. Pərican xanımın şeirləri “Xəqiqi” təxəllüsü ilə məşhurdur və Əbdil bəy Şirazi özünün “Təkmilat ül-əhbar” əsərini bu xanıma həsr etmişdir.

PƏRİGÜL

fars. mürəkkəb adların təkibində işlənən *Pəri* və *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pərigül (bax: ad – **PƏRİ**; **GÜL**) qadın adı gül kimi incə, zərif gözəl (qadın, qız) anlamlarındadır.

PƏRİXAN

fars. mürəkkəb adların təkibində işlənən *Pəri* adı və azərb. arxaikləşmiş *xan* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pərixan (bax: ad – **PƏRİ**; **XAN**) qadın adı gözəlliyin zirvəsində olan, çox gözəl (qadın, qız) anlamlarındadır.

PƏRİXANIM

fars. mürəkkəb adların təkibində işlənən *Pəri* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pərixanım (bax: ad – **PƏRİ**; **XANIM**) qadın adı Pəri xanım anlamlarındadır.

PƏRİŞ

Pər... ilə başlayan qadın adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

PƏRİŞAN/PƏRŞAN

fars. *pərişan* sözündəndir. Pərişan qadın adı fikirləri dağınıq, qarma qarışıq, qəmli, kədərli, qüssəli (qadın, qız) anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Pərşan forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

PƏRİZADƏ/PƏRİZAD/PƏRZAD

fars. mürəkkəb adların təkibində işlənən *Pəri* adı və *zadə* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Pərizadə (bax: ad – **PƏRİ**; **ZADƏ**) qadın adı pəridən doğulmuş, pəri övladı, pəri kimi çox gözəl, kiçik pəri anlamlarındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Pərizad, Pərzad da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad Pərzad şəklindədir.

PƏRVANƏ

fars. *pərvanə* sözü dilimizə tərcümədə kəpənək deməkdir. Pərvanə qadın adı kiçik gecə kəpənəyinin adındandır. Sözün özünü eşq yolunda fəda edən, yandıran, sadıq, sədaqətli sevgili və buna yaxın məcazi mənaları da mövcuddur. Ədəbiyyatımızda da bu mənada pərvanə sözünə tez-tez rast gəlinir. Gecə kəpənəyi olan pərvanə axşamlar şamın, lampanın, bir sözlə, işıq gələn nə varsa, başına fırlanır. Rəvayətə görə, şam gözəl bir qız, pərvanə gözəl bir oğlan imiş. Nakam sevgi yaşamış bu gənclər sonradan şama və pərvanəyə çevrilmişlər. Pərvanə indi də şamın başına dolanır. Hətta el arasında belə bir inanc da məlumdur ki, gecələr yanan şamın, lampanın, işığın başına dolan pərvanəni öldürmək günahdır. Dilimizdə *pərvanə kimi başına dolanmaq* (çox sevmək) ifadəsi də mövcuddur. Şərqdə geniş yayılmış bu rəvayətin oğlan qəhrəmanının adı dilimizdə qadın adı kimi formalaşmışdır.

PƏRVAZ

fars. *pərvaz* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasındadır. Pərvaz adı uçmaq, şadlanmaq, qanadlanmaq, ruhlanmaq mənasındadır. Poeziyamızda tez-tez rast gəlinən poetik sözlərdəndir.

PƏRVƏR

fars. *pərvər* (əslində *pərvəriş*) sözündən olub, bəsləmə, yedirib-ıçirmə, qulluq, tərbiyə, inkişaf etmək, yetişmək, həmçinin sevən, rəğbəti olan, meyli olan mənalarını ifadə edir. Bir zamanlar Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasında olmuş Pərvər adı bu gün köhnəlmiş şəxs adlarından olub, yalnız bir sıra mürəkkəb sözlərin tərkibində işlənir.

PƏRVİN/PƏRVİNƏ

fars. *pərvin* sözü dilimizdə Ülkər ulduzu, Yeddiqardaş ulduzları, Sürəyya ulduzlarının adındandır. Pərvin el arasında daha çox Yeddiqardaş ulduz adı ilə tanınır. Fars dilində şəxs adlarının izahlı lüğətlərində ulduz topasının adı kimi şərh edilmişdir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasındadır. Məişətimizdə Pərvin qadın adı kişi adına nisbətən geniş yayılmışdır. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla adın Pərvinə variantı da yaradılmışdır. Dilimizin şəxs adları sistemində tərkibində Pərvin adının iştirak etdiyi bir neçə mürəkkəb qadın adı da mövcuddur.

PƏRVİNƏZ

fars. *Pərvin* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən naz sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İki yanaşı gələn samitdən birinin düşməsi nəticəsində Pərvinaz (bax: ad – **PƏRVİN**; **NAZ**) şəklində olan qadın adı gözəlliyi, nazı ilə ulduzları xatırladan gözəl anlamındadır.

PƏRVİZƏ

fars. *pərviz* sözündəndir. dilimində bir neçə mənə ifadə edir. Pərvizə qadın adı qələbə çalan, cəsur, qorxmaz mənalarını ifadə edən Pərviz kişi adından (bax: ad – **PƏRVİZƏ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

PƏRZAD

bax: ad – **PƏRİZAD**

PİKƏ

bax: ad – **BİKƏ**

PİKƏXANIMbax: ad – **BİKƏXANIM****PİYALƏ**

fars. *piyalə* sözü içki qabı, qədəh, çay içmək üçün qab anlamını ifadə edir. Adətən obrazlı təşbehlərdə istifadə edilən ifadələrdəndir. Gözəlin ağzı, dodaqları, gözləri piyaləyə bənzədilir. Piyalə qadın adı da sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

PÜSTƏ

fars. *püstə* ləpəsi yeyilən bərk qabıqlı meyvənin, eləcə də həmin meyvənin ağacının adıdır. Püstə sözünə klassik ədəbiyyatda epitet kimi (dodağı püstə, dəhanı püstə və s.) tez-tez rast gəlinir. Püstə qadın adı da sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Azərbaycan antroponimikasında mövcud Püstə qadın adı həm də bir sıra mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir.

PÜSTƏBƏYİM

fars. *Püstə* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Püstəbəyim (bax: ad – **PÜSTƏ; BƏYİM**) qadın adı gözəl qadın, qız anlamlarındadır.

PÜSTƏXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Püstə* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Püstəxanım (bax: ad – **PÜSTƏ; XANIM**) qadın adı Püstə xanım mənasındadır.

PÜSTƏNAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Püstə* adı və *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Püstənaz (bax: ad – **PÜSTƏ; NAZ**) qadın adı nazlı gözəl anlamlarındadır.

RABİLƏ

ərəb. *rabīl* (əslində *Rəbb*) sözündən olub, Tanrı, Allah, Yara-dan sözü ilə əlaqədardır. Rabilə qadın adı elin sahibi, aləmin sahibi anlamlarını ifadə edən Rabil kişi adından (bax: ad – **RA-BİLƏ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RABİYƏ/RƏBİYƏ

ərəb. *rabīə* sözündən olub, dördüncü mənasındadır. Əslən Bəsrədən olan zahid Rəbiyə əl-Adavinin adındandır. Günlərin birində Rəbiyə Bəsrəli səhrada bir itin susuzluqdan can verdi-yini görür. Ona su verməyə ətrafda bir qab görməyən xanım tez hörüklərini kəsib ip düzəldir. Paltarını da o ipə bağlayıb su quyusuna salır. Quyudan çıxardığı yaş paltarları sıxaraq itə su verməyə müvəffəq olur və beləliklə də iti ölümdən xilas edir. Kifayət qədər xeyirxah hərəkətlərinə görə mömin qadın olan Rəbiyə Bəsrəli övliya zümərəsinə daxil edilmişdir. Rəbiyə qadın adı vaxtilə ailədə dördüncü qız övlada verilərmiş. Sonradan Şərq xalqlarının məişətində olduğu kimi, türk dünyasında da yayılmışdır. Bu gün yalnız orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında Rəbiyə qadın adına təsadüf edilir. Adın təhrif olunmuş forması Rəbiyə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Rəbiyə şəklində mövcuddur.

RADƏ/RAİDƏ/RAYDƏ

ərəb. *radə* sözündəndir. Radə qadın adı dərəcə, mərtəbə, həmçinin təqribi, təxmini anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş formaları Raidə, Raydə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

RAFİQƏbax: ad – **RƏFİQƏ****RAFİSƏ/RAFİZƏ**

ərəb. *rafiz* sözündəndir. Rafisə qadın adı inkar edən, əl götürən, əl çəkən, buraxıb gedən anlamlarını ifadə edən Rafis kişi adından (bax: ad – **RAFİS**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş forması Rafizə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

RAFIYƏbax: ad – **RƏFIYƏ****RAHİBƏ**

ərəb. *rahibə* sözündən olub, monastırda yaşayan, tərki dünya həyat keçirməyi əhd etmiş qadın rahib mənasındadır. Lakin Rahibə qadın adı sözün mənası ilə birbaşa, əlaqədar olmayıb, sadəcə Pahir kişi adından (bax: ad – **RAHİB**) ənənəvi yolla düzəlmişdir.

RAHİDƏ/RAİDƏ

ərəb. *rahidə* sözündəndir. Rahidə qadın adı gurlayan, göy gurultusuna bənzər, gurultu, həmçinin araşdırıcı anlamlarını ifadə edən Rahid kişi adından (bax: ad – **RAHİD**) ənənəvi yolla düzəlmişdir. Adın təhrif olunmuş forması olan Raidə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

RAHİLƏ/RƏHİLƏ

ibrani. *rahil* sözündəndir. Rahilə qadın adı yola gedən mənasını ifadə edən Rahil kişi adından (bax: ad – **RAHİL**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş forması olan Rəhilə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

RAHİMƏbax: ad – **RƏHİMƏ****RAHŞAN**bax: ad – **RƏXŞAN**

RAİDƏ

ərəb. *raidə* sözündəndir. Raidə qadın adı gurlayan, dolan bulud mənasını ifadə edir.

RAİFƏ/RAYİFƏ

ərəb. *raif* (əslində *rəuf*) sözündəndir. Raifə qadın adı çox mərhəmətli, mehriban, ürəyi həddən artıq yumşaq, acıyan, dərd anlayan, əlindən gələni əsirgəməyən mənalarını ifadə edən Raif kişi adından (bax: ad – **RAİF**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Adın dilimizin fonetik qanununa görə dəyişmiş forması Rayifə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

RAİSƏ

bax: ad – **RƏİSƏ**

RAQİBƏ/RAQUBƏ

bax: ad – **RƏQİBƏ**

RAMELLA/ROMELLA

ərəb. *ramella* sözündəndir. Ramella qadın adı İraqda yer adındandır. Adın təhrif olunmuş Romella forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə adın daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

RAMİDƏ

ərəb. *ramid* sözündəndir. Ramidə qadın adı yandıran, yandırıcı, Günəşin odu, Günəşin şüası mənasını ifadə edən Ramid kişi adından (bax: ad – **RAMİD**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RAMİQƏ

ərəb. *ramiq* sözündəndir. Ramiqə qadın adı nəzər salan, göz-lərini zilləyən, diqqətlə baxan anlamlarını ifadə edən Ramiq kişi adından (bax: ad – **RAMİQ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RAMİLƏ

ərəb. *rəml* sözündəndir. Ramilə qadın adı müvafiq olaraq rəmmal sözü ilə əlaqədar olub, rəml atan, falçı, rəmlçi mənalarını ifadə edən Ramil kişi adından (bax: ad – **RAMİL**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RAMİNƏ

ərəb. *ramin* (əslində ərəbcə *rəmə*) sözündəndir. Ramin sözü-nün bəzi mənbələrdə əslində ibrani dilində Günəş, Günəş oğlu mənalарını ifadə etməsi sonradan ərəb dilinə keçmə sözlərdən olması barədə də məlumatlar vardır. Raminə qadın adı Ramin kişi adından (bax: ad – **RAMİN**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RAMİZƏ

ərəb. *ramiz* sözü *rəmə* ilə əlaqədar olub, dilimizdə rəmlə da-nışan, simvollarla, üstüörtülü danışan mənasındadır. Ramizə qadın adı işarə, eyhamla danışan mənasını ifadə edən Ramiz kişi adından (bax: ad – **RAMİZ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RAMİYƏ/RAMİYYƏ

fars. *rami* sözündəndir. Ramiyə qadın adı ram edə bilən, tabe etdirməyə qabil olan, həmçinin mərmə mənalарını ifadə edir.

RASİMƏ

ərəb. *rəsm* sözündəndir. Rasimə qadın adı dilimizdə rəssam, rəsm çəkən, şəkil çəkən, həmçinin adət-ənənə mənalарını ifadə edən Rasim kişi adından (bax: ad – **RASİM**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RAYA/İRAYƏ

rus. *Raisa* qadın adının qısaldılmış biçimidir. Raya qadın adı XX əsrin iyirminci illərindən dilimizə daxil olmuş şəxs adla-rındandır. Keçən əsrin 60-cı illərindən sonra adın azalaraq sı-radan çıxdığı müşahidə edilir. Bu gün də Azərbaycanda adın daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın təhrif olunmuş forması İrayə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

RAYİHƏ

ərəb. *rayihə* sözündəndir. Rayihə qadın adı xoş iy, gözəl qo-xu, xoşagələn ətir anlamlarını ifadə edir.

RAZİYYƏ/RAZİYƏ

ərəb. *razi* sözündən olub, məmnun olan, razı qalan, razı olan, razılıq anlamlarını ifadə edir. Dilimizin antroponimik vahid-

lər sistemində mövcud Raziyyə qadın adı İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Məlumdur ki, İslam dini bərqərar olandan bütün müsəlman ölkələrində adqoymada Məhəmməd Peyğəmbərin adı kimi, ailə üzvlərinin, yaxınlarının adlarına da üstünlük verilmişdir. Şərq xalqlarında olduğu kimi, türk antroponimik vahidlər sistemində də mövcud Raziyyə qadın adı Məhəmməd Peyğəmbərin ən çox sevdiyi, imam Əli ilə ailə qurmuş kiçik qızının ləqəbindən formalaşmış addır. İslam dini tarixində əməlləri ilə məşhur olmuş iki imamın (imam Həsən və imam Hüseyin) anası Fatimə haqqında müxtəlif rəvayətlər danışılır. Bəzi rəvayətlərdə belə qeyd edilir ki, insanlar Fatiməni tanımaqda acizdirlər, onun Fatimə adlandırılması buna görədir ki, xanımın yerinə yetirdiyi işlər cəhənnəm atəşindən çox-çox uzaqdır, həm də elm və kamal vasitəsilə başqalarından qat-qat fərqlənir. Məhz bu səbəbdən də Allah-taala onu və onun mömin, Tanrının birliyinə səmimi-qəlbədən inanan övladlarını, dostlarını cəhənnəm atəşindən uzaqlaşdırar. Beləliklə, Raziyyə adı Tanrının razı qaldığı mənasına gəlir. Bildiyimiz kimi, Fatimənin Raziyyə ilə yanaşı, Mubərəkə (bax: ad – **MÜBARƏK**), Tahirə (bax: ad – **TAHİRƏ**), Zəkiyyə (bax: ad – **ZƏKİYYƏ**), Mərziyyə (bax: ad – **MƏRZİYYƏ**), Siddiqə (bax: ad – **SİDDİQƏ**), Mühəddəsə, Zəhra (bax: ad – **ZƏHRA**) kimi doqquz adı da məlumdur. Bu adların, demək olar ki, hər biri Azərbaycan şəxs adları sistemində müstəqil qadın adı kimi mövcuddur. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Raziyyə qadın adı artıq müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır.

REALƏ/RİALƏ/RİYALƏ

latın. *real* (əslində *realis*) sözündəndir. Real xəyalda deyil, həqiqətdə mövcud olan; həqiqi, gerçək, yerinə yetirilməsi mümkün olan mənasındadır. Bu gün, əsasən, Rialə, Riyalə kimi rast gəlinən qadın adları Real kişi adından (bax: ad – **REAL**) ənənəvi yolla yaranmış Realə qadın adının təhrif olunmuş, sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmiş şəkilləridir.

REYHAN/REYHANƏ

ərəb. *reyhan* xoş ətri olan, bəzi növləri dekorativ, bəzi növləri isə yeyilən birillik mədəni bitki növünün adıdır. Azərbaycan antroponimikasında Reyhan bitki adlarından yaranmış qadın

adlarındandır. Sonradan Reyhan qadın adının sonuna *-ə* şəkilçisi artırılmaqla adın Reyhanə variantı da yaradılmışdır. Reyhanə Məhəmməd Peyğəmbərin ailəsinə yaxın olmuş kəninin adındandır.

REYHANAT/REYHƏNƏT

ərəb. *reyhan* sözündəndir. Reyhanat (bax: ad – **REYHAN**) qadın adı reyhan əkilmiş sahə, reyhanlıq, gözəl mənzərəli yer anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Reyhənət də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. İslam tarixindən məlum olduğu kimi, Reyhanat Məhəmməd Peyğəmbərin tərəfdaşlarından olmuşdur.

RƏBİYƏT

bax: ad – **RABİYƏ**

RƏFİQƏ

ərəb. *rəfiq* sözündəndir. Rəfiqə qadın adı Rəfiq kişi adından (bax: ad – **RƏFİQ**) ənənəvi yolla yaranmışdır, qız və ya qadının qız yoldaşı, dostu, sirdaşı anlamlarını ifadə edir. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, adın daşıyıcıları arasında orta və yaşlı nəslin nümayəndələri üstünlük təşkil edir.

RƏFİYƏ/RƏFİYYƏ

ərəb. *rəfi* sözündən olub, dilimizdə yüksək, hündür, uca, həmçinin ali, ulu olan mənasındadır. Rəfiyə qadın adı ucalıq, yüksəkliklə əlaqədar Rəfi kişi adından (bax: ad – **RƏFİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RƏHİMƏ

ərəb. *rəhim* (əslində *rahim*) sözündəndir. Rəhimə qadın adı dilimizdə çox rəhmli, ürəyiyumşaq, həddən ziyadə mərhəmətli, acıyan, rəhm edən, bağışlayan, mərhəmət sahibi anlamlarını ifadə edən Rəhim kişi adından (bax: ad – **RƏHİM**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Rəhimə qadın adı dilimizin antroponimik vahidlər sisteminə İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Məlumdur ki, İslam dini bərqərar olandan bütün müsəlman ölkələrində adqoymada din tarixinə daxil olmuş şəxslərin adları

kimi, ailə üzvlərinin, yaxınlarının adlarına da üstünlük verilmişdir. Rəhimə VII imam və xəlifə sayılan Museyi-Kazımın (Musa əl-Kazımın) qızının adındandır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Rəhimə qadın adı bu gün müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır.

RƏHMIYƏ/RƏHMIYYƏ

ərəb. *rəhm* sözündəndir. Rəhmiyə qadın adı rəhmlə, rəhmət-lə, mərhəmətlə əlaqədar Rəhmi kişi adından (bax: ad – **RƏHMI**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RƏHNÜMA

fars. *rəhinüma* sözündəndir. Dilimizdə Rəhnüma (bax: – **NÜ-MA**) formasında olan qadın adı işıq saçan (görünüşü ilə), bərq vuran (görünüşü ilə) mənalarını ifadə edir.

RƏHŞAN/RƏHŞƏN/RƏXŞAN/RƏXŞANƏ/RƏXŞƏN

fars. *rəhşan* sözündən olub, parlamaq feili ilə əlaqədardır. Rəhşan qadın adı parıltı, parlayan mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Rəhşən, Rəxşan, Rəxşanə, Rəxşən formaları da sonradan müstəqil qadın adı kimi formalaşmışdır. Rəhşan/Rəhşən, Rəxşan/Rəxşən adı dilimizdə müştərək şəxs adları sırasındadır.

RƏXŞƏNDƏ

fars. *rəhşan* sözündəndir. Rəxşəndə qadın adı parlaq, par-par parıldayan, alışıb-yanan mənalarını ifadə edir. XX əsrin yetmişinci illərinə qədər Azərbaycanda geniş yayılan Rəxşəndə qadın adı bu gün artıq unudulmaqdadır.

RƏİSƏ

ərəb. *rais* sözündəndir. Rəisə qadın adı idarə edən, rəhbərlik edən, başçılıq edən adam, başçı, rəhbər, müdir, bir heyət və ya qrupun, məclisin başında duran şəxs, sədr anlamlarını ifadə edən Rəis kişi adından (bax: ad – **RƏİS**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RƏQİBƏ

ərəb. *raqib* sözündəndir. Raqib bu gün dilimizin əsas fonetik qanununa əsasən, rəqib biçimindədir. Müasir Azərbaycan dilin-

də ümumişlək sözlərdən olan rəqib hər hansı bir işdə, vəziyyətdə başqalarından üstün gəlməyə çalışan (adam), eyni şeyi tələb edən, istəyən, arzu edən şəxslərdən hər biri, hər hansı bir yarışda iştirak edən tərəflərdən biri mənasındadır. Rəqibə qadın adı Rəqib kişi adından (bax: ad – **RAQİB**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RƏQSANƏ/RƏKSANƏ

ərəb. *rəqs* sözündəndir. Rəqsanə qadın adı rəqslə, rəqs etməklə, rəqs sənəti ilə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş forması Rəksanə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

RƏMZİYƏ/RƏMZİYYƏ

ərəb. *rəms* sözündəndir. Rəmziyə qadın adı işarəyə aid (olan), işarə ilə bir fikri və ya ifadəni anlatma, fikrini dolayısı ilə çatdırma, ifadə etmək, istədiyini üstüörtülü şəkildə çatdırmaq anlamlarını ifadə edən Rəmzi kişi adından (bax: ad – **RƏMZİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır. XX əsrdə dəbdə olan Rəmziyyə qadın adı əsrin sonlarında artıq dəbdən düşmüşdü. Bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

RƏNA

ərəb. *rəna* sözündən olub, gözəl (qadın, qız), lətafətli, qəşəng, məlahətli, incə anlamlarını ifadə edir. Rəna klassik ədəbiyyatda ən çox rast gəlinən söz və ifadələr sırasındadır. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də Rəna məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarındandır.

RƏNAXANIM

ərəb. *Rəna* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş qadın adıdır. Rəna-xanım qadın adı Rəna xanım anlamındadır.

RƏSMİYƏ/RƏSMİYYƏ

ərəb. *rəsmi* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlər sırasında olan rəsmi sözü hökumət, müdiriyyət, vəzifəli şəxs tərəfindən, yaxud adından olan, hökumət sənədlərinə xas olan, həmçinin bütün qaydaları gözləyərək, mövcud qaydalara müvafiq, soyuq, lakin etik qaydaları gözləyərək, nəzakətli

anlamalarını ifadə edir. Rəsmiyyə qadın adı Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş adlar sırasında olan Rəsmi kişi adından (bax: **RƏSMİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RƏŞİDƏ

ərəb. *rəşid* sözündəndir. Rəşidə qadın adı dilimizdə igid, qəhrəman, fərasətli, igid, qorxmaz, həmçinin düzgün, doğru anlamlarını ifadə edən Rəşid kişi adından (bax: **RƏŞİD**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RƏVANƏ

fars. *rəvan* sözündəndir. Rəvanə qadın adı dilimizdə axıcı, səlis, oxunaqlı, həmçinin aydın və asan oxunulan və başa düşülən tərz anlamlarını ifadə edən Rəvan kişi adından (bax: **RƏVAN**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RİMA

latın. *rima* romalı, həmçinin yaraşığı, gözəl mənasındadır. XX əsrin otuzuncu illərindən məişətimizə daxil olmuş Rima dilimizə rus dili vasitəsilə keçmiş şəxs adları sırasındadır.

RİSALƏ

ərəb. *risalə* sözündəndir. Risalə qadın adı məktub, namə, həmçinin məcmuə, kitabça mənalarını ifadə edir.

RİTA

yun. *rita* sözü dilimizə tərcümədə mirvari, inci deməkdir. Yunan mifologiyasında Afroditanın epitetidir. Marqarita qadın adının danışiq formasından yaranmış qadın adıdır. Cənubi Qafqazın digər respublikalarında geniş yayılmış qadın adları sırasında olan Rita məişətimizdə artıq unudulmaqda olan şəxs adlarındandır. Dilimizin şəxs adları sistemində mövcud Rita qadın adı, əsasən, xarici filmlərin, xüsusilə də XX əsrin ortalarından etibarən çox sevilən hind filmlərinin qadın qəhrəmanlarının adlarından götürülmüşdür.

ROKSANA

yun. *Roksana* (mənbə dildə *röksanye*) sözündəndir, dilimizə tərcümədə gülən, həmçinin güləyən deməkdir. Dilimizə rus dili

vasitəsilə keçmiş qadın adlarındandır. Əminliklə demək olar ki, dünyanın bir çox dillərində mövcud Roksana qadın adı heç də sözün mənası ilə əlaqədar deyildir. Tarixdən məlumdur ki, Makedoniyalı İsgəndərin həyat yoldaşının adı Roksana olmuşdur. Bu da adın bir çox dillərdə mövcud olmasının əsas səbəbi olmuşdur desək, yəqin ki, yanılmırıq. German dillərində, həmçinin slavyan dillərində adın qısaltma formalarına, eləcə də törəmələrinə rast gəlinir. Roksana qadın adı, demək olar ki, Cənubi Qafqazda yaşayan bütün xalqların dillərində mövcuddur.

ROZA

latın. *Roza* sözündəndir, dilimizə tərcümədə qızılgül, qırmızı gül deməkdir. Azərbaycan antroponimikasında Qızılgül (bax: ad – **QIZILGÜL**) qadın adı olsa da, Roza adı da XX əsrin əvvəllərindən rus dili vasitəsilə alınma şəxs adları sırasındadır. Roza məişətimizə XX əsrin otuzuncu illərinin əvvəllərindən daxil olmuş qadın adlarındandır. XX əsrin əvvəllərində Almaniyada inqilabçı qadınlardan birinin, Avropanın ən fəal kommunist hərəkatı üzvlərindən olmuş, silahdaşları arasında “sosialist bacı” kimi tanınmış yəhudi əsilli Roza Lüksemburqun (1870–1919, alman dilində *Rosa Luxemburg*) adındandır. Keçən əsrin 60-cı illərinə qədər Azərbaycanda populyar qadın adları sırasında olsa da, sonradan dəbdən düşmüşdür. Bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Qeyd etmək lazımdır ki, Cənubi Qafqazın digər respublikalarında geniş yayılmış qadın adları sırasındadır.

RÖVŞANƏ/RÖŞANƏ/ROŞANƏ

fars. *rövşən* sözündəndir. Rövşanə qadın adı işıqlı, aydın, aşkar, məlum anlamlarını ifadə edən Rövşən kişi adından (bax: ad – **RÖVŞƏN**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Məişətimizə, əsasən, keçən əsrin 70-ci illərindən daxil olmuş qadın adıdır. Rövşanə bu gün Azərbaycanda dəbdə olan adlar sırasındadır.

RÖYA

fars. *röya* sözündəndir. Röya qadın adı yuxu, yuxuda görülmə (hadisə) mənalərini ifadə edir. Bu gün məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarındandır.

RÖYALƏ/ROYALƏ

ərəb. *röyal* sözündəndir. Röyalə qadın adı kral, padşah, qey-sər mənasını ifadə edən Röyal kişi adından (bax: ad – **RÖYAL**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş Royalə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

RUFANƏ/RÜFANƏ

ərəb. *rufan* sözündəndir. Rufanə qadın adı ruhən, ruha yaxın, mənəvi (cəhət) mənasını ifadə edən Rufan kişi adından (bax: ad – **RUFAN**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş Rüfanə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

RUFİNA/RUFİNƏ

latın. *rufinus* sözündəndir, kürən mənasındadır. Dilimizə ərəb dili vasitəsilə keçmiş sözlərdəndir. Rufinə qadın adı Rufin kişi adından (bax: ad – **RUFİN**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş Rufinə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

RUH

ərəb. *ruh* sözü dilimizə hiss və duyğu, həvəs, hiss, qeyri-maddi varlıq, can, əsas nöqtə, həmçinin ürək, qəlb, könül, əhvali-ruhiyyə və s. yaxın mənalar ifadə edir. Ruh Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi deyil, kifayət qədər mürəkkəb şəxs adının tərkibində mövcuddur.

RUHƏNGİZ/RUHANGİZ

ərəb-fars. *ruhəngiz* sözündəndir. Ruhəngiz (bax: ad – **RUH; ƏNGİZ**) qadın adı ruh verən, canlandıran, ruhlandıran, can verən, həyəcanlandıran mənalarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Ruhangiz forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

RUHİ

ərəb. *ruh* sözündəndir. Ruhi (bax: ad – **RUH**) qadın adı ruh, hiss və duyğu, həyəcanla bağlı (hal, vəziyyət) mənalarındadır.

RUHİDƏ

ərəb. *ruh* sözündəndir. Ruhidə (bax: ad – **RUH**) qadın adı ruhlu, hiss və duyğulu, canlı, ruha təsir edən anlamındadır.

RUHİNƏ

ərəb. *ruh* sözündəndir. Ruhinə qadın adı əhval, mənəvi güvvə, hiss, duyğu ilə əlaqədar Ruhin kişi adından (bax: ad – **RUHİN**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RUHİYƏ/RUHİYYƏ

ərəb. *ruh* sözündəndir. Ruhiyə (bax: ad – **RUH**) qadın adı ruha, ürəyə, qəlbə, hiss və duyğuya aid anlamlarındadır. Məişətimizdə, əsasən, XX əsrin 70-ci illərindən geniş yayılmış qadın adları sırasındadır.

RUHİNƏZ

ərəb. *ruh* və fars. *naz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Ruhinaz (bax: ad – **RUH; NAZ**) qadın adı təbiəti nazlı, başdan-ayağa naz içində olan (qadın, qız) mənasını ifadə edir.

RUHNƏVAZ

ərəb-fars. *ruhnəvaz* sözündəndir. Ruhnəvaz qadın adı ruhu oxşayan, ruhu dincəldən anlamlarındadır.

RUHNÜMA/RUHNUMA

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ruh* və fars. *nüma* (əslində *nümayan*) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Ruhnüma (bax: ad – **RUH; NÜMA**) qadın adı gül, çiçək kimi gözəl, incə görünüşlü (qadın) anlamını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Ruhnüma da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

RUQİYƏ/RUQİYYƏ

ərəb. *ruqiyyə* sözü dilimizdə incə, zərif mənələrindədir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Ruqiyyə (bəzi türk dillərində Rukiyyə, Rukayə şəklindədir) incə, zərif anlamlarını ifadə edən digər qadın adları kimi, Ruqiyyə də incə, gözəl,

qəşəng qadın, qız mənasındadır. Mənbələrdə sehr, ovsun məna-larını ifadə etməsi barədə məlumatlara da rast gəlinir.

RUMİYƏ/RUMİYYƏ

ərəb. *rumiyə* sözündəndir. Rumiyyə qadın adı Roma şəhərin-dən olan, romalı mənasındadır.

RUSLANA/RUSLANƏ

türk. *aslan*, *şir* mənasını ifadə edən *Arslan/Aslan* kişi adının baş-qa dillərdə dəyişikliyə uğramış forması Ruslan (bax: ad – **RUSLAN**) şəklindən ənənəvi yolla yaranmışdır. Ruslana qadın adı məişəti-mizə XX əsrin sonlarında daxil olmuşdur. Adın təhrif olunmuş for-ması sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

RUZİYYƏ

fars. *ruzi* sözündən olub, dilimizdə azuqə, ərzaq, qismət (qa-zanc), çörəkpulu anlamlarını ifadə edir. Ruziyyə qadın adı Ruzi kişi adından (bax: ad – **RUZİYYƏ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

RUZİGAR/RUZGAR

fars. *ruzigar* sözü dilimizdə bir neçə mənə ifadə edir: 1. Külək, yel; 2. Hava; 3. Dövrən, zamanə, tale, fələk, qədər; 4. Ömür, hə-yat, yaşayış, vəziyyət. Azərbaycan antroponimikasında müş-tərək şəxs adları sırasında olan Ruzigar antroponimi ömür, hə-yat anlamındadır.

RÜXSARƏ/RUXSARƏ/RUXSARA

fars. *rüxsare* sözündən olub, gözəl üz, gözəl çöhrə mənalarını ifadə edir. Məişətimizdə XX əsrin yetmişinci illərinə qədər geniş yayılmış qadın adlarından olan Rüxsarə bu gün unudulmaqda olan adlar sırasındadır. Adın təhrif olunmuş Ruxsarə, Ruxsara formaları da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SABİQƏ

ərəb. *sabiq* sözündəndir. Sabiqə qadın adı dilimizdə əvvəldə olmuş, keçmişdə olmuş, köhnə, əvvəlki anlamlarını ifadə edən Sabiq kişi adından (bax: ad – **SABİQ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

SABİRƏ

bax: ad – **SƏBİRƏ**

SABİTƏ

ərəb. *sabit* sözündəndir. Sabitə qadın adı dilimizdə səbatlı, qərarını dəyişməyən anlamlarını ifadə edən Sabit kişi adından (bax: ad – **SABİT**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

SACİDƏ

ərəb. *sacid* sözündəndir. Sacidə qadın adı səcdə edən, dua edən mənalarını ifadə edən Sacid kişi adından (bax: ad – **SABİT**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Məişətimizdə nadir şəxs adlarındandır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Türkiyə türklərinin məişətində Sacid (Sacit şəklindədir) kişi adı kimi, Sacidə qadın adı da geniş yayılmışdır.

SAÇLI

azərb. *saçlı* saçları uzun, qalın saç olan, hörükləri uzun mənasındadır. Saçlı məişətimizdə bu gün artıq unudulmaqda olan qadın adları sırasındadır. Azərbaycanın Xalq Yazıçısı S.Rəhimovun (1900-1983) "Saçlı" romanındakı əsas surətin – Ruxsarənin adındandır. Əsərdə həddən artıq gözəl, savadlı həkim, mübariz qadın kimi təqdim edilən Ruxsarəni çox uzun qalın hörükləri ol-

duğu üçün Saçlı deyə çağırırlar. Beləliklə, Saçlı adı əsərin əsas surətinə məhəbbətin nəticəsi kimi məişətimizə daxil olmuşdur.

SADƏGÜL

fars. *sadə* və *gül* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sadəgül (bax: ad – **GÜL**) qadın adı sadə çiçək kimi, adi gül kimi anlamlarını ifadə edir.

SADİQƏ

ərəb. *sadiq* sözündəndir. Sadiqə qadın adı vəfalı, dost, sədaqətli, doğru, gerçək, düzdanışan mənalarını ifadə edən Sadiq kişi adından (bax: ad – **SADİQ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

SADİRƏ/SƏDİRƏ

ərəb. *sadir* sözündən olub, çıxmaq, baş vermək, üzə çıxmaq, zahir olmaq anlamlarını ifadə edir. Sadirə adının təhrif edilmiş Sədirə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SAFURƏ/SAFURA/SƏFURƏ

ərəb. *safurə* sözü sarı, saralmış mənasındadır. Lüğətlərdə Safurə qadın adının fars dilindəki seyfur (ipək parça adı) sözündən olduğu barədə məlumatlara rast gəlinir. Adın təhrif olunmuş Safura, Səfurə formaları da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SAHİBƏ

ərəb. *sahib* sözündən olub, dilimizdə yiyə, arxa, qoruyan, hami mənasında işlənən Sahib kişi adından (bax: ad – **SAHİB**) ənənəvi yolla yaranmışdır. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də Sahib kişi adı və Sahibə qadın adı məişətimizdə geniş yayılmışdır.

SAHİLƏ

ərəb. *sahil* sözündəndir. Sahilə qadın adı dənizin, çayın, gölün quru ilə birləşdiyi yer, həmçinin dəniz, çaykənarı, həmçinin kənar, sədd, qıraq mənalarını ifadə edən Sahil kişi adından (bax: ad – **SAHİL**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

SAİBƏ

ərəb. *saib* sözündəndir. Saibə qadın adı dilimizdə doğrucul, düzgün, məqsədyönlü, məqsədəuyğun anlamlarını ifadə edən Saib kişi adından (bax: ad – **SAİB**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

SAİLƏ

ərəb. *sail* sözü dilimizdə üstünə gələn, hücum edən, hücumçu anlamlarında işlənən Sail kişi adından (bax: ad – **SAİL**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

SAKİNƏ

bax: ad – **SƏKİNƏ**

SAKİTƏ

ərəb. *sakit* sözü dilimizdə asta, yavaş, bərkdən səslənməyən, davasız, qalmaqalsız, qışqırıqsız, susmuş, sükut içində, sükuta dalmış, dinc, əziyyət verməyən, yumşaq, həlim, soyuqqanlı, arxayın, rahat anlamlarını ifadə edən Sakit kişi adından (bax: ad – **SAKİT**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Sakitə qadın adı Azərbaycanın cənub bölgələrində daha geniş yayılmışdır.

SAQİBƏ/SAKİFƏ

ərəb. *saqib* sözündəndir. Saqibə qadın adı çox parıltılı, işıq saçan anlamlarını ifadə edən Saqib kişi adından (bax: ad – **SAQİB**) ənənəvi yolla düzəlmişdir. Bu gün Saqib məişətimizdə köhnəlmiş kişi adları sırasında olsa da, addan yaranmış Saqibə qadın adına hələ də rast gəlinir. Adın təhrif olunmuş forması Sakifə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SALATIN

ərəb. *sultan* sözünün cəmi olub, sultanlar, hökmdarlar və buna yaxın anlamları ifadə edir. Məcəzi mənada səcdə ediləndir. XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində aşıq şeirində, xüsusən Aşıq Ələsgərin yaradıcılığında Salatın adı tez-tez istifadə edilən qadın adlarından biridir. XX əsrin sonlarına yaxın unudulmaqda olan Salatın qadın adı yenidən məişətimizə daxil olmuş, bu dəfə Azərbaycan xalqının yaddaşında əbədləşmişdir. Adın daşıyıcılarından biri, I Qarabağ müharibəsi başlayandan torpaqlarımızın

bütövlüyünün, Qarabağ dərdinin yazılarının başlıca mövzusu-
na çevrilmiş tanınmış jurnalist Salatın Əsgərova (1961-1991)
dəfələrlə qaynar nöqtələrdən operativ materiallar hazırlamaq
məqsədi ilə qaynar nöqtələrə gedərdi. Döyüş bölgəsinə növbəti
səfəri zamanı onun olduğu avtomobil düşmən tərəfindən atəşə
tutulmuş, Salatın Əsgərova vəhşicəsinə qətlə yetirilmişdir. Ölü-
mündən sonra Salatın Əsgərova Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı
adına layiq görülmüşdür.

SALEHƏ

ərəb. *saleh* sözündən olub, dilimizdə xeyir, xoş, yaxşı, xe-
yirxah, yaralı, ixtiyar sahibi, dinin əmrlərinə uyğun hərəkət edən
yaxşılıq edən, gözəl əxlaq sahibi mənalarını ifadə edir. Saleh kişi
adından (bax: ad – **SALEH**) ənənəvi yolla yaranmış Salehə qadın
adı bu gün məişətimizdə unudulmaqdadır.

SAMARA

Azərbaycanda *Samara* adını daşıyan iki, ən çox üç qadın ola
bilir. Lüğətlərdə Samara adı haqqında müxtəlif fikirlərə rast gə-
linir. Məlim olduğu kimi, dilimizin şəxs adları sistemində yer
adlarından, şəhər adlarından formalaşmış şəxs adları mövcud-
dur. Fikrimizcə, Samara qadın adı da bu qəbildən olan şəxs adla-
rı sırasındadır. Məişətimizə, əsasən, XX əsrin 50-60-cı illərindən
daxil olan bu ad Rusiyanın Samara şəhərinin adındandır.

SAMİRƏ

ərəb. *samir* sözündəndir. Adətən lüğətlərdə Samirə qadın
adının dilimizdə axşam, həmçinin həmsöhbət mənasını ifadə
edən Samir kişi adından (bax: ad – **SAMİR**) ənənəvi yolla yaran-
ması ilə bağlı məlumatlara rast gəlinir. Məlum olduğu kimi, dili-
mizin şəxs adları sistemində yer adlarından, şəhər adlarından
formalaşmış şəxs adları mövcuddur. Fikrimizcə, adın Ərəbistan-
da Samirə adlı şəhərin adından olması daha inandırıcı görünür.
Samirə qadın adı Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin alt-
mıncı illərindən daxil olmuşdur. Keçən əsrdə olduğu kimi, bu
gün də məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarındanındır.

SAMİYƏ

ərəb. *sami* sözündəndir. Samiyə qadın adı yüksək olan (Allah), uca olan (Tanrı) mənasında Sami kişi adından (bax: ad – **SAMİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

SANIYƏ

fars. *san* sözündəndir. Saniyə qadın adı dilimizdə nüfuzlu, hörmətli, şanlı-şöhrətli olan (adam) anlamını ifadə edən Sani kişi adından (bax: ad – **SANİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

SARA

ibranı. *sara* sözündən olub, xanım, hörmətli qadın, kübar xanım mənasındadır. Sara adı sonradan dünyanın bir çox dillərinə də keçmişdir. Azərbaycan dilinə ərəb dilindən keçmə şəxs adları sırasındadır. Fars dilində saf, təmiz, xalis mənalərini ifadə edən sara sözü mövcuddur. Məlum olduğu kimi, Sara qadın adı Şərqdə çox geniş yayılmışdır. Həmçinin qədim adlardandır. Müqəddəs kitab “Quran”da İbrahim Peyğəmbərin birinci xanımının adı da Sara olmuşdur. Adın Azərbaycanda erkən dövrlərdə mövcud olduğunu sübut edən faktlardan biri də xalq yaradıcılığında iki gəncin – Xançobanla Saranın böyük məhəbbətinin öz ifadəsini tapdığı əfsanə, eləcə də əfsanə ilə əlaqədar “Apardı səllər Saranı” adlı xalq mahnısı olmuşdur desək, yəqin ki, yanlışdır. Adın Azərbaycanda məşhur daşıyıcılarından Sara Xatun Uzun Həsən Ağqoyunlunun (XV əsr) anasıdır. Dövlət işlərində böyük nüfuz sahibi olan Sara Xatunu Qərbi Avropa ölkələrində də tanıyırdılar. Sara Xatunun adına xarici ölkələrdən məktublar göndərilir, paytaxt Təbrizdə fəaliyyət göstərən xarici ölkə səfirliklərinin əməkdaşları onunla danışıqlar aparırdılar. Bu nadir tarixi şəxsiyyət son dərəcə tədbirli siyasi xadim kimi tanınmışdı və Osmanlı sultanı Mehmet Fatehlə oğlu Uzun Həsən arasında rəqabəti yumşaltmaq üçün əlindən gələni etmişdi. Mənbələrdən aydın olur ki, Sultan Mehmet Fateh öz ordugahında Sara Xatunu böyük ehtiramla qarşılamış, danışıqların gedişində bir-birinə hətta “ana”, “oğul” deyə müraciət etmişdilər. Sara Xatunun siyasi məharəti sayəsində iki türk cahangiri arasında reallaşmaqda olan qardaş qırğınının qarşısı alınmışdı. Zəka, müdriklik fəlakətə üstün gəlmiş, Ağqoyunlu-Osmanlı sülh müqaviləsi bağlanmış

dı. Ağqoyunlu dövlətinin hökmdarı Uzun Həsənin anası Sara xatun tarixə ilk diplomat xanım kimi düşmüşdür. XX əsrdə Sara məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarından olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, ötən əsrdə görkəmli dramaturq C.Cabbarlının məşhur “Solğun çiçəklər” əsərinin əsas qadın surətlərindən olan Saranın nakam taleyi oxucuların qəlbində dərin iz buraxmışdı. Ədibin digər qəhrəmanları kimi, Sara da çox sevilmişdi. Keçən əsrdə adın populyarlaşmasında əsərin də özünəməxsus rolu olmuşdursa, yəqin ki, yanılmazdır. XXI əsrdə Sara qadın adı məişətimizdə dəbdən düşmüş adlar sırasında olsa da, orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında adın daşıyıcıları hələ də kifayət qədərdir.

SARAY

azərb. *saray* əslində padşahın, yaxud padşah ailəsinin daimi yaşadığı əzəmətli binadır. Müasir dövrdə isə ictimai təşkilatların olduğu, yığıncaqların, tədbirlərin keçirildiyi böyük binalar saray adlanır. Saray qadın adı XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarından olsa da, bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir, başqa sözlə unudulmaqda olan şəxs adlarındandır.

SARI

azərb. *sarı* əslində dilimizdə rənglərdən birinin adıdır. Məlum olduğu kimi, türklərdə rəng həm də inamlar, yaşayış və təfəkkür tərzilə bağlıdır. Rənglərin zaman və məkan anlayışları ilə əlaqəsi, kosmoqonik dünyagörüşlə bağlılığı diqqəti cəlb edir. Şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrində ağ, qara, al, göy, sarı, boz, qızıl rənglərinə daha çox rast gəlinir. Sarı rəng qədim türklərdə Ay, Günəş, ulduzlar, həmçinin dünya, kainat; etnonim, totem; qızıl; pul; yetişmiş, yetkin, kamillik və s. göstəricisidir. Məlum olduğu kimi, hələ erkən dövrlərə aid şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrində də, müasir dövrdə yaranan bədii ədəbiyyat nümunələrində də gözəlin üzü Aya, Günəşə bənzədilir. Başqa sözlə, Azərbaycan antroponimikasında rənglərlə əlaqədar formalaşmış mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənmiş sarı sözü gözəllik ifadə edir.

SARIGÜL

azərb. *Sarı* və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gələn şəxs adıdır. Sarıgül (bax: ad – **SARI**; **GÜL**) qadın adı Günəş rəngli gül üzvlü (gözəl), Günəş kimi nurlu (gözəl) mənasındadır.

SARIŞ

azərb. *sarı* sözündəndir (bax: ad – **SARI**). Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında -ş sonluğunun əlavə edilməsi ilə formalaşmış kifayət qədər qadın və kişi adı mövcuddur. Məsələn, Alış, Ataş, Nənəş və s. Sarış qadın adı da, ehtimal ki, bu yolla yaranmışdır. Sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmiş, məişətimizdə geniş yayılmışdır. Bu gün dəbdən düşmüş qadın adları sırasındadır.

SARITEL

azərb. *Sarı* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *tel* sözünün birləşməsindən yaranmış addır. Saritel (bax: ad – **SARI**; **TEL**) qadın adı Günəş rəngli, qızılı telləri (saçları) olan gözəl mənasındadır.

SAYALI/SÖYALİ

fars. *sayə* sözündəndir. Dilimizə tərcümədə qoruma, himayə etmə, mühafizə, eləcə də kölgə, yardım, səbəb (hər üç söz *himayə* mənasındadır) və s. yaxın mənaları ifadə edir. Sayalı (bax: – **LI**⁴ qadın adındakı -lı şəkilçisi dilimizdə məhsuldar şəkilçilərdəndir. Məlum olduğu kimi, dilimizdə alınma sözlərin, xüsusilə də ərəb və fars sözlərinin müəyyən qismi düşdüyü yeni mühitdə, Azərbaycan sözlərinin və bu sözlərə aid fonetik qaydaların təsiri altında öz xüsusiyyətlərini itirərək, dilimizin sözlərindən seçilməyən bir şəkildə düşmüşdür. Bununla belə, həm fars, həm də ərəb dillərindən gələn sözlər məxsus olduqları dillərdə mövcud fonetik xüsusiyyətləri də müəyyən dərəcədə qoruyub saxlamağa müvəffəq olmuşdur. Dilimizdə mövcud alınma sözlərdən bir hissəsi bu gün, məlum olduğu kimi, öz əvvəlki mənasından qismən ayrılaraq məcazi mənada işlənir. Müasir Azərbaycan dilində fars mənşəli Sayalı sözü də bu qəbildən olan alınma sözlərə aiddir. Uzun müddətdir ki, sayalı sözü dilimizdə yalnız məcazi

mənada işlənərək düşərli, yüngül qədəmi, uğurlu, düşərli ayağı olan mənalarını ifadə edir. Artıq müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlər sırasında olmayan, bu gün, əsasən, dialektlərdə yaşayan sayalı sözü də, *sayalı, uğurlu olmaq; ayağı, əli sayalı olsun* və s. kimi ümumişlək ifadələrin tərkibində mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, dilimizin şəxs adları sistemində mövcud Sayalı qadın adı sözün ifadə etdiyi mənasına görə, Azərbaycan antroponimikasında alqış məzmunlu şəxs adlarındandır. Ailədə yaxınları, əzizləri, valideynlər dünyaya göz açmış qız övlada Sayalı adını verməklə ayağı sayalı olsun, xoş qədəmli olsun, yəni ailəyə düşərli olsun kimi arzularını ifadə edirlər. Adın təhrif olunmuş forması Səyalı da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SAYAT

azərb. *sayat* tanınmış, adlı-sanlı anlamlarını ifadə edir. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Sayat şəxs adının daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

SEDA

bax: ad – SƏDA

SEHRİ/SEHRİN

ərəb. *sehr* sözündən olub, insanlara və təbiətə təsir etmək gücündə olan ecazkar qüvvə anlamındadır. Sözün insanı heyran edən hünər, məharət, qüvvə kimi məcazi mənaları da vardır. Sehri qadın adı da sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş forması Sehrin də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SEHRİYƏ/SEHRİYYƏ

ərəb. *sehr* sözündəndir. Sehriyə (bax: ad – SEHRİ) qadın adı sehlə əlaqədar, sehlə aid olan mənasındadır.

SEL

ərəb. *sel* sözü müasir Azərbaycan dilində güclü su daşqını, su axını, həmçinin izdiham mənalarını ifadə edir. Türk dillərinin

də sel sözünün bir yerdən axan, çıxan mənaları da məlumdur. Məsələn, bir yerdən axan hava, su, işıq, qaz kütləsi və s. Qeyd etmək lazımdır ki, dilimizin şəxs adları sistemində mövcud bir sıra mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində komponent olaraq yer almış “sel” sözünün yalnız güclü axın kimi yozulması elə də inandırıcı görünmür. Araşdırmalarda şəxs adlarının tərkibində mövcud “sel” komponenti həm də türk dilinin ən nadir sözdüzəldici şəkilçilərindən biri kimi də qeyd edilmişdir. Məsələn, qumsal sözündəki *-sal* şəkilçisi kimi. Bu gün müqayisə, bənzətmə mənası yaradan bu şəkilçi türk dillərində bəlkə də bir sözdə təzahür edir. Nümunə olaraq bu gün məişətimizdə geniş yayılmış, dəbdə olan Aysel qadın adına nəzər salaq. Bu gün dəbdə olan Aysel qadın adının lüğətlərin bir çoxunda *Ay* və *sel* sözləri ilə əlaqələndirilməsi, *Ay* işığının *seli* kimi izah edilməsi ilə əlaqədar fikirlərlə həmrəyik. Lakin adın tərkibində mövcud *sel* sözdüzəldici şəkilçi kimi götürülsə, Aysel *Ay* təkin, *Ay* kimi parlaq, işıqlı anlamına gəlir. Bu fikirləri də kənarlaşdırmaq olmaz. Çünki dilimizin şəxs adları sistemində *Aya* bənzərliklə, *Ay* kimi parlaq olmaqla əlaqədar şəxs adları da mövcuddur. Beləliklə, şəxs adlarının tərkibində mövcud *sel* komponenti bir sıra şəxs adlarında güclü axını mənasını ifadə etsə də, bir sıra şəxs adlarında türk dilinin müqayisə, bənzətmə mənası yaradan ən nadir sözdüzəldici şəkilçilərindən biridir.

SELCAN

ərəb. *sel* və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *can* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Selcan (bax: – *SEL*; *CAN*) qadın adı sel ruhlu, coşqun, sel kimi qarşıdan keçib gedən gözəl xanım anlamındadır. Türk məişətində mövcud qədim şəxs adlarındandır. Məlum olduğu kimi, hələ erkən dövrlərə aid “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında – “Qanlı Qoca oğlu Qanturalı boyu”nda Selcan adına rast gəlirik. Dastanda Selcan əsas qəhrəmanlarından birinin, Trabzon təkurunun qızı, Qanturalının nişanlısı, geydiyi paltarın rənginə görə “sarı donlu” adlandırılan, yeri gələndə sevgilisini xilas etmək üçün döyüşə girən Selcan xatunun adıdır. Türk dünyasında bu gün də geniş yayılmış qadın adıdır. Məişətimizə XX əsrin 90-cı illərindən daxil olmuş Selcan qadın adı bu gün də dəbdə olan şəxs adlarındandır.

SEVDA

ərəb. *sevda* (əslində *səudə*) sözündən olub, sevgi, eşq, hiss edilən şiddətli arzu anlamlarını ifadə edir. Ərəblərdə Sevdə İslamaqədərki qadın adları sırasındadır. Məişətimizdə orta əsrlərdə də mövcud olmuş Sevdə adının XX əsrdən etibarən məişətimizdə yenidən populyar olması, əminliklə demək olar ki, H.Cavidin “Xəyyam” dramındakı qəhrəmanın adı ilə bağlıdır. Artıq unudulmaqda olan ad əsərdə əsas surətlərdən birinin adı kimi işlədilmiş, bu da Sevdə adının yenidən məişətimizdə yayılmasına, populyarlaşmasına səbəb olmuşdur. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də Sevdə məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasındadır. Azərbaycan şəxs adları sistemində tərkibində adın işləndiyi mürəkkəb qadın adları da mövcuddur.

SEVDABƏYİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sevda* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sevdabəyim (bax: ad – *SEVDA*; *BƏYİM*) qadın adı Sevdə xanım anlamındadır.

SEVDAGÜL

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sevda* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sevdagül (bax: ad – *SEVDA*; *GÜL*) qadın adı sevda çiçəyi, sevda güli anlamındadır.

SEVƏR

azərb. *sevər* (q.q. gəl. z. ş. k. *sevmək* feili) sözündəndir. Sevər qadın adına ilk dəfə görkəmli dramaturq C.Cabbarlının “Oqtay Eloğlu” əsərində rast gəlinir. Ədibin digər əsərlərinin personajlarının adı kimi, Sevər adı da məişətimizə o dövrdən daxil olmuşdur.

SEVGİ

azərb. *sevgi* sözündəndir. Sevgi qadın adı eşq, məhəbbət, güclü istək mənalarını ifadə edir.

SEVGİLİ

azərb. *sevgili* sözündəndir. Məlum olduğu kimi, Sevgili sözü bir neçə mənə ifadə edir. Əminliklə demək olar ki, övladına Sevgili

adını verən yaxınlar, valideynlər, əzizlər sözün çox sevilən, əzizlənən, istənilən, əziz, mehriban mənalarını əsas götürürlər.

SEVGİM

azərb. *sevgi* (I şəxs, tək, məns. ş.) sözündəndir. Sevgim (bax: ad – *SEVGİ*) qadın adı eşqim, məhəbbətim, həmçinin istəklim, sevgilim mənalarını ifadə edir.

SEVGİYƏ/SEVGİYYƏ

azərb. *sevgi* sözündəndir. Sevgiyə (bax: ad – *SEVGİ*) qadın adı eşqlə, məhəbbətlə, güclü istəklə əlaqədar qadın adıdır.

SEVGÜL

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *sev* və fars. *gül* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sevgül (bax: ad – *GÜL*) qadın adı sevilən, arzu olunan gül anlamını ifadə edir.

SEVİL/SEVİLƏ

azərb. *sevil* (*sevilmək* feilindən) sözündəndir. XX əsrdə çox populyar qadın adlarından olan Sevil adı çəkilərkən görkəmli yazıçı, dramaturq C.Cabbarlının “Sevil” əsərinin baş qəhrəmanı, ailədə əri tərəfindən hörmətsizliyə, etinasızlığa məruz qalan, bu səbəbdən də hər cür alçaldılmalardan bezən, nəticədə çadrasını ataraq ər evini tərk edən Sevil yada düşür. Yeni həyata atılan qəhrəmanlarına yeni məzmunlu adlar düşünən ədibin bütün qəhrəmanları kimi, Sevilin adı da çox sevilmişdi. Azərbaycan antroponimikasına 1928-ci ildən daxil olan Sevil adı XX əsrdən bu günə qədər məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarındandır. Keçən yüzilliyin ortalarında adın geniş yayılmasında əsrin ikinci yarısında zəhmətsevər gənc qızın, faciəvi şəkildə həlak olmuş Azərbaycanın ilk qadın mexanizatoru Sevil Qazıyevanın (1940-1963) adı da özünəməxsus rol oynamışdır. Böyük arzularla yaşayan qızın iş başında qəza nəticəsində həyatını itirməsi xalqımızı çox sarsıtmışdı. Əminliklə demək olar ki, çox gənc ikən dünyasını dəyişən əmək qəhrəmanı S.Qazıyevanın həyat hekayəsi, onun haqqında yazılan əsərlər, mahnılar da adın dəbdən düşməməsində əhəmiyyətli rol oynamışdı. Sevil bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasındadır. Adın sonuna -ə sonluğu

əlavə olunaraq Sevilə variantı da yaradılmış, sonradan bu ad da müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SEVİN

azərb. *sevin* (*sevinmək* feilindən) sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasında olan Sevin şəxs adı övladın dünyaya göz açmasından sevinc duymaq, xoşhal olmaqla əlaqədardır. Türk xalqlarının əksəriyyətində mövcud Sevin Azərbaycanda müştərək şəxs adları sırasındadır.

SEVİNC

azərb. *sevinc* sözü fərəh, şadlıq, sevinməklə əlaqədardır. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Sevinc qadın adı məişətimizə keçən yüzilliyin 40-cı illərindən daxil olmuşdur. Dilimizin şəxs adları sistemində sevinməklə əlaqədar, həmçinin alqış məzmunlu adlar sırasındadır. Ailələrdə övladın dünyaya gəlişindən şadlanan əzizləri, yaxınları bu münasibətlə ona Sevinc adı qoymuşlar. Həm də qızları gəlişiyə ailəyə sevinc gətirdiyi kimi, ömrü boyu da sevinc içərisində yaşamasını arzu etmişlər. Beləliklə, Sevinc qadın adı məişətimizə daxil olmuşdur. Bu gün Sevinc qadın adı türk dillərinin əksəriyyətində mövcud şəxs adları sırasındadır. Azərbaycanda XX əsrin 40-cı illərinə qədər Sevinc adına, demək olar ki, rast gəlinmir. Görkəmli ictimai xadim, filoloq, yazıçı Ş.Qurbanovun "Sənsiz" əsərinin uğurlu səhnə həyatından sonra əsas qəhrəmanlardan biri Sevinc də, adı da xalq tərəfindən sevilmişdi. XX əsrin ortalarından məişətimizə daxil olan Sevinc bu günə qədər məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarındandır. Ölkə daxilində şəxs adlarının statistik göstəricilərinə əsasən, 1968-ci ildə dünyaya göz açan qız övladlara ən çox qoyulan ad Sevinc olmuşdur. Son beş ilin statistikasına nəzər saldıqda isə görürük ki, bunu demək olmur. Başqa sözlə, bu gün Sevinc dünyaya göz açmış qız övladlara verilən populyar adlar sırasında deyildir.

SEYİDƏ/SEYYİDƏ

ərəb. *seyid* (əslində *səyyid*) sözündəndir. Seyidə/Seyyidə qadın adı başçı, ağa, cənab, itaət edilən mənasını ifadə edir. Məlumdur ki, İslam dini bərqərar olandan bütün müsəlman öl-

kələrində adqoymada Məhəmməd Peyğəmbərin adı kimi, ailə üzvlərinin adlarına, eləcə də ləqəblərinə üstünlük verilmişdir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Seyyidə/Seyidə qadın adı Məhəmməd Peyğəmbərin ən çox sevdiyi, imam Əli ilə ailə qurmuş kiçik qızı Fatimə əz-Zəhranın (bax: ad – ZƏHRA) ləqəbindəndir. Məlum olduğu kimi, Fatimə əz-Zəhra (bax: ad – *FATİMƏ*) İslam tarixinə dörd mükəmməl qadından biri kimi düşmüşdür (Məryəm, Xədicə, fironun xanımı Asya da onlarla bir sıradadır). Seyidə/Seyyidə qadın adı Şərqi xalqlarının məişətində də geniş yayılmışdır.

SEYİDBACI/SEYYİDBACI

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Seyyid* və azərb. *Bacı* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Seyidbaci (bax: ad – *SEYİD*; *BACI*) qadın adı peyğəmbər nəslindən olan qadın, yaxud Seyyid bacısı anlamlarını ifadə edir.

SEYRAN/SEYRANƏ

ərəb-fars. *seyran* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Seyran adı əylənmək və ya istirahət məqsədi ilə gəzinti yeri, gəzmə, gəzinmə anlamlarını ifadə edir. Adın sonuna *-ə* şəkilçisi artırmaqla Seyranə variantı da yaranmışdır.

SEYRİ/SEYRİYƏ/SEYRİYYƏ

ərəb. *seyr* sözündəndir. Seyri qadın adı göz gəzdirmə, tamaşa, gəzmə anlamlarını ifadə edir. Adın sonuna *-(y)ə* şəkilçisi əlavə olunması ilə Seyriyə/Seyriyyə variantı da yaranmışdır.

SEYRİXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Seyri* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Seyrixanım (bax: ad – *SEYRİ*; *XANIM*) qadın adı Seyri xanım anlamını ifadə edir.

SƏADƏT

ərəb. *səadət* sözündən olub, həyatda ən yüksək məmnunluq hissi, xoşbəxtlik, dərin məmnunluq və sevinc hissi, məsud olma,

bəxtiyar olmaq anlamındadır. XX əsrdən etibarən məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarından olan Səadət XXI əsrin əvvəllərində müşahidəediləcək qədər azalmışdır.

SƏBA

ərəb. *səba* sözündəndir. Səba sözü dilimizdə səhər əsən xəfif, yumşaq meh mənasındadır. Tədqiqatlarda Nuhun nəvələrinin birinin adından olması barədə mülahizələr mövcuddur. Mənbələrdə Səba həm də qədim Yəmən şəhərlərindən birinin adı olaraq göstərilmişdir. Qadın padşah Bilqeysin (Bəlqis) məmləkəti olması barədə də məlumatlara rast gəlinir. Rəvayətə görə, Nuhun nəvələrindən olan Səba tərəfindən salındığı üçün belə adlanır. Qeyd etmək lazımdır ki, Səba sözü klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən ifadələrdəndir. Aşıqlar dərdlərini gizli söyləmək məqsədilə səbaya (səba yelinə) müraciət edir. Bütün bu qeyd etdiklərimizin sözün ad kimi formalaşmasında özünəməxsus rolu olmuşdur.

SƏBAHƏT

ərəb. *səbahət* sözündəndir. Səbahət qadın adı tər-təzə, həmçinin incəlik, gözəllik, lətiflik anlamlarını ifadə edir.

SƏBAGÜL/SABAGÜL

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səba* və fars. *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səbagül (bax: ad – **SƏBA**; **GÜL**) qadın adı səhər mehi kimi xoş duyğular oyadan gözəl anlamındadır. Adın təhrif olunmuş Sabagül forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏBİ/SƏBİŞ

Səb... ilə başlayan şəxs adlarının əzizləmə və oxşama məzmununda kiçiltmə formasıdır. Sonradan Səbi də, Səbiş də müstəqil şəxs adları kimi rəsmiləşmişdir. Səbi də, Səbiş də dilimizin antroponimlər sistemində müştərək şəxs adları sırasındadır.

SƏBİHƏ/SƏBUHƏ

ərəb. *səbihə* sözündən olub, gözəl, qəşəng, yaraşıqlı, həmçinin insanı üzən, üzücü mənalarnı ifadə edir. Səbihə qadın adı sözün gözəl, qəşəng, yaraşıqlı mənalarnı ilə əlaqədardır. Türk

antroponimik vahidlər sistemində mövcud Səbiyə qadın adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın təhrif olunmuş forması Səbuhə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın məşhur daşıyıcılarından ilk türk pilot qadın, Mustafa Kamal Atatürkün övladlığa götürdüyü qızlardan biri Səbiyə Gökçən (1913-2001) dünya tarixində qırıcı təyyarədə pilot vəzifəsində çalışmış ilk qadındır. Hazırda İstanbulun ən böyük hava limanlarından biri Səbiyə Gökçənin adını daşıyır.

SƏBİNƏ/SƏBUNƏ

ərəb. *səbinə* sözündən olub, qiymətli, dəyərli anlamlarındadır. Bəzi mənbələrdə sözün latın mənşəli olduğu, sonradan ərəb, yəhudi, slavyan dillərinə keçdiyi barədə məlumatlara da rast gəlinir. Səbinə Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin altmışıncı illərindən daxil olmuş qadın adlarındandır. Keçmiş Sovet İttifaqına daxil edilmiş türk xalqlarının, demək olar ki, hamısında bu qadın adına rast gəlinir. Odur ki, adın ərəb dilindən birbaşa keçdiyini dəqiq söyləmək çətindir. Adın təhrif olunmuş Səbunə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏBİRƏ

ərəb. *səbir* sözündəndir. Səbirə qadın adı dilimizdə səbirli, dözümlü, təmkinli, səbir edən, zəhmətə qatlaşan, çətinliyə dözən anlamlarını ifadə edən Sabir kişi adından (bax: ad – **SABİR**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Səbirə əslində Sabirə adının dilimizin əsas fonetik qanununa–ahəng qanununa görə dəyişdirilmiş, bir növ, təhrif olunmuş, sonradan rəsmiləşmiş formasıdır. Məişətimizdə keçən əsrin əvvəllərindən yalnız Səbirə kimi mövcuddur.

SƏBİYƏ/SƏBİYYƏ

ərəb. *səbi* sözündəndir. Səbiyə qadın adı dilimizdə cavan, gənc, yeniyetmə anlamlarını ifadə edən Səbi kişi adından (bax: ad – **SƏBİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

SƏBRİYƏ/SƏBRİYYƏ

ərəb. *səbir* sözündəndir. Səbriyə qadın adı səbri, dözümlü çox olan, səbirli, dözümlü mənasını ifadə edən Səbri (bax: ad – **SƏBRİ**) kişi adından ənənəvi yolla yaranmışdır.

SƏDA/SƏDAYƏ

ərəb. *səda* sözündən olub, səs, avaz mənasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, səda sözünün məşhurlaşmaq, sorağı gəlmək kimi məcazi mənaları da mövcuddur. Səda qadın adı sözün həqiqi mənası ilə əlaqədardır, yəni səs mənasındadır. Adın sonuna -(y)ə şəkliçisi əlavə olunmaqla Sədayə variantı da yaranmışdır. Bu gün ad, əsasən, Sədaye şəklində mövcuddur.

SƏDAQƏT

ərəb. *sədaqət* sözündəndir. Sədaqət sözü ərəb dilində yalnız dostluq anlamındadır. Türk dillərinə keçdikdən sonra söz yeni məna çarları qəbul etmişdir, başqa sözlə, sədaqət sözü dilimizdə, əsasən, dostluq və məhəbbətdə sadıqlıq, vəfa, etibar, dəyanət mənalarını ifadə etmişdir. Sözü bu mənasını əsas götürərək azərbaycanlı ailələrdə dünyaya göz açan övladlara gələcəkdə bu xüsusiyyətlərə malik olması arzusu ilə Sədaqət adını verirlər. Yəqin ki, bu məna da adın dilimizin şəxs adları sistemində müştərək ad kimi mövcud olmasına səbəb olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, keçən əsrdə Sədaqət qadın adı məişətimizdə çox populyar olmuşdur. Lakin əsrin 70-80-ci illərindən dəbdən düşmüşdür. Bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir desək, yəqin ki, yanılmırıq.

SƏDƏF

ərəb. *sədəf* müxtəlif bəzək əşyaları hazırlamaq üçün bəzi balıqqulaqlarının iç qatını təşkil edən, müxtəlif rənglərə çalan, bərk maddənin adıdır. Sədəf qadın adı dilimizin şəxs adları sisteminə incə, bəzək əşyalarının hazırlandığı maddələrin adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır.

SƏDİQƏ

bax: ad – **SADİQƏ**

SƏDİRƏ

ərəb. *sədir* sözündəndir. Sədirə qadın adı dövlət, hökumət və ya ali dövlət orqanları rəhbərlərinin rəsmi adlarının tərkibində olan, həmçinin bəzi idarələrin, təşkilatların, cəmiyyətlərin və şöbələrin rəhbəri, başçısı, həmçinin iclasın, yığıncağın başçısı mənalarını ifadə edən Sədir kişi adından (bax: ad – **SƏDİR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

SƏHƏR

ərəb. *səhər* sözündəndir. Səhər qadın adı günün başlanğıcı, sübh çağı mənasındadır.

SƏHƏRGÜL

bax: ad – **GÜLSƏHƏR**

SƏXAVƏT

ərəb. *səxavət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Səxavət əliaçıqlıq, comərdlik, genişürəkliklik anlamlarını ifadə edir.

SƏİDƏ

ərəb. *səidə* sözündəndir. Səidə qadın adı xoşbəxt, ağgünlü, bəxtəvər mənalarnı ifadə edən Səid kişi adından (bax: ad – **SƏİD**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Keçən əsrdə populyar qadın adlarından olmuşdur. Səidə adı XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmışdır. Adın daşıyıcıları bu gün, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir desək, yəqin ki, səhv etmərik. Qeyd etmək lazımdır ki, çox vaxt ailələrdə Fərid, Nahidə, Aidə və Səidə adları qafiyə xatirinə qoyulmuşdur. Adın daşıyıcıları arasında Azərbaycanın Əməkdar Müəllimi, XX əsrdə qadın hüquqları uğrunda fəal mübariz Səidə İmanzadə də var (1910-1982). Səidə xanımın Azərbaycanda qadın hərəkəti tarixinə həsr olunmuş tədqiqatları Paris və San-Fransisko şəhərlərinin kitabxanalarında saxlanılır.

SƏFALI

ərəb. *Səfa* adına *-lı* şəkilçisinin qoşulması ilə yaranmış şəxs adıdır. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində müştərək şəxs adları sırasında olan Səfali (bax: ad – **SƏFA; LI⁴**) zövq verən, mənzərəli, səfa bəxş edən, ürəkaçan, çox xoş, çox xoşagələnlər anlamlarını ifadə edir.

SƏFİYƏ/SƏFİYYƏ

ərəb. *səfiyə* (əslində *səfiyə*) sözündəndir. Səfiyə qadın adı təmiz, saf, xalis, həmçinin seçilmiş, seçkin anlamlarını ifadə edir. XX əsrin əvvəllərindən dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişərək Səfiyə/Səfiyyə şəklinə düşmüşdür. Keçən əsrdə məişətimizdə ge-

niş yayılmış, əsrin 70-ci illərindən dəbdən düşmüş Səfiyə/Səfiyyə qadın adının daşıyıcıları bu gün, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın daşıyıcılarından türk tarixində validə sultan (sultan anası) titulunun daşıyıcısı Məlikə Səfiyə Sultan (1550–1605) Osmanlı İmperiyasında mühüm rolunu oynayan şəxslərdən biri kimi qalmışdır. Şərqdə adın geniş yayılması Məhəmməd Peyğəmbərin arvadının adının Səfiyə olması ilə əlaqədardır.

SƏKİNƏ/SÜKEYNƏ

ərəb. *səkinə* (əslində *sakinə*) sözündən olub, sükunət, sakitlik, dinclik mənasındadır. Səkinə qadın adı türk dillərinin əksəriyyətində Sakinə, Sakine formasındadır. Azərbaycanda XX əsrin ortalarına qədər çox geniş yayılmış qadın adlarından olan Səkinə əsrin sonlarına yaxın müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Bu gün Səkinə qadın adının daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın təhrif olunmuş Sükeynə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏLBİ/SƏLVİ

fars. *səlbi* (əslində *sərvi*) cənubda bitən iynəyarpaqlı, həmişəyaşıl ağacın adıdır. Səlbi, əslində Sərvi qadın adı sərvi ağacına bənzəyən anlamındadır. Klassik ədəbiyyatda gözəlin boy-buxunu, qaməti sərvi ağacına bənzədilir. Sərvi boylu, sərvi qamətli olmaq elə gözəl olmaq kimi anlaşılar. Bu səbəbdən klassik poeziyada ən çox rast gəlinən söz və ifadələr sırasındadır. Səlbi də, Səlvi də sözün təhrif olunmuş formalarından yaranmış qadın adıdır. Bu gün ad, əsasən, Səlbi formasında mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında Sərvi müstəqil qadın adı kimi deyil, Sərvnaz, Sərvigül kimi mürəkkəb qadın adlarının tərkibində komponent olaraq mövcuddur.

SƏLBİNƏZ/SƏLVİNƏZ

bax: ad – SƏRVİNƏZ

SƏLİQƏ

ərəb. *səliqə* sözündən olub, həm nizam, qayda, bir şeyin düzgün vəziyyəti, nizamda olması, həm də təmiz, diqqətli, dürüst mənalarnı ifadə edir. Məişətimizdə nadir adlar sırasında olan Səliqə qadın adı sözün nizam, qayda mənası ilə əlaqədardır.

SƏLİMƏ

ərəb. *salim* (əslində *silmi*, yaxud *səlim*) sözündəndir. Səlimə qadın adı salamat, dinc, sakit, əmin, həmçinin xalis, təbii, səmimi mənasını ifadə edən Səlim kişi adından (bax: ad – **SƏLİM**) ənənəvi yolla yaranmışdır. XX əsrdə məişətimizdə populyar qadın adları sırasında olan Səlimə qadın adı bu gün dəbdən düşmüşdür. Adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

SƏLMA

ərəb. *səlmə* sözündəndir. Türk antroponimik vahidlər sisteminə mövcud Səlmə qadın adı sağlam, sülh və barış mənalərini ifadə edir. Ərəb dünyasında da, türk xalqlarında da geniş yayılmış qadın adlarındandır. Səlmə Azərbaycanda keçən əsrin ortalarından dəbdən düşmüş qadın adları sırasındadır.

SƏLMİ/SƏLMİYƏ/SƏLMİYYƏ

ərəb. *səlmī* sözündəndir. Türk antroponimik vahidlər sisteminə mövcud Səlmī qadın adı sağlam olma, salamat, sülh və barış tərəfdarı mənalərini ifadə edir. Adın sonuna *-(y)ə* şəkilçisi artırmaqla Səlmiyə, Səlmıyyə variantları da yaranmışdır.

SƏLMİNAZ/SƏLİMNAZ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səlmī* adı və fars. *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səlmīnaz (bax: ad – **SƏLMİ**; **NAZ**) qadın adı başdan-ayağa nazlı (gözəl) anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Səlimnaz forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SƏLTƏNƏT

ərəb. *səltənət* sözü əslində padşahlıq, hökmdarlıq mənasındadır. Lakin müasir Azərbaycan dilində dövlət, hökumət mənasında da işlənir. Müasir Azərbaycan dilində var, dövlət, bolluq kimi məcazi mənalər də ifadə edir. Səltənət qadın adı da sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Dilimizdə qədim adlardandır. XX əsrin 80-ci illərindən Səltənət məişətimizdə müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış şəxs adları sırasındadır.

SƏMA

ərəb. *səma* sözündəndir. Türk antroponimik vahidlər sisteminə mövcud Səma qadın adı göy, asiman mənasındadır.

SƏMAHƏT/SƏMAQƏT/SƏMAYƏT

ərəb. *səmahət* sözündəndir. Azərbaycanda çox nadir hallarda təsadüf edilən Səmahət qadın adı mərdlik, səxavətlik, əliaçıqlıq mənalərini ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Səmaqət, Səmayət formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

SƏMAYƏ/SAMAYA/SAMAYƏ/SAMAYI

ərəb. *səmayə* (*səməviyyə*) sözündəndir. Əslində səməviyyə sözündən olub, dilimizdə Səmayə formasında olan qadın adı səməvi, səmaya aid olan, göyə məxsus olan mənasındadır. Səmayə qadın adı Azərbaycan şəxs adları sistemində İslam dini ilə əlaqədar qadın adlarındandır. Məlum olduğu kimi, müsəlman ölkələrində Məhəmməd Peyğəmbərin, eləcə də onun ailə üzvlərinin, yaxınlarının adlarından, ləqəblərindən formalaşmış şəxs adları geniş yayılmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Şərq xalqlarında olduğu kimi, türk antroponimik vahidlər sistemində də yer almış Səmayə qadın adı Məhəmməd Peyğəmbərin ən çox sevdiyi, imam Əli ilə ailə qurmuş kiçik qızı Fatimənin (bax: ad – **FATİ-MƏ**) adı ilə bağlıdır. Onun həm də Siddiqə, Mubərəkə, Tahirə, Zəkiyyə, Raziyyə, Mərziyyə, Mühəddəsə, Zəhra kimi doqquz adı olduğu məlumdur. Dini rəvayətlərə əsasən, göylərdə Fatiməyə Səməviyyə, Nuriyyə (bax: ad – **NURİYƏ**), Haniyyə (bax: ad – **ZƏHRA**) də deyilmişdir. İslam dini ilə əlaqədar mənbələrdə Fatimənin qadın üçün ən ali cəhətləri birləşdirdiyindən hər cür pislikdən ayrılmış (və ya seçilmiş), təmizlənmiş mənasını ifadə edən “Səməviyyə” adlandırılmasının əsas səbəbi onun gündə üç dəfə nurlu camalının həzrət Əli üçün cəlvələnməsi kimi qeyd edilmişdir. Başqa sözlə, Fatimənin nurlu cöhrəsi əmirəlmöminin Əli üçün sübh tezdən doğan Günəş, günorta nur saçan Ay və axşam parlaq ulduz kimi imiş. Hədislərdə də həzrət Əliyə istinadən qeyd edilir ki, mübarək ramazan ayında Ay səmada hilallaşanda (yəni on dörd günlük olanda) Fatimənin nuru Ayın nurunu üstələyirmiş, yəni Fatimə evə girərkən ayın işığı sanki yenidən aşkar olurmuş. Beləliklə, ərinə və övladlarına qarşı çox

mehriban, qayğıkeş olduğu üçün xanım Fatimə Səməviyyə, Nuriyyə, eləcə də Haniyyə adlarını da almışdı. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində Səməviyyə adı bu gün Səmayə şəklində mövcuddur. Adın təhrif olunmuş formaları Samaya, Samayə, Samayı da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasında olan Səmayə bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Hazırda adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

SƏMƏN

fars. *səmən* sözündən olub, gül adıdır. Səmən qadın adı gözəl qoxusu olan və ağ çiçəklər açan sarmaşıq cinsindən olan ağac və gülün adındandır. Azərbaycan antroponimikasında Səmən qadın adı ilə yanaşı tərkibində adın komponent olaraq iştirak etdiyi mürəkkəb qadın adları da mövcuddur.

SƏMƏNGÜL

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Səmən* və *Gül* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Səməngül (bax: ad – **SƏMƏN**; **GÜL**) qadın adı səmən gülü kimi gözəl (qadın, qız) anlamlarını ifadə edir.

SƏMİNƏ

ərəb. *səminə* sözündəndir. Səminə qadın adı yaxşı mənasını ifadə edir.

SƏMİYƏ/SƏMİYYƏ

ərəb. *səmiyə* sözündəndir. Səmiyə qadın adı Səma (bax: ad – **SƏMA**) adı ilə eyni kökdən olub, uca (göylər qədər), yüksək (səma kimi) mənasındadır.

SƏMİRƏ

ərəb. *səmirə* sözü müsahib, həmsöhbət, dost anlamlarındadır. Bu gün Azərbaycanda adın daşıyıcılarına nadir hallarda rast gəlmək olar. Səmirə qadın adı görkəmli yazıçı Mehdi Hüseynin (1909–1965) “Yeraltı çaylar dənizə axır” romanında əsas surətlərin birinin adıdır. Məişətimizə Səmirə adının daxil olması da romanla əlaqədardır.

SƏMRA

ərəb. *səmra* sözündəndir. Səmra qadın adı qarayagız, qara-buğdayı (qadın, qız) mənasını ifadə edir. Ərəb dünyasında geniş yayılmış qadın adlarından olan Səmra türk antroponimik vahidlər sistemində mövcuddur. Bu gün Türkiyədə dəbdə olan qadın adları sırasında olan Səmra adı məişətimizə XX əsrin sonu, XXI əsrin əvvəllərində daxil olmuş şəxs adlarındandır.

SƏNƏM

ərəb. *sənəm* (əslində *sanəm*) sözündən olub, büt, pərəstiş edilən mənasındadır. İslama qədər ərəblərin pərəstiş etdikləri büt-lərdən birinin adındandır. İslam qəbul edildikdən sonra yalnız klassik poeziyada gözəlin epiteti kimi işlənmişdir. Klassik ədəbiyyatda ən çox rast gəlinən söz və ifadələr sırasında olan sənəm gözəl, dilbərə işarədir. Sənəm qadın adı da gözəlin epiteti ilə əlaqədar olub, dilbər, çox gözəl, incə, nazəndə xanım mənalaraındadır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Sənəm adının komponent olaraq iştirak etdiyi kifayət qədər mürəkkəb qadın adı mövcuddur.

SƏNƏMGÜL

bax: ad – **GÜLSƏNƏM**

SƏNƏMXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sənəm* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sənəmxanım (bax: ad – **SƏNƏM**; **XANIM**) qadın adı gözəl xanım, Sənəm xanım mənasındadır.

SƏNƏMNAZ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sənəm* adı və fars. *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sənəmnaz (bax: ad – **SƏNƏM**; **NAZ**) qadın adı gözəlin, dilbərin nazı mənasındadır.

SƏNUBƏR

ərəb. *sənubər* sözündəndir. Sənubər şam, küknar ağacının adıdır. Məcəzi mənada klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinir,

düz qamətli, ucaboy sənubərə bənzədilir. Sənubər qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, qamətli, boy-buxunlu mənasını ifadə edir.

SƏRİYƏ/SƏRİYYƏ

bax: ad – SÜRƏYYA

SƏRVİ

bax: ad – SƏLBİ

SƏRVİGÜL/SƏRVGÜL

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *sərv* və *gül* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sərvigül (bax: ad – SƏRVİ; GÜL) qadın adı sərv ağacının gülü mənasındadır.

SƏRVİNAZ/SƏRVNAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *sərv* və *naz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Sərvnaz (bax: ad – SƏRVİ; NAZ) qadın adı sərv boyu nazlı gözəl mənasındadır.

SƏYYARƏ/SƏYARƏ/SİYARƏ

ərəb. *səyyarə* sözündəndir. Səyyarə Günəşin ətrafında fırlanan, ondan işıq və istilik alan, həmçinin Günəş işığının inikası ilə işıqlanan göy cismidir. Klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən söz və ifadələrdəndir. Səyyarə adının təhrif olunmuş Səyarə, Siyarə formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Səyyarə qadın adı əsrin sonlarında dəbdən düşmüşdür. Bu gün Azərbaycanda adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

SİDDİQƏ

ərəb. *siddiq* sözündəndir. Dilimizin şəxs adları sistemində mövcud İslam dini ilə əlaqədar Siddiqə qadın adı doğruluq, həqiqət, səmimiyyət, həmçinin həqiqi, səmimi anlamlarını ifadə edir. Məlumdur ki, İslam dini bərqərar olandan bütün müsəlman ölkələrində adqoymada Məhəmməd Peyğəmbərin adı kimi, ailə üzvlərinin adlarına da üstünlük verilmişdir. Şərq xalqlarında olduğu kimi, türk antroponimik vahidlər sistemində də mövcud

Siddiqə qadın adı Məhəmməd Peyğəmbərin ən çox sevdiyi, imam Əli ilə ailə qurmuş kiçik qızının ləqəbindən formalaşmış addır. İslam dininə görə, Allah-taala hədsiz sədaqətinə, doğruluğuna, səmimiyyətinə görə onu və onun mömin, Tanrının birliyinə səmimi-qəlbədən inanan övladlarını, dostlarını cəhənnəm atəşindən uzaqlaşdırmışdır. Fatimənin Siddiqə ilə yanaşı, Mubarəkə (bax: ad – **MÜBARƏK**), Tahirə (bax: ad – **TAHİRƏ**), Zəkiyyə (bax: ad – **ZƏKİYYƏ**), Raziyyə (bax: ad – **RAZİYYƏ**), Mərziyyə (bax: ad – **MƏRZİYYƏ**), Mühəddəsə, Zəhra (bax: ad – **ZƏHRA**) kimi doqquz adı məlumdur. Bu adların hər biri Azərbaycan şəxs adları sistemində müstəqil qadın adı kimi mövcuddur.

SİDQİYƏ/SİDQİYYƏ

ərəb. *sidq* (əslində *siddiq*) sözündəndir. Sidqiyyə qadın adı ürək dostu, əsl sədaqətli dostu mənsub olan anlamlarını ifadə edən Sidqi kişi adından (bax: ad – **SİDQİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

SİMA

ibrani. *sima* şöhrət, şan, şərəfli ad deməkdir. İncildə Nuh Peyğəmbərin oğlanlarından birinin adındandır. Sonradan ərəb, fars, slavyan dillərinə keçmişdir. Ərəb dilində üz, bəniz, çöhrə, həmçinin şəxs, şəxsiyyət mənalarında işlənir. Xarici görünüş kimi məcazi mənası da vardır. Sima qadın adı məişətimizə XX əsrin otuzuncu illərindən sonra daxil olmuşdur. Serafima qadın adının qısaldılmış forması olub, rus dilindən birbaşa keçmə şəxs adlarındandır.

SİMARƏ

fars. *simar* sözündəndir. Simarə qadın adı törəmələr, ortaya çıxanlar, cürcülər anlamlarını ifadə edir.

SİMNARƏ

ərəb. *simnar* sözündəndir. Simnarə qadın adı od, atəş mənalarını ifadə edən Simnar kişi adından (bax: ad – **SİMNAR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

SİMUZƏR

fars. *Simuzər* qadın adı *sim* (gümüş mənasında) və mürekkəb adların tərkibində işlənən zər sözlərinin birləşməsindən əmələ

gəlmişdir. Türk dillərinin əksəriyyətində mövcud Simuzər qadın adına fars şəxs adları siyahılarında rast gəlinmir. İki qiymətli metalın adından əmələ gəlmiş qadın adı gümüş kimi, qızıl kimi qiymətli mənasındadır. Simuzər qadına adı XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasında olsa da, bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır.

SİNƏXANIM

fars. *sinə* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *xanım* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Müasir Azərbaycan dilində ümumişlək sözlərdən olan *sinə* sözü köks, döş, həmçinin yamac mənalərini ifadə edir. Ürək, qəlb kimi məcazi mənalarda klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən ifadə və kəlmələr sırasındadır. Məlumdur ki, müasir Azərbaycan dilində tərkibində *sinə* kəlməsinin işləndiyi *sinəbənd*, *sinədəftər*, *sinədolusu* və s. kimi mürəkkəb sözlər ümumişlək söz və ifadələr sırasındadır. *Sinəxanim* qadın adındakı *sinə* kəlməsi sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Beləliklə, *Sinəxanim* (bax: ad – *XANIM*) qadın adı ürəyə, qəlbə yaxın xanım anlamına gəlir. Qeyd etmək lazımdır ki, nə fars dilində, nə də türk dillərində *Sinəxanim* qadın adına rast gəlinir. Məişətimizdə geniş yayılmamış, nadir şəxs adları sırasındadır.

SİTARƏ

fars. *sitarə* ulduz anlamındadır. Klassik ədəbiyyatda çoxişlənən sözlərdəndir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış adlardan olsa da, bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmağa olan adlar sırasındadır.

SOFİYA/SOFYA/SOFA

yunan. *sofiya* (əslində *sopiya*) sözündəndir. *Sofiya* qadın adı müdriklik, müdrik anlamındadır. Adın təhrif olunmuş formaları *Sofya*, *Sofa* da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından *Sofa Bəsirzadə* (əsl soyadı *Vəzirova* olmuşdur, 1918-2000) teatr səhnəsindəki fəaliyyətinə görə Azərbaycanın Xalq Artisti adına layiq görülmüş sənətkarlarımızdandır.

SOLMAZ

azərb. *solmaz* (qeyri-qəti gəl. z. ş. *solmaq* feili) feilindəndir. Solmaz heç zaman tərəvətini itirməyən, həmişə solmaz gül kimi xoş olan mənasındadır. İlk dəfə C.Cabbarlının "Od gəlini" faciəsində əsas qəhrəmanlardan birinə verdiyi qadın adı Solmaz sonradan, ədibin digər qəhrəmanlarının adları kimi, məişətimizə daxil oldu, geniş yayıldı və uzunömürlü oldu. Solmaz keçən əsrin otuzuncu illərindən bu günə kimi dəbdə olan qadın adıdır.

SONA

azərb. *sona* çöl ördəyi mənasındadır. Sona əslində erkək çölördəyinin adıdır. Qadın adı olması quşun bəzəkli, çox yarışıqlı olması ilə əlaqədardır. Xalq ədəbiyyatında olduğu kimi, klassik ədəbiyyatda da gözəlin epitetlərindən biridir. Sona adı da gözəl mənasındadır. Müasir Azərbaycan dilində qadınlara aid çox gözəl mənasında *Su sonasıdır, məşallah; Elə gözəldir ki, sanki su sonasıdır; Su sonasına bənzəyir* və s. ümumişlək ifadələr də kifayət qədərdir. Azərbaycan antroponimikasında Sona həm də mürəkkəb adların tərkibində mövcuddur.

SONAGÜL

bax: ad – **GÜLSONA**

SONAXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sona* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Sonaxanım (bax: ad – **SONA; XANIM**) qadın adı Sona xanım mənasındadır.

SONAY

azərb. *son* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *ay* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Sonay (bax: **SON; AY**) qadın adı son ay, sonuncu ay anlamındadır.

SÖHBƏT

ərəb. *söhbət* sözü dilimizdə şifahi fikir, məlumat mübadiləsi, danışiq, ixtilat anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Söhbət müəyyən bir məsələ ilə bağlı yığışıb danışmaq, müzakirə etmək mənasındadır.

SÖNMƏZ

azərb. *sönmək* (q.q. gəl. z. ink. *sönmək* feili) feilindəndir. C.Cabbarlının "Od gəlini" əsərində surətlərdən birinin adıdır. Görkəmli ədibin əsərdə ilk dəfə işlətdiyi ad çox sevilmişdi. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Sönməz adı parlaqlığını saxlayan, tərəvətini saxlayan, sönməyən, aydın, canlı, parlaq anlamlarını ifadə edir. Türkiyə türklərində həm şəxs adı, həm də soyad kimi rast gəlinir.

SUAD/SUADA/SUAT

ərəb. *suad* sözündən olub, xoşbəxtliklə əlaqədar, bəxtiyarlıqla bağlı, bəxtəvər anlamlarını ifadə edir. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Suad şəxs adı qədim ərəb adlarından biridir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş Suat, həmçinin *-a* şəkilçisinin artırılması ilə yaranmış Suada formaları da sonradan müstəqil şəxs adı kimi rəsmiləşmişdir. Suad şəxs adı məişətimizə XX əsrin ortalarından daxil olmuşdur. Görkəmli türk yazıçısı və ictimai xadim Suad Dərvişin əsərləri (1903-1972) Sovet İttifaqında geniş təbliğ olunurdu. Bu, yazıçı xanımın publisistik yazılarında Sovet İttifaqına marağı, rəğbəti ilə əlaqədar idi. "Əminə", "Fosforlu Cevriyə" kimi romanları, eləcə də kiçik hekayələri dilimizə tərcümə ediləndən sonra xalqımızın sevimli yazıçıya məhəbbəti Suad adının məişətimizə daxil olmasına səbəb olmuşdur.

SUĞRA/SUQRA

ərəb. *suğra* sözündən olub, nisbətən kiçik, daha kiçik və buna yaxın anlamları ifadə edir. Adətən ailədə kiçik qız övladlara verilən adlardandır. Adın təhrif olunmuş Suqra forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SUĞRAXANIM/SUQRAXANIM

ərəb. *Suğra* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Suğraxanım (bax: ad – **SUĞRA**; **XANIM**) qadın adı Suğra xanım anlamındadır. Adın təhrif olunmuş Suqraxanım forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SULDUZ

türk. *sulduz* sözündəndir. Sulduz cığataylarda tayfa adındandır. Tarixdən məlum olduğu kimi, Sulduz eli (ulusu) XIII yüzillikdə Çingiz xanın fəthliyi dövründə Monqolustandan Azərbaycana, İrana, Kiçik Asiyaya gəlmişdir. Mənbələrdə Azərbaycanda iqtidarda olmuş Çobanilərin də Sulduz elindən olması barədə məlumatlara rast gəlinir. Cənubi Azərbaycanda şəhər adıdır. Lüğətlərdə qədim zamanlarda Merkuri planetinin adı kimi də izahına rast gəlinir. Azərbaycan şəxs adları sistemində həm müştərək şəxs adı, həm də təxəllüs kimi mövcud olan adlardandır.

SULTAN/SOLTAN

ərəb. *sultan* sözündəndir. Sultan padşah, hökmdar, hakim, dövlət başçısı, imperator, qüdrət, qüvvət mənasındadır. Osmanlı imperatorluğu dövründə dövlət başçılarının anasına, bacılarına da Sultan adı verilirdi. Azərbaycanda dilimizin ahəng qanununa uyğun Soltan kimi tələffüz edilmiş, sonradan Soltan da müstəqil ad kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında həm müştərək adlar, həm də titullardan yaranmış adlar sırasında olan Soltan/Sultan həm də kifayət qədər mürəkkəb adın tərkibində işlənir. Keçmiş Sovet İttifaqının tərkibində mövcud türk xalqları arasında geniş yayılmış şəxs adları sırasında.

SULTANXANIM/SOLTANXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sultan* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. İki tituldan, mənaca daralmış iki sinonim sözdən formalaşmış Soltanxanım (bax: ad – **SULTAN**; **XANIM**) qadın adı Sultan xanım mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Soltanxanım da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SULTANNİSƏ/SOLTANNİSƏ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Sultan* və *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Soltannisə (bax: ad – **SULTAN**; **NİSƏ**) qadın adı hökmdar qadınlar mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Soltannisə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SUNAY

türk. *sunay* sözündəndir. Sunay qadın adı ikram edilən, təqdim edilən, verilən mənasındadır.

SURƏ/SURA

ərəb. *surə* sözündən olub, dilimizə tərcümədə dərəcə, yüksək rütbə, şərəf, gözəl bina anlamlarına gəlir. Bir termin olaraq surə müqəddəs kitab “Quran”ın ən azı üç ayədən meydana gələn bölmələrindən, yaxud bölündüyü 114 fəsildən hər birinin adıdır. İslam dininə görə, bunlardan 86 surə (“Ey insanlar”, deyə başlayan surələr) Məkkədə Hicrətdən öncə, 28 surə (“Ey iman gətirənlər”, deyə başlayan surələr) isə Hicrətdən sonra Mədinədə nazil olmuşdur. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış adlardan olan Surə bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmaqdadır. Adın dilimizin ahəng qanununa uyğun Sura forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil Sura adı ilə yanaşı, tərkibində adın iştirak etdiyi mürəkkəb qadın adları da mövcuddur.

SURƏXANIM/SURAXANIM

ərəb. *Surə* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Surəxanim (bax: ad – **SURƏ; XANIM**) qadın adı Surə xanim mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Suraxanim forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SUSİMA

sanskrit. *Susima* sözündəndir. Buddizmdə zəvvarlardan birinin adındandır.

SÜCAƏT

bax: ad – **ŞÜCAƏT**

SÜDABƏ

fars. *südabə* sözündəndir. Südabə sədəfgülü bitkisinin fars dilindəki adıdır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış qadın

adlarından olan Südəbə bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış şəxs adları sırasındadır.

SÜLHİYƏ/SÜLHIYYƏ

ərəb. *sülh* sözündəndir. Sülhiyyə qadın adı sülhlə, barışıqla əlaqədar, həmçinin sülhə aid olan anlamındadır.

SÜNBÜL/SÜMBÜL

azərbay. *sünbül* taxıl bitkilərinin gövdəsinin başında dənələrin yerləşdiyi hissə, həmçinin salxım şəklində ətirli çiçəkləri olan bitkinin adındandır. Sünbül qadın adının təhrif olunmuş forması Sümbül də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

SÜNDÜS/SÜNDÜZ

ərəb. *sündüs* qədimdə parlaq, qızıl, yaxud gümüşü saplardan toxunmuş, gül işləməli ipək parça növünün adındandır. Sündüs qadın adının təhrif olunmuş Sündüz forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə çox nadir hallarda rast gəlinən ad yalnız Sündüz şəklindədir.

SÜRƏYYA/SURAYYA/SURAYA/SURAYƏ

ərəb. *sürəyya* sözündəndir. Müasir Azərbaycan dilində Ülkər və ya Yeddiqardaş adlanan ulduzun ərəb dilindəki adıdır. Qədim astral təsəvvürlərə görə, Sürəyya pleyadası Böyük Köpək bürcünün xaltasıdır. XX əsrdə Sürəyya qadın adı çox populyar olmuşdur. Məlum olduğu kimi, keçən əsrin ortalarında əmək qəhrəmanı Sürəyya Kərimovanın şöhrəti hər yana yayılmışdı, şəninə bəstələnmiş məşhur "Sürəyya" mahnısı dillər əzbəri idi. Bütün bunlar adın məişətimizdə çox geniş yayılmasında əsas rol oynamışdı. XX əsrdəki qədər olmasa da, bu gün Azərbaycanda Sürəyya adını daşıyan qadınların sayı kifayət qədərdir. Adın təhrif olunmuş Surayya, Suraya, Surayə formaları da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın daşıyıcılarından Sürəyya Ağaoğlu (1903-1989) Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaradılmasında əməyi keçən ziyalılarımızdan Əhməd

bəy Ağaoğlunun qızıdır. Azərbaycanda bolşeviklər hakimiyyətə gəldikdən sonra ailəsi ilə Türkiyəyə köçmüş Əhməd bəy ömrünün sonuna qədər elmi fəaliyyətlə məşğul olmuşdur. Türkiyənin ilk qadın vəkili, Beynəlxalq Qadın Hüquqşünaslar Cəmiyyətinin ilk prezidenti olan Sürəyya Ağaoğlu həm də Azad Fikirləri Yayma Dərnəyi və Türk-Amerikan Universitetlər Dərnəyinin təməlqoyucusudur. Bir sıra hüquqi məqalələrin, “Londonda gördüklərim” və “Bir ömür də belə keçdi” kitablarının müəllifidir.

SÜRMƏ

azərb. *sürmə* (*sürtmək* feilindəndir) qadınların gözəl görünmək, özlərinə bəzək vurmaq məqsədilə gözlərinə, qaşlarına çəkdikləri qaraya çalan, tünd göy rəngli boyanın adıdır. Azərbaycan dilindən digər dillərə də keçmiş sözlər sırasındadır. *Sürmə* qadın adı qadınların qaş-gözlərinə vurduğu boyanın adındandır.

SÜRMƏXANIM

azərb. *Sürmə* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. *Sürməxanim* (bax: ad – **SÜRMƏ; XANIM**) qadın adı *Sürmə* xanım anlamındadır.

SÜRMƏLİ

azərb. *sürmə* sözündəndir. *Sürməli* qadın adı bəzənmiş, bəzəkli qadın, qız anlamını ifadə edir.

SÜSƏN

fars. *süsən* iri bənövşəyi, göy və ya sarımtıl gülləri olan bitkinin və onun çiçəyinin adındandır. Bu gün artıq məişətimizdə unudulmaqda olan adlar sırasında olan *Süsən* qadın adına digər xalqların dillərində də Susan, Susanna şəklində rast gəlinir. Cənubi Qafqazda yaşayan xalqların məişətində geniş yayılmış qadın adlarındandır.

SÜSƏNBƏR

fars. *süsənbər* sözündəndir. Süsənbər qadın adı süsəngülü kimi gözəl qadın, qız mənasını ifadə edir.

SVETLANA/SVETA/SVET

rus. *Svetlana* qadın adındandır. XX əsrin iyirminci illərindən rusların məişətində çox geniş yayılmış qadın adlarından olan Svetlana adı dilimizə həm Svetlana, həm də Sveta (Svetlana adının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə forması) kimi daxil olmuşdur. Svetlana qadın adı işıq, nur, parlaqlıqla əlaqədar anlamlar ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Svet də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞABAN

ərəb. *şaban* (əslində *şəban*) sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında ayların adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır. Məişətimizdə müştərək şəxs adlarından olan Şaban ərəb qəməri təqviminin səkkizinci ayının adındandır.

ŞAD

türk. *şad* qədim titullardandır. Qədim türklərdə şad xaqandan sonra yüksək hərbi titul kimi mövcud olmuşdur. Şad həm də xaqanların qardaşlarına və oğlanlarına, qardaş və bacısı oğlanlarına verilən tituldur. Erkən dövrlərdə bir sıra şəxs adlarına da qoşulmuşdur. Məsələn, Tarduş şad, Tolis şad, Buri şad və b. adlarla işlənərək adın daşıyıcısının yüksək rütbəli şəxs (hökmdar, sərkərdə) olduğunu ifadə etmişdir. Azərbaycan antroponimikasında **Şad** müsəqil şəxs adı kimi deyil, mürəkkəb adların tərkibində komponent olaraq mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, məişətimizdə bir sıra adların tərkibində fars mənşəli şad sözü işlənir, sevinən, şən, sevincli, fərəhli anlamlarını ifadə edir.

ŞAH

fars. *şah* sözü əslində tituldur. Müasir Azərbaycan dilində bir neçə mənə ifadə edir: 1. Keçmişdə İran və Əfqanıstanda padşahın, hökmdarın titulu, həmçinin bu titulu daşıyan şəxs; 2. Ən birinci, ən yaxşı, başda olan, nümunəvi olan; 3. Arı ailəsində diş arı. Şah... ilə başlayan şəxs adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçildilmiş formasıdır (danışiqda). Azərbaycan antroponimikasında Şah adı, əsasən, padşah, hökmdar mənasında bir çox mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir.

ŞAHANƏ/ŞƏHANƏ

fars. *şah* sözündəndir. Şahanə (bax: ad – **ŞAH**) qadın adı şahlara, hökmdarlara layiq olan, şahlara məxsus, hökmdarlara aid mənalarını ifadə edir. Şahanə məcazi mənada çox ali, yüksək anlamındadır. Klassik ədəbiyyatda çox tez-tez rast gəlinən (şahanə gözəllik anlamında) ifadələrdəndir. Şahanə qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş forması Şəhanə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Adın təhrif olunmuş Svet forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞADİYƏ/ŞADIYYƏ

fars. *şad* sözündəndir. Şadiyə qadın adı şənliklə, sevinc, fərəhlə əlaqədar olan anlamındadır.

ŞAHBƏYİM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* və azərb. *bəyim* titullarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Tərkibində iki titul olan Şahbəyim (bax: ad – **ŞAH**; **BƏYİM**) qadın adı şah xanımı, hökmdar xanımı mənasındadır.

ŞAHBİKƏ/ŞAHPİKƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* və azərb. *bikə* titullarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Şahbikə (bax: ad – **ŞAH**; **BİKƏ**) qadın adı şaha, hökmdara layiq qadın mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Şahpikə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞAHƏSTƏ/ŞAYƏSTƏ

fars. *şahəstə* sözündəndir. Şahəstə (bax: **ŞAH**) qadın adı ləyaqətli, ağayana anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş forması Şayəstə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞAHXANIM/ŞAXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* və azərb. *xanım* titullarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Şahxanım (bax: ad – **ŞAH**; **XANIM**) qadın adı şah xanımı, hökmdar xanımı mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Şaxanım forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞAHİNƏ

fars. *şahin* sözündəndir. Şahinə qadın adı uzun, iti qanadları olan, əyridimdikli yırtıcı quşun adından olan Şahin kişi adından (bax: ad – **ŞAHİN**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

ŞAHNABAT/ŞANABAT/ŞAHNOBAT

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulu və *Nabat* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Şahnabat (bax: ad – **ŞAH; NABAT**) qadın adı şahlara, hökmdara layiq nabat, şirni mənasındadır. Adın təhrif olunmuş formaları Şanabat, Şanobat da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ŞAHNAZ

fars. *şahnaz* klassik muğamlardan birinin – “Şur” muğamının bir hissəsinin adıdır. Şahnaz həmçinin keçmişdə zərli ipək parça növlərindən birinin adı olmuşdur. Azərbaycan antroponimikasında parça növləri ilə əlaqədar kifayət qədər qadın adı mövcuddur. Ehtimal ki, Şahnaz da ipək parçanın adı ilə əlaqədardır.

ŞAHNİGAR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulu və *Nigar* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Şahnigar (bax: ad – **ŞAH; NİGAR**) qadın adı çox gözəl qadın, qız, ən gözəl qadın, qız, gözəllərin şahı mənasındadır.

ŞAHNİSƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulu və *Nisə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahnisə (bax: ad – **ŞAH; NİSƏ**) qadın adı qadınların ən alisi, ucası, qadınların hökmdarı mənalıdır.

ŞAHPƏRİ/ŞAPƏRİ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulu və *Pəri* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Şahpəri (bax: ad – **ŞAH; PƏRİ**) qadın adı pərilərin başçısı, pərilər şahı mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Şapəri də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞAHRUX/ŞAHRUH

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulu və *ruх* (üz, çöhrə, sima) sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şahrux (bax: ad – **ŞAH; RUX**) qadın adı simasında, üzündə şəhliq əzəməti olan mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Şahrüh forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞAHSƏNƏM/ŞASƏNƏM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulu və ərəb. *Sənəm* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şahsənəm (bax: ad – **ŞAH; SƏNƏM**) qadın adı gözəllər gözəli, ən gözəl (qadın, qız) mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Şasənəm forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞAHZADƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulu və *zadə* sözünün birləşməsindən yaranmış şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şahzadə (bax: ad – **ŞAH; ZADƏ**) adı şahın övladı, şah nəslindən olan anlamındadır.

ŞAHZƏR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulu və *zər* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Şahzər (bax: ad – **ŞAH; ZƏR**) qadın adı qızıllardan ən qiymətli, qızılların şahı mənasındadır.

ŞAHZƏRİF

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən arxaikləşmiş *şah* titulu və ərəb. *Zərif* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Şahzərif (bax: ad – **ŞAH; ZƏRİF**) qadın adı çox incə, çox lətafətli anlamlarına gəlir.

ŞAİQƏ

ərəb. *şaiq* sözündəndir. Şaiqə qadın adı dilimizdə sövqlü, həvəslı, bir şeyə çox istəyi olan, həmçinin parlaq, əla mənalarnı ifadə edən Şaiq kişi adından (bax: ad – **ŞAİQ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

ŞAKİRƏ

ərəb. *şakir* sözündəndir. Şakirə qadın adı təşəkkür edən, minnətdar olan, şükür edən (Allaha, Tanrıya) mənalərini ifadə edən Şakir kişi adından (bax: ad – **ŞAKİR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

ŞAMAMA

ərəb. *şamama* çox ətirli, həm də şirin, çox vaxt yeyilməyib, ətrinə görə saxlanılan yemiş növlərindən biridir. Klassik ədəbiyyatda çəhrayı, təzə tər kimi məcazi mənalarda tez-tez rast gəlinir. Şamama qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

ŞEH

azərb. *şeh* sözündən olub, rütubətli havada gecələr torpaq, bitki və s. üzərinə qonan incə su damcıları, həmçinin qırov, şəbnəm mənalara bənzəyir. Dilimizin antroponimik vahidlər sisteminə daxil olan *şeh* sözünün işləndiyi bir neçə qadın adı mövcuddur. Bu qəbildən olan qadın adlarında *şeh* sözü gül üzərinə düşmüş incə su damlaları anlamında olub, bənzətmə məzmunu ifadə edir.

ŞEHLİ/ŞÖHLÜ/ŞƏHLİ

azərb. *şeh* sözünə *-li* şəkilçisinin qoşulması ilə yaranmış qadın adıdır. Şehli (bax: ad – **ŞEH**; **-LI**⁴) qadın adı dilimizin antroponimik vahidlər sisteminə gözəllik anlayışları ifadə edən şəxs adları sırasında olub, üzərinə *şeh* düşmüş gül kimi gözəl (qadın) anlamına gəlir. Adın təhrif olunmuş Şöhlü, Şəhli formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ŞEYDA

fars. *şeyda* sözündən olub, dilimizdə dəlicəsinə vurğun, sevgidən aqlını itirmiş, eşq divanəsi, məftun olmuş mənalərini ifadə edir. Şeyda Azərbaycan antroponimik vahidlər sisteminə müştərək şəxs adları sırasındadır. Keçən əsrin ortalarından məişətimizdə Şeyda daha çox qadın adı kimi rast gəlinir.

ŞEYDABƏYİM

fars. *Şeyda* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adı

dır. Şeydabəyim (bax: ad – **ŞEYDA; BƏYİM**) qadın adı sevgidən ağlını itirmiş, dəlicəsinə vurulmuş xanım mənasındadır.

ŞEYDAXANIM

fars. *Şeyda* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Şeydaxanım (bax: ad – **ŞEYDA; XANIM**) qadın adı Şeyda xanım anlamındadır.

ŞƏBNƏM

fars. *şəbnəm* dilimizdə şəh, yəni gecələr torpaq, bitki, kol və güllərin üzərinə qonan incə su damlları mənasındadır. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Şəbnəm qadın adı məişətimizə XX əsrin ortalarında daxil olmuş, bu günə qədər dəbdən düşməyən qadın adları sırasındadır.

ŞƏFA

ərəb. *şəfa* sağalma, yaxşılaşma, hər hansı xəstəlikdən, həmçinin əzab-əziyyət çəkməkdən qurtarma anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şəfa həm də bir sıra mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, XX əsrdə Şəfa adı kimi, tərkibində adın komponent olaraq işləndiyi mürəkkəb adlar dəbdə olsa da, bu gün dəbdən düşmüşdür.

ŞƏFAQƏT

ərəb. *şəfaqət* (əslində *şəfaqqət*) sözündən olub, rəhm, mərhəmət, acıma, yazığı gəlmə, ürəyi yanma anlamlarını ifadə edir. Şəfaqət (bax: ad – **ŞƏFA**) qadın adı mərhəmətli, ürəyi yanan mənasındadır.

ŞƏFANAZ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şəfa* adı və *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şəfanaz (bax: ad – **ŞƏFA; NAZ**) qadın adı nazının şəfa, dərman olduğu gözəl mənasındadır.

ŞƏFANUR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şəfa* və *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şəfanur (bax: ad – **ŞƏFA**; **NUR**) qadın adı gözəlliyinin nurundan, işığından şəfa tapılan anlamını ifadə edir.

ŞƏFƏQ

ərəb. *şəfəq* günəş çıxarkən və ya batarkən göydə görünən qı-zartı mənasını ifadə edir. Məcəzi mənada parıltı, bərq, şölə anlamındadır. Şəfəq qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

ŞƏFƏQQƏT

bax: ad – **ŞƏFAQƏT**

ŞƏFİQƏ

ərəb. *şəfiq* sözü dilimizdə şəfqətli, mərhəmətli, ürəyi nazik (olan) mənalarını ifadə edir. Şəfiqə qadın adı Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş adlar sırasında olan Şəfiq kişi adından (bax: ad – **ŞƏFİQ**) ənənəvi yolla yaranmışdır. XX əsrdə kifayət qədər populyar adlar sırasında olan Şəfiqə qadın adı bu gün dəbdən düşmüşdür. Bu gün adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

ŞƏHLA

ərəb. *şəhla* sözündən olub, iri ala göz, yaxud tünd mavi göz anlamlarını ifadə edir. Klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən söz və ifadələr sırasında olub, gözəlin epitetlərindən biridir. Şəhla qadın adı iri, al gözləri olan gözəl (qadın, qız) mənasındadır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasında olan Şəhla artıq müşahidəediləcək dərəcədə azalmış şəxs adları sırasında.

ŞƏHRİ

fars. *şəhri* sözündən olub, şəhərli mənasındadır. Ərəb dilində mövcud şəhri sözü dilimizə tərcümədə aylıq anlamını ifadə edir. Çox yəqin ki, Azərbaycan antroponimikasında mövcud Şəhri qadın adı fars dilindən alınma şəxs adları sırasında.

ŞƏHRİBANU/ŞƏHRABANU/ŞƏHRƏBANU / ŞƏRABANU/ŞƏRƏBANI

fars. *şəhri* və *banu* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində Şəhribanu olsa da, dilimizdə iki əsrə yaxın müddətdən bəri Şəhrəbanu (bax: ad – **ŞƏHRİ; BANU**) şəklində olan qadın adı şəhərin qadın başçısı, valisi, həmçinin şəhər valisinin arvadı, şəhərin birinci xanımı, tanınmış qadını anamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Şəhrabanu, Şərabanu, Şərabanı, Şərəbanı, Şərəbanu formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad məişətimizdə yalnız Şərabanı, Şərabanu şəklində mövcuddur.

ŞƏHRİYƏ/ŞƏHRİYYƏ

fars. *şəhri* sözündəndir. Şəhriyyə (bax: ad – **ŞƏHRİ**) qadın adı şəhərə, şəhərliyə aid, şəhərə məxsus olma anlamlarını ifadə edir.

ŞƏHRİZADƏ/ŞƏHRİZAD

fars. *şəhrizadə* sözündən olub, şəhərdən olan, əslən şəhərli anlamındadır. Miladın 800-900-cü illərinə aid edilən, Şərqdə çox məşhur “Min bir gecə” nağıllar toplusunda Şəhrizadə adına rast gəlinir. Məlum olduğu kimi, topluda nağıllar, bir qayda olaraq, Şəhrizadə tərəfindən əri Şəhriyar şaha min bir gecəlik zaman müddətində nəql edilir. Yaxın Şərq xalqlarının min illərdən bəri yaratdıqları və çoxsaylı müəllif, tərcüməçi və tətqiqatçılar tərəfindən toplanmış nağıllar toplusunda yer almış Şəhrizadə qadın adı sonradan Şərqdə geniş yayılmışdır. Adın təhrif olunmuş forması Şəhrizad da sonradan dilimizdə müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün ad məişətimizdə yalnız Şəhrizad şəklində mövcuddur.

ŞƏHRİZƏ

fars. *şəhrizə* sözündəndir. Şəhrizə qadın adı şəhərdə gəzib dolanan, şəhər həyatına susamış (qadın, qız) mənasındadır.

ŞƏKƏR

fars. *şəkər* sözü dilimizdə əslində qənd mənasındadır. Şəkər sözünün məcazi mənası şirin, ləzzətli, dadlı olandır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şəkər qadın adı sözün məcazi mənası ilə bağlıdır.

ŞƏKƏRBƏYİM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şəkər* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şəkərbəyim (bax: ad – **ŞƏKƏR**; **BƏYİM**) qadın adı şəkər kimi şirin xanın mənasındadır.

ŞƏKƏRXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şəkər* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şəkərxanım (bax: ad – **ŞƏKƏR**; **XANIM**) qadın adı Şəkər xanım mənasındadır.

ŞƏKİBƏ

ərəb. *şəkib* sözündəndir. Şəkibə qadın adı dözümlü, səbirli-dözümü çox olan, səbirli mənalərini ifadə edən, Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş adlar sırasında olan Şəkib kişi adından (bax: ad – **ŞƏKİB**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

ŞƏKURƏ

ərəb. *şəkür* sözündəndir. Şəkürə qadın adı şükür edən (Al-laha), razılıq edən (Tanrıdan) mənalərini ifadə edən Şəkür kişi adından (bax: ad – **ŞƏKUR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

ŞƏLALƏ/ŞALALƏ

fars. *şəlalə* sözündəndir. Şəlalə qadın adı çağlayan, sıldırım qayadan axan gur, güclü su axını mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Şəlalə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞƏMS

ərəb. *şəms* sözündəndir. Şəms qadın adı Günəş, Gün mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında Şəms həm də mürəkkəb adların tərkibində komponent olaraq işlədilən şəxs adları sırasında.

ŞƏMSİ

ərəb. *şəms* sözündən olub, Günəşə aid olan, Günəşə mənsub olan anlamındadır. Şəmsi adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında.

ŞƏMSİNUR/ŞƏMSİNURƏ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şəmsi* adı və *nur* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şəmsinur (bax: ad – **ŞƏMSİ; NUR**) qadın adı Günəşin nuruna bənzər gözəl xanım mənasındadır. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla Şəmsinurə variantı da yaranmışdır.

ŞƏMSİYƏ/ŞƏMSİYYƏ

ərəb. *şəms* sözündəndir. Şəmsiyə qadın adı Günəşə aid, Günəşlə əlaqədar anlamlarını ifadə edir.

ŞƏRAFƏT

ərəb. *şərafət* sözündəndir. Şərafət adı şərəf, mənlilik, heysiyyət, etibar mənalərini ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır.

ŞƏRBƏT

ərəb. *şərbət* sözündəndir. Şərbət sözünün həqiqi mənası dili-mizdə meyvə şirələrinə və ya adi suya qənd qatmaqla hazırlanan şirin, dadlı içkidir. Məcəzi mənada şərbət müqayisələrdə şərbət kimi şirin anlamını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şərbət adı sözün məcəzi mənası ilə əlaqədardır.

ŞƏRƏF

ərəb. *şəraf* sözündən olub, mənəvi yüksəklik, ululuq, mənlilik, heysiyyət mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şərəf şəxs adı ləyaqət, mənlilik mənasındadır.

ŞƏRƏFNAZ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şəraf* adı və fars. *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şərəfnaz (bax: ad – **ŞƏRƏF; NAZ**) qadın adı naz-qəmzəsi yerində olan gözəl anlamındadır.

ŞƏRƏFNİSƏ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şərəf* və *Nisə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şərəfnisə (bax: ad – **ŞƏRƏF; NİSƏ**) qadın adı yüksək dərəcəli, imtiyazlı, mənliyi olan qız, qadın anlamlarındadır.

ŞƏRİFƏ

ərəb. *şərif* sözündəndir. Şərifə qadın adı şəraf sahibi anlamında olan Şərif kişi adından (bax: ad – **ŞƏRİF**) ənənəvi yolla yaranmışdır. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Şərifə ənənəvi müsəlman şəxs adlarındandır.

ŞƏRQİYƏ/ŞƏRQİYYƏ

ərəb. *şərqi* sözündəndir. Şərqi sözü dilimizdə həm Şərqə aid olan, Şərqə məxsus olan, Şərq ilə əlaqədar, həmçinin nəğmə, mahnı mənalарını ifadə edir. Şərqiyyə qadın adı sözün Şərqə aid olan, Şərqə məxsus mənalарı ilə əlaqədardır.

ŞİRİN

fars. *şirin* sözü əslində ağızda şəkər, qənd, bal və s. kimi xoş tam verən, dadlı, ləzzətli mənasındadır. Lakin sözün səfalı, zövq verən, ürəyə yatan, xoşagəlimli, əziz, fərəhli, məsud, mehriban və s. məcazi mənalарı da vardır. Adətən Şirin qadın adı ilə bağlı bəhs edənlər onu tarixi şəxsiyyət kimi göstərmişlər. N.Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” əsərindəki Xosrov kimi, Şirin obrazının da prototipi olduğunu qeyd etmişlər. Lakin bəzi tarix kitablarında, salnamələrdə rast gəlinən Şirin heç də əsərdəki qəhrəmanın prototipi deyildir. Şirin adı qədim əsatirlərdə, əfsanələrdə mövcud olmuşdur. Qonşu xalqlar arasında da məşhurlaşmış, sonralar N.Gəncəvinin əsərində tarixi hökmdar surəti Xosrovlə əlaqələndirilmişdir. Xosrov adından istifadə əslində, bir növ, ədəbi priyom olmuşdur. Şirin surətinin daha canlı, hərtərəfli alınması üçün şair Xosrovdan bədii vasitə kimi istifadə etmişdir. Bir sözlə, əsərdəki Şirin tarixi şəxsiyyət olmayıb, xalq yaradıcılığı nümunələrindən gələn bir inci kimi, dahi sənətkarın sevimli Afaqına (bax: ad – **AFAQ**) bənzətdiyi idealıdır. Nizami özü də bu barədə poemada qeyd etmişdir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şirin adı xoşagəlmə, ürəyəyayımlı, məsud mənalарını ifadə edir.

ŞİRİNBACI

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şirin* adı və azərb. *bacı* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Şirinbacı (bax: ad – **ŞİRİN; BACI**) qadın adı şirin, ürəyəyatan, xoşagəlimli bacı anlamlarını ifadə edir.

ŞİRİNNAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Şirin* adı və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şirinnaz (bax: ad – **ŞİRİN; NAZ**) qadın adı çox xoş nazı olan, nazı ilə ürəyə yatan mənasındadır.

ŞİRMAYI

fars. *şirmayı* (əslində *şirmahi*) sədəf, fil sümüyü və ya ona bənzər maddənin adıdır. Sözün sədəfə bənzər, ağappaq kimi məcazi mənalı da vardır. Şirmayı qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, ağappaq, çox gözəl qız anlamlarını ifadə edir.

ŞİRVAN

azərb. *Şirvan* Azərbaycanın tarixi ərazilərindən birinin adıdır. Mənbələrdə adın Qafqaz Albaniyasında tayfalardan birinin adından olması barədə məlumatlar vardır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimikasında etnonimlərdən yaranmış kifayət qədər şəxs adı məlumdur. Şirvan kişi adı da bu qəbildən olan adlar sırasındadır.

ŞÖHRƏT/ŞÖHLƏT

ərəb. *şöhrət* zəhmət, xidmət, istedad, məharət və s. nəticəsində hamı tərəfindən tanınma; məşhur olma; şərəfli ad qazanma, məşhurluq, ad-san qazanmaq mənalərini ifadə edir. Şöhrət şəxs adı sözün məşhurluq, tanınmış anlamları ilə əlaqədardır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şöhrət adının təhrif olunmuş forması Şöhlət də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ŞÖLƏ

ərəb. *şölə* alov, parıltı, ışıltı, alov işığı, işıq saçmaq, həmçinin nur, işıq, ziya anlamlarını ifadə edir. Şölə qadın adı sözün işıq saçma, alov işığı mənası ilə əlaqədardır. XX əsrdə məişətimizdə

geniş yayılmış qadın adları sırasında olan Şölə bu gün müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır.

ŞÖVKƏT

ərəb. *şövkət* sözü dilimizdə calal, dəbdəbə, ehtişam mənasındadır. Türk antroponimik vahidlər sistemində mövcud Şövkət şəxs adı məişətimizdə yalnız qadın adı olsa da, Türkiyə türklərində, eləcə də bəzi türk xalqlarının məişətində kişi adı olaraq geniş yayılmışdır. Adın daşıyıcılarından Xalq Artisti, müğənni (lik-soprano) Şövkət Məmmədova (1897-1981) dünya vokal incəsənətinin ən yaxşı ənənələri və nümunələrini Azərbaycan səhnəsinə gətirmişdir. Dəfələrlə Kiyev, Moskva, Leningrad (indi Sankt-Peterburq), Odessa, Tbilisi, Təbriz, Paris və başqa ölkələrdə konsert proqramları ilə çıxış etmişdir. Şövkət xanım Azərbaycanda ilk teatr texnikumunun və not nəşriyyatının yaradıcısı olmuşdur.

ŞÖVQİYƏ/ŞÖVQİYYƏ

ərəb. *şövq* sözündən olub, dilimizdə şiddətli arzu, meyil, həvəs, istək, həmçinin işıq mənasındadır. Şövqiyyə qadın adı arzu edən, niyyət olunan, həvəs göstərən, istəyən anlamlarını ifadə edən Şövqi kişi adından (bax: ad – **ŞÖVQİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

ŞURA

yunan. cəsur, müdafiəçi mənalarını ifadə edən **Aleksandr/Aleksandra** adının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Adətən Şura qadın adı ərəb dilindəki hər hansı məsələni müzakirə etmək üçün, məsləhətləşmək üçün bir yerə yığılma, müşavirə, məclis, yaxud təşkilat, idarə, cəmiyyət yanında sərəncamverici və ya məşvərətçi orqan mənalarını ifadə edən şura sözü ilə əlaqələndirilir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda olduğu kimi, bir sıra Şərq ölkələrində 1920-ci ildə qurulmuş Sovet hökumətinə Şura hökuməti də deyilmişdir. Azərbaycanda Şura qadın adının tarixinin, əsasən, adın bu sözlə əlaqədar olduğunu söyləmək olar. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, Şura Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin iyirminci illərindən daxil olmuş şəxs adları sırasında. Bu dövrdən etibarən məişətimizə rus

dilindən kifayət qədər şəxs adı daxil olmuşdur. Şura adının rus antroponimikasında mövcud yunan mənşəli Aleksandr/Aleksandra adı ilə əlaqələndirilməsi, fikrimizcə, daha inandırıcı görünür. Çünki keçən əsrin iyirminci illərinə qədər Azərbaycanda, ümumiyyətlə, Şura adına rast gəlinmir.

ŞÜCAƏT

ərəb. *şücaət* sözü dilimizdə igidlik, cəsarət, cəngavərlik, qoçaqlıq, bəhadrılıq, mərdlik anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şücaət adı çox qoçaq, cəsarətli mənələrindədir.

ŞÜKRAN/ŞÜKRANƏ

ərəb. *şükran* sözündən olub, yaxşılığı itirməmək, yaxşılıq bil-mə, yaxşılıq müqabilində edilən minnətdarlıq, təşəkkür, şükür mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Şükran adı şükürlə, təşəkkürlə əlaqədar adlar sırasında. Şükran adının sonuna -ə şəkilçisinin artırılması ilə adın Şükranə variantı da yaradılmışdır.

ŞÜKRİYƏ/ŞÜKRİYYƏ

ərəb. *şükri* sözündən olub, təşəkkür, minnətdarlıq, şükür anlamındadır. Şükri kişi adı şükür etmək, razılıq etmək anlamlarını ifadə edir. Ailələrdə övlada bu adı verməklə valideynlər, yaxınları sanki Allaha minnətdarlıq, şükür, razılıq edir. Görkəmli Azərbaycan şairi Əhməd Cavadın həyat yoldaşının adı da Şükriyyə olmuşdur. Şairin xanımına həsr etdiyi "Şükriyyə" şeiri onun yaradıcılığında özünəməxsus yer tutan ən gözəl əsərlərindəndir.

ŞÜKUFƏ

fars. *şükufə* sözündəndir. Şükufə qadın adı gül, çiçək, açılmış gül mənasını ifadə edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adlarından olsa da, bu gün unudulmaqda olan şəxs adları sırasında.

ŞÜKUHA

fars. *şükuhə* sözündəndir. Klassik ədəbiyyatda tez-tez işlənən söz və ifadələr sırasında. Şükuhə qadın adı böyüklük,

ululuq, əzəmət, şanlı, şərəfli (qadın, qız) mənalarını ifadə edir. Məişətimizdə adın mənasına görə deyil, Şükufə adına həmqa-fiyə olsun, deyə qoyulmuş ad olmuş, sonradan yayılmışdır.

ŞÜŞƏ

azərb. *şüşə* sərt şəffaf material və bu materialdan hazırlanmış məmulatın adıdır. İncə, zərif, hər an sına bilən, sonradan heç cür əvvəlki halına salına bilməyən kimi məcazi mənalarda poeziyada tez-tez rast gəlinən söz və ifadələrdəndir. Şüşə qadın adı sö-zün məcazi mənası ilə əlaqədardır.

ŞÜŞƏXANIM

azərb. *Şüşə* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Şüşə-xanım (bax: ad – *ŞÜŞƏ*; *XANIM*) qadın adı incə, zərif, şüşə kimi nazik qəlbli xanım anlamlarını ifadə edir.

TAC

fars. *tac* sözü dilimizə tərcümədə hökmdarlıq rəmzi olaraq padşahların başlarına qoyduqları qızıl və qiymətli daş-qaşlarla bəzənmiş papaq deməkdir. Müasir Azərbaycan dilində *tac* sözü həm də Günəşin, Ayın və ya parlaq ulduzların ətrafında görünən parlaq işıq dairəsi, halə anlamlarını da ifadə edir. Dilimizdə ümumişlək sözlər sırasında olan *tac* sözünün məcazi mənaları da mövcuddur. *Tac* sözünün padşahlıq hakimiyyəti, son zirvə, ən yüksək, ən sevimli, ən dəyərli, həmçinin ən qiymətli adam və s. kimi məcazi mənaları da məlumdur. *Tac* Azərbaycan şəxs adları sistemində müstəqil ad kimi mövcud olmasa da, bir sıra mürəkkəb adların tərkibində komponent olaraq mövcuddur. Məsələn, *Aytac*, *Gültac*, *Tacəddin* və s. Bu qəbildən olan şəxs adlarında *tac* sözü, əsasən, ən yüksəkdə olan, ən zirvədə olan mənalarını ifadə edir.

TACXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *tac* və azərb. arxaikləşmiş *xanım* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Məlum olduğu kimi hazırda digər türk dillərində olduğu kimi, dilimizdə də *tac* sözünün məcazi mənaları ilə bağlı *Sən başımın tacısan* (çox sevmək, çox istəmək mənasında); *Səni başıma tac edərəm*; *Başımın tacısan* (çox dəyər verməklə əlaqədar) və s. kimi ümumişlək ifadələr mövcuddur. Dilimizdə qədim şəxs adları sırasında olan *Tacxanim* (bax: ad – *TAC*; *XANIM*) qadın adı *tac* sözünün bu mənaları ilə əlaqədar olub, başımın tacı xanım, çox dəyərli xanım anlamına gəlir.

TACİRƏ

ərəb. *tacir* sözündəndir. Tacirə qadın adı ticarət işləri ilə, ticarətin müəyyən bir növü ilə məşğul olan mənasında olan Tacir kişi adından (bax: ad – **TACİR**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

TAFTA

fars. *tafta* sıx toxunmuş ipək və ya pambıq parçanın, eləcə də həmin parçadan hazırlanmış məmulatın adıdır. Tafta parça ipəkdən toxunur, saya, həmçinin naxışlı olur. Əslində Tafta İranda yer adı ilə əlaqədardır. Lakin Azərbaycanda parçanın adı ilə məşhurlaşmışdır. Bu parçanın hazırlandığı sapın şox zərif xovluluğu, sıxlığı, eləcə də çox davamlı olması, həmçinin naxışlarının sadəliyi və rəng harmoniyasının ifadəli həlli digər növ parçalardan fərqlidir. Azərbaycanın milli toxumalarından olan tafta hələ XV–XVII əsrlərdə Avropada və Rusiyada çox dəyər verilən parça növlərindən olmuşdur. Dilimizin şəxs adları sistemində parça adlarından yaranmış kifayət qədər qadın adları mövcuddur. Tafta qadın adı da bu qəbildən olan şəxs adı sırasındadır.

TAHİRƏ

ərəb. *tahir* sözündəndir. Tahirə qadın adı təmiz, saf, pak, həmçinin günahsız, ismətli, namuslu və buna yaxın mənaları ifadə edən Tahir kişi adından (bax: ad – **TAHİR**) ənənəvi yolla yaranmışdır. İslam dini ilə əlaqədar mənbələrdə adın Məhəmməd Peyğəmbərin qızı, imam Əlinin xanımı Fatimənin ləqəbi olması barədə məlumatlar mövcuddur. Fatimənin doqquz adından biri olduğu üçün müsəlman dünyasında geniş yayılmış şəxs adlarındandır. Fatiməyə bu ləqəb onun namuslu, saf və müsbət keyfiyyətlərinə görə verilmişdir. İslam dini ilə əlaqədar rəvayətlərdə deyilir ki, ləqəblərindən biri də Tahirə olan Fatimənin adı Allahın Fatir adından götürülmüşdür. Fatiməyə hər cür pislik və çirkinlikdən uzaq olduğuna görə Tahirə deyirmişlər. Adın Şərq ölkələrinin, eləcə də türk xalqlarının məişətində yayılması da bununla əlaqədardır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Tahirə qadın adı artıq müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdır. Bu gün, yəni XXI əsrdə adın daşıyıcıları, əsasən, orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir desək, yəqin ki, səhv etmərik.

TALİYƏ/TALİYYƏ

ərəb. *taliyə* sözündəndir. *Taliyə* qadın adı aparıcı dəstə, öndə olan dəstə anlamlarını ifadə edir.

TAMAM

ərəb. *tamam* sözündən olub, sona çatma, bitmə, qutarma, həmçinin bütünlüklə, büsbütün, hamısı mənalarını ifadə edir. Məişətimizdə çox zaman valideynlər bu adı bir neçə qız övladdan sonra artıq oğul istəyini ifadə etmək məqsədi ilə sonuncu dünyaya gəlmiş qız övlada verirlər. Azərbaycan antroponimikasında *Tamam* qadın adı ilə yanaşı, tərkibində *Tamam* adının işləndiyi mürəkkəb qadın adları da vardır.

TAMAMGÜL

bax: ad – **GÜLTAMAM**

TAMAMXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Tamam* və azərb. arxaikləşmiş *xanım* titulunun birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. *Tamamxanım* (bax: ad – **TAMAM; XANIM**) qadın adı *Tamam xanım* mənasındadır.

TAMAMNAZ

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Tamam* adı və fars. *naz* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. *Tamamnaz* (bax: ad – **TAMAM; NAZ**) qadın adı tamamilə naz-qəməzə içində olan (gözəl) anlamlarını ifadə edir.

TAMAMNUR

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Tamam* və *nur* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. *Tamamnur* (bax: ad – **TAMAM; NUR**) qadın adı hər yeri nura qər qədən (gözəl) mənasındadır.

TAMAMZƏR

ərəb. *Tamam* adı və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zər* sözünün birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. *Tamamzər* (bax: ad – **TAMAM; ZƏR**) qadın adı hər tərəf qızıl kimi parıldaıyır anlamındadır.

TAMARA

İbrani. *tamara* əncir ağacı, yaxud xurma ağacının adıdır. Məcazi mənası uca boylu gözəldir. M.Y.Lermontovun "Demon" əsərinin dilimizə tərcümə edilməsi ilə məişətimizə əsərin qəhrəmanlarından olan Tamaranın adı da daxil olmuşdur. XX əsrdə Tamara məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarından olsa da, keçən əsrin sonlarında artıq dəbdən düşmüşdür. Bu gün rus dilində olduğu kimi, Cənubi Qafqazda yaşayan digər xalqların məişətində Tamara adı geniş yayılmışdır.

TAMİLLA/TAMELLA/TOMELLA/TAMİLƏ

Ərəb. *təmil* sözündən olması ilə bağlı məlumatlar mövcuddur. Tamilla qadın adının slavyan dillərində tomiti (incitmək, yormaq, əziyyət vermək) feilindən olması barədə izahlı lüğətlərdə məlumatlara rast gəlinir. Azərbaycan məişətinə XX əsrin otuzuncu illərindən daxil olmuş Tamilla qadın adı çox zaman fransız yazıçısı F.Düşenin "Tamilla" romanının dilimizə tərcüməsi ilə əlaqələndirilir. Azərbaycan antroponimikasına Tamilla adının rus dilindən keçməsi daha inandırıcı görünür. Adın təhrif olunmuş Tamella, Tomella, TAMILƏ formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

TARİFƏ

bax: ad – TƏRİFƏ

TAVAD/TAVAT

gürcü. *tavad* mülkədar, torpaq sahibi, gürcü knyazı mənasındadır. Tavad adının təhrif olunmuş Tavat forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

TEHRAN/TEHRANƏ

fars. **tehran** sözü gözəl və təmiz şəhər anlamındadır. Tehran Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. İranın paytaxtı Tehran şəhərinin adındandır. Məişətimizə XX əsrin 50-ci illərindən daxil olmuş şəxs adları sırasındadır. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla Tehranə variantı da yaranmışdır.

TEL

azərb. *tel* saç, yaxud saçın bir tüküdür. Tel Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, kifayət qədər mürəkkəb adın tərkibində rast gəlinir.

TELLƏR

azərb. *tellər* sözündəndir. Tellər (bax: – *TEL*; –*LAR*; *LƏR*) qadın adı gur saçları olan gözəl mənasındadır.

TELLİ

azərb. *tel* (saç mənasında) sözünə *-li* şəkilşinin qoşulması ilə yaranmış qadın adıdır. Tellı (bax: – *TEL*; *LI*⁴) qadın adı gur saçları olan, uzun saçlı, uzun hörüyü olan (qadın, qız) mənasındadır.

TELNAZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *tel* və fars. *naz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Telnaz (bax: ad – *TEL*; *NAZ*) qadın adı telləri ilə də naz edən gözəl anlamındadır.

TENQİZ/TENGİZ/TƏNGİZ

türk mənş. *tenqiz* sözündən olub, dəniz, dərya, genişlik, ənginlik mənalarını ifadə edir. Tengiz qədim türk adlarından biridir. Erkən dövrlərə aid türk dastanlarından olan “Oğuz xaqan” dastanında Oğuz xaqanın altıncı oğlunun adındandır. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında Tengiz müştərək şəxs adları sırasındadır. Adın təhrif olunmuş Təngiz, Tengiz formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

TEYYUBƏ/TEYYİBƏ/TEYBƏ

ərəb. *teyyub* sözündəndir. Teyyubə qadın adı yaxşı, xoşagəlmən savab iş, savab hərəkət mənasında olan Teyyub kişi adından (bax: ad – *TƏHMİN*) ənənəvi yolla yaranmışdır. Adın təhrif olunmuş Teyyibə, Teybə formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Teybə şəklindədir.

TƏBƏRRÜK/TƏBƏRRİK

ərəb. *təbərrük* sözündən olub, xoşbəxtlik, uğur gətirən, şəfa tapılan müqəddəs torpaq, su, müqəddəs adamın geyimindən bir parça və s. anlamındadır. Az tapılan, hər deyəndə ələ düşməyən kimi məcazi mənalarda da işlənir. Təbərrük qadın adı sözün məcazi mənası ilə bağlıdır. Adın təhrif olunmuş Təbərrik forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

TƏBƏSSÜM

ərəb. *təbəssüm* sözündəndir. Təbəssüm qadın adı gülümsəmə, gülümsəmək mənasındadır.

TƏHMINƏ

fars. *təhmin* sözündən olub, boylu-buxunlu, cüssəli, qüvvətli mənasındadır. Təhmin kişi adından (bax: ad – **TƏHMİN**) ənənəvi yolla yaranmış Təhminə qadın adı bu gün məişətimizdə geniş yayılmış qadın adları sırasındadır. Şərqdə Təhminə adının geniş yayılması Ə.Firdövsinin məşhur “Şahnamə” dastanı ilə əlaqədardır. Əsərdə Təhminə Rüstəmin arvadı, Söhrabın anasının adıdır. XX əsrin 70-ci illərindən Təhminə qadın adı məişətimizdə yenidən geniş yayılmağa başlamışdır. Bu, Xalq Yazıçısı Anarın “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” əsərinin də, əsərin motivləri əsasında çəkilmiş “Təhminə və Zaur” filminin də xalq arasında çox sevilməsi ilə əlaqədardır. Bu əsərə qədər məişətimizdə Təhminə qadın adı, demək olar ki, unudulmaqda olan adlardan idi. Adın məişətimizə qayıtmasında, eləcə də keçən əsrdən bu günə qədər dəbdən düşməməsində yazıçının sənətkarlığı mühüm rol oynamışdır. Yazıçı Anar oxucularına Təhminə adını sevdirə bilmişdi, bu səbəbdən də Təhminə məişətimizdə uzunömürlü adlardan olmuşdur.

TƏNZİLƏ

ərəb. *tənzil* sözündən olub, narahatlığı aradan qaldırma, göydən endirmə, aşağı düşürmə (Tanrı tərəfindən deyil) mənasındadır. Ərəb dünyasında Tənzilə artıq çoxdan arxaikləşmiş qadın adları sırasındadır. Bu gün Azərbaycanda Tənzil kişi adı (bax: ad – **TƏNZİL**) köhnəlmiş adlar sırasında olsa da, addan ənənəvi yolla yaranmış Tənzilə qadın adı məişətimizdə geniş yayılmışdır.

TƏRANƏ

fars. *təranə* sözündən olub, mahnı, şərqi, nəğmə, həmçinin ahəng mənasını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin qırxıncı illərindən daxil olmuş Təranə qadın adı keçən əsrdə məişətimizdə çox geniş yayılmışdı. Lakin XXI əsrdə Təranə qadın adı nəzərəcarpacaq dərəcədə azalmışdır.

TƏRAVƏT

ərəb. *təravət* sözündən olub, təzəlik, lətafət, gözəllik, şüxluq, saflıq, sağlamlıq, həmçinin sərinlik, təmizlik anlamlarını ifadə edir. Təravət qadın adı lətafətli, şüx gözəl mənasındadır.

TƏRGÜL

ərəb. *tər* (hələ solmamış, cavan, təzə, təravətli mənasında) və fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən gül sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Tərgül (bax: ad – **GÜL**) qadın adı təzə açmış çiçək, təravətli gül-çiçək anlamlarındadır.

TƏRİFƏ

ərəb. *tərif* sözündəndir. Tərifə qadın adı kimin və ya nəyin isə yaxşı cəhətlərini, məziyyətlərini, müsbət xüsusiyyətlərini qeyd etmə, mədh, vəsf mənasını ifadə edən Tərif kişi adından (bax: ad – **TƏRİF**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

TƏZƏGÜL

fars. *təzə* (yeni) və mürəkkəb qadın adlarının tərkibində işlənən gül sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Təzəgül (bax: ad – **GÜL**) qadın adı təzə, təzə açmış gül-çiçək kimi gözəl (qadın, qız) anlamındadır.

TƏZKİRƏ/TƏSKİRƏ

ərəb. *təzkirə* sözündən olub, dilimizdə görkəmli şəxsiyyətlərin, xüsusən şair, rəssam və b. məşhurların həyatı haqqında məlumatlar və yaradıcılığından nümunələr mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Təskirə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

TİNATİN

ərəb. *tinatin* sözündəndir. Tinatin qadın adı sənin əslin-soyun, kökün, zətin mənalarını ifadə edir. Cənubi Qafqazda yaşayan digər xalqların da məişətində (xüsusilə Gürcüstanda) geniş yayılmış qadın adıdır.

TİRMƏ

azərb. *tirmə* sözündəndir. Tirmə Şərqi ölkələrində üzərində naxışları olan yun və ya ipək parça, yaxud qiymətli şal parçasının və ondan hazırlanmış məmulatın adından olub, Azərbaycan antroponimikasında parça adlarından yaranmış şəxs adları sırasındadır.

TİRMƏXANIM

azərb. *Tirmə* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Tirməxanım (bax: ad – *TİRMƏ*; *XANIM*) qadın adı Tirmə xanım anlamındadır.

TOFİQƏ

ərəb. *tofiq* sözündəndir. Tofiqə qadın adı kömək, kömək etmə, yardım, həmçinin Allahın yardımı, köməyi mənasını ifadə edən Tofiq kişi adından (bax: ad – *TOFİQ*) ənənəvi yolla yaranmışdır.

TOMİRİS/TOMRİS

fars mənş. *tomiris* sözü həyat bəxş edən, nəsil artıran, ruzi yetirən anlamlarındadır. Çox qədim qadın adlarındandır. Miladdan əvvəl Massaget hökmdarlarından olan qadınlardan biri bu adın daşıyıcısı olmuşdur. Bir çox tarixi mənbələrdə onun müharibələrdə iştirak etməsi, qəhrəmanlıqları haqqında xeyli rəvayətlərə rast gəlinir. Bütün bu məlumatlar Tomiris adının məişətimizdə bu günə qədər mövcud olmasında əsas amil olmuşdur.

TOVUZ/TAVUS/TAVUZ

ərəb. *tovuz* rəngarəng tükləri və iri yarımdairə şəklində quyruğu olan, Cənubi Asiya ölkələrində yaşayan çox gözəl quşun adıdır. Məcəzi mənada bəzənib-düzənmiş, çox gözəl anlamındadır. Tovuz qadın adı da sözün məcəzi mənası ilə əlaqədardır. Adın təhrif olunmuş Tavus, Tavuz formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Tovuz qadın adı bəzi türk xalqlarının dillərində Tavus şəklindədir.

TÖHFƏ/TÖFƏ/TÖHVƏ

ərəb. *töhfə* sözündən olub, hədiyyə, pay, bəxşiş anlamlarını ifadə edir. Töhfə adının təhrif olunmuş formaları Töfə, Töhvə də sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad, əsasən, Töfə şəklindədir.

TÖRƏ

qəd. türk dil. *törə* sözündəndir. Törə qədim türklərdə adət-ənənələrə əsaslanan hüquq qaydaları, həmçinin hamının tabe olmalı olduğu qaydalar anlamlarını ifadə edir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Törə adı bu gün unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

TÖRƏXANIM

azərb. *Törə* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Törəxanım (bax: ad – **TÖRƏ**; **XANIM**) qadın adı Törə xanım anlamındadır.

TUBA/TUBU

ərəb. *tuba* sözündəndir. Tuba İslam dini ilə əlaqədar rəvayətlərdə Cənnətdə bitən hündür, çox gözəl ağacın adıdır. Ərəb dilinin fonetik qanunlarına əsasən sözün sonunda gələn *i* hərfi *a* kimi oxunmalıdır. Bu qayda dildə bəzən pozulmuşdur, bu səbəbdən də adın Tuba və Tubi olmaqla iki variantı əmələ gəlmişdir. Azərbaycan dilində Tubi dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişərək Tubu formasına düşmüşdür. Məişətimizdə artıq keçən əsrdən ad yalnız Tubu formasındadır (Tuba adının işləndiyi mürəkkəb adlardan savayı).

TUBAXANIM/TUBUXANIM

ərəb. *Tuba* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Tubaxanım (bax: ad – **TUBA**; **XANIM**) qadın adı Tuba xanım anlamındadır. Adın təhrif olunmuş forması Tubuxanım da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

TUĞRA

türk. *tuğra* Toğrul adı ilə eyni kökdəndir. Tuğra qadın adı sərəncamların, yaxud da əmrlərin əvvəlindəki xətlə əlaqədardır. Əvvəllər həmin xəttin əvəzinə şahin, yəni toğrul şəkli çəkilmiş.

TURA/TURƏ

türk. *tura* hökmdar, şahzadə, həmçinin seyidlərə verilən titullardandır. Tura adının təhrif olunmuş Turə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Turə şəklindədir.

TURAXANIM/TURƏXANIM

türk. *Tura* və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan antroponimikasında iki titulun, iki sinonimin, iki mənaca daralmış sözün birləşməsi ilə yaranmış şəxs adları sırasında olan Turaxanım (bax: ad – **TURA**; **XANIM**) qadın adı hökmdarlar hökmdarı, başçılar başçısı anlamlarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Turəxanım forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Turəxanım şəklindədir.

TURAC

azərb. *turac* toyuq cinsindən olan ov quşunun adıdır. Turac qadın adı Azərbaycan antroponimikasında quş adlarından yaranmış qadın adları sırasındadır.

TURAN/TURANƏ

azərb. *turan* sözündən olub, türklərin eli, türklərin vətəni, türklərin yaşadığı yer mənasındadır. Turan qədim iranlılar tərəfindən Türkünistan və Tatarıstana verilən addır. Bu yerdə erkən dövrlərdən türk qəbilələri məskunlaşdığı üçün Turan (yəni türklər, yaxud türk eli) adlandırılmışdır. Qədimdə Orta Asiyada türklərin yaşadığı yerin adı da Turan olmuşdur. Turan sözünə erkən dövrlərə aid Orxon-Yenisey abidələrində rast gəlinir. Məlum olduğu kimi, Turan toponimik vahidi tur teonimi əsasında yaranmışdır. Bu söz müasir ədəbi dilimizdə ümumi leksik vahid kimi işlənir. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, Tur həm də Sina yarımadasında Ərəbistan yarımadası ilə Misir arasında yerləşən dağın adıdır. Dini əfsanələrə görə, Tanrı Musa Peyğəmbərlə ilk dəfə danışdığı yeri olaraq həmin dağı uyğun görmüşdür. Azər-

baycan onomastik vahidlər sistemində Turan yalnız şəxs adı olaraq mövcuddur, türk xalqlarının onomastik vahidlər sistemində təkcə şəxs adı kimi deyil, həm də toponim kimi işlənməkdədir. Məsələn, Tuvada Turan çayı (Uyuk-Turan) və Turan şəhəri, türklərin şərq qolu ilə bağlı arealda Toran, Toranqul, Tura və s. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Turan bu gün məişətimizdə geniş yayılmışdır. Adın sonuna *-ə* sonluğu artırmaqla Turanə variantı da yaranmışdır.

TURUNC

fars. *turunc* sözündəndir. Turunc qadın adı qabığı hamar olmayan, naringidən iri subtropik meyvənin adındandır.

TUTİ/TUTU

fars. *tuti* sözündəndir. Tuti qadın adı tropik və ya subtropik ölkələrin meşələrində yaşayan alabəzək rəngli quşun adındandır. Məcəzi mənada öz fikri olmayıb, başqasının fikirlərini təkrar edəndir. Tuti adının dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişmiş Tutu forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Tutu şəklindədir.

TUTİBİKƏ/TUTUBİKƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Tuti* və azərb. *Bikə* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Tutibikə (bax: ad – **TUTİ; BİKƏ**) qadın adı Tuti kimi bəzənmiş (qadın) anlamındadır. Adın daşıyıcılarından xalqımızın tarixində Fətəli xanın həyat yoldaşı Tutibikə cəsarətli xanım kimi çətin anlarda xanın silahdaşı kimi döyüşlərə qatılmış, yeri gələndə hətta qoşun rəhbərliyini də öz üzərinə götürən mətanətli qadınlarımızdan olmuşdur. Tutibikə adının sonradan dəyişmiş Tutubikə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Tutubikə şəklindədir.

TUTIXANIM/TUTUXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Tuti* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Tutixanım (bax: ad – *TUTİ*; *XANIM*) qadın adı Tuti xanım anlamındadır. Tutixanım adının dəyişmiş Tutuxanım forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Tutuxanım şəklindədir.

TÜKƏZ/TÜKƏZBAN

ərəb. *tükəzban*, əslində isə *tükəzzibəni* (*kəzəbə*, yalan söyləmək) sözündəndir. Ərəb dilindən söz *Siz təkzib edirsiniz, yalan hesab edirsiniz* ("Quran"da "Ər-Rəhman" surəsinin məzmunu ilə əlaqədar olaraq) mənasındadır. Adın sonundakı **ban** hissəsi **banu** sözünə oxşadılmışdır, beləliklə, dünyaya göz açan qız övladlara Tükəzban adı qoyulmuşdur. Məlum olduğu kimi, VII–VIII əsrlərdən etibarən Azərbaycanda sözün mənasına varmadan bir sıra ərəb sözlərini götürüb dünyaya göz açan körpələrə ad olaraq vermişlər. İslam dininə görə, övlada hər hansı bir gülməli ad qoymaq olmaz. Çünki bu adlar insanın gələcəkdə gülüş obyektinə çevrilməsinə səbəb ola bilər. Ona görə də dinimiz insanlara mənalı adların qoyulmasının tərəfdarıdır. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində yer almış Tükəzban qadın adı da bu qəbildən olan şəxs adları sırasındadır. Tükəzban adı ərəb dilindən tərcümədə yalan, yalanlama mənasındadır. Bu səbəbdən də övlada belə ad qoyulmamalıdır. Çox yaxşı haldır ki, Tükəzban qadın adı kimi, belə adların əksəriyyəti son otuz-qırx ildən artıq bir dövrdə övladlara verilmədiyindən köhnələrək sıradan çıxmaq üzrədir.

TÜNAY/TUNAY

türk. *tünay* gecə görünən Ay, gecəni, qaranlığı işıqlandıran Ay anlamındadır. Adın dilimizin ahəng qanununa uyğun dəyişmiş Tunay forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün məişətimizdə ad yalnız Tunay şəklindədir.

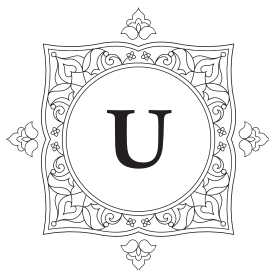
TÜNzalə/TUNzalə

ərəb. *tünzalə* güzəştə getmə, bağışlama anlamındadır. Tünzalə qadın adının təhrif olunmuş Tunzalə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

TÜRKAN/TÜRKANƏ/TÜRKƏN

azərb. *türkan* türklərin məskəni, türklərin yaşadığı yer, ölkə, həmçinin şah xanımı, məlikə, şahzadə, gözəl qadın mənasındadır. Türkan qadın adı sözün gözəl xanım, şahzadə mənaları ilə əlaqədardır. Azərbaycan məişətinə Türkan qadın adı XX əsrin 70-ci illərindən daxil olmuşdur. Azərbaycanda türk filmlərinin nümayişi və orada çox istedadlı və yaraşıqlı aktyor Türkan Şorayın ifası kimi, adı da çox sevilmiş, məişətimizə daxil olmuşdu. Azərbaycanda bu gün də Türkan dəbdə olan qadın adlarından biridir. Adın sonuna, -ə şəkilçisi artırılmaqla Türkanə variantı da yaranmışdır. Türkan adının təhrif olunmuş Türkən forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ULDUZ/ULDUZƏ/İLDUZƏ

azərb. *ulduz* sözü bir neçə mənə ifadə edir: 1. Gecələr göydə parıldayaraq nöqtələr kimi görünən göy cismi; 2. Bərabər ucu şiş çıxıntıları olan həndəsi cisim; 3. Döş nişanı (ulduz şəklində). Məcəzi mənada hər hansı bir sahədə məşhur və tanınmış şəxs barəsində ulduz deyilir. Klassik ədəbiyyatda *parlayan* mənasında rast gəlinir. Ulduz qadın adı sözün birinci mənası ilə əlaqədardır, yəni göy cisminin adındandır. Adın sonuna -ə şəkilçisi əlavə edilməklə Ulduzə variantı da yaranmışdır. Ulduzə adının təhrif olunmuş İlduzə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

UMAMƏ

ərəb. *umamə* sözündəndir. Dilimizdə əslində *üç yüz dəfə* mənasındadır. Lakin adı qoyanlar onun mənasına görə deyil, Məhəmməd Peyğəmbərin qızı Zeynəbin ləqəbindən olduğu üçün vermişlər. Bu gün məişətimizdə adın daşıyıcıları yalnız yaşlı nəslin nümayəndələridir.

UMM/UM

ərəb. *umm* dilimizdə ana deməkdir. Um sözünün məcazi mənası birinci, birinci olandır. Müsəlmanlar da çox zaman müqəddəs "Quran"ı "umm əl-kitab", yəni ilk, birinci kitab, Adəmi umm əl-bəşər, yəni dilimizə tərcümədə ilk insan, birinci insan insanların birincisi adlandırılır. Azərbaycan antroponimikasında Um müstəqil qadın adı kimi mövcud olmasa da, bir çox mürəkkəb qadın adlarının tərkibində çıxış edir.

UMAY

ərəb. *umay* sözündəndir. Qədim türklərdə ailə səadəti və uşaqların hamisi, qoruyucu mələyin-Umayın adındandır.

UMEYRA/UMAYRA/UMEYRƏ/ÜMEYRƏ

ərəb. *üməra* sözündən yaranmışdır. Azərbaycan antroponimikasında başqa dillərdən alınma sözlərin təhrif olunmasından yaranmış bu qəbildən olan kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Məsələn, Sakinə sözündən Sükeynə, Səkinə (bax: ad – **SƏKİNƏ**) variantları yaranmışdır. Hakimlər, əmirilər mənasında olan Umeyra qadın adı da bu sıradan olan şəxs adlarındandır. Türkiyə türklərində eyni mənanı ifadə edən Ümera qadın adı mövcuddur. Adın təhrif olunmuş Umayra, Umeyrə, Ümeyrə formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

UMMGÜLSÜM/UMKÜRSÜM

ərəb. *Umm* və *Gülsüm* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Əslində ərəblərdə künyədir, çünki Ummgülsüm (bax: ad – **UMM**; **GÜLSÜM**) qadın adı Gülsümün anası anlamına gəlir. Şərqdə geniş yayılmış qadın adıdır. İslam tarixindən məlum olduğu kimi, Umgülsüm Məhəmməd Peyğəmbərin qızının, nəvəsinin, həm də nəticəsinin adı olmuşdur. Adın təhrif olunmuş forması Umkürsüm də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

UMXANIM

ərəb. *Ummi-Hani* qadın adındandır. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində mövcud İslam dini ilə əlaqədar qadın adlarındandır. Əslində ad Ummi-Hani olub, dilimizdə təhrif olunaraq Umxanim şəklinə düşmüşdür. Ümm ərəb dilində ana mənasındadır. Ümmi isə anadangəlmə avam, heç bir elmə yiyələnməmiş, bixəbər, savadsız anlamına gəlir. Xəlifə Əlinin bacısı, Məhəmməd Peyğəmbərin arvadı olmuş Ummi-Hani Fəxtə Əbu Talib qızının adındandır. Dini rəvayətlərdə deyildiyinə görə, Məhəmməd Peyğəmbər Ümmi-Haninin evindən meracə getmişdir. Məhəmməd Peyğəmbərin düşmənləri ona hətta Ümmi deyib təhqir də edirdilər. Peyğəmbərin yaxınları isə ümmi sözünü

ümmət – xalq, kütlə sözü ilə əlaqədar olduğunu iddia edərək xalq arasından çıxmış, xalqçı kimi izah etməyə çalışırdılar. Bu gün dilimizdə ad yalnız Umxanım şəklindədir.

UMMI

ərəb. *ummi* sözündəndir. Əslində Ummi-Hani (bax: ad – **UMXANIM**) qadın adının qısaldılmış şəklidir. Sonradan Ummi də müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Şəxs adları lüğətlərində Azərbaycan antroponimikasında Um... ilə başlayan qadın adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə forması kimi izahına da rast gəlinir.

UMNİSƏ

ərəb. *um* sözü və mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Nisə* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Umnisə (bax: ad – **UM; NİSƏ**) qadın adı birinci ilk, əsas qadınlar mənalarını ifadə edir.

URFAN/URFANƏ

ərəb. *urfan* bilik, mərifət, arif, yaxşılıq mənasındadır. Urfan adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. Adın sonuna -ə şəkilçisi artırmaqla Urfanə variantı da yaradılmışdır.

ÜLFƏT

ərəb. *ülfət* yaxınlıq, dostluq, qarşılıqlı anlaşıma, ünsiyyət, qarşılıqlı xoş münasibət, yaxınlıq, dostluq, həmçinin sevgi, məhəbbət anlayışlarını ifadə edir. Müasir Azərbaycan dilində ülfət sözü ilə bağlı yaranmış *ülfət bağlamaq, mehribançılıq, ülfət göstərmə, ülfəti kəsməmə* və s. kimi bir çox ümumişlək ifadələr də mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Ülfət adı ünsiyyət, sevgi, məhəbbət mənalarını ifadə edir.

ÜLKƏR

azərb. *Ülkər* Dana bürcündə bir-birinin yaxınlığında olan yeddi ulduz topasının adındandır. Ərəblərdə həmin ulduza Sürəyyə, farslarda Pərvin deyirlər. Türk antroponimik vahidlər sisteminə də mövcud Ülkər qadın adı geniş yayılmışdır.

Dünyanın əksər xalqlarının mifologiyasında gözəl qızların müəyyən çətinliklərlə üzləşərkən ələcsizlikdən onu ulduza, ağaca, quşa və s. çevirməsi ilə bağlı Tanrıya xahiş, dua etmələri mifoloji rəvayətlərdə, əfsanələrdə yer almışdır. Belə əfsanələrdə adətən Tanrı ələcsiz qalmış bu məsum, günahsız qızların arzusunun yerinə yetirir. Kimisini ulduza, ağaca, quşa və s. döndərir. Ülkər ulduzu haqqında da bir çox əfsanələr məlumdur.

ÜLVİRA

Azərbaycan antroponimikasında qafiyə xatirinə qoyulmuş şəxs adları sırasında Ailədə Elmira, Elvira adlı qadınlara həm-qafiyə olsun deyə Elfira, Ülvira adları verilməsi faktları məlumdur. Belə adlar verildikən adın mənası barədə düşünülür.

ÜLVİYYƏ

ərəb. *ülvi* sözündəndir. Ülvıyyə qadın adı yüksək, ali, uca olan, müqəddəs mənasını ifadə edən Ülvı kişi adından (bax: ad – **ÜLVİ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

ÜMMÜL/ÜMBÜL

ərəb. *umm/ümm* sözü ilə əlaqədardır. Məlum olduğu kimi, dilimizin antroponimik vahidlər sistemində İslam dinində müqəddəs sayılanların, seçilmişlərin adlarından, onların ailə üzvlərinin adlarından, eyni zamanda ləqəblərindən, künyələrindən olan kifayət qədər kişi və qadın adı yer almışdır. İslam dini ilə bağlı mənbələrdə Ümmülhəsən, Ümmülhüseyn, Ümmülmöhsin, Ümmüləimmə, Ümmüəbiha və Ümmülmöminin Məhəmməd Peyğəmbərin qızı Fatimənin (bax: ad – **FATİMƏ**) künyələri kimi qeyd olunmuşdur. Göründüyü kimi, Ümmül də Fatimənin künyələrindən formalaşmış (qısaldılmış, yaxud ixtisar edilmiş forma da demək olar) qadın adıdır. Adın təhrif edilmiş forması olan Ümbül də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Artıq Ümmül də, Ümbül də məişətimizdə köhnəlmiş qadın adları sırasındadır. Bu gün adın daşıyıcılarına əhalinin yaşlı təbəqəsi arasında təsadüf etmək olur.

ÜMMÜLBANU/ÜMBÜLBANU

ərəb. *um* sözü ilə əlaqədardır (bax: ad – **UM**). Ərəb dilindəki umm əl-banu ifadəsindəndir. Dilimizə tərcümədə əslində ilk qadın, birinci qadın, qadınların birincisi mənasındadır. Azərbaycanda bir zamanlar Ummulbanu kimi mövcud olmuş, bu gün arxaikləşmiş qadın adının təhrif edilmiş forması olan Ümbülbanu sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Bu gün artıq məişətimizdə Ümbülbanu adının daşıyıcıları yalnız yaşlı nəslin nümayəndələridir. Adın daşıyıcılarından məşhur Azərbaycan milyonçuları Şəmsi Əsədullayevin və Musa Nağıyevin nəvəsi, Azərbaycan Demokratik Respublikasının nazirlərindən olan Mirzə Əsədullayevin qızı, əsərlərini Banin təxəllüsü ilə yazan Ümmülbanu Əsədullayeva (bəzi mənbələrdə *Ümm əl-Banu*, yaxud *Um əl-Banu*, 1905-1992) Fransada yaşayıb-yaratmış azərbaycanlı yazıçı olmuşdur. Adı barədə Banin yazırdı: "Mən doğma anamı tanımırdım. 1905-ci ildə inqilabi gərginliyi aradan qaldırmaq

istəyən hakimiyyət Qafqazı millətlərarası qarşıdurmaya təhrik etdi. Anamı qəddarlıqdan və ağlasığmaz talanlardan qorumaq, eyni zamanda doğmaq üçün atam onu doğma Bakıdan uzaq bir kəndə göndərir. Doğuş zamanı yaxınlıqda həkim olmadığından anam həyatla vidalaşır, mən isə sağ qalıram". Bu hadisədən sonra anasının şərəfinə qızını Um əl-Banu adlandırırlar.

ÜMİDƏ

azərb. *ümid* sözündən olub, arzu edilən bir şeyin ola biləcəyi-nə inanma və bu inamdan doğan daxili fərəh, xatircəmlik hissi, güman mənasındadır. Məcəzi mənada ümid ediləcək adamdır. Ümidə qadın adı umma, gözləmə, arzu, istək, ümid etmə, göz dikmə mənasını ifadə edən Ümid kişi adından (bax: ad – **ÜMİD**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

ÜRFAN

bax ad: – **URFAN**

ÜTARİD/ÜTARİDƏ

ərəb. *utarid* sözündəndir. Ütarid Günəş çıxana qədər göydə görünən ulduzun adındandır. Ərəb dilində Ütarid Merkuri planetinin adıdır. Astrologiyada Ütaridin (Merkuri) kiçik səyyarə olduğu barədə məlumat vardır. O, Günəş planetinə çox yaxındır. Məlum olduğu kimi, Merkuri ən kiçik planet sayılır. Bir tərəfi həmişə Günəşə doğru çevrilmiş halda olduğundan daim şiddətli isti olur, digər tərəfi isə soyuqdur. Yunan əsətinə görə, Merkuri tacirlərin məbudu olub, ticarət allahıdır. Miladdan əvvəl V əsrin əvvəllərində Romada Müqəddəs Merkuri məbədi yaradılmışdı. Vaxtilə hər il may ayında ənənəvi olaraq Merkuriyə və onun anası Mayaya qurbanlar kəsilmiş. Bu səbəbdən də həyat əlamətlərindən məhrumdur. Məişətimizdə nadir şəxs adları sırasındadır. Adın sonuna *-ə* şəkilçisi artırmaqla Ütaridə variantı da yaranmışdır.

VAHİDƏ

ərəb. *vahid* sözündəndir. Vahidə qadın adı dilimizdə ancaq bir (olan), tək (olan), yeganə mənalərini ifadə edən Vahid kişi adından (bax: ad – **VAHİD**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

VALİDƏ

ərəb. *valid* (əslində doğmaq mənasını ifadə edən *valyada* feilindən) sözündəndir. Valid (bax: ad – **VALİD**) ata mənasındadır. Validə isə dünyaya gətirən ana mənasındadır. Valideyn (ana və ata) sözü özündə hər ikisini birləşdirir. Müqəddəs kitab “Quran”da “İbrahim” surəsində ata-ana validəyə kəlməsi ilə ifadə edilmişdir. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Valid kişi adı kimi, Validə qadın adı da XXI əsrdə artıq unudulmaqda olan şəxs adları sırasındadır.

VARİSƏ

ərəb. *varis* sözündən olub, vərəsə, xələf, davamçı, həmçinin irs olaraq ata-anasından, yaxud yaxın bir kəsdən nə isə almış adam anlamındadır. Varisə qadın adı vərəsə mənasını ifadə edən Varis kişi adından (bax: ad – **VARİSƏ**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

VASİFƏ

ərəb. *vasif* (*vəsafə* feilindən) sözündəndir. Vasifə qadın adı təsvir edən, tərifləyən, vəsf edən, mədh edən mənalərini ifadə edən Vasif kişi adından (bax: ad – **VASİF**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

VƏCİHƏ

ərəb. *vəcihə* sözündən olub, gözəl, qəşəng, ürəyəyatımlı, göy-çək, gözə xoş görünən anlamlarını ifadə edir. Vəcihə qadın adı Azərbaycan antroponimikasında qədim adlar sırasındadır. Klas-

sik ədəbiyyatda çox rast gəlinən söz və ifadələrdəndir. Adın daşıyıcılarından Azərbaycanın ilk pesəkar qadın rəngkarı Vəcihə Əli qızı Səmədova (1924-1965) görkəmli Azərbaycan rəssamı, Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət Xadimi olmuşdur.

VƏFA

ərəb. *vəfa* (əslində *vafə*) sözü dilimizdə səbat, etibar, sözünün üstündə durma, borcunu yerinə yetirmə, həmçinin məhəbbətdə sədaqət, etibar mənalarını ifadə edir. Vəfa şəxs adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasındadır. Adın mənasına diqqət verilərək ifadə olunan xüsusiyyətlərin həm kişilərdə, həm də qadınlarda olması arzuolunandır. Yəqin ki, məişətimizdə bunu əsas götürərək Vəfa adını dünyaya göz açan həm oğlan, həm də qız övladlara vermişlər.

VƏFALI

ərəb. *vəfa* sözündəndir. Müasir Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Vəfali (bax: ad – **VƏFA**) öz əhdində, ilqarında vəfali olan, sədaqətli olan, etibarlı olan mənasındadır.

VƏSFIYƏ/VƏSFIYYƏ

ərəb. *vəsf* sözündəndir. Vəsfiyə qadın adı bir kəsin və ya nəyin isə xüsusi hal və keyfiyyətinə, vəsfinə aid olan anlamındadır.

VƏSXANIM

bax: ad – **VƏSİXANIM**

VƏSİ

ərəb. *vəsi* sözündəndir. Vəsi qadın adı hami, qəyyum anlamındadır.

VƏSİXANIM

ərəb. *Vəsi* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Vəsiخانım (bax: ad – **VƏSİ**; **XANIM**) qadın adı Vəsi xanim mənasındadır.

VƏSİLƏbax: ad – **VÜSALƏ****VƏSMƏ/VƏSİMƏ**

ərəb. *vəsmə* sözü dilimizdə möhür, eləcə də qadınların özlərinə zinət vurmaq məqsədilə qaşlarına çəkdikləri qara rəngli boya (kosmetik vasitə) anlamlarını ifadə edir. *Vəsmə* qadın adı da qaşa çəkilən həmin boyanın adındandır. Adın təhrif olunmuş *Vəsimə* forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

VƏZİFƏ

ərəb. *vəzifə* sözündən olub, bir adamın üzərinə qoyulmuş, onun hökmən yerinə yetirməli olduğu iş, xidmət, öhdəlik, birisinin öhdəsində olan iş, səlahiyyətlər, rəsmən yerinə yetiriləsi tapşırıq, qulluq, məmuriyyət mənalарını ifadə edir. XX əsrin ortalarına qədər məişətimizdə adın daşıyıcılarının sayı kifayət qədər olsa da, artıq əsrin sonlarına yaxın müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. *Vəzifə* bu gün unudulmaqda olan qadın adları sırasındadır.

VÜSAL/VÜSALƏ

ərəb. *vüsal* sözündən olub, istəklisinə qovuşma, sevgilisinə qovuşma, nail olmaq mənalарındadır. Azərbaycan antroponimikasında *Vüsal* müştərək şəxs adları sırasındadır. *Vüsal* qadın adının sonuna *-ə* şəkilçisi artırmaqla *Vüsalə* variantı da yaradılmışdır.

YADİGAR

fars. *yadigar* sözü xatirə olaraq verilən, saxlanılan, yaxud xatirə olaraq qalmaq üçün olan, xatirə, abidə mənasındadır. Məcəzi mənası qalan, qalıq, xatirə, nümunədir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək adlar sırasında olan Yadigar şəxs adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədardır. Çox zaman yenidən dünyaya göz açmış körpəyə yaxın vaxtda dünyasını dəyişən ananın, yaxud atanın, baba və ya nənənin adı deyil, məhz Yadigar adı (özünü getdi, yerində yadigarı qaldı mənasında) qoyulmuş, beləliklə də ad məişətimizə daxil olmuşdur.

YAĞMUR

azərb. *yağmur* yağış, yağıntı mənasındadır. Yağmur qadın adı Azərbaycan antroponimikasına XX əsrin sonu, XXI əsrin əvvəllərində daxil olmuş türk mənşəli şəxs adları sırasında.

YAXŞI

azərb. *yaxşı* sözü lazımı qaydada olan, bəyənilən, təmin edən, kafi, zərərsiz, bəlasız, və s. buna yaxın razılıq mənalarda işlənsə də, qadın adı olaraq əsasən sevimli, əziz, mehriban, daha dəqiq, mənə yaxşı olan mənasını ifadə edir. İlk dəfə Yaxşı adını C.Cabbarlı "Almaz" (1930) əsərində işlətməmişdir. Ədibin əsərlərində ilk dəfə işlənmiş bir çox şəxs adları kimi, Yaxşı adı da məişətimizə daxil oldu. Bu gün Azərbaycan antroponimikasında tərkibində Yaxşı qadın adının işləndiyi mürəkkəb qadın adları da mövcuddur.

YAXŞIXANIM

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Yaxşı* və *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Yaxşıxanim (bax: ad – **YAXŞI**; **XANIM**) qadın adı Yaxşı xanım mənasındadır.

YAXŞIQIZ

azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Yaxşı* adı və *qız* sözü-nün birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. *Yaxşıqız* (bax: ad – *YAXŞI; QIZ*) qadın adı çox mehriban, sevimli qız mənasındadır.

YAQUT

yunan. *hiyakuntos* sözündəndir. Dilimizə ərəb dilindən keç-mə sözlərdəndir. Azərbaycan antroponimikasında qiymətli qaş-daş adından yaranmış şəxs adları sırasında olan *Yaqut* qadın adı qırmızı rəngdə olan qiymətli daşın adındandır. Klassik ədəbiy-yaftda al-qırmızı rəng kimi məcazi mənada işlənir.

YAMİN

ərəb. *yamin* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan *Yamin* adı gözəl, qəşəng, xo-şagələn, həmçinin salamat, sağ mənasını ifadə edir.

YANAQ

azərb. *yanaq* üzün almacıq sümüyündən çənəyə qədər olan his-səsidir. Klassik ədəbiyyatda, xüsusən gözəlləmələrdə tez-tez işlədilir. *Yanaq* sözünün sağlam, dolğun, qırmızı yanaqları olan, xoşagəlimli adam kimi məcazi mənası vardır. Azərbaycan antroponimikasında tərkibində *Yanaq* adının işləndiyi qadın adları mövcuddur.

YAR

fars. *yar* sözü dost, yoldaş, kömək anlamlarını ifadə edir. Klassik ədəbiyyatda sevgili, istəkli, məşuq, məşuqə mənalarında istifadə olunmuş *yar* sözünə məişətimizdə də, xalq ədəbiyyatı nümunələrində də çox rast gəlinir. Azərbaycan antroponimika-sında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, kifayət qədər qadın və kişi adlarının tərkibində komponent olaraq işlənir.

YARAŞIQ

azərb. *yaraşıq* (*yaraşmaq* feilindən əmələ gəlmiş isim) sözündən olub, bəzək, zinət, münasib, görünüşü gözəl mənasındadır. *Yaraşıq* kişi adı Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarındandır.

YARPIZ

azərb. *yarpız*, əsasən, su kənarlarında bitən çox ətirli, nano növlərindəndir. Azərbaycan mətbəxində ədviyyat kimi işlədilən

yarpızın xalq təbabətində də müalicəvi xüsusiyyətləri məlumdur. Bu gün məişətimizdə Yarpız qadın adının daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

YASƏMƏN

fars. *yasəmən* ağ, qırmızı, həmçinin bənövşə rəngində salxımvarı, gözəl ətirli çiçəkləri olan bəzək bitkisinin adıdır. Yasəmən adı, demək olar ki, türk xalqlarının əksəriyyətində mövcud qadın adlarındanıdır.

YAVƏR

ərəb. *yavər* sözündən olub, əvvəllər köməkçi, etibarlı şəxs, inanılmış adam mənalarını ifadə etsə də, sonralar hərbi hissələrdə komandirin köməkçisi (adyutant) mənasında da işlənmişdir. Yavər Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olsa da, Yavər kişi adı (bax: kişi adı – **YAVƏR**) ilə qadın adının fərqli mənaları vardır. Yavər qadın adı etibarlı köməkçi, ailənin inanılmış adamı mənasındadır. Azərbaycan xanəndəlik sənətində Yavər Kələntərlinin özünəməxsus rolu olmuşdur.

YAZGÜL

bax: ad – **GÜLYAZ**

YEGANƏ

fars. *yeganə* sözündəndir. Yeganə qadın adı bir, bircə, tək olan, vahid, bir olan, yalnız mənalarını ifadə edir.

YELENA/LENA

qəd. yəh. *yelena* sözündən olub, dilimizdə işıqlı, seçilmiş, mehriban mənasındadır. XX əsrin iyirminci illərindən rus dilində populyar qadın adlarından olan Yelena antroponimi kimi, adın kiçiltmə forması olan Lena də Azərbaycan antroponimikasına rus dili vasitəsilə daxil olmuşdur. Lakin məişətimizdə heç biri uzunömürlü adlardan olmamışdır.

YƏMƏN

fars. *yəmən* sözündən olub, xoşbəxt, bəxtəvər, həmçinin sağ tərəf, sağ, güney mənalarını ifadə edir. Yəmən qadın adı Asiyanın cənub-qərbində, Ərəbistan yarımadasının cənubunda yerləşən dövlətin adındandır. Şərq ədəbiyyatında iri, qiymətli dürü (dürri-Yəmən) ilə çox tanınmışdır.

ZABİLƏ

fars. *zabil* sözündəndir. “Zabil” əslində tardə Mirzə Sadıqın əlavə etdiyi bir pərdədir. Azərbaycan antroponimikasında musiqi parçalarının adlarından yaranmış şəxs adları sırasında olan Zabil kişi adından (bax: ad – **ZABİL**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

ZABİRƏ

fars. *zabir* sözündəndir. Zabirə qadın adı güclü, qüvvətli, möhkəm mənasını ifadə edən Zabir kişi adından (bax: ad – **ZA-BİR**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

ZABİTƏ

ərəb. *zabitə* sözündən olub, qayda, qanun, nizam-intizam, həmçinin nüfuz, ciddi olma mənalərini ifadə edir. XX əsrin 70-ci illərinə qədər populyar qadın adları sırasında olsa da, bu gün məişətimizdə unudulmaqda olan şəxs adlarındandır.

...ZADƏ

fars. *zadə* əslində törəmiş, doğulmuş, övlad, oğul mənasındadır. Adətən isimlərə qoşularaq əsil, kök, nəsil bildirir (bəyzadə, əsilzadə və s.). Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı olmasa da, *-zadə* sonluğu ilə düzələn kifayət qədər kişi və qadın adı mövcuddur. Məsələn, Əlizadə, Həsənzadə, Vəlizadə və s. Bir sıra dünya dillərində soyaddan yaranma şəxs adları mövcuddur. Azərbaycan antroponimikasında mövcud *-zadə* sonluğu ilə düzələn adların əksəriyyəti həm də soyad kimi işlənir. Məsələn, Əlizadə, Xanzadə və s.

ZAHİDƏ

ərəb. *zahid* sözündən olub, dünyanın zövq və nemətlərindən əl çəkib vaxtını ibadətlə keçirən dindar (adam), tərkidünya mənasındadır. Zahidə qadın adı insanlardan qaçaraq qapalı həyat keçirən adam anlamını ifadə edən Zahid kişi adından (bax: ad – **ZAHİD**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Adın məşhur daşıyıcılarından XII–XIII əsrlərdə Təbriz hökmdarı Zahidə xatun idarəçilik fəaliyyəti ilə məşhurlaşan, şəhərin abadlaşmasına, mədəniyyətin inkişafına böyük diqqət yetirən, şəhəri yadelli işğalçılardan xilas etmək üçün əlindən gələni əsirgəməyən dövlət xadimlərindən olmuşdur.

ZAHİRƏ

ərəb. *zahir* sözündən olub, açıq-aşkar, meydanda olan, məlum olan, həmçinin xarici görünüş, üz tərəf, görkəm mənasındadır. Zahirə qadın adı göz önündə olan mənasını ifadə edən Zahir kişi adından (bax: ad – **ZAHİR**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

ZAİRƏ/ZAİRƏ

ərəb. *zair* sözündəndir (vurğu I hecaya düşür). Zaira qadın adı ziyarətə yollanan, ziyarətçi mənasını ifadə edən Zair kişi adından (bax: ad – **ZAİR**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır. Adın Zairə variantı da mövcuddur.

ZAKİRƏ

ərəb. *zakir* sözündəndir. Zakirə qadın adı dini mərasimlərdə zikr etmə, təsbeh çevirə-çevirə Allahı anma, dua etmə və buna yaxın mənalara ifadə edən Zakir kişi adından (bax: ad – **ZAKİR**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

ZALXA/ZALHA

qəd. yəhudi *zalxa* (əslində *zelikha*) sözündəndir. Mənbələrə Züleyxa qadın adının da bu sözdən olduğu qeyd edilir. Zalxa sürüşən, sürüşkən mənalara aiddir. Eyni zamanda Azərbaycan dilində məhəlli sözlərdən olub, tutqun bənövşəyi rəngdə çoxlu çiçəkləri olan zəhərli bir bitki adıdır. Zalxa qadın adı da həmin bitkinin adındandır. Adın təhrif olunmuş Zalha forması

da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Azərbaycanın əsasən şimal-şərq bölgələrində rast gəlinən məhəlli adlar sırasındadır.

ZAMİRA/ZAMİRƏ/ZƏMİRƏ

ərəb. *zamir* (əslində *zəmir*) sözündəndir. Zamirə qadın adı zərif, incə, nazik, səmimi mənalarnı ifadə edən Zamir kişi adından (bax: ad – **ZAMİR**) ənənəvi yolla yaranmış qadın adıdır.

ZAR

fars. *zar* sözü dilimizdə usandırmaq, çoxluqdan zinhara gəlmək və buna yaxın mənalarnı ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir.

ZARA

Zəhra, *Zöhrə*, *Zərifə*, *Zərinə* və bu kimi adlara yaxın qadın adlarının XX əsrdə rus dilinin təsiri ilə formalaşmış əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. Zara qadın adı Avropada bu gün də dəbdə olan şəxs adları sırasındadır. Dünyada 2009-cu ilin ən populyar qadın adları siyahısında Zara İngiltərədə 79-cu, İrlandiyada 77-ci, Niderlandda 152-ci, Avstraliyada 24-cü, Sloveniyada 91-ci yerdə və i.a. qərarlaşmışdır. İngilisdilli ölkələrdə Zara ərəb dilindəki *Zəhra* adı ilə əlaqələndirilir (transkripsiyada *Zahrah* kimi göstərilir).

ZEMFİRA/ZENFİRA

ibrani. *zemfira* sözü dilimizdə nəğmə, şərq, mahnı anlamındadır. Lakin bəzi lüğətlərdə *Zemfira* sözünün yunan mənşəli *sapperios* sözündən olub, dilimizdə qiymətli daş olan *sapfir* (göy rəngli yaqut) qaşının adından olması barədə məlumatlara da rast gəlirik. Adın təhrif olunmuş *Zenfira* forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir. XX əsrin sonlarına qədər Azərbaycanda çox geniş yayılmış qadın adlarından olmuşdur. Bu gün də orta və yaşlı nəslin nümayəndələri arasında *Zemfira* adının daşıyıcılarına kifayət qədər rast gəlmək olar.

ZEYBƏ/ZEYVƏ

fars. *Ziba* (bax: ad – **ZİBA**) qadın adının təhrif olunmuş forması olub, sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ZEYBƏXANIM/ZEYVƏXANIM

bax: ad – **ZİBAXANIM**

ZEYNƏB

ərəb. *zeynəb* sözündən olub, gözəl görünüşlü, ətirli yarpaqları olan ağacın adındandır. Sözün yumru yanaqları olan, kök, dolu (qadın) kimi məcazi mənaları da məlumdur. Zeynəb qadın adı Ərəbistan, Türkiyə, İran, Əfqanıstan kimi xeyli sayda əhalisi olan ölkələrdə də geniş yayılmışdır. Məlum olduğu kimi, Zeynəb Məhəmməd Peyğəmbərin qızı Fatimənin övladının, əziz nəvəsinin adı olmuşdur. Bu günə qədər Zeynəb adının müsəlman ölkələrində geniş yayılmasının da əsas səbəbi budur. Adın daşıyıcılarından biri də XIX əsrdə ictimai fəaliyyəti ilə məşhur Zeynəb xanımdır. Tarixdən məlumdur ki, XIX əsrdə Təbrizdə xalq üsyanına başçılıq etmiş, cəsarətinə, qəhrəmanlığına, mətanətinə görə xalqın Zeynəb paşa adlandırdığı xanımın şərinə bir çox xalq mahnıları yaranmışdır. Bu da həmin dövrlərdən adın geniş yayılmasında əsas amillərdən biri olmuşdur. Azərbaycanda adın daşıyıcıları arasında XX əsrin 60-cı illərindən etibarən Azərbaycanın musiqi sənətində həddən artıq sevilən, öz sözünü demiş müğənnilərdən biri, musiqi sənətimizi dünyada yüksək səviyədə təbliğ edən Xalq Artisti Zeynəb Xanlarova (1936). Dünyanın bir sıra ölkələrinin milyonlarla tamaşaçısı zəngin tembri, qeyri-adi geniş diapazonlu ifa tərzini olan Zeynəb Xanlarovanın sənətini alqışlamışdır.

ZƏHRA

ərəb. *zəhra* sözündəndir, tərcümədə parlaq, işıqlı, həmçinin bəyaz, ağ mənələrindədir. Lüğətlərdə gül, çiçək mənaları da qeyd edilmişdir. Zəhra qadın adının müsəlman ölkələrində geniş yayılmasının əsas səbəbi sözün mənası ilə əlaqədar deyildir desək, yəqin ki, səhv etmərik. Zəhra adı İslam dinində müqəddəs adlardan hesab olunur. Bu, adın Məhəmməd Peyğəmbərin qızı, imam Əlinin həyat yoldaşı, imam Həsən və imam Hüseynin

anası Fatimənin ləqəbindən (Fatiməyi-Zəhra) olması ilə əlaqədardır. Xanım Zəhra (s.ə.) İslam dinində ideal qadın və həyatda xoşbəxtliyi axtaran hər bir qadın üçün ən gözəl nümunə hesab olunur. Adətən Fatiməyə bu ləqəbin verilməsi onun namuslu, saf və müsbət keyfiyyətləri ilə bağlı olduğu qeyd edilir. Lakin İslam dini ilə əlaqədar mənbələrdə Fatiməyə bu ləqəbin verilməsi bir çox cəhətdən izah edilmişdir. Dinimizdə qadın üçün ən ali cəhətləri birləşdirdiyi üçün hər cür pisləkdən ayrılmış (və ya seçilmiş), təmizlənmiş mənasını ifadə edən Fatimənin Zəhra adlandırılmasının səbəbi onun gündə üç dəfə nurlu camalının həzrət Əli üçün cəlvələnməsindən irəli gəlməsi ilə bağlı məlumatlara rast gəlinir. Başqa sözlə, Fatimənin nurlu çöhrəsi əmirəlmöminin Əli üçün sübh tezdən doğan Günəş, günorta nur saçan Ay və axşam parlaq ulduz kimi imiş. Hədislərdə də həzrət Əliyə istinadən qeyd edilir ki, mübarək ramazan ayında Ay səmada hilallaşanda (yəni on dörd gecəlik olanda) Fatimənin nuru Ayın nurunu üstələyirmiş, yəni Fatimə evə girərkən Ayın işığı yenidən aşkar olurmuş. Ərinə və övladlarına çox mehrəban, qayğıkeş olduğu üçün xanım Zəhra Haniyyə adı da almışdı. İslam dini ilə bağlı mənbələrdə Zəhra adının Hisan, Hürre, Seyyidə, Əzra, Həvra, Məryəm, Kübra və Bətul kimi ləqəbləri də qeyd edilmişdir. Sonradan bu adlar da müsəlman ölkələrində geniş yayılmışdır. Məişətimizdə Hürre (bu gün Huriyə biçimindədir), Seyyidə, Əzra, Məryəm adları daha çox yayılmışdır. Hazırda bu adların da bəziləri məişətimizdə unudulmaqdadır. Zəhra qadın adı isə XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış adlar sırasındadır.

ZƏHRABƏYİM

ərəb. *Zəhra* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zəhrabəyim (bax: ad – **ZƏHRA**; **BƏYİM**) qadın adı Zəhra bəyim mənasındadır.

ZƏHRAXANIM

ərəb. *Zəhra* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zəhraxanım (bax: ad – **ZƏHRA**; **XANIM**) qadın adı Zəhra xanım mənasındadır.

ZƏKİYƏ/ZƏKİYYƏ

ərəb. *zəki* sözündən olub, ağıllı, tez başa düşən, tez dərk edən mənalarnı ifadə edir.

Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində mövcud Zəkiyyə qadın adı İslam dini ilə əlaqədar şəxs adları sırasındadır. Məlumdur ki, İslam dini bərqərar olandan bütün müsəlman ölkələrində adqoymada Məhəmməd Peyğəmbərin adı kimi, ailə üzvlərinin, yaxınlarının adlarına da üstünlük verilmişdir. Şərq xalqlarında olduğu kimi, türk antroponimik vahidlər sisteminə də mövcud Zəkiyyə qadın adı Məhəmməd Peyğəmbərin ən çox sevdiyi, imam Əli ilə ailə qurmuş kiçik qızı Fatimənin (bax: ad – *SİDDİQƏ*) ləqəbindən formalaşmış addır. İslam dini ilə əlaqədar bəzi rəvayətlərdə belə qeyd edilir ki, insanlar Fatiməni tanımaqda acizdirlər, onun Fatimə adlandırılması buna görədir ki, xanımın yerinə yetirəcəyi bütün işləri ağılla, kamalla yerinə yetirir, bu səbəbdən də cəhənnəm atəşindən çox-çox uzaqdır. O, məhz elm və kamal vasitəsilə başqalarından qat-qat fərqlənir. Allah-taala onu və onun mömin, Tanrının birliyinə səmimi-qəlbdən inanan övladlarını, dostlarını cəhənnəm atəşindən uzaqlaşdırar. Fatimənin həm də Siddiqə (bax: ad – *SİDDİQƏ*), Mubərəkə (bax: ad – *MÜBARƏK*), Tahirə (bax: ad – *TAHİRƏ*), Raziyyə (bax: ad – *RAZİYƏ*), Mərziyyə (bax: ad – *MƏRZİYYƏ*), Mühəddəsə, Zəhra (bax: ad – *ZƏHRA*) kimi doqquz adı məlumdur. Dini rəvayətlərə əsasən, göylərdə Fatiməyə Nuriyyə (bax: ad – *NURİYƏ*), Səməviyyə (bax: ad – *SƏMAYƏ*), Haniyyə (bax: ad – *ZƏHRA*) də deyilmişdir. Bu adların, demək olar ki, hamısı dilimizin antroponimik vahidlər sistemində müstəqil qadın adları kimi mövcuddur. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış Zəkiyə qadın adı artıq müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Hazırda adın daşıyıcıları yalnız orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir.

ZƏMİNƏ

fars *zəmin* sözündəndir. Zəmin sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir. Zəminə qadın adı sözün məcazi mənası ilə əlaqədar olub, bir şeyin, hadisənin cərəyan etdiyi əsas şərait, mühit, vəziyyət, imkan, həmçinin lazımı şəraitin yaradılması, hazırlanması mənasındadır.

ZƏMİRƏ

ərəb. *zəmirə* sözündəndir. Zəmirə qadın adı iç dünya, daxili tərəf, daxili məna anlaylarını ifadə edir.

ZƏNURƏ/ZƏNİRƏ

ərəb. *zənnur* sözündəndir. Zənurə qadın adı işıqlı, parlaq, işıq saçan (gözəl) anlaylarını ifadə edir. Adın təhrif olunmuş Zənirə forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZƏR

fars. *zər* sözü dilimizdə qızıl, qızıl suyu, yaxud qızıl tozu mənasındadır. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, bir çox mürəkkəb qadın və kişi adlarının tərkibində işlənir.

ZƏRBƏYİM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zər* sözü və azərb. *Bəyim* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zərbəyim (bax: ad – **ZƏR; BƏYİM**) qadın adı qızıl kimi dəyərli xanım mənasındadır.

ZƏRƏFŞAN/ZƏRƏVŞAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zər* sözü və *Əfşan* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zərəfşan (bax: ad – **ZƏR; ƏFŞAN**) qadın adı qızıl saçan, qızıl səpən mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Zərəvşan forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZƏRƏNGİZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zər* və *...əngiz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zərəngiz (bax: ad – **ZƏR; ƏNGİZ**) qadın adı (güzəlliyi ilə) qızıl kimi parlayan, işıq saçan (xanım) mənasındadır.

ZƏRXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zər* sözü və azərb. *Xanım* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zərxanım (bax: ad – **ZƏR; XANIM**) qadın adı qızıl kimi xanım, çox dəyərli xanım mənasındadır.

ZƏRXATUN/ZƏRXATIN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zər* sözü və azərb. *Xatun* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Zərxatun (bax: ad – **ZƏR**; **XATUN**) qadın adı qızıl kimi dəyərli hökmdar xanım mənasındadır. Adın təhrif olunmuş forması Zərxatın da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZƏRGÜL

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zər* və *gül* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zərgül (bax: ad – **ZƏR**; **GÜL**) qadın adı qızıl kimi parlaq, gül kimi gözəl (qadın, qız) mənasındadır.

ZƏRİ/ZƏRİŞ

Zər... ilə başlayan qadın adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır, sonradan Zəri də, Zəriş də müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ZƏRİF/ZƏRİFƏ

ərəb. *zərif* sözü dilimizdə incə, nazik, həmçinin zəif, arıq, cansız mənalərini ifadə edir. Zərif adının sonuna -ə şəkilçisi əlavə edilməklə Zərifə variantı da yaradılmışdır. Bu gün ad, əsasən, Zərifə şəklindədir. XX əsrdə Zərifə məişətimizdə geniş yayılmış şəxs adları sırasında olsa da, əsrin sonlarına yaxın müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Adın daşıyıcıları arasında milli liderimiz Heydər Əliyevin ömür-gün yoldaşı Zərifə xanım Əliyeva (1923-1985) da olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Əməkdar Elm Xadimi, tibb elmləri doktoru, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının akademiki Zərifə Əliyeva göz xəstəlikləri sahəsində tanınmış mütəxəssis idi.

ZƏRİNƏ

fars. *zərinə* sözündən olub, zərli, qiymətli geyim, paltar, həmçinin qızıldan bəzək əşyaları anlamlarını ifadə edir. Zərinə qadın adı qızıla tutulmuş, qızıldan bəzək əşyaları mənasındadır.

ZƏRİNTAC/ZƏRRİNTAC

fars. *zər(r)intac* sözündəndir. Zərintac (bax: **ZƏR**; **TAC**) qadın adı qızıldan tac, zərli tac, qiymətli tac mənasındadır.

ZƏRİYƏ

ərəb. *zariyə* sözündəndir. Dilimizin ahəng qanununa uyğunlaşdırılmış Zəriyə qadın adı güclü külək, toz-torpağı havaya qaldıran külək mənasındadır.

ZƏRİYƏT

ərəb. *zariyət* (*zariyə* sözünün cəmi) sözündəndir. Zəriyyə (bax: ad – **ZƏRİYƏ**) kimi, dilimizdə Zəriyət biçimində olan qadın adı küləklər, toz-torpağı göyə qaldıran güclü küləklər mənalərini ifadə edir. Zəriyət qadın adı “Quran” ayələrinin birinin adındandır.

ZƏRQƏLƏM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zər* sözü və azərb. *Qələm* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zərqələm (bax: ad – **ZƏR; QƏLƏM**) qadın adı qızıl qələmlə çəkilmiş (Tanrı tərəfindən) gözəl (qadın, qız) mənasındadır.

ZƏRNİGAR

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zər* sözü və *Nigar* adının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zərnigar (bax: **ZƏR; NİGAR**) qadın adı qızıl kimi dəyərli (gözəl), gözəlliyi ilə işıq saçan anlamlarını ifadə edir.

ZƏRNİŞAN

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zər* və *nişan* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb şəxs adıdır. Məişətimizdə qədim şəxs adları sırasında olan Zərnışan (bax **ZƏR; NİŞAN**) qadın adı qızıl nişanlı, əşyaların bəzəkli, gözəl görünməsi üçün üzərinə zərdən vurulan naxış anlamındadır.

ZƏRNURƏ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zər* sözü və ərəb. *nur* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zərnurə (bax: **ZƏR; NUR**) qadın adı qızıl kimi parlayan, zər kimi işıldayan mənasındadır.

ZƏROŞ

Zər... ilə başlayan qadın adlarının əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə formasıdır. Adın daşıyıcıları arasında teatr

sahəsində fəaliyyət göstərmiş Zəroş Həmzəyeva (1925-2004) Azərbaycan səhnəsində özünəməxsus ifası ilə yaddaşlarda qalmışdır.

ZƏRRİ

fars. *zərli* sözünün təhrif olunmuş formasıdır. Zərri (bax: **ZƏR**) qadın adı zərlə bəzənmiş, zərlə işlənmiş, zər çəkilmis, üstü zərlə işlənən mənalarını ifadə edir.

ZƏRRİN

fars. *zər* sözündəndir. Zərrin (bax: **ZƏR**) qadın adı qızıldan olan, qızıl kimi dəyərli, qızıl kimi parlaq, qızıl rəngli mənasındadır.

ZİBA

fars. *ziba* sözündəndir. Ziba qadın adı bəzəkli, zinətli, yaraşqlı, qəşəng, göyçək, çox qəşəng mənasındadır. Klassik ədəbiyyatda çoxişlənən söz və ifadələr sırasındadır. XX əsrdə məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarından olan Ziba əsrin səksəninci illərində müşahidəediləcək dərəcədə azalmışdı. XXI əsrdə, əminliklə demək olar ki, unudulmuş qadın adları sırasına keçmişdir.

ZİBAXANIM

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Ziba* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zibaxanım (bax: ad – **ZİBA**; **XANIM**) qadın adı Ziba xanım mənasındadır.

ZİLHİCCƏ/ZÜLHƏCCƏ/ZÜLHİCCƏ

ərəb. *zilhiccə* sözündəndir. Zilhiccə qadın adı hicri-qəməri ərəb təqviminin on ikinci ayının adındandır. Adın təhrif olunmuş Zülhəccə, Zülhiccə formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ZİNƏT/ZİYNƏT/ZİNYƏT

ərəb. *zinət* sözü dilimizdə bəzək, süs, bəzənmə mənasındadır. Zinət qadın adının təhrif olunmuş Ziynət, Zinyət formaları da sonradan müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ZİNNUR/ZİNNURƏbax: ad – **ZƏNURƏ****ZİVƏR**

fars. *zivər* sözündən olub, bəzək, süs, həmçinin daş-qaş anlamlarını ifadə edir. Zivər şəxs adı bəzək, bəzək əşyaları mənasındadır. Zivər adı Azərbaycanda XX əsrə qədər müştərək şəxs adları sırasında olsa da, XX əsrin ortalarından yalnız qadın adı kimi işlənir.

ZİYAFƏT

ərəb. *ziyafət* sözündəndir. Azərbaycan antroponimikasında Ziyafət adı müştərək şəxs adları sırasındadır. Ziyafət şəxs adı təntənəli qonaqlıq, təmtəraqlı şənlik mənasındadır.

ZİYARƏT

ərəb. *ziyarət* sözündən olub, ehtiram və xatırlama əlaməti olaraq İslam dinində müqəddəs hesab edilən yerlərə, məzarlara baş çəkmək, həmçinin hörmət əlaməti olaraq birini görməyə, kiminlə isə görüşməyə, görüş, baş çəkməyə gəlmə anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Ziyarət hörmət əlaməti olaraq baş çəkmə, görüşünə gəlmə mənasındadır.

ZOYA

yunan. *zoya* (əslində *zoe*) sözü dilimizə tərcümədə həyat, mövcudluq, mövcud olma anlamlarını ifadə edir. XX əsrin iyirminci illərindən Azərbaycan antroponimikasına daxil olmuş Zoya birbaşa deyil, rus dili vasitəsilə keçmiş, lakin məişətimizdə uzunömürlü ola bilməmiş qadın adlarındandır.

ZÖHRƏ

ərəb. *zöhrə* əslində Günəş sisteminə daxil olan yeddi ulduzdan biri olub, Şərqdə eşq ilahəsi Venera planetinin adıdır. Zöhrə görünən ulduzların arasında ən parlaq olanıdır. Qədim astrologiya elmində Zöhrə ulduzu şənlik və çalğı ulduzu hesab olunur. Dünyanın bir çox xalqlarında məhəbbət və gözəllik ilahəsi kimi məşhurdur. Cümə gününü ifadə edən Zöhrə (Venera)

Şərqdə həm də eşq ilahəsi kimi tanınır. Xalq ədəbiyyatımızda da, klassik ədəbiyyatda da adətən gözəllik rəmzi kimi işlədilir. Dini rəvayətə görə, guya parlaq Zöhrə planetinə gümüşü rəngi Məhəmməd Peyğəmbər özü vermişdir. Məşhur “Tahir və Zöhrə” dastanının əsas qəhrəmanlarından. XX əsrdə olduğu kimi, bu gün də məişətimizdə geniş yayılmış qadın adlarından.

ZÖHRƏBƏYİM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Zöhrə* və azərb. *Bəyim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zöhrə-bəyim (bax: ad – **ZÖHRƏ; BƏYİM**) qadın adı Zöhrə bəyim, hökmdar xanım Zöhrə mənasındadır.

ZÖHRƏXANIM

ərəb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Zöhrə* və azərb. *Xanım* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zöhrə-xanım (bax: ad – **ZÖHRƏ; XANIM**) qadın adı Zöhrə xanım anlamındadır.

ZÜBEYDƏ/ZİBEYDƏ

qəd. yəh. *zübeydə* (əslində *zebida*, yaxud *zabdiyə*) sözündəndir. Ərəb dilində zübeydə formasındadır. Zübeydə dilimizə ərəb dilindən keçmə qadın adları sırasındadır. Dilimizdə gülümbahar çiçəyi mənasındadır. Xəlifə Harun ər-Rəşidin arvadı Amatül-Əzizin ləqəbi Zübeydə olmuşdur. Onun babası İslam tarixinə xəlifələrdən biri kimi daxil olmuşdur. Qız kiçik olarkən ona Zübeydə ləqəbini özü vermişdi. Bəzi izahlı lüğətlərdə ərəb dilində *zəbbədə* sözündən olması və Tanrı tərəfindən bağışlanmış, seçilmiş, Allahın hədiyyə etdiyi anlamalarını ifadə etməsi barədə məlumatlara da rast gəlinir. Bu mülahizələri də kənarlaşdırmaq olmaz. Adın təhrif olunmuş forması Zibeydə də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZÜLALƏ

ərəb. *zülal* sözündən olub, saf, şirin, sərin, dadlı su mənasındadır. Canlı orqanizmlərin ən mühüm tərkib hissəsi olan mürəkkəb üzvi maddənin adı da zülaldır. Zülalə qadın adı Zülal kişi adından (bax: ad – **ZÜLAL**) ənənəvi yolla yaranmışdır.

ZÜLEYXA/ZÜLEY

qəd. yəh. *züleyxa* təxminən sürüşən, sürüşkən mənalarını ifadə edir. Şərqləməndə "Tövrat"dan alınma süjet əsasında yaranmış məşhur "Yusif və Züleyxa" dastanının qəhrəmanlarından birinin adındandır. Züleyxa adının ərəb mənşəli su pərisi mənasını ifadə edən Zəlixə/Zəlihə sözündən olması barədə mənbələrdə əsaslandırılmış məlumatlara rast gəlinir. Əfsanəvi rəvayətlərdə su pərisi də digər dənizdə yaşayan canlılar kimi sürüşüb əldən çıxıb bilər. Bu cəhətdən yanaşdıqda Züleyxa adının su pərisi ilə əlaqədar olması inandırıcıdır. Adın əzizləmə və oxşama məzmunlu kiçiltmə forması Züley də sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZÜLF...

fars. *zülf* sözü dilimizdə saç, üzün hər iki tərəfinə tökülmüş tellər anlamındadır. Zülf aşıq ədəbiyyatında, xüsusən gözəlləmələrdə (gözəlin təsviri ilə əlaqədar) olduğu kimi, klassik ədəbiyyatda da çoxişlənən ifadələrdəndir. Azərbaycan antroponimikasında müstəqil şəxs adı kimi mövcud olmasa da, zülf sözü mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində işlənir.

ZÜLFİNAZ/ZÜLFÜNAZ

fars. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *zülf* və *naz* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zülfünaz (bax: ad – **ZÜLF**; **NAZ**) qadın adı züfləri də naz edən gözəl mənasındadır. Adın təhrif olunmuş Zülfünaz forması da sonradan müstəqil qadın adı kimi rəsmiləşmişdir.

ZÜLFİYƏ/ZÜLFİYYƏ

fars. *zülf* sözündəndir. Zülfiyə qadın adı saçları uzun (gözəl), telləri üzünə tökülmüş (gözəl), hörüklü (gözəl) və buna yaxın mənalar ifadə edir.

ZÜLÜ/ZÜLİ

Zül... ilə başlayan qadın adlarının kiçiltmə formasıdır. Sonradan Zülü də, Zülü də müstəqil qadın adları kimi rəsmiləşmişdir.

ZÜMRÜD

ərəb. *zümrüd* yaşıl rəngli qiymətli daşın, həmçinin zümrüddən hazırlanmış zərgərlik əşyalarının adıdır. Zümrüd həm də qədim əfsanə, rəvayət, nağıllarda əbədiyyət rəmzidir, başqa sözlə, özü yanıb öz külündən yenidən doğulan əfsanəvi iri quşun adıdır. Zümrüd qadın adı Azərbaycan antroponimikasında qiymətli daşların adından yaranmış qadın adları sırasında olub, yaşıl rəngli qiymətli daşın adındandır.

ZÜMRÜDXANIM

ərəb. *Zümrüd* və azərb. mürəkkəb adların tərkibində işlənən *Xanim* adlarının birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Zümrüdxanım (bax: ad – **ZÜMRÜD**; **XANIM**) qadın adı Zümrüd xanım anlamındadır.

ZÜRİYƏ/ZÜRİYYƏ

ərəb. *züriyə* sözündəndir. Züriyə qadın adı nəsil, övlad, uşaq anlamlarını ifadə edir. Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adları sırasında olduğunu söyləmək olar. Bu gün Azərbaycanda Züriyə adının daşıyıcıları, əsasən, yaşlı nəslin nümayəndələridir.

ZÜRİYƏT/ZÜRİYYƏT

ərəb. *züriyə* sözünün cəmidir. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adları sırasında olan Züriyət adı nəsil, övladlar, uşaqlar anlamlarını ifadə edir.

MÜŞTƏRƏK ŞƏXS ADLARI

Dünya dillərinin əksəriyyətində olduğu kimi, türk dillərində, eləcə də bu dil ailəsinə daxil olan Azərbaycan dilinin lüğət tərkibində bir qrup şəxs adı vardır ki, bunlardan həm qadın, həm də kişi adları kimi istifadə edilir. Dilimizdə belə adların sayı 100-dən çoxdur. Dildə müştərək şəxs adlarının mövcudluğu dolaşıcılıq yaratdığından belə adlara münasibət birmənalı deyildir. Dilçilikdə bu proses, yəni məişətimizdə eyni adın həm oğlanlara, həm də qızlara verilməsi çox zaman etnik cəhətlərlə əlaqələndirilir. Bir çox mütəxəssislər övladlarına bu qəbildən olan adlar qoyarkən mənaya diqqət yetirilməsini tövsiyə edirlər.

Dilimizin şəxs adları sistemində müştərək adların mövcud olması adətən bu qəbildən olan antroponimlərdə iki əsas keyfiyyətin olması ilə əsaslandırılır. Məsələn, Əzəmət dilimizin şəxs adları sistemində müştərək şəxs adları sırasındadır. Sözün şöhrət, şahlıq, böyüklük, hörmət kimi mənaları kişi adlarının motivləşməsi baxımından əsasdır. Həmçinin qadın üçün əzəmətli duruş, görünüş zahiri gözəllik əlamətləri üçün vacibdir. Diqqət yetirdikdə, İzzət, Qismət, Səfa, Tərlan, Laçın və s. kimi müştərək adlarda da bu halın özünü aydın büruzə verdiyini müşahidə etmək olar. Göründüyü kimi, bu qəbildən olan şəxs adlarında iki əsas keyfiyyət özünü göstərir, bu da adlarda müştərəkliyə səbəb olmuş əsas amillərdəndir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün artıq adqoymada adın semantik xüsusiyyətlərinə fikir verilir. Çünki məişətimizdə mövcud bir sıra müştərək şəxs adları mənalarına görə özündə istər qadın, istərsə də kişi adlarının əsas xüsusiyyətlərini əks etdirməyə də (Ədalət, Yadigar, Şərəf və s.), əksəriyyəti (Azər, Hilal, Müləyim, Sultan və s.) bunu ifadə edir. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, şəxs adlarının mənası yalnız və yalnız xalqın inamı, dünyagörüşü, arzu və istəkləri ilə əlaqədar olduğundan müştərək şəxs adlarından da istifadə olunması qanunauyğun hal kimi qiymətləndirilməlidir. Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, bu gün adqoymada adın mənasına fikir verilir, odur ki, məişətimizdə belə adların azalmasının şahidi oluruq. Bu gün bu məsələdə müşahidə

dələrimizi nəzərə alaraq (məişətimizdə müştərək adların daşıyıcılarının əksəriyyəti orta və yaşlı nəslin nümayəndələridir) belə bir fikir də söyləmək olar ki, bir müddət sonra bu qəbildən olan adların sayı xeyli azalacaqdır. Azərbaycan antroponimikasında müştərək şəxs adlarının siyahısını təqdim edirik.

ADIGÜL	ELTAC	İNTİZAR
ADIGÜN	ƏDALƏT	İRFAN
AFAYƏT	ƏFRUZ	İSMƏT
AFDİL	ƏLAMƏT	İSMİZƏR
AFƏR	ƏMANƏT	İZZƏT
AFƏRİN	ƏSMƏT	KÖVSƏR
AFİYƏT	ƏZƏMƏT	QƏDƏM
AFİTAB	FƏRDA	QƏLƏM
AFTİL	FƏZA	QİSMƏT
AQİBƏT	FİTAT	QUBA
ALƏM	FİTRƏT	QÜDRƏT
ALQIŞ	GÖRKƏM	LAÇIN
ALMAZ	GÜLÜMSƏR	LƏYAQƏT
ALTUN	GÜMÜŞ	MƏHARƏT
ARUZ	GÜRŞAD	MƏHƏBBƏT
ARZU	HALƏT	MƏRHƏMƏT
ASİMAN	HEKAYƏT	MİNNƏT
AYTƏKİN	HƏNİFƏ	MÖHKƏM
AZƏR	HƏYAT	MUĞAMAT
BADAM	HİCRAN	MUŞTULUQ
BAĞDAD	HİLMİ	MÜBARƏK
BAHAR	HÖRMƏT	MÜKAFAT
BƏXTƏVƏR	XAVƏR	MÜQƏDDƏS
BUTA	XEYRİ	MÜLAYİM
BÜSAT	XOŞBƏXT	NABAT
CƏNNƏT	XURŞUD	NEMƏT
DASTAN	XÜRRƏM	NƏHAYƏT
DOSTU	İFFƏT	NİYYƏT
DÖVRAN	İQAMƏT	NURAN
DÜNYA	İNAYƏT	NURQƏLƏM

PƏRVAZ	SULDUZ	TƏBRİK
PƏRVƏR	SULTAN	TURAN
PƏRVİN	ŞABAN	ÜLFƏT
RUZİGAR	ŞAHRUX	ÜMMAN
SEHRAN	ŞAHZADƏ	ÜRFAN
SEVİN	ŞƏKƏR	VƏFA
SEYHAN	ŞƏMS	YADİGAR
SEYRAN	ŞƏMSİ	SƏFALI
SƏBAHƏT	ŞƏMSİNUR	YAMİN
SƏFA	ŞƏRBƏT	YARAŞIQ
SƏFALI	ŞƏRƏF	YAVƏR
SƏXAVƏT	ŞİRİN	ZİVƏR
SÖHBƏT	ŞİRVAN	ZİYAFƏT
SÖNMƏZ	ŞÜKRAN	ZİYARƏT
SUAD	ŞÖHRƏT	
SUAT	TEHRAN	

ŞƏXS ADLARINDA VARIANTLILIQ

Şəxs adlarının düzgün tələffüz edilməsi, deyilişi, həmçinin yazılışı adın qorunması kimi ictimai-mədəni məsələlərdəndir. Bəzən adlar ədəbi-mədəni baxımdan düzgün tələffüz edilmir, təhrif olunur. Bu da əsl adın variantlarının yaranmasına səbəb olur. Dilimizdə mövcud ümumi orfoqrafik, eləcə də orfoepik qaydaların şəxs adlarında tətbiqi də zəruri məsələlərdəndir. Çünki müəyyən qisim adların özünəməxsus xüsusiyyətləri mövcuddur. Şəxs adlarının yazılışı ümumi sözlər kimi ümumi orfoqrafik qaydalarla əlaqədardır. Qeyd etmək lazımdır ki, ad mədəniyyətinə riayət etmək üçün şəxs adlarının düzgün yazılışına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

Ailələrdə uşağa ad verib xalq arasında rəsmi addan düzgün istifadə etməmək, yəni adın təhrif olunması hallarına məişətimizdə hər zaman rast gəlinmişdir desək, yəqin ki, səhv etmərik. Bu, ad mədəniyyətinə xələl gətirən ciddi məsələlərdəndir. Məsələn, İsa adı bəzi bölgələrdə İsa kimi tələffüz edilir. Sonradan rəsmi sənədlərdə də nədənsə təhrif olunmuş formada yazılmış, nəticədə adın variantı meydana çıxmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bir qisim adlar dilimizin qrammatik qaydalarına uyğun tələffüz olunur, sonradan rəsmi sənədlərdə deyildiyi kimi də yazılır. Məsələn, Lütfiyar kişi adı rəsmi sənədlərdə tələffüz formasında Lütvüyar kimi qeyd edildiyindən adın variantı yaranmışdır. Nəticədə övladlara həm Lütvüyar, həm də Lütvüyar adları qoyulmuşdur. Bir sıra şəxs adlarında tarixi-ənənəvi prinsip gözlənilməmiş, nəticədə adın variantları meydana çıxmışdır. Məsələn, Füzuli kişi adının dilimizdə deyiliş forması Fizulidir. Sonradan rəsmi sənədlərdə də Fizuli yazıldığından adın iki variantı yaranmışdır. Belə adların sayı dilimizdə kifayət qədərdir. Məsələn, Əli/Alı, Bənövşə/Bənöyşə/Bənəvşə/Bənəfşə, Gövhər/Göhər/Göyhər və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, sovet dövründə bir qisim adlar bilərəkdən təhrif olunaraq yazılmış, sonra uzun müddət əsl forması unudurulmuşdur. Məsələn, Məhəmməd, Fatimə kimi İslam

dini ilə əlaqədar şəxs adları, eləcə də tərkibində Tanrı sözünün işləndiyi adlar (məsələn, Tanrıverdi əvəzinə Tarıverdi, yaxud Tarverdi) və s. bilərəkdən heç bir məna ifadə etməyən Məmməd, Fatma, Tarı... şəklində salınmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, müstəqillik illərində dini adların yenidən Məhəmməd, Fatimə, Tanrıverdi və s. kimi düzgün yazılışına xüsusi diqqət yetirilir. Tərkibində “ai” hərf birləşməsi olan Nail, Mais, Naibə və s. şəxs adları rəsmi sənədlərdə təhrif olunaraq Nayil, Mayis, Nayibə kimi yazılmış, beləliklə, adların variantları meydana çıxmışdır. Bu gün Azərbaycan dilinin antroponimik sistemində bu qəbildən olan kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Hətta sovet dövründə şəxs adlarının yerli dialekt və şivələr əsasında variantları da yaranmışdır. Məsələn, Yusif/Usuf/Usuf, İbrahim/İrbahim/İrbaham, Ümid/Umud və s.

Müstəqillik illərində VVAQ orqanlarında belə halların aradan qaldırılması məqsədilə rəsmi sənədlərdə adların düzgün yazılışına xüsusi diqqət yetirilir, yeri gələndə tövsiyə xarakterli məsləhətlər verilir. Çünki şəxs adlarının ədəbi tələffüz normaları əsasında istifadə edilməsi qədər onun düzgün yazılışı da yüksək nitq mədəniyyətinin əsas göstəricilərindən biridir.

Məlum olduğu kimi, ailələrdə valideynlər uşaqlarına çox sevdikləri adları qoyurlar. Odur ki, onlar verdikləri adın rəsmi sənədlərdə düzgün yazılışına nail olmalıdırlar. Valideynlər adın deyilişinə də fikir verməlidirlər. Bir sözlə, uşağın özü kimi, adını da sevmək və qorumaq məsləhətdir. Çünki adların tərəvəti, gözəlliyi, məişətimizdə uzunömürlü olması adın həm də düzgün tələffüzü ilə əlaqədardır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan şəxs adlarında variantlılıq, əsasən, səs əvəzlənməsi və artımı yolu ilə əmələ gəlmişdir. Məsələn: Malik – Məlik, Orxan – Urxan, Sultan – Soltan, İsa – İsi, Rəşad – Rəşid, Almaz – Almas və s. Yəqin ki, zaman keçdikcə bir çox səbəblərdən əsl adların variantları kimi meydana çıxmış şəxs adları dilimizdən silinəcəkdir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, burada əsas vəzifə insanların üzərinə düşür. Çünki özündə xalqımızın tarixini, adət-ənənələrini yaşada bilən şəxs adlarından düzgün istifadə nitq mədəniyyətinin əsas əlamətlərindən biridir.

KİŞİ ADLARI:

ABBAS/ABAS
 ABBASAĞA/ABASAĞA
 ABBASƏLİ/ABASƏLİ
 ABBASXAN/ABASXAN
 ABBASQULU/ABASQULU
 ABBASMİRZƏ/ABASMİRZƏ
 ABBASŞƏRİF/ABASŞƏRİF
 ABDULBAĞI/ƏBDÜLBAĞI
 ABDULBARI/ƏBDÜLBARI
 ABDULCAMAL/ƏBDÜLCAMAL
 ABDULƏHƏD/ƏBDÜLƏHƏD
 ABDULƏLİ/ƏBDÜLƏLİ
 ABDULƏZƏL/ƏBDÜLƏZƏL
 ABDULƏZİM/ƏBDÜLƏZİM
 ABDULƏZİZ/ƏBDÜLƏZİZ
 ABDULFƏRƏC/ƏBDÜLFƏRƏC
 ABDULFƏTTAH/ƏBDÜLFƏTTAH
 ABDULHƏMİD/ƏBDÜLHƏMİD
 ABDULXALİQ/ABDULXALİQ/ƏBDÜLXALİQ/ƏBDÜLXALİQ
 ABDULXAN/ƏBDÜLXAN
 ABDULKƏRİM/ƏBDÜLKƏRİM
 ABDULQADİR/ABDULQƏDİR/ƏBDÜLQƏDİR
 ABDULQƏNİ/ƏBDÜLQƏNİ
 ABDULLA/ABDUL/ƏBDÜL
 ABDULLAZİM/ƏBDÜLLAZİM
 ABDULLƏTİF/ƏBDÜLLƏTİF
 ABDULMALİK/ƏBDÜLMALİK/ƏBDÜLMƏLİK
 ABDULMANAF/ABDULMƏNAF/ƏBDÜLMANAF/ƏBDÜLMƏNAF
 ABDULMƏCİD/ƏBDÜLMƏCİD
 ABDULMÖMİN/ƏBDÜLMÖMİN
 ABDULMÜSLİM/ABDULMÜSLÜM/ƏBDÜLMÜSLİM/
 /ƏBDÜLMÜSLÜM
 ABDURRAUF/ABDULRAUF/ƏBDÜLRAUF

ABDURRƏHİM/ABDULRƏHİM/ƏBDÜRRƏHİM/ƏBDÜLRƏHİM
 ABDURRƏHMAN/ABDULRƏHMAN/ƏBDÜLRƏHMAN
 ABDURRƏSUL/ABDULRƏSUL/ƏBDÜLRƏSUL
 ABDURRAUF/ABDULRAUF/ƏBDÜLRauf
 ABDURRƏŞİD/ABDULRAUF/ƏBDÜLRƏŞİD
 ABDURRƏZZAQ/ABDULRƏZZAQ/ƏBDÜLRƏZZAQ
 ABDULSALAM/ABDUSALAM/ƏBDÜLSALAM
 ABDULSƏLİM/ABDUSƏLİM/ƏBDÜLSƏLİM
 ABDULSƏMƏD/ABDUSƏMƏD/ƏBDÜLSƏMƏD
 ABDULVAHAB/ƏBDÜLVAHAB
 ABDULVARİS/ƏBDÜLVARİS/ABDULVARİZ/ƏBDÜLVARİZ
 ABDULVƏLİ/ƏBDÜLVƏLİ
 ABUTALİB/ABUTALIB/ABTALIB
 ABUTURAB/ABTURAB
 ADİL/ƏDİL
 ADİLXAN/ƏDİLXAN
 ADİLŞAH/ƏDİLŞAH
 ADNAN/ƏDNAN
 AFİTAB/AFTAB
 AĞAƏDDİN/AĞƏDDİN
 AĞAƏLİ/AĞƏLİ
 AĞAƏMİ/AĞƏMİ
 AĞAHƏSƏN/AĞASƏN
 AĞAMALİK/AĞAMƏLİK
 AĞAMƏHƏMMƏD/AĞAMƏMMƏD/AĞAMMƏD
 AĞAMƏLİ/AĞAMALI
 AĞASALAH/AĞASALEH
 AĞASƏFİ/AĞASƏF
 AĞASƏFTƏR/AĞASƏFDƏR
 AĞASULTAN/AĞASOLTAN
 AĞAYUNUS/AĞAYUNİS
 ALİ/ALİ/ƏLİ
 ALLAHBAĞIŞ/ALLAHBAXIŞ
 ALMƏHƏMMƏD/ALMƏMMƏD
 ALTUN/ALTIN

AMANULLA/ƏMƏNULLA
 ARZUMAN/ƏRZUMAN
 ASƏF/YASƏF/YASİF
 ASLAN/ARSLAN
 ATLIXAN/ATDIXAN
 AVTANDİL/AFTANDİL
 AYAZ/ƏYAZ
 AYƏT/AYAT
 AYƏTULLA/AYATULLA
 AYƏDDİN/AYİDDİN
 BABAƏLİ/BABƏLİ
 BAHADIR/BAHADUR
 BAKIXAN/BAKİXAN
 BALAAĞA/BALAĞA
 BALADADAŞ/BALADDAŞ/BALATDAŞ
 BALAƏLİ/BALƏLİ
 BALAƏMİ/BALƏMİ
 BALAHƏSƏN/BALASƏN
 BALAMƏHƏMMƏD/BALAMƏMMƏD/BALAMMƏD
 BALAOĞLAN/BALOĞLAN
 BALASƏR/BALƏSƏR
 BARAT/BƏRAT
 BARXUDAR/BƏRXUDAR
 BAYANDUR/BAYANDIR/BƏYANDUR/BƏYANDIR
 BAYAT/BƏYAT
 BAYAZİD/BƏYAZİD
 BAYRAMƏLİ/BAYRAMALI
 BECAN/BEJAN/BİJƏN
 BƏHCƏT/BEHCƏT
 BEYTULLA/BEYDULLA/BƏTULLA/BƏDULLA
 BƏHAƏDDİN/BAHƏDDİN/BAHADDİN/BƏHİDDİN /
 BƏHƏDDİN/BƏHYƏDDİN
 BƏXŞİŞ/BƏXŞAYİŞ/BƏXŞEYİŞ/BƏXŞEYİŞ
 BƏKTAŞ/BƏKTAŞI/BEKDAŞ/BEKTAŞ
 BƏNDƏLİ/BƏNDALI

BƏYDADAŞ/BƏYDAŞ
 BƏYƏLİ/BƏYALİ
 BƏYLƏRBƏYİ/BƏYLƏRBƏY
 BƏYSULTAN/BƏYSOLTAN
 BİNNƏTƏLİ/BİNNƏTALİ
 BULUD/BULUT
 BULUDXAN/BULUTXAN
 BÜLƏND/BÜLƏNT
 CAĞATAY/CİĞATAY
 CAMULLAH/CAMULLA
 CAHANBAĞIŞ/CAHANBAXIŞ
 CANBAĞIŞ/CANBAXIŞ
 CANFƏZA/CANƏFZA
 CARULLA/CƏRULLA
 CEVDƏT/CÖVDƏT
 CƏLAL/CALAL
 CƏLALƏDDİN/CƏLALƏTDİN/CALALƏDDİN/CALALƏTDİN
 CƏMALƏDDİN/CAMALƏDDİN/CƏMALƏTDİN/CAMALƏTDİN
 CİHAD/CİHAT
 CÖMƏRD/CÖMƏRD
 COŞĞUN/COŞQUN
 ÇƏRKƏZ/ÇƏRKƏS
 DAMƏD/DAMƏT
 DANİL/DANİİL/DANYAL
 DƏRGAH/DƏRGƏH
 ELBƏY/ELBƏYİ
 ELDOST/ELDOSTU
 ELİZBAR/ELZİBAR/ELİSBAR
 ELMDAR/ELMİDAR
 ELMURAD/ELMURAZ
 EYNAL/EYNALI/EYNƏLİ
 EYVAZƏLİ/EYVAZALI
 ƏDİB/EDİB
 ƏCƏMİ/ƏCƏM
 ƏFRAİL/ƏFRAYİL

ƏFRAİM/ƏFRAYIM
 ƏFRAND/AFRAND
 ƏHMƏDƏLİ/ƏHMƏDALI
 ƏKBƏR/ƏKPƏR
 ƏLƏKBƏR/ƏLƏKPƏR
 ƏLİAĞA/ƏLAĞA
 ƏLİABBAS/ƏLABBAS
 ƏLİBƏNDƏ/ƏLBƏNDƏ
 ƏLİCAN/ƏLCAN
 ƏLİDƏMİR/ƏLDƏMİR
 ƏLİƏSRƏF/ƏLƏSRƏF
 ƏLİFAĞA/ƏLFAĞA
 ƏLİHEYDƏR/ƏLHEYDƏR
 ƏLİKRAM/ƏLİKRAM
 ƏLİİSA/ƏLİSA
 ƏLİMƏHƏMMƏD/ƏLİMƏMMƏD
 ƏLİNAGI/ƏNNAĞI
 ƏLİPAŞA/ALİPAŞA
 ƏLİSULTAN/ƏLİSOLTAN
 ƏLİYULLAH/ƏLYULLA/ƏLYULLA
 ƏMANƏT/AMANAT
 ƏRAT/ARAT
 ƏMİRASLAN/ƏMRASLAH
 ƏMİRALI/ƏMİRƏLİ/ƏMRALI/ƏMRƏLİ
 ƏMİRULLA/ƏMRULLA
 ƏRŞAD/İRŞAD
 ƏSMƏT/İSMƏT
 ƏTAULLA/ƏTULLA/ATULLA
 FƏQAN/FƏĞAN
 FƏRXAN/FƏRHAN
 FƏRZƏLİ/FƏRZALİ
 FİRDƏVİ/FİRDÖVİ/FİRDƏSİ
 FİRİDUN/FİRUDİN/FİRİDDİN/FİRÜDDİN/FİRƏDDİN
 FÜZULİ/FİZULİ
 GÖYCƏ/GÖYÇƏ

GÜLƏLİ/GÜLALI
 GÜLMƏHƏMMƏD/GÜLMƏMMƏD/GÜLMƏT
 HACIABBAS/HACABBAS
 HACIĞA/HACAĞA
 HACİƏLİ/HACƏLİ
 HACİƏMİ/HACƏMİ
 HACİMƏHƏMMƏD/HACİMƏMMƏD
 HƏQQİ/HAQQI
 HƏTƏM/HƏTƏM
 HƏTƏMXAN/HƏTƏMXAN
 HEYBƏTƏLİ/HEYBƏTALI
 HƏBİBULLA/HƏBULLA
 HƏSƏNƏLİ/HƏSƏNALI
 HƏŞƏMƏT/HƏŞMƏT
 HƏZRƏTƏLİ/HƏZRƏTALI
 HƏMİD/HƏMİD
 HÖCƏT/HÖCCƏT/HÜCCƏT
 HÖCƏTƏLİ/HÖCCƏTALI
 HÖRMÜZ/HÜRMÜZ
 HÜMMƏT/HÜMBƏT
 HÜMMƏTALI/HÜMMƏTƏLİ/HÜMBƏTALI/HÜMBƏTƏLİ
 HÜSEYN/USEYN
 HÜSEYNALI/HÜSEYNƏLİ
 HÜSNÜ/HÜSNİ
 HÜSNİXAN/HÜSNÜXAN
 XAQAN/HAQAN/HAKAN
 XALİDDİN/XALƏDDİN/XALİYƏDDİN/XƏLİDDİN/XƏLİYƏDDİN
 XALİQ/XALIQ
 XAMİS/XAMİZ
 XANMƏHƏMMƏD/XANMƏMMƏD/XAMMƏD
 XANSULTAN/XANSOLTAN
 XANSÜVAR/XANSUVAR
 XASMƏHƏMMƏD/XASMƏMMƏD
 XƏLİFƏ/XƏLFƏ
 XƏLİFƏLİ/XƏLFƏLİ

XUDADAD/XUDADAT/XUDAT
 XUDAVERDİ/XUDAVERƏN
 XUDAYAD/XUDAYAT/XUDAYƏT
 XURŞİD/XURŞİT/XURŞUD/XURŞUT
 İBA/İBAY
 İBADULLA/ÜBEYDULLA
 İNŞAALAH/İNŞALLA
 İSAMƏDDİN/SAMƏDDİN/SAMƏTDİN/SƏMƏDDİN
 İSFAHAN/İSFAN
 İSHAQ/İSAK
 İSRAIL/İSRAYİL
 İZZƏDDİN/İZZƏTDİN
 İZZƏTALİ/İZZƏTƏLİ
 KAMALƏDDİN/KƏMALƏDDİN
 KƏRAMƏDDİN/KƏRAMƏTDİN
 KƏRAMƏT/KƏRİMƏT
 KƏRBƏLAYI/KƏBLEYİ/KƏBLƏ
 KÖÇƏRİ/KÖÇƏR
 QAFAR/QAFFAR
 QALABƏYİ/QALABƏY
 QAMBAY/QANBAY
 QANDƏMİR/QANTƏMİR
 QEYBƏLİ/QEYBALI
 QƏDİMƏLİ/QƏDİMƏLİ/QƏDMƏLİ
 MAHƏDDİN/MƏHƏDDİN/MAHYƏDDİN/MƏHYƏDDİN /
 MƏHİYƏDDİN
 MƏİL/MƏYİL/MƏYİL
 MƏİS/MƏYİS
 MAQSUD/MAKSUD/MƏQSUD
 MANAF/MƏNAF
 MEHBULLAH/MEHBULLA/MEYBULLA/MEHBALA/MEHBALI
 MEHRƏLİ/MEHRƏLİ
 MERAC/MEHRAC
 MƏHƏBBƏT/MƏHÜBBƏT
 MƏHƏD/MƏHƏT

MƏHƏMMƏD/MƏMMƏD
 MƏHƏMMƏDAĞA/MƏMMƏDAĞA
 MƏHƏMMƏDBAĞIR/MƏMMƏDBAĞIR
 MƏHƏMMƏDCƏFƏR/MƏMMƏDCƏFƏR
 MƏHƏMMƏDƏLİ/MƏMMƏDƏLİ
 MƏHƏMMƏDƏMİN/MƏMMƏDƏMİN
 MƏHƏMMƏDHƏSƏN/MƏMMƏDHƏSƏN
 MƏHƏMMƏDHÜSEYN/MƏMMƏDHÜSEYN
 MƏHƏMMƏDİYYƏ/MƏMMƏDİYYƏ
 MƏHƏMMƏDXAN/MƏMMƏDXAN
 MƏHƏMMƏDKƏRİM/MƏMMƏDKƏRİM
 MƏHƏMMƏDQULU/MƏMMƏDQULU
 MƏHƏMMƏDMUSA/MƏMMƏDMUSA
 MƏHƏMMƏDRƏSUL/MƏMMƏDRƏSUL
 MƏHƏMMƏDRZA/MƏMMƏDRZA
 MƏHƏMMƏDSADİQ/MƏHƏMMƏDSADİQ/MƏMMƏDSADİQ
 MƏHƏMMƏDSƏLİM/MƏMMƏDSƏLİM
 MƏHƏMMƏDTAĞI/MƏMMƏDTAĞI
 MƏHƏMMƏDVƏLİ/MƏMMƏDVƏLİ
 MƏHƏMMƏDYAR/MƏMMƏDYAR
 MƏHƏRRƏM/MƏHƏR
 MƏLİKMƏHƏMMƏD/MƏLİKMƏMMƏD
 MƏNZUM/MƏNSUM/MƏNSİM
 MƏSUM/MƏSİM/MƏSİN
 MƏŞHƏDİ/MƏŞƏDİ/MƏŞDİ
 MİDHƏD/MİDHƏT
 MİNBAŞI/MİNBAŞ
 MİRZƏƏLİ/MİRZƏLİ
 MİSGƏR/MİSKƏR
 MÖHBƏDDİN/MÖHBƏTDİN/MÖHÜBBƏDDİN/MÖHÜBƏTDİN/
 MEHBƏDDİN/MEHBƏTDİN/MƏHBƏDDİN/MƏHBƏTDİN
 MÖVSÜM/MÖHSÜN/MÖSÜM/MÖSÜN
 MÜCTƏB/MÜCTƏBA/MÜŞTƏB/MÜŞTƏBA
 MÜHİDDİN/MÜHİTDİN/MÜHYİDDİN/MÜHYİTDİN
 MÜNİR/MİNİR/MİNUR

MÜRSƏL/MÜRSƏLİ
 MÜRŞİD/MÜRŞİT/MÜRŞÜD/MÜRŞÜT
 MÜRÜVVƏT/MÜRVƏT
 MÜSEYYİB/MÜSEYİB/MÜSƏYYİB
 MÜSLİHƏDDİN/MÜSLƏDDİN/MÜSLƏTDİN/MÜSLƏT
 MÜSLİM/MÜSLÜM
 MÜSTƏCAB/MÜSTƏCƏB
 MÜŞFİQ/MÜŞVİQ
 MÜZAHİM/MƏZAHİM/MƏZAIM
 NACİULLA/NACİYULLA/NƏCİYULLA/NƏCULLA
 NAĞDƏLİ/NAĞDALI
 NAIQ/NAYIQ
 NAIM/NƏİM
 NAMİD/NAMİT
 NAMIQ/NAMİK
 NASEH/NASİH
 NATIQ/NATİK
 NAZİF/NƏZİF
 NEMAN/NEHMAN
 NƏHMƏD/NƏHMƏT
 NƏSİLXAN/NƏSLİXAN
 NƏSİLŞAH/NƏSLİŞAH
 NƏSİRƏDDİN/NƏSRƏDDİN
 NƏSİRULLAH/NƏSRULLAH/NƏSRULLA
 NİFTALI/NİFTƏLİ
 NİHAD/NİHAT
 NİŞAD/NİŞAT
 NİYAMƏDDİN/NİYAM
 NİZAMƏDDİN/ZAMƏDDİN
 NURAN/NURANİ
 NURMƏHƏMMƏD/NURMƏMMƏD
 NUŞİRƏVAN/ƏNUŞİRƏVAN
 NÜSRƏDDİN/NÜSLƏDDİN
 NÜSRƏT/NÜSLƏT
 NÜSRƏTULLAH/NÜSRƏTULLA

OQTAY/OKTAY
 ORXAN/URXAN
 PƏHLƏVAN/PƏHLİVAN
 PİRALI/PİRƏLİ
 PİRHÜSEYN/PİRHÜSEYİN
 PİRMƏHƏMMƏD/PİRMƏMMƏD/PİRMƏT
 RAFAD/RAFAT/RAFƏT
 RAFAEL/RƏFAEL/RƏFAİL/RƏFAYEL/RƏFAYİL
 RAFİS/RAFİZ
 RAFİQ/RAFİK/RƏFİQ
 RAHİD/RAİD
 RAHİL/RƏHİL
 RAHİM/RƏHİM
 RAİS/RƏİS
 RAQİB/RAQİF
 RAMAL/RƏMAL/RAMİL
 RAUF/RAİF
 RİAD/RİYAD
 RUHULLAH/RUHULLA
 RUZİGAR/RUZGAR
 RZA/RİZA/İRZA
 RZAAĞA/RZAĞA
 SADİQ/SADİQ
 SALAHƏDDİN/SƏLAHƏDDİN
 SALAM/SƏLAM
 SAMƏD/SAMƏT/SƏMƏD
 SAMƏDDİN/SAMƏTDİN/SƏMƏDDİN
 SARIXAN/SARUXAN/SARXAN
 SARİBAN/SARBAN/SARVAN/SƏRVAN
 SAYAD/SAYAT
 SAYADULLAH/SAYADULLA
 SEHRƏDDİN/SEYRƏDDİN
 SEVDİMƏLİ/SEVDİMƏLİ/SÖYDÜMƏLİ/SÖYDÜMƏLİ
 SEVDİYAR/SÖYDÜYAR
 SEYFƏL/SEYFƏLİ

SEYİD/SEYYİD
 SEYİDAĞA/SEYYİDAĞA
 SEYİDƏLİ/SEYYİDƏLİ
 SEYİDƏHMƏD/SEYYİDƏHMƏD
 SEYİDƏŞRƏF/SEYYİDƏŞRƏF
 SEYİDXAN/SEYYİDXAN
 SEYİDRZA/SEYYİDRZA
 SEYİDYƏHYA/SEYYİDYAHYA/SEYİDYAHYA/SEYYİDYƏHYA
 SƏDƏDDİN/SƏDƏTDİN/SADƏDDİN/SADƏTDİN
 SƏBAHƏDDİN /SABAHƏDDİN/SƏBAHƏTDİN/SABAHƏTDİN
 SƏBZALI/SƏBZƏLİ
 SƏDAD/SADAT/SƏDAT
 SƏDADXAN/SADATXAN/SƏDATXAN
 SƏDAIL/SƏDAYIL/SƏDAYEL/SADAYEL
 SƏDİRALI/SƏDİRƏLİ/SƏDRALI/SƏDRƏLİ/
 SƏDİULLAH/SƏDULLAH/SƏDULLA
 SƏDRƏDDİN/SƏDRƏTDİN
 SƏFADAR/SAFADUR/SƏFADUR
 SƏFAİL/SƏFAYIL
 SƏFƏRALI/SƏFƏRƏLİ/
 SƏFİAĞA/SƏFAĞA
 SƏFİƏDDİN/SƏFİYƏDDİN/SƏFYƏDDİN
 SƏFİXAN/SƏFXAN
 SƏFİQULU/SƏFQULU
 SƏFİYAR/SƏFYAR
 SƏFİULLAH/SƏFİYULLAH/SƏFİYULLA/SƏFULLA
 SƏFTƏR/SƏFDƏR
 SƏFTƏRAĞA/SƏFDƏRAĞA
 SƏFTƏRƏLİ/SƏFDƏRƏLİ
 SƏXAVƏDDİN/SƏXAVƏTDİN
 SƏMİD/SƏMİT
 SƏMİRAN/SƏMRAN
 SƏRDAR/SƏLİDAR
 SƏRHƏDD/SƏRHƏD/SƏRHƏ/SƏRHAD/SƏRHAT
 SƏRKAR/SƏRKƏR

SƏRVƏR/SƏLVƏR
 SƏTTAR/SƏTTƏR
 SƏTTARXAN/SƏTTƏRXAN
 SƏTTARQULU/SƏTTƏRQULU
 SƏYAVUŞ/SİYAVUŞ
 SƏYYAF/SƏYYAV
 SİMÜRĞ/SİMURQ
 SİRAC/SİRAÇ
 SİRUS/SEYRUZ
 SOFİYAR/SOFYAR
 SÖVDƏGƏR/SÖVDİYAR/SÖYDİYAR
 SUAT/SUAD
 SUCAƏT/SÜCAƏT/SUCAYƏT/SÜCAYƏT
 SUCAƏTDİN/SÜCAƏTDİN/SÜCAƏDDİN/SÜCƏDDİN
 SUDEYF/SÜDEİF/SÜDEYİF
 SULİDDİN/SULİTDİN
 SULTAN/SOLTAN
 SULTANAĞA/SOLTANAĞA
 SULTANƏLİ/SOLTANƏLİ
 SULTANXAN/SOLTANXAN
 SULTANPAŞA/SOLTANPAŞA
 SULTANŞAH/SOLTANŞAH
 SUVAR/SÜVAR/SÜVARİ
 SÜBHƏDDİN/SÜBƏDDİN
 ŞADƏDDİN/ŞADƏTDİN
 ŞADİMAN/ŞADMAN
 ŞAHƏDDİN/ŞAYƏDDİN/ŞAYİDDİN
 ŞAHƏMİR/ŞAHMİR/ŞAHMUR
 ŞAHHƏSƏN/ŞAHƏSƏN/ŞAHSƏN
 ŞAHI/ŞAHİ
 ŞAHİDDİN/ŞAHİTDİN/ŞAYİTTİN
 ŞAHMƏHƏMMƏD/ŞAHMƏMMƏD/ŞAHMƏT/ŞAMMƏD/ŞƏMMƏD
 ŞAHPUR/ŞAPUR
 ŞAHRUX/ŞAHRUH
 ŞAMO/ŞAMOY

ŞEYXBABA/ŞIXBABA
 ŞEYXBALA/ŞIXBALA
 ŞEYXƏLİ/ŞIXƏLİ
 ŞEYXƏMİR/ŞIXƏMİR
 ŞEYXKƏRİM/ŞIXKƏRİM
 ŞEYXLƏR/ŞIXLAR
 ŞEYXMƏHƏMMƏD/ŞEYXMƏMMƏD/ŞIXMƏMMƏD/ŞIXMƏD
 ŞEYXMİRZƏ/ŞIXMİRZƏ
 ŞEYXZAMAN/ŞIXZAMAN
 ŞEYXZADƏ/ŞIXZADA/ŞIXZADƏ
 ŞEYXZAMAN/ŞIXZAMAN
 ŞƏFAƏT/ŞƏFAHƏT/ŞƏFAYƏT
 ŞƏFAƏDDİN/ŞƏFAƏTDİN/ŞƏFAHƏDDİN/ŞƏFAYƏDDİN
 ŞƏFİQ/ŞOFİQ
 ŞƏHADƏT/ŞAHADƏT
 ŞƏKƏRƏLİ/ŞƏKƏRALI
 ŞƏNLİK/ŞƏNNİK
 ŞƏRAFƏDDİN/ŞƏRAFƏTDİN
 ŞƏRBƏTALI/ŞƏRBƏTƏLİ
 ŞİRMƏHƏMMƏD/ŞİRMƏMMƏD/ŞİRMƏD/ŞİRMƏT
 ŞÖHRƏT/ŞÖHLƏT
 ŞÖHRƏTƏDDİN/ŞÖHRƏDDİN/ŞÖHLƏTDİN
 ŞÜCAƏT/ŞUCAƏT/ŞÜCAYƏT/ŞUCAYƏT
 ŞÜCAƏTDİN/ŞUCAƏTDİN/ŞUCAƏDDİN/ŞUCAYƏDDİN/ŞU-
 CAYƏTDİN/ŞÜCƏDDİN
 ŞÜKRİ/ŞÜKRÜ
 TALE/TALEH/TALEY
 TALİB/TALIB
 TANRIBƏY/TARIBƏY
 TANRIQULU/TARIQULU/TARQULU
 TANRIVERDİ/TARIVERDİ/TARVERDİ
 TARXAN/TƏRXAN
 TARIQ/TARIK
 TARIYEL/TARYEL
 TENQİZ/TENGİZ/TƏNGİZ

TEYMURXAN/TEMİRXAN
 TEYYUB/TEYYİB
 TƏBAŞİR/TABAŞİR/TAVAŞIR/TAVAŞİR
 TƏHMAS/TƏHMƏZ
 TƏHMİRƏZ/TƏHMURƏZ
 TƏVƏKKÜL/TƏVƏGGÜL
 TOPÇUBAŞI/TOPÇUBAŞ
 TUQAY/TUKAY
 ULUXAN/ULXAN
 URXAN/ORXAN
 ÜLVİ/ÜLVÜ
 ÜMİD/UMUD
 ÜMİDVAR/UMUDVAR
 ÜRFAN/URFAN
 VARİS/VARİZ
 VEYS/VEYİS
 VEYSƏLƏDDİN/VEYSİDDİN/VEYSƏLƏTDİN
 VƏDAD/VƏDAT
 VƏFADAR/VAFADAR/BAFADAR
 VƏHDƏT/VƏHDƏD
 VƏHDƏTDİN/VƏHDƏDDİN
 VƏLİƏDDİN/VƏLİYƏDDİN/VƏLƏDDİN/VƏLİYƏDDİN/VƏ-
 LİYƏTDİN
 VƏLİƏHMƏD/VƏLƏHMƏD
 VƏLİMƏHƏMMƏD/VƏLİMƏMMƏD/VƏLİMƏT/VƏLMƏT
 VƏLİULLAH/VƏLİYULLAH/VƏLİYULLA/VƏLYULLA
 VƏSATƏT/VƏSADƏT
 YADULLAH/YADULLA/YƏDULLA
 YAHYA/YƏHYA
 YARMƏHƏMMƏD/YARMƏMMƏD/YARMƏD/YARMƏT
 YILMAS/YILMAZ
 YUNİS/YUNUS
 YUSİF/USUF/YUSUB/USUB
 YUSİFƏLİ/USUFƏLİ/YUSUBƏLİ/USUBƏLİ
 YÜZBAŞI/YÜZBAŞ

ZABİL/ZABUL
 ZAL/ZALI
 ZEYNALABDİN/ZEYNALABDİN/ZEYNABDİN/ZEYNABDI
 ZEYNƏDDİN/ZEYNİDDİN
 ZƏBİULLAH/ZƏBULLA
 ZƏKİƏDDİN/ZƏKİYƏDDİN/ZƏKYƏDDİN
 ZƏKİULLAH/ZƏKULLA/ZƏKİYULLA/ZƏKYULLA
 ZƏRBAİL/ZƏRBAYIL
 ZƏRBALI/ZƏRBƏLİ
 ZƏRRAB/ZƏRRAF
 ZİYADAR/ZİYADƏR
 ZİYAƏDDİN/ZİYƏDDİN/ZİYADDİN/ZİYƏTDİN
 ZİYAFƏTDİN/ZİYAFƏDDİN
 ZÖHHAK/ZÖHHAQ
 ZÖHRAB/SÖHRAB
 ZÜLFİ/ZÜLFÜ
 İLFİQAR/ZÜLFÜQAR
 ABADƏT/ƏBADƏT
 ADİLƏ/ƏDİLƏ

QADIN ADLARI:

AFAYAT/AFAYƏT
 AFDİL/AFTİL
 AFƏR/AYFƏR
 AFƏRİDƏ/AFƏRDƏ/AFƏRİDƏN
 AFİQƏ/ƏFİQƏ
 AFİTAB/AFTAB
 AİDA/AİDƏ
 ALMA/ALMAYƏ
 ALMAGÜLÜ/ALMAGÜL
 AMİNƏ/ƏMİNƏ
 AMİRƏ/ƏMİRƏ
 ANARA/ANARƏ
 ARİZƏ/ARUZƏ

ARUZ/ARUS
 ASYA/ASIYA/ASIYƏ/ASYƏ
 ATİFƏ/ƏTİFƏ
 AYƏNDƏN/AYƏNDƏ
 AYİŞƏ/AYŞƏ
 AYİŞƏXANIM/AYŞƏXANIM
 AYİŞƏXATUN/AYŞƏXATUN/AYİŞƏXATIN/AYŞƏXATIN
 AYİŞƏNUR/AYŞƏNUR
 AYNUR/AYNURƏ
 AYZANGÜL/EYZƏNGÜL
 AZADƏ/AYZADƏ
 AZİMƏ/ƏZİMƏ
 BADİSƏBA/BADİSABA/BADSƏBA/BADİSƏFA/BADSƏFA
 BAĞDAD/BAĞDAT
 BƏDAYE/BƏDAYƏ
 BƏDİYƏ/BƏDİYYƏ/BƏDİƏ
 BƏDRİYƏ/BƏDRİYYƏ
 BƏHİYƏ/BƏHİYYƏ
 BƏHRİYƏ/BƏHRİYYƏ
 BƏSDİR/BƏSDİ
 BƏSDİBACI/BƏSTİBACI
 BƏSDİGÜL/BƏSTİGÜL
 BƏSDİQIZ/BƏSTİQIZ
 BƏTURƏ/BƏTİRƏ/BƏDİRƏ
 BƏYAZ/BAYAZ
 BİKƏ/PİKƏ
 BİKƏXANIM/PİKƏXANIM
 BİLQEYS/BİLQEYİS
 BUKET/PUKET
 BÜLLUR/BÜLLURƏ/BİLUR/BİLLUR/BİLLURƏ
 BÜLLURXANIM/BÜLURXANIM/BİLURXANIM/BİLLURXANIM
 BÜLLURNİSƏ/BÜLURNİSƏ/BİLURNİSƏ/BİLLURNİSƏ
 CƏBİRƏ/CƏBİRƏ
 CƏMALƏ/CƏMALƏ
 CANAN/CANANƏ

CAVAHİR/CƏVAHİR
 CEVRİYƏ/CEVRİYYƏ/CÖVRİYYƏ
 CƏLALƏ/CALALƏ
 ÇİNAR/ÇİNARƏ
 DƏFNƏ/DƏFİNƏ
 DƏSPİNƏ/DƏSBİNƏ
 DİLARA/DİLARƏ
 DİLBAZ/DİLBAZI
 DİLGUŞA/DİLGUŞƏ/DİLGÜŞƏ
 DİNAR/DİNARA/DİNARƏ
 DÜRİYƏ/DÜRRİYƏ/DÜRRİYYƏ
 ELANA/ELANƏ
 ELEONORA/ELEANORA/ELYNORA
 ELFİRA/ELVİRA
 ELMNAZ/ELMİNAZ
 ELNARA/ELNARƏ
 ELVİRA/ULVİRA/ÜLVİRA/ÜLVİRƏ
 ELYANA/ELYNƏ
 EMMA/EMA
 ESMERALDA/ESMİRALDA
 ESTELLA/STELLA
 EŞQİM/EŞQİN/EŞQİNƏ
 EŞQİYƏ/EŞQİYYƏ
 EYZANGÜL/EYZƏNGÜL
 ƏBABİL/ABABİL
 ƏBADƏT/ABADƏT
 ƏFAYƏT/AFAYAT/ƏFAYƏT
 ƏFİFƏ/AFİFƏ
 ƏFRUZ/ƏFRUZƏ
 ƏFŞAN/ƏFŞANƏ/ƏVŞAN
 ƏHLİYƏ/ƏHLİYYƏ/ƏHLİYƏT/ƏHLİYYƏT
 ƏLİFİYƏ/ƏLFİYYƏ
 ƏRKNAZ/ƏRKƏNAZ/ƏRKİNAZ
 ƏSBAT/ƏSBƏT
 ƏSBATBACI/ƏSBƏTBACI

ƏSBATXANIM/ƏSBƏTXANIM
 ƏSKİNAS/ƏSKİNAZ/ƏSGİNAS/ƏSGİNAZ
 ƏSMA/ƏSMAYƏ/ƏSMAYI
 ƏSMAGÜL/ƏSMƏGÜL
 ƏSMƏT/İSMƏT
 ƏSMƏTBƏYİM/İSMƏTBƏYİM
 ƏSMƏTXANIM/İSMƏTXANIM
 ƏSNAYƏ/ƏSNAYI
 ƏTAYƏ/ƏTİYƏ
 ƏTİQƏ/ƏTTİQƏ
 ƏTİR/ƏTİRƏ
 ƏTRABƏ/ƏTRUBƏ/ƏTRİBƏ
 ƏTRİYƏ/ƏTRİYYƏ
 ƏZİZBİKƏ/ƏZİZPİKƏ/ƏZİZƏBİKƏ
 ƏZİZBƏYİM/ƏZİZƏBƏYİM
 ƏZİZGÜL/ƏZİZƏGÜL
 FƏİNA/FƏİNƏ/FƏYİNƏ
 FƏİZƏ/FƏYİZƏ
 FƏTİMƏ/FƏTMA
 FƏTİMƏBƏYİM/FƏTMA BƏYİM
 FƏTİMƏXANIM/FƏTMAXANIM
 FƏTİMƏNİSƏ/FƏTMANİSƏ/FƏTMANSA
 FƏYZİYƏ/FƏYZİYYƏ/FƏVZİYƏ/FƏVZİYYƏ
 FƏRUZƏ/FƏYRUZƏ/FÜRÜZƏ/FÜRÜZƏ
 FƏCRİYƏ/FƏCRİYYƏ
 FƏĞANƏ/FƏQANƏ
 FƏHMIYƏ/FƏHMIYYƏ
 FƏXRƏNAZ/FƏXRNAZ
 FƏXRƏNTAC/FƏXRİNTAC
 FƏXRİYƏ/FƏXRİYYƏ
 FƏNARƏ/FƏNARƏ
 FƏRDİYƏ/FƏRDİYYƏ
 FƏXRƏNDƏ/FƏRXƏNDƏ
 FƏRQİYƏ/FƏRQİYYƏ
 FƏTHİYƏ/FƏTHİYYƏ

FƏZİLƏT/FƏZİLƏ
 FİDAN/FİDANƏ
 FİKRİYƏ/FİKRİYYƏ
 FİRDOVSİYƏ/FİRDOSİYƏ/FİRDÖVSİYƏ
 FİRQİYƏ/FİRQİYYƏ
 FİTURƏ/FÜTURƏ
 FÖVQİYƏ/FÖVQİYYƏ
 FÖVZİYƏ/FÖVZİYYƏ
 FÜZULƏT/FİZULƏT
 GİLƏN/GİLƏNƏ
 GÖVHƏR/GÖHƏR
 GÖVHƏRBƏYİM/GÖHƏR
 GÖVHƏRNAZ/GÖHƏRNAZ
 GÖVHƏRTAC/GÖHƏRTAC
 GÖYCƏ/GÖYÇƏ
 GÖYCƏGÜL/GÖYÇƏGÜL
 GURŞAD/GÜRŞAD
 GUŞVAR/GÜŞVAR/GUŞVARƏ/GÜŞVARƏ
 GÜLAB/GÜLABƏ
 GÜLABİ/GÜLABİYƏ/GÜLABİYYƏ
 GÜLAFƏT/GÜLAFƏ
 GÜLANA/GÜLANƏ
 GÜLARA/GÜLARƏ
 GÜLAY/GÜLAYƏ
 GÜLAYİM/GÜLAYİMƏ
 GÜLAYŞƏ/GÜLAYİŞƏ
 GÜLBƏS/GÜLBƏZ
 GÜLBƏSDİ/GÜLBƏSTİ
 GÜLCAMAL/GÜLCƏMAL
 GÜLDAN/GÜLDANƏ
 GÜLƏBƏTİN/GÜLƏBATIN
 GÜLƏNBƏR/GÜLƏMBƏR
 GÜLGÜN/GÜLGÜNƏ
 GÜLHƏYAT/GÜLHAYAT
 GÜLXAR/GÜLXARA/GÜLXARƏ

GÜLXATIN/GÜLXATUN
 GÜLMAYA/GÜLMAYƏ
 GÜLMİRA/GÜLMİRƏ
 GÜLMİRA/GÜLMİRƏ
 GÜLNUR/GÜLNURƏ
 GÜLNÜMA/GÜLNUMA
 GÜLÖYŞƏ/GÜLEYŞƏ
 GÜLPARA/GÜLPAR
 GÜLRUXSAR/GÜLRÜXSARƏ
 GÜLSABAH/GÜLSABA
 GÜLSARA/GÜLSARƏ
 GÜLSƏFA/GÜLSAFA
 GÜLSULTAN/GÜLSOLTAN
 GÜLSÜM/GÜLSÜMƏ/KÜRSÜM
 GÜLSÜMBACI/KÜRSÜMBACI
 GÜLSÜMXANIM/KÜRSÜMXANIM
 GÜLŞAH/GÜLŞA
 GÜLÜ/GÜLİ
 GÜLZADƏ/GÜLZADA/GÜLZƏDƏ
 GÜLZAR/GÜLİZAR/GÜLÜZAR/GÜLZARƏ
 HAFİZƏ/HAFİSƏ/HAVİZƏ
 HƏMİDƏ/HƏMİDƏ
 HEYRAN/HEYRANƏ
 HEYVAGÜLÜ/HEYVAGÜL
 HƏDİYƏ/HƏDİYYƏ
 HƏLİMƏXANIM/HƏLMƏXANIM
 HƏLİMƏXATIN/HƏLMƏXATIN/HƏLİMƏXATUN/HƏLMƏXATUN
 HƏMAYİL/HAMAYİL/HAMAYİL/HƏMAYİL/HƏMAYİL/HƏMAYİLƏ
 HƏMDİYƏ/HƏMDİYYƏ
 HƏMİŞƏ/HƏMŞƏ
 HƏMİŞƏXANIM/HƏMŞƏXANIM
 HƏNİFƏ/HƏNFƏ/QƏNİFƏ
 HƏNİFƏXANIM/HƏNFƏXANIM/QƏNİFƏXANIM
 HƏVVƏ/HƏVƏ/HAVƏ/HAVVƏ
 HƏVVƏXANIM/HƏVƏXANIM/HAVƏXANIM

HİCRAN/HİCRANƏ
 HİCRİYƏ/HİCRİYYƏ
 HİFZİYƏ/HİFZİYYƏ
 HİMAYƏ/HƏMAYƏ
 HÖKMİYƏ/HÖKMİYYƏ/HÖKMÜYƏ/HÖKMÜYYƏ
 HÖKUMƏ/HÖKÜMƏ
 HURİ/HÜRÜ
 HURİNİSƏ/HURNİSƏ/HÜRÜNİSƏ/HÜRÜNSƏ
 HURİYƏ/HURİYYƏ/HÜRİYYƏ/HURİYƏT/HURİYYƏT/HÜRİYYƏT
 HURİZADƏ/HURZADƏ/HURİZAD/HURZAD/HÜRÜZAD/HÜRZAD
 HİSNİYƏ/HÜSNİYYƏ/HÜSNÜYƏ/HÜSNÜYYƏ
 HÜSNİGÜL/HÜSNÜGÜL
 HÜSNİXANIM/HÜSNÜXANIM
 XANBİKƏ/XANPİKƏ
 XANİMBİKƏ/XANİMPİKƏ
 XANİMSULTAN/XANİMSOLTAN
 XANZADƏ/XANZADA/XANZA
 XATUN/XATIN
 XEYRANSA/XEYRƏNSƏ/XEYİRƏNSƏ/XEYRƏNİSƏ
 XƏDİCƏ/XƏTCƏ/XƏCCƏ
 XƏZİNƏ/XƏZNƏ
 XİRDABİKƏ/XİRDAPIKƏ
 XUMAR/XUMARA/XUMARƏ
 XURMAGÜLÜ/XURMAGÜL
 XURŞİD/XURŞİT/XURŞUD/XURŞUT
 XURŞİDXANIM/XURŞİTXANIM/XURŞUDXANIM/XURŞUTXANIM
 İLKANA/İLKANƏ
 İLKAY/İLKAYƏ
 İLKNAZ/İLKİNAZ
 İLMİ/İLMİYƏ/İLMİYYƏ
 İMMİ/İMMİYƏ/İMMİYYƏ
 İMPERİAL/İMPERİYAL/İMPERYAL
 İNNAB/İNAB
 İRAİDA/İRAYDƏ/RAİDƏ/RAYDƏ
 İRANA/İRANƏ

İRFAN/İRFANƏ
 İSMİYƏ/İSMİYYƏ
 İSPAR/İSPƏR
 SİTARƏ/İSTARƏ
 KAMALƏ/KƏMALƏ
 KƏLAMƏT/KƏLİMƏT
 KİMYA/KİMİYA
 KOVKƏB/KÖVKƏB/KOKƏB/KÖKƏB
 KÖVSƏR/KEVSƏR/KEVSƏRİYYƏ/KÖSƏR/KOSƏR/KÖSƏRİYYƏ
 KUBRA/KÜBRA
 KUBRABƏYİM/KÜBRABƏYİM
 KUBRAXANIM/KÜBRAXANIM
 QƏDRİYƏ/QƏDRİYYƏ
 QƏNDİL/QƏNDİLİ
 QIZBƏSDİ/QIZBƏST/QIZBƏSTİ
 QÖNÇƏ/QONÇA
 QÖNÇƏBƏYİM/QONÇABƏYİM
 QÖNÇƏGÜL/QONÇAGÜL
 QÖNÇƏXANIM/QONÇAXANIM
 QÜDSİYƏ/QÜDSİYYƏ
 LALƏNDƏ/LALƏNDƏR
 LAMİƏ/LAMİYƏ
 LEYLA/LEYLİ/LEYLAN
 LƏZİFƏ/NƏZİFƏ
 LİDA/LİDİYA
 NİLUFƏR/LİLUFƏR
 LUİZA/LAUZA
 LÜTFİNAZ/LÜTFÜNAZ
 LÜTFİYƏ/LÜTFİYYƏ/LÜTVİYYƏ/LÜTVİYƏ
 MAARİFƏ/MARİFƏ
 MAHİCAMAL/MAHCAMAL
 MAHİNUR/MAHNUR
 MAHİTAB/MAHTAB/MƏHTAB/MƏHTABAN/MƏHİTƏBAN
 MAHİTAC/MAHTAC
 MAHİYƏ/MAHİYYƏ

MAHİZƏR/MAHZƏR
 MAHİLİQA/MƏHLİQA/MƏHLUQƏ
 MAHİMƏNZƏR/MAHMƏNZƏR/MAHMUZƏR/MƏHMİZƏR
 MAHİPARƏ/MAHPARƏ/MEHPARƏ
 MAHİPEYKƏR/MAHPEYKƏR
 MAHİRUX/MAHRUX/MAHRUH/MAHRU
 MAHİRUZƏ/MAHRUZƏ/MƏHRUZƏ
 MAHİZƏR/MAYZƏR
 MAHMUR/MAHMURƏ/MƏXMURƏ
 MAİLƏ/MAYİLƏ
 MAYDA/MAYDƏ/MAYİDƏ
 MAYİSƏ/MAİSƏ
 MAYSARA/MEYSARA/MEYSARƏ
 MEHRAN/MEHRANƏ
 MEHRANSA/MEYRANSA/MEHRƏNSƏ/MEYRƏNSƏ
 MEHRƏNGİZ/MƏRƏNGİZ
 MERAC/MEHRAC
 MƏHSƏTİ/MƏSHƏTİ/MƏSƏTİ
 MƏXFURƏ/MƏXFİRƏ
 MƏLAİKƏ/MƏLEYKƏ
 MƏLİHA/MƏLİHƏ
 MƏNZƏRƏ/MƏNZƏR
 MƏNZUMƏ/MƏNSUMƏ/MƏNSİMƏ
 MƏRCAN/MƏRCANƏ
 MƏRZİYƏ/MƏRZİYYƏ
 MƏSTURƏ/MƏSTİRƏ
 MƏŞHƏDİXANIM/MƏŞƏDİXANIM/MƏŞƏDXANIM
 MİLANA/MİLANƏ
 MÜNƏVVƏR/MİNƏVVƏR/MİNAVAR/MİNAVƏR
 MİNAZƏR/MİNƏZƏR/MİNAZ
 MİNNUR/MİNNURƏ/MİNURƏ
 MİRANA/MİRANƏ
 MÖMİNƏXATUN/MÖMİNƏXATIN
 MÖVSÜMƏ/MÖSÜMƏ
 MÜJGAN/MÜJGANƏ

MÜLAHİZƏ/MÜLAHİZƏR
 MÜSLİMƏ/MÜSLİMƏT/MÜSLÜMƏ/MÜSLÜMƏT
 MÜŞƏRRƏF/MÜŞƏRƏF
 MÜŞFİQƏ/MÜŞFÜQƏ/MÜŞVİQƏ
 MÜŞKÜNAZ/MÜŞGÜNAZ
 MÜŞKƏNBƏR/MÜŞGƏMBƏR
 MÜZƏYYƏN/MÜZƏYYƏM
 NACİBƏ/NƏCİBƏ
 NAIBƏ/NAYİBƏ
 NAILƏ/NAYİLƏ
 NAIMƏ/NƏİMƏ
 NAIRA/NAİRƏ
 NAMİDƏ/NƏMİDƏ
 NARDAN/NARDANƏ
 NAZANGÜL/NAZƏNGÜL
 NAZI/NƏZİ
 NAZİFƏ/NƏZİFƏ
 NELLİ/NELYA
 NƏCMİYƏ/NƏCMİYYƏ
 NƏRMİN/NƏRMİNƏ
 NƏZMİYƏ/NƏZMİYYƏ
 NİHAL/NİHALƏ
 NİLUFƏR/NÜLUFƏR/LİLPAR
 NİŞAN/NİŞANƏ
 NURAN/NURANƏ
 NURAY/NURAYƏ
 NURDİDƏ/NURİDƏ
 NURİYƏ/NURİYYƏ
 NURLAN/NURLANA/NURLANƏ
 NURTƏK/NURTƏKİN
 NUŞABƏ/NÜŞABƏ
 OFELİYA/OFELYA/OFİLƏ
 PAKİNUR/PAKNUR
 PAKZADƏ/PAKZAD/PAKZƏDƏ
 PƏRİŞAN/PƏRŞAN

PƏRİZADƏ/PƏRİZAD/PƏRZAD
 PƏRVİN/PƏRVİNƏ
 RABİYƏ/RƏBİYƏ/RƏBİYƏT/RƏBİYYƏT
 RADƏ/RAİDƏ/RAYDƏ
 RAFİYƏ/RƏFİYƏ
 RAHİDƏ/RAİDƏ
 RAHİLƏ/RƏHİLƏ
 RAHİMƏ/RƏHİMƏ
 RAHŞAN/RAXŞAN/RƏXŞAN
 RAİFƏ/RAYİFƏ
 RAQİBƏ/RAQUBƏ/RƏQİBƏ
 RAMİYƏ/RAMİYYƏ
 RAYA/İRAYƏ
 RAZİYƏ/RAZİYYƏ
 REALƏ/RİALƏ/RİYALƏ
 REYHAN/REYHANƏ
 REYHANAT/REYHANƏT
 RƏFİYƏ/RƏFİYYƏ
 RƏHMİYƏ/RƏHMİYYƏ
 RƏHŞAN/RƏHŞƏN/RƏXŞAN/RƏXŞANƏ/RƏXŞƏN
 RƏQSANƏ/RƏKSANƏ
 RƏMZİYƏ/RƏMZİYYƏ
 RƏSMİYƏ/RƏSMİYYƏ
 RÖVŞANƏ/RÖŞANƏ/ROŞANƏ
 RÖYALƏ/ROYALƏ
 RUFANƏ/RÜFANƏ
 RUFİNA/RUFİNƏ
 RUHƏNGİZ/RUHANGİZ
 RUHİYƏ/RUHİYYƏ
 RUQİYƏ/RUQİYYƏ
 RUMİYƏ/RUMİYYƏ
 RUSLANA/RUSLANƏ
 RUZİGAR/RUZGAR
 RÜXSARƏ/RUXSARƏ/RUXSARA
 SABİRƏ/SƏBİRƏ

SADİQƏ/SƏDİQƏ
 SADİRƏ/SƏDİRƏ
 SAFURƏ/SAFURA/SƏFURƏ
 SAKİNƏ/SƏKİNƏ/SÜKEYNƏ
 SAQİBƏ/SAKİFƏ
 SAYALI/SƏYALI
 SEHRİ/SEHRİN
 SEHRİYƏ/SEHRİYYƏ
 SEVGİYƏ/SEVGİYYƏ
 SEYİDƏ/SEYYİDƏ
 SEYİDXANIM/SEYİTXANIM
 SEYRAN/SEYRANƏ
 SEYRİ/SEYRİYƏ
 SƏBAGÜL/SABAGÜL
 SƏBİHƏ/SƏBUHƏ
 SƏBİNƏ/SƏBUNƏ
 SƏBİYƏ/SƏBİYYƏ
 SƏBRİYƏ/SƏBRİYYƏ
 SƏDA/SƏDAYƏ
 SƏFİYƏ/SƏFİYYƏ
 SƏLBİ/SƏLVİ
 SƏLMİ/SƏLMİYƏ/SƏLMİYYƏ
 SƏLMİNAZ/SƏLİMNAZ/SƏLBİNAZ/SƏLVİNAZ
 SƏMAHƏT/SƏMAQƏT/SƏMAYƏT
 SƏMİYƏ/SƏMİYYƏ
 SƏRİYƏ/SƏRİYYƏ/SÜRÜYYƏ
 SƏRVİ/SƏLBİ
 SƏRVİGÜL/SƏRVGÜL
 SƏRVİNAZ/SƏRVNAZ
 SƏYYARƏ/SƏYARƏ/SİYARƏ
 SİDQİYƏ/SİDQİYYƏ
 SOFİYA/SOFYA/SOFA
 SUAD/SUADA/SUAT
 SUĞRA/SUQRA
 SUĞRAXANIM/SUQRAXANIM

SULTAN/SOLTAN
 SULTANXANIM/SOLTANXANIM
 SULTANNİSƏ/SOLTANNİSƏ
 SURA/SURƏ
 SURAXANIM/SURƏXANIM
 SÜCAƏT/SUCAƏT/SUCAYƏT/SÜCAYƏT
 SÜLHİYƏ/SÜLHİYYƏ
 SÜNBÜL/SÜMBÜL
 SÜNDÜS/SÜNDÜZ
 SÜRƏYYA/SURAYYA/SURAYA/SURAYƏ
 SVETLANA/SVETA/SVET
 ŞADİYƏ/ŞADİYYƏ
 ŞAHBİKƏ/ŞAHPİKƏ
 ŞAHƏSTƏ/ŞAYƏSTƏ
 ŞAHXANIM/ŞAXANIM
 ŞAHNABAT/ŞANABAT/ŞAHNOBAT
 ŞAHPƏRİ/ŞAPƏRİ
 ŞAHRUX/ŞAHRUH
 ŞAHSƏNƏM/ŞASƏNƏM
 ŞƏFƏQQƏT/ŞƏFAQƏT
 ŞƏHRİBANU/ŞƏHRABANU/ŞƏHRƏBANU/ŞƏRABANU/ŞƏRƏBANI
 ŞƏHRİYƏ/ŞƏHRİYYƏ
 ŞƏLALƏ/ŞALALƏ
 ŞƏMSİNUR/ŞƏMSİNURƏ
 ŞƏMSİYƏ/ŞƏMSİYYƏ
 ŞƏRQİYƏ/ŞƏRQİYYƏ
 ŞÖHRƏT/ŞÖHLƏT
 ŞÖVQİYƏ/ŞÖVQİYYƏ
 ŞÜKRAN/ŞÜKRANƏ
 TALİYƏ/TALİYYƏ
 TAMİLLA/TAMELLA/TOMELLA/TAMİLƏ
 TAVAD/TAVAT
 TEHRAN/TEHRANƏ
 TENQİZ/TENGİZ/TƏNGİZ
 TEYYUBƏ/TEYYİBƏ/TEYBƏ

TƏBƏRRÜK/TƏBƏRRİK
 TƏZKİRƏ/TƏSKİRƏ
 TOMİRİS/TOMRİS
 TOVUZ/TAVUS/TAVUZ
 TÖHFƏ/TÖFƏ/TÖHVƏ
 TUBA/TUBU
 TUBAXANIM/TUBUXANIM
 TURA/TURƏ
 TURAXANIM/TURƏXANIM
 TURAN/TURANƏ
 TUTİ/TUTU
 TUTİBİKƏ/TUTUBİKƏ
 TUTİXANIM/TUTUXANIM
 TÜKƏZ/TÜKƏZBAN
 TÜNAY/TUNAY
 TÜNZALƏ/TUNZALƏ
 TÜRKAN/TÜRKANƏ/TÜRKƏN
 ULDUZ/ULDUZƏ/İLDUZƏ
 UMEYRA/UMAYRA/UMEYRƏ/ÜMEYRƏ
 UMMGÜLSÜM/UMKÜRSÜM
 URFAN/URFANƏ
 ÜMMÜL/ÜMBÜL
 ÜMMÜLBANU/ÜMBÜLBANU
 ÜTARİD/ÜTARİDƏ
 VƏSFİYƏ/VƏSFİYYƏ
 VƏSİLƏ/VÜSALƏ
 VƏSMƏ/VƏSİMƏ
 VÜSAL/VÜSALƏ
 YELENA/LENA
 ZAIRA/ZAIRƏ
 ZALXA/ZALHA
 ZAMİRA/ZAMİRƏ/ZƏMİRƏ
 ZEMFİRA/ZENFİRA
 ZƏKİYƏ/ZƏKİYYƏ
 ZƏNURƏ/ZƏNİRƏ

ZƏRXATUN/ZƏRXATIN
ZƏRİF/ZƏRİFƏ
ZƏRİNTAC/ZƏRRİNTAC
ZİBA/ZEYBƏ/ZEYVƏ
ZİBAXANIM/ZEYBƏXANIM/ZEYVƏXANIM
ZİLHİCCƏ/ZÜLHƏCCƏ/ZÜLHİCCƏ
ZİNƏT/ZİYNƏT/ZİNYƏT
ZİNNUR/ZİNNURƏ
ZÜBEYDƏ/ZİBEYDƏ
ZÜLEYXA/ZÜLEY
ZÜLFİNAZ/ZÜLFÜNAZ
ZÜLFİYƏ/ZÜLFİYYƏ
ZÜRİYƏ/ZÜRİYYƏ
ZÜRİYƏT/ZÜRİYYƏT

SOVET HAKİMİYYƏTİNİN İLK İLLƏRİNDƏ MEYDANA ÇIXMIŞ ŞƏXS ADLARI

Hər bir xalqın şəxs adları sisteminin formalaşması tarixlə əlaqədardır. Burada mövcud adlarda müxtəlif dövrlərin izləri qorunub saxlanılmışdır. Azərbaycanda 71 il mövcud olmuş Sovet hakimiyyəti dövrü şəxs adlarında da öz izini buraxmışdır. İnsanlar çox zaman təqib olunmaq təhlükəsindən qorunmaq üçün həqiqi adlarını və soyadlarını dəyişməli olmuşlar. Beləliklə, bir sıra qədim adlarımız, sovet dövrünə qədər, eləcə də müstəqillik uğrunda bir çox xidmətləri olmuş insanların adları yavaş-yavaş unudulurdu. Türk mənşəli adlar məlum səbəblərdən sıradan birləşmədən çıxarılırdı. Xüsusilə adlarda *ağa*, *bəy*, *Tanrı*, *Xuda*, *Allah* və s. kimi hissələrin atılması müşahidə edilirdi. Bu da birbaşa o dövrdə yürüdülmən siyasətin nəticəsi idi. Hakim ideologiyanın siyasətinə uyğun, həmçinin dilimizə daxil olmuş yeni-yeni rus sözlərinin, terminlərinin lüzumsuz yerə şəxs adlarına çevrildiyi müşahidə edilirdi. Bu da şəxs adları sisteminə yöndəmsiz, gülcünc adların daxil olması ilə nəticələnirdi. Soyadların kütləvi şəkildə dəyişdirilməsi də məhz aparılan siyasətin nəticəsi olmuşdur. Bu proses yalnız Azərbaycanda olmayıb, keçmiş Sovetlər İttifaqına daxil olan respublikalarda da özünü aydın göstərirdi.

Məlum olduğu kimi, dünyaya yenicə göz açmış insana mənasına fikir verilmədən dəbə görə, yaxud nəyinsə xatirinə ad qoyulması düzgün hesab oluna bilməz. Müəyyən zaman keçdikdən sonra bu qəbildən olan adlar dəbdən düşsə, yaxud da ictimai-siyasi şərait dəyişsə bilər. Nəticədə adlar gülüş obyektinə çevrilir. Sovet hakimiyyətinin ilk illərində məişətimizə yad olan Lenduruş (V.İ.Leninin duruşu), Marlen (kommunizmin ideoloqları K.Marks və V.İ.Leninin adlarının birləşməsindən yaranmışdır) və s. kimi bir çox şəxs adlarının da aqibəti belə oldu.

1960-cı illərdə özünü büruzə verən milli oyanış nəticəsində bu adlar artıq sıradan çıxmağa başladı. Artıq adın həm də milli kamillik, mənavi varlıq olduğunu anlayanlar belə məntiqsiz, yöndəmsiz adlardan uzaqlaşmağa başladılar. Məlumdur ki, soyadlar şəxs adlarından düzəlidir. Soyadlar həm də soyu,

kökü bildirir. Soyadlarımız milli kimliyimizin göstəricisidir. Bu məsələlər artıq hər yerdə daha aydın diqqətə çatdırılırdı. Bu dövrdə insanlar onlara verilmiş belə adları dəyişirdilər. Məsələn, Komuna Kamil olurdu, Alyoşa Əli, İliç İkrəm və s. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, bu günə kimi öz adlarını dəyişməyənlər də oldu. Lügətdə bu qəbildən olan şəxs adlarının izahını təqdim etməməyimizin səbəbi odur ki, hazırda belə adlara çox cüzi halda, əsasən də əhalinin yaşlı təbəqəsi arasında təsadüf edilir. Başqa sözlə, belə adlar Azərbaycan şəxs adları sistemində özünə yer tapa bilmədi, artıq tamam sıradan çıxmaq üzrədir.

KİŞİ ADLARI:

ALİK	ALYOŞA
AMUR	ANKET
ARTEL	CANTİK
DANİL	DARVİN
ELFAN	ENGELS
FELİKS	FƏRAİT
FƏRAR	FƏSALƏDDİN
FİLMAN	İFRAT
İLİÇ	İNQİLAB
KARLEN	KATİB
KOLXOZ	KOMBAYN (QOMBAY)
KOMMUNA	KONFRANS
QASI	QODOVOY
QLOBUS	QURULTAY
LADO	LENDURUŞ
LÜDVİQ	MAFİYƏQ
MAKSİM	MARKS
MARLEN	MÖHÜR
MÜHARİB	NARKOM
NOVELLA	OKTYABR
PAKET	PEÇAT
PRİKAZ	RAKET
RAYƏT	RAZBOR

RAZQOVOR	RƏHBƏR
ROMAN	RÖYAL
SAMİQ	SAMİN
SAVXOZ	SOVET
SPUTNİK	SULFİDDİN
TELEFON	TƏSƏRRÜFAT
TRAKTOR	VALİZ
ÜZÜLFƏR	ÜMUMİ
VAQON	VASİL
VOLOD	VOROŞİL
YENİSEY	YURA
ZAMİQ	ZÜLFİQ

QADIN ADLARI:

AVRORA	AMURA
AZADƏ	BUKET
ELFANƏ	ELYANƏ
FİQUMƏ	FÜQUMƏ
XOŞBƏXT	İFRAT
KOMUNA	LENA
MAKİNA	NARKOM
NAZİKO	RADA
RAİSA	RAYA
RUFANƏ	SAMOVAR
SİYANƏ	SİYALƏ
STALİNA	STƏKAN
TELEFON	ZOYA

QISALTMA VƏ YA KİÇİLTMƏ ŞƏXS ADLARINDAN FORMALAŞMIŞ ŞƏXS ADLARI

Azərbaycan antroponimikasında şəxs adlarının qısaldılmış, yaxud kiçildilmiş formasından yaranmış kifayət qədər şəxs adları mövcuddur. Müasir Azərbaycan ədəbi dilinin dialektlərinin tərkibində mövcud şəxs adlarında diqqəti cəlb edən bir xüsusiyyət onların tam və natamam meyara görə fərqlənməsidir. Başqa sözlə, dialektlərdə olduğu kimi, danışiq dilində bir çox tam şəxs adları bəzən kiçildilərək yarımçıq şəkllə salınmışdır. Danışıq dili üçün xarakterik və qanunauyğun olan bu adlar sonradan rəsmi qeydiyyatda da öz əksini tapmışdır, başqa sözlə, əzizləmə və ya oxşama məzmunu ifadə edən bu adlar sonradan müstəqil şəxs adları kimi rəsmiləşmişdir. Hətta onların bir çoxundan formalaşmış soyadlar da mövcuddur. Məsələn, Bəliyev, Əbiyev, Məmişov, Məstiyev və s. Elmi ədəbiyyatda bu qəbildən olan şəxs adlarına elliptik (kəsik) şəxs adları adı verilmişdir. Azərbaycan dilçiliyində bu adlara nəvazişli, oxşama, əzizləmə məzmunlu adlar da deyilir.

Müasir türk, həm də müasir Azərbaycan şəxs adları sisteminə əzizləmə və oxşama məzmunlu qısaltma və kiçiltmə şəxs adları mövcud olsa da, tədqiqata az cəlb edilmişdir. Dilimizdə qısaltma adların araşdırılmasını bir sıra məsələlər vacib edir:

- 1) Azərbaycan antroponimikasında elə şəxs adları mövcuddur ki, onların konkret hansı addan düzəldiyini müəyyən etmək mümkündür.
- 2) Dilimizin şəxs adları sisteminə bəzi qısaltma adların hansı addan formalaşdığını müəyyən etmək çətinidir, bəzən isə heç mümkün deyildir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün dilçilərin əksəriyyəti dil baxımından şəxs adlarının bu cür işlənməsini, sonradan müstəqil ad kimi rəsmiləşməsini də düzgün hesab etmir. Amma nə etmək olar ki, dünyanın bir çox xalqlarının məişətində olduğu kimi, dilimizdə də rəsmi şəxs adları sırasında bu qəbildən olan şəxs adları mövcuddur.

KİŞİ ADLARI:

ABIŞ	ADIŞ
ALIŞ	ATAŞ
BABAŞ	BALAŞ
BALI	CƏBİ
CƏBİŞ	CƏMO
DƏDƏŞ	ƏBİL
ƏBİ	ƏBİLİ
ƏBİŞ	ƏLİŞ
FATOŞ	FƏRZİ
FƏTİ	FƏTİŞ
GÖYÜŞ	HƏSİ
HƏZİ	NÜSÜ
HÜTÜ	XANI
XANIŞ	XASI
XEYRİ	XUDU
XUDUŞ	İBAY
İBİ	İBİŞ
İMAŞ	İSİ
İZZİ	KƏRİŞ
QARAŞ	MƏHİ
MƏMİ	MƏMO
MƏMİŞ	MƏRDİ
MƏSİ	MƏSTİ
MƏTİ	MİRİ
MİRİŞ	MÖHÜ
MÖHÜN	NURUŞ
SEYFİ	ŞƏMİ
ŞAHI	ŞAHİ
ŞƏMİ	ŞƏMİŞ
ŞIXI	ZEYNİ
ZƏRBİ	

QADIN ADLARI:

BALIŞ	ELLA
ELYA	EMA
EMMA	ESMİRA
FATI	FATOŞ
FƏRİ	FƏRİŞ
GÜLİ	GÜLÜ
GÜLÜŞ	XANI
XANIŞ	XEYRİ
İMBİL	İMMİ
LENA	MAHİ
MƏHİ	MƏHİN
MƏTİ	MƏTİŞ
NAZI	NƏZİ
NƏNƏŞ	PƏRİŞ
RAYA	SƏBİ
SƏBİŞ	UMMİ
ÜMBÜL	ÜMMÜ
ZARA	ZƏRİ
ZƏRİŞ	ZƏROŞ
ZƏRRİ	ZÜLEY
ZÜLİ	

HƏM AVROPA XALQLARININ DİLLƏRİNDƏ, HƏM DƏ DİLİMİZDƏ MÖVCUD ŞƏXS ADLARI

Elmi ədəbiyyatdan məlumdur ki, dünyada elə bir xalq yoxdur ki, onun dilinə başqa dillərdən söz, həmçinin antroponim keçməsin. Başqa sözlə, öz xalis sözlərindən ibarət saf dil yoxdur. Bu hal özünü şəxs adları sistemində də büruzə verir. Dillərin antroponimik sisteminin müşahidəsinə əsasən demək olar ki, cəmiyyət həyatında baş vermiş müəyyən proseslərlə əlaqədar şəxs adları da bir dildən başqa dilə keçir. Bütün bunlar müəyyən ictimai-siyasi, tarixi faktlarla əlaqədardır. Belə bir proses müasir dövrdə də davam edir. Beləliklə, dildə “alınma antroponimlər” adlanan termin-ifadə mövcuddur.

Avropa mənşəli şəxs adlarının dilimizdə işlənməsi XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Avropa mənşəli adların əksəriyyəti dilimizə Sovetlər birliyi dövründə rus dili vasitəsilə keçmişdir. Dünyada kommunist rejiminin ideologiyasına uyğun fikirləri ilə seçilən, sosializm cəmiyyətini dəstəkləyən ictimai xadimlərin adları tez-tez xatırlanır, beləliklə həmin şəxslərin adları Azərbaycan antroponimikasına daxil olurdu. Məsələn, Klara qadın adı alman siyasətçisi, kommunist hərəkatının fəal iştirakçısı, Almaniya Kommunist Partiyasının yaradıcılarından biri, dünyada qadın hüquqlarının müdafiəçisi kimi tanınmış, eləcə də 8 mart tarixinin Beynəlxalq Qadınlar Günü ideyasının müəllifi Klara Setkinin (1857-1933) adındandır. Telman kişi adı Almaniya kommunistlərinin lideri, 1925-ci ildən 1933-cü ilə qədər Reyxstaqın deputatı, Adolf Hitlerin əsas siyasi rəqiblərindən olmuş Ernst Telmanın (1886-1944) soyadındandır. Roza qadın adı XX əsrin əvvəllərində Almaniya fəaliyyət göstərmiş yəhudi əsilli inqilabçı qadın Roza Lüksemburqun adındandır. O, Avropada öz dövrünün ən fəal kommunist hərəkatı üzvlərindən hesab edilirdi.

Bəzən ailələrdə teatr, kino tamaşalarındakı sevimli qəhrəmanların adlarını dünyaya gələn övladlarına vermişlər. Məsələn, Esmeralda/Emiralda V.Hüqonun dünyada məşhur əsərlərinin

dən olan, XX əsrdə dünya kinematografiyasında bir neçə dəfə ekranlaşdırılmış “Paris, Notr-Dam kilsəsi” filminin əsas surəti tamaşaçılar tərəfindən çox sevilmiş, nakam taleli gözəl Esmeraldanın adındandır. Eləcə də yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, keçən əsrin 30-cu illərindən etibarən U.Şekspirin Azərbaycanda tamaşaşa qoyulmuş məşhur əsərlərinin qəhrəmanları o dərəcədə sevilmişdi ki, onların adları (Hamlet, Ofelya, Maqbet, Otello, Stella və s.) həmin dövrdən dilimizin şəxs adları sisteminə daxil oldu. Sovet dövründə, əsasən də 30-cu illərdən ideologiyanın diqtəsi ilə “üsyandar, inqilablar yolu ilə azadlığa qovuşma”, “ağalar və incidilmiş qullar dünyasına nifrət və üsyan” və s. kimi populist mövzular daim gündəmdə idi. Qədim Romada qulların ən böyük üsyanının (m.ə.74-71) başçısı Spartakın həyatı və fəaliyyəti ilə əlaqədar mövcud ədəbi əsərlər (Covanyoli, V.Yan və b.) Sovet İttifaqında yaşayan xalqların dillərinə tərcümə edilir, ABŞ-da çəkilmiş bədii film, yaradılmış balet tez-tez nümayiş etdirilirdi. Bu dövrdə Azərbaycan şəxs adları sisteminə Spartak adı da daxil olmuşdu. Doğrudur, Spartak məişətimizdə digər kişi adları kimi uzunömürlü olmamışdır, lakin bugünümüzdə də əhalinin yaşlı təbəqəsi arasında, yəqin ki, adın daşıyıcılarına rast gəlmək olar.

Azərbaycan şəxs adları sistemində dünya şöhrətli alim və ixtiraçı Tomas Alva Edisonun (1847-1931) soyadından yaranmış Edison adına da rast gəlinir. Antik yunan filosoflarından Sokratın, Ərəstunun (Aristotelin adının ərəb dilindəki formasıdır), Əflatunun (Platonun adının ərəb dilindəki formasıdır) adları da dilimizin antroponimik sistemində mövcuddur. Doğrudur, Ərəstun, Əflatun kişi adları məişətimizdə uzunömürlü olmuşdur, lakin Sokrat adı ilə əlaqədar bunu söyləmək olmaz. XX əsrdə dilimizin şəxs adları sisteminə kino sənəti ilə əlaqədar Rac, Tarzan, Con və b. adlar da daxil olmuşdur. Lakin bu adlar məişətimizdə uzunömürlülük qazanmağa müvəffəq ola bilməmişdir.

Bu gün də Azərbaycanda Avropa mənşəli Ofeliya, Roza, Emil, Natella, Elmir, Elmina və b. adlar kifayət qədərdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Avropa məişətində də dilimizin şəxs adları sistemində mövcud türk mənşəli, eləcə də fars. ərəb mənşəli bir sıra şəxs adları mövcuddur. Alman və ingilis şəxs adları ilə əlaqədar tədqiqatlarımda bu şəxs adları ilə bağlı mövqeyimi ifadə etmişəm.

KİŞİ ADLARI:

ABEL	ADAM (ADƏM)
CON	DANİL
DAVİD	DAVUD
EDUARD	ELMİN
ELMİR	ELVİN
EMİL	NUH (NOY)
NURİ	RAFAEL
RAC	RAFİK
RAMİN	RAUL
RENAT	ROBERT
ROMAN	RUSLAN
ROBERT	SƏLİM (SALEM)
SOKRAT	SOLTAN (ZOLTAN)
SPARTAK	TAMERLAN
TARZAN	TELMAN
TEYMUR (TİMUR)	YAQUB (YAKOV)
YUSİF (İOSİF, JOZEF)	ZAMİR
ZƏKƏRİYYƏ	(ZAXARİYA)

QADIN ADLARI:

AFİNA	ALİMƏ (ALİMA)
ALİYƏ	(ALİYA) ALLA
ALMA	ALMİRA
AMALİYA	AMİNƏ (AMİNA)
ASİYA	AYİŞƏ (AYŞA)
BANU	BELLA
CULYETTA	DANƏ (DANA)
DENİZ	DƏFNƏ (DAFNE)
DƏSPİNƏ (DESPİNE)	DİANA
ELEONORA (ELYNORA)	ELİDA
ELFİRA	ELZA
ELMİNA	ELMİRA
ELVİNA	ELVİRA

EMA	EMİLİYA
EMMA	ESMİRA
ESMERALDA	ESTELLA
ƏZİZƏ (AZİZA, AZZA)	FAİNA (FAİNƏ)
FAİZƏ	FATİMƏ
FLORA	HƏVVƏ (EVA/YEVA)
XƏLİLƏ (KALİLA)	İNARA (İNARƏ)
İNDİANA	İNDİRA
İZABELLA	İZOLDA
KLARA	LEYLA
LENA	LİDA
LİZA	LİRA
LİDİYA	LAUZA
LİZA	LYUDMİLA
LUİZA	MARA
MALİKƏ (MALİKA)	MAYA
MARİYA	MİLANA
MAYDA	NAİMƏ (NAİMA)
MİNA	NAMİQƏ (NAMİQA)
NAİRA	NƏRGİZ (NARCİSSUS)
NATELLA	PAKİZƏ (PAKİZE)
NİHALNUR (NOUR)	RAMİYƏ (RAMİYA)
OFELYA	RƏBİYƏ (RABEA)
RAİSA	RİMA
RAYA	ROMELLA
RƏNA (RANA)	RUSLANA
RİTA	SARA
ROZA	SELİN
RUFİNƏ	SOFA
SƏBİNƏ (SABİNA)	SOFYA
SİMA	SUSAN(NA)
SOFİYA	SÜSƏN
STELLA	SVETLANA
SUSİMA	TAMARA
SVETA	TİNATİN

ŞİRİN
TAMİLLA
UMAY
YELENA
ZAMİRA
ZİTA

YASƏMƏN (JASMIN)
ZAIIRA
ZEMFİRA
ZOYA

CƏNUBİ QAFQAZ RESPUBLİKALARINDA ORTAQ ŞƏXS ADLARI

Hər bir dildə danışan müəyyən xalq bu və ya digər xalqla və yaxud bir sıra xalqlarla coğrafi cəhətdən qonşuluq şəraitində yaşayır. Bu qonşuluq bir çox yaxınlıqlara səbəb ola bilər. Eyni coğrafi məkanda yaşayan qonşu xalqlar arasında olan uzunömürlü, həmçinin müxtəlif əlaqələr həm də bu xalqların bir çox məsələlərdə bir-birinə təsir etməsində özünü göstərir. Belə yaxınlıq həm də dillərdən bir-birinə sözlərin keçməsinə səbəb olur. Bu cəhətdən azərbaycanlıların erkən dövrlərdən, hətta hələ xalq kimi formalaşmasına qədərki zamanlardan başlayaraq onunla qonşu olan bir sıra qəbilələrin, tayfaların, xalqların, millətlərin dillərinə türk dillərindən, eləcə də türk dillərinə qonşu dillərdən keçmiş sözlərin hesaba alınması və dərinədən hərtərəfli öyrənilməsi olduqca əhəmiyyətli və vacibdir.

Məlum olduğu kimi, çox erkən dövrlərdən azərbaycanlılar pars-pəhləvi-fars dillərində danışan tayfa və xalqlarla, eləcə də gürcülərlə, ermənilərlə, Dağıstan xalqları ilə, nəhayət, ərəb və rus dillərində danışan xalqlarla uzun müddət müxtəlif məzmunlu əlaqədə olmuşlar. Zaman, məkan cəhətdən belə əlaqələr bu və ya digər dərəcədə bu xalqların dillərində iz buraxmışdır. Həm də bu izlərdən bəzisi indi də qalmaqdadır. Bütün bu dəyişmələr şəxs adları sisteminə də təsirsiz ötürülməmişdir. Bu gün Cənubi Qafqazda yaşayan xalqların dillərində ortaq şəxs adları mövcuddur. Onların siyahısını təqdim edirik.

KİŞİ ADLARI:

ABBAS (ABBASİ, ABBAS)

ABDULLA (ABDULA)

ADƏM (ADAM)

AĞA (AQA)

AĞABABA (AQABABA)

AĞABƏY (AQABEK, AQANBEK)

AĞACAN (AQADJAN)

AĞALAR (AQALAR)
 AĞAMİR (AQAMİR)
 AĞASI (AQASI)
 AĞAXAN (AQAXAN)
 AĞASƏR (AĞASAR, AĞASER)
 AĞAZƏR (AQAZAR, AQAZER)
 ALLAHVERDİ (ALAVƏRDİ, ALLAVƏRDİ)
 ALMAZ (ALMAS/ALMASI/ALMAZASI)
 ALMAZXAN (ALMAZXANI)
 ALTUNASLAN (ASLANI, ASLAN)
 ARAZ (ARAZI, ARAS)
 ARZUMAN
 ARTUR
 ARZUMAN
 ARTUR (ARTURI)
 ASLAN
 ATA
 ATABƏY (ATABEQ)
 AYDƏMİR (AYDAMİR, AYTEMİR)
 AVTANDİL (AVTANDİL, AVTANDİLİ)
 AZAD
 AZAT
 BABA
 BABACAN
 BAHADIR (BAHADUR, BAADUR, BAADURI)
 BAĞDAD (BAQDAD, BAQDADI)
 BAĞIŞ (BAQIŞ)
 BAXŞI (BAXŞI)
 BALA
 BALABƏY (BALABEQ)
 BARXUDAR
 BAYANDUR
 BECAN/BEJAN/(BEJAN)
 BEHBUD (BEXBUT, BEYBUT)
 BƏDƏL (BADAL)

BƏDİR (BADİR, BADRİ)
 BƏDRİ (BADRİ)
 BƏHRAM (BAXRAM, BAQRAM)
 BƏRBƏR (BERBER)
 BƏRXUDAR (BARXUDAR)
 BƏY (BƏQİ, BEKA, BEQİ)
 BƏYLƏR (BEQLARİ, BEQLAR)
 BƏYLƏRBƏY (BEQLERBEQ)
 BUDAQ
 BUĞAC (BUĞA)
 BÜNYAD (BUNYAT, BUNİAT)
 CAMAL (CAMAL, CAMAL)
 CANAN (DJANAN)
 CANIBƏY (DJANIBEK)
 CAHAN (DJAHAN)
 CAHANGİR (DJAHANGİR)
 CAVAD (DJAVAD)
 CAVAN (CAVAN, CİVAN)
 CƏGƏR (CAPAR, CAPARİ)
 ÇİNAR (ÇİNARA)
 ÇİNGİZ (TENGİZ)
 ÇOPUR
 DANİL
 DANİYAR
 DAVUD (DAVİD)
 DƏMİR (DAMİR, DEMİR)
 DƏMİRÇİ (DAMİRÇİ, DEMİRÇİ)
 DƏMİRDAŞ (DAMİRDAŞ, TAMİRDAŞ)
 DÖNMƏZ (DONMAZ)
 DÖVLƏT (DOVLET, DAULET)
 DUMAN
 DURSUN
 ELBƏY (ELBEQ, ELBAK)
 ELÇİBƏY (ELÇİBEK, ELÇİBEQ)
 ELİZBAR

ELZİBAR
 EMİL
 EMİN
 EYVAZ (AYVAZ)
 ƏFRAYIM (EFRAİM)
 ƏHMƏD (AXMETİ, AXMET)
 ƏLİXAN (ALİXAN)
 ƏRMAN (ARMAN, ARMANİ)
 ƏSƏD (ASAD)
 ƏZİZ (AZİZ)
 ƏZİZBƏY (AZİZBEQ)
 ƏLİXAN (ALİXAN)
 ƏMİR (AMİR)
 ƏMİRCAN (AMİRADJAN)
 ƏNVƏR (ANVAR, ANVARI)
 ƏSMƏT (ASMAT)
 ƏVƏZ (AVAZ)
 FƏLİKS
 FƏRHAD (FARXAD, FARXADİ)
 FƏRRUX (FARRUX)
 FUAD
 GÖYÇƏ (QOQÇA, QOKÇA)
 HAQNƏZƏR (HAXNAZAR)
 HAMLET (QAMLET)
 HARUN (ARUN, AARON, QARUN)
 HƏSƏN (HASAN)
 HƏSRƏT (HASRAT)
 HARUN (QARUN)
 XANƏMİR (XANAMİR, XANEMİR)
 XANDƏMİR (XANDEMİR)
 XANLAR
 XƏZƏR (KXAZAR)
 XƏSROV
 İSA
 İSABƏY (İSABEQ)

İSGƏNDƏR (İSKANDAR)
 İSHAQ (İSAAK, İSHAK)
 İSMAYİL (İZMAYİL)
 KARLEN
 KƏLƏNTƏR (KALANTAR)
 KƏRƏM (KARAM, KEREM)
 KƏRİM (KARİM)
 KİÇİK (KÜÇÜK, KUÇUK)
 KNYAZ
 KÖÇƏRİ (KOÇARI, KOÇAR)
 QACAR (KADJAR)
 QARA (KARA)
 QARABƏY (KARABEQ, KARABEK)
 QARAGÖZ
 QARDAŞ (KARDAŞ, KARTAS)
 QƏHRƏMAN (QAHRAMAN, KAQRAMAN)
 QƏMBƏR (QAMBAR)
 QƏRİB (QARİB)
 QƏRİBCAN (QARİDJAN)
 LALƏZAR (LALAZAR)
 MAİL
 MAİS
 MAQBET
 MANSUR
 MARLEN
 MAYİS
 MEHRAB (MEQRAB, MERAB)
 MENRAN (MEXRAN, MİXRAN)
 MƏDƏT (MADAT)
 MƏLİK (MELİK)
 MƏRCAN (MARCAN, MARJAN)
 MƏRDAN (MARDAN)
 MİKAYİL (MİKAEL)
 MİRİCAN (MİRİDJAN)
 MİRZƏ (MİRZA, MİRZO)

MURAD (MURAT)
 NADİR (NADİR, NODAR)
 NALBƏND (NALBAND)
 NAMAZ
 NƏRİMAN (NARİMAN)
 NƏZƏR (NAZAR)
 NURUCAN (NURİCAN)
 NÜBAR (NUBAR)
 ÖMƏR (OMAR)
 OSMAN (USMAN)
 PAPAQ (PAPAK)
 PEYKƏR (PEYKER)
 RAFİQ (RAFİK)
 RAİL
 RƏFƏİL (RAFAEL)
 RƏFİ (RAFİ)
 RÜSTƏM (ARUSTAM, RASTOM, RUSTAM)
 SARI (SARO)
 SARIBƏY (SARİBEQ)
 SARIXAN (SARUXAN, SARXAN)
 SAYAD (SAYAT)
 SEYRAN
 SƏFƏR (SAFAR)
 SƏRDAR (SARDAR)
 SUMBAT
 ŞADMAN (ŞADİMAN)
 ŞAHBAZ (ŞAXBAZ)
 ŞAHƏMİR (ŞAXEMİR)
 ŞAHƏZİZ (ŞAXEZİZ)
 ŞAHMURAD (ŞAXMURAT)
 ŞAHNAZ (ŞAXNAZ)
 ŞAHNƏZƏR (ŞAXNAZAR)
 ŞAHNUR (ŞAXNUR)
 ŞAHSUVAR (ŞAXSUVAR)
 ŞAHVƏLƏD (ŞAXVALAD)

ŞAHVERDİ (ŞAXVERDİ)
 ŞAİQ (ŞAYİK)
 ŞAMO
 ŞAPUR
 ŞƏRABXAN (ŞARABXAN)
 ŞƏRUR
 ŞİRAZ
 ŞİRİN
 TARXAN
 TARİYEL
 TELMAN
 TENGİZ (TENQİZ, TANQİZ)
 TEYMUR (TEMİR, TİMUR)
 TƏHMƏZ (TEXMEZ)
 ULUBABA
 ULUXAN
 VƏLİCAN (VELİDJAN)
 VƏLİXAN (VELİXAN)
 YAQUB (YAKOV)
 YEQAN
 YUSİF (İOSİF)
 ZAUR (ZAUR, ZAURİ)
 ZƏKƏRİYYƏ (ZAXARİ, ZAXARİYA, ZAKARİYA)
 ZALİBƏY (ZALİBEQ)
 ZƏRGƏR (ZERGER)
 ZÖHRAB (ZURAB, ZOHRAB)
 ZÜLAL (ZULAL, ZULALİ)

QADIN ADLARI:

ADİLƏ (ADELYA)
 AİDA
 AMALİYA
 ASYA
 CƏVAHİR (DJAVAİR)

CULYETTA
 ÇİÇƏK (ÇİÇAK)
 ÇİNAR
 ELONORA
 ELMİRA
 ELVİRA
 ELZA
 EMİLİA
 EMA/EMMA
 ƏLVAN (ALVAN)
 ƏSMƏT (ASMAT)
 FAİNƏ (FAİNA)
 FATMA (PATİMA)
 FƏRİDƏ (FARİDA)
 FLORA
 GÖVHƏR (QOUXAR)
 GÖZƏL (QYÜZEL)
 GÜLÇİN (QULÇİNA)
 GÜLÇÖHRƏ (QULÇORA)
 GÜLİ (QYULİ)
 GÜLLÜ (QYULLİ)
 GÜLNAZ (QULNAZ, QULNAZİ)
 GÜLNARA (QULNARA)
 GÜLZAR (QULİZARİ)
 GÜMÜŞ (QUMUŞ)
 GÜNƏŞ (QUNAŞ)
 GÖYƏRÇİN (GOYARÇİN)
 GÖVHƏR (GOHAR, GOHARAQ, GOHARAK)
 GÖZƏL (GYUOZAL)
 HƏMAİL (AMAYİL, AMOİL)
 XATUN
 XANIM (XANUM, XANUMA)
 XANPƏRİ (XANPARİ)
 XUMAR
 KAMİLLA

KÜBRA (KUBRA)
QARAGÖZ (KARAQGOZ)
LALƏ (LALA, LALİ)
LEYLA (LEYLİ)
LİANA
MAHNUR (MAXNUR)
MATAN
MƏRDANƏ (MARDANA, MERDANA)
MƏRYƏM (MARYAM)
MAYA
NAILƏ (NAILYA)
NAİRƏ (NAİRA)
NANƏ (NANA)
NATELLA
NƏRGİZ (NARGİZ, NARGIZE)
NİŞAN (NŞAN)
NOVELLA
NÜBAR (NUBAR)
NURİYYƏ (NURİ)
OFELİYA
PƏRVANƏ (PARVANA)
RƏİSƏ (RAİSA)
RAHİLƏ (RAXİLE, RAXİLYA)
ROKSANA
RUFİNƏ (RUFİNA)
RUZANNA
SARA
SƏBİNƏ (SABİNA)
SARA
SƏDA (SEDA)
SƏLBİ (SALBİ)
SƏLBİNAZ (SELBİNAZ)
SƏLVİ (SELVİ, SALVİ)
SƏLVİNAZ – SƏRVİNAZ/SELVİNAZ, SALVİNAZ
SƏNƏM/SANAM

SONA
SOFA
SOFİYA
STELLA
SÜSƏN (SUSAN, SUSANNA, ŞUŞAN, ŞUŞANİK)
ŞAHXANIM (ŞAXXANUM)
ŞAMAMA (ŞAMAM)
ŞƏKƏR (ŞAKAR)
TAMAM
TAHİRƏ (TAİRA)
TAMARA
TAMİLLA
VENERA
ZARA
ZEMFİRA/ZENFİRA
ZEYNƏB (ZEYNABİ, ZEYNA)
ZƏRİNƏ (ZARİNA)
ZÜLAL (ZULAL)
ZÜLFİYYƏ (ZULFİYYA)

AZƏRBAYCAN ANTROPONİMİKASINDA MÖVCUD ŞƏXS ADLARININ MƏNA ƏSASI

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan antroponimlərinin semantikasi, məna əsası müasir dilçilikdə vacib və aktual problemlərdən sayılır. Bu gün dünya dilçiliyində bu suala hələ də fərqli cavablar verilir.

Mövcud tədqiqatların müşahidəsinə əsasən demək olar ki, bəli, şəxs adlarının mənası vardır. Qeyd etmək lazımdır ki, xalqımızın ictimai-siyasi həyatında baş verən hadisələr, gedən proseslər, inkişaf və tərəqqi, bir sıra tarixi-ictimai dəyişikliklər və s. dilin şəxs adları sisteminə də təsirsiz ötüşməmişdir. Şəxs adlarının məna xüsusiyyəti də antroponimlərdə uzun tarixi inkişaf əlaqədar formalaşmışdır. İlk yazılı abidəmiz, milli-etnik varlığımızın tarixi-ədəbi ensiklopediyası hesab edilən “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarındakı şəxs adlarının semantik tutumu öz zənginliyi ilə diqqəti cəlb edir. Yeri gəlmişkən qeyd etməyi lazım bilir ki, dastanda Dədə Qorqudu ad vermək üçün xüsusi olaraq dəvət etmirlər. O özü gəlir, ad verir. Ümumiyyətlə, bir çox türk abidələrində hər kəs ad verə bilməz. İnanclara görə, adla insanın taleyi, gələcək həyatı arasında uyğunluq, bəzən də eyniyət olduğundan, hər adamın düşünüb-daşınmadan dünyaya gələn insana ad verməsi mümkün deyildir.

Tədqiqatlar göstərir ki, tarixən dünyaya göz açan insana ad qoyarkən mütləq bir məna, məzmun düşünlərək, məna əsas götürülərək ad qoyulmuşdur. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında da advermə motivi qəhrəmanın epik bioqrafiyasını tamamlayan magik xeyir-duadır.

Şəxs adlarının yaranma mənbələri ilə əlaqədar tədqiqatların müşahidəsi göstərir ki, bu gün antroponimik prosesin səciyyəvi semantik xüsusiyyətləri bu gün də ciddi araşdırmalar tələb edir. Şəxs adları apelyativ sözlərdən yalnız leksik mənasına görə deyil, eyni zamanda qrammatik məna əlamətinə görə fərqlənir. Azərbaycan şəxs adları sistemində ərəb, fars və s. dillərdən alınma kifayət qədər adlar mövcuddur. Bu adların da hər birinin leksik mənası mövcuddur. Xalis Azərbaycan dilinin apelyativ

leksikası əsasında yaranmış şəxs adları da onomastik məna daşıyır. Məsələn, Sevindik, Polad, Sarıtel və s.

Dildə olan bir çox sözlər əksər şəxs adlarının yaranmasında mənbə rolunu oynayır. Müşahidələr göstərir ki, antroponimlərin yaranmasında nitq hissələrinin özünəməxsus rolu vardır. Tədqiqatçıların əksəriyyəti haqlı olaraq adlandırma vahidi kimi qeyd edilən antroponimlərin yaranma prosesində şəxs adlarının ilk mənalının isimlərin əsasında əmələ gəldiyini qeyd edir. Azərbaycan dilində isimlərlə yanaşı, sifət, say, feil və zərflər də adların yaranmasında leksik vahid kimi iştirak edir. Məsələn, İlkin, Bircə, Anar, Qara, Tapdıq və s.

Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, dünya dillərinin əksəriyyətində olduğu kimi, dilimizdə də şəxs adlarının formalaşmasında bitkilərin, heyvanların, yer adlarının, hidronimlərin, oronimlərin, kosmonimlərin və s. özünəməxsus rolu olmuşdur. Şəxs adlarının tədqiqi ilə uzun müddət məşğul olmuş A.Qurbanovun, Z.Sadiqovun, Ş.Sədiyevin, H.Həsənovun, M.Çobanovun, Y.Q.Yusifovun, A.Ş.Hacıyevin, İ.Ağayevin, A.Paşanın və başqalarının əsərlərində və məqalələrində bu məsələlər öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan dilində mövcud şəxs adları üzərində araşdırma aparan tədqiqatçı alimlərin qənaətinə görə, dilimizin şəxs adları sistemində kişilər üçün 1000, qadınlar üçün isə 1200 addan istifadə edilir. Nəzərə alsaq ki, bu gün dünyada azərbaycanlıların sayı 50 milyondan çoxdur, belə bir sual meydana çıxa bilər: bəs bu adlar tələbatı təmin edirmi? Bəli, bu gün Azərbaycan şəxs adları sistemindəki adlar tələbatı ödəyir, dilimizdə arxaikləşmiş türk dillərinə aid bir çox adlar yenidən qayıdır, bir çox yeni adlar da yaranır.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan şəxs adları həm ümumi adlar, həm də xüsusi adlar əsasında əmələ gəlir. Buna görə də şəxs adlarının yaranma mənbələrini iki qrupa bölmək olar:

1. Ümumi sözlərdən yaranan şəxs adları.
2. Xüsusi adlardan yaranan şəxs adları.

Müşahidələr göstərir ki, dünya dillərinin əksəriyyətində olduğu kimi, Azərbaycan dilinin şəxs adları siyahısında ümumi sözlərdən yaranan adlar daha üstündür. Belə şəxs adları apelyativlərdən əmələ gələn adlardır. Buraya, əsasən, heyvan, quş, bitki, gül, çiçək, təbiət hadisələri və s. daxildir ki, onların da etimologiyası qədim dövrlərə gedib çıxır.

Ümumiyyətlə, şəxs adlarının yaranma əsasına görə dünya dilləri, həmçinin türk dilləri üzrə müxtəlif bölgülər mövcuddur. Antroponimika sahəsində tədqiqat aparmış alimlər araşdırmalarında müasir adların yaranma səbəbləri ilə bağlı müəyyən bölgülər təklif edirlər.

Azərbaycan antroponimikasında mövcud şəxs adları semantik cəhətdən olduqca zəngin, həm də rəngarəngdir. Dilimizdəki şəxs adlarının meydana gəlməsi də müəyyən qayda və yollar əsasında mümkün olmuşdur. Fikrimizcə, dilimizdəki şəxs adlarını mənasına görə, əsasən, aşağıdakı semantik qruplara bölmək olar:

1. Xalq, tayfa, nəsil adları ilə əlaqədar şəxs adları.
2. Qohumluq, əqrəbəliq anlayışları ilə əlaqədar şəxs adları.
3. Ailənin istək və münasibəti ilə əlaqədar yaranan şəxs adları.
4. Yer adları ilə əlaqədar şəxs adları.
5. Su obyektlərinin adları ilə əlaqədar şəxs adları.
6. Göy cisimlərinin adları ilə əlaqədar şəxs adları.
7. Ümumi coğrafi anlayışlarla əlaqədar şəxs adları.
8. Heyvan adları ilə əlaqədar yaranan şəxs adları.
9. Quş adları ilə əlaqədar yaranan şəxs adları.
10. Bitki adları ilə əlaqədar yaranan şəxs adları.
11. Meyvə adları ilə əlaqədar şəxs adları.
12. İctimai hadisələrin adları ilə əlaqədar şəxs adları.
13. Qiymətli daş-qaş adları ilə əlaqədar şəxs adları.
14. Hərb və sülh anlayışları ilə bağlı sözlərlə şəxs adları.
15. Etibar və inam ifadə edən sözlərlə əlaqədar şəxs adları.
16. Əlamət və keyfiyyət anlayışları ilə əlaqədar şəxs adları.
17. Miqdar və sıra anlayışları ifadə edən sözlərlə əlaqədar şəxs adları.
18. Təbiət hadisələrinin adı ilə əlaqədar şəxs adları.
19. İctimai hadisələrin adları ilə əlaqədar şəxs adları.
20. Dini-mifoloji anlayışlarla əlaqədar şəxs adları.
21. Əfsanəvi anlayışlarla əlaqədar şəxs adları.
22. Vaxt anlayışları ilə əlaqədar şəxs adları.
23. Müştərək adlar – həm oğlanlara, həm də qızlara verilən adlar.
24. Törəmə adlar.
25. Yalnız soyadlarda yaşayan kişi adları.
26. İlin aylarının adlarından olan şəxs adları.

27. Titullarla əlaqədar şəxs adları.
28. Musiqi, musiqi alətləri ilə bağlı sözlərdən şəxs adları.
29. Dostluq və yoldaşlıq məfhumlarını bildirən sözlərdən yaranan adlar.
30. Gözəl görünüşlə bağlı şəxs adları.
31. Mənsubluq, sahiblik ifadə edən adlar.
32. Əziz, sevimli mənasında olan şəxs adları.
33. Adam, kişi, qadın, oğlan, qız anlayışları ifadə edən adlar.
34. Güc, qüvvə, möhkəmlik ifadə edən sözlərdən yaranan adlar.
35. Allahın, Tanrının verdiyi övlad mənasında adlar.
36. Sülh, hərbi, əmin-amanlıq, asayiş mənası ifadə edən adlar.
37. Silah, sursat adlarından olan adlar.
38. Nəciblik bildirən adlar.
39. Parlaqlıq, işıqlılıqla bağlı adlar.
40. Səadət, xoşbəxtliklə əlaqədar adlar.
41. Ağıl, qüdrət ifadə edən adlar.
42. Sağlamlıq və əlillik ifadə edən adlar.
43. Coğrafi adlardan (şəhər, ölkə, kənd, çay, dəniz, dağ adları) olan adlar.
44. Həm soyad, həm də ad kimi işlənən adlar.
45. Nağıl, əfsanə, dastan qəhrəmanlarının adlarından olanlar.
46. Təsviri anlayışlarla əlaqədar şəxs adları.
47. Xüsusi əşya və bərk cisimlərin adı ilə əlaqədar şəxs adları.

Ola bilsin ki, bu bölgüdə müasir Azərbaycan dilində şəxs adlarının əmələgəlmə mənbələri və üsulları tam əhatə edilməmişdir. Bu barədə meydana çıxacaq tədqiqatlarda, yəqin ki, yeni münasibətlər, yanaşmalar da yer alacaqdır.

Aşağıda bölgü əsasında bir neçə ad qrupunu diqqətə çatdırırıq.

XALQ, QƏBİLƏ, TAYFA, MİLLƏT, NƏSİL ADLARI İLƏ ƏLAQƏDAR ŞƏXS ADLARI

Bildiyimiz kimi, dil xalqla yaranır, onunla yaşayıb inkişaf edir. Qeyd etmək lazımdır ki, xalqın həyatında baş verən hər hansı dəyişikliklər məhz dildə öz ifadəsini tapır. Qəbilələrdən tayfaların, tayfalardan xalqların, xalqlardan millətlərin təşəkkül tapması prosesinə uyğun olaraq bu və ya digər milli dilin formalaşmasına qədər də qəbilə dilləri, tayfa dilləri, ümumxalq dili bu və ya digər şəkildə formalaşmış və əvvəlki dil müəyyən şəkildə sonra formalaşan dilin ilk əsasını təşkil etmiş, yaxud da sonrakı dilin təşəkkülündə müəyyən rol oynamış, eləcə də müəyyən iz buraxmışdır. Bütün bu proseslər zamanı dilimizin təşəkkülündə iştirak etmiş tayfaların, qəbilələrin, nəsilərin adları bu gün şəxs adları sistemində qorunub hifz olunmuşdur. Ümumiyyətlə, türk antroponimik vahidlər sistemində bu qəbildən olan şəxs adlarının sayı kifayət qədərdir. Dilçilikdə etnoantroponimlər adlandırılan bu tipli şəxs adları Azərbaycan antroponimikasında da mövcuddur. Lakin onların sayı o qədər də çox deyildir. Onların arasında xalqımızın təşəkkülündə iştirakı olan bir çox tayfaların da adına rast gəlinir.

Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan dilinin şəxs adları sistemində etnonimlər əsasında formalaşmış qadın adları müşahidə olunmur. Bunun səbəbi türk mənşəli etnonimlərin kişi adları əsasında yaranması və kişi adlarının da əksəriyyətinin igidlik, cəsurluq, mərdlik çalarlı olmasıdır. Bu da dilimizin antroponimikasında mövcud gözəllik çalarlı qadın adlarının motivləşmə xüsusiyyətlərinə uyğun gəlmir. Həm də nəzərə almaq lazımdır ki, erkən dövrlərdən türk tayfa başçıları arasında qadın tapmaq müşkül məsələdir, tayfa başçıları adətən kişilər arasından təyin olunardı. Məlum olduğu kimi, müasir advermə ənənəsində də bu qayda, demək olar ki, gözlənilir.

KİŞİ ADLARI:

ACAR
AĞASUVAR
ALBAN
ALMAN
AVŞAR
AZƏR
BAHARLI
BAYAT
ÇƏLƏBİ
ÇOBAN
ELXAN
EYMUR
EYNUR
ƏFQAN
ƏRƏB
GÜRCÜ
HAŞİM
XƏZƏR
QACAR
QARAMAN
QIPÇAQ
QUŞDAN
OĞUZ
PADAR
SAMUR
SUVAR
TATAR
TÜRKMƏN
ZÜLQƏDƏR

ADNAN
AFŞAR
ALPAN
BECAN
AĞASUVAR
CIĞATAY
ÇƏRKƏZ
ELDƏNİZ
ESTON
EYNAL
EYVAZ
ƏFŞAR
GƏRAY
GÜRŞAD
XANSUVAR
KƏNGƏR
QARAXAN
QARYAĞDI
QUŞÇU
QUŞTAN
ÖZBƏK
SALUR
SƏLCUQ
ŞAHSUVAR
TÜRK
TALIŞ
ŞİRVAN

QADIN ADLARI:

AŞİNA

AZƏR
AZƏRƏ

FİTONİMLƏRDƏN YARANMIŞ ŞƏXS ADLARI

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan şəxs adları sistemində bu qəbildən olan şəxs adları yalnız qadın adları üçün xarakterikdir. Bunun əsas səbəbi odur ki, fitonimlər gözəllik motivlidir, odur ki, daha çox qadın adlarında müşahidə edilir. Bu, təkcə türk mənşəli fitonimlər əsasında düzələn qadın adlarına deyil, həm də fitonimlər əsasında yaranan alınma apelyativli qadın adlarına da aiddir. Azərbaycan şəxs adları sistemində bu qəbildən olan antroponimlər, əsasən fitonimlər, fitonimik antroponimlər, fitoantroponimlər, floralar əsasında yaranmışdır. Çox vaxt bu qrupa daxil olan şəxs adlarını bitki adlarından formalaşan adlar başlığı altında izah etmişlər.

Dilimizin antroponimik sistemində əsl Azərbaycan sözləri əsasında yaranmış Çiçək, Çinar, Alma və s. kimi adlarla yanaşı, alınma, həmçinin hibrid antroponimlər də yer almışdır. Dilimizdə *çiçək* sözünün sinonimi olan fars mənşəli *gül* sözü əsasında formalaşmış, eləcə də tərkibində sözün iştirak etdiyi kifayət qədər hibrid şəxs adları mövcuddur. Çiçək sözü kimi, gül sözü də gözəllik motivli qadın adlarının yaranmasında iştirak etmişdir. Bu qəbildən olan antroponimlərin müşahidəsinə əsasən demək olar ki, *gül* sözü qohumluq bildirən sözlərlə birlikdə də şəxs adlarının yaranmasında iştirak etmişdir. *Çiçək* sözündən fərqli olaraq, *gül* sözü hərəkət bildirən sözlərimizlə birlikdə şəxs adlarının yaranmasında iştirak edir.

Azərbaycan şəxs adları sistemində kişi adlarının yaranmasında iştirak edən vahidlərə gəlincə, qeyd etməliyik ki, dilimizin antroponimikasında kişi adları, əsasən, müsbət motivli, igidlik, məğrurluq, qüdrət çalarlıdır ki, bu da xalqımızın xarakteri, mental düşüncəsi, həmçinin psixologiyası ilə əlaqədardır. Ona görə də Azərbaycan antroponimikasında fitonimlərdən yaranmış kişi adları çox az saydadır. Dilimizin şəxs adları sistemində tərkibində gül sözünün iştirak etdiyi kişi adları nisbətən üstünlük təşkil edir. Məsələn, Abgül, Ağagül, Gülağa və s. kimi az sayda mürəkkəb kişi adları da mövcuddur. Burada *gül* sözü əzizlik,

saflıq və s. kimi mənalara ifadə edir. Həmçinin məişətimizdə bu gün Çinar, Eldar və s. kimi ağac adlarından yaranmış kişi adlarına rast gəlirik.

Gül-çiçək məna əsaslı şəxs adları linqvistik baxımdan fitoantroponimlərdir. Bitki adı əsasında ad yaradılması hər bir xalqın təfəkkürü, arzu və estetik zövqünə uyğun hadisədir. Məhz bu səbəbdən də Azərbaycan dilində şəxs adları kimi istifadə edilməyən bir çox adlar digər türk dillərində fitoantroponim ola bilər. Fitoantroponimlərdən yaranmış şəxs adları aşağıdakı qruplara bölünür:

I. BİTKİ, AĞAC ADLARINDAN YARANMIŞ ŞƏXS ADLARI

II. GÜL ADLARI İLƏ BAĞLI ŞƏXS ADLARI

III. MEYVƏ ADLARI İLƏ BAĞLI ŞƏXS ADLARI

KİŞİ ADLARI:

ABGÜL	ADIGÜL
AĞAGÜL	BİYAN
BUDAQ	BUĞDAY
BUTA	ÇINAR
ELДАР	GÜLAĞA
GÜLALI	GÜLBABA
GÜLBALA	GÜLƏHMƏD
GÜLƏLİ	GÜLHƏSƏN
GÜLHÜSEYN	GÜLMALI
GÜLMƏHƏMMƏD	GÜLMİRZƏ
GÜLMURAD	GÜLOĞLAN
GÜLZAMAN	MURĞUZ

QADIN ADLARI:

ADIGÜL	AĞCAGÜL
AĞGÜL	ALÇA
ALÇAGÜLÜ	ALƏMNAR
ALƏMGÜL	ALMA
ALMAXANIM	ALMAYƏ

AMANGÜL	AYÇİÇƏK
AYDAGÜL	AYGÜL
AYŞƏGÜL	AYZANGÜL
BADAM	BADAMGÜL
BADAMXANIM	BACIGÜL
BAĞÇAGÜL	BAGDAGÜL
BALLICA	BƏNÖVŞƏ
BƏSTƏGÜL	BƏSDİGÜL
BƏSTİGÜL	BİRCƏGÜL
BİRGÜL	BİYANƏ
BUTA	ÇƏMƏNGÜL
ÇİÇƏK	ÇİÇƏKGÜL
ÇİÇƏKXANIM	ÇİÇƏKNUR
ÇİNAR	ÇİNARƏ
ÇİYƏLƏK	ÇÖHRƏGÜL
DƏFNƏ	DƏSTƏGÜL
ELGÜL	EYZƏNGÜL
ƏLVANGÜL	ƏSLİGÜL
ƏSMAGÜL	ƏSMƏGÜL
ƏTİRGÜL	ƏTİRŞAH
ƏZİZGÜL	ƏZİZƏGÜL
FƏSLİGÜL	FİDAN
FİDANƏ	FİDANGÜL
FLORA	GİLƏS
GİLƏNAR	GÖYCƏGÜL
GÖYÇƏGÜLÜ	GÖYÇƏKGÜL
GÜL	GÜLAFƏR
GÜLAFƏT	GÜLANA
GÜLARA	GÜLARAM
GÜLARZU	GÜLAVAZ
GÜLAY	GÜLAYƏ
GÜLAYİŞƏ	GÜLAYŞƏ
GÜLBACI	GÜLBADAM
GÜLBADƏ	GÜLBAHAR
GÜLBAĞÇA	GÜLBƏDƏN

GÜLBƏXT	GÜLBƏN
GÜLBƏND	GÜLBƏNDƏ
GÜLBƏNİZ	GÜLBƏZ
GÜLBƏS	GÜLBƏSDİ
GÜLBƏSTİ	GÜLBƏYAZ
GÜLBƏYİM	GÜLBİBİ
GÜLBİKƏ	GÜLBUTA
GÜLCAHAN	GÜLCAMAL
GÜLCAN	GÜLCƏNNƏT
GÜLÇƏMƏN	GÜLÇİÇƏK
GÜLÇİN	GÜLÇÖHRƏ
GÜLDAN	GÜLDANƏ
GÜLDƏN	GÜLDƏNƏ
GÜLDƏNİZ	GÜLDƏSTƏ
GÜLDƏRYA	GÜLƏNBƏR
GÜLƏFŞAN	GÜLƏSƏR
GÜLƏNDAM	GÜLFİDAN
GÜLƏSMƏT	GÜLGÜN
GÜLGƏZ	GÜLHEYRAN
GÜLGÜNƏ	GÜLXANIM
GÜLHƏYAT	GÜLXAS
GÜLXAR	GÜLXATUN
GÜLXATIN	GÜLXƏNDƏ
GÜLXƏNDAN	GÜLQAYIT
GÜLXUMAR	GÜLQƏMZƏ
GÜLQƏDƏM	GÜLQÖNÇƏ
GÜLQIZ	GÜLLÜ
GÜLLƏR	GÜLLÜCƏ
GÜLLÜBƏYİM	GÜLMAYƏ
GÜLLÜXANIM	GÜLMƏXMƏR
GÜLMAYA	GÜLMİRA
GÜLMİXƏK	GÜLNABAT
GÜLMİRƏ	GÜLNAR
GÜLNAMƏ	GÜLNARA
GÜLNARƏ	GÜLNİGAR

GÜLNAZ	GÜLNİSƏ
GÜLNİHAL	GÜLNUR
GÜLNİŞAN	GÜLNUMA
GÜLNURƏ	GÜLEYŞƏ
GÜLNÜMA	GÜLPARA
GÜLÖYŞƏ	GÜLPƏR
GÜLPARƏ	GÜLPƏRVAZ
GÜLPƏRİ	GÜLREYHAN
GÜLPÜSTƏ	GÜLRUH
GÜLRU	GÜLRUXSAR
GÜLRUX	GÜLSABAH
GÜLSABA	GÜLSARA
GÜLSAFA	GÜLSEL
GÜLSARƏ	GÜLSƏDA
GÜLSƏBA	GÜLSƏFA
GÜLSƏDƏF	GÜLSƏNƏM
GÜLSƏHƏR	GÜLSİMA
GÜLSƏRƏN	GÜLSONA
GÜLSOLMAZ	GÜLSULTAN
GÜLSOLTAN	GÜLŞA
GÜLSURƏ	GÜLŞAH
GÜLŞAD	GÜLTAMAM
GÜLŞEH	GÜLTƏN
GÜLTƏKİN	GÜLÜMCAN
GÜLÜM	GÜLÜMNAZ
GÜLÜMXANIM	GÜLÜSTAN
GÜLÜMNİSƏ	GÜLYAZ
GÜLYANAQ	GÜLZADA
GÜLYETƏR	GÜLZƏDƏ
GÜLZADƏ	HEYVA
GÜLZAR	HEYVAGÜLÜ
HEYVAGÜL	HÜSNÜGÜL
HEYVAXANIM	XƏZANGÜL
XANIMGÜL	XURMA
XOŞGÜL	XURMAGÜL

XURMAGÜLÜ	İNCƏGÜL
İNNAB	İSMİGÜL
İNCİGÜL	QARAĞAT
QARAGİLƏ	QƏŞƏNGGÜL
QƏRƏNFİL	QÖNÇƏ
QIZILGÜL	QÖNÇƏGÜL
QÖNÇƏBƏYİM	QÖNÇƏLƏB
QÖNÇƏXANIM	LALƏÇİÇƏK
LALƏ	LALƏNDƏ
LALƏGÜL	LALƏZAR
LALƏNDƏR	LİLPAR
LALƏZƏR	LİMON
LİLUFƏR	LUMİYYƏ
LUMU	MİXƏK
MAYDAGÜL	MİXƏKGÜLÜ
MİXƏKGÜL	MİRVARİD
MİXƏKZƏR	NANƏ
MORUQ	NARÇİÇƏK
NARBADAM	NARDANƏ
NARDAN	NARINC
NARGİLƏ	NƏRGİZ
NARGÜL	NƏSTƏRƏN
NARINGÜL	NİLUFƏR
NƏSRİN	PÜSTƏ
NİHAL	PÜSTƏXANIM
PƏRİGÜL	PÜSTƏNAZ
PÜSTƏBƏYİM	REYHANAT
PÜSTƏNAR	RUXSARƏ
REYHAN	SADƏGÜL
ROZA	SEVDAGÜL
RÜXSARƏ	SƏHƏRGÜL
SARIGÜL	SƏLVİ
SƏBAGÜL	SƏMƏNGÜL
SƏLBİ	SƏNUBƏR
SƏMƏN	SƏRVİGÜL

SƏNƏMGÜL

SƏRVİ

SONAGÜL

SÜMBÜL

SÜSƏN

ŞAMAMA

TAMAMGÜL

TƏRGÜL

TURUNC

YASƏMƏN

ZALXA

ZƏRGÜL

SÜDABƏ

SÜNBÜL

SÜSƏNBƏR

ŞÜKUFƏ

TAMARA

TƏZƏGÜL

YARPIZ

YAZGÜL

ZEYNƏB

ZÜBEYDƏ

YER ADLARI, COĞRAFİ ADLARLA ƏLAQƏDAR ŞƏXS ADLARI

Məlum olduğu kimi, yer adları – toponimlər, bir növ, canlı sənədlərdir. Hər hansı bir bölgənin, yaşayış yerinin, obanın tarixinin tədqiq edilməsində toponimlər əvəzedilməz mənbə hesab edilir. Məhz yer adları vasitəsilə xalqın təşəkkülü, tarixi və soy-kökünü elmi şəkildə araşdırıb öyrənmək mümkündür. Yer adları xalq tərəfindən verilən adla tanınır və bu adla da tarixdə yaşayır. Xalqın tarixi ilə əlaqədar ən xırda detalları belə özündə qoruyub saxlamağı bacaran, zamanın hər cür sınağından çıxmış yer adları – toponimlər dilin ən qədim qatlarını özündə qoruyub saxlayır, sonrakı nəsillərə çatdırır. Dilçilikdə yer adlarının araşdırılması aktual problemlərdəndir desək, yəqin ki, yanılmarıq. Doğrudur, bu günə qədər Azərbaycanda toponimlərlə əlaqədar bir sıra sanballı tədqiqat işləri yazılmışdır. XX əsrdə tanınmış alimlərdən A.Qurbanov, B.Budaqov, A.Axundov, Ə.Hüseynzadə, S.Mollazadə, R.Yüzbaşov, K.Əliyev, T.Əhmədov, Q.Məşədiyev, Q.Qeybullayev, F.Xalıqov, A.Hacıyev və başqa tədqiqatçıların toponimlərlə bağlı qiymətli tədqiqat işləri xüsusi elmi əhəmiyyət kəsb edir. Lakin etiraf olunmalıdır ki, bu sahədə görülməsi işlər hələ də çoxdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, toponimlərdən yaranmış şəxs adları kimi, dil hadisəsi də bir çox xalqların həyatında baş verir. Dünyanın bir çox xalqlarının şəxs adları siyahısında yer adları (şəhər, ölkə, respublika, qitə, vilayət və s.) ilə əlaqədar şəxs adları mövcuddur. Türk xalqlarının məişətində yer adlarından, şəhər adlarından, dağ adlarından, çay adlarından və s. yaranmış şəxs adları xüsusi yer tutur. Dilçilikdə bu qəbildən olan şəxs adları topoantropnimlər adlanır. Azərbaycan antropnimikasında bu sıradan olan şəxs adları sırasında milli adlarımızla yanaşı digər dillərdə mövcud yer adları ilə əlaqədar şəxs adları da mövcuddur. Toponimik vahidlər əsasında formalaşmış şəxs adlarının yaranmasında böyüklük, ucalıq, əzəmət, vüqar, coşğunluq, həmçinin torpağa, vətənə məhəbbət və s. xüsusiyyətlər əsas götürülmüşdür. Azərbaycan dilinin şəxs adları sistemində bu qəbildən olan həm kişi, həm də qadın adları yer almışdır. Dilimizin antropnimik sistemində Azərbaycanda mövcud toponimlərlə yanaşı, ölkəmizdən kənarda yerləşən yer adlarından formalaşmış şəxs adları da yer almışdır.

KİŞİ ADLARI:

ALPOUT
BAĞDAT
BAKIXAN
ELTURAN
GƏNCƏLİ
GİLƏN
İSFAHAN
QUBAD
LƏNKƏRAN
MƏMLƏKƏT
MİSİR
RİYAD
TƏBRİZ
ŞƏKİXAN
ŞƏMKİR
ŞİRVAN
YƏMƏN

BAĞDAD
BAĞDADBƏY
BƏDRİ
GƏNCƏ
GƏNCƏVİ
GÖYÇƏ
QUBA
LAÇIN
MAKEDON
MİSİR
NƏCƏF
TEHRAN
TURAN
ŞƏKİLİ
ŞİRAZ
VİLAYƏT

QADIN ADLARI:

AFİNA
BƏDRİYƏ
GİLƏN
İNDİANA
İRANƏ
QUBA
MƏKKƏ
RAMƏLLA
SAMARA
ŞİRVAN
TEHRAN
YƏMƏN

BAĞDAD
FƏRQANƏ
GİLƏNƏ
İRANA
QAHİRƏ
MƏDİNƏ
MƏMLƏKƏT
RUMİYƏ
SAMİRƏ
TOVUZ
TEHRANƏ
ZƏRDAB

DAĞ ADLARI, DAĞ ANLAYIŞI İFADƏ EDƏN SÖZLƏRDƏN FORMALAŞMIŞ ŞƏXS ADLARI

Bildiyimiz kimi, qədim türklərin tapındığı ilkin təbiət varlıqlarından biri də dağlardır. Müasir Azərbaycan dilində, eləcə də türk xalqlarının onomastik sistemində dağ adları və dağ anlayışı ifadə edən sözlər əsasında yaranmış şəxs adları xüsusi yer tutur. Qeyd etmək lazımdır ki, qədim türklərdə, ümumiyyətlə, naturalist inanclara (təbiətçiliyə) rast gəmək mümkündür. Erkən dövrlərdə türklərdə təbiət güclərinə inam çərçivəsində dağ kultuna da bağlılıq müşahidə edilir. Türk xalqlarının hamısında dağ adları və dağ anlayışı ifadə edən şəxs adlarının mövcud olması onların leksik tutumundakı böyüklük, ucalıq, yüksəklik kimi mənə çalarları ilə, xüsusən də dağa inamla əlaqədardır.

Azərbaycanın, eləcə də Anadolu, Sibir, Altay-Sayan bölgələrində erkən dövrlərdən türk xalqlarının tapındığı bir sıra müqəddəs dağlar vardır. “Maaday Qara” dastanının baş qəhrəmanı Maaday-Qara və oğlu Göküdey-Merqen dağ ruhundan yaranmışlar. Ümumiyyətlə, dağa tapınma inamının kökü çox qədim dövrlərlə səsləşir. Dağ həm də oğuz igidlərinin ov məskənləri olmuşdur, dağlarda onlar quş quşlamış, ov ovlamışlar. Qədim türklərin təsərrüfat həyatı da dağla bağlı olmuşdur. Dağ həmçinin qədim türklərin savaş, döyüş yerləri kimi tanınır.

Erkən dövrlərə aid “Bilqamıs” dastanında çətinliyə düşən, həyatda yolunu müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkənlər çıxış yolunu tapmaq üçün dağa müraciət etmişdir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında da dağa inam özünü aydın göstərir. Dərdini, niyyəti dağa deyib, dağdan yardım istəmək klassik ədəbiyyatımızda da yer almışdır.

Tarixdən məlum olduğu kimi, türk qəhrəmanları iqamət yerləri kimi dağları seçərdi. Erkən dövr dastanlarımızda olduğu kimi, XVI əsrin sonu, XVI əsrin əvvəllərinə aid edilən məşhur “Koroğlu” dastanının igid qəhrəmanı da dağlıq, qayalıq yerdə yerləşən Çənlibeli iqamətgah seçir. Ağsaqqal, dünyagörmüş atası da onun məhz dağlıq yeri seçdiyini təqdir edir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, müqəddəs dağlar, eləcə də mağaralar səmavi dinlərdə də mövcuddur. Məhəmməd Peyğəmbərə (s.ə.v.) də ilk vəhy Hira dağında gəlmişdir.

İnanclarımıza görə, dağ uğur rəmzidir, yuxuda dağa çıxan uğur qazanacaq, ucalığa qalxacaq. Müasir Azərbaycan dilində dağın ucalıq, yüksəklik və s. rəmzi olması ilə əlaqədar kifayət qədər atalar sözləri, deyimlər, ümumişlək ifadələr mövcuddur. Dilimizdə *Məhəmməd dağa getməsə də, dağ Məhəmmədə sarı gələcək; Dərdimi dağa desəm dağ əriyər; Arxanda dağ kimi durmuşam* və s. kimi ifadələr bu gün də kifayət qədərdir. Şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinin, demək olar ki, hamısında dağa tapınmanın, dağ kultunun izləri görünür. Müşahidələr göstərir ki, dağın böyüklük, ucalıq, eləcə də gözəllik kimi mənalar ifadə etməsi sonrakı mərhələdə yazılı ədəbiyyatımıza da keçmişdir. Beləliklə, türk mənşəli Azərbaycan şəxs adları türk tarixi, mifologiyası, dünyagörüşü, etnoqrafiyası, psixologiyası və estetikasını əks etdirir, bu keyfiyyətlə də əsrlərdən-əslərə ötürülür, yaddaşlardan-yaddaşlara köçürülür. Tariximizin canlı yaddaşı hesab edilən Azərbaycan şəxs adları sistemində bu qəbildən olan antroponimlərin yer alması və bu günə qədər yaşaması da məhz bu amillərlə əlaqədardır.

KİŞİ ADLARI:

ALP	ALTAY
DAĞBƏY	DAĞBƏYİ
DAĞLAR	ELBRUS
HEYDƏR (BABA)	HİMALAY
GÖYCƏ	KAZBEK
KƏPƏZ	QAFQAZ
QAYA	QOŞQAR
SAMUR	SAVALAN
SİNAN	

HİDRONİMLƏRDƏN, SU OBYEKTlərİNİN ADLARINDAN FORMALAŞMIŞ ŞƏXS ADLARI

Məişətimizdə su hövzələri – dəniz, çay, göl adlarından formalaşmış şəxs adları mövcuddur. Məlumdur ki, qədim türklərdə təbiət güclərinə inam çərçivəsində su kultu ilə bağlılıq müşahidə edilir. Bu, türk xalqlarının suya olan inamı, tapınmasıdır. Bu inanclar mənbələrdə yer-su formasında öz əksini tapmış və bunlar “iduk” (müqəddəs) sayılmışdır. İnancların erkən dövrlərdə türklərin həyatındakı bağlantılarını tam təsbit etmək mümkün olmasa da, yer-su anlayışında bu özünü qismən də olsa bürüzə verməkdədir. Buradan aydın olur ki, dəniz, çay, göl, bulaq və buna oxşar ünsürlərə tapınma, yer-su inancları qədim türklərdə inkişaf etmişdir. Qədim türk əsəirlərində qeyd edilir ki, hər şeydən əvvəl su yaranmışdır. Odur ki, onlar suyu əcdad bilib, suya tapınmışlar. Beş müqəddəs ünsür arasında ilk olaraq yaranmış suyu “Tanrının üzünü görən bir varlıq” kimi dəyərləndirərək ona “dərddli başım qurban olsun, suyum, sana!” demişlər. Suyu müraciət edərək ağrısını, acısını, qara yuxularını da su ilə təmizləməyə çalışmış, suyu həyatın özü, mənbəyi hesab edərək zövq oxşayan, bədii-estetik dəyərini heç zaman itirməyən deyimlər yaratmışlar.

Ümumiyyətlə, türk xalqlarının yaradılış əfsanələrinin hamısının əvvəlində mövcud olan yalnız sudur. Altay əsəirlərində də su müqəddəs ünsürlərdən ilk yaranmışdır. Qədim türklərdə su hövzələri – göllər, çaylar, dənizlər müqəddəs sayılmış. “Abi-həyat” əfsanəsinə görə, Xızır İlyas gəzərkən İsgəndərin il-lərcə axtarılıb tapa bilmədiyi dirilik suyunu da tapmışdır. Su ilə bağlı inanclar bu gün də qalmaqdadır. Suyun müqəddəsliyi insanın və bütün canlıların həyatında böyük rol oynaması ilə bağlıdır. Ziyarətgahlardakı bulaqlar və su mənbələri daha da müqəddəs sayılmışdır. Suyun müqəddəsliyi, hətta onunla təmas qura bilmək inamı geniş yayılmışdır. Suyu tapınma folklorumuzun, demək olar ki, bütün janrlarında özünü aydın göstərir. Xalq ədəbiyyatı nümunələrində niyyət edərək sudan dilək diləmə ilə bağlı müxtəlif rəvayətlər mövcuddur. Nağıllarımızda hətta su-

yun insanla danışıması, Novruz bayramı ərəfəsində, Su çərşənbəsi gecəsində suyun xüsusi möcüzəyə malik olması və s. kimi inanclar da yer almışdır. İnanclarımıza görə, çərşənbə gecəsi hət-ta sular dayanır, sonradan yenidən axır. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında da su ilə bağlı inancların daha arxaik formasına rast gəlinir. Suyun insana yenilməzlik verməsi inamının bariz nümunəsini “Koroğlu” dastanında da görürük.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Novruz bayramı ərəfəsində ilaxır çərşənbələrdən biri də Su çərşənbəsi adlanır. Çərşənbələrin birincisi olan Su çərşənbəsində bahara doğru çayların azacıq buz bağlayan yerləri əriyib çaylara tökülür. Torpaq yavaş-yavaş islanmağa başlayır. Bu çərşənbə həm də “Əzəl çərşənbə”, “Sular novruzu” kimi də tanınır. Erkən dövrlərdən Su çərşənbəsində su və su mənbələri təzələnər, arxlar qaydaya salınar, su hövzələrində abadlıq işləri görülər, su ilə bağlı müxtəlif şənliklər keçirilirmiş. Su çərşənbəsi məhz suya tapınma inamı ilə əlaqədardır. Qədim türklərdə həmin gün su tanrıları hesab edilən Aban və Yadanın şərəfinə nəğmələr oxunarmış. Su çərşənbəsi ilə əlaqədar çoxlu sayda inanclar, fallar, türkəçarələr, bayatılar, əfsanələr, rəvayətlər günümüzdə də yaşayır.

Müasir Azərbaycan dilində suyun aydınlıq, təmizlik, etibar mənbəyi olması ilə əlaqədar kifayət qədər atalar sözləri, ümumişlək ifadələr, deyimlər mövcuddur. Dilimizdə *Yuxuda su görmək aydınlıqdır; Yuxunu suya danışarlar; Aydan arı, sudan duru; Su həyatdır; Süfrəyə su dağılsa, aydınlıqdır; Su içən adama dəyməzlər* və s. kimi ifadələr kifayət qədərdir. Bu gün də belə bir adətimiz var ki, uzaq səfərə, yaxud çətin bir iş arxasınca gedənin arxasınca su atarlar. İnanclara görə, su aydınlıq olduğundan, yola çıxarkən arxasınca su atılan adamın getdiyi iş yaxşı alınacaqdır. Beləliklə, Azərbaycan antroponimikasında su obyektlərinin adları ilə əlaqədar şəxs adlarının yer alması da xalqımızın dünyagörüşü ilə əlaqədardır. Dilimizin şəxs adları sistemində su hövzələrinin adları ilə yanaşı su ilə əlaqədar anlayışlardan yaranmış şəxs adları da mövcuddur.

KİŞİ ADLARI:

AMUR
ARALBƏY
ARAZBƏY
BƏHRİ
CƏFƏR
GÖYCƏ
SAMUR
ŞAHRUD
TƏNGİZ
YENİSEY

ARAL
ARAZ
ARAZXAN
CEYHUN
ÇAYLAR
XƏZƏR
SEYHAN
TENGİZ
ÜMMAN
ZÜLAL

QADIN ADLARI:

ABHƏYAT
AMURA
AYSU
CEYHUNƏ
ÇEŞMƏXANIM
DƏRYA
KƏHRİZ
NİLGÜN
SEYHAN
ŞƏLALƏ
TƏNGİZ
ZƏRƏFŞAN

ABHAVA
ALSU
BƏHRİYƏ
ÇEŞMƏ
DƏNİZ
DƏRYANUR
NİLAY
LENA
ŞAHRUD
TENGİZ
YAĞMUR
ZÜLALƏ

GÖY CİSİMLƏRİNİN ADLARI İLƏ ƏLAQƏDAR YARANMIŞ ŞƏXS ADLARI

Müasir Azərbaycan antroponimikasında göy cisimləri ilə əlaqədar kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Fikir verəndə bunların əksəriyyətinin Ay, Günəş, ulduzlar sistemi ilə əlaqədar olduğunu görürük. Bu da xalqımızın əsatri görüşlərində Aya, Günəşə, ulduzlara tapınması, inancları ilə əlaqədardır.

Tarixi mənbələrdən məlum olduğu kimi, hələ Qafqaz Albaniyasında Günəşə sitayiş edilərmiş. Qədim türklərdə də göy, Ay və Günəş kultları müqəddəs sayılmışdır. Məlum olduğu kimi, qədim türklər Günəşə və Aya sitayiş etmiş, hətta çadırlarının qapısını da Günəş doğan səmtə doğru qoymuşlar. Əski türklərin dini, mifik görüşlərindən bəhs edən tədqiqatçılar göstərir ki, qədim türklərin dini görüşlərində göy və Günəş birinci yer tuturdu. Tarixdən məlum olduğu kimi, sonrakı mərhələdə türklər Ay kultuna da üstünlük vermişlər. Əgər əvvəllər türklər Tanrıya Göy Tanrı deyər müraciət edirdisə, sonradan Ay Tanrı deməyə başladılar. Tədqiqatlarda türk əsatinə Günəşin ananı, Ayın isə atanı simvolizə etdiyi barədə çox yazılmışdır. Hətta türk xaqanları özləri haqqında *Göy və Yerin doğurduğu, Günəş və Ayın taxta keçirdiyi* ifadəsini də işlətməmişlər.

Göründüyü kimi, qədim türklərdə Ay və Günəş kultu, onlara sitayiş və tapınma geniş yayılmışdı. Ümumiyyətlə, Ay və Günəş kultu bir çox qədim Şərq xalqlarında geniş yayılmışdır.

Ay və Günəş kultu qədim azərbaycanlılar arasında da geniş yayılmışdı. Arxeoloji abidələrdə, eləcə də xalqlar üzərində Günəşin simvolu olan səkkizguşəli ulduz təsvirlərinin mövcudluğu göstərir ki, Azərbaycanda da xalqın dini, eləcə də əsatri görüşlərində Ay və Günəşin müqəddəsliyi, onlara sitayiş, inam və tapınma çox qədimlərlə, daha erkən dövrlərlə səsləşir. Azərbaycan xalqının maddi mədəniyyəti sayılan Qobustan qayaüstü rəsmlərində də səkkizguşəli ulduz təsvirlərinə çox rast gəlinir. Bütün bunlar erkən dövrlərdən türk xalqlarının Ayı, Günəşi, ulduzları Tanrı bilib ona tapınması ilə əlaqədardır. Türk mifoloji düşüncəsində bu qəbildən olan anlayışlar ən önəmli yerlərdən birini tutur, Göy-tanrı kultu ilə əlaqədardır. Məlum olduğu kimi,

elmi ədəbiyyatda Tanrı sözünün tan (q) kökündən formalaşdığı barədə məlumatlar yer almışdır. Müasir Azərbaycan dilində dan Günəşin doğduğu yerə işarədir. Dilimizdə *Dan yeri sökülürdü; Dan yeri ağarırdı* və s. kimi Günəşin doğması mənasını ifadə edən deyimlər bu gün də mövcuddur.

Qədim türklərdə Ay tanrısı, Günəş tanrısı olmuşdur. Yerlər və göylər yaranandan sonra Göy tanrısı Günəşi, Ayı, ulduzları yaratmışdır. Türk kosmoqoniyasında dünyanın, aləmin yaradılışı ətraflı göstərilir. Göylər, Günəş, Ay, ulduzların yaranması barədə müfəssəl məlumatlar verilir. Məlum olduğu kimi, türk mifologiyasında və folklorda ulduzlar özləri də kosmik tanrılardan hesab edilmişdir. Əsatirlərə görə, türk xaqanları Günəşin oğulları olmuşdur. Oğuz xanın oğlanlarının adları da göy cisimlərinin adlarından olmuşdur. Qədim türklərdə Günəş bütün tanrıların hakimi olmuşdur. Şərqdə ulduzlar haqqında yaranmış əfsanə və inanclar türklərdə də özünü göstərmişdir. Bütün bu qeyd edilənlər xalqımızın şifahi yaradıcılıq nümunələrində də özünü aydın göstərir.

Xalq ədəbiyyatımızın janrlarında Günəşə, Aya, ulduzlara inam, tapınma özünü büruzə verir. Azərbaycan folklorunda astral dastanlar mövcuddur, bu dastanların qəhrəmanlarının da adları yalnız göy cisimlərinin adlarındanır.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları özündə ümumilikdə türk tarixi, mifologiyası, etnoqrafiyası, psixologiyası və estetikasını əks etdirir, bu keyfiyyətlə də əsrlərdən-əslərə ötürülür, yaddaşlardan-yaddaşlara köçürülür. Müasir Azərbaycan antroponimikasında türk mənşəli adların əksəriyyətinin tərkibində Ay planetinin adına rast gəlinir. Elmi ədəbiyyatda bu qəbildən olan şəxs adları kosmoantroponimlər adlanır. Dilimizin antroponimikasında Ulduz, Günəş kimi müstəqil şəxs adları ilə yanaşı tərkibində Ay, Gün, ulduz sözlərinin işləndiyi kifayət qədər antroponim mövcuddur.

KİŞİ ADLARI:

AFİL
ASİMAN
AYXAN
ELGÜN
HİLAL
NƏCMİ
PƏRVİN
SİRUS
ŞƏMSƏDDİN

AFİTAB
AYDƏMİR
AYTƏKİN
ƏXTƏR
NAHİD
NƏCMƏDDİN
SULDUZ
ŞƏMSİ

QADIN ADLARI:

AFİLƏ
ASİMAN
AYÇÖHRƏ
AYDAN
AYGÖVHƏR
AYGÜN
AYNİSƏ
AYNUR
AYSİMA
AYSUN
AYSURƏT
AYTAC
AYTƏKİN
AYULDUZ
BƏDİRƏ
ƏXTƏR
XURŞİDXANIM
XURŞUDXANIM
KÖVKƏB
MAHCAMAL
MAHİCAMAL

AFİTAB
AYBƏNİZ
AYDAGÜL
AYƏNDAM
AYGÜL
AYQIZ
AYNİŞAN
AYPARA
AYSU
AYSURƏ
AYŞƏN
AYTAMAM
AYTƏN
BARAT
ÇİLƏNAY
XURŞİD
XURŞUD
İSPAR
QƏMƏR
MAHİ
MAHİNUR

MAHİLİQA	MAHİMƏNZƏR
MAHİPARƏ	MAHİPEYKƏR
MAHİRUX	MAHİTAB
MAHİTAC	MAHİYYƏ
MAHİZƏR	MAHLİQA
MAHMƏNZƏR	MAHMUZƏR
MAHNUR	MAHPARƏ
MAHPEYKƏR	MAHRU
MAHRUH	MAHRUH
MAHTAB	MAHTAC
MAHZƏR	MEHPARƏ
MƏHİTƏBAN	MƏHLİQA
MƏHLUQƏ	MƏHMİZƏR
MƏHSƏTİ	MƏHTAB
MƏHTABAN	MƏXLUQƏ
NƏCİMƏ	NƏCMİYYƏ
NURAY	PƏRVİN
RAMİNƏ	SƏYYARƏ
SİTARƏ	SÜRƏYYA
STELLA	ŞƏMS
ŞƏMSİ	ŞƏMSİNUR
ŞƏMSİNURƏ	ŞƏMSİYYƏ
TÜNAY	ULDUZ
ULDUZƏ	ÜLKƏR
UTARİD	UTARİDƏ
ZÖHRƏ	ZÖHRƏBƏYİM
ZÖHRƏXANIM	

MÖHKƏM VƏ BƏRK CİSİMLƏRİN ADLARI İLƏ BAĞLI ŞƏXS ADLARI

Azərbaycan antroponimikasında bərk, möhkəm cisimlərin adları ilə əlaqədar şəxs adları mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, erkən dövrlərdən Şərq torpaqlarında kifayət qədər dəmir mədənləri olmuşdur. Sonrakı mərhələdə dəmirdən silah düzəltmək üçün istifadə edilmişdir. Türk xalqları dəmirə and içmişlər. Qədim türk dastanlarında da qüvvətli, cəsarətli insanlar dəmir bədənli, dəmirdonlu deyə təqdim edilmişlər. Ə.Firdövsinin məşhur "Şahnamə" əsərində pəhləvan Rüstəm Zal oğlu türklərə belə təqdim edilir: "Əlləri, qolları, bütün ayaqları, bütün vücudu dəmirdən olan millət..."

Dünyanın əksər xalqlarında olduğu kimi, türk xalqlarının məişətində də dəmirçilik qədim peşələrdən hesab edilir. Dəmirçiliyin inkişafı türklərdə həm də döyüş alətləri və silah hazırlanması sənətinin inkişafına səbəb olmuşdur. Tarixi mənbələrdə, ümumiyyətlə, türklərin ən qədim mədən işçiləri olduğu qeyd edilir. Bununla birlikdə, tədqiqatçılar göstərir ki, qədim türklərdə dəmirçilik müqəddəs tutulmuşdur. Təsəvvürlərə görə, dəmirçilər Tanrı iradəsi ilə bu sənətə sahib olurdular. Eyni zamanda, dəmirdən düzəldilmiş bəzi əşyalar da müqəddəslik daşıyırdı. Bununla əlaqədar dilimizin antroponimik vahidlər sisteminə Dəmir, Dəmirçi, Dəmirç(i)əl və s. kimi adlar yer almışdır.

Məlum olduğu kimi, ibtidai insanın əsas qayğılarından biri də özünü qorumaq və yaşamaq üçün yemək əldə etmək olmuşdur. Bütün xalqlar kimi, qədim türklər də yemək axtarmağa gedərkən özlərinə bir ov aləti, silah düzəltmişlər. Daşı dəmirdən əvvəl görüb-tanıyan ulu babalarımız da heyvanı daşla ovlayıb, yeri gəldikdə özlərini də vəhşi təbiətdən, daha dəqiq, vəhşi heyvanların hücumundan daşla qorumaq məcburiyyətində qalmışlar. Bu da daşa inam yaradan əsas amillərdən olmuşdur desək, yəqin ki, yanılmarıq. Türk xalqlarının mifologiyasında ilkin yaradılmış müqəddəs ünsürlər arasında dəmir ilə yanaşı daşdan da bəhs edilmişdir. Bu gün də türk xalqlarının antroponimik vahidlər sisteminə tərkibində daş (bəzən taş) sözünün iştirak etdiyi

kifayət qədər kişi adı mövcuddur. Məsələn, Bektaş, Qaya, Daş-dəmir, Taşər, Taşqan, Taştəkin və s. Müasir Azərbaycan dilində **daş** sözü ilə bağlı (möhkəmlik, dözümlülük anlamında) kifayət qədər atalar sözü, deyimlər, ifadələr mövcuddur. Məsələn, *Dər-dimi daşa desəm, daş da əriyər; Daşdan səs çıxdı, ondan yox; Ürəyinə daş bağlamaq* və s. Bütün bu nümunələrdən də aydın görünür ki, burada daş sözü möhkəmlik, dözümlülük ifadə edir. Həmçinin dilimizdə insanların bir-birinə uzun ömür, cansağlığı, əyilməzlik və s. arzu edərkən polad, dəmir, daş kimi sözlərdən istifadə etməsi də məlumdur. Bu, türklərin erkən dövrlərdən daşı, dəmiri müqəddəs saymaları, ona tapınmaları ilə əlaqədar olmuşdur. Qədim türklərdə daşın hətta insan ruhunu daşımaq qabiliyyətinə malik olmasına dair çoxlu inam mövcuddur. İbtidai insanlar arasında belə bir inam olmuşdur ki, hər kəsin özünün daşı var. Bununla əlaqədar *Daşım onların başına düşüb; Mənim daşım ağırdır; Mən daşdan yaranmışam; Onun daşı ağırdısa, öz başına düşsün* və s. kimi deyimlər, ifadələr, atalar sözləri bu gün də yaşayır.

Bu gün Azərbaycanda daşla bağlı bəzi inanclar qorunub saxlanmışdır. Qara daşın müqəddəsliyi ilə bağlı bir neçə xalq deyi-mi mövcuddur. Məsələn, keçmişdə arzu olunmayan adamın bir daha qayıtmaması üçün onun arxasınca qara daş atardılar. Daş atdıqda guya o adam geri qayıtmayacaqdır. Bu inanclar bu gün danışıda *Getsin, dalınca qara daş; Çıxan kimi arxasınca qara daş atmaq lazımdır ki, bir daha buralara qayıda bilməsin; Qara daş aparsın* və s. kimi ifadələrdə bu gün də yaşamaqdadır. Ailələrdə nən-kor övlad barəsində *Sən doğulunca bir qara daş doğulaydı; Qara daş səndən yaxşıdır* və s. kimi deyimlər mövcuddur. Xalq arasındakı inama görə, qara daşların özlərinə məxsus xüsusiyyətləri vardır.

Türklərin daşla əlaqədar inanclarına əsasən, insan daşa çevrilə bilər. Azərbaycanda daşa çevrilmiş insanlarla bağlı çoxlu rəvayət mövcuddur. Folklorumuzda da daşa çevrilmə motivinə rast gəlinir. İnanclara görə, insanın daşını çevirməklə onun xasiyyətinə dəyişmək olur. Hətta dilimizdə bununla bağlı *Elə bil daşı çevrilib* ifadəsi də mövcuddur. İnanclara əsasən, yalnız insanların deyil, hətta heyvanların daşını da çevirmək olar. Xüsusi durna qatarının səfi pozulanda deyirlər ki, kimsə daşlarını çevirib. Daşa inam, tapınma onun həm də sehrli qüvvəyə ma-

lik olması, onları qırarkən qılgı-cım verməsi ilə əlaqələndirilir. Belə daşlar “dəmir daş” adlanır. Bundan başqa, bir sıra qiymətli daşlardan bəzək əşyaları düzəldilir. Əqiq, zümrüd, firuzə və s. daşlar müxtəlif xəstəlikləri, nəzərdəyməni, düşmənin xətasını sovuşdura bilir. Göründüyü kimi, daşa inam daha qədim dövrlərlə səsleşməklə, genetik cəhətdən türklərlə bağlıdır.

Türk əsəirlərində, dastanlarında daşla bağlı çoxlu rəvayətə rast gəlinir. İnanclara görə, yuxuda daşla vurulan adamın canı bərkiyər, qüvvəsi, gücü artır. Dünyaya göz açan uşağa bu cür möhkəm, bərk cisimlərin adlarının qoyulması onlara həyatda möhkəm, dönməz, cəsarətli olma ilə bağlı arzuların ifadəsidir. Daşa inam türk şəxs adları sistemində bu gün də özünü büruzə verir. Dilimizdə də erkən dövrlərdə tərkibində daş sözünün iştirak etdiyi kifayət qədər şəxs adı mövcud olmuşdur. Erkən dövrlərdə dilimizin antroponimik sistemində bu qəbildən olan şəxs adlarının sayı çox olsa da, bu gün artıq bunu demək olmaz. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan şəxs adları sistemində bu qəbildən olan şəxs adları yalnız kişi adlarıdır.

KİŞİ ADLARI:

AYDƏMİR

BƏYPOLAD

DƏMİR

DƏMİRÇİ(İ)ƏL

XANPOLAD

QAYA

POLAD

SAMIĐ

TEYMUR

TİMUÇİN

BƏYDƏMİR

DAŞDƏMİR

DƏMİRÇİ

XANDƏMİR

XASPOLAD

QƏNBƏR

POLADXAN

TAMERLAN

TEYMURÇİN

TİMURÇİN

QIYMƏTLİ METAL, BƏZƏK ƏŞYALARI, DAŞ-QAŞ ADLARINDAN FORMALAŞMIŞ ŞƏXS ADLARI

Azərbaycan şəxs adları sistemində qiymətli metalların, həmçinin daş-qaşların adından yaranmış kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Bu qəbildən olan adlar dilimizdə şəxs adları cərgəsini genişləndirən mənbələrdən biridir. Şərq miasatirlərində qiymətli daş-qaş, metallar haqqında kifayət qədər əfsanə, rəvayə mövcuddur. Bu da Şərqdə müxtəlif inancların formalaşmasına gətirib çıxarmışdır. Məsələn, bu gün də belə bir inanc mövcuddur ki, gümüşdən düzəldilmiş bəzək əşyaları, eləcə də firuzə qası olan bəzək əşyalarını taxan insan gözə-nəzərə gəlməz, səhhəti yerində olar. Yaxud boğazında ur xəstəliyi olanlar kəhrəba boyunbağı taxarsa, ur tədricən əriyib yoxa çıxacaqdır və s. Bütün bunlar qiymətli metal, daş-qaş adlarının şəxs adları kimi formalaşmasına gətirib çıxaran əsas amillərdəndir. Erkən dövrlərdən etibarən qiymətli bərk metalların adları əsasən, kişilərə verilsə də, bahalı daş-qaşların, incə, qiymətli metalların adları qadınlara verilmişdir. Qiymətli metalların da, daş-qaş adlarının da daxil olduğu siyahıda qadın adları üstünlük təşkil edir.

KİŞİ ADLARI:

ALMAZ	ALMAZXAN
ALTUN	ALTUNBƏY
DAŞDƏMİR	DƏMİR
GÜMÜŞ	XANDƏMİR
POLAD	POLADXAN
SÜDEYF	SÜDEYİF

QADIN ADLARI:

ALMAS	ALMAZ
ALTUN	ALTUNSAÇ
ALTUNTAC	AYGÖVHƏR

BRİLYANT	CƏVAHİR
DÜRİYYƏ	DÜRDANƏ
DÜRƏFŞAN	DÜRNİSƏ
DÜRRƏ	DÜRRƏBƏYİM
DÜRRƏXANIM	DÜRRƏT
DÜRRİ	DÜRRİYƏ
DÜRRİYYƏ	DÜRSƏDƏF
ESMERALDA	FƏRİDƏ
FİRUZƏ	FİZZƏ
FÜRÜZƏ	GÖHƏR
GÖHƏRBƏYİM	GÖHƏRNAZ
GÖHƏRTAC	GÖVHƏR
GÖVHƏRBƏYİM	GÖVHƏRNAZ
GÖVHƏRTAC	GUŞVAR
GÜŞVAR	GUŞVARƏ
GÜŞVARƏ	GÜLSƏDƏF
GÜMÜŞ	HƏMAYİL
İMPERİAL	İNCİ
İNCİBƏYİM	İNCİGÜL
İNCİXANIM	KƏHRƏBA
QIZIL	QIZILGÜL
MƏRCAN	MİRVARİ
MİRVARİD	PAKİZƏR
RİTA	SƏDƏF
SİMUZƏR	YAQUT
ZƏRRİN	ZƏRRİNTAC
ZÜMRÜD	

NAĞIL, ƏFSANƏ, LƏTİFƏ, DASTAN QƏHRƏMANLARININ ADLARI İLƏ ƏLAQƏDAR ŞƏXS ADLARI

Demək olar ki, dünyanın əksər xalqlarının dillərində xalq təfəkkürünün məhsulu olan şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinin əsas qəhrəmanlarının adları bu günə qədər yaşayır. Buna səbəb həmin qəhrəmanlara olan müsbət münasibət, estetik ideallar aşılayan folklor nümunələrindəki qəhrəmanlara rəğbət hissidir. Bəzən hətta tarixi şəxsiyyətlərin adı da məhz xalq ədəbiyyatında yaşadılmış, həyatda müstəbid olan hökmdarlar folklorunda müdrik idarəedici kimi təqdim olunmuşdur. Azərbaycan şəxs adları sistemində də belə adlar kifayət qədərdir, desək, yəqin ki, səhv etmərik.

Nağıl və dastanlarımızda, eləcə də lətifələrimizdə titullara da rast gəlinir. Onların əksəriyyətinə bu gün ya müstəqil şəxs adı kimi, ya da mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində rast gəlinir.

a) TİTULLAR:

AĞA	ALP
ATA	BƏY (BƏG)
BƏYLƏRBƏY (BƏGLƏRBƏGİ)	ÇAVUŞ
DƏDƏ	ƏMİR
GİZİR (OĞLU)	XAQAN
XAN	XANIM
XATUN	İGİD (YİGİT)
MƏLİK	MİNBAŞI
OZAN	PAŞA
SULTAN	YÜZBAŞI

b) KİŞİ ADLARI:

ABDULLA	ABBAS
ALIXAN	ALI
AYXAN	ARUZ
BAYANDUR	BAYANDIR
BƏHLUL	BEYRƏK

BƏHRAM	BƏHMƏN
BUĞAC	BƏYANDUR
DAŞDƏMİR	ÇOBAN
EYVAZ	DƏMİRÇİ (OĞLU)
ƏFRASIYAB	EYVAZXAN
ƏLƏSGƏR	ƏHMƏD
GİZİR (OĞLU)	FƏRHAD
HACI (DAYI)	HABİL
HARUN	HADI
HƏTƏM	HATƏM
HƏMZƏXAN	HƏMZƏ
İLYAS	İBRAHİM
İSMAYIL	İSGƏNDƏR
XIDIR	XANÇOBAN
KƏRƏM	XIZIR
QARACA	KOROĞLU
QƏRİBXAN	QƏRİB
QUBAD	QORQUD
MƏCNUN	LOĞMAN
MƏLİKMƏMMƏD	MƏLİKƏHMƏD
MÜTALİB	MUSTAFA
NAĞI	NADİR
NƏSRƏDDİN	NƏBİ
RÜSTƏM	OĞUZ
SƏLİM	SEYMUR
SƏNAN	SƏMƏNDƏR
SÖVDƏGƏR	SOFİ
TAHİR	ŞAHİSMAYIL
TAPDIQ	TAĞI
ÜZEYİR	ÜMMAN
YUSİF	VALEH
ZÜLAL	ZİYAD

ç) QADIN ADLARI:

BƏHİYYƏ	BİLQEYİS
ÇİÇƏK	ƏSLİ
FATI	FATİMƏ
FATMA	GÖVHƏR
GÜLGƏZ	GÜLZAR
HƏCƏR	HURİ
HUMAY	XURŞİD
XURŞİDXANIM	XURŞUD
XURŞUDXANIM	KƏMİNƏ
KÖVSƏR	QƏMƏR
QÖNÇƏLƏB	LEYLA
LEYLİ	MƏLEYKƏ
NARDAN	NİGAR
PƏRİ	PƏRİXAN
PƏRİXANIM	PƏRİZAD
PƏRZAD	PƏRVANƏ
SARA	SELCAN
ŞAHNAZ	ŞAHSƏNƏM
ŞİRİN	ZƏRNİGAR
ZÖHRƏ	ZÜBEYDƏ
ZÜLEYXA	ZÜMRÜD

ƏDƏBİ JANRLARIN ADLARINDAN FORMALAŞMIŞ ŞƏXS ADLARI

Məlum olduğu kimi, ədəbiyyatşünaslıqda insanın həyat prosesində təsvirinin tipi ilə müəyyənələşməsinə görə bölünən ədəbi növlərin janrları mövcuddur. Azərbaycan şəxs adları sistemində həmin ədəbi janrların adlarından yaranmış antroponimlər yer almışdır. Bunlardan bəziləri nisbətən əvvəlki dövrlərə aid olsalar da, Novella, Roman, Əfsanə kimi adlar XX əsrdə yaranmışdır. Bu qəbildən olan adlar məişətimizdə bu gün də mövcuddur. Doğrudur, bu sıradan olan şəxs adları arasında Dastan və Tamaşa antroponimləri artıq müşahidə ediləcək dərəcədə azalmışdır. Lakin digər şəxs adları bu gün məişətimizdə geniş yayılmışdır.

BƏDİHƏ

DASTAN

ƏFSANƏ

HEKAYƏ(T)

XATİRƏ (MEMUAR)

LƏTİFƏ

MƏNSUR (ŞEİR)

NOVELLA

TAMAŞA (OYUNLARLA ƏLAQƏDAR)

ROMAN

RÜBAİ(L)

VAXT, ZAMAN ANLAYIŞLARI İLƏ ƏLAQƏDAR ŞƏXS ADLARI

Dilimizin şəxs adları sistemində vaxt, zaman anlayışları əsasında formalaşan şəxs adları da mövcuddur. Məlum olduğu kimi, zaman bir anı digər an ilə müqayisə etdikdə meydana çıxan anlayışdır. Yəni vaxt, zaman bizim yaşadığımız hadisələr arasında apardığımız müqayisəyə söykənir. Erkən dövrlərdən insanlar bütün hadisələrin müəyyən sıra ilə göstərilməsi səbəbindən zamanın həmişə irəli axdığını düşünmüşlər. Əslində isə zamanın necə axdığı, ya da axıb-axmadığı əsla bilinmir. Bu da zamanın mütləq gerçək olmadığını, yalnız qavrayış forması olduğunu göstərir. Elmi ədəbiyyatdan məlum olduğu kimi, zaman yaddaşda qalan bəzi məlumatlar, görünənlər arasında müqayisə aparıldığında var olur. Həmin bu müqayisələr, məlumatlar insanda zamana müəyyən münasibət də formalaşdırmışdır. Azərbaycan antroponimikasında vaxtla, zamanla əlaqədar şəxs adları da yer almışdır. Bu qəbildən olan şəxs adları arasında gecə, qarənliq, zülmətlə əlaqədar adlar yoxdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, bəzən elmi ədəbiyyatda vaxt, zaman anlayışlı apelyativlər əsasında yaranan şəxs adları qrupuna daxil olan antroponimlər xrononimlər qrupu başlığı altında da şərh edilir. Azərbaycan şəxs adları sistemində vaxt, zaman anlayışlı apelyativlər əsasında formalaşmış antroponimlər sırasında türk mənşəli adlarla yanaşı, müxtəlif dillərdən alınma şəxs adları mövcuddur. Məsələn, Bayram, Gündüz və s. kimi türk mənşəli apelyativlər əsasında formalaşan şəxs adları ilə yanaşı dilimizin antroponimikasında Novruz, Ramazan, Şaban, Yanvar, Oktyabr və s. zaman anlayışlı alınma apelyativlər əsasında formalaşan antroponimlər mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, həmin apelyativlərin antroponim kimi motivləşməsində bir sıra cəhətlər əsas götürülmüşdür. Aşağıda təqdim etdiyimiz siyahıdan da məlum olur ki, sabaha, səhərə, bahara və s. münasibət, onlarla əlaqədar inanclar həmin anlayışların şəxs adı kimi formalaşmasına gətirib çıxarmışdır. Adətən elmi ədəbiyyatda bu qəbildən olan adlarla əlaqədar bəhs edilərkən

vaxt, zaman anlayışları ilə bağlı şəxs adlarının uşağın doğulduğu zamanın təbiət hadisəsi ilə əlaqələndirilməsi əsas götürülmüşdür.

Antroponimikamızdakı vaxt, zaman anlayışlı, alınma apel-yativli Bahar, Yaz, Səhər və s. şəxs adları kimi bir çox adlar əslində gözəllik motivlidir. Bu qəbildən olan antroponimlərin apel-yativləri, eləcə də fəsil anamlı bahar, yaz, gül gözəlliyin, zaman anlamında yeniliyin, təzəliyin, dirçəlişin rəmzidir. Şəxs adları sistemində bu sıradan olan antroponimlər məişətimizdə bu gün də yaşamaqdadır.

KİŞİ ADLARI:

ABAN	AĞASƏFƏR
BAHAR	BARAT
BARATƏLİ	BAYRAM
BAYRAMALI	BAYRAMƏLİ
BAYRAMQULU	BƏHMƏN
ELYAZ	İMRUZ
GÜNDÜZ	XƏZAN
QURBAN	QURBANƏLİ
QURBANXAN	ORUC
ORUCAĞA	ORUCƏLİ
QƏDİM	QƏDİR
QƏDİRƏĞA	QƏDİRƏLİ
QƏDİMBƏY	QƏDİMXAN
MƏİS	MAYİS
MƏHƏRRƏM	MÖSÜM
MÖVSÜM	NEYSAN
NOVRUZ	NOVRUZƏLİ
NOVRUZXAN	NOVRUZQULU
OKTYABR	RAMAZAN
RƏCƏB	RƏCƏBƏLİ
RƏCƏBXAN	SAMİR
SƏBUHİ	SƏFƏR
SƏFƏRALI	SƏFƏRBƏY
SƏFƏRƏLİ	SƏFƏRQULU
SÜBHAN	SÜBHANVERDİ

SÜBHİ
YANVAR
ZÜLQƏDƏR

ŞABAN
ZAMAN

QADIN ADLARI:

BAHAR
BARATELYAZ
GÜLBAHAR
GÜLSƏHƏR
HƏMİŞƏ
HƏMŞƏ
XƏZANƏ
İMRUZƏ
MAHİRUZƏ
MAİSƏ
MAYSARA
MEYSARA
MƏLTƏM
NOVBAHAR
SONAY
YAZGÜL

BAHARXANIM
GÜLYAZ
GÜLSABAH
HƏMİŞƏXANIM
HƏMŞƏXANIM
XƏZANGÜL
QƏRİNƏ
MAHRUZƏ
MAYİSƏ
MEHRİ
MEYSARƏ
MÖVSÜMƏ
SƏHƏR
ŞABAN
ZİLHİCCƏ

TƏBİƏT HADİSƏLƏRİNİN ADLARI İLƏ ƏLAQƏDAR ŞƏXS ADLARI

İlk insan və təbiət... Məlim olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları, ümumilikdə götürdükdə, türk tarixi, mifologiyası, dünyagörüşü, psixologiyası, həmçinin inanclar sistemini əks etdirir, bu xüsusiyyətləri özündə əks edən şəxs adları da əsrlərdən-əsrlərə ötürülür. Qeyd etmək lazımdır ki, qədim türklərdə naturalist inanclara (təbiətçiliyə) rast gəmək mümkündür. Erkən dövrlərdə onlar təbiətin obyektiv qanunauyğunluqlarını dərk etməkdə, düzgün qavramaqda çətinlik çəkmiş, yalnız müşahidələrə sığınmışlar. Belə müşahidələr əsasında yaranmış xalq ədəbiyyatı nümunələri vasitəsilə həmin dövrə aid əsatiri görüşlər də günümüzə qədər gəlib çatmışdır. Bu nümunələrə əsasən qeyd etmək olar ki, qədim türklərdə təbiət güclərinə inam müşahidə edilir. Dilimizin antroponimlər sistemində mövcud təbiət hadisələrinin adlarından götürülmüş şəxs adları da bununla əlaqədardır. Qeyd olunan antroponimlərin apelyativlərinin təbiət hadisələri ilə bağlılığını sübut etməyə ehtiyac yoxdur. Lakin həmin apelyativlərin şəxs adı olaraq motivləşməsində bir sıra cəhətlər əsas götürülmüşdür. Adətən elmi ədəbiyyatda bu qəbildən olan şəxs adları şərh edilərkən adın uşağın dünyaya gəldiyi vaxt baş vermiş təbiət hadisəsi ilə əlaqələndirilməsindən bəhs edirlər. Yəqin ki, tufanda doğulan oğlan övlada Tufan, küləkdə dünyaya göz açmış qız övlada Səba, yaxud Ruzigar adı verilməsi daha münasib hesab edilmişdir. Bu qəbildən olan adlar bu gün də məişətimizdə yaşamaqdadır.

KİŞİ ADLARI:

AYAZ
BORANBƏY
BULUDXAN
DUMAN
DUMANXAN
İLDİRİM

BORAN
BULUD
DAŞQIN
DUMANBƏY
GURSEL
QARYAĞDI

NƏSİMAN
TUFAN

RUZİGAR
ŞİMŞƏK

QADIN ADLARI:

GURSEL
MƏLTƏM
SƏBA
ZƏRİYYƏ

QEYSİYYƏ
RUZİGAR
YAĞMUR
ZƏRİYYƏT

ZOONİMLƏRLƏ ƏLAQƏDAR ŞƏXS ADLARI

Məlumdur ki, bütün dinlərdə heyvan kultu, yaxud da kultun izləri mövcuddur. Bu heyvanların müəyyən bir qismi yerə tanrıların özləri tərəfindən göndərilmişdir. Mifik təfəkkürdə onların arasında Cənnətdən, eləcə də sudan çıxmış heyvanlar da olmuşdur. Bir qisim heyvanlar isə elə yer üzündə törəmişdir. Əsətlərə görə, Tanrı tərəfindən yerə göndərilmiş heyvanlar müqədəs ruhun daşıyıcısıdır. Bütün bunlar sonradan totemizmə, hətta animizmə gətirib çıxarmışdır.

Bəzi heyvanların cəsur, xilaskar olmaları heyvana inamın, sonradan tapınmanın əsasında duran əsas səbəblərdəndir. Erkən dövrlərdən türk əsətlərində heyvanlar qanadlı və qanadsız olmaqla iki yerə ayrılmışdır. Türk mifologiyasında heyvanların arasında hətta əslində qanadı olmayıb, sonradan qanad taxılan heyvanlar haqqında da bəhs edilmişdir. Türk şəxs adları sistemində zoonimlərdən formalaşmış antroponimlər də heyvan və quş adlarından formalaşmışdır.

I. HEYVAN ADLARINDAN YARANMIŞ ŞƏXS ADLARI

Türk xalqlarının dili, tarixi, etnoqrafiya və psixologiyasını yaşıdan antroponimik və toponimik vahidlər sistemində heyvan adları əsasında formalaşan şəxs adları xüsusi yer tutur. Azərbaycan antroponimikasında heyvan adları ilə əlaqədar kişi adlarının müşahidəsi göstərir ki, onlar əsasən güclü, vəhşi çöl heyvanlarının adlarından formalaşmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, məişətimizdə heyvan adlarından yaranmış şəxs adları arasındakı ev heyvanlarının adlarından yaranmış adlara rast gəlinmir.

KİŞİ ADLARI:

ASLAN/ARSLAN
BƏKİR
ƏLİHEYDƏR
ƏMİRASLAN
ƏSƏDULLA
QƏZƏNFƏR

BƏBİR
CAVANŞİR
ƏLİŞİR
ƏSƏD
HEYDƏR
PƏLƏNG

SAMUR	ŞAHMAR
ŞAHPƏLƏNG	ŞİRAĞA
ŞİRASLAN	ŞİRBABA
ŞİRBALA	ŞİRBƏY
ŞİRƏHMƏD	ŞİRXAN
ŞİRƏLİ	ŞİRMƏHƏMMƏD
ŞİRMƏMMƏD	ŞİRMƏT
ŞİROĞLAN	ŞİRZAD
ZEQƏM	

QADIN ADLARI:

AHU	AHUNUR
CEYLA	CEYRAN
MARAL	

II. QUŞ ADLARINDAN YARANMIŞ ŞƏXS ADLARI

Azərbaycan antroponimikasında quş adlarından yaranmış şəxs adları siyahısında həm kişi, həm də qadın adlarına rast gəlinir. Məişətimizdə bu qəbildən olan adların müəyyən hissəsi müştərək şəxs adlarıdır. Bu tipli adlar sırasında Bülbül kişi adı təxəllüsdən yaranmışdır. Qalan şəxs adlarının hamısı çöl quşlarının, xüsusən də yırtıcı quşların adındandır. Quş adlarından yaranan qadın adları arasında Şahinə adı kişi adından ənənəvi yolla yaranmışdır. Tutu adından Tutuxanım adı yaranmışdır. Azərbaycan antroponimikasında bu yolla yaranmış kifayət qədər qadın adı mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan antroponimikasında quş adlarından yaranmış şəxs adları arasında ev quşlarının adından yaranmış adlara rast gəlinmir.

KİŞİ ADLARI:

BÜLBÜL	ƏRTOĞRUL
LAÇIN	SEYMUR
SƏMƏNDƏR	ŞAHİN
TƏRLAN	TÖGRUL

QADIN ADLARI:

BİLDİRÇİN
ƏBABİL
GÖYƏRÇİN
KƏBUTƏR
QIRQOVUL
LAÇIN
SONAGÜL
ŞAHİNƏ
TOVUZ
TURAC
TUTİBİKƏ
TUTU

DURNA
FİMARƏ
GÜLSONA
KƏKLİK
QUMRU
SONA
SONAXANIM
TƏRLAN
TOVUS
TUTİ
TUTİNİSƏ
TUTUXANIM

QOHUM-ƏQRƏBALIQ ANLAYIŞLARI İLƏ ƏLAQƏDAR ŞƏXS ADLARI

Məlum olduğu kimi, erkən dövrlərdən qohumluq münasibəti bildirən sözlərlə əsl şəxs adlarının yaradılması türk şəxs adları sistemində xüsusi yer tutmuşdur. Bu tip antroponimlərin motivləşməsində hörmət, əzizləmə, emosional müraciət və s. xüsusiyyətlər əsasdır. Antroponim yaradıcılığında qohumluq münasibəti bildirən sözlər daha çox titullarla birlikdə ad yaradıcılığına cəlb edilmişdir ki, bu da əksər titulların yüksək təyinatı ilə bağlıdır.

Türk xalqlarının şəxs adları sistemində qohumluq-əqrəbəliq terminləri ilə əlaqədar şəxs adları mövcuddur. Müasir dilçilikdə qohumluq-əqrəbəliq terminləri adətən 2 qrupa bölünür:

- a) qan qohumluğu ilə əlaqədar terminlər;
- b) nikahla əlaqədar terminlər.

Azərbaycan antroponimikasında bu qəbildən olan şəxs adları, əsasən, qan qohumluğu ilə əlaqədar terminlərdən formalaşmışdır. Digər türk dillərində isə nikahla əlaqədar terminlərdən formalaşan şəxs adlarına rast gəlmək olur. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan antroponimikasında çox sayda mürəkkəb şəxs adları vardır ki, onların tərkibində qohumluq-əqrəbəliq anlayışları ifadə edən adlar, eləcə də sözlər işlənir. Məsələn, Atakişi, Atamoğlan, Babakişi, Baloglan (bala-oğlan), Dədəkişi, Əmikişi, Qaraoglan və s.

KİŞİ ADLARI

AĞABABA	AĞABALA
AĞADAYI	AĞAƏMİ
AĞƏMİ	ATA
ATABABA	ATABALA
ATABÖY	ATACAN
ATAƏMİ	ATAXAN
ATAKİŞİ	ATAQARDAŞ
ATALAR	ATAMOĞLAN

ATAŞ	BABA	BABABƏY
BABACAN		BABADADAŞ
BABAƏLİ		BABAXAN
BABAKİŞİ		BABALAR
BABALI		BABASEYİD
BABAŞ		BABAYAR
BALA		BALAAĞA
BALAĞA		BALABABA
BALABƏY		BALADADAŞ
BALAƏMİ		BALAHƏSƏN
BALAHÜSEYN		BALAHÜSƏN
BALAXAN		BALAKİŞİ
BALAQARDAŞ		BALAMƏHƏMMƏD
BALAMİR		BALAMMƏD
BALAMİRZƏ		BALAOĞLAN
BALAMƏMMƏD		BALASADIQ
BALARZA		BALASƏR
BALASƏN		BALAŞ
BALASI		BALAVƏRDİ
BALAŞİRİN		BALƏMİ
BALAYAR		BALOĞLAN
BALMƏT		ZƏRBALI
BALA		DADAŞ
BƏYQARDAŞ		DAMƏT
DADAŞBALA		DAYIXAN
DAYI		DƏDƏXAN
DƏDƏ		DƏDƏLƏR
DƏDƏKİŞİ		ƏLİBABA
DƏDƏŞ		ƏLİQARDAŞ
ƏLİBALA		ƏMİKİŞİ
ƏMİ		HACIBABA
HACƏMİ		HACIBALA
HACBABA		HƏSƏNBABA
HACİƏMİ		HƏSƏNBALA
HÜSEYNBABA		XANQARDAŞ

HÜSEYNBALA
QARDAŞ
QARDAŞXAN
LƏLƏKİŞİ
VALİD

QARDAŞBALA
LƏLƏ
MİRBABA

QADIN ADLARI:

AĞABACI
ANABACI
ANAXANIM
BACIGÜL
BACIQIZ
BALABİBİ
BƏSTİBACI
BİBİXANIM
BİBİNİSƏ
ELANA
ƏSBAT
ƏSBATXANIM
ƏSBƏTBACI
GÜLANA
XALABACI
XANBİBİ
XANIMBACI
XANIMNƏNƏ
QIZANA
QIZXANIM
NAZBACI
NƏNƏBACI
NƏNƏQIZ
ŞİRİNBACI

AĞANƏNƏ
ANABƏYİM
ANAQIZ
BACIXANIM
BALABACI
BƏSDİBACI
BƏYİMBACI
BİBİQIZ
BÖYÜKBACI
ELANƏ
ƏSBATBACI
ƏSBƏT
ƏSBƏTXANIM
GÜLBACI
XANBACI
XANIMANA
XANIMBİBİ
XANNƏNƏ
QIZBACI
MƏLƏKBACI
NƏNƏ
NƏNƏXANIM
NURBİBİ
VALİDƏ

PEŞƏ-SƏNƏT, VƏZİFƏ ADLARINDAN FORMALAŞMIŞ ŞƏXS ADLARI

Dünya xalqlarının hər birinin şəxs adları sistemində peşə, sənət, vəzifə adlarından formalaşmış antroponimlər mövcuddur. Bu qəbildən olan şəxs adlarının əksəriyyəti erkən dövrlərlə əslənşir. Çox zaman da qədim peşə və sənət sahələri sıradan çıxır, yalnız folklor nümunələrində rast gəlinir, eləcə də şəxs adlarında yaşayır.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində də bu qəbildən olan antroponimlər mövcuddur. Ümumiyyətlə, peşə, sənət, vəzifə adlarından formalaşmış şəxs adları türk xalqları üçün xarakterik olmuşdur. Antroponimlərin tədqiqində bu sıradan olan adların da özünəməxsus əhəmiyyəti vardır. Məsələn, dünyanın əksər xalqlarında olduğu kimi, türk xalqlarının məişətində də dəmirçilik qədim peşələrdən hesab edilmişdir. Dəmirçiliyin inkişafı türklərdə həm də döyüş alətləri və silah hazırlanması sənətinin inkişafına səbəb olmuşdur. J.P.Roux, ümumiyyətlə, türklərin ən qədim mədən işçiləri olduğunu qeyd edir. Bununla birlikdə, tədqiqatçılar göstərir ki, qədim türklərdə dəmirçilik müqəddəs tutulmuşdur. Təsəvvürlərə görə, dəmirçilər Tanrı iradəsi ilə bu sənətə sahib olurdular. Eyni zamanda, dəmirdən düzəldilmiş bəzi əşyalar da müqəddəslik daşıyırdı. Bununla əlaqədar dilimizin antroponimik vahidlər sistemində Dəmir, Dəmirçi, Dəmirçi(i)əl və s. kimi adlar yer almışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, müasir Azərbaycan antroponimikasında peşə-sənətlə bağlı formalaşan əsl şəxs adları azlıq təşkil edir. Belə adlar zamanında ləqəblərimizdə daha çox müşahidə edilmişdir. Həm də bu qəbildən olan ləqəblər Azərbaycan antroponimikasında müsbət motivli ləqəb funksiyasında olmuşdur. Sonradan peşə-sənətlə bağlı ləqəblərin bir qismi rəsmi şəxs adlarına çevrilmişdir. Məsələn, Dəmirçi, Loğman, Çoban və s. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, belə adlar özündə həm də tarixi yaşadır desək, yəqin ki, səhv etmərik. Tariximizin müxtəlif dövrlərində mövcud olmuş peşə və sənət adları bu gün şəxs adlarında yaşayır. Bu gün bəzi müasir peşə, vəzifə adlarından formalaşmış

şəxs adlarına rast gəlinməyə də, Azərbaycan antroponimikasında bu qəbildən olan şəxs adlarının əksəriyyəti qədim peşə, sənət adları ilə əlaqədardır. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, dilimizin şəxs adları sistemində yer almış peşə, sənət, vəzifə adları ilə əlaqədar adlar hamısı kişi adlarıdır.

BƏNNA	ÇOBAN
DƏRZİ	HACİB
HAKİM	HƏKİM
KƏLƏNTƏR	QƏSƏB
QƏYYUM	QƏSƏBƏLİ
QORÇU	QORÇUBƏY
QULAM	LOĞMAN
MEHMANDAR	MİNASAZ
MİRAB	MİRZƏ
MİSGƏR	MOLLA
MÜBAŞİR	MÜŞAVİR
NAİB	NAMİQ
NATİQ	NAZİR
OZAN	SARİBAN
SARBAN	SƏRRAC
SƏRRAF	SƏYYAD
ŞAİR	TACİR
TARZƏN	TƏBİB
VALİ	VAİZ
VƏKİL	VƏZİR
YASAVUL	YAVƏR
ZƏRGƏR	ZƏRRAB
ZƏRRAF	

GÖZƏLLİK ANLAYIŞLARI İLƏ ƏLAQƏDAR ŞƏXS ADLARI

Məlum olduğu kimi, gözəllik anlayışı çox geniş mənaya malikdir və özünü xalqın həyat hadisələrinə, insana münasibətində təzahür etdirir. Gözəllik anlayışı xalqın estetik ideali, ülvilik, qəhrəmanlıq kimi xüsusiyyətlərlə sıx əlaqədardır. Gözəllik haqqında anlayışın məzmunu və qiymətləndirilmə dərəcəsi, əsasən, xalqın estetik ideali ilə əlaqədardır. Etnoqrafiyamızda şəxs adlarının gözəl olması, gözəl səslənməsi həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur. Bunun nəticəsidir ki, antroponimikamızda semantikasında gözəllik, incəlik, saflıq, igidlik, mübarizlik və s. keyfiyyətləri ifadə edən yüzlərlə kişi və qadın adları formalaşmışdır.

Azərbaycan şəxs adları sistemində gözəllik anlayışları ifadə edən adların əksəriyyəti Ayla, Günəşlə, eləcə də gül-çiçəklə əlaqədardır. Böyük əksəriyyəti də qadın adlarıdır. Dilimizin antroponimikasında qadın adlarının yaranmasında iştirak edən vahidlər, əsasən, gözəllik çalarlıdır. Bu əsasda formalaşan qadın adları türk estetikasının zənginliyini göstərir. Xalqımız cismani gözəlliyin mənəvi gözəlliklə tamamlanmasını arzu edir. *Gözəlin xasiyyəti də gözəl olar; Qəlbinin gözəlliyidir, üzünə də çıxıbdır*, kimi, atalar sözlərimizlə yanaşı *Adı gözəl olanın özü də gözəl olar* kimi atalar sözləri, deyimləri bu gün də yaşatmaqdadır. Azərbaycanın məşhur xalq oyunlarından olan “Bənövşə” oyununda da *adı gözəl, özü də gözəl* ifadəsi təyinedici kimi çıxış edir. Dilimizin şəxs adları sistemində kişi adlarının yaranmasında iştirak edən vahidlərə gəlicə, qeyd etməliyik ki, Azərbaycan dilində kişi adları, əsasən, müsbət motivli, igidlik, məğrurluq, qüdrətlilik çalarlıdır ki, bu da xalqımızın xarakteri, mental düşüncəsi, həmçinin psixologiyası ilə əlaqədardır.

Göründüyü kimi, xalqımızın mənəvi mədəniyyəti ilə yanaşı adqoyma mədəniyyətində də inkişaf zaman-zaman özünü aydın büruzə vermişdir. Azərbaycanlı ailələrində gözəl səslənən, gözəllik anlayışları ilə əlaqədar şəxs adlarını dünyaya göz açmış övladlarına verməklə valideynlər, yaxınlar ad daşıyıcısının da gələcəkdə öz adına layiq olacağına ümid edirlər. Yuxarıda qeyd eydiyimiz kimi,

gözəllik anlayışları ilə əlaqədar şəxs adlarının böyük əksəriyyəti qadın adları olduğu üçün qadın adları siyahısını təqdim edirik.

AFAYƏT	AFƏT	AĞCA
AĞGÜL	AHUNUR	AYBƏNİZ
AYBİKƏ	AYCAMAL	AYÇÖHRƏ
AYƏNDAM	AYMƏLƏK	AYSİMA
AYSURƏT	AYTƏKİN	BƏHİYYƏ
CAZİBƏ	ÇİLƏNAY	ÇÖHRƏGÜL
DİLBƏR	ƏFAYƏT	ƏNTİQƏ
ƏZƏMƏT	FAXİRƏ	FƏRİŞTƏ
FİTAT	GÖYÇƏK	GÖZƏL
GÜLBƏNİZ	GÜLCAMAL	GÜLÇÖHRƏ
GÜLDƏN	GÜLNÜMA	GÜLRUX
GÜLRUXSAR	GÜLRUH	GÜLSARA
HÜSNİGÜL	HOŞLIQA	QƏNİRƏ
QƏŞƏNG	QƏŞƏNGGÜL	LƏTAFƏT
MAHCAMAL	MAHİZƏR	MAHİPEYKƏR
MAHRUX	MƏHBUBƏ	MƏHLUQƏ
MƏLAHƏT	MƏLEYKƏ	MƏLƏK
MƏLƏKMƏNZƏR	MƏLƏKNAZ	MƏLƏKNİSƏ
MƏLƏKNUR	MƏLƏKSİMA	MƏLƏKZƏR
MƏRZİYYƏ	NAZƏNDƏ	NAZƏNİN
NİGAR	NURBƏNİZ	NAZPƏRİ
NURXANIM	PƏRİ	NURƏFŞAN
PƏRİCAMAL	RƏNA	PƏRİCAHAN
RUXSARA	SƏBAHƏT	RİMA
TƏRAVƏT	VƏCİHƏ	SONA
YARAŞIQ	ZİBA	YAMİN
		ZİBAXANIM

RƏNG BİLDİRƏN SÖZLƏR ƏSASINDA YARANMIŞ ŞƏXS ADLARI

Dilimizdə rəng anamlı ağ, sarı, qara vahidləri bir çox leksik vahidlərin yaranmasında iştirak etmişdir. Xalqımız əzəldən *hər boyanın öz rəngi var* demişdir. Lakin şəxs adlarında rəng anamlı – ağ, sarı, qara vahidlərindən istifadə edilməmişdir. Erkən dövrlərdən ağ sözü müdriklik (ağbirçək, ağsaqqal), gözəllik (ağüz-lü, ağca), sarı sözü (buğda, güllər, payız çağının bolluğu), qara sözü gənclik, güclülük (qarasaqqal, qaragilə) mənalarını ifadə etdiyinə görə çox işlənmişdir. Ağ, sarı, qara anamlı vahidlər sonradan şəxs adlarının yaranmasında da iştirak etmişlər. Mə-lum olduğu kimi, *-ağ, -ağca* vahidləri türk xalqlarının müştə-rək abidəsi sayılan “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında gözəl mənasında işlənmişdir. Ağbəniz, Ağca, Ağgül və s. adların for-malaşmasında iştirak edən *ağ/ağca* vahidləri gözəllik, saflıq, tə-mizlik və s. kimi mənalar ifadə edir. Sarı vahidi ən gözəl aşıq havalarımızın adında yer almışdır, “Baş saritel”, “Orta saritel”, “Ayaq saritel”. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında Sarı donlu Selcan xanım Qanturalının ağlını başından almışdı. Sarı bir çox toponimlərimizdə də işlənmişdir. Məsələn, Sarıcalı (Qarabağ-da), Sarıbaş (İlisuda) və s. Məlum olduğu kimi, türk dillərində *sarı* sözü rəng bildirməkdən əlavə, sar (şahinlər sinfinə mənsub olub, quruda və suda yaşayan quşdur. Qədim türklərdə totem olmuşdur), həmçinin qızıl, Günəş, parlaq, parıltı, parıldamaq, parlamaq və s. mənaları da ifadə edir. Astrologiyada, eləcə də Şərq poeziyasında *sarı* həm də yeddi planetdən biri olan Günəşin adıdır. Bu planetlərdən hərəsi bir rəngin (qırmızı, qara, ağ və s.) rəmzi olsa da, hər biri sarı rəngdədir və onları da Günəş işıqlan-dırdığından bu rəngi alırlar.

Poeziyamızda *qarasaç, qaraqaş, qaragöz* kimi vahidlər gözəl mənasını ifadə etmişdir. İnanclarımıza görə, *qara* güc, qüvvədir. Yuxuda qara rəngdə nə isə görmək yuxu görənin qüvvətlənəcə-yinə işarədir. Qara, Qaraxan, Qaratel, Qaragöz kimi şəxs adların-da da qara vahidi – güc, qüvvə, gözəllik, müdriklik kimi müsbət keyfiyyətlər ifadə edilir.

KİŞİ ADLARI:

ABI	GÖYCƏ	QARA
QARABƏY	QARAXAN	QARACA
QARAKİŞİ	QARAŞ	SARI
SARIBABA	SARIBALA	SARIBƏY
SARIXAN	SARIOĞLAN	SAROĞLAN

QADIN ADLARI:

AĞCA	AĞBACI	AĞBƏNİZ
AĞBIKƏ	AĞCAGÜL	AĞCAXANIM
AĞGÜL	AĞGÜN	ALAGÖZ
BƏYAZ	ƏSMƏR	GÖYCƏ
GÖYCƏGÜL	GÖYGÖZ	GÜLGƏZ
QARAGÖZ	QARAŞIN	QUMRAL
RUFİNƏ	SAFURƏ	SARI
SARIGÜL	SARITEL	SƏMRA
ŞİRMAYI		ALYANAQ

SAYLAR ƏSASINDA YARANMIŞ ŞƏXS ADLARI

Dilimizin şəxs adları sistemində saylar əsasında formalaşan şəxs adları da yer almışdır. Bu sıradan olan şəxs adları 1 rəqəmi, tək, yaxud birinci, ilk sözləri əsasında formalaşmışdır. Bir əslində say sistemində rəqəmlərdən biridir, saymağa bu rəqəmlə başlayırıq, yəni başlanğıc rəqəmdir.

Məlum olduğu kimi, mənəvi və maddi mədəniyyətin tərkib hissələrindən bilinən ümumsay kompleksində “tək”, “vahid”, ilk” adları daşıyan çoxmənalı bir sayı mifoloji dünya modelində “Tanrı”, “Kosmos” anlayışı ilə hər hansı hadisə və işin, əşyanın ilkliliyi, başlanğıcı təsəvvürünü yaratmaqla düşüncəyə, məişətə daxil olmuşdur. Bu daxilolma təfəkkürdə Tanrının birliyi, vahidliyi, təkliyi, şəriksizliyi formuluunu yaratmış və sabitləşdirmişdir. Türk dünyagörüşündə ilk zaman, sıra və önəm baxımından olanlardan öndə gələn, hər şeyin öndə olanı, öncə gələn, birinci olanı, başlanğıcdır. Yəqin ki, bütün bu məsələlər adların formalaşmasına da öz təsirini göstərmişdir. Pifaqorun təbirincə desək, 1 rəqəmi ilahi gücü ifadə edir. Folklorumuzda da müqəddəs rəqəmlər haqqında araşdırmalar aparılmış, qənaətlər ümumiləşdirilmişdir. Xalq ədəbiyyatımızda müqəddəs rəqəmlər barədə çox yazılmışdır. Haqlı olaraq 1 rəqəmi ilk, başlanğıc kimi qəbul edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, müqəddəs kitablarda 1 rəqəmi birlikdir, vəhdətdir. Ümumiyyətlə, türk xalqlarında olduğu kimi, dünyanın bütün xalqlarında belə bir inanc mövcuddur ki, 1 rəqəmi başlanğıc, birincilik, həm də liderlikdir.

Dünya mədəniyyəti kontekstində bir sayı həmçinin ilin, fəssillərin, ayların, həftələrin başlanğıcını, ilk gününü bildirmişdir. Özündən sonrakı saylarla müqayisədə az işlənən bir sayı, eyni zamanda, həm müəyyənlik, həm də qeyri-müəyyənlik bildirir. Azərbaycan dastanlarındakı ustadnamələri *ustadlar bir deməyib* (bir başlanğıcdır), *iki deyib, iki deməyib, üç deyib*, nağıllardakı padşahların çox vaxt aman-zaman bir övladı olması və s. bir sayının müəyyənlik bildirməsini göstərir. Hazırda dilimizdə mövcud *İllərin birində, ayların birində, günlərin birində, birgün, biri varmış, biri*

yoxmuş və s. kimi deyimlərdə bir qeyri-müəyyənlik ifadə edir. Bu məqamlarda bir sayının elə bir mənası da olmur. Olsa-olsa, o, təyinedici əlamət olaraq qalır. Bütün bu qeyd etdiklərimizə əsasən deyə bilərik ki, 1 rəqəminin ilklilik, təklik, başlanğıclıq və s. kimi mənalara ifadə etməsi şəxs adları ilə bağlı da özünü büruzə verir. Dilimizin şəxs adları sistemində saylarla əlaqədar türk mənşəli adlarla yanaşı alınma adlar da mövcuddur. Onlar da, əsasən, ilklilik, vahidlik, birincilik, təklik kimi mənalara ifadə edir.

KİŞİ ADLARI:

AŞUR	BİRCƏ	BİRCƏBƏY
BİRMƏN	ƏLFİ	İLKAĞA
İLKAY	İLKƏR	İLKİN
İLKNUR	SANİ	VAHİD

QADIN ADLARI:

AŞURA	BİNNUR	BİNNURƏ
BİRCƏ	BİRCƏBƏYİM	BİRCƏQIZ
BİRCƏGÜL	BİRCƏXANIM	BİRNURƏ
BİRGÜL	BİRNUR	İLKİNAZ
İLKANA	İLKANƏ	MİNNURƏ
İLKNUR	MİNNUR	VAHİDƏ
MİNURƏ	UMAMƏ	RADƏ
RABİYƏ	RABİYƏT	
YEGANƏ		

TƏXƏLLÜSLƏRDƏN YARANMIŞ ŞƏXS ADLARI

Bildiyimiz kimi, təxəllüs termini ərəb mənşəlidir. Elmi ədəbiyyatdan məlumdur ki, ilk dəfə Yunanıstanda yaranmışdır. Bu gün dünyanın bütün dillərində mövcuddur. Azərbaycanda da geniş yayılmış köməkçi ad kateqoriyalarından – təxəllüslərdən uzun müddətdir ki, istifadə edilir. Tarixən yazıçı, şair, rəssam və incəsənətlə, elmlə bağlı digər sahələrdə çalışan şəxsiyyətlər arasında geniş yayılmışdır. Sonrakı mərhələdə bütün dünyada dövlət xadimləri də özlərinə təxəllüs götürmüşlər. Məlumdur ki, təxəllüslər antroponimiyada uydurulmuş addır və insanın əsl adı ilə yanaşı işlənir və yaxud onu əvəz edir. Dilimizin antroponimik sistemində təxəllüslərin əsl şəxs adına çevrilməsi bir ənənə şəklini almışdır. Təxəllüslər dilimizin antroponimlər sistemində mövcud şəxs adlarının yaranma tarixi, işlənmə miqyası, sonradan onların şəxs adı kimi işlənməsi və s. barədə daha çox məlumat verir. Dilimizin şəxs adları sisemində təxəllüslər dil müxtəlifliyi, funksiya və məna müxtəlifliyi cəhətdən antroponimlər sistemində mühüm yer tutur. Dilimizdə mövcud təxəllüslər arasında şəxs adlarında olduğu kimi, türk mənşəli təxəllüslərlə yanaşı, ərəb və fars mənşəli apelyativlər əsasında formalaşan təxəllüslər də mövcuddur. Təxəllüslərin müəyyən bir qismi toponimlərlə əlaqədardır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan ərazisindəki toponimlərin əksəriyyəti türk mənşəlidir. Ədəbiyyatşünaslıqda məhz toponimlərdən formalaşmış təxəllüslərə əsasən XX əsrə qədər yazıb-yaratmış şair və yazıçıların yaşayıb-yaratdıqları yeri müəyyən etmək mümkün olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, təxəllüsün əsl şəxs adına çevrilməsində denotativ daha çox tanınması, əsasən milliyyəti əsas götürülür. Bu qəbildən olan şəxs adlarının motivləşməsində, əsasən, yazıcının şöhrətinə, sənətkarlıq qüdrətinə diqqət yetirilir, apelyativin leksik semantikasi isə çox zaman nəzərə alınmır.

Təxəllüslərin bir qismi də hidronimlər, etnonimlər əsasında formalaşmışdır. Azərbaycan antroponimikasında müsbət və mənfi emosiyalardan formalaşan təxəllüslər, satirik təxəllüslər

də yer almışdır. Bir sözlə, cəmiyyətdə baş verən hadisələr təxəllüslərdə də öz əksini tapmışdır. XX əsrdə siyasi təxəllüslər də meydana çıxmışdır. Məsələn, Sancaq, Kirpi, Mozalan və s.

Azərbaycan şəxs adları sistemində kifayət qədər təxəllüsdən yaranmış şəxs adları mövcuddur. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, müasir Azərbaycan dilinin antroponimik tərkibində təxəllüslərdən şəxs adları yarandığı kimi, şəxs adlarından da təxəllüs yaranır (soyad atılır, yalnız əsl addan istifadə edilir. Məsələn, Anar, Elçin, Şəhriyar və s).

Dilimizin şəxs adları sistemində toponimlər əsasında düzələn təxəllüslərin də üstünlük təşkil etdiyi müşahidə edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu, bir tərəfdən doğma yurda, torpağa, vətənə məhəbbət hissi ilə bağlıdırsa, digər tərəfdən, Azərbaycan toponimik vahidlərinin əksəriyyətinin türk mənşəli olması ilə əlaqədardır. Çünki türk mənşəli təxəllüslərdə daha çox müsbət motivli apelyativlərdən istifadə müşahidə olunur. Mənfi emosiyalı apelyativlərdən isə nadir hallarda təxəllüs kimi istifadə olunmuşdur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, mənfi emosiyalı təxəllüslər satirik təxəllüslərdir. Belə təxəllüslərin Azərbaycan şəxs adları sisteminə daxil olması müşahidə edilmir.

KİŞİ ADLARI:

ADİL	ANAR	ARAN
ARAZ	BÜRHAN	BƏDRİ
BÜLBÜL	ELÇİBƏY	ELÇİN
ƏFQAN	FƏDAİ	FƏHMİ
FİRDÖVSİ	FÜZULİ	GƏNCƏVİ
GÜLÇİN	HADİ	HAFİZ
XAQANİ	XƏNDAN	XƏTAİ
XƏYYAM	İLKİN	İMAN
QANTƏMİR	QARYAĞDI	QIVAMİ
QÜDSİ	MÜŞFİQ	MÜŞVİQ
NAİB	NACİ	NADİM
NAKAM	NƏSİMİ	NƏVAİ
NİZAMİ	NÖVRƏS	NUŞİRƏVAN

RACİ
SEYİD
SƏBUHİ
SƏİD
ŞAİQ
ŞİRVANİ
VALEH
VİDADİ
ZAKİR
ZİYATAY

SABİR
SEYYİD
SƏDİ
SİDQİ
ŞƏHRİYAR
VAHİD
VAZEH
VURĞUN
ZƏKA

SADİQ
SEYYİDƏLİ
SƏHHƏT
ŞAHİN
ŞİRAZİ
VAQİF
VƏFA
YAŞAR
ZİYA

QADIN ADLARI:

BUTA
KƏMALƏ
NATAVAN

GÜLGÜN
QUMRU
NATƏVAN

HEYRAN
MƏHSƏTİ

MUSİQİ PARÇALARININ, MUSİQİ ALƏTLƏRİNİN ADLARI İLƏ ƏLAQƏDAR ŞƏXS ADLARI

Azərbaycan şəxs adları sistemində musiqi parçalarının adlarından yaranmış antroponimlərin müşahidəsinə əsasən demək olar ki, bu qəbildən olan adlar, əsasən, klassik musiqilərin, xüsusən muğam formalarının adlarındandır. Məlum olduğu kimi, muğam sənəti Azərbaycanın professional musiqi mədəniyyətinin şifahi irsinin mühüm hissəsini təşkil edir. Azərbaycan xalqının mədəni ənənələrində və tarixində dərin köklərə malikdir. Bu mədəni ənənənin Azərbaycanda köklərinin olması ölkədə onun daşıyıcılarının sayı, eləcə də onun Azərbaycan bəstəkarlarının, rəssamlarının, heykəltəraşlarının və şairlərinin tükənməz ilham mənbəyi olan milli mədəniyyətdə mühüm rolu ilə təsdiqlənir. Bir sıra ümumi, bədii cizgiləri Azərbaycan muğamını İran dəstgahları, uyğur mukamları, hind raqaları, ərəb nubaları, türk təqsimləri ilə qohumlaşdırır və bütün bunlar Şərq musiqisinin ümumi-bədii ənənələrini təşkil edir. Bununla yanaşı, muğam sənəti azərbaycanlılar tərəfindən milli özünüdərk və özünü eyniləşdirmənin əsasını təşkil edən başlıca mədəni dəyərlərdən biri kimi qavranılır.

KİŞİ ADLARI:

HUMAYUN
MUĞAM
RAHAB

KAMAN
MUĞAMAT
ZABİL

İSFAHAN
NOVRUZ

QADIN ADLARI:

HUMAYUN
MUĞAMAT

LİRA
ŞAHNAZ

MƏNSURİYYƏ
TƏRANƏ

TARİXİ ŞƏXSİYYƏTLƏRİN ADLARI İLƏ ƏLAQƏDAR ŞƏXS ADLARI

Elmi ədəbiyyatdan məlum olduğu kimi, dil xalqın malıdır. Məhz bu xüsusiyyətinə görə tamamilə təbiidir ki, hər bir dil mənsub olduğu xalqın tarixi ilə bağlıdır. Çox vaxt dil güzgüyə bənzədilir. Elə bir güzgüyə ki, burada xalqın tarixi bu və digər şəkildə öz əksini tapır. Yəqin, az dil tapılar ki, onun şəxs adları sistemində tarixi şəxsiyyətlərin, ictimai-siyasi dövlət xadimlərinin, fəhrlərin, xalqın istər siyasi, istər mədəni inkişafında mühüm rol oynayan şəxsiyyətlərin, görkəmli elm xadimlərinin və b. adlarını yaşatmasın. Azərbaycan dilinin antroponimika sistemində də bu qəbildən olan adlar yer almışdır. Bu adların çoxu tarixi mənbələrdən, tarixlə əlaqədar elmi əsərlərdən, araşdırmalardan məlum olsa da, bir qismi bədii ədəbiyyatda yaşayır. Məlum olduğu kimi, sənətkarlar öz əsərlərində həm də müəyyən hadisələri, vəziyyəti tarixi şəxsiyyətlərin, ictimai-siyasi dövlət xadimlərinin, hakimlərin, fəhrlərin, şair və yazıçıların, elm xadimlərinin adları ilə əlaqələndirir. Əsərlə tanış olan oxucu tariximizdə belə dahi şəxsiyyətlərin xalq üçün nə qədər gərəkli işlər gördüyünü, bəzən bu xeyirxahlığın hətta onlara həyatları bahasına başa gəldiyini oxuyunca onlara ehtiram naminə adlarını məişətimizdə yaşadır. Ad verdiyi insana da tez-tez adının kimin şərəfinə verildiyini xatırladaraq ona hər zaman adına layiq olduğuna əmin olduğunu bildirir.

KİŞİ ADLARI

AĞAMƏHƏMMƏD	ALPARSLAN	ATİLLA
ATATÜRK	ABBAS (ŞAH)	ABBASMİRZƏ
AQŞİN	AYAZ	BABƏK
BƏHRAM	BƏYAZİD	CAHAN
CANİBƏY	CAVAD(XAN)	CAVAN
CAVANŞİR	CAVİDAN	CƏMŞİD
ÇƏLƏBİ	ÇİNGİZXAN	ELDƏNİZ
ƏCƏMİ	ƏHMƏD	ƏLİ

ƏSƏN	FATEH	FƏTƏL
FƏZLULLAH	HARUN	HEYDƏR
HƏSƏN (UZUN)	HƏZİ	HÖRMÜZ
HÜSEYN	HÜSEYNƏLİ	HÜSEYNQULU (XAN)
İBRAHİM(XAN)	İSMAYIL	QACAR
QUBAD	XOSROV	XUDADAD
XUDADAT	KEYKAVUS	KEYQUBAD
QACAR	QARAMAN	MƏHƏMMƏD
MƏHƏMMƏDƏLİ	MƏHƏMMƏDƏMİN	MİRANŞAH
MUSTAFA	MÜSƏDDİQ	NADİR(ŞAH)
NƏBİ	NƏİMİ	NƏRİMAN
PƏNAHƏLİ(XAN)	PƏRVİZ	RAFAEL
RÜSTƏM	SABUTAY	SALAR
SASAN	SƏFİ	SƏLCUQ
SƏTTARXAN	ŞƏMSƏDDİN	TAMERLAN
TEYMUR	TƏHMASİB	YUSİF (QARA)
ZƏRDÜŞT	ZİYAD(XAN)	ZÖHRAB
ZÖHHAK		

QADIN ADLARI

AFAQ	DƏSBİNƏ	DƏSPİNƏ
ƏFİFƏ	HƏCƏR	HƏMİDƏ
HƏNİFƏ	KƏMİNƏ	MÖMİNƏ
NATƏVAN	SARA(XATUN)	SALATIN
TOMRİS	ZAHİDƏ	ZEYNƏB

TİTULLARDAN FORMALAŞMIŞ ŞƏXS ADLARI

Titullar köməkçi adlar kateqoriyasına daxil olub, insanlara verilən adlardan biridir. Titul latın mənşəli söz olub, mənası rütbə, həmçinin fəxri ad deməkdir. Türkdilli xalqlar arasında yayılmış titullar dil mənşəyinə görə müxtəlif və çox rəngarəngdir. Tarixdən məlumdur ki, Azərbaycanda xilafət dövrünə qədər yalnız türk dillərinə məxsus titullardan istifadə edilmişdir. Ərəblərin Azərbaycana gəlişindən sonra, yəni VII əsrdən etibarən həm türk, həm ərəb, həm də fars dillərinə məxsus titullar işlənmişdir. XX əsrin əvvəllərinə qədər Azərbaycanda titullar yalnız cəmiyyətin hakim təbəqələrinə məxsus olmuşdur. Dilimizin şəxs adları sistemində yalnız Azərbaycan üçün deyil, həm də vaxtilə Cənubi Qafqaz və İran üçün səciyyəvi olan titullardan da yaranmış şəxs adları mövcuddur. Başqa sözlə, milli antroponimikamızda türk mənşəli titullardan yaranmış şəxs adları ilə yanaşı, ərəb-fars mənşəli titullardan formalaşmış şəxs adları da mövcuddur və bu günə qədər də məişətimizdə şəxs adı olaraq yaşamaqdadır. Dilimizin antroponimlər sistemində titullardan formalaşmış şəxs adları ilə yanaşı iki titulun birləşməsindən, eləcə də şəxs adı və titulun birləşməsindən formalaşmış antroponimlər də kifayət qədərdir. Azərbaycan antroponimikasında tarixin müəyyən mərhələlərində işlənən titulların əksəriyyətindən formalaşmış şəxs adları mövcuddur.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, bu gün bir çox titullar arxaikləşsə də, məişətimizdə hələ də şəxs adları kimi yaşamaqdadır. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, titullardan bədii ədəbiyyatda da geniş istifadə edilmişdir. XIX əsrin ikinci yarısında bədii ədəbiyyatda istifadə olunan titullar bütövlükdə uzun bir tarixi dövrdə Azərbaycan xalqı üçün xarakterikdir.

Azərbaycan dilinin şəxs adları sistemində mövcud titullarda formalaşmış şəxs adlarını mənşəyinə görə, əsasən, üç qrupa bölmək olar:

- a) türk dillərinə məxsus titullardan formalaşmış şəxs adları;
- b) ərəb və fars dillərindən alınma titullardan formalaşmış şəxs adları;

c) türk və ərəb-fars mənşəli titulların, eləcə də adların birləşməsindən əmələ gəlmiş şəxs adları.

Bir məsələni də qeyd etmək yerinə düşərdi ki, dilimizdə şəxs adları kimi formalaşmayan, bu gün artıq arxaıkləşmiş titullar da mövcud olmuşdur. Məsələn, qorçubaşı, erbaşı, əmiraxur/miraxur, tacirbaşı, ordubaşı, çobanbəyi və s.

Azərbaycan şəxs adları sistemində titullardan yaranmış şəxs adları arasında yalnız titullardan formalaşmış şəxs adları ilə yanaşı, iki tituldan yaranmış və titulların iştirakı ilə düzəlmiş mü-rəkkəb şəxs adları mövcuddur.

I. Titullardan formalaşmış şəxs adları

KİŞİ ADLARI:

AĞA	AXUND	ALP
BƏY	ÇAVUŞ	ÇİNGİZ
DƏDƏ	ELXAN	ƏFƏNDİ
ƏMİR (MİR)	HACI	HƏZRƏT
XAQAN	XAN	XƏLİFƏ
İMAM	İSMİ	KƏRBƏLAYI
QARA	QAZI	QAZI
QEYSƏR	MƏLİK	MƏŞHƏDİ
MİNBAŞI	MİRAB	MİRZƏ
MOLLA	MÜLKƏDAR	NAİB
PAŞA	SEYİD	SƏRKAR
SƏRKƏR	SULTAN	ŞAH
ŞAHZADƏ	TARXAN	TEKİN
TƏKİN	TƏRXAN	USMİ
VƏZİR	YÜZBAŞI	

QADIN ADLARI:

BANU	BƏYİM	XANIM
XATIN	XATUN	MƏLİKƏ
SALATIN	SEYİDƏ	SEYYİDƏ

II. İki titulun birləşməsindən yaranmış şəxs adları

KİŞİ ADLARI:

AĞABƏY	AĞADƏDƏ	AĞAXAN
AĞAMƏLİK	AĞAMİR	AĞAPAŞA
AĞASULTAN	AĞASOLTAN	ALPPAŞA
BƏYXAN	BƏYLƏRBƏY	BƏYLƏRBƏYİ
BƏYSOLTAN	BƏYPAŞA	ÇİNGİZXAN
BƏYSULTAN	ƏMİRBƏY	ƏMİRXAN
DƏDƏXAN	ƏMİRSOLTAN	ƏMİRSULTAN
ƏMİRPAŞA	HACIBƏY	HACƏMİR
ƏMİRŞAH	HACIXAN	HACİMİR
HACİƏMİR	HƏZRƏTXAN	HƏZRƏTŞAH
HƏZRƏTBƏY	XANDƏDƏ	XANƏMİR
XANAĞA	XANPAŞA	XANSOLTAN
XANMİRZƏ	QARABƏY	QARAXAN
XANSULTAN	QƏRİBXAN	QƏŞƏMXAN
QƏRİBAĞA	MİRAGA	MİRPAŞA
MƏLİKŞAH	MİRZAĞA	MİRZƏAĞA
MİRSEYİD	PAŞABƏY	PAŞAXAN
MİRZƏXAN	SEYİDƏMİR	SEYİDXAN
SEYİDAĞA	SƏFBƏY	SƏFXAN
SƏFAĞA	SƏFİBƏY	SOLTANŞAH
SƏFİAĞA	SOLTANAĞA	SULTANŞAH
SƏFİXAN	SOLTANPAŞA	ŞAHMİR
SOLTANXAN	SULTANPAŞA	VƏZİRBƏY
SULTANAĞA	ŞAHƏMİR	
ŞAHAĞA	VƏZİRAĞA	
ŞAHMUR	VƏKİL	
VƏZİRXAN		

QADIN ADLARI:

AĞABƏYİM	AĞABİKƏ	BİKƏXANIM
BƏYİMXANIM	HACIXANIM	XANBİKƏ
XANIMBİKƏ	XANIMBƏYİM	XANIMSULTAN
MƏŞƏDİXANIM	MƏŞƏDXANIM	MİRXANIM
PİKƏXANIM	SEYİDXANIM	SOLTANXANIM
SULTANXANIM	ŞAHBƏYİM	ŞAHBİKƏ
ŞAHXANIM	ŞAXANIM	

III. Titullar və adlardan yaranmış mürəkkəb şəxs adları

Azərbaycan şəxs adları sistemində titullarla adların birləşməsi ilə əmələ gəlmiş kifayət qədər mürəkkəb antroponim mövcuddur. Məlum olduğu kimi, müasir Azərbaycan antroponimik vahidlər sistemində bir sıra apelyativi arxaıkləşmiş titullar həm müstəqil ad kimi (məsələn: Ağa, Alp, Xanım, Nəim və s.), həm türk mənşəli saf antroponimlərin (Xanbaba, Ağa qardaş, Ağadadayı, Poladxan, Bikəxanım və s.) tərkibində, həm də hibrid antroponimlərin (Ağabəşir, Ağa qurban, Ağazəki, Məhəmmədəğa, Əlixan, Gülxanım, Sultanxanım, Şahbəyim və s.) tərkibində işlənməkdədir. Azərbaycan antroponimikasında bu qəbildən olan həm kişi adları, həm də qadın adları mövcuddur.

Qeyd etmək lazımdır ki, bir zamanlar ictimai-siyasi həyatla bağlı olan titullar (həm türk mənşəli, həm də dilimizdə alınma titullar nəzərdə tutulur) tam arxaıkləşsə də, onlardan bəziləri onomastik vahidlərdə, xüsusən antroponim və toponimlərdə bu günə kimi yaşamaqda davam edir. Bəzi türk mənşəli titullar titül kimi arxaıkləşsə də, müasir ədəbi dilimizdə hörmət mənasında müraciət forması kimi (məsələn: bəy, xanım) işlənməkdədir. Bəzi titullar isə dilimizin antroponimik sistemində mürəkkəb şəxs adlarının tərkibində mühafizə olunmuşdur.

Ümumiyyətlə, titulların əsl şəxs adı, yaxud adın tərkibində istifadə olunmasında onların, əsasən, şöhrətlilik, daha qüdrətlilik funksiyası əsas götürülmüşdür. İki titulun birləşməsindən formalaşmış şəxs adlarında bu, özünü daha aydın büruzə verir. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, heç də bütün titullardan

şəxs adı yaradıcılığında az istifadə olunmuşdur, yaxud heç istifadə olunmamışdır. Məsələn, təgin/təkin, şad, çur, yabqu və s. Adətən dilçilikdə bu, həmin tip titullarda şöhrətlik, qüdrətlik funksiyalarının zəif olması, yaxud olmaması ilə əsaslandırılır.

KİŞİ ADLARI:

ABASAĞA	ABASXAN
ABBASAĞA	ABBASXAN
ABDIXAN	ABDİNBƏY
ABDİNXAN	ABDULXAN
ABDULLABƏY	ABİDXAN
ACARBƏY	ACARXAN
ADIBƏY	ADİLXAN
ADİLŞAH	AĞABABA
AĞABALA	AĞABAXIŞ
AĞABƏŞİR	AĞACABBAR
AĞACAN	AĞACAVAD
AĞACƏBRAYIL	AĞACƏFƏR
AĞACƏLİL	AĞACƏMİL
AĞADADAŞ	AĞADAYI
AĞAƏDDİN	AĞAƏLİ
AĞƏDDİN	AĞADAYI
AĞƏLİ	AĞAƏMİ
AĞƏMİ	AĞAGÜL
AĞAHEYDƏR	AĞAHƏSƏN
AĞAHÜSEYN	AĞAİSMAYIL
AĞAKAZIM	AĞAKƏRİM
AĞAKİŞİ	AĞAQARDAŞ
AĞAQULU	AĞALAR
AĞAMALI	AĞAMALİK
AĞAMEHDİ	AĞAMƏHƏMMƏD
AĞAMƏLİ	AĞAMƏMMƏD
AĞAMMƏD	AĞAMƏRDAN
AĞAMİR	AĞAMİRZƏ

AĞAMOĞLAN	AĞAMURAD
AĞAMUSA	AĞANEMƏT
AĞANƏZƏR	AĞARƏHİM
AĞARƏFİ	AĞARZA
AĞARƏSUL	AĞASADİQ
AĞASADIQ	AĞASALEH
AĞASALAH	AĞASƏF
AĞASALMAN	AĞASƏFDƏR
AĞASƏFA	AĞASƏFTƏR
AĞASƏFİ	AĞASƏMƏD
AĞASƏLİM	AĞASƏRXAN
AĞASƏR	AĞASƏTTƏR
AĞASƏTTAR	AĞAASİF
AĞASI	AĞASÜLEYMAN
AĞASİF	AĞAVERDİ
AĞASUVAR	AĞAYAR
AĞAŞİRİN	AĞAYUNUS
AĞAVƏLİ	AĞAZAL
AĞAYUNİS	AĞAZEYNAL
AĞAYUSİF	AĞAZƏR
AĞAZAMAN	ALƏMŞAD
AĞAZƏKİ	ALIXAN
ALƏMŞAH	ALİMXAN
ALXAN	ALPAŞA
ALIPAŞA	ANARBƏY
ALTUNBƏY	ARANBƏY
ARALBƏY	ARAZXAN
ARAZBƏY	AŞURBƏY
ASLANBƏY	ATABƏY
AŞURXAN	AYAZBƏY
ATAXAN	AYDINXAN
AYAZXAN	AZADXAN
AYXAN	AZƏRBƏY
AZATXAN	AZƏRPAŞA
AZƏRÇİN	BABASEYİD

BABABƏY	BAXŞIXAN
BABAXAN	BAKİRXAN
BAĞDADBƏY	BALAĞA
BAKIXAN	BALAXAN
BALAAĞA	BATIXAN
BALABƏY	BƏYALI
BALAMİR	BƏYBALA
BƏDİRXAN	BƏYDADAŞ
BƏYASLAN	BƏYXAN
BƏYCAN	BƏYLƏR
BƏYDƏMİR	BƏYMURAD
BƏYQARDAŞ	BƏYPOLAD
BƏYMİRZƏ	BƏYZADƏ
BƏYOĞLAN	BİRCƏXAN
BƏYBERDİ	BÖYÜKAĞA
BİRCƏBƏY	BÖYÜKXAN
BORANBƏY	CANBƏY
BÖYÜKBƏY	CAVANŞAH
BULUDXAN	CƏFƏRXAN
CANİBƏY	CƏNNƏTXAN
CƏFƏRAĞA	ÇİNGİZXAN
CƏNNƏTAĞA	DAĞBƏYİ
ÇİNARXAN	DƏDƏXAN
DADAŞXAN	DƏDƏLƏR
DAYIXAN	DÖVLƏTBƏY
DƏDƏKİŞİ	DUMANBƏY
DOSTUXAN	ELMİXAN
DÖVLƏTXAN	ELŞAD
ELBƏY	ƏBİLAĞA
ELMİŞAH	ƏDİLƏĞA
EYVAZXAN	ƏDİLŞAH
ƏBİLXAN	ƏHMƏDXAN
ƏDİLXAN	ƏLAĞA
ƏHMƏDAĞA	ƏLİBƏY
ƏJDƏRXAN	ƏLİXAN

ƏLİAĞA	ƏLFAĞA	
ƏLİFAĞA	ƏLİSULTAN	
ƏLİPAŞA	ƏMİRASLAN	
ƏLİSOLTAN	ƏMİRƏLİ	
ƏMİRALI	ƏMİRXAN	
ƏMİRCAN	ƏMRASLAN	
ƏMİRPAŞA	ƏMRƏLİ	
ƏMRALI	ƏSGƏRBƏY	
ƏRŞAD	ƏVƏZAĞA	
ƏSƏDAĞA	ƏZƏLXAN	
ƏSGƏRXAN	ƏZİZAĞA	ƏZİZBƏY
ƏVƏZXAN	FƏRXAN	
ƏZİMAĞA	GÜNXAN	GÜRŞAD
ƏZİMXAN	HACAĞA	
ƏZİZXAN	HACƏMİ	HACIABBAS
GƏRAYXAN	HACIBABA	
GÜLAĞA	HACİƏLİ	HACİƏMİ
HACABBAS	HATƏMXAN	
HACALI	HƏKİMXAN	HƏMİDAĞA
HACƏLİ	HƏSƏNXAN	
HACIAĞA	HƏZRƏTŞAH	HİDAYƏTXAN
HACIBALA	HÜSEYNAĞA	
HACIBƏY	HÜSNÜXAN	XAQANİ
HACISƏMƏD	XANBABA	
HEYDƏRXAN	XANÇOBAN	XANDADAŞ
HƏTƏMXAN	XANƏLİ	
HƏSƏNAĞA	XANƏLİ	XANHƏSƏN
HƏSƏNPAŞA	XANKƏRİM	
HƏZRƏTXAN	XANLAR	XANMƏHƏMMƏD
HİKMƏTXAN	XANMİRZƏ	
HÜSEYNXAN	XANPAŞA	XANPOLAD
HÜSNİXAN	XANSULTAN	
XANAĞA	XANVERDİ	XANVƏLİ
XANBALA	İLKAĞA	
XANBUTA	İMAMƏLİ	İMAMHƏSƏN

XANDƏMİR	İMAMXAN	
XANƏHMƏD	İMAMZADƏ	İRŞAD
XANDƏMİR	İSAXAN	
XANHÜSEYN	İZZƏTXAN	KƏRƏMAĞA
XANKİŞİ	KƏRİMXAN	
XANQULU	QALABƏYİ	QARAXAN
XANMƏMMƏD	QASIMXAN	
XANMURAD	QƏDİMAĞA	QƏDİMBƏY
XANOĞLAN	QƏDİMŞAH	
XANSOLTAN	QƏRİBXAN	
XANSUVAR	QILINCŞAH	QULAMXAN
XANSÜVAR	MEHDİXAN	
XANZADƏ	MƏHƏMMƏDXAN	MƏLİKMƏHƏMMƏD
İMAMCAN	MƏMMƏDAĞA	
İMAMƏDDİN	MİRANŞAH	MİRƏLƏM
İMAMHÜSEYN	MİRMÖHSÜN	
İMAMQULU	MURADXAN	NADİRŞAH
İMAMVERDİ	NƏZƏRXAN	
İSABƏY	NURXAN	NURPAŞA
İSMİXAN	NURSULTAN	
İZZƏTAĞA	ORUCAĞA	PAŞABALA
KƏRİMAĞA	PAŞAZADƏ	
KƏRİMŞAH		
QARABƏY		

QARDAŞXAN	RƏCƏBAĞA	RƏCƏBXAN
QƏDƏMXAN	RZAĞA	
QƏDƏMŞAH	SƏDATXAN	SAHİBXAN
QƏDİMXAN	SEYİDAĞA	
QƏLƏMXAN	SƏBZİXAN	SƏDADXAN
QƏRİBAĞA	SƏFİAĞA	SƏFİXAN
QILINXAN	SƏFTƏRXAN	
QURBANXAN	SƏMƏDAĞA	SƏMƏDXAN
MƏCNUNBƏY	SƏMİDXAN	
MƏHƏMMƏDAĞA	SƏTTƏRXAN	
MƏLİKMƏMMƏD	SULTANAĞA	SULTANPAŞA
MƏMMƏDXAN	SUVARAĞA	
MİRALAY	ŞAHBALA	ŞAHBƏDDİN
MİRKƏLAM	ŞAHƏHMƏD	
MİRSALAM	ŞAHGÜL	ŞAHHƏSƏN
MİRZƏBƏY	ŞAHI	
NƏZƏRBƏY	ŞAHKƏRİM	ŞAHQULU
NƏZİRXAN	ŞAHMALI	
NURAĞA	ŞAHMƏT	ŞAHMİR
NURSOLTAN	ŞAHMUR	
OCAQXAN	ŞAHPƏLƏNG	ŞAHPUR
ORDUXAN	ŞAHRUX	
PAŞAXAN	ŞAHSUVAR	ŞAHVERDİ
PİRAĞA	ŞAHVƏLƏD	
POLADXAN	ŞAHZAMAN	ŞAMMƏD
RAZAAĞA	ŞƏRƏFAĞA	
RZAXAN	ŞƏRİFXAN	ŞIXƏMİR
SADADXAN	TANRİBƏY	
SARİBƏY	TƏZƏBƏY	TƏZƏXAN
SEYİDƏLİ	ULUXAN	
SEYİDXAN	VƏLİAĞA	VƏLİBƏY
SƏDİRİXAN	ZƏLİMXAN	
SƏFAĞA		
SƏFDƏRAĞA		
SƏFXAN		

SƏLİMAĞA
 SƏLİMXAN
 SƏMİDAĞA
 SƏRXAN
 SƏTTARXAN
 SOLTANAĞA
 SOLTANPAŞA
 SULTANŞAH
 ŞAHAĞA
 ŞAHBABA
 ŞAHƏDDİN
 ŞAHƏMİR
 ŞAHGƏLDİ
 ŞAHHÜSEYN
 ŞAHİSMAYIL
 ŞAHKƏRƏM
 ŞAHLAR
 ŞAHMƏHƏMMƏD
 ŞAHMƏMMƏD
 ŞAHMƏRDAN
 ŞAHMURAD
 ŞAHNƏZƏR
 ŞAHRUD
 ŞAHSEVƏN
 ŞAHSEVƏR
 ŞAHVERƏN
 ŞAHVƏLİ
 ŞAHZADƏ
 ŞƏMMƏD
 ŞƏRƏFXAN
 ŞƏRİFAĞA
 ŞİRAĞA
 TEYMURXAN
 TEYMURŞAH
 ULXAN
 VƏLAĞA
 VƏLİXAN

QADIN ADLARI:

AĞABACI	AĞABƏYİM	
AĞABİBİ	AĞANISƏ	AĞCAXANIM
AĞANƏNƏ	ANABƏYİM	
AMİRƏ	AYNAXANIM	AYİŞƏXANIM
ANAXANIM	AYŞƏXATIN	
AYBİKƏ	AYŞƏXATUN	AYTƏKİN
AYŞƏXANIM	BADAMBƏYİM	
AYİŞƏXATUN	BAĞDAXANIM	BALACAXANIM
BACIXANIM	BAŞXANIM	
BADAMXANIM	BƏYİMCAN	BƏYİMXANIM
BAHARXANIM	BƏYİMZƏR	
BALAXANIM	BİKƏXANIM	BİRCƏXANIM
BƏYİM	CƏNNƏTXANIM	ÇEŞMƏXANIM
BƏYİMBACI	ÇİMNAXANIM	
BƏYİMNAZ	DÜNYAXANIM	DÜRRƏBƏYİM
BƏYSURƏ	ƏMİRƏ	
BİKƏ	ƏSMƏTBƏYİM	ƏSMƏTXANIM
BÖYÜKXANIM	ƏZİBƏYİM	
CAHANBƏYİM	ƏZİZƏBİKƏ	FATİMƏBƏYİM
CƏNNƏTBƏYİM	FATMABƏYİM	
ÇİÇƏKXANIM	GİLƏXANIM	GÖVHƏRBƏYİM
DAŞDIXANIM	GÖZƏLBƏYİM	
DOSTUXANIM	GÜLBİKƏ	GÜLXANIM
DÜRRƏXANIM	GÜLLÜXANIM	
ƏSBƏTXANIM	GÜLSÜMXANIM	GÜLŞAD
ƏSLİXANIM	GÜLŞA	
ƏTİRXANIM	HACIXANIM	HAVAXANIM
ƏZİZƏBƏYİM	HƏLMƏXANIM	
ƏZİZBİKƏ	HƏLMƏXATIN	HƏLMƏXATUN
FATİMƏXANIM	HƏMŞƏXANIM	HƏNİFƏXANIM
FATMAXANIM	HAVAXANIM	HƏVAXANIM
GİLƏBƏYİM	XANBACI	XANBƏYİM
GÖVHƏRXANIM	XANDOSTU	

GÖZƏLXANIM	XANIMBACI	XANIMBƏYİM
GÜLBƏYİM	XANIMBİKƏ	
GÜLLÜBƏYİM	XANIMQIZ	XANIMNAZ
GÜLSOLTAN	XANIMNİSƏ	
GÜLSULTAN	XANIMSULTAN	XANIMZƏR
GÜLŞAH	XANNƏNƏ	
GÜLTƏKİN	XANSƏNƏM	
GÜLÜMXANIM	XANZƏDƏ	XANZƏR
HƏLİMƏXANIM	XIRDABİKƏ	
HƏLİMƏXATIN	XONÇAXANIM	XURŞİDXANIM
HƏLİMƏXATUN	XURŞUDBANU	
HƏMİŞƏXANIM	İNCİXANIM	İPƏKXANIM
HƏNFƏXANIM	İSMƏTXANIM	
HƏVVAXANIM	KİÇİKBƏYİM	KİÇİKXANIM
HÜSNÜXANIM	KÜBRAXANIM	
XANBİBİ	QƏMƏRXANIM	QƏNFƏXANIM
XANGÜL	QIZBƏYİM	
XANIMANA	QİSMƏTXANIM	QONÇABƏYİM
XANIMBİBİ	QÖNÇƏBƏYİM	
XANIMCAN	MAYAXANIM	MEHRİBƏYİM
XANIMGÜL	MƏHİNBANU	
XANIMNƏNƏ	MƏSMƏXANIM	MƏŞƏDİXANIMXA-
NIMSƏNƏM	MİNABƏYİM	
XANIMSOLTAN	MÖMİNƏXANIM	MÖMİNƏXATIN
XANQIZ	MÜJDƏXANIM	
XANPƏRİ	NAZBİKƏ	NAZXANIM
XANPƏRVƏR	NƏNƏXANIM	
XANZA	NURBANU	NURBƏYİM
XANZADƏ	NURXANIM	
XIRDABƏYİM	PƏRİXANIM	PÜSTƏBƏYİM
XİRDAXANIM	RƏNAXANIM	
XİRDAPİKƏ	SOLTANNİSƏ	SULTANNİSƏ
XURŞUDXANIM	SUQRAXANIM	
İNCƏBƏYİM	SÜRMƏXANIM	ŞAHNABAT
İNCİBƏYİM	ŞAHNİGAR	

İSMƏTBƏYİM	ŞAPƏRİ	ŞAHRUH
İZZƏTBƏYİM	ŞAHSƏNƏM	
İZZƏTXANIM	ŞEYDABƏYİM	ŞEYDAXANIM
KÜBRABƏYİM	ŞƏHRABANU	
KÜRSÜMXANIM	ŞƏRƏBANI	ŞƏKƏRBƏYİM
QƏMƏRBƏYİM	ŞÜŞƏXANIM	
QƏNİFƏXANIM	TUBAXANIM	TURAXANIM
QİZBİKƏ	TUTİBİKƏ	
QIZXANIM	TUTUXANIM	UMXANIM
QONÇAXANIM	ÜMMÜLBANU	
QÖNÇƏXANIM	ZEYNƏB	ZEYVƏXANIM
QUBAXANIM		ZƏHRAXANIM
MEHRİXANIM	ZƏRXATIN	ZƏRXATUN
MƏLƏKBƏYİM		ZƏHRƏBƏYİM
MƏLƏKXANIM		
MƏŞƏDXANIM		
MİNAXANIM		
MİRAXANIM		
MÖMİNƏXATUN		
NARXANIM		
NABATXANIM		
NAZLIXANIM		
NİSƏBƏYİM		
NİSƏXANIM		
NURBİKƏ		
PAKBƏYİM		
PƏRİXAN		
PÜSTƏXANIM		
SƏNƏMXANIM		
SONAXANIM		
SUĞRAXANIM		
SURAXANIM		
SURƏXANIM		
ŞAHNAZ		
ŞAHNİSƏ		

ŞAHPƏRİ
ŞAHRUX
ŞAHZADƏ
ŞAHZƏR
ŞƏHRİBANU
ŞƏHRƏBANU
ŞƏRABANU
ŞƏKƏRXANIM
TİRMƏXANIM
TÖRƏXANIM
TURƏXANIM
TUTİXANIM
TUTUBİKƏ
ÜMBÜLBANU
YAXŞIXANIM
ZEYBƏXANIM
ZƏHRABƏYİM
ZƏRBƏYİM
ZƏRXANIM
ZİBAXANIM
ZÖHRƏXANIM

GÜC, QÜVVƏ, MÖHKƏMLİK, İGİDLİK VƏ S. ANLAYIŞLARI BİLDİRƏN SÖZLƏRDƏN YARANAN ŞƏXS ADLARI

Xalqımızın şanlı tarixi qəhrəmanlıq səhifələri ilə zəngindir. Əziz, müqəddəs hesab olunan varlıqlar uğrunda igidlik göstərmək, lazım gələndə heç nədən qorxub çəkinməmək... Qədim türk dastanlarımızda, eləcə də sonrakı mərhələdə yaranmış qəhrəmanlıq dastanlarımızda bütün bu igidliklər, qəhrəmanlıqlar öz əksini tapmışdır. Cəsurluq, igidlik, qoçaqlıq, rəşadət, ürəklik qədimdən elimizdə ən gözəl xüsusiyyətlər kimi aşılarmışdır. Vətən, torpaq, namus uğrunda döyüşməyi ən ümdə vəzifə kimi dərk edən igidlər hücum edən düşməyə qarşı böyüklüyünü qorxmazlığı ilə sübuta yetirməli olmuşlar. Sonradan güc, qüvvə, möhkəmlik kimi igidlərə xas anlayışları ifadə edən şəxs adlarımız meydana gəlmiş və bu günə qədər dilimizin antroponimik vahidlər sistemində yer almışdır. Azərbaycan şəxs adları sistemində erkən dövrlərlə səsləşən belə adların əksəriyyəti bu gün də məişətimizdə mövcuddur və geniş yayılmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan şəxs adları sistemində bu qəbildən olan şəxs adları yalnız kişi adları üçün xarakterikdir. Bunun əsas səbəbi odur ki, bu sıradan olan antroponimlər igidlik motivlidir, bu xüsusiyyət isə daha çox kişilərə məxsusdur.

KİŞİ ADLARI:

ALP	BAHADIR
BATIR	BƏHRAM
CƏSUR	DƏYANƏT
DÖNMƏZ	HÜNƏR
İGİD	QALIB
QƏHRƏMAN	QOÇAQ
QORXMAZ	MƏTİN
MÜZƏFFƏR	NÜSLƏT
ÖRXAN	ÖNƏR

RÜSTƏM
SƏYAVUŞ
ŞÜCAƏT
ZAL
ZÜBEYİR
ZƏRBAYIL

SABUTAY
SİYAVUŞ
ZABİR
ZAMİQ
ZƏFƏR
ZƏRBƏLİ

PARLAQLIQ, İŞIQLILIQ VƏ S. ANLAYIŞLARI İFADƏ EDƏN SÖZLƏR ƏSASINDA YARANMIŞ ŞƏXS ADLARI

Bildiyimiz kimi, əsəirlərimizdə, əfsanə, nağıl və rəvayətlərimizdə, eləcə də digər xalq ədəbiyyatı janrlarında, inanclarımızda nur və işıqla bağlı hadisələr, əhvalatlar kifayət qədərdir. Qədim türk dastanlarından məlum olduğuna görə, göylər və yerlər meydana gəldikdən sonra ilk növbədə nur mənbələri olan Günəş, Ay və ulduzlar yaradılmışdır. Bunlar həm də qədim türklərin inam yerləri, totem olmuşdur. Qədim türklərdə bunlar hər üçü şəxs adı olmuşdur.

Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığında olduğu kimi, sonrakı mərhələdə də klassik ədəbiyyatda diqqəti cəlb edən parlaq ulduzlar bənzətmə vasitəsi kimi daha çox işlənmişdir. Məlum olduğu kimi, klassik ədəbiyyatda səmada ulduzlar arasında Ay çox parlaq görünür və diqqəti daha tez cəlb edir. Təsadüfi deyildir ki, dahi sənətkarımız Nizami Gəncəvi “Xosrov və Şirin” əsərində Şirini Aya, onun rəfiqələrini isə ülkərə (ulduza) bənzədir. Zöhrə ulduzu da çox parlaq olduğu üçün poeziyada tez-tez Ay planeti ilə yanaşı işlədilir.

“Quran”da Ay, Günəş, ulduzlar kimi göy cisimlərindən bəhs olunarkən göstərilir ki, “...orda Ayı bir nur, Günəşi də br çıraq etdi (Nuh surəsi, 16). Bu ayədə Ay haqqında işıq (ərəb dilində nur), Gün (günəş) haqqında isə çıraq (ərəb dilində sirac) sözləri işlədilmişdir. Bu sözlərdən Ay barəsində işlədilən nur sözü işığı əks etdirən, parlaq kütləni ifadə edir. Günəş haqqında “sirac” sözü isə daima yanan, istilik və işıq mənbəyi, göydəki forma mənasını verir. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində işıqlılıq, parlaqlıq mənalərini ifadə edən kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. İşıqlılıqla, parlaqlılıqla əlaqədar şəxs adlarımızın əksəriyyətinin tərkibində ərəb mənşəli nur sözü işlənmişdir. Məlum olduğu kimi, İslam dinində Ən-Nur Allahın məlum 99 adından biridir. Ən-Nur işıqlandıran anlamındadır. Azərbaycan antroponimikasında bu gün dilimizin şəxs adları sistemində tərkibində *nur* sözünün işləndiyi kifayət qədər mürəkkəb ad mövcuddur.

Azərbaycan şəxs adları sistemində işıqlılıqla, parlaqlılıqla əlaqədar mövcud şəxs adlarının əksəriyyətinin tərkibində Ay, Gün (Günəş) və nur sözləri iştirak edir. Müasir Azərbaycan dilində parlamaq, parıldamaq feilləri, parlaq, parıltı, par-par (parıldamaq) sözləri vardır və onlar da işıqlı, işıq saçmaq, işıltı və s. mənalarını ifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, dilimizin antroponimik vahidlər sistemində parlaqlıq, işıqlılıq və s. kimi anlayışlarla əlaqədar şəxs adlarının əksəriyyəti qadın adlarıdır.

KİŞİ ADLARI:

AFİTAB	AFTAB
AYDIN	AYDINXAN
AYƏDDİN	AYXAN
AYTƏKİN	ELNUR
ƏNVƏR	İLKAY
İLKNUR	NURAN
NURAD	NURAĞA
NURALƏM	NURBABA
NURBALA	NURƏDDİN
NURƏHMƏD	NURƏLİ
NURXAN	NURİ
NURLAN	NURQƏLƏM
NURMƏMMƏD	NURMƏHƏMMƏD
NURPAŞA	NURMƏT
NURULLA	NURU
SABUTAY	NURULLAH
	SULDUZ

QADIN ADLARI:

AFİTAB	AFTAB
ALƏMNUR	AYLA
AYNUR	AYŞƏNUR
AYTƏKİN	CAHANNUR
DÜRƏFŞAN	FAİNA

FƏNARƏ	FİRƏNGİZ
GÜNNUR	İLKNUR
İNARA	QƏNDİL
QƏNDİLİ	LƏMAN
MƏLƏKNUR	MİNAZƏR
MİNİRƏ	MİNURƏ
MİNNUR	MİNNURƏ
MÜNƏVVƏR	NƏZAHƏT
NAİRA	NURAN
NURALƏM	NURBƏNİZ
NURAY	NURBİKƏ
NURBİBİ	NURCAMAL
NURCAHAN	NURÇİN
NURCAN	NURƏFŞAN
NURDİDƏ	NURGÜN
NURƏNGİZ	NURİDƏ
NURXANIM	NURİYYƏ
NURİYƏ	NURQƏLƏM
NURQƏDƏM	NURLANA
NURLAN	NURSABAH
NURLANƏ	NURSƏFA
NURSƏDƏF	NURŞƏN
NURSİMA	NURTƏKİN
NURTAC	PAKNUR
NURTƏN	RƏXŞƏNDƏ
RƏXŞAN	ŞƏFƏQ
ŞƏFANUR	ŞƏMSİNURƏ
ŞƏMSİNUR	TAMAMNUR
ŞÖLƏ	ZƏHRA
ULDUZ	ZƏNURƏ
ZƏHRABƏYİM	ZƏRNİGAR
ZƏRƏNGİZ	ZƏRNURƏ
ZƏRNİŞAN	ZƏRRİN
ZƏRRİ	
ZƏRRİNTAC	

BƏDİİ ƏSƏRLƏRDƏKİ SURƏTLƏRİN ADLARINDAN FORMALAŞMIŞ ŞƏXS ADLARI

Məlumdur ki, bədii əsərlərdə digər onomastik vahidlər kimi, şəxs adları bütövlükdə əsərin ideyasına, süjet xəttinə, hadisələrin inkişafına xidmət edir. Əsər müəllifi ad seçərkən çox zaman, əsasən, yaşadığı dövrün, mühitin səsinə qulaq asır. Çünki şəxs adları dildə mövcuddur, həmçinin xalqın tarixi də bu və ya digər şəkildə məhz dildə öz əksini tapır. Sənətkar çox zaman ad seçimində obraza çox ehtiyatla yanaşır, obrazın xarakterinin hərtərəfli açılmasında şəxs adlarından bir üsul kimi istifadə edir, obrazları adlandırarkən, əsasən, onların leksik mənalарına fikir verir. Əsərdə surətlərin tutduğu mövqe, yazıcının surətlərə olan şəxsi münasibəti, eləcə də bir sıra digər amillər şəxs adlarında öz əksini tapır. Yazıçı surəti mənfi, ya müsbət cəhəti təmsil etdiyinə görə adlandırır.

Yazıçılar bəzən şifahi xalq ədəbiyyatında mövcud olmuş şəxs adlarından müxtəlif obrazları xarakterizə etmək üçün istifadə edirlər. Bu da folklor qəhrəmanlarımızın adlarının məişətimizdə uzunömürlü olması ilə nəticələnir. Bəzən isə əksinə. Məsələn, XX əsrin 60–70-ci illərinə qədər məişətimizdə geniş yayılmış Həməzə kişi adı sonradan müşahidəediləcək dərəcədə azalmağa başladı. Buna səbəb keçən əsrin ortalarından etibarən tədqiq olunan, nəşr edilən, geniş oxucu kütləsinin rəğbətini qazanmış bir dastanda Həməzə adlı birisinin qəhrəmana xəyanəti olmuşdu. “Koroğlu” dastanında çox sevimli qəhrəmanın, igid Koroğlunun Həməzə adlı birisi tərəfindən aldadılması, buna görə Çənlibəldə hamının tənəsinə gəlməsi oxucunu təsirləndirmişdi. Bədii əsərlərdə şəxs adları müxtəlif vəzifələr daşıyır. Məhz şəxs adları vasitəsilə əsərdə iştirak edən surətlər fərdiləşdirilir, onların mənəvi keyfiyyətləri səciyyələndirilir. Şəxs adları bədii əsərə millilik gətirir, ən əsası isə, yazıçı şəxs adlarından əsərin ideyasının daha təsirli çıxması üçün üslubi vasitə kimi istifadə edir, düzgün ad seçimi əsəri daha da maraqlı edir. Əsərdə iştirak edən surətlərin adları həm də onların yaşadıkları, hadisələrin baş verdiyi dövr haqqında məlumat verir. Bədii əsərlərin əksəriyyətində şəxs adlarının lüğəvi mənası surəti

səciyyələndirir, surətin adı ilə xarakteri arasında əlaqə yaranır. Uyğun xarakterli surətlər oxşar adlandırılır. Yazıçı surətin xarakterik cəhətlərini nəzərdə saxlamaqla yanaşı, aid olduğu ictimai təbəqəyə uyğun adlandırır.

Məlum olduğu kimi, bədii əsərdə antroponimlər də bütövlükdə əsərin ideyasına, süjet xəttinə, hadisələrin inkişafına xidmət edir. Əlbəttə, müəllif surətlərə ad seçərkən daha çox yaşadığı dövrün, mühitin səsinə qulaq asır, eyni zamanda əsərdə təxəyyülünün məhsulu olan adlardan istifadə edir. Bəzən yazıçı əsərdə həm təxəyyülünün məhsulu olan adlara, həm də bir zamanlar mövcud olmuş, lakin sonradan nədənsə unudularaq passiv şəxs adları sırasına keçmiş adlara müraciət edir. Bu da həmin şəxs adlarının yenidən canlanmasına, passiv adların məişətimizdə yenidən istifadə edilməsinə gətirib çıxarır. Məlum məsələdir ki, burada sənətkarlıq xüsusiyyətlərini ayrıca qeyd etmək lazımdır. Belə sənətkar yazıçılarımızdan XX əsrin görkəmli ədibləri H.Cavid, C.Cabbarlı, Mir Cəlali xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu barədə elmi ədəbiyyatda kifayət qədər yazılmışdır. Doğrudur, bəzən bu barədə bəhs edərkən bir sıra dilçilər adları çəkilən yazıçıların əsərlərindəki şəxs adlarının onların təxəyyüllərinin məhsulu olmadığını qeyd edir, sadəcə passiv adlardan istifadə etdiklərini göstərir, fikirlərini sübuta yetirmək üçün faktlara da müraciət edirlər. Lakin Azərbaycan şəxs adları sisteminə bir çox antroponimlərin daxil olmasında, adlar sistemimizin zənginləşməsində bu sənətkarların bədii əsərlərinin özünəməxsus rolu haqqında kifayət qədər elmi, tutarlı yazılar mövcuddur. Ümumiyyətlə, yazıçılarımızın səslənmə, məna və tarixilik baxımından xarakterik olan unudulmuş şəxs adlarını bədii ədəbiyyata gətirməsi yazıçıların yaratdığı müsbət xarakterli surət adlarının xalq tərəfindən bəyənilməsi, sevilməsidir. Bir məsələni də qeyd etmək istərdik ki, bədii əsərlərdə təsadüf edilən hər bir ad o saat dilimizin şəxs adları sisteminə daxil ola bilmir, surətlərin adları yalnız kütləviləşdikləri halda şəxs adlarına çevrilir.

KİŞİ ADLARI:

AFTANDİL	AVTANDİL
AQŞİN	ARİF
AYAZ	AYDIN
BƏHRAM	CAVAN
CAHANDAR	CƏMŞİD
ELXAN	ƏFRASIYAB
ƏHMƏD	ƏSƏD
FƏXRƏDDİN	FƏRHAD
FİRİDUN	HÖRMÜZ
XOSROV	İSFƏNDİYAR
MƏHƏMMƏD	MƏNSUR
MUSA	OQTAY
RƏRVİZ	RAMİN
RÜSTƏM	SƏYAVUŞ
SƏNAN	SİYAVUŞ
ŞAMDAN	ŞAMO
TARİYEL	VAMİQ
VASİF	YAŞAR
ZAL	

QADIN ADLARI:

ASYA	FİRUZƏ
GÜLƏR	GÜLBƏNİZ
GÜLÇÖHRƏ	GÜLNAR
GÜLŞƏN	GÜLTƏKİN
XUMAR	LALƏ
MƏNİCƏ	SEVİNC
ŞAHSƏNƏM	

HƏRBİ TERMINLƏRDƏN FORMALAŞMIŞ ŞƏXS ADLARI

Mənbələrdə türk hərbi sənəti tarixinin kökünün çox erkən dövrlərə gedib çıxması ilə bağlı kifayət qədər bəhs edilmişdir. Məlumdur ki, hələ erkən dövrlərə aid Orxon-Yenisey yazıları türklərin döyüş sənəti ilə bağlı dünyagörüş sistemini özündə əks etdirən əsas mənbələrdən biridir. Altay qayaüstü rəsmlərində də ağır silahlarla silahlanmış türk süvarilərinin təsvirlərinə rast gəlinir. Bu rəsmlərdə döyüşçülərin özləri də, paltarları da zirehlidir. M.ə. V əsrə aid İssık kurqanından yanında türk dilində lövhə aşkarlanmış qızıl zirehli döyüşçü geyimi və silahı tapılmışdır. Döyüşçünün yanında dəri və taxtadan düzəldilmiş qılinc qınında arxa ayaqları yuxarıya doğru dönmüş qızıl at fiquru tapılmışdır. Tarixi mənbələrdə göstərilir ki, əsasən, doğuşdan savaşı hesab edilən qədim türklərin həyata baxışlarında onların dini inanmaları əsas rol oynamışdır. Əsasən Goy Tanrı (Tenqri) inamına, təbiət və onun varlıqlarının müqəddəsləşdirilməsinə əsaslanan bu inam sistemi türklərdə fərqli döyüş fəlsəfəsinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Onların bütün həyatını əhatə etmiş bu fəlsəfə, maddi sənətkarlıq nümunələrində öz əksini tapmış, özünəməxsus sənət inciləri yaradılmışdır. Bir qismi müasir dövrümüzədək gəlib çatmış bu sənət inciləri qədim türkün dünyagörüş sisteminin öyrənilməsində mühüm rol oynayır. Əl-Cahiz yazırdı ki, hər millət bir sənətdə məşhur olmuşdur. Türklər də hərbi sahəsində yunanların fəlsəfədə, cinlilərin sənətdə, bədəvilərin sadalanmış sahələrdə, Sasanilərin dövlət və siyasətdə əldə etdikləri səviyyəni əldə etmişlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, məlum tarixi səbəblər üzündən XX əsrə qədər xalqımız özünəməxsus milli hərbi hissələrdən məhrum olmuşdur. Bu da dilimizdə hərbi işi, ordu quruculuğu ilə əlaqədar hərbi terminoloji leksikanın bir müddət inkişafdan qalmasına səbəb olmuşdur.

Qədim tarixi köklərə malik ortaq türk hərbi elmi, eləcə də Azərbaycan hərbi sənəti, ordu quruculuğu ilə bağlı dil faktlarının öyrənilməsi, onun təşəkkülü və inkişaf mərhələləri, uzun bir müddət dilçiliyimizdə tədqiqat obyektı olmamışdır. Son illərdə dilçilik elmində artıq hərbi terminologiyaya, onun təşəkkül tap-

masına, formalaşmasına və s. maraq artdığından bu sahədə yeni araşdırmalar meydana çıxmağa başlamışdır.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində hərbi terminlərdən, eləcə də silah-sursat məfhumu ifadə edən sözlərdən yaranmış formalaşmış şəxs adları mövcuddur. Bunların bəziləri bu gün ərəb dilinə keçmiş və bu gün istifadə edilən hərbi tür-kizmlərdir. Son iki əsrdə Azərbaycanda məlum tarixi-ictimai səbəblərdən hərbi leksika müvəqqəti olaraq inkişafdan qaldığından, dilimizin bu sahəsində leksik vahidlərin təcrübi cəhətdən işlədilməsinə ehtiyac hiss edilməmişdir. Halbuki onlardan bəziləri ərəb dilinə keçməklə reseptor dilin fonetik qanunlarına uyğunlaşmış, səs cildini dəyişərək müasir hərbi termin kimi istifadə edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda hərbi terminlərdən, eləcə də silah-sursat məfhumu ifadə edən sözlərdən yaranmış formalaşmış şəxs adlarının da bir çoxu aktuallığını itirmişdir. Bəziləri isə Azərbaycan antroponimikasında köhnəlmiş şəxs adlarına keçmiş, yalnız soyadlarda yaşamaqdadır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan şəxs adları sistemində bu qəbildən olan adlar kişi adlarıdır.

Hərbi terminologiya ilə əlaqədar Azərbaycan antroponimikasında mövcud adların bir qismi hərbi sənətində, ordu quruculuğu sahəsində əməli əhəmiyyət daşıyan vəzifələrin, eləcə də bölük, peşə adlarından formalaşsa da, digər qismi isə döyüş ləvazimatlarının adlarından formalaşmış şəxs adlarıdır.

- a) Hərbi sənətində, ordu quruculuğu sahəsində əməli əhəmiyyət daşıyan vəzifələrin, eləcə də bölük adlarından, peşə adlarından formalaşmış şəxs adları:

ALAY	ÇAVUŞ
ƏFSƏR	ƏSGƏR
QALABƏY	QALABƏYİ
QOŞUN	QOŞUNƏLİ
MİNBAŞ	MİNBAŞI
ORDUXAN	SƏRHƏNG
TOPÇU	TOPÇUBAŞ
TOPÇUBAŞI	TUKAY
YASAVUL	YAVƏR
ZABİT	

b) Döyüş ləvazimatlarının adlarından formalaşmış şəxs adları:

Bildiyimiz kimi, müasir Azərbaycan dili hərbi leksikasının xüsusi bir qatını silah və sursat adları təşkil edir. Bu tipli hərbi terminlər iki baxımdan maraq doğurur. Qeyd etmək lazımdır ki, bu terminlərin müəyyən bir hissəsi öz tarixiliyi, qədimliyi ilə seçilir, həmçinin daha çox sadə quruluşlu dil vahidləri ilə ifadə edilir. Digər bir hissəsi müasirliyi, mürəkkəb funksiyalılığı və çoxsahəliyi ilə seçilməklə mürəkkəb quruluşlu termin söz – birləşmələri ilə ifadə edilir. Azərbaycan şəxs adları sistemində mövcud döyüş ləvazimatlarının adlarından formalaşmış şəxs adları birinci, yəni qədim silah növlərinin adındandır.

BEHBUD	HÜSAM
HÜSAMƏDDİN	HÜSAMƏLİ
KAMAN	KAMANDAR
QILINC	QILINCBƏY
QILINCXAN	QILINCŞAH
MİSRİ	SEYFƏL
SEYFƏDDİN	SEYFİ
SEYFULLA	SƏFDƏR
SƏFTƏR	SƏYYAF
SƏYYAV	ZÜLFÜQAR

KLASSİK ƏDƏBİYYATDA ÇOXİŞLƏNƏN SÖZ VƏ İFADƏLƏRDƏN YARANMIŞ ŞƏXS ADLARI

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan yazılı ədəbi dilinin başlanğıc mərhələsində klassik əsərlər həm fars dilində, həm ərəb dilində, həm də Azərbaycan dilində yazılmışdır. Klassik poeziyanın özünün mahiyyətindən irəli gələn bir çox məlum səbəblərdən ərəb-fars sözləri, xüsusən də bədii-təsviri anlayışlar bu və ya digər şəkildə dilimizə daxil olurdu. Qeyd etmək lazımdır ki, bəzən bu sözlər tərcümə edilərək dilimizdə yaranan klassik ədəbiyyat nümunələrində istifadə edilsə də, əksərən eyni ilə köçürülərdü. Bu da bir çox sözlərin paralelizminə, sinonimləşərək işlənməsinə gətirib çıxarırdı. Azərbaycan dilinin zənginləşməsi ilə nəticələnən bu proses dilimizin şəxs adları sistemində də özünü büruzə verirdi. Klassik ədəbiyyatda işlənən bir çox sözlər dilimizdə şəxs adlarına çevrilirdi. Bu gün də Azərbaycan antroponimikasında klassik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinən söz və ifadələrdən formalaşmış kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Ərəb və fars dillərindən dilimizə söz keçməsi dövrü uzun müddət paralel olduğu və ərəb dili, eyni zamanda da fars dilinə də öz təsirini göstərdiyi üçün şəxs adları da dilimizə həm fars dili, həm ərəb dilindən paralel keçmişdir. Bəzi ərəb sözləri, eləcə də şəxs adları fars dili vasitəsilə, bəzi fars sözləri, eləcə də fars şəxs adları dilimizə ərəb dili ilə keçmişdir. Bu zaman hər dilin fonetik qanunlarına uyğun səs dəyişmələri baş vermişdir. Azərbaycan antroponimikasında bu qəbildən olan şəxs adları hansı dil vasitəsilə dilimizə keçmişsə, şəxs adı da həmin dildə olduğu kimi səslənmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, görkəmli söz ustası M.Füzuli Azərbaycan ədəbi dilinin klassik şeir qolunu, klassik şeir üslubunu yüksək zirvəyə qaldırmaq kimi şərəfli bir işin öhdəsindən məharətlə gələ bilmişdir. Lakin onun yaradıcılığında da, ondan sonra əruz vəznində yazan digər klassik şairlərin yaradıcılığında da xeyli sayda ərəb və fars sözlərindən istifadə edilmişdir. Bu, hər şeydən əvvəl, əruz vəzninin tələblərindən irəli gələn məsələdir.

Sözlərin mənasına, gözəl səslənməsinə görə xalqımız bu sözlərin əksəriyyətindən şəxs adları kimi istifadə etmişdir.

Müasir Azərbaycan antroponimikasında klassik ədəbiyyatımızın dilində mövcud ərəb-fars sözlərindən formalaşmış kifayət qədər şəxs adı mövcuddur.

KİŞİ ADLARI:

ABİD	ADİL
ALƏM	ALİM
AMAL	BÜLBÜL
CAHAN	CANFƏZA
CAMAL	DAVUD
DİLSUZ	ƏNVƏR
FAZİL	FƏHM(İ)
HASİL	HƏBİB
HƏSRƏT	HİCRAN
HİDAYƏT	HİLAL
İBRAHİM	İMAM
İNTİZAR	İSLAM
İSMAYİL	QƏRİB
QURBAN	MƏCNUN
MUSA	NAKAM
KAMAL	KAMİL
KƏNAN	KƏRƏM
QÜDRƏT	MAİL
MEHDİ	MEHMAN
MEHRAB	MEYDAN
MƏNSUR	MƏNZUR
MİSİR	MURAD
MÜRŞİD	NURİ
PÜNHAN	SADİQ
SEYİD	SƏMƏNDƏR
SƏRDAR	SƏRVƏR
SƏYYAD	SULTAN

ŞAH
ŞÜKÜR
ÜRFAN
VAMİQ
YUNİS
ZAHİD

ŞEYX
ÜMMAN
VAQIF
VÜSAL
YUSİF

QADIN ADLARI:

AFƏT
BUTACAHAN
CANAN
DİLAVAZ
DİLDAR
DİLƏK
DİLŞAD
GÜLCAMAL
GÜLƏFŞAN
GÜLƏNDAM
GÜLGÜN
GÜLXAS
GÜLXƏNDƏ
GÜLQƏDƏM
GÜLNÜMA
GÜLRUH
GÜLRUXSAR
GÜLSƏNƏM
GÜLÜSTAN
GÜLYAZ
GÜNƏŞ
GÜŞVAR
HALƏ
HƏDİQƏ
HƏYAT
HURİ
XAVƏR

BADAM
DƏRYA
DİLBƏR
DİLƏFRUZ
DİLRUBA
GÜL
GÜLƏBƏTİN
GÜLƏNBƏR
GÜLGƏZ
GÜLXAR
GÜLXƏNDAN
GÜLXUMAR
GÜLQÖNÇƏ
GÜLPƏRİ
GÜLRUX
GÜLSƏDƏF
GÜLŞƏN
GÜLYANAQ
GÜLZAR
GÜLNUR
GÜŞVARƏ
HƏBİBƏ
HƏMAYİL
HİCRAN
XANIM
XƏNDƏ
XOŞLIQA

XƏNDAN	XURAMAN
XUMAR	XÜRRƏM
XURŞUD	İLƏHƏ
XÜLYA	İRƏM
İNTİZAR	İŞVƏ
İNCİ	KƏMİNƏ
JALƏ	KÖNÜL
KİŞVƏR	QƏMƏR
QARAGÖZ	QƏNDAB
QƏMZƏ	LALƏ
QÖNÇƏ	LEYLİ
LEYLA	MAH(i)CAMAL
LƏTAFƏT	MAH(i)NUR
MAHİ	MAH(i)LİQA
MAHİZƏR	MAH(i)PEYKƏR
MAH(i)PARƏ	MEHRAN
MAHİRÜH	MEHRİ
MAH(i)TABAN	MƏHƏBBƏT
MEHRƏNGİZ	MƏLƏK
MƏHBUBƏ	MƏLƏKNAZ
MƏLAHƏT	MƏLƏKNUR
MƏLƏKMƏNZƏR	MƏLƏKZƏR
MƏLƏKNİSƏ	MİNA
MƏLƏKSİMA	MİNAZƏR
MƏSUMƏ	MÜJGAN
MİNAVAZ	MÜZƏYYƏN
MİRVARİ	NAZƏNDƏ
MÜŞGÜNAZ	NƏSRUN
NAZLI	PƏRİ
NEMƏT	PİYALƏ
NƏSTƏRƏN	RİSALƏ
PƏRVANƏ	RUHNƏVAZ
PÜSTƏ	SƏADƏT
RUHİNAZ	SƏDAQƏT
SEVDA	SƏRVİ

SƏBA
SƏDƏF
SƏLTƏNƏT
SONA
SÖNMƏZ
ŞEYDA
ŞÜKUFƏ
ULDUZ
ZÜBEYDƏ

SİTARƏ
SOLMAZ
ŞƏMS
ŞÜKUHƏ
ZƏRİF
ZÜLEYXA

PARÇA ADLARINDAN FORMALAŞMIŞ ŞƏXS ADLARI

Tarixdən məlumdur ki, Azərbaycan xalqının qədim sənət və peşələrindən biri də toxuculuq, daha doğrusu, bu işlə bağlı olan parça istehsalıdır. Bildiyimiz kimi, çox erkən zamanlardan ölkəmizdə bir çox parça növlərindən istifadə edilmişdir. XX əsrin əvvəllərinə qədər Şamaxı, Gəncə və Naxçıvan şəhərlərində zəngin naxışlı, rəngarəng çeşidli toxuma parçalar – tafta, qanovuz, darayı, qumaş, mov, cecim, alaca, tətinklik, xasqırmızı parça növlərinin geniş istehsal olunduğu da məlumdur. Zəngin naxışlı, rəngarəng çeşidli toxumalar – parça növləri xalq ustalarının bədii fikir və yaradıcı təxəyyülünü özündə əks etdirməklə yanaşı, xalqın bədii estetik tərbiyəsinin inkişafında, dünyagörüşündə mühüm rol oynamaqla yanaşı, eyni zamanda dövrünün inkişaf tarixini özündə yaşada bilmişdir. Müşahidələrə əsasən deyə bilərik ki, Azərbaycan şəxs adları sistemində az da olsa parça adlarından formalaşmış şəxs adları mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, dilimizdə parça adlarından yaranmış şəxs adları tarixiliyi, qədimliyi ilə seçilir, həmçinin daha çox sadə quruluşlu dil vahidləri ilə ifadə edilir. Doğrudur, bu gün də məişətimizdə geniş istifadə edilən müasir parça növləri mövcuddur. Lakin dilimizin şəxs adları sistemində mövcud parça adlarından formalaşmış şəxs adları birinci, yəni erkən dövrlərdən Azərbaycan ərazisində hazırlanan, qədim parça növlərinin adındandır. Bir məsələni də qeyd etmək yerinə düşərdi ki, bu qəbildən olan adlar, əsasən, təbii, incə, zərif parçaların adlarından formalaşmışdır. Yəqin ki, məhz bu səbəbdən Azərbaycan antroponimikasında bu qəbidən olan şəxs adları arasında kişi adları çox azdır, parça adlarından formalaşmış şəxs adları, əsasən, qadın adlarıdır.

KİŞİ ADLARI:

ALIŞAN
SEYFUR
ŞAHİ

CƏNNƏTİ
ŞAHI

QADIN ADLARI:

ATLAZ

İPƏK

İPƏKNUR

QUMAŞ

SÜNDÜS

TAFTA

TİRMƏXANIM

CƏNNƏTİ

İPƏKXANIM

KƏTAN

MƏXMƏR

SÜNDÜZ

TİRMƏ

AZƏRBAYCAN ANTROPONİMİKASINDA DİNİ ŞƏXS ADLARI

Azərbaycan dilində şəxs adlarının yaranma mənbələrindən biri də dini kitablarda olan, dinin özü ilə əlaqədar şəxs adlarıdır. Məhz bu səbəbdən də antroponimikada dini şəxs adları xüsusi yerlərdən birini tutur. Məlumdur ki, Azərbaycan şəxs adları sistemində dini, mövhumı, əfsanəvi mahiyyət daşıyan kifayət qədər ərəb və fars dilindən alınma şəxs adı mövcuddur. Bu qəbildən olan şəxs adları dilimizin antroponimlər sistemində VII əsrdə və VII əsrdən sonrakı dövrdə daxil olmuşdur, daha doğrusu, ərəblərin əvvəl İrana, daha sonra Azərbaycana gəlişi ilə əlaqədar olmuşdur. Azərbaycanda İslam dini qəbul olunduqdan sonra və hakim dairələrdə ərəb ad sisteminə məxsus ərəb ad komponentləri işlənsə də, xalq arasında uzun müddət əsl ad, ləqəb və əsl ad, əsl ad və ata adı, əsl ad və qəbilə adı kimi antroponimik birləşmələrdən geniş istifadə edilirdi. Dilimizin şəxs adları sistemində İslam dininin özü ilə əlaqədar, Allahın məlum adları ilə yanaşı, müqəddəs kitab “Quran”da adları çəkilən 25 peyğəmbərin, görkəmli din xadimlərinin, Məhəmməd Peyğəmbərin məlum bir neçə adının və ailə üzvlərinin, ona yaxın olan insanların, imamların və b. adları yer almışdır.

İslam dininə görə, valideyn övladı ilə əlaqədar bir neçə məsələdə məsuliyyət daşıyır. Onlardan birincisi övlada düzgün tərbiyə, təhsil verilməsidir. Dinimizdə valideynin ən əsas vəzifələrindən biri də övlada yaxşı adın seçilməsidir. Dinə görə, valideynin öz övladı qarşısında əsas borcudur ki, ona gözəl ad seçsin, özü də ad yaxşı məna ifadə etmiş olsun. Övlada hər hansı bir gülünc ad qoymaq olmaz. Çünki bu adlar insanın özünün də gələcəkdə gülüş obyektinə çevrilməsinə səbəb ola bilər. Ona görə də dinimiz insanlara mənalı adların qoyulmasının tərəfdarıdır.

İslam dinində uşağa doğulan gündən yeddi gün müddətində ad qoymaq məsləhət görülür. Uşaq dünyaya göz açan kimi valideynlər, yaxınlar ona hansı adı qoyacaqlarını düşünməyə başlayırlar. İslam dininə görə, adqoyma hər adama etibar edilə bilməz. Uşağın adını elmiylə amil, əhli-saleh bir şəxsin qoyması daha uyğun hesab edilir.

Bu gün adqoymada İslam dini ilə əlaqədar şəxs adlarına daha çox müraciət edilir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, İslam dininə görə, qoyulacaq adın gözəl mənası olmalıdır. Məhəmməd Peyğəmbərin belə bir gözəl tövsiyəsi məlumdur: "Uşaqlarınıza gözəl adlar verin. Çünki Qiyamət günü Sizlər atanızın adı və öz adınızla çağırılacaqsınız".

Hədislərdə deyilir ki, Məhəmməd Peyğəmbər mənası çirkin və ya Allahdan qeyrisinə itaət etməyi ifadə edən adları Allahın qulu anlamına gələn Abdullah, yaxud Rəhmanın qulu mənasını ifadə edən Əbdürrəhman kimi adlarla dəyişdirirmiş. Abdulmə-naf (Mənafın qulu), Abdulrəsul (rəsulun qulu) kimi adların qoyulması İslamda məkrüh hesab edilir. Məlum olduğu kimi, Mənaf (bu gün Manaf) İslama qədər sitayiş olunmuş bütlərdən birinin adındandır. Abdulrəsul isə Allahın elçisinin qulu anlamına gəlirdi üçün ad kimi istifadəsi tövsiyə edilmir.

Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, xalqımız arasında uşaqlara qoyulacaq adların mütləq "Quran"dan keçməsi lazım olduğu kimi düzgün olmayan fikir mövcuddur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, hədislərdən də aydın görünür ki, peyğəmbərimiz övladlarımıza gözəl və mənalı adlar qoymağı tövsiyə edir. Lakin İslam dini ilə bağlı mənbələrdə adın mütləq "Qurani-Kərim"dən seçilməsi ilə əlaqədar tövsiyələrə, göstərişlərə rast gəlinmir. Çünki, məlum olduğu kimi, müqəddəs kitab "Quran"-da Şeytan, İblis, Qarun, Haman, Əbu Ləhəb kimi adlara da rast gəlinir. Qeyd etmək lazımdır ki, "Quran"da elə adlar da vardır ki, uzun müddət mənasına fikir verilmədən uşaqlara ad kimi qoyulmuşdur. Bəzən ailələrdə "Quran"-ı açırlar və bir səhifədən söz, yaxud ad götürüb övlada ad olaraq qoyurlar. Məsələn, valideynlər müqəddəs kitabı açıb övladlarına dilimizdə ikiüzlü mənasını ifadə edən Münafiq, yaxud dilimizdə yalan mənasını ifadə edən Tükəzban adını qoymuşlar. Doğrudur, "Quran"da bu adlar yer almışdır, amma adın daşıyıcıları tənqid hədəfi kimi göstərilmişdir. Artıq bu adlar dilimizin antroponimik vahidlər sistemində arxaıqlaşmış adlar sırasına keçmişdir.

Məlum olduğu kimi, türk antroponimik vahidlər sistemində ərəb dilindən alınma şəxs adları arasında *-əd-din* (din mənasında) sonluğu ilə bitən kifayət qədər kişi adı mövcuddur. Bu qəbilədən olan şəxs adları İslam dini ilə əlaqədar, bir növ, mədhiyyə,

tərif məzmunludur. Məsələn, Afiyəddin (dinin gücü, qüvvəti), Nürəddin (dinin nuru), Ziyəddin (dinin ziyası), Səlahəddin (dinin asayışı) və s. Əslində İslam dinində belə adların qoyulmasına qəti qadağa olmasa da, məkrüh (arzuolunmaz) hesab edilir. İslam dininə görə, dünyaya gələn oğlanlara bu cür adların verilməsi ona görə arzuolunmazdır ki, gələcəkdə adın daşıyıcılarının bu ada layiq olub-olmayacağı sual altında olur. Başqa sözlə, onlar adın ifadə etdiyi mənaya layiq olmaya da bilər. Məsələn, Nəs(i)rəddin (dinin tərəfdarı, etiqadın qələbəsi mənasındadır) adı qoyulmuş uşaq gələcəkdə hətta dinin əleyhinə təbliğata rəhbərlik də edə bilər. Məhz bu səbəbdən İslam dinində *...əd-din* sonluğu ilə bitən adlar qoymaqdan çəkinmək məsləhət görülmüşdür. Lakin digər Şərq ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycan da hazırda bu qəbildən olan kifayət qədər ad mövcuddur.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan şəxs adları sistemində dini titullardan formalaşmış kişi adları (Məşhədi, Hacı, Kərbəlayı və s.) da mövcuddur. Bu qəbildən olan adlardan müəyyən qismi məişətimizdə köhnəlmiş adlar sırasında olsa da, müəyyən qismi hələ də yaşamaqdadır.

İslam dinində adlardan ən yaxşısı Allahın, dostlarının və peyğəmbərlərin, imamların, onların ailə üzvlərinin, həmçinin yaxınlarının adlarıdır, onlar bəyənildən adlar adlanır. Dinimizə görə, Allahın məlum Rəhman, Xəliq və Allah adının övlada qoyulması qadağandır. Amma Allahın digər adlarını, məsələn, Əbdürrəhman və yaxud Kərim, Rəhim, Lətif və s. adları qoymaq olar. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan şəxs adları siyahısında mövcud Allahla əlaqədar şəxs adlarının əksər hissəsini ikikomponentli antroponimlər təşkil edir.

İslam dininə görə, gözəl adlar, əsasən, aşağıdakı adlar hesab edilir:

Kişi adları:

Abdullah, Abutalib, Adəm, Aqil, Baqi, Əbbas (Abbas), Əbdüllah (Abdulla), Əbdülxəliq (Abdulxəliq/Abdulxəlil), Əbdürrəhman (Abdurrəhman/Abdurrahman), Əbülfəz(l), Əhməd, Ələkbər, Ələsgər, Əli, Əlirza, Əyyub, Cavad, Cəfər, Danyal, Davud, Hadi, Harun, Heydər, Həsən, Höccət, Hüseyn, İbrahim, İd-

ris, İlyas, İsa, İsmayıl, İsrail, Kazim, Qasim (Qasım), Loğman, Mehdi, Məhəmməd, Murtəza, Musa, Mustafa, Müctəbə, Müslim, Xızır (Xıdır), Rza, Sabir, Sadiq, Saleh, Seyfullah, Seyyid, Səccad, Süleyman, Şübeyr, Şüeyb, Tahir, Tağı, Teyyib, Üzeyir, Yəhya (Yahya), Yaqub, Yunis, Yusif, Zeynalabidin, Zəkəriyyə, Zəki.

Qadın adları:

Asiyə, Ayişə (Ayşə), Bətul (Fatimənin ləqəbi), Əsma, Əzra, Xədicə, Fatimə, Həcər, Hədisə, Həmidə (İ.Kazımın anası), Həvva, Mariyə/Məryəm (Peyğəmbərin xanımlarından biri), Mərziyə (Fatimənin ləqəbi), Məsumə, Mübarəkə (Fatimənin ləqəbi), Mühəddəsə (Fatimənin ləqəbi), Nəcmə (İ.Rzanın anası), Nərgis (İ.Zamanın anası), Raziyə (Fatimənin ləqəbi), Ruqiyyə, Sara, Səmayə (Sumayya), Siddiqə (Fatimənin ləqəbi), Süsən (İ.Həsən Əsgərinin anası), Şəhrəbanu (İmam Səccadın anası), Zeynəb, Zəhra, Züleyxa.

İslam dininə əsasən dünyaya göz açmış övladlara ad qoyarkən bəzi məsələlərə əməl edilməsi məsləhətdir.

1. Adın mənasına fikir verilməlidir.
2. Ad verərkən müsəlman dininə, mədəniyyətinə uyğun, eləcə də dünyaya göz açmış körpənin mənsub olduğu xalqın dilinə, mədəniyyətinə uyğun ad seçilməlidir. Müsəlman aləmində kifayət qədər şəxs adının mövcud olduğunu nəzərə alaraq, mənasını bilmədən digər xalqların şəxs adlarından istifadə etmək məqsədəuyğun hesab edilmir.
3. Əgər bir xalqın dilində gözəl səslənən, yalnız adət etdiyimiz adlar verilərsə, təkrarlığa gətirib çıxara bilər.
4. Adın ata adı və nəsil adına uyğun verilməsi daha məsləhətdir, təkrarlıqdan, eləcə də gözəl səslənməyən mürəkkəb adlardan istifadə olunmaması da tövsiyə olunur.
5. Dünyaya gələn insana dəb xatirinə, mənasına fikir verilmədən ad qoyulması məsləhət görülmür. Bəzən belə adlar sonradan dəbdən düşür.

Etiraf olunmalıdır ki, son illərdə doğulan uşaqlara ən çox dini adlar verilir. Valideynlərin övladlarına Məhəmməd, Fatimə, Yusif, Hüseyn adlarını daha çox verməsi müşahidə edilir. Məlum olduğu kimi, keçən əsrin 50-60-cı illərindən XXI əsrin əvvəl-

lərinə qədər dini adlara meyil azalmışdı. Son illərdə dünyaya göz açmış körpələrə daha çox dini adların qoyulması ölkəmizdə dinin güclənməsi ilə əlaqədardır. Bu, həm dini-mənəvi dəyərimizin qəbul olunması, həm də ata-babalarımızın adını vermək ənənəsi ilə bağlıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Azərbaycanda ata-baba adı vermək ənənəsinin güclənməsi də müşahidə edilir. XX əsrin 50-60-cı illərində ataların adı, əsasən, dini adlar olduğundan valideynlər övladlarına bu adları deyil, daha müasir tipli adlar qoyurdu. Artıq ad verilməsi məsələsi fərqlidir. İndi daha çox dədə-baba adlarına üstünlük verilir, baxmayaraq ki, onların əksəriyyəti dini adlar olduğundan bəziləri çətin və mürəkkəbdir. Bu, həm bir qədər dinə marağın güclənməsi, həm də dədə-baba ruhuna sadıq qalmaq ənənəsindən irəli gəlir.

Ədliyyə Nazirliyinin açıqlamasına əsasən söyləmək olar ki, son illərdə Azərbaycanda dünyaya gəlmiş uşaqlara qoyulan ən populyar adların reytingində dəyişiklik olub. Adların müşahidəsi belə bir qənaətə gəlməyə imkan verir ki, son illərdə doğulan uşaqlara daha çox dini adlar verilir. Təkcə bu ilin yanvar ayının göstəricilərinə əsasən söyləmək olar ki, Azərbaycanda doğulmuş uşaqlara qoyulan ən populyar 10 adın 7-si dini ənənələrə bağlı adlardır. Bu qəbildən olan oğlan adları arasında Hüseyn, Məhəmməd, Əli, Yusif, Ömər, qız adları arasında isə Zəhra, Fatimə, Mədinə, Zeynəb, Xədicə adları üstünlük təşkil etmişdir.

2013-cü il Azərbaycanda Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən yeni doğulmuş körpələrə ən çox verilən adların siyahısı açıqlanarkən məlum olmuşdur ki, ilin ilk ayında oğlan adları arasında lider ad Hüseyn olmuşdur. Halbuki 2011-ci ildən etibarən məişətimizdə geniş yayılmış oğlan adı Yusif idi. Qadın adlarına gəlincə, yenə də ən populyar ad Zəhra adıdır. Zəhra adı 2010-cu ildən bəri liderliyini qoruyub saxlamağı bacarmışdır.

Azərbaycanda 2014-cü ilin on ayı ərzində doğulan uşaqlara qoyulan adlarla bağlı Ədliyyə Nazirliyindən əldə olunmuş məlumatlara görə, dünyaya göz açmış oğlanlara ən çox qoyulan ad Yusif olmuşdur. 2014-cü ilin on ayı ərzində azərbaycanlı ailələrdə dünyaya gələn oğlan uşaqlarından 2710 nəfərə Yusif adı qoyulmuşdur. Yusif adı ilə yanaşı populyar oğlan adları arasında Əli (1739), Hüseyn (1705), Ömər (1098), Məhəmməd (966), İbrahim (645), Kənan (616), Nihad (609) adlarına da rast gəlinir.

İlin on ayı ərzində qız uşaqlarına ən çox Zəhra adı qoyulmuşdur. Dünyaya göz açmış 2415 qız uşağına Zəhra adı verilmişdir. Keçənlik göstəricilərlə müqayisədə məişətimizdə bu adların daha da çoxaldığı müşahidə edilmişdir. Ümumiyyətlə, Azərbaycanda son beş ildə Zəhra və Yusif adları ən geniş yayılmış şəxs adları siyahısında birinci yeri tutur. Bu müddətdə dünyaya gələn 15912 qız uşağına Zəhra, 15824 oğlan uşağına Yusif adı qoyulmuşdur. Ümumiyyətlə, son beş ildə qoyulmuş adların müşahidəsi göstərir ki, məişətimizdə geniş yayılmış digər qadın adları: Nuray (1752), Fatimə (1670), Ayan (1210), Aylin (1259), Zeynəb (1152), Xədicə (908), Mədinə (821), Leyla (774), Fidan (752), Gülay (749), Nəzrin (622) adlarıdır.

KİŞİ ADLARI:

ABASƏLİ	ABDULQADİR
ABBASƏLİ	ABDULQƏDİR
ABDULBAĞI	ABDULQAFUR
ABDULBARI	ABDULQƏNİ
ABDULCAMAL	ABDULQƏYYUM
ABDULCAVAD	ABDULLA
ABDULCƏLİL	ABDULLAH
ABDULƏHƏD	ABDUL
ABDULƏLİ	ABDULLAZIM
ABDULƏZİM	ABDULLƏTİF
ABDULƏZİZ	ABDULMALİK
ABDULFƏRƏC	ABDULMƏLİK
ABDULFƏTTAH	ABDULMANAF
ABDULHAKİM	ABDULMƏCİD
ABDULHƏMİD	ABDULMÖMİN
ABDULXALİQ	ABDUMÖMİN
ABDULXALIQ	ABDULMÜSLİM
ABDULKƏRƏM	ABDULMÜSLÜM
ABDULKƏRİM	ABDULRAUF

ABDURAUF	AFƏR
ABDURRAUF	AĞAƏDDİN
ABDULRƏHİM	AĞAƏLİ
ABDURƏHİM	AĞƏDDİN
ABDURRƏHİM	AĞƏLİ
ABDULRƏHMAN	AĞAHƏSƏN
ABDURƏHMAN	AĞAHÜSEYN
ABDURRƏHMAN	AĞAMƏHƏMMƏD
ABDULRƏSUL	AĞAMƏMMƏD
ABDURƏSUL	AĞAMMƏD
ABDURRƏSUL	AĞAHEYDƏR
ABDULRƏŞİD	AĞAMUSA
ABDURƏŞİD	AĞASƏLİM
ABDURRƏŞİD	AĞASƏMƏD
ABDULRƏZZAQ	AĞASƏN
ABDURƏZZAQ	AĞASÜLEYMAN
ABDURRƏZZAQ	AĞAYUNİS
ABDULSALAM	AĞAYUNUS
ABDUSALAM	AĞAYUSİF
ABDULSƏLİM	AĞAYUSUF
ABDUSƏLİM	AXUND
ABDULSƏMƏD	AXUNDBABA
ABDUSƏMƏD	ALƏMDAR
ABDULVAHAB	ALİ
ABDULVAHİD	ALİM
ABDULVARİS	ALİMBƏY
ABDULVARİZ	ALİMXAN
ABDULVƏLİ	ALİMPAŞA
ABUSƏD	ALLAHBAĞIŞ
ABUSƏT	ALLAHBAXIŞ
ABUTALİB	ALLAHQULU
ABUTALİB	ALLAHŞÜKÜR
ABUTALİB	ALLAHVERDİ
ABUTURAB	ALLAHVERƏN
ADƏM	ALLAHYAR

ALMƏHƏMMƏD	CABBAR
ALMƏMMƏD	CABİR
AMANULLA	CAHAD
AMANULLAH	CALAL
AMİN	CALALƏDDİN
AŞUR	CALALƏTDİN
AŞURBƏY	CAMALƏDDİN
AŞURƏLİ	CAMALƏTDİN
AŞURXAN	CAMULLA
AYƏDDİN	CAMULLAH
AYAT	CARULLA
AYƏT	CARULLAH
AYİDDİN	CƏBRAYİL
AZİM	CƏMULLA
BABAƏLİ	CƏRULLA
BABƏLİ	CƏRULLAH
BALAMƏHƏMMƏD	CƏFƏR
BALAMƏMMƏD	CƏFƏRƏĞA
BALAMMƏD	CƏFƏRXAN
BARAT	CƏFƏRQULU
BEYDULLA	CƏLAL
BEYTULLA	CƏLALƏDDİN
BEYTULLAH	CƏLALƏTDİN
BƏDULLA	CƏMALƏDDİN
BƏTULLA	CƏMALƏTDİN
BƏDİ	CƏNNƏT
BAHADDİN	CƏNNƏTƏĞA
BAHAƏDDİN	CƏNNƏTƏLİ
BAHƏDDİN	CƏNNƏTXAN
BAHİDDİN	CƏNNƏTQULU
BƏHYƏDDİN	CUMAYIL
BƏNDALİ	CÜMƏ
BƏNDƏLİ	CÜRƏTƏLİ
BİNNƏTƏLİ	DAVUD
BİNNƏTALİ	ƏLBƏNDƏ

DƏRGAH	ƏLDƏMİR
DƏRGƏH	ƏLƏDDİN
EHSAN	ƏLƏKBƏR
ETİQAD	ƏLƏKPƏR
EYNALI	ƏLƏSGƏR
EYNƏDDİN	ƏLƏSKƏR
EYNƏLİ	ƏLƏŞRƏF
EYNULLA	ƏLHEYDƏR
ƏBDÜLBAĞI	ƏLİ
ƏBDÜLƏLİ	ƏLİABBAS
ƏBDÜLƏZƏL	ƏLİAĞA
ƏBDÜLƏZİM	ƏLİBABA
ƏBDÜLƏZİZ	ƏLİBALA
ƏBDÜLHƏSƏN	ƏLİBƏNDƏ
ƏBDÜLHÜSEYN	ƏLİBƏY
ƏBDÜLQADİR	ƏLİCAN
ƏBDÜLMANAF	ƏLİDƏMİR
ƏBDÜLMƏCİD	ƏLİF
ƏBUBƏKİR	ƏLİFAĞA
ƏBUBƏKR	ƏLFİ
ƏBÜLHƏSƏN	ƏLİƏDDİN
ƏBÜLHÜSEYN	ƏLİƏKBƏR
ƏBÜLQASIM	ƏLİƏSGƏR
ƏBÜLQASIM	ƏLİƏSKƏR
ƏHƏDULLA	ƏLİƏŞRƏF
ƏHƏDULLAH	ƏLİHEYDƏR
ƏHMƏD	ƏLİHƏSƏN
ƏHMƏDAĞA	ƏLİHÜSEYN
ƏHMƏDALI	ƏLİXAN
ƏHMƏDXAN	ƏLİİKRAM
ƏHMƏDİYYƏ	ƏLİKRAM
ƏKBƏR	ƏLİİSA
ƏKPƏR	ƏLİQARDAŞ
ƏLABBAS	FARUQ
ƏLAĞA	FEYZULLA

ƏLİQULU	FEYZULLAH
ƏLİMƏHƏMMƏD	FƏXRƏDDİN
ƏLİMƏMMƏD	FƏRZALI
ƏLİMƏRDAN	FƏRZƏLİ
ƏLİNAGI	FƏRZULLA
ƏLİPAŞA	FƏRZULLAH
ƏLİSA	FƏTƏLİ
ƏLİŞAN	FƏTTAH
ƏLİŞİR	FƏTULLA
ƏLİYAR	FƏTULLAH
ƏLİYULLA	FƏYYAZ
ƏLİYULLAH	FƏZLULLA
ƏLİYUSİF	FƏZLULLAH
ƏLİZADƏ	FİRDOSI
ƏLÖVSƏT	FİRDƏVSİ
ƏMƏNULLA	FİRDÖVSİ
ƏMƏNULLAH	FÖVQİ
ƏMİRALI	GÜLALI
ƏMİRƏLİ	GÜLƏHMƏD
ƏMİRULLA	GÜLƏLİ
ƏMİRULLAH	GÜLHƏSƏN
ƏMRƏLİ	GÜLHÜSEYN
ƏMRULLA	GÜLMƏHƏMMƏD
ƏNNAĞI	GÜLMƏMMƏD
ƏSƏD	GÜLMƏT
ƏSƏDULLA	HABİL
ƏTAULLA	HACI
ƏTULLA	HACABBAS
ƏVƏZƏLİ	HACAĞA
ƏYYUB	HACƏLİ
ƏYYUBƏLİ	HACƏMİ
ƏZİM	HACIABBAS
ƏZİMXAN	HACIAĞA
ƏZİZULLA	HƏMİD
ƏZİZULLAH	HƏMİDAĞA

HACIALI	HƏNİFƏ
HACIBABA	HƏSƏN
HACIBALA	HƏSƏNAĞA
HACIBƏY	HƏSƏNALI
HACIDAYI	HƏSƏNBABA
HACIHƏSƏN	HƏSƏNBALA
HACIHÜSEYN	HƏSƏNDAYI
HACIQULU	HƏSƏNƏLİ
HACIMƏHƏMMƏD	HƏSƏNQULU
HACIMƏMMƏD	HƏSƏNXAN
HACISƏMƏD	HƏSƏNPAŞA
HACIMURAD	HƏVİL
HADİ	HƏZRƏT
HAFİZ	HƏZRƏTALI
HAFİZULLA	HƏZRƏTƏLİ
HAFİZULLAH	HƏZRƏTXAN
HAKİM	HƏZRƏTQULU
HAQQI	HƏZRƏTŞAH
HƏQQİ	HİDAYƏT
HAXVERDİ	HİDAYƏTƏLİ
HAQVERDİ	HİDAYƏTXAN
HALİM	HİKMƏT
HAMİD	HİKMƏTXAN
HARUN	HİKMƏTULLA
HAŞİM	HİKMƏTULLAH
HEYBƏTALI	HÖKMƏLİ
HEYBƏTƏLİ	HÖRMÜZ
HEYDƏR	HÜMBƏTALI
HEYDƏRƏLİ	HÜMMƏTALI
HEYDƏRXAN	HÜMBƏTƏLİ
HƏBİBULLA	HÜMMƏTƏLİ
HƏBİBULLAH	HÜRMÜZ
HƏBULLA	HÜSAMƏDDİN
HƏMDULLA	XUDA
HƏMDULLAH	XUDABAĞIŞ

HÜSAMƏLİ	XUDABAXIŞ
HÜSEYN	XUDADAD
HÜSEYNAĞA	XUDADAT
HÜSEYNBABA	XUDAKƏRİM
HÜSEYNBALA	XUDANƏZƏR
HÜSEYNƏLİ	XUDAŞİRİN
HÜSEYNXAN	XUDAVERDİ
HÜSEYNQULU	XUDAVERƏN
XALƏDDİN	XUDAVƏND
XALİD	XUDAYAR
XALİDDİN	XUDAYAD
XALİYƏDDİN	XUDAYAT
XƏLİDDİN	XUDAYƏT
XƏLİYƏDDİN	İBADƏT
XALIQ	İBADULLA
XALİQ	İBADULLAH
XALIQVERDİ	İBRAHİM
XANƏHMƏD	İBRAHİMXƏLİL
XANƏLİ	İDRİS
XANHƏSƏN	İGİDƏLİ
XANHÜSEYN	İKRAM
XANKƏRİM	İKRAMƏDDİN
XASMƏHƏMMƏD	İLYAS
XASMƏMMƏD	İMADƏDDİN
XƏYBƏR	İMAM
XƏLFƏ	İMAMALI
XƏLFƏLİ	İMAMƏDDİN
XƏLİFƏ	İMAMCAN
XƏLİFƏLİ	İMAMƏLİ
XƏZAIL	İMAMHƏSƏN
XIDIR	İMAMXAN
XIZIR	İMAMQULU
XİLQƏT	İMAMVERDİ
XOCA	KƏRAMƏT
XOCAVERDİ	KƏRİMƏT

İMAMYAR	KƏRBƏLAYI
İMAMZADƏ	KƏRƏMƏLİ
İMAN	KƏRİM
İMANQULU	KƏRİMAĞA
İMANVERDİ	KƏRİMAN
İMANYAR	KƏRİMBALA
İMRAN	KƏRİMƏN
İNŞALLA	KƏRİMXAN
İNŞALLAH	KƏRİMŞAH
İRFAN	KƏRİMULLA
İRZA	KƏRİMULLAH
İSA	QABİL
İSABƏY	QADİR
İSAXAN	QAFAR
İSAQ	QAFFAR
İSAMƏDDİN	QASIM
İSLAM	QASİM
İSMAYİL	QAYIB
İSMƏTULLA	QEYBALI
İSMƏTULLAH	QEYBƏLİ
İSRAFİL	QEYBULLA
İSRAİL	QEYBULLAH
İSRAYİL	QƏDİM
İZZƏDDİN	QƏDİMAĞA
İZZƏTDİN	QƏDİMBALA
İZZƏTƏLİ	QƏDİMALI
İZZƏTULLA	QƏDİMBƏY
İZZƏTULLAH	QƏDİMƏLİ
KAMALƏDDİN	QƏDİMXAN
KAMALƏTDİN	QƏDİMŞAH
KƏBİR	QƏDMALI
KƏLAM	QƏMBƏRƏLİ
KƏMALƏDDİN	QƏNİ
KƏMALƏTDİN	MERAC
KƏRAMƏDDİN	MEYBULLA

QƏYYUM	MƏBİD
QƏZƏNFƏR	MƏBUD
QILMAN	MƏCİD
QİYASƏDDİN	MƏHBƏDDİN
QULAMƏLİ	MƏHBƏTDİN
QULAMƏDDİN	MƏHƏDDİN
QULAMHÜSEYN	MƏHƏMMƏD
QULAMRZA	MƏHƏMMƏDAĞA
QURBAN	MƏHƏMMƏDBAĞIR
QURBANƏLİ	MƏHƏMMƏDCƏFƏR
QURBANXAN	MƏHƏMMƏDƏLİ
QÜDSİ	MƏHƏMMƏDƏMİN
QÜRBƏTƏLİ	MƏHƏMMƏDHƏSƏN
LÜTFƏLİ	MƏHƏMMƏDHÜSEYN
LÜTFULLAH	MƏHƏMMƏDİYYƏ
LÜTFULLA	MƏHƏMMƏDXAN
MAHƏDDİN	MƏHƏMMƏDKƏRİM
MAHMUD	MƏHƏMMƏDQULU
MALİK	MƏHƏMMƏDMUSA
MAŞALLAH	MƏHƏMMƏDRƏSUL
MAŞALLA	MƏHƏMMƏDRZA
MAHYƏDDİN	MƏHƏMMƏDSADIQ
MEHBALA	MƏHƏMMƏDSƏLİM
MEHBALI	MƏHƏMMƏDTAĞI
MEHBƏDDİN	MƏHƏMMƏDVƏLİ
MEHBƏTDİN	MƏHƏMMƏDYAR
MEHBULLA	MƏHYƏDDİN
MEHBULLAH	MƏLİK
MEHDİ	MƏLİKMƏHƏMMƏD
MEHDİXAN	MƏLİKMƏMMƏD
MEHDİQULU	MƏLİKŞAH
MEHRAB	MƏMMƏD
MEHRAC	MƏMMƏDAĞA
MEHRALI	MİRHƏMİD
MEHRƏLİ	MİRKƏLAM

MƏMMƏDBAĞIR
MƏMMƏDCƏFƏR
MƏMMƏDƏLİ
MƏMMƏDƏMİN
MƏMMƏDHƏSƏN
MƏMMƏDHÜSEYN
MƏMMƏDİYYƏ
MƏMMƏDXAN
MƏMMƏDKƏRİM
MƏMMƏDQULU
MƏMMƏDMUSA
MƏMMƏDRƏSUL
MƏMMƏDRZA
MƏMMƏDSADIQ
MƏMMƏDSƏLİM
MƏMMƏDTAĞI
MƏMMƏDVƏLİ
MƏMMƏDYAR
MƏŞƏDİ
MƏŞHƏDİ
MƏŞDİ
MİKAYIL
MİRABBAS
MİRƏĞA
MİRƏLAY
MİRƏBABA
MİRƏBAĞIR
MİRƏBƏŞİR
MİRƏCAVAD
MİRƏCƏFƏR
MİRƏLƏKBƏR
MİRƏLƏKPƏR
MİRƏLƏM
MİRƏLİ
MİRƏTƏH

MİRMEHDİ
MİRMƏHƏMMƏD
MİRMƏMMƏD
MİRMÖHSÜN
MİRMÖVSÜM
MİRPAŞA
MİRSADİQ
MİRSEYİD
MİRSEYYİD
MİRSƏFƏR
MİRSALAM
MİRZƏLİ
MİRZƏLİ
MİRZƏHƏSƏN
MİRZƏHÜSEYN
MOLLA
MÖHBƏDDİN
MÖHSÜN
MÖHÜBƏDDİN
MÖHÜBƏTDİN
MÖMİN
MUĞDAT
MUSA
MUSTAFA
MÜCTƏBA
MÜHİDDİN
MÜHİTDİN
MÜHYİDDİN
MÜHYİTDİN
MÜĞDƏT
MÜQDƏD
MÜQDƏT
MÜQTƏDİR
NUH
NURƏDDİN

MÜSLİM	NURƏHMƏD
MÜSLÜM	NURƏLİ
MÜŞTƏBA	NURMƏHƏMMƏD
NACİ	NURMƏMMƏD
NACİYULLA	NURULLAH
NACİYULLAH	NURULLA
NAĞDALI	NÜSRƏTULLA
NAĞDƏLİ	NÜSRƏTULLAH
NAĞI	ORUC
NAMAZ	ORUCAĞA
NAMAZƏLİ	OSMAN
NAZİL	ÖMƏR
NEMƏTULLA	PƏNAHƏLİ
NEMƏTULLAH	PƏNCƏLİ
NƏBİ	PİRAĞA
NƏCƏF	PİRALI
NƏCƏFQULU	PİRBABA
NƏCİBULLA	PİRBALA
NƏCİBULLAH	PİRBUDAQ
NƏCİYULLA	PİRƏHMƏD
NƏCİYULLAH	PİRƏLİ
NƏCMƏDDİN	PİRİ
NƏSİBULLA	PİRQULU
NƏSİBULLAH	PİRMƏHƏMMƏD
NƏSİRULLAH	PİRMƏMMƏD
NƏSRULLA	PİRMƏT
NƏSRULLAH	PİRVERDİ
NƏZƏRƏLİ	PİRVƏLİ
NƏZİR	PİRZAMAN
NİFTALI	RAFİ
NİFTƏLİ	RAFİS
NİFTULLA	RAFİZ
NİFTULLAH	RAHİB
NİYAMƏDDİN	SABİR
NİYAZƏLİ	SADAT

RAHİM	SADATXAN
RAİF	SADİQ
RAİL	SALAH
RAMAZAN	SALAHƏDDİN
RAUF	SALAM
RƏCƏB	SALEH
RƏCƏBAĞA	SALİH
RƏCƏBƏLİ	SALAVAT
RƏCƏBXAN	SAMƏD
RUFİN	SAMƏT
RUHEL	SANİ
RUHİD	SAVAB
RUHİN	SAYADULLA
RUMİN	SAYADULLAH
RƏFİ	SEYİD
RƏHİM	SEYİDAĞA
RƏHMAN	SEYİDƏLİ
RƏHMƏT	SEYİDƏHMƏD
RƏHMƏTULLA	SEYİDƏŞRƏF
RƏHMƏTULLAH	SEYİDXAN
RƏSUL	SEYİDRZA
RƏŞİD	SEYİDYƏHYA
RƏŞİDƏDDİN	SEYYİD
RƏZZAQ	SEYYİDAĞA
RİZA	SEYYİDƏLİ
RÖVZƏT	SEYYİDƏHMƏD
RUHULLA	SEYYİDƏŞRƏF
RUHULLAH	SEYYİDXAN
RZA	SEYYİDRZA
RZAAĞA	SEYYİDYƏHYA
RZAĞA	SƏBAHƏDDİN
RZABALA	SƏBRULLA
RZAXAN	SƏBRULLAH
RZAQULU	SƏLİMXAN
SABAHƏDDİN	SƏMƏD

SƏBZALI	SƏMƏDAĞA
SƏBZƏLİ	SƏMƏDULLA
SƏCCAD	SƏMƏDULLAH
SƏDAD	SƏMİDƏLİ
SƏDADXAN	SƏTTAR
SƏDATXAN	SƏTTARXAN
SƏDAT	SƏTTARQULU
SƏDİRƏLİ	SƏTTƏR
SƏDİRULLAH	SƏTTƏRXAN
SƏDRALI	SƏTTƏRQULU
SƏDRƏDDİN	SƏYADULLA
SƏDRƏTDİN	SƏYADULLAH
SƏDRƏLİ	SİDQULLA
SƏDULLA	SİDQULLAH
SƏDULLAH	SİMNAR
SƏFAĞA	SİRAC
SƏFƏR	SİRACƏDDİN
SƏFƏRALI	SİRAC
SƏFƏRƏLİ	SOFİ
SƏFİ	SOFİYAR
SƏFİAĞA	SÜBHAN
SƏFİƏDDİN	SÜBHANVERDİ
SƏFİULLAH	SÜLEYMAN
SƏFULLA	SÜLHƏDDİN
SƏFİYAR	ŞADƏDDİN
SƏFİYƏDDİN	ŞADƏTDİN
SƏFİYULLA	ŞAHABƏDDİN
SƏFİYULLAH	ŞAHADƏT
SƏFYƏDDİN	ŞAHBƏDDİN
SƏXAVƏDDİN	ŞAHƏDDİN
SƏXAVƏTDİN	ŞAHƏHMƏD
SƏLAHƏDDİN	ŞAHHƏSƏN
SƏLAM	ŞAHHÜSEYN
SƏLİM	ŞƏRİFULLA
SƏLİMAĞA	ŞƏRİFULLAH

ŞAHİDDİN	ŞİXBABA
ŞAHİTDİN	ŞİXBALA
ŞAHKƏRİM	ŞİXƏDDİN
ŞAHMƏHƏMMƏD	ŞİXƏLİ
ŞAHMƏMMƏD	ŞİXƏMİR
ŞAHMƏRDAN	ŞİXKƏRİM
ŞAHMƏT	ŞİXMƏHƏMMƏD
ŞAKİR	ŞİXMƏMMƏD
ŞAMƏDDİN	ŞİXMƏD
ŞAMXƏLİL	ŞİXMİRZƏ
ŞAMMƏD	ŞİXZADƏ
ŞAYƏDDİN	ŞİXZAMAN
ŞAYİDDİN	ŞİRƏHMƏD
ŞAYİTTİN	ŞİRƏLİ
ŞEYXBABA	ŞİRMƏHƏMMƏD
ŞEYXBALA	ŞİRMƏMMƏD
ŞEYXƏLİ	ŞİRMƏD
ŞEYXZADƏ	ŞİRMƏT
ŞEYXZAMAN	ŞÖHLƏDDİN
ŞƏFAƏDDİN	ŞÖHRƏDDİN
ŞƏFAƏTDİN	ŞÖHRƏTDİN
ŞƏFAHƏDDİN	ŞÖYÜB
ŞƏFAYƏDDİN	ŞUCAƏDDİN
ŞƏHABƏDDİN	ŞUCAƏTDİN
ŞƏHADƏT	ŞUCAYƏDDİN
ŞƏKƏRALI	ŞUCAYƏTDİN
ŞƏKƏRƏLİ	ŞÜCAƏTDİN
ŞƏMMƏD	ŞÜCAYƏDDİN
ŞƏMSƏDDİN	ŞÜCAYƏTDİN
ŞƏRAFƏDDİN	TACƏDDİN
ŞƏRAFƏTDİN	TAGI
ŞƏRBƏTALI	TANRIBƏY
ŞƏRBƏTƏLİ	TANRIQULU
ŞƏRİF	VƏLİƏDDİN
ŞƏRİFƏLİ	VƏLİƏHMƏD

TANRIVERDİ	VƏLİXAN
TARIBƏY	VƏLİQULU
TARIQULU	VƏLİULLAH
TARIVERDİ	VƏLİYƏDDİN
TARVERDİ	VƏLİYAR
TƏVƏKKÜL	VƏLİYULLA
TƏVƏGGÜL	VƏLİYULLAH
USEYN	VƏLİYYƏDDİN
USUB	VƏLİYƏTDİN
USUBƏLİ	VƏLYULLA
ÜBEYDULLA	YADULLA
ÜMMƏT	YADULLAH
ÜMMƏTƏLİ	YAQUB
ÜZEYİR	YARƏHMƏD
VAHAB	YARƏLİ
VAHİD	YARMƏD
VAİZ	YARMƏHƏMMƏD
VARİS	YARMƏMMƏD
VARİZ	YARMƏT
VEYSƏL	YARULLA
VEYSƏLƏDDİN	YARULLAH
VEYSƏLƏTDİN	YASƏF
VEYSİDDİN	YASİF
VƏHDƏD	YASİN
VƏHDƏT	YƏDULLA
VƏHDƏDDİN	YƏHYA
VƏHDƏTDİN	YUNİS
VƏLƏDDİN	YUNUS
VƏLƏHMƏD	YUSİF
VƏLİ	YUSİFƏLİ
VƏLİAĞA	YUSUB
VƏLİBABA	YUSUBƏLİ
VƏLİBALA	YUSUF
VƏLİBƏY	ZƏRBƏLİ
VƏLİCAN	ZİRƏDDİN

YUSUFƏLİ	ZİYADDİN
ZAHİD	ZİYADƏLİ
ZEYNABDİN	ZİYAƏDDİN
ZEYNALABDİN	ZİYƏDDİN
ZEYNALABDİN	ZİYAFƏDDİN
ZƏBİBULLA	ZİYAFƏTDİN
ZƏBİBULLAH	ZİYARƏT
ZƏBİULLAH	ZÜBEYİR
ZƏBULLA	
ZƏFƏRƏLİ	
ZƏKAFƏT	
ZƏKAVƏT	
ZƏKƏRİYYƏ	
ZƏRBALI	

QADIN ADLARI:

ABADƏT	AYŞƏNUR
AFƏR	AZİMƏ
AFƏRİM	BARAT
ALİYƏ	BƏDİƏ
AMİNƏ	BƏDİYƏ
ASİYƏ	BƏDİYYƏ
AŞURA	BƏDURƏ
AYƏT	BƏTURƏ
AYFƏR	BİQEYİS
AYİŞƏ	BİLQEYS
AYİŞƏXANIM	CABİRƏ
AYŞƏNDƏ	CƏLİLƏ
AYİŞƏNUR	CƏNNƏT
AYMƏLƏK	CƏNNƏTBƏYİM
AYSURƏ	CƏNNƏTXANIM
AYŞƏ	ELSURƏ
AYŞƏXANIM	ƏBADƏT

ƏHLİNAZ	GÜLSURƏ
ƏHLİYƏ	GÜLSÜM
ƏHLİYYƏ	HACIXANIM
ƏHLİYƏT	HAFİSƏ
ƏHLİYYƏT	HAFİZƏ
ƏLƏVİYYƏ	HALİMƏ
ƏMİNƏ	HAMİDƏ
ƏMİNƏT	HAVA
ƏSMA	HAVVA
ƏSMAGÜL	HƏBİBƏ
ƏSMAYƏ	HƏCƏR
ƏSMAYI	HƏLİLƏ
ƏTAYƏ	HƏLİMƏ
ƏZİMƏ	HƏLİMƏXANIM
FATİMƏ	HƏLİMƏXATIN
FATİMƏBƏYİM	HƏLİMƏXATUN
FATİMƏXANIM	HƏLMƏ
FATİMƏNİSƏ	HƏLMƏXANIM
FATİMƏT	HƏLMƏXATIN
FATMA	HƏLMƏXATUN
FATMABƏYİM	HƏMDİYƏ
FATMAXANIM	HƏMDİYYƏ
FATMANİSƏ	HƏMİDƏ
FATMANSA	HƏNİFƏ
FAZİLƏ	HƏCƏR
FİRDÖVSİYƏ	HƏVA
FİRDOSİYƏ	HƏVVA
FİRDÖVSİYƏ	HƏYATNUR
FÖVQİYƏ	XALİDƏ
FÖVQİYYƏ	XANIM
GÜLAYƏ	XANIMANA
GÜLAYİŞƏ	XANIMBACI
GÜLAYƏT	XANIMNİSƏ
GÜLAYŞƏ	XANIMZƏR
GÜLCƏNNƏT	XEYRANSA

XEYİRƏNSƏ	LAILA
XEYRƏNİSƏ	LAYLA
XEYRƏNSƏ	MALİKƏ
XƏDİCƏ	MARIYA
XƏTCƏ	MAYDA
XƏCCƏ	MAYDƏ
İLƏHƏ	MAYİDƏ
İLƏHİYYƏ	MEHRABƏ
İRFAN	MEHRAC
İRFANƏ	MERAC
KEVSƏR	MƏDİNƏ
KEVSƏRİYYƏ	MƏKKƏ
KƏBİRƏ	MƏLAİKƏ
KƏLAMƏT	MƏLEYKƏ
KƏLİMƏ	MƏLƏK
KƏLİMƏT	MƏLƏKBACI
KƏRAMƏT	MƏLƏKBƏYİM
KOSƏR	MƏLƏKXANIM
KÖSƏRİYYƏ	MƏLƏKMƏNZƏR
KÖVSƏR	MƏLƏKNAZ
KUBRA	MƏLƏKNİSƏ
KUBRABƏYİM	MƏLƏKNUR
KUBRAXANIM	MƏLƏKSİMA
KÜBRA	MƏLƏKZƏR
KÜBRABƏYİM	MƏLİKƏ
KÜBRAXANIM	MƏRYƏM
KÜRSÜM	MƏRZİYƏ
QƏDƏMNUR	MƏRZİYYƏ
QƏDİRƏ	MƏŞƏDİXANIM
QƏDRİYƏ	MƏŞHƏDİXANIM
QƏDRİYYƏ	MƏŞKURƏ
QƏMƏR	MİNARƏ
QİYAMƏT	MİNAYƏ
QÜDSİYƏ	MİRANA
QÜDSİYYƏ	MİRANƏ

MİRNİSƏ	NURQƏDƏM
MİRXANIM	NURQƏLƏM
MÖMİNƏ	NURLAN
MÖMİNƏXANIM	NURLANA
MÖMİNƏXATIN	NURLANƏ
MÖMİNƏXATUN	NURSABAH
MÖMİNƏT	NURSƏDƏF
MÜSLİMƏ	NURSƏFA
MÜSLİMƏT	NURSİMA
MÜSLÜMƏ	NURŞƏN
MÜSLÜMƏT	NURTAC
NEMƏT	NURTƏK
NİSƏ	NURTƏN
NİSƏBƏYİM	RABİLƏ
NİSƏXANIM	RAHİBƏ
NƏZİRƏ	RAHİMƏ
NURALƏM	RAİFƏ
NURAN	RAZİYƏ
NURANƏ	RAZİYYƏ
NURAY	RƏFİYƏ
NURAYƏ	RƏFİYYƏ
NURBƏNİZ	RƏHİMƏ
NURBİBİ	RƏHMİYƏ
NURBİKƏ	RƏHMİYYƏ
NURCAHAN	RƏŞİDƏ
NURCAMAL	RUZİYƏ
NURCAN	RUZİYYƏ
NURÇİN	SALEHƏ
NURDİDƏ	SARA
NURƏFŞAN	SEYİDƏ
NURƏNGİZ	SEYYİDƏ
NURXANIM	SEYİDXANIM
NURİDƏ	SEYYİDXANIM
NURİYƏ	SƏBİRƏ
NURİYYƏ	SƏFİYƏ

SƏFİYYƏ
SƏLİMƏ
SİDDİQƏ
SURA
SURAXANIM
SURƏ
SURƏXANIM
ŞAKİRƏ
ŞƏKURƏ
ŞÜKRAN
ŞÜKRANƏ
ŞÜKRİYƏ
ŞÜKRİYYƏ
TAHİRƏ
TUBA

TUBAXANIM
TUBU
TUBUXANIM
VAHİDƏ
VARİSƏ
VALİDƏ
VARİZƏ
ZEYNƏB
ZƏHRA
ZƏHRABƏYİM
ZƏKİYƏ
ZƏKİYYƏ
ZİBEYDƏ
ZÜBEYDƏ
ZÜLEYXA

APELYATİVİ ARXAİKLƏŞMİŞ ŞƏXS ADLARI

Bildiyimiz kimi, dil ictimai hadisədir. Cəmiyyətlə birlikdə yaşayan dilin inkişafı da cəmiyyətlə əlaqədardır. Cəmiyyətdə müəyyən ictimai-siyasi, iqtisadi əlaqələrin dəyişməsi, bir sıra sahələrdə baş verən yeniliklər, elmin, texnikanın, mədəniyyətin inkişafı ilə əlaqədar dilin lüğət tərkibində daim bir dəyişmə, yeniləşmə müşahidə edilir. Bir sıra türk mənşəli şəxs adları da mövcuddur ki, onlar müasir antroponimikamız baxımından artıq arxaıkləşmişdir. Lakin həmin qisim şəxs adlarının müəyyən bir hissəsinin apelyativi müasir ədəbi dilimizdə hələ də işlənir, bir hissəsinin apelyativi isə işlənmir, arxaıkləşməmişdir. Ona görə də arxaik antroponimlərin hər birinin apelyativinə ayrılıqda münasibət bildirmək lazım gəlir. Bu, dildə özünü göstərən dəyişmələrlə, yəni dilin lüğət tərkibinə müntəzəm olaraq yeni-yeni sözlərin daxil olması ilə əlaqədardır. Qeyd etmək lazımdır ki, müəyyən bir qrup sözlər də mövcuddur ki, onlar dilin lüğət tərkibində, bəzən hətta lüğət fondunda qala bilmir.

Dilin şəxs adları sistemində də arxaıkləşmə, adların köhnəlib antroponimik sistemdən çıxması özünü aydın şəkildə göstərir. Bu, uzunmüddətli prosesdir. Keçmiş həyat və məişətin dəyişməsi, yeniləşməsi, insanların dünyagörüşündəki yeniliklərlə əlaqədar bir sıra sözlər dilin antroponimik vahidlər sistemini tərk edir. Məlum olduğu kimi, tariximizdə baş verən müəyyən dəyişikliklər nəticəsində dilin özündə də bir sıra dəyişikliklər baş verir. Bütün bunlar dilin şəxs adları sistemində də izini buraxır. Yeni ictimai-siyasi quruluşa keçid zamanı da bir sıra şəxs adları arxaıkləşib adlar sistemindən çıxır, yeniləri daxil olur və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, bəzə bir sıra şəxs adları tarixin, demək olar ki, bütün dövrləri üçün səciyyəvi olmuşdur. Dilimizdə arxaıkləşən antroponimlərdən bəhs edərkən, əsasən, bir məsələni diqqətdə saxlamaq lazımdır ki, müasir antroponimikamız baxımından arxaıkləşmiş bəzi şəxs adlarının apelyativi arxaıkləşsə də, bəzi arxaıkləşmiş adların apelyativi müasir Azərbaycan dilində işlənməkdədir. Azərbaycan şəxs adları sistemində elə ad-

lar da var ki, arxaikləşsə də, onlarla eyni kökdən olan bir sıra adlar dilimizin antroponimikasında hələ də mövcuddur.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, cəmiyyət həyatında mövcud bir sıra ictimai-siyasi proseslərin dəyişməsi bəzən müəyyən sahələrdə cəmiyyətin xeyrinə baş verən yeniliklərlə nəticələnə bilər. Bütün bunlar şəxs adları sistemində də özünü aydın büruzə verir. Yeniləşmə zamanı dilin adlar sistemində də dəyişikliklər baş verir, yeni adlar meydana çıxır. Bu yeniliklər sayəsində bəzən dilin antroponimik vahidlər sisteminə tamamilə yeni adlar daxil olur. Bəzən bu proseslər bir zamanlar dilin antroponimik vahidlər sistemində mövcud olmuş, müəyyən səbəblər nəticəsində passiv adlar sırasına keçmiş, müasir şəxs adları sistemində köhnəlmiş hesab edilən bir sıra adların yenidən xalqın məişətinə qayıtması ilə nəticələnir. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, XX əsrin sonlarına qədər dilimizin şəxs adları sistemində ərəb, eləcə də fars mənşəli adlar əksəriyyət təşkil etmişdir. Türk mənşəli adların böyük bir hissəsi arxaikləşmiş adlar sırasına keçmişdi. Lakin keçən əsrin sonlarından cəmiyyətdə baş verən məlum ictimai-siyasi proseslər, səbəblər məhz ərəb-fars mənşəli şəxs adlarının nəfinə türk mənşəli adların sayının artmasına gətirib çıxardı. Bu gün də bu proses davam edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan şəxs adları sistemində bir sıra kişi adları vardır ki, onlar yaxın keçmişdə arxaikləşmişdir, dilimizdə köhnəlmiş şəxs adları sırasındadır, bu gün hələ də soyadlarda yaşamaqdadır. Aşağıda arxaik şəxs adlarının siyahısını təqdim edirik.

KİŞİ ADLARI:

AFŞİN	AĞA	ALMAZ
ALP	ALPƏR	AZNAVUR
BAĞBAŞI	BAĞDAT	BAĞDATBƏY
BƏY	BƏYBURA	BƏYLƏRBƏY
BƏYLƏRBƏYİ	BUĞAC	ÇAVUŞ
ÇOBANBƏY	ÇOBANBƏYİ	DOMRUL
XAQAN	XAN	QEYS
QALABƏY	QALABƏYİ	QAMBAY

QOÇƏR	QOÇU	QOÇUBƏY
QORÇU	QORÇUBAŞI	MOLLABAŞI
ONBAŞI	ORDUBAŞI	SUBAŞI
ŞAD	SALİK	ŞADLI
ŞAH	TARXAN	TƏKUR
TƏRXAN	TACİRBAŞI	VEYS
YELMAR	ZAL	

ŞƏXS ADLARININ SİYAHISI

KİŞİ ADLARI

-A-

ABAD

ABAN

ABAS

ABASAĞA

ABASƏLİ

ABASXAN

ABASQULU

ABASMİRZƏ

ABASŞƏRİF

ABBAS

ABBASAĞA

ABBASƏLİ

ABBASXAN

ABBASQULU

ABBASMİRZƏ

ABBASŞƏRİF

ABDAL

ABDI

ABDIXAN

ABDİ

ABDİN

ABDİNBƏY

ABDİNXAN

ABDULBAĞI

ABDULBARI

ABDULCABBAR

ABDULCAMAL

ABDULCAVAD

ABDULCƏLİL

ABDULƏHƏD

ABDULƏLİ

ABDULƏZİM

ABDULƏZİZ

ABDULFƏRƏC

ABDULFƏTTAH

ABDULHAKİM

ABDULHƏMİD

ABDULXALIQ

ABDULXALİQ

ABDULXAN

ABDULKƏRİM

ABDULQADİR

ABDULQƏDİR

ABDULQAFUR

ABDULQƏNİ

ABDULQƏYYUM

ABDUL

ABDULLA

ABDULLAZIM

ABDULƏTİF

ABDULLƏTİF

ABDULMALİK

ABDULMƏLİK

ABDULMANAF

ABDULMƏCİD

ABDULMÖMİN

ABDÜMÖMİN

ABDULMÜSLİM

ABDULMÜSLÜM

ABDULRAUF

ABDURAUF	ABIŞ
ABDURRAUF	ABİD
ABDULRƏHİM	ABİDƏLİ
ABDURƏHİM	ABİDXAN
ABDURRƏHİM	ABU
ABDULRƏHMAN	ABUSƏT
ABDURƏHMAN	ABUTALİB
ABDURRƏHMAN	ABTALİB
ABDULRƏSUL	ABUTALİB
ABDURƏSUL	ABUTURAB
ABDURRƏSUL	ABUZƏR
ABDULRƏŞİD	ACAL
ABDURƏŞİD	ACAR
ABDURRƏŞİD	ACARBƏY
ABDULRƏZZAQ	ACARXAN
ABDURƏZZAQ	ADAŞ
ABDURRƏZZAQ	ADƏM
ABDULSALAM	ADI
ABDUSSALAM	ADIŞ
ABDULSƏLİM	ADİBƏY
ABDUSƏLİM	ADİBÖYÜK
ABDUSSƏLİM	ADİGÖZƏL
ABDULSƏMƏD	ADİGÜN
ABDUSƏMƏD	ADIŞİRİN
ABDUSSƏMƏD	ADİL
ABDULVAHAB	ADİLGƏRAY
ABDULVAHİD	ADİLXAN
ABDULVARİS	ADİLŞAH
ABDULVARİZ	ADNAN
ABDULVƏLİ	AFAD
ABEL	AFAT
ABGÜL	AFƏR
ABHƏYAT	AFƏRİN
ABI	AFİQ
ABİ	AFAYAT

AFAYƏT	AĞAKƏRİM
AFİL	AĞAKİŞİ
AFİYƏDDİN	AĞAQARDAŞ
AFİYƏT	AĞAQULU
AFİTAB	AĞALAR
AFRAND	AĞAMALI
AFTAB	AĞAMALİK
AFŞİN	AĞAMEHDİ
AĞA	AĞAMƏHƏMMƏD
AĞABABA	AĞAMƏMMƏD
AĞABAXIŞ	AĞAMMƏD
AĞABALA	AĞAMİR
AĞABƏY	AĞAMİRZƏ
AĞABƏŞİR	AĞAMƏLİ
AĞACABBAR	AĞAMƏRDAN
AĞACAN	AĞAMOĞLAN
AĞACAVAD	AĞAMURAD
AĞACƏFƏR	AĞAMUSA
AĞACƏLİL	AĞANƏMƏT
AĞACƏMİL	AĞANƏZƏR
AĞADADAŞ	AĞAPAŞA
AĞADAYI	AĞARƏFİ
AĞAƏDDİN	AĞARƏHİM
AĞƏDDİN	AĞARƏSUL
AĞAƏLİ	AĞARZA
AĞƏLİ	AĞASADIQ
AĞAƏMİ	AĞASALAH
AĞƏMİ	AĞASALEH
AĞAGÜL	AĞASALMAN
AĞAHEYDƏR	AĞASƏF
AĞAHƏSƏN	AĞASƏFA
AĞASƏN	AĞASƏFDƏR
AĞAHÜSEYN	AĞASƏFƏR
AĞAXAN	AĞASƏFİ
AĞAKAZIM	AĞASƏFTƏR

AĞASƏLİM	ALIPAŞA
AĞASƏMƏD	ƏLİPAŞA
AĞASƏR	ALPPAŞA
AĞASƏRXAN	ALIŞ
AĞASI	ALIŞAN
AĞASOLTAN	ALIŞAR
AĞASULTAN	ALİ
AĞASÜLEYMAN	ƏLİ
AĞAŞİRİN	ALİD
AĞAVERDİ	ALİK
AĞAVƏLİ	ALİM
AĞAYAR	ALİMXAN
AĞAYUNİS	ALQAYIT
AĞAYUNUS	ALQIŞ
AĞAYUSİF	ALLAHBAĞIŞ
AĞAYUSUF	ALLAHBAXIŞ
AĞAZAL	ALLAHQULU
AĞAZAMAN	ALLAHŞÜKÜR
AĞAZEYNAL	ALLAHVERDİ
AĞAZƏKİ	ALLAHVERƏN
AĞAZƏR	ALLAHYAR
AXUND	ALMAN
AXUNDBABA	ALMƏHƏMMƏD
AKİF	ALMƏMMƏD
AKİM	ALOV
AQİL	ALP
AQŞİN	ALPAN
ALAY	ALPAŞA
ALƏM	ALPAY
ALƏMŞAD	ALTAY
ALƏMŞAH	ALTUN
ALXAN	ALTIN
ALXAS	ALTUNBƏY
ALXAZ	ALTURAN
ALI	AMAL

AMAN	AŞUR
AMANAT	AŞURBƏY
AMANULLA	AŞURƏLİ
AMAŞ	AŞURXANATA
AMİD	ATABABA
AMİL	ATABALA
AMİN	ATABƏY
AMİR	ATACAN
AMUR	ATAXAN
ANAN	ATAKİŞİ
ANAR	ATAQARDAŞ
ANARBƏY	ATALAY
ARAL	ATAMAN
ARALBƏY	ATAMƏLİ
ARAN	ATAMOĞLAN
ARANBƏY	ATAŞ
ARAZ	ATATÜRK
ARAZBƏY	ATDIXAN
ARAZXAN	ATƏŞ
ARİD	ATİF
ARİF	ATİLLA
ARİZ	ATLDIXAN
ARTUR	ATULLA
ARUZ	AVAZ
ARZU	AVDI
ARZUMAN	AFTANDİL
ƏRZUMAN	AVTANDİL
ARSLAN	AY
ASƏF	AYAZ/ƏYAZ
ASİF	AYAZXAN
ASİM	AYAZƏLİ
ASİMAN	AYAT
ASLAN	AYƏT
ARSLAN	AYATULLA
ASLANBƏY	AYƏTULLA

AYDƏMİR
AYDƏNİZ
AYDIN
AYDINBƏY
AYDINXAN
AYƏDDİN
AYƏTDİN
AYİDDİN
AYXAN
AYNAR
AYŞAD
AYTƏKİN
AZAD
AZADXAN
AZAT
AZATXAN
AZAY
AZƏR
AZƏRBƏY
AZƏRÇİN
AZƏRPAŞA
AZİM

-B-

BABA
BABABƏY
BABACAN
BABADADAŞ
BABAGÜL
BABƏLİ
BABƏLİ
BABAXAN
BABAKİŞİ
BABASEYİD

BABAŞ
BABALAR
BABAYAR
BABƏK
BABULLA
BABUR
BƏBİR
BADAM
BAFADAR
BAĞDAD
BAĞDADBƏY
BAĞI
BAĞIŞ
BAĞIR
BAHADDİN
BAHADIR
BAHADUR
BAHAR
BAHƏDDİN
BAXŞEYİŞ
BAXIŞ
BAXŞI
BAXŞIXAN
BAKIXAN
BAKIXAN
BAKİR
BAKİRXAN
BAQİ
BALA
BALAAĞA
BALAĞA
BALABABA
BALABƏY
BALACA
BALADADAŞ

BALADDAŞ	BASAT
BALATDAŞ	BATI
BALAƏLİ	BATIXAN
BALƏLİ	BATIR
BALAƏMİ	BATİL
BALAHƏSƏN	BAYANDUR
BALAHÜSEYN	BAYANDIR
BALAXAN	BAYAT
BALAKİŞİ	BƏYAT
BALAMƏHƏMMƏD	BAYAZİD
BALAMƏMMƏD	BƏYAZİD
BALAMMƏD	BAYRAQDAR
BALAMİR	BAYRAM
BALAMİRZƏ	BAYRAMALI
BALAOĞLAN	BAYRAMƏLİ
BALOĞLAN	BAYRAMQULU
BALARZA	BECAN
BALASADIQ	BEJAN
BALASƏN	BEHBUD
BALASƏR	BEHCƏT
BALASI	BƏHCƏT
BALƏSƏR	BEHMAN
BALAŞ	BEHNAM
BALAŞİRİN	BEHNAN
BALAVƏRDİ	BEHZAD
BALAYAR	BEKDAŞ
BALAZƏR	BEKTAŞ
BALI	BEYRƏK
BAMSI	BEYDULLA
BARAT	BEYTULLA
BARATƏLİ	BƏBİR
BARXUDAR	BƏDULLA
BƏRXUDAR	BƏTULLA
BARIŞ	BƏDƏL
BARİZ	BƏDİ

BƏDİR	BƏŞİR
BƏDİRXAN	BƏY
BƏDRƏDDİN	BƏYALİ
BƏDRİ	BƏYANAT
BƏHA	BƏYASLAN
BƏHAƏDDİN	BƏYBALA
BƏHƏDDİN	BƏYCAN
BƏHİDDİN	BƏYDADAŞ
BƏHYƏDDİN	BƏYDAŞ
BƏHƏR	BƏYDƏMİR
BƏHLUL	BƏYXAN
BƏHMƏN	BƏYQARDAŞ
BƏHMƏNYAR	BƏYLƏR
BƏHRAM	BƏYLƏRBƏY
BƏHRİ	BƏYLƏRBƏYİ
BƏHRUZ	BƏYMURAD
BƏXŞAYIŞ	BƏYOĞLAN
BƏXŞEYİŞ	BƏYPOLAD
BƏXŞİŞ	BƏYSOLTAN
BƏXTƏVƏR	BƏYSULTAN
BƏXTİYAR	BƏYVERDİ
BƏKİR	BƏYZADƏ
BƏKTAŞ	BİCAN
BƏKTAŞI	BİLAL
BƏLƏD	BİLƏNDƏR
BƏNƏNYAR	BİNNƏT
BƏNDALİ	BİNNƏTALİ
BƏNDƏ	BİNNƏTƏLİ
BƏNDƏLİ	BİRBƏY
BƏRGÜŞAD	BİRCƏ
BƏSİR	BİRCƏBƏY
BƏSİRƏT	BİRCƏXAN
BƏSRİ	BİRKİŞİ
BƏŞARƏT	BİYAN
BƏŞƏR	BÖRAN

BORANBƏY
BÖYÜK
BÖYÜKAĞA
BÖYÜKBƏY
BÖYÜKXAN
BÖYÜKKİŞİ
BUDAQ
BUĞAC
BUĞDAY
BULUD
BULUT
BULUDXAN
BULUTXAN
BURXAN
BUTA
BÜLBÜL
BÜLƏND
BÜLƏNT
BÜNYAD
BÜRCƏLİ
BÜRHAN
BÜRHANƏDDİN
BÜSAT

-C-

CABBAR
CABİR
CAĞATAY
CAHAD
CAHAN
CAHANBAĞIŞ
CAHANBAXIŞ
CAHANDAR
CAHANGİR

CAHİD
CALAL
CALALƏDDİN
CALALƏTDİN
CAMAL
CAMALƏDDİN
CAMALƏTDİN
CAMO
CAMULLA
CAN
CANBABA
CANBALA
CANBAĞIŞ
CANBAXIŞ
CANBƏY
CANBUDAQ
CANEL
CANƏFZA
CANƏHMƏD
CANƏLİ
CANFƏDA
CANFƏZA
CANI
CANIBƏY
CANIYAR
CANKİŞİ
CANLAR
CANPOLAD
CANSEVƏR
CARÇI
CARULLA
CAVAD
CAVAN
CAVANŞAH
CAVANŞİR

CAVİD

CAVİDAN

CEVDƏT

CEYHUN

CƏBİ

CƏBİŞ

CƏBRAYİL

CƏFƏR

CƏFƏRƏĞA

CƏFƏRƏLİ

CƏFƏRXAN

CƏFƏRQULU

CƏLAL

CƏLALƏDDİN

CƏLALƏTDİN

CƏLİL

CƏMALƏDDİN

CƏMALƏTDİN

CƏMİL

CƏMO

CƏMŞİD

CƏNAB

CƏNNƏT

CƏNNƏTƏĞA

CƏNNƏTƏLİ

CƏNNƏTXAN

CƏNNƏTQULU

CƏRULLA

CƏSARƏT

CƏSUR

CƏZMİ

CİĞATAY

CİHAD

CİHAN

CİHAT

COMƏRD

COŞĞUN

COŞQUN

CÖMƏRD

CÖVDƏT

CUMA

CUMALI

CUMAY

CUMAYIL

CÜMƏ

CÜMŞÜD

CÜRƏT

CÜRƏTƏLİ

-Ç-

ÇAPAR

ÇAPAY

ÇAVUŞ

ÇAYLAR

ÇƏLƏBİ

ÇƏRKƏZ

ÇƏRKƏS

ÇİRAQ

ÇİNAR

ÇİNARXAN

ÇİNGİZ

ÇİNGİZXAN

ÇOBAN

ÇODAR

-D-

DADAŞ

DADAŞBALA

DADAŞXAN

DAĞ

DAĞBƏYİ

DAĞLAR

DALĞIN

DAMƏD

DAMƏT

DANIİL

DANİL

DANIYAR

DANYAL

DASTAN

DAŞDƏMİR

DAŞQIN

DAVUD

DAYI

DAYIXAN

DƏDƏ

DƏDƏŞ

DƏDƏXAN

DƏDƏKİŞİ

DƏMİR

DƏMİRÇİ

DƏMİRÇİ(İ)ƏL

DƏRBƏND

DƏRGAH

DƏRGƏH

DƏYANƏT

DİBİR

DİL

DİLBAZ

DİLBAZİ

DİLKƏŞ

DİLQƏM

DİLSUZ

DİNAR

DİYAR

DOMRUL

DOST

DOSTƏLİ

DOSTƏMİ

DOSTU

DOSTUXAN

DÖNMƏZ

DÖVLƏT

DÖVLƏTBƏY

DÖVLƏTXAN

DÖVRAN

DUMAN

DUMANBƏY

DUMANXAN

DURSUN

DURSUNƏLİ

DÜNYA

DÜNYABİR

DÜNYAMALI

DÜNYAMİN

-E-

EDİB

EHSAN

EHTİRAM

EHTİŞAM

EHZAN

EHZAR

EL

ELARİZ

ELBAXIŞ

ELBƏY

ELBƏYİ	ELMURAZ
ELBRUS	ELNAR
ELCAN	ELNƏZƏR
ELÇİ	ELNUR
ELÇİBƏY	ELOĞLU
ELÇİN	ELSEVƏN
ELDAR	ELSEVƏR
ELDAŞ	ELŞAD
ELDƏNİZ	ELŞƏN
ELDOST	ELTAC
ELDOSTU	ELTƏKİN
ELFAQ	ELTƏN
ELGÜN	ELTON
ELGİZ	ELTURAN
ELXAN	ELVAR
ELİN	ELVİN
ELİSBAR	ELVÜQAR
ELİZBAR	ELVÜSAL
ELKİN	ELYANAR
ELKÖÇƏR	ELYAR
ELKÖMƏK	ELYAZ
ELQAYIT	ELZADƏ
ELLİN	ELZAR
ELMAN	ELZƏR
ELMAR	ELZİBAR
ELMAS	EMİL
ELMDAR	EMİN
ELMƏDDİN	ERKİN
ELMİ	ESTON
ELMİDAR	EŞQİM
ELMİN	EŞQİN
ELMİR	ETİBAR
ELMİXAN	ETİQAD
ELMİŞAH	ETİMAD
ELMURAD	EYMUR

EYNAL
EYNALI
EYNƏDDİN
EYNƏLİ
EYNULLA
EYNUR
EYVAZ
EYVAZALI
EYVAZƏLİ
EYVAZXAN
EYYUB

-Ə-

ƏBDÜL
ƏBDÜLBAĞI
ƏBDÜLƏLİ
ƏBDÜLƏZƏL
ƏBDÜLƏZİM
ƏBDÜLƏZİZ
ƏBDÜLQADİR
ƏBDÜLMANAF
ƏBDÜLMƏCİD
ƏBDÜLRƏHİM
ƏBİ
ƏBİL
ƏBİLİ
ƏBİLXAN
ƏBİŞ
ƏBU
ƏBUBƏKİR
ƏBÜL
ƏBÜLFƏZ
ƏBÜLFƏT
ƏBÜLHƏSƏN

ƏBÜLHÜSEYN
ƏBÜLQASIM
ƏCƏM
ƏCƏMİ
ƏDALƏT
ƏDHƏM
ƏDİB
ƏDİL
ƏDİLƏĞA
ƏDİLXAN
ƏDNAN
ƏFƏNDİ
ƏFİF
ƏĞƏN
ƏFKAR
ƏFQAN
ƏFLAK
ƏFLATUN
ƏFRAİL
ƏFRAİM
ƏFRAND
ƏFRASIYAB
ƏFRAYIL
ƏFRAYIM
ƏFRAZ
ƏFRUZ
ƏFSƏR
ƏFŞAR
ƏHƏD
ƏHƏDAĞA
ƏHƏDXAN
ƏHƏDULLA
ƏHLİ
ƏHLİMAN
ƏHMƏD

ƏHMƏDAĞA	ƏLİHEYDƏR
ƏHMƏDALI	ƏLİABBAS
ƏHMƏDƏLİ	ƏLİAĞA
ƏHMƏDXAN	ƏLİBABA
ƏHMƏDİYYƏ	ƏLİBƏNDƏ
ƏHSƏN	ƏLİBƏY
ƏJDƏR	ƏLİCAN
ƏJDƏRXAN	ƏLİDƏMİR
ƏKBƏR	ƏLİƏŞRƏF
ƏKPƏR	ƏLİF
ƏKRƏM	ƏLİFAĞA
ƏLABBAS	ƏLİHEYDƏR
ƏLAĞA	ƏLİHƏSƏN
ƏLAMƏT	ƏLİHÜSEYN
ƏLBABA	ƏLİXAN
ƏLBALA	ƏLİKRAM
ƏLBƏNDƏ	ƏLİİKRAM
ƏLCAN	ƏLİİSA
ƏLDƏMİR	ƏLİQARDAŞ
ƏLƏDDİN	ƏLİQULU
ƏLƏFSƏR	ƏLİMƏHƏMMƏD
ƏLƏFZƏR	ƏLİMƏMMƏD
ƏLƏKBƏR	ƏLİMƏRDAN
ƏLƏKPƏR	ƏLİPAŞA
ƏLƏM	ƏLİSA
ƏLƏMDAR	ƏLİSULTAN
ƏLƏS	ƏLİSOLTAN
ƏLƏSGƏR	ƏLİŞ
ƏLƏŞRƏF	ƏLİŞAN
ƏLİ	ƏLİŞİR
ƏLİAĞA	ƏLİYULLA
ƏLİBABA	ƏLİYUSİF
ƏLİBALA	ƏLİZADƏ
ƏLFAĞA	ƏLLƏZ
ƏLFİ	ƏLÖVSƏT

ƏLVAN	ƏRUZ
ƏLVƏND	ƏSƏD
ƏLYULLA	ƏSƏDAĞA
ƏLZADƏ	ƏSƏDULLA
ƏMANƏT	ƏSƏN
ƏMƏL	ƏSGƏR
ƏMƏN	ƏSGƏRƏLİ
ƏMƏNULLA	ƏSGƏRXAN
ƏMİ	ƏSMƏT/İSMƏT
ƏMİKİŞİ	ƏŞRƏF
ƏMİN	ƏTAULLA
ƏMİR	ƏTƏM
ƏMİRALI	ƏTULLA
ƏMİRASLAN	ƏVƏZ
ƏMİRƏLİ	ƏVƏZAĞA
ƏMİRXAN	ƏVƏZBALA
ƏMİRŞAH	ƏVƏZƏLİ
ƏMİRULLA	ƏVƏZXAN
ƏMRAH	ƏYYAM
ƏMRALI	ƏYYUB
ƏMRASLAH	ƏYYUBƏLİ
ƏMRƏ	ƏZƏL
ƏMRƏLİ	ƏZƏLXAN
ƏMRULLA	ƏZƏMƏT
ƏNSƏR	ƏZİM
ƏNÜŞİRƏVAN	ƏZİMAĞA
ƏNVƏR	ƏZİMXAN
ƏR	ƏZİZ
ƏRAT	ƏZİZAĞA
ƏRƏB	ƏZİZBƏY
ƏRDƏM	ƏZİZƏLİ
ƏRƏSTUN	ƏZİZXAN
ƏRŞAD	ƏZİZULLA
ƏRTOĞRUL	
ƏRTURAN	

-F-

FAXİR
FAİQ
FAİL
FAİZ
FAKİR
FAMİL
FARİS
FARİZ
FARUQ
FATEH
FATOŞ
FAZİL
FEYRUZ
FEYZİ
FEYZULLA
FƏDA
FƏDAİ
FƏDAİL
FƏDAKAR
FƏÇAN
FƏQAN
FƏHMI
FƏXRƏDDİN
FƏXRİ
FƏRAMƏZ
FƏRASƏT
FƏRDA
FƏRDİ
FƏRƏC
FƏRƏCƏLİ
FƏRƏCULLA
FƏRHAD
FƏRHAN

FƏRHƏNG
FƏRXAN
FƏRİD
FƏRQAN
FƏRMAN
FƏRRUX
FƏRZALI
FƏRZAN
FƏRZƏLİ
FƏRZƏN
FƏRZƏND
FƏRZİ
FƏRZULLA
FƏTƏLİ
FƏTHİ
FƏTİ
FƏTİŞ
FƏTTAH
FƏTULLA
FƏYYAZ
FƏYZAN
FƏZA
FƏZAİL
FƏZLİ
FƏZLULLAH
FİKRƏT
FİLMAN
FİRAVAN
FİRDOVSI
FİRDÖVSI
FİRİDDİN
FİRİDDUN
FİRQƏT
FİRİDUN
FİRUDİN

FİRUDDİN
FİRUZ
FİTAT
FİTRƏT
FİZULİ
FÖVQİ
FÖVZİ
FUAD
FÜZULİ

-G-

GƏNCƏ
GƏNCƏLİ
GƏNCƏVİ
GƏRAY
GƏRAYXAN
GİLƏN
GÖRKƏM
GÖYCƏ
GÖYÇƏ
GÖYÜŞ
GÜLAĞA
GÜLƏLİ
GÜLBABA
GÜLBALA
GÜLƏHMƏD
GÜLƏLİ
GÜLHƏSƏN
GÜLHÜSEYN
GÜLMƏLİ
GÜLMƏHƏMMƏD
GÜLMƏMMƏD
GÜLMƏT
GÜLMİRZƏ

GÜLMURAD
GÜLOĞLAN
GÜLÜMSƏR
GÜLÜŞ
GÜLZAMAN
GÜMRAH
GÜMÜŞ
GÜN
GÜNDÜZ
GÜNƏR
GÜNƏN
GÜRCÜ
GÜRŞAD

-H-

HABİL
HACBABA
HACBALA
HACABBAS
HACAĞA
HACƏLİ
HACƏMİ
HACI
HACIABBAS
HACIAĞA
HACIBABA
HACIBALA
HACIBƏY
HACIDAYI
HACIƏLİ
HACIƏMİ
HACIHƏSƏN
HACIHÜSEYN
HACIQULU

HACIMƏHƏMMƏD	HEYBƏTALI/HEYBƏTƏLİ
HACIMƏMMƏD	HEYDƏR
HACISƏMƏD	HEYDƏRƏLİ
HACIMURAD	HEYDƏRXAN
HACİB	HEYRƏT
HADI	HƏBİB
HADİ	HƏBİBULLA/HƏBULLA
HAFİZ	HƏKİM
HAFİZULLA	HƏKİMXAN
HAKAN	HƏQQİ
HAKİM	HƏLİM
HAQAN	HƏMDƏM
HAXVERDİ	HƏMDİ
HAQQI	HƏMDİYƏ
HAQQVERDİ	HƏMDİYYƏ
HAQVERDİ	HƏMDULLA
HALƏT	HƏMİD
HALİS	HƏMİDAĞA
HAMİ	HƏMZƏ
HAMİD	HƏNƏFİ
HƏMİD	HƏNİFƏ
HAMİL	HƏSƏN
HAMLET	HƏSƏNAĞA
HARİS	HƏSƏNBABA
HARUN	HƏSƏNBALA
HASİL	HƏSƏNDAYI
HAŞİM	HƏSƏNALI
HAŞİM	HƏSƏNƏLİ
HATƏM	HƏSƏNQULU
HATƏMXAN	HƏSƏNXAN
HƏTƏMXAN	HƏSƏNPAŞA
HATİF	HƏSİ
HAVAR	HƏSRƏT
HEKAYƏT	HƏŞİM
HEYBƏT	HƏŞƏMƏT

HƏŞMƏT	HÜMBƏTALI
HƏTƏM	HÜMBƏTƏLİ
HƏYAT	HÜMMƏT
HƏVİL	HÜMMƏTALI
HƏZƏR	HÜMMƏTƏLİ
HƏZİ	HÜNƏR
HƏZRƏT	HÜRMÜZ
HƏZRƏTALI	HÜRRƏM
HƏZRƏTƏLİ	HÜSAM
HƏZRƏTXAN	HÜSAMALI
HƏZRƏTQULU	HÜSAMƏDDİN
HƏZRƏTŞAH	HÜSAMƏLİ
HİCRAN	HÜSEYN
HİDAYƏT	HÜSEYNAĞA
HİDAYƏTƏLİ	HÜSEYNBABA
HİDAYƏTXAN	HÜSEYNBALA
HİFZ	HÜSEYNƏLİ
HİFZULLA	HÜSEYNXAN
HİKMƏT	HÜSEYNQULU
HİKMƏTXAN	HÜSİ
HİKMƏTULLA	HÜSN
HİLAL	HÜSNİ
HİMALAY	HÜSNİXAN
HİLMİ	HÜSNÜ
HÖCƏT	HÜSNÜXAN
HÖCCƏT	HÜSÜ
HÜCCƏT	
HÖCCƏTƏLİ	
HÖKMƏLİ	
HÖKÜM	
HÖKMULLA	
HÖRMƏT	
HÖRMÜZ	
HUMAYUN	
HÜMBƏT	

-X-

XAQAN
XAQANI
XALƏDDİN
XALIQ
XALİD
XALİDDİN

XALİQ	XANSÜVAR
XALIQVERDİ	XANVERDİ
XALİS	XANVƏLİ
XALİYƏDDİN	XANZADƏ
XAMİS	XASAY
XAMİZ	XASI
XAMMƏD	XASMƏHƏMMƏD
XAN	XASMƏMMƏD
XANAĞA	XASMURAD
XANBABA	XASPOLAD
XANBALA	XATƏM
XANBUTA	XATİR
XANÇOBAN	XAVƏR
XANDADAŞ	XEYBƏR
XANDƏDƏ	XEYİR
XANDƏMİR	XEYRƏDDİN
XANƏLİ	XEYRİ
XANHƏSƏN	XEYRULLA
XANHÜSEYN	XEYRULLAH
XANIŞ	XƏLƏF
XANKƏRİM	XƏLFƏ
XANKİŞİ	XƏLFƏLİ
XANQARDAŞ	XƏLİFƏ
XANQULU	XƏLİFƏLİ
XANLAR	XƏLİDDİN
XANMƏHƏMMƏD	XƏLİL
XANMƏMMƏD	XƏLİLULLA
XANMİRZƏ	XƏLİYƏDDİN
XANMURAD	XƏLİYULLA
XANOĞLAN	XƏNDAN
XANPAŞA	XƏTAİ
XANPOLAD	XƏTİB
XANSULTAN	XƏYAL
XANSOLTAN	XƏYYAM
XANSUVAR	XƏZAN

XƏZƏR
XIDİR
XIZIR
XİLQƏT
XOCA
XOCAVERDİ
XOSROV
XOŞBƏXT
XUDA
XUDABAĞIŞ
XUDABAXIŞ
XUDADAD
XUDADAT
XUDAKƏRİM
XUDANƏZƏR
XUDAŞİRİN
XUDAT
XUDAVERDİ
XUDAVERƏN
XUDAVƏND
XUDAYAR
XUDAYAD
XUDAYAT
XUDAYƏT
XUDU
XUDUŞ
XURŞİD
XURŞİT
XURŞUD
XURŞUT
XÜRRƏM

-İ-

İBA
İBAD
İBADƏT

İBADULLA
İBAY
İBİ
İBİŞ
İBRAHİM
İBRAHİMXƏLİL
İBRƏT
İDRAK
İDRİS
İFFƏT
İFTAR
İFTİXAR
İGİD/İGİT
İGİDƏLİ
İHSAN
İXTİYAR
İKRAM
İKRAMƏDDİN
İQAMƏT
İQBAL
İQDAM
İQLİM
İQRAR
İLAHİ
İLDIRIM
İLHAM
İLHAMİ
İLHÜSEYN
İLK
İLKAĞA
İLKAY
İLKƏR
İLKİN
İLKNUR
İLQAR

İLTİFAT	İNŞALLAH
İLTİMAS	İNTİQAM
İLTİZAM	İNTİZAM
İLYAS	İNTİZAR
İMADƏDDİN	İRFAN
İMAM	İRŞAD
İMAMCAN	İSA
İMAMƏDDİN	İSABABA
İMAMALI	İSABALA
İMAMƏLİ	İSABƏY
İMAMHƏSƏN	İSAXAN
İMAMXAN	İSAK
İMAMQULU	İSAQ
İMAMVERDİ	İSAMƏDDİN
İMAMYAR	İSBAT
İMAMZADƏ	İSFAHAN
İMAN	İSFAN
İMANQULU	İSFAR
İMANVERDİ	İSFƏNDİYAR
İMANYAR	İSHAQ
İMARƏT	İSGƏNDƏR
İMAŞ	İSİ
İMDAD	İSLAM
İMİR	İSMAYİL
İMKAN	İSMƏT
İMRAN	İSMƏTULLA
İMRƏ	İSMİ
İMRUZ	İSMİXAN
İNAD	İSMİZƏR
İNAL	İSPAR
İNAR	İSPƏR
İNAYƏT	İSRAF
İNQİLƏB	İSRAFİL
İNSAF	İSRAİL
İNŞAALLA	İSRAYİL

İTTİFAQ
İZZƏDDİN
İZZƏTDİN
İZZƏT
İZZƏTAĞA
İZZƏTXAN
İZZƏTƏLİ
İZZƏTULLA
İZZİ

-K-

KAINAT
KAMAL
KAMALƏDDİN
KAMALƏTDİN
KAMAN
KAMANDAR
KAMİL
KAMYAB
KAMRAN
KARLEN
KATİB
KAZBEK
KAZIM
KAZIMBƏY
KEYHAN
KƏBİR
KƏBLEYİ
KƏBLƏ
KƏLAM
KƏLƏNTƏR
KƏMALƏDDİN
KƏMALƏTDİN
KƏNAN

KƏNGƏR
KƏRAMƏDDİN
KƏRAMƏT
KƏRAMƏTDİN
KƏRBƏLAYI
KƏRƏM
KƏRƏMAĞA
KƏRƏMƏLİ
KƏRƏMŞAH
KƏRİM
KƏRİMAĞA
KƏRİMBALA
KƏRİMAN
KƏRİMƏN
KƏRİMƏT
KƏRİMXAN
KƏRİMŞAH
KƏRİMULLA
KƏRİŞ
KƏRRAR
KİÇİK
KİÇİKBƏY
KİÇİKXAN
KİŞİ
KOROĞLU
KÖÇƏR
KÖÇƏRİ
KÖVSƏR

-Q-

QABİL
QACAR
QAÇAY
QADİR

QAFAR	QEYS
QAFFAR	QEYSƏR
QAFUR	QƏDƏM
QALİB	QƏDƏMXAN
QAMBAY	QƏDƏMŞAH
QAMƏT	QƏDİM
QANBAY	QƏDİMAĞA
QANDƏMİR	QƏDİMALI
QANTƏMİR	QƏDİMBALA
QARA	QƏDİMƏLİ
QARABALA	QƏDİMXAN
QARABƏY	QƏDİMŞAH
QARACA	QƏDİR
QARAGÖZ	QƏDİRƏĞA
QARAXAN	QƏDİRƏLİ
QARAKİŞİ	QƏDİRXAN
QARAMAN	QƏDMALI
QARAŞ	QƏHRƏMAN
QARDAŞ	QƏLƏM
QARDAŞBALA	QƏLƏMXAN
QARDAŞXAN	QƏLƏMŞAH
QARYAĞDI	QƏLƏNDƏR
QASIM	QƏMBƏR
QASIMXAN	QƏMBƏRƏLİ
QASİR	QƏMƏRŞAH
QAŞQAY	QƏNBƏR
QAYA	QƏNDİL
QAYIB	QƏNDİLİ
QAYIT	QƏNİ
QAYITMAZ	QƏNİMƏT
QAZI	QƏRİB
QEYBALI	QƏRİBAĞA
QEYBƏLİ	QƏRİBCAN
QEYBULLA	QƏRİBƏLİ
QEYRƏT	QƏRİBXAN

QƏŞƏM

QƏŞƏMXAN

QƏYYUM

QƏZƏNFƏR

QILINC

QILINCXAN

QILINCŞAH

QILMAN

QIZIL

QİSMƏT

QİVAMİ

QİYAMƏT

QİYMƏT

QİYAS

QİYASƏDDİN

QOCA

QOÇAQ

QONAQ

QORXMAZ

QORQUD

QORQUT

QOŞQAR

QUBA

QUBAD

QULAM

QULAMAĞA

QULAMƏLİ

QULAMƏDDİN

QULAMHÜSEYN

QULAMXAN

QULAMMİRZƏ

QULAMRZA

QULAMYAR

QULU

QURBAN

QURBANƏLİ

QURBANXAN

QUŞDAN/QUŞTAN

QÜDRƏT

QÜDRƏTƏLİ

QİDSİ

QÜRBƏT

QÜRBƏTƏLİ

QÜVVƏT

-L-

LAÇIN

LAYİQ

LAZIM

LEYSAN

LƏLƏ

LƏTİF

LƏVƏND

LƏVƏNT

LƏYAQƏT

LOĞMAN

LÜTFƏLİ

LÜTFİ

LÜTFİYAR

LÜTFULLA

LÜTFÜ

LÜTVƏLİ

LÜTVULLA

-M-

MAARİF

MADAR/MADƏR

MAH

MAHAL	MERAC
MAHƏDDİN	MEHRAC
MAHYƏDDİN	MEYDAN
MAHİR	MEYXOŞ
MAHİYYƏT	MƏBİD
MAHMUD	MƏBUD
MAİL	MƏCİD
MAYİL	MƏCNUN
MAYIL	MƏDƏD
MAİS	MƏDƏT
MAKEDON	MƏFTUN
MAKSİM	MƏĞRUR
MAQBET	MƏHARƏT
MAQSUD	MƏHBUB
MAKSUD	MƏHƏBBƏT
MALİK	MÖHÜBBƏT
MANAF/MƏNAF	MÜHÜBBƏT
MANSUR	MƏHƏD
MARAT	MƏHƏT
MARKS	MƏHƏDDİN
MARLEN	MƏHƏMMƏD
MAŞALLAH	MƏHƏMMƏDAĞA
MAYİS	MƏHƏMMƏDBAĞIR
MEHBALA	MƏHƏMMƏDCƏFƏR
MEHBALI	MƏHƏMMƏDƏLİ
MEHBULLA	MƏHƏMMƏDƏMİN
MEYBULLA	MƏHƏMMƏDHƏSƏN
MEHDİ	MƏHƏMMƏDHÜSEYN
MEHDİXAN	MƏHƏMMƏDİYYƏ
MEHMAN	MƏHƏMMƏDXAN
MEHMANDAR	MƏHƏMMƏDKƏRİM
MEHMANYAR	MƏHƏMMƏDQULU
MEHRAB	MƏHƏMMƏDMUSA
MEHRALI	MƏHƏMMƏDRƏSUL
MEHRƏLİ	MƏHƏMMƏDRZA

MƏHƏMMƏDSADİQ	MƏMO
MƏHƏMMƏDSƏLİM	MƏLUMAT
MƏHƏMMƏDTAĞI	MƏNSUR
MƏHƏMMƏDVƏLİ	MƏNZUM
MƏHƏMMƏDYAR	MƏNSUM
MƏHƏR	MƏNSİM
MƏHƏRRƏM	MƏNZUR
MƏHYƏDDİN	MƏRAHİM
MƏQSƏD	MƏRDAN
MƏLİK	MƏRDİ
MƏLİKMƏHƏMMƏD	MƏRİFƏT
MƏLİKMƏMMƏD	MƏRHƏMƏT
MƏLİKŞAH	MƏRKƏZ
MƏMİ	MƏSİM
MƏMİŞ	MƏSTAN
MƏMMƏD	MƏSTUR
MƏMMƏDAĞA	MƏSUD
MƏMMƏDBAĞIR	MƏSİM
MƏMMƏDCƏFƏR	MƏNSUM
MƏMMƏDƏLİ	MƏRDİ
MƏMMƏDƏMİN	MƏŞƏDİ
MƏMMƏDHƏSƏN	MƏŞHƏDİ
MƏMMƏDHÜSEYN	MƏŞDİ
MƏMMƏDİYYƏ	MƏŞKUR
MƏMMƏDXAN	MƏTİN
MƏMMƏDKƏRİM	MƏTLƏB
MƏMMƏDQULU	MƏZAHİR
MƏMMƏDMUSA	MÜZAHİR
MƏMMƏDRƏSUL	MƏZKUR
MƏMMƏDRZA	MİDHƏD
MƏMMƏDSADİQ	MİDHƏT
MƏMMƏDSƏLİM	MİKAYIL
MƏMMƏDTAĞI	MİNASAZ
MƏMMƏDVƏLİ	MİNBAŞI
MƏMMƏDYAR	MİNBAŞ

MİNNƏT	MÖHSÜN
MİRAB	MÖHSÜM
MİRAÇA	MÖHTƏRƏM
MİRALAY	MÖHTƏŞƏM
MİRAN	MÖHÜ
MİRANŞAH	MÖHÜN
MİRBABA	MÖMİN
MİRƏLƏM	MÖTƏBƏR
MİRƏLİ	MÖVLA
MİRİ	MÖVLAM
MİRİŞ	MÖVLAMVERDİ
MİRKƏLAM	MÖVLAN
MİRZƏ	MÖVLANA
MİRZƏAĞA	MÖVLANVERDİ
MİRZƏBABA	MÖVLUD
MİRZƏBALA	MÖVSÜM
MİRZƏCAN	MÖVSÜN
MİRZƏƏLİ	MÖSÜM
MİRZƏHƏSƏN	MÖSÜN
MİRZƏHÜSEYN	MUĞAM
MİRZƏLİ	MUĞAMAT
MİSİR	MUĞAN
MİSİRXAN	MUXTAR
MİSGƏR	MUNİS
MİSKƏR	MURAD
MİSRİ	MURADƏLİ
MİZAN	MURADXAN
MOBİL	MURĞUZ
MOLLA	MURTƏZA
MÖCÜZ	MURTUZ
MÖHBƏDDİN	MURTUZA
MEHBƏDDİN	MURTUZƏLİ
MÖHKƏM	MUSA
MÖHLƏT	MUSTAFA
MÖHNƏT	MUŞTULUQ

MÜBARƏK
MÜBARİZ
MÜBAŞİR
MÜBƏŞŞİR
MÜCTƏB
MÜŞTƏBA
MÜƏMMƏR
MÜHARİB
MÜHİD
MÜHİT
MÜHİDDİN
MÜHİTDİN
MÜHYİTDİN
MÜXLİS
MÜKAFAT
MÜQABİL
MÜQBİL
MÜQDƏT
MÜĞDƏT
MUGDAT
MÜQƏDDƏM
MÜQƏDDƏR
MÜQƏDDƏS
MÜQTƏDİR
MÜLAYİM
MÜLKƏDAR
MÜMTAZ
MÜNASİB
MÜNASİBƏT
MÜNİR
MİNİR
MİNUR
MÜRSƏL
MÜRSƏLİ
MÜRŞİD

MÜRŞİT
MÜRŞÜD
MÜRŞÜT
MÜRTƏZA
MÜRÜVVƏT
MÜRVƏT
MÜSEYYİB
MÜSEYİB
MÜSƏDDİQ
MÜSƏLLİM
MÜSLİHƏDDİN
MÜSLƏDDİN
MÜSLİM
MÜSLÜM
MÜSTƏCAB
MÜSTƏCƏB
MÜŞAVİR
MÜŞFİQ
MÜŞVİQ
MÜŞTAQ
MÜŞTƏB
MÜŞTƏBA
MÜTALİB
MÜTƏLLİB
MÜTƏLLİM
MÜZAHİM
MƏZAIM
MÜZAMİL
MÜZƏFFƏR

-N-

NACİ
NACİYULLA
NADİM

NADİR	NEMƏT
NADİRŞAH	NEMƏTULLA
NAFİL	NEYSAN
NAFİS	NƏBİ
NAFİZ	NƏCAT
NAĞDALI	NƏCDƏT
NAĞDƏLİ	NƏCƏF
NAĞI	NƏCƏFQULU
NAHİD	NƏCİB
NAİB	NƏCİBULLA
NAİL	NƏCİM
NAİM	NƏCMƏDDİN
NƏİM	NƏCMİ
NADİM	NƏHAYƏT
NALAN	NƏHMƏD/NƏHMƏT
NAMAZ	NƏİM
NAMAZƏLİ	NƏRİMAN
NAMİD	NƏSİB
NAMİT	NƏSİBULLA
NAMİQ	NƏSİLXAN/NƏSLİXAN
NAMİQKAMAL	NƏSİLŞAH/NƏSLİŞAH
NAMİZƏD	NƏSİMAN
NASEH	NƏSİMİ
NASİH	NƏSİR
NASİR	NƏSİRƏDDİN
NATİQ	NƏSİRULLA
NATİK	NƏSRƏDDİN
NAZİF	NƏSRULLA
NƏZİF	NƏVAİ
NAZİL	NƏZƏR
NƏZİL	NƏZƏRƏĞA
NAZİM	NƏZƏRƏLİ
NAZİR	NƏZƏRXAN
NEHMAN	NƏZİF
NEMAN	NƏZİR

NƏZMİ
NİCAT
NİFTALI
NİFTƏLİ
NİFTİ
NİFTULLA
NİHAD
NİHAT
NİYAMƏDDİN

NİYAZ
NİYAZƏLİ
NİYAZİ
NİYYƏT
NİZAM
NİZAMİ
NİZAMƏDDİN

NOVRUZ
NÖVRƏS
NUH
NUHBABA
NUHBALA
NUR

NURAD
NURAĞA
NURALƏM
NURANİ
NURBABA

NURBALA
NURƏDDİN
NURƏHMƏD

NURƏLİ
NURXAN
NURİ

NURQƏLƏM
NURLAN
NURMƏHƏMMƏD
NURMƏMMƏD
NURMƏT

NURPAŞA
NURU
NURUŞ
NURULLA
NÜSLƏT
NÜSRƏT
NÜSRƏTULLA
NUŞİRƏVAN

-O-

OCAQ
OCAQXAN
OCAQQULU
OCAQVERDİ
OCAQVERƏN

OQTAY
OKTAY
ONBAŞI
ORDUXAN
ORXAN
ORMAN
ORUC
ORUCAĞA
ORUCƏLİ
OSMAN
OZAN

-Ö-

ÖNƏR
ÖMƏR
ÖMÜR
ÖTKƏM
ÖTKÜN
ÖVSƏT
ÖZBƏK

-P-

PADAR
PAŞA
PAŞABALA
PAŞAXAN
PAŞAZADƏ
PEYMAN
PƏHLƏVAN
PƏHLİVAN
PƏNAH
PƏNAHƏLİ
PƏRVAZ
PƏNCƏLİ
PƏRVAZ
PƏRVƏR
PƏRVİN
PƏRVİZ
PİRAĞA
PİRALI
PİRƏLİ
PİRBALA
PİRBUDAQ
PİRCAN
PİRDAŞ
PİRƏHMƏD
PİRİ
PİRİM
PİRQULU
PİRMƏHƏMMƏD
PİRMƏMMƏD
PİRNƏZƏR
PİRUZ
PİRVERDİ
PİRVƏLİ

PİRZAMAN
POLAD
POLADCAN
POLADXAN
PÜNHAN

-R-

RABİL
RAC
RACA
RACİ
RAFAD
RAFAT
RAFAEL
RAFƏT
RAFİ
RAFİQ
RAFİK
RAFİS
RAFİZ
RAHAB
RAHİB
RAHİD
RAİD
RAHİL
RAHİM
RAİF
RAİS
RAQİB
RAQİF
RAMAL
RAMİL
RAMAZAN
RAMİD

RAMİQ	RƏŞİD
RAMİL	RƏŞİDƏDDİN
RAMİN	RƏVAİL
RAMİZ	RƏVAN
RASƏT	RƏZZAQ
RASİM	RİAD
RAUF	RİYAD
RAUL	RİYAL
RAZİ	RİZA
RAZİM	RİZVAN
REY	ROMAN
RƏCƏB	RÖVNƏQ
RƏCƏBAĞA	RÖVŞƏN
RƏCƏBƏLİ	RÖVZƏT
RƏCƏBXAN	ROYAL
RƏFAEL	RÖYAL
RƏFAİL	RUFAN
RƏFAYEL	RUFİN
RƏFAYİL	RUFULLA
RƏFİ	RUHİN
RƏFTAR	RUHULLA
RƏHBƏR	RUSLAN
RƏHİL	RUZİ
RƏHİM	RUZGAR
RƏHMAN	RUZİGAR
RƏHMƏT	RÜBAİL
RƏHMƏTULLA	RÜBAYIL
RƏHMI	RÜFƏT
RƏİS	RÜSTƏM
RƏMAL	RZA
RƏMZİ	RZAAĞA
RƏSİ	RZAĞA
RƏSMİ	RZABALA
RƏSUL	RZAXAN
RƏŞAD	RZAQULU
RƏŞADƏT	

-S-

SABAHƏDDİN

SƏBAHƏDDİN

SƏBAHƏT

SABİQ

SABİR

SABİT

SABUTAY

SACİD

SADAT

SADATXAN

SADAY

SADƏDDİN

SADIQ

SADİQ

SAFADUR

SAHİB

SAHİBƏLİ

SAHİBXAN

SAHİL

SAİB

SAİL

SAKİN

SAKİT

SAQİ

SALAH

SALAHƏDDİN

SALAM

SALAMAT

SALAR

SALAVAT

SALEH

SALİH

SALİK

SALİM

SALMAN

SALUR

SAMƏD

SAMƏDDİN

SAMƏT

SAMƏTDİN

SAMİ

SAMİD

SAMİQ

SAMİR

SAMİRİ

SAMİT

SAMUR

SANİ

SARBAN

SARI

SARİBABA

SARİBALA

SARİBƏY

SARİBAN

SARXAN

SAROĞLAN

SARUXAN

SARVAN

SAVAB

SAVALAN

SAYAD

SAYADULLA

SAYAT

SAYIL

SEHRAN

SEHRƏDDİN

SEVDİM

SEVDİMALI

SEVDİMƏLİ	SƏDAİL
SEVDİYAR	SƏDARƏT
SEVİN	SƏDAT
SEVİNDİK	SƏDAYEL
SEYFƏDDİN	SƏDAYIL
SEYFƏL	SƏDİ
SEYFƏLİ	SƏDİR
SEYFİ	SƏDİRƏLİ
SEYFULLA	SƏDİRXAN
SEYFUR	SƏDİYAR
SEYHAN	SƏDNİK
SEYİD	SƏDRƏDDİN
SEYİDAĞA	SƏDULLA
SEYİDƏLİ	SƏFA
SEYİDƏHMƏD	SƏFADAR
SEYİDƏŞRƏF	SƏFALI
SEYİDXAN	SƏFDƏR
SEYİDRZA	SƏFDƏRAĞA
SEYİDYƏHYA	SƏFƏR
SEYMUR	SƏFƏRƏLİ
SEYRAN	SƏFƏRQULU
SEYRƏDDİN	SƏFİ
SEYYİD	SƏFAĞA
SEYYİDAĞA	SƏFİAĞA
SEYYİDƏLİ	SƏFİXAN
SƏBAT	SƏFXAN
SƏBİ	SƏFİQULU
SƏBİŞ	SƏFİYAR
SƏBRİ	SƏFİYƏDDİN
SƏBRULLA	SƏFQULU
SƏBUHİ	SƏFTƏR
SƏBZALI	SƏFTƏRAĞA
SƏBZƏLİ	SƏFYƏDDİN
SƏBZİXAN	SƏHHƏT
SƏCCAD	SƏHLİYAR

SƏHRAB	SƏRKƏR
SƏXAVƏDDİN	SƏRRAC
SƏXAVƏT	SƏRRAF
SƏXAVƏTDİN	SƏRRAST
SƏİD	SƏRTAC
SƏLAHƏDDİN	SƏRVAN
SƏLAM	SƏRVƏR
SƏLCUQ	SƏRVƏT
SƏLİDAR	SƏTTAR
SƏLİM	SƏTTARXAN
SƏLİMAĞA	SƏTTARQULU
SƏLİMXAN	SƏTTƏR
SƏLMAN	SƏYADULLA
SƏLVƏR	SƏYAVUŞ
SƏMƏD	SƏYYAD
SƏMƏDAĞA	SƏYYAF
SƏMƏDDİN	SƏYYAH
SƏMƏDULLA	SƏYYAR
SƏMƏNDƏR	SƏYYAV
SƏMİD	SİDQİ
SƏMİDAĞA	SİDQULLA
SƏMİDDİN	SİMAR
SƏMİDƏLİ	SİMNAR
SƏMİDXAN	SİMURĞ
SƏMİT	SİMURQ
SƏMİRAN	SİMRUH
SƏMRAN	SİNA
SƏNAN	SİNAN
SƏRDAR	SİRAC
SƏRHƏD	SİRACƏDDİN
SƏRHƏDD	SİRACƏTDİN
SƏRHƏNG	SİRDAŞ
SƏRXAN	SİRUS
SƏRXOŞ	SİYASƏT
SƏRKAR	SİYAVUŞ

SOFİ	SUMBAT
SOFİQ	SURƏT
SOFİYAR	SURXAY
SOFYAR	SUVAR
SOKRAT	SUVARAĞA
SOLTAN	SÜBƏDDİN
SOLTANAĞA	SÜBHAN
SOLTANƏLİ	SÜBHANVERDİ
SOLTANXAN	SÜBHƏDDİN
SOLTANPAŞA	SÜBHİ
SOLTANŞAH	SÜCAƏT
SULTANAĞA	SÜCAYƏT
SULTANƏLİ	SÜCAƏDDİN
SULTANXAN	SÜCAƏTDİN
SULTANPAŞA	SÜCƏDDİN
SULTANŞAH	SÜCƏTDİN
SORAQ	SÜDÜMƏLİ
SOVET	SÜLEYMAN
SÖHBƏT	SÜLHİ
SÖHRAB	SÜVAR
SÖNMƏZ	SÜVARI
SÖVDƏGƏR	
SÖVDİYAR	-Ş-
SÖYDÜMALI	
SÖYDÜMƏLİ	ŞABAN
SÖYDÜYAR	ŞAD
SPARTAK	ŞADƏDDİN
SUAD	ŞADƏTDİN
SUAT	ŞADİ
SUCAƏT	ŞADİMAN
SUCAƏTDİN	ŞADMAN
SUCAYƏTDİN	ŞAH
SUDEİF	ŞAHAB
SULDUZ	ŞAHABƏDDİN
SULİDDİN	ŞAHAN

ŞAHANİ	ŞAHRUH
ŞAHAĞA	ŞAHRUX
ŞAHBABA	ŞAHSEVƏN
ŞAHBALA	ŞAHSEVƏR
ŞAHBAZ	ŞAHSUVAR
ŞAHBƏDDİN	ŞAHVERDİ
ŞAHƏDDİN	ŞAHVERƏN
ŞAHƏHMƏD	ŞAHVƏLƏD
ŞAHƏMİR	ŞAHVƏLİ
ŞAHGƏLDİ	ŞAHZADƏ
ŞAHGÜL	ŞAHZAMAN
ŞAHHƏSƏN	ŞAİQ
ŞAHHÜSEYN	ŞAİR
ŞAHI	ŞAKİR
ŞAHİ	ŞAMDAN
ŞAHİD	ŞAMƏDDİN
ŞAHİDDİN	ŞAMXAL
ŞAHİN	ŞAMXƏLİL
ŞAHİSMAYIL	ŞAMİL
ŞAHKƏRƏM	ŞAMO
ŞAHQULU	ŞAYƏDDİN
ŞAHLAR	ŞAYİDDİN
ŞAHMALI	ŞAYİTDİN
ŞAHMAR	ŞEYX
ŞAHMƏHƏMMƏD	ŞEYXBABA
ŞAHMƏMMƏD	ŞEYXƏLİ
ŞAHMİR	ŞEYXİ
ŞAHMUR	ŞEYXZADƏ
ŞAMƏMMƏD	ŞEYXZAMAN
ŞAMMƏD/ŞƏMMƏD	ŞƏMİL
ŞAHMURAD	ŞEYYUB
ŞAHPƏLƏNG	ŞƏFAƏT
ŞAHPUR	ŞƏFAHƏT
ŞAPUR	ŞƏFAƏDDİN
ŞAHRUD	ŞƏFAƏTDİN

ŞƏFAHƏDDİN	ŞƏRƏFAĞA
ŞƏFAYƏDDİN	ŞƏRƏFXAN
ŞƏFAYƏT	ŞƏRİF
ŞƏFAYƏTDİN	ŞƏRİFƏLİ/ŞƏRİFAĞA
ŞƏFİ	ŞƏRİFXAN
ŞƏFİXAN	ŞƏRİFULLA
ŞƏFİQ	ŞIX
ŞƏHAB	ŞIXBABA
ŞƏHABƏDDİN	ŞIXƏLİ
ŞƏHADƏT	ŞIXBALA
ŞƏHRİYAR	ŞIXƏDDİN
ŞƏKƏR	ŞIXƏLİ
ŞƏKƏRALI	ŞIXƏMİR
ŞƏKƏRƏLİ	ŞIXI
ŞƏKİ	ŞIXKƏRİM
ŞƏKİLİ	ŞIXLAR
ŞƏKİB	ŞIXMƏD
ŞƏKUR	ŞIXMƏHƏMMƏD
ŞƏMİ	ŞIXMƏMMƏD
ŞƏMİSTAN	ŞIXMİRZƏ
ŞƏMKİR	ŞIXZADƏ
ŞƏMS	ŞIXZAMAN
ŞƏMSİ	ŞİKAR
ŞƏMSƏDDİN	ŞİMŞƏK
ŞƏMSİNUR	ŞİNASI
ŞƏMŞİR	ŞİR
ŞƏNLİK	ŞİRAĞA
ŞƏNNİK	ŞİRASLAN
ŞƏRAFƏDDİN	ŞİRAZ
ŞƏRAFƏT	ŞİRAZİ
ŞƏRAFƏTDİN	ŞİRBABA
ŞƏRBƏT	ŞİRBALA
ŞƏRBƏTALI	ŞİRBƏY
ŞƏRBƏTƏLİ	ŞİRƏHMƏD
ŞƏRƏF	ŞİRXAN

ŞİRƏLİ

ŞİRİN

ŞİRİNBABA

ŞİRİNBALA

ŞİRİNBƏY

ŞİRİNDİL

ŞİRMƏD

ŞİRMƏHƏMMƏD

ŞİRMƏMMƏD

ŞİRMƏT

ŞİROĞLAN

ŞİRVAN

ŞİRVANİ

ŞİRZAD

ŞOFİQ

ŞÖHLƏT

ŞÖHRƏDDİN

ŞÖHRƏT

ŞÖHRƏTDİN

ŞÖVQİ

ŞÖYÜB

ŞUBAY

ŞULAN

ŞUMAR

ŞÜA

ŞÜCAƏDDİN

ŞÜCAƏT

ŞÜCAƏTDİN

ŞÜCAYƏDDİNŞÜKRAN

ŞÜKRİ

ŞÜKÜR

ŞÜMAR

ŞÜNASİ

ŞÜNASİB

-T-

TACƏDDİN

TACİR

TAĞI

TAHİR

TAQƏT

TALE

TALEH

TALEY

TALIŞ

TALIŞXAN

TALİB

TALİB

TAMERLAN

TAMİR

TANRIBƏY

TANRIQULU

TANRIVERDİ

TAPDIQ

TARİBƏY

TARIQULU

TARXAN

TARIVERDİ

TARİX

TARİK

TARİQ

TARİYEL

TARQULU

TARVERDİ

TARYEL

TARZAN

TARZƏN

TATAR

TEHRAN

TELMAN	TƏZƏXAN
TEMURÇİN	TİMUÇİN
TENGİZ	TOFİQ
TENQİZ	TOĞRUL
TEYFUR	TOKAY
TEYMUR	TOPÇU
TEYMURÇİN	TOPÇUBAŞ
TEYMURXAN/TEMİRXAN	TOPÇUBAŞI
TEYMURŞAH	TUFAN
TEYYUB/TEYYİB	TUKAY
TƏBİB	TUQAY
TƏBİƏT	TURAB
TƏBRİK	TURAL
TƏBRİZ	TURAN
TƏHMAS/TƏHMƏZ	TURQAY
TƏHMASİB	TURQUT
TƏHMİN	TÜRKEL
TƏHMİRƏZ	TÜRKMƏN
TƏHMURAS	
TƏHMURƏZ	
TƏHSİL	
TƏHSİN	
TƏKİN	
TƏLƏT	
TƏMƏL	
TƏMKİN	
TƏNGİZ	
TƏNZİL	
TƏRXAN	
TƏRİF	
TƏRLAN	
TƏŞKİLAT	
TƏVƏKKÜL	
TƏYYAR	
TƏZƏBƏY	

-U-

UCAL
UĞUR
ULXAN
ULUXAN
UMUD
UMUDVAR
URFAN
URXAN
URUZ
USEYN
USUB
USUBƏLİ

-Ü-

ÜBEYDULLA

ÜFÜQ

ÜLFƏT

ÜLVİ

ÜMİD

ÜMİDVAR

ÜMMAN

ÜMMƏT

ÜMMƏTƏLİ

ÜRFAN

ÜZEYİR

-V-

VAHAB

VAHİD

VAİZ

VAQIF

VALEH

VALİ

VALİD

VAMİQ

VARİS

VARİZ

VASİF

VASİM

VAZEH

VERDİ

VEYİS

VEYS

VEYSƏDDİN

VEYSƏL

VEYSƏLƏDDİN

VEYSİ

VƏDAD

VƏDAT

VƏFA

VƏFALI

VƏFADAR

VƏFALI

VƏHDƏD

VƏHDƏT

VƏHDƏDDİN

VƏHDƏTDİN

VƏKİL

VƏLƏD

VƏLƏDDİN

VƏLƏHMƏD

VƏLİ

VƏLİAĞA

VƏLİBABA

VƏLİBALA

VƏLİBƏY

VƏLİCAN

VƏLİƏDDİN

VƏLİƏHMƏD

VƏLİXAN

VƏLİQULU

VƏLİŞ

VƏLİŞAĞA

VƏLİULLA

VƏLİYAR

VƏLİYƏDDİN

VƏLİYYƏDDİN

VƏLİYƏTDİN

VƏLİYULLA

VƏLYULLA

VƏSADƏT

VƏSATƏT
VƏSL
VƏSİL
VƏZİR
VƏZİRXAN
VİCDAN
VİDADİ
VİLAYƏT
VURĞUN
VÜQAR
VÜSAL
VÜSƏT
VÜSLƏT

-Y-

YADİGAR
YADULLA
YAFƏS
YAQUB
YAHYA/YƏHYA
YALÇIN
YAMİN
YANAR
YANVAR
YARAŞIQ
YARI
YARİ
YARƏHMƏD
YARƏLİ
YARMƏD
YARMƏHƏMMƏD
YARMƏMMƏD
YARMƏT
YARULLA
YASAVUL
YASƏF
YASƏR

YASİF
YASİN
YASİR
YAŞAR
YAVUZ
YELMAR
YENİSEY
YƏDULLA
YILMAS
YILMAZ
YOLÇU
YOLDAŞ
YUNİS
YUNUS
YUSİFƏLİ
YUSUBƏLİ
YUSUFƏLİ
YÜZBAŞ
YÜZBAŞI

-Z-

ZABİL
ZABİR
ZABİT
ZABUL
ZAHİD
ZAHİR
ZAIİR
ZAKİR
ZAL
ZALI
ZAMAN
ZAMƏDDİN
ZAMİQ
ZAMİN
ZAMİR
ZAUR

ZEYBƏK	ZƏRBİ
ZEYD	ZƏRDÜŞT
ZEYDULLA	ZƏRGƏR
ZEYQƏM	ZƏRRAB
ZEYNAL	ZƏRRAF
ZEYNABDI	ZİRƏDDİN
ZEYNABDIN	ZİRVƏ
ZEYNALABDIN	ZİRVƏBƏY
ZEYNALABDİN	ZİVƏR
ZEYNƏDDİN	ZİVƏRBƏY
ZEYNİ	ZİYA
ZEYNİDDİN	ZİYAD
ZEYNULLA	ZİYADƏLİ
ZƏBİ	ZİYADAR
ZƏBİBULLA	ZİYADƏR
ZƏBİHULLA	ZİYADXAN
ZƏBİULLA	ZİYATXAN
ZƏBULLA	ZİYAƏDDİN
ZƏFƏR	ZİYADDİN
ZƏFƏRBƏY	ZİYAFƏT
ZƏFƏRƏLİ	ZİYAFƏDDİN
ZƏHMƏT	ZİYAFƏTDİN
ZƏKA	ZİYARƏT
ZƏKƏRİYYƏ	ZİYƏDDİN
ZƏKİ	ZİYƏTDİN
ZƏKİƏDDİN	ZÖHHAK
ZƏKİYƏDDİN	ZÖHHAQ
ZƏKİULLA	ZÖHRAB
ZƏKİYULLA	ZÜBEYİR
ZƏKULLA	ZÜLAL
ZƏLİM	ZÜLFƏLİ
ZƏLİMXAN	ZÜLFİ
ZƏMANƏT	ZÜLFİQAR
ZƏNGİ	ZÜLFÜ
ZƏRBAİL	ZÜLFÜQAR
ZƏRBALI	ZÜLQƏDƏR
ZƏRBAYIL	ZÜLQƏRNEYN
ZƏRBƏLİ	

QADIN ADLARI

-A-

ABABİL	AĞBİKƏ
ABADƏT	AĞCA
ABHAVA	AĞCAGÜL
ABHƏYAT	AĞCAXANIM
ABİDƏ	AĞCAQIZ
ADIGÜL	AĞGÜL
ADİLƏ	AĞGÜN
AFAQ	AHƏSTƏ
AFAYAT	AHU
AFAYƏT	AHUNUR
AFƏR/AYFƏR	AİDA
AFƏRDƏ	AİDƏ/AYİDƏ
AFƏRİDƏ	AKİFƏ
AFƏRİDƏN	AQİBƏT
AFƏRİM	AQİLƏ
AFƏRİN	ALAGÖZ
AFƏT	ALÇA
AFİFƏ	ALÇAGÜL
AFİQƏ	ALÇAGÜLÜ
AFİNA	ALƏM
AFİTAB/AFTAB	ALƏMGÜL
AFİYƏT	ALƏMNAR
AĞABACI	ALƏMNAZ
AĞABƏYİM	ALƏMNUR
AĞABİBİ	ALƏMŞAD
AĞABİKƏ	ALƏMŞƏN
AĞANƏNƏ	ALƏMZAR
AĞANİSƏ	ALƏMZƏR
AĞCA	ALİDƏ
AĞBACI	ALİMƏ
AĞBƏNİZ	ALİYƏ
	ALLA
	ALMA

ALMAGÜL	ARUZ
ALMAGÜLÜ	ARZU
ALMAXANIM	ASİMAN
ALMARƏ	ASİFƏ
ALMAYƏ	ASİMƏ
ALMAS	ASUDƏ
ALMAZ	ASYA
ALSU	ASİYA
ALTIN	ASİYƏ
ALTUN	ASİYƏT
ALTUNSAÇ	ASYƏ
ALTUNTAC	AŞİNA
ALUDƏ	AŞURA
ALYANAQ	ATİFƏ
AMALƏ	ATLAS
AMALİYA	ATLAZ
AMANGÜL	AVAZ
AMANI	AYAN
AMİDƏ	AYBƏNİZ
AMİLƏ	AYBİKƏ
AMİNƏ	AYCAMAL
AMİRƏ	AYÇİÇƏK
AMURA	AYÇİN
ANA	AYÇÖHRƏ
ANABACI	AYDAGÜL
ANABƏYİM	AYDAN
ANAXANIM	AYDƏNİZ
ANAQIZ	AYƏNDAM
ANARA	AYƏT
ANARƏ	AYGÖVHƏR
ARƏSTƏ	AYGÜL
ARİFƏ	AYGÜN
ARİZƏ	AYİŞƏ
ARUZƏ	AYİŞƏGÜL
ARUS	AYİŞƏXANIM

AYİŞƏXATIN
 AYİŞƏXATUN
 AYŞAD
 AYŞƏ
 AYŞƏGÜL
 AYŞƏXANIM
 AYŞƏXATIN
 AYŞƏXATUN
 AŞA
 AYQIZ
 AYLA
 AYMƏLƏK
 AYNA
 AYNABƏYİM
 AYNAGÜL
 AYNAXANIM
 AYNAZ
 AYNİSƏ
 AYNİŞAN
 AYNUR
 AYNURƏ
 AYPARA
 AYPƏRİ
 AYSABAH
 AYSEL
 AYSİMA
 AYSU
 AYSUN
 AYSURƏ
 AYSURƏT
 AYŞƏGÜL
 AYŞƏN
 AYŞƏNUR
 AYİŞƏNUR
 AYTAC

AYTAMAM
 AYTƏKİN
 AYTƏN
 AYULDUZ
 AYZADƏ
 AYZANGÜL
 AZADƏ
 AZƏR
 AZƏRƏ
 AZƏRİN
 AZİMƏ

-B-

BACI
 BACIGÜL
 BACIXANIM
 BACIQIZ
 BADAM
 BADAMBƏYİM
 BADAMGÜL
 BADAMXANIM
 BADİSABA
 BADSƏBA
 BADİSƏBA
 BADİSƏFA
 BADSƏFA
 BAFTA
 BAĞÇA
 BAĞÇAGÜL
 BAĞDAD
 BAĞDAGÜL
 BAĞDAXANIM
 BAĞDAQIZ
 BAĞDAT

BAHAR	BƏKİRƏ
BAHARXANIM	BƏNÖVŞƏ
BALABACI	BƏHÖYŞƏ
BALABƏYİM	BƏSDİ
BALABİBİ	BƏSDİBACI
BALAXANIM	BƏSDİGÜL
BALACA	BƏSDİQIZ
BALACAXANIM	BƏSTİ
BALAQIZ	BƏSTİBACI
BALANİSƏ	BƏSTİGÜL
BALI	BƏSTİQIZ
BALIŞ	BƏSİRƏ
BALLI	BƏSTƏ
BALLICA	BƏSTƏGÜL
BANU	BƏŞARƏT
BARAT	BƏŞİRƏ
BAŞXANIM	BƏTİRƏ
BƏDAYE	BƏTURƏ
BƏDAYƏ	BAYAZ
BƏDİƏ	BƏYAZ
BƏDİHƏ	BƏYİM
BƏDİRCAHAN	BƏYİMBACI
BƏDİRƏ	BƏYİMCAN
BƏDİRNİSƏ	BƏYİMXANIM
BƏDİYƏ	BƏYİMNAZ
BƏDİYYƏ	BƏYİMZƏR
BƏDRİYƏ	BƏYSURƏ
BƏDRİYYƏ	BƏŞİRƏ
BƏDURƏ	BİBİ
BƏHİYƏ	BİBİXANIM
BƏHİYYƏ	BİBİQIZ
BƏHRİYƏ	BİBİNİSƏ
BƏHRİYYƏ	BİKƏ/PİKƏ
BƏHRUZƏ	BİKƏXANIM
BƏXTƏVƏR	BİLDİRÇİN

BİLQEYİS

BİR

BİRCƏ

BİRCƏBƏYİM

BİRCƏGÜL

BİRCƏXANIM

BİRCƏQIZ

BİRGÜL

BİYANƏ

BÖYÜK

BÖYÜKBACI

BÖYÜKXANIM

BÖYÜKNİSƏ

BRİLYANT

BUKET

BUSƏ

BUTA

BİLUR

BİLLUR

BİLLURƏ

BÜLLUR

BÜLLURƏ

BİLURXANIM

BİLLURXANIM

BİLURNİSƏ

BİLLURNİSƏ

BÜLLURXANIM

BÜLLURNİSƏ

BÜSAT

-C-

CABİRƏ

CAHAN

CAHANBƏYİM

CAHANƏFRUZ

CAHANNUR

CAHANTAC

CAHİDƏ

CAMALƏ

CALALƏ

CANAN

CANANƏ

CAVAHİR

CAVİDƏ

CAZİBƏ

CEVRİYƏ

CEVRİYYƏ

CÖVRİYYƏ

CEYLA

CEYRAN

CEYHUNƏ

CƏBİRƏ

CƏLALƏ

CƏLİLƏ

CƏMALƏ

CƏMİLƏ

CƏNNƏT

CƏNNƏTBƏYİM

CƏNNƏTXANIM

CƏVAHİR

CİLVƏ

CULYETTA

-Ç-

ÇEŞMƏ

ÇEŞMƏXANIM

ÇƏMƏN

ÇƏMƏNGÜL

ÇƏMƏNZAR

ÇƏMƏNZƏR

ÇİÇƏK

ÇİÇƏKGÜL

ÇİÇƏKXANIM

ÇİÇƏKNUR

ÇİMNAZ

ÇİMNAZXANIM

ÇİNAR

ÇİNARƏ

ÇİYƏLƏK

ÇİLƏNAY

ÇÖHRƏ

ÇÖHRƏGÜL

-D-

DANƏ

DARÇIN

DAŞDI

DƏFNƏ

DƏFİNƏ

DƏRYA

DƏSPİNƏ

DƏSBİNƏ

DƏSTƏ

DƏSTƏGÜL

DİLAVAZ

DİLARA

DİLARƏ

DİLARAM

DİLAVƏR

DİLBAZ

DİLBAZI

DİLBƏR

DİLDAR

DİLƏFRUZ

DİLƏK

DİLGUŞA

DİLGUŞƏ

DİLGÜŞƏ

DİLRÜBA

DİLŞAD

DİNAR

DİNARA

DİNARƏ

DOSTU

DOSTUXANIM

DÖVRAN

DURNA

DUYGU

DÜNYA

DÜNYAXANIM

DÜRDANƏ

DÜRƏFŞAN

DÜRİYƏ

DÜRNİSƏ

DÜRRƏ

DÜRRƏBƏYİM

DÜRRƏT

DÜRRİ

DÜRRİYƏ

DÜRSƏDƏF

DÜYMƏ

-E-

ELANA

ELANƏ

ELÇİNƏ

ELEANORA

ELEONORA

ELFİRA

ELGÜL

ELİDA

ELLADA

ELMİNA

ELMİNAZ

ELMNAZ

ELMİRA

ELNARA

ELNARƏ

ELNAZ

ELNURƏ

ELSURƏ

ELŞANƏ

ELTAC

ELVİNA

ELVİRA

ELYA

ELYANA

ELYANƏ

ELYANORA

ELYA

ELYAZ

ELZA

EMA

EMMA

EMİLYA

ESFİRA

ESMERALDA

ESMİRALDA

ESMİRA

ESTELLA

EŞQİM

EŞQİN

EŞQİNƏ

EŞQİYƏ

EŞQİYYƏ

EYZANGÜL

EYZƏNGÜL

-Ə-

ƏBABİL

ƏBADƏT

ƏDALƏT

ƏDİBƏ

ƏDİLƏ

ƏFİFƏ

ƏFRUZ

ƏFRUZƏ

ƏFŞAN

ƏFŞANƏ

ƏHLİNAZ

ƏHLİYƏ

ƏHLİYƏT

ƏHLİYYƏ

ƏHLİYYƏT

ƏXTƏR

ƏQİDƏ

ƏLAMƏT

ƏLƏVİYƏ

ƏLƏVİYYƏ

ƏLFİNAZ

ƏFİFİYƏ

ƏLFİYYƏ

ƏLİFƏ

ƏLVAN

ƏLVANGÜL

ƏMANƏT
 ƏMİNƏ
 ƏMİRƏ
 ƏNBƏR
 ƏNİSƏ
 ƏNTİQƏ
 ƏRKƏNAZ
 ƏRKNAZ
 ƏRKİNAZ
 ƏSABƏ
 ƏSBƏT
 ƏSBƏTBACI
 ƏSBƏTXANIM
 ƏSGİNAS
 ƏSKİNAZ
 ƏSLİ
 ƏSLİGÜL
 ƏSLİXANIM
 ƏSMA
 ƏSMAGÜL
 ƏSMAYƏ
 ƏSMAYI
 ƏSMƏGÜL
 ƏSMƏR
 ƏSMƏT
 ƏSMƏTBƏYİM
 ƏSMƏTXANIM
 ƏSNAYƏ
 ƏSNAYI
 ƏTAYƏ
 ƏTİFƏ
 ƏTİQƏ
 ƏTİR
 ƏTİRƏ
 ƏTİRGÜL

ƏTİRXANIM
 ƏTİRŞAH
 ƏTRİYƏ
 ƏTRİYYƏ
 ƏTİYƏ
 ƏTİYYƏ
 ƏTTİQƏ
 ƏVŞANƏ
 ƏZƏMƏT
 ƏZİMƏ
 ƏZİMƏT
 ƏZİZBƏYİM
 ƏZİZBİKƏ
 ƏZİZƏ
 ƏZİZƏBƏYİM
 ƏZİZƏBİKƏ
 ƏZİZƏGÜL
 ƏZİZGÜL

-F-

FAXİRƏ
 FAİDƏ
 FAİQƏ
 FAİLƏ
 FAİMƏ
 FAİNA
 FAİNƏ
 FAİZƏ
 FAMILƏ
 FANARƏ
 FARİSƏ
 FARİZƏ
 FATI
 FATİMƏ

FATİMƏBƏYİM
 FATİMƏXANIM
 FATİMƏNİSƏ
 FATMA
 FATMABƏYİM
 FATMAXANIM
 FATMANİSƏ
 FATMANSA
 FATOŞ
 FAYİNA
 FAYİNƏ
 FAYİZƏ
 FAZİLƏ
 FEYRUZƏ
 FEYZİYƏ
 FEYZİYYƏ
 FƏCRİYƏ
 FƏCRİYYƏ
 FƏDAYƏ
 FƏĞANƏ
 FƏQANƏ
 FƏHİMƏ
 FƏHMİNƏ
 FƏHMİYƏ
 FƏHMİYYƏ
 FƏXRƏNAZ
 FƏXRƏNDƏ
 FƏXRƏNTAC
 FƏXRİYYƏ
 FƏXRİYƏ
 FƏXRNAZ
 FƏQİRƏ
 FƏQUMƏ
 FƏNARƏ
 FƏRANƏ

FƏRDA
 FƏRDİYƏ
 FƏRDİYYƏ
 FƏRƏH
 FƏRƏHNAZ
 FƏRƏHNİSƏ
 FƏRXƏNDƏ
 FƏRİ
 FƏRİN
 FƏRİŞ
 FƏRİDƏ
 FƏRİHƏ
 FƏRİQƏ
 FƏRİŞTƏ
 FƏRİZƏ
 FƏRQA
 FƏRQANƏ
 FƏRQİYƏ
 FƏRQİYYƏ
 FƏSİLƏ
 FƏSLİGÜL
 FƏTHİYƏ
 FƏTHİYYƏ
 FƏZA
 FƏZİLƏ
 FƏZİLƏT
 FİDAN
 FİDANƏ
 FİDANGÜL
 FİKİRİYƏ
 FİKİRİYYƏ
 FİQUMƏ
 FİMARƏ
 FİRAVAN
 FİRDOSİYƏ

FİRDÖVSİYƏ
FİRDOVSİYƏ
FİRƏNGİZ
FİRQİYƏ
FİRQİYYƏ
FİRUZƏ
FİTAT
FİTURƏ
FİZULƏT
FİZZƏ
FLORA
FÖVQİYƏ
FÖVQİYYƏ
FÖVZİYƏ
FÖVZİYYƏ
FÜRÜZƏ
FÜRÜZƏ
FÜTURƏ
FÜZULƏT

-G-

GİLƏN
GİLƏNƏ
GİLƏS
GİLƏ
GİLƏBƏYİM
GİLƏXANIM
GİLƏNAR
GİLƏNAZ
GÖHƏR
GÖVHƏR
GÖHƏRBƏYİM
GÖVHƏRBƏYİM
GÖHƏRNAZ

GÖVHƏRNAZ
GÖHƏRTAC
GÖVHƏRTAC
GÖYCƏ
GÖYÇƏ
GÖYCƏGÜL
GÖYÇƏGÜL
GÖYÇƏK
GÖYÇƏKGÜL
GÖYƏRÇİN
GÖYGÖZ
GÖZƏL
GÖZƏLBƏYİM
GÖZƏLXANIM
GURŞAD
GUŞVAR
GUŞVARƏ
GÜŞVAR
GÜŞVARƏ
GÜL
GÜLAB
GÜLABƏ
GÜLABİ
GÜLABİYƏ
GÜLABİYYƏ
GÜLAFƏ
GÜLAFƏT
GÜLAFƏR
GÜLANA
GÜLANƏ
GÜLARA
GÜLARƏ
GÜLARAM
GÜLARZU
GÜLAVAZ

GÜLAY	GÜLDƏNƏ
GÜLAYƏ	GÜLDƏN
GÜLAYŞƏ	GÜLDƏNİZ
GÜLAYİŞƏ	GÜLDƏRƏN
GÜLBACI	GÜLDƏRYA
GÜLBADAM	GÜLDƏSTƏ
GÜLBADƏ	GÜLEYŞƏ
GÜLBAĞÇA	GÜLƏBATIN
GÜLBAHAR	GÜLƏBƏTİN
GÜLBƏDƏN	GÜLƏFŞAN
GÜLBƏXT	GÜLƏMBƏR
GÜLBƏN	GÜLƏNBƏR
GÜLBƏND	GÜLƏNDAM
GÜLBƏNDƏ	GÜLƏR
GÜLBƏNİZ	GÜLƏSƏR
GÜLBƏS	GÜLƏSMƏT
GÜLBƏZ	GÜLFİDAN
GÜLBƏSDİ	GÜLGƏZ
GÜLBƏSTİ	GÜLGÜN
GÜLBƏYAZ	GÜLGÜNƏ
GÜLBƏYİM	GÜLHAYAT
GÜLBİBİ	GÜLHEYRAN
GÜLBİKƏ	GÜLHƏYAT
GÜLBUTA	GÜLXANIM
GÜLCAHAN	GÜLXAR
GÜLCAMAL	GÜLXARA
GÜLCAN	GÜLXARƏ
GÜLCƏMAL	GÜLXAS
GÜLCƏNNƏT	GÜLXATIN
GÜLÇƏMƏN	GÜLXATUN
GÜLÇİÇƏK	GÜLXƏNDAN
GÜLÇİN	GÜLXƏNDƏ
GÜLÇÖHRƏ	GÜLXUMAR
GÜLDAN	GÜLİZAR
GÜLDANƏ	GÜLQAYIT

GÜLQƏDƏM	GÜLPÜSTƏ
GÜLQƏMZƏ	GÜLREYHAN
GÜLQÖNÇƏ	GÜLRU
GÜLLƏR	GÜLRUH
GÜLLÜ	GÜLRUX
GÜLLÜBƏYİM	GÜLRUXSAR
GÜLLÜCƏ	GÜLRÜXSAR
GÜLLÜXANIM	GÜLSABA
GÜLMAYA	GÜLSABAH
GÜLMAYƏ	GÜLSAFA
GÜLMƏXMƏR	GÜLSARA
GÜLMİXƏK	GÜLSARƏ
GÜLMİRA	GÜLSEL
GÜLMİRƏ	GÜLSƏBA
GÜLNABAT	GÜLSƏDA
GÜLNAMƏ	GÜLSƏDƏF
GÜLNAR	GÜLSƏFA
GÜLNARA	GÜLSƏHƏR
GÜLNARƏ	GÜLSƏNƏM
GÜLNAZ	GÜLSƏRƏN
GÜLNİGAR	GÜLSİMA
GÜLNİHAL	GÜLSOLMAZ
GÜLNİSƏ	GÜLSOLTAN
GÜLNİŞAN	GÜLSONA
GÜLNUR	GÜLSULTAN
GÜLNURƏ	GÜLSURƏ
GÜLNUMA	GÜLSÜM
GÜLNÜMA	GÜLSÜMƏ
GÜLÖYŞƏ	GÜLSÜMBACI
GÜLPARA	GÜLSÜMXANIM
GÜLPARƏ	GÜLŞAD
GÜLPƏR	GÜLŞA
GÜLPƏRİ	GÜLŞAH
GÜLPƏRVAZ	GÜLŞANİYYƏ
GÜLPİKƏ	GÜLŞANİYYƏ

GÜLŞEH

GÜLŞƏ

GÜLŞƏN

GÜLTAMAM

GÜLTƏKİN

GÜLTƏN

GÜLÜ/GÜLİ

GÜLÜM

GÜLÜMCAN

GÜLÜMXANIM

GÜLÜMNAZ

GÜLÜMNİSƏ

GÜLÜMSƏR

GÜLÜSTAN

GÜLÜŞ

GÜLÜZAR

GÜLYANAQ

GÜLYAZ

GÜLYETƏR

GÜLZADA

GÜLZADƏ

GÜLZAR

GÜLZARƏ

GÜLZƏDƏ

GÜMÜŞ

GÜNAL

GÜNAY

GÜNEL

GÜNEY

GÜNƏŞ

GÜNNUR

GÜNTƏKİN

GÜRŞAD

-H-

HACIXANIM

HAFİSƏ

HAFİZƏ

HAVİZƏ

HALƏ

HALƏT

HAMAYIL

HAMAYİL

HAMİDƏ

HAMİYƏ

HASİLƏ

HATİFƏ

HAVA

HAVAXANIM

HAVVA

HEYRAN

HEYRANƏ

HEYVA

HEYVAGÜL

HEYVAGÜLÜ

HEYVAXANIM

HƏBİBƏ

HƏCƏR

HƏDİQƏ

HƏDİYƏ

HƏDİYYƏ

HƏKİMƏ

HƏQİQƏT

HƏLİLƏ

HƏLİMƏ

HƏLİMƏXANIM

HƏLMƏXANIM

HƏLİMƏXATIN

HƏLİMƏXATUN
 HƏLMƏXATIN
 HƏLMƏXATUN
 HƏMƏİL
 HƏMAYƏ
 HƏMAYİL
 HƏMAYİL
 HƏMAYİLƏ
 HƏMDİYƏ
 HƏMDİYYƏ
 HƏMİDƏ
 HƏMİŞƏ
 HƏMİŞƏXANIM
 HƏMŞƏ
 HƏMŞƏXANIM
 HƏNFƏ
 HƏNİFƏ
 HƏNFƏXANIM
 HƏNİFƏXANIM
 HƏVA
 HƏVAXANIM
 HƏVVA
 HƏVVAXANIM
 HƏYAT
 HƏYATNUR
 HİCRAN
 HİCRANƏ
 HİCRİYƏ
 HİCRİYYƏ
 HİFSİYƏ
 HİFSİYYƏ
 HİFZİYƏ
 HİFZİYYƏ
 HİLALƏ
 HİLMİ

HİMAYƏ
 HÖKMİYƏ
 HÖKMİYYƏ
 HÖKMÜYƏ
 HÖKMÜYYƏ
 HÖKUMƏ
 HÖKÜMƏ
 HÖRMƏT
 HUMAY
 HUMAYUN
 HURİ
 HURİYƏ
 HURİYƏT
 HURİYYƏ
 HURİNİSƏ
 HURNİSƏ
 HURİZAD
 HURİZADƏ
 HÜRİYYƏ
 HÜRİYYƏT
 HÜRNİSƏ
 HÜRÜ
 HÜRÜNİSƏ
 HÜRÜNSƏ
 HURZAD
 HURZADƏ
 HÜRZAD
 HÜRÜZAD
 HÜRZADƏ
 HÜMA
 HÜSNİGÜL
 HÜSNİXANIM
 HİSNİYƏ
 HÜSNİYYƏ
 HÜSNÜYƏ

HÜSNÜYYƏ
HÜSNÜGÜL
HÜSNÜXANIM
HÜZURƏ

-X-

XAQANƏ
XALABACI
XALİDƏ
XALİSƏ
XANBACI
XANBƏYİM
XANBİBİ
XANBİKƏ
XANDOSTU
XANGÜL
XANIM
XANIMANA
XANIMBACI
XANIMBƏYİM
XANIMBİBİ
XANIMBİKƏ
XANIMCAN
XANIMGÜL
XANIMQIZ
XANIMNAZ
XANIMNƏNƏ
XANIMNİSƏ
XANIMSƏNƏM
XANIMSOLTAN
XANIMSULTAN
XANIMZƏR
XANIŞ
XANQIZ

XANNƏNƏ
XANPƏRİ
XANPƏRVƏR
XANPIKƏ
XANSƏNƏM
XANZA
XANZADA
XANZADƏ
XANZƏR
XASIYYƏT
XATİRƏ
XATIN
XATUN
XAVƏR
XEYİRƏNNİSA
XEYRANSA
XEYİRƏNSƏ
XEYRƏNSƏ
XEYRƏNİSƏ
XEYRƏNNİSƏ
XEYRİ
XEYRİYYƏ
XƏCCƏ
XƏDİCƏ
XƏTCƏ
XƏNDƏ
XƏYALƏ
XƏZANƏ
XƏZANGÜL
XƏZİNƏ
XƏZNƏ
XİRDA
XİRDABƏYİM
XİRDABİKƏ
XİRDAXANIM

XIRDAZƏR	İLHAMƏ
XONÇA	İLHAMİYYƏ
XONÇAXANIM	İLKANA
XOŞ	İLKANƏ
XOŞAVAZ	İLKAY
XOŞBƏXT	İLKAYƏ
XOŞQƏDƏM	İLKNAZ
XOŞLIQA	İLKİNAZ
XUMAR	İLMİ
XUMARA	İLMİYYƏ
XUMARƏ	İLMİYYƏ
XURAMAN	İLTİFAT
XURMA	İMARƏT
XURMAGÜL	İMMİ
XURMAGÜLÜ	İMMİYYƏ
XURŞİD	İMPERİAL
XURŞİT	İMPERİYAL
XURŞUD	İMPERYAL
XURŞUT	İMRUZƏ
XURŞİDXANIM	İNARA
XURŞUDXANIM	İNARƏ
XURŞUTXANIM	İNAYƏT
XÜLYA	İNCƏ
XÜRRƏM	İNCƏBƏYİM
	İNCƏGÜL
	İNCƏQIZ
	İNCİ
	İNCİBƏYİM
	İNCİGÜL
	İNCİXANIM
	İNDİANA
	İNDİRA
	İNNAB
	İNAB
	İNTİZAR

-İ-

İFADƏ	
İFFƏT	
İFRAT	
İQAMƏT	
İQLİMƏ	
İLƏHƏ	
İLƏHİYYƏ	
İLDUZƏ	

İPƏK
İPƏKXANIM

İPƏKNUR

İRADƏ

İRƏİDƏ

İRƏYDƏ

İRƏİDƏ

İRƏYDƏ

İRANƏ

İRƏYƏ

İRƏM

İRFAN

İRFANƏ

İSMƏT

İSMƏTBƏYİM

İSMƏTXANIM

İSMİGÜL

İSMİNƏZ

İSMİYƏ

İSMİYYƏ

İSMİZƏR

İSPAR

İSPƏR

İSTARƏ

İŞARƏ

İŞARƏT

İŞVƏ

İŞVƏLİ

İŞVƏKAR

İZABELLA

İZAFƏ

İZAFƏT

İZOLDA

İZTİRAB

İZZƏT

İZZƏTBƏYİM

İZZƏTXANIM

-J-

JALƏ

-K-

KƏİNƏT

KƏMALƏ

KƏMİLƏ

KƏVSƏR

KƏVSƏRİYYƏ

KƏBUTƏR

KƏHRƏBƏ

KƏHRİZ

KƏKLİK

KƏLAMƏT

KƏLİMƏ

KƏLİMƏT

KƏMALƏ

KƏMİNƏ

KƏNİZƏ

KƏRİMƏ

KƏSİRƏ

KİÇİK

KİÇİKBƏYİM

KİÇİKXANIM

KİFAYƏT

KİMİYƏ

KİMYƏ

KİŞMİŞ

KİŞVƏR

KLARƏ

KÖNÜL
KOKƏB
KOSƏR
KÖSƏR
KOVKƏB
KÖKƏB
KÖSƏRİYYƏ
KÖVKƏB
KÖVSƏR
KUBRA
KÜBRA
KUBRABƏYİM
KÜBRABƏYİM
KUBRAXANIM
KÜBRAXANIM
KÜRSÜM
KÜRSÜMBACI
KÜRSÜMXANIM

-Q-

QAİDƏ
QARAGİLƏ
QARAGÖZ
QARAĞAT
QARAŞIN
QEYSİYYƏ
QƏDƏM
QƏDƏMNAZ
QƏDƏMNUR
QƏDƏMZƏR
QƏDİRƏ
QƏDRİYYƏ
QƏDRİYYƏ
QƏLƏM

QƏLƏMNAZ
QƏLƏMZƏR
QƏMƏR
QƏMƏRBƏYİM
QƏMƏRXANIM
QƏMZƏ
QƏNDAB
QƏNDİL
QƏNDİLİ
QƏNFƏ
QƏNFƏXANIM
QƏNİFƏ
QƏNİFƏXANIM
QƏNİMƏT
QƏNİRƏ
QƏRƏNFİL
QƏRİBƏ
QƏRİNƏ
QƏSİRƏ
QƏŞƏNG
QƏŞƏNGGÜL
QƏTİBƏ
QIRQOVUL
QIZANA
QIZBACI
QIZBƏS
QIZBƏSDİ
QIZBƏST
QIZBƏSTİ
QIZBƏYİM
QIZBIKƏ
QIZXANIM
QIZIL
QIZILGÜL
QIZILTAC

QIZQAYIT
QIZTAMAM
QİSMƏT
QİSMƏTXANIM
QİYAFƏT
QİYAMƏT
QİYMƏT
QONÇA
QONÇABƏYİM
QONÇAGÜL
QONÇAXANIM
QOTAZ
QÖNÇƏ
QÖNÇƏBƏYİM
QÖNÇƏGÜL
QÖNÇƏXANIM
QÖNÇƏLƏB
QUBA
QUBAXANIM
QUMAŞ
QUMRAL
QUMRU
QUTABƏ
QUTBA
QUTVA
QÜDRƏT
QÜDRƏTXANIM
QÜDSİYƏ
QÜDSİYYƏ

-L-

LAÇIN
LALƏ
LALƏÇİÇƏK

LALƏGÜL
LALƏNDƏ
LALƏZAR
LALƏZƏR
LAMİƏ
LAMİYƏ
LAURA
LENA
LEYLA
LEYLAN
LEYLİ
LEYSANƏ
LƏMAN
LƏTİFƏ
LƏTAFƏT
LƏYAQƏT
LƏZİFƏ
LİDA
LİDİYA
LİLPAR
LİLUFƏR
LİMON
LİRA
LAİZA
LUİZA
LUMU
LUMİYYƏ
LÜTFİNAZ
LÜTFİYƏ
LÜTFÜNAZ
LÜTFİYYƏ
LÜTVİYƏ
LÜTVİYYƏ
LYUDMİLA

-M-

MAARİFƏ
MARİFƏ
MAHİ
MAHCAMAL
MAHİCAMAL
MAHİNUR
MAHNUR
MAHİRƏ
MAHİTAB
MAHTAB
MAHİTAC
MAHTAC
MAHİYƏ
MAHİYYƏ
MAHİZƏR
MAHZƏR
MAHİLİQA
MAHİMƏNZƏR
MAHMƏNZƏR
MAHMUZƏR
MƏHMİZƏR
MAHİPARƏ
MAHPARƏ
MAHİPEYKƏR
MAHİRUX
MAHİRUZƏ
MAHMUR
MAHMURƏ
MAHPEYKƏR
MAHRU
MAHRUH
MAHRUX
MAHRUZƏ

MAİLƏ
MAİSƏ
MAKSUDƏ
MAQSUDƏ
MALİKƏ
MANSURƏ
MARAL
MARİYA
MATAN
MAYA
MAYAXANIM
MAYDA
MAYDƏ
MAYDAGÜL
MAYİDƏ
MAYİLƏ
MAYİSƏ
MAYSARA
MAYZƏR
MEHİN
MEHMANƏ
MEHPARA
MEHPARƏ
MEHRABƏ
MEHRAC
MEHRAN
MEHRANƏ
MEHRANSA
MEHRƏNSƏ
MEHRƏNGİZ
MEHRİ
MEHRİBAN
MEHRİCAN
MEHRİBƏYİM
MEHRİXANIM

MERAC	MƏLƏKBACI
MEYSARA	MƏLƏKBƏYİM
MEYSARƏ	MƏLƏKXANIM
MEYNƏRNİSƏ	MƏLƏKMƏNZƏR
MEYNƏRƏNSƏ	MƏLƏKNAZ
MEYRANSA	MƏLƏKNİSƏ
MEYRƏNSƏ	MƏLƏKNUR
MƏCİDƏ	MƏLƏKSİMA
MƏDİNƏ	MƏLƏKZƏR
MƏFKURƏ	MƏLHƏM
MƏFTUNƏ	MƏLİHA
MƏHARƏT	MƏLİHƏ
MƏHBUBƏ	MƏLİKƏ
MƏHƏBBƏT	MƏLTƏM
MƏHİ	MƏMLƏKƏT
MƏHİN	MƏNİCƏ
MƏHİNBANU	MƏNSURƏ
MƏHİTƏBAN	MƏNSURİYYƏ
MƏHTAB	MƏNŞURƏ
MƏHTABAN	MƏNTİQƏ
MƏHLİQA	MƏNZƏRƏ/MƏNZƏR
MƏHLUQƏ	MƏNZUMƏ
MƏHRUZƏ	MƏNSİMƏ
MƏHSƏTİ	MƏNSUMƏ
MƏSƏTİ	MƏNZURƏ
MƏXMƏR	MƏRCAN
MƏXMURƏ	MƏRCANƏ
MƏXFURƏ	MƏRDANƏ
MƏXFİRƏ	MƏRƏNGİZ
MƏKKƏ	MƏRHƏMƏT
MƏQBULƏ	MƏRİFƏT
MƏLAHƏT	MƏRUZƏ
MƏLAİKƏ	MƏRYƏM
MƏLEYKƏ	MƏRZİYƏ
MƏLƏK	MƏRZİYYƏ

MƏSHƏTİ	MİNƏVVƏR
MƏSMƏ	MİNƏZƏR
MƏSMƏXANIM	MİNİRƏ
MƏSTİRƏ	MİNNƏT
MƏSTURƏ	MİNNUR
MƏSRURƏ	MİNNURƏ
MƏSUDƏ	MİNURƏ
MƏSUMƏ	MİRANA
MƏŞƏDXANIM	MİRANƏ
MƏŞƏDİXANIM	MİRNİSƏ
MƏŞKURƏ	MİRXANIM
MƏŞURƏ	MİRVARİ
MƏTANƏT	MİRVARİD
MƏZKURƏ	MORUQ
MƏZURƏ	MÖHTƏRƏM
MİXƏK	MÖMİNƏ
MİXƏKGÜL	MÖMİNƏXANIM
MİXƏKXANIM	MÖMİNƏXATIN
MİXƏKZƏR	MÖMİNƏXATUN
MİLANA	MÖHTƏRƏM
MİLANƏ	MÖSÜMƏ
MİLLİYƏ	MÖVSÜMƏ
MİNA	MUĞAMAT
MİNABACI	MUĞANGÜL
MİNABƏYİM	MUNCUQ
MİNAXANIM	MUNİSƏ
MİNARƏ	MUŞTULUQ
MİNASƏR	MÜBARƏK
MİNASƏT	MÜJDƏ
MİNAVAR	MÜJDƏXANIM
MİNAVAZ	MÜJGAN
MİNAVƏR	MÜJGANƏ
MİNAYƏ	MÜXLİSƏ
MİNAZ	MÜKAFAT
MİNAZƏR	MÜKƏDDƏR

MÜQƏDDƏS
MÜLAHİZƏ
MÜLAHİZƏR
MÜLAYİM
MÜNƏVVƏR
MÜNİRƏ
MÜSLİMƏ
MÜSLÜMƏ
MÜŞƏRƏF
MÜŞƏRRƏF
MÜŞFİQƏ
MÜŞFÜQƏ
MÜŞVİQƏ
MÜŞVÜQƏ
MÜŞGÜNAZ
MÜŞKÜNAZ
MÜŞGƏNBƏR
MÜŞKƏMBƏR
MÜZAHİRƏ
MÜZƏYYƏN
MÜZƏYYƏM

-N-

NABAT
NABATXANIM
NACİYƏ
NACİBƏ
NADİMƏ
NADİRƏ
NADİYƏ
NAFİLƏ
NAFİSƏ
NAFİZƏ
NAHİDƏ

NAXIŞ
NAİBƏ
NAİDƏ
NAİLƏ
NAİMƏ/NƏİMƏ
NAİRA/NAİRƏ
NAMİDƏ
NAMIQƏ
NANƏ
NARBADAM
NARÇİÇƏK
NARDAN
NARDANƏ
NARGİLƏ
NARGÜL
NARXANIM
NARIN
NARINC
NARINGÜL
NATELLA
NATƏVAN
NATİQƏ
NAZAN
NAZANGÜL
NAZBACI
NAZBİKƏ
NAZƏNDƏ
NAZƏNGÜL
NAZƏNİN
NAZXANIM
NAZI
NAZİFƏ
NAZİLƏ
NAZİMƏ
NAZİRƏ

NAZİYƏ	NƏZAKƏT
NAZİYYƏ	NƏZİFƏ
NAZQƏDƏM	NƏZİRƏ
NAZLI	NƏZMİRƏ
NAZLIXANIM	NƏZMİYƏ
NAZNAZ	NƏZMİYYƏ
NAZPƏRİ	NƏZRİN
NAZPƏRVƏR	NİGAR
NAZYETƏR	NİHAL
NELLİ	NİHALƏ
NELYA	NİLAY
NEMƏT	NİLGÜN
NEYMƏT	NİLUFƏR
NƏCABƏT	NÜLUFƏR
NƏCİBƏ	NİSBƏT
NƏCİMƏ	NİSƏ
NƏCMİYƏ	NİSƏBƏYİM
NƏCMİYYƏ	NİSƏXANIM
NƏFİSƏ	NİŞAN/NİŞANƏ
NƏHAYƏT	NİYYƏT
NƏMİDƏ	NOĞUL
NƏNƏBACI	NOVBAHAR
NƏNƏXANIM	NOVELLA
NƏNƏQIZ	NÖVRƏSTƏ
NƏNƏŞ	NURALƏM
NƏRGİZ	NURAN
NƏRMİN	NURANƏ
NƏRMİNƏ	NURAY
NƏSİBƏ	NURBƏNİZ
NƏSİHƏ	NURBİBİ
NƏSİMƏ	NURBİKƏ
NƏSİRƏ	NURCAHAN
NƏSRİN	NURCAMAL
NƏSTƏRƏN	NURCAN
NƏZAHƏT	NURÇİN

NURƏFŞAN
NURƏNGİZ
NURGÜN
NURXANIM
NURİDƏ
NURDİDƏ
NURİYƏ
NURİYYƏ
NURQƏDƏM
NURQƏLƏM
NURLAN
NURLANA
NURLANƏ
NURSABAH
NURSƏDƏF
NURSƏFA
NURSİMA
NURŞƏN
NURTAC
NURTƏK
NURTƏKİN
NURTƏN
NUŞABƏ
NÜBAR
NÜMUNƏ
NÜŞABƏ

-O-

OFELİYA
OFELYA
OFİLƏ

-P-

PAK
PAKBƏYİM
PAKİZƏ
PAKİZƏR
PAKİNUR
PAKNUR
PAKZAD
PAKZADƏ
PAKZƏDƏ
PALMİRA
PƏRİ
PƏRİCAHAN
PƏRİCAMAL
PƏRİCAN
PƏRİGÜL
PƏRİXAN
PƏRİXANIM
PƏRİŞ
PƏRİŞAN
PƏRİZAD
PƏRİZADƏ
PƏRŞAN
PƏRVANƏ
PƏRVAZ
PƏRVƏR
PƏRVİN
PƏRVİNƏ
PƏRVİNƏZ
PƏRVİZƏ
PƏRZAD
PƏRZADƏ
PİKƏ/BİKƏ
PİKƏXANIM/BİKƏXANIM
PİYALƏ

PÜSTƏ
PÜSTƏBƏYİM
PÜSTƏXANIM
PÜSTƏNAZ

-R-

RABİLƏ
RABİYƏ
RADƏ/RAYDƏ
RAFİQƏ
RAFİSƏ/RAFİZƏ
RAFİYƏ
RAHİBƏ
RAHİDƏ
RAHİLƏ
RAHİMƏ
RAHŞAN
RAİDƏ
RAİFƏ
RAİSƏ
RAQİBƏ
RAQUBƏ
RAMELLA
RAMİDƏ
RAMİQƏ
RAMİLƏ
RAMİNƏ
RAMİZƏ
RAMİYƏ
RAMİYYƏ
RASİMƏ
RAUFƏ
RAYA
RAYDƏ
RAYİFƏ

RAYİHƏ
RAZİYƏ
RAZİYYƏ
REALƏ
REYHAN
REYHANƏ
REYHANAT
REYHƏNƏT
RƏBİYƏ
RƏBİYƏT
RƏFİQƏ
RƏFİYƏ
RƏFİYYƏ
RƏHİLƏ
RƏHİMƏ
RƏHMİYƏ
RƏHMİYYƏ
RƏHŞAN
RƏHŞƏN
RƏXŞAN
RƏXŞANƏ
RƏXŞƏN
RƏXŞƏNDƏ
RƏİSƏ
RƏQİBƏ
RƏKSANƏ
RƏQSANƏ
RƏMZİYƏ
RƏMZİYYƏ
RƏNA
RƏNAXANIM
RƏSMİYƏ
RƏSMİYYƏ
RƏŞİDƏ
RƏVANƏ
RİALƏ

RİMA

RİSALƏ

RİTA

RİYALƏ

ROMELLA

ROZA

ROŞANƏ

ROYALƏ

RÖVŞANƏ

RÖŞANƏ

RÖYA

RÖYALƏ

RUFANƏ

RUFİNA

RUFİNƏ

RUHƏNGİZ

RUHİ

RUHİDƏ

RUHİNƏ

RUHİYƏ

RUHİYYƏ

RUHİNAZ

RUHNƏVAZ

RUQİYƏ

RUQİYYƏ

RUMİYƏ

RUMİYYƏ

RUSLANA

RUSLANƏ

RUZİYYƏ

RUZİGAR

RUZGAR

RUXSARA

RÜFANƏ

RUXSARƏ

RÜXSARƏ

-S-

SABAGÜL

SABİQƏ

SABİRƏ

SABİTƏ

SACİDƏ

SAÇLI

SADƏGÜL

SADİQƏ

SADİRƏ

SAFURA

SAFURƏ

SAHİBƏ

SAHİLƏ

SAİBƏ

SAİLƏ

SAKİNƏ

SAKİTƏ

SAQİBƏ

SAQİYƏ

SAQİYYƏ

SALATIN

SALEHƏ

SAMARA

SAMİRƏ

SAMİYƏ

SANİYƏ

SARA

SARAY

SARI

SARIGÜL

SARİTEL

SAYALI

SAYAT

SEHRİ

SEHRİN	SƏBRİYYƏ
SEHRİYƏ	SƏBUHƏ
SEHRİYYƏ	SƏDA
SELCAN	SƏDAYƏ
SEVDA	SƏDAQƏT
SEVDABƏYİM	SƏDƏF
SEVDAGÜL	SƏDİQƏ
SEVƏR	SƏDİRƏ
SEVGİ	SƏFURƏ
SEVGİLİ	SƏHƏR
SEVGİM	SƏHƏRGÜL
SEVGİYƏ	SƏXAVƏT
SEVGİYYƏ	SƏİDƏ
SEVİL	SƏFAYƏ
SEVİN	SƏFİYƏ
SEVİNC	SƏFİYYƏ
SEYHAN	SƏKİNƏ
SEYİDƏ	SƏLBİ
SEYYİDƏ	SƏLBİNAZ
SEYİDXANIM	SƏLVİ
SEYİTXANIM	SƏLVİNAZ
SEYRAN	SƏLİQƏ
SEYRANƏ	SƏLİMƏ
SEYRİ	SƏLMA
SEYRİYƏ	SƏLMİ
SƏADƏT	SƏLMİYƏ
SƏBA	SƏLMİYYƏ
SƏBAHƏT	SƏLİMNAZ
SƏBAGÜL	SƏLMİNAZ
SƏBİ	SƏLTƏNƏT
SƏBİHƏ	SƏMA
SƏBİNƏ	SƏMAHƏT
SƏBİRƏ	SƏMAQƏT
SƏBİYƏ	SƏMAYƏ
SƏBİYYƏ	SƏMAYƏT
SƏBRİYƏ	SƏMƏN

SƏMƏNGÜL

SƏMİNƏ

SƏMİYƏ

SƏMİYYƏ

SƏMİRƏ

SƏMRA

SƏNƏM

SƏNƏMGÜL

SƏNƏMXANIM

SƏNƏMNAZ

SƏNUBƏR

SƏRİYƏ

SƏRİYYƏ

SƏRVİ

SƏRVİGÜL

SƏRVGÜL

SƏRVİNƏZ

SƏRVNAZ

SƏYALİ

SƏYYARƏ

SİYARƏ

SİDDİQƏ

SİDQİYƏ

SİDQİYYƏ

SİMA

SİMARƏ

SİMNARƏ

SİMUZƏR

SİNƏXANIM

SİTARƏ

SİYALƏ

SOFA

SOFİYA

SOFYA

SOLMAZ

SONA

SONAGÜL

SONAXANIM

SONAY

SÖHBƏT

SÖNMƏZ

SUAD

SUADA

SUAT

SUĞRA

SUQRA

SUĞRAXANIM

SUQRAXANIM

SOLTAN

SONAY

STELLA

SULTAN

SOLTANXANIM

SULTANXANIM

SOLTANNİSƏ

SULTANNİSƏ

SUNAY

SURA

SURƏ

SURAXANIM

SURƏXANIM

SUSİMA

SÜCAƏT

SÜDABƏ

SÜLHİYƏ

SÜLHİYYƏ

SÜNBÜL

SÜMBÜL

SÜNDÜS

SÜNDÜZ

SUNAY

SURAYA

SURAYƏ
SURAYYA
SÜRƏYYA
SÜRMƏ
SÜRMƏXANIM
SÜRMƏLİ
SÜSƏN
SÜSƏNBƏR
SVET
SVETA
SVETLANA

-Ş-

ŞAHANƏ
ŞADİYƏ
ŞADİYYƏ
ŞAHBƏYİM
ŞAHBİKƏ
ŞAHPİKƏ
ŞAHƏSTƏ
ŞAHXANIM
ŞAHİNƏ
ŞAHNABAT
ŞAHNAZ
ŞAHNİGAR
ŞAHNİSƏ
ŞAHNOBAT
ŞAHPƏRİ
ŞAHPİKƏ
ŞAHRUH
ŞAHRUX
ŞAHSƏNƏM
ŞAHZADƏ
ŞAHZƏR
ŞAİQƏ

ŞAXANIM
ŞAKİRƏ
ŞAMAMA
ŞANABAT
ŞAPƏRİ
ŞASƏNƏM
ŞAYƏSTƏ
ŞEHLİ
ŞEYDA
ŞEYDABƏYİM
ŞEYDAXANIM
ŞƏBNƏM
ŞƏFA
ŞƏFAQƏT
ŞƏFANAZ
ŞƏFANUR
ŞƏFƏQ
ŞƏFƏQQƏT
ŞƏFİQƏ
ŞƏHLA
ŞƏHRABANU
ŞƏHRƏBANU
ŞƏRABANU
ŞƏRƏBANI
ŞƏHRİ
ŞƏHRİYƏ
ŞƏHRİYYƏ
ŞƏHRİZAD
ŞƏHRİZƏ
ŞƏKƏR
ŞƏKƏRBƏYİM
ŞƏKƏRXANIM
ŞƏKİBƏ
ŞƏKURƏ
ŞƏLALƏ
ŞƏLALƏ

ŞƏMS
 ŞƏMSİ
 ŞƏMSİNUR
 ŞƏMSİNURƏ
 ŞƏMSİYYƏ
 ŞƏMSİYƏ
 ŞƏMSURƏ
 ŞƏRAFƏT
 ŞƏRBƏT
 ŞƏRƏF
 ŞƏRƏFNAZ
 ŞƏRƏFNİSƏ
 ŞƏRİFƏ
 ŞƏRQİYYƏ
 ŞƏRQİYƏ
 ŞİRİN
 ŞİRİNBACI
 ŞİRİNNAZ
 ŞİRMAYI
 ŞİRVAN
 ŞÖHLƏT
 ŞÖHLÜ
 ŞÖHRƏT
 ŞÖLƏ
 ŞÖVKƏT
 ŞÖVQİYƏ
 ŞÖVQİYYƏ
 ŞURA
 ŞÜCAƏT
 ŞÜKRAN
 ŞÜKRANƏ
 ŞÜKRİYYƏ
 ŞÜKUFƏ
 ŞÜKUHE
 ŞÜŞƏ
 ŞÜŞƏXANIM

-T-

TACİRƏ
 TAFTA
 TAHİRƏ
 TALİYƏ
 TALİYYƏ
 TAMAM
 TAMAMGÜL
 TAMAMNAZ
 TAMAMNUR
 TAMAMZƏR
 TAMARA
 TAMELLA
 TAMİLLA
 TAMİLƏ
 TARİFƏ
 TAVAD
 TAVAT
 TEHRAN
 TEHRANƏ
 TELLƏR
 TELLİ
 TELNAZ
 TENGİZ
 TENQİZ
 TEYBƏ
 TEYYİBƏ
 TEYYUBƏ
 TƏBƏRRİK
 TƏBƏRRÜK
 TƏBƏSSÜM
 TƏHMİNƏ
 TƏNGİZ
 TƏNZİLƏ
 TƏRANƏ

TƏRAVƏT
TƏRGÜL
TƏRİFƏ
TƏZƏGÜL
TƏSKİRƏ
TƏZKİRƏ
TİNATİN
TİRMƏ
TİRMƏXANIM
TOFİQƏ
TOMELLA
TOMRİS
TAVUS
TOVUS
TAVUZ
TOVUZ
TÖFƏ
TÖHFƏ
TÖHVƏ
TÖRƏ
TÖRƏXANIM
TUBA
TUBAXANIM
TUBU
TUBUXANIM
TUĞRA
TURA
TURAC
TURAN
TURANƏ
TURƏ
TURUNC
TUTİ
TUTU
TUTİBİKƏ
TUTUBİKƏ

TUTİXANIM
TUTUXANIM
TÜKƏZ
TÜKƏZBAN
TUNAY
TÜNAY
TUNZALƏ
TÜNZALƏ
TÜRKAN
TÜRKANƏ
TÜRKƏN

-U-

ULDUZ
ULDUZƏ
ULVİRA
UMAMƏ
UMAY
UMAYRA
UMEYRƏ
UMEYRA
ÜMEYRƏ
UMMGÜLSÜM
UMXANIM
UMKÜRSÜM
UMMİ
UMNİSƏ
URFAN
URFANƏ

-Ü-

ÜLFƏT
ÜLKƏR
ÜLVİRA

ÜLVİYƏ
ÜLVİYYƏ
ÜMBÜL
ÜMBÜLBANU
ÜMMÜL
ÜMMÜLBANU
ÜMİDƏ
ÜRFAN
ÜTARİD
ÜTARİDƏ

-V-

VAHİDƏ
VALİDƏ
VARİSƏ
VASİFƏ
VƏCİHƏ
VƏFA
VƏFALI
VƏSFIYƏ
VƏSFIYYƏ
VƏSİLƏ
VƏSMƏ
VƏSİMƏ
VƏZİFƏ
VÜSAL
VÜSALƏ

-Y-

YADİGAR
YAĞMUR
YAXŞI
YAXŞIXANIM
YAXŞIQIZ

YAQUT
YAMİN
YANAQ
YARAŞIQ
YARPIZ
YASƏMƏN
YAVƏR
YAZGÜL
YEGANƏ
YELENA
YƏMƏN

-Z-

ZABİLƏ
ZABİRƏ
ZABİTƏ
ZAHİDƏ
ZAHİRƏ
ZAIİRA
ZAIİRƏ
ZAKİRƏ
ZALHA
ZALXA
ZAMİRA
ZAMİRƏ
ZƏMİRƏ
ZARA
ZEMFİRA
ZENFİRA
ZEYBƏ
ZEYBƏXANIM
ZEYVƏ
ZEYVƏXANIM
ZEYNƏB
ZƏHRA

ZƏHRABƏYİM	ZİNƏT
ZƏKİYƏ	ZİNYƏT
ZƏKİYYƏ	ZİYNƏT
ZƏMİNƏ	ZİNNUR
ZƏMİRƏ	ZİNNURƏ
ZƏNURƏ	ZİVƏR
ZƏNİRƏ	ZİYAFƏT
ZƏRBƏYİM	ZİYARƏT
ZƏRƏFŞAN	ZOYA
ZƏRƏNGİZ	ZÖHRƏ
ZƏRƏVŞAN	ZÖHRƏBƏYİM
ZƏRXANIM	ZÖHRƏXANIM
ZƏRXATUN	ZÜLALƏ
ZƏRXATIN	ZÜLEY
ZƏRGÜL	ZÜLEYXA
ZƏRİ	ZÜLFİNAZ
ZƏRİŞ	ZÜLFÜNAZ
ZƏRİF	ZÜLFİYƏ
ZƏRİFƏ	ZÜLFİYYƏ
ZƏRİNƏ	ZÜLFÜYƏ
ZƏRİNTAC	ZÜLFÜYYƏ
ZƏRİYƏ	ZÜLHƏCCƏ
ZƏRİYƏT	ZÜLHİCCƏ
ZƏRQƏLƏM	ZÜLİ
ZƏRNİGAR	ZÜLÜ
ZƏRNİŞAN	ZÜMRÜD
ZƏRNURƏ	ZÜRİYƏ
ZƏROŞ	ZÜRİYYƏ
ZƏRRİ	ZÜRİYƏT
ZƏRRİN	ZÜRİYYƏT
ZƏRRİNTAC	
ZİBA	
ZİBAXANIM	
ZİBEYDƏ	
ZÜBEYDƏ	
ZİLHİCCƏ	

SON SÖZ

Azərbaycanda son 30-35 ildə onomastika, həmçinin antroponimiya sahəsində irəliləyişlər olduğu hamıya məlumdur. Şəxs adlarının toplanması, nəşri, tədqiqi, eləcə də müqayisəli şəkildə araşdırılması sahəsində yeniliklər göz qabağındadır. Məlumdur ki, bu sahənin daha da inkişaf etməsi üçün şəxs adlarının izahlı lüğətləri tədqiqat işində əsas mənbə rolunu oynayır. Hər şeydən əvvəl dilimizin antroponimik vahidlər sistemində mövcud şəxs adlarının, eləcə də alınma şəxs adlarının, unudulmaqda olan şəxs adlarının və s. araşdırılması tariximizin müəyyən dövrlərində baş verən bir çox hadisələri aydınlaşdırmağa imkan verir. Qeyd etmək lazımdır ki, dilimizdə mövcud şəxs adları lüğətləri heç də adların hamısını əhatə etmir. Faktlar göstərir ki, hal-hazırda istifadə edilən real şəxs adları daha çoxdur.

İyirmi ildir ki, şəxs adlarının tədqiqi ilə məşğul oluram. Respublikamızın müxtəlif bölgələrinə etdiyim səfərlər zamanı, eləcə də müntəzəm olaraq mətbuat səhifələrindən, televiziya və radio verilişlərindən, mövcud şəxs adları lüğətlərindən, ensiklopediyalardan, 20 ildir dərs dediyim qrup jurnallarından şəxs adlarını toplamışam. Bu, mənə həm namizədlik, həm də doktorluq dissertasiyaları müdafiə edərkən lazım oldu. Universitetdə çalışdığım 20 il müddətində şəxs adları ilə bağlı jurnallarda dərc olunmuş elmi məqalələrdən, konfrans materiallarından tutmuş elmi əsərlərlə, dissertasiyalarla, monoqrafiyalarla tanış olmuşam. Hər dəfə də görmüşəm ki, hələ də lüğətlərə düşməyən nə qədər şəxs adları vardır...

Bu səbəbdən də bu illər ərzində topladığım materiallar əsasında ad lüğəti hazırlamaq qərarına gəldim. Yəqin ki, bundan sonra da lüğətlər hazırlanacaq, lüğətlərə düşməyən bir çox ad-

lar əlavə olunacaq, izah ediləcək, oxucuların ixtiyarına veriləcəkdir. Tədqiqatçılar, araşdırıcılar bu lüğətlərə mənbə kimi müraciət edə bilərlər. Bu da Azərbaycan antroponimiyasının daha da inkişafına gətirib çıxaracaqdır. Şəxs adları ilə əlaqədar müqayisəli tədqiqat aparan bir mütəxəssis olaraq deyə bilərəm ki, topladığım şəxs adları məna elmi fəaliyyətimdə çox kömək oldu. Bildim ki, müxtəlif dil ailələrinə mənsub dillər, daha dəqiq, german dilləri ilə Azərbaycan dilində mövcud şəxs adları arasında, eləcə də adqoyma ənənələrində fərqliliklərlə yanaşı uyğun cəhətlər də mövcuddur. Yəqin ki, bütün bunlar xalqların tarixində yaşamış olduqları uyğun mərhələlərlə əlaqədardır. Tədqiqat zamanı həm ingilis, həm alman, həm də rus dillərində kifayət qədər şəxs adları lüğətlərinin mövcud olduğuna əmin oldum. Haqqında bəhs etdiyim dillərdə şəxs adlarının yaranması, məna əsası, yaranma mənbələri, dilə daxil olmuş şəxs adlarının lingvistik və tarixi cəhətdən hərtərəfli izahı məsələlərinə həsr edilmiş kifayət qədər elmi əsərlərin, monoqrafiyaların, dərsliklərin mövcud olması bu sahənin mütəxəssisi kimi məni də ruhlandırdı. Bizdə də bu sahənin inkişaf etdirilməsinə ehtiyac duyulur. Doğrudur, son illərdə bu sahədə irəliləyişlər göz qabağındadır. Lakin şəxs adlarının toplanması, nəşri, tədqiqi məsələlərinin sistemli şəkildə araşdırılması sahəsində tədqiqatlar hələ də dilçilikdə aktual məsələlərdən biri olaraq qalmaqdadır.

Şəxs adları ilə əlaqədar müqayisəli tədqiqatların da dilçilikdə xüsusi əhəmiyyəti vardır desək, yəqin ki, yanlışmıyıq. Məlum olduğu kimi, fəal ticarət ərazisi kimi tanınmış ölkəmizin bu sahədə geniş əlaqələrə malik olması zamanında ad mübadiləsinə də geniş imkan yaratmışdır. Dilimizdə şəxs adlarının müşahidəsi göstərir ki, məişətimizə İslam dini ilə əlaqədar kifayət qədər şəxs adı daxil olmuşdur. Dilimizin antroponimik vahidlər sistemində tarixən qonşuluq şəraitində yaşadığımız farslardan da xeyli sayda adlar daxil olmuşdur. Güman edirik ki, bu əlaqələr nəticəsində ərəblərlə olduğu kimi, farslarla da adlar mübadiləsi olmuşdur. Çünki dilçilikdə dillər arasında söz mübadiləsi ilə əlaqədar müqayisəli tədqiqatlar aparıldığı kimi, şəxs adlarının mübadiləsi ilə bağlı tədqiqatlar da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bütün bu məsələlər elmi şəkildə araşdırılmalıdır. Meydana çıxacaq müqayisəli tədqiqatlar dilçilik, tarix və s. elm sahələrində bir çox məsələlərə aydınlıq gətirəcəkdir.

Məlum olduğu kimi, dilimizdə kifayət qədər alınma şəxs adı mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, dilimizin şəxs adları sistemində bu qəbildən olan adların sayca çoxluq təşkil etməsi tariximizin bütün mərhələlərində doğma, milli adlarımızı unutturmağa qabil olmamışdır. Doğrudur, tarixin müəyyən mərhələlərində müəyyən ictimai-siyasi səbəblərdən alınma adlar doğma adlarımızı sıxışdırmağa nail olmuşdur. Lakin dilimizin antroponimikasında türk xalqlarına məxsus adlar bu günə qədər yaşamaqdadır. Həm də etiraf edilməlidir ki, bu gün müstəqil Azərbaycanda türk mənşəli şəxs adlarının alınma adların nəfinə çoxalması prosesi baş verir. Doğrudur, bu gün advermədə dini adlar üstünlük təşkil edir, lakin bu o demək deyildir ki, türk mənşəli adlar sıxışdırılır.

Keçən əsrin 80-ci illərində baş verən inqilabi hadisələr təkcə ictimai həyatda olmayıb, məişətimizdə də təlatümə səbəb olmuşdu. Hələ dünənə qədər dəbdə olan bir çox adlar artıq dəbdən düşməyə, məişətimizdə müşahidəediləcək dərəcədə azalmağa başladı. Başqa sözlə, yeni ictimai şəraitdə yeni şəxs adları meydana çıxmağa, eləcə də unudulmaqda olan bir çox türk adları dirçəlməyə başladı. 15-20 il bundan əvvəl məişətimizdə Dəniz, Ərol, Ucal, Müjgan və s. kimi adlara rast gəlinmirdi. Lakin bu gün məişətimizdə türk mənşəli kifayət qədər şəxs adı mövcuddur. Eyni dil ailəsinə mənsub dillər arasında fərqlər mövcud olduğu kimi, şəxs adlarında da fərqlilik özünü göstərir. Azərbaycan dili ilə digər türk dillərinin antroponimik vahidlər sistemində uyğunluqlar fonunda bəzi fərqlər mövcuddur. Məişətimizə bu gün türk dilindən şəxs adları daxil olduğu kimi, türk dilinə, eləcə də digər türk dillərinə dilimizdən xeyli ad keçmişdir.

Statistik göstəricilərə əsasən qeyd etmək olar ki, son illərdə məişətimizdə dini adların çoxalması müşahidə edilməkdədir. 2014-cü ildə də Azərbaycanda yeni doğulmuş uşaqlara qoyulan adlar içərisində, son illərdə olduğu kimi, dini adlar üstünlük təşkil etmişdir. Ədliyyə Nazirliyindən əldə etdiyimiz məlumata görə, oğlan adları arasında ən çox qoyulan ad Yusif olmuşdur. İlin sonunda mətbuatda keçən il ərzində Azərbaycanda doğulan uşaqlara qoyulan adlar arasında üstünlük təşkil edən adların siyahısı açıqlanmışdır. Bu məlumatlara görə, məişətimizdə oğlan adları arasında ən çox populyarlıq qazanan ad Yusif olmuşdur.

Belə ki, ötən il ərzində dünyaya göz açmış oğlan uşaqlarından 3967 nəfərə Yusif adı verilmişdir. Yusif adı ilə yanaşı çox qoyulan oğlan adları arasında Hüseyn (2610), Əli (2526), Murad (1717), Ömər (1611), Məhəmməd (1446), Ayxan (1078), Uğur (1021), İbrahim (987), Tunar (907), Kənan (890) adları da vardır.

Dünyaya gələn qız adlarına ən çox verilən adlara gəlincə, qeyd etməliyik ki, bu il qız uşaqlarına verilən ən populyar ad Zəhra olmuşdur. Belə ki, Azərbaycanda 2014-cü ildə dünyaya göz açmış 3608 qız uşağına Zəhra adı verilmişdir. Keçən il populyarlıq qazanmış qız adları arasında Nuray (2538), Fatimə (2504), Aylin (1803), Ayan (1694), Zeynəb (1693), Xədicə (1244), Mədinə (1170), Mələk (1163), Məryəm (1162), Leyla (1112) üstünlük təşkil edir. Bir məsələni də qeyd etmək yerinə düşərdi ki, ötən illərin göstəriciləri ilə müqayisədə məişətimizdə dini adlarla yanaşı, türk mənşəli adların da çoxalması müşahidə edilir.

Ədliyyə Nazirliyinə istinadən demək olar ki, Azərbaycanda 2014-cü ildə bir sıra şəxs adlarının populyarlığını itirməsi də müşahidə edilmişdir. Bu sıradan olan oğlan adları arasında əvvəlinci yerdə olan Elgün adıdır. Ötən il dünyaya gələn oğlanlardan cəmi 235 nəfərə Elgün adı qoyulmuşdur. Royal (cəmi 267 nəfərə verilmişdir), İlkin (cəmi 259 nəfərə verilmişdir), Fuad (cəmi 284 nəfərə verilmişdir), Sübhən (cəmi 299 nəfərə verilmişdir) adları da ən az qoyulan adlar sırasında olmuşdur. Rəsmi açıqlamalara əsasən qeyd etmək olar ki, qız övladlara ən az qoyulan ad Arzu adı olmuşdur. Keçən ildə dünyaya göz açmış 270 qız övlada Arzu adı verilmişdir. 2014-cü ildə Azərbaycanda ən az qoyulan qız adları arasında Gülər (cəmi 284 nəfərə verilmişdir), Lalə (cəmi 295 nəfərə verilmişdir), Əsmər (cəmi 299 nəfərə verilmişdir), Sevinc (cəmi 321 nəfərə verilmişdir) də vardır. Bu da bu şəxs adlarının artıq populyarlığını itirdiyini göstərir.

Ümumiyyətlə, Azərbaycanda son illərdə Zəhra və Yusif adları ən geniş yayılmış şəxs adları siyahısında birinci yeri tutur. Bu adlar, ümumiyyətlə, son beş ildə daha çox populyarlıq qazanmışdır. Ədliyyə Nazirliyindən əldə etdiyimiz məlumatlara əsasən deyə bilərik ki, Zəhra və Yusif adları son beş ildə Azərbaycanda ən çox qoyulan adlar siyahısında birinci yeri tutur. Bu müddətdə dünyaya gələn 15 912 qız uşağına Zəhra, 15 824 oğlan uşağına Yusif adı qoyulmuşdur. Son beş ildə qoyulmuş adların

müşahidəsi göstərir ki, məişətimizdə geniş yayılmış digər qadın adları Nuray (1 752), Fatimə (1 670), Ayan (1210), Aylin (1 259), Zeynəb (1 152), Xədicə (908), Mədinə (821), Leyla (774), Fidan (752), Gülay (749), Nəzrin (622) adlarıdır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycanda son beş il ərzində yeni doğulan uşaqlara daha çox Yusif, Əli, Hüseyn, Məhəmməd, Murad, Zəhra, Nuray, Fatimə, Zeynəb, Ayan və Aylin adları qoyulmuşdur.

Ədliyyə Nazirliyindən əldə olunmuş məlumatlara əsasən, son beş ildə ən az qoyulmuş adları da qeyd etmək istərdik. Bu məlumatlardan məlum olur ki, son beş ildə dünyaya gələn oğlan uşaqlarına ən az Ülvi adı (cəmi 1235 nəfər) verilmişdir. Dünyaya göz açmış oğlanuşaqlarına qoyulan adlar arasında populyarlıq qazanmayan digər adlar Süleyman (1247), Elvin (1315), Raul (1350) və Fuad (1365) adları olmuşdur. Qız adlarına gəlincə, son beş ildə dünyaya gələn qızlara ən az qoyulan ad Ayla adıdır (cəmi 1297 nəfər). Qız adları arasında populyarlıq qazanmayan digər adlar isə Səbinə (1298), Aynur (1300), Gülər (1336), Əsma (1376) və Nazlıdır (1383). Qeyd etmək lazımdır ki, məişətimizdə əvvəlki illərə nisbətən müşahidə ediləcək dərəcədə azalmış adlar Süleyman və Səbinə adlarıdır. Rəsmi mənbələrdən əldə olunmuş məlumatlar göstərir ki, Azərbaycanda son beş ildə dünyaya gəlmiş 1366 oğlan uşağına Süleyman, 1363 qız uşağına isə Səbinə adı qoyulmuşdur. Lakin bu müddətdən əvvəlki dövrdə Süleyman və Səbinə adları daha populyar adlar sırasında olmuşdur.

Bu ilin 8 ayı ərzində Azərbaycanda yeni doğulan uşaqlara qoyulan adlarla əlaqədar Ədliyyə Nazirliyindən verilən məlumatı nəzərə çatdırmaq istərdik. Yusif kişi adı bu il də populyarlığını qoruyub saxlaya bilmişdir. İlin səkkiz ayı ərzində doğulan oğlan uşaqlarına ən çox verilən ad Yusif olmuşdur. Başqa sözlə, bu il dünyaya gələn 1841 oğlana Yusif adı verilmişdir. Üstünlük təşkil edən digər oğlan adları isə Hüseyn (1300), Əli (1220), Ömər (978), Məhəmməd (756), Tunar (745), Murad (734), Ayxan (698), Uğur (677), İbrahimdir (497). Əminliklə demək olar ki, Zəhra adı da populyarlığını saxlamışdır. Bu ilin 8 ayı ərzində qız övladlara qoyulan adlar arasında üstünlük qazanan Zəhra adıdır. Belə ki, 1611 nəfər qız övlada bu ad verilmişdir. Sonrakı yerdə duran qız adları isə Nuray (1 249), Fatimə (1051), Zeynəb (1018), Aylin (952), Məryəm (871), Ayan (768), Mələk (756), Mədinə (597), Səmadır (592).

Sonda qeyd etmək istərdim ki, mənim oxuculara təqdim etdiyim bu kitab son 15 ildə apardığım elmi tədqiqatlarımın nəticəsi də hesab edilə bilər. Lakin əsas məqsədim Azərbaycanda mövcud olan şəxs adlarını toplayıb nəşr etdirməklə, ailələrdə dünyaya göz açmış körpələrə ad verməkdə valideynlərə kömək etməkdir. Bu kitabda adlar, eləcə də onların sonradan yaranmış variantları oxuculara təqdim edilir. Uşaqlarına ad qoyan valideynlər şəhadətnamələrdə də adların düzgün yazılışına diqqət yetiməlidirlər. Adlar şəhadətnamələrdə düzgün qeyd edilmədikdə şəxs adlarının heç bir məna ifadə etməyən variantları meydana çıxır, sonradan onlar da müstəqil ad kimi formalaşır. Bu isə arzuolunmaz haldır. Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, adlar rəsmi sənədlərdə düzgün yazılmalı olduğu kimi, düzgün də tələffüz edilməlidir. Adın düzgün tələffüzü, əsasən, ətrafdakı insanlardan asılıdır. Bu, əslində, cəmiyyətdə ad mədəniyyəti hesab edilir. Qoy hörmətli oxucular övladlarına ad verərkən həmin adların mənasına diqqət yetirsinlər. Ad qoyarkən bir qədər də zamanın, dövrün nəbzini tutsunlar. Gözəl səslənən, gözəl məna daşıyan adlara üstünlük verilsin, dünyaya gəlmiş müasir insanlara müasir ruhlu adlar verilsin. Adların şəhadətnamələrdə düzgün yazılmasına diqqət yetirilməsi də diqqətdə saxlanılmalıdır. Məişətimizdə adların təhrif olunmasına yol verilməməlidir. Bütün bunlara əməl edilməsi cəmiyyətdə ad mədəniyyəti ilə bağlı məsələlərin yoluna qoyulması deməkdir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində:

1. Abbasov N.G. Azərbaycan dilində şəxs bildirən isimlər. Azərbaycan dilində adların morfolojiyası. Bakı, S.M.Kirov adına ADU-nun nəşri, 1984.
2. Abdullayev B. Haqqın səsi. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı, 1989.
3. Abdullayev B. Azərbaycan şəxs adlarının izahlı lüğəti. Bakı, ADN, 1985.
4. Abiyev A. Azərbaycan türk adlarının izahlı lüğəti. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. III c., Bakı, Çıraq, 2000.
5. Adilov M. Niyə belə deyirik. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı, 1982.
6. Adilov M., Paşayev A. "Təxəllüs", "ləqəb", "imza" terminləri. Bakı, Elm, 1987.
7. Adilov M. Antroponimlərin tarixi-müqayisəli tədqiqinə dair. Azərbaycan onomastikası problemləri, III. Bakı, 1990.
8. Adilov M., Paşayev A. Azərbaycan onomastikası (izahlı terminoloji lüğət). Bakı, Nurlan, 2005.
9. Aslanov V. XII əsrə qədərki Azərbaycan dili haqqında. Azərbaycan filologiyası məsələləri. Bakı, Elm, 1983.
10. Aydın Abi Aydın. Şəxs adları lüğəti. Bakı, Çıraq, 2002.
11. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. I-IV c. Bakı, 2006.
12. Azərbaycan ədəbi dilində işlənən ərəb və fars sözlərinin qısa lüğəti. Bakı, 1960.
13. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası. 2 cildə, Bakı, 2005.
14. Azərbaycan klassik ədəbiyyatında işlədilən ərəb və fars sözləri lüğəti. Bakı, Maarif, 1981.
15. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. 10 cildə, Bakı, 1977-1987.
16. Azərbaycan tarixi üzrə qaynaqlar. Bakı, Azərbaycan Universiteti Nəşriyyatı, 1989.

17. Babayev A. Azərbaycan klassik ədəbiyyatında işlədilən adların şərhli. Bakı, 1974.
18. Bünyadov Z. Azərbaycan Atabəylər dövləti (1136-1225-ci illər). Bakı, 1988.
19. Cahiz əl-Bəsri. Türklərin fəzilətləri. Bakı, Zaman, 2001.
20. Cəfərov İ. Azərbaycanın türk mənşəli etnohidronimləri (namizədlik dissertasiyası), Bakı, 1988.
21. Cəfərzadə M., Mursaquliyev V. Əski antroponimlərimizə bir nəzər. Azərbaycan onomastikası problemləri, II. Bakı, 1988.
22. Cəmşidov Ş. "Kitabi-Dədə Qorqud" da şəxs adları. Azərbaycan onomastikası problemləri, I. Bakı, 1986.
23. Çobanov M. Azərbaycan antroponimiyasının əsasları. Tbilisi, "Qanatleba", 1983.
24. Çobanov M. Təxəllüs, familiya. Tbilisi, 1987.
25. Çobanov M. Familiya. Təxəllüs. Tbilisi, 1987, 92 s.
26. Dədə Qorqud kitabı (ensiklopedik lüğət, nəşrə hazırlayan Hacıyev T.) Bakı, 2004.
27. Dəmirçizadə Ə. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının dili. Bakı, 1959.
28. Dəmirçizadə Ə. 50 söz, Bakı, 1968.
29. Əhmədov T. El-obamızın adları. Bakı, Gənclik, 1989.
30. Əhmədov T. Azərbaycan coğrafiya nomenli hidronimlərin yaradılmasında sifət, feili sifət və saylardan istifadə. Azərbaycan dili morfologiyasının aktual problemləri, Bakı, 1987.
31. Ələkbərov F. Ərəb mənşəli qohum sözlər lüğəti. Bakı, 1991.
32. Əlibəyzadə E. Azərbaycan antroponimiyasında alliterasiya. Azərbaycan onomastikası problemləri, I. Bakı, 1986.
33. Əliyev H. Ümumi antroponimika problemləri. Bakı, 1985.
34. Əliyev H. Antroponimlərin çoxvariantlılığı. Azərbaycan onomastikası problemləri, II. Bakı, 1986.
35. Əliyev H. Antroponimik variantlar. Azərbaycan onomastikası problemləri, II. Bakı, 1988.
36. Əliyev H. Qədim türk şəxs adlarının quruluşca növləri. Azərbaycan onomastikası problemləri, III. Bakı, 1990.
37. Əliyev H. Azərbaycan antroponimikasının inkişaf mərhələləri. Bakı, 2004.

38. Əliyeva R. Folklorda onomastika məsələləri, Bakı, Uğur, 2010.
39. Ərəb və fars sözləri lüğəti. Bakı, 1967.
40. Ərəb və fars sözləri lüğəti. Bakı, Maarif, 1985.
41. Əsgər Ə., Qıpcaq M. Türk savaş sənəti. Bakı, Yazıcı, 1996.
42. Əsgərov N. Azərbaycan dilində hidronimlər (ND), Bakı, 1986.
43. Əsgərov V. Azərbaycanın Milli qəhrəmanları. Bakı, 2010.
44. Görkəmli azərbaycanlılar. Bakı, 2008.
45. Hacıyev T.İ., Vəliyev K.N. Azərbaycan dili tarixi. Oçerklər və materiallar. Bakı, Maarif, 1983.
46. Hacıyev T. Azərbaycanın qədim onomastikasına dair. Azərbaycan filologiyası məsələləri. II buraxılış. 1984.
47. Həsənov H. Söz və ad. Bakı, Maarif, 1984.
48. Həsənov H. Azərbaycan antroponimləri Qafqaz xalqlarının adlar sistemində. Azərbaycan onomastikası problemləri, II. Bakı, 1988.
49. Həsənova M., Cəlilli Ş. Azərbaycanın milli dövlətçilik tarixində görkəmli qadınlar. Bakı, 2008.
50. Hüseynzadə Ə. Müasir Azərbaycan toponimiyasında tayfa adlarının izləri. Azərbaycan EA Xəbərləri/tarix, fəlsəfə, hüquq seriyası/. 1973, № 2, s.21-30.
51. Xalıqova R., Əliyeva R., Ələkbərova Z. Azərbaycan dilinin böyük izahlı onomastik lüğəti. Antroponimlər. I kitab. Bakı, 2007.
52. Xalıqova R. Azərbaycan antroponimiyasının inkişaf yolları (namizədlik dissertasiyası). Bakı, 1992.
53. Xəlilov B. 224 qədim türk sözü. Bakı, Elm və Təhsil, 2010.
54. İsmayılova S. Şəxs adlarının bir forması haqqında. Azərbaycan onomastikası problemləri, I. Bakı, 1986.
55. İsrailov R., Məşədiyev Q., Cəfərov Q. Azərbaycan dilinin onomastikası. Bakı, 1987.
56. Kazımoğlu S. Türkcə şəxs adlarımız. Bakı, 2009.
57. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərəb və fars sözləri lüğəti. Bakı, I c. Şərq-Qərb. 2005.
58. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərəb və fars sözləri lüğəti. Bakı, II c. "Şərq- Qərb". 2005.

59. "Koroğlu". Çapa hazırlayanı M.Təhmasib. Bakı, Gənclik, 1982.
60. Qeybullayev Q. Qədim türklər və Ermənistan. Bakı, 1992.
61. Quliyev Ə. Orxon-Yenisey abidələri və "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanındakı antroponimlərin tipoloji xüsusiyyətləri. Azərbaycan onomastikası problemləri, I. Bakı, 1986.
62. Qumilyov L. Qədim türklər. Bakı, Gənclik, 1993.
63. Qurbanov A. Türk antroponimlərinin inkişaf dövrləri. Bakı, Elm, 2000.
64. Qurbanov A. Türk xalqlarında advermə ənənələri. Bakı, 2002.
65. Qurbanov A. Azərbaycan onomalogiyasının əsasları. I c., Bakı, Nurlan, 2004.
66. Qurbanov A. Azərbaycan onomalogiyasının əsasları. II c., Bakı, Nurlan, 2004.
67. Qurbanov A. Azərbaycan şəxs adları ensiklopediyası. Bakı, 2007.
68. Qurbanova F. Antroponimiyanın nəzəri məsələlərinə dair. Bakı, 2001.
69. Qurbanova F.A. Germanistikada antroponimiya problemlərinin qoyuluşu. Azərbaycan onomastikası problemləri, X. Bakı, 2002.
70. Qurbanova F.A. İngilis və alman antroponimlərinin linqvistik xüsusiyyətləri. Bakı, 2010.
71. Məmmədliyəv V. "Quran"da ümumtürk mənşəli sözlər. Azərbaycan filologiyası məsələləri. Bakı, Elm, 1983.
72. Məmmədli Q. İmzalar. Bakı, ADN, 1977.
73. Məmmədli N. Adını mən verdim – yaşını Allah versin (türk şəxs adlarının izahlı lüğəti). Bakı, Maarif, 1995.
74. Məmmədov Y. Orxon-Yenisey abidələrində adlar. Bakı, 1979.
75. Məmmədov Y. Azərbaycan dilində sözlərin leksik-semantik inkişafı. Bakı, 1987.
76. Məmmədova X. Mürəkkəb quruluşlu antroponimlərin struktur xüsusiyyətləri. Azərbaycan onomastikası problemləri, II. Bakı, 1988.
77. Məşədiyev Q., Seyidəliyev N. İzahlı onomastik terminlər lüğəti. Bakı, Nurlan, 2005.

78. Mirzəyev H. Aşıq poeziyasında yaşayan adlarımız və tariximiz. Bakı, ADPU nəşri, 1997.
79. Mirzəyev O. Adlarımız. Bakı, 1987.
80. Molla Cümə. Tərtib edən P.Əfəndiyev və Ş.İdrisov. Bakı, 1966.
81. Mustafayeva Q. Adların üslubi imkanları. Bakı, 1990.
82. Nəbiyev N. Coğrafi adların mənşəyi. Bakı, Maarif, 1969.
83. Nəbiyev N. Coğrafi adlar. Bakı, 1982.
84. Nərimanoğlu M. Ölməzlik zirvəsi: [Qarabağ şəhidləri haqqında]. Bakı, Elm, 2004.
85. Paşayev A. (M.Adilovla birlikdə). Azərbaycan onomastikası, Bakı, 1987.
86. Paşayev A. İkinci adlar, təxəllüs və ləqəblər. Azərbaycan onomastikası problemləri. III. Bakı, API, 1990.
87. Paşayev A. Azərbaycan şəxs adları, Bakı, 1996.
88. Paşayev A. Azərbaycan antroponimikasının leksik problemləri. Bakı, 1997.
89. Paşayev A. "Xəmsə"də işlənən xüsusi adların izahlı lüğəti. Bakı, 2013.
90. Paşayev A., Bəşirova A. Azərbaycan şəxs adlarının izahlı lüğəti, Bakı, 2003.
91. Paşayev A. N.Gəncəvinin poetik adlar aləmi. Poetik antroponimika. Bakı, 2010.
92. Paşayev A., Bəşirova A. Azərbaycan şəxs adlarının izahlı lüğəti, Bakı, 2011.
93. Rəhimov H. Silinməz adlar, sağalmaz yaralar. Bakı, Azər-nəşr, 1997.
94. Rəşidəddin F. "Oğuznamə", Bakı, Azər-nəşr, 1992.
95. Sadıqov Z.A. Azərbaycan dilində şəxs adları (namizədlik dissertasiyası). Bakı, 1975.
96. Sadıqov Z. Azərbaycan dilində şəxs adları (ND). Bakı, 1975.
97. Sadıqov Z.A. Azərbaycan antroponimiyasında cins kateqoriyası. Azərbaycan onomastikası problemləri, II. Bakı, 1988.
98. Sadıqova S. "Azərbaycan dilində şəxs adları lüğəti". Bakı, 2016.
99. Sədiyev Ş. Şəxs adları. Azərbaycan dilinin orfoqrafik lüğəti. Bakı, 1960.

100. Sədiyev Ş. Adlar necə yaranmışdır? Bakı, 1969.
101. Səfərli Ə., Yusifov X. Qədim və orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, 1982.
102. Səmədova K. Qərbi Azərbaycan etnotoponimlərinin arealları. Bakı, 2008.
103. Şirəliyev M., Abdullayev B., Sədiyev Ş. Azərbaycan şəxs adları. Bakı, 1987.
104. Şükürov Ə., Məhərrəmov A. Qədim türk yazılı abidələrinin dili. Bakı, 1976.
105. Şükürbəyli F. İstiqlal şəhidləri. Bakı, Sabah, 1995.
106. Tanrıverdiyev Ə. Türk mənşəli Azərbaycan antroponimləri. Bakı, 1996.
107. Tanrıverdiyev Ə. "Kitabi-Dədə Qorqud"da şəxs adları. Bakı, 1999.
108. Tanrıverdiyev Ə. Qədim mənbələrdə yaşayan şəxs adları. Bakı, 2009.
109. Tanrıverdi Ə. "Kitabi-Dədə Qorqud"un söz dünyası. Bakı, Nurlan, 2007.
110. Tanrıverdi Ə. Türk mənşəli Azərbaycan şəxs adlarının tarixi-lingvistik tədqiqi. Bakı, 2012.
111. Türkcə-azərbaycanca lüğət. Bakı, 1992.
112. Verdiyeva Z., Ağayeva F., Adilov M. Azərbaycan dilinin semasiologiyası. Bakı, Maarif, 1979.
113. Vəliyev K. Elin yaddaşı, dilin yaddaşı. Bakı, Gənclik, 1987.
114. Vəliyev K. Azərbaycan xalqının etnogenezisinin öyrənilməsində lingvistik araşdırmaların rolu. Azərbaycan tarixi üzrə qaynaqların öyrənilmə problemləri. Bakı, 1988.
115. Verdiyeva Z., Ağayeva F., Adilov M. Azərbaycan dilinin semasiologiyası. Bakı, Maarif, 1979.
116. Vəliyev K. Elin yaddaşı, dilin yaddaşı. Bakı, Gənclik, 1987.
117. Vəliyev K. Azərbaycan xalqının etnogenezisinin öyrənilməsində lingvistik araşdırmaların rolu. Azərbaycan tarixi üzrə qaynaqların öyrənilmə problemləri. Bakı, 1988.
118. Yunusova V. Orxon-Yenisey abidələrində şəxs adları. Namizədlik dissertasiyasının avtoreferatı, Bakı, 1999.
119. Yusifov Y. Yuxarı Qarabağ abidələrində türk adları. Azərbaycan onomastikası problemləri. V. Bakı, 1995.

120. Yüzbaşev R., Əliyev K., Sədiyev Ş. Azərbaycanın coğrafi adları. Bakı, Maarif, 1972.
121. Zeynalov F., Əlizadə S. Tükənməz xəzinə. "Kitabi-Dədə Qorqud", Bakı, Yazıçı, 1988.
122. Yusifov Y. Yuxarı Qarabağ abidələrində türk adları. Azərbaycan onomastikası problemləri. V. Bakı, 1995.
123. Zeynalov R. Azərbaycanın Milli qəhrəmanları. Bakı, Gənclik, 1996.

Türk dilində:

124. Arapçe-türkçe sözlük. Ankara: AkÇağ, 1992.
125. Avcıoğlu D. Türklerin Tarihi. I kitab. İstanbul, Baskı: Yaylıcık Matbaası, 1999.
126. Grosset R. Bozkır imperatorluğu: Attila-Cengiz Han-Timur. İstanbul: Otuken Neşriyyatı, 1999
127. M.Kaşğari. Divanü lüğat-türk tercümesi, çevireni B.Atalay, I-III cildlər, Ankara, 1939-1941.
128. Ömer Faruk Harman, "Zülkarneyn", İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, elmi məsləhətçi İbrahim Kafi Dönməz, İfav nəşriyyatı, İstanbul, 1997, 4-cü cild.
129. Rəşad Genç. Kaşğarlı Mahmuda görə XI yüzilyda türk dünyası. Ankara, 1997.
130. Roux J.P. Türklerin Tarihi. İstanbul: Şefik matbaası, 1984.
131. Şengül Gülbahçe. Ansiklopedik isimler sözlüğü. İstanbul, 2005.

Alman dilində:

132. Bahow H. Deutsches Namen-lexikon. Familien-und Vornamen nach Ursprung und Sinn erklärt. München, 1967 (Suhkamp-Taschenbuch 65).
133. Das große Buch der Vornamen (über 5000 Vornamen) Tosa Verlag. Wien, 2003.

İngilis dilində:

134. Abrahamian, Ervand. Iran between Two Pevolutions. Princeton University Press, (1982)
135. Clanson C. An Etymoloqical Dictionary of Prethirtechtc-century Turkish Oxford, 1972.

136. Diane Stafford. 40.001 Best Baby Names. London, Vermilion. 2000.
137. Dictionary of Muslim Names/Ed. by prof. S.A. Rahman. New Delhi: Goodword Books, 2004.
138. Juan Eduardo Campo. Encyclopedia of Islam. Infobase Publishing, 2009.
139. M. R. Bawa Muhaiyaddeen Asmā'ul-Husnā: the 99 beautiful names of Allah. The Fellowship Press, 1979.
140. Maire Byrne The Names of God in Judaism, Christianity and Islam: A Basis for Interfaith Dialogue. Continuum International Publishing Group, 2011.
141. Maire Byrne The Names of God in Judaism, Christianity and Islam: A Basis for Interfaith Dialogue. Continuum International Publishing Group, 2011.
142. Juan Eduardo Campo Encyclopedia of Islam. Infobase Publishing, 2009. (Encyclopedia of world religions. Facts on File library of religion and mythology).
143. Norman L. Geisler, Abdul Saleeb Answering Islam: the crescent in light of the cross. 2nd. Baker Books, 2002.
144. Salahuddin Ahmed A dictionary of Muslim names. – C. Hurst & Co. Publishers, 1999.
145. Talib Samat The 99 most eminent names of Allah. Utusan Publications, 2001.

Rus dilində:

146. Ашурбейли С. Очерки истории средневекового Баку. Баку, 1985.
147. Бакыханов А. О наименованиях и титулах. Баки, Elm, 1982.
148. Аль-Кахтани. Толкование прекрасных имён Аллаха в свете Корана и Сунны. М., 2009.
149. Баскаков Н.А. Собственные имена древних тюрок Восточной Европы. Ономастика. Типология. Стратиграфия. М., Наука, 1988.
150. Баскаков Н.А. Элемент “gül” роза, цветок в составе каракалпакских женских имен. В кн.: Ономастика Средней Азии. М., 1978.
151. Варанов Х. Арабско-русский словарь. М., 1977.

152. Гафуров А. Рассказы об именах. Душанбе, Ирфон, 1968.
153. Гафуров А. Лев и Кипарис. М., Наука, 1971.
154. Гафуров А. Имя и история. М., Наука, 1987.
155. Гусейнзаде А. Об одном древнем этнотопониме Азербайджана. Баку, «Советская тюркология», 1979, № 5, с. 30-35.
156. Гусейнзаде Ч. О фonomорфологических особенностях тюркских собственных имен в средневековых арабских источниках. Тбилиси, 1981.
157. Гусейнзаде Ч. Об участии титулов в образовании древнетюркских антропонимов. *Azərbaycan onomastikası problemləri*, II. Bakı, 1988.
158. Гусейнзаде Ч. Тюркская антропонимия в средневековых арабоязычных письменных памятниках до XIII в. АҚД, Баку, 1988.
159. Древнетюркский словарь. Л., «Наука», 1969.
160. Катанов Р.Ф. Алфавитный указатель собственных имен, встречающихся в I-II томах, «образцов народной литературы тюркских племен». СПб., 1988.
161. Кононов А.Н. Семантика цветообозначений в тюркских языках. Тюркологический сборник. М., Наука, 1978.
162. Лосев А.Ф. Философия имени. Сб. научн. тр., М., 1990.
163. Лосева И.Н. Библейские имена: люди, мифы, история. Ростов-на Дону, Феникс, 1997.
164. Махпиров В. Собственные имена в памятнике XI в. «Дивану лугатит тюрк» Махмуда Кашкарского. АҚД, Алма-Ата, 1980.
165. Мусульманские имена. Словарь-справочник. М., С.Петербург, 2007.
166. Мухаммедова З. Несколько слов об антропонимах в «Огузنامه» из сочинения «Салар Баба». Ономастика Средней Азии. М., «Наука», 1978.
167. Мухаммедова З. Несколько слов об антропонимах в «Огузنامه» из сочинения «Салар Баба». Ономастика Средней Азии. М., «Наука», 1978.
168. Мустафаева Г. Стилистические особенности личных имен в Азербайджанской художественной литературе. АҚД, Баку, 1981.

169. Никонов В.А. «Среднеазиатские материалы для словаря личных имен», Ономастика Средней Азии, Изд-во Наука, М., 1978
170. Никонов В.А. Имя и общество. М., 1974.
171. Персидско-русский словарь. М., 1959
172. Радлов В. Титулы и имена уйгурских ханов. Отдельный оттиск: из Записокъ Восточн. отд. имп. русск. Археолог. общ. 1891, т.1.
173. Рыбакин А.И. Словарь английских личных имён (Dictionary of English Personal Names) 4000 слов. Изд. 3-е. М., Астрель АсТ, 2000.
174. Садыгов З.А. Имя творчество Азербайджанской антропониимии. «Ономастика Кавказа», Орджоникидзе, 1980.
175. Система личных имен у народов мира. М., Наука, Главная редакция восточной литературы, 1986.
176. Суперанская А.В. Структура имени собственного. М., Наука, 1969.
177. Файзрахманов Г.Л. История сибирских татар с древнейших времен до начала XX в. Казань: ФЭН, 2002.
178. Хадисы. М., 1996.
179. Энциклопедический словарь, т. III, М., 1955.
180. Эрмеев Д.Э. Этногенез турок. М., 1971.
181. Юсифов Ю. Историческая антропониимия Азербайджана. Ономастика Узбекистана. Ташкент, 1989.

İnternet saytları:

182. <http://www.azeri.ru>
183. <http://www.xanim.net>
184. <http://kayzen.az/blog/issoc/htm>
185. <http://www.bizimaile.az/>
186. <http://www.turuz.com/>
187. <http://www.zühur.esri.com/>
188. <http://www.russiap.anet.ru/filoloji/epos/shahname/htm>
189. <http://www.müslimbala.com>
190. www.wikipedia.org
191. <http://news.day.az/society>

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	4
Giriş	10
Şərti ixtisarlar	18
Lüğətdən istifadə qaydaları	19
Əsas mənbələr	23
Şərti işarələr	23
Azərbaycan əlifbası	24
Kişi adları	25
Qadın adları	696
Müştərək şəxs adları	1058
Şəxs adlarında variantlılıq	1061
Sovet hakimiyyətinin ilk illərində meydana çıxmış şəxs adları	1092
Qısaltma və ya kiçiltmə şəxs adlarından formalaşmış şəxs adları	1095
Həm Avropa xalqlarının dillərində, həm də dilimizdə mövcud şəxs adları	1098
Cənubi Qafqaz respublikalarında ortaq şəxs adları	1103
Azərbaycan antroponimikasında mövcud şəxs adlarının məna əsası	1113
Xalq, qəbilə, tayfa, millət, nəsil adları ilə əlaqədar şəxs adları	1117
Fitonimlərdən yaranmış şəxs adları	1119
Yer adları, coğrafi adlarla əlaqədar şəxs adları	1126
Dağ adları, dağ anlayışı ifadə edən sözlərdən formalaşmış şəxs adları	1128
Hidronimlərdən, su obyektlərinin adlarından formalaşmış şəxs adları	1130
Göy cisimlərinin adları ilə əlaqədar yaranmış şəxs adları	1133
Möhkəm və bərk cisimlərin adları ilə bağlı şəxs adları	1137
Qiymətli metal, bəzək əşyaları, daş-qaş adlarından formalaşmış şəxs adları	1140

Nağıl, əfsanə, lətifə, dastan qəhrəmanlarının adları ilə əlaqədar şəxs adları	1142
Ədəbi janrların adlarından formalaşmış şəxs adları	1145
Vaxt, zaman anlayışları ilə əlaqədar şəxs adları	1146
Təbiət hadisələrinin adları ilə əlaqədar şəxs adları	1149
Zoonimlərlə əlaqədar şəxs adları	1151
Qohum-əqrəbəliq anlayışları ilə əlaqədar şəxs adları	1154
Peşə-sənət, vəzifə adlarından formalaşmış şəxs adları	1157
Gözəllik anlayışları ilə əlaqədar şəxs adları	1159
Rəng bildirən sözlər əsasında yaranmış şəxs adları	1161
Saylar əsasında yaranmış şəxs adları	1163
Təxəllüslərdən yaranmış şəxs adları	1165
Musiqi parçalarının, musiqi alətlərinin adları ilə əlaqədar şəxs adları	1168
Tarixi şəxsiyyətlərin adları ilə əlaqədar şəxs adları	1169
Titullardan formalaşmış şəxs adları	1171
Güc, qüvvə, möhkəmlik, igidlik və s. anlayışları bildirən sözlərdən yaranan şəxs adları	1186
Parlaqlıq, işıqlılıq və s. anlayışları ifadə edən sözlər əsasında yaranmış şəxs adları	1188
Bədii əsərlərdəki surətlərin adlarından formalaşmış şəxs adları	1191
Hərbi terminlərdən formalaşmış şəxs adları	1194
Klassik ədəbiyyatda çoxışlənən söz və ifadələrdən yaranmış şəxs adları	1197
Parça adlarından formalaşmış şəxs adları	1202
Azərbaycan antroponimikasında dini şəxs adları	1204
Apelyativi arxaıkləmiş şəxs adları	1229
Şəxs adlarının siyahısı	1232
Son söz	1310
İstifadə edilmiş ədəbiyyat	1316

Fidan Afad qızı Qurbanova.
Azərbaycan şəxs adları

Çapa imzalanmış: 10.01.2019.

Kağız biçimi: 84x108 1/32.

Ümumi həcmi: 83 ç.v.

Sayı: 1000 nüsxə.

Ofset çap üsulu.

Sərbəst qiymətlə.

www.afadqurbanov.az

Merkez Mah. Atatürk Cd. Göl Sk. No:1
Yenibosna 34192 Bahçelievler – İSTANBUL / TURKEY

Fidan Afad qızı Qurbanova
Filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

1989-cu ildə Bakı şəhərində orta məktəbi medalla, 1994-cü ildə Azərbaycan Dillər Universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş Fidan Qurbanova 1998-ci ildə “Antroponimlərin linqvistik xüsusiyyətləri” adlı namizədlik dissertasiyasını, 2013-cü ildə isə “Antroponimiyanın əsasları” mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müvəfəqiyyətlə müdafiə etmişdir.

Professor Fidan Qurbanova 25 ildir ki, pedaqoji fəaliyyətlə məşğuldur. O, 1994-cü ildə Azərbaycan Dillər Universitetində Beynəlxalq münasibətlər fakültəsində dekan müavini, 2013-cü ildə Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin Bakı filialında “Xarici dillər və xarici ədəbiyyat” kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışmış, hazırda isə Bakı Slavyan Universitetinin Tərcümə fakültəsinin dekanıdır.

Dilçi alim F.Qurbanova bir sıra elmi məqalə və əsərlərini, o cümlədən “Antroponimiyanın nəzəri əsaslarına dair” (2001), “İngilis və alman antroponimlərinin linqvistik xüsusiyyətləri” (2010), “Qerman şəxs adlarına dair” (2014) və s. monoqrafiyaların müəllifidir.

9 789952 835946